2. 2. 81

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BENEDICTI
AVERANII
OPERA.

Digitized by Google

BENEDICTI
AVERANII
DISSERTATIONES
HABITÆ IN PISANA ACADEMIA
IN QUIBUS

Latinæ Eloquentiæ principes explicantur, & illuſtrantur

T. LIVIUS, VIRGILIUS, ET CICERO

Opus Postumum

Græcâ, Latinaque omnis generis eruditione doctrinaque, & ornamentis eloquentiæ refertiſſimum.

TOMUS SECUNDUS.

FLORENTIÆ MDCCXVII.
TYPIS REGIÆ CELSITUDINIS

Sumptibus CAJETANI TARTINII, & SANCTIS FRANCHII.
SUPERIORIBUS APPROBANTIBUS.

Digitized by Google

BENEDICTI AVERANII IN TITUM LIVIUM DISSERTATIONES TRIGINTA ET UNA.

DISSERTATIO I.

Oſtenditur Romanam Rempublicam magnitudine ſuâ laboraſſe.

Rebus adverſis confirmatur virtus, proſperâ autem fortunâ concidit; idque non ſolùm in Rebuſpublicis, ſed etiam in ſingulis hominibus accidit. Dionyſii imperium Adamante vinciri dicebatur. Tiberius, quum continentiæ, fortitudinis, parſimoniæ exemplum extitiſſet, vi ſummæ fortunæ in omne flagitium erupit. Conſtantius Gallo e medio ſublato æternum ſe eſſe jactavit. Scytharum feminæ finitimorum uxoribus corpora fibulis compungebant. Plato Cyrenenſes dixit nullam ſervaturos legem, quum nimis eſſent felices. Auguſtus, & Hadrianus multarum imperium nationum recuſarunt, immo dimiſerunt; nec id invidiâ, quemadmodum Tacitus criminatur Auguſtum.

SI quod unquam fuit, Auditores humaniſſimi, documentum, quo tandem Mortales admonerentur ſatis nihil eſſe perpetuum, ſtabile, firmum in rebus humanis, id eſt hujuſmodi, ut cum eo, quod Romanorum ſumma felicitas conjuncta virtuti dedit, comparari nullo modo poſſit. In qua enim conſtituendâ, amplificandaque Republicâ inaudita quædam eivium virtus cum excellenti fortunâ certaverat, eam paulatim degenerantem, deſciſcentemque a moribus, inſtitutiſque Majorum, tanta rerum mutatio repente excepit; ut fortuna, quæ in eâ ſolâ fundandi oblita inconſtantiæ ſuæ videbatur, in evertendâ vires, & levitatem ſuam maximè declararit. Quod ipſum quamquã ſatis per ſe admonere 1 nos poſſet fragilitatis humanæ, tamen multò magis movere nunc animos prudentium debet; quod hæc tanti Imperii tam firma, & bene fundata moles, non viribus externis convulſa, ſed ſuis labefactata concidit. Quis enim Scytharum equitatus, vel Indorum opulentia, vel Parthorum artes, vel Perſarum ſagittæ, vel Barbarorum immanitas Rempublicam evertiſſet; quam non Pyrrhi [a] ſolertia, non Carthaginienſium potentia, & [b] Hannibal hoſtis, non celebrata famâ [c] Macedonum virtus, non Antiochi [d], Mithridatis [e], Tigranis [f] magnitudo ſuperavit? neque [g] verò Illyrii, Daciæque Reges, neque omnis finibus ſuis excita barbaries, & Gallorum, Germanorumque ferociſſimæ nationes, neque ſupra quingenta [h] Teutonum, Ambronum, Cimbrorumque millia in excidium Romæ armatorum labefactare, aut carpere vires floren-

a Luc Flor. libr. 1 c. 18. b Corn. Nep in Hannib. & Plin. de Vir. Illuſtr cap 42. c L. Flor. libr. 2. cap. 7. 12. & 14. d Idem libr. 2. c. 8. & Tit. Liv. l. 35. 36 & 37. e Plin. de Vir. Ill. c. 76. & Plut. in Vitâ Pompeji. f Tit. Liv. l. 97. 100. & 103. g L. Flor. l. 2. cap. 5. & 13. h Idem l. 3. c. 3.

florentis Imperii potuerunt. Suis, inquam, ſuis, ut eſt a [a] Lyrico Poëtâ præclariſſimè dictum, Roma viribus ruit, illam ſua magnitudo perdidit; & ſecundæ res afflixerunt, quam erexerant adverſæ. Quàm ergo fragiles, inſtabileſque ſunt res Mortalium; quas licet nulla vis externa cōvellat, ſua non ſinit natura cōſiſtere, quas & tenuitas premit, & magnitudo fatigat, & adverſæ res obruunt, & felicitas ipſa labefactat? aut quid firmum, inconcuſſumque ſperari poteſt futurum, quum illud Imperium, quod multo magis, quàm Dionyſii [b] regnum, adamante vinciri putabatur, ſecundæ res, quibus augeri, conſervarique debebat, everterint? Quod ne
2 cui mirum videatur, puteque potiùs Barbarorum armis oppreſſam Rempublicam, & Imperii Romani magnitudinem concidiſſe; operæ pretium eſt audire [c] Livium, cujus antiquitates Romanas enarraturi pulcherrimum totius operis procœmium hodierno die aggredimur explicandum; qui Auguſti temporibus affirmat nutare jam dudum rem Romanam non aliâ cauſâ, quàm ſuâ magnitudine laborantem; verba graviſſimi ſcriptoris hæc ſunt in eo, quod præ manibus habemus, procœmio. *Res eſt præterea immenſi operis, ut quæ ſupra ſeptingenteſimum annum repetatur; & quæ ab exiguis profecta initiis eò creverit, ut jam magnitudine laboret ſuâ.* Sed non unus hoc quantumvis magnæ rei gravis auctor Livius teſtatur, ſed omnes uno ore Scriptores idem confirmant; nam [d] Propertius ita canit:

> ..... *atque utinam Patriæ ſim vanus haruſpex!*
> *Frangitur ipſa ſuis Roma ſuperba bonis*

& [e] Lucanus

> *Nec ſe Roma ferens.....*

& rurſus

> *Namque ſuâ Imperium noſtrum ſub mole laborat;*

quibus ferme ſimilia Salluſtius [f] habet, qui ſecundam fortunam Romanis oneri, miſeriæque fuiſſe autumat. Et ne longior ſim in Auctorum locis recenſendis, qui ad hanc Livii ſententiam pertinent; nemo eſt, qui de mutatione Romani Imperii verba fecerit, quin ſuam ipſi magnitudinem, reſque proſperas pernicioſas fuiſſe fateatur. Sed quoniam abſurdum poteſt videri ſæviente,
3 atque inimicâ fortunâ rem creviſſe Romanam, placidâ verò, & amicâ concidiſſe (quis enim pacem bello, copiam inopiâ, adverſam fortunam proſperâ formidoloſiorem exiſtimet?) rem omnem a principio quam pauciſſimis explicabo; ne quis ignoret, quâ de cauſâ Livio [g] Romanum Imperium magnitudine ſuâ laborare dicatur. Ac mihi quidem rem diligentiùs perpendenti neutiquam mirandum videtur proſperè fluentibus rebus Rempublicam Romanorum in maximas calamitates incidiſſe; neque enim id Romanis tantummodo accidit, ſed omnibus magnis imperiis; neque imperiis tãtùm, Rebuſque publicis, verùm etiam ſingulis hominibus. Quocirca ſapienter a [h] Tacito dictum eſt: ſecundas res acrioribus animum ſtimulis explorare; quod innumeris declaratur exemplis eorum, qui magnam fortunam moderatè ferre non potuerunt, & in rebus aſperis glorioſi, in proſperis obſcuri, &
infelices fuerunt. Quid enim Alexandrum 4
Macedonem invictum bello Regem, & rerum geſtarum gloriâ florentiſſimum, niſi nimia felicitas compulit patrii moris oblitum humi jacentium adulationes quærere, & ſtirpem vaniſſimè ementiri? quid [i] inter pocula, epulaſque ſævire cædibus amicorum, ob eamque cauſam flagrare invidiâ, & popularium ſuorum odio juſtiſſimo, atque acerbiſſimo, & veneno extinctum in ipſo ætatis flore mortem [l] obire anteactâ vitâ indigniſſimam? Quid Hannibalem, & ejus invictum exercitum in [m] otium, luxumque Campanorum conjecit, niſi res proſperè geſtæ, & Ticinus [n], & [o] Trebia, & [p] Thraſymenus, & Cannarum [q] campi Romano ſanguine redundantes? Quid Pauſaniam [r] fortiſſimum Ducem indignum oſtendit fortunâ ſuâ, niſi fortunæ ipſa poſperitas, Mardoniuſque ſuperatus, & conſtrata Perſarum cadaveribus Græcia? Exemplum fuerat continen-
tiæ, fortitudinis, parſimoniæ [s] Tiberius; 5
& tamen vi ſummæ fortunæ eſt abſtractus in omne flagitium; nec [t] ſibi temperavit, quominus inauditis libidinum a ſe inventarum vocabulis pollueret aures Romanorum, qui eaſdem novis gentium devictarum nominibus celebraverat. Conſtantius [u] autem Imperator quum Gallum ſibi inſidiantem è medio ſuſtuliſſet, eò dementiæ venit, ut ſe æternum eſſe jactaret. Et ne ſingulis hominibus commemorandis immorer,

quum

[a] Horat. in Epod. Od. 16. [b] Diodor. Siculus libr. 16. Bibliothec. Hiſtor. [c] Tit. Liv. in Procœmio, [d] Propert. libr. 3. El. 13. [e] Lucan. l. 1. [f] Salluſtius in Catilin. [g] T. Liv. in Procœmio. [h] Corn. Tacit. libr. 1. Hiſtor. n. 15. [i] Arrian. de Exped. Alex. libr. 4. [l] Plutarch. in Vitâ Alex. [m] T. Livius libr. 21. Val. Max. libr. 9. cap. 1. & Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 42. [n] T. Liv. ibid. Polyb. Hiſt. libr. 3. & Valer. Maxim. libr. 5. cap. 4. [o] T. Liv. libr. 21. Polyb. Hiſt. libr. 3. & Silius Ital. libr. 4. [p] Tit. Liv. libr. 22. Polybius ibid. Cicer. libr. 1. de Divinatione. Plin. de Viris Illuſtrib. cap. 42. Valer. Maxim. libr. 1. cap. 6. & Oroſius libr. 4. cap. 15. [q] Tit. Liv ibid. Polyb. Hiſtor. libr. 3. Plin. libr. 15. cap. 18. Valer. Maxim. libr. 9. cap. 1. in Extern. n. 1. Lactant. l. 2. c. 17. & D. Auguſtin. de Civit. Dei libr. 3. cap. 19. [r] Corn. Nep. in Pauſan. [s] Suet. in Vitâ Tiberii. [t] Idem ibid. cap. 43. [u] Ammian. Marcellin.

quum de Rebuſpublicis habeatur oratio;
nonne Græcia omnis humanitatis inventrix
quamdiu bellis exercita eſt; & [a] modò Da-
rii, modò [b] Xerxis exercitus, claſſesque
pertimuit; & nunc Ægyptiorum, nunc
Perſarum arma laceſſivit, & opibus, & re-
rum geſtarum gloriâ floruit, & optimè con-
ſtitutis civitatibus abundavit? Quo tempo-
re autem Athenienſium, & Lacedæmonio-
rum, ceterarumque urbium Græcarum lau-
des obſoleverunt, & Græci, qui multis
fuerant libertatis auctores, graviſſimam ſer-
vitutem pertulerunt? nihil certè opus eſt,
id diutiùs quærere, quum [c] Poëta Venu-
ſinus dicat:

Quum primùm poſitis nugari Græcia bellis
Cepit, & in vitium fortuna labier æqua

Nimirum corruptæ Græcorum diſciplinæ
non alia extitit cauſa, quàm otium, & cum
fortunæ proſperitate conjuncta tranquilli-
tas; tunc primùm [d] Græcia magis fortes
athletas, quàm bonos imperatores admirata
eſt; tum Olympiæ victores magis, quàm
Barbarorum laudibus tulit; tum denique
ſpectaculis dedita, & voluptatibus enervata
priſtinam virtutis indolem, & animorum
robur amiſit. Neque alio ſanè modo ſecun-
6 dâ ſuâ fortunâ uſæ ſunt barbaræ nationes,
quibus univerſis res proſperè geſtæ maxi-
mas calamitates attulerunt; quid enim cala-
mitoſius, quàm Scytharum [e] conjuncta ſum-
mâ immanitate luxuria, & ſuperbia, qui
quum ſatis felices bellorum eventus habuiſ-
ſent, in ſummam ſunt arrogantiam, luxum-
que prolapſi, adeoque gentium a ſe devicta-
rum miſeriis, [f] & cladibus illuſerunt, ut
omnium nares abſcinderent, & eorum ſemi-
næ finitimorum uxoribus corpora ſubulis
compungerent? quid autem [g] infelicius mu-
tatis moribus Mileſiorum, qui quum Scythas
magnis prœliis deviciſſent, & nobiles ad
Helleſpontum urbes condidiſſent, & loca
circa Pontum Euxinum multis, atque præ-
claris coloniis deductis frequentaſſent, adeo
a Majorum inſtitutis degenerarunt, ut ver-
ſiculus ille Græcus [h] proverbii loco uſur-
petur

Πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι

hoc eſt

Olim fuere ſtrenui Mileſii,

qui propter depravatos mores in tantas ci-
viles diſcordias inciderunt, ut ſeſe invi-
cem crudeliſſimo, & inaudito mortis gene-
re trucidarent? Pares propemodum exitus
habuit [i] Sybaritarum, Tarentinorum, Cro-
toniatarum [l], Lydorumque [m] felicitas; quo-
rum omnium Reſpublicæ ex optimis peſſi-
mæ, ex fortunatis infelices maximè evaſe-
runt; dum rebus lætis indulgere, quàm
temperare malunt. Et ne majorum exempla
nationum, imperiorumque deſiderentur; 7
quis unquam populus fuit Perſis [n] tempe-
ratione publici moris laudatior, antequam
fortunæ benignitate ad ſummum rerum
humanarum faſtigium efferrentur? quorum
pueri, & adoleſcentes ſub ſeveriſſimis mo-
rum magiſtris publicè educabantur, juſti-
tiamque, & continentiam, & bellicas ar-
tes docebantur, qui ſitim flumine, famem
pane, naſturtioque ſedabant; qui neque
firmatâ jam ætate, neque ſenes molliore di-
ſciplinâ continebantur; quibus [o] artibus
quantam fuerint virtutem aſſequuti decla-
rat ſubactarum gentium multitudo, & ſu-
bjectus Oriens Imperio Perſarum. Sed il-
la virtus, quæ modicis rebus magna maxi-
mam reddiderat ejus gentis potentiam, in-
genti fortunæ incremento diminuta paula-
tim concidit. Quocirca iidem Perſæ, qui
ferociſſimarum gentium arma contempſe-
rant, & virtutem infregerant, conſequutis
temporibus fortunæ blandimentis deliniti
eò ignaviæ proceſſerunt, ut ne clamorem
quidem hoſtium, nedum tela ſuſtinerent.
Cujus rei cum alia ſunt argumenta, tum
illud multò maximum, quod quum decem
millia Græcorum, quæ Cyro juniore duce
militarant, interfecto Cyro, in medio Im-
perii [p] Perſarum verſarentur, & innume-
rabilibus Artaxerxis copiis undique cin-
gerentur; quumque inſuper ejus fraude
duces interfectos amiſiſſent, equitatu, &
omni ope deſtituta; quum per infeſtos hoſtes
eſſet evadendum, quum tot montes inac-
ceſſi tranſcendendi, tot ingentia flumina
ſuperanda, locorum tot anguſtiæ, ac tam ar-
duæ penetrandæ, tantum terrarum ſpatium
peragrandum, tot inhoſpitæ regiones, tam
cultu aſperæ pervadendæ, elapſa de mani-
bus Perſarum, qui ea ingenti exercitu in-
ſequebantur, ſuorum non ita multis deſi-
deratis, multorum menſium itinere per in-
feſta hoſtium tela confecto in Græciam per-
venerunt. Eadem indulgentia fortunæ Aſ-
ſyrios [q], & Medos effeminavit; & e pul-
cherrimo faſtigio, in quo diu ſteterant,
dejecit. Atque hinc exiſtere arbitror illum
orbem, quem ineſſe rebus humanis Hero- 8
dotus [r] affirmavit; tenues res, anguſtæque
virtutem pariunt, virtus fortunæ magnitu-
dinem, magnitudo fortunæ diſſolutionem
morum, diſſolutio morum miſeriam, ever-
ſionemque publicæ felicitatis. Quæ repu-
tanti mihi haudquaquam optandum videtur

[a] Herodot. libr. 7. [b] Herod. ibid. [c] Horat. Epiſtolar. libr. 2. Epiſt. 1. [d] Horat. ibid. [e] Herod. libr. 4. [f] Athen. libr. 12. cap. 5. [g] Athen. ibid. [h] Athen. libr. 12. cap. 5. [i] Athen. ibid. cap. 4. Herodot. libr. 5. cap. 44. Diodor. Sicul. libr. 12. & Ælian. Var Hiſt. libr. 3. cap. 42. [l] Strab. libr. 6. & Juſtinus libr 20. [m] Athen. libr. 12. cap. 3. [n] Herod libr. 1. & Strabo libr. 15. circa finem. [o] Strabo ibid. [p] Xenoph. de Exped Cyri libr. 2. [q] Juſtin. libr. 1. [r] Herod. Clio pag. 86.

bene conſtitutis civitatibus, ut nullis re-
bus adverſis fortunæ proſpera miſceantur;
ſiquidem illæ animos intendunt, & exer-
cent, hæc molliunt, atque diſſolvunt; &
quemadmodum in arte muſicâ ex fidibus
tum intentis, tum moderatè remiſſis exiſtit
ille concentus dulcis, & temperatus, quam
Ἁρμονίαν Græci vocant; ita in civitatibus ex
rebus modò triſtibus, modò lætis efficitur,
& conſervatur quaſi concentus quidam
Reipublicæ bene temperatæ; quum autem
nulla res adverſa incidit, omnis tempera-
tio publici moris, omnis diſcplina corrum-
patur, neceſſe eſt. Neque enim indulgen-
tiâ fortunæ inſoleſcentes animi ferunt le-
gum jugum; & publicam diſciplinam, qua-
ſi quaſdam nimiùm duras habenas, & fre-
na detrectant. Quapropter ſapienter [a] Pla-
9 to rogitus, ut Cyrenenſibus leges eonde-
ret, abnuiſſe fertur, quum diceret: non
videri Cyrenenſes legem ullam ſervaturos,
quum nimis eſſent felices. Intelligebat ni-
mirum vir ingenio, doctrinaque præſtan-
ti populos omnibus affluentes, quæ prima
Mortales putant, a ſalubribus conſiliis ab-
horrere, & abundantiâ rerum ægram civi-
tatem legum remedio ad ſanitatem perve-
nire non poſſe; niſi ea, quibus eorum Reſ-
publica laborabat, detraherentur. Nam
ſicut in corporibus præſtantiſſimi medico-
rum tradiderunt habitudinem nimis ple-
nam, & quaſi exuberantem morbis obno-
xiam eſſe; ita in urbibus nimia affluentia
rerum periculoſa, & vitiis opportuna eſt.
Quapropter Arabes, & [b] Scythæ, qui ſunt
10 Nomades appellati, quum nullis oppidis u-
terentur, ſed ſemper errarent, ob eamque
cauſam omnibus ferè viræ commodis care-
re cogerentur, nec divitiis affluerent, nec
ea, quæ ad effeminandos animos pertinent,
noſſent; ſemper iiſdem moribus uſi eſſe
dicuntur, nec unquam a Majoribus acce-
pram libertatem amiſiſſe. Quorum inopiam
Romanorum opulentiæ Horatius [c] antepo-
nit his verbis;

Campeſtres meliùs Scythæ,
Quorum plauſtra vagas rite trahunt domos
Vivunt, & rigidi Getæ,
Immetata quibus jugera liberas
Fruges, & Cererem ferunt;
Nec cultura placet longior annuâ,
Defunctumque laboribus
Æquali recreat ſorte vicarius

Adeo quippe Romanorum mores magni-
tudo ſuæ fortunæ corruperat, ut nec li-
bertatem, nec ſervitutem ferre poſſent, &
ſibi ipſis moderari neſcirent, qui aliis om-
nibus imperabant. Atque hac de cauſâ
Livius affirmat imperium ſuâ magnitudine
laborare; nam magnitudo opes pepererat,
opes luxuriam, luxuria omnem vitiorũ cor-
ruptelam, quibus Imperium laborabat. Poſ-
ſumus etiam interpretari idcirco a Livio di- 11
ctum Imperium ſuâ magnitudine laborare,
quòd tanta rerum moles difficulter admini-
ſtrari poſſet, & regi. Quapropter [d] Auguſtum
conſtat permultas nationes, quæ ſe, ſua-
que dedituros legatos miſerant, repudiaſſe,
& noluiſſe volentibus imperare, ne imperii
moles in immenſum creſceret; & ejus li-
mites conſtituiſſe Euphratem, Danubium
Rhenum, quos ne Poſteri trãſcenderent, ad-
monitos voluit, quum moreretur. Itaque
de eo ſcribit [e] Tacitus: *addideratque conſi-
lium coërcendi intra terminos imperii, incer-
tum metu, an invidiâ.* Sed quod invidiâ fa-
ctum Tacitus criminatur, ego puto certâ
quadam ratione maximum Principem feciſ-
ſe; quum videam non ſolùm id conſilium
dediſſe Poſteris, verùm etiam ipſum uſur-
paſſe; & Hadrianum [f] Imperatorem id Au-
guſti conſilium comprobaſſe, qui tot na-
tiones a Trajano perdomitas, tam immen-
ſum terrarum ſpatium ſibi relinquendum
cenſuit, & imperium Euphrate, & Danu-
bio, ſicut Auguſto viſum fuerat, voluit ter-
minari.

[a] Ælian. libr. 12. cap. 30. Plutarch. in Vitâ Luculli, & ad Principem Indoctum. [b] Strabo libr. 7. de Getis. [c] Horat. libr. 3. Od. 24 [d] Julian. in Menippæa de Cæſaribus. [e] Cornel. Tac. libr. 1. Annal. n. 11. [f] D August. de Civ. Dei l. 4. c. 2. Eutrop. libr. 8. Appian. in Præfat. & Feſtus Rufus, & Aurelius Victor.

DISSERTATIO II.

Magnificentia publica Romanorum in privatorum luxum degeneravit.

Romani primùm, quæ laudanda erant ubique, imitati ſunt; mox etiam omnium gentium vitia ſunt amplexati. Fabius Maximus Tarento capto, quum interrogaretur, quid fieri juberet de ſimulacris Deorum eximiâ arte factis, reſpondit: relinquamus Tarentinis Deos iratos. Mummius in tantâ paupertate deceſſit, ut filiæ dotem non reliquerit. Cloacas ædificaſſe Tarquinium Priſcum Plinius, & Dionyſius Halicarnaſſeus prodiderunt; Livius autem Tarquinium Superbum. Scauri villâ ab iratis ſervis incensâ vicies quinquies; vel quinquagies centena millia noſtrorum coronatorum conflagrarunt. Mamurra primus Romæ parietes domus marmoris cruſtâ operuit.

SCipionem Naſicam [a] ferunt, quum in Senatu Romano diſceptaretur, utrum eſſet excindenda Karthago, Catone magnopere diſſentiente, ſervandam cenſuiſſe; ne illâ æmulâ Imperii ſublatâ, metuque omni depoſito Romani nimiam felicitatem ferre non poſſent, & quos aſſidua bella, ancepſque fortuna continuerat mores, parta ubique tranquillitas, & Orbis terrarum ſecura poſſeſſio tandem diſſolveret. Intelligebat nimirum Senator ille graviſſimus id, quod pluribus exemplis ſuperiore diſſertatione eſt a nobis demonſtratum, nullam peſtem eſſe majorem magnis Imperiis, Rebuſque pu-
1 blicis, quàm otium, & abundantes voluptates, & nullis adverſis interruptum tenorem proſperorum. Neque ea res falſum habuit hominem ſapientiſſimum; nam poſteaquam everſâ Karthagine, & Orbis terrarum Imperio conſtituto, Regibus inimicis gentibuſque ſubactis, nullæ jam barbaræ nationes timebantur, Aſia peragrata victoriis urbem victricem peregrinis deliciis compleverat, labi paulatim Veterum diſciplina, quæ tot ſæculis incorrupta manſerat, cœpit. Hinc luxus, & ſtud um voluptatis augeſcere, ſperni parcimonia, paupertas probro haberi, dedecori nequaquam eſſe mollis, & delicata vivendi ratio. Neque mehercule ſine causâ ceteræ gentes ubertate ſoli, opportunitate maris, amœnitate regionis, illecebris, quibus natale ſolum affluebat, aliiſque commodis invitatæ luxuriari cœperunt; Romanos autem non unius loci commoda ſolùm, deliciæque, ſed quidquid ubique naturâ, vel arte gignitur, efficiturque jucundum, ſuave, ſplendidum ad luxuriam, & nimias voluptates incitavit; quod eleganter expreſſit Lucanus, quum [b] dixit

...... totoque accerſitur Orbe,
Quo gens quæque perit .....

Aliæ nimirum civitates ſuis quæque vi- 2
tiis, ſuis deliciis perierunt, Romani duntaxat omnium fracti ſunt; & ſicut in urbe Romanâ, ut præclarus Auctor ſcribit Athenæus, non [c] una ſolùm gens, neque e ſingulis gentibus aliquot homines habitabant, ſed totæ propemodum nationes eò tranſlatæ videbantur, ſic omnium gentium deliciæ, omnium vitia Romam confluebant, & uſurpabantur. Compendium Orbis [d] terrarum Roma habebatur, in eaque omnium urbium pulchritudines conſpici poterant; neque auream Alexandriam, neque pulchram Antiochiam, neque Nicomediam ſpecioſam, neque ſplendidiſſimas Athenas, neque alias præſtantiſſimas urbes, quum degeres Romæ, deſideraſſes. Sed ut quæ ubique laudanda, Romæ laudaſſes; ita quæ ub que reprhendenda, reprehendiſſes. Ab omnibus gētibus aliquid præclarum Romani didicerant; ab [e] Etruſcis diſciplinam ſacrorum, a Græcis litteras, facultatemque dicendi, ab [f] Athenienſibus, & Lacedæmoniis Leges, a [g] Liburnis uſum Liburnarum, ab Etruſcis [h] lictores, togamque, & ſellam [i] curulem ſumpſerant; ab [l] iisdem ludios accerſiverant, Samnites imitati clypeos [m] argolicos in ſcuta mutaverant, circenſibus ludis Olympiæ curules [n] ludos fuerant æmulati; Pœnorum in bello doli Romanos duces acuerant; Gallorum, Germanorumque, & barbsrarum gentium ferocitas ferociores milites Romanos effecerat. Ad extremum, quum nihil ſupereſſet,
quod imitarentur, laudabile, aliarum gen- 3
tium vitia ſunt imitati; & præcipuè luxum, diſſolutoſque mores, & nimias voluptates; ideo [o] Tertullianus, & ſanctiſſimus vir Hieronymus [p] divini hiſtorici, & theologi [q] Joannis

[a] L. Flor. libr. 2. cap. 15. Plutarch. in Vitâ Catonis, Plin. libr. 15. cap. 18. & D. Auguſt. de Civ. Dei libr. 3. cap. 21. [b] Lucanus libr. 1. [c] Athen. libr. 1. cap. 17. [d] Idem ibid. [e] Cic. libr. 1. de Divinat. Valer. Max. libr. 1. cap. 1. ex Cic. de Legib. libr. 2. [f] Tit. Livius libr. 3. & Pompunius J. C. l. 2 ff. de origin. Juris, Dion. Halicarnaſſ. libr. 10. & 11. [g] Vegetius de Re militari libr. 4. cap. 28. &c. [h] T. Livius libr. 1. [i] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 3. [l] Tertullian. de Spectaculis cap. 5. ſed Dion. Halicarn. libr. 2. a Lydis tradit. [m] T. Liv. libr. 8. & 9. Plutarch. in Vitâ Rumuli, & Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 4. [n] Tit. Livius libr. 10. in fin. [o] Tertull. adversùs Judæos, & adversùs Marcionem libr. 3. [p] D. Hieronym. in Epiſt. 99. [q] D. Jo: in Apocalypſ. cap. 17.

annis auctoritatem ſequuti Romam vocant
Babylonem, quaſi in eâ Aſſyriorum vitia,
& libidines dominarentur. Sed initia Ro-
mani luxus laudabilia videbantur, victas bel-
lo gentes ſpoliabant, ut earum ornamentis
victricem urbem honeſtarent; & privatim
quidem parſimoniam adamabant, publicè
magnificentiam oſtentabant. Marcellus ca-
ptis [a] Syracuſis pleraque ejus urbis orna-
menta Romam contulit, ne victa urbs victri-
ce ſplendidior videretur; majore omnino
animo Fabius [b] Maximus, qui quum Ta-
rentum cepiſſet, & ei duodecim Deorum
ſimulacra eximiâ magnitudine, & arte fa-
cta oſtenderentur, & quid illis fieri jube-
ret, interrogaretur, dixiſſe fertur: relin-
quamus Tarentinis Deos iratos. Sed Mar-
cellus non reprehendendus, qui ſpolia Sy-
racuſarum non privatam prædam, ſed pu-
blica urbis ornamenta eſſe voluerit. Eodem
4 modo [c] Mummius exciſâ Corintho Romam
ſignis pulcherrimis, tabuliſque complevit;
& quamvis eſſet integerrimus, utpote qui,
quum tantas opes adminiſtraſſet, in tantâ
paupertate deceſſerit, ut [d] filiæ dotem non
reliquerit; tamen invitus offecit plurimum
vigenti adhuc publicæ diſciplinæ; nam eo
initio [e] Populus Romanus ſigna magnorum
artificum, tabulaſque pictas nimiùm cœpit
admirari. Quod multo ante apud [f] Livium
Porcius Cato queritur, qui ſic ait: *Jam ni-
mis multos audio Corinthi, & Athenarum orna-
menta laudantes, miranteſque, & antefixa fi-
ctilia Deorum Romanorum ridentes.* Nec Sci-
pio ille culpandus, qui ſubegit [g] Aſiam,
quum ex tantis divitiis nihil in privatum u-
ſum converterit; nihilominus devicta Aſia
Romanos docuit [h] opibus, & voluptatibus
nimiùm inhiare. Magnificentiam verò pu-
5 blicam ſemper populus Romanus compro-
bavit; quocirca [i] Tubertonem, propterea
quia in munere publico, quod in honorem
mortui Africani edebatur, ſtraviſſet pelliculis
hædinis lectulos punicanos, & expoſuiſſet
vaſa ſamia, quaſi ſordidum, & illiberalem ul-
tus eſt præturæ repulsâ. Idem populus Ro-
manus Catulum laudibus tulit, quòd [l] Ca-
pitolium magnificentiſſimum templum ma-
gnificentius inſtauraſſet Syllæ [m] civili bello
combuſtum. Quam magnificentiam ab ip-
ſis pæne incunabulis urbis apparet uſurpa-
tam; ſiquidem Capitolium Tarquinius Su-
perbus extruxit tantâ magnificentiâ, ut
ipſum [Cornelii [n] Taciti verbis utar] *im-
menſæ populi Romani opes ornarent potiùs,
quàm augerent.* Nam quid de cloacis Urbis 6
loquar, quas ſive Tarquinius Priſcus, ut Pli-
nius, [o] & Dionyſius [p] Halicarnaſſeus prodi-
dit, ſive Superbus, ut Livius [q] teſtatur, fecit,
tam admirabili opere fecit, ut Populo Roma-
no ſummum rerum faſtigium adepto, & urbe
egregiis ædificiis exſplendeſcente, inter ma-
xime miranda opera haberentur? Itaque Dio-
nyſius [r] Halycarnaſſeus tria eſſe ea prodi-
dit, quæ Romanorum opes inprimis, po-
tentiamque declarent, cloacas, viarum ſtra-
ta, & aquæductus. Exquo intelligi poteſt,
quæ tria opera maximè admirationi fuerunt,
integrâ adhuc Reipublicæ diſciplinâ Ro-
manos conſtruxiſſe; nam cloacæ ſub Re-
gibus ædificatæ; Appiam viam Capuam uſ-
que ſtravit [ſ] Appius, qui Appiam Aquam
quoque [t] in urbem duxit; multique alii
aquæductus conditi, viæque nondum corru-
ptâ civitate munitæ. Quid autem de Circo 7
maximo dicam, quem Tarquinius Priſcus
ædificavit, qui [u] centum quinquaginta mil-
lia ſpectatorum ſedentium caperet? quid de
templis Deorum, quæ ſupra quadringenta
in [x] Urbe conſpiciebantur, & nonnulla e-
ximiâ magnitudine, referta divitiis ingenti-
bus, donis aucta ſplendidiſſimis? Cujus ar-
gumentum rei vel illud ſuffecerit, quod Au-
guſtus [y] in unâ Capitolini Jovis cellâ ſexde-
cim millia pondo auri, & ſeſtertiûm quin-
gentics in gemmis collocavit; vel quod in
templo Pacis omnia a Veſpaſiano Joſephus
congeſta [z] teſtatur, quæ videndi causâ ho-
mines in longinquas regiones peregrinari
ſolebant; vel quod [a] Capitolii tegulis inau-
randis conſumptum eſt ſeſtertiûm termil-
lies. Quid de apparatu ludorum, quo ſem-
per magnifico populus Romanus eſt delecta-
tus? qui ludi pro ætatis cujuſque copiâ ſplen-
didè celebrabantur; ſed auctu Imperii au-
ctis opibus nihil impenſarum, & ſplen-
doris relictum. Nam quomodo quis cum
Scauri [b] ſcenâ certaverit, quam tercentum 8
ſexaginta columnæ ſuſtinebant; cujus ima
pars e marmore, media e vitro, ſumma inau-
rata fuiſſe dicitur; inter columnas verò in-
terjecta tria millia ſignorum ex ære; reli-
quus apparatus attalicâ veſte, tabulis pictis
adeo abundavit, ut in Tuſculanam Scauri
villam

[a] T. Liv. libr. 25. [b] T. Liv. l. 27. [c] Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 60 & Plin. Hiſtor. Nat. libr. 34. c. 7. [d] Idem Hiſt. Natur. ibid. [e] Idem Plin. libr. 35. cap. 4. Nat. Hiſt. & libr. 37. cap. 1. [f] Tit. Livius libr. 34. in princip. [g] Idem libr. 38. [h] Plin. libr. 37. cap. 1. [i] Senec. Epiſt. 95. & Cic. pro Muræna. [l] Plin. libr. 19 cap. 1. & Sueton. in Vit. Cæſaris cap. 15. [m] Plin. libr. 13. cap. 13. [n] Cornel. Tacit. libr. 3. Hiſtor. [o] Plin. libr. 36. cap. 15. [p] Dionyſ. Halic. libr. 3. [q] T. Liv. l. 1. [r] Dion. Halicarn. libr. 3. n. 13. [ſ] Tit. Liv. libr. 9. Cicer. pro Milone, Horat. Epiſtol libr. 1. Epiſt. 6. Plin. de Viris Illuſtribus cap. 34. Pompon. l. 2 §. Poſt hunc Appius ff. de orig. jur. & Pompon. Lætus tit. 79. de Antiquit. Urbis. [t] Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 34. & Frontin. de Aquæductibus. [u] Dion. Halicarn. libr. 3. [x] Notit. Imperii. [y] Sueton. in Auguſto c. 30. [z] Joſeph. de Bello Judaico libr. 7. Excid. Plin. libr. 36. c. 15. [a] Plutarch. in Vit. Publicol. Plin. libr. 33. c. 3. & Auſon. de Cl. urbibus epigr. 12. [b] Plin. libr. 34. cap. 7. & libr. 36. cap. 6. & cap. 15.

villam reportatis; quæ ſuperfuerant quotidiani uſus deliciis, incenſâ villâ ab iratis ſervis millies ſeſtertiûm, vel bis millies ſeſtertiûm cremaretur? quam ſummam ſi redigas ad æſtimationem noſtræ pecuniæ, efficiuntur vicies quinquies, vel quinquagies centena millia coronatorum. Quam tamen ſcenam [a] Curio ſuperare non opibus, & ſplendore, ſed artificio quodam mirabili conatus eſt excogitato theatro penſili, quod duobus cardinibus verteretur, in quo pependit victor ille terrarum populus. Quis argenteam [b] Caii Antonii ſcenam æquare contenderit? quis [c] arenæ apparatum Julii Cæſaris, qui ex argento fertur conſtitiſſe? Pompejus ille [d] Magnus ludos edidit, in quibus præter aliarum ferarum ingentem numerum quadringentæ decem Pantheræ conficerentur, octodecim [e] cum hominibus elephanti decertarent: Quo in genere multa
9 prætermitto, quæ longum fuerit enarrare, quæ partim laudanda, partim propter Imperii Romani magnitudinem ſunt excuſanda; nam decebat domino Orbis terrarum populo nihil niſi amplum, ac magnificum exhibere. Veruntamen hic publicorum ſplendor ædificiorum, hæc templorum tanta majeſtas, hic ludorũ ſplendidus apparatus fortaſſe præbuit ſemina luxui orituro, vel adoleſcenti alimenta; quam enim in publico magnificentiam homines admirabantur, paulatim in privatis etiam rebus adamare didicerunt; ergo omnes exutâ priſcâ parcimoniâ ædificare magnificè, inſtruere ſplendidè convivia, veſte, ſupellectili, ſervitiis pretioſis uti, in medio poſitas voluptates aſpernari, longiùs accerſitas, & magno emptas cœperunt aucupari; neque exiguis incrementis paulatim luxus increſcebat, ſed brevi tempore, quum ſemel erupiſſet, immenſum augebatur. Marco [f] Lepido, Quincto Catulo Conſulibus, ipſius Lepidi
10 domus omnium, quæ Romæ viſebantur, pulcherrima habebatur; intra annos triginta quinque eadem centeſimum in urbe locum non obtinebat: mirabantur Antiqui [g] Clodium centies quadragies octies emptâ domo habitaſſe; comparatione temporum poſteriorum ego Clodii ædes non magnopere ſplendidas fuiſſe exiſtimo; ſiquidem Olympiodorus hiſtoricus apud Photium [h] tradit Procerum domos Romæ non exiguis, ſed mediocribus urbibus pares fuiſſe, & omnia habuiſſe, quæ ſolerent urbes habere, circum videlicet, fora, tribunal, templa, fontes, balnea, quod hujſmodi Græco verſiculo [i] declaratur

Εἷς δόμος ἄςυ πέλει, πόλις ἄςεα μυρία τεύχει

Addo etiam habitatorum numerum; ſiquidem [l] Athenæus refert nonnullos primores Urbis decem, vel etiam viginti millia ſervorum habuiſſe; quin etiam quædam in illis ædibus procerum conſpiciebantur, quæ ſpectare in quibuſdam urbibus non licet; nemora nimirum, & lacus, de quibus [m] Tibullus:

Et nemora in domibus ſacros imitantia lucos

& Rutilius [n] Gallicanus

Quid loquar incluſas intra laquearia ſilvas,
Vernula quæ vario carmine ludit avis?

Nec tanta ædium moles e vili materiâ con- 11
ſurgebat; marmoribus peregrinis domus totæ fulgebant; hinc illi Tibulli [o] verſus

Non ut marmorei prodirem e limine tecti,
Inſigni clarâ, conſpicuuſque domo

& [p] hic

Aurataque trabes, marmoreumque ſolum.

Primus Romæ [q] Mamurra parietes totius domus fertur operuiſſe marmoris cruſtâ; id exmplum ſequuti Romani proceres conclavia omnia marmoribus paſſim contexerunt non e propinquo petitis, ſed ab Indiâ uſque, & Æthiopiâ advectis, ut Plinius libro trigeſimo ſexto capite ſexto tradidit. Quanta verò marmorum varietas, & quàm pretioſa genera, & quàm longè petita ſolerent adhiberi [r] Statius indicat in Pollii Surrentino, cujus illi ſunt verſus:

.... hîc graiis penitus deſecta metallis
Saxa, quot eoæ reſpergit vena Syenes,
Synade quot mæſtâ phrygiæ fodere ſecures
Per Cybeles lugentis agros, ubi marmore picto
Candida purpureo diſtinguitur area gyro:
Hîc & Amiclæi cæſum de monte Lycurgi,
Quod vires, & molles imitatur rupibus herbas:.
Hîc Nomadum lucent flaventia ſaxa, Thaſoſque,
Et Chios, & gaudens fluctus ſpectare Caryſtos,
Omnia Chalcidicas turres obverſa ſalutant.

Nec ſolùm marmoribus pretioſiſſimis parie- 12
tes contegebantur, ſed etiam ingentes e lapidibus peregrinis, & magno emptis columnæ cenationes, & atria ſuſtinebant; hinc [ſ] Horatius dixit:

Non

[a] Plin. libr. 36. cap. 15. [b] Idem libr. 33. capit. 3. [c] Idem eodem loco. [d] Idem Plin. libr. 8. capit. 17. [e] Dion Hiſtoric. libr. 39. [f] Plin libr. 36. c. 15. [g] Idem Plin. ibid. [h] Photius in Biblioth. num. 80. [i] Olympiodorus apud eundem Phot. ibid. [l] Athen. libr. 6. cap. 20. [m] Tibull. libr. 3. Eleg. 3. [n] Rutilius Gallican. in laudibus Romæ. [o] Tibull. libr. 3. Eleg. 3. [p] Idem Tibull. ibidem. [q] Plin. libr. 36. cap. 6. [r] Statius Sylvar. libr. 2. [ſ] Horat. libr. 2. Ode 18.

Non trabes Hymettiæ
Premunt columnas ultimâ reciſas
Africâ.......

Quapropter Plinius [a] animadvertit in Calliſti liberti cenatione columnas fuiſſe triginta ex Onyche, & atrium Scauri [b] columnis fultum duodequadragenûm pedum e luculleo marmore, & Seneca ſic [c] ait: *illos reperti in litore calculi leves, & aliquid habentes varietatis delectant; nos ingentium maculæ columnarum ſive ex Ægyptiis arenis, ſive ex Africæ ſolitudinibus advectæ porticum aliquam, vel capacem populi cenationem ferunt.* Jam lacunaria auro, & ebore nituiſſe non
13 poëticè, ſed hiſtoricâ fide Horatius [d] dixit, quum cecinit:

Non ebur, neque aureum
Meâ renidet in domo lacunar

Trabes nimirum inducebantur auro, cameræ ebore ſplendeſcebant; Propertius [e]

Nec camera auratas inter eburna trabes.

Nec auro levi liniebantur, ſed craſſo trabes, ut utar Statii [f] verbo, ſatiabantur

Robora Dalmatico lucens ſatiata metallo

& [g] Lucanus

...... *craſſumque trabes abſconderat aurum,*

& [h] Statius

Et nondum craſſo laquearia fulta metallo

Quod [i] Mamertinus aurum ſolidum vocat, qui ſic ait: *neque ei comparandæ ſunt pictura-tæ marmorum cruſtæ, & ſolido auro tecta laquearia, qui majorem anni partem in nudâ humo cubat;* quin etiam gemmas inſertas laquearibus præcipuè templorum teſtatur Arnobius [l]. Efficiebantur etiam lacunaria e lignis pretioſis, ut puta e cedro Libani montis, aut Atlantis, quæ Priſcis in pretio teſte Poëtâ qui dixit:

Non domus flavâ laqueata cedro

Jam bibliotechas ipſas auro, & ebore ſplen-
14 duiſſe Severinus [m] Boëthius indicat, qui ſic ait: *non bibliothecæ comptos auro, & ebore parietes.* Omnia autem conclavia minùs mirandum eſt divitiis nituiſſe, quum in balneis, ubi ſordes corporis deponuntur, tantum nitorem, ſplendoremque fuiſſe, tantum opum congeſtum comperiamus; nam & per argenteos [n] canales, fiſtulaſque aquam in argentea labra fuſam, & ſtratas argento mulierum balneas accepimus, & ſoliis argenteis lavantes inſediſſe. Jam [o] ſtatuas, & columnas pretioſas nihil ſuſtinentes ornamento fuiſſe privatis balneis; jam vitro conditam cameram Senecâ teſte cognoſcimus; qua verò materiâ conſtarent, declarat [p] Statius in Etruſci thermis, ubi ſic ait:

Non huc admiſſæ Thaſos, aut undoſa Caryſtos,
Mæret Onyx longè, queriturque excluſus Ophites.
Sola nitet flavis Nomadum deciſa metallis
Purpura, ſola cavo phrygiæ quam Synados antro
Ipſe cruentavit maculis lucentibus Atys,
Quaſque Tyrus niveas ſecat, & Sidonia rupes,
Vix locus Eurotæ viridis; cum regula longo
Synada diſtinctu variat.....

Quæ magnificentia, & ſplendor ædium pri- 15
vatarum multum invidiæ detrahit Neroni, Cajoque principibus, de quorum ædibus illa Plinius [q] dixit: *bis vidimus urbem totam cingi domibus Principum Caii, & Neronis, & hujus quidem, ne quid deeſſet, aureâ;* de qua Cornelius [r] Tacitus ita loquitur: *ceterùm Nero uſus eſt Patriæ ruinis, extruxitque domum, in qua haud perinde gemmæ, & aurum miraculo eſſent, ſolita pridem, & luxu vulgata, quàm arva, & ſtagna, & in modum ſolitudinum hinc ſilvæ, inde aperta ſpatia, & proſpectus.* Ex quibus intelligi poteſt non ſolum marmoribus, ſed etiam gemmis multorum domos nituiſſe, ut minùs mirum videri debeat, quod de aureâ domo Neronis [ſ] tradit Suetonius: *cuncta auro lita, diſtincta gemmis, unionumque conchis* fuiſſe,

[a] Plin. libr 36. c. 7. [b] Idem libr. 36. cap. 2. [c] Senec Epiſt. 95. [d] Horat. libr. 2. Od. 18. [e] Prop. libr. 3. Eleg. 2. [f] Stat. Sylvar. libr. 1. in Epithal. Stellæ. [g] Lucan. libr. 10. Pharſal. [h] Stat. Thebaid. libr. 1. [i] Mamertin. ad Julianum. [l] Arnob. adversùs gentes. [m] Severin. Boëth. de Conſol. Philoſoph. libr. 1. Proſ. 5. [n] Plin. libr. 33. c. 12. [o] Senec. Epiſt. 86 [p] Stat. libr. 1. Sylv. [q] Plin. libr. 36. cap. 15. [r] Cornel. Tacit. libr. 15. n. 42. [ſ] Suetonius in Vitâ Neronis cap. 31.

DISSERTATIO III.

De Romanorum luxu in conviviis.

Thermæ Antonianæ mille ſexcenta ſolia habuerunt, & duplicem eorum numerum Diocletianæ. Naumachiam Claudius edidit, in qua triremes, quadriremeſque commiſit; & undeviginti hominum millia pugnantia exhibuit. Trajani in reditu per centum viginti tres dies ludi ſunt celebrati tantâ copiâ, ut uno die decem millia ferarum conficerentur. Porcus Trojanus dicebatur, quòd plenus aliis animalibus menſis inferretur. Manium Curium fortiſſimum imperatorem Samnitium legati rapum torrentem invenerunt. Leges Orchia, Fannia, Didia, & Licinia conviviarum numerum, & ſumptum conviviorum ſtatuebant. Serranus a ſerendo dictus. Piſces quibuſdam nomen dederunt, quod iis ipſi delectarentur. Craſſus orator murænam mortuam atratus luxit. Luculli in Apolline cenæ quinquaginta millibus drachmarum parabantur. Celer mullum centum ſeptuaginta quinque aureis emit. Caligula ducenta quinquaginta millia coronatorum unâ cenâ prodegit. Vitellius non minoris, quàm decem millibus coronatorum cenavit; & novies millies paucis menſibus profudit. Apicius, quum comperiſſet centies ſeſtertiûm ſibi supereſſe, inediâ vitam finivit. Etiam gladiatores in conviviis adhibebantur.

DE luxu, quo Veteres utebantur in condendis, exornandiſque ædibus dicere aggreſſus vix eorum, quæ dici poterant, ullam partem potui delibare. Quis enim tentet enumerare, quæ in hoc genere mirabilia a ſcriptoribus antiquis recenſentur? quis nemora, lacus, fontes, infinitum nihil ſuſtinentium numerum columnarum, magnorum artificum ſigna pæne ſpirantia, quæque fruſtra conatus eſſes numero comprehendere, tabulas pictas artificio mirabiles, multitudine innumerabiles, gemmas, pretioſam veſtem, auream ſupellectilem, ſubſtructiones inſanas, immenſa villarum ſpatia? Accepimus perfoſſos montes, altiſſimas rupes complanatas, recedere coactum, aut incluſum jactis molibus mare; plenam Italiam deliciis Romanorum alimenta victori terrarum populo ſuppeditare non potuiſſe. Jam illa quis unquam dignè ſatis admiretur, templa, porticus, theatra, fora, thermas, circos, amphi-

theatra? Accepimus Thermas [a] Antonianas mille ſexcenta ſolia habuiſſe; duplicem eorum numerum [b] Diocletianas, & univerſas admirabili ſtructurâ, & pretioſo marmore ſplenduiſſe. Jam magnificentiam ludorum quis exequatur? Claudius 1
naumachiam [c] edidit, in qua non parva navigia, ſed triremes, quadriremeſque commiſit, & undeviginti hominum millia depugnantia exhibuit: in Trajani reditu per centum viginti tres dies ludi ſunt celebrati tantâ copiâ, ut uno interdum die decem millia ferarum conficerentur. Hinc immenſos ſumptus animadvertimus factos etiam a privatis in gerendis magiſtratibus; Symmachum [e] ferunt, quum eſſet ſenator mediocriter dives, in filii præturâ auri pondo duo millia impendiſſe: Maximum [f] verò in eodem filii magiſtratu quatuor millia, quum ludi ſeptem dies ederentur. Sed hæc, aliaque, quæ poſſent afferri, ne longiùs ab Auctore noſtro videar aberrare, ſciens prætermitto; ad illa venio, quibus indolem, virtutemque Romanam impenſiùs corruptam eſſe conſtat. Nam conſtructa magnificè cum publica, tum privata ædificia, 2
ſplendidum civium, Principumque cultum, ſpectaculorum opulentum apparatum meritò quidem poſſis accuſare, quum exceſſerint modum; quoniam occultè quidem, ſed non modicè bene compoſitæ Reipublicæ diſciplinam labefactant; ſed tamen, quia non apertè bonos mores corrumpunt, in tanto Imperio, ac tantis opibus civitatis tolerabilia quodammodo, ac prope neceſſaria poterant judicari. Non enim ſine cauſâ Aſinius Gallus, ut Cornelius [g] Tacitus refert, in Senatu diſſerebat, *auctu imperii adoleviſſe etiam privatas opes &c. neque in familiâ, & argento, quæque ad uſum parentur, nimium aliquid, aut modicum, niſi ex fortunâ poſſidentis*; ganeæ verò ſtudium, fracti, diſſolutique mores, e longinquis regionibus accerſitæ voluptates, nonne haud dubiè Rempublicam funditus evertebant? Creverat populus Romanus periculis adeundis, laboribus perſerendis; ubi in ſummo fortunæ faſtigio conſtitit, mutatis moribus, pro labore ignaviam, pro audaciâ metum induit: duritiam vitæ, ſeveritatemque morum Majores adamaverant; Poſteri delicias, fluxoſque luxu mores, & voluptatibus reſertam vitam ſunt amplexati: illi alia ex aliis bella gerendo Imperium ex parvo maximum effecerant; hi verò voluptates undique conquirendo in immenſum exaggeratas Imperii opes profuderunt. Quid ergo mirum Rempublicam, quæ ſeveritate coaluerat, diſſo- 3
lutio-

[a] Olympiodorus apud Photium in Biblioth. n. 80. [b] Idem ibid. [c] Cornel. Tacit. Annal. libr. 12. & Dio Rom. Hiſtor. libr. 40. [d] Dio Caſſius in Trajano. [e] Olympiodor. apud Photium in Biblioth. n. 80. [f] Idem eod. loco. [g] Cornel. Tac. Annal. libr. 2.

lutione publici moris fuiſſe diſſolutam?
Neque tamen ſimul, & eodem tempore vi-
tia Urbem intulerunt; ſed paulatim, & qua-
ſi per gradus aucta, modò repreſſa, deinde
ipſis irritata remediis invaleſcebant. Itaque
vetus Urbis malum fuit pretioſorum cu-
piditas ferculorum, ſtudiumque rerum cor-
pus, atque animum effeminantium, & libi-
do nonnullorum. Bello Punico ſecundo, qua
tempeſtate mores Romanorum viguiſſe ma-
ximè apud Auguſtinum teſtatur [a] Salluſtius,
Africanus ille Scipio [b] queritur virgines,
puerosque nobiles ſaltatorum ludum fre-
quentare; & in his viſum a ſe prætextatum
filium candidati, quum laſcivè ſaltitaret.
Quin, & lautiores epulas in uſu fuiſſe de-
4 clarat [c] Accipenſer ille Veterum menſis ex-
petitus, quem magno in pretio haberi ſo-
litum illis temporibus conſtat; ſiquidem fe-
runt allatum Africano Scipioni [d] Accipen-
ſerem, quum ad Lavernum eſſet unà cum
Pontio; invitaſſe verò unum, aut alterum
eorum, qui eum ſalutatum venerant; &
quum plures etiam invitaturus videretur,
Pontium in aurem dixiſſe Scipioni: Scipio,
vide, quid agas, nam piſcis iſte paucorum ho-
minum eſt. Sed & [e] Cincius in ſuaſione
legis Fanniæ queritur inferri menſis por-
cum trojanum, quem ſic accepimus nomi-
natum, quòd plenus eſſet aliis animalibus
intus incluſis, ut equus Trojanus armatis;
& [f] Titius in oratione, qua legem Fanniam
ſuaſit, inducit ſui temporis catillones in
comitio nihil agentes ſerium; ſed de vino
Græco, deque lupo piſce, qui inter duos
pontes captus fuiſſet, colloquentes. Ex
quibus perſpici poteſt eâ tempeſtate Roma-
nos imitatos non eſſe [g] Manium Curium
fortiſſimum imperatorem, quem Samni-
tium legati rapum in foco torrentem in-
venerunt. Neque ſolùm exquiſitis epulis,
verùm etiam aliis inſtrumentis luxuriæ con-
vivia celebrabant; nam memoriæ prodi-
tum poſt ſubactam [h] a Manlio Gallogræ-
ciam cepiſſe primùm æratos lectos, & pre-
tioſa ſtragula uſurpari, & inter epulas e-
leganti formâ pſaltrias inductas, quæ la-
ſcivis motibus prurientem libidinem inci-
tarent. Quas luxuriæ ſtirpes, & quaſi radi-
ces execare Veteres aggreſſi leges tulerunt,
5 quibus conviviorum ſumptus coërcebatur.
Nam Orchiam [i] legem tulit Cajus Orchius
tribunus plebis, qua convivarum nu-
merus finiebatur, quo plures ſi quis ex-
cepiſſet convivio, eâ lege tenebatur; &
Fanniam, [l] qua cautum eſt, ne quis plu-
res tribus vocaret ad cenam, præterquam
diebus nundinarum, aliiſque feſtis, quibus
quinque vocare permittebatur; centum au-
tem aſſes convivii ſumptum excedere lex
prohibebat; quæ lata eſt ingenti bonorum
omnium conſenſu, quod eâ niti quodam-
modo ſalus Reipublicæ videretur; quæ
propter cenarum ſumptus detrimentis in-
gentibus afficiebatur. Siquidem pueri in-
genui neque pudicitiæ, neque libertati ſuæ
parcebant, dum ſufficerent impenſis im-
modicis epularum; plerique autem e ple-
be Romanâ, quum ſe intemperantius vino
ingurgitaſſent, in comitium ventitabant,
& ebrii rem tractabant publicam. Legem
autem Fanniam lex [m] Didia conſequuta eſt,
quæ non ſolùm Romanis, ſed omnibus I-
talis eundem conviviorum modum præſeri-
bebat; in eoque ſeverior lege Fanniâ ha-
bebatur, quòd etiam in eos, qui ſumptuo-
ſiori convivio interfuiſſent, pœnam ſtatue-
bat. Sed hujus etiam ſeveritatem vicit [n] lex
Licinia, quæ plus aſſibus triginta Kalendis,
Nonis in dies ſingulos impendere prohibe-
bat. Quæ legum ſeveritas non potuit com- 6
primere creſcentem luxuriam, quæ ſpretis
prioribus, novis ſubinde legibus fruſtra
coërcita eſt; donec impedimentis, quibus
continebatur, ſuperatis violenti fluminis
ritu cuncta peſſumdaret. Nam his tempo-
ribus, quibus hæ ſaluberrimæ leges fere-
bantur, non defuerunt, quibus nomen
imponeret cupiditas epularum. Nam que-
madmodum [o] Serranum dictum accepi-
mus, quòd ſerentem honores invenerunt;
ſic & [p] Murænas, & Oratas ideo nuncupa-
runt, quòd eo genere piſcium delectaren-
tur. Qua in re eò proceſſit nonnullorum
cupiditas, ut [q] Craſſus orator Murænam in
piſcinâ mortuam tanquam filiam atratus lu-
xerit; & [r] Octavius claſſis præfectus infini-
tam vim ſcarorum ſparſerit inter Oſtiam,
& Campaniæ litus, & quinquennio proxi-
mo diligentiâ ſummâ caverit, ut ſiquis for-
tè ſcarum cepiſſet, confeſtim mari redde-
ret. Sed hæc parva præ his, quæ Urbem vi- 7
tia mox occuparunt; quod enim mare,
quas ſilvas, quas remotas regiones gula non
eſt perſcrutata? Operæpretium eſt [ſ] audire
Senecam de ſui ſæculi vitiis conquerentem:
non eſt, inquit, *neceſſe omne perſcrutari pro-
fundum; nec ſtrage animalium ventrem onera-
re, nec*

[a] Salluſtius Hiſt. libr. 1. apud D. Auguſt. de Civit. Dei libr. 2. cap. 18. [b] Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 14. [c] Plin. libr. 9. cap. 17. & Athen. libr. 7. cap. 12. [d] Cic. de Fato, & Macrob. Saturn. libr. 3. cap 16. [e] Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 13. [f] Idem Sat. l. 3. c. 16. [g] Valer. Maxim. libr. 4. cap. 3. & Athen. libr. 10. cap. 4. [h] Tit. Liv. libr. 39. [i] Macrob Saturnal. libr. 3. cap. 17. [l] Macrob. ibid. A. Gell. libr. 2. cap. 24. Athen. libr. 6. & Tertullian. in Apologet. [m] Macr. Saturn. l. 3. cap. 17. [n] Idem Macrob. ibid. & A. Gell. libr. 2. cap. 24. [o] Plin. libr. 18. cap. 3. & Quintilian. libr. 1. cap. 8. [p] Varro de Re Ruſt. libr 3. cap 3. & Macrob. Saturn. libr. 3 cap. 15. [q] Idem Macrob. ibid. [r] Macr. Saturn. libr. 3. cap. 16. [ſ] Senec. de Conſolat. ad Helviam cap. 9.

re, nec conchylia ultimi maris ex ignoto litore eruere; Dii iſtos, Deæque perdant, quorum luxuria tam invidioſi imperii fines tranſcendit; ultra Phaſim capi volunt, quod ambitioſam popinam inſtruat: nec piget a Parthis, a quibus nondum pœnas repetiimus, aves petere: undique convehunt omnia nota faſtidienti gulæ: quod diſſolutus deliciis ſtomachus vix admittat, ab ultimo portatur Oceano: vomunt, ut edant, edunt, ut vomant; & epulas, quas toto Orbe conquirunt, nec concoquere dignantur. Similem gulæ reprehenſionem reperias apud [a] Claudianum, qui ſic ait:

.... Traduntque palato
Sidereas Junonis aves; & ſi qua loquendi
Gnara, coloratis viridis defertur ab Indis,
Quæſitos trans regna cibos, quorumque profundam
Ingluviem non Ægeus, non alta Propontis,
Non freta longinquis Mæotia piſcibus æquent.

8 Quæ non poëticè magis, quàm verè dicuntur; ſiquidem phœnicopterum a Nilo uſque advehebant, quòd ejus [b] lingua præcipui ſaporis eſſe putaretur, & tantula pars e tantâ avi ex tam longinquâ regione petebatur. Pſittacos ab India, non ut alerent avem peregrinam, & [c] gnaram ſermonis humani, ſed, ut conſumerent, accerſebant; tubera a Libyâ, de qua re [d] Juvenalis:

..... Tibi habe frumentum, Aledius inquit,
O Libye, disjunge boves, dum tubera mittas.

Conchas peloridas a ſiculo mari, ab eodem murænas fluras; ideo Juvenalis [e] ait:

Virroni muræna datur, quæ maxima venit
Gurgite de Siculo, nam dum ſe continet Auſter,
Dum ſedet, & ſiccat madidas in carcere pennas,
Contemnunt mediam temeraria lina Charybdim

A Carpathio, & Hiſpaniæ freto eaſdem murænas, grues a Thraciâ; unde [f] illud Statii:

Ah miſeri, quos noſſe juvat, quid Phaſidis ales
Diſtet ab Hibernâ Rhodopes grue.......

Scaros ab Eoo mari; ex quo [g] Horatius cecinit:

Magiſve rhombus, aut ſcari,
Si quos eois intonata fluctibus
Hiems ad hoc vertat mare

& Petronius [h] ait:

...... ultimis ab oris
Attractus ſcarus, atque arata ſyrtis

Metello [i] Pio volucrum, & ferarum exqui-
9 ſita genera a Mauritaniâ uſque, & ultimâ

Africâ advehebantur; Luculli [l] in Apolline cenæ quinquaginta millibus drachmarum parabantur: Aſinius [m] Celer mullum octo millibus nummûm, hoc eſt ducentis aureis, quibus utimur nunc, emit: alius autem mullum ſex millibus emit, de quo Juvenalis [n]

...... mullum ſex millibus emit
Æquantem ſanè paribus ſeſtertia libris

Caligula [o] centies ſeſtertiûm, hoc eſt ducenta quinquaginta millia coronatorum unâ cenâ prodegit: Vitellium negant cenaſſe minoris, quàm [p] decem millibus coronatorum, cujus profunda ingluvies, & inexhauſtæ libidines novies [q] millies ſeſtertiûm paucisſimis menſibus, quibus imperavit,
profuderunt. Nec Principibus propemo- 10
dum ceſſere privati, ſiquidem memoriæ proditum eſt Æſopi [r] patinam ſeſtertiis ſexcentis conſtitiſſe; Apicium [s] millies ſeſtertiûm nepotinis ſumptibus perdidiſſe, qui quum ſubductis rationibus reperiſſet, ſoluto ære alieno centies ſeſtertiûm ſibi ſuperfuturum, inediâ vitam finivit. Ex quibus intelligi poteſt, quibus moribus ageretur in eâ urbe, in qua inventus eſt, qui centres ſeſtertiûm tanquam ſummam paupertatem voluntariâ morte effugeret. Sed non minora corrupti publici moris argumenta prudentibus præbuiſſent ea, quæ in conviviis audiebantur, viſebanturque, quàm ea, quæ apponebantur. Cato vetuſtiſſimus Auctor [t] in originibus memoriæ prodidit veteres illos Romanos verè Romanos in conviviis lyrâ canere fortium virorum facta conſueviſſe. Et ſanè nullum majus in hominibus integri moris indicium, quàm etiam ludentes, remittenteſque animum gaudere honeſtis avocamentis; ideo apud [u] Home-
rum Achilles otioſus, cantuque ſe oblectans 11
non deplorat amiſſos amores puellæ, quam diligebat, ſed virorum gloriam verſibus tollit; ſic enim de eo loquitur Poëta;

..... ἄειδε δ᾽ ἄρα κλέα ἀνδρῶν.

Phæaces [x] autem homines voluptati dediti, & luxu diffluentes Demodoci carminibus gaudent, quibus Veneris, & Martis adulterium enarratur: eodem modo apud Virgilium [y] in regio Didonis convivio, ubi aderat Æneas vir omni virtute princeps, aderant Pœnorum Proceres laudatiſſimi, aderat Dido regali, & heroicâ indole [z] mulier,

..... citharâ crinitus Jopas
Perſonat auratâ.....

nec

[a] Claudian. libr. 2. in Eutropium carm. 20. v. 333. [b] Plin. libr. 10. cap. 48. [c] Plin. libr. 10. cap. 42. & Solinus cap. 56. [d] Juvenal. Satyr. 5. v. 118. [e] Idem Juven. Sat. 5. v. 99. [f] Stat. Sylvar. libr. 4. in Hercul. Vindic. Epitrapez. [g] Horat. in Epod. Od. 2. [h] Petron. in Satyric. [i] Macrob. Saturn. libr. 3. cap. 13. [l] Plutarch. in Vitâ Lucull.

[m] Plin. l. 9. c. 17. [n] Juven. Sat. 4. v. 16. [o] Senec. de Conſol. ad Helv. c. 9. [p] Suet. in Vir. Vitell. c. 13. [q] Tacit. Hiſt. l. 2. n. 94. [r] Plin. l. 10. c. 51. Hor. ſat. 3. l. 2. [s] Sen. de Conſ. ad Helv. c. 10. [t] Cic. Tuſcul. Diſp. libr. 1. in princ. [u] Homer. Il. ι. v. 189. [x] Hom. Od. θ. [y] Virgil. Æn. libr. 1. in fin. [z] Idem Æn. libr. 1.

nec allquid leve, & nugatorium verſibus complectitur; ſed [a]

..... docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Soliſque labores,
Unde hominum genus, & pecudes, unde imber, & ignes,
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſque Triones.
Quid tantum Oceano properent ſe tingere Soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet

At Romani Majorum moris obliti quibus
12 delectarentur cantilenis, declarat vitiorum objurgator ſeveriſſimus [b] Perſius

Hic aliquis, cui circum humeros hyacinthina læna eſt,
Rancidulum quiddam balbâ de nare loquutus
Phyllidas, Hypſipylas, vatum & plorabile ſiquid,
Eliquat, & tenero ſupplantat verba palato;

& Quintilianus, qui ſic ait: *Omne convivium obſcenis cantibus ſtrepit, pudenda dictu ſpectantur*; & [c] Juvenalis, cujus hæc carmina ad convivia divitum referuntur:

.... ille fruatur
Vocibus obſcenis, omnique libidinis arte,
Qui Lacedæmonium pytiſmate lubricat orbem

& [d] hæc

Forſitan expectes, ut Gaditana canoro
Incipiat prurire choro, plauſuque probatæ
Ad terram tremulo deſcendant clune puellæ
Irritamentum Veneris languentis, & acres
Divitis urticæ .....

Plinius autem refert in epiſtolis Amico ſuo
13 tædio fuiſſe quamvis lautiſſimam cenam, quòd ſcurræ, moriones, cynædi menſis inerrarent. Nec verò ſolùm laſcivis inter pocula ſpectaculis, verùm etiam cruentis oblectabantur; ſiquidem vino madidi gladiatorum inter ſe paris committebant; quem morem a Campanis Romani acceperunt, de quibus ita Silius [e] Italicus loquitur:

Quin etiam exhilarare viris convivia cæde
Mos olim, & miſcere epulis ſpectacula dira
Certantum ferro, ſæpe & ſuper ipſa cadentum
Pocula reſperſis non parco ſanguine menſis.

DISSERTATIO IV.

Reſpublica Romana omnibus virtutibus abundavit, dum tenues opes erant, his auctis omnibus vitiis ſcatere cœpit.

Plebs Romana, licet plurimas excitaris ſeditiones, tamen per annos pluſquam ſexcentos manibus temperavit. Mulieres, quum Reipublicæ auro opus eſſet, ornamenta ſua non ſemel in publicum contulerunt. Cæſar, quum largitionibus ſufficere non poſſet privatis opibus, ad arma civilia compulſus eſt; & eos libentiſſimè ſibi aggregabat, qui ære alieno obruti rebus novandis opportuni videbantur. Quum longinqua bella ſuſciperentur, prorogatio imperii neceſſaria erat, quæ maximè perniciosa erat Reipublicæ.

CÆcam [f] eſſe fortunam, & cæcos efficere fortunatos prudentum eſt opinio; id de imprudentiâ dictum, quo morbo ſolent ſummis fortunæ muneribus affecti homines laborare, transferri poteſt ad alia vitia; non enim minus intemperantes, molles, legum contemptores, ignavos, prodigos, rapaces, quàm ſtultos efficit fortuna. Quod
cum aliis, tum exemplo Romanæ Reipu- 1
blicæ declaratur; nam quamdiu tenues, aut non tam magnæ res Romanorum fuerunt, nulla civitas temperantior, legum reverentior, priſci moris tenacior fuit. Amor erga Patriam tantus civium Romanorum, ut reperti ſint duo [g] Decii, qui ſe pro ſalute legionum devoverent; Curtius [h], qui, ut Patriæ perniciem arceret, in profundam voraginem ſeſe moriturus immitteret; Scævola [i], qui, quò obſidione Patriam liberaret, ſuſciperet hoſtium Regem in medio ſuorum exercitu trucidandum; legiones univerſæ, quæ in eum locum progrederentur, unde ſe ſciebant non redituras. Tanta omnium continentia, ut quum [l] Pyrrhus Rex Epirotarum dona miſiſſet Principibus civitatis, præcipuèque matronis, nemo ſit inventus, qui Regis munera acciperet: juſtitiæ verò tanta reverentia, ut Salluſtio teſte jus apud Romanos [m] non tam legibus, quàm naturâ
valeret. Jam verò quæ ſeveritas fuit Sena- 2
tus illius, qui [n] milites Cannenſis prœlii ſuper-

[a] Virg. Æneid. libr. 1. [b] A. Perſius Satyr. 1. v. 33. [c] Juven. Satyr. 11. v. 171. [d] Idem ibid. v. 162. [e] Silius Italic. libr. 11. Punicor. [f] Ovid. ad Liviam. [g] Tit. Liv. libr. 8. & 10. Valer. Maximus libr. 5. cap. 6. & Plin. de Viris Illuſtr. cap. 26. & 27. [h] Valer. Maxim. ibid. [i] Tit Liv libr. 2. L. Flor. libr. 1. cap. 10. Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 5. Antiq. Rom. Plutarch. in Parall. Valer. Maxim. libr. 3. cap. 3. Martial libr. 1. epigr. 78. Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 12. & D. Auguſtin. de Civitat. Dei libr. 4. cap. 20. [l] T. Liv. libr. 34. [m] Salluſtius in Catilin. in principio. [n] Tit. Livius libr. 23. & 24.

ſuperſtites ignominiâ notatos extra Italiam amandavit; qui, quum Reſpublica [a] viris indigeret, & ſummam haberet facultatem exiguo pretio cives ab Hannibale captos redimendi, maluit ſervos liberare, & eorum operâ in bello uti, quàm civibus parum fortibus, certè parum felicibus. Quæ plebis modeſtia! quæ vel in ſeditionibus, quum tribunitiis procellis agitaretur, & a Patribus quotidie de Republicâ diſſentiret, clamore dumtaxat vano ſæviebat, ſemperque per annos pluſquam ſexcentos manibus temperavit: quæ mulierum ipſarum animi magnitudo! quæ [b] quū auro opus eſſet Reipublicæ, ornamenta ſua non ſemel in publicum contulerunt, eoque ſe putarunt ornatiores, quo Reſpublica omnibus rebus eſſet inſtructior. Quid autem neceſſe eſt ſingula recenſere? Vix ullam partem Romanæ civitatis reperies, quæ non preſtantiſſima haberetur; ideo Cicero, teſte Macrobio, quum excellentiſſimam Reipublicæ formam vellet deſcribere, deſcripſit Romanam, quaſi omnibus numeris abſolutam; & tamen eadem civitas longâ indulgentiâ fortunæ ſic eſt immutata, nihil ut moris antiqui retineret, quantoque majore frugalitate, continentiâ, diſciplinâ egerat, tanto ſolutiore luxu, licentiâ, libidine conſequutis temporibus fuit. Sed de luxu non-
3 nulla diximus ſuperioribus diſſertationibus, & tamen parvam partem attigimus vitiorum, quibus Romana Reſpublica laborabat; nam ille populus quondam militiâ horridus, & deliciarum neſcius in omnem nequitiam paulatim prolapſus eſt. Operæpretium eſt audire poëtas, & ſcriptores, qui ſummam Populi Romani laſciviam improbitatemque redarguunt. Nam [c] Petronius de populo Romano, antequam civile bellum exardeſceret, ſic loquitur.

..... Omnibus ergo
Scorta placent, fractique enervi corpore greſſus,
Et laxi crines, & tot nova nomina veſtis,
Quæque virum quærunt.....

& [d] Lucanus

...... cultus geſtare decoros
Vix nuribus rapuere mares.....

& Salluſtius [e] ita deſcribit corruptos mores Romanorum; *ſed libido ſtupri, ganeæ, ceterique cultus non minor inceſſerat; viri pati muliebria, mulieres pudicitiam in propatulo habere*. Adeo verò fœdè urbem omnis turpitudo corruperat, ut adulteria, & deteriora etiam vitia ſæculum vocarentur, quaſi ſæculi propria, non hominum. Quæ luxu-
4 riæ quaſi quædam tabes quum Rempublicam confeciſſet, eaque a magnis rebus geſtis, magnaque fortunâ ortum habuiſſet, quemadmodum demonſtravimus, meritò dixit noſter [f] Auctor Populi Romani res magnitudine ſuâ laborare. Neque enim ſolum luxuria, ſed etiam luxuriæ [g] comes avaritia gentium Reginam urbem ingentibus involvit malis, hinc judicia corrupta, hinc empta populi ſuffragia, & honores non virtuti, ſed divitiis delati, & [h] ut Petronius ait,

Venalis populus, venalis Curia Patrum:

hinc direpti, vexatique ſocii, & arma pacatis illata nationibus, &, ut [i] Salluſtii verbis utar, *imperium ex juſtiſſimo atque optimo crudele, intolerandumque factum*: hinc denique homines luxu perditi, & largitionibus exhauſti res novas moliri, ac miſcere omnia cœperunt: hinc [l] Catilina, Lentulus, Cethegus, & illa conjuratorum manus, & ſi verum audire volumus, ipſe libertatis everſor [m] Cæſar; quem tradunt, quum ſufficere largitionibus propemodum immenſis, & expectationem populi, quam de ſuo adventu fecerat, privatis opibus explere non poſſet, ad arma civilia compulſum, ut potiùs cum toto Orbe terrarum, quàm ſolus periret. Neque unus id Cæſar voluit; ſax il- 5
la belli civilis Curio nonne Rempublicam perturbari concupivit, quum exhauſto ſumptibus nulla alia ſalus, quàm in diſcordiâ Principum, quemadmodum Plinius [n] tradit, relinqueretur? Atque id genus hominum ſibi Cajus [o] Cæſar libentiſſimè aggregabat, qui ære alieno obruti rebus novandis opportuni videbantur; hi ſunt nimirum luxuriæ mores privatam rem primum, deinde publicam peſſumdare. Quod ſi neque luxuria, neque avaritia Rempublicam Romanorum evertiſſet, certè illam per ſe Imperii magnitudo, & fortuna ſua perdidiſſet. Etenim quum propter Imperii longè, lateque porrectam amplitudinem longinqua bella, provinciaque ab Italiâ quàm longiſſimè remotæ ducibus Romanis decernerentur, & ſæpe ferociſſimæ nationes bello eſſent ſubigendæ; proroganda erant imperia ducibus, ne antequam bella conficerentur, e provinciâ decedere cogerentur, & hoſtes magis irritatos, quàm fractos, & perdomitos relinquere. Neque enim ſperari poterat futurum, ut uno anno, quod erat legitimum tempus conſularis poteſtatis, aut Carthago Romanis armis ſuccumberet, aut Hiſpaniæ, Galliæque ſubigerentur, aut Mithridatis, Tigranis innumeris ſubnixa nationibus potentia affligeretur, aut denique invictæ Latinis armis

Par-

---

[a] T. Liv. libr. 22. in fine. [b] Idem T. Liv. libr. 34. [c] Petronius in Satyrico. [d] Lucanus libr. primo. [e] Salluſt. in Catilinar. in principio [f] Tit Livius in Prooemio. [g] Salluſt. ibid. [h] Petron. Arbiter in Satyric. [i] Salluſt. in Catilinar. [l] Idem ibid. [m] Sueton. & Plutarch. in Vitâ Cæſaris. [n] Plinius libr. 36. cap. 15. [o] Suet. in Vit. Cæſ. cap. 27.

Parthorum opes attererentur; ex diuturnitate autem imperii cupiditas oriebatur; ex magnitudine rerum geſtarum potentia publicæ libertati gravis, & æquabili rati, qua
6 unâ Reſpublica maximè continetur, haudquaquam opportuna. An verò [a] Magnus ille Pompejus exempli gratiâ, quum innumerabiles pæne victorias eſſet conſequutus, quum tres de tribus terrarum Orbis partibus præclariſſimos triumphos duxiſſet; inauditas ad eam diem Romanis nationes ſubegiſſet, Terras victoriis peragraſſet, maria pacaſſet, Reges potentiſſimos domuiſſet, & ſupplices, & abjectos ad pedes impoſito capiti diademate regnare juſſiſſet; poterat, inquam, talis, ac tantus imperator, qui alia ex aliis bella gerendo, amplificandoque Romano imperio conſenuerat, nihil inter ceteros eminere? eodemque, ac quilibet e mediâ plebe Quiritium, jure cenſeri? ille verò quamvis magnitudinem ſuam legibus ſubmitteret, major tamen legibus habebatur. Itaque [b] quum in Italiam Mitrhidatico bello victor cum exercitu reverteretur, & regnum conſtituturus videretur, militibus Romæ ſibi ad triumphum juſſis occurrere, quum primùm Italiam attigit, dimiſit exercitum; ſed Romam venienti ex omnibus oppidis tanta ſe multitudo obviam effudit, ut non opus ei militibus fuiſſet, ſi regnare voluiſſet. Quam animi moderationem utinam ad extremum tempus ætatis conſervare potuiſſet; & non aut ſecundis rebus elatus, aut inimicorum injuriis laceſſitus æqualitatem ferre detrectaſſet, & ſoceri cupiditati incautiùs obtemperaſſet! non ipſe ad extremum cum eâ, quam minuerat, libertate publicâ concidiſſet; adeo
7 ne boni quidem civis immodica magnitudo potuit eſſe non pernicioſa Reipublicæ. Quid [c] Cinnæ, quid [d] Marii, quid [e] Syllæ potentia crudeliſſimorum hominum, cupidorumque dominationis, quantas Imperio clades attulit? quorum poſtremus non ſolùm vi, & armis obſuit civitati, ſed etiam ambitione; nam quò ſibi milites conciliaret, & haberet paratos ad omne facinus, exercitum indulgenter habuit, diſciplinamque militarem [f] corrupit? quod exemplum multi ſequuti Rempublicam funditus everterunt. Eodem modo Cæſarum imperio conſtituto, nimia quorundam potẽtia rem Romanã prorſus attrivit, qua nonnulli freti imperium affectabant; quorum diſcordiis civilibus quum eſſent acciſæ opes, fluctuans Imperium invadebant, obruebantque Barbari. Quocirca verè dici poteſt Sarmatas, Alanos, Gepidas, Getas, Quados, Marcomannos, omnemque barbariem, quæ Italiæ ſpoliis gloriatur, cadaver Imperii, non ipſum Imperium lacerasse; nam Romana magnitudo a nullo alio, quàm a ſeipsâ ſuperata eſt.

DISSERTATIO V.

De calamitatibus propter civiles Romanorum diſcordias.

Quintus Arbelius, quum ſe proſcriptum reperiſſet exclamavit: heu prædium in Albano meum me perſequitur, *& ſic vociferans interfectus fuit. Sylla uno die novem millia hominum interfici juſſit.*

ANtiquitates Romanas, hoc eſt ad ſummam Imperii gloriam efflorescentis Reipublicæ res pace, belloque proſperè geſtas libentiùs, quàm ſeneſcentis novas clades exequuturum ſe Livius [g] profitetur duabus de cauſis; & quòd felix illa materia tractatione ſui ſcribentis animum paulisper avertat a conſpectu malorũ, quibus eo tempore afflictum Imperium pæne concidit, & everſum eſt; & quòd priſca illa tradenti nullam afferant curam, quæ, & ſi non flectere a vero animum, ſollicitum tamen efficere poſ- 1
ſit. Quæ duo in principio operis artificioſiſſimè ponuntur a Livio; excitant enim lectorem ad cupiditatem cognoſcendi ea, quæ propter vetuſtatem obſoleta videbantur, conciliantque magnæ hiſtoriæ parti fidem; quod erat in primis rem tantam exordienti faciendum. Neque enim magis propoſitâ rei magnitudine attentum reddit lectorem, quum [h] ait: *res eſt præterea, & immenſi operis, ut quæ ſupra ſeptingenteſimum annum repetatur, quæ ab exiguis profecta initiis eò creverit, ut jam magnitudine laboret ſuâ;* quàm quum pollicetur ſe ea ſcripturum, quibus animus relegendis a cogitatione malorum præſentium avertatur. Mirificè autem commendat opus ipſa materia, quam tractat Auctor; quum enim lectores ingentia bella, clarorum virorum exitus illuſtres, ac memorabiles, & res domi, foriſque egregiè geſtas, & exempla omnium virtutum legunt, non tam hiſtoriæ cognitione, quàm claritudine rerum delectantur; contra ſæva juſſa, mæſtæ res, civium proſcriptiones, & ut ait [i] Lucanus, jus datum ſceleri cum animi contractione, & mœſtitiâ quadam legun-

[a] Plutarch. in Vit. Pompeji, & Plin. libr. 7. cap. 26. [b] Plutarch. ibid. [c] L. Flor. libr. 3. cap. 21. Val. Max. libr. 2. cap. 3. & D August. libr. 3. cap. 27. & 28. de Civit. Dei. [d] Val. Maxim. ibid. & Plutarch. in Vitâ C. Marii. [e] Lucanus libr. 2. Pharſ. Plutarch. in Vitâ Syllæ, & D. Aug. de Civ. Dei l. 3. c. 28. [f] Plut. in Vit Syll. [g] T. Liv. in Prooemio. [h] Idem ibid. [i] Lucan. l. 1. in princ.

guntur. Vidit hæc prudentiſſimus rerum geſtarum ſcriptor Cornelios [a] Tacitus; quapropter libro quarto res hujoſmodi narraturus ſuos annales cum eorum ſcripturâ componi vetat, qui res veteris populi Romani compoſuere; benignior illa materies, & lætior plus nimirum legentibus affert delectationis. Quod ſi quæ res fuerunt hujuſmodi, ut ab earum cogitatione lector averti ſe gaudeat, illæ certè fuerunt, quæ extremis Reipublicæ temporibus acciderunt; quas repetere non fuerit ſupervacuum, ut intelligatur, a quorum cogitatione malorum animum Livius gaudeat avertere. Ergo ſe-
2 neſcente Republicâ, & gravioribus, quàm antea jam affectâ morbis, duæ civitatis peſtes [b] Marius, & [c] Sylla extiterunt, qui quàm adversùs hoſtes populi Romani fortes duces, & Patriæ ſalutares, tam adversùs cives acerbi hoſtes, & immanes tyranni fuerunt. Hi ſe invicem occeperunt graviſſimo odio inſectari, quòd Marius victorias, quas [d] Bocchus in Capitolio dedicarat, interque eas imaginem Bocchi Jugurtham Syllæ tradentis, obtrectatione gloriæ, quam Jugurtham recipiendo Sylla ſibi paraverat, dejicere voluiſſet. Verùm adoleſcenti Syllæ potentiæ ceſſit infracta Marii virtus; qui quum in exilium pulſus indignos tanto viro caſus pertuliſſet, Cinnæque, qui [e] ab Octavio ſuperatus Urbe exceſſerat, ſe adjunxiſſet, Romam reverſus eſt; ibi [f] interfecto Octavio, Catulo, Antonio, Publio Lentulo, Marco Bæbio, Anchario clariſſimis civibus trucidatis, quas aliorum ſtrages edidit! quàm immaniter debacchatus eſt! Non dignitas cuiquam, non res geſtæ, non ætas, non honores profuerunt; polluta cædibus templa, hoſpitii jura paſſim violata, conſtratæ cadaveribus viæ, contemptum ſanctiſſimum jus amicitiæ, objecta feris, alitibuſque corpora civium inſepultorum, ſævitum in defonctos; nihil crudelitatis relictum videbatur, niſi Sylla immanitatem Marii novâ immanitate vindicaſſet. Is com-
3 poſitis in Aſiâ rebus, & ad pacis conditiones compulſo [g] Mithridate cum quadringentis cohortibus in Italiam venit; ibi quindecim adverſarum partium exercitus fundit, fugatque, Româ potitur, ubi optabilem fecit Marii ſævitiam; quod enim ſcelus, dum ulciſcitur ſcelera, non admiſit? innocentiſſimos [h] cives interfecit; qui proſcriptos occultaſſent, eos pœnâ capitis affecit; duo talenta præmium conſtituit interfectoribus, parricidia præmiis ingentibus eſt remuneratus, quibus multi incitati ſæviſſima ſcelera perpetrarunt; non Amicis Amici, non ſervi dominis, non fratres fratribus, non filii parentibus pepercerunt. Neque ob ſtudium ſolùm partium, quod crimen ſævitiæ victoris prætendebatur, clariſſimi homines occidebantur; ſi cui magnificæ ædes, fertilis ager, familia ſpecioſa, uxor formoſior, ad ſupplicium rapiebatur. Ferunt Quinctum [i] Aurelium hominem a diſcordiis civilibus alieniſſimum, quum in forum veniſſet, magis ut aliorum ſortem miſeraretur, quàm quòd Syllæ proſcriptionem ad ſe putaret pertinere, ſe quoque proſcriptum reperiſſe; & quum clamaret, heu prædium in Albano meum me perſequitur, eſse trucidatum, quod magnæ hominum multitudini tradunt accidiſſe.
Quamquam ſi nemo occideretur, niſi qui 4
Marii partes foviſſet, & quem Sylla juſſiſſet, immenſa tamen illa cædes futura fuerat; ſiquidem uno [l] die Sylla ſex hominum millia juſſit interfici, quum ipſe ad ædem Bellonæ in propinquo Senatum haberet; & quum gemitu tantæ morientis multitudinis ſenatus eſſet exterritus, dixiſſe ferunt Syllam: nolite commoveri, nam pauci meo juſſu caſtigantur. Nec tot hominum ſupplicio ſatiatus deſtitit Romanum ſanguinem exorbere; quadraginta ſenatores, mille, & ſexcentos equites Romanos e medio ſuſtulit; reliquas cædes quis exequatur? Quæ Syllæ crudelitas ceterorum bellorum civilium levavit invi- 5
diam, quæ frequenter deinde exarſerunt; nam & [m] Lepidus, quum poſt mortem Syllæ ejus honoribus adverſaretur, cum Catulo conflixit, & in [n] Hiſpaniâ Sertorius ingens bellum concitavit, quod annos octo Romani vario marte geſſerunt; Sertorio a ſuis interempto, bellum a Perpennâ redintegratum. Mox Catilina [o] Urbem incendere, & ſenatum delere conflatâ ſæviſſimâ conjuratione molitus eſt; deinde [p] Cæſar, atque Pompejus diſſidere cœperunt; ſed Cæſaris mitis victoria, bellum funeſtum Reipublicæ, quo duo duces, quibus neque clariores alii, neque majores extiterant, committebantur; eæ verò copiæ confligebant, quæ ſi mens melior fuiſſet Romanis, Parthorum, Indorumque Reges, & quidquid nondum patebat Imperio, domare potuiſſent.

a Corn. Tacit. libr. 4. Annal. n. 32. b Plutarch. in Vitâ C. Marii, & Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 67. c Idem Plutarch. in Vitâ Syllæ, & Valer. Maxim. libr. 2. cap. 3. d Plin. de Viris Illuſtrib. cap. 75. at Plutarch. in Vitâ Marii, & Syllæ aliam affert cauſam hujus odii, & aliam Plin. de Viris Illuſtr. cap. 67. & Luc. Flor. libr. 3. cap. 21. e L. Florus ibid. Lucan. libr. 2. & D. Auguſtin. libr. 3. c. 27. & 28. f Idem, qui ſupr. g Plutarch. in Vit. Syllæ. h Appian. Bell. Civil. libr. 1. i Plutarch. in Vitâ Syllæ. l Plutarch. ibid. Appian. l. 1. Oroſ. l. 5. c. 21. Eutrop. l. 5. c. 3. m L. Flor. l. 3. cap. 23. Appian. Bell. Civ. l. 1. Oroſ. libr. 5. cap. 22. n Plutarch. in Vit. Sertor. o Salluſt. in Catilin. p Plutarch. in Vit. Cæſaris, & Pompeji, & Suet. in Cæſare.

ſent. Nec morte Pompeji extinctum bellum; novæ rurſus clades, nova belli moles in Africâ exurrexit, quam [a] Cato, & Scipio [b], & junior Pompejus ciebat; quo in bello fortuna Cæſaris paulisper nutavit, nec tamen ipſum deſtituit. Africâ pacatâ Cæſar, de quibus non oportebat, Romæ [c] triumphavit; & acerbior pæne populo Romano Cæſaris triumphus fuit, quàm victoria. Nec longa [d] requies a ſcelere, armiſque civilibus interceſſit; bellum iterum inſtaurantem Pompejum juniorem in Hiſpaniâ Cæſar debellavit. Constituta Respu-
6 blica videbatur, quum ecce aliæ clades; Cæſar a conjuratis [e] interemptus, ejus ultor Antonius hoſtis a ſenatu judicatus; bellum ingens conflatum, ſuperatus [f] Antonius, Octavii perfidiâ oppreſſa Reſpublica; tunc illæ generis humani peſtes [g] Lepidus, Antonius, Octavianus Orbis terrarum Imperium invaſerunt; tunc bello victi [h] Brutus, & Caſſius libertatis vindices conciderunt: tunc proſcriptione ſævitum: tunc civitatis Principes crudeliſſimè interfecti: tunc optimorum civium, & optimè de Republicâ meritorum bona acerbiſſimæ voci ſubjecta præconis: tunc omnia, quæ miſerrima Mortales putant, accidere; non enim unus, ut antea, ſed tres Syllæ Rempublicam lacerabant; boni paſſim trucidati; & quod non minùs indignum eſt, præmiis ingentibus affecti impii, & conſcelerati cives: nihil veteris diſciplinæ, nihil antiqui moris relictum: oppleti cædibus campi, infecta maria, &, ut cum Poëtâ [i] loquar,

Quis gurges, aut quæ flumina lugubris
Ignara belli? quod mare Dauniæ
Non decoloravere cædes?
Quæ caret ora cruore noſtro?

7 Nam poſt duplex naufragium, poſt interceptos Urbis commeatus, Urbiſque famem, Pompejum juniorem [l] Cæſar ingenti prœlio navali inter Mylas, & Naulochum ſuperavit; & quum ſuos hoſtes tres illæ furiæ civitatis univerſos ſuſtuliſſent, inter ſe fatali rabie diſſidere cœperunt. Sed Lepidi vincendi facilis ratio fuit; nam quamvis viginti ſubnixus legionibus, facilè ab Octavio exutus, & in ordinem coactus eſt; major moles adversùs duos Antonios ſuperfuit. Nam Lucius [m] Antonius vix obſeſſâ Perusiâ, & extremâ fame laborante, ad deditionem compulſus eſt; Marcus Antonius [n] autem quum Ægyptum occupaſſet, & Orientis univerſi viribus niteretur, totius Occidentis opibus vix eſt debellatus. Quæ in tot civilibus bellis impia, nefanda, crudelia acciderunt, defleri non poſſunt; illud funeſtiſſimum vidit Orbis terrarum; Urbs urbium Regina a ſuis civibus capta, atque oppreſſa libertate ſpoliata eſt; & quæ Barbaris etiam omnis humanitatis magiſtra, & origo fuit, nihil humanum a ſuis civibus impetravit. Horum malorum
memoriam Livius exhorreſcit, & refugit, 8
& in antiquis illis narrandis acquieſcit; nam ſcribentis animus perinde afficitur, ut rei, quam tractat, natura poſtulat; ita enim Cicero in decima quartâ philippicâ ſcripſit: *refugit animus, Patres conſcripti, eaque formidat dicere, quæ Lucius Antonius in Parmenſium Liberis, & conjugibus effecerit*; ita & Cornelius [o] Tacitus ait: *quæ duabus ætatibus geſta conjunxi, quò requieſceret animus a domeſticis malis*; perinde loquitur, ac ſi rebus iis intereſſet, quæ multis annis antequam Tacitus naſceretur, gerebantur.

DISSERTATIO VI.

De loco, ubi Livius ſic ait: *omnis expers curæ, quæ ſcribentis animum etſi non flectere a vero, ſollicitum tamen efficere poſſit.*

Hiſtoriam ſui temporis conſcribere periculoſum maximè eſt. Hiſtorici ferè omnes neque odio, neque metu cujuſquam, aut gratiâ ſe a veritate aberraturos polliceri ſolent. Auguſtus Livium Pompejanum vocabat. Caligulæ amatoriam potionem Cæſonia uxor præbuit, qua in inſaniam incidit. Caligula Lunam aſſiduè ad concubitum invitabat; Senecam eſſe arenam ſine calce dicebat. Refellitur Johannes Annius, qui Livium ſanquam mendacem carpit; Itinerarium Antonini Philoſophi confictum eſt a Johanne Annio.

CRemutium [p] Cordum ferunt hiſtoricum non ignobilem, quòd in hiſtoriâ Brutum laudaſſet, & Caſſium ultimum Romanorum appellaſſet, in ſenatu ab Inimicis accuſatum, quum ejus defenſionem truci vultu excepiſſet Tiberius, voluntariâ morte Prin-

[a] Plutarch. in Vitâ Catonis. [b] Suetonius in Vitâ Cæſaris cap. 35 & Plutarch. in eujusdem Vitâ. [c] Suetonius, & Plutarch. ibid. [d] Idem Sueton. & Plutarch. ibid. [e] Sueton. in Vitâ Cæſaris cap. 82. [f] Plutarch. in Vit. Antonii. [g] Suetonius in Vitâ Auguſti cap. 26. [h] Sueton. ibidem cap. 13. [i] Horat. lībr. 2. Carmin. Od. 1. [l] Luc. Flor. libr. 4. cap. 8. Suetonius in Vitâ Auguſti cap. 16. & Dio Caſſios libr. 49. [m] Suetonius in Vit. Auguſti cap. 14. & 15. [n] Plutarch. in Vitâ Antonii. [o] Cornel Tacit. libr. 6. num. 38. [p] Idem Corn. Tac. libr. 4. Annal. num. 33. & 34.

Principis crudèlitatem effugiſſe. Ejus libros
1 per Ædiles conquiſitos cremandos Patres cenſuerunt; neque tamen Tiberii potentiâ, aut ſenatus auctoritate deleti ſunt; ſed iniquo Principi ſuperſtites auctori ſuo, cui mortem pepererant, diuturnam in memoriâ Poſterorum vitam attulerunt; eos, Tiberio defuncto, Caligula [a] requiri, legitarique permiſit; & Martia Cremutii Cordi filia publicavit; ut Suetonius, & [b] Seneca memoriæ prodidit. Hoc etiam pœnæ genere jampridem affectus fuerat Labienus, cujus hiſtorias, propter libertatem viri, ejus Inimici comburendas curaverant, tam fruſtra, quàm Cremutii Cordi ſcripta Tiberius. Ea iniquitas multorum animos a ſcribendo deterruit; ideo Cornelius Tacitus [c] ait: *Tiberii, Cajique, & Claudii, ac Neronis res florentibus ipſis ob metum falſæ, poſtquam occiderant, recentibus odiis compoſitæ ſunt*, magnâ tamporum illorum ignominiâ, quibus laudanda facere perquam rarum, peccata proferre liberè periculoſum fuit. Hoc metu quamquam Auguſti ſæculum
2 minùs laboravit; quo Principe, ſicuti Suetonius [d] teſtatur, nemini libertas fraudi fuit; nunquam tamen ſcriptoribus, qui ſui temporis memoriam mandare litteris, ac liberè Poſteris prodere inſtituerunt, ſi non pericula, odium certè, & offenſiones defuerunt. Idcirco [e] Salluſtius arduum eſſe dicit hiſtoriam ſcribere; quo in loco Salluſtius, ut [f] Gellio placet, accepit arduum pro incommodo; quod de omni hiſtoriâ a Salluſtio dictum de eâ veriùs affirmatur, quæ memoriam rerum ab Auctoris ætate non remotarum complectitur; rationem hujus rei reddit [g] Cornelius Tacitus his verbis: *tum quòd antiquis ſcriptoribus rarus obtrectator; neque refert cujuſquam Punicas, Romanaſque acies lætiùs extuleris; at multorum, qui Tiberio regente pœnam, vel infamiam ſubiere Poſteri manent*. Quod ſi [h] Tacitus, qui Trajano rerum potiente res Tiberii perſcribebat, nonullorum offenſiones verebatur, quantò magis eaſdem vereantur, neceſſe eſt, qui ſui temporis hiſtoriam exequuntur? Hic eſt ergo metus ille, vel cura, cujus expertem ſe Livius in priſcis illis tradendis futurum eſſe confirmat, de quo loco breviter hodierno die diſſeremus. Verba [i] Livii ſunt hæc: *ego contra hoc quoque laboris præmium petam, ut me a conſpectu malorum, quæ noſtra tot per annos vidit ætas, tantiſper certè, dum priſca illa totâ mente repeto, avertam, omnis expers curæ, quæ ſcribentis animum & ſi non flectere a vero, ſollicitum tamen efficere poſſit*. Quo in loco Livius facit idem, quod omnes pœne ſcriptores; etenim polli- 3
cetur, nihil odio cujuſquam, nihil gratiâ, nihil metu aliter, quàm veritas poſtulet, traditurum. Eodem modo Salluſtius, cujus immortalem, ut [l] Quintilianus ait velocitatem diverſis Livius virtutibus eſt conſequutus, ſe dicit eâ de cauſa præcipuè ad ſcribendum animum appuliſſe, quòd cauſa, cur mentiretur, non eſſet: *ſtatui*, [m] inquit, *res geſtas populi Romani carptim, & ut quæque memoriâ digna videbantur, perſcribere; eo magis, quòd mihi a ſpe, metu, partibus Reipublicæ animus liber erat*; & Tacitus [n] alter Salluſtius ait: *inde conſilium mihi pauca de Auguſto, & extrema tradere; mox Tiberii principatum, & cetera ſine irâ, & ſtudio, quorum cauſas procul habeo*; & in hiſtoriis affirmat nihil ſe gratiæ, nihil odio cujuſquam tributurum, ſed omnia ex hiſtoriæ fide traditurum: *mihi Galba, Otho, Vitellius nec beneficio, nec injuriâ cogniti; dignitatem noſtram a Veſpaſiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longiùs provectam non abnuerim; ſed incorruptam fidem profeſſis nec amore quiſquam, & ſine odio dicendus eſt*. Quibus ferme ſimilia habet Dionyſius [o] Halicarnaſſeus, qui nonnullos ait amore, vel odio plerumque mentitos; ſibi autem utraque re, & præcipuè adulatione mentem liberam eſſe. Hæ igitur animi affectiones, quas 4
modò laudati ſcriptores nominant, ſpes videlicet, metus, amor, odium afferunt animo curam, cujus expertem ſe Livius in priſcis illis tradendis fore profitetur; itaque quum hæc verba ponit: *omnis* [p] *expers curæ, quæ ſcribentis animum & ſi non flectere a vero, ſollicitum tamen efficere poſſit*; nihil ſibi veritate antiquius eſſe confirmat. Et ſanè Auctori noſtro in omnibus fidem, ac veritatem conſtitiſſe cum multa declarant, tum illud inprimis, quod quum is Auguſti amicitiâ [q] floreret, tantis tamen magnum Pompejum laudibus tulit, tamque liberè bellum civile perſcripſit, ut Auguſtus Pompejanum ipſum ſolitus ſit appellare. Idem Caſſium, & Brutum ſæpe laudavit, quum eorum uterque bellum acerrimum adversùs Auguſtum pro Patriæ libertate geſſiſſet. Quòd ſi neque metu, neque gratiâ maximi poſt homines natos Principis, cujus Orbis terrarum horrebat nutum, & vim, potentiamque Parthorum, Indorumque Reges, & ultimi Seres perrimeſcebant, Livius moveri potuit, quominus [illegible] om-

[a] Suetonius in Vitâ Caligulæ cap. 16. [b] Seneca de Conſolatione ad Martiam. [c] Cornelius Tacitus libr. 1. Annal. n. 1. [d] Suetonius in Vitâ Auguſti. [e] Salluſtius in Catilinar. [f] A. Gell. libr. 4. c. 15. [g] Cornel. Tacit. libr. 4. Annal. n. 33. [h] Cornel. Tac. in Vitâ Agricolæ n. 44. [i] T. Liv. in Procemio. [l] Quintilian. libr. 10. cap. 1. Inſtit Orat. [m] Salluſt. in Catilin. in Procem. [n] Cornel. Tacit. libr. 1. Annal. in princip. [o] Dion. Halic. Antiq. Roman. libr. 1. [p] T. Liv. in Procemio. [q] Corn. Tacit. Annal. libr. 4. n. 34.

omnia, quæ etiam contra Cæſaris voluntatem ſentiebat, audacter, liberèque proferret, qui credi poteſt odio quarumdam nationum nonnihil a veritate deflexiſſe? quod miror nonnullos crediſſe, atque prodere auſos. Quapropter irrideamus Johannem
5 illum Annium nobilem nugatorem, qui in commentario, quem in Fabium Pictorem, ut ipſe appellat, edidit, Livium tanquam mendacem, verboſum, negligentemque carpit; idque [a] Caligulæ teſtimonio probat, qui Livium ſicut omnes bonos, improbabat; perinde ac ſi hominis, illius indicium, & non deterrimæ, & inquinatiſſimæ pecudis deberet judicari. Caligula teſtis citatur adversùs Livium, ejuſque ſententiâ princeps hiſtoricorum in ordinem cogitur; ille Caligula, qui nihil habuit humani præter formam, qui optavit, ut populus [b] Romanus unam haberet cervicem, ut poſſet uno ictu omnes e medio tollere; qui [c] ſororum ſtupris fœdus, quas contaminarat, aviæ [d] Antoniæ, fratris Tiberii, ſoceri Syllani, quos crudeliſſimè necaverat, furiis agitatus; qui tot innocentium, quos trucidaverat, pœnis cæcus, & amens non ſolùm bonis artibus vacare non poterat, ſed ne mente quidem ſatis conſiſtere, audietur? quum eadem dementiâ, qua dixit, & fecit omnia, ex illuſtrium ſcriptorum cœtu Livium tollat; quaſi verò neſciamus Caligulam non mediocri inſaniæ morbo laboraſſe, quod [e] Suetonius teſtatur his verbis: *mentis valetudinem & ipſe ſenſerat, ac ſubinde de ſeceſſu, deque purgando cerebro cogitavit; creditur potionatus a Cæſoniâ uxore amatorio quidem medicamento, ſed quod in furorem verterit*: & [f] Cornelius Tacitus ait: *etiam Caii Cæſaris turbata mens*
6 *vim dicendi non corrupit*. Sed idem & Caligulæ facta declarant; quid enim dementius, quàm quòd adversùs Oceanum duxit [g] exercitum Caligula? & quum in Oceani litore directâ acie, tormentis, machiniſque diſpoſitis diu ſtetiſſet, nemine gnaro quid eſſet cepturus, repente, ut conchas legerent, galeaſque, & ſinus replerent, militibus imperavit? quid quod Lunam [h] aſſiduè amplexus, & concubitum invitabat? quid [i] quod ſe cum Jove colloqui ſimulabat, Jovi minabatur, Jovem maledictis inceſſebat? videntur ne hæc ſanæ mentis argumenta? & hujus judicio Principis, quem monſtrum Suetonius jure nuncupat, credendum putabimus? Parum abfuit, quin ſcripta, ſtatuaſque [l] Titi Livii ex omnibus bibliothecis Caligula amoveret; quid? nonne meminimus quomodo [m] Jovis, quem tam ſuperſtitioſè metuebat, ut ad minima etiam tonitrua, & fulgura expaveſceret, ſimulacrum, aliorumque Deorum tractare fuerit aggreſſus; quibus [n] caput demere, &
ſuum imponere cogitavit? nonne ſcimus, 7
quantâ invidiâ, livore, malivolentiâ omnes claros viros fuerit inſectatus; quorum ſtatuas evertit, atque disjecit? ſi quod Livium Caligula improbavit, de Livio minùs honorificè ſentiemus, quid [o] Homero, quid Virgilio ſciemus; quorum alterius carmina abolere, alterius imagines e bibliothecis tollere in animo habuit? tollamus e numero diſertorum [p] Senecam, quem *commiſſiones meras edere, & arenam eſ-
ſe ſine calce* Caligula affirmabat. Sed enim 8
Caligulæ auctoritas ſanè levis habeatur; quid reſpondebimus Antonino Principi ſapientiſſimo, cujus itinerarium citat Annius eo loco, ubi ſic ait: *fano Juturnæ, cujus præclaris geſtis invidet Livius*. Ex quo putat effici Livium utpote invidum in hiſtoriâ ſcribendâ parum ſincerâ fide eſſe verſatum. Ego verò, ſi putarem id ab Antonino Philoſopho, vel alio quopiam vetuſto Auctore dictum, ſanè quàm commoverer, ſed quum hoc Itinerarium non ſit Antonini, ſed ipſius Annii, ut oſtendit pluribus in Italiâ ſuâ Cluverius, quid reſtat, niſi ut irrideamus hominis nugas ſub clarorum virorum nominibus nobis illudentis? Nam ſciendum eſt Annium vetuſtiſſimorum Auctorum nomine libros, quos ipſe confinxerat, inſigniviſſe, ac pro veris obtruſiſſe, ac fucum feciſſe hominibus parum doctis, certè non ſatis prudentibus, ut doctiſſimis viris placuiſſe video, & res ipſa clamat; nam ut de aliis interea ſileam, nihil hoc itinerario Antonini, quod evulgavit Annius, inſulſius, atque ineptius. Præterea ab eo longè diverſum eſt, quod Joſias Simlerus edidit, & commentariis illuſtravit, a quo abſunt illa verba, quæ Annii calumniam confirmant. Quàm igitur accuſatio Livii levis eſt exiſtimanda, quum ex duobus teſtibus, qui adversùs Livium citentur, alter ſit ab accuſato e fictus, alter inteſtabilis, ipſe verò accuſator mendaciſſimus?

DIS-

[a] Sueton. in Vitâ Caligulæ cap. 34. [b] Idem ibid. cap. 30. [c] Idem ibid. cap. 24. [d] Idem cap. 23. [e] Idem Sueton. ibid. cap. 50. [f] Cornel. Tacitus Annal. libr. 13. cap. 3. [g] Sueton. in Caligul. cap. 46. [h] Idem ibid. cap. 22. [i] Idem eodem loco. [l] Idem cap. 34. [m] Idem ibid. cap. 51. [n] Idem Sueton. cap. 22. in Caligul. [o] Idem ibid. cap. 34. [p] Sueton. ibid. cap. 53.

DISSERTATIO VII.

Qua nonnullæ Henrici Glareani adversùs Livium calumniæ diluuntur.

Nationis cujuſque propria ſunt aliqua vitia. Cambyſem ſeptem annos regnaſſe tradit Herodotus; undeviginti autem Clemens Alexandrinus. Darius triginta ſeptem annos regnaſſe fertur; ſed Clemens Alexandrinus tradit ſex, & quadraginta. Decem millia Græcorum duodecies centena millia Perſarum devicerunt. Nationum mores ſæpe mutantur; quin & ipſæ regiones maximas interdum ſuſcipiunt mutationes. Hiſpaniam ab inopiâ dictam aliqui falsò putant. Romani nationibus omnibus humanitatis auctores extiterunt.

INſurgit alia calumniæ moles adversùs Auctorem noſtrum, quam Henricus Glareanus vir alioquin non ineruditus conflavit, qui Livium putat ſtudio quibusdam nationibus obtrectandi parum ſincerè quædam prodidiſſe; qui Glareanus homo tranſalpinus invidiſſe mihi videtur Italorum gloriæ; ſiquidem Latinos Auctores ubique reprehendit, Græcos extollit; & in illis redarguendis magis eſt, quàm illuſtrandis occupatus. Is quoniam in hac re Livium culpandum exiſtimavit,
1 quoniamque eò devenimus, ut de Annio Livii obtrectatore diceremus; non abs re fuerit ejus dicta quam breviſſimè refellere. In epiſtolâ igitur dedicatoriâ adnotationum, quas in Livium ſcripſit, Auctorem ſuum damnat, quòd Gallis præcipuè obtrectaverit fortiſſimæ, nobiliſſimæque nationi, quum belluas eos appellarit, & ſtupidos, & corporibus diffluentes. Magnum ſanè crimen, & Hiſtorico principe indignum, ſi maledicendi ſtudio tam contumelioſè appellat florentiſſimam nationem; ſed tamen ſi, quibus in locis hæc de Gallis dixerit Livius, conſideremus, nihil odio nationis illius datum nobis apparebit. Nam belluas Gallos vocavit tribus, aut quatuor in locis omnino; in ſeptimo libro M. Popilius Lænas Conſul ſuas copias ad rem ſtrenuè gerendam cohortans: *non cum Latino*, inquit, *Sabinoque hoſte res eſt, quem victum armis ſocium ex hoſte facias; in belluas ſtrinximus ferrum*; & eodem libro Manlius adversùs Gallum provocantem ſingulari certamine pugnaturus ait: *ſi tu permittis, imperator, volo ego illi belluæ oſtendere*; & M. Furius Camillus in oratione, qua Ardeates ad bellum gerendum adversùs Gallos adhortatus [a] eſt: *ubi nox appetit*, inquit, *prope rivos aquarum, ſine munimento, ſine ſtationibus, ac cuſtodiis paſſim ferarum ritu ſternuntur*; & paulò poſt: *niſi victos ſomno, veluti pecudes, trucidandos tradidero*; quibus in locis non ipſe Auctor loquitur, neque ſententiam expromit ſuam, ſed alienæ ſententiæ, perſonæque accommodat orationem. Quid ergo mirum, ſi Romanos duces, vel Manlium illum interfecto Gallo nobilem, vel oſtentandi odii gratiâ, vel quò militum animos accenderent, in eam nationem contumelioſè loquentes inducit? quum veriſimile ſit ipſos multo fœdiora probra in Gallos congeſſiſſe. Quod ſi Hiſtorico non conceditur, non
modò Livius accuſandus eſt, quòd Gallos, 2
ſed etiam quòd Romanos obtrectaverit; ſiquidem apud eundem lupos imperator hoſtium alludens, originemque reſpiciens, Romanos vocat; & excindendam gentem jactat; & Vibius Virrius Romanos feris beſtiis comparat libro ſexto belli Punici ſecundi. Jam verò avaritiæ, crudelitatis crimina innumeris in locis hoſtes Romanis exprobrantes facit; neque tamen quiſquam, cui cor ſapiat, dixerit odio Romanorum hæc Livium pronunciaſſe; quum vero propius eſſe videatur ſtuduiſſe nimium, quàm parum Romanis Livium; & appareat illa non ex Auctoris dici ſententiâ, ſed eorum, qui hoſtili animo de Romanis loquebantur; eodem modo Gallis non maledicit, quum hoſtes eorum contumelioſè de ipſis lo-
quentes inducit. At enim libro decimo 3
Gallorum corpora intoleranriſſima æſtus, laboris fluere dicit; id enim Livio ſecundo loco Glareanus objicit; quod ipſum ſtudio Gallos vituperandi neutiquam dixiſſe, ſed veritate adductum intelliget, quicumque reputaverit hanc de Gallis opinionem fuiſſe vetuſtiſſimam, & omnium conſenſu confirmatam: Gallorum impetus acres, ac vehementes haudquaquam eſſe diuturnos, ſed interpoſito brevi ſpatio langueſcere. Quare Polybius hiſtoriarum libro ſecundo Romanos tribunos laudat, quòd quum animadvertiſſent Gallos citò defatigari, nec perinde proceſſu temporis, ac primo impetu, valere, milites viribus temperare juſſiſſent; & initio certaminis arcere magis hoſtes, quàm inferre pugnam, ut mox feſſos Gallos integri viribus adorirentur; quod conſilium [b] Livius tribuit Q. Fabio Rutiliano, qui Gallos eâ ratione dicitur fatigaſſe. Quod mirum nemini debet videri; ſcitum eſt enim, quod Lucius [c] Florus e-

a Tit. Livius libr. 5. b Idem libr. 10. c Luc. Florus libr. 2. cap. 4.

legans inprimis Auctor ſcribit, Gallorum
primos congreſſus pluſquam virorum eſſe,
poſtremos minùs, quàm feminarum; ſed &
Cæſar, quem Glareanus tanquam eximium
Gallorum laudatorem unicè laudat, eorum
animum mollem, & minimè calamitatibus
reſiſtentem eſſe dicit. Quæ profectò non
malevolentiâ, neque obtrectandi ſtudio di-
cuntur a præſtantiſſimis Auctoribus; quid
enim minùs convenit, quàm veritatem
profeſſis odium, & obtrectatio? ſed ſicut
4 hominum, ita vitia quædam ſunt propria
cujuſque nationis: Hiſpanos [a] Athenæus
in victu ſordidè parcos, nimiùm in veſtitu
ſplendidos eſſe tradit; eorumdem cerbere-
um ſupercilium, ſuperbiamque [b] ſugillat
Scaliger: vino, epuliſque deditos Germa-
nos Cornelius [c] Tacitus aſſeverat; inhos-
pitales Britannos [d] Horatius, Siculos [e] di-
caces Tullius: Punicam [f] fraudem Romani
ſcriptores damnant: Græcam [g] fidem Co-
mici carpunt: Thebanos [h] ingenio hebe-
tes vetus [i] proverbium declarat, quod aſpe-
xit [l] Pindarus, quum ſe Bœotiam ſuem ef-
fugiſſe gloriatur: Ægypti ſuperſtitionem
Juvenalis [m] irridet: nequiſſimos fuiſſe Phry-
ges, & Lydos, improbiſſimos Cares Tullius
aſſeverat: Ætolorum [n] avaritiam, injuſti-
tiamque Polybius reprehendit: Cretenſium
perpetuam [o] mentiendi libidinem notat E-
pimenides: Aſianos [p] molles, Arabes ra-
paces, & prædatores, ſtolidos eſſe Getas cla-
riſſimi Auctores prodiderunt. Quid ſingu-
5 larum gentium vitia perſequar? præclarè
Venuſinus Poëta [q] dixit:

..... vitiis nemo ſine naſcitur; optimus il-
le eſt,
Qui minimis urgetur .....

Quum autem unicuique genti aliquod vi-
tium natura tribuiſſe videatur; quæ tandem
invidia eſt, ſi & Gallorum natio ſuis vitiis
dicitur laboraſſe? Accedit eodem, ut ple-
rumque diſciplina deſit, & inſtitutio, quod
Gallis arbitror antiquitus accidiſſe; quum
igitur ita naturâ comparatum ſit, ut ceteræ
animantes nullo doctore, naturâ duce te-
neant ea, quæ ſunt ad ſuum munus exe-
quendum neceſſaria; homo autem ſolus
omnium nihil planè ſciat, niſi accedente
cultu, & diſciplinâ, miramur eas nationes,
quæ indoctæ, incultæque vixerunt, mori-
bus abſonis, inſignique ſtultitiâ fuiſſe?
Quid tu mihi, Glareane, ex præſenti Gal-
lorum ſolertiâ, induſtriâque ſingulari Li-
vium mentitum judicas, quòd eos impe-
tu magis, quàm ratione belli gerere con-
firmavit? quaſi verò nunquam gentium mo-
res, & inſtituta mutentur? & non pleræ-
que nationes ex efferatiſſimis, & barbaris
mitiſſimæ, ex fortibus molles, imbelleſque,
ex rudibus, atque impolitis omni humani-
tate perpolitæ, eruditæque ſoleant interdum
evadere? Perſæ [r] Rege Cyro temperantiâ in-
ſignes etiam bellicis laudibus præſtiterunt; 6
conſequutis temporibus effeminatiſſimi, &
bellicæ virtutis expertes fuerunt; quòd eo
mirabilius eſt, quod inter ſummam fortitu-
dinem, & ignaviam Perſarum non ita multæ
ætates intercesserunt. Nam [s] Cyro, quum
triginta annos imperaſſet, ſucceſſit [t] Cam-
byſes, qui ſeptem, ut [u] Herodoto placet,
annos rem Perſarum adminiſtravit; quamvis
Clemens [x] Alexandrinus annos undevigin-
ti rerum potitum aſſeveret; poſt Cambyſem
regnum tenuit [y] Magus, qui ſeptem menſes
Aſiæ rexit Imperium, quo interfecto [z] Da-
rius triginta ſex annos obtinuit principa-
tum, vel, ut [a] Clementi Alexandrino vi-
ſum eſt, ſex, & quadraginta, qui moriens
Xerxi [b] regnum reliquit. Hic anno quin-
to Imperii quum arma Græciæ intuliſſet,
adeo imbelles Perſæ [c] fuerunt, ut a paucif-
ſimis Spartanis pecudum more trucidaren-
tur; & quum ſolâ ſuâ multitudine Græcos
obtrituri viderentur, a Græcis victi maria, &
terras naufragiis, & ſtragibus impleverunt.
Ex quo intelligi poteſt quinquaginta annis,
vel ſummum ſeptuaginta Perſarum mores a
Majorum virtutibus plurimum deſciviſſe;
quàm autem brevi præcipites iverint, ex his,
quæ dicemus, apparebit. Nam Xerxes [d] ex-
pletis annis viginti ſui regni deceſſit; poſt
hunc per annos ſexaginta Perſarum Impe-
rium adminiſtravit, Artabanus [e], Artaxerxes,
Xerxes, Sogdianus, Darius Nothus; quo
extincto [f] regnum ſuſcepit Artaxerxes;
adverſus hunc annum jam quartum impe-
rantem Cyrus junior ſubnixus Græcorum
auxiliis bellum geſſit; quo [g] tempore tanta
Perſarum ignavia fuiſſe dicitur, ut hoſtium
clamorem minimè ſuſtinerent; & a decem
millibus Græcorum centum viginti Perſa-
rum

[a] Athen. libr. 2. cap. 6. [b] Scaliger. Poëtic. libr. 3. cap. 16. [c] Cornel. Tac. de Moribus Germanor. [d] Horat. libr. 3. Od. 4. [e] Cicer. in Verrem act. 6. & libr. 2. de Oratore. [f] Tit. Liv. libr. 26. & 30. [g] Plaut. in Aſinariâ act. 1. ſc. 3. [h] Athen libr. 10. cap. 11. & Cornel. Nep. in Vit. Alcibiad. in fine. [i] Plutarch. de Eſu carnium. [l] Pindar. Olymp. Od. 6. v. 152. [m] Juvenal. Satyr. 15. [n] Polybius Hiſtor. libr. 2. [o] Epimenid. de Oracul. apud D. Paulum in Epiſtol. ad Titum cap. 1. & D. Hieronym. in Commentar. in hanc Epiſtol. [p] Jul. Firmicus libr. 1. cap. 1. [q] Hor. Satyr. libr. 1. Sat. 3.

[r] Xenoph. Cyri Inſtit. libr. 1. in princ. [s] Clem. Alexandr. Strom. l. 1. annus 29. juxtà Herodot. libr. 1. cap. 214. [t] Herod. l. 2. in princ. [u] Idem libr. 3. cap 66. [x] Clem. Alexandr. Strom. libr. 1. [y] Herod. libr. 3. cap. 67. [z] Idem l. 7. cap. 4. [a] Clem. Alex. Stromat. libr. 1. [b] Herod. libr. 7. cap. 5. [c] Herod. libr. 7. & 8. Corn. Nep. & Plutarch. in Vit. Themiſtocl. [d] Diodor. Sicul. libr. 11. pag. 278. [e] Cteſias de Rebus Perſicis apud Photium Biblioth. 72. [f] Xenoph. de Exp. Cyri libr. 1. in princ. [g] Xenoph. ibid. & Plutarch. in Vit. Artaxerxis.

Digitized by Google

rum myriades vincerentur. Quæ declarant
ſæculi unius intervallo Perſas a ſummâ vir-
tute, ſolertiaque ad ſummam deſidiam, ani-
mique mollitiem defluxiſſe. Jam Parthi ob-
7 ſcuriſſima natio, & nullâ virtute nobilis,
eò gloriâ, rebuſque geſtis proceſſit, ut ſe
Romanæ magnitudini propemodum adæ-
quarit; Babylonii, Lydi, Etruſci veteres
& luxuriæ ſunt, & fortitudinis exemplum.
Quid doctius antiquâ Græcia? quid indo-
ctius novâ? quid magis abhorruit ab omni
doctrinâ, & humanitate, quàm vetus Ger-
mania? quid doctius, aut humanius novâ
dici poteſt? Aborigines, ut Salluſtius [a] ait,
*genus hominum agreſte, ſine legibus, ſine impe-
rio, liberum, atque ſolutum*, quum in una
mœnia conveniſſent, urbemque Romam
condidiſſent; omnes Mortales regnandi ar-
tibus, & juſtitiâ, temperantiaque ſuperarunt.
Spartani [b] veteres ante conditas a Lycurgo
leges ſolutis luxu moribus utebantur, vita-
que deliciis affluente, nec finitimis bello
pares propter animi mollitiem eſſe pote-
rant; legibus conſtitutis, temperantiâ vo-
luptatum, & virtute bellicâ omnes fere gen-
8 tes præſtiterunt. Neque nationum ſolum
ingenia, moreſque mutantur, ſed ipſæ re-
giones incredibiles interdum ſuſcipiunt
mutationes. Germania, Taciro [c] teſte,
quondam in univerſum aut ſilvis horrida,
aut paludibus fœda, terris informia, aſpera
cœlo, triſtis cultu, aſpectuque fuit; nunc
& fatis floret hominum cultu, & florentiſ-
ſimis oppidis nitet. Hiſpaniam veteres om-
nes feraciſſimam prodiderunt; Plinius [d] om-
nibus, Italiâ exceptâ, terris anteponit; Ju-
ſtinus libro quadragesimo [e] quarto fertilio-
rem Galliâ dicit his verbis: *hæc inter Afri-
cam, & Galliam poſita Oceani freto, & Pyre-
neis montibus clauditur; ſicut minor utraque
terrâ, ita utraque fertilior.* Quæ de Luſita-
niæ, quæ Hiſpaniæ pars eſt, feracitate, &
beatiſſimâ copiâ rerum, quibus antiquitus
abundabat, apud Athenæum [f] Polybius
tradit, vix credi poſſe videantur; nunc
autem Hiſpania, & ſi ceteris laudibus flo-
ret, hac fertilitatis non magnopere gloria-
tur; ex quo nonnulli magis præſentem re-
gionis naturam, quàm vetuſtam felicitatem
reſpicientes Hiſpaniam ἀπὸ τῆς σπανίας id eſt
ab *inopiâ* falsò putant nominatam. Lon-
gum, & ſupervacaneum fuerit enumerare
nationes, quæ mutationem aliquam ſuſce-
perunt; ipſi Galli immani corporum ma-
gnitudine dicuntur fuiſſe [g] Polybio, Cæ-
ſare [h], Livio [i], Ammiano [l] Marcellino
auctoribus; nunc potiùs breviores Italis,
quàm proceriores ſunt. Quòd ſi tantæ in
moribus, animis, corporibuſque, & re- 9
gionibus, gentium mutationes exiſtunt;
quis exiſtimet ex præſenti Gallorum laude
veterum ingenia, mores, inſtituta, natu-
ram judicanda? Fuit illud olim tempus,
Glareane, quum, ſiquid Polybio [m] Hiſto-
rico Græcorum omnium longè graviſſimo
credimus, Galli nullis urbibus conditis
humi ſuper ſtrato gramine ſomnum capie-
bant; & omnis expertes diſciplinæ nullas
artes noverant præter bellicas, eaſque Bar-
barorum more, non mentis ſolertiâ, ſed
inconſulto quodam impetu exercebant;
paulatim deinde commercio cum Roma-
nis conſtituto, & eorum Imperio ſubje-
cti, & ingenia excoluerunt, & artes didi-
cerunt, & ex barbaris, & indoctis doctiſ-
ſimi, humaniſſimique evaſerunt. Hac ego
de causâ exiſtimo magis a Cæſare [n] ſo-
lertiam Gallorum laudari, quàm a Livio,
quòd Livius [o] in his, quos præ manibus
habemus, libris res ab antiquioribus Gallis
geſtas perſcribit; Cæſar autem de Gallis lo-
quitur, qui jam aſſueverant quodammodo
Romanis moribus, & ab illis artes accepe-
rant, & aliquâ ex parte ſaltem barbariem
antiquam exuerant. Neque id Gallis mi-
nus honorificum debet judicari, quum om-
nes ferè nationes Romanos auctores mo-
rum, doctrinæ, artium, prudentiæ, legum,
humanitatis agnoſcant; non enim præ-
clarè magis, quàm verè Plinius libro tertio
capite quincto Italiam, atque adeo Romam
ipſam laudat his verbis: *nec ignoro ingrati,
ac ſegnis animi exiſtimari poſſe meritò, ſi bre-
viter, atque in tranſcurſu ad hunc modum di-
catur terra omnium terrarum alumna, eadem
& parens, numine Deûm electa, quæ Cœlum
ipſum clarius faceret, ſparſa congregaret impe-
ria, rituſque molliret, & tot populorum di-
ſcordes, feraſque linguas ſermonis commercio
contraheret ad colloquia, & humanitatem homi-
ni daret, breviterque una cunctarum gentium in
toto Orbe Patria fieret.*

DIS-

[a] Salluſt in Catilin. [b] Plotarch. in Vitâ Lycurgi. [c] Cornel. Tacit. de Morib. German. [d] Plin. libr. 3. cap. 1. [e] Juſtin. Hiſtor. libr. 44. in principio. [f] Polybius Hiſtor. libr. 34. apud Athen. libr. 8. in ipſo princip. [g] Polyb. Hiſtor. libr. 2. [h] Cæſ. de Bello Gallico. [i] Tit. Livius libr. 5. 7. & 38. [l] Ammian. Marcellin. libr. 15. [m] Polyb. Hiſtor. libr. 2. [n] Cæſar de Bello Gallico. [o] Tit. Livius ibidem, & alibi.

DISSERTATIO VIII.

De Hiſtoriæ laudibus.

Græcos pueros appellat Plato, quòd paucorum ſeculorum hiſtoriam haberent. Reipublicæ adminiſtrandæ prudentia exemplis acquiritur, nec diſſentire Plato dici poteſt. Cicero Athenienſium, ceterorumque Græcorum jus civile præ duodecim tabulis contemnit.

ÆGyptius ille Sacerdos, qui multa memorans de rebus geſtis Athenienſium in Timæo Platonis [a] inducitur, Græcos omnes pueros non dubitat appellare; non quòd illis matura virtus, & plurimarum cognitio rerum deeſſet; ſed quòd omnem propemodum Antiquitatem ignorarent, neque hiſtoriam tenerent, niſi paucorum oppidò ſæculorum. Exiſtimavit nimirum Ægyptius ille ſapiens, vel potius Plato omnium ſapientiſſimus, hominem quamvis ad ultimam ſenectutem perveniſſet, & ingenio præſtaret, & uſu rerum maximarum, parum tamen a puero differre, niſi hiſtoriæ beneficio omnis ævi memoriam complexus eſſet. Nec mehercule immeri-
1 to, nam quemadmodum pueros, & adoleſcentes imprudentes putamus, quòd propter ætatem parum multa videre, & audire potuerunt; quibus velut exemplis docti utilia a damnoſis, a periculoſis tuta ſecernant; ita quicunque hiſtoriam neſcit, quàmvis multum ætate jam proceſſerit, imperitus rerum meritò habebitur; ſiquidem ejus cognitio, & ſcientia humanæ vitæ terminis anguſtis ſanè concludatur, neceſſe eſt. Quum enim præterita conferendo præſentibus de futuris conjecturam optimè capiamus; præteritorum ignoratione quicunque fuerit ignarus hiſtoriæ, neque futura poterit proſpicere, & providere, neque cum laude regere, & adminiſtrare præſentia. Jure igitur hiſtoriam Livius laudat, quum in totius operis proœmio ſic ait: *hoc illud eſt præcipuè in cognitione rerum ſalubre, ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illuſtri poſita monumento intueri; inde tibi, tuæque Reipublicæ, quod imitere capias, inde fœdum inceptu, fœdum exitu, quod vites.* Quæ
2 verba propterea quod nihil habent obſcuritatis omiſiſſem libens, niſi ad inſtituti operis tractationem putaſſem pertinere; quum enim præſtantiſſimam hiſtoriam, & præſtantiſſimum hiſtoricorum explicandum ſuſceperimus, operæpretium eſt exponere, quinam ex hiſtoriæ cognitione fructus capiatur, ne fruſtra a nobis omnis labor ſuſceptus eſſe videatur. Simul & illud nos impulit, ut de hiſtoriæ utilitate verba faceremus; quòd video eſſe nonnullos, qui tantam ex cognitione rerum geſtarum utilitatem percipi negent; neque enim exemplis, aut ullâ arte ad prudentiam perveniri poſſe putant; quòd quum tam varii caſus humani, inconſtanſque fortuna ſit, nihil certi in hujuſmodi rebus præcipi poſſe videatur, neque ullum exemplum, quod omnino ſit alteri ſimile, reperiri; ac, ſi maximè poſſit, tantam eſſe vim fortunæ, ut ab iiſdem initiis diverſi, ac ſæpe contrarii exitus conſequantur. Quapropter meo quidem judicio prudentiam funditus tollunt, & rem omnem fortunæ, temeritatique committunt; & quemadmodum in ſtudio ſapientiæ philoſophi [b] quidam extiterunt, qui univerſam Mundi molem non divino conſilio regi, ſed caſu voluerunt; ſic in hujuſmodi ſtudio ſunt, & fuerunt nonnulli, qui res humanas non cujuſquam prudentiâ gubernari; ſed pro fortunæ libidine ſus deque verti confirmant; ex quo verſiculus ille a pleriſque laudatus [c] eſt

. .... *Vitam regit fortuna, non ſapientia.*

Ut minimè ſit mirum, ſi, quod [d] Plinius ait, *ſola fortuna in totâ ratione Mortalium utramque paginam facit*. Cujus opinionis Au- 3
ctores Platonem teſtem citant longè locupletiſſimum; qui in Protagora pluribus verbis oſtendit prudentiam adminiſtrandæ Reipublicæ tradi arte non poſſe. Quod ſi conſentaneum ſit veritati, effici putant nihil ad Reipublicæ gubernandæ facultatem conferre hiſtoriæ cognitionem, exemplorumque copiam; nam ſi conferret, prudentia tradi diſciplinâ poſſet, quemadmodum hiſtoriæ cognitio traditur. Sed Plato prudenter, hi ſtultiſſimè diſputant; nam Plato in Protagora haudquaquam negat adhibito ſtudio, & mentis agitatione perfici prudentiam, ſed arrogantiam ſophiſtarum confutat; qui quum eſſent omnium ignari, ſe docturos eſſe profitebantur Reipublicæ adminiſtrandæ rationem. Quo quidem in loco ſapientiſſimè docet non ſatis eſſe ad prudentiam, virtutemque civilem comparandam præcepta doctorum, & ingenii magnitudinem, naturæque præſtantiam; ſed opus eſſe Deûm benignitate, & quadam benevolentiâ Numinis; hi verò dum hiſtoriæ utilitatem elevant, abjiciuntque dicendo, virtutem unam omnium excellentiſſimam prudentiam tollunt, & clariſſimum vitæ lu-

men

[a] Plato in Timæo paulo poſt princip. [b] Cicer de Nat. Deorum libr. 1. Stobæus Eclog. Phyſic. libr. 1. cap. 10. & Lucret. libr. 6. [c] Menander apud Cicer. libr. 5. Tuſcul. & apud Stob. Eclog. Phyſ. libr. 1. cap. 10. de Fortun. [d] Plin. l. 2. cap. 7.

men extinctum volunt; nullam enim viam bene vivendi, rationemque Reipublicæ laudabiliter adminiſtrandæ nobis relinquunt, qui exempla nihil vitæ conducere opinantur; exemplis quippe ſublatis prudentiæ interitus conſequatur, neceſſe eſt. Quo
4 enim pacto quid utile, quid damnoſum, quid petendum, fugiendumve ſit, poſſimus condiſcere, niſi nobis oſtendatur exemplis? rudes enim naſcimur, & bonorum, malorumque juxta ignari; ubi autem adolevimus, & cœpimus animadvertere ex aliis actionibus damnum, probrum, dedecus, ignominiam, ex aliis utilitatem, decus, gloriam naſci; paulatim utilia, & honeſta petere diſcimus, averſarique contraria; quibus omnino rebus prudentia omnia, & ars vitæ continetur. Hinc [a] apud Horatium bonus ille pater filium ab omni turpitudine abſterret exemplis,

..... inſuevit pater optimus hoc mi
Ut fugerem exemplis vitiorum quæque notando,
Quum me hortaretur parcè, frugaliter, atque
Viverem uti contentus eo, quod mi ipſe paraſſet.
Nonne vides, Albi ut male vivat filius, utque
Barrus inops .....

cetera deinde perſequitur diligenter, & ſingula notat exemplis; quod latiùs etiam patet; omnes enim artes docemur exemplis; ſed ad civilem redeo. Num [b] Lycur-
5 gum putamus tam ſalubres Reipublicę Spartanorum leges conditurum fuiſſe, niſi eâ tempeſtate laudatiſſimas Cretenſium leges inſpexiſſet? num [c] decemviros illos, qui civitatem Romanam egregiè legibus temperarunt, id præſtaturos, niſi universâ Græciâ peragratâ præſtantiſſima quæque elegiſſent? ex quo Romanæ leges adeo ceteris præſtiterunt, ut Cicero Athenienſium jus civile, ceterorumque Græcorum præ duodecim tabulis contemnat, & ridiculum vocet. Et ut ab univerſæ Reipublicæ ad partium ejus temperationem veniam; ſæpenumero a magnis viris res domi, militiæque præclarè geſtas exemplis ex hiſtoriâ petitis fuiſſe contendo. Teſtis eſt Luculli [d] mira ſolertia, & ingenii magnitudo, qui quum ad bellum Mithridaticum proficiſcens rei militaris imperitus, & rudis haberetur, tantum hiſtoriæ cognitione profecit; ut duos potentiſſimos Reges Mithridatem, atque Tigranem ingentibus prœliis victos profligarit, urbes maximas ceperit, Aſiamque totam belli terrore concuſſerit, ſubverſuruſque etiam videretur Imperium Parthorum, niſi milites
nactus eſſet contumaces. Teſtis [e] Cicero- 6
nis prudentia, qui quum Reſpublica occiſo Cæſare fluctuaret, Athenienſium exemplo, qui [f] exactis triginta tyrannis legem tulerant, quam ἀμνηστίαν appellarunt, ne quis eorum rationem reddere cogeretur, quæ tyrannis rerum potientibus feciſſet, auctor ſenatui fuit, ut ſenatuſconſulto caveret, ne quis eorum, quæ ſub Cæſare, & in bello civili geſſiſſet, reus arceſſeretur, Rempublicam, quantum in ipſo fuit, inductâ malorum oblivione ſtabilivit. Teſtis Alexandri [g] Cæſaris prudens conſuetudo, qui Romanum Imperium, auctore Lampridio, ſingulari prudentiæ laude adminiſtravit; nec minùs in bello, devicto Artaxerxe Rege Perſarum, fuit hoſtibus terribilis, quàm in pace, poſt illam Imperii peſtem Heliogabalum Republicâ in priſtinum ſplendorem reſtitutâ, ſuis civibus venerabilis, & humano generi ſalutaria. Is igitur [h] Princeps tot res proſperè geſtas hiſtoriæ peritis acceptas referebat, quos circa ſe habebat plurimos; & ſi quid accidiſſet, quod curam Principis flagitaret, conſulebat, quid in tali re Principes, duceſque clariſſimi conſilii cepiſſent, & eorum laudatis exemplis conſilia ſua moderabatur.

DIS-

[a] Horat. Satyr. libr. 1. ſatyr. 4. [b] Plutarch. in Vitâ Lycurg. [c] T. Livius libr. 3. Pompon. l. 2. ff. de Origine juris. [d] Plutarch. in Lucull. Vit. Cicer. Acad. quæſt. libr. 2. ſeu 4. qui inſcribitur *Lucullus* in princ. & Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 74. [e] Cic. Philipp. 1. in princ. [f] Valer. Max. libr. 4. cap. 1. Plutarch. in Polit. Flavius Vopiſcus in Vitâ Aureliani, & Corn. Nep. in Vitâ Thraſibuli, Juſtinus libr. 5. & Paul. Oroſ. l. 2. cap. 15. [g] Lamprid. in Vitâ Alexandri Cæſaris. [h] Idem ibidem.

DISSERTATIO IX.

De Hiſtoriæ utilitate.

Quamplures longiſſimè vixiſse feruntur. Omnes, qui Hiſtoricorum præceptis non paruerunt in maximas inciderunt calamitates; nullos autem obtemperaſse pænituit. Spumam equi Nealces pictor caſu, quam arte non potuerat, expreſſit. Paniſci effigies caſu effracto lapide extitit. Philippus Macedonicam phalangem ab Homero ſumpſit. Cadmus primus Aſylum aperuit; & quum eâ ratione ingentem convenarum turbam collegiſſet, ſibi e terrâ editam ſtirpem eſt ementitus; & inde originem duxit fabula, ſatos e ſerpentis dentibus armatos viros Thebarum mœnia condidiſse. Numa Ægeriam, Minos Jovem, Apollinem Lycurgus ſuarum legum auctores ſimularunt. Servius, quum Dianæ templum Romæ conſtituit, quod communiter a populis Latinis coleretur, expreſſit Latinis Romam caput eſse; de quo toties armis certatum fuerat. Epaminondas, & Scipio Africanus commemoratione rerum a ſe geſtarum accuſatores eluſerunt. Romanum Imperium omnibus aliis præſtitit; nulla enim eſt gens, quam expedieris vincere, quæ a Romanis non fuerit victa. Quos Imperii fines eſſe voluerint Auguſtus, & alii Imperatores. Italia mille centum urbes olim continebat, nunc trecentas tantùm, easque exiguas. Ex Ægypto Romani annuo reditu viginti tria millia talentorum capiebant. Carthago, poſtquam multis cladibus diminuta fuerat, tamen, quum caperetur, octingenta hominum millia fertur habuiſſe.

SIcut eſt animi magni, & excellentis non ſolùm præſentis ævi famam conſequi velle; ſed etiam immortalitatem ſpectare, & futuri temporis memoriam quærere ſempiternam; ita magni viri eſt, & prudentis non eſſe contentum documentis, quæ præſens ætas tulit; ſed animum mittere in immenſa ſpatia præteriti temporis, & hiſtoriæ beneficio intereſſe conſiliis hominum, quos pace, belloque mirabiles antiqua ſæcula extulerunt, & ſententiam, mentemque ſuam eorum ſapientiâ moderari. Nam exiguum vitæ ſpatium nobis a naturâ datum eſt, & longiſſimum tempus ætatis anguſtum eſt ad omnia, quibus eſt nobis opus, experiundo condiſcenda; ſed fac eſſe longius. Pictoreum [a] quemdam hiſtoriæ profanæ ferunt,
ut ſacras omittamus, annis vixiſſe trecentis; 1
Sibyllam [b] Erythræam mille, Dandonem Illyrium [c] quingentos, ſexcentos [d] Regem quemdam Latinorum ætatis annos explevisſe. Horum ſi quis ævum nobis Deus dederit, quid erit cum omnis ævi diuturnitate comparatum? Sed finge nobis, quemadmodum Tithono [e] poëtæ fabulantur, immortalitatem munere Deûm conceſſam; num idcirco minùs hiſtoriâ indigebimus? non enim omnes obire regiones, omnibus rebus intereſſe poterimus; quapropter plura auditu, ex aliorumque narratione, quàm viſu, & experientiâ percipiemus. Idcirco hiſtoriæ cognitio inprimis eſt neceſſaria, quod oſtendimus heſterno die, & hodierno maximè oſtendemus admoniti Livii loco, ubi ſic ait: *hoc illud eſt præcipuè in cognitione rerum ſalubre, ac frugiferum, omnis te ævi documenta in illuſtri poſita monumento intueri; inde tibi, tuæque Reipublicæ, quod imitere, capias, inde fœdum inceptu, fœdum exitu, quod vites*. Et ſanè quantum vitæ proſit hiſtoria,
illud argumento eſt, quod qui Hiſtoricorum 2
præceptis obſequi, & exempla ſalutaria ſequi recuſarunt, in maximas calamitates accepimus incidiſſe. Præceperat Tacitus [f] Imperatoribus, qui novum ſuſciperent principatum, donis milites conciliandos; idque Auguſtus exemplo docuerat, qui *militem donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otii pellexit*; hiſtorici præcepto [g] Galba, & Pertinax [h] Imperatores multò ſeveriſſimi, non obtemperarunt, & donativum militi pertinaciſſimè denegarunt; ergo a Prætorianis militibus interfecti pœnas avaritiæ, vel ſeveritatis intempeſtivæ acerbiſſimas dederunt. Lacedæmonios prudentiſſimè [i] Lycurgus admonuit, ne ſic hoſtes inſequerentur, & cæderent, ut pugnare fortiter deſperatione ſalutis cogerentur; idque [l] & Themiſtocles obſervavit, qui vetuit pontem, quem in Helleſponto Xerxes fecerat, interſcindi, & ſpem fugæ Perſis intercipi, ne deſperatâ ſalute fortiores hoſtes evaderent: obſervavit [m] Ageſilaus, qui ſæpenumero circumventis hoſtibus exitum dandum cenſuit, aliique duces, quos nunquam conſilii tam ſalubris pænituit. Quo ſi Manlius [n] imperator Romanus uſus
quondam fuiſſet, non oppoſitis ad omnes ca- 3
ſtrorum portas militum globis exitum Tuſcis ademiſſet; quæ res illi exitio fuit, temque Romanam propemodum perdidit. Eodem

a Damaſtres apud Plin. libr. 7. cap. 48. *b* Phlegon in longævis, Ovid. Metamorph. libr. 14. v. 149. verſus ejusdem Sibyllæ apud Zoſimum libr. 2. *c* Val. Max libr. 8. cap. 13. & Plin. libr. 7. c. 48. *d* Val. Max. & Plin. ibid. *e* Hom. in hymno Vener. *f* Corn. Tac. Ann. libr. 1. in princ. *g* Suet. in Vitâ Galbæ cap. 16 *h* Jul. Capit. in Vitâ Pertinac. *i* Plutarch. in Apophth Lac. *l* Plutarch. in Vit. Themiſt. *m* Idem in Vit. Ageſilai. *n* Tit. Livius libr. 2.

dem modo Xerxes malo ſuo ſatis oſtenderat [a] vitandas locorum anguſtias ducibus, qui magnitudini copiarum fiderent; erravit ergo [b] Darius, & errati pœnas graviſſimas dedit, qui multitudine ſuorum fretus in Tauri montis anguſtiis cum Alexandro Rege conflixit. Dies me deficiet exempla memorantem eorum, qui vel ex hiſtoriâ maximam utilitatem perceperunt, vel quòd exempla Veterum ſequi noluerunt, & rem ſuam, & publicam afflixerunt; & quid opus eſt hæc longiùs perſequi, quum hoc ipſum ratio perſuadeat? Duæ ſunt enim omnino res, quibus prudentia maximè continetur; præcepta, & exempla; præceptis abundat hiſtoria, quum, ut Cicero libro ſecundo de Oratore teſtatur, Hiſtorici boni ſit conſilia primum, deinde acta, poſtea eventus explicare, & de conſiliis ſignificare, quid ſcriptor probet; exemplorum autem & ſi alia uſu, alia doctrinâ percipiuntur, latiſſimè tamen patent ea, quæ doctrinam deſiderant, quæ univerſa petuntur ab hiſtoriâ. Hinc Ariſtoteles Rhetoricorum
4 libro primo ait: *χρησιμαὶ πρὸς τὰς πολιτικὰς συμβουλὰς αἱ τῶν περὶ τὰς πράξεις γραφόντων ἱστορίαι*; & [c] Cicero lucem veritatis, & vitæ magiſtram appellat hiſtoriam; & Polybius libro primo veriſſimam diſciplinam, exercitationemque ad res civiles hiſtoriam vocat. Incredibilis eſt enim apud Hiſtoricos exemplorum copia; quum enim, ut [d] ſapientiſſimus ille Regum ajebat, nihil accidat, quod planè novum dici poſſit; neceſſe eſt hominem hiſtoriæ peritum nullâ in re eſſe rudem, & peregrinum, & abundare conſiliis non eorum modò, qui tunc, ſed etiam, qui aliquando fuerunt; quare quid prohibet illum, accedente uſu, & experientiâ rerum, eſſe quàm prudentiſſimum? Dicere verò fortunam in omnibus dominari, & inane prudentiæ nomen eſſe, & nihil ſtulto præſtare intelligentem, hominis eſt impudentis magis, quàm imprudentis. Neque enim, ſi bene conſulta malos aliquando exitus habuerunt, aut ſtulta conſilia caſus, aut Deus aliquis in melius vertit, idcirco nullam prudentiam eſſe dicemus. Niſi fortè putamus artem pingendi nullam, propterea quòd aliquando [e] Nealces melius caſu, quàm arte ſpumam ex equi ore exeuntem expreſſit; aut [f] Statuariam nullam, quia, ſicut Carneades apud Ciceronem teſtatur, in Chiorum lapicidinis, caſu quondam effracto lapide, Paniſci effigies extitit. Artem

caſus imitatur aliquando, non ſemper; quod
5 & ſi frequentius, quam in ceteris, accidit in arte civitatum regendarum, ea tamen funditus tollenda nequaquam eſt; quum innumeris, iiſdemque prudentiſſimis ſit inſtructa præceptis, & exemplis, & rerum experimentis confirmata. Nam quod exemplis nihil profici poſſe contendunt, quòd nihil eodem modo accidat, &, ſi accidat quippiam eodem modo, non eoſdem eventus habeat, id totum repudiandum eſt; quum ſæpe numero multos exemplis profeciſſe videamus. Homerus [g] poëtarum maximus aciei firmiſſimæ, & ad impetus hoſtium ſuſtinendos maximè accommodatæ exemplum nobis propoſuerat; id primus dicitur imitatus Philippus [h] Alexandri Magni pater Macedonicam phalangem inſtituiſſe, quam quis neget Macedonum rebus, & ſalutis, & omnium victoriarum cauſam extitiſſe? Polybius prudens [i] in primis auctor valli ſtruendi rationem, qua Romani utebantur, Græcis proponit imitandam, & argumentis nihil dubii relinquentibus probat vallum Romanorum longè firmius eſſe, quàm Græcorum. Quæro, ſiquis Grajus imperator aliquando Polybii conſilio uſus vallum Romano more ſtruxiſſet, num exemplum ex hiſtoriâ petitum ei fuerit profuturum? dubitandum non eſt, quum valli firmitas ad exercituum
6 ſalutem, ſecuritatemque pertineat. Eodem modo Romani multas aliarum gentium artes, & inſtituta imitati Rempublicam prudentiſſimè conſtituerunt. Et ne a primordiis urbis abeamus, Veteres obſcuram ad ſe conciendo plebem, quas fundabant, auxerant urbes; ejus rei Cadmus [l] inventor, qui quum Thebas conderet, primus Aſylum aperuit, & quum eâ ratione ingentem convenarum turbam collegiſſet, auxiſſetque civitatem, ſibi e terrâ editam ſtirpem eſt ementitus; ex quo fabula originem duxit ſatos e ſerpentis dentibus armatos viros Thebarum mœnia condidiſſe. Id inſtitutum [m] Romulus æmulatus Aſylum conſtituit, quo quum ingens multitudo confluxiſſet, urbi, quam condebat, non mediocre incrementum addidit. Theſeus [n] duodecim delevit oppida, ut eorum populus collectus in unius civitatis corpus coaleſceret, id conſilium Romulus, ceterique Romani Reges feliciter ſequuti ſunt, qui [o] Cruſtuminos, Antemnates, Cæninos, Albanos, alioſque populos in urbem receperunt. Nu-

D ma,

---

[a] Herodot. libr. 7. Diodor. Sicul. libr. 11. Cornel. Nep. & Plutarch. in Vitâ Themiſt. [b] Plutarchus in Vit. Alexandri, & Arrianus de Expedit. Alex. libr. 2. [c] Cicero de Orator. [d] Salomon Eccleſ. cap. 1. [e] Plin. libr. 35. cap. 10. [f] Cic. de Divin. libr. 1. [g] Hom. Il. β. & δ. [h] Diod. Sic. Biblioth. Hiſt. libr. 16. [i] Polyb. Hiſtor. libr. 17. [l] Alex. ab Alex. Dier. Genial. libr. 3. cap. 20. [m] T. Liv. libr. 1. Dion. Halic. libr. 2. Plutarch. in Vitâ Romuli, & D. Auguſt. de Civit. Dei libr. 1. cap. 34. [n] Plutarch. in Vitâ Theſei. [o] T. Liv. libr. 1.

ma[a], quò ſuis legibus auctoritatem quan-
7 dam conciliaret, ſe Deæ Ægeriæ conſilio
utentem eas condere ſimulavit; apparet ſa-
pientiſſimum Regem[b] Minois, aut[c] Ly-
curgi, quorum alter Jovem, alter Apolli-
nem ſuarum legum ſe habere profeſſus eſt
auctorem, aut alterius e vetuſtis legum la-
toribus exemplo profeciſſe. Profecit[d] &
Servius, quum exemplum ſequutus Aſiæ
civitatum, Dianæ templum Romæ conſti-
tuit, quod communiter a populis Latinis
coleretur; quo conſilio confeſſionem ex-
preſſit Latinis Romam caput eſſe rerum; de
quo toties armis certatum fuerat: profece-
runt alii Reges, quum aliarum gentium mo-
res, & inſtituta ſunt imitati; neque enim
ulla civitas libentiùs, quàm Romana, quæ
laudabilia apud Veteres, aut exteros vide-
bantur, amplexa eſt: profecerunt denique
omnes duces, & excellenti prudentiâ viri,
quum ex hiſtoriâ rei bene gerendæ exem-
pla petiverunt. Theſeus[e], ne ſuos milites
8 in pugnâ hoſtes apprehenderent, imperavit
ipſis, ut capitis partem, quæ fronti immi-
net, detonderent; id conſilium ex anti-
quâ memoriâ repetivit[f] Alexander, quum
eadem ratione motus Macedonibus, ut
barbam raderent, præcepit. Epaminondas,
quum[g] eſſet in judicium vocatus, com-
memoratione rerum a ſe geſtarum pericu-
lum capitis dicitur depuliſſe; eadem arte
Scipio[h] Africanus accuſatorum artes, &
criminationes eluſit. Dionyſius[i] quum
Carthaginienſes prœlio deviciſſet, multoſ-
que Pœnos cepiſſet, Græcoſque mercena-
rios; Græcos quidem ſine pretio liberos eſ-
ſe juſſit, & incolumes abire permiſit; Car-
thaginienſes autem non niſi magnâ acceptâ
mercede liberavit; quo conſilio ſpectantem
jam Græcism bellum pacavit, & a Pœnis
disjunxit; id imitatus[l] Hannibal captos
bello Romanos injurioſè tractavit, & aſpe-
rè, & hoſtiliter, & omni contumeliâ, ſæ-
vitiaque vexavit; Latinos autem, & Itali-
ci generis homines liberaliter, & indulgen-
ter habuit, & honorificè appellatos in Pa-
triam ſine mercede dimiſit. Thraſyllus[m]
claſſis præfectus, quum hoſtes ad prœlium
9 vellet evocare, & ipſis præbere ſpeciem
paucarum navium, earum dimidiæ parti
malos, & vela detraxit, & carentem arma-
mentis navem alteri navi rudentibus alli-
gavit, ut duo navigia unum viderentur;
quum autem hoſtes ipſum dimidio paucio-
res naves habere crediddiſſent, neque prœ-
lium committere abnuiſſent, nullo nego-
tio ſunt profligati; eo Chabrias Athenien-
ſium imperator exemplo doctus, quum di-
midium ſuarum navium occultaſſet, eli-
cuit ad certamen claſſem Spartanorum, &
elicitam pari felicitate ſuperavit. Quum 10
diſcerpto Patrum manibus Romulo plebs
deſiderio Regis amiſſi incenſa contra Se-
natum conſpiraret; Julius[n] Proculus vir
apud populum gratioſus, & ſingularis au-
ctoritatis, ut eam tempeſtatem compone-
ret, quæ recentem, & nondum firmiter
conſtitutam, fundatamque Rempublicam
ſubverſura videbatur, advocatâ populi con-
cione, ſibi Romulum in monte viſum eſſe
auguſtiore, quam humanâ ſpecie affirma-
vit; ſibique præcepiſſe, ut nunciaret ci-
vibus in Deorum numerum ſe eſſe tranſla-
tum; rem colerent militarem, in fatis eſſe
Romam rerum maximam evadere; qua o-
ratione tumentes plebis animos Julius Pro-
culus compoſuit, & ad concordiam revo-
cavit nuvæ civitati neceſſariam. Eodem
conſilio Piſiſtrati Orchomenii filius, quum
ejus pater fuiſſet a Senatu trucidatus, & in
minutiſſimas partes diſſectus, ut populi ſe-
ditionem componeret, quæ aliâ arte coër-
ceri non poterat, prodivit in concionem,
& ſibi parentis oblatam eſſe formam am-
pliorem, pulchrioremque mortali, quæ di-
vino inceſſu, impetuque in Piſæum mon-
tem ferretur, aſſeveravit. Res juſtum vo-
lumen deſideraret, ſi exemplorum ſimili- 11
tudines colligere conaremur, ex quibus
intelligi poſſit cognitione rerum geſtarum
principes viros, duceſque prudentiſſimos
profeciſſe; tot enim ſunt, ut nemo caſu
in eas incidiſſe poſſit ſuſpicari; ſed nobis
ſatis fuerit pauca delibaſſe, ut ex paucis,
quid hoc argumento confici poſſit, oſten-
datur. Proſunt ergo rectoribus civitatum,
ducibuſque exempla ex Hiſtoricorum peti-
ta monumentis; quorum qui vim, utilita-
temque elevant, inconſtantiam Fortunæ,
varietatemque caſuum humanorum exagge-
rando, non animadvertunt etiam inter in-
certiſſima tamen arti, prudentiæque locum
eſſe. Quid enim incertius ventis, incon-
ſtantius mari, inconſultius tempeſtatibus, &
procellis? & tamen ars gubernatoris pro-
celloſo mari, ſævientibus ventis, turbidâ
tempeſtate dirigit navim, & turbinum vi-
ctrix, & tempeſtatum, & fluctuum, & procel-
larum ſalvam in portu collocat. Par eſt For-
tunæ, & maris inconſtantia; neque in ci-

vita-

[a] Plutarch. in Vit. Numæ, T. Liv. libr. 1. Cic. libr. 1. de Legib. Valer. Max. libr. 1. cap. 3. Lactant. Firm. Divin. Inſtit. libr. 1. c. 22. [b] Plato in Minoë ex Homer. Odyſs. τ. v. 179. Marſil. Ficin. in Argument. hujus Dialogi, & Strab. libr. 16. de Syriâ. [c] Valer. Max. libr. 1. cap. 3. & Plutarch. in Vit. Lycurgi. [d] T. Liv. libr. 1. & Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 7. [e] Plutarch. in Vitâ Theſei in princip. [f] Idem ibid. [g] Corn. Nep. in Vit. Epaminondæ cap. 8. [h] Valer. Max. libr. 3. cap. 7. & Plin. de Vir Illuſtrib. cap. 49. [i] Diod. Sic. Bibl. libr. 14. [l] T. Liv. libr. 22. [m] Polyæn. Strateg. libr. 1. [n] Plutarch. in Vitâ Numæ in principio.

vitatibus deſunt turbines, & tempeſtates,
neque Syrtes, neque ſcopuli, quibus inter-
dum cum privatæ, tum publicæ res allidun-
tur; & ut Lyricus[a] ait,

...... futuri temporis exitum
Caliginosâ nocte premit Deus;

omnibus quidem, ſed civitatum maximè
rectoribus; & tamen in tantis vitæ tenebris,
tantaque rerum caligine ad hiſtoriæ lucem,
tanquam ad clariſſimos ſeptentriones, con-
verſa prudentia ita dirigere gubernacula
Reipublicæ poteſt, & cum tenere curſum,
ut omnibus evitatis periculis ad portum
communis otii, & publicæ felicitatis ena-
viget. O vitæ igitur hiſtoria lux, modera-
12 trixque prudentiæ! o temporum decus, o
virtutis incitamentum, o memoriæ vin-
dex! tu ſola clariſſimarum nationum, tu
virorum excellentium gloriam, tu lauda-
bilia populorum inſtituta, tu leges Anti-
quorum non ſinis interire: tu quæ loco-
rum intervallis disjuncta quàm longiſſimè,
tu quæ temporibus remota quàm maximè,
beneficio litterarum, noſtris mentibus ad-
moves, ut res longinquis & temporibus,
& locis geſtas tantùm non oculis uſurpa-
re, & omnium intereſſe poſſimus ætatibus:
ſine te temporis omnis ignari, præterito-
rum neſcii, præſentium rudes, futurorum
incauti, neque præſentia cum laude diſpo-
nere, neque ventura poſſumus providere.
Quæ laudes & ſi veriſſimè de omni hiſtoriâ
dicuntur, neſcio tamen quo pacto magis
conveniunt Livianæ, quæ ceteris longè
præſtat hiſtoriis; nam ejus populi res ge-
ſtas perſequitur, qui ſicut animi magnitu-
dine, ceteriſque virtutibus populos univer-
ſos, ita ſuperavit Imperio. Imperium quip-
pe Romanum, ut[b] Polybius, Dionyſius Ha-
licarnaſſeus[c], Appianus[d] Alexandrinus,
graviſſimi ſcriptores oſtendunt, & opibus,
& magnitudine, & rerum geſtarum gloriâ
Aſſyriorum[e], Medorum, Perſarum Mace-
donum Imperiis longè præſtitit; nulla ſi-
quidem gens fuit, quam expedierit vince-
re, quæ non Romanis armis vinceretur.
Nam[f] Auguſtus Euphrate flumine, Danu-
13 bio, Rheno, Oceano Atlantico, Arabico
freto, Africæ parte, quæ Solis exuſta calo-
ribus immodicis non hominum domici-
liis, ſed ferarum latibulis frequentatur, Im-
perium terminavit; & tamen hic, quum
latiſſimos Imperio fines circumdediſſet, in-
numerabiles populos liberos eſſe permiſit,
quos Romani duces bello ſuperarunt. Nam
immenſa illa terrarum ſpatia, quibus Mi-
thridates imperabat, quæ circa Pontum
Euxinum, Mæoticamque paludem quadra-
gies centenis millibus patuiſſe dicuntur,
quæ[g] a viginti duabus gentibus linguâ
diverſis colebantur, hoc ſpatio non com-
prehenduntur; neque comprehenditur ex
magnâ parte vaſtiſſimum Tigranis[h] Re-
gnum, quem haudquaquam minorem Mi-
thridate Regem fuiſſe accepimus; quas am-
pliſſimas, eaſdemque innumerabiles pæne
provincias quum[i] Lucullus, Pompejuſ-
que[l] ſubegiſſet, Auguſtus reliquit, ratus
tutiùs imperaturum, ſi anguſtiùs imperaſ-
ſet; Imperiumque longinquis amnibus, &
inhabitabili propter æſtum terrarum plagâ
circumpſeſſiſſet. Sed non his finibus poſte- 14
riores Principes contenti fuerunt; Britan-
niam[m], Inſulaſque Britannicas, &[n] Orcha-
des Claudius, conſequutique Principes Im-
perio adjecerunt; Petronius[o] Auguſti tem-
poribus Æthiopiam uſque ad Inſulam
Meroën debellavit; Trajanus autem invi-
ctiſſimus Cæſar[p] Daciam, hoc eſt ingens
illud terrarum ſpatium, quod Tibiſco, Da-
nubioque, & Tyrâ fluminibus, & Carpa-
tho monte continetur, domuit, & Roma-
nam provinciam fecit; & ad Orientem pro-
fectus invictâ ad eam diem Parthorum gen-
tem profligavit, Imperiique Romani termi-
nos uſque ad Eoum Oceanum protulit;
ut utrinque & ab Oriente, & ab Occiden-
te Romanorum Imperium Oceano finire-
tur: Arabiam[q] Septimius Severus in pro-
vinciæ formam redegit. Sed nec aliæ gen-
tes, quæ gloriantur ſe Romanorum jugum
non pertuliſſe, Romanis armis invictas fuiſ-
ſe ſe ſe verè poſſunt gloriari. Gloriatur
Germania ſe non univerſam in Populi Ro- 15
mani conceſſiſſe ditionem; & tamen a Ger-
manico Cæſare, præter Germaniam, quæ
Auguſto imperante provincia fuerat Ro-
manorum, quæ ſitæ ſunt inter Rhenum,
Albimque nationes, hoc eſt magna pars
Germaniæ, ſunt debellatæ: quid[r] Probus
Princeps? nonne Germaniam univerſam
domuit cæſis quadringentis millibus Ger-
manorum? quid alii duces Romani? non-
ne frequentiſſimos de eâ gente triumphos
retulerunt? gloriantur Sarmatæ ſe Roma-
nis faſcibus non paruiſſe; & tamen Sarma-
tas Antoninus Philoſophus ingentibus prœ-
liis contudit, &, niſi mors hominem re
pro-

[a] Horat. libr. 3. Od. 28. [b] Polyb. Hiſtor. libr. 1. [c] Dion. Halicarn. libr. 1. in Proœm. [d] Appian. Alexandr. in Præf. [e] Suid. in V. Ῥωμαίων ἀρχὴ. [f] Julian. in Menipp. de Cæſarib. V. Diſſ. 1. n. 11. [g] Plin. libr 7. cap. 24. & libr. 25. cap. 2. Valer. Max. libr. 8. cap. 7. A. Gell. libr. 17. cap. 17. & Solin. cap. 7. [h] Strabo libr. 11. in fine Juſtin. libr. 40. & Memn. apud Photium in Bibl. n. 234.

[i] Plutarch. in Lucullo, & Plin. de Viris Illuſtrib. cap. 75. [l] Plutarch. in Vit. Pompeji, & Plin. de Vir. Ill. cap. 77. [m] Sueton. in Vitâ Claudii c. 17. [n] Euſeb. in Chronic. & Corn. Tac. in Vit. Agric. n. 10. [o] Dio Caſſius Hiſtor. libr. 54. [p] Dion in Vit. Trajan. Eutrop. l. 8. c. 2. & Euſeb. in Chron. [q] Æl. Spart. in Vitâ Sever. [r] Vop. in Vitâ Prob.

prope jam confectâ intercepiſſet, regiones eorum provincias Romanas feciſſet: glorientur denique Scythæ nunquam libertatis expertes fuiſſe; ſed quàm magna Scythiæ pars, Mithridate devicto, ſuccubuit armis Romanis? quocirca verè dici poteſt magis his gentibus propter earum inopiam noluiſſe, quàm non potuiſſe imperare populum ceteris imperantem. Quid enim Scythiæ inhoſpitales regiones, quid
16 Sarmatarum damnatam frigoribus ſempiternis plagam, quid Germaniæ incultam vaſtitatem, quid æſtuantes Africæ ſolitudines magnopere concupiſceret? Quidquid aut ubertate ſoli, aut ingeniis incolarum, aut clementiâ Cœli, aut opibus laudatur, id pæne totum provincia Romanorum fuit; neque enim magis magnitudine, quàm felicitate regionum beatiſſimum Romanum Imperium prædicatur. Hiſpania, quæ nunc minùs incolis frequentatur, eo tempore tantâ hominum frequentiâ celebrabatur, ut Cicero, aliique ſcriptores tradiderint Hiſpanos multitudine gentibus univerſis præſtitiſſe: Gallia provinciarum ditiſſima habebatur: Italia mille centum urbibus olim conſpiciebatur, quæ nunc trecentis, iiſque exiguis ex magnâ parte colitur: Græcia, quæ nunc pæne deſolata eſt, dici vix poteſt, quantum & multitudine oppidorum, & nitore floruerit: Macedonia quàm eximiè & opibus, & populis abundaret, declarat Philippi, Perſeique Regum potentia, qui poſtremi Macedoniæ Regum ſunt a Romanis debellati; ne quid interea de Thraciâ dicam, quæ quantum & incolarum multitudine, & virtute valuerit, illud argumento eſt, quod a nemine, præterquam a Romanis, tota unquam potuit perdomari. Ingens illa peninſula, quæ
17 corrupto græco vocabulo Oriens nuncupatur, quæ nunc exceptâ maritimâ orâ pæne deſerta eſt, eâ tempeſtate maximis, opulentiſſimiſque urbibus frequentiſſima, immensùm opibus abundavit; tantaque populorum multitudine celebrata eſt, ut in eâ trium millium urbium dicantur extare veſtigia. Jam Syriæ, reliquarumque Aſiæ regionum Imperio Romano ſubjectarum quis divitias, oppidorum nitorem, magnitudinem, frequentiam perſequi dicendo poſſit? Ex Ægypto annuo reditu Romani viginti tria millia talentorum capiebant; Africa ipſa florentiſſimis urbibus haudquaquam caruit. Declarat id Karthaginis magnitudo, quæ ingentibus attrita bellis, & frequentiſſimis cladibus diminuta, obſidione preſſa diuturnâ, quum caperetur, octingenta hominum millia fertur habuiſſe. Hujus igitur Imperii, quod immenſum terrarum ſpatium, innumerabiles, opulentiſſimaſque nationes amplectebatur, majeſtatem vix poſſumus æſtimare; cujus initia, cauſas, incrementa, ſummum faſtigium quum hiſtoria Livii comprehendat, quis dubitat ceteris hiſtoriis anteponendam, ſicut Imperium Romanum ceteris Imperiis anteponitur?

DISSERTATIO X.

Quæ laudes Hiſtoriæ Livianæ complectitur.

Cyri majora facinora ab Herodoto, & Xenophonte, quàm a Cteſia prædicantur; ut dubitandum ſit, utrum tantus fuerit, quantus a Græcis dicitur; Cæſar Alexandro Magno eſt præferendus. Romanorum diſciplina diutiùs incorrupta manſit, quàm Lacedæmonum. Reſpublica Romana ex regiâ poteſtate, Optimatum dominatu, & potentiâ populi compoſita erat; quidquid Cornelius Tacitus affirmet Rempublicam ex his tribus conſtantem non poſse exiſtere, aut eſſe diuturnam.

QUas diximus hiſtoriæ laudes habitis proximè ſermonibus, eas maximè omnium hiſtoriæ Livianæ convenire, nemo eſt, quin intelligat; ea enim ceteris longè præſtat hiſtoriis. Nam ſi, quod prudens ille pictor apud Ælianum præcipit, argumenta magna ſunt eligenda; quod argumentum majus rebus populi Romani geſtis? Enim- 1
verò ſi Græcorum, ceterarumque nationum acta cum geſtis Romanorum conferamus, jacere quodammodo nobis videbuntur; nam quis unquam populus tam magna, tam varia, tamque multa, tantaque virtute bella confecit? cujus frequentiores triumphi memorantur? ubi tot obſidiones, expugnationeſque oppidorum, tantorum exercituum clades, tot pugnæ navales leguntur, tam admirabiles eventus prœliorum, tantarum nationum motus, tot diſcordiæ civiles? ubi tantum Imperii partum? ubi prudentiora ducum conſilia, ubi præclariora facta, ubi reverentiorem juſti imperii populum, graviorem ſenatum, quàm in hiſtoriâ Romanâ cognoſcas? Perſarum quondam Reges latiſſimè imperarunt, & tamen, ſi Cyrum excipias, vix quidquam a Perſis geſtum reperias, quod magnopere prædicandum videatur. Cyrus ipſe, quum rudes bellorum Aſiæ populos eſſet aggreſſus, facili victoriâ magnam quidem Aſiæ partem ſubegit; ſed Europam non attigit, & Africam intactam reliquit; hujus autem Regis majora facinora ab [a] Herodoto, & [b] Xenophonte, quàm a Cte-

[a] Herodot. lib. 1. & 3. [b] Xenophon. de Expeditione Cyri.

à [a] Cteſiâ prædicantur; ut dubitare liceat, utrum tantus fuerit, quantum ingenia Græcorum videri voluerunt. Macedonum ve-
2 rò res profectò Perſarum rebus obſcuritatem attulerunt; qui tamen nihil præter Philippum, Alexandrumque Reges, & pauciſſimos alios, præclarum habuerunt; quos quis putet cum Romanis ullo modo comparandos? unus mehercule Cæſar, ut ceteros interim duces Romanorum prætermittam, & multitudine, & varietate prœliorum, & urbium oppugnationibus, & prœliis navalibus, & prudentiâ Alexandrum longè ſuperavit. Non ille Græcos longâ deſidiâ [b] marcentes, non Perſas effeminatos [c], non [d] Aſianos molles, non Indos [e] imbelles; ſed [f] Gallos, ſed [g] Germanos ferociſſimas nationes, ſed Britannos indomitos, ſed Hiſpanos [h] laboris, inediæ, & omnium incommodorum patientiſſimos, ſagaciſſimos [i] Afros, Romanos ipſos omnium gentium victores debellavit. Neque ei res fuit cum Dario, qui ſemper exemplum fuit primus non fortiter dimicandi, ſed effusè fugiendi; ſed cum [l] Pompejis, cum Catonibus, cum Scipionibus fortiſſimis imperatoribus. Jam verò quæ
3 pacis decora, quas virtutes, quæ exempla, quæ documenta in hiſtoriâ Romanâ reperias? quis unquam populus amantior Patriæ, legum reverentior, veteris diſciplinæ, priſci moris tenacior fuit? Lacedæmoniorum diſciplina maximè omnium jure laudatur, iidemque putantur patrios mores diutiſſimè conſervaſſe; cujus rei gratiâ urbe advenas [m] arcebant, ne quid peregrini moris inveherent; qua tamen tantâ religione vetera inſtituta retinendi vix uſque ad trecenteſimum ſexageſimum annum incorrupti manſerunt mores Lacedæmoniorum. Nam Lyſander floruit olympiade nonageſimâ, quippe qui Olympiade nonageſima quartâ Athenienſes ad [n] Ægoſpotamon ingenti prœlio navali profligarit; qui veluti fato nomen ſortitus diſſolvit virorum mores [o] antea minimè diſſolutos; trecentis ſexaginta annis poſt leges a Lycurgo conſtitutas, ſi credimus Ariſtoteli, qui Lycurgum [p] tradit cum Iphito Olympicos ludos conſtituiſſe; quamvis alii centum quinquaginta annis, alii centum Lycurgum faciant vetuſtiorem. Utcunque ea ſe res habet,
Romanorum diſciplina diutius incorrupta 4
manſit, quàm Spartanorum; ſiquidem [q] ante Syllam parum mutati fuerant mores Romanorum, qui floruit anno ab urbe condita ſexcenteſimo ſeptuageſimo; vel ſi velis eorum mutationem factam exciſâ Carthagine, ſupra ſexcentos annos incorruptos permanſiſſe comperias; ideo meritò noſter [r] Auctor ſic ait: *ceterùm aut me amor negotii ſuſcepti fallit, aut nulla unquam Reſpublica nec major, nec ſanctior, nec bonis exemplis ditior fuit; nec in quàm tam ſerò avaritia, luxuriaque immigraverint; nec ubi tantus, ac tam diu paupertati, ac parſimoniæ honos fuerit*. Sed ſicut juſtitiâ, animi magnitudine, ceteriſque virtutibus populus Romanus populos univerſos præſtitit; ita Romanæ Reipublicæ forma omnibus Rebuſpublicis antecelluit. Nam quum ſit a doctiſſimis viris proditum, tres præſtantiſſimas eſſe e ſimplicibus Reipublicæ formas; regiam poteſtatem, Optimatum dominationem, & populi potentiam; ſed [s] regiam poteſtatem quidem facilè in tyrannidem, Optimatum dominationem in paucorum dominatum, populi potentiam in multitudinis imperium degenerare, his omnibus autem diuturniorem, excellentioremque eſſe ex his tribus mixtam Reipublicæ formam; ex tribus his Rerumpublicarum generibus optimè compoſita eſt Reſpublica Romanorum. Nec facilè poſſes expedire, quodnam
genus in eâ præpolleret; nam ſi ad Con- 5
ſulum poteſtatem reſpexiſſes, Regnum Romæ vigere dixiſſes; Conſulibus enim omnes [t] reliqui magiſtratus præter tribunos obtemperabant: Conſules legatis exterarum gentium ſenatum dabant: Conſules ad Patres referebant de rebus, quæ ad Rempublicam pertinere videbantur: in Conſulum manu totum Senatusconſulta conficiendi negotium: Conſules populi concionem convocabant: Conſules delectum habebant. In bello verò poteſtas Conſulum ſumma fuit; quippe & ſociis, quidquid libuiſſet, Conſules imperabant, & Tribunos militum conſtituebant, & pœnas delinquentibus infligebant, & præmiis fortes viros

[a] Cteſias de Rebus Perſicis apud Photium in Bibl. n. 72. [b] Cicer. in 3. in Verr. act. & Aſcon. Pædianus ad eum loc. [c] Ælian. Var. Hiſtor. libr. 10. c. 13. [d] Jul. Firmicus libr. 1. cap. 1. [e] Ælian Var. Hiſtor. libr. 10. cap. 13. [f] Cæſar de Bello Gallic. & Polybius libr. 2. [g] Corn. Tac. de Mor. Germ. [h] Juſtinus Hiſtor. libr. 44. [i] Jul. Firmic. libr 1. cap. 1. & Tit. Liv. libr. 23. [l] Plutarch. & Suetonius in Vitâ Cæſar. [m] Dionyſ. Halicarn. libr. 2. Cornel. Tac. Annal. libr. 11. Ælian. Var. Hiſtor. libr. 13. cap. 16 Philoſtr in Vitâ Apoll. libr. 6. cap. 10. Nicolaus περὶ ἐθῶν apud Stob. ſerm. 42. & Theophilus de Jure Nat. Gent. & Civil. [n] Cornel. Nep & Plutarch. in Vitâ Lyſandri, & Diodor. Sicul. Biblioth. Hiſtor. libr. 13. [o] Plutarch & Corn. Nep. in Vitâ Lyſandri, & Ælianus libr. 14. cap. 29. [p] Ariſtotel. apud Plutarch. in Vit. Lycurgi in princ. [q] Plutarch. in Vit. Syllæ, & Salluſt in Catilin. [r] Tit Livius in Prœmio. [s] Polyb. libr. 6. [t] Cicero libr. 3. de Legibus, & Polybius Hiſtor. libr. 6.

ros afficiebant; quin & ipſis licebat impen-
dere publicam pecuniam, & hujus rei gra-
tiâ eos Quæſtor ſequebatur, qui non cun-
ctanter imperata faciebat. Quæ qui repu-
6 taſſet, regiâ poteſtate adminiſtrari Rempu-
blicam credidididiſſet; contra verò ſi quis
perpendiſſet, quanta ſenatus eſſet auctori-
tas, Optimatum Imperium Romæ vigere
putaviſſet; ſiquidem in poteſtate ſenatus æ-
rarium [a] fuit; præterea ſenatus de publicis
criminibus, velut proditione, veneficio,
cædibus per dolum patratis, conjuratione
cognoſcebat; inſuper, ſi quæ civitatis, aut
privati hominis in Italiâ controverſia eſſet
dirimenda, vel objurganda delicta, vel auxi-
lio, præſidioque defendenda ſecuritas, earum
omnium rerum ad ſenatum cura pertinebat.
Idem legatos ad exteras gentes mittebat, qui
vel lites componerent, vel cohortarentur,
vel aliquid imperarent, vel bellum indice-
rent; quin & Oratoribus nationum reſponſa
dabant Patres, & eorum poſtulata audiebant.
Quæ ſi quis animadvertiſſet, imperium pe-
nes Optimates eſſe Romæ, nullamque Rei-
publicæ partem relictam populi potentiæ
cenſuiſſet; & tamen non erat minor po-
puli vis, & majeſtas, quàm ſenatus, & Con-
ſulum. Nam a populo [b] honores manda-
7 bantur, & a populo pœnæ irrogabantur;
ſiquidem, qui majores geſſerant magiſtra-
tus, populo cognoſcente cauſam dicebant;
& per populum judicia capitis exercebantur,
& leges ejuſdem auctoritate ſciſcebantur,
& bella indicebantur, & pacis fœdera fe-
riebantur, & ſocietatis. Quibus rebus fie-
bat, ut Conſules eſſent in Patrum poteſta-
te; neque enim Conſules aliquid gerere
poterant adverſum ſenatus voluntatem;
quum niſi decernente ſenatu pecuniam,
vel obſonium, vel veſtem militum Conſu-
les non eſſent habituri; & eſſet [c] in ar-
bitrio ſenatus exacto anno conſulatus mit-
tere ſucceſſorem; vel ipſis imperium pro-
rogare, & re bene geſtâ decernere trium-
phum, vel negare; nec minùs eſſent ob-
noxii populo Conſules, quum ad populum
pertineret, quæ Conſules fœdera pepigiſ-
ſent, vel irrita facere, vel rata habere; &
quod maximum eſt, Conſules rerum a ſe
geſtarum rationem eſſent populo redditu-
ri. Fiebat etiam, ut ſenatum populus ve-
8 reretur; quum enim quotannis Cenſores
innumera opera publica facienda locarent,
ea plerumque e plebe homines redimebant,
vel ſpondebant pro redemptoribus, vel ſuas
facultates obligabant, vel cum ipſis coibant
ſocietatem; quare quum in Senatus eſſet
poteſtate vel proferre diem, vel aliquo ca-
ſu accidente levare redemptores, vel loca-
tionem reſcindere, multum vel damni, vel
utilitatis afferre populo poterant ſenatores;
quod etiam in vectigalibus eveniebat. Sed
& Conſulibus erat obnoxius populus, quum
ſub ipſis facere ſtipendia cogerentur, quo
tempore Conſules in populares habebant
vitæ, neciſque poteſtatem. Senatus verò po-
pulum obſervare compellebatur; neque
enim graviſſima delicta, quæ capitis pœnâ
plectebantur, punire ſenatus poterat, niſi
auctoritatem ſenatus populus comprobaſſet;
& ſiquis legem ferre vellet, qua auctorita-
tem Patrum, vel dignitatem minueret, e-
juſmodi rogationem accipere, vel repu-
diare arbitrium populi fuit. Quod autem
maximum eſt eorum, quæ diximus, ſi u-
nus modò Tribunus auctoritati ſenatus in-
tercederet, confici non poterat ſenatuscon-
ſultum, nec eſſe ratum. Quibus rebus quum 9
Conſulum, Patrum, plebis potentia librare-
tur, nulla pars Reipublicæ inſoleſcebat, &
mutuo metu membra civitatis inter ſe ne-
ctebantur, vinciebanturque, & ex tribus ge-
neribus mixtum, quaſi quibusdam elemen-
tis, pulcherrimè erat Reipublicæ corpus
conſtitutum. Quare miror, quid in men-
tem venerit [d] Cornelio Tacito, quum af-
firmavit conſtantem ex imperio regio, &
populi poteſtate, & Optimatum potentiâ
Rempublicam a ſapientibus fingi, non poſ-
ſe exiſtere, aut ſi exiſtat, non eſſe poſſe diu-
turnam; nam Romana Reſpublica non ha-
ſce ſolùm formas amplexa eſt univerſas,
verùm etiam diutiſſimè conſervavit.

DIS-

[a] Polybius Hiſtor. libr. 6. & Cicero in Vatinium, & pro domo ſuâ. [b] Dionyſius Halicarnaſſ. libr. 2. 4. & 6. [c] Polybius Hiſtor. libr. 6. [d] Cornel. Tacit. Annal. libr. 4. n. 33.

DISSERTATIO XI.

De quibusdam Livii locis, quæ procemio continentur.

Quinam ante Livium res Romanas perſcripſerint, & qui condiderint primi hiſtorias. Cicero de hiſtoriâ ſcribendâ cogitavit. Verba ante condendam urbem *ſignificant proximum tempus, non remotum.*

SEd [a] *fugit interea, fugit irreparabile tempus,*
Singula dum capti circumvectamur amore;

licet enim mihi iiſdem verſibus uti, quibus utitur ille præſtantiſſimus [b] Vates,

...... *cui virga dedit memorabile nomen Laurea*......

Nam dum ſingulas elegantiſſimi procemii partes pulchritudine operis capti fuſiùs explicare conamur, inconſultiùs, quàm rei magnitudo poſtulet, terimus tempus, & longo ſermone vos moramur, Auditores ornatiſſimi; quum neceſſe ſit alia non dico potiora, ſed inſtituto operi magis neceſſaria præverti; quibus exequendis ut otium, vireſque ſuppetant nobis, non omnia videntur copioſiſſimè pertractanda, ſed ſumma rerum faſtigia attingenda; quod deinceps, & hodierno die maximè faciemus; quo non unum, ſed plures hujus procemii locos illuſtrabimus. Dubitat igitur noſter [c]
1 Auctor, an utilitatis aliquid ſit lectoribus allaturus, ſi res populi Romani compoſuerit; cur autem dubitet, in cauſâ eſt multitudo ſcriptorum, qui rem eandem ſunt perſequuti. Nam [d] & Pontifices Maximi res ſingulis annis geſtas perſcribebant, quam ſcripturam annales nuncuparunt; quos Gellius libro quarto capite quincto maximos vocat; quos Pontifex Maximus domi proponebat, ibique populo fiebat eorum copia; qui mos Numâ Pompilio imperante cœpit uſurpari; & [e] Ennius poëta Romanam hiſtoriam verſibus condidit; ſicut Nævius [f] bellum Punicum, & poſt [g] Fabium Pictorem, quem antiquiſſimum ſcriptorem Livius appellat, per annos pæne trecentos multi rerum Romanarum ſcriptores floruerunt; ut Cincius [h] Alimentus, qui bello Punico ſecundo ab Hannibale captus eſt; &, ut inter omnes conſtare video, res geſtas Populi Romani Græco ſermone compoſuit; & [i] Cato Cenſorius, qui triplici 2
laude eſt inſignitus; nam & ſenator optimus, & orator optimus, & optimus eſt habitus imperator; & Marcus [l] Fulvius Nobilior, qui faſtos condidit; & [m] Libo, qui ſcripſit annnales; & Poſtumius [n] Albinus, qui græcè, latineque res geſtas populi Romani eſt perſequotus; & [o] Piſo, qui frugi eſt appellatus, annalium conditor; & Caſſius [p] Hemina auctor ejuſdem operis; & Quinctus [q] Fabius Maximus; & [r] Fannius hiſtoriæ ſcriptor, cui Salluſtius [s] hiſtorici laudem multò maximam tribuit veritatem; & Sempronius [t] Tuditanus, & Cœlius Antipater, quem [u] Cicero teſtatur majorem hiſtoriæ ſonum addidiſſe; & [x] Siſenna, & ipſi æqualis [y] Rutilius, & Claudius Quadrigarius, & Polybius, & Valerius [z] Antias, qui eodem tempore floruit; & omnium luculentiſſimus Auctor Salluſtius, Latinus Thucydides, ad cujus gloriam Livius haudquaquam inani conatu aſpiravit; aliique complures, quorum antiquitatem, & multitudinem reſpiciens Livius hiſtoriam rerum Romanarum cum veterem, tum vulgatam eſſe rem dicit. Multitudinis autem 3
ſcriptorum duas cauſas ponit, quarum altera ad utilitatem, altera ad jucunditatem pertinet; nam quum omnes pæne ſcriptores, non ſolum poëtæ, ut ait [a] Horatius, aut prodeſſe velint, aut delectare,

Aut ſimul & jucunda, & idonea dicere vitæ,

hiſtoriæ quoque Romanæ conditores affirmat partim utilitatem, partim jucunditatem ſequutos ad ſcribendum animum appuliſſe; quum aut in rebus certius aliquid ſeſe

a Virgil. Georg. libr. 3. b Calvus apud Cæl. Rhodigin. libr. 7. cap. 4. c T. Liv. in Procem. d Cic. de Oratore libr. 2. & libr. 1. de Legibus T. Livius libr. 1. & libr. 6. in principio, & Macrob. libr. 3. cap. 2. in fine. e Ennius in ſuo Epitaph. apud Cicer. Toſcul. libr. 1. Idem Cic. de Nat. Deor. libr. 2. Propert. libr. 3. Eleg. 2. Nonnius in Poëſ. & A. Gell. libr. 17. cap. 21. f Macrob. Saturn. libr. 6. cap. 5. g Tit. Livius libr. 1. & Plutarch. in Vitâ Romuli. h Idem Liv. libr. 6. & Macrob. libr. 1. cap. 12. i Plutarch. in Vitâ Caton. Tit. Liv. libr. 33. & 34. & Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 47. Dionyſ. Halicarnaſs. libr. 1. In Procem. Cicer. de Oratore libr. 2. & A. Gell. libr. 2. cap. 14. l Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 12. m Cicero in Epiſt. ad Atticum libr. 13. Epiſt. 30. n Cic. in Bruto, A. Gell. libr. 11. cap. 8. Macrob. in Procem. Saturnal. & Plutarch. in Vit. Caton. o Cic. in Bruto, in Epiſt. ad Familiares libr. 9. Epiſt. 22. de Oratore libr. 2. p Plin. libr. 13. cap. 13. Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 16. q Dionyſ. Halicarn. libr. 1. in Procem. & Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 16. r Cic. in Bruto, de Legib. libr. 1. & de Orat. libr. 2. s Salluſt. Hiſt. libr. 1. apud Marium Victorin. in prim. Cic. de Inventione. t A. Gell. libr. 6. cap. 4. & libr. 13. cap. 14. Aſconius in Orat. pro Cornel. & Macrob. libr. 1. cap. 13. & 16. Saturnal. u Cic. libr. 2. de Oratore. x Corn. Tacit. Hiſt. libr. 3. n. 51. y Plutarch. in Vit. C. Marii. z Idem Plutarch. in Vitâ Romuli, & in Vitâ Numæ, & Dionyſ. Halicarnaſs. libr. 1. in Procemio, & Plinius libr. 13. cap. 13. a Horat. in Arte Poëtic.

ſeſe a laturos, aut ſcribendi arte rudem vetuſtatem ſuperaturos eſſe crederent. Nam rerum veritas, & certa cognitio utilitatem legentibus; dicendi genus elegans, & perpolitum affert voluptatem. Rudem autem vetuſtatem appellat, non quia omnis vetuſtas rudis, quum in pleriſque artibus, & diſciplinis nihil antiquis Auctoribus fieri perfectius poſſit, ſed quia illa maximè rudis, qua primùm res inventæ ſunt, in lucemque prolatæ. Quapropter Vellejus [a] Pater-
4 culus meritò aſſeverat nullum rerum inventorem præter Homerum, extitiſſe in ſuo genere perfectum; ipſe etiam [b] Homerus,

...... ſi credere dignum eſt,

ſui operis inventor haudquaquam fuiſſe dicitur; ſiquidem multa ſumpſit a [c] Phemonoë, quæ princeps heroicum carmen commenta eſt; & ante Homerum [d] Orpheus, & Muſæus, &, ut Ælianus [e] tradit, Phrygius Dares. Oræbantius, Meliſander floruerunt, qui bellum Trojanum verſibus celebrarunt; Hephæſtion autem [f] apud Photium tradit Homerum carminis argumentum, & alia nonnulla ab Helenâ poetriâ mutuatum, quæ bellum Trojanum carminibus epicis perſequuta eſt. Adeo etiam ille, qui artem ſuam primus & inveniſſe dicitur, & perfeciſſe, aliorum inventis profeciſſe deprehenditur. Omnis igitur facultas rudis
5 a ſuis inventoribus, & impolita prolata eſt; nam, ut ceteras omittamus, & ad hiſtoriam, de qua loquitur Livius, veniamus, & apud Græcos [g] Pherecydes, Hellanicus [h], Acuſilaus [i], qui primi genus hoc illuſtrarunt, non ſatis ornati fuiſſe perhibentur; & apud Latinos adeo rerum ſcriptores dicendi laude caruerunt, ut etiam Ciceronis ætate, qua eloquentia perfecta eſt, hiſtoria, ipſo Cicerone teſte, nullâ aliâ re commendaretur, quàm veritate; de cujus ætatis hiſtoricis, & de ſuperioribus idem Tullius ait ſecundo libro de Oratore: *neque tenent, quibus rebus ornetur oratio; modò enim huc iſta ſunt importata; & dum intelligatur, quid dicant, unam dicendi laudem putant brevitatem.* Qua de cauſâ Tullius excitatus dicitur ad hiſtoriam ſcribendam; qui ſi quod cogitavit, effeciſſet, profectò, quæ fuit hominis in dicendi genere divinitas, nihil fuiſſet, cur Hiſtorici ſcribendi arte ſe rudem vetuſtatem ſuperaturos crederent; ſed ille Reipublicæ curâ, & eorum, quæ compoſuit, multitudine impeditus hoc ſcribendi genus non attigit, & acta Romanorum

...... aliis poſt ſe memoranda reliquit.

Quod autem Tullius cogitavit, Livius præſtitit, qui utramque rem mirificè eſt con- 6
ſequutus; nam quamquam nihil fieri poteſt brevitate Salluſtii, neque gravitate perfectius; Livius tamen admirabili candore, beatiſſimâ dicendi copiâ ſuperavit omnes ejuſdem operis auctores. Hujus lacteam ubertatem [l] beatus Hieronymus, præcipuam fidem Cornelius [m] Tacitus, eloquentiam Seneca [n], & Vopiſcus [o] laudat; hunc Quintilianus [p] Herodoto hiſtoriæ principi, parentique audacter opponit: hic denique memoriæ rerum geſtarum principis terrarum populi præſtantiſſimè conſuluit, nam quum Salluſtius carptim Romanam hiſtoriam perſcripſiſſet, ipſe ad ſua tempora perpetuam narrationem deduxit. Quapropter veriſſimè prædicat, ſe rem ſupra ſeptingenteſimum annum repetiturum; nam uſque ad conſulatum, mortemque [q] Druſi Cæſaris hiſtoriam perſequutus eſt, quæ incidit in [r] annum ſeptingenteſimum quadrageſimum primum ab Urbe conditâ; ipſe autem quincto poſt id tempus anno deceſſit. Propoſito deinde qua de re ſit ſcripturus, & 7
ejus magnitudine ob oculos poſitâ ſic paulo poſt [ſ] pergit: *quæ ante conditam, condendamve urbem poëticis magis decora fabulis, quàm incorruptis rerum geſtarum monumentis traduntur, ea nec affirmare, nec refellere in animo eſt.* Quibus in verbis illud animadvertendum eſt, non idem eſſe ante conditam, & ante condendam; nam ante conditam tempus omne ſignat, quod antequam Urbs conderetur, fuit; ante condendam illud, quod Urbis primordia exiguo intervallo anteceſſit. Ac de priore quidem ſignificatu nemini poteſt eſſe dubium, poſteriorem autem ita ſe habere intelligi poteſt ex illis [t] Virgilii verbis in Georgicis:

...... namque ante domandum
Ingentes tollent animos.....

Non enim tauri, de quibus Virgilius loquitur, ſimul atque naſcuntur, vel toto tempore, quod inter natalem, domandique tempus intercedit, ſed paulo ante, quàm domentur, animos tollunt. Eodem modo, 8
quæ ante Urbem condendam acciderunt, non ſunt ea, quæ longo tempore Urbis primordia anteceſſerunt; ſed quæ prope tempus ipſum, quo Urbs eſt condita, propiora fabulis evenerunt; cujuſmodi ſunt Martis [u] cum Iliâ virgine Veſtali concubitus, Romuli a Lupâ nutriti miraculum;

&, ſi

---

[a] Vellejus Patercul. Hiſtor. libr. 1. cap. 5. [b] Virg. Georgic. libr. 3. [c] Photius in Procli Chreſtomathia 239. & Clem. Alexandrin libr. 1. Stromat. [d] Clem. Alexandrin. libr. 6. Stromat. [e] Ælianus Var. Hiſt. libr. 11. cap. 2. [f] Photius in Biblioth. n. 190 ex Ptolem. Hephæſtionis Nov. Hiſt. l. 4. [g] Suid. in V. Φερεκύδης. [h] A. Gell. libr. 15. cap. 23. [i] Suid. in V. Ἀκουσίλαος. [l] D. Hieronymus in Epiſtol. ad Paulinum tom. 3. [m] Cornel. Tacit. libr. 4. Ann. n. 34. [n] Seneca libr. 1. cap. 16. de Irâ. [o] Flavius Vopiſcus. [p] Quintilian. libr. 10. cap. 1. [q] T. Liv. Epitom. l. 142. [r] Dio l. 55. in princ. [ſ] T. Liv. in Proœm. [t] Virg. Georg. l. 3. [u] T. Livius libr. 1. & Dionyſius Halicarn. libr. 1.

& ſi quæ memorantur hujuſmodi; quæ verò ante Urbem conditam accidiſſe dicuntur, ea ſunt Trojæ excidium, Herculis in Italiam adventus, error Æneæ, et ſi qua alia permixta fabulis poſſunt videri; quæ Livius neque refellit, neque affirmat; ne vel Urbis auguſtiſſimæ minuat majeſtatem, vel receptæ religioni detrahat fidem, & ſic boni civis deſit officio; vel affirmando falsa malus Hiſtoricus cenſeatur.

DISSERTATIO XII.

Quomodo Romanorum mores paulatim degeneraverint, & deinde præcipites ire cœperint.

Plato animum a Deo genitum affirmavit, corpus verò a Diis minoribus. Camillus quòd albis equis triumphaſſet, ſeque Romulo æquaſſet, in exilium ejectus eſt. Valerius Publicola, qui Patriam a regio dominatu liberaverat, ædificium in eminenti loco demoliri coactus eſt; alii etiam quamplures, licet maximis populum Romanum beneficiis affeciſſent, mulctati fuerunt, eo quod regnum affectaſſe viderentur.

Hanc admirabilem Mundi molem, humanumque genus, & ceteras animantes a Deo Principe, & architectatore, & parente condita, & procreata plerique philoſophorum prodiderunt. Nam & Plato [a] Mundi fabricatorem
1 rem induxit Deum, ab eoque animos hominum genitos; corpora verò a Diis minoribus facta confirmavit; & Stoici [b] divinâ providentiâ Mundum conſtitutum aſſeverant, eademque regi, & gubernari; & ſemina quædam, & quaſi ſcintillas divinorum in terras decidiſſe, ex quibus humanum genus naſceretur. Sicut autem magnam hanc Deorum, hominumque civitatem a Deo conditam ſapientes eſſe voluerunt; ita minores urbes a minoribus Diis vulgus conſtitutas arbitrabatur; & ut omnium hominum cœtus a Deo maximo duxit originem; ita multorum hominum in unum locum congregatorum cœtus, quos civitates appellamus, a quibusdam numinibus ortum habuiſſe. Ideo Livius dicit licere vetuſtati origines urbium conſecrare, & ad Deos referre auctores. Verba ſcriptoris florentiſſimi ſunt hæc [c]: *& ſi cui populo licere oportet conſecrare origines ſuas, & ad Deos referre auctores &c.* Et ſanè is eſt vetuſtiſſimus mos,
& maximè a gentibus uſurpatus, ut Dii ur- 2
bium, & populorum prædicentur auctores; ſic [d] Germani Mannum, & Tuiſtonem terrâ editos Deos; ſic Ditem [e] Patrem Galli, quidam Indiæ [f] populi Liberum, Lacedæmonii Herculem, eundem Scythæ, Athenienſes [g] Minervam ſuæ gentis auctores ferebant. Nec ſolùm Deos urbium conditores prodiderunt, ſed ſuos conditores Deorum immortalium honoribus conſecrarunt; ut [h] Tenum Tenedii, Alabandenſes [i] Alabandum; quem adeo ſanctè coluerunt, ut nobiliſſimis Deorum anteponerent; ex quo jocus ille celebratur Stratonici [l] hominis cum primis acuti, & perfaceti; cui quum Alabandenſis quidam Herculem Deum eſſe pernegaret, Alabandum verò diceret: tibi inquit, Hercules, mihi Alabandus iratus ſit. Sed hæc utcum-
que notata, aut animadverſa fuerint, Livius 3
ait non ſe magnopere laboraturum; & hortatur, ut potiùs quibus artibus Imperium creverit, obſervemus, & quo pacto diſciplina corrupta ſit, his [m] verbis: *labente deinde paulatim diſciplinâ veluti deſidentes primò mores ſequatur animo; deinde ut magis, magiſque lapſi ſint; tum ire cœperint præcipites, donec ad hæc tempora, quibus nec vitia noſtra, nec remedia pati poſſumus, perventum eſt.* Quæ verba quò faciliùs intelligi poſſint, quærendum eſſe viſum eſt, quo tempore mores Romanorum cœperint deſidere, quove magis labi, aut quo demum præcipites ire. Ac mihi quidem Auctorum conſenſum, & rem ipſam intuenti videntur tum primùm mores eſſe mutati, quum Antiocho devicto Aſiâ Romani potiti ſunt. Nam poſteaquam Lucius [n] Scipio ex Aſiâ ad triumphum deceſſit, ei ſucceſſor datus Manlius exercitum luxurioſè, nimiumque liberaliter habuit, militaremque diſciplinam corrupit; corrupti verò militum mores iiſdem vitiis infecerunt
civitatem. Siquidem, ut Livius ait libro 4
trigeſimo nono, *luxuriæ peregrinæ origo ab exercitu Aſiatico invecta in urbem eſt; primùm lectos æratos, veſtem ſtragulam pretioſam, plagulas, & alia textilia, & quæ tum munificæ ſupellectiles habebantur, monopodia, & abacos Romam advexerunt.* Enumerat deinde alia inſtrumenta voluptatis, & luxuriæ appara-

tum,

[a] Senec. Epiſt. 65. [b] Seneca de Provident. & Cic. de Nat. Deor. libr. 3. [c] Tit. Livius in Proœmio. [d] Cornel. Tacit. de Moribus German. [e] Cæſ. de Bell. Gall. libr. 6 [f] Arrian. de Reb. Indic. & Hygin. fab. 275. [g] Hygin. fab. 164. & Strabo l. 9. [h] Cic. Verrin. 3. & de Nat Deor. libr. 3. Strabo libr. 13. Diodor. Sicul. libr. 6. [i] Cic. libr. 3. de Nat. Deor. [l] Cic ibid. [m] T. Liv. in Proœmio. [n] T. Liv. libr. 39. & Plin. libr. 33. c. 11.

tum, additque tamen illa, quæ tum con-
ſpiciebantur, vix fururæ luxuriæ ſemina
poſſe appellari. Nonnihil etiam Syracuſis
capris moribus Romanorum Marcellus of-
fecit; qui ſigna, tabulaſque pictas, prerio-
ſamque Siciliæ Regum ſupellectilem Ro-
mam tranſtulit. Quocirca de Marcelli vi-
ctoriâ graviſſimè queritur apud Livium Caro
libro [a] trigeſimo quarto; *infeſta mihi credite
ſigna a Syracuſis illata ſunt huic urbi; jam ni-
mis multos audio Corinthi, & Athenarum or-
namenta laudantes, mirantesque, & antefixa fi-
ctilia Deorum Romanorum ridentes*. Cete-
5 rùm Syracuſis captis nulla morum mutario
conſequuta eſt, Aſiâ verò devictâ, maxima;
hinc [b] Plinius, *Aſia*, inquit, *primùm devi-
cta luxuriam miſit in Italiam*; & libro vige-
ſimo quarto capite ſeptimo: *mirumque mi-
hi videtur, quum ſtataarum origo tam vetus in
Italia ſit, lignea potiùs, aut fictilia Deorum ſi-
mulacra in delubris dicata uſque ad devictam A-
ſiam, unde luxuria*. Sed & alii complures
idem teſtantur, quorum ſententias referre
ſuperſedeo; quum ex his, quæ diximus, in-
telligatur ſatis Aſiâ devictâ cœpiſſe luxuriari
Romanos. Ex eo autem tempore mores
magis, magiſque lapſi ſunt, quod hiſtoriam
Romanam accuratè legentibus apparebit;
nam quum antea magiſtratus Romani inſi-
gni juſtitiâ provincias rexiſſent, tum pri-
mùm Prætores, quòd avarè, crudeliterque
provincias adminiſtraſſent, damnati ſunt
Lucius Furius Philus, Marcus Marienus:
tunc ab Hortenſio Romano duce urbes ſi-
ne causâ direptæ, Abdera, & Coronea: tum
diſciplina militaris corrupta; quod in obſi-
dione Carthaginis deprehenſum eſt, in qua,
Catone teſte, ſolus Scipio ſapere dictus
eſt, cæteri ut umbræ volitare. Sed hæc
erant exigua futurorum malorum ſemina;
6 nam everſâ Carthagine mores præcipites
ire cœperunt; ut loco, quem explicandum
ſuſcepimus, Livius loquitur; quod tertium
tempus mihi videtur [c] Livius denotare,
quum ait: *ire cœperint præcipites*; quod Li-
vius, niſi fallor, a Salluſtio ſumpſit; citat lo-
cum Salluſtii Beatus [d] Auguſtinus libro ſe-
cundo de Civitate Dei, ubi ſic Hiſtoricus
loquitur: *at diſcordia, & avaritia, atque am-
bitio, & cætera ſecundis rebus oriri ſueta ma-
la poſt Carthaginis excidium maximè aucta ſunt*;
& alibi, ſicut idem refert, ſic ait: *exciſâ
Karthagine mores non paulatim, ut ante, ſed
torrentis more cœperunt præcipites ferri*.
Quem locum imitatum reor Livium, nec
aliud ſanè tempus reſpexiſſe; ſiquidem, ut
Vellejus [e] Paterculus ait: *remoto Karthagi-
nis metu, ſublataque Imperii æmulâ non gradu,
ſed præcipiti curſu a virtute deſcitum eſt; ad
vitia tranſcurſum, vetus diſciplina deſerta, no-
va inducta, in ſomnum a vigiliis, ab armis ad vo-
luptates, a negotiis in otium converſa civitas*.
Quæ mutatio morum tam præceps [f] Grac-
chanas ſeditiones excitavit, qua tempeſta- 7
te primùm diſcordiæ Romanæ civili ſan-
guine redundarunt, mox [g] Glauciæ, Satur-
ninique [h] furores, & Druſus [i] populi con-
citator; & primus auſus inferre Patriæ bel-
lum [l] Cinna, Mariuſque [m] crudelitatis e-
xemplum, & Sylla victoriâ, quàm bello
cruentior, extiterunt; qui perfectò nun-
quam tam fœdè Rempublicam laceraſſent,
ſi moribus antiquis ageretur; non enim
Priſci illi augendæ privatæ potentiæ, ſed
publicæ ſtuduerunt. Scipio [n] Africanus,
quum admiratione virtutis Rex ab Hiſpa-
nis eſſet ſalutatus, regnum conſtantiſſimè
recuſavit; quum occupatâ Punico bello Re-
publicâ id conſequi facillimè poſſet, &
conſervare. Sed etſi maximè voluiſſent Ro-
mani cives privatam potentiam, domina-
tionemque moliri, id nunquam incorru-
ptis moribus populus Romanus permiſiſſet.
Declarat id [o] Manlius ille pulſis e Capito- 8
lio Gallis nobilis; qui meritis ingens, &
ſervatâ Patriâ clariſſimus, quum inſuper
Plebem Romanam beneficiis ingentibus o-
bligaſſet, & [p] nexos ære alieno ſolveret,
poſtquam viſus eſt regnum affectare, ple-
be ipsâ non repugnante, e capitolino ſaxo
dejectus, quo in loco Patriam ab immaniſ-
ſimo hoſte defenderat, ſupplicium invenit:
declarat Spurius [q] Melius, qui quum in ſum-
mâ annonæ caritate plebem Romanam fru-
mento privatis ſumptibus comparato deli-
niret, ubi regnum affectare compertum eſt,
ſtatim reus accerſitus, ſtatim damnatus eſt,
& ſupplicio affectus capitali: declarant alii,
quos res novas ambitioſè molientes popu-
lus Romanus, licet ingentibus illectus be-
neficiis, e medio ſuſtulit. Neque enim ſo-
lùm ſcelera, ſed mediocrem ſuperbiam,
aut ſuperbiæ ſpeciem ſeveriſſimè vindica-
vit. Camillum [r], quo imperatore ſtabat ſa-
lus nixa civitatis, quòd albis equis trium- 9
phaſſet, ſeque Romulo æquaſſet Urbis con-
ditori; cœpit ſuſpectare, & ad extremum in
exilium pepulit, quod Patriæ, quàm exuli,
multò luctuoſius fuit: Publicolam [ſ] Vale-
rium, qui urbem regio dominatu liberarat,
quòd

[a] Tit. Livius libr. 34. in princ. [b] Plin. libr. 33. cap. 11. [c] Tit. Liv. in Prœmio. [d] Div. Auguſt. de Civit. Dei cap. 18. [e] Vellejus Patercul. Hiſtor. [f] Luc. Flor libr. 3. cap. 15. [g] Plutarch. in Vitâ Marii. [h] Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 73. [i] Luc. Flor. libr. 3. cap. 17. [l] Appian. de Bell Civil. libr. 1. L. Flor. libr. 3. cap. 21. Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 69. [m] Plutarch. in Vit. Marii. [n] T. Livius libr. 27. [o] Idem libr. 5. [p] Idem Livius libr. 6. [q] Idem libr. 4. [r] T. Livius libr. 5. Plin. de Viris Illuſtr. c. 23. & Plutarch. in Vita Camilli. [ſ] Plutarch. in Vit. Publicolæ, & Plinius de Viris Illuſtribus cap. 15.

quòd in eminenti loco ædificabat, tanquam
gravem libertati criminatus eſt liberatorem
ſuum; quibus ille criminibus coactus eſt
ædificium demoliri, & in humiliore loco
domum extruendam locare.

DISSERTATIO XIII.

In qua agitur de Urbis origine ad illa Livii verba: *Primùm omnium ſatis conſtat &c.*

Ægyptii annorum quadragintaocto millium memoriam publicis monumentis habere perſcriptam affirmabant. Neapolim a Cumanis conditam Vellejus Paterculus aſſeverat; Diodorus, & Oppianus ab Hercule, a Phalereo Tzetzes. Romam alii Pelaſgos condidiſſe, & appellaſſe a robore affirmant; alii Trojanos, & a Româ muliere, quæ eorum naves incenderat, dixiſse; ſunt & qui tradant filium Creuſæ filiæ Erecthei Regis Athenienſium Janiculum condidiſse, unde originem habuit Roma; Xenagoras tamen auctor eſt ex Ulyſſe, & Circe Romum, Antiam, & Ardeam procreatos; a quibus tres urbes cognomines fuerint ædificatæ; ſed alii Romum Æneæ filium faciunt, alii Aſtanii, alii Itali, Æmathionis alii; Livius autem ſequitur eorum ſententiam, qui Romulum, ac Remum Romæ fuiſſe conditores tradunt. Dionyſius Halicarnaſſeus tres Romas enumerat.

NEſcio quonam fato, vel potiùs
qua voluntate Numinis effectum
fuiſſe dicam, ut clariſſimæ gentes,
urbeſque nobiliſſimæ obſcuriſſimis
initiis orirentur. Athenarum
origo, quæ civitas Græciæ lumen
fuit, in tantis inſcientiæ tenebris, atque
obſcuritate verſatur, ut [a] humo editum
Athenienſium populum Veteres affirmarent;
quum unde profectus fuiſſet, aut
1 quo caſu ea loca tenuiſſet, penitus ignoraretur:
Ægyptii, populus ingenii ſolertiâ,
& rerum ſcientiâ clariſſimus, adeo ſuas origines
neſciverunt, ut faciliùs poſſet Ægyptus
ſui fluminis ſontes, quàm ſuæ Gentis
primordia reperire; hinc illæ fabulæ
defluxerunt, quibus affirmabant Ægyptii
ſe [b] Mortalium eſſe vetuſtiſſimos, & annorum
[c] quadraginta octo millium memoriam
publicis monumentis habere perſcriptam,
& conſignatam: nobiliſſimam bello
Germanorum nationem quis neſcit adeo
ſuas origines ignoraſſe, ut gentis auctorem
terrâ editum ferret [d] Tuiſtonem? eadem ignoratio
vetuſtatis fecit, ut quiſnam Neapolis
urbis nobiliſſimæ, opulentiſſimæque
conditor fuerit, neſciremus, quum Vellejus
[e] Paterculus a Cumanis conditam Neapolim,
Diodorus, & Oppianus [f] ab Hercule,
Tzetzes [g] a Phalero tyranno aſſeveret.
Sed quid opus eſt pluribus exemplis? 2
quid urbe Româ præclarius? quid obſcurius
ejus initiis? quæ neque quo tempore
condita fuerit, nec a quibus conſtat; de eaque
tam multæ ſunt, diſcrepanteſque ſcriptorum
ſententiæ, ut ſtatui vix poſſit quænam
earum propiùs accedat ad veritatem.
Ac mihi videtur fortuna, quæ cum virtute
ſemper ad augendam Romani Imperii majeſtatem
conſpiravit, deditâ operâ tantæ urbis
principium occuluiſſe; ut quæri poſſet,
aliquando cœperit, an ſicut perpetuò manſuram
Veteres opinabantur, ita & ſemper
fuerit, & Mundo æqualis duraverit; tanta
quippe varietas opinionum affert cauſam
dubitandi, an ulla earum vera ſit exiſtimanda.
Nam alii tradunt [h] Pelaſgos, quum
magnam terrarum partem peragraſſent, 3
multoſque Mortalium bello devieiſſent, urbem
condidiſſe; ac propter invictum robur
in armis, ac potentiam Romam, quæ vox
robur ſignificat, apppellaſſe. Nec [i] deſunt
Auctores, qui memoriæ prodiderunt nonnullos
Trojanos domo profugos coactos
ventorum vi Tyrrhenis litoribus appuliſſe;
quum autem mulieres eorum moleſtè, graviterque
ferrent itineris laborem, palamque
quererentur, tantum incommodorum,
tantumque viæ miſeris, deſeſſiſque ſupereſſe,
unam earum, quæ Roma vocabatur,
ceteris perſuaſiſſe, ut naves incenderent;
quo facto quum viri neceſſitate coacti in
illis regionibus conſediſſent, & opinione
meliorem ſoli naturam, & accolarum ingenia
eſſent experti, amore locorum captos
urbem conſtituiſſe; quam in ejus honorem,
quæ naves combuſſerat, Romam
nominarunt. Hanc opinionem Virgilius libro
quincto tangit alludens, ubi Junonis
juſſu Iris in Beroes mutata formam matres
Troianas ad incendendas naves compellit.
Sed ab eâ longè diſſentiunt illi, qui Creuſam
ferunt Erecthei Regis Athenienſium 4
filiam formâ elegantiſſimâ Apollinis compreſſu

[a] Diſſ. 4. in Thuc. n. 7. [b] Herod. l. 2. in princ. Juſtin. l. 1. & Photius in Biblioth. n. 242. ex Iſidori Philoſophi Vitâ. [c] Pompon. Mela libr. 1. cap 9. [d] Cornel. Tacit. de Morib. German. in principio. [e] Vellejus Paterc. Hiſt. [f] Oppianus in Cyneget. [g] Tzetzes ad Lycophronem. [h] Dionyſ. Halic. libr. 1. & Plutarch. in Vitâ Romuli in principio. [i] Damaſtes Sigenſis apud Dionyſ. Halic. libr. 1. cap. 9. & Plutarch. in Vit. Romuli.

preſſu gravidam filium peperiſſe, quem Delphos miſerit educandum; quum autem a patre ejus rei neſcio Xiphio cuidam eſſet in matrimonium collocata, nec ullos Liberos procrearet; & Xiphius eſſet profectus ad oraculum Delphicum conſulendum, quo pacto poſſet fieri pater, accepiſſe reſponſum, quo eum, qui ſibi obvius fuiſſet, adoptare jubebatur; Xiphium exiſſe, & obvium habuiſſe puerum, quem Apollo genuerat, eumque filium inſtituiſſe; eum porrò, quum adoleviſſet, non contentum patrio Regno claſſe in Italiam veniſſe, & oppidum ædificaſſe, quod Janiculum nuncupavit; unde origo Urbis Romæ fuiſſe dicitur. Sed hi decus urbis conditæ a Ro-
5 mulo ad alios auctores transferunt; qui verò aut Romulum, aut ejus fratrem tradunt Romæ conditorem fuiſſe, & ipſi in magnâ ſententiarum varietate verſantur. Nam Xenagoras [a] hiſtoricus, ut Dionyſius Halicarnaſſeus refert, auctor eſt ex Ulyſſe, & Circe Romum, Antiam, & Ardeam procreatos; a quibus tres urbes Antium, Ardea, & Roma nomen acceperint: alii Romum [b] Æneæ filium fecerunt, alii Aſcanii, alii Itali, alii Æmathionis, alii verò fabulam hujuſmodi tradiderunt; Tarchetium [c] Albanorum fuiſſe Regem ſummâ injuſtitiâ, & immanitate; hujus autem in domo portentum divinitus extitiſſe, viſam in foco ſpeciem membri virilis; editamque Oraculo Thetidis vocem, qua Dea præcipiebat, ut virgo cum illo oſtento miſceretur; hominem quippe virtute clariſſimum naſciturum; imperaſſe Tarchetium filiæ, ut ſe ab illo prodigio iniri pateretur; Virginem obſequium tanquam turpe detrectaſſe, & ancillam miſiſſe, quæ divinitus oblatâ conditione frueretur; quod quum Tarchetius reſciviſſet, in animo habuiſſe & ancillam, & filiam ad capitale ſupplicium duci jubere; ſed a Veſtâ prohibitum in ſomnis, utramque alio pœnæ genere puniviſſe; quum autem ancilla ex illo coitu gravida geminos peperiſſet, Tarchetium Teratio cuidam infantes occidendos tradidiſſe; quod quum ille miſericordiâ motus facere non ſuſtinuiſſet, pueros humi poſuiſſe, quibus expoſitis adveniſſe lupam, & infantibus ubera præbuiſſe; varias præterea volucres alimenta certatim miniſtraſſe; hujus rei miraculum admiratum bubulcum pueros ſuſtuliſſe, ac diligenter educaſſe; eoſque adultos Tarchetium vitâ, regnoque
6 ſpoliaſſe. Quæ diverſitas opinionum fecit, ut a Dionyſio [d] Halicarnaſſeo tres urbes Romæ ſtatuerentur; quarum prima Trojanis temporibus fuerit antiquior; alia paulò poſt condita, quàm Troja caperetur; tertia quintadecimâ ætate poſt bellum Trojanum. Sed noſter Auctor, qui ad alia feſtinat, neque totas antiquitates Romæ ſuſcepit enarrandas, omittit alias opiniones; & eam ſequitur, quam Diocles [e] Peparethius, & Fabius [f] Pictor, aliorumque ſcriptorum conſenſus comprobavit; Æneam videlicet Ilio capto in Italiam veniſſe, ac Lavinium oppidum condidiſſe; Aſcanium deinde Æneæ filium Albam conſtituiſſe; a cujus ſtirpe Romulum, ac Remum procreatos Urbis conditores. Verumtamen quia non omninò certum videbatur, & exploratum, quod a pleriſque de origine Urbis affirmabatur; ideo ſententiam ſuam non penitus affirmavit, ſed uſus eſt verbis, quibus & non liquere planè oſtenderet, quisnam fuerit Urbis conditor, & eam opinionem, quam cæteris antepoſuit, veriſimiliorem videri: ſic enim præclariſſimam hiſtoriam [g] exorditur. *Jam primùm omnium ſatis conſtat Trojâ captâ in cæteros ſævitum eſſe Trojanos, duobus Æneæ, Antenorique & vetuſti jure hoſpitii, & quia pacis, reddendæque Helenæ ſemper auctores fuerant, omne jus belli Achivos abſtinuiſſe.* Non enim planè conſtare dixit, non ita ſe rem habere, non certum eſſe, & nullo modo dubium; ſed conſtare ſatis, hoc eſt, ſatis, ut in tantâ obſcuritate rerum, & antiquitate temporum, eſſe fidei hiſtoriæ, quam eſt narraturus. Cur autem & rectè loquutus ſit Livius, & non planè certam putaverit hiſtoriam, quæ de origine Urbis vulgò ferebatur, ex his, quæ diximus, colligi poteſt.

DIS-

[a] Xenagor. Hiſtoricus apud Dionyſ. Halic. libr. 1. cap. 9. [b] Dionyſ. Halicarn. ibid. [c] Plutarch. in Vitâ Romuli in princip. [d] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 1. cap. 9. [e] Apud Plutarch. in Vitâ Romuli. [f] Apud eundem eodem loc. [g] T. Livius libr. 1. in principio.

DISSERTATIO XIV.

Eadem Livii verba pergit explicare.

Dio Chryſoſtomus refert hiſtoriâ Ægyptiorum tradi, quod Achilles ab Hectore fuerit interfectus. Ælianus prodidit Græcos, quum Trojam cepiſſent, permiſiſſe Trojanis, ut quiſque rem, quam vellet, ſecum auferret; quare Æneas Penates comportabat; proinde ipſi conceſſerunt, ut ſecum ferret aliam rem, quam ſibi cariſſimam duceret; ille autem patrem ſuſtulit; tum verò ipſi permiſſum, ut res ſuas omnes haberet. Æneas Trojâ captâ arcem occupavit; deinde in Idæ montem ſe contulit; ibique quum ſe diutiùs defendiſſet, cum Græcis convenit, ut cum rebus ſuis diſcederet.

NOn poſſum mihi temperare, quin in hoc loco Græcorum in ſuis rebus tradendis negligentiam reprehendam; Aſſyriorum hiſtotiam a Nino uſque inchoarunt [a]: res a Semiramide geſtas non ignoramus; quos illa populos, & quæ regna ſubegerit, & quibus nationibus imperarit, in Veterum monumentis poſita cognoſcimus ceterorum [b] Regum Orientis, quamquam plerique ſilentio vitam tranſegerunt, mores in tantâ antiquitate ſatis compertos habemus. Quum autem Græci nihil antiquitus præclarius geſſerint, quàm bellum Trojanum id a fabulis repetendum eſt, omniaque in eo ſunt incerta, tenebris involuta, mendaciis plena poëtarum; alterum
1 decus Græciæ veteris, quo Græci magis, quàm ſuis rebus bello proſperè geſtis poſſint gloriari, fuit Urbis ceteris gentibus imperaturæ primordium; quod Græcis acceptum referri debere plerique omnes prodiderunt; ſed quia ea tempora caruerunt ſcriptoribus rerum geſtarum, & ipſum in magnâ ignoratione, & opinionum diſcrepantiâ verſatur. Ac de ſententiarum quidem varietate, quæ ſuper origine Urbis proditæ ſunt, ſuperiore diſſertatione diximus; idcirco Livium non prorſus affirmaſſe vulgatam opinionem aſſeveravimus.
2 Nunc de varietate, ac diſſenſione famæ, quæ de bello Trojano didita eſt, verba faciemus; nam & excidium Trojæ non prorſus affirmavit [c] Livius; neque enim planè conſtare dixit, ſed ſatis conſtare Trojâ captâ in ceteros ſævitum eſſe Trojanos, & ea quæ ſequuntur; quæ ſunt omnia perobſcura, & incomperta, quum Dio Chryſoſtomus [d] longa oratione contendat; neque Trojam a Græcis captam, neque Græcos fuiſſe victores; qui tradit Ægyptiorum monumentis hiſtoriam contineri, qua traditum eſt Alexandrum non dolo raptam, ſed a Tyndareo patre ſibi in matrimonium collocatam Helenam habuiſſe; quum ceteros Helenæ procos opibus, & virtute ſuperaret; ſed invidiâ Græcorum, qui moleſtè ferebant adeo præclaras nuptias Peregrino contigiſſe, bellum conflatum; quod ita geſſerint Græci, ut ſemper a Trojanis vincerentur; neque ab Achille Hectorem interfectum, ſed contra Achillem ab Hectore; neque Æneam, neque Antenorem, neque Helenum domo profugos Italiam, & Græciam occupaſſe, ſed acciſis opibus Græcorum miſſos ad deducendas colonias, imperiumque in Europâ fundandum; ideo tantum virium habuiſſe, ut Helenus quidem Græciâ potiretur; unde illud [e] Virgilii:

Priamiden Helenum Grajas regnare per urbes
Conjugio Æacidæ Pyrrhi, ſceptriſque potitum;

& Æneas inter ferociſſimos accolas in Italiâ validiſſimum regnum ſtabiliret. Sed
hæc opinio licet quandam veri præſeferat 3
ſimilitudinem, tamen abhorret, & diſcrepat a famâ, quæ Græcorum ingeniis aucta, & vulgata fabulis poëtarum ſemper obtinuit. Ceteri ſcriptores laborant afferre cauſas, cur Æneam, & Antenorem cum tantâ Trojanorum manu Græci victores emiſerint; & Livius [f] quidem ait id beneficium fuiſſe Græcorum, qui Æneæ, Antenorique pepercerint; quia pacis, reddendæque Helenæ ſemper auctores fuerant. Sed Ælianus [g] in Variâ Hiſtoriâ fabulam narrat hujuſmodi; Græcos quum Trojam cepiſſent, ſatis clementer uſos victoriâ; itaque permiſiſſe Trojanis, ut quiſque rem unam, quam cordi maximè haberet, auferret ſecum. Quapropter alii pretioſam veſtem, alii argentea, aut aurea vaſa, alii pecuniam ſuſtulerunt; ſolus Æneas relictis omnibus Deos Penates humeris comportabat. Quam viri pietatem etiã hoſtes aliquo præmio afficiendam rati, rurſus Æneæ conceſſerunt, ut ſecum ferret, quod unum e ſuis rebus cariſſimũ ſibi eſſe duceret; ille non aurum, non gemmas elegit, non parvulum filium, non uxorem ætate, formâque florentem, ſed confectum

[a] Herodotus libr. 1. & Juſtinus libr. 1. ex Trogo. [b] Herodot. in ſuâ Hiſtor. [c] T. Liv. l. 1. in princ. [d] Dio in Trojanâ. [e] Virgilius Æneid. 3. [f] Tit. Livius libr. primo in principio. [g] Ælianus Var. Hiſtor. libr. 3. cap. 22.

ctum ſenio patrem. Id verò mirabile viſum, & omnibus præmiis digniſſimum; quare permiſſum Æneæ, ut res ſuas omnes haberet, & cum quibus, maximè vellet, abiret. Hæc Æneæ pietas a ſcriptoribus celebrata
4 facit, ut minùs veriſimilis fabula videatur, quæ [a] tradit Æneam Patriæ fuiſſe proditorem, & cùm eo Antennrem conſpiraſſe; id autem nonnulli volunt Græcis cauſam attuliſſe Æneam, & Antenorem incolumes dimittendi, quò Servius [b] aſpexiſſe Virgilium [c] putat, quum dixit:

Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis;

ſed non animadvertit eo carmine non infidelitatem Æneæ, ſed audaciam, virtutemque declarari; non enim Achivorum proceribus Æneas permixtus erat, ut Patriam proderet, ſed ut defenderet, inter hoſtium te a verſabatur. Sic & Homerus, a quo carmen ſumpſit Virgilius, inter hoſtium primos pugnantes fortiſſimos viros facit. Neque in eo, ſolùm fallitur Servius, ſed etiam in eo, quod Livium citat hujus opinionis auctorem; quum Livius hoc in loco non ſcribat Æneam Patriam prodidiſſe; ſed ejus ſaluti conſuluiſſe, quæ reddendâ Helenâ continebatur. Conon autem apud Pho-
5 tium [d] Trojæ proditæ culpam ab Ænea in Helenum transfert; nam ſcribit Helenum poſt Alexandri mortem cum Deiphobo de Helenæ matrimonio contendiſſe; Deiphobi verò potentiâ victum in Idam montem ſeceſſiſſe; ubi quum auctore Chalcante a Græcis captus eſſet, partim minis, partim pollicitationibus, partim irâ, quæ Trojanorum commota injuriâ ejus animum exulcerabat, inductum, hoſtibus aperuiſſe fatum eſſe, ut Troja caperetur, quum Palladio Græci potirentur. Id negotii Ulyſſi, & Diomedi datum, quum illi ſtrenuè confeciſſent; & raptum Palladium, & captivitatem Trojæ, & excidium eſſe conſequu-
6 tum. Sed alii non proditos in Idâ [e] monte, ſed ſervatos fuiſſe Trojanos arbitrantur; neque enim Helenum, ſed Æneam in Idam ſe contuliſſe, remque ita eſſe geſtam; Trojâ captâ Æneam cum iis, qui captæ urbi ſupererant, in arcem ſe recepiſſe, in qua & Regni opes, & patrii ſervabantur Dii; ſed quum arx a Græcis obſidione premeretur, ſeque jam tutari poſſe diffideret, clam exire ſenioribus juſſis, & invalida plebe ipſe cum globo ferociſſimorum juvenum, poſtea Neoptolemo muros arcis jam inſcendente, aversâ portâ evaſit, & in Idæ montis loca munita conceſſit; quò ſenes, & mulieres, & vulgus invalidum juſſerat convenire; ibi quum ad eum ingens Trojanorum multitudo, quæ hoſtium ſævitiam variis caſibus, & artibus evaſerat, confluxiſſet, & naturâ, & ingenio munita loca tenuiſſet, Græcos infeſtos egregiè Trojani repellebant, ſeque, reſque ſuas conſtantiſſimè tutabantur; ſed quum res diutius protraheretur, utrique autem cuperent finem imponere gravi bello, & diuturno, in eas conditiones convenerunt; ut Æneas, Trojanique diſcederent cum Liberis, & conjugibus, rebuſque ſuis, & publicis theſauris, & Diis patriis, & Palladio, Græci autem Troade potirentur; ita Trojanorum multitudinem inter hoſtes incolumem ex Aſiâ profectam, & Æneam tantum virium habuiſſe, ut non unam modò, ſed plures urbes condere, & in Italiâ conſtituere Regnum validiſſimum poſſet.

DIS-

[a] Menecrates Xanthius apud Dionyſ. Halicarn. libr. 1. capit. 6. Dares Phryg. de Bello Trojan. & Dyct. Cretenſis libr. 4. & 5. [b] Servius ad librum primum Æneid. Virgil. v. *Antenor potuit mediis elapſus Achivis*. [c] Virgil Æneid. libr. 1. [d] Conon 28. narratione apud Photium in Biblioth. n. 186. [e] Dion. Halicarn. libr. 1. cap. 6.

DISSERTATIO XV.

In eundem Livii locum de Antenore Patavii conditore, & Æneæ erroribus.

Livius Cornelium Nepotem, & Sophoclem ſequutus tradit Venetos ab Henetis originem duxiſſe, quare veriſimile eſt Henetos *cum aſpiratione ſcribendos; id tamen Suidas negat; quin etiam Strabo putat Venetos eſſe dictos non ab Henetis Paphlagoniæ populis ſed ab Enetis Galliæ. Patavium appellatum eſt ab avium volatu, vel a Pado, ut Servius prodit. Æneam non veniſſe in Italiam perhibent nonnulli; quorum aliqui volunt Æneæ Regiam Scepſim fuiſse, ibique poſt Trojam captam manſiſse, & imperaſse Trojanis; alii Aſcanium cum Hectoris filiis Scepſi regnaſſe prodiderunt; quin etiam Antandrum appellatam putant, quòd quum Aſcanius a Pelaſgis fuiſset captus, pretium ſui capitis urbem ipſis dederit; alii verò in Cruſæâ terrâ Æneam urbem condidiſse tradunt, quæ priùs Ænea, deinde Ænos fuerit appellata; finitimos autem populos ipſi Regnum detuliſse. Anchiſem in Phrygiâ mortuum nonnulli ferunt, Pauſanias in Laconicâ, Virgilius in Siciliâ; ſed Cato in Italiam perveniſse refert. Dionyſius Halicarnaſseus Trojanos cum Ænea in inſulam Cythera advectos templum Veneri ædificaſſe tradit, at Herodotus Phœnices. Promontorium Athenæum dicebatur antiquitus, quod nunc portus Veneris. Trojani quum apium cibis ſubſtratum juxta Dionyſium Halicarnaſseum; juxta verò alios cruſtula panis comediſſent, oraculum impleviſſe cenſuerunt; quod ipſis reſponderat errores finituros, quum menſas conſumpſiſſent. Æneas nunquam Libyam attigit, nec Didonis hoſpes fuit, quæ trecentis annis poſt excidium Trojæ Carthaginem condidit; ceterùm Dido non amore capta, ſed pudicitiæ ſervandæ causâ ſibi mortem conſcivit. Turnus Mezentium ad ferendam ſibi opem vini mercede fertur illexiſse. Opes maximæ Etruſcorum, qui totam ferè Italiam occuparant.*

EGregius rerum Romanarum Conditor [a] pergit explicare, quo pacto Trojani pervenerint in Italiam, & quæ fortuna domo profugos, & in alienam terram delatos exceperit; & Antenorem quidem tradit cum Henetis, Trojaniſque intimum maris Adriatici ſinum penetraſſe, & Euganeis pulſis eorum ſedes occupaſſe, totamque gentem ab Henetis, quos habebat ſecum Venetos appellaſſe; Æneam verò, quum ante in Macedoniâ aliquandiu conſediſſet, in Siciliam delatum claſſe Laurentem agrum tenuiſſe; & quum prædam ex agris ageret, concurriſſe Aborigines 1
ad arcendam vim advenarum; ſed vel prœlio victos, vel nomine ipſo tanti viri deterritos pacem junxiſſe cum Trojanis; & Latinum Regem Latinorum Æneæ in matrimonium dediſſe Laviniam filiam; cujus honori datum, ut quod oppidum a Trojanis conderetur, Lavinii nomen acciperet; Aſcanium deinde ex Laviniâ natum; bellumque a Turno Rege Rutulorum, cui ante adventum Æneæ pacta Lavinia fuerat, Latinis, & Trojanis illatum; in eo certamine Regem Latinum cecidiſſe; Turnum acie victum ad Mezentium, & florentes Etruſcorum opes confugiſſe; mota Etruſcorum arma (de quorum potentiâ Livius [b] nonnulla tradit) profligatos Etruſcos, Æneam inter Mortales eſſe deſiiſſe. Hæc initio operis breviter narrantur a Livio, quæ nos compendii fecimus, & breviùs enarravimus, de quibus hodierno die, quàm pauciſſimis potero, diſſeram; & de Antenore, Æneæque fugâ varias Auctorum opiniones in medium afferam; & ſi quid illuſtrandum videbitur, illuſtrabo. Atque illud animadvertendum Pylæmenis, cujus meminit Livius, apud Homerum [c] mentionem reperiri, qui Iliados libro ſecundo ſic ait: 2

Παφλαγόνων δ' ἡγεῖτο Πυλαιμένεος λάσιον κῆρ
Ἐξ Ἐνετῶν, ὅθεν ἡμιόνων γένος ἀγροτεράων,
Οἵ ῥα Κύτωρον ἔχον, ϗ Σήσαμον ἀμφενέμοντε,
Ἀμφί τε Παρθένιον ποταμὸν κλυτὰ δώματ' ἔναιον
Κρῶμνάν τ', Αἰγιαλόν τε, ϗ ὑψηλὰς Ἐρυθίνους

Ex quibus verſibus conſtat Paphlagoniæ Henetos fuiſſe gentem; Strabo [d] ſcribit Amiſum Enetum olim appellatam, quod & [e] Zenodotus apud Euſtathium tradit; in Enetâ [f] verò regione gigni ferunt equas præſtantiſſimas, unde Ἐνετίδες ἵπποι ab Euripide celebrantur, ex eo quod Leon Lacedæmonius Olympiade octogeſima quintâ quum Enetas equas ad currum adjunxiſſet, vicit Olympia. Sed & illud adnotandum, quum Livius tradit Venetos Italiæ populos ab Enetis duxiſſe originem, Auctorem ſequi Cornelium Nepotem, & Sophoclem [g]; quorum ſi vera ſententia eſt, veriſimile eſt hanc vocem cum aſpiratione ſcribendam, quod multis placuiſſe video; nam Latini ſolent aliquando in

V con-

[a] Tit. Liv. libr. 1. [b] Idem Liv. ibid. [c] Hom. Iliad. β v. 851. [d] Strabo libr. 12. de Ponto. [e] Zenodot. apud Strabonem ibid. [f] Strab. libr. 5. [g] Sophocl. apud Strab. libr. 13. de Troad.

V conſonum græcam aſpirationem convertere; ſic [a] Veliam Servius dictam putat a voce Ἔλη: ſic Veſper [b] ab Heſpero, eſt appellatus: ſic Ἑςία Græcorum Veſta facta eſt; Suidas tamen aſpirandam negat, quem multi ſequuti ſunt; quin etiam Strabo putat [c] Venetos eſſe dictos non ab Enetis Paphlagoniæ populis, ſed ab Enetis Galliæ.

3 De Antenore autem præter ea, quæ [d] Livius narrat, illa [e] traduntur, in Thraciam veniſſe primùm, deinde Adriatici maris litoribus appuliſſe, & urbem Patavium condidiſſe; ex quo Pomponius Mela Patavium Antenoris eſſe dicit; & Virgilius poſtquam illa de Antenore [f] cecinit:

Antenor potuit mediis elapſus Achivis
Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timavi

paulo [g] poſt adjecit

Hic tamen ille urbem Patavi, ſedeſque locavit,
Teucrorum & genti nomen dedit ......

& [h] Martialis Patavium appellat Antenoreum larem:

O mihi curarum pretium non vile mearum,
Flacce, Antenorei ſpes, & alumne laris

Quin & ipſi Patavini Servio [i] teſte Antenoridæ vocabantur, urbs autem dicta fertur Patavium, vel ἀπὸ τῦ πέτεσθαι *ab avium volatu*, propterea quod auſpicatò condita eſt, vel quòd avem telo petiit Antenor, ibique urbem conſtituit, vel ab ipſo Pado flumine, ſi credere libet [l] Servio. Sed de Antenore utpote minùs claræ, minùſque celebris auctore civitatis, minùs variant ſcriptorum opiniones; in tradendis autem Æneæ caſibus, atque erroribus Hiſtoricorum magna diſſenſio eſt. Siquidem non-
4 nulli [m] volunt Æneæ Scepſini fuiſſe Regiam, ibique Æneam poſt captam manſiſſe Trojam, ac Trojanis imperaſſe; quò pertinere putant verſus [n] Homeri

Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει,
Καὶ παῖδες παίδων, τοί κεν μετόπισθε γένωνται

qui verſus ita convertuntur

Nunc verò Æneæ reget alta potentia Troas,
Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis

Quod alii de Aſcanio tradunt, qui Eurileon nonnullis [o] dicitur, quem Scepſi conſenuiſſe, & cum Hectoris [p] filiis regnaſſe memoriæ prodiderunt; quin etiam ab Aſcanio Antandrum dictam volunt, quòd quum a Pelaſgis captus eſſet Aſcanius, pretium ſui capitis urbem ipſis dederit, quæ quia ἀντὶ ἀνδρὸς, *pro viro* data fuerit Antandros eſt appellata. Quos audire ſi volumus, alios Lavinii, & Albæ, atque adeo ipſius Romæ quæramus, oportet, conditores. Nec illi 5
quidem Æneam perducunt in Italiam, qui Oxynium [q], & Scamandrum fuiſſe tradunt Hectoris filios, quos in Lydiam, quum Troja a Græcis obſidione premeretur, furtim Priamus educandos miſerit, ne cum ceteris interficerentur, aut caperentur; hos, quum adoleviſſent, in Phrygiam revertiſſe, & Æneam, qui in Idâ monte Trojanis imperabat diſcedere coëgiſſe, paternumque regnum ſibi vindicaſſe; Æneam verò, quum Anchiſem patrem fugæ comitem aſſumpſiſſet, multoſque Trojanos, & Helleſpontum trajectâ multitudine in eum ſinum, qui Thermos dicitur, perveniſſet, patrem amiſiſſe, & eo in loco ſepeliſſe, regnumque, quum ipſi ab indigenis deferretur, recuſaſſe; ſed quum in [r] Bruſiadem terram veniſſet, admonitum bovis mugitu, quæ ipſum ſequebatur (ita enim Venus præceperat) urbem condidiſſe, quæ priùs Ænea [s], deinde Aenos [t] fuerit appellata; finitimos autem populos (tanta vis fuit maternæ gratiæ) ipſi regnum detuliſſe. Sed 6
errores Æneæ longiùs provehunt, qui circa [u] Mantineam in Arcadiâ ſcribunt Capuam condidiſſe; & illi, qui [x] in Siciliâ Egeſtam, in Italiæ litore Cajetam, quam vel a [y] nutrice Cajetâ, vel [z] ἀπὸ τῦ καίειν *ab incendendo* ſic appellarit, & Miſenum [a] a Miſeno navis gubernatore, vel tibicine extruxiſſe; quæ multitudo opinionum ex eo emanavit, quod multis in locis Æneæ ſepulcra viſebantur. Quâ de cauſâ accidit, ut etiam in Anchiſæ morte tradendâ adeo Auctores inter ſe diſcrepent, quum & in Phrygiâ nonnulli prodiderint fato conceſſiſſe; oſtendique ejus in Idâ monte ſepulturam, ubi paſtores, & bubulci quotannis Anchiſæ parentabant; & [b] Pauſanias referat in Laconicâ mortuum, & ſepulcro donatum in eo monte, qui Anchiſias vocabatur; & Virgilius [c] in Siciliâ fato functum

eſſe-

---

a Serv. ad libr. 6. Æneid. Virgil ad illud: *portuſque require Velinos*. b Terentian. Maurus cap. de Syllabis. c Strabo libr. 5. d T. Liv. libr. 1. in princip. e Sophocl. apud Strabon. libr. 13. f Virg. Æneid. 1. g Virgil. ibid. h Martial. libr. 1. Epigr. 77. i Servius in primum Æneid. Virg. ad illud: *& genti nomen dedit*. l Servius ibid. ad illud: *Hic tamen ille urbem Patavi &c.* m Strabo libr. 13. n Homer. Iliad. υ. v. 308. o Dionyſ. Halicarn. libr 1. cap. 7. p Strabo libr. 13. q Conon narratione 46. apud Photium in Biblioth. 186. r Photius. ſ Dionyſ. Halic. libr. 1. cap. 6 t Pompon. Melâ libr. 2. cap. 2. & Pauſan. libr. Eliacor. 1 ſive libr. 5. in fine. u Dionyſius Halicarnaſs. libr. 1. cap 6. & Strabo libr. 13. x Strabo ibid. y Virgil. Æneid. libr. 7. in princip. z Serv. ad Æneid. libr. 7. a Virgil. Æneid. libr. 6 & Solin. cap. 8. & Dion. Halicarn. libr 1. cap. 6. b Pauſ. in Arcadic. ſive libr. 8. c Virgilius Æneid. libr. 3. in fine.

eſſeveret; & Cato [a] in Italiam perveniſſe.
Multi nimirum populi monumenta viris
tam illuſtribus excitarunt, vel ut claro-
rum hominum memoriam honorarent;
vel ut eorum ſepulcro ſuas regiones ho-
neſtarent. Quare opiniones variæ ſcri-
7 ptorum minùs in hac re elevant eorum fi-
dem; quæ de adventu Æneæ in Italiam à
claris ſunt Auctoribus memoratæ; qui mul-
tum erraſſe, multas adiiſſe gentes, multa
maris, terræque pericula Æneam volunt
exhauſiſſe. Quos errores, quia & ad Virgi-
lium, & ad hunc Livii locum illuſtrandum
pertinent, operæ pretium fuerit hodierno
die recenſere. Dionyſius [b] igitur Halicarnaſ-
ſeus, quem ego diligentiſſimum rerum ve-
tuſtarum Auctorem arbitror, Æneam e Phry-
giâ profectum in Thraciam ad Peninſulam
Pallenen affirmat perveniſſe; & Veneri
genitrici templum extruxiſſe, & oppidum
a ſe conditum Æneam nuncupaſſe; quum
autem e Pallene diſceſſiſſet, in inſulam
Delum eſſe delatum, qua Anius ille pro-
pter vaticinandi peritiam a [c] Virgilio cele-
bratus potiebatur; deinde Cythera inſulam
juxta Peloponneſum, & Laconicam ſitam
Trojani claſſe tenuerunt, ubi templum Ve-
neris ædificarunt. Quamquam [d] Herodo-
tus templum in hac inſulâ Veneri condi-
tum à Phœnicibus fuiſſe teſtatur; quo Cy-
thera ſunt Veneri conſecrata. Mox quum
8 non procul à Peloponeſo navigarent Æ-
neæ ſocium quemdam Cinæthum defun-
ctum in promontorio ſepeliverunt, quod
ab eo Cinæthum nominatur. Sed & in
Zacyntho, & in Leucade monumenta ſui
adventus duo Veneris templa reliquerunt,
& Ambraciam attigerunt, & Veneri tem-
plum, & Æneæ ſacellum condiderunt; &
quum Buthroti portum Anchiſes tenuiſſet,
Æneas profectus eſt ad oraculum Dodonæi
Jovis conſulendum; quo peracto Trojani
Epiri oram prætervecti ad eum locum, qui
dictus eſt Anchiſæ portus, appulerunt; ibi
quoque monumentum ſui Veneris tem-
plum extare voluerunt; hinc quum Jo-
nium trajeciſſent, Salentinos, & promon-
torium, quod Athenæum dicebatur anti-
quitus, nunc Veneris portus dicitur, te-
nuerunt; deinde ſunt in Siciliam tempe-
ſtate delati; ubi Egeſtam, & Elyma urbes
condiderunt; tandem in Italiam pervenere,
& a Palinuro [e] navis gubernatore ibi ſe-
pulto, Palinurum portum, & a Leucaſiâ
Æneæ conſobrinâ [f] Leucaſiam inſulam, &
a Miſeni ſepulturâ Miſenum portum voca-
verunt. Nec Prochyta inſula, nec promon-
torium Epityches nominibus trojanis ca- 9
ruerunt; denique claſſe Laurentem agrum
petierunt; ubi quum apium fortè ſubſtra-
tum cibis, ut auctor eſt Dionyſius, vel ut
alii [g] tradiderunt, panis cruſtula ſubjecta
epulis comediſſent, oraculi ſortem ſe im-
plevisse crediderunt, & urbis condendæ
tempus adveniſſe; etenim [h] ab oraculo re-
ſponſum acceperant errorem ſtabili, cer-
taque ſede tunc eſſe finituros, quum fame
coacti menſas conſumpſiſſent. Hic eſt ille
famâ, poëtarumque carminibus celebratus
error Æneæ; hos ille populos adiit; has
regiones, hæc maria peragravit; neque e-
nim Libyam unquam attigit; neque, ut
Virgilius voluit, [i] Didonis hoſpes unquam
fuit; quam [l] trecentis annis poſt bellum
Trojanum conſtat in Africâ Carthaginem
condidiſſe; ideo Auſonius inducit Dido-
nem de Virgilio querentem in illo Epi-
grammate, cujus extremi verſus ita [m] ſe ha-
bent:

Invida, cur in me ſtimulaſti, Muſa, Maro-
nem,
Fingeret ut noſtræ damna pudicitiæ?
Vos magis hiſtoricis, Lectores, credite de me,
Quàm qui furta Deûm, concubituſque ca-
nunt.
Falſidici vates, temerant qui carmine ve-
rum,
Humaniſque Deos aſſimulant vitiis;

& incertus auctor in [n] Anthologiâ ſic Di-
donem querentem facit

Πιερίδες τί μοι ἁγνὸν ἐφωπλίσσασθε Μάρωνα;
Τοῖα καθ' ἡμετέρης ψεύσατο σωφροσύνης

hoc eſt

Muſa quid armaſti caſtum in mea damna
Maronem
Talia mentitum de probitate meâ?

Et jure queritur, non enim amoris incen- 10
dio Dido concitata, ſed pudicitiæ retinens
mortem ſibi conſcivit; quum enim ab Jar-
bâ, qui nuptias ejus flagitabat, Carthago
obſideretur, maluit mori conſtantiſſimæ ca-
ſtitatis femina, quàm Sichæo mortuo pro-
miſſam fidem violare, & ſecundas nuptias
perpeti; itaque in viſcera adacto ferro vi-
tam cum morte commutavit. Sed ut ad 11
Æneam revertamur; vix oppidum Lavi-
nium [o] condiderat Æneas, quum Turnus
Rex Rutulorum & juventâ ferox, & erē-
ptâ conjuge irritatus bellum Trojanis, &
Latinis intulit; ſed magnâ pugnâ victus

a Cato apud Servium ad libr. 3. Æn. v. *hic me, Pater optime, feſſum deſeris*. *b* Dionyſ. Halicarn. libr. 1. cap. 6. *c* Virg. Æn. libr. 3. v. 80. *d* Herod. l. 1. cap. 105. *e* Virgil. libr. 5. Æneid. in fine, & libr. 6. *f* Solin. c. 8. *g* Virg. Æn. libr. 7. & Strabo libr. 13. *h* Virgil. Æneid. libr. 3. & Strab. ibidem.

i Virgil. libr. 1. Æneid. *l* Juſtin. libr. 18. Vellejus Paterculus Hiſtor. libr. 1. Euſeb. in Chronic. *m* Auſon. epigramm. 111. *n* Antholog. libr. 4. εἰς ἡρωΐδας epigr. ultim. *o* Dionyſius Halicarn. libr. 1. cap. 7.

Mezentium Regem Etruſcorum ad ferendam ſibi opem vini mercede traditur illexiſſe; de quorum potentiâ quoniam mentionem facit Livius, notandum eſt Etruſcos antiquitus latiſſimè imperaſſe; nam excepto Venetorum angulo Galliam omnem Ciſalpinam ab Apennino uſque ad Alpes habuerunt; & [a] Rhætis inalpinæ genti originem præbuerunt; & ut auctor eſt Plinius [b], trecenta Umbrorum oppida exciderunt; & Adriæ litus deductis coloniis frequentarunt; & [c] Capuam, antequam eâ Samnites potirentur, poſſederunt. Ex quibus intelligi poteſt, cur Livius dicat tantam opibus fuiſſe Etruriam, ut non terras modò, ſed & mare per totam Italiæ longitudinem ab Alpibus ad fretum Siculum famâ nominis ſui impleret.

DISSERTATIO XVI.

In illa Livii verba: *Ænea, Antenoreque & vetuſti jure hoſpitii &c.*

Legati Romanorum, qui Hannibalem petebant a Pruſia, juſtam ejus excuſationem cenſuerunt, ne ſe hoſpitii jus violare cogerent. Piſo, quum contra Neronem conjuraſset, nullo pacto induci potuit, ut in villâ ſuâ ipſum interficeret. Antenorem, quia Græcorum legatos a Trojanorum furore defenderat, incolumem Græci dimiſerunt, non quia Trojam ipſis prodiderit, ut quidam ſuſpicantur. Proxeni dicuntur hoſpites publici; & hinc fortè proxenetæ, qui latinè pararii dicuntur; & proxenetria, quæ nuptias conciliat; hinc etiam Virgilius Thraciam Trojæ hoſpitium appellat. Coloniæ populos, a quibus deductæ fuerant, vocabant patres; ideo Virgilius Albanos patres dixit.

HOſpicii jura inter privatos antiquitus fuiſſe multò ſanctiſſima pervulgatum eſt; ideo Pruſias Rex Bithyniæ, quum legati Romanorum, ut ſibi Hannibalem dederet, poſtularent, hoſpitium excuſavit;
1 ac ne ſe hoſpiti tantam inferre cogerent injuriam, deprecatus eſt, viſaque eſt legatis juſta Regis deprecatio; itaque libenter Pruſiæ permiſerunt, ut eo maleficio prorſus abſtineret. Eadem de cauſâ Piſo, quum ad Neronem tollendum cum aliquot principibus civitatis conjuraſſet, poſſetque in villâ ſuâ hominem facilè trucidare, ubi Nero corporis cuſtodibus remotis, & depoſitâ fortunæ ſuæ mole ſolebat crebrò, jucundeque verſari, id facere conſtantiſſimè recuſavit; ne, ut ait [d] Cornelius Tacitus, *ſacra menſæ, Diique hoſpitales cæde quali ſcumque Principis cruentarentur*; & [e] Ammianus Marcellinus eorum ſcelus execratur, qui Param Armeniæ Regem inter epulas nihil jus hoſpitii veriti obtruncarunt; & affirmat id facinus Barbaros Euxini Ponti accolas perhorreſcere. Sed hoſpitii, quod inter civitatem, aut nationem, & privatum hominem, intercedit, quod publicum dicitur, quodque etiam inter hoſtes ſanctiſſimum habebatur, exemplum proponit noſter Auctor; cujus hæc verba hodierno die ſuſcepimus [f] illuſtranda: *Ænea, Antenoreque & vetuſti jure hoſpitii, & quia pacis, reddendæque Helenæ ſemper auctores fuerant, omne jus belli Achivos abſtinuiſſe.* [g] Antenorem igitur hoſpitio Grajorum excepiſſe Legatos conſtat ex Homero, qui tertio Iliadis libro miſſos ab Achivorum exercitu ad Helenam repetendam Ulyſſem, & Menelaum apud Antenorem eſſe diverſatos, & ejus hoſpitio publico uſos teſtatur his verbis: [h] 1

Τὴν δ' ἆυτ' Ἀντήνωρ πεπνυμένος ἀντίον ηὔδα,
Ὦ γύναι, ἦ μάλα τῦτο ἔπος νημερτὲς ἔειπες,
Ἤδη γὰρ ϗ δεῦρο ποτ' ἤλυθε δῖος Ὀδυσσεὺς
Σεῦ ἕνεκ' ἀγγελίης σὺν ἀρηϊφίλῳ Μενελάῳ,
Τὺς δ' ἐγὼ ἐξείνισσα, ϗ ἐν μεγάροισι φίλησα

Id autem hoſpitium Antenori ſaluti fuit; nam, ut [i] Euſtathius tradit, quum Græci Trojam cepiſſent, Agamemnon, ne militum ad prædam, incendendamque urbem diſcurrentium licentiâ Antenoris quoque domus diriperetur, ejus januæ [l] pantheræ pellem juſſit appendi; edictoque vetuit, ne quis auderet ædes violare, ubi pantheræ pellem conſpexiſſet; ita ſervatam Antenoris domum, nec illatam a Græcis injuriam domino ferunt. Id autem tributum non ſolùm hoſpitii religioni, quæ 1
magna habebatur, ſed etiam Antenoris beneficio, quo Grajorum proceres, & multitudinem ſibi devinxerat; quum enim legati Achivorum Antenoris hoſpitio uterentur, Trojanorum multitudo inſtigante Alexandro,

[a] Plin. libr. 3. cap. 20. [b] Idem Pl. libr. 3. cap. 14. [c] Pompon. Mela libr. 2. cap. 4. [d] Cornel. Tacit. Annal. libr. 15 num. 52. [e] Ammian. Marcellin. Hiſtor. [f] Tit. Liv. libr. 1. in princip. [g] Pauſan. in Phocic. ſive libr. 10. [h] Hom. Iliad. γ. v. 203. [i] Euſtath. in hunc Homeri loc. [l] Pauſan. ibid. & Sophocles apud Strabonem libr. 13.

dro, & iis, qui cum eo ſentiebant, conſilium cepit legatos trucidandi; ſed Antenoris operâ, qui obviam ivit ſurori Trojanorum, ſervati ſunt, incolumeſque dimiſſi Græcorum oratores. Quapropter Antenor non proditione, & malis artibus, ut quidam ſuſpicantur, ſed fide erga legatos, & gentium, & hoſpitii jure tuendo, ut ſervaretur ab hoſtibus, eſt conſequutus. Neque Trojani queri poterant de neceſſitudine, quæ inter Antenorem, & Græcos intercedebat, cujus auctores ipſi fuerant; nam hoſpitia legatis publico conſilio, & auctoritate tribuebantur; idcirco [a] Herodotus notat inter cetera munia, quibus Reges Lacedæmoniorum fungebantur, id non in poſtremis fuiſſe, quod legatis exterarum gentium, vel aliis hoſpitibus, qui publico munere fungerentur, hoſpitia aſſignabant; qui verò legatos, aut magiſtratum alicujus civitatis domo excepiſſet, hoſpes ejus civitatis dicebatur; quare liquet, cur Livius dicat inter Antenorem, & Græcos fuiſſe jus hoſpitii conſtitutum: Hi verò publici ho-
4 ſpites [b] πρόξενοι græco vocabulo vocabantur; eorum munus legatos lautè, & liberaliter habere, in populi concionem, vel ſenatum deducere. Atque haud ſcio, an quia hi proxeni legatis populum conciliarent, ideo [c] omnes conciliatores πρόξενοι dicantur, & προξενεῖν ſit *conciliare*, unde proxenetæ, qui conciliant alicui mutuam pecuniã, qui latinâ voce pararii appellantur [d] Senecâ teſte, qui libro ſecundo de beneficiis ita loquitur: *quidam nolunt nomina ſecum fieri, nec interponi pararios, nec ſignatores advocari;* omninoque proxenetæ ſunt hi, qui ſe inter eos interponunt, qui contrahunt; & proxenetica præmia, quæ proxenetis tribuuntur; & proxenetria apud Interpretem Ariſtophanis, quæ conciliat nuptias. Sed, ut ad publi-
5 cos hoſpites revertamur, interdum pro magnis in Rempublicam meritis hoſpitii honos principibus viris a populo deferebatur. Quapropter [e] Demoſthenes tradit Athenienſes affectos ingentibus a Macedoniæ Rege beneficiis hoſpitium eſſe Regi cum Athenienſi civitate decreviſſe; erat quippe magna neceſſitudo civitati cum eo, qui ejus proxenos haberetur. Ideo [f] Thucydides inducit Alcibiadem apud Lacedæmonios commemorantem προξενίαν, ideſt hoſpitium, quod ſuis Majoribus erat cum Spartanâ Republicâ conſtitutum, eoque nomine crimen diluentem alienæ ab illâ civitate voluntatis. Hoc autem hoſpitium publicum reſpicit Virgilius Æneidos libro tertio, quum Thraciam appellat hoſpitium Troiæ; ſic enim loqitur:

Terra procul vaſtis colitur Mavortia campis,
Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo,
Hoſpitium antiquum Trojæ, ſociique penates

& Plautus [g] Amphitruone, qui ſic ait:

...... *ita*
Peregrè adveniens hoſpitio publicitus accipiar

Nec verò mirari debemus privatæ neceſſi- 6
tudinis nomen ad civitates, Reſque publicas eſſe tranſlatum; ſiquidem nulla fuit inter privatos neceſſitudo, quæ non inter civitates intercedere crederetur. Hedui Romanorum [h] fratres appellati ſunt; & coloniæ populos, a quibus fuerant deductæ, Patrum loco venerabantur; hinc [i] illud Virgilii:

Albanique patres ......

Albanos Patres vocat Romanorum, quia Roma fuit Albanorum colonia; & Marcelli [l] ſunt habiti Siciliæ patroni, omninoque provinciæ eos patronos adoptabant, quorum vi, & armis in poteſtatem populi Romani redactæ fuerant.

[a] Ita refert Cæl. Rhodig. libr. 11. cap. 10. [b] Suid. in V. Πρόξενος, & Ælius Dionyſ. apud Cæl. Rhodigin. libr. 11. cap. 10. [c] V. Brod. in Comment. Ling. Græc. in V. οἱ προξενοῦντες. [d] Seneca de Benef. libr. 2. c. 22. [e] Demoſthen. in Philippic. [f] Thucyd. l. 6. [g] Plaut. Act. 1. ſc. 1. Amphitr. [h] Strabo libr. 4. de Galliâ. [i] Virgil. Æneid. libr. 1. in princip. [l] T. Liv. libr. 26.

DISSERTATIO XVII.

De Romuli origine.

Aborigines e truncis, & roboribus natos fama eſt propter vitæ duritiam; licet autem Græci Italorum luxum reprehendant, de eâ Italiæ parte, quæ Magna Græcia appellatur, id eſt accipiendum. Plerique philoſophi veteres exiſtimabant eſſe quasdam ſempiternas mentes corporis omnino expertes, & ſummi Dei adminiſtras, quas pariter Deos nuncupabant, & pro diverſitate munerum diverſis nominibus diſtinguebant; nam eam, quæ Terram adminiſtrat, Rheam, ſeu Veſtam nominabant; quæ Mare, Neptunum, & ſic deinceps. His ſubjectos eſſe genios ferebant, & nomine eorum Numinum, quibus ſubjiciebantur, nuncupari; quorum triginta millia Terris oberrare tradit Heſiodus. Hos corpus habere quidem, ſed ſubtile, & nonniſi, quum ipſi volunt, aſpectabile opinabantur; adeout cum feminis miſcerentur; & eorum alios eſſe immortales, alios mortales, auditamque vocem ferebant nunciantem mortuum eſſe Pana. Ex his genitos ſemideos, & heroas, alioſque virtute præcellentes viros arbitrabantur, & præcipuè urbium, gentiumque auctores; hinc heroës ab amore Numinum dici Plato exiſtimat. Noſtri etiam Patres admiſerunt Dæmones, quos vocant Incubos, & Succubos; nonnulli etiam tradiderunt, mentes illas Summi Numinis adminiſtras, quæ ab Auctore ſuo defecerunt, gigantes procreaſſe, quod Sacris Litteris indicari voluerunt. Nec defuerunt, qui putarent Angelos habere quoddam corpus æthereum, quale etiam animæ tribuunt ſectatores Platonis; quin etiam Tertullianus ipſum Deum corpus eſſe exiſtimavit. Alii verò philoſophi abſurdum exiſtimarunt, ex homine, Deoque heroas genitos; eſſe tamen quandam Numinum benevolentiam erga homines virtute præſtantes dixerunt, eorumque curam gerere, quam patris nomine volunt ſignificatam; & hac ratione Romulus ex Marte procreatus dicebatur, & quamplures alii ab aliis Diis. Socratem Deus a fugiendis deterrebat; quod etiam contigiſſe ferunt Plotino, & ſuperiore ſæculo epico Poëtæ præcellentiſſimo.

Quum duabus [a] ex partibus conſtent homines alterâ immortali, ac pæne divinâ; alterâ mortali, nobiſque communi cum mutis animantibus non deſunt, neque defuerunt unquam Mortales, in quibus alterutrius partis natura, & vis ita prævaleret, ut vel Deo, vel teterrimæ belluæ ſimillimi viderentur; & quia facilior eſt in deteriora lapſus, plerique ita corporis naturam amplectuntur, ut nihil altum ſapiant; & quaſi mutæ pecudes nullam cœleſtis animi indolem præſeferant. Sed non ita ſibi omnia deterior pars noſtri vindicat, ut non exiſtant aliquando homines, qui in excolendo animo occupati corpus quodammodo relinquant, vel potiùs conſecrent, & divini propemodum videantur. Id animadverſum præbuit occaſionem credendi 1 præclariſſimos viros Deorum ſato procreatos; ſic Galli [b] ſuæ gentis auctores a Dite Patre genitos exiſtimabant; ideo [c] natales dies, & menſium, & annorum initia ſic obſervabant, ut dies noctem ſubſequeretur: ſic [d] Ariſtomenis Meſſenii, ſic [e] Ariſtodamæ Sicyonii originem conſecrabant: ſic Alexandrum [f] Macedonem, ſic [g] Scipionem Africanum Jove, ſic [h] Auguſtum Apolline natum ex Antiquis nonnulli crediderunt. Et ne longiùs ab Auctore noſtro diſcedamus, ſic [i] Romulum Marte ſatum ferunt, quòd ipſe ingens factis, & animi altitudine, & robore corporis, & prudentiâ mirabilis divinum quid præſeferre videretur; neque enim aut humana origo, aut naſcendi conditio, qua furtim editus, & abjectus ad mortem fuerat, aut educationis ratio, qua inter pecora nutritus, inter paſtores adoleverat, tantæ indoli congruebant. Quapropter quum tantas virtutes aliunde haurire non potuiſſet, divinitus accepiſſe credebatur; & quia præ ceteris animi dotibus, in eo ſe fortitudo altiùs efferebat, a Marte genitum prodiderunt; & alioquin gens Italorum eâ tempeſtate belli ſtudiis apprime 2 dedita quidquid egregium videbatur, id Marti, quem unicè colebat, acceptum libens referebat. Quod Italorum ſtudium bellicæ rei fuiſſe acerrimum Poëtæ teſtimonio credi convenit, qui [l] cecinit:

Durum a ſtirpe genus Natos ad flumina primùm
Deferimus, ſævoque gelu duramus, & undis;
Venatu invigilant pueri, ſilvaſque fatigant;
Flectere ludus equos, & ſpicula tendere cornu.

& paulo poſt [m] ait:

Canitiem galeâ premimus, ſemperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.

Neque

[a] Sall. in procem. Catilin. [b] Jul. Cæſ. de Bello Gall. libr. 6 [c] Idem ibid. [d] Pauſ. in Meſſen. ſive l. 4. [e] Idem eod. loc. [f] Idem Pauſ. ibid. & Plutarch. in Vitâ Alexandr. [g] T. Liv. libr. 6. Dec. 3. Aul. Gell. l. 7. cap. 1. & Valer. Max l. 1. c. 3. [h] Suet. in Vitâ Auguſti c. 94. [i] Plutarch. in Vit. Romuli, Tit. Liv. libr. 1. [l] Virgil. Æneid. 9. [m] Idem Virgil. ibid.

Neque aliâ causâ fama eſt Aborigines Ita-
licam [a] gentem e truncis, & Roboribus
natam, niſi propter duritiam vitæ, patien-
tiamque laborum. Quamquam non me fu-
3 git a Græcis [b] Italorum delicias, opiparaſ-
que menſas, & vitam luxu diffluentem
reprehendi; ſed id de Italiæ parte, quæ
Magna [c] Græcia vocabatur, eſſe capien-
dum non dubitaverim; quæ propter ur-
bium opulentiam, & excellentem ſoli u-
bertatem, & beatiſſimam omnium rerum
affluentiam, ad voluptates incolas incita-
bat. Nam in ceteris Italiæ partibus ple-
rumque vita abhorrens a luxu, & bellicæ
artes colebantur; confirmavit & hanc opi-
nionem Romana virtus, quæ ceteras lon-
gè ſupergreſſa nationes auctorem ſibi Mar-
tem meritò vindicabat. Neque enim ju-
ſtiùs [d] Athenienſes Minervam propter ur-
bis eximiam ſapientiam; neque [e] Scythæ
Herculem propter vitæ genus vagum, la-
borioſum, exercitum, avidum belli, ſer-
vitutis inimicum; neque Thraces eun-
dem Martem ob feritatem ejus nationis,
Perſæ [f] Perſeum Jovis filium ob regalem
ejus gentis potentiam, & ſplendorem, quàm
Romani Martem ſuum conditorem eſſe præ-
dicabant. Quis enim populus juſtiore ti-
4 tulo auctorem ſuum bellorum Deum eſſe
gloriatus eſt, quàm illa gens, quæ plures
numeravit triumphos, quàm annos; plu-
ribus eſt ornata victoriis, quàm ſimul om-
nes nationes; plures vincendo regiones co-
gnovit, quàm quiſquam ante peregrinan-
do; quam [g]

..... neque fervidis
Pars incluſa caloribus
Mundi, nec Boreæ finitimum latus,
Durataeque ſolo nives

a feliciſſimo victoriarum curſu abegerunt;
quæ Europam, Aſiam, Africam ſubigen-
do nihil eſſe invictum Romanæ potentiæ
declaravit? Neque verò philoſophorum
placita opinioni vulgi conſecrantis origi-
nem populi Romani, & miſcentis huma-
na divinis magnopere repugnabant; nam
quamquam ſummum illum naturæ princi-
pem, & omnium rerum architectatorem
Deum tantæ majeſtatis eſſe [h] voluerunt, ut
ſecretus ab omnibus licet omnibus infu-
ſus nulli miſceatur, nedum [i] Liberos pro-
creare, aut habere commercium cum fe-
minis poſſit; tamen inter illam divinam,
ſupremam, immortalemque naturam, &
humanam eſſe nonnullas interjectas natu-
ras. Nam ſecundùm Deum ſummâ virtu-
te, præſtantiaque præditas eſſe mentes illas 5
ab omni corporis contagione ſeparatas,
ſempiternas adminiſtras Dei ſummi, quas
Deos Antiqui nuncupabant, & pro diver-
ſitate munerum diverſis nominibus [l] di-
ſtinguebant; his verò ſubjectos eſſe genios
immortales quidem, ut ſuperiores, corpo-
re verò utentes, ut homines, licet id ſit
admodum ſubtile, & niſi quum ipſi vo-
lunt, haudquaquam aſpectabile. Horum
multa genera eſſe per omnes terras, to-
tumque Cœlum ſparſa, diſparemque natu-
ram cenſebant; adeo ut alii ad ſuperarum
mentium præſtantiam accedere, alii verò
non longè ab humanâ imbecillitate remo-
ti crederentur. Quin & eorum non pau-
cos eſſe mortales ferebant, auditamque Pa-
nos [m] morientis aliquando vocem; ſed e-
tiam eos, qui morti non ſunt obnoxii, ut-
pote conſtantes corpore, humanis affectio-
nibus non carere. Quapropter [n] Apule-
jus, & [o] Pſellus cum mulieribus miſceri,
venereâ voluptate perfundi, & Liberos pro-
creare tradiderunt. Sed & [p] noſtri Patres
Dæmones, quos vocant incubos, & ſuc- 6
cubos, agnovere; longius progrediuntur
nonnulli, & etiam mentes illas ſummi Nu-
minis adminiſtras, quum ab Auctore ſuo
aliquando defeciſſent, ad cupiditatem ge-
nerandi [q] prolapſas Gigantes procreaſſe;
idque ſacris litteris indicari Lactantius Fir-
mianus [r], Philo, Joſephus hiſtoricus, a-
liique complures voluerunt. Quæ ſenten-
tia [ſ] ab eorum opinione manavit, qui eas
mentes, quas Angelos Chriſtiani vocant,
habere quoddam corpus æthereum, tenue,
pellucidum, igneâ mobilitate præditum
(cujuſmodi corpus animæ, quaſi vehicu-
lum, ſectatores Platonis tribuunt) putave-
runt; quam ſententiam Baſilius ille Ma-
gnus, & plerique Patres Græci ſequuti ſunt,
& Tertullianus; ſed Tertullianus alio mo-
do; nam & [t] mentes, & Deum ipſum cor-
pora eſſe [u] Tertullianus exiſtimavit. Ve-
rumtamen plerique, ut dicebamus, cœle- 7
ſtes illos Deos corpore, materiaque care-
re, &

[a] Virgil. Æneid. libr. 8. vid. Diſs. 4. in Thucydid. n. 10. [b] Plato in Epiſt. apud Athen. libr. 12. cap. 6. [c] Plin. libr. 3. cap. 5. & 10. [d] Plato in Critia, & Lactantius Firmian. libr. 1. de Falsâ Relig. cap. 15. [e] Herodot. libr. 4. cap. 8. [f] Idem libr. 7. cap. 150. [g] Horat. libr. 3. Od. 24. [h] Aratus in Phænomen. & Virgil. Eclog. 3. Seneca de Benef. libr. 4. cap. 8. & idem Virgil. libr. 6. Æneid. & Seneca Epiſtol. 95. [i] Lactant. Firmian. libr. 1. de Falsâ Rel. cap. 16. [l] Plato in Timæo, & in Convivio, & Apulejus de Deo Socrat. [m] Lil. Greg. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 17. in fin pagin. 437. verſ. 19. [n] Apulejus ibid. [o] Michaël Pſellus de Dæmonib. [p] Div. Auguſtin. de Civit. Dei libr. 15. cap. 23. [q] Div. Auguſtin. ibid. [r] Lactantius Firmian. de Orig. Error. libr. 2. cap. 15. [ſ] Origin. libr. 2. de Principiis cap. 2. [t] Tertull. de Habitu muliebr. cap. 2. [u] Idem Apolog. cap. 47. Lil. Greg. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 15. pag. 421. verſ. 10.

re, & vitiis, quæ proficiſcuntur a corpore, cenſuerunt; omnium autem horum expertes non eſſe genios, qui quaſi minorum gentium Dii habebantur, quos medioxumos Comicus [a] appellavit. Non abſurdum autem omnino putant poſſe miſceri cum feminis hujus generis Numina, & filios gignere; qui naturâ ex homine, Deoque mixtâ ſemidei, & heroës vocabantur; & heroica quidem tempora, quibus [b]

...... domos inviſere caſtas
Cælicolæ ſpretâ nondum pietate ſolebant,

multos hujus generis habuerunt; conſequutæ verò ætates, quaſi ea conſuetudo jam exoleviſſet, pauciſſimos; tamen & Aratum [c] ab Æſculapio genitum, & [d] Platonem Apollinis ſemine procreatum, & Alexandrum [e] Jovis Hammonis editum ſtirpe percrebuit; non ex illius Jovis, aut Apollinis ſtirpe [f] nimirum

.... qui templa Cæli ſumma ſonitu concutit

vel [g]

.... qui terrarum flammis opera omnia luſtrat;

ſed ex alicujus genii, qui Jovem ſequeretur,
8 aut Apollinem. Nam mentes illas ſupremi
Numinis nuncias, & adminiſtras a rerum Principe alias aliis muneribus eſſe præpoſitas, quæ pro diverſis officiis diverſa nomina ſortitæ ſint; nam [h] quæ Terram adminiſtret, Rheam, vel Veſtam nominari; quæ mare, Neptunum; quæ [i] aërem, Junonem; quæ lucidiſſimum Ætherem, Minervam, & eodem modo deinceps; his autem ſubditos eſſe genios, quam plurimos, quum Heſiodus [l] tradiderit eorum millia triginta terris oberrare

Τρὶς γὰρ μυρίοι εἰσὶν ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτέρῃ
Ἀθάνατοι Ζηνὸς φύλακες θνητῶν Ἀνθρώπων

Hos eorum nomine, quorum Numini, ac poteſtati ſubjiciuntur, appellari; atque hos etiam [m] amore tangi, cum feminis congredi, & heroës procreare; quos dictos Plato putat [n] ἀπὸ τῦ Ἔρωτος, ab amore Numinum erga homines. Aliis autem abſurdum vide-
9 tur mortalia cum immortalibus commiſce-
re, ac perinde facere eos, qui ex homine, Deoque heroas genitos eſſe commemorant, ac fecerunt poëtæ, qui [o] Hippocentaurum, & [p] Chimæram, aliaque monſtra e diverſis conflata naturis confinxerunt; eſſe tamen quandam benevolentiam Numinum erga homines juſtitiæ, virtutiſque cultores, & ſceleris puros, & innocentes. Quare veriſimile videri Deos horum hominum præcipuam curam gerere; ſic Ulyſſi Minervam, Achilli Thetidem, Agamemnoni Junonem ſemper affuiſſe conſultiſſimus rerum divinarum vates Homerus tradidit; eodemque modo [q] Hippolytum propter caſtitatem Dianæ fuiſſe gratum Tra-
gicorum ſcena declarat. Et ut a poetis, & 12
fabulis abeamus, quis neſcit omnes, qui de Socratis vitâ aliquid litteris mandaverunt, affirmaſſe [r] Deum Socrati præſentem ſemper fuiſſe, qui a fugiendis ipſum deterreret? quod ſuperiore ſæculo Epico Poëtæ præcellentiſſimo tradunt contigiſſe, qui uſus dicitur ſummâ familiaritate cujuſdam genii; & Plotinum Porphyrius in ejus vitâ hujuſmodi numen amicum, quod ejus tutelam gerebat, habuiſſe teſtatur. Quam paternam in homines virtute præſtantes benevolentiam Numinum patris nomine volunt ſignificatam; ut ejus Dei filii dicerentur, cujus Numen ſemper experiebantur propitium. Qua ratione [ſ] Pompeji
Magni filius, dum mari plurimum poterat, 11
Neptuni filius dicebatur; eodemque modo Æneas [t] Veneris filius eſt appellatus, quòd incredibili vi polleret animos hominum ſibi conciliandi, amoremque omnium alliciendi; ſemperque Venerem habuerit amicam, & obſequentem, & ad maximas res conſequendas adjutricem. Cujus editus ſtirpe Romulus Martem [u] Patrem nuncupavit, quòd Martis hoc eſt virium beneficio omnia adeptus videretur; nam vi fratrem a morte liberavit, & materno avo regnum reſtituit vi, & vi Amulii ultus eſt injuriam; & per vim Sabinas rapuit, & ſibi, ſuiſque civibus matrimonia acquiſivit, nullamque aliam Venerem novit, quàm armatam; & vi finitimas urbes in ſuam redegit poteſtatem, & vi agrum Romanum paravit, & Imperium dilatavit; nihil denique perſuadendo, omnia bellando eſt conſequutus; & incredibili eſt uſus Martis benevolentiâ, quum nunquam in tot prœliis, & expeditionibus offenderit.

D I S-

[a] Plaut. Ciſt. Act. 2. ſc. 1. Lil. Gregor. Gyr. de Deis Gent. Synt. 15. pag. 421. v. 8. [b] Catull. de Nupt. Pel. & Thetid. [c] Pauſ. in Cor. ſive l. 2. [d] Diog. Laërt. l. 3. in princ. in Vit. Platon. & D. Hieron. l. 1. contra Jovinianum. [e] Pauſ. in Meſſen. ſive libr. 4. [f] Terent. Eunoch. Act. 3. ſc. 5. [g] Virgil. Æneid. 4. [h] Lactant. Firmian. de Origin. Error. libr. 2. cap. 7. [i] Macrob. Saturn. libr. 3. cap. 4. [l] Heſiod. Op. & Dieb. v. 250. [m] Plato in Cratyl. [n] Plato ibid. [o] Hom. Odyſſ. Φ. & Ovid. Metam. libr. 12. [p] Hygin. fab. 57. [q] Eurip. & Senec. in Hippolyt. [r] Apulejus de Deo Socrat. Plutarch. & Max. Tyrius de Gen. Socratis, Plato in Theage, & in Theæteto, Xenoph. in Apologiâ, Cicer. libr. 1. de Divinat. D. Cyprian. de Idolorum Vanitate, Clem. Alexandr. Stromat. libr. 1. Tertull. de Animâ, & Diogen. Laërt. libr. 2. in Vitâ Socratis. [ſ] Dion Caſſ. Hiſtor. libr. 48. [t] Virgil. Æneid. Lactant. Firmian. de Fals. Relig. libr. 1. cap. 17. [u] Tit. Livius libr. 1. & Plutarch. in Vitâ Romuli.

DISSERTATIO XVIII.

De Romulo a Lupâ nutrito.

Apollo Lycius, & λύκιος a luce dictus eſt, quæ antiquitus λύκη dicebatur, non quòd ei ſacer eſſet lupus; Marti enim conſecratus erat; Argivi tamen lupum numiſmatis imprimebant. Multi a feris nutriti dicuntur; veriſimilius autem eſt, nominis ambiguitatem locum fabulis feciſſe, ut multis exemplis docemur. Animalia quædam inter ſe ſocietatem ineunt. Portenta indicarunt, quales futuri eſsent multi infantes. Meretrices a Latinis lupæ dicebantur, inde lupanar. Olympiadem cum milite, qui Draco dicebatur, corpus miſcuiſse ferunt; hinc fabula manavit, eam cum Jove concubuiſse.

QUi Deo natum Romulum memo-
riæ prodiderunt, non contenti
ejus ortum opinione tantæ ori-
ginis conſecraſſe nutritum etiam
providentiâ Deûm tradiderunt;
ut non genitus modò, ſed & altus, educa-
tuſque divinitus videretur. Siquidem fe-
runt, quum Romulum, & Remum paulo
ante natos ii, quibus [a] id negotii datum
fuerat, in alluvie Tiberini fluminis expo-
ſuiſſent, veniſſe lupam ſitientem e monti-
bus, & inventis pueris mammas præbuiſſe;
ita Romæ conditores ferino lacte diu nu-
1 tritos, donec eos Fauſtulus regii pecoris
Magiſter ſuſtulerit, ac pro ſuis educarit.
Hoc autem commentum a fabularum avi-
dâ antiquitate non ſine causâ videtur ex-
cogitatum; nam conſentaneum erat a Mar-
te genitos infantes omni humanâ ope de-
ſtitutos, & in vaſtas ſolitudines deportatos
ab eo potiſſimùm animali nutriri, quod Mar-
ti ſacrum habebatur; ut ejus Dei provi-
dentiâ alti crederentur, cujus e ſtirpe fue-
rant procreati. Lupos autem Martis eſſe
famulos antiquitas autumavit; hujus rei
Virgilius [b] teſtis locupletiſſimus, qui lu-
pum Martium vocat hoc Hemiſtichio

Martius a ſtabulis rapuit lupus....

Alludit & [c] Plautus, apud quem ſervus a-
cutiſſimè argutatur, qui quum videret duos
heriles filios viventis patris bona dilapida-
re, & eum ſcortis nequiſſimè viventes con-
ſumere, ait oportere hero ſuo inimicum
eſſe Martem, cujus bona lupæ devorent,
& abſorbeant; qui duo loci ex Plutarcho
in vitâ Romuli explicantur, ubi tradit lu-
pum eſſe Marti conſecratum. Quamquam 2
non me fugit ex vetuſto Sophoclis [d] Inter-
prete quoſdam affirmare lupos eſſe dedica-
tos Apollini; quam opinionem confirma-
vit [e] Lycopolitana Thebaidos civitas, quæ
lupum ſimul, & Apollinem adorabat; quin
& [f] Macrobius affirmat Solem λύκον, hoc eſt
lupum, nominari. Sed hujus appellationis
ratio eſt, quòd lux antiquitus Græco ſer-
mone λύκη dicebatur, unde [g] Latinum lu-
cis vocabulum deductum eſſe conſtat. Di-
ctus eſt autem Apollo λύκος non quia lupus
Apollini conſecratus fuerit; ſed quia lucis
eſt Apollo pater, ex quo Lycius eſt etiam
appellatus. Ambiguum autem vocis fecit,
ut Lupus Apollini ſacer crederetur; ideo
Argivi lupos Apollini ſacrificabant, quò
Sophocles reſpexit, quum eundem Deum
λυκόκτονον in Electrâ nuncupavit, quaſi dicas
luporum interfectorem; idemque [h] populus
numiſmatis lupi formam imprimebat; &
Argis fuit forum Lycæum, quod ex ea-
dem causâ nomen accepit, ut ex Electrâ
Sophoclis intelligi poteſt. Sed ut ad Au-
ctorem noſtrum revertamur, non confutat 3
hanc hiſtoriam, ſive fabulam de Romulo a
lupâ nutrito [i] Livius, ne receptæ religio-
nis fidem argumentis elevet; quod conſi-
lium etiam [l] Straboni, & [m] Juſtino, & Pli-
nio [n] fuit, qui eam rem magnitudini fato-
rum, non ferarum naturæ acceptam ferri
putat oportere. Et ſanè multi longè clariſ-
ſimi viri a feris, vel ab avibus, quum in-
fantes eſſent in deſertis locis expoſiti, nu-
triti memorantur. Nam [o] Semiramidem fe-
minam ſpoliis totius Orientis illuſtrem co-
lumbæ recens natam dicuntur aluiſſe; id-
circo Syris antiquitus religio fuit colum-
bas occidere, quod [p] Tibullus his verſibus
teſtatur:

Quid referam, ut volitet crebras intacta per urbes
Alba Palæſtino ſancta columba Syro?

& Cyrum [q] ſuperiorem a cane, quum eſ-
ſet infans feris objectus, nutritum plerique 4
tradiderunt; Darii [r] quoque equam altri-
cem fuiſſe Hephæſtion memoriæ prodidit;
& [ſ] Hieronem Syracuſanum puerum ab
omnibus deſtitutum apes mellis alimen-
to ſuſtentarunt; quod [t] & de Jove tradi-
tum eſt a poëtis, Virgilio [u] teſte, qui dixit

Nunc age naturas apibus, quas Juppiter ipſe
Addidit, expediam pro qua mercede canoros
Cure-

---

[a] Tit. Liv. libr. 1. [b] Virgil. Æneid. 9. [c] Plaut. in Pœnul. Act. 3. ſc. 3. [d] Scholiaſt. ad Sopbocl. Electram. [e] Maerobius Saturnal. libr. 1. cap. 17. [f] Macrob. ibid. [g] Idem ibid. [h] Scholiaſtes Sophocl. ad Electram. [i] Tit. Liv. libr. 1. [l] Strabo libr. 5. [m] Juſtin. libr. 43. [n] Plin. libr. 8. c. 17. [o] Diodor. Sicul. Biblioth. Hiſtor. libr. 3. cap. 2.

[p] Tibull. libr. 1. Eleg. 7. [q] Herod. libr. 1. cap. 110. Juſtin. l. 1. Lucian. de Sacrificiis, & Ælianus Var. Hiſt. l. 12. c. 42. [r] Ptolem. Hephæſt. l. 3. apud Phot. in Biblioth. n. 190. [ſ] Juſtin Hiſtor. libr. 23. [t] Serv. ad 3. Æneid. libr. V. *Creta Jovis Magni medio jacet inſula Ponto.* [u] Viigilius Georgic. 4.

Curetum ſonitus, crepitantiaque æra ſequutæ
Dictæo Cæli Regem pavere ſub antro

4 Habin autem [a] Regem Tarteſſiorum cerva ſervavit, quæ mammas infanti præbuit, quod & [b] Telepho memorant accidiſſe. Nutrix etiam [c] Ægiſthi fuit capra, Æoli [d], & Boëthi vacca, [e] Hippothoi, & [f] Peliæ equa, urſa Paridis, Antilochi verò canis, Harpalices vacca. Quæ
5 hiſtoriæ quoniam Porphyrio breviter attinguntur libro tertio de abſtinentiâ ab eſu animalium; & is locus non mediocrem ab his hiſtoriis lucem mutuatur, eundem in latinum ſermonem a nobis tranſlatum ſubjecimus; ſic igitur Philoſophus loquitur. *Quiſquis autem e Veteribus nutritus eſt ab animalibus, non tam parentibus, quàm altoribus gloriatur; & alius quidem nutricem jactat lupam, alius cervam, alius capram, alius apes, Semiramis verò columbas, Cyrus canem, Cycnum verò Thrax ille, qui nutritoris nomen tulit.* His hiſtoriis adductus fortaſſe Livius non eſt auſus veterem fabulam confutare; præſertim quum ratio probabilis poſſit afferri, cur homines interdum a feris nutriantur; vel enim uberibus lacte diſtentis belluæ, quò ſe moleſto onere allevarent, infantibus ubera admoverunt; & mutus utilitas homines feris conciliavit eo modo, quo feras inter ſe jungit ad vitæ ſocietatem. Sic [g] pinnam pinnoteres ſemper co-
6 mitatur, quia nutritur a pinnâ, ipſe verò pinnæ vicem præſtat oculorum; nam quum pinna luminibus careat, pandit ſe ſe, ut piſciculos capiat; adnatant piſces, neſcio qua ludendi dulcedine, implentque patentem pinnam; obſervat id pinnoteres, & levi morſu pinnam admonet; illa compreſſo ore piſces eliſos necat, partemque ſocio tribuit: ſic trochilus avicula cum crocodilo ſocietatem init, quia trochilus crocodilum periculo mortis liberat, & ſervat incolumem, excitando dormientem, ubi Ichneumonem videt in eum magno impetu irruentem; & a [h] crocodilo trochilus alitur, dum in os crocodili involat, & reliquias cibi dentibus inhærentes detrahit: ſic ſerpenti cum vulpe convenire dicitur, quia ſe ſe invicem ab aquilâ communi hoſte defendunt. Quare quum utilitas mutas ani-
7 mantes inter ſe conſociet, potuit & cum hominibus copulare, ut ab ipſis homines alerentur; vel Numinis providentiâ magnarum exordia rerum molientis eſt factum, ut infantes in clariſſimos viros evaſuri, quum exponerentur ab hominibus, mirabiliter alerentur a belluis. Hæc mutis animantibus ſenſum dedit humanitatis, & pietatem, quam homines exuerant, induit feris: hæc hominum ſævas cogitationes eludit, & triſtibus initiis lætiſſimos tribuit eventus: huic nihil arduum eſt, nihilque magis uſitatum, quàm ſæva conſilia in auctoris caput convertere; ſicut hoc Amulii inhumanum, crudele, nefarium conſilium convertit in ejus exitium; quem fratris nepotes, quibus molitus fuerat necem, ob hoc ipſum facinus & regno, & vitâ exuerunt. Nec abſurdum fuerit affirmare divinum Numen hoc omen eſſe voluiſſe futuræ Romuli magnitudinis; quum ſoleant interdum in claris infantibus indicia quædam futuræ vitæ apparere. Sic [i] Cœleſtis ignis capiti Servii jacentis in cunis circum- 8
fuſus indicium fuit eximiæ claritatis: ſic luſcinia, quæ [l] in ore Steſichori infantis cecinit, hominis in pangendo carmine ſuavitatem indicavit; & [m] formicæ, quæ in ore Midæ frumentum congeſſerunt, hominis avaritiam, & opes præmonſtrarunt; & in Zoroaſtre [n], quum naſceretur, inſolitus, miruſque riſus argumentum potuit eſſe felicitatis, quam Zoroaſter erat ſapientiæ beneficio conſequuturus: & [o] in Numâ puero canities futuram viri prudentiam declaravit: eloquentiam [p] Platonis, & [q] Pindari, quæ in eorum infantium ore apes favos confinxerunt, dicuntur oſtendiſſe: in Mithridatis ortu quarta Cœli pars ardere viſa rerum ab ipſo geſtarum ſplendorem ſignificavit: in [r] Cyro viſa ſibi in ſomnis Mandane ejus mater ex utero vitem producere, quæ totam Aſiam obumbraret, indicium fuit Imperii totius Aſiæ, quod Cyrus occupavit; Solque viſus e manibus Cyri ter elabi triginta annos regni, quibus Cyrus rerum potitus eſt, indicavit. His de cauſis arbitror Li- 9
vium vulgi opinionem non refutaſſe Romulum, fratremque a lupâ nutritos affirmantis, quæ multis Romanorum ritibus comprobabatur; nam [s] ideo inter ſigna legionum Romani lupos receperunt, quòd Romæ conditor alumnus lupæ crederetur: ideo ficum, juxta [t] quam Romulus, Remuſque expoſiti fuerant, Ruminalem vocabant a rumâ, quæ [u] antiquo ſermone mammam ſigniſi-

[a] Juſtin. Hiſtor. libr. 44. [b] Ælian. Var. Hiſt. libr. 12. cap. 42. & Lucian. de Sacrificiis. [c] Ælianus ibid. & Hygin. fab. 87. [d] Hyg. fab. 252. [e] Hygin. ibid. [f] Ælian. Var. Hiſtor. libr. 12. cap. 42. & Apollod. libr. 1. [g] Plin. libr. 9. c. 42. [h] Plin. libr. 8. cap. 25. [i] Cicer. libr. 1. de Divinat. Val. Maxim. libr. 1. cap. 6. Plin. libr. 2. cap. 107. & libr. 36. cap. 27. & Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 7. [l] Plin. libr. 10. cap. 29. [m] Valer. Maxim. libr. 1. cap. 6. [n] Plin. libr. 7. cap. 16. [o] Serv. ad illud Virg. Æneid libr. 6 *Noſco crines, incanaque menta.* [p] Ælian. Var. Hiſt. libr. 10. cap. 21. & Val. Max. libr. 1. cap. 6. [q] Ælian. libr. 12. cap. 45. Philoſtrat. in Iconibus libr. 2. Pauſan. in Bœot. [r] Herodot. libr. 1. Juſtin. libr. 1. & Valer. Max libr. 1. cap. 7. [s] Plin. libr. 10. cap. 4. [t] T. Liv. libr. 10. & Plin. de libr. 15. cap. 18. [u] Plin. ibid. & Varro de R. R. libr. 2. cap. 1.

gnificabat; a quo vocabulo [a] Rumina, vel Rumia Dea, quæ infantibus præerat, eſt appellata, [b] cui Romani lacte faciebant; & lactentes agni ſubrumi, quòd ſub rumam, ideſt mammam eſſent, Varrone [c] teſte, vocabantur. Nec tamen veritatis amiciſſimus Auctor prætermittit eſſe nonnullos, qui tradant Laurentiã vulgato corpore inter paſtores lupam appellatam (nam meretrices Latinis dicuntur lupæ, Satyrico teſte, qui ſic [d] ait

Ite quibus grata eſt pictâ lupa barbara mitrâ;

unde lupanar originem duxit, qua voce ſignificatur locus, ubi meretrices vulgant corpus [e] Juvenalis:

Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem;

& lupari cum [f] ſcortis rem habere; a rapacitate videlicet [g] ſcorta lupæ nomen acceperant) ab eâ [h] ſuſceptos, & altos eſſe Romulum, & Remum; ideo famam obtinuiſſe Romuli, Remique lupam fuiſſe nutricem. Eodem [i] modo Jovem Meliſſi filiæ paverunt infantem; ſed quia *Apes*
10 *μέλισσαι* græco ſermone dicuntur, ideo proditum Jovem ab apibus melle nutritum: ſic Cyro, ut auctor eſt [l] Herodotus, non canis præbuit mammas, ſed mulier, quæ *Spaca* vocabatur, quæ vox *canem* Medo ſermone ſignificat; multis enim fabulis ambiguitas nominum locum fecit. Olympiadem Magni Alexandri matrem [m] Hephæſtion apud Photium tradit cum milite, qui Draco dicebatur, corpus miſcuiſſe; ex eo natum Alexandrum; unde fabula emanavit Olympiadem cum Jove concubuiſſe, qui ſpecie draconis deliteſcebat: *ὦα* [n] Græcia
11 vetus appellavit ſuperiores ædium contignationes, quæ poſtea *ὑπερῷα* ſunt appellatæ; quia eâ voce *ova* quoque dicebantur, fama obtinuit Helenam ex ovo natam propterea quod in illâ ædium parte quotidie verſari ſoleret: anus [o] Moloſſorum linguâ *πελειάδες* nuncupabantur, ſicuti ſenes *πέλειοι*; quum oraculum Dodonæum anus duæ ex Ægypto profectæ tenuiſſent, & cœpiſſent reſponſa reddere, ex eo fama profluxit in oraculo Dodonæo columbas [p] futura prædicere. Solebant Veteres nomina fluminum hominibus imponere; cujus moris mentionem facit Silius libro primo, ubi de Rege Tago, quem injuſtè Haſdrubal interfecit, loquitur: idem indicat [q] Photius, qui tradit Herculem, niſi fallor, Ægyptium, Nilum appellatum. Ex hoc autem more multæ fabulæ originem habuerunt, quæ multos a fluviis procreatos, multa a fluviis geſta eſſe finxerunt; omninoque abundat his exemplis antiquitas; quapropter minimè mirum eſt, ſi vocis ambiguum fecit incertum, utrum ſit habenda Romuli nutrix mulier, an fera.

DISSERTATIO XIX.

In ea Livii verba: *Palatinum Romulus, Remus Aventinum ad inaugurandum templa capiunt &c.*

Templa a tuendo dicta ſunt; erant autem loca, quæ augures animo deſignabant. Primi Phoroneus, & Merops templa, & aras extruxerunt; antiquitus enim ſepulcra pro templis colebantur; poſtea verò heroibus foci, Manibus, & ſubterraneis Numinibus foſſæ, & megaro, ideſt ædes, attributa ſunt; hinc explicatur Homerus. Mos ſepeliendi Mortuos in templis ab ultimâ origine repetitus eſt. Germani, & Perſæ nefas arbitrabantur parietibus Deos cohibere, quum Deus hunc Mundum ſibi pro templo ædificarit. Levam partem Plinius ex augurum diſciplinâ cenſet Orientem; Septemtrionem verò Livius, & Dionyſius Halicarnaſſeus reſpectu orantium, qui Orientem ſpectabant; ſed Ægyptii, Homerus, & Ariſtoteles levam partem eſſe Occidentem putabant; ideo lyricus chorus, qui quum ſtrophas caneret, motum inerrantium ſtellarum ab Oriente in Occidentem repræſentabat, movebatur a dextrâ in ſiniſtram; quum autem antiſtrophas, a ſiniſtrâ in dexteram, quia errantium ſiderum motum ab Occidente in Orientem imitabatur; demum quum epodos caneret, conſiſtebat Terræ ſtabilitatem ſignificans; Auctor autem libri de Mundo levam eſſe Meridiem probat; ex qua ſententiâ facilis eſt Lucani interpretatio; & ex his intelligitur, quæ ſint partes anticæ, & poſticæ. Fulgura, & tonitrua a levâ parte auſpicatiſſima. Quæ nam eſſent Numina leva. Dionyſius Halicarnaſſeus tradit Romulo, quum regnum eſſet ſuſcepturus, auſpicium fuiſſe fulgur a levâ; duodecim verò vultures Livius. Augures avium alias dicebant Oſcines; Alites alias, quæ dividebantur in Præpetes, & Inebras. De augurum dignitate, & numero.

PRincipia rerum agendarum a Deo optimo maximo eſſe ducenda, nihilque gerendum, quod non divinæ illi ſapientiæ probaretur, quum Antiqui viderent, antequam aliquid negotii ſuſciperent, explorandam ſibi du-

[a] D. Auguſt. de Civ. Dei libr. 6. cap. 8. & Plutarch. Probl. cap. 57. [b] Plutarch. ibid. & Varro de Re Ruſt. libr. 2. c. 11. [c] Varro de R. R. libr. 2. c. 1. & cap. 11. [d] Juven. Sat. 3. v. 66. [e] Juv. Sat. 6. v. 231. [f] Non. Marcellus. [g] Iſidor. l. 10. [h] T. Liv. libr. 1. [i] Lactant. Firm. libr. 1. de Fals. Rel. cap. 22. [l] Herod. libr. 1. cap. 110. [m] Hephæſt. libr. 3. apud Phot. Biblioth. 190. [n] Athen. l. 2. [o] Servius ad Eclog. 9. Virgil paulo poſt princip. [p] Herod. l. 2. Strabo l. 7. Dion. Halic. l. 1. & Ov. Metam. l. 13. [q] Hephæſtion l. 2. apud Photium Biblioth. n. 190. & Cic. libr. 3. de Nat. Deor.

bi ducebant Numinis voluntatem; & quoniam a Majoribus acceperant avium occen-
1 tu, volatuque, & fulgurum, fulminumque monitu, & extis victimarum Deorum immortalium mentem præcipuè declarari, nullam rem majoris momenti aggrediebantur, quin priùs auſpicia captaſſent, & aves conſuluiſſent. Hujus exemplum rei in Auctore noſtro reperitur; qui Romulum, & Remum tradit, quum inter ſe de Regno diſceptarent, augurio litem diremiſſe, & Romulum auſpicatò Regnum ſuſcepiſſe; his autem verbis clariſſimus Auctor exponit hanc [a] hiſtoriam: *Palatinum Romulus, Remus Aventinum ad inaugurandum templa capiunt; priori Remo augurium veniſſe fertur ſex vultures; jamque nuntiato augurio quum duplex numerus Romulo ſè oſtendiſſet, utrumque Regem ſua multitudo conſalutaverat; tempore illi præcepto, at hi numero avium Regnum trahebant.* Quæ verba ut illuſtremus, nobis convenit explicare, quidnam ſit templum capere, & quid templum antiquitus diceretur, & quanta fides auguriis apud Antiquos fuerit, & quomodo Romulus augurium peregerit. Templum a tuendo eſſe dictum [b] Var-
2 roni placet; qua de causâ Cœlum a poëtis templum eſt appellatum; ſic vetus [c] Poëta Cœlum vocat in hoc verſu:

Unus erit, quem tu tolles ad cærula Cœli
Templa....

Eodem modo, & Inferi Acherontia templa dicuntur a poëtis; cujus rei teſtis eſt Poëta tragicus apud Ciceronem libro ſecundo Tuſculanarum [d] quæſtionum:

Acherontia templa alta Orci
Pallida, obnubila, obſita tenebris loca

& Lucretius, qui ſic [e] ait:

Et ſi præterea tamen eſſe Acheruſia templa
Ennius æternis exponit verſibus edens.

Quum autem a tuendo templum diceretur;
3 ideo [f] augures loca, quæ conſpectu finiviſſent, templa appellabant; ſumpto quippe lituo (is autem fuit baculus a ſummo leviter inflexus) augur peragebat verbis, intra quos fines mitti ſibi vellet augurium. Conſtituebat autem pro terminis arbores, ut ex verbis [g] Varronis intelligi poteſt; quibus ille teſtatur augures uti ſolitos in templis deſignandis; quæ, ut Scaliger emendat, ſunt hujuſmodi *teſca dumecta ſunto quoad ego caſtè linguâ nuncupavero; olla veter arbor, quiſquis eſt, quam me ſentio templum, tectumque eſto in ſiniſterum: olla veter arbor, quiſquis eſt, quidquid eſt, quodme ſentio dixiſſe, templum, tectumque eſto in dexterum.*

Illud etiam obſervabatur, ut locus, unde augur templum finiebat, eſſet hujuſmodi, ut nulla res auguris proſpicientis aſpectum poſſet impedire; quapropter loca edita eligebantur; ideo Romulus Palatinum, Remus Aventinum colles ad inaugurandum templa ceperunt. Ex his ergo conſtat templum capere apud Livium non aliud eſſe, quam locum, ubi quis augurio agendo regiones determinet, atque deſignet, capere; nec aliud eſſe templum, quàm ſpatium animo, viſuque definitum, & Numini alicui dedicatum. Quare non oportet commoveri,
ſiquando legimus templum dicatum, neque 4
ædem protinus Deo conditam; vetuſtiſſimis nimirum temporibus non ſuperbas in honorem Deûm moles extruebant, ſed agros conſecrabant. Quocirca templa ſunt Græco [h] ſermone τεμένη appellata a verbo τέμνειν, quod ſignificat *ſeco*; id autem perinde eſt, ac ſi dicas loca abſciſſa ab aliis, & ſeparata, quæ poëtæ Græci etiam ἄλση nuncupant; nam licet ἄλσος *lucus* propriè dicatur, tamen, Strabone teſte, poëtæ ſuo more eo vocabulo abutuntur ad ſignificandum quodlibet ſpatium Deo conſecratum. [i] Principes
Phoroneus, & [l] Merops dicuntur templa 5
Diis conſtituiſſe, & aras erexiſſe; ſed initio etiam ſepulcra pro templis colebantur; immo quædam templa nihil aliud, quàm ſepulcra fuerunt; ideo [m] Clemens Alexandrinus putat Lariſſæ in Minervæ delubro ſepulcrum Acriſii fuiſſe; & Athenis [n] in arce parentatum Cecropi; Erichthonio verò in templo Poliadis monumentum conſtitutum; ſicut Immarado in templo Cereris Eleuſiniæ; Hyperoche, & Laodice in inſulâ Delo in Artemiſio ſepultæ perhibentur; aliaque templa defunctorum cineri, & cultibus patuerunt; ut mirari non poſſimus tanquam novum morem, qui ſuperioribus ſæculis vulgò increbuit, ſepeliendi mortuos in templis; eſt enim ab ultimâ vetuſtate repetitus. Nec minùs intelligi poteſt, cur ſepulcra templi nomine a poëtis honeſtentur, ut notat Nonius [o] Marcellus, quo in loco recitat illos Virgilii [p] verſus:

Præterea fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat.

Nam forſitan Priſcis non ſatis ex dignita- 6
te Deûm viſum eſt ſepta parietibus loca Cœleſti Numini dedicare; ſed ea Manibus conſecrabant, quaſi domos quaſdam mortuorum; ſed quum antiquato vetuſto ritu Diis templa cœpiſſent erigi, aræque religioſè conſtitui, tunc, Porphyrio teſte, heroibus

[a] T. Liv. libr. 1. [b] Varr. de L. L. libr. 6. [c] Ennius Annal. libr. 1. apud Varr. libr. 6. de L. L. [d] Varro libr. 9. de L. L. aliter hos verſus refert. [e] Lucret. libr. 1. [f] Cicer. de Divinat. libr. 1. T. Liv. libr. 1. Plutarch. in Vit. Romuli, & Serv. ad Ecl. 9. Virg. v. *Ante ſiniſtra cavâ &c.* & ad libr. 6. Æn. v. *Ipſa ſub ora viri &c.* [g] Varro de Ling. L. libr. 6. [h] Voſſ. Etymol. in v. Contemplari. [i] Hyg. fab. 237. [l] Clem. Alex. in Protr. [m] Clem. Al. ibid. [n] Idem ibid. [o] Non. Marcell. cap. 6. num. 9. [p] Virgil. Æneid. libr. 4.

bus foci, Manibus, & ſubterraneis numinibus foſſæ, & megara, ideſt ædes, ſunt attributa. Qui Porphyrii locus apertè nos docet, cur apud Homerum Inferos aditurus, maneſque placaturus foveam Ulyſſes fodiat. Neque tamen etiam conſequutis temporibus gentes defuerunt, quibus indignum majeſtate Numinum videretur parietibus, & tecto divinum cultum continere; ſiquidem Germanos teſtatur [a] Cornelius Tacitus nefas exiſtimaſſe cohibere parietibus Deos; lucos, & nemora Cœleſtibus conſecraſſe, & Deorum nominibus appellaſſe; & in [b] monte Carmelo Syri Deum colebant, cujus nullum templum, nullumque ſimulacrum viſebatur; & Perſæ [c] Diis immortalibus templa condere ſcelus arbitrabantur. Idcirco [d] Xerxes quum in Græciam veniſſet, Magorum ſuaſu templa Græcorum dicitur inflammaſſe, quæ Græci inſtaurare noluerunt; ut ita ſemiuſta accenderent animos hominum in eam nationem, quæ vel templis Deorum non pepercisset; quum tamen Perſæ non impietate, ſed patriâ religione ducti delubris ignes admoviſſent. Exiſtima-
7 bat nimirum a ſapientiæ ſtudiis non aliena natio non eſſe dignas Deo manibus hominum conſtructas moles; & ædificia anguſtis incluſa parietibus tantam non capere majeſtatem; quum ipſe Deus hunc [e] Mundum auguſtiſſimum, ornatiſſimum, pulcherrimum templum ſibi ædificarit; in eoque Solem ſimulacrum lucidiſſimum poſuerit ſuæ divinitatis; reliqua templa vetuſtate collabi, hominum vi, caſuque proſterni, inundationibus, & terræmotibus labefactari; hoc unius, & immortalis Dei unum, & immortale templum eſſe non ſignis manu factis refertum, ſed ipſius immensâ majeſtate [f] pleniſſimum;

..... *Deum namque ire per omnes*
Terraſque, tractuſque maris, Cœlumque profundum

& ſapientibus placuit, & poëtæ veriſſimè cecinerunt. In hac ſententiâ non Perſæ tantùm fuerunt; ſed & Zeno [g] Stoicæ ſectæ conditor in libro de Republicâ vetat templum Deo condi, aut ſtatui ſimulacrum;
8 & augurum [h] diſciplina, quæ templum hoc in quatuor diviſit partes, lævas ad Orientem eſſe voluit, dexteras ad Occidentem, anticas ad Meridiem, poſticas ad Septemtrionem; idcirco tonitru a lævis auditum partibus, & fulmen ab iiſdem ruens auſpicatiſſimum habebatur; quo ſenſu Virgilius [i] dixit:

Intonuit lævum, & de Cœlo lapſa per umbras
Stella facem ducens multâ cum luce cucurrit

& [l] Ennius:

Quum tonuit lævum bene tempeſtate ſerenâ

Et Plinius [m] refert ab Oriente fulmen profectum, quum in Orientem conceſſerit maximæ felicitatis argumentum eſſe; quod genus dicitur [n] Syllæ fortunæ felicitatem ſummam portendiſſe. Atque haud ſcio, an quia partes Orientis, quæ lævæ habentur in auguriis, eſſent auſpicatæ, & ſummam rerum proſperitatem indicarent, ideo Virgilius læva Numina appellet ea, quæ rem fortunant, & ad exitus optatos, bonos, feliceſque perducunt, ubi [o] ſic ait:

.... *ſi quem*
Numina læva ſinunt, auditque vocatus Apollo

Quamquam [p] alii id dictum acceperunt de Numinibus, quorum maligna vis, atque natura eſt placanda, ne noceat, ne ſit impedimento, ne adverſetur; ſed, utut ea ſe res habet, in auguriis certè, quæ læva ſe oſtendebant, præſtantiſſima judicabantur, præcipueque fulgura, & fulmina. Hujuſmodi auſpicium & Romulum cepiſſe, 9
quum regnum eſſet ſuſcepturus, & fulgur a lævâ emicuiſſe Dionyſius [q] Halicarnaſſeus refert; idemque [r] moris tradit ceteris fuiſſe Romanis, quum eſſent inituri magiſtratum; ſed [ſ] poſtea vetuſtate rem obſoleviſſe, & dumtaxat imaginem quandam moris antiqui remanſiſſe; nam Auroræ [t] exortu ſurgere candidatos, & quaſdam preces peragere ſub dio; adeſſe verò aliquem ex augurum collegio, qui fulgur a ſiniſtrâ, quamvis nullum apparuerit, nunciet. Hoc auſpicio uſum Romulum, quum eſſet regnum ſuſcepturus, Dionyſius [u] tradit; Livius [x] autem non fulgur, ſed duodecim vultures memoriæ prodidit ſe Romulo oſtendiſſe, quod feliciſſimum credebatur augurium; nam [y] Herculem quoque gaviſum ferunt, ſi quando aliquam rem aggredienti vultur appáruiſſet. Hujus rei Plutarchus [z] reddit ratio-

[a] Corn. Tac. de Mor. Germ. [b] Corn. Tac. l. 2. n. 78. Hiſt. [c] Herod. libr. 1. c. 131. Strab. libr. 15. [d] Cic. libr. 2. de Leg. [e] Macr. in Somn. Scip. libr. 1. c. 14. [f] Virgil. Georg. libr. 4. [g] Diog. Laërt. libr. 7. ſegm. 33. in Vitâ Zenon. & Plutarch. de Stoicorum repugnantiis, Origen. contra Celſum libr. 1. Clem. Alex. Stromat. libr. 5. & Theodoritus ſerm. 3. [h] Varro libr. 6. de L. Lat. non multo poſt princip. Plin. libr. 2. cap. 54. & Dion. Halic. libr. 2. cap. 1. [i] Virgil. Æneid. libr. 2. [l] Ennius libr. 1. Annal. apud Cicer. libr. 2. de Divinatione.

[m] Plin. libr. 2. cap. 54. [n] Plin. ibid. [o] Virgilius Georgic. libr. 4. in princ. [p] A. Gell. libr. 5. cap. 12. [q] Dionyſ. Halicarn. libr. 2. cap. 1. [r] Cicer. libr. 2. de Divinat. [ſ] Cic. ibid. & libr. 2. de Leg. & Dionyſ. Halicarn. libr. 2. cap. 1. [t] Dion. Halicarnaſs. ibid. [u] Dion. Halic. ibid. [x] Tit. Liv. libr. 1. [y] Plutarch. ex Herodot. Quæſt. Roman. [z] Plutarch. ibid.

tionem, quod vultur nihil eorum lædat,
10 quibus homines veſcuntur, fruunturque,
neque animal attingat, niſi mortuum; ideo-
que nulli animantium damnum, aut perni-
ciem afferre videatur; ad hæc perquam ra-
rò conſpiciatur, ut videri poſſit a Deo
miſſus; non ergo mirum, ſi ea avis Romu-
lo omnia præclara viſa eſt portendere.
Nam avium apud Veteres in divinatione
ingens auctoritas; earum duo genera O-
ſcines, & [a] Alites; Oſcines, quæ cantu
augurium faciebant, ab occinendo ſic ap-
pellatæ [b] Horatius:

Oſcinem corvum prece ſuſcitabo
Solis ab ortu

Alites autem, quæ volatu; quæ rurſus in
Præpetes, & Inebras dividuntur; Præpe-
tes, quæ auſpicantem præcedunt, omen-
que firmant; Inebræ [c], vel Inibræ, quæ
adverſæ feruntur, & impedimento ſunt re-
bus; dicuntur etiam [d] Servio teſte Præpe-
tes, quæ ſuperiora petunt, quæ verò infe-
riora, Inferæ. Vultures igitur, quos vidit
Romulus, Alites fuerunt, & Præpetes, nam
volando augurium fecerunt; ideo Proper-
tius [e] cecinit:

Ire palatinas non bene vidit aves.

Quod erat inprimis adnotandum, ut ſciri
poſſet, quomodo peractum ſit augurium,
quod hoc loco narratur a [f] Livio. Ceterum,
11 quod diximus Orientis partes eſſe lævas
videtur adverſari Livio, apud quem eo lo-
co, ubi Numa captat augurium, augur par-
tes ad Meridiem eſſe dexteras jubet, lævas
ad Septemtriones. In eo autem non con-
ſentiunt Auctores; nam Plinius Etruſco-
rum [g] diſciplinam ſequutus in quatuor
partes dividit Mundum, quarum primam
a Septemtrione ad æquinoctialem exor-
tum pertinere tradit; ſecundam ab æqui-
noctiali ad meridiem; tertiam, a meri-
die ad æquinoctialem occaſum; quartam
ab eodem ad Septemtrionem; ſingulas au-
tem quatuor partium in quatuor partes
dividi rurſus, effícique ſexdecim partes;
quarum octo, quæ pertinent ad Ortum,
ſint lævæ, octo, quæ pertinent ad Occa-
ſum, ſint dexteræ. Sed Dionyſius [h] Hali-
carnaſſeus videtur cum Livio conſentire,
vel potiùs a ſe ipſo diſſentire; nam quum
ſtatuat Orientis partes eſſe lævas, eò ſermo-
ne delabitur, ut dicat, quia orantes Orien-
tem ſpectare debeant, partem videlicet
Mundi nobiliſſimam, unde initium motus;
& quia Orientem ſpectantibus à lævâ ſint
Septemtriones, Septemtriones Mundi par-
tem eſſe lævam; quoniamque Oriens Occi-
dente præſtantior, & Septemtrio Meridie,
(nam Arcticus vertex ſemper attollitur,
deprimitur contrarius) ideo præſtantiſſimas
eſſe partes Orientis, quæ pertinent ad Se-
ptemtriones. Hanc rationem Livius ſequu-
tus boreales Mundi partes lævas eſſe dixit,
& omnium præſtantiſſimas; ſed Plinius cum
Dionyſio Halicarnaſſeo conciliari poteſt, ſi
dicamus Plinium Orientem Mundi lævam
appellaſſe partem, reſpectu ipſius Mundi,
& ex augurum diſciplinâ, quæ ita ſtatue-
bat; Dionyſium, & Livium lævas affirmaſ-
ſe partes boreales reſpectu orantium, qui ad
Orientem convertebantur. Sed ab hac o-
pinione diſſentiebant Ægyptii; qui Meri- 12
diem cœleſtibus Diis attributum arbitraban-
tur, ob eamque cauſam tempus meridia-
num Deo putabant conſecratum; & meri-
die templa non introibant, propterea quia
eo tempore templa ſoli Deo patere cenſe-
bant. Horum ſapientiâ Homerus eruditus
meridiem eſſe Mundi faciem confirmavit;
itaque partes Orientis dexteras eſſe cenſuit,
lævas Occidentis; id lyricus chorus occul-
tè ſignificabat, qui quum ſtrophas canebat,
a dextera in ſiniſtram movebatur; quum
autem antiſtrophas, a ſiniſtrâ in dexteram,
quum epodos verò, conſiſtebat; motus
quippe chori, qui primus erat a dexterâ ad
lævam, motum ſiderum inerrantium expri-
mebat ab Oriente in Occidentem; motus
a lævâ ad dexteram errantium ſiderum mo-
tum, ab Occaſu in Ortum; quies autem
chori epodos concinentis, Terræ ſtabilita-
tem in medio quieſcentis. Nec verò huju-
ſmodi ſententia populari conſenſu tantum 13
nitebatur, ſed philoſophorum etiam ratio-
nibus, quas Ariſtoteles affert libro ſecun-
do *περὶ οὐρανοῦ*; Mundum quippe eſſe ani-
mans omnes animantes intra ſe comple-
xum; animantes verò univerſas dexteras,
& ſiniſtras habere partes; & dexteras eſſe
quidem, unde incipit a loco in locum mo-
tus, ſiniſtras verò contrarias; ſiquando au-
tem Cœli motus incepiſſet, ab Ortu fuiſſe
profectò incepturum; ex quo conſequatur
Orientis partes eſſe dexteras, lævas Occi-
dentis. Sed Auctor ille, qui librum de Mun-
do conſcripſit, qui ſub Ariſtotelis nomine
circumfertur, eodem uſus argumento, quod
ſit Mundus animans, ait in eo partes anti-
cas, & poſticas concedi oportere; item
dexteras, & ſiniſtras; inferas, & ſuperas;
ſed in animanti poſtica eſſe, unde animans
movetur, antica, quò movetur; & in Mun-
do igi-

---

[a] Cicer. de Nat Deor. libr. 2. & de Divinat. libr. 1. & Epiſt. 6. libr. 6 ad Cecinnam, & Plin. libr 10. cap. 19 Aliter has diſtinxit Serv. ad libr. 1. Æn. Virgil. v. *Aſpice bis ſenos lætantes agmine cycnos*, & ad libr. 3. Æneid. v. *Et volucrum linguas &c.* [b] Horat. libr. 3. Od. 27. [c] Feſtus. [d] Servius ad Æn. libr. 3. v. *Et volucrum linguas &c.* A. Gell. l. 6. c. 6. [e] Prop. l. 4. El. 6. [f] T. Liv. l. 1. [g] Plin. libr. 2. cap. 54. [h] Dionyſ. Halicarn. libr. 2. cap. 1.

do igitur Orientem, unde motus oxordium, poſticarum partium loco eſſe; Occidentem anticarum; ſiniſtræ Meridiem; dextræ Septemtrionem locum obtinere. Quo conſtituto liquet, quid ſibi [a] Lucanus voluerit, quum dixit:

Ignotum vobis, Arabes, veniſtis in orbem,
Umbras mirati nemorum non ire ſiniſtras.

Quum enim in eâ Arabiæ parte, quæ ultra Cancri circulum ſita eſt, tempore æſtatis umbræ jaciantur in meridiem, hoc eſt in partes lævas, jure mirabantur Arabes, quum in noſtrum veniſſent orbem, ubi umbræ jaciuntur in Septemtrionem, umbras nemorum non ire ſiniſtras, hoc eſt in meridiem non jaci. Atque hæ fuerunt a philoſo-
14 phis uſurpatæ diviſiones; illa verò vulgò celebratior, quam augurum fuiſſe diximus, propter ſummam augurum apud Romanos auctoritatem. Siquidem tanta fuit hujus collegii dignitas, & amplitudo, ut viri ampliſſimis honoribus functi augurum diſciplinæ præeſſent, initio a Romulo ducto, qui [b] optimus augur fuiſſe perhibetur; nullaque res majoris momenti gereretur, ubi aves non addixiſſent; & primarios viros auguratus artem exercuiſſe vel ex eo poteſt intelligi, quòd [c] Cicero cum Pompejo, & Quincto Hortenſio geſſit auguratum; & Germanicus Cæſar auguratu præditus fuit, ut [d] Cornelius Tacitus memoriæ prodidit. Neque id ſacerdotium antiquitus niſi hominibus, qui [e] multum ætate jam proceſſerant, & ſummos magiſtratus geſſerant, mandabatur. Quapropter in Fabio Maximo tanquam ſummæ ſenectutis argumentum Livius [f] adnotat annos duos, & quadraginta augurem fuiſſe. Neque iis mandabatur id ſacerdotium, qui ære alieno oppreſſi non eſſent ſolvendo; conſtat id ex Cicerone, qui ſecundâ Philippicâ confirmat Antonium non potuiſſe petere auguratum, quia ſolvendo non eſſet. Neque augurum multitudine auguratus dignitas vulgabatur; nam [g] initio tres tantùm
15 augures fuiſſe accepimus, ut ſingulis tribubus ſinguli augures tribuerentur; poſtea verò, quamvis eſſet auctus numerus [h] tribuum, & triginta quinque tribus cenſerentur, novem duntaxat [i] augures creari placuit uſque ad [l] Syllæ tempora, qui quindecim creari voluit; qui numerus augurum ſemper poſtea manſit. Ii, quum candidati [m] magiſtratum inibant, ſtatuebant candidatos velato capite; lituus erat in manu, quo regiones eo modo, quo diximus, definiebant, & peractis precibus auguria obſervabant; atque hoc modo Romulus auſpicatò regnum ſuſcepit, de quo nos eſſe dicturos pollicitì fueramus.

DISSERTATIO XX.

De Inſignibus, quibus Romulus regiam majeſtatem auguſtiorem fecit.

Rectiùs omnino ſenſiſſe Livium conjectare licet, qui Romulum, dum Regni Inſignia, faſceſque, & lictores aſſumpſit, prudentiſſimè egiſſe cenſet, quàm Plutarchum, qui ſuperbiâ elatum feciſſe exiſtimat. Vononem Parthi, quòd non faſtu, ſed obviâ in omnes comitate uteretur, regno privarunt. Tigranes adminiſtris Regibus utebatur, & quatuor ex eis ſervilentium habitu ipſi jus dicenti aſtabant.

ROmulum [a] Plutarchus Auctor alioquin graviſſimus tradit ſecundis rebus elatum animi moderationem, qua initio regni fuerat uſus, extremo vitæ tempore ſervare non potuiſſe; & cum multa ſuperbiùs, inſolentiuſque feciſſe, tum habitu, cultuque corporis inſigniorem ſe ſe reddidiſſe, & duodecim lictores cum faſcibus, & ſecuribus apparere ſibi juſſiſſe; ob eamque cauſam a Patribus, qui ſuperbiam ipſius ferre non poſſent, interfectum. Ego verò, 1
pace dixerim tanti viri, non exiſtimo ſuperbiæ Romuli tribuendum, quod ille Imperii majeſtatem ſummæ poteſtatis Inſignibus fecerit auguſtiorem; ſed potiùs prudentiam tanti Regis admiror, quòd quum ingentium virtutum, rerumque geſtarum gloriâ ſe ſe prudentibus venerabilem præſtitiſſet, etiam inanium ſpecie valere apud multitudinem imperitam voluerit. Nam ſi in commentitiâ illa Platonis Republicâ, quam ex ſapientibus, pleneque perfectis hominibus conſtare ſapientiſſimus ille philoſophorum finxit, tale quippiam Romulus deſignaſſet, reprehenſione dignus meritò duceretur. Quum enim Sapientes non rebus externis, & ambitioſo magnæ fortunæ appa-

[a] Lucan. libr. 3. Pharſal. [b] Cicer. de Divinat. Tit. Liv. libr. 1. & Plutarch. in Vitâ Romuli. [c] Cicer. in Bruto in princip. [d] Cornel. Tacit. Ann libr. 2. n. 83. [e] Idem Hiſtor. libr. 1 n. 77. [f] Tit. Liv. libr. 30. aliter Plin. libr. 7. cap. 48. & Val. Max. libr. 8. cap. 14. [g] Tit. Livius libr. 10. [h] Cicer. Orat. 2. de Lege Agrariâ, in Verr. 3. T. Liv. libr. [i] Val Maxim. libr. 2. cap. 4. & Plutarch. in Vitâ Tiberii Gracchi. [i] T. Liv. libr. 10. [l] Luc. Flor. in Epit. Tit. Liv. libr. 89. [m] Cic. libr. 2. de Leg. & libr. 2. de Divinat. & Dion. Halicarnaſſ. libr. 2. [n] Plutarch. in Vitâ Romuli.

apparatu, ſed internis animi bonis, & virtutum ſplendore, ac pulchritudine moveantur, nihil opus certè fuiſſet ad conciliandam Regi populi venerstionem, oculos inanibus regiæ poteſtatis Inſignibus, & purpuræ fulgore perſtringere. Sed quum in eâ civitate regiam dignitatem nactus eſſet, quæ ex hominum genere conſtaret magnâ ex parte agreſti, & imperito, nemo vitio jure verterit præſtantiſſimo Regi, ſi populum, qui inania, & ſpecioſa plerumque miratur, hac etiam ratione in officio continere aggreſſus ſit; & legum majeſtatem, quas ipſe ſanxerat, majorem efficere, auguſtioremque, augendo ſuam, molitus ſit. Quamo-
2 brem, quid de hoc Romuli facto [a] judicarint,

Qui tunc vivebant homines atque ævum agitabant,

neſcio; illud certè me poſſe video ſine ullâ dubitatione defendere conſilium tanti Regis ex omni parte laudandum fuiſſe; quin etiam, ſi quis in tam obſcuris, & vetuſtate ſepultis rebus conjecturæ locus, neque eo tempore, quo res agebatur, nimis inſolens, aut ſuperbum Romuli fsctum viſum fuiſse crediderim. Nam ſi intolerandum oculis Romanorum ſpectaculum fuiſſet, videre Regem purpurâ indutum, ſtiparumque lictoribus, & lictores ipſos cum faſcibus turbam ſubmoventes; atque ea res Romulo exitii cauſam attuliſſet, nunquam profectò id conſilium, quod pernicioſum Romulo fuiſſet, conſequuti Reges uſurpaſſent; præſertim ille, qui maximè omnium moderatus, & ab omni arrogantiâ alienus habitus eſt, Numa [b] Pompilius Romuli ſucceſſor non tam poteſtate Romanæ Rex civitatis, quàm virtute, & ſapientiâ princeps; neque ſi maximè Reges judicia Patrum, & populi contempſiſſent, eadem deinde Conſules contemnere potuiſſent, & [c] Brutus, & Lucretius, quibus auctoribus ſuperbiæ Regum obviam itum eſt; qui certè nunquam iiſdem, quibus illi regni, conſulatus eſſent uſi Inſignibus; ſi id ſuperbum, intolerandumque etiam in Regi-
3 bus videretur. Qusmobrem rectius, ut opinor, Livius [d] de Romulo judicavit; qui non illum tradit ſuperbiâ elatum purpuream tunicam & prætextam purpurâ togam induiſſe, & duodecim lictores præcedere ſibi voluiſſe; ſed ut legum, quas tulerat, majeſtatem augeret, dum ſe venerabilem ſummi imperii Inſignibus facit; verba ſcriptoris florentiſſimi ſunt hæc: *vocataque ad concilium multitudine, quæ coaleſcere in populi unius corpus nullâ re, præter quam legibus, poterat, jura dedit, quæ ita ſancta generi hominum agreſti fore ratus, ſi ſe ipſe venerabilem Inſignibus imperii feciſſet, cum cetero habitu ſe auguſtiorem, tum maximè lictoribus duodecim ſumptis fecit*. Quibus in verbis adnoto Romulum non ſuperbiâ, ſed conſilio, habitu, & aliis Inſignibus auxiſſe regiam majeſtatem; neque id facturum fortaſſe fuiſſe, ſi prudentiorem populum, aut moribus cultiorem nactus eſſet; qualis fuit Græcorum natio, quæ magnitudinem Regum virtute, non faſtu metiebatur, offendebaturque eorum inſolentiâ; ſed apud imperitos, & bonarum artium expertes id prudentiſſimè inſtituiſſe. Nam, ut idem notat, a-
pud homines agreſtes, & rudes nihil in- 1
terdum tam validum eſt, tamque potens, quàm externa ſpecies, & pompa rerum, quibus magis vulgus hominum commove-
tur, quàm admiratione virtutis. Quod a 4
Livio veriſſimè dictum intelligemus, ſi reputabimus apud Barbaros, qui imperiti bonarum artium fuerunt, honori ſemper fuiſſe immodicum luxum, ſuperbiamque, & arrogantiam, & inſanam aulæ magnificentiam Regibus populariam animos mirificè conciliaſſe. Quocirca [e] Cornelius Tacitus memoriæ prodidit Vononem Regem Parthorum, quòd Romæ educatus Barbarorum vitia exuiſſet, & obviâ in omnes comitate uteretur, facilemque ſe ſe, moderatumque præberet, contemptui Parthis habitum, regnoque privatum fuiſſe. Barbari nimirum faſtum pro virtute habent, & in aliorum contemptu potentiam ponunt; & nihil excelſum, magnificumque arbitrantur, niſi quod æqualitatem, moderationemque excedit; ex quo licet animadvertere barbaros omnes Principes incredibili oſtentatione potentiæ ſemper uſos fuiſſe. Quocirca [f] Tigranem accepimus Armeniæ Regem tantâ elatum ſuperbiâ, ut adminiſtris Regibus uteretur; & quatuor circa ſe tanquam ſtipatores habuerit, qui jus dicenti manibus inter ſe conſertis aſtarent, qui ſervientium habitus abjectiſſimus habebatur; & ſine regiis Inſi-
gnibus equitantem pedites ſequerentur. 5
Reges autem Indorum [g] quum prodibant, cultu Deorum affici ſolitos memoriæ proditum eſt; ſiquidem miniſtri complures cultu corporis maximè inſignes cum argenteis turibulis lecticam ſtipabant, qua Rex vehebatur; & iter omne, quacumque ille geſtabatur, ture, pretioſiſſimorumque ſuffitu odorum vaporabant; ipſe ingens viſu, vultuque, & toto corpore ſuperbiam maximè præferens, ornatu tanto, quantum Barba-

rorum

[a] Ennius apud Cicer. de Seneſt. [b] Plutarch. in Numâ, & Tit. Liv. libr. 1. [c] T. Liv. ibid. & Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 10. [d] Tit. Liv. libr. 1. [e] Corn. Tac. libr. 2 Ann. in princ. [f] Plutarch. in Vit. Luculli. [g] Cæl. Rhod. libr. 8. cap. 2.

rorum abſurdæ luxuriæ conjuncta ſuperbia excogitare maximum potuit, ſe viſendum populis venerantibus, & ad omne obſequium ſe ſubmittentibus præbebat.

DISSERTATIO XXI.

De conſilio Romuli, quo ſumptis Inſignibus Regni auxit regiam majeſtatem.

Romulus primus in Europâ regiam auxit majeſtatem. Ante Perdiccam Regum uxores panem conficiebant. Cella erat ſuper caput Regis Perſarum, in quâ quinque millia aureorum talentorum recondebantur, & Cervical Regis dicebatur; ſub pedibus verò tria millia aſſervabantur, & Scabellum vocabatur; crater etiam aureus erat, ex quo ſolus Rex, ejuſque filius natu maximus bibebat. Crœſum Cambyſes, & Demaratum Darius interfici juſſerunt ob conſilium ſalutare quidem, ſed abhorrens ab eorum voluntate. Tachos Ægyptiorum Rex Ageſilaum claudum, & exiguâ ſtaturâ deriſit; quare ab eo regno ſpoliatus eſt, qui opem ei laturus advenerat. Ptolemæus Ceraumi cognomine gloriabatur. Sapor Lunæ, Soliſque fratrem ſe appellabat.

Conſilium Romuli, quo duodecim
lictoribus, tunicaque purpureâ,
prætextaque purpurâ togâ conſpe-
ctiorem fecit regiam majeſtatem,
quod accuſante Plutarcho [a], Livio [b] appro-
bante ſuſcepimus heſterno die defenden-
dum, eo magis admiratione dignum exiſti-
mo, quòd Romulus videtur in Europâ pri-
mus, aut inprimis excogitaſſe rationem, qua
regia dignitas auguſtior appareret. Nam He-
1 rodotus [c] tradit ante Perdiccam, qui multis
annis poſt Romulum regnavit, Macedoniæ
Reges vitam coluiſſe tam parum a vulgi vi-
tâ, & conſuetudine abhorrentem, ut Regis
uxor panem ipſa conficeret, & operis, quas
vir conduxerat, cenam appararet. Ante
Romulum verò adeo in regiâ fortunâ ni-
hil ſplendidum fuit, aut magnificum, ut
Reges cenam ſibi ipſis procurarent; qua
de causâ Homerus inducit Achillem, &
Patroclum hoſpitibus miniſtrantes, & ſtatuit
ad cyathos Menelai filium Megapenthem;
Nauſicaam verò Alcinoi Regis Phæacum
filiam, ut veſtes lavaret, ex urbe cum an-
cillis exeuntem; Ulyſſem verò gloriantem
facit ſe ſe & ligna ſecare, & ignem accen-
dere, & ſciſſoris optimè fungi ſcire mi-
niſterio; quod in Homero Julius Scaliger
ſine causâ immodicè reprehendit; quum eâ
tempeſtate nihil hujuſmodi Regibus eſſet
indecorum; & hæc, prout eſt uſus, & con-
ſuetudo, vel turpia, vel honeſta habeantur.
Conſuetudo autem ferebat, ut Reges obi-
rent ea munera, quæ nunc homine libero
indigna videantur; qui a populis creati ju-
ſtitiæ fruendæ causâ leges quidem tueban-
tur, ſcelera ſuppliciis coërcebant, res bel-
licas adminiſtrabant; in ceteris nihil emi-
nens habebant, nihil præclarum, nec pri-
vatam fortunam regale faſtigium excedebat.
Sed Romulus primus vidit, aut inprimis, 2
principatum etiam inanibus valere; neque
poſſe legum, quas tulerat, auctoritatem ſan-
ctam eſſe, niſi lator earum venerabilis ha-
beretur; & ſibi quidem vel avo a fraternâ
injuriâ vindicato, vel Urbe conditâ, & le-
gibus temperatâ, vel finitimis omnibus pro-
fligatis, ſatis partum veræ gloriæ; unum
deeſſe internis animi bonis, & ſolidis lau-
dibus affluenti externum quemdam ſplen-
dorem, ſpeciemque dignitatis aſſumere;
eam porrò ſibi comparandam. Non enim
Populum Romanum regebat talem, qualis
poſtea fuit, qui, Tacito teſte, vim magni fa-
ciebat, inania tranſmittebat; ſed collu-
viem paſtorum, ſed e finitimis populis
affluentem cujuſquemodi plebem. Nam
quamquam Dionyſius [d] Halicarnaſſens, Plu-
tarchuſque [e] conetur oſtendere primos Ro-
mæ colonos fuiſſe Pelaſgos, & Arcades,
& alios Græcos honeſtâ origine, nec in-
geniis abſonis; tamen inficias ire non poſ-
ſumus ad Urbem condendam omnis gene-
ris plebem confluxiſſe; ea rudis bonarum
artium, agreſtis, & barbara etiam inanium
admiratione erat ad obſequium ſui Regis
pertrahenda; nam rudes homines his præ-
cipuè rebus commoventur; ideo barbaros
Reges diximus ſemper uſos regali magnifi-
centiâ, aulæque ſplendidiſſimo apparatu,
& fortunæ ſuæ pompâ, cultuque mirifico,
& ſuperbiâ, faſtuque erga populares; quæ
apud eruditiores, cultioreſque nationes o-
dio ſemper laborarunt. Quo conſilio Cy- 3
rum ſuperiorem accepimus Aſiæ regnum
conſequutum, quibus rebus poterat, Bar-
baros ad ſui cultum, venerationemque per-
puliſſe; nam [f] quà Cyrus curru vehebatur,
populus arcebatur, patenteſque viæ tran-
ſeunti Regi præbebantur; ipſe verò pro-
grediebatur cum rectâ tiarâ, indutus tuni-
câ purpureâ, albo diſtinctâ, quàm nemini
licebat uſurpare; ipſius verò currum quum
mode-

[a] Plutarch. in Vitâ Romuli. [b] Tit Livius libr. 1. [c] Herodot. libr. 8. cap. 138. [d] Dion. Halicarn. libr. 1 [e] Plutarch. in Vitâ Romuli. [f] Xenoph. de Inſtit. Cyri libr. 8.

moderaretur auriga procerâ ſtaturâ, ipſe ita collocatus erat, ut procerior videretur, quem præcedebant duo millia haſtatorum; exinde tauri ducebantur Jovi, aliiſque Cœleſtibus immolandi; deinceps equi Solis, curruſque Jovis cum jugo aureo, qui candidis equis trahebatur; hunc Solis currus, equis albentibus aureo jugo ſequebatur; poſt quem alius currus, quem purpurâ intecti equi trahebant, quo ſacer ignis, quem adorabant Perſæ, vehebatur; poſt ipſe Cyrus, pone trecenti ſceptrum ferentes. His adjungebantur equi ducenti, qui nullum alium, quàm Cyrum, ſeſſorem noverant, aureis frenis, inſignes; præterea duo millia militum contis armatorum, quos conſequebantur equitum quadraginta millia; præterea Medorum, Armeniorum, Sacarum, Hyrcanorum, Caduſiorumque equitatus; atque omnes hi veſtitu luculento, ſplendidoque corporis fulgebant ornatu. Huic autem adeo magnificæ pompæ a Cyro

4 inſtitutæ & reliqua congruebant; nam & in ſolio aureo Perſarum Reges jura dicebant, circa quod columnæ quatuor aureæ pretioſiſſimis diſtinctæ gemmis conſurgebant; ſuper torum Magni Regis aurea vitis gemmis ornata lucidiſſimis ramos diffundebat, cujus racemi e pretioſiſſimis lapillis conſtabant; ſuperque caput Magni Regis cella quædam, in qua quinque millia aureorum talentorum recondebantur, quæ cervical Regis vocabatur; ſub pedibus verò tria millia talentorum aſſervabantur, & ſcabellum ejuſdem dicebatur; non procul autem crater aureus erat conſtitutus, ex quo ſolus Rex, ejuſque filius major natu bibebat. Sed & veneratio, quam Perſarum Regibus populares exhibebant, a tanto ſplendore non

5 diſcrepabat; nam Reges adire nemini licebat, qui non eos prius Deos immortales adorantium ritu coluiſſet; a quibus in conſilio dando vix erat permiſſum diſſentire; nam [a] qui conſilium quantumvis prudens afferret, & regno ſalutare, ſi tamen a ſententiâ Regis diſſideret, ſuper aureum laterem ſtans dicere ſententiam jubebatur; & quum ſententiam peregiſſet, auro quidem donabatur ob conſilium ſapiens, atque laudabile; ſed quia a Rege diſſenſerat, verberibus plectebatur. Cræſum verò, quòd auſus eſſet abire in ſententiam ei, quam Cambyſes probabat, contrariam, non verberibus affici, ſed morte Cambyſes affici imperavit; quod etiam Demarato Corinthio accidit, quem Darius duci juſſit ad ſupplicium ob conſilium ſalutare quidem, ſed abhorrens ab ejus voluntate; adeo faſtus illis Regibus ſuis commodis antiquior, ut his conſulere, quum ipſi diſſentirent, nefas haberetur. Jam verò quanto etiam in expeditionibus, belloque luxuriæ apparatu, & oſtentatione magnificentiæ uterentur, quid attinet dicere? eſt in manibus Quincti [b] Curtii perelegantis hiſtorici liber, quo luculentiſſimè pompam deſcribit Darii ducentis exercitum; quam adeo magnificam, & barbaricæ ſuperbiæ plenam fuiſſe perhibet, ut ipſum ſpeciem triumphantis magis, quàm bellum gerentis aſſirmet præbuiſſe. Eodem modo & ceteri bar- 6
bari Reges, quò ſuis popularibus auguſtiores viderentur; ſuas opes, & magnitudine ſumptuum, & faſtu erga ſubjectos, & Aulæ inſanâ magnificentiâ oſtentabant. Quod eos ego non tam inſitâ animo ſuperbiâ feciſſe autumo, quàm quia animadverterent hac ratione ſe ſe Barbaris gratiores, venerabilioreſque futuros. Eaque res illos haudquaquam falſos habuit; nam apud barbaras nationes Regum nomen ſanctiſſimum habebatur; quam venerationem Reges non aliâ ratione crediderim conſequutos, quàm elatione animi, & externis regiæ majeſtatis ornamentis; & contemnendo, ne contemni poſſent, effeciſſe; nam Barbarorum animi ignari, quæ ſit ſpecies veræ magnitudinis, inſolitis amplitudinis regiæ fulgoribus perſtringuntur, & obſtupeſcunt. Vidit hoc 7
Magnus ille Alexander omnium omnis memoriæ Regum magnitudine rerum geſtarum, & prudentiâ facilè princeps; quocirca laudatur a Polyæno, quòd peſteaquam Dario interfecto Perſarum Imperium occupavit, & in ſolio Darii ſedit jura Barbaris dicturus, omni magnificentiæ apparatu populos in admirationem ſui traxit. Siquidem tabernaculum habebat, quod aureæ columnæ quinquaginta ſuſtinebant; omnem verò locum columnis interjectum Cœlum tegebat aureum miro artificio diſtinctum, ac variegatum; circa tribunal, quod ex auro ſolido conſtabat, quingenti Perſæ, quos melophoros nuncupant, conſiſtebant, omnes purpureis induti veſtibus; præter hos totidem numero milites diverſorum colorum veſte præfulgebant; nam alii flammeis, alii cæruleis, alii coccineis indumentis inſignes viſebantur. Par numerus aſtabat Macedonum magnitudine corporis, & formâ præſtantium; qui ex eo, quod argentea ſcuta geſtarent, ſunt [c] argyraſpides appellati. Jam utrumque Regis latus corporis cuſtodibus cingebatur, qui corporis ornatu quàm præſtantiſſimo ſpectabiles Regibus erant ſimiliores, quàm ſtipatoribus Regis. Præterea circa tabernaculum elephantorum agmen, & mille Macedones Macedonicis induti ſtolis, & quingenti Sogdiani purpureis indumentis conſpicui ſpectabantur;

qui-

---

a Ælian. Var. Hiſtor. libr. 12. cap. 62. b Q. Curt. libr. 3. cap. 3. c Juſtin. libr. 12.

quibus undique circumfondebantur de-
cem Perſarum millia hominum, qui ma-
gnitudine corporis, & pulchritudine ex-
cellebant; quorum tantus erat ornatus,
tanta ſpecies, ut nihil magnificentius, ſplen-
didiuſque ulla unquam ætas conſpexerit.
8 Atque hic, quum Macedonibus reſponſa
dabat, tali abſtinuiſſe dicitur cultu; quin
etiam ipſum accepimus nullam rem magis,
quàm tenuem, & parabilem, & a vulgatis
non abhorrentem corporis cultum ſuis
popularibus oſtentaſſe; neque mehercule
injuriâ; prudentiſſima quippe Macedonum
natio, quemadmodum ceteri Græci, a Bar-
barorum moribus diſſidebat, neque iiſdem,
quibus illi, rebus lætabatur; & magnitu-
dinem ſui Regis non in altitudine ſolii
auro, gemmiſque fulgentis, aut in multi-
tudine ſtipatorum, & ceterarum rerum ma-
gnifico apparatu; ſed in animo, quo Re-
gum ille fortiſſimus univerſum propemo-
dum Orbem terrarum vicerat, ſitam intel-
ligebat. Quam naturam, ingeniumque Græ-
corum ſi Pauſanias [a] Lacedæmonius per-
ſpexiſſet, in maximas calamitates, exitum-
que adeo triſtem, miſerabilemque non in-
cidiſſet; ſed dum ille Perſis, quorum ſtu-
debat rebus, venditare ſe vult; dum ani-
mi moderationem ſimul cum fide exuit, &
priſtinâ conſuetudine, inſtitutoque mutato
Barbarorum ſuperbiam æmulatur, & ſuper-
bo utitur apparatu, comitatuque amplio-
re, & veſte, corporiſque cultu ſplendidiore,
quàm Græcorum conſuetudo ferret, in o-
dium ſuorum popularium incurrit; & pro-
ditionis accuſatus Patriæ quidem ſeras, ſed
debitas pœnas dependit. Quanto [b] rectiùs
9 Ageſilaus ejuſdem Spartæ Rex, quum res
maximas geſſiſſet, & belli, paciſque artibus
clariſſimus haberetur, non modò nihil de
conſueto cultu Spartanorum, inſtitutoque
mutavit, ſed etiam veſtitu uſus eſt humili,
atque obſoleto; adeo ut nihil a gregario
milite differre videretur; quo factum eſt,
ut quum a [c] Tacho Ægyptiorum Rege po-
tentiſſimo legati veniſſent munera ipſi fe-
rentes ampliſſima; & ille, ſicuti conſueve-
rat, inter ſuos milites verſaretur, nullâ for-
tunæ ſuæ circumfuſus pompâ, veſtituque,
corporiſque cultu nihil a vulgatis abhor-
rente, percunctantibus legatis ubi Ageſilaus
eſſet, vix fidem fecerit ſe eum eſſe, cujus
res geſtæ per totum terrarom Orbem ſamâ
celebrarentur. Atque hîc intelligi facilè po-
tuit, quid inter Græcos, hoc eſt prudentes
homines, & inter Barbaros, & ſtultos ad ju-
dicandum intereſſet; nam idem ille Ageſi-
laus, qui Græciæ univerſæ fuerat admiratio-
ni, & qui prudentiſſimæ Spartanorum civi-
tati in rebus gerendis Deus videbatur, a Bar-
baris ludibrio habitus dicitur. Itaque quum
Tachos illum Rex Ægyptiorum vidiſſet
nullis rebus inſignem, quibus Regum maje-
ſtas ornari ſolet; ad hæc exiguâ ſtaturâ, clau-
dum, & facie præterea haudquaquam libe-
rali ridens Græcum proverbium fertur uſur-
paſſe ὤδινεν ὄρος, Ζεὺς δ' ἐφοβεῖτο, τὸ δ' ἔτεκεν μῦν
hoc eſt: *parturiit mons, Juppiter pertimuit, il-
le murem peperit*. Murem appellavit virum,
quem ob hoc dictum magno cum malo ge-
neroſiſſimum leonem expertus eſt; nam
hoc Barbari contemptu irritatus Ageſilaus
ipſi bellum intulit, cui opem laturus adve-
nerat, & expulſum regno coëgit Perſarum
auxilium implorare. Hanc ille Rex impru- 10
dens pœnam dedit intempeſtivæ dicacitatis;
ſed ut eò, unde profecta eſt, revertatur o-
ratio, ex hoc, quod attulimus, exemplo
intelligi poteſt prudentes populos in ſuis
Regibus non ſplendidum corporis orna-
tum, aut eximium aulæ ſplendorem deſide-
rare; & rudes, & imperitos animos talibus
rebus commoveri; ſimplicem, ac parabilem
corporis cultum, rationemque vitæ a ſtultis
plerumque ſolere contemni; ob eamque
cauſam Romulum injuriâ a Plutarcho [d] eſ-
ſe reprehenſum, quòd purpuream tunicam
ſumpſerit, & prætextam purpurâ togam, &
lictores ſibi cum faſcibus juſſerit præcede-
re, & ferociſſimis juvenum ſtipatus incede-
ret; imperabat enim Romulus non Roma-
nis illis omnium populorum prudentiſſi-
mis, ſed agreſti multitudini, & paſtoribus
indomitis, & facinoroſis; quibus ut ſimul
tutus, & venerabilis imperaret, & regiis
Inſignibus ornanda, & ſtipatoribus armatis
cuſtodienda majeſtas erat. Qua quidem in
re prudentiùs fortaſſe reprehendiſſet Plu- 11
tarchus Imperatores Romanos, quàm Ro-
mulum; qui quum populum regerent ſa-
pientiâ, ac virtute principem, tamen Per-
ſarum ſuperbiam ſunt imitati; nam illorum
ſequuti morem diadema ſumpſerunt; quod
Cæſari [e] non protinus rejeciſſe recenti a-
dhuc memoriâ libertatis exitioſum fuerat;
& ignem [f] ſibi præferri voluerunt, quaſi
quoddam non imperii, ſed divinitatis In-
ſigne; quòd & feminas principes uſurpa-
re ſunt paſſi; quaſi non ſatis eſſet, quod
viri, & Imperatores per faſtum, & contu-
meliam populi Romani patientiâ abute-
rentur, niſi etiam eorum uxores, & [g] ma-
tres, ſororeſque rebus humanis illuderent;
itaque Lucillæ Commodi ſorori, quamvis
privato nuptæ, Herodianus ignem præla-
tum eſſe memoriæ prodidit. Quam ſuper-
biam ſuboſcurè quodammodo carpit Cæ- 12
ſarum ſapientiſſimus Antoninus, ac magni-

[a] Cornel. Nep. in Pauſan. cap. 3. [b] Cornel. Nepos in Vitâ Ageſilai. [c] Idem cap. 8. [d] Plutarch. in Vitâ Romuli. [e] Suet. in Vit. Cæſ. [f] Herodian. libr. 1. & 2. & alibi. [g] Herodian. libr. 1.

ficè gloriatur ſe ſe ad Imperii majeſtatem tuendam neque ſtipatoribus, neque purpurâ, neque ſtatuis, neque lampadibus, aut ſimili luxu quidquam indigere; verba ſapientiſſimi Imperatoris ſunt hæc in libro, quem de ſuâ vitâ ipſe conſcripſit: *δυνατόν ἐςι τὸν ἐν αὐλῇ βιοῦντα μήτε δορυφορήσεως χρῄζειν, μήτε ἐσθήτων σημειωτῶν, μήτε λαμπάδων, μήτε ἀγαλμάτων, μήτε τοιῶνδε τινῶν, καὶ τοῦ ὁμοίου κόμπου*. Atque hic imperatoriæ pompæ contemptor ſe maximè omnium venerandum ſuis, & hoſtibus formidabilem præbuit; nam [a] & conſilio, auſpicioque ſuo Parthorum exercitus profligavit, & attrivit opes Orientis, & ductu Sarmatarum ferociam debellavit. Confer nunc cum tam moderato Principe [b] Neronis faſtum, aut inſolentiam Caligulæ; quorum uterque Orbis terrarum opes profudit, dum ſpectaculis, comitatu, inſanis planè ſubſtructionibus, omni luxuriæ genere potentiam ſuam oſtentare conantur: confer ceterorum Regum
13 ſuperbiam, Alexandri [c] Macedonis ementiendæ ſtirpis vanitatem; Antigoni [d] ſe Liberum Patrem dici jubentis, & divinos honores affectantis arrogantiam; [e] Demetrii ſtultitiam Atticis adulatoribus aures præbentis, & divinum ſibi cultum vindicantis; Ptolemæi Regis [f] faſtum ſuperbo Ceranni cognomine gloriantis; Saporis [g] Perſarum Regis vecordiam ſe Lunæ, Soliſque fratrem appellantis; jam intelliges hujus etiam ſibi debitos honores aſpernantis modeſtiam omnibus longè gratiorem, admirabilioremque, quàm ab aliis uſurpatam ſuæ magnitudinis oſtentationem fuiſſe. Etenim niſi præſtantiſſimo imperatori aderat ſtipatorum multitudo ſubmoventium turbam, præſtò erat longè ſplendidior virtutum comitatus; quæ non illum modò hominum vulgo, ſed & Principum eximebant: ſi non ignis, ut ceteris Romanis Imperatoribus, prælucebat; at facem longè clariorem gloria, qua Orbem terrarum impleverat, præferebat: denique non purpurâ, non ceteris imperatoriis Inſignibus, ſed temperantiâ, ſed gravitate vitæ, ſed juſtitiâ, animi magnitudine, modeſtiâ, pietate, manſuetudine, omnibus antiſtabat. Verumtamen
14 illi propter eximias animi dotes, excellentemque virtutem ſolitâ Regibus pompâ uti non fuit neceſſe; ceteris non item, quibus planè concedendum eſt, ut quoniam fortunâ aliis hominibus præſtant, etiam corporis cultu, ceteriſque rebus, quibus augeri majeſtas, & magna fortuna ſignificari ſolet, omnibus antecellant. Quod apud omnes nationes uſu receptum videmus; neque mehercule injuriâ; non enim omnes ſapientes ſumus, ut nihil rebus hiſce, quæ magnificæ cenſentur, moveamur. Quocirca quum principibus viris ſua dignitas conſtare debeat; quid prohibet illos ad augendam Imperii majeſtatem eas res adhibere, quas vulgus hominum admiratur? Quod ſi apud populos prudentiores, & ab humanitate, & doctrinâ non alienos licet; qui rerum vim, atque naturam penitus introſpiciunt, & non externâ ſpecie tantopere commoventur; his larvis, hiſque tragœdiis multitudinis animos ad admirationem ſui, venerationēque compellere; quanto magis Romulo licuit, qui multitudinem rudem, & agreſtem regebat; cujus ea natura eſt, quemadmodum initio diximus, ut Principum vim, & majeſtatem pompâ, & ſplendore comitatus, habituque, & Aulæ magnificentiâ metiatur?

DIS-

[a] Julius Capitolinus in Vitâ Antonin. Philoſoph. [b] Suetonius in Vitâ Caligulæ cap. 37. & Neron. cap. 29. [c] Plutarch. in Vitâ Alexandri. [d] Plin. libr. 16. cap. 4. & Herodian. libr. 1. [e] Clem. Alexandrin. in Protreptico. [f] Pauſanias in Atticis, ſive libr. 1. [g] Ammian. Marcellinus libr. 17. & Cæl. Rhodigin. libr. 8. cap. 2.

DISSERTATIO XXII.

De Inſignibus Regum Romanorum, Conſulum, Cæſarum in eundem Livii locum.

Tunica palmata, & toga picta triumphantium veſtes erant. Romulum illis uſum non fuiſſe verius eſt, licet Propertius contrarium innuere videatur. Lictores a ligando appellatos Agellius, Pompejus Feſtus, & Nonius Marcellus tradunt; Tiro Tullius a lino, vel a licio; Plutarchus autem a voce græcâ λαὸς, vel λήϊτος. Titus Lartius primus Dictator creatus eſt. Secures Romæ Conſules non habebant, ſed tantùm in provinciis. Decipi videtur Valerius Maximus, qui vigintiquatuor faſces duobus tribuit Conſulibus, quum Livius id apertè neget. Fabius Ambuſtus legem tulit, ut alter Conſul e plebe crearetur, ut filiam, quæ plebejo nupta erat, conſolaretur. Pompejus Poſidonio id honoris tribuit, ut, quum ad eum veniret, fores faſcibus pulſari vetuerit. Faſces, ſecures, ſella curulis, lictores, purpura, & conchylia pro honoribus, & magiſtratibus accipiuntur; ebur autem pro ſellâ curuli, quæ videtur eſſe eadem, ac ἀνάκλιτος θρόνος, quo Plutarchus Romulum uſum eſſe tradit, nil refragante Dionyſio Halicarnaſſeo, qui Tarquinio miſſam eſſe ab Etruſcis ſellam curulem affirmat. Dictum Romanarum matronarum habetur; margaritas eſſe feminis pro lictoribus. *Ædiles curules Varrone teſte apud Gellium neque vocare, neque prehendere poterant; ideoque nec lictores, nec Viatores videntur habuiſſe, licet aliter ſentiat Panvinius; Quodnam eſſet munus Accenſi, Viatorum, & Celerum; & unde appellati fuerint. Tunica cur Palmata diceretur. Salmaſius tradit Conſules diebus dumtaxat feſtis, & in triumphis geſſiſſe Scipionem eburneum; ſed adverſari videtur Dionyſio Halicarnaſſeo: Conſul gerebat calceos auratos, Principes purpureos, Senatores verò ſericeos. An Diocletianus calceos gemmatos primus habuerit, ut Euſebius aſſerit. Aurelianus primus diadema ſumpſit; quidquid tradat de Caligulâ Aurelius Victor.*

ROmulum tradit luculentiſſimus Romanæ [a] ſcriptor hiſtoriæ, quo ſummi Imperii majeſtatem augeret, cum cetero habitu ſe auguſtiorem feciſſe, tum comitatu; & comitatus quidem quis nam fuerit, exponit, duodecim ſcilicet Lictores, quos ille ſumpſit Etruſcos Reges imitatus; qui quoniam a duodecim populis communi conſenſu crearentur, a quibus ſingulis ſinguli Lictores præberentur, duodecim circa ſe miniſtros habuerunt cum faſcibus virgarum, & ſecuribus; reliquo verò habitu quo nam fuerit uſus, non tradit; ſed id facilè ex Dionyſio [b] Halicarnaſſeo, Plutarchoque [c] cognoſcitur. Nam Plutarchus refert purpuream tunicam, & prætextam 1
purpurâ togam illum induiſſe; Dionyſius Halicarnaſſeus [d] addit tribunal in loco fori maximè conſpicuo juſſiſſe poni; in quo ſedens jus populo Romano diceret juvenum fortiſſimorum globo ſtipatus. Propertius autem elegantiſſimus elegiarum ſcriptor Romulum non ſolùm purpurâ conſpicuum facit, ſed etiam togâ pictâ, quum ſic [e] ait:

Te toga picta decet, non quem ſine matris honore
Nutrix inhumanæ dura papilla lupæ.

Quod ipſum non mediocre diſcrimen eſt, ſiquidem toga picta habitus eſt triumphantium; quocirca Lucanus Pompeji funus deſcribens refert Corneliam Magni conjugem inter cetera, quæ Pompeji pyrâ Priſcorum more combuſſit, & pictas togas concremaſſe, quas appellat velamina ter conſpecta Jovi; quia Pompejus [f] tres de tribus terrarum partibus præclariſſimos triumphos egerat; ideoque togam pictam ter oſtenderat Jovi Capitolino; carmina Poëtæ ſunt [g] hæc:

Collegit veſtes, miſerique inſignia Magni,
Armaque, & impreſſas auro, quas geſſerat olim,
Exuvias, pictaſque togas velamina ſummo
Ter conſpecta Jovi . . . . . .

Sed Propertius poëticâ figurâ utitur, nam
etiam triumphantes antiquitus purpureâ to- 2
gâ utebantur; toga picta, & tunica palmata poſtea a triumphantibus uſurpata eſt; quamquam & toga picta palmata dicitur; quod oſtendit his verbis [h] Martialis:

Palmatæque ducem ſed citò redde togæ

Et [i] Auſonius in actione gratiarum ad Gratianum, qui ſic ait: *palmatam, inquis, tibi miſi, in qua Divus Conſtantius parens noſter intextus*

[a] Tit. Livius libr. 1. [b] Dionyſ. Halicarn. libr. 2. [c] Plutarch. in Vit. Romuli. [d] Dionyſ. Halicarn. libr. 2. cap. 4. in fine. [e] Propert. Eleg. 4. libr. 4. [f] Plutarch. in Vitâ Pompeji, & Plin. libr. 7. cap. 26. [g] Lucan. libr. 9. [h] Martial. libr. 7. epigr. 1 ad Loricam Domitiani. [i] Auſonius in Gratiar. Actione num. 15.

*textus eſt; me beatum, cujus Inſignibus talis
cura præſtatur: hæc planè, hæc eſt picta, ut di-
citur, veſtis non magis auro ſuo, quàm tuis
verbis*. Verumtamen ſive Romulus habitu
triumphali, quemadmodum Conſules ævo
recentiore, ſive, ut vetuſtiores, tunicâ pur-
pureâ, prætextaque purpurâ togâ duntaxat
uſus eſt; hæc, quæ hactenus enumeravi-
mus, ſunt ferè Inſignia, quibus ornari ſo-
lebat eorum majeſtas, qui ſummum apud
Romanos imperium obtinebant; de qui-
bus, quoniam loquitur Livius, & nobis
præbet occaſionem diſſerendi, hodierno die,
& deinceps pauca dicemus; nec ſi quæ Ro-
mani Cæſares ornamenta vetuſtioribus ad-
diderunt, omittemus. Erit autem, niſi me
opinio fallit, non injucundum vobis, Au-
ditores ornatiſſimi, neque non dignum ſtu-
dio veſtro his de rebus audire, quibus cer-
tè nihil poteſt eſſe præclarius, aut illuſtrius.
Nam ſi, quod inter omnes conſtat, nihil
unquam majus, præſtantius, admirabilius Ro-
manorum Imperio fuit; profectò cum om-
nia, quæ ad ejus notitiam quoquo modo
pertinent, cognitione digniſſima debent ju-
dicari, tum hæc de Inſignibus Imperii Ro-
manorum ſuſcepta diſputatio, de ſplendi-
diſſimâ re ſuſcipi videatur, neceſſe eſt; quæ
maximam ſecundùm Deorum opes poteſta-
tem ſplendidiorem, auguſtioremque facie-
3 bant. Lictorum igitur, ut ab his, quæ [a] Li-
vius præcipuè recenſet, exordiar, multiplex
eſt, & varia notatio, quam ἐτυμολογίαν Græ-
ci vocant. Nam [b] Agellius libro duodeci-
mo noctium Atticarum Valgium Rufum
citat, qui Lictores a ligando, ſicut a legen-
do lectores, dictos arbitratur; cui [c] Feſtus
Pompejus in Voce *Lictores*, & Nonius Mar-
cellus de compendioſâ doctrinâ aſtipulatur;
ſed Tiro Tullius [d] Ciceronis libertus, eo-
dem teſte a lino, vel licio, quo præcincti
erant, qui magiſtatibus præminiſtrabant, ap-
pellatos putavit. Plutarchus autem in vitâ
Romuli Lictorum nomen a Græco ſermo-
ne deducit; quum enim λαὸς, vel λῆϊτος Græ-
cis populus dicatur, Lictores adjectione lit-
teræ unius dictos exiſtimat, quaſi populi
miniſtros. Hi, quacumque de causâ tali no-
mine nuncupati, Regibus, & Conſulibus
duodecim [e] miniſtrabant, Prætoribus [f] au-
tem ſex; Dictatoribus [g] viginti quatuor ap-
parebant, ut Alexander ab Alexandro Die-
rum genialium libro primo capite vigeſimo
ſeptimo notat; Quæſtores [h] autem, & mino-
res magiſtratus, & Tribuni plebis, niſi in
provinciis, nullum habuere Lictorem; Le-
gatis [i] autem duos Lictores aliquando tri-
butos ex Dionis hiſtoriâ conſtat. Præte-
rea Lictores decretos etiam a ſenatu his, qui 4
nullum magiſtratum gerebant, neque ullo
publico munere fungebantur, animadver-
timus; quem honorem habitum conſtat Ar-
meniæ Regi, qui quum Romam veniſſet,
ut Inſignia regni a Cæſare acciperet, iiſdem
ornamentis, & honoribus affectus eſt, qui-
bus Conſules; Virginibus [l] etiam Veſtali-
bus Lictor honoris ergo datus, ſicut &
Principibus feminis. Quocirca Agrippinæ
matri Neronis etiam duo Lictores decreti
ſunt, quemadmodum Tacitus [m] libro deci-
motertio teſtatur; ſed hoc Neroni tribu-
tum, qui quum beneficio matris principa-
tum eſſet adeptus, pietatem in eam initio
regni ambitioſè oſtentabat; nam aliis Prin-
cipibus feminis unus dumtaxat Lictor tri-
buebatur, quemadmodum Veſtalibus. Qua-
propter Tacitus [n] Tiberium reprehendit,
quòd Liviæ parenti ſuæ, cujus munere per-
venerat ad principatum, Lictorem decerni
non ſit paſſus: *ceterùm, inquit, anxius invi-
diâ, & muliebre faſtigium in diminutionem ſui
accipiens, ne Lictorem quidem ei decerni paſſus
eſt*. Flamini [o] quoque Diali Lictor unus eſt
attributus; hunc autem honorem [p] Flami- 5
ni permiſſum eſt uſurpare, quia quum mi-
nimè liceret ei ſacerdoti petere magiſtra-
tum, hoc perpetuo ſolatio placuit tantam
honorum jacturam compenſare; qua de cau-
sâ Diali Flamini conceſſum etiam uti ſellâ
curuli, qua tantùm Conſules, & majores
magiſtratus utebantur. Decemviris [q] quo-
que, qui legum ferendarum causâ creati
ſunt, duodecim Lictores habere licuit, qui
ei, qui faſces habebat, apparebant; idque
Inſigne regium in orbem per omnes ibat;
ſed quum legitima eorum poteſtas in in-
tolerandam tyrannidem, dominationemque
vertiſſet, ſubitò omnes cum duodenis fa-
ſcibus prodiere, & centum viginti Lictori-
bus forum impleverunt; & quod terribilius
viſum eſt, omnes ſecures faſcibus illigatas
habebant; neque enim omnibus magiſtra-
tibus ſecures præferebantur. Quamobrem 6
quum Titus Lartius primus dictator crea-
tus eſt, terrori fuiſſe plebi dictatoris ſecu-
res, tanquam inuſitatum oculis populi ſpe-
ctaculum Livius [r] tradit his verbis: *creato
dictatore primùm Romæ, poſtquam præferri ſe-
cures*

[a] Tit. Liv. libr. 1. [b] A. Gell. libr. 12. cap. 3. [c] Feſtus Pompejus libr. 10. [d] Tiro apud Aul. Gell. libr. 12. cap. 3. [e] Dionyſ. Halicarnaſs libr. 5. & 10. [f] L. 14. ff. de officio Proconſulis; at Cenſorin. de die natali cap. 24. duo lictores Prætoribus tribuit. [g] Appian. de Bello Civil. libr. 1. ubi de Syllâ loquitur Plutarch. in Vitâ Fabii, & Dio Caſſius libr. 54. in princip. [h] A. Gell. libr. 13. cap. 12. & 13. [i] Spartianus in Vitâ Septimii Severi. [l] Plutarch. in Vitâ Numæ, & Dio libr. 47. Hiſt. [m] Corn. Tacit. libr. 13. Annal. n. 2. [n] Idem Tacit. libr. 1. Annal. n. 14. [o] Plutarch. Probl. cap. 13. & Feſtus Pomp. libr. 5. [p] Roſin. libr. 3. Antiquit. Roman. cap. 5. [q] T. Liv. libr. 3. [r] Idem libr. 2.

cures viderunt, magnus plebem metus inceſſit.
Quo quidem in loco dubitari poteſt, cur
tantùm ſecures Dictatoris terrorem plebi
attuliſſe dicat Hiſtoricus; an [a] verò non &
Conſulibus ſecures præferebantur? certè,
quum, ut idem teſtatur libro ſecundo, ea-
dem Conſulum poteſtas, & Regum fuerit,
jisdemque Reges, & Conſules uterentur In-
ſignibus, Reges autem ſecures habuerint,
fatendum videtur etiam Conſules habuiſſe;
quod idem confirmat Iſidorus libro deci-
mo octavo: *ſecures*, inquit, *ſigna ſunt, quæ
ante Conſules ferebantur*. Sed omnem dubi-
tationem tollit [b] Dionyſius Halicarnaſſeus,
qui tradit initio quidem Conſules uſos eſſe
ſecuribus, ſed Valerium Publicolam inſti-
tuiſſe, ut faſcibus tantùm Conſules eſſent
contenti; ſecuribus autem non Romæ, ſed
In provinciâ uterentur. Faſces igitur duo-
7 decim virgarum, ut Plinius [c] refert, ex be-
tullâ arbore, ſiquid hoc ad rem pertinet,
Conſulibus præferebantur; neque tamen
utrique ſimul, ſed [d] qui prior Conſul fue-
rat renunciatus, faſces quoque prior habe-
bat; neque diutiùs, quàm uno menſe, quo
exacto ad alterum Conſulem transfereban-
tur; & ſic viciſſim pari temporis interval-
lo ad priorem Conſulem redibant, iterum-
que ad poſteriorem; ita fiebat, ut ſex men-
ſibus faſces uterque Conſul haberet; ſed
cui [e] faſces non præferebantur, eum præ-
cedebat Accenſus, Lictores ſubſequeban-
tur; quem morem a Veteribus uſurpatum,
& longo tempore intermiſſum retulit Ju-
lius Cæſar, quum primùm Conſul eſt fa-
ctus, ut Suetonio [f] credi convenit; cujus
autem Conſulis Lictores faſces non habe-
bant, ii pro faſcibus bacillos geſtabant, &
ita Conſulem ſectabantur. Quocirca miror
8 quid in mentem venerit Valerio [g] Maximo,
qui libro primo capite primo vigintiqua-
tuor faſces duobus tribuit Conſulibus his
verbis: *laudabile duodecim faſcium religioſum
obſequium, laudabilior quatuor, & viginti in
conſimili re obedientia*, ſcilicet duorum Con-
ſulum, qui augurum monitu, juſſuque ſe-
natus magiſtratu ſe abdicaverunt. Nam di-
ſertè Livius libro ſecundo negat utrumque
Conſulem duodenos faſces habuiſſe; nec
alibi reperias duobus Conſulibus viginti
quatuor fuiſſe faſces. Laudabili autem in-
ſtituto cautum eſt, ne uterque Conſul ſi-
mul faſces haberet; ne quum Reges duo-
decim habuiſſent, ſi Conſules viginti qua-
tuor uterentur, multiplicatus terror vi-
deretur; erant quippe terrori populo fa-
ſces, quia Regibus adminiſtrantibus Rem-
publicam, ac deinde Bruto, & Collatino
Conſulibus ſecures ipſis illigabantur; ce-
teris autem Conſulibus, etſi demptæ faſci-
bus erant ſecures, virgas faſcibus illigatas
expediri Conſules, cædique [h] delinquen-
tes jubebant; & ad hunc uſum loris incin-
cti Lictores ambulabant, ut vincirent eos,
quos verberibus affici Conſules juſſiſſent;
quemadmodum ex Plutarcho in Romuli vi-
tâ colligi poteſt. Alius autem uſus erat fa-
ſcium, quòd [i] Lictores turbam ſubmove- 9
bant, ne magiſtratus populi turbâ conflicta-
rentur; præterea quotieſcumque Conſules
in aliquam domum ingredi vellent, fores
faſcibus Lictores percutiebant; quò Statius
epithalamio Stellæ reſpexit [l] his verbis:

...... *dum fervent agmine poſtes,*
Atriaque, & multâ pulſantur limina virgâ.

Quæ [m] res cauſa fuit, ut conſulatus cum
plebe communicaretur; nam quum Fabius
Ambultus duas filias haberet, & earum al-
teram patricio, alteram plebejo in matri-
monium collocaſſet; fortè fortunâ accidit,
ut quæ plebeio nupta erat, in ſororis ædi-
bus verſaretur, quum ſororis vir Servius
Sulpicius Conſul domum ſe recepit; quum
autem Lictor fores de more pulſaſſet, illa
improviſo ſono conterrita ſurrexit, ſorore
multum irridente; qua re illa commota cum
patre queſta eſt, ſe impari nuptam non eoſ-
dem honores domi videre, quos aſpiceret
ſoror. Fabius quò filiæ mærorem non ſi-
ne cauſâ ſuſceptum conſolaretur, legem
tulit, de qua toties inter Patres fuerat, ple-
bemque certatum, ut alter utique Conſul
e plebe crearetur. Hanc tamen conſuetu- 10
dinem pulſandi faſcibus fores non ſemper
Conſules uſurpabant; ſed interdum hono-
ri dabant ejus, ad quem ventitabant, ut fo-
res a Lictoribus tangi prohiberent; cujus
exemplum rei Pompejus ille [n] Magnus cum
ingenti ſuâ laude inſtituit; qui quum ad
ædes Poſidonii inclyti ſapientiâ viri ve-
niſſet, ut audiret diſputantem, pulſari ve-
tuit a Lictoribus fores, faſceſque trium Or-
bis partium victores philoſophiæ ſubmiſit.
Jam [o] verò partâ victoriâ laurum faſcibus
addi ſolitam; ſicut [p] litteris, quas ad ſena-
tum mitterent imperatores, notius eſt, quàm
ut de-

[a] Dionyſ Halicarnaſſ. libr. 3. cap. 11. [b] Idem Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 5. Plutarch. in Vitâ Publicolæ, & Valer. Maxim libr. 4. cap. 1. [c] Plin. libr. 16. cap. 18. [d] Plutarch in Publicolâ, A. Gell. libr. 2. cap. 15. & Valer. Maxim. libr. 4. cap. 1. [e] Sueton. in Vitâ Cæſaris cap. 20. [f] Sueton. ibid. [g] Valer. Max. libr. 1. cap. 1. de Tiberio Gracch. §. 4. [h] Tit. Liv. libr. 2. & libr. 25. [i] Idem libr. 8. [l] Statius Silvar. libr. 1. [m] Tit. Livius libr. 6. [n] Plin. libr. 7. cap. 30. & Solin. cap. 7. [o] Cicer. de Divinatione, & Epiſtol. ad Att. libr. 8. & Philipp. 2. Cæſ. libr. 3. Bell. Civil. Tacit. Annal. libr. 13. num. 9. Plutarchus in Lucullo, & Jul. Obſequens in libr. Prodigior. [p] T. Liv. libr. 5. Plin. libr. 15. cap. ultim. Jul. Capitolin. in Vitâ Maximini, Lampridius in Vitâ Alexandri, & Perſ. Sat. 6. v. 43.

ut debeat a nobis indicari: jam a faſcibus,
11 ſecuribus, Lictoribus multa loquendi genera eſſe deducta quivis non omnino alienus a lectione Veterum poteſt obſervare; hinc ſubmittere faſces pro cedere in Bruto Cicero dixit: *quum tibi ætas noſtra jam cederet, faſceſque ſubmitteret:* hinc faſces, ſecures, purpura pro honoribus uſurpata, vel magiſtratibus, ut a Juvenale, qui faſces accipit pro magiſtratu, ubi ſic [a] ait:

...... *namque & titulis, & faſcibus olim*
Major habebatur donandi gloria ......

& alio [b] in loco

...... *quid confert purpura majus?*

& alio in loco conchylia pro purpurâ, videlicet conſulatu, uſurpavit his [c] verbis:

Horum ego non fugiam conchylia? ....

Hinc apud [d] Ciceronem dibaphum cogitare, eſt conſulatus petitionem meditari: hinc Horatius [e] ait:

Nec ſumit, aut ponit ſecures
Arbitrio popularis auræ.

Hinc denique factum eſt, ut Lictores acciperentur pro dignitate, & pro eo, quod affert ornamentum; unde manavit illud matronarum Romanarum elegans dictum, quod Plinius [f] libro nono refert; margaritas feminis eſſe pro Lictoribus; hinc alia ſexcenta, quæ recenſere longum, & ſupervacaneum foret. Non omittendum tamen,
12 quoniam de Lictoribus verba fecimus, tribunis plebis, quibus habere Lictores non licebat, viatores [g] apparuiſſe; qui dicti ſunt ex eo, quod, quum antiquitus Romani poceres in agris degerent [h] vitam, publici miniſtri ad eos in concilium accerſendos mittebantur; qui propterea quod frequentiùs eſſent in viâ, quàm in Urbe, ſunt appellati viatores, ut docet [i] Feſtus Pompejus, & [l] Columella, qui in præfatione ſic ait: *illis enim temporibus, ut ante jam diximus, proceres civitatis in agris morabantur; & quum conſilium publicum deſiderabatur, a villis accerſebantur in ſenatum, ex quo qui eos evocabant, viatores nominati ſunt.* Sed id nomen poſtea ad Tribunorum [m] plebis miniſtros tranſlatum eſt; qui viatores eos, quos Tribuni plebis [n] juſſiſſent, prehendebant; vocare autem Tribunis plebis non licebat, & his magiſtratibus, qui viatorem habebant; qui verò Lictores, & prehendere poterant, & vocare; qui neque viatorem, neque Lictores, & vocationis, & prehenſionis jure deſtituebantur. Quare quum Ædiles curules, Varrone [o] teſte apud Gellium, utroque 13
jure carerent, neque Lictores, neque viatorem videntur habuiſſe, licet aliter ſentiat Panvinius. Veruntamen antiquitus Ædiles curules viatore fortaſſe non ſunt uſi, ſed poſtea & viatorem, & ſervos alios publicos aſſumpſerunt, quum [p] Aulus Gellius, de Ædilibus ita loquatur: *Nunc ſtipati ſervis publicis non modò prehendi non poſſunt, ſed etiam ultro ſubmovent populum;* nomen tamen viatoris interdum ad Lictores transfertur, ut ex antiquis lapidibus Panvinius docet. Illud etiam adnotandum Conſuli præſtò fuiſſe præconem, qui [q] ſilentium, quum Conſul habere concionem vellet, indicebat; Livius tertiæ Decadis libro ſeptimo: *tum Scipio ſilentio per præconem facto.* Atque
hi quidem ſtipatores, miniſtrique Conſu- 14
les, reliquoſque magiſtratus comitabantur; Romulum autem etiam trecenti ferociſſimi juvenes ex ſingulis curiis deni lecti præcipuâ nobilitate ſtipabant; qui [r] ſunt Celeres appellati vel a celeritate imperata faciendi, vel a Celere viro ſtrenuo, qui Remum interfecit; qua de causâ creatus eſt a Romulo ſuorum corporis cuſtodum Tribunus, ab eoque Celeres nominati ſunt; quorum prætoriam cohortem Numa [ſ] ſuſtulit, ſe benevolentiâ civium ſatis tutum arbitratus. Sed jam a ſtipatoribus, & miniſtris Conſulum ad cetera ornamenta, veſtemque veniamus; Reges, & Conſules igitur,
& reliqui majores magiſtratus curuli ſellâ 15
utebantur; quæ ſic eſt appallata, quia [t] in curru collocaretur, quo Conſules, Cenſores, Prætores, Ædileſque curules vehebantur, ut Feſtus docet; ea ebore ſecto contecta; ideo Sidonius Apollinaris libro octavo epiſtolâ octavâ curules eboratas dixit; poëtæ verò curulem ſellam ebur curule paſſim vocant; ita Statius [u] Epithalamio Stellæ, & Violantillæ dixit:

Jamque parens Latius (cujus prænoſcere mentem
Fas mihi) purpureos habitus, juvenique curule
Indulgebit ebur ......

& [x] Horatius

...... *eripietque curule*
Cui volet importunus ebur ......

& Au-

[a] Juvenal. Sat. 5. [b] Idem Sat. 1. v. 106. [c] Idem Sat. 3. [d] Cicer. Epiſtolar. ad Famil. libr. 2. Epiſt. 16. [e] Horat. libr. 3. Od. 2. [f] Plin. libr. 9. c. 35. [g] Cic. de Senectute, Plin. libr. 18. cap. 3. [h] Columella libr. 1. in Præfat. [i] Feſt. Pomp. libr. ult. [l] Colum. ibid. [m] T. Liv. libr. 2. [n] L. magis puto §. ne tamen ff. de reb. eor. Cicer. in Vatinium. [o] Varro libr. 21. rer. humanar. apud A. Gell. libr. 13. cap. 13. [p] Aul. Gellius ibid. [q] Plaut. in Pœnulo in Procem. & Appian. Alexandr. libr. 4. Bell. Civil. [r] Tit. Liv. libr. 1. & Dion. Halic. libr. 2. Plutarch. in Vitâ Romoli, & Numæ, Feſt. Pomp. libr. 3. & Serv. ad illud Virgil. libr. 9. *Tercentum ſcutati omnes &c.* & ad libr. 11. v. *Necnon Meſſapus contra, celereſque Latini.* [ſ] Plutarch. in Vitâ Numæ. [t] A. Gell. libr. 3. cap. 18. [u] Statius Silvar. libr. 1. [x] Horat. Epiſtol. libr. 1. Epiſt. 6. ad Numicium.

& Auſonius;

Præceſſit noſtrum ſella curulis ebur.

16 Hinc [a] Græci ſellam curulem ἐλεφαντινὸν θρόνον, ἐλεφαντινὸν δίφρον appellant, ea curvos habuit pedes, quapropter ἀγκυλόπους a [b] Plutarcho dicitur; nec ea levis fuit, ſed ſignis aſpera; quapropter [c] Ovidius dixit:

Signa quoque in ſellâ noſtem formata curuli;
Et totum Numidæ ſculptile dentis opus

Dubitari verò poteſt an ἀνάκλιτος θρόνος, quo Plutarchus in Romuli vitâ Romulum tradit uſum, ſit idem, ac ſella curulis; quum tamen Dionyſius [d] Halicarnaſſeus Tarquinio Regi miſſam ab Etruſcis curulem ſellam teſtetur; conſentaneum eſt Romuli ſellam a curuli fuiſſe diverſam; neque tamen id auſim affirmare; nam quum Romulus duodecim [e] Lictores ſumpſerit ab Etruſcis, non video, cur & ſellam curulem non ſumpſerit, quæ præcipuum Inſigne regni. Neque ex eo, quod a Tyrrhenis Tarquinio Regi miſſa curulis fuerit ſella, colligi poteſt Romulum ſellâ curuli non uſum. Nam [f] & faſces Etruſci miſere Tarquinio, & tamen conſtat Romulum faſces habuiſſe; neque enim illud ſimplex donum fuit, ſed argumentum ſubjecti animi; Etruſci quippe Tarquinium Inſignibus Regni donaverunt, ut ſe ei ſubjectos eſſe faterentur. Tunicâ [g] præterea purpureâ, &
17 prætextâ purpurâ togâ [h] Conſules uſi ſunt uſque ad Imperatorum tempora; qui quantum de potentiâ, ac majeſtate Conſulum detraxerant, tantum Inſignibus, & inani pompæ addiderunt; & quum materiam ipſis triumphandi eripuiſſent, triumphalem veſtem conceſſerunt; illis enim auctoribus Conſules togam pictam induerunt, quæ fuerat antea triumphantium. Veſtis hæc autem etiam palmata, ut initio ſermonis hujus diximus, vocabatur; ſed propriè tamen tunica triumphantium palmata, toga verò picta dicebatur; quod intelligi poteſt ex his Capitolini verbis in Gordianis. *Palmatam tunicam, & togam pictam primus Romanorum privatus ſuam propriam habuit; quum ante Imperatores etiam de Capitolio, vel Palatio acciperent*; & ex Vopiſci loco in Aureliani vitâ, ubi ſic hiſtoricus ait: *cape igitur tibi pro rebus geſtis tuis coronas murales quatuor, coronas vallares quinque, coronas navales duas, coronas civicas duas, haſtas puras decem, vexilla bicolora quatuor, tunicas ducales ruſſas quatuor, pallia proconſularia duo, togam prætextam, tunicam palmatam, togam pictam, ſubarmalem profundum, ſellam eboratam.* Hactenus Vopiſcus, cujus verba declarant togam propiè pictam, tunicam palmatam appellari. Utraque autem veſtis triumphan-
tium fuit, dicta verò eſt palmata veſtis, pro- 18
pterea quod palmas, & victorias intextas haberet, ut Petavius in [i] Themiſtium notat, & Iſidorus [l] libro decimo nono teſtatur. Hæ verò palmæ non ex qualibet materiâ, ſed ex auro texebantur; quocirca Plinius [m] libro nono Naturalis Hiſtoriæ ſic de purpurâ loquitur; *omnem veſtem illuminat; in triumphali miſcetur auro*; & Auſonius Panegyricâ ad Gratianum oratione: *hæc planè, hæc eſt picta, ut dicitur, veſtis non magis auro ſuo, quàm tuis verbis*; & Silius Italicus triumphum deſcribens Scipionis Africani cecinit:

Ipſe aſtans curru, atque auro decoratus, & oſtro
Martia præbebat ſpectanda Quiritibus ora.

Quibus verbis nihil aliud ſignificat, quàm tunicam [n] palmatam, quæ ex auro conſtaret, & purpurâ; nam Dionyſius [o] Halicarnaſſeus tunicam palmatam vocat tunicam purpuream auro inſignitam, & togam pictam, purpureum amiculum varium. Tar-
quinius Priſcus tamen, ſicut Plinius libro 19
trigeſimo tertio capite tertio ſcribit, non palmatâ veſte, ſed tunicâ ex auro totâ indutus triumphavit. Quod minùs mirum eſt, propterea quia nondum inveteraverat mos in triumphis utendi veſte palmatâ; ſiquidem Macrobius [p] vera narrat, qui Tullum Hoſtilium tradit primum inſtituiſſe, ut togam pictam triumphantes geſtarent; veruntamen hoc eſt incertum, ſicut illud, quo tempore cœperint Conſules etiam in pace uſurpare veſtem triumphalem; nam antiquitus, ut diximus, tantummodo triumphantes eâ utebantur, aut ludos edentes, ut [q] notat Lipſius in Tacitum; & ſi quibus præterea conceſſum erat, ut ludos in triumphali veſte ſpectarent. Neque verò ſub vetuſtioribus illis Imperatoribus palmata veſtis ab aliis, quàm a triumphantibus uſurpari ſolebat; nam [r] Plinius togam pictam habitum tantummodo triumphantium agnoſcit, & triumphalem veſtem ſemper appellat; & Tertullianus Apologetico: *hic eſt*, inquit, *habitus victoriæ noſtræ, hæc palmata veſtis tali curru triumphamus*; & Statius [s] in Conſulatum Domitiani purpu-
ræ dumtaxat, & prætextæ meminit. Veri- 20
ſimile tamen arbitror hunc morem circa

Gor-

[a] Dionyſius Halicarnaſſ. libr. 3. & Voſſius in Etymolog. in v. Curulis. [b] Plotarchos in Vitâ Romuli. [c] Ovid. libr. 4. de Ponto Eleg. 9. [d] Dionyſ. Halicarn. libr. 3. cap. 11 [e] Plutarch. in Vitâ Romuli, & T. Liv. libr. 1. [f] Dion Halicarn. libr. 3. cap. 11. [g] Plutarch. in Vitâ Pompeji, & T. Liv. libr. 34. [h] Auſon. in Panegyr. [i] Dion. Petavius ad Orat. 11. Themiſtii. [l] Iſidor. libr. 19. cap. 24. [m] Plin. libr. 9. cap. 36. [n] Plutarch. in Paolo Æmilio. [o] Dion. Halic. libr. 10. [p] Macr. Sat. libr. 1. cap. 6. [q] Lipſius ad libr. 1. Ann. Cornel. Tac. ex Dione, & Juvenal. Sat. 11. v. 193. [r] Plin. libr. 8. cap. 48. [s] Stat. Sylv.

Gordiani ſenioris tempora cœpiſſe celebrari; qui primus, ut Julius [a] Capitolinus refert, togam pictam tunicamque palmatam privatus habuit; quum antea Imperatores quoque de Capitolio acciperent; unde a Juvenale Tunica Jovis appellatur his verbis[b]:

Quod ſi vidiſſet Prætorem in curribus altis
Extantem, & medio ſublimem in pulvere Circi
In tunicâ Jovis, & pictæ ſarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ ......

Gratiano certè imperante Conſules uſi ſunt veſte palmatâ; Auſonius in Actione gratiarum ad Gratianum: *in procinctu, & maximè dimicaturus palmatæ veſtis meæ ornamenta diſponis feliciter, & bono cum omine; nam iſte habitus, ut in pace Conſulis eſt, ſic in victoriâ triumphantis.* Gerebat præterea Con-
21 ſul [c] Scipionem eburneum, licet, ut Salmaſius in Vopiſcum notat, non ſemper geſſiſſe videatur, ſed tantummodo diebus feſtis, & quum triumpharet; in Scipionis ejus extremâ parte aquila viſebatur; ideo Juvenalis[d] cecinit:

Da nunc & volucrem, ſceptro quæ ſurgit eburno;

& [e] Dionyſius Halicarnaſſeus refert Etruſcos, quum eos Tarquinius Priſcus perdomuiſſet; ut ſe ab eo victos declararent, ipſumque ſuum Regem, moderatoremque agnoſcerent, dono miſiſſe Tarquinio cum cetera, quibus ornari poteſtas regia, ac deinde conſularis ſolebat, tum Scipionem ex ebore cujus verticem aquila exornabat. Qui Dionyſii locus adverſari Salmaſio videtur neganti Scipionem ſemper geſſiſſe Conſules; nam Dionyſius affirmat omnia, quæ miſerunt Etruſci Tarquinio, ſcilicet ſellam curulem, faſces, coronam, Scipionem eburnum, tunicam palmatam, & togam pictam ſemper Conſules uſurpaſſe præter auream coronam, & togam, tunicamque palmatam, quibus uſos tradit in triumphis. Gerebat & Conſul cal-
22 ceos auratos ſicuti Principes purpureos, ſenatores ſericeos; de calceis auratis mentio eſt apud Caſſiodorum libro ſexto Epiſtolarum: *validam manum victoriali Scipione nobilita, lares proprios calceis auratis egredere.* Hæc autem Inſignia conſulatus Regibus amicis mittebantur a ſenatu pro eximio munere. Is mos a ſenatu bello Punico ſecundo eſt inſtitutus; qui Ptolemæum Ægypti Regem conſulatus Inſignibus donavit; & a Scipione [f] Africano uſurpatus, qui auctore Livio Maſiniſſam in concione laudatum Regem appellavit, & aureâ coronâ, aureâ paterâ, ſellâ curuli eburneâ, & Scipione eburneo, togâ pictâ, tunicaque palmatâ donavit; ut ſcilicet mærorem ſolaretur, quem Maſiniſſa Sophonisbæ morte ſuſceperat, cui venenum coactus miſerat. Ex eo tempore frequentiſſimè cœperunt ea munera Regibus mitti; quapropter ſæpiſſimè legimus apud Livium Ægypti, Cappadociæ, Bithyniæ Regibus prætextam, Scipionem eburneum, ſellam curulem a ſenatu Romano miſſa; quem morem vetuſtate jam deſitum uſurpari retulit [g] Tiberius, qui Reges amicos hujuſmodi muneribus ornavit. Quem morem mittendi Regibus cu- 23
rulem ſellam, trabeamque libro undecimo Æneidos tangit Virgilius, ubi Latinus Rex Latinis, Rutuliſque magnâ pugnâ devictis affirmat ſe ſe cum Trojanis pacem eſſe facturum, conceſſurumque regionem, quæ alat multitudinem Trojanorum, & Æneæ dona miſſurum; quo loco ſic loquitur:

Præterea qui dicta ferant, & fœdera firment,
Centum Oratores primâ de gente Latinos
Ire placet; paciſque manu prætendere ramos,
Munera portantes, aurique, eboriſque talenta,
Et ſellam Regni, trabeamque Inſignia noſtri.

Ubi Poëta recenſet ea, quæ Regibus a populo Romano mitti ſolebant, prætermiſſa tamen eburneo Scipione, quem alio loco numerat; ubi Ilioneus offert dona Regi Latino, quo in loco ſic [h] ait:

Dat tibi præterea fortunæ parva prioris
Munera, relliquias Trojâ ex ardente receptas.
Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras;
Hoc Priami geſtamen erat, quum jura vocatis
More daret populis, ſceptrumque, ſacerque tiaras,
Iliadumque labor veſtes ......

Nec verò ſine causâ eſt inſtitutum, ut Reges conſulatus Inſignibus donarentur; 24
quum enim eadem conſulatus Inſignia, & Regni forent, ut ex Dionyſio [i] Halicarnaſſeo, & Livio [l] conſtat, eademque poteſtas Conſulum eſſet, & Regum Romanorum; quibus conſulatus Inſignia mittebantur, digni regno a ſenatu judicari, appellarique quodammodo Reges a ſenatu videbantur; quod pro magnis in Rempublicam meritis, ut alicubi Livius [m] ait, tribuebatur. Quam cauſam arbitror fuiſſe Principibus Romanis utendi Lictoribus, & faſcibus laureatis, ut regia nimirum poteſtas, majeſtaſque in illis tacitè ſine regio nomine declararetur. Purpurâ tamen, ut notat in Tacitum [n] Lipſius, priores Cæſares abſtinuere, ne habitu nihil a Regibus diſcrepa-

[a] Julius Capitolin in Gordian. [b] Juven. Satyr. 10. [c] Caſſiodor 6. Variar. in formulâ Conſul. [d] Juvenal. Satyr. 10. v 43. [e] Dionyſ. Halicarn. libr. 3. cap. 11. [f] T. Liv. Decad. 3. libr. 10. [g] Cornel. Tacit. libr. 4. n. 26. [h] Virgil. Æn. 7. [i] Dionyſ. Halicarnaſs. libr. 3. cap. 11. [l] Tit. Liv. libr. 1. [m] Tit. Livius libr. 31. paulo poſt init. [n] Juſtus Lipſius in Comment. ad libr. primum Annal. Cornel. Tacit.

parent, quòd Regum nomen inviſum, intolerandumque populo Romano videretur; ſequenti autem ævo, quum jam Roma aſſueverat jugo, & Regnum Regina illa gentium ferre didicerat, non ſolum purpuram Imperatores, verùm [a] etiam diadema ſumpſerunt, ignemque ſibi [b] præferri Perſarum more, ſtatuaſque juſſerunt.
25 Quocirca conſtat gravi pœnâ a [c] Theodoſio ſancitum, ne quis præter Imperatores purpurâ uteretur; & Beatus Hieronymus teſtatur ante Diocletianum purpurâ ſolùm a privato veſtis habitu diſtingui Cæſares conſueviſſe; verba ſanctiſſimi, doctiſſimique viri ſunt hæc: *Primus Diocletianus adorari ſe, ut Deum, & gemmas veſtibus, calciamentiſque inſeri juſſit, quum ante eum omnes Imperatores in modum Judicum ſalutarentur, & chlamydem purpuream a privato habitu plus haberent*: idem teſtatur & Euſebius [d]. *Διοκλητιανὸς προσκυνεῖσθαι ὑπὸ τῶν συγκλητικῶν, καὶ οὐ προσαγορεύεσθαι κατὰ τὸ πρότερον σχῆμα ἀπῄτησε, ἐκαλλώπισε δὲ καὶ τὸ ὑπόδημα χρυσῷ, καὶ μαργαρίταις, καὶ λίθοις τιμίοις, οἱ πρώην γὰρ βασιλεῖς κατὰ τοὺς ὑπάτους τετίμηντο, καὶ τῆς βασιλείας παράσημον μόνον εἶχον πορφυροῦν περιβόλαιον*; quem locum ita ſumus interpretati: *Diocletianus adorari ſe, non ſalutari a ſenatoribus eo modo, quo priores conſueverant, juſſit; calceos autem ornavit auro unionibuſque, & pretioſis lapillis; priores enim Cæſares iiſdem, quibus Conſules, honoribus ornabantur, & inſigne Regni dumtaxat purpuream chlamydem habebant*. Qui Euſebii locus non ita eſt ac-
26 cipiendus, quaſi nemo ante Diocletianum calceos gemmatos habuerit (nam Carinus Auguſtus gemmas calceis inſertas geſſerat, ut Vopiſcus in ejus vitâ teſtatur) ſed quaſi Diocletianus id exemplum primus inſtituerit, quod poſteriores Auguſti ſequuti ſunt. Ex his autem verbis, ſicut intelligi poteſt, Cæſares ante Diocletianum purpuram geſſiſſe, ita ignotum eſt, quis primus uſus fuerit; quemadmodum latet eruditos, quis ignem ſibi præferri princeps juſſerit; præferri tamen ſolitum conſtat ex Herodiano, apud quem ea leguntur in Pertinace: *deſcendit in Curiam, quum neque ignem ſibi præferri permiſiſſet, neque ullum aliud imperatorium inſigne tolli*; & ex [e] Antonini Philoſophi libris, qui ſic ait: *rerum natura patitur in Aulâ viventem neque ſtipatoribus indigere, neque inſigni veſte, neque lampadibus, & ſtatuis certis, ſimilique faſtu*. Diadema ve-
27 rò primus, Aurelio [f] Victore teſte, ſumpſiſſe dicitur Aurelianus Imperator; & tamen ex eodem auctore cognoſcimus Caligulam diadema geſſiſſe primum; ſed eo loco Victor profectò memoriâ lapſus eſt; quum revera Caligula, Suetonio [g] teſte, diadema ſumere cogitarit, ſed ab Amicis deterritus non ſumpſerit.

DISSERTATIO XXIII.

De tempore, quo Urbs condita eſt, deque ejus incrementis, & magnitudine.

Roma ædificata eſt Olympiadis ſextæ anno tertio, aut quarto, & decimooctavo, vel decimonono ætatis Romuli; quum Senacherib Aſſyriis, Candaules Lydis imperarent; & quidem menſe Aprili, quoniam Plutarchus diem Romæ natalem fuiſſe XII. ante Calendas Majas tradit; Tarrutius verò, quum arte Chaldæorum Urbis natalem indagare juberetur, V. Idus Apriles pronunciavit; verùm qui ſiderum poſitum prodiderunt, quem ipſe Natali Romæ attribuit, decipiuntur, quum ſcribant Venerem ſignorum ſex intervallo a Sole abfuiſſe, quum ipſa non longiùs quadraginta ſex gradibus abſcedat; alii tamen Autumno ædificatam tradunt. Cinctus Gabinus quid ſit, & unde originem duxerit; ex eo prœliaturi dicuntur in procinctu eſſe; & Veteres cinctuti appellati ſunt. Urbes ab urbo curvaturâ aratri dictæ ſunt, & in quo differant ab oppidis. Ambitus Urbis quantus initio, & conſequutis temporibus fuerit. Quot cives Romæ ætate Romuli, necnon aliis ſæculis cenſerentur. Unde Pomærium ſit appellatum. Quos quiſque colles Romæ adjecerit.

ABſurdum fuerit, Auditores, Romanas antiquitates illuſtrantem, & in Auctore ſummo hiſtoriæ latinæ prælegendo verſantem prætermittere, quo tempore Urbs ceteris urbibus imperatura condita fuerit, ac rem tantam ſilentio involutam pati; præſertim quum ea res plurimum lucis afferat Latinis Auctoribus; qui, ſicut Græci Olympiadum numero tempora notare ſolent, annis ab Urbe conditâ ſignificant tempus rerum geſtarum, ſeriemque diſtinguunt ætatum. Quod quum expoſuero, quo ritu urbes conderentur, explicabo; his autem de magnitudine Urbis, & quibus temporibus aucta ea fuerit, prolatumque pomœrium nonnulla ſcitu non inju-

a Victor. in Aurelian. b Herodian. in Vitâ Comm. & Pertin. c Libr. 11. Cod. Juſt. Tit. 8 l. 3. & l. 4. d Euſeb. in Chron. c. e Antonin. in ſuamet Vitâ.

f Aurel. Victor. in Vitâ Aureliani. g Sueton. in Vitâ Caligulæ cap. 22.

injucunda ſubtexam. Olympiadis [a] igitur
1 ſextæ anno tertio, vel quarto Romulum
fundamenta Urbis jeciſſe Auctores ferè
conſentiunt; eo tempore decimum octa-
vum, vel decimum nonum ætatis annum
Romulus [b] expleverat; ſiquidem natus eſt
anno primo Olympiadis ſecundæ; ageba-
tur tunc annus poſt Olympicos ludos in-
ſtitutos vigeſimus tertius, aut, ut [c] Diony-
ſio placet, vigeſimus quartus; ante reſtitu-
tam verò ſalutem ſeptingēteſimus quinqua-
geſimus quartus. Eâ tempeſtate Senache-
rib Aſſyriis, Iſidoro teſte, Candaules Ly-
dis imperabat. Aprili menſe conditam ple-
rique memoriæ [d] prodiderunt; Plutarchus
addit diem Romæ natalem fuiſſe duodeci-
mum ante Kalendas Majas, quo [e] die Pa-
lilia paſtorale feſtum celebrabatur; de qui-
bus Tibullus ita [f] loquitur:

At madidus Baccho ſua feſta Palilia paſtor
Concinet; a ſtabulis tum procul eſſe lupi.
Ille levis ſtipulæ ſolennes potus acervos
Accendet, flammas tranſilietque ſacras

& [g] Propertius:

Annuaque accenſo celebrare Palilia fœno,
Qualia nunc curto luſtra novantur equo

In Palilibus autem ſolitus videtur equus
2 immolari caudâ priùs amputatâ, quæ cavia-
ria hoſtia nuncupabatur; quod etiam in
ſacro luſtrali fiebat, ſed [h] luſtrale ſacrum
quinto quoque anno peragebatur, Palilia
verò quotannis; ſed Propertius Palilia cum
luſtrali ſacro comparat, & affirmat curtum
equum [i] ſacrificari, quòd ejus pars omnis
præter caudam Deo dicaretur. Alii tamen
natalem Urbis in autumnum transferunt;
quocirca Manilius [l] cecinit:

Heſperiam ſua libra tenet, qua condita Roma
eſt.

Ut quemadmodum Auctores dubitant, na-
talis Orbis terrarum dies autumno, an ve-
ri debeatur; ita urbs illa, quæ compendium
Orbis terrarum habebatur, autumno, an
vere ſit conſtituta, dubitatur. Tarrutius [m],
qui temporibus Varronis floruit, inſignis
aſtrorum contemplator, quum arte Chal-
dæorum Urbis natalem indagare juberetur,
quinto Idus Apriles horâ tertiâ Romam
conditam pronunciavit. Sed qui ſiderum po-
ſitum, quem Tarrutius attribuit Romæ na-
tali, prodiderunt, in magno errore ver-
ſantur, quum ſcribant Venerem ſigno-
rum ſex intervallo a Sole abfuiſſe; eſt enim
certiſſimum Venerem a Sole non longiùs
quadraginta ſex partibus abſcedere. Utcun-
que ea ſe res habet, Romulum Urbis jeciſ-
ſe fundamenta eo, quo diximus tempore di-
ligentiſſimi rerum vetuſtarum [n] ſcriptores
Dionyſius Halicarnaſſeus, [o] Plutarchuſque
conſentiunt; quadratam autem [p] ædificaſſe
memoriæ proditum eſt; his autem ritibus
uſus eſt in ædificandâ, quos in condendis
urbibus Romani ſervaverunt; quum [q] Diis
rem divinam feciſſet, idemque ut ceteri
facerent, imperaſſet; flammas circa tento-
ria ſuccenſas expiationis causâ novæ urbis
colonos tranſilire juſſit; unde mos man-
ſit, ut in feſto Palilium paſtores flammam
ſaltu tranſcenderent; quem morem quarto
libro Faſtorum Ovidius reſpicit, ubi ſic
ait:

Certè ego tranſilii poſitas ter in ordine flam-
mas,
Udaque roratas laurea miſit aquas.

Quibus rite perfectis, ipſe incinctus Ga- 4
bino cinctu urbis conditor aratro oppidi lo-
cum circumſcripſit (fit autem cinctus Ga-
binus, ut [ſ] Servius docet, ex togâ ſic in
tergus rejectâ, ut ima ejus lacinia a tergo
revocata hominem cingat) eo prœliantes
utebantur; unde in procinctu eſſe dicuntur,
qui ſunt prœliaturi; ideo [t] Livius de Decio
ita loquitur: *ipſe incinctus cinctu Gabino, ar-*
matus in equum inſiluit, ac ſe in medios im-
miſit Et ſanè origo ejus a prœliis; quum
enim [u] Gabii ſacris operarentur, nuncia-
tum eſt Campanos in armis eſſe, ac civita-
tem ſacrificiis intentam jam jam oppreſſu-
ros; quum res moram interponi non pa-
teretur, Gabini, ut erant induti togis, ho-
ſtibus adventantibus occurrerunt; & ne
ſibi veſtis pugnantibus eſſet impedimen-
to, eo cinctu ſunt uſi, qui Gabinus poſtea
eſt appellatus; quum autem hoſtes magno
prœlio deviciſſent, deinde inſtituerunt,
ut ita cincti pugnarent; qui mos ad Ro-
manos antiquitus tranſiit, quos auctor eſt
Polybius [x] conſueviſſe cinctutos prœliari;
qua de causâ Veteres cinctuti ſunt appella-
ti, Horatio [y] teſte, qui dixit:

Fingere cinctutis non exaudita Cethegis.

Neque ſolùm dimicantibus in uſu Gabi-
nus cinctus, verùm etiam ſacra facientibus; 5
quapropter [z] Lucanus ait:

Turba

[a] Paul. Diacon. Hiſtor. Miſcell. libr. 1. ex Eutrop. libr. 1. v. Lipſ. ad Vellejum Paterculum. [b] Plutarch. in Vit. Romuli. [c] Dionyſ. Halicarn. libr. 1. cap. 9. & libr. 2. [d] Plutarch. in Vitâ Numæ p. 61. [e] Varro de R. R. libr. 2. cap. 1. Plin. libr. 18. cap. 26 Cenſorin. de die Natali cap. 21. Euſeb. in Chronic. Propert. libr. 4. Eleg. 4. & Cic. libr. 2. de Divinatione. [f] Tibull. libr. 2. El. 5. [g] Propert. Eleg. 1. libr. 4. [h] Varro de L. L. libr. 5. & & Feſt. in V. *Luſtra*. [i] Feſtus libr. 5. & 13. & Joſeph. Scalig. ad hunc locum Propert [l] Manilius libr. 4. Aſtron. [m] Cic. libr. 2. de Divin. [n] Dionyſ. Halicarn. libr. 1. cap. 9. [o] Plutarch. in Vitâ Numæ. [p] Solin. Polyhiſt. cap. 2. [q] Plutarch. in Problem. & in Vitâ Romuli. [r] Ovid. Faſt. libr. 4. [ſ] Serv. ad libr. 7. Æneid. Virg. & Iſidor. libr. 19. cap. 24. [t] Tit. Liv. libr. 8. [u] Serv. ad illud Virgil. Æneid. 7. v. *Ipſe Quirinali trabeâ, cinctuque Gabino*. [x] Polybius libr. 6. [y] Horat. in Arte Poët. [z] Lucanus libr. 1.

Turba minor ritu ſequitur ſuccincta Gabino; & Conſulibus, quum indicturi bellum Jani templum aperiebant. Quocirca [a] Virgilius cecinit:

Sunt geminæ belli portæ, ſic nomine dicunt,
Religione ſacræ, & ſævi formidine Martis.
Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri
Robora, nec cuſtos abſiſtit limine Janus.
Has, ubi certa ſedet Patribus ſententia pugnæ,
Ipſe quirinali trabeâ, cinctuque Gabino
Inſignis reſerat ſtridentia limina Conſul

Hoc igitur cinctu Romulus, ut eò, unde
6 fumus digreſſi, revertamur, incinctus æreo vomere in aratrum injecto, juncto [b] cum vaccâ tauro, ſulcum deſignavit, quà muros duci oportebat; cavebatur [c] autem ſummâ diligentiâ, ne qua gleba extra caderet; ubi autem portas urbis fieri placuiſſet, vomerem ex humo extraxit; nam quà ſulcus ductus fuerat ſacer locus habebatur, neque tranſcendi poterat; ideo muros urbium ſanctos eſſe Juriſconſulti voluerunt: [d] ut autem pateret in urbem aditus, eâ de cauſâ portis aratrum non imprimebatur. Hoc ritu Urbis condendæ uſus eſt Romulus, quem Romani ſemper coluerunt; hinc [e] Varrone teſte oppida urbes dixere ab *urbo*, vel *urvo* aratri curvaturâ, quæ etiam buris appellatur auctore Virgilio, qui [f] ſic ait:

Continuò in ſilvis magnâ vi flexa domatur
In burim, & curvi formam accipit ulmus aratri.

Urbis [g] autem nomine colonias omnes Ro-
7 manorum nominarunt, quia omnes, ut Roma, conditæ ſunt circumacto aratro; reliquas verò oppida placuit appellari, licet id diſcrimen plerunque non obſervetur; itaque Plautus Amphitruone Teleboarum oppidum vocat, & urbem; nam ſic [h] ait:

...... Contra Teleboæ ex oppido
Legiones educunt ſuas nimis pulchris armis præditas;

& paulo poſt de Telebois ita [i] loquitur:

Poſtridie in caſtra ex urbe ad nos veniunt flentes Principes;

& Cornelius Nepos Alcibiade Athenas oppidum appellavit, urbes verò, quæ ſunt a Græcis in Aſiâ oppida conſtituta. Hoc ma-
8 ximè modo, & hac tempeſtate maximæ in terris urbis jacta ſunt fundamenta; quæ initio [l] adeo futuræ magnitudini non reſpondebat, ut in eâ mille tantùm foci recenſerentur, tria millia peditum, trecenti [m] equites habitarent; licet is numerus brevi nimiùm adoleverit; ſiquidem antequam Romulus excederet vitâ, quadraginta ſex millia peditum, mille equites Romæ cenſebantur, ut appareret maximam urbium aliquando futuram, quæ tam brevi tantum ſuſcepiſſet incrementi, & cum magnis jam poſſet urbibus comparari. Sed Urbis ambitus principio ita eſt a Romulo deſignatus; a foro, ubi æreum tauri ſimulacrum cernebatur, quia eo genere animalium uſus eſt Romulus, ſulcus eſt ceptus duci, ut Magnam Herculis aram amplecteretur; inde per ima montis Palatini ad Aram Conſi, hinc ad curias veteres, & ſacellum Larium Romæ pertinebat. Quum autem non admodum magnum ſpatium Roma complectere- 9
tur, nullum habuit ædificium ſplendidum, nullam ædium altitudinem, quum ipſe Romulus paſtoralem caſam habitaret; de qua Vitruvius libro ſecundo ſic loquitur: *Item in Capitolio commonefacere poteſt, & ſignificare mores vetuſtatis Romuli caſa in arce ſacrorum ſtramentis tecta*. Alludit & Poëta, qui dixit [n]:

Tunc caſa Martigenam capiebat parva Quirinum

& qui [o] cecinit:

Atque utinam Romæ nemo eſſet dives, & ipſe Stramineâ poſſet dux habitare caſâ.

Sed non diu manſit hic Urbis modus; nam aſcitis [p] in civitatem Sabinis, Romanum forum, & Capitolium Titus Tatius addidit; quo tempore primùm prolatum eſt pomœrium, de quo vocabulo, quoniam de Urbis incrementis loquimur, quæ nunquam augebatur, quin pomœrium [q] proferretur, nonnulla ſunt diſſerenda. Pomœrium lo- 10
cus ædificiis vacuus prope urbis muros eſt appellatus; qui certis [r] quibuſdam ritibus, & cæremoniis conſecrari ſolebat; ex eo autem nomen [ſ] accepit, quod poſt murum ſit, & quod murus poſt ipſum, qui antiquo ſermone mœrus dicebatur, ut intelligi poteſt ex Virgilio, qui libro decimo [t] ſic ait:

Quin intra portas, atque ipſis prœlia miſcet
Aggeribus mœrorum, & inundant ſanguine foſſæ

Quare [u] videtur dictum pomœrium, quaſi poſt mœrum, eodem modo, quo ex propoſitione poſt, & voce meridies, dicitur pomeridianus. Negant [x] autem augures id ſpatium aratro proſcindi, aut habitari fas eſſe; id tum demum arabatur, quum ur-

[a] Virgil. Æneid. 7. [b] Ovid. libr. 4. Faſtor. [c] Plutarch. in Vitâ Romuli. [d] M. Cato in fragment. [e] Varro de L. L. libr. 4. [f] Virgil. Georgic. libr. 1. [g] Varro libr. 4. L. L. [h] Plaut. Amphitr. Act. 1. ſc. 1. v. 62. [i] Idem ibid. v. 100. [l] Plutarch. in Vitâ Romuli, T. Liv. libr. 1. & Dionyſ. Halic. libr. 1. Antiq. Rom. & Onuphr. Panvin. in Urbe Româ. [m] Plut. de Vir. Illuſtr. in Vitâ Romuli.

[n] Ovid. Faſtor. libr. 1. [o] Properr. libr. 2. El. 16. [p] Tit. Livius libr. 1. [q] A. Gell. libr. 13. cap. 14. [r] Tit. Liv. libr. 1. & Dion. Halicarn. libr. 1. Antiq. Roman. [ſ] Varro libr. 4 de L. L. & Plutarch. in Vitâ Romuli. [t] Virg. Æneid. 10. [u] Jul. Cæſ. Scaliger. de cauſis L. L. cap. 21. [x] Tit. Livius libr. 1.

bes evertebantur; quò reſpicit [a] Horatius his verbis:

Iræ Thyeſten exitio gravi
Stravere, & altis urbibus ultimæ
Stetere cauſæ, cur perirent
Funditus, imprimeretque muris
Hoſtile aratrum exercitus inſolens.

Nam ſicut urbes aratro condebantur, ex quo Virgilius [b] ait:

Interea Æneas urbem deſignat aratro;

ita & evertebantur aratro. Pomœrium verò muris eſſe conjunctum, & totum urbis ambitum circumplecti, vel Lucanus [c] his verbis oſtenderit:

Mox jubet, & totam pavidis a civibus urbem
Ambiri, & feſto purgantes mœnia luſtro
Longa per extremos pomœria cingere fines;

& Apulejus, qui ſic ait; *prorſus quaſi poſſent tanti facinoris evadere ſupplicium tacitâ profectione adhuc luce dubiâ pomœrium pervaſerint.*

11 Sed ut a pomœrio ad eos, qui pomœrium protulerunt, redeamus; Tullus [d] Cœlium, Ancus [e] Martius Aventinum, & Janiculum; Viminalem, Quirinalem, Exquilinumque collem [f] Servius Tullius adjecit; ita Roma ſeptem complexa colles victorem Orbis terrarum populum cepit. Longo deinde temporis intervallo Sylla auxit Urbis amplitudinem; quem imitati ſunt Cæſar, & Auguſtus, qui teſte [g] Dione magnitudinem Romæ longius porrexerunt; & [h] Claudius, quum Britanniam, inſulaſque Britannicas Imperio adjeciſſet, majore ambitu Urbem terminavit; nam iis demum licebat Urbis terminos proferre, qui Imperii terminos protuliſſent. Et ſane augeri oportebat Ur-

12 bem ſub Claudio, quo imperante cenſa civium ſunt ſexagies novies centena millia: etiam a Nerone auctum Urbis modum Lipſius [i] putat. Flavius Vopiſcus memoriæ prodidit Aurelianum Urbis muros eò promoviſſe, ut quinquaginta millia paſſuum comprehenderent. Olympiodorus hiſtoricus [l] apud Photium refert Urbis muros uno & viginti milliaribus patuiſſe, quum capta eſt; quod ſi verum ſtatuatur, oportet, quum Conſtantinus Byzantium migravit, eoque opes Imperii tranſtulit, Romam eſſe valde diminutam; vel certè id non de ambitu, ſed de intervallo inter mœnia interjecto capiendum eſt. Utcunque ea ſe res habet, certè ſatis conſtat & Urbem, & ſuburbia quinquaginta, vel etiam ſexaginta millium ambitum eſſe complexa; *quo ſi quis*, inquit [m] Plinius, *altitudinem tectorum addat; dignam profectò æſtimationem concipiat, fateaturque nullius urbis magnitudinem in toto Orbe potuiſſe ei comparari.*

DISSERTATIO XXIV.

De Romuli Triumpho, Triumphiſque Romanorum.

Trophæa e quercu ſuſpendebantur; quia ea Jovi ſacra erant; conficiebantur autem plerumque ex ligno; ne inimicitiarum memoria eſſet perpetua; ea tamen tollere nefas habebatur, quia adorabantur; Macedones verò inhumanum putabant per trophæa hoſtibus inſultare. Unde trophæum dictum ſit. Falſum eſt id, quod Lucius Florus tradit Domitium Ænobarbum, & Fabium Maximum primos Romanorum trophæa conſtituiſſe. Romulum, quum triumphavit, curru in Urbem invectum auctor eſt Dionyſius Halicarnaſſeus, cui aſtipulatur Propertius, Plutarchus tamen putat pedibus inceſſiſſe. Ovatio unde dicta ſit, diſſentiunt inter ſe Plutarchus, Feſtus, & alii. An verum ſit, quod Valerius Maximus tradit, oportuiſſe triumphaturos aliquid adjeciſſe imperio.

OMnium, quæ ſpectata ſunt in terris, magnificentiſſimum ſpectaculum, quo Romana virtus maximè glorieta eſt, & inſignita, adeoque aucta, & pæne egreſſa modum humanarum virium, aggredior explicare; id eſt triumphus ille Veterum monumentis celebratus; magnorum ducum ſpecioſiſſimum decus, fortiſſimorum militum honeſtamentum, præmium virtutis, & incitamentum, victoriarum ſpecimen, luculentiſſimum bene geſtæ Reipublicæ teſtimonium; quo ſola Reſpublica Romanorum eſt uſa, quia ſola ſummum virtutis adepta faſtigium ſummam triumphi gloriam merita eſt, ac de omnium populorum virtute triumphavit. Hunc primus [n] inſtituit Romulus, qui Cæninenſibus victis, eorumque Rege obtruncato, quandam triumphi ſpeciem invenit, quam auxere Poſteri, & ad ſummam magnificentiam provexerunt. Nam quamvis [o] Bacchus dicatur Aſiâ peragratâ, Indiſque ſubactis princeps triumphaſſe, haud ſanè crediderim triumphum illum Indicum ſimilem fuiſſe Romanis; ſed tan-

[a] Horat. libr. 1 Od. 16. [b] Virgil. Æneid. 5. [c] Lucanus libr. 1. [d] Tit. Liv. libr. 1. & Plin. de Viris Illuſtr. cap 4. [e] Plin. ibid. cap. 5. [f] Idem Plin. cap. 7. de Vir. Illuſtrib. [g] Dio libr. 55. Hiſtor. [h] Sueton. in Vit. Claud. & A. Gell. libr 13. cap. 14. [i] Juſt. Lipſ. de Magnitudin. Roman. libr. 3. cap 2. [l] Olympiod. apud Photium in Bibl. n. 80. [m] Plin. libr. 3. cap. 5. [n] Tit. Liv. libr. primo, & Plutarchus in Vitâ Romuli. [o] Suidas in Voce Θρίαμβον, Avienus de Baccho, & Arrian de Expedit. Alex. libr. 6.

tantummodo Bacchi comites laſciviâ ſolitâ quædam carmina in Bacchum victorem ceciniſſe. Itaque appellatum [a] triumphum θρίαμβον Græco vocabulo a verbo θρόειν, καὶ ἰαμβίζειν quod eſt *vociferari* & *jambos jacere*; vel, ſi fuit ſimilis, eodemque modo celebratus, quo Romani triumphi, certè a nemine poſt Bacchum eſt uſurpatus. Neque enim Cyrus devictâ Aſiâ, neque ante Cyrum Semiramis, aut Ninus eo pompæ genere ſuas victorias cohoneſtarunt. Græci autem, aliæque nationes nonnullæ devictis hoſtibus ſuæ gloriæ monumentum trophæa erigebant, quorum formam Virgilius [b] his verſibus deſcribit pereleganter:

Ingentem quercum deciſis undique ramis
Conſtituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuvias, tibi, magne, tropæum,
Bellipotens, aptat rorantes ſanguine criſtas,
Teloque trunca viri, & bisſex thoraca petitum,
Perfoſſumque locis, clypeumque ex ære ſiniſtræ
Subligat, atque enſem collo ſuſpendit eburnum.

Quæ Virgilii verba declarant in trophæis
2 expreſſam hominis imaginem; quapropter Minutius Felix in Octavio ſic loquitur: *tropæa veſtra victricia non tantùm ſimplicis crucis faciem, verùm & affixi hominis imitantur.* Nam quum (Tertulliano [c] teſte, qui ſic ait: *Victorias adoratis, quum in tropæis, cruces inteſtina ſunt tropæorum*;) ſtipiti in modum crucis deformato arma hominis imponerentur, & caput, & pectus, & brachia, & femora exprimabantur. Ex his autem Tertulliani verbis, ex quibus conſtat tropæa ſolita adorari, intelligi poteſt, cur tropæa dejicere, atque violare nefas haberetur; adeo ut neque illi ipſi, de quibus tropæa fuerant conſtituta, ea tollare auderent. Quapropter [d] quum Artemiſia Regina Cariæ dolo Rhodum occupaſſet, & in urbe captâ magnificè tropæum ſtatuiſſet, Rhodienſes, quum id evertere impium ducerent, neque tamen æquo animo videre poſſent in urbe mediâ excitatum publici dedecoris monimentum, ædificium magno ſumptu extruxerunt, quo illa tropæa tegerentur, quod ἄβατον nuncuparunt. Quam formam teſtandæ
3 victoriæ, qua ſunt uſæ multæ nationes, eſt aliquà Romulus imitatus; nam, interfecto Cæninenſium Rege, ſpolia cæſi ducis quercu ſuſpendit in [e] Capitolio, ſicut noſter Auctor tradit his verbis: *ibique ea quum ad quercum paſtoribus ſacram depoſuiſſet, ſimul cum dono deſignavit templo Jovis fines.* In quibus verbis adnotandum eſt conſueviſſe Veteres quercubus hoſtium ſpolia ſuſpendere; eâ fortaſſe de cauſâ, quod arbor illa Principi Deorum ſacra haberetur; cui omnes victorias acceptas Veteres præcipuè referebant; quod ex citatis etiam Virgilii verſibus intelligi poteſt; in quibus etiam obſervatur, quomodo credibile ſit Romulum illam quercum ſacram paſtoribus adornaſſe. Sed & Lucanus exuvias, & Imperatorum dona quercubus appendi ſolita teſtatur [f] his verbis:

Qualis frugifero quercus ſublimis in agro
Exuvias veteres populi, ſacrataque geſtans
Dona ducum, nec jam validis radicibus hærens,
Pondere fixa ſuo eſt, nudoſque per aëra ramos
Effundens, trunco, non frondibus efficit umbram.

Nec verò ſæculi paupertati tribuere debe-
mus, quod Romulus non e marmore, nec 4
ex ære, ſed e ligno ſuæ victoriæ monumentum conſtare voluerit. Nam antiquitus e ligno trophæa conſtituebant, quod ut facerent, inducti ſunt humaniſſimâ quadam ratione; nolebant enim inimicitiarum, & odii monumenta extare ſempiterna, neque cuiquam quamvis acerrimo hoſti perpetuò calamitatem exprobrari. Teſtatur id Siculus [g] Diodorus, qui ſic ait: *τίνος γὰρ χάριν οἱ πρόγονοι πάντων τῶν Ἑλλήνων ἐν ταῖς κατὰ πόλεμον νίκαις κατέδειξαν οὐ διὰ λίθων, διὰ δὲ τυχόντων ξύλων ἱςάναι τὰ τροπαῖα; ἆρ' οὐχ ὅπως ὀλίγον χρόνον διαμένοντα, ταχέως ἀφανίζηται τὰ τῆς ἔχθρας ὑπομνήματα*: hoc eſt: *cujus rei gratiâ omnium Græcorum Majores inſtituerunt, ut trophæa non e lapide, ſed e vulgaribus lignis ponerentur? nonne ut ad breve tempus permanentibus iis inimicitiarum monumenta deleantur?* Macedones [h] verò inhumanum
putabant per trophæa, quantumvis fluxa, 5
& brevi peritura victis hoſtibus inſultare; quapropter neque Philippum, neque Alexandrum, neque alium Macedonem, quamvis Orbem terrarum victoriis compleverint, excitaſſe trophæum comperimus. Hac autem de cauſâ Macedones eo victoriæ honeſtamento ſemper abſtinuiſſe dicuntur; quum [i] Caranus, qui fuit unus ex antiquiſſimis Macedoniæ Regibus, Cuſeo finitimo Rege devicto trophæum more Græcorum ſtatuiſſet, extemplo ex Olympo monte leo immani magnitudine dicitur deſcendiſſe, qui trophæum dejecit, afflixit, disjecit, diſſipavit; id habitum prodigii loco, & Macedonibus inceſſit religio trophæa ſtatuendi; ceteris Græcis non item, qui quamvis frequentiùs ex materiâ mi-

nùs

---

a Varro de Ling. Lat. libr. 5. & Iſidor. libr. 18. cap. 15. *b* Virgil. Æneid. 11. in princip. *c* Tertull. in Apologet. cap. 16. *d* Vitruvius libr. 2. cap. 8. *e* Tit. Livius libr. 1. *f* Lucan. libr. 1. *g* Diodor. Sicul. libr. 13. *h* Pauſanias libr. 9. ſive in Bœoticis circa finem. *i* Pauſan. ibidem.

Google

nùs durabili trophæs plerumque conſti-
tuerent, tamen & ex marmore, & ex æ-
re monumenta victoriæ confecerunt; ideo
Pauſanias [a] ait: τοῦ τάφου δὲ ἔμπροσθεν τρό-
παιον λίθου πεποίηται κατ' ἀνδρὸς Ἀργείου Λα-
φάους: hoc eſt: *ante ſepulcrum trophæum e
lapide confectum eſt de Laphaë viro Argivo con-
ſtitutum*; & alio in loco: τρόπαιόν ἐστιν ἐκ λί-
θου πεποιημένον ἀπὸ Λακεδαιμονίων τε, καὶ Ἄγι-
δος: *trophæum ex lapide factum a Lacedæmo-
niis, & Agide*; & Eliacorum libro priore
tradit in Elide trophæum ex ære fuiſſe. Po-
6 nebantur autem trophæa ſtatim victoriâ par-
tâ; ſoli [b] Thebani, antequam cum Spar-
tanis in Leuctris prœlium committerent,
ex oraculi monitu trophæum de Lacedæ-
moniis erexerunt; & id omen fuit certiſ-
ſimum Leuctricæ victoriæ. Trophæa verò
plerunque Jovi dicabantur; ideo tradit Eu-
ſtathius Jovem Tropæum appellatum; qua-
re minimè mirum eſt, ſi Livius Romu-
lum ſcribit trophæa de Cæninenſium Re-
ge Pheretrio Jovi conſecraſſe. Dio ta-
men hiſtoriarum libro quadrageſimo ſecun-
do memoriæ prodidit Cæſarem trophæa Mi-
thridatis de Triario conſtituta, utpote ſacra
bellicis Diis non dejeciſſe. Quo verò in lo-
co fuſi, fugatique fuerant hoſtes, trophæa
erigebantur, ſi credimus Euſtathio, & tro-
pæa ἀπὸ τῆς τροπῆς, *ab hoſtium* ſcilicet *fugâ*,
nominabantur, ut [d] Varro, Etymologicum
magnum, Euſtathiuſque teſtantur. Pom-
pejus [e] Magnus tamen Hiſpsnico bello vi-
ctor in Pirenæis montibus trophæum exci-
tsvit, & Mithridate debellato, in trium-
pho tulit de Orbe terrarum trophæum. Nec
7 magnâ victoriâ trophæi decus parabatur;
itaque ſæpe accidebat, ut quum duo exer-
citus infeſti concurriſſent, utrique trophæ-
um quaſi victores excitarent. Exemplum eſt
apud Thucydidem libro primo; quo in lo-
co Hiſtoricus tradit Corinthios cum Cor-
cyræis claſſe conflixiſſe, & majorem qui-
dem navium numerum cepiſſe Corinthios,
vel depreſſiſſe; prætereà Corinthios potitos
ex magnâ parte naufragiis; verumtamen,
quia poſtero die Corcyræis laceſſentibus
Corinthii prœlium detrectarant, utroſque
trophæum ſtatuiſſe. Plerumque tamen, qui
hoſtibus in prœlio cæſos conceſſiſſent ad
ſepulturam, trophæi jus habere putabantur;
interdum verò qui plures cecidiſſent; ſic
apud [f] Thucydidem Bottiaci quum adver-
ſus Athenienſes dimicaſſent, & ex Athe-
nienſium copiis plures eſſent deſiderati, li-
cet Athenienſes amiſſos in eâ pugnâ cives,
non impetratâ ab hoſtibus ſepulturâ, hu-
maſſent, trophæum poſuerunt. Sed ut ad
Romulum revertamur, quum omnia, quæ 8
ubique egregia videbantur, imitaretur, etiam
trophæa ſtatuendi morem ſumpſit a Græ-
cis. Quapropter Lucius [g] Florus haudqua-
quam eſt audiendus, qui putat Domitium
Ænoharbum, & Fabium Maximum Ro-
manorum primos trophæa ſtatuiſſe, qui ſa-
xeas turres, quibus locis dimicaverant, ex-
tructas trophæis exornarunt. Verumtamen
ea forma oſtentandæ victoriæ non ſatis ha-
bere viſa eſt dignitatis; itaque, etſi eam
cenſuit Romulus retinendam, auguſtius ta-
men decus, honoremque ſpecioſiorem vi-
ctoribus addendum exiſtimavit, quem vel
ipſe, vel Poſteri triumphum appellarunt.
Nam quòd [h] ſequentibus militibus victo-
riâ ovantibus, plaudente populo, & admi- 9
rante, hoſtis cæſi ſpolia ferens inceſſit
per Urbem cum acclamationibus, carmi-
nibuſque militum, & popularium, vide-
tur pompam triumphi primus oſtendiſſe;
quamvis ea potius ovatio, quàm triumphus
poſſet nominari; niſi fortè Dionyſii [i] Ha-
licarnaſſei libet auctoritatem ſequi, qui ip-
ſum in Urbem curru invectum eſſe tradit;
cui [l] Propertius aſtipulatur his verbis:

*Hinc Tatiens, Ramneſque viri, Luceresque
coloni,*
Quatuor hinc albos Romulus egit equos.

Quos audire ſi volumus nihil illi ad veri
ſpeciem triumphi defuit; ſed [m] Plutarchus
repugnat, & pedibus inceſſiſſe per Urbem
putat, eo ductus argumento, quod ſtatuæ
Romuli trophæum ferentes non in equo,
curruve, ſed pedeſtres omnes cernerentur;
Tarquiniumque affirmat, aut Publicolam
principem in curru triumphaſſe; multaque
addidiſſe, quibus ejus pompa ſpectaculi au-
geretur. De qua quoniam Livius ubique 10
loquitur, de eâ dicendum eſſe viſum eſt;
ac primùm explicabo, quibus hominibus,
quibuſque de cauſis in Urbem liceret in-
vehi triumphantibus; deinde nonnulla ſub-
texam, quibus triumphorum forma ob o-
culos ponetur, & enarrabitur. Et ut hinc
potiſſimùm exordium ſumam, videntur in
hoc Romani a Lacedæmoniis magnoperè
diſcrepaſſe; nam Lacedæmoniorum fuit in-
ſtitutum magis honorare duces, qui ſine
cruore bellum confeciſſent, quàm eos, qui
magnos exercitus cecidiſſent; ſiquidem Ly-
curgi [n] lege cautum eſt, ut ſi quis hoſtes vi,
manuque profligaſſet, Gallum; ſiquis con-
ſilio præclarè Rempublicam geſſiſſet, & do-
lo

[a] Pauſ. in Corinth. ſive l. 2. [b] Idem in Meſſen. ſive libr. 4. [c] T Liv. libr. 1. & Plutarch. in Vit. Romul. [d] Varr. Dimarg. apud Nonn. [e] Sall. apud Serv. in 11. libr. Æneid. Virg. Strabo libr. 3. & libr. 4. & Plin. libr. 3. cap. 3. & libr. 7. cap. 26. & libr. 37. cap. 2. [f] Thucydid. libr. 2. [g] Luc Florus libr. 3. cap. 2. [h] Plutarch. in Vit. Romuli, & Tit. Livius libr. 1. [i] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 2. [l] Propertius libr. 4 Eleg. 1. [m] Plutarch. in Vitâ Romuli. [n] Plutarch. in Vitâ Marcelli.

lo graſſatus eſſet, & victoriam conſequutus, bovem immolaret. Contra [a] autem Romani non conceſſerunt ducibus, ut triumpharent, qui nullis hoſtium copiis cæſis rem tranſegerant, licet aliquem populum, aut urbem ſubegiſſent; ut exempli gratiâ [b] Camillus, quum ſibi a magiſtro proditos nobiles pueros ultro Faleriis reddidiſſet, & admiratione virturis, & juſtitiæ, & beneficio, non armis victum eum populum ad deditionem compuliſſet, non triumphavir. Nec illi quoque triumpha-
11 banr, qui pauciores hoſtes ceciderant, aut cum hoſte non juſto conflixerant, aut humilis ille fuerat, & non ſatis dignus, de quo triumpharetur; his permiſſum dumtaxat, ut [c] ovantes Urbem ingrederentur, quibus neque ourru invehi licebat, neque lauro coronari, ſed myrto. Quapropter [d] Craſſus fugitivorum bello confecto, a ſenatu pro magno beneficio impetravir, ut ovans laureâ coronâ inſigniretur. Nec [e] ſceptrum geſtabanr, ut triumphantes, nec togâ pictâ, ſed [f] purpureâ induebantur; nec [g] tubicines comirabantur, ſed tibicines; quod rriumphi genus ovatio dicebatur, quæ Græcis [h] minor, vel pedeſtris triumphus apppellatur. Quod nomen nonnulli [i] putant e Græciâ profectum, ubi Olympiæ victoribus acclamari ſolebat: ὀλυμπιονίκα ὢα, ὀλυμπιονίκα ὢα, ac dictam ovationem, quaſi uvationem. Feſto [l] vero placer ovare eſſe lætari, expreſſamque clandi verbo eam, quæ triumphantem comirabatur, lætitiam militarem; ſed [m] Plutarchus veriùs exiſtimat ab ove dictam, quam ovantes immolabant, non raurum, quemadmodum rriumphantes. Triumphi verò glo-
12 riam concedebant iis, qui cum juſto hoſte pugnaverant, qui magnas copias delevorant, qui vi Rempublicam auxerant; quæ ſi omnia concurrerent, triumphus a ſenatu decernebatur. Senatus autem iis, qui a bello ad rriumphum revertiſſent, ad Ædem Bellonæ [n] dabatur; ſed illud inprimis cavebatur, ne cuiquam triumphus decerneretur, qui civem deviciſſet; ea res magnam invidiam habebat. Quapropter [o] Septimii Severi moderatio jure laudatur, qui quum oppreſſo Nigro, etiam Parthos compreſſiſſet, & Adiabenos, Arabaſque ſubegiſſet, triumphum, quem ducere poterat præclariſſimum, recuſavit; ne triumphare de cive, non de hoſtibus videretur. Nam de cive, quantumvis impio, impium ducebant triumphare; quocirca Lucanus [p] de bello civili Cæſaris, & Pompeji cecinit:

Bella geri placuit nullos habitura triumphos.

Et ſanè Cæſar fuſo Magno Pompejo, victorque bello Pharſalico triumphum non duxit, ſed [q] de Pompeji Liberis duxir; quem ego triumphum arbitror funeſtum Reipublicæ, Populo Romano luctuoſum fuiſſe; quo, clade tot cæſorum civium, tanquam aliquo inſigni bono, Patria exultare, feſtoſque dies agere cogebatur: quo ejus viri Liberi tanquam hoſtes tractabantur, qui de tribus terrarum partibus ductis præclariſſimis rribus triumphis, populum Romanum victorem Orbis terrarum eſſe victoriâ teſtatus fuerat. Nec ſatis ipſi fuit de civibus triumphare; etiam Q. Fabium Maximum, & Quinctum Ciceronem, qui nullum aliud bellum, quàm adversùs civem geſſeranr, honore triumphi cohoneſtavit; ita rres ducti rriumphi propter eam victoriam, ob quam unus duci ſine neſario ſcelere non potuiſſet. Ceterùm hæc flagitia amiſsâ libertate Ruma vidit; nam antea neque Sylla de Mariu, neque de Catalinâ Antonius, neque alii perniciofis Reipublicæ civibus profligatis triumpharanr. Sed & illud requirebatur [r], ut qui fudiſſet hoſtes, & eo- 13
rum non pauciores quinque millibus cecidiſſet, cum imperio eſſet, nec alterius auſpiciis militaret. Qua de causâ [ſ] Dio Cæſarem irridendum putavit, quòd Pedio, Fabioque ſuis legatis triumphum decerni curaviſſet; erat quippe abſurdum eum, qui non ſuis auſpiciis uteretur, triumphare. L. Martius eques [t] Romanus interſectis cum exercitu in Hiſpaniâ Scipionibus milirum conſenſu dux creatus, duos punicos exercitus victores fugaverar, Pœnorum ingentem numerum rrucidarat, remque Romanam in Hiſpaniâ labantem ſuſtinuerat, & in priſtinum ſtatum reſtituerar; nihil actum de ejus rriumpho, quia eques Romanus auctoritare non publicâ rem geſſerat; & quod majus eſt, Scipio [u] ipſe quum in Hiſpaniâ quatuor punicos exercitus deleſſet, Hiſpanos rebellantes contudiſſet, provinciamque pacaram ſucceſſori reliquiſſet; quod non Conſul, non Prætor adminiſtraſſet Rempublicam, triumphum a ſenatu non impetravit. Aliâ verò de [x] causâ Marcello denegatus eſt honos triumphandi, quum 14
captis Syracuſis, rebuſque præclarè geſtis, e Siciliâ deceſſiſſet; quod hoſtes adhuc ſupereſſe dicerenrur, & non omnino pacatam provinciam eſſe ejus obtrectatores objicerenr.

---

a Valer. Maxim. libr. 2. cap. 3. *b* Tit. Liv. libr. 5. *c* Plin. libr. 15. cap 29. & A. Gell. libr. 5. cap. 6. *d* Plutarch. in Vit. Craſſi. *e* Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 5. cap. 6. *f* Sueton. in Vit. Neron. cap. 25. *g* Plutarch. in Vit. Marcelli. *h* Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 5. cap 6. *i* Xiphilin pag. 181. *l* Feſt. libr. 13. *m* Plutarch. in Vit. Marcelli. *n* T. Liv. libr. 26. & 28. & 33. & alibi ſæpe. *o* Æl. Spart. in Vit. Severi Imper. & Herodian. l. 3. *p* Lucanus libr. 1. *q* Sueton. in Vitâ Cæſaris cap. 37 & Plutarch. in Vitâ ejusdem. *r* Valer. Maximus libr. 2. cap. 3. *ſ* Dio Hiſt. libr. 43. *t* Tit. Liv. libr. 25. *u* Val. Max. libr. 2. c. 3. & T. Liv. libr. 28. *x* Idem ibid. & Plutarch. in Vit. Marcelli.

cerent. Ex quo conjici poteſt, non niſi ei, qui bellum confeciſſet, triumphum Patres decreviſſe; qui tamen Marcellus, more [a] a multis uſurpato, in Albano monte triumphavit, ovans in urbem ingreſſus eſt. Offecit etiam Marcelli triumpho, quod jam bis antea triumpharat, & invidioſum admodum videbatur ter eundem triumphare; & quod Seniores Marcellum corrupiſſe Romanam diſciplinam arguebant; quum ornamenta Syracuſarum Romam transferendo populum magnorum artificum ſigna, tabulaſque pictas mirari docuiſſet; ſed invidia, qua Marcellus laborabat, minùs pertinet ad juſtas cauſas triumphi denegandi. Adjicit autem [b] Valerius Maximus oportere triumphaturos aliquid Imperio adjeciſſe, & non amiſſa recuperaſſe, aut parta, quantumvis inſigni victoriâ, cuſtodiſſe; ideo Q. Fulvium [c] captâ Capuâ non triumphaſſe; ſed mihi ambigua videtur hæc conjectatio, quum & Camillum [d] Urbe recuperatâ, & Duilium [e] navalem victoriam conſequutum, & Livium [f] Salinatorem fuſis Pœnis, & [g] Marium Teutonum, & Cimbrorum exercitu deleto ingentis quidem victoriæ compotes, ſed non prolatis Imperii finibus triumphaſſe comperiamus. Quid ergo eſt? meminiſſe oportet in arbitrio ſenatus fuiſſe poſitum decernere victoribus triumphum, vel denegare; quum igitur vel imperator gratioſus, vel victoriæ genus eſſet hujuſmodi, ut ejus auctori non invidiam, ſed favorem, benevolentiamque, & admirationem conciliaret, non omnia ad vivum reſecabantur; nec ad ſummam illam veritatem legitimum triumphandi jus exigebatur; quum contra ſummo jure cum ducibus agebatur, ſi quidquam deeſſe videretur ad excellentiſſimam, ſupremamque laudem, juſta cauſa ſubeſſe denegandi triumphi putabatur. Atque his de cauſis, & his rebus geſtis homines apud Veteres triumphi gloriam aſſequebantur.

DISSERTATIO XXV.

De Romanorum Triumphis.

Valerius Maximus Marcellum captis Syracuſis non triumphaſſe tradit, quòd nullum magiſtratum gereret; aliam tamen affert cauſam Livius, & aliam Plutarchus. Supplicatio ad omnia Deorum pulvinaria triumpho præludebat; quot autem dierum decerneretur. Tiberio ob peregrinationem ſuburbanam Senatores quidam triumphum cenſuerunt; quem Tiberius increpitis auctoribus recuſavit. Caligula, quum ducto adversùs Oceanum exercitu nihil aliud militibus imperaſſet, quàm ut conchas legerent, triumphum adornabat. Nero muſico certamine victor triumphavit; & Domitianus pluribus cladibus a Decebalo acceptis. Principes cenſent, quidquid eſt excelsum, glorioſum, ad ſuum duntaxat faſtigium pertinere; ideo in liberis civitatibus major exiſtit copia excellentium virorum. Ornamentis triumphalibus primum Agrippam fuiſſe inſignitum Dio tradit; Suetonius verò Tiberium, alii Maſiniſſam. Galbineum colorem Salmaſius aureum interpretatur.

SUperiore, quam proximè diximus, diſſertatione de triumphis tradidimus, quibus ex cauſis, & quibus hominibus liceret triumphare; & affirmavimus, eum honorem conceſſiſſe Romanos imperatoribus, qui præditi [h] magiſtratu, & ductu ſuo, auſpiciiſque bellum præclarè geſſiſſent; qui non piratas, aut fugitivos, ſed nobilem aliquam nationem armis contudiſſent. Nam de piratis neque [i] Pompejus ipſe, qui maximas eorum claſſes deleverat, & ab Herculis columnis ad Paludem mæoticam, & Mare Eoum, trium menſium intervallo ſublatis penitus prædonibus, provincias omnes pacaverat, triumphum poſtulavit; quamvis ea victoria maximè omnium, quas Romani duces fuerant conſequuti, mirabilis, utiliſque Reipublicæ poſſet judicari. Inſuper diximus id honoris conceſſum iis, qui bello confecto e provinciâ deceſſiſſent, & non minùs, quàm quinque millia hoſtium cecidiſſent. Sed quia hæc non omnia perpetuò ſunt obſervata, in quibus hæc non obſervaverint Romani, dicemus; tum reliqua, quæ de triumphi pompâ nos polliciti ſumus eſſe dicturos, exequemur. Nam quod

[a] Tit. Livius libr. 42. Plutarch. in Vitâ Marcelli. [b] Valer. Maximus libr. 2. cap. 3. [c] Idem eodem loco. [d] Plutarch. in Vitâ Camilli. [e] Luc. Flor. libr. 2. cap. 2. [f] Tit. Livius libr. 28. & Luc. Flor. libr. 2. cap. 6. [g] Plutarch. in Vitâ Marii, & Luc. Flor. libr. 3. cap. 3. [h] T. Livius libr. 28. & libr. 31. [i] Plutarch. in Vitâ Pompeji, Luc. Flor. libr. 3. cap. 6. & Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 77. ſecus tradit Plin. libr. 7. cap. 26. & libr. 37. cap. 2.

quod dicebamus non licuiſſe ducibus Romanis, niſi bello confecto, triumphare, id non perpetuum fuiſſe animadvertimus; ſiquidem Claudius Nero [a] Conſul, Liviuſque [b] Salinator cæſo Aſdrubalis exercitu in Urbem invecti ſunt triumphantes; contuſis quidem ingenti prœlio hoſtibus, & Urbe maximo metu liberatâ, ſed non bello confecto; quum major moles adverſus Hannibalem, ceteroſque duces Karthaginienſium ſupereſſet; & [c] Lucullus, quamvis non ſuâ, ſed militum culpâ bellum Mithridaticum non profligarit, tamen ex Aſiâ deceſſit, antequam duos acerrimos hoſtes populi Romani Mithridatem, Tigranemque perdomuiſſet; nihilo ſecius auctore Cicerone præclariſſimum egit triumphum; ut dubitare liceat utrum Marcello, cujus attu- 2 limus exemplum in ſuperiore diſſertatione, cauſa non triumphandi fuerit ea, quam affert Livius [d], quòd bello non confecto prorſus e provinciâ deceſſerit; an verior habenda ſit ea, quam ponit [e] Plutarchus, non triumphaſſe Marcellum, quia non vi ceperat Syracuſas, ſed ipſis Syracuſanis dedentibus receperat; an illa, quam affert Valerius [f] Maximus, qui tradit Marcellum ob captas Syracuſas honore triumphi caruiſſe, quia rem geſſerat nullo præditus magiſtratu; vel certè [g] Marcello obtrectatores obſtitere, qui omnibus magnis viris nunquam defuerunt; nec Marcello deſtiterunt obtrectare; quod vel ex eo conſtat, quod Siculos impulerunt ejus Inimici, ut virum clariſſimi victoriâ florentem, & tum maximè Conſulem in Senatu reum facerent; quum nihil in eo poſſet reprehendi, niſi quod Siciliâ Pœnos ejecerat, populumque Romanum nobiliſſimæ victoriæ compotem fecerat. Quare non auſim affirmare, quod 3 dixi, nemini triumphare licuiſſe, niſi ei, qui bellum profligaſſet; illud certius eſt, iis, qui ſine magiſtratu [h] Rempublicam, devictis hoſtibus, proſperè adminiſtraſſent, honorem triumphi denegatum; quod in Pompejo Plutarchus affirmat, negatque licuiſſe ulli triumphare, qui non Prætor, aut Conſul bellum geſſiſſet. Quod tamen non ſemper eſt obſervatum; nam [i] Scipio finito bello Punico de Carthaginienſibus triumphavit; quum Proconſul id bellum adminiſtraſſet, non Conſul, aut Prætor; & Quinctus [l] Flaminius Proconſul de Philippo Rege Macedoniæ ſpecioſiſſimum egit triumphum; ſed & [m] Servilius Proconſul, quòd Cilicas, & Iſauros indomitas nationes perdomuiſſet, triumphalem eſt lauream conſequutus; &, ut antiquiora tempora repetamus, Publius [n] Philo Campanis, & Palæpolitanis devictis eodem honore affectus fuit; quum neque Dictator, neque Conſul, neque Prætor, ſed Proconſul Romanis copiis imperaſſet, & hoſtes debellaſſet. An igitur tot exemplis falſum oſtenditur, 4 quod graviſſimi Auctores prodidere? abſurdum profectò, abſurdum eſt locupletiſſimos teſtes protuliſſe falſum arbitrari. Quapropter ineunda ratio eſt, qua tot exempla, quæ videntur eorum opinioni eſſe contraria, nihil adverſari demonſtremus. Veriſimile eſt ergo iis, qui ex conſulatu, vel præturâ Proconſules, Proprætoreſve facti hoſtes deviciſſent, bellumque confeciſſent, conceſſam triumphandi facultatem; qui profectò non eo jure, quod tunc habebant, quum bellum profligarunt, ſed eo, quod habuerant ante bellum profligatum, eum honorem ſunt aſſequuti; iis verò denegatam, qui nullo geſto magiſtratu Proconſules eſſent creati, quòd neque haberent, neque habuiſſent jus triumphandi. Qua [o] de cauſâ Scipio Hiſpanienſi bello confecto, licet in eo mirificas res geſſiſſet, & omnibus honoribus decorandas, non triumphavit; triumphavit [p] Africano, nam in Hiſpaniam miſſus eſt Proconſul, quum antea privatus eſſet, in Africam Conſul; ſed quum in apparatu belli annum ferè conſumpſiſſet, Proconſul in Africam trajecit, Punicoſque exercitus, Regemque Syphacem, atque ipſum Hanniba- 5 lem vicit, atque delevit. Eâ de cauſâ Pompejum Sylla hortabatur, ut invidiæ plenam triumphi lauream recuſaret; quum nullo præditus magiſtratu in Italiâ Carbonem, alioſque [q] duces, in Siciliâ Perpennam, in Africâ Domitium, Carbonemque rurſus deviciſſet; cui Syllæ conſilio quum Pompejus non obtemperaſſet, adhuc [r] eques Romanus, quod ante eam diem fuerat inauditum, triumphavit. Sed & quum miſſus eſſet in Hiſpaniam Proconſul, res quidem geſſit memoriâ digniſſimas, ingentes fudit exercitus, octingentas [ſ] urbes aut deditas recepit, aut expugnavit, Hiſpaniam univerſam pacavit; ſed quia nullum geſſerat magiſtratum, triumphi decus non merebatur, & tamen triumphavit. Quare & ſecundus Pompeji triumphus non jure ductus videtur; tertius quoque triumphus habuit aliquid novum, & inuſitatum; nam quum triumphaturi ſe-

[a] Tit. Livius libr. 28. & Plin. de Viris Illuſtr. cap. 48. & 50. [b] Luc. Flor libr. 2. cap. 6. & Tit. Liv. ibid. [c] Plutarch. in Vit. Luculli. [d] Tit. Livius libr. 26. [e] Plutarch. in Vitâ Marcelli [f] Valer. Maxim. libr. 2. cap. 3. [g] Plin. de Vir. Illuſtribus cap. 45. [h] Valer. Maxim. libr. 2. cap. 3. [i] Tit. Liv. libr. 28. [l] Plutarch. in Vitâ Flamin. [m] Sextus Rufus. [n] Tit. Livius libr. 8. [o] Plin. de Viris Illuſtrib. cap. 49. [p] T. Liv. libr 28. & 36. [q] T. Livius libr. 28. & Plutarchus in Vitâ Pompeji. [r] Valer. Maxim. libr. 8. cap. 16. [ſ] Plin. libr. 3. cap. 3. & libr. 7. cap. 26.

cum ducerent ad Urbem exercitum, Pompejus Magnus ſimul atque Italiam attigit, dimiſit exercitum. Quod ille quamvis fecerit, ut eximeret animis civium metum, tamen fuit inſolitum quemquam ſine militibus, ut ait [a] Dio, triumphum ducere; quum ob hanc cauſam niſi ei, qui e provinciâ deduxiſſet exercitum, triumphus negaretur. Sed
6 labente Republicâ multa fiebant contra mores, & inſtituta Majorum, honoreſque immodici a ſenatu decernebantur; cujus exemplum rei illud afferam, quod proximè attingit triumphum; nam ſupplicatio [b] ad omnia Deurum pulvinaria triumpho præludebat; in qua dici vix poteſt, quantum exceſſerint modum ab Antiquis ſervatum ultima ſeneſcentis Reipublicæ tempora; nam priſcis ducibus ob excisas ingentes urbes, cæſos hoſtium exercitus tridui ſupplicatio [c] decernebatur; fuit in [d] Camillo novum, quod Veiis captis opulentiſſimâ urbe, ut quatriduum ſupplicatio haberetur, ſenatus decrevit; quum Claudius [e] Nero, Liviuſque Salinator cæſo Asdrubale cum quinquaginta ſex millibus Pœnorum, ingenti metu Rempublicam liberaſſent, triduum ſupplicatio fuit. Nec [f] ſpatium majus datum Scipioni, quum hærentem Italiæ viſceribus peſtem avertiſſet, & Hannibalem in Africam retraxiſſet, & ex Italiæ poſſeſſione dejeciſſet, & fuſis, fugatiſque Punicis exercitibus, Hannibale ſuperato, Syphace capto, Romæ Carthaginem ſubjeciſſet. Cæſari [g] autem ob res in Galliâ pro-
7 ſperè geſtas quindecim dierum ſupplicationem; aditâ verò, oſtenſaque Romanis Britanniâ viginti dierum eſſe voluerunt. Idem verò quum Ægyptium bellum, aliaque confeciſſet, quadraginta dies haberi ſupplicationem Patres decreverunt; & quum Pompeji Liberos, Catonemque, & Scipionem, alioſque cives in Africâ Cæſar profligaſſet, ſenatui placuit, quinquaginta dies Diis immortalibus ſupplicari. Quo tempore quiſnam Romanis fuerit habitus animorum, non poſſum ſuſpicari; quum tanquam ingens aliquod bonum conſequuti, pro tot millibus civium præſtantiſſimorum interfectis Diis gratias agere cogerentur. Eodem modo in triumpho non ſervaverunt leges a Majoribus conſtitutas corruptâ Republicâ, quæ amiſsâ libertate prorſus obſoleverunt. Nam [h] Tiberio Princi-
8 pe non defuerunt in ſenatu, qui cenſerent Imperatori triumphum ob peregrinationem ſuburbanam; quem licet Tiberius increpitis auctoribus ejus ſententiæ recuſarit, tamen hinc conjici poteſt, quò in eo genere progrederetur adulatio: Caligula [i], quum in Oceani litore directâ acie, tormentis, machiniſque diſpoſitis diu ſtetiſſet, neque aliud militibus, quàm ut conchas legerent, imperaſſet, quaſi Oceano domito triumphalem pompam adornabat; & [l] Nero muſico certamine victor albis equis triumphavit; nec Nero calvus [m] Domitianus juſtiore de cauſâ, licet graviore, triumphans invectus eſt in Urbem; qui quum a Decebalo Rege Dacorum plurimas clades accepiſſet, quaſi Dacis devictis, eundem honorem uſurpavit. Sed hæc fuerunt monſtra Reipublicæ, nos his prætermiſſis ad triumphi pompam procedamus; ſed ante dicendum de honore, qui everſâ Republicâ triumpho ſucceſſit, & his haberi ſolebat, qui res triumpho dignas geſſiſsent, neque tamen triumphare, quia Cæſares non eſſent, ſinerentur; is honos ducibus tribuebatur, quum triumphalibus ornamentis honeſtabantur. Hujus initium rei ab Agrippâ ce-
pit, teſte [n] Dione, qui quum Boſphoranes 9
domuiſſet, Regemque Polemonem ipſis impoſuiſſet, litteras ad ſenatum de re bene geſtâ non miſit, ac triumphum, quamvis decretum ſibi, ducere ſuperſedit, ac tantummodo contentus fuit triumphalibus ornamentis. Quod ab Agrippâ factum eſt honorum ſatietate, quos Auguſtus in eum congeſſerat; & fortaſſe perversâ ambitione, ut major honoribus videretur; ſed vertit in damnum Poſterorum; nam eo exemplo moniti Romani Principes deinde multis triumphalia ornamenta tribuerunt, triumphi gloriam nemini conceſſere; ſed ſibi tanquam eximiam, & altiorem privatâ fortunâ reſervarunt. Principes quippe æquum cenſent, quidquid eſt excelſum, eminens, glorioſum, ad ſuum dumtaxat faſtigium pertinere; nec ſinunt efferri quemquam altiùs, dum ne quis æquetur ſibi, pertimeſcunt; ideo in liberis civitatibus major exiſtit copia excellentium virorum; quia licet ad altiſſimâ quæque niti; nec premitur indoles civium invidiâ, & ſuſpicaci regnan-
tium poteſtate. Suetonius [o] tamen ſcribit 10
quosdam exiſtimaſse Tiberium primum triumphalia ornamenta eſse conſequutum; quum enim Pannoniam rebellantem contudiſſet, ſenatus Tiberio triumphum decrevit; ſed Auguſtus moderandos juvenis honores arbitratus triumphum Tiberio denegavit; ut autem triumphalibus ornamentis inſigni-

[a] Dio Caſſius libr. 37. [b] Cic. Catilin. 3. & T. Liv. libr. 3. & libr. 5. & alibi. [c] Tit. Livius libr. 5 & 33. & 34 & 35. & alibi. [d] Tit. Livius libr. 5. [e] Idem libr. 28. [f] Idem libr 30. [g] Jul. Cæſar. libr. 2. Bell. Gall. in fin & Plutarch. in ejus Vitâ.

[h] Cornel. Tacit. libr. 3. Annal. n. 47. [i] Diſſert. 6. in Liv. n. 6. [l] Sueton in Vitâ Neron cap. 25. [m] Idem in Vitâ Domitiani cap. 6. [n] Dio Caſſius libr. 54. [o] Sueton. in Vitâ Tiberii cap. 9.

inſigniretur, conceſſit; Vir eruditus au-
tem putat Maſiniſſam primum triumphali-
bus ornamentis eſſe decoratum, ejuſque
moris inventorem Scipionem Africanum
fuiſſe. Et ſanè [a] Scipio Africanus Maſi-
niſſam in concione Regem appellatum au-
reâ coronâ, aureâ paterâ, ſellâ curuli ebur-
neâ, togâ pictâ, tunicaque palmatâ, & ebur-
neo ſcipione donavit; inſuper addidit ver-
bis honorem: *neque magnificentius quidquam
triumpho apud Romanos, neque triumphantibus
ampliorem eo ornatu eſſe*, eoque ſolum om-
nium externorum dignum eſſe habitum Re-
gem Maſiniſſam. Quæ verba perpendenti
videri poteſt Scipio voluiſſe Maſiniſſam tri-
umphalibus ornamentis honeſtare; nec ne-
gare poſſumus dona Scipionis aliquid ha-
buiſſe peculiare, maximeque conjunctum
cum victoriâ; nec temerè allum reperias, cui
ſit omnis ornatus, veſtiſque triumphantium
tributa, niſi Maſiniſſam. Ægypti [b] Regi
11 Ptolemæo ſenatus miſit togam, tunicam-
que purpuream cum ſellâ eburneâ; Eume-
ni Regi Pergami dona quam ampliſſima data
cum ſellâ curuli, & eburneo ſcipione;
Ariarathi [c] Polybius miſſam a ſenatu refert
eburneam ſellam cum eburneo ſcipione;
Ptolemæum [d] Mauritaniæ Regem Tibe-
rius, quum in Africâ Romanas copias ad-
juviſſet, togâ pictâ, ſellaque curuli dona-
vit; neminem niſi Maſiniſſam & aureâ co-
ronâ, & paterâ, & ſellâ curuli, & togâ pi-
ctâ, & tunicâ palmatâ, & eburneo ſcipio-
ne decoratum comperias. Neque tamen
verè dici poſſe arbitror auctum fuiſſe trium-
phalibus ornamentis Maſiniſſam; nam quo
pacto Scipio poterat aliquem inſignire tri-
umphantium honeſtamentis, quum ipſe ea,
niſi ſenatu concedente, uſurpare non poſ-
ſet? Ad eundem quippe & triumphum de-
cernere, & triumphi ornamenta pertine-
bat; atqui [e] jus triumphi decernendi ad
ſenatum pertinebat; ad eundem igitur &
jus triumphi ornamenta tribuendi ſpectabat,
non ad Scipionem. Quid quod non Maſi-
12 niſſa primus ea munera dicitur accepiſſe, ſed
Porſena [f] Rex Etruſcorum, quum pace
compoſitâ ab obſidione Urbis abſceſſiſſet,
& multa beneficia in populum Romanum
contuliſſet; quibus remunerandis ſenatus
Porſenæ miſit eburneam ſellam, eburneum
ſcipionem, auream coronam, veſtemque
triumphalem? Accedit eodem, quod Inſi-
gnibus triumphi nonnulla continētur, quæ
non ſunt Maſiniſſæ tributa; nam præter ve-
ſtem triumphalem, præter auream coro-
nam, & ſceptrum, decernebantur ſuppli-

cationes, decernebatur nomen Impera-
toris, decernabatur ſtatua iis, qui trium-
phi Inſignia eſſent conſequuti. Præterea
pro victoriâ victimas immolabant; nam
ſolus currus, & triumphi pompa deerat
triumphalia adeptis ornamenta; ceteri om-
nes honores triumphantium tribueban-
tur. Putidum autem fuerit hæc omnia fu-
iſſe decora triumphantium allatis Auctorum 13
locis oſtendere; ſtatuas tamen iis, qui tri-
umphum egerant, aut triumphalia merue-
rant, decretas, minùs pervulgatum; ideo
non omittendum. Reſpicit autem ad ſta-
tuas triumphales inter ceteros [g] Juvenalis
his verbis:

Ipſe dies pulchro diſtinguitur ordine rerum,
Sportula, deinde forum, juriſque peritus A-
pollo,
Atque triumphales, inter quas auſus habere
Neſcio quis titulos Ægyptius, atque Arabar-
ches

& Cornelius [h] Tacitus, qui libro quarto
ſic ait: *nam priores duces ſibi impetrando
triumphalium Inſigni ſufficere res ſuas credide-
rant, hoſtes omittebant; jamque tres laureatæ in
Urbe ſtatuæ, & adhuc raptabat Africam Tacfari-
nas*; ubi notandum eſt ſtatuas triumphales
fuiſſe laureatas; & Plinius [i] libro triceſi-
mo tertio, qui tradit lini ſolitas argento mix-
to ſulfure, & ære cyprio, quibus, ut ejus
verbis utar, augebatur pretium fulgoris ex-
cæcati; & Plinius junior libro ſecundo e-
piſtolâ ſeptimâ, qui refert Veſtricio Spuri-
næ, auctore Principe, decretam a ſenatu ſta-
tuam triumphalem; qui Plinii locus de-
clarat aliquando prætermiſſis aliis ornamen-
tis decerni ſolitam ſtatuam dumtaxat trium-
phalem; neque enim quum Plinius ibi re-
cenſeat honores Veſtricio Spurinæ a ſena-
tu conceſſos, de ceteris Inſignibus trium-
phalium ſiluiſſet, ſi Veſtricio ſenatus ea tri-
buiſſet. Illud etiam adnotandum trium-
phalem ſtatuam interdum benevolentiâ
Principis his interdum conſtitutam, qui
nunquam aciem, numquam caſtra vide-
rant, neque tubæ ſonitum, niſi in ſpe-
ctaculis audiverant; triumphalis autem ſta-
tua vocabatur, quæ triumphantis habi-
tum referebat. Verumtamen hi, qui trium-
phalibus ornamentis afficiebantur, pro tri- 14
umpho umbram triumphi dici poterant
conſequuti; quod enim ſpecioſiſſimum erat
in triumpho, eo carebant, quod in pom-
pâ cernebatur, qua in Urbem victores in-
vehebantur; de qua mihi video diſſeren-
dum. Quum igitur duces cum inſigni vi-
ctoriâ revertebantur, ad Ædem [l] Bellonæ

[a] Tit. Livius libr. 30. [b] Idem libr. 26. [c] Polybius Except. Legat. 121. [d] Cornel. Tacit. libr. 4. Annal. n. 26. [e] T. Liv. libr. 26. & 28. & 29. & Val. Maxim. libr. 2. cap. 3. [f] Dionyſ. Halic. libr. 5.

[g] Juven. Sat. 1. v. 127. [h] Corn. Tac. Annal l. 4. n. 23. [i] Plin. libr. 33. cap 9. [l] Tit. Livius libr. 26. & 28. & 29. & 33. & alibi.

ſenatus habebatur; ea verò Ædes extra
Urbem fuit; nam Veneris, Vulcani [a],
Martis [b], & bellicoſorum numinum tem-
pla extra urbem plerumque condebant, ut
Vitruvius [c] præcipit; ne juventus libidi-
ni aſſueſceret, neve incendiis eſſet obno-
xia, aut diſcordiâ civium laboraret, licet
id ſemper non ſit obſervatum; & [d] Martis,
Ultoris, & [e] Veneris, & [f] Vulcani templa,
Etruſcorum diſciplinâ repugnante, in Ur-
be conſpicerentur. Ideo autem extra Ur-
bem ſenatus dabatur triumphaturis, quia
antequam triumphus ageretur, ingredi
Urbem ducibus haudquaquam [g] licebat;
vel ne imperium ingreſſis [h] minueretur,
ſine quo fas non erat triumphare; vel ne
quum fuiſſent auſpicatò profecti, ſi in Ur-
bem ante triumphum revertiſſent, auſpi-
cia repetere cogerentur. Idcirco [i] Corne-
15 lius Tacitus refert Druſum, quum antequam
ovans Urbem iniret, ut Germanici funus
proſequeretur, Urbem eſſet ingreſſus, exiſ-
ſe rurſus, & auſpicia repetiviſſe, quò mox
ovans introiret. Imperator autem, de ho-
nore cujus agebatur, magnificam habebat o-
rationem, qua [l] de ſuis rebus geſtis diſſe-
rebat. In eâ quanta eſſet belli confecti
magnitudo, quàm magnus numerus urbium
captarum, aut deditarum, quanta multitu-
do cæſorum hoſtium, quot populi, & quàm
feroces, & quàm Reipublicæ pertimeſcen-
di in poteſtatem redacti; quàm fortes, quàm
callidi duces victi, quantum ex partâ victo-
riâ commodi, quantum felicitatis in uni-
verſam civitatem redundaſſet, exponebatur.
Qua oratione habitâ, ſi imperator viſus eſ-
ſet tanto honore non indignus, triumphus
decernebatur; & quum triumphali pom-
pæ dies deſtinatus illuxiſſet, in Urbem tri-
umphans invehebatur. Ingredienti [m] cun-
ctus ſenatus, cunctique magiſtratus ad por-
tam uſque Capenam obviam procede-
bant; qui quum obviam prodiiſſent, tri-
umphantis currum antecedebant. Quocir-
ca Dio [n] notat Cæſaris inſolentiam, qui
ſenatores, & Collegam contra morem Ma-
jorum currum inſequi permiſit. Ad [o] ſpe-
16 ctaculum ingens multitudo confluebant,
refertæ populo viæ, qui tamen a lictoribus
ſubmovebatur, ne eſſet impedimento tri-
umphi pompæ procedenti: fora, porticus,
loca omnia, e quibus modò aliqua pars tri-
umphi conſpici poterat, ſpectatoribus obſita
tenebantur: omnia plauſibus, feſtiſque vo-
cibus perſonabant: læta plebs, equites, no-
bilitas, Patres, ornatæ domus, quæ lauri
frondibus tegebantur; unde illud [p] Ovi-
dii:

Atque velantur fortaſſe palatia ſertis:

Plena victimis [q] templa, quæ tunc patebant
omnibus, & ad agendas Diis auctoribus
victoriæ gratias cives invitabant: unuſquiſ-
que [r] habitu conveniente publicæ fortu-
næ conſpiciebatur, omnes in candidâ veſte,
nemo atratus occurrebat: matronæ, virgi-
neſque omnibus munditiis cultæ ſpectan-
tium oculos detinebant: ante [ſ] ædes ex-
poſitæ epulæ, quibus proceres civitatis mi-
lites eum victoriâ redeuntes excipiebant:
deſuper autem [t] flores omnis generis jacta-
bantur, ut victores floribus ſpargerentur,
& per flores incederent: jam ipſa triumphi
pompa omnem magnificentiam excedebat:
præcedebant [u] captivi onuſti catenis, quas
e pretioſiore materiâ ſæpe conflatas fuiſſe
accepimus. Siquidem Zenobiam Reginam 17
Palmyrenorum Aurelianus [x] Imperator in
triumpho duxit onuſtam auri pondere,
gemmarumque tantâ copiâ, ut pæne obru-
eretur; quin etiam veſtes, quibus induti
incedebant captivi, ſplendidas, & pretio-
ſas ad triumphi pompam ornandam, ſpe-
cioſioremque reddendam fuiſſe Salmaſius
animadvertit; quod ex eo colligit, quod
Vopiſcus refert, Tetricum ab [y] Aureliano
ductum in triumpho in chlamyde coccineâ,
& tunicâ galbineâ, quo in loco galbincum
colorem aureum interpretatur; Plutarchus
tamen [z] Perſea pullo amiculo fuiſſe indu-
tum ſcribit, quo die eſt triumphatus. Ad
augendam etiam Victoris triumphantis ma-
jeſtatem ſtatua Herculis [a] præferebatur;
quaſi par eſſet Herculem, qui heroum for-
tiſſimus fuit, nobilitare triumphum, qui
maximum fortitudinis præmium habebatur.
Sed inprimis triumphi pompa fiebat ca-
ptivorum nobilitate ſpectabilis; quàm enim
ſpecioſum videre duces captos, videre
Principes magnarum [b] nationum,

Vinclaque captivâ Reges cervice ferentes,

currum Victoris præeuntes, qui ſæpe duce- 18
bantur in triumpho? Nam [c] Scipio Sypha-
cem

[a] T. Liv. libr. 22. & libr. 40. Strabo libr. 16. & Plutarch. Probl. c. 46. [b] Tit. Liv. libr. 7. [c] Vitruv. libr. 1. cap. 7. [d] Sueton. in Vit. Auguſti cap. 29. Plin. libr. 34 cap. 13. [e] Plin. libr. 35. cap. 4. & Tit. Liv. libr. 23. [f] Dionyſ. Halicarn. libr. 2. p. 6. [g] Cœl. inter Epiſt. Famil. Cic. libr. 8. Epiſt. 6. & Plutarch. in Vit. Cæſar. Pompeji, & Caton. Ut. & Cic. ad Attic. libr. 7. Epiſt. 1. [h] Tit. Liv. libr. 26. [i] Corn. Tac. libr. 3. Annal n. 19. [l] T. Liv. libr. 37 & alibi. [m] Joſeph. de Bell. Jud. libr. 7. cap. 16. 17. [n] Dio Caſſius libr. 51. [o] Joſephus de Bello Jud. libr. 7. cap. 16. & 17. & Plutarch. in Vitâ L. Pauli Æmylii. [p] Ovid. Triſt. libr 4. Eleg. 2. [q] Tit. Livius libr. 34 [r] Joſeph. de Bello Judaic. libr. 7. cap 16. [ſ] Athen. libr. 4 capit. 13. & Dio libr. 43. & 55. [t] Appianus in Libyco. [u] Plutarch. in Vitâ Pauli Æmylii. [x] Vopiſcus in Aureliano, & Trebellius Pollio in Zenob. [y] Flavius Vopiſcus ibidem. [z] Plotarch. in Vitâ Pauli Æmylii. [a] Plin. libr. 34. cap. 7. & Aſconius Pædian. in 3. in Verr. Act. [b] Ovid. Triſt. libr. 4. El. 2. [c] T. Liv. libr. 28. & Polyb. libr. 16.

cem Regem Numidarum, Paulus [a] Æmy-
lius Perſeum Regem Macedonum, Ani-
cius [b] Gentium Illyriorum, Pompejus [c]
Ariſtobulum Judææ, & Colchorum Olta-
cem, Marius [d] Jugurtham, Cæſar [e] Arſi-
noën Ægypti Reginam, & [f] Aurelianus
Palmyrenorum Reginam Zenobiam duxe-
runt in triumpho. Nam [g] Mithridates, ne a
Pompejo, & [h] Cleopatra, ne ab Augu-
ſto duceretur, mortem ſibi conſcivit; nec
ullus ferè triumphus fuit, qui non aliquo
captivo duce, vel principe viro inſignire-
tur. Id verò ſpectaculum cum præclarum
documento rerum humanarum, tum jucun-
diſſimum exiſtebat; nam viros aſpicere nu-
per florentes opibus mox e ſummo faſtigio
devolutos, humanæ miſeriæ Mortales ad-
monebat; cogitare verò facta captivorum,
ac narrare proximis, quantis illi copiis præ-
fuiſſent, quàm ancipiti marte dimicaſſent,
quantam belli molem concivissent; obſer-
vare vultus aliorum ſupplices, & demiſſos,
& mæſtos, aliorum contumaces, terribiles,
immemoreſque fortunæ, plenum id arbitror
jucunditatis fuiſſe. Quid quum triumphus
19 aliquis præclarus agebatur, in quo captivi
ex incognitis, variiſque gentibus duceren-
tur; quàm magna ea ſpecies, quàm jucun-
da ſpectantibus! cujus generis fuit Aurelia-
ni triumphus [i] de Zenobiâ, & Tetrico, in
quo ſpectati ſunt Axumitæ, Blemyes, A-
rabes Eudæmones, Indi, Bactriani, Hibe-
ri, Saraceni, Perſæ, Gotthi, Alani, Sarma-
tæ, Roxolani, Franci, Suevi, Vandali, Ger-
mani, Palmyreni captivi. Accedebant &
feræ, quæ earum regionum eſſent propriæ,
quas Victor ſubegiſſet; ut [l] in Aureliani tri-
umpho, in quo ducti ſunt elephanti vi-
ginti, Libycæ, Palæſtinæque feræ, manſue-
tæ ducentæ, tigrides, camelopardales, al-
ces.

DISSERTATIO XXVI.

Ubi deſcribitur triumphi pompa.

Conſtantius Imperator Romam dixit Deorum domicilium; mirumque eſſe urbis Cælo æmulæ cives mori. Uniones duo Cleopatræ pluſquam ſexcenties ſeſtertiûm æſtimati ſunt. Quantum prædæ in triumpho duxerint Æmylius devicto Perſe, Auguſtus Cleopatrâ; Lucullus, & Pompejus, Mithridate, & Tigrane debellatis.

MAgnificum illud, Auditores, elogium, quod, quum primùm Romam vidiſſet, Romæ tribuit Conſtantius [m] Imperator; tantam eſſe Urbis domitricis Orbis terrarum ſpeciem, & majeſtatem, ut non Mortalium domicilium, ſed Immortalium videretur, mirumque eſſe tam auguſtæ urbis, & Cælo quodammodo æmulæ cives mori; id præcipuè tribui poterat civitati Romanæ, quum profligatis hoſtibus, indomitis antea Regibus, gentibuſque ſubactis ejus duces triumphabant. Tunc enim egreſſa faſtigium rerum humanarum videbatur, quum terrarum dominis proculcatis, nullam eſſe gentem, quæ reſiſtere poſſet opibus Romanorum, triumpho teſtabatur; cujus magnificentiſſimæ pompæ ſimile quidquam nec præteritæ ætates habuerant, nec futuræ erant habituræ. Sed feſtæ Urbis faciem, præcedentes triumphantis currum captivos in ſuperiore diſſertatione deſcripſimus; nunc reliqua perſequemur haud minùs magna, atque præclara. Captivos autem devictis hoſtibus detracta ſpolia ſequebantur, quæ fabricatis ad id aptè ferculis [n] ferebantur, ſigna [o] militaria, tela, tormenta bellica, navium [p] roſtra, ſcutorum, armorumque acervi; quod ſpectaculum propter magnitudinem victoriarum cum primis arbitror ſpecioſum fuiſſe. Quantam enim ſpoliorũ vim prælatam credimus in Marii triumpho Teutonico, quum ille [q] ſupra quingenta Teutonum, Ambronum, Cimbrorumque millia aut cecidiſſet, aut captiva duceret? qantam in Gallico Cæſaris, quum [r] trecenta Germanorum millia funditus deleviſſet, Galliam univerſam undecim annos Gallorum ſtragibus complevif-

[a] Plutarch. in Vitâ Pauli Æmyl. Plin. de Viris Illuſtribus cap. 56. & Eutrop. libr. 4. cap. 1. [b] Tit. Livius libr. 45. & Eutropius ibid. [c] Plutarch. in Vitâ Pompeji. [d] Plin. de Viris Illuſtrib. cap. 67. & Plutarch. in Vitâ Marii. [e] Dio libr. 43. [f] Flavius Vopiſcus in Vitâ Aureliani. [g] Plin. de Viris Illuſtribus cap. 76. & A. Gell. libr. 17. cap. 16.

[h] Suetonius in Vitâ Auguſti cap. 17. [i] Flav. Vopiſcus in Vitâ Aureliani. [l] Idem eodem loco. [m] Ammian. Marcell. libr. 16. [n] Seneca in Hercule Oetæo, Sidonius carm. 22. & Prudentius in Symm. libr. 2. [o] Tit. Liv. libr. 26. & 39. [p] Plutarch. in Vitâ Luculli. [q] Idem Plutarch. in Vitâ Marii. [r] Idem in Vitâ Cæſar.

viſſet? quantam in reliquis triumphis? ne-
que enim hos duos nominavi, quia hi duo
ſolùm ſpoliis inſignes fuerint, ſed ut ima-
ginem proponerem magnæ rei; ſuit enim
pæne a primordiis Urbis perpetuum, pro-
priumque Romanæ virtuti ingentes co-
pias fundere; neque multitudine hosti-
um deterreri, & ſpoliis innumeris augu-
re Romanas opes. Sed hoc horridum
2 armorum, telorumque ſpectaculum; li-
cet [a] torques aurei, & aureæ armillæ, &
auro fulgentia arma cæſis detracta ho-
ſtibus inter ſpolia portarentur; præda
verò, quæ ducebatur in triumpho, di-
vitiæ, deliciæque magnorum Regum, opes
ditiſſimarum nationum, urbium decora,
ornamenta templorum, quàm admirabi-
li ſpectaculo oculos reficiebat! quàm va-
riâ voluptate viſus intuentium paſcebat!
hîc magnorum artificum ſigna ſpirantia,
tabulæ pictæ eximiâ pulchritudine, crate-
res ex auro, gemmiſque, gemmæ magnitu-
dine, & ſplendore ſpectabiles, ingens au-
ri facti, infectique pondus, argentum cæ-
latum, & rude, numiſmatum vis innume-
rabilis, ebur, & quidquid pretioſum ea re-
gio ferebat, quam Victor ſubegerat, viſe-
bantur; cujus rei magnitudinem quò con-
cipere poſſitis, nonnullorum triumphorum
prædam recenſebo. Paulus [b] Æmylius Per-
ſe Macedonum Rege devicto in triumpho
tulit aurei numiſmatis talenta ducenta tri-
ginta, argentei verò talentorum duo mil-
lia ducenta quinquaginta; præterea calices
argenteos, crateras, pocula, phialas magni-
tudine ingentes, artificio mirabiles, aurea
pocula, quæ Seleucidas, Antiochidas, The-
ricleas ab auctoribus appellabant; phialam
auream gemmis lucidiſſimis diſtinctam, &
illuminatam decem talentorum pondere;
quæ præda [c] ſeſtertiûm termillies eſt æſti-
mata. Sed quamquam Perſeus prædives, cum
3 opulentiſſimis Aſiæ Regibus, aut Ægypti
nullo modo poterat comparari; quantum igi-
tur opum latum in Auguſti triumpho devi-
ctâ [d] Cleopatrâ putamus; cujus uniones
duos pluris, quàm [e] ſexcenties ſeſtertiûm
fuiſſe taxatos accepimus? quantum in trium-
phis, quos de Regibus Orientis duxere du-
ces Romani? Lucullus Mithridatico bello
magis victoriam, quàm victoriæ fructum eſt
conſequutus; operæ pretium eſt tamen
quantum prædæ eo bello pepererit, animad-
vertere; tulit [f] ergo Lucullus ex auro Mi-
thridatis coloſſum ſex pedum, aureum cly-
peum gemmatum, & fercula viginti qui-
dem vaſorum argenteorum, triginta verò
armorum ex auro ſolido, & poculorum,
lectos aureos Mithridatis, quos muli ſex fe-
rebant; pecuniam argenteam, quam cen-
tum ſexaginta muli portabant. Atque ea
pecuniæ ſumma longè major fuiſſet, niſi
innumerabilem pecuniæ vim Pompejo de-
diſſet; ut ad bellum Piraticum uteretur, in-
numerabilem quæſtoribus numeraſſet, &
militibus largitus eſſet; nam ferunt unum-
quemque militem exercitus non minùs
nongentis drachmis accepiſſe; & hæc Lu-
cullus, qui magis Mithridatem afflixerat,
& [g] Tigranem, quàm eorum opibus poti-
tus fuerat. Quid Pompejus, qui utriuſque
victoriæ præmia eſt conſequutus? quid hic 4
ego referam translatam in eo triumpho ima-
ginem [h] Pompeji e margaritis, alveum lu-
ſorium cum teſſeris e gemmis duabus, la-
tum pedes tres, longum quatuor; lunam
auream pondo triginta, lectos aureos tres,
vaſa ex auro, & gemmis, abacorum no-
vem; ſigna aurea tria, coronas e marga-
ritis triginta tres, montem aureum cum
cervis, & leonibus, & pomis omnigenis,
& aureâ vite; quid hæc, inquam, narran-
do longiùs immorer, quum paucis poſſim
rem expedire, ſi dixero viginti [i] millia ar-
genti, & auri talenta tranſlata in Mithrida-
tico Pompeji triumpho extra infinitam pe-
cuniam, quam militibus Pompejus dona-
verat? Siquidem ferunt [l] nullum fuiſſe mi-
litem tam tenuem, tam obſcurum, tam ex-
tremæ ſortis, qui mille quingentas dra-
chmas donum imperatoris non acceperit;
reliquorum verò unumquemque pro ma-
gnitudine meritorum affectum fuiſſe præ-
miis; quod exemplum attuliſſe contenti e-
rimus ad declarandam magnificentiam pom-
pæ triumphorum, quæ in tranſfectione
prædæ cernebatur; reliqua de triumphis a-
lio die exequemur.

DIS-

[a] Pompon Lætus Rom. Hiſtor. Compend. cap. de Magnitud. Imper. Rom. [b] Plutarch in Vit. Pauli Æmyl. [c] Tit. Liv. libr 45. Plin. libr. 33. cap. 3. [d] Plutarchus in Vit. Antonii. [e] Plin. libr. 9. cap. 36. [f] Plutarch. in Vit. Luculli. [g] Plin. de Vir. Ill. cap. 74. [h] Plin libr. 37 cap. 2. [i] Plutarch. in Vit. Pompeji. [l] Idem ibid.

DISSERTATIO XXVII.

Quæ pergit triumphi pompam deſcribere.

Pompejus in Hiſpaniâ octingentis urbibus, in Ponto nongentis potitus eſt. Cæſar quadragies novies cum hoſtibus ſignis collatis proſperè dimicavit. Simulacra arcium, fluminum, montium, urbium, & provinciarum ſubactarum ex ebore, aut argento in triumphis ducebantur.

Æmylii [a] triumphus, quem de Perſeo Macedoniæ Rege duxit, tres integros dies celebratus eſt, quum unus ranre pompæ non ſuffecerit; nam primo die vix capta ſigna, tabulæque pictæ, &
1 coloſſi tranſvehi omnes potuerunt; ſecundo Macedonica arma ſpectaculo digniora, pecuniæ vis ingens, & pocula aurea, atque argentea a magnis artificibus elaborata ſpectatorum oculos tenuerunt; tertio victimæ auratis cornibus inſignes, vittis ornatæ, ſertiſque, & vaſa ſacrificiis idonea, & aurea numiſmata, & aurea, & gemmata pocula, & ipſe Paulus Æmylius curru ſublimis auraro, auroque, & purpurâ ſpectabilis, & captivi Macedones, & eorum duces, & Perſeus ipſe, & ejus filii ſupplices, & vultu ad mæſtitiam, miſerationemque compoſito; qui inter tantam lætitiam ingenti luctu confuſi hoſtium quoque lacrymas eliciebant. Pompeji [b] verò triumphus Mithridaticus duos inregros dies quum tenuiſſet, mulra rædio longioris moræ tranſuehi non poruerunt, quæ cujuſvis luculentiſſimi triumphi pompæ erant ſuffectura. Quum autem triumphi pompa tanta eſſet, ut plures dies oculos ſpectantium fatigaret, mirum vobis videri non debet, Auditores, ſi minore ſpatio, quàm unius ſemihoræ, quod mihi darur ad dicendum, non potuit explicari. Quapropter quod accidebar in triumpho, ut quotieſcunque pompa triumphi unius diei ſpatio nequibat oſtendi, pluribus oſtenderetur, id in deſcribendo triumpho faciendum eſſe duxi; nec vos indignabimini, ſi plures dies idem argumentum occupabit; nam id rei magnitudini tribuetis. In ſuperioribus igitur diſſertationibus & quibus de cauſis, & quibus triumphare liceret, tum de captivis, qui ante currum Victoris agebantur, de ſpoliis, de prædâ verba fecimus; nunc reliqua perſequemur, Auditores, non minùs præclara, & cognitu jucunda, quàm quæ ſumus executi. Nam ſi magnificentiæ,
& ſplendoris plenum ſpectaculum fuit vi- 2
dere captivos duces, videre ſpolia hoſtium, videre prædam; non minus habuere [c] pompæ imagines captarum arcium, urbium expugnatarum, vel conditarum, deditarumque; fluminum, montium, nationum Imperio Romano parere coactarum, quas in triumpho victores duces tranſvehebant; eæ [d] ex ebore conſtabanr, & ex argento, quapropter [e] Ovidius ait:

Protinus argento veros imitantia muros
Barbara cum victis oppida lata viris,
Fluminaque, & montes, & in altas proflua ſilvas,
Armaque cum telis in ſtrue juncta ſuis

Quocirca Dio libro quadrageſimo quarto memoriæ prodidit irriſos eſſe triumphos Fabii, Quinctique, quòd ſimulacra non eburnea, ſed lignea prætuliſſent. Sed id non fuit ſpecioſiſſimum; ſed magnitudo victoriæ, quæ ſimulacris illis exprimebatur; quam enim ſpeciem præſetulit Hiſpanienſis, vel Ponticus Pompeji triumphus, in quorum [f] altero octingenrarum urbium vel caprarum, vel in deditionem acceptarum; in altero arcium millenarum, urbium nongentarum, quibus Pompejus fuerat potitus, prælara dicuntur ſimulacra; nec minùs Victori decorum, quod triginta novem colonias deduxerar, quàm quod urbes mille ſubjecerat. Jam provinciarum quindecim tituli, quas Imperio adjecerat, in eo ſolo bello quantum admirarionis credimus
habuiſſe? Nec minùs exiſtimaverim ſpe- 3
cioſos fuiſſe quinque [g] Cæſaris triumphos; quadragies novies ille cum validiſſimis hoſtibus ſignis collatis proſperè dimicarat; Galliam univerſam, Hiſpaniam, Mauritaniam, Africam, Ægyptum, Pontum devicerat; prœlia navalia mulra proſpero eventu commiſerat, innumerabiles arces, & urbes expugnaverat; harum omnium rerum geſtarum, urbium, oppidorum, arcium, provinciarum ſimulacra in triumphis quinque tranſvexit. Quid Trajanus, qui bello Parthico tot populos dicitur ſubegiſſe, ut eorum numerus iniri non poſſet, quàm magnificam triumphi pompam ſucceſſori Hadriano [h] reliquit? Arque id ſpectaculum non tam re ipsâ, quàm contemplarione rerum a Victore geſtarum ſpectatorum animos inprimis arbitror commoviſſe; nam vide-

---

a Plutarch. in Vitâ Pauli Æmylii. b Idem in Vitâ Pompeji. c T. Livius libr. 37. in fine, & Appianus in Libyco. d Ovid. de Ponto libr. 3. Eleg. 4. libr. 4. Triſt. Eleg. 2. e Idem libr. 2. de Ponto Eleg. 1. f Plin. libr. 7. cap. 26. & Plutarch. in Vit. Pompeji. g Plutarch in Vit. Cæſar & Sueton in ejuſdem Vit. cap. 37. h Ælius Spartian. in Vit Hadriani.

videre ſimulacra fluminum captivorum, montium, arcium excîſarum, captarumque regionum, quamvis artificio perfecta mirabili jucundum quidem cenſeo fuiſſe, ſed haudquaquam admiratione dignum magni Viri; contemplari verò in illuſtri triumpho victoriæ magnitudinem, ſubactos populos, urbes in deditionem acceptas, aut captas, & exciſas, aut conditas, perdomitas nationes, & legibus temperatas virtutis admiratione præclatum; præſertim quum ſubiret animum cogitatio, quomodo Victor tantam fuiſſet victoriam conſequutus: quantâ arte hoſtium conatus eluſiſſet, quantâ peritiâ rei militaris aciem inſtruxiſſet, urbes oppugnaſſet, vel obſediſſet: quantâ calliditate, & aſtu vel hoſtes circumveniſſet, vel eorum commeatus intercepiſſet, vel Socios ab ipſis abalienaſſet; & fortuita ſemper, ut ille ait, ad ſapientiam vertiſſet. In eodem
4 genere collocandum ſpectaculum donorum, quæ gentes victoribus obtulerant, quæ præferebantur in triumphis; quocirca in Pauli Æmylii Macedonico triumpho quadringentæ [a] coronæ aureæ magni ponderis prælatæ eſſe dicuntur; quas ille non tam virtute bellicâ, quàm manſuetudine, & benignitate erga victos hoſtes, & amicas urbes a jugo Macedonum liberatas, meruerat; tum victimæ, quæ ducebantur immolandæ [b] auratis cornibus ornatæ, vittis, atque tæniis, & ipſæ triumphum adornabant. Immolabantur autem in triumphis præcipuè tauri; ex quo [c] Virgilius cecinit:

..... & maxima Taurus
Victima, ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro
Romanos ad templa Deûm duxere triumphos

5 tunc enim [d] veram hecatomben Romani duces immolabant. Sequebantur ſacrificuli, popæ [e], aliique ſacrorum miniſtri, qui coronati [f], & veſte quam ſplendidiſſimâ induti incedebant; prætetea ſacrorum opulentiſſimus apparatus explicabatur, aureæ, & gemmatæ pateræ, aurea turibula, ſimpuvia, aliaque vaſa ſacrificiis idonea; ipſaque ferentes inſignes cultu corporis, veſtituque pueri. Sed omnium oculos in ſe convertebat ipſe Triumphator aurato curru [g] ſublimis, magnificus ſactis, viſuque ingens, & opinione virtutis, & admiratione rerum geſtarum ſuſpiciendus; de quo quoniam & in ipſo, & in ejus curru multa, quæ ſunt notatu digna ſpectabantur, ne longiùs, quàm oportet producatur oratio, alia diſſertatione dicemus.

DISSERTATIO XXVIII.

Currus, corona, & veſtis Triumphantium deſcribitur.

Arrogantiæ ſummæ argumentum reputatum eſt, quod Hieronymus Syracuſarum Rex alborum equorum quadrigis e Regia procederet. Exæneto Olympiæ victori trecentis alborum equorum bigis Agrigentini occurrerunt. Sunt, qui exiſtiment poſt Camillum omnes albis equis triumphaſſe; ſed veriùs id Plutarchus negat. Quatuor elephantis vehebatur Pompejus in triumpho Africano, licet Plinius neget. Alexander Severus triumphans elephantos curru junxit; ipſe autem, ne modum excederet, pedes inceſſit; M. Antonius leones jugo ſubjunxit. Heliogabalus modò canes, modò leones, modò tigres, modò cervos ad currum jungebat. Aurelianus cervis in Urbem triumphans eſt invectus. Ex antiquis nummis colligitur triumphantium currum turris faciem præferre. Servus Triumphantem admonebat, ut ſe eſſe hominem meminiſſet; quod etiam Philippus Macedoniæ Rex puero demandaverat. Unde appellata ſit toga picta. Pompejus in chlamyde Alexandri Magni triumphavit. Amuleta contra invidiam geſtabant Triumphantes. Damnati, quum ad mortem ducerentur, nolam geſtabant, quæ ſono obvios, ut decederent, admoneret, ne quis inſcius eorum contactu contaminaretur; ideo ex Triumphantium curru flagellum, & nola pendebat, ut intelligerent poſſe cædi, aut capitali ſupplicio affici. In mediâ triumphi pompâ quidam ornatus incedebat, agebatque ad riſum excitandum varios geſtus.

ROmuli triumphus, qui princeps apud Romanos pompam invenit triumphorum, occaſionem præbuit nobis de triumphis diſſerendi, quibus nihil frequentiùs occurrit hiſtoriam Romanam legentibus; quapropter nos operæ pretium facturos eſſe maximè judicavimus, ſi quomodo Triumphi pompa explicaretur, exponere non graveremur; ut quotieſcunque in Veterum libris invenimus ab aliquo duce triumphatum, omnia conſpicua magis, animoque ſubjecta contemplemur. Et ſermonibus quidem, quos proximè habuimus, quum multa de triumphis dixiſſemus, reliquis expoſitis, ad ipſum Triumphantis currum deſcribendum veneramus; in quo, quia plurima ſunt, Auditores, adnotanda, in
eo

[a] Plutarch. in Vit. Pauli Æmyl. [b] Idem eod. loco. [c] Virgil. Georg. libr. 2. [d] Plutarch. in Vit. Pauli Æmylii. [e] Idem ibid. [f] Appianus in Libyco. [g] Appian. ibid. & T. Liv. libr. 10.

eo deſcribendo hodierno die verſabimur.
Hunc ut plurimum quatuor [a] equi uno
1 jugo juncti trahebant; hos albos junxiſſe
Camillo crimini [b] datum eſt, quia Jovi,
Solique candidi equi tribuebantur; itaque
viſus eſt Dictator humanum exceſſiſſe faſti-
gium, & ſe tantis numinibus adæquaſſe. Et
ſanè candidis equis vehi ſuperbum nimis
antiquitus videbatur; quapropter in Hiero-
nymo Syracuſarum Rege Livius libro vi-
geſimo quarto notat tanquam ſummæ arro-
gantiæ argumentum, quod alborum equo-
rum quadrigis e Regiâ procederet; quod e-
tiam Dionyſium Siciliæ tyrannum factitaſ-
ſe memoriæ proditum eſt. Nihilo tamen
ſecius Olympiæ victoribus albis equis ve-
cti obviam procedebant; itaque Exæneto
Agrigentino [c] civi Olympiæ victori Dio-
dorus Siculus memorat trecentis alborum
equorum bigis Agrigentinos occurriſſe; ut
minimè ſit mirum, ſi & Romani equorum
candidorum uſum in triumphis non reſpue-
rint. Certè conſtat id, quod eſt in Camil-
2 lo [d] reprehenſum conſequutis temporibus
multos uſurpaſſe; Servius quippe in quar-
tum Æneidos librum ſic [e] ait: *qui autem
triumphat, albis equis utitur quatuor*; & de
Meſſalæ triumpho cecinit [f] Tibullus:

At te victrices lauros, Meſſala, gerentem
Portabat niveis currus eburnus equis;

& [g] Ovidius ita loquitur:

Ergo erit illa dies, qua tu, pulcherrime rerum,
Quattuor in niveis aureus ibis equis.

Propertius [h] quoque videtur ad equos al-
bos triumphantium reſpexiſſe, quum dixit:

Quattuor hinc albos Romulus egit equos.

Non enim conſtat Romulum albis equis
triumphaſſe, quum ne triumphaſſe quidem,
ſed [i] pedibus ovantem inceſſiſſe per Urbem
multi probabili ſanè argumento ducti affir-
marint. Quare non tam ad Romuli trium-
phum, qui fortaſſe nullus fuit, veriſimile
eſt Propertium reſpexiſſe, quàm ad morem
triumphantium, qui eâ tempeſtate equis al-
bis vehebantur; quod & Ovidius libro
ſexto Faſtorum fecit, cujus leguntur hi
verſus:

Unde ſuburbano clarus Tiburte triumpho
Vectus, & in niveis, Poſthume victor, equis.

Quem morem ultimis Reipublicæ tempo-
ribus credibile eſt increbuiſſe; licet non
deſint, qui Camilli exemplo & ceteros al-
bentibus equis triumphaſſe crediderint, &
poſt Camillum albis equis uſos omnes, qui
triumpharent. Mihi haudquaquam vero ſi-
mile videtur, id auſum quemquam uſurpa-
re, quod in tanto duce ſuperbiſſimum ju-
dicatum eſt, recenti memoriâ invidiæ, qua
Camillus laboravit; quod [l] & Plutarcho au-
ctore confirmatur, qui negat poſt Camil-
lum quemquam ita triumphaſſe. Quare id
longo poſt intervallo receptum eſſe cen-
ſuerim, & ut dixi extremis fortaſſe Reipu-
blicæ temporibus, quibus omnia a priſcâ
moderatione ad faſtum ſunt, ſuperbiamque
traducta. Tunc non contenti triumphan-
tes equis in Urbem invehi excogitarunt ra- 3
tionem, qua triumphus auguſtior, certè in-
ſolentior videretur; nam [m] Pompejus non
equis, ſed quatuor elephantis ad currum jun-
ctis Africano bello victor dicitur triumphaſ-
ſe; licet id Plinius non eſſe certum putet,
qui negat eâ tempeſtate portam triumpha-
lem fuiſſe capacem quatuor elephantorum,
qui juncti jugo incederent; Pompejum ve-
rò eſt imitatus ejus Cæſar inimicus, qui
Gallico [n] triumpho aſcendit Capitolium
quadraginta elephantis lychnuchos dextrâ,
atque ſiniſtrâ geſtantibus. Quo in genere
effulſit [o] Alexandri Severi moderatio; qui
Parthico triumpho, ut victoriæ congruen-
ter, quia innumeros elephantos ceperat, tri-
umpharet, currum quidem quatuor junxit
elephantos; ne autem excederet modum,
ipſe pedes inceſſit. Sed & [p] Gordianus Au-
guſtus, quum Parthos deviciſſet, elephan-
tis quatuor triumphans in Urbem invehi
cogitabat; ſed invidit fortuna gloriæ ado-
leſcentis optimi, ac præſtantiſſimi Impera-
toris, & triumphos cum funeribus com-
mutavit. Inſolentiùs [q] Marcus Antonius,
qui leones jugo ſubjunxit; quo facto ſigni- 4
ficavit ſe de animis quantumvis ferocibus
triumphare; & tamen ipſe victus eſt a fe-
minâ, & quaſi ductus in triumpho; nam
Cleopatra [r] ipſum jugum ſubire, & acci-
pere frenum coëgit non minùs, quàm An-
tonius leones. Atque hoc in genere no-
tatur a ſcriptoribus [ſ] Heliogabali inſolen-
tia, qui modò quatuor ingentes canes, mo-
dò leones, modò tigres, modò cervos inſi-
gni magnitudine junxit ad currum. Sed
hic triumphus fuit libidinis, & petulantiæ;
nos autem de triumpho martio loqueba-
mur; in [t] quo Aurelianus Imperator He-
liogabalum eſt quodammodo imitatus, qui
triumphans cervis invectus eſt in Urbem;
quos, quum Capitolium aſcendiſſet, Jovi

[a] Appian. in Libyco, Plutarch. in Vit. Valer. Publicol. & Ovid. libr. 1. de A. Amandi. [b] Tit. Livius libr. 5. Plin. de Vir. Illuſtrib cap. 23. & Plutarch. in Vit. Camilli. [c] Diod. Sicul. libr. 13. [d] Diod. Sicul. libr. 14. in fine. [e] Serv. in 4. libr. Æneid. Virgil. v. 543. [f] Tibull. libr. 1. El. 7. [g] Ovid. lib. 1 de A. Amandi. [h] Propert. libr. 4. El 1. [i] Tit Liv. libr. 1. & Plutarch. in Vitâ Romuli.

[l] Plutarch. in Vitâ Camilli. [m] Plin. libr. 8. cap. 2. [n] Suet. in Vitâ Cæſaris cap. 37. [o] Æl. Lamprid. in Vitâ Alexandri Severi. [p] Jul. Capitolin. in Vit. Gordian. [q] Plin. libr. 8. cap. 16. [r] Plutarch. in Vitâ M. Antonii. [ſ] Æl. Lampridius in Vit. Heliogabal. [t] Flavius Vopiſcus in Vitâ Aureliani.

immolavit. Nam qui triumphum duxerat,
quum in Capitolium veniſſet, ſenatu præ-
eunte, ſacrificabat; immo tota civitas eo
die ſacris operabatur, nec ullum templum,
aut ullæ aræ victimis carebant. Quocirca
Virgilius octavo [a] libro cecinit:

At Cæſar triplici invectus Romana triumpho
Mœnia Diis Italis votum immortale ſacra-
bat.
Maxima tercentum totam delubra per Ur-
bem
Lætitiâ, ludiſque viæ, plauſuque fremebant.
Omnibus in templis matrum chorus, omni-
bus aris,
Ante aras terram cæſi ſtravere juvenci.
Ipſe ſedens niveo candentis limine Phœbi
Dona recognoſcit populorum, aptatque ſuper-
bis
Poſtibus.....

In quibus verſibus adnotandum eſt victo-
res poſtquam triumphaſſent, dona populo-
rum, nimirum [b] aurum coronarium in tem-
plis Diis immortalibus dicaviſſe. Sed ut ad
5 equos revertamur, quibus triumphantes ve-
hebantur, hos coronatos fuiſſe teſtatur O-
vidius [c] hoc verſu:

Ante coronatos ire videbis equos;

& libro ſecundo de Ponto, ubi ſic [d] ait:

Te quoque victorem Tarpejas ſcandere in ar-
ces
Læta coronatis Roma videbit equis.

Interdum etiam non quatuor equis, ſed uno
equo vecti victores triumphabant; extat hu-
jus exemplum rei apud Livium libro octa-
vo belli Punici ſecundi; quo in loco nar-
rat Hiſtoricus Livium Salinatoram, & Clau-
dium Neronem, quòd Aſdrubalem, & ejus
ingentem exercitum cecidiſſent, & Italiam
ingenti metu liberaſſent, alterum in cur-
ru, alterum in equo triumphaſſe; quod Li-
vius in ſuâ, Claudius in alienâ provinciâ rem
geſſiſſet; & Livius exercitum ad trium-
phum deduxiſſet, Claudius deducere non
potuiſſet. Atque hæc de animalibus, quibus
triumphantes vehebantur, ſatis fuerit deli-
baſſe; nunc ad currum veniamus. Currus
6 triumphantis [e] auratus fuit Propertio teſte,
qui [f] dixit:

Cujus inaurati celebrarunt limina currus;

interdum ex ebore conſtabat; cujus rei O-
vidium teſtem appellamus, qui triumphan-
tium currus eburnos eſſe teſtatur his ver-
bis [g]:

Invenietque animus, qua currus ſpectet ebur-
nos

Nec dubitandum, quin & ex aliâ pretio-
ſiore materiâ currus ille tantæ pompæ de-
ſtinatus interdum confici conſueverit;
quum conſtet Magnum [h] Pompejum in
curru gemmato triumphaſſe. Forma verò
currus ab aliorum curruum figurâ diſſide-
bat; nam triumphantium currus [i] turris
faciem præferebat; ideo Tertullianus vo-
cat [l] ſublimiſſimum; id autem licet a pri-
ſcis Auctoribus non tradatur, licet in an-
tiquis nummis obſervare. Nec unus inter-
dum currus triumphi pompam dicitur ex-
ornaſſe, ſed plures; quapropter in Aure-
liani [m] triumpho quatuor ducti currus; u-
nus Odenathi, qui argento conſpicuus, &
auro, gemmiſque diſtinctus effulgebat; a-
lius a Parſarum Rege dono datus Aurelia-
no, pari ſplendore, parique clarus opulen-
tiâ; tertius, quem Zenobia triumpho ſuo
paraverat; ultimus, quo Aurelianus ipſe ve-
hebatur. In triumphantium verò curru non
ſolùm triumphantes, verùm etiam eorum Li- 7
beri ſpectabantur; ſiquidem [n] in triumpho
Lucii Veri, & Marci Antonini Auguſto-
rum Liberos Marci utriuſque ſexus vexit
idem currus, qui fratres triumphantes; &
de Germanici triumpho Cornelius [o] Taci-
tus ita loquitur: *augebat intuentium viſus exi-*
mia ipſius ſpecies, curruſque quinque Liberis
onuſtus. Sed id de Liberis minoribus eſſe
capiendum [p] Lipſius putat; nam grandiores
equis triumphalibus imponi ſolitos arbitra-
tur. Ipſe verò, qui triumphabat, minio
illinebatur; quomodo Camillum trium-
phaſſe [q] Plinius tradit; in quo Jovi trium-
phantem æquabant; nam Jovis [r] in Capi-
tolio ſimulacrum feſtis diebus minio indu-
cebatur; quod etiam in unguenta cenæ
triumphalis addebatur. Coronâ verò trium- 8
phantem redimitum fuiſſe [ſ] Dionyſius Ha-
licarnaſſeus in triumpho refert; hanc gem-
mis ornatam pretioſiſſimis fuiſſe tradit [t] Ap-
pianus; Plinius [u] auream a tergo coronam a
ſervo ſuſtineri ſolitam narrat; nec mirum,
ſiquidem tanta fuit corona triumphantis,
quantam fuiſſe teſtatur Juvenalis his ver-
bis [x]:

...... magnæque coronæ
Tantum orbem, quanto cervix non ſufficit ulla

Is autem ſervus, quia tergo auream coro-
nam ſuſtinebat, identidem victorem admo-
ne-

[a] Virg. libr. 8. in fine. [b] Servius in libr. 8. Æneid. loco ſupra laudato. [c] Ovid. Triſt. libr. 4. El. 2. [d] Ovid. libr. 2. de Ponto Eleg. 1. [e] Philoſtratus in Vitâ Dionis, Horat. in Epod. Od. 9. Ovid. libr. 1. Amor. Eleg. 2. Tit. Liv. libr. 10. & Appianus in Libyco. [f] Propert. libr. 1. El. 16. [g] Ovidius libr. 4. Triſt. Eleg. 2. [h] Appianus libr. 1. Bellor. Civil. [i] Zonaras in Camillo. [l] Tertullianus in Apologetic. [m] Flav. Vopiſc. in Aurelian.

[n] Jul. Capitolin. in Vitâ M. Antonin. Philoſoph. [o] Cornel. Tacit. libr. 2. Annal. n. 41. [p] Juſt. Lipſius ad hunc Corn. Tac. locum Annal. libr. 2. ex Cicer. pro Murænâ, Plutarch. & Sueton. [q] Plin. libr. 33. cap. 7. [r] Idem ibid. [ſ] Dionyſ. Halic. libr. 5. n. 6. [t] Appianus in Libyco. [u] Plin. libr. 33. cap. 1. [x] Juvenal. Sat. 10. v. 40.

nebat, ut ſe eſſe hominem meminiſſet, ut Tertullianus[a] memoriæ prodidit. Et ſanè nullo unquam tempore magis indigent homines monitore, qui nimis elatos comprimat ſpiritus, quàm quum inſigni victoriâ potiti ad ſummum felicitatis faſtigium videntur perveniſſe; nec ulla ſalubrior victoribus cogitatio, quàm meminiſſe imbecillitatis humanæ; neque enim ſine causâ cultiſſimus elegiarum ſcriptor appellat Victoriam ſuperbam Divam, quum ſic[b] ait:

Tandem ad Trojanos Diva ſuperba venit;

nam ſolent Mortales rebus proſperè geſtis nimis inſoleſcere, & oblivisci ſuæ fragilitatis. Ideo Philippus[c] Alexandri pater devictâ Græciâ, quum jam neminem alium, quàm ſuas victorias, ſuamque fortunam pertimeſceret, negotium dederat puero, ut quotidie ſibi ter inſuſurraret hæc verba μέμνησο ἄνθρωπος ὤν. Sed a diverticulo
9 ad coronam triumphantium revertamur; auream coronam poſterioribus ſæculis cepiſſe tribui triumphantibus, Gellius[d] arbitratur, antiquitus ex lauru fuiſſe. Hinc Ovidius[e] Apollinem ſic alloquentem facit Daphnen recens in laurum transformatam:

Tu ducibus lætis aderis, quum læta triumphum
Vox canet, & longas viſent Capitolia pompas;

& victrices lauros appellat[f] Virgilius his verbis:

Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros;

& Martialis accepit lauream pro triumpho, qui ſic[g] ait:

Quæ datur e Dacis Laurea, tota tua eſt;

& laurum pro victoriâ ſumit Horatius[h] his verbis:

Cui laurus æternos honores
Dalmatico peperit triumpho;

&[i] Cicero, quum ait, *laurea illa magnis periculis parta amittet longo intervallo viriditatem*. Nec tamen e qualibet lauro corona triumphantis, ſed e Delphicâ, quæ ſic appellata eſt, quia in[l] Parnaſſo monte ſpectatiſſima naſcebatur; cujus meminit Lucretius[m] his verbis:

Nec res ulla magis, quàm Phœbi Delphica laurus
Terribili ſonitu flammâ crepitante crematur.

Ex[n] hac triumphantium coronam textam fuiſſe Plinius teſtatur; quapropter in Ho- 10
ratii[o] verſibus hiſce pulcherrimis,

. . . . . ., neque res bellica Deliis
Ornatum foliis ducem,
Quod Regum tumidas contuderit minas,
Oſtendet Capitolio.

non vacat, quod laurum triumphantis appellat Deliam; Deliam enim accepit pro Delphicâ poëtico more; quia tam[p] Delos Apollini ſacra, quàm[q] Delphi; reſpexitque ad Delphicam laurum; qua triumphantes coronabantur. Plinius[r] Maſurium citat, qui tradidit etiam curru triumphantes myrto coronatos. Nec verò ſolùm lauream coronam geſtabant, ſed etiam alterâ manu[f] ſceptrum, alterâ[t] lauri ramum, inſigne victoriæ; ideo Plinius[u] tradit Auguſtum triumphantem manu tenuiſſe ramum ex lauro, quæ prodigiosè in villâ Cæſarum nata fuerat. Nam Liviæ, quæ[x] po- 11
ſtea eſt Auguſto in matrimonium collocata, aquila ex alto dejecit in gremium gallinam eximii candoris, quæ laureum ramum roſtro tenebat; hunc ex augurum monitu ſatum mirificè proveniſſe, & ſiluam produxiſſe, ex qua decerptum ramum Cæſar Auguſtus, quum triumpharet, geſtavit. Quin etiam[y] idem ſcriptor memoriæ prodidit, quotieſcunque Cæſares triumpharent, ramum, quem manu tenuerant, conſeviſſe, nataſque ſilvas, quæ triumphantium nominibus appellarentur; quum verò, qui triumphum duxerat, in Capitolium aſcendiſſet, hanc[z] lauream in Capitolini Jovis gremio deponebat; ideo Latinus Pacatus in Panegyricâ ad Theodoſium oratione *depoſitis*, inquit, *in gremio capitolini Jovis laureis triumphales viri ruſticabantur*. Veſtem verò triumphantis initio fuiſ-
ſe togam purpuream Verrius Flaccus aſſe- 12
verat; deinde acu pictam conſtat[a] uſurpatam, quæ ob eam cauſam dicta eſt toga picta; Appianus[b] tradit ſtellis aureis fuiſſe diſtinctam, & illuminatam; nec dubito, quin & alio picturæ genere ſoleret inſigniri, & illuſtrari colorum varietate. Tunica[c] verò triumphantium purpurea, clavis quibuſdam aureis inſutis effulgebat, a quorum magnitudine nonnulli volunt dictam[d] eſſe palmatam; poſtea verò cœperunt tunicæ quo-

[a] Tertull. in Apologet [b] Tibull. libr. 2. Eleg. 5. [c] Ælian. Var. Hiſt. libr. 8. cap. 15. Stobæus ſerm. 21. [d] A. Gell. libr. 5. cap. 6. [e] Ovid. Metamorphoſ. libr. 1. v. 560. [f] Virgil. Ecl. 8. [g] Martial. libr. 2. epigr. 2. [h] Horat. libr. 2. Od. 1. [i] Cic. de Prov. Conſul. [l] Plin. libr. 15. cap. 30. [m] Lucret. libr. 6. [n] Plin. libr. 15. cap. 30. & A. Gell. libr. 5. cap. 6. [o] Horat. libr. 4. Od. 3. [p] T. Liv. libr. 35. Cicer. in 3. in Verrem act. & Servius in libr. 3. Æneid. Virgil. v. *Sacra mari colitur medio gratiſſima tellus*. [q] Tibull. libr. 2. Eleg. 3. [r] Plin. libr. 15. cap. 29. [f] Dionyſ. Halicarn. libr. 5. & Juvenal. Sat. 10. [t] Appianus in Libyco. [u] Plin. libr. 15. cap. ultim. [x] Idem ibid. [y] Idem Plinius ibid. [z] Seneca de Conſolat. ad Albinam cap. 10. Plin. libr. 15. cap. 30. Plinius Jun. in Panegyric. & Pacatus in Panegyr. Theodoſii. [a] Feſt. Pompejus libr. 14. [b] Appian. in Libyco. & Suet. in Vit. Neronis cap. 25. [c] Plin. libr. 8. cap. 48. & Flavius Vopiſc. in Vit. Taciti. [d] Feſt. Pompejus libr. 14.

que palmatæ pingi; & initio [a] quidem palmis quibusdam aureis illudebantur, unde palmatas appellari plerisque placuit; procedente verò tempore alia quoque pingi cœperunt. Quapropter in tunicâ, quam Gratianus Imperator [b] miſit Auſonio, cujos fecimus mentionem, intextus erat Conſtantius. Hæc [c] autem veſtis Jovi fuit peculiaris; quippe ſimulacrum Jovis eâ induebant; ut non ſit mirum, quum triumphantes, & veſtis habitu, & colore, quo faciem illinebant, æquarentur Jovi, etiam equis albis [d] Camillum aquari voluiſſe. Hanc tamen veſtem quodammodo ſprevit Tarquinius [e] Priſcus, & aureâ tunicâ indutus triumphavit; quam veſtem, ſicut Agrippinæ, cujus meminit [f] Plinius, fuiſſe puto ex auro textili, ſine aliâ materiâ. Pom-
13 pejus quoque majorem amplitudinem affectavit, qui chlamyde [g] Alexandri Magni indutus triumphavit; ut in ejus veſte ſpectaretur, cujus rerum geſtarum magnitudinem fuerat [h] æmulatus. Amuleta quoque contra invidiam incluſa bullæ, & collo dependentia triumphantes geſtabant; ideo Plinius [i] cuſtodem Imperatorum triumphantium faſcinum invidiæ medicum fuiſſe teſtatur. Invidiam ſcilicet tum maximè Romani duces pertimeſcebant, quum ſummum victoriæ decus triumphum conſequuti in clariſſimâ gloriæ luce verſabantur; nec ſine causâ. Non enim abſcurdè Ariſtonymus [l] invidiam umbræ comparavit; nam ſicut umbra Solis ambulantes in Sole comitatur, ſic invidia comes eſt eorum, qui in dignitatis ampliſſimæ, & gloriæ ſplendore ſunt collocati. Nec inconcinnè quis invidiam fumo conferat; nam ſicut ille ex igne ſplendidiſſimo rerum naſcitur, ſic invidia ex gloriâ, & amplitudine oritur, & adoleſcit; & fulminis inſtar altiſſi-
14 ma quæque percellit. Nec minùs, quàm aliorum invidiam, ſuam ipſi ſuperbiam, elationemque animi reformidabant; nam ut admonerentur incoſtantiæ rerum humanarum, ex [m] eodem curru, quo Victor tantâ cum gloriâ vehebatur, flagellum, & nola pendebat; ut intelligeret Victor ſe ad tantam calamitatem poſſe devolvi, ut flagellis cæderetur, aut capitali ſupplicio afficeretur. Solebant quippe damnati quum ad mortem ducebantur, geſtare nolam, quæ ſono obvios, ut decederent, admoneret, ne quis inſcius eorum contactu contaminaretur. Circa [n] currum verò lictores cum faſcibus laureatis, ſi Prætor eſſet, qui triumpharet, ſex; ſi Conſul, duodecim; ſi Dictator, aut Auguſtus, viginti quatuor, puniceis tunicis induti ſpectabantur. His autem circumfundebantur citharœdi, & [o] Satyri, qui aureâ coronâ redimiti, & præcincti; & concinnos quoſdam motus dabant, & in numerum incedebant, choroſque lætiſſimos ducebant cum fidium concentu, & ſuaviſſimo vocis modulatu. In quo Romani fabulis inclytum Bacchi triumphum videntur [p] imitari voluiſſe, qui Satyrorum luſu, & ſaltatione ſolemni fuiſſe dicitur celebratus; vel certè in animo habuiſſe pompæ tam plenæ faſtu, &, ut ita dicam, tragicâ majeſtate refertæ jocoſum aliquid, & quaſi comicum admiſcere; ideo Satyrorum turbam triumphali pompæ addiderunt. Quod etiam ex eo poteſt intelligi, quod in medio [q] quidam incedebat indutus purpureâ veſte uſque ad talos demiſsâ, ornatus aureo torque, ornatus armillis aureis, qui ad riſum concitandum varios geſtus agebat, & ridiculè movebatur, quaſi hoſtibus inſultaret.

[a] Iſidorus libr. 18 cap. 2. [b] Auſon. in Gratiarum Actione. [c] Servius ad Ecl. 10. Virgil. v. *Sanguineis ebuli baccis, minioque rubentem*, ex Juvenal. Satyr. 10 v. 18. [d] Vide Diſsert. 12. in Liv. n. 9. [e] Verrius Flaccus apud Plinium libr. 33. cap. 3. [f] Plin. libr. 33 cap. 3. [g] Appian. in Mithridatico in fine. [h] Plin. libr. 7. cap. 26. [i] Idem libr. 28. cap. 4. [l] Ariſtonymus in communibus diatribis apud Stobæum ſerm. 38. [m] Zonaras in Camillo, & Jul. Cæſar. Bulenger. de Triumpho cap. 30. [n] Jul. Cæſar Buleng. ibid. ex Dione libr. 54. Appiano libr. 1. Bell. Civil. & ex Plutarch. in Vit. Fabii. [o] Dionyſ. Halicarn. libr. 7. circa finem. [p] Macrob. libr. 1. cap. 19. [q] Alexander ab Alexandro Dier. Genial. libr. 6. cap. 6.

DISSERTATIO XXIX.

In qua pergit explicare, quomodo apud Romanos Triumphi ducerentur.

Qui tempeſtatem effugerant, caput radebant; ideo & qui a ſervitute, quaſi tempeſtate liberati fuerant, radebantur, & pileum accipiebant; quapropter Brutus, & Caſſius, quum interfecto Cæſare populum libertate donaſſent, nummos cudendos curarunt, in quibus pileus cum duobus pugionibus viſebatur. Triumphantes portâ Capenâ, quæ fortè antiquitus Camœna dicebatur a Camœnis, & Fontinalis ab earum fonte, Urbem ingrediebantur; ideo etiam triumphalis eſt appellata. Via Sacra unde nomen acceperit. Triumphans Conſules ad convivium invitabat, & ne venirent, rogabat. Convivium exhibebatur in Capitolio, licet Athenæus velit in Herculis templo. Triumphos trecentum viginti duxerant Romani uſque ad Veſpeſianum.

VIdimus in curru triumphantes duces; ſupereſt extrema pars triumphorum videnda, milites ovantes, exultanteſque victoriâ; nam [a] quum imperator e provinciâ victor decedebat, exercitum ad triumphum deducebat; ut milites & triumphi pompam honeſtarent, & qui participes rerum geſtarum fuerant, eſſent participes & decoris, teſteſque ſimul ab imperatore factorum. Hi & armis fulgentibus inſignes,
1 & lauro coronati, & æquati numero, & ordine miro diſtributi triumphantis currum læti ſequebantur; ferebat autem quiſque dona, quæ fortiter factis meruiſſet, aureas [b] armillas, aureos torques, haſtas puras, coronas [c] civicas, murales, navales, obſidionales; quamquam [d] is rarus honos, & paucilſimis conceſſus; corniculas argenteas, phaleraſque, ſpolia occiſis detracta hoſtibus, & reliqua decora militaria. Nec mutum incedebat agmen bellatorum, ſed modulato carmine laudes Deorum, Pæaneſque concinebantur; & extemporaneo verſu milites imperatorem ſuum vel ornabant laudibus, vel facetiis inceſſebant. Nam Dionyſius Halicarnaſſeus teſtatur milites victoris ducis ceciniſſe laudes; & [e] Camillum Livius tradit Patriæ conditorem, & alterum Romulum, quum triumpharet, militum haud falſis præconiis appellatum. Quod idcirco admonui, ne quis inter militares jocos probra Triumphantis dumtaxat audita arbitretur; quod & lætitiæ triumphi diſſonum fuiſſet, & abhorrens ab honore, quo Victor Diis immortalibus propemodum æquabatur; ſed quia militaris licentia in tanto publico gaudio cohiberi non poterat; & par [f] erat fortiſſimis bellatoribus in eo triumpho aliquid licere, cujus ipſi decus virtute ſuâ, & laboribus, periculiſque magnâ ex parte peperiſſent; ſi quid offenderant duces, militum vocibus vulgabatur.
Quapropter [g] Cæſar, quum adoleſcens ad- 2
versâ famâ proſtratæ Nicomedi Bithyniæ Regi pudicitiæ laboraſſet, vir quum triumphum duceret, pervulgatum illud carmen audivit:

Ecce Cæſar nunc triumphat, qui ſubegit Gallias;
Nicomedes non triumphat, qui ſubegit Cæſarem.

Et quia [h] Cæſar alienis uxoribus haudquaquam abſtinere ferebatur, & calvitio inſuper deformabatur, utrumque vitium eſt objectum triumphanti hoc notiſſimo ſeptenario:

Urbani ſervate uxores; mœchum calvum adducimus.

Eadem licentiâ nonnullis objecta præda eſt malignè militibus diſtributa, aliaque hujuſmodi, quæ impunè jactabantur; quia in liberâ civitate liberas eſſe voces præſertim militum oportebat; alioquin cantus ille bellatorum ad plauſum, laudemque victoris pertinebat. Declarat id Livii locus ex decimo libro, ubi ſic Hiſtoricus de triumpho Quincti Fabii de Gallis, Etruſcis, & Samnitibus loquitur: *celebrata inconditis carminibus militaribus non magis victoria Q. Fabii, quàm mors præclara P. Decii eſt, excitataque memoria parentis, æquata eventu publico, privatoque filii laudibus*: declarat id etiam vox, *Jo triumphe*, quæ geminabatur in triumphis, vox plauſus, & lætitiæ, cujus teſtis eſt Poëta, qui [i] dixit:

...... lauro devinctus, joque
Miles, jo magnâ voce, triumphe, canet.

& [l] Horatius, cujus illi ſunt verſus:

Non ſemel dicemus, io triumphe,
Civitas omnis, dabimuſque Divis
Tura benignis;

& Ovi-

[a] Tit. Liv. libr 45. in Oration. M. Servilii. [b] Alexand. ab Alexandr. libr. 6. cap. 6. [c] Plin. libr. 16. cap. 4 & libr. 22. cap. 3. A. Gell. libr. 5. cap. 6. & Claudian. in Conſul. Olybrii, & Probini. [d] Plinius libr 22. cap. 3. & Jul. Cæſar Bulengerus de Triumpho cap. 15. [e] Tit. Liv. libr. 5. 7. in princ. & Plutarch. in Vitâ Camilli, & Appianus in Libyco. [f] Martial libr. 1. epigr. 5. & libr. 7. epigr. 7. Dionyſ. Halicarn. libr. 7. circa finem. [g] Sueton. in Jul. Cæſar. cap. 49. [h] Idem Sueton. ibid. cap. 51. [i] Ovid. Eleg. 2. libr. 4. Triſt. [l] Horat. libr. 4. Od. 2.

Digitized by Google

& Ovidius, qui ſic [a] incepit elegiam quandam:

Dicite, io Pæan, & io bis dicite Pæan,
Decidit in caſſes præda petita meos,

& alii paſſim, quorum carmina quid colligam, quum in antiquis poëtis adeo frequenter occurrant, & id alii [b] fecerint? Quapropter opportuniùs ad reliqua progrediemur;
3 nam poſt milites etiam triumphantis currum ſequebantur illi, quos ab hoſtibus captos ſervitute liberaverat imperator; quapropter Q. Terentius [c] Culeo, quum apud Pœnos ſervitutem ſerviſſet, a Scipione liberatus triumphantis currum ſequutus eſt; & T. Quinctì [d] Flaminii triumphum honeſtarunt illi, qui beneficio Flaminii ſervitutem effugerant; qui quum Græciæ Macedonum jugum excuſſiſſet, Græcos hortatus eſt, ut in libertatem Romanos Græciæ liberatores vindicarent, qui totâ Græciâ paſſim ſerviebant; quo factum eſt, ut omnes captivi Romani a Græcis redimerentur; qui Flaminii currum triumphalem ſequuti ſunt; & Cnæum Cornelium Conſulem de Inſubribus, Cenomaniſque triumphantem Cremonenſes, Placentinique coloni, quos exemerat ſervitute, ſunt conſequuti, Livio teſte, qui [e] ſic ait: *ceterùm magis in ſe convertit oculos Cremonenſium, Placentinorumque colonorum turba pileatorum currum ſequentium.* Atque hi raſo capite pi-
4 leum gerebant, quòd hæc duo eſſent recuperatæ libertatis inſignia; ideo quum Brutus, & Caſſius interfecto Cæſare populum Romanum libertate donaſſent, nummos cudi curarunt, in quibus pileus cum duobus pugionibus viſebatur; & Macrobius [f] quo in loco ſervos benigniùs, & liberaliùs eſſe tractandos docet: *ne quis*, inquit, *ſervos ad pileum vocare me putet*; quod eſt perinde, ac ſi dicat, ſervos ad libertatem vocare; & apud Plautum [g] Servus ait:

Ut raſo capite calvos capiam pileum.

Radebant autem caput, qui in naufragii diſcrimine verſabantur; quem morem Petronius [h] Arbiter tangit his verbis: *notavit ſibi ad Lunam tonſorem intempeſtivo inhærentem miniſterio, execratuſque omen, quod imitaretur naufragorum ultimum votum*; & qui tempeſtatem effugerant, capite raſo ſpectabantur; hinc Juvenalis [i] cecinit:

Tuti ſtagna ſinus; gaudent ibi vertice raſo
Garrula ſecuri narrare pericula nautæ

Ad quorum ſimilitudinem, & qui ſervitio exoluti, tanquam graviſſimam tempeſtatem perpeſſi, e rerum omnium naufragio emerſi libertatis portum attigerant, raſo capite ſe ſui juris factos eſſe teſtabantur; id intelligi & ex citato Plauti loco poteſt, & [l] ex Juvenale, qui ſic ait:

...... omnia ferre
Si potes, & debes, pulſandam vertice raſo
Præbebis quandoque caput, nec dura timebis
Flagra pati......

& ex Livio, qui libro tertio his utitur verbis: *præbuerunt ſpeciem triumpho capitibus raſis ſequuti, qui ſervitute exempti fuerant.* Atque ad hunc maximè modum triumphi agebantur; operæ pretium autem 5
fuerit, quoniam omnia, quæ ad triumphum pertinent, exequuti ſumus, etiam qua viâ triumphus duceretur, & quæ poſt triumphum fierent, exponere. Portâ [m] Capenâ triumphantes in Urbem invehebantur; idcirco ea triumphalis eſt appellata; quod Cicero in Piſonem declarat his verbis: *quaſi verò id aut ego ſcire debuerim, aut veſtrûm quiſquam audierit, aut ad rem pertineat, qua tu portâ introieris, modò ne triumphali, quæ porta Macedonicis ſemper Conſulibus ante te patuit*: ea & fontinalis [n] dicta eſt a fonte Camœnarum [o], a quibus antiquitus fortè Camœna vocabatur, quia extra hanc portam fuit Ædes Camœnarum, a quarum fonte Juvenalis madidam [p] Capenam vocat:

Subſtitit, inquit, *ad veteres arcus, madidamque Capenam.*

Hac portâ, qui triumphum ducebat, [q] ingreſſus viâ ſacrâ pergebat; quæ ex eo nomen accepit, quod [r] augures, & ſacerdotes eâ proficiſcerentur; vel quod in [s] hac fœdus inter Tatium Regem, & Romulum ſit ictum. Quum autem veniſſet in forum,
captivos [t] duces dimittebat, qui in carcerem ducebantur; mox in circum veniebat, 6
deinde [u] in Capitolium præeunte [x] ſenatu aſcendebat, & Jovi [y] candidos boves immolabat. Rebus verò divinis rite procuratis, in ejus templi porticibus [z] epulabatur, cunctumque ſenatum, omneſque magiſtratus

a Ovidius libr. 2. de Arte Amandi in princip. *b* Julius Cæſar Bulenger. cap. 4. de Triumpho, & Thom. Dempſter. in Paralip. ad cap. 29. libr. 10. Jo: Roſin. Antiq. Roman. *c* Valer. Maxim. libr. 5. cap. 2. *d* Tit. Liv. libr. 34. & Valer. Max. libr. 4 cap. 8. *e* Tit. Livius libr. 33. *f* Macrob. Saturnal. libr. 1. cap 11. *g* Plaut. Amphitr. Act. 1. Sc. 1. *h* Petronius in Satyric. *i* Juvenal. Sat. 12. v. 81. *l* Idem Satyr. 5. in fine. *m* Propertius libr. 4. El. 3. *n* Tit. Livius libr. 35. & libr. 41. *o* Interpres Juvenal. ad Sat. 3. v. 11. Martial. libr. 2. epigr. 6. & Victor. in primâ Reg. Urbis. *p* Juvenal. Satyr. 3. in princip. *q* Propert libr. 2. El. 1. Horat. libr. 4. Od. 2. & Porphyr. ad hunc loc, & Ovid. Triſt. libr. 3. Eleg. 1. *r* Ovid. libr. 3. El. 1. Triſt. & Varro libr. 4. de Ling. L. *s* Dionyſius Halic. libr. 2. n. 5. in fine, & Feſtus Pomp. l. 17. *t* Joſeph. Bell. Jud. libr. 7. cap. 18. *u* Idem ibid. Sueton. in Vitâ Cæſar. cap. 37. *x* Lampridius in Vit. Alexandri. *y* Ovid. Triſt. Eleg. 2. libr. 4. & Claud. de Sexto Conſ. Hon. v 506. *z* T. Livius libr. 3. Athen. libr. 4. cap. 15. & libr. 5. cap. 15. Suetonius in Vitâ Cæſaris cap. 38. & Plutarchus in ejusdem Vitâ.

tus convivio excipiebat. Conſules [a] tamen
ad triumphalem cenam vocabantur; dein-
de quum invitati fuiſſent, ne venirent, ro-
gabantur; ne ſcilicet convivio major tri-
umphantis poteſtas intereſſet, neve qui tri-
umpharat, ipſo triumphi die non honora-
tiſſimum locum obtineret. Athenæus au-
tem [b] tradit, qui triumphabant, in Hercu-
lis templo convivium exhibuiſſe, ejuſque
convivii apparatum fuiſſe heroicum, &
Herculi valde conveniētem; mulſum quip-
pe convivis præberi conſueviſſe, præberi
carnes fumo duratas, elixas, & aſſas par-
tes victimarum. Sed fortaſſe non ipſo tri-
umphi die, ſed alio in Herculis fano trium-
phantes epulabantur; nam [c] ipſo triumphi
die in Capitolio epulas dediſſe conſtat; id
autem [d] Herculis templum fuit in foro boa-
rio, ejuſque ſimulacrum, quum [e] trium-
phus ducebatur, ornari ſolebat veſtitu tri-
umphali; qui Hercules Victor, ut [f] Macro-
bius docet, & inſcriptio templi teſtabatur,
eſt, appellatus; ut minimè mirum ſit,
ſi a victoribus coleretur; ideo [g] a Plinio
triumphalis nuncupatur. Ipſum etiam po-
7 pulum acto triumpho tiumphales excipie-
bant viri epulis quàm lautiſſimis; quod fe-
ciſſe Cæſarem accepimus, qui populo duo-
bus, & [h] viginti millibus tricliniorum epu-
lum dedit: in quo inter cetera [i] Falerni
vini amphoræ centum, Chii centum cadi
fuiſſe dicuntur, & ſex [l] millia murænarum.
Nec minore liberalitate dona Diis immor-
talibus offerebantur; nam alius [m] decimam
prædæ partem Deo conſecravit, alius tem-
plum [n] in pugnâ votum poſt triumphum
magnificè extruendum curavit. Auguſtus
unâ [o] donatione ſexdecim millia pondo
auri in capitolini Jovis cellâ dedicavit;
quum ex Ægypto devictis Cleopatrâ, at-
que Antonio victor reverti ſſet. Nam quid
de auro coronario, cujus jam mentionem
fecimus, dicam, quod [p] omne Diis poſt
triumphum dicabatur? Cæſar [q] in trium-
pho tulit coronas aureas bis mille octin-
gentas viginti duas, quarum pleræque de-
cem pondo fuiſſe perhibentur. Ex quo in-
telligi poteſt quantis muneribus Deorum
numina afficerentur; nam ſi triumphus u-
nus tantum auri templis Deorum intulit,
quantum tercentum [r] viginti triumphos,
quos uſque ad Veſpaſianum Principem Ro-
mani duxerunt, intuliſſe eredendum eſt?
Quare non ſine causâ [ſ] Perſius, ut doctiſ-
ſimo [t] Interpreti videtur, quò vim ingen- 8
tem auri Deo conſecratam exprimeret, au-
rum ovatum dixit, quod in triumphis in-
gens auri vis ſoleret dedicari:

Hinc, inquit, illud ſubiit, auro ſacras quòd
ovato
Perducis facies......

Ad hæc autem dona, quæ triumphantes
Divis offerebant, reſpexit Ovidius [u] his
verſibus:

Donaque amicorum templis promiſſa Deorum
Reddere victores Cæſar uterque parant.

Sed omnium maximè Victoris liberalita-
rem milites experiebantur, cujus rei exem- 9
pla multa poſſunt afferri; ſed quid pluri-
bus vos morer? unum ſatis fuerit attuliſ-
ſe. Julius Cæſar [x] quina millia drachma-
rum ſingulis militibus, hoc eſt quingentos
Philippeos erogavit; in hac autem [y] largi-
tione duplex pecuniæ ſumma centurioni
dabatur, triplex equiti, ut ex Livio poteſt
intelligi, qui libro trigeſimoquarto ſic ait:
bis duceni quinquageni æris in pedites diviſi,
duplex centurioni, triplex equiti; & libro tri-
geſimo ſeptimo: *militibus, qui currum ſe-*
quuti ſunt, trecentos vicenos quinos aſſes divi-
ſit, duplex centurioni, triplex equiti; & eo-
dem libro: *militibus quini viceni denarii da-*
ti, duplex centurioni, triplex equiti: interdum
tamen tantundem equites, & centuriones
acceperunt; idem libro triceſimo tertio:
in pedites dati octingenti æris, triplex equiti,
centurionique: interdum plus datum centu-
rioni, quàm equiti; Livius eodem libro:
ſeptuagenos æris militibus diviſit, duplex equi-
ti, triplex centurioni. Ex quibus perſpici
poteſt, quantum militibus Cæſaris eroga-
tum ſit; quum peditibus quingenti philippei
ſunt diviſi, duplex centurioni, triplex e-
quiti; quid tribunis militum, quid his, qui
aliquod palmare facinus fecerant, credimus
diſtributum? quantum autem populo, quum
centenas drachmas viritim, & [z] oleum, & 10
frumentum conſtet in triumpho Cæſaris
erogata? Sed Cæſar exceſſit modum; nam
alii ſolebant non pecuniam populo, ſed
munus apparatiſſimorum ludorum dare;
quorum genera Flavius Vopiſcus in Aure-
liani vitâ complectitur his verbis: *ſequen-*
tibus diebus datæ ſunt populo voluptates ludo-
rum

[a] Val. Max. libr. 2. cap. 3. & Plutarch. Probl. Rom. cap. 80. [b] Athen. libr. 4. cap. 15. [c] Joſ. de Bell. Jud. libr. 7. cap. 17. Zonaras in Camillo, Appianus in Libyco, & Tit. Livius libr. 45. in Oration. M. Servilii. [d] Tit. Livius libr. 10. Solin. cap. 2. [e] Plin. libr. 34. cap 7. [f] Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 6. [g] Plinius libr. 34. cap. 7. [h] Plutarch. in Vit. Cæſaris, & Julius Cæſ. Bulenger. libro de Triumpho cap. 33. [i] Plin. libr. 14. cap. 15. & Thomas Dempſt. in Paralip. ad cap. 29. libr. 10. Antiq. Roman. Jo: Roſini. [l] Plin. libr. 9. c. 55. [m] Tit. Livius libr. 5. Plutarch. in Vit. Camilli, & Valer. Maxim. libr. 5. cap. 6. de Dominis Servorum &c. [n] Tit. Livius libr. 40. [o] Sueton. in Vitâ Auguſti cap 30. [p] Cornel. Tacit. Annal. libr. 15. n. 45. [q] Appian. Bell. Civil. [r] Paul. Oroſ. libr. 7. cap. 6 [ſ] Perſius Satyr. 2. v. 55. [t] Iſaac. Caſaubon ad hunc Perſii locum. [u] Ovidius Triſt. libr. 4. El. 2. [x] Sueton. in Vitâ Cæſar. cap. 38. [y] Tit. Livius libr. 45. [z] Suet. ibid.

rum ſcenicorum, ludorum circenſium, venatio-num, gladiatorum, naumachiæ; quo in loco de Aureliani triumpho loquitur. Nec ſolum triumphantes edebant ludos, ſed in eorum honorem, qui ipſis gratificari volebant; extat epigramma [a] Martialis, quo ludos celebrat Stellæ, quos ille fecerat, ut Domitiani triumphum de Decebalo Rege Dacorum illuſtraret, cujus initium eſt:

Quos cuperet Phlegræa ſuos victoria ludos,
Indica quos cuperet pompa, Lyæe, tuos,
Fecit Hyperborei celebrator Stella triumphi;
O pudor, o pietas! & putat eſſe parum.

11 Sed ut multis, magniſque muneribus populum, cunctoſque homines triumphantes demerebantur, ſic & eximiis ipſi honoribus afficiebantur. Paulo [b] Æmylio poſt triumphum Macedonicum permiſſum eſt, ut deinde ſemper ludos in triumphali veſte ſpectaret: Duillio [c] poſt actum de Pœnis navalem triumphum, ut a cenâ redeunti prælucerent funalia, tibiæque præcinerent: Cæſari, ut liceret [d] ſemper e lauro coronam geſtare: Africano verò datum, ut imaginem habere liceret in cellâ Jovis, unde quotieſcunque funus eſſet Corneliæ genti celebrandum, promebatur: aliique honores aliis attributi, habitique ſunt triumphales viri honoratiſſimi. Sed hæc ducibus poſt triumphum contingebant; ipſo verò triumphi die, ubi, qui triumphabat, clariſſimum quemque convivio excepiſſet, veſperi tibiis, fiſtuliſque præcinentibus, deducente ſenatu domum revertebatur.

DISSERTATIO XXX.

De Anno, quem Numa ordinavit, ac de Annis nonnulla.

Perperam Ovidius tradit, ideo Romulum Annum decem menſium ſtatuiſſe, quia hoc temporis ſpatio feminæ partum geſtent, quia hi menſes ſunt lunares, atque adeo breviores iis, quibus nunc utimur; at menſes Romuli iiſdem longiores erant; adeout aliqui menſes triginta quinque dies, aliqui plures comprehenderent, & annus tercentum ſexaginta dies contineret. Nec deſunt, qui aſſerant, Romulum quoque duodecim menſes conſtituiſſe; eos autem, qui volunt decem tantùm menſes ſtatuiſſe, deceptos ex eo, quod ad decem tantùm menſes numero notati ſint. Plinius tradit quandam mulierem decimotertio menſe peperiſſe. Impar numerus cur a philoſophis pari præferatur. Græci excellentiam, & magnitudinem imparis appellatione ſignificant. Intercalares dies quomodo Græci, & quomodo Numa, ac Julius Cæſar addiderint. Cur Nonæ exiſtant die quinto, vel ſeptimo menſis; & Idus decimotertio, vel decimoquinto. Quibus Diis Annus, Menſes, Calendæ, & Idus dicarentur. Qui dies atri eſſent, & cur ita dicerentur, in quo Plutarchus a Livio, Ovidio, & Macrobio diſſentit. Feriis nemini vim inferre licebat; ideo virgines non nubebant, ſecus viduæ. Epilepſia, quæ dicitur morbus major, herculeus, & ſacer, cur etiam appelletur comitialis. Quæ Feſta continerent ſinguli menſes; & unde originem habuerint eorum nomina. Aprilem a ſpumâ, ex qua nata eſt Venus, Ovidius dictum putat; id negant Cincius, & Varro, & aſſerunt ab aperiendo nuncupatum, quibus etiam aſſentitur Ovidius; verum Scaliger ab apro contendit eſſe appellatum. Cur menſe Majo nubere non ſatis auſpicatum cenſeretur. Calendis Juniis exacti ſunt Reges. Matronæ ſervis epulas exhibebant, & famulorum miniſterio fungebantur Calendis Martiis; Saturnalibus verò Domini, ut memoria aurei ſæculi excitaretur. Quæ rationes Romulum moverint, ut Martium anni principium faceret; quæque moverint Numam, ut principium anni Januarium ſtatueret. Qualis fuerit Janus, & cur bifrons, & alicubi quadriceps fingeretur. Palmæ fructus, caricæ, & mella libabantur Calendis Januariis, ut omen eſſent anni, qui nihil amari haberet; ita pariter quamvis ab omni opere ceſſaretur, omnia tamen opera aliquatenus exercebantur, ne auſpicium eſſet anni penitus otioſi. Quot annorum genera eſſent non ſolùm apud diverſas nationes, ſed etiam apud ipſos Ægyptios. Annus Magnus quod temporis ſpatium continere a philoſophis dicatur. Phœnix quot annos vivat.

QUi Pythagoræ [e] inclyti ſapientiâ viri Numam Regem auditorem fuiſſe memoriæ prodiderunt, cum multa poſſunt afferre, quibus ejus viri ſtudium ſapientiæ declaratur; tum hoc, quod regnum adeptus nihil antiquius habuit, quàm ut annum ordinaret; quem in duodecim [f] menſes diſtribuit, quod erat philoſophi proprium, & Cœli, ſiderumque ſpectatoris. Id [g] aggreſſus & Romulus fuerat, ſed quia in ho-

[a] Martial. libr. 8. epigr. 78. [b] Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 56. [c] Cicer. de Oratore ad Brutum, & Silius Ital. libr. 6 in fine. [d] Dio libr. 43. Hiſtor. Roman. [e] Plutarch. in Vit. Numæ. [f] Plutarch. ib. & in Problem. cap. 18. & Macrob. libr. 1. Saturnal. cap. 13. [g] Plutarch. in Vitâ Romuli, & Macrob. ibid. cap. 12. & Cenſor. de Die Natali cap. 22. & Ovidius libr. 3. Faſtor.

in homine rei militaris admodum ſtudioſo minor, quàm oporteret, aſtrorum cognitio fuit, annus Romuli neque Solis, neque Lunæ curriculo congruebat. Nam Romulus decem menſes tribuit Anno, quod illum feciſſe tradit Ovidius, quia id Anno temporis eſſe conſtituerit ſatis, quod eſt homini ſatis procreando, in lucemque [a] proferendo;

Quod ſatis eſt, inquit, *utero matris dum prodeat infans*,
Hoc anno ſtatuit temporis eſſe ſatis.

Sed Ovidii ratio cum Anno Romuli non congruit; nam ſanè partum decimo menſe perfici, in lucemque [b] prodire Veterum conſenſus affirmavit; ideo Ariſto [c] Spartanus, quum ejus uxor marem peperiſſet, & menſium numerum a die, quo duxerat uxorem, computaſſet, & nondum decem menſes elapſos eſſe comperiſſet, infantem ex ſe non eſſe genitum pronunciavit; plurimunque negotii uxor habuit, ut viro perſuaderet, etiam nono, ſeptimoque menſe feminas parere; & Plautus [d] Ciſtellariâ:

...... *tum illa, quam compreſſerat*,
Decimo poſt menſe exacto hic peperit filiam;

& [e] Menander:

Γύνη κύει δεκάμηνος,

& [f] Virgilius:

Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes;

& [g] Ovidius:

Jam novies erat orta ſoror pulcherrima Phœbi,
Denaque luciferos Luna vehebat equos.
Neſciaque faceret ſubitos mihi cauſa dolores,
Et rudis ad partus, & nova miles eram.

Ex quibus, aliiſque multis Auctorum locis
2 conſtat menſe decimo plerumque partum eſſe maturum Veteres arbitratos; nec in eo Ovidium erraſſe, quòd decimo menſe ut plurimum tempus exiſtere pariendi ſit opinatus. Sciendum tamen, quum Veteres feminas menſe decimo parere ferè ſemper prodiderunt, de lunaribus menſibus eſſe loquutos; qui ſunt breviores, ne quis putet antiquitus mulieres ventrem tuliſſe diutiùs, quàm nunc ferant; quum nono ferè menſe pariunt; ſed decem menſes, quibus annum ſuum Romulus terminavit, non ſolùm lunaribus erant longiores, verùm etiam his, quibus utimur, qui Solis curſum, non Lunæ metiuntur. Siquidem Plutarchus in Romuli vitâ refert tercentum ſexaginta dies Romuli annum fuiſſe complexum, & quoſdam menſes triginta quinque dies, quoſdam verò plures comprehendiſſe. Quare longius id eſt intervallum, quàm

Quod ſatis eſt, utero matris dum prodeat infans;

neque ulla mulier memoratur tamdiu ventrem tuliſſe, niſi ea, quam Plinius [h] tradit decimotertio menſe peperiſſe. Initium verò anni tunc a Martio menſe [i] ſumebatur; 3
ideo Julius menſis, qui quinctus a Martio eſt, Quinctilis vocabatur, ſicut Auguſtus Sextilis, & ceteri, qui conſequuntur, eadem ratione. Sed Numa, quum intelligeret annum a Romulo ordinatum neque Solis, neque Lunæ curſui convenire, correxit errorem Romuli duobus additis menſibus; de qua emendatione anni ſic loquitur noſter [l] Auctor. *Atque omnium primùm ad curſum Lunæ in duodecim menſes deſcribit annum, quem, quia tricenos dies ſingulis menſibus Luna non explet, deſuntque dies ſolido anno, qui ſolſtitiali circumagitur orbe intercalares menſibus interponendo ita diſpenſavit, ut vigeſimo quarto quoque anno ad metam eandem Solis, unde orſi eſſent, plenis annorum omnium ſpatiis dies congruerent*. Atque illud in primis adnotandum eſt Numam Græcos imitatum; nam 4
Græci ad Lunæ curſum annum accommodarunt; eumque in duodecim menſes diſtributum duodecim continere Lunæ periodos voluerunt; itaque [m] annum placuit trecentis quinquaginta quatuor diebus terminari. Nam Lunæ curſum viginti novem diebus, horiſque duodecim abſolvi putaverunt; ſed quia Solis curriculum non trecentos quinquaginta quatuor, ſed [n] trecentos ſexaginta quinque dies, horaſque ſex complectitur, quod ſpatium ſuperat annum Græcorum undecim diebus, & quadtante, ut & Solis anno aliquâ ratione congrueret annus Græcorum, neve extra orbitam vagaretur, octavo quoque anno nonaginta dies intercalabant, quos in tres menſes tricenûm dierum tribuebant; quibus nimirum menſibus octo Solis curſus annos octo Græcorum excedebant; quo fiebat ut octavus quiſque annus quindecim menſes contineret. Numa [o] quoque annum ſuum tre- 5
centis quinquaginta quatuor diebus finivit; quibus duodecim conficere ſpatia proprio motu Lunam eſt arbitratus; verumtamen ne prorſus Græcorum in ordinando anno rationem ſequeretur, eſt impeditus [p] quadam religione, quæ a Pythagoræ placitis

a Ovid. Faſtor. libr. 1. v. 33. b Terent. in Adelph. Act. 3. ſc. 4. Arnob. libr. 1. & S. Hieronym. Epiſt. 47. c Pauſan. in Laconic. ſive libr. 3. d Plautus in Ciſtell. Act. 1. ſc. 3. v. 14. e Menander apud Aul. Gell. libr. 3. cap. 16. f Virgil. Eclog. 4. g Ovid. in Epiſt. Canacis Ep. 11. h Plin. Natur. Hiſtor. libr. 7. cap. 5. i Plutarch. in Vitâ Romuli, Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 12. Feſt. Pompejus libr. 11. & Ovid. Faſtor. libr. 3. l T. Livius libr. 1. m Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 13. n Macrob. ibid. o Plutarch. in Vitâ Numæ. p Macr. Saturn. libr. 1. cap. 13.

non abhorrebat; & eorum confirmato pi-
nionem, qui Numam Pythagoræ auditorem
fuiſſe cenſuerunt. Noluit [a] pari dierum
numero annum conſtare, vel menſes præ-
ter unum, quem Februarium nuncupavit,
quem viginti octo diebus abſolvi voluit;
itaque addidit anno unum diem, ut fierent
trecenti quinquaginta quinque dies; juſſit-
que Januarium, Aprilem, Junium, Sexti-
lem, Septembrem, Novembrem, Decem-
brem undetricenos dies, Martium, Majum,
Quinctilem, & Octubrem tricenos ſingu-
los, Februarium viginti octo dies obtine-
re. Ut autem cum Solis curſu Romanus
annus aliquo pacto conveniret, octo annis
quater intercalabatur, eâ ratione, ut al-
ternis annis vicenos binos, alternis vice-
nos ternos interponerent; ſic annorum octo
ſpatio nonaginta dies intercalabantur mo-
re Græcorum. Sed quia ſuperfluebat unus
dies [b] anno Numæ, ne octavo quoque an-
no quidem Romani anni ſolaribus congrue-
bant; itaque tertio quoque octennio ſexa-
ginta ſex dies intercalares, non nonagin-
ta placuit interponi; eo pacto viginti qua-
tuor anni a Numâ inſtituti vigintiquatuor
Solis annuos curſus æquaverunt. Ex his
igitur, quæ diximus, conſtat, cur noſter
Auctor [c] affirmet Numam ad Lunæ cur-
ſum annum deſcripſiſſe; & dies intercala-
res menſibus interponendo ita diſpenſaviſ-
ſe, ut vigeſimo quarto quoque anno ad
metam eandem Solis, unde orſi eſſent, ple-
nis annorum ſpatiis dies congruerent.
Quibus explicatis, quæ ad Livii locum in-
6 telligendum pertinere videbantur, non abs
re fuerit, quoniam diximus Numam no-
luiſſe menſes, annumque pari dierum nu-
mero definire, qua ratione adductus id fe-
cerit, enarrare. Quum omnem numerum
aut parem, aut imparem eſſe ſit neceſſe,
nonnullis philoſophis placuit [d] imparem
longè anteponendum; quòd numerus impar
ſi addatur ad parem, qui ex utroque conſla-
tur, fit impar; ut ſi tria ad ſex adjunxeris ef-
ficiuntur novem, qui numerus impar habe-
tur; quocirca tanquam ubique victorem
præcipuâ dignitate eſſe putaverunt. Illud
etiam [e] movit homines, ut imparem nume-
rum ducerent potiorem, quòd ſi ducatur
in parem, gignit, & procreat parem, ſi in
imparem, producit imparem; ut ſi tria du-
cas in novem, exiſtunt vigintiſeptem; ſi
ducas in decem, triginta; quorum alter
numerus eſt impar, alter autem par; par
autem in utrumvis numerum ductus gene-
rat parem, ob eamque cauſam imparem
tanquam fecundiorem excellere cenſue-
runt. Præterea parem [f] numerum in duas
æquales dividi partes, & habere quandam
diſcordiæ ſimilitudinem; quum ea, quæ
inter ſe pugnant, æqualia eſſe videantur;
nam pugna inter inæquales non poteſt eſſe
diuturna, ſtatim imbecilliore potiori ſuc-
cumbente. Hac [g] de causâ Romani in ne-
ptiis imparem numerum pari præferebant; 7
in quibus quinque faces prælucere ſolitas
novæ nuptæ memoriæ proditum eſt; no-
lebant quippe in nuptiis eſſe quidquam,
quod imaginem diſcordiæ quoquo modo
præſeferret; eodem numero utebantur in
ſacris Deorum; unde illud Maronis in o-
re [h] omnium eſt:

...... *numero Deus impare gaudet.*

Quàm enim vir feminæ præſtat, tanto im-
parem numerum pari eſſe præſtantiorem e-
xiſtimabant; ideo Pythagoras [i] alterum ma-
ri, alterum feminæ comparabat; quam o-
pinionem Romani [l] ſequuti feminis qui-
dem octavo ab ortu die, maribus nono
nomen imponebant; & Græci excellentiam,
& magnitudinem imparis appellatione ſi-
gnificant. Hinc Euripides ait: *περιττὸς ὢν
ἀνὴρ* quum magnum virum velit ſignare;
his verbis & Dionyſius Halicarnaſſeus Nu-
mam [m] fuiſſe dicit *περιττὸν τὴν γνώμην*, omni-
noque hoc vocabulo Euſtathius affirmat
notari magnitudinem quandam virtutis;
& Cælius Rhodiginus [n] animadvertit Ho- 8
merum imparia ſemper Superis, paria In-
feris tribuiſſe; quod communi quoque re-
ligione receptum antiquitus comperimus;
ſiquidem [o] Servius docet Superis impares,
Inferis pares hoſtias immolari; & Solinus
capite tertio Januarium menſem propter
imparem numerum (nam initio viginti no-
vem dies fertur habuiſſe) Cœleſtibus Diis
eſſe tradit conſecratum, Inferis verò Fe-
bruarium propter parem numerum dierum,
quibus conſtat. Quum igitur [p] imparis
numeri tanta eſſe dignitas videretur, quum
Numa digereret annum in ſuas partes, &
anno tribuit imparem numerum dierum,
& menſibus; nam annum trecentos quin-
quaginta quinque dies, menſes omnes, præ-
ter Februarium, aut undetricenos, aut tri-
cenos ſingulos voluit continere; & Janua-
rium quidem, Aprilem, Junium, Sexti-
lem, Septembrem, Novembrem, Decem-
brem undetricenis diebus; Martium verò,
Majum, Quinctilem, & Octobrem trice-
nis ſingulis terminavit. Nec ſolùm menſes
impa-

---

[a] Solin. Polyhiſtor. cap. 3. [b] Macrob. ibid. [c] Tit. Liv. libr. 1. [d] Plutarch. Quæſt. Rom. & Jo: Stob. Eclog. Phyſic. cap. 2. [e] Cæl. Rhodigin. libr. 22. cap. 7. [f] Plutarch. Quæſt. Roman. in principio. [g] Idem Plutarch. ibid. [h] Virgilius Ecl. 8. v. 75. [i] Macrob. in Somn. Scipion. libr. 1. cap. 6. & libr. 2. cap. 2. [l] Plutarch. Quæſt. Roman. circa finem. [m] Dionyſ. Halicarnaſs. libr. 2. Antiq. Roman. [n] Cæl. Rhodigin. Lect. Antiq. libr. 22. cap. 7. [o] Servius ad Eclog. 8. Virg. v. 75. [p] Plutarchus in Vitâ Numæ, & Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 13.

imparem dierum numerum complecti cen-
9 ſuit oportere; ſed etiam dies, quibus menſis diſtinguitur, & quaſi dividitur in ſuas partes, impari numero gaudere ſancivit; nam Nonæ exiſtunt quincto, vel ſeptimo die; Idus autem decimotertio, vel decimoquincto. Atque [a] hæc ratio eſt, cur nunc quoque Idus Martii, Maii, Julii, & Octobris in decimum quinctum menſis incidant diem, reliquorum in decimum tertium. Nam quum Idus dies illa habeatur, quæ biſariam dividit menſem, ex quo eſt etiam appellata, nam iduare [b] Etruſco ſermone dividere eſt, qui menſes tricenos ſingulos habebant dies videlicet Martius, Majus, Quinctilis, & October, hi decima quincta die in duas partes æquas proximè dividebantur; ideo tunc Idus agebantur; qui verò undetricenos obtinebant, nimirum Aprilis, Junius, Sextilis, September, November, December, Januarius, eorum Idus in decimam quartam diem eadem de causâ incidiſſent, niſi parem numerum quatuordecim declinare placuiſſet; ſed quia [c] parem numerum Numa eſt abominatus, nec tam celebri, feſtoque diei cenſuit convenire, non decimo quarto, ſed decimo tertio die Idus eſſe juſſit. Poterat ille quidem decimum quinctum diem Idibus dedicare, qui propiùs abeſt a medio, quàm decimus tertius; ſed quia tunc menſis vergit ad finem, & Luna decreſcit, maluit a medio longiùs aberrare, quàm creſcenti Lunæ ſeneſcentem anteponere; quod autem tunc eſt conſtitutum de menſium Idibus, nunc etiam obſervatum, quum menſes eundem dierum numerum non obtinent. Nonæ verò ſequutæ ſunt Idus; ideo quibus menſibus Idus agebantur decimoquincto die, Nonæ celebrabantur ſeptimo; quibus decimo tertio, Nonæ quincto exiſtebant. Kalendæ
10 autem Junoni [d] ſacræ habebantur; quia quum [e] Plutarcho teſte menſes Junonis tutelæ Romani ſacravilent, ſub cujus tutelâ menſis erat, ab ejus numine debebat inchoari. Junoni verò ſacri menſes putabantur, quia Juno [f] eadem Lunæ putabatur; quod vel ex eo perſpici poteſt, quod Juno Lucina dicitur; hinc illud [g] Comici:

Juno Lucina fer opem......

& Luna eodem nomine appellatur; unde Tibullus [h] cecinit:

Efficiat vanos noctis Lucina timores

& [i] Horatius:

Rite maturos aperire partus
Lenis Ilithyia, tuere matres,
Sive tu Lucina probas vocari;

quo loco Dianam, ſcilicet Lunam precatur; Lunæ verò ſunt menſes, quia curſus Lunæ menſes metiebatur antiquitus. Idus 11
autem [l] Jovi ſunt conſecratæ, quia quum eo tempore Luna orbe pleno totam noctem illuminet, nullo non temporis momento lumine Jovis Mundus illuſtratur; nam Juppiter, & Sol idem numen eſſe cenſebatur; ideo annum Jovis eſſe [m] Plutarchus aſſeverat, cui concinit [n] Homerus, qui ſic ait:

..... *Διὸς μεγάλου ἐνιαυτοὶ*...

Tam autem Kalendas Junoni ſacras eſſe, quàm Idus Jovi [o] Ovidius teſtatur his verbis:

Vindicat Auſonias Junonis cura Kalendas,
Idibus alba Jovi grandior agna cadit;

quæ agna Idulis [p] ovis a Feſto nuncupatur. Nonæ [q] verò quamvis eſſent celebres, nullius Dei tutelæ dicabantur; ideo Naſo [r] dixit:

Nonarum tutela Deo caret......

Sed licet Nonæ Deo carerent, non carebant causâ lætitiæ, & celebritatis; nam quum Servium Regem Romanorum, qui maximè plebem fovit, maximeque auxit opes tenujorum, Nonis natum eſſe conſtaret, nec tamen ſciri poſſet, quibus Nonis, omnes Nonæ ſtudio plebis feſtæ agebantur, ne Natalis dilecti Regis inhonoratus haberetur. Tam [ſ] autem Kalendis,
quàm Nonis, & Idibus proximus dies ater 12
putabatur, quem *ἀποφράδα* Græci vocant; cuius rei Plutarchus [t] eſt teſtis, & Ovidius, qui ſic [u] ait:

...... *omnibus iſtis,*
Ne fallare, cave, proximus ater erit.

Quid autem dies ater eſſet, eleganter explicat Lucianus de Apophrade, ubi ſic ait: *ἰδοὺ καὶ μεμάθηκας ἤδη ὁδοῦ πάρεργον, τί βούλεται αὐτοῖς ἡ ἀποφρὰς ἡμέρα; ὅταν μήτε αἱ ἀρχαὶ χρηματίζωσι, μήτε εἰσαγώγιμοι αἱ δίκαι ὦσι, μήτε τὰ ἱερὰ ἱερουργῆται, μήτε ὅλως τι τῶν αἰσίων τελῆται, αὕτη ἡ ἀποφρὰς ἡμέρα*: quæ verba ſic convertuntur: *ecce jam didiciſti, quaſi in tranſcurſu viæ, quid ſit ater dies; quum neque magiſtratus agunt rempublicam, neque lites intendi jure poſſunt, neque ſacra peraguntur, neque omnino quidquam agitur eorum, quæ ſolent auſpicatò geri, is dies ater nuncupatur.* Atque hac de causâ, quòd Kalendas, Nonas, Idus dies ater [x] ſequeretur,

a Jo: Roſin. Antiq. Roman. libr. 4. cap. 4. *b* Macrob. libr. 1. Saturnal. cap. 15. Plutarch. in Vitâ Numæ, & Varr. libr. 4. de Ling. Lat. *c* Plutarch. in Quæſt. Roman. *d* Macrob. libr. 1. Saturn. cap. 15. *e* Plutarch. Quæſt. Roman. & Ovid. Faſtor. libr. 1. *f* Idem Plutarch. ib. *g* Ter. Andriâ Act. 3. ſc. 1. *h* Tibull. libr. 3. El. 4. *i* Horat. carm. Secular. *l* Plutarch. in Quæſt. Roman. & Ovid. Faſtor. libr. 1. *m* Plutarch ibid. *n* Hom. Iliad. β v. 134. *o* Ovid. Faſtor. libr. 1. v. 55. *p* Feſt. Pompejus in V. Idulis Ovis. *q* Macrob libr 1. Saturnal. cap. 15. *r* Ovid. Faſtor. libr. 1. v. 57. *ſ* Macrob. libr. 1. Saturnal. cap. 16. *t* Plutarch. Quæſt. Roman. *u* Ovid. Faſtor. libr. 1. verſ. 57. *x* Macrob Saturn. libr. 1. cap. 15.

13 Nonis, Kalendis, & Idibus nuptiæ non ce-
lebrabantur, neque virgo ad maritum de-
ducebatur; quòd enim poſtridie ejus diei,
quo nova nupta veniſſet in mariti domum,
ea rem divinam facere deberet, neque atro
die [a] fieri res divina poſſet, jure nubentes
vitandas eſſe Nonas cenſuerunt, quas dies
ater conſequetetur; ne ſacrificate atro die
cogerentur. Vitaverunt & Kalendas, & I-
dus, ſed etiam aliâ de cauſâ; quia Kalen-
dæ, & Idus feriæ eſſent; fetiis autem cui-
quam inferri [b] vim nefas haberetur, quod
eſſe neceſſe in virginum nuptiis fieri vide-
batur; itaque viduæ, quominus his diebus
nuberent, non prohibebantur; quia non
coactæ, ſed ſponte cum viro congredi pu-
tabantut. Cauſa, cur dies poſtridie Kalen-
14 das, & Nonas, & Idus ater habetetur, fuit,
quòd [c] quum die, quæ Idus proximè ſe-
quebatut, ad Cremeram, & Alliam Roma-
ni malè pugnaviſſent, multaſque clades ac-
cepiſſent, ſenatusconſultum factum eſt, ut
non dies modò poſt Idus, verùm etiam poſt
Kalendas, & Nonas, tanquam mali omi-
nis Rempublicam geſtutis vitatentur;
quam opinionem ſequitur [d] Ovidius Fa-
ſtotum libro primo, qui de diebus attis a-
gens, rationemque reddens, cut atri voca-
rentur, ſic ait:

Omen ab eventu eſt; illis nam Roma diebus
Damna ſub adverſo triſtia Marte tulit.

Sed & [e] Livius, & [f] Mactobius ſunt in
hac ſentenia; ſed [g] Plutatchus putat, ſicut
menſis, qui ſequitur Januarium menſem
Cœleſtibus conſecratum, Manibus, & In-
feris eſt dedicatus; ita eas dies, quæ Ka-
lendas, & Nonas, & Idus conſequuntur
Supetis ſacras, eſſe Infetis attributas; &
atras ob eam cauſam habeti, & nominati;
eodem [h] modo & Græci quum primam
diem menſis, quam Νυμηνίαν dicunt, ſa-
cram Superis eſſe voluiſſent, ſecundam In-
feris tribuerunt. Veruntamen in hanc ſen-
tentiam ſi placeat ire, in Nonis hæreamus
neceſſe eſt, quæ nulli ſunt numini dedica-
tæ; nec his Plutarchi ratio poteſt accommo-
dari; quapropter Ovidii [i] opinionem pu-
to ad veritatem propiùs accedere, dictoſque
dies atros non quia ſint Inferis dedicati,
ſed quia infelices fuerint, & inauſpicati.
Sic & dies, qui nobis aliquid proſperitatis
attulerunt, candidos appellamus; ita Elegia- 15
cus [l] Poëta dixit:

O niveam, quæ te poterit mihi reddere, lu-
cem,
O mihi felicem terque, quaterque diem!

& [m] Perſius:

Nunc, Macrine, diem numera meliore la-
pillo,
Qui tibi labentes apponit candidus annos.

& [n] Propertius:

O me felicem, nox o mihi candida, & o tu
Lectule, deliciis facte beate meis!

& [o] Catullus:

Fulſere quondam candidi tibi ſoles

Eadem de cauſâ Macrobius [p] tradit quoſdam
ante diem quartum Kalendas, Nonas, Idus
tanquam inauſpicatum, infelicemque eſſe
deteſtatos; quia ante diem quartum Nonas
ſextile Romani Cannenſem cladem acce-
perunt. Sed quoniam de Kalendis, & No-
nis, & Idibus facta mentio nos eò deduxit, 16
ut de diebus atris diceremus, res ipſa po-
ſtulare videtur, ut de reliquis diebus ver-
ba faciamus. Quæ oratio a Livii loco, de
quo agimus, non abhorrebit; nam Livius,
ubi commemoravit annum a Numâ in duo-
decim menſes deſcriptum [q] eleganter ita
loquitur: *idem nefaſtos dies, faſtoſque fecit;
quia aliquando nihil cum populo agi utile fu-
turum erat.* Qui locus deſiderat, ut de die-
tum jure diſſeramus; omnes [r] igitur dies
aut faſtos, aut nefaſtos eſſe, aut interciſos
Numæ lege ſancitum eſt; faſti ſunt [ſ] dies,
quibus Prætor jus populo dicit, audit cau-
ſas, lites dijudicat; qui faſti a fando ſunt ap-
pellati, quòd his Prætori licetet fati illa tria
juris verba [t] ſolennia: *do, dico, addico*; ſine
quibus juriſdictio non poterat expediri;
nefaſti verò, quibus lege agi non poterat;
& legitima juriſdictionis verba ſilebantur;
interciſi [u] autem, qui non toti nefaſti, nec
toti faſti habebantur; ſed quibusdam horis
non licebat tria vetba pronunciare, qui-
buſdam licebat; quæ tria dierum genera
complectitur his verſibus pereleganter Ovi-
dius libro Faſtorum [x] primo:

Ille nefaſtus erit, per quem tria verba ſi-
lentur,
Faſtus erit, per quem lege licebit agi.
Neu toto perſtare die ſua jura putaris;
Qui jam faſtus erit, mane nefaſtus erat.

Nam

[a] Aul. Gell. libr. 5. cap. 17. Noct. Attic. [b] Macr. Saturnal. libr. 1. cap. 15. ex Verrii Flacci, & ex Varronis Sententiâ. [c] Cicer. ad Atticum libr. 9. Epiſt. 4. Ovid. libr. 1. de Arte Amandi, Verrius Flaccus libr. 4. de Verborum ſignificatione apud Aul. Gell. libr. 5. cap. 17. Plin. de Viris Illuſtrib. cap. 23. Cornel. Tacit. libr. 17. & libr. 2. Hiſtor. Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 9. Plutarch. cap. 24. Quæſt. Roman. Virgil. libr. 7. Æneid. & Lucan. libro itidem 7. [d] Ovid. Faſtorum libr. 1. v. 59. [e] Tit. Livius libr. 6. [f] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 16. [g] Plutarch. Quæſt. Rom. c. 24. [h] Plutarch ibid. [i] Ovid. Faſt. libr. 1. v. 59. [l] Tibull. libr. 3. El. 3. [m] Perſius Sat. 2. v. 1. [n] Propert. libr. 2. Eleg. 15. [o] Catullus epigr. 8. ad ſe ipſum. [p] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 16. & Aul. Gell. libr. 5. cap. 17. [q] Tit. Livius libr. 1. [r] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 16. [ſ] Ovid. libr. 1. Faſtor. circa init. [t] Varro libr. 5. de Ling. Lat. [u] Macr. libr. 1. Saturnal. cap. 16. [x] Ovid. Faſtor. libr. 1. verſ. 47.

Nam ſimul exta Deo data ſunt, licet omnia fari,
Verbaque honoratus libera Prætor habet.

Nefaſti [a] dicuntur etiam feſti, ſed Nefaſti
17 nomen latius patet, quàm Feſti; nam atri dies nefaſtorum nomine continentur; neque tamen ſunt feſti, quum neque Deorum honoribus, neque uſibus hominum addicti ſint, & dedicati. His contrarii ſunt profeſti, ut intelligi poteſt ex [b] Plauti verſu in Aulularià:

...... feſto die ſiquid prodegeris;
Profeſto egere liceat, niſi peperceris.

Profeſtus quippe eodem modo dicitur, quo profanus; nam ſicut profanum illud eſt, quod nihil habet commune cum ſano, ſic profeſtum, quod nihil habet commune cum feſto. Profeſtis enim [c] diebus homines vacabant ſibi; feſtis, honori Deorum; feſtis edebantur ludi, res divina fiebat, epulis ſacris Deorum numen colebatur, feriæ obſervabantur, quibus opus facere omnes vetabantur; ideo [d] Tibullus feſtam diem deſcribit eleganter his verbis:

Luce ſacrâ requieſcat humus, requieſcat arator,
Et grave ſuſpenſo vomere ceſſet opus;
Solvite vincla jugis; nunc ad præſepia debent
Plena coronato ſtare boves capite.
Omnia ſint operata Deo; non audeat ulla
Laniſicam penſis impoſuiſſe manum.

Siquis [e] autem feriis operi manum admo-
18 viſſet imprudens, porco factum expiabat; ſin prudens, nullâ victimâ expiabatur; neque tamen omni opere hominibus interdicebatur; ſiquidem, quæ ad cultum Deorum pertinebant, nemo feriis expedire prohibebatur; nec ulla religio impediebat, quominus quis ea faceret, quæ prætermiſſa damnum afferre potuiſſent; quin etiam quædam opera levia obire leges concedebant; idcirco [f] Virgilius dixit:

Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus
Fas, & jura ſinunt; rivos deducere nulla
Relligio vetuit, ſegeti prætendere ſepem,
Inſidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque greges fluvio merſare ſalubri.

Feriarum verò [g] quatuor genera numeran-
19 tur; nam feriæ aliæ erant ſtativæ, quæ certis, & conſtitutis diebus, quotannis recurrebant, aliæ [h] conceptivæ, quæ non erant in faſtis adnotatæ, ſed in certos dies, vel etiam incertos a magiſtratibus, aut ſacerdotibus concipiebantur, aliæ imperativæ, quas Conſules, Prætoreſve arbitratu ſuo indicebant, aliæ denique nundinæ, quibus in Urbem Ruſtici commeabant, & quæ futura [i] erant uſui coëmebant, vendebantque, quæ redundarent; omninoque negotiis cum publicis, tum privatis operam dabant. Eæ nono quoque die redibant; ita ut octo dies interjicerentur inter binas nundinas ab urbanis negotiis vacui, quibus agricolæ omnis expertes curæ in opere ruſtico verſarentur; quibus cognitis alioquin obſcurum Ovidii carmen exponitur, qui libro quarto Faſtorum agens de diebus faſtis, & nefaſtis, & aliis ait:

Eſt quoque, qui nono ſemper ab orbe redit;

ubi dies, qui redit ab orbe nono, nihil aliud eſt, quàm nundinæ, quæ nono quoque die revertebantur. Quòd autem die 20
nundinarum ruſtici omnes, atque Pagani in Urbem convenirent; ideo [l] candidati, qui conventos, atque prenſatos volebant non urbanos modò, ſed etiam ruſticos, Nundinis maximè dabant operam petitioni; neque enim alio tempore poterant homines, qui rure morabantur, convenire, appellare blandè, adire, alloqui, eblandiri ſuffragia. Quapropter trinundini tempus ad petendum dabatur candidatis, ternisque nundinis, & eo, quod inter nundinas intercedebat, intervallo conficiebatur totum petitionis negotium; hinc Vopiſcus Nundina, vel Nundinia conſularia in Taciti vitâ dixit, ubi ſic ait: *Idcirco quòd jam ſenatus omnia nundina ſuffectorum Conſulum clauſerat.* Quem locum ſic explicat [m] Salmaſius, ut dicat, quum ſolerent vetuſto more Nundinis præcipuè candidati ambire populum, & petere conſulatum, poſtea everſâ Republicâ licet a campo tranſlata fuiſſent ad Patres comitia, tamen ſervandi moris antiqui causâ conſueviſſe candidatos in comitium venire, & Nundinis oſtendere ſe populo; hinc nundina Conſulum eſſe appellata. Nam quum poſt Claudium Principem in annum non duo Conſules, ſed duodecim deſignarentur, ita ut, qui primi deſignati fuerant, bini Conſules nomen darent anno, & a Kalendis Januariis ad Martias gererent conſulatum; qui ſecundo loco, a Kalendis Martiis ad Majas; qui tertio, a Maiis ad Julias, & ſic reliqui deinceps; ſic ſex deſignationes Conſulum extitiſſe, quas a Nundinis nundina conſularia dictas arbitratur, nec aliud eſſe: *omnia nundina ſuffectorum Conſulum clauſerat;* quàm omnes Conſules in annum deſignarat. Sed

ut

[a] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 16. [b] Plaut. Aulul. Act. 2. ſc. 8. v. 10. [c] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 16. [d] Tibull. libr. 2. Eleg. 1. [e] Macrobius ibid. [f] Virgil. Georg. libr. 1. [g] Varro libr. 2. vel ſecundùm aliorum computationem 5. de L. Lat. & Macrob. libr. 1. Saturn. cap. 16. [h] Feſt. Pompejus libr. 3, [i] Rutilius apud Macr. ibid. & Feſt. Pomp. libr. 12. & Plin. libr. 18. cap. 3. [l] Macrob. ibid. [m] Claudius Salmaſius ad Flavium Vopiſc. in Vitâ Taciti.

21 ut ad Nundinas revertamur, non ſolùm trinundino petebant honores candidati, ſed etiam leges [a] eadem de cauſâ, antequam ſancirentur, trinundino, hoc eſt tertiis nundinis, in publico proponebantur; ut ab omnibus, qui eo tempore ex agris in Urbem confluebant, inſpicerentur; &, ſi quis legem non probaret, prodire poſſet ad eam diſſuadendam; & ſi non tota lex, ſed caput aliquod diſpliceret, oſtendere vitium, & emendare commutanda. Atque hæc de feſtis diebus, ſive nefaſtis; quamquam Nundinæ Hortenſiâ lege latâ pro faſtis haberi cœperunt, ut ruſtici poſſent lites componere; nam antea feriæ Jovis Nundinæ habebantur; & Nundinis Flaminis uxor in Regiâ Jovi arietem immolabat. Faſti verò, vel

22 profeſti in comitiales, comperendinos, ſtatos dividuntur; comitiales erant, quibus agi cum populo poterat, & habere comitia creandis magiſtratibus licebat; de comitiali die verſus eſt capiendus Ovidii libro primo Faſtorum, qui ita ſe habet:

Eſt quoque, quo populum jus eſt includere ſeptis.

Nam [b] ſepta dicebatur in Campo Martio locus tabulatis, cancelliſque concluſus, in quem populus includebatur, ubi creandis magiſtratibus eſſent ferenda ſuffragia; qui locus etiam appellatur ovilia, de quibus Lucanus loquitur [c] his verbis:

Tunc flos Heſperiæ, Latii jam ſola juventus
Concidit, & miſeræ maculavit ovilia Romæ.

Dies igitur, quo fas eſt includere ſeptis populum, eſt dies comitialis, quo populus ad eligendos magiſtratus includebatur ſeptis. Comitialis [d] autem dies a comitiis, quæ tunc habebantur; comitia teſte Feſto a [e] comire, quod poſtea detritâ litterâ dictum eſt coire; nam coibat omnis populus comitiorum cauſâ. Comitium eſt etiam locus, ubi ſuffragia ferebantur; Livius [f]: *Statua Attii poſita capite velato, quo in loco res acta eſt, in comitio in gradibus ipſis ad lævam curiæ fuit*; & Vitruvius libro ſecundo: *item Lacedæmone e quibuſdam parietibus etiam picturæ exciſæ interſectis lateribus incluſæ ſunt, in ligneis formis, & in comitium ad ornatum ædilitatis Varronis, & Murænæ fuerunt allatæ*; & Cicero libro primo in Verrem: *Vidi ſimul cum Populo Romano forum, comitiumque ornata adſpeciem magnifico, ad ſenſum, cogitationemque acerbo, & lugubri*; & Varro libro quartò de linguâ latinâ: *comitium ab eo, quod coibant eò comitiis curiatis, & litium cauſâ*. In hoc loco, qui 23

comitium eſt appellatus, fuit ara ſubterranea, ubi [g] Attius Nævius cotem novaculâ dicitur diſcidiſſe; quæ puteus vocabatur, quia eſſet defoſſa ſub terrâ; locus autem aræ operculo [h] tegebatur, quod puteal eſt nominatum; unde puteal pro foro, & tribunali eſt uſurpatum; quia in comitio, cujus pars puteal, cauſæ judicabantur; utitur autem eâ voce [i] Perſius ſatyrâ quartâ:

Si puteal multâ cautus vibice flagellas;

& [l] Horatius:

. . . . . forum, putealque Libonis
Mandabo ſiccis . . . .

& [m] Ovidius:

Si Puteal, Janumque times, celereſque Kalendas;

& Cicero pro Publio Sextio: *puteali, & fæneratorum gregibus infractus, atque perculſus*. Comitium autem Laribus videtur dedicatum, niſi corrupta eſt inſcriptio, quam citat libro de ſpectaculis [n] Tertullianus, quæ eſt hujuſmodi: *Conſus conſilio, Mars duello, Lares comitio potentes*. Sed comitium, quum ſignificat locum, ferè numero ſingu- 24
lari dicitur; comitia verò, quum deſignant conventum populi legum ferendarum, vel magiſtratuũ creandorum cauſâ congregati, ſemper numero multitudinis eſſe efferenda gravis auctor inprimis linguæ latinæ Cæſar exiſtimavit. A comitiis verò, non a comitio comitialis dies nomen accepit; & comitialis menſis; qua voce utitur Cicero [o] in Verrem. Ceterùm dies comitialis, de quo dicebamus, ex comitiali fiebat interdum non comitialis; nam [p] ſi quis in comitium populo congregato epilepſiâ correptus concidiſſet, comitia dirimebantur; ideo morbus is comitialis eſt appellatus; qui [q] & Herculeus, & [r] major, & [f] ſacer dicitur; ſi fœda [t] tempeſtas eſſet coorta, ſi fulmen decidiſſet, aut omnino tonuiſſet, aut hæc facta quiſpiam nunciaret, quod de Cœlo ſervare dicebatur; jus agendi cum populo non erat, & impediebantur eo die comitia. Comperendini [u] verò dies erant, qui-

[a] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 16. [b] Serv. in Virgil. Ecl. 1. v. *Quamvis multa meis exiret victima ſeptis*. Martial. libr. 9. epigr. 60. Sueton. in Vitâ Auguſti cap. 43. Auſon. in Panegyr & Seneca de Irâ libr. 2. cap. 7. [c] Lucan Pharſ. libr. 2 [d] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 16. & Feſtus Pompejus libr 3. [e] Feſtus Pomp. in V. Comitiales dies. [f] Tit. Livius libr. 1. [g] Tit. Liv ibid. [h] Cic. de Divinat. libr. 1. [i] Perſius Satyr. 4. v. 49. [l] Horat. libr. 1. Epiſt. 19. ad C. Cilin. Mæcen. [m] Ovid. de Remed. Amor. libr. 2. v. 561. [n] Tertullian. de Spectacul cap. 5. [o] Cicer. in Vert. & ad Q Fratr. [p] Q Serenus Libello de Medicinâ cap. 58. [q] Galen. Epidem. 6. vel de morbis vulgarib. libr. 6. [r] Apulejus in Apolog. Aretæus de Affectib. diuturnis libr. 1. & Plutarch. de Solert. Animal. circa finem. [f] Plato in Timæo, Apulejus, & Aretæus ibid. [t] Cicer. libr. 2. de Divinat. & Cornel. Tacit. libr. 1. Hiſtor. n. 17. [u] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 16.

quibus vadimonium licebat dicere; ſtati,
25 qui [a] judicii causâ cum peregrino ſtatuebantur. Stati diei meminit Plautus in Curculione [b]:

... Status condictus cum hoſte interceſſit dies.

Erant [c] præterea prœliares dies, quibus habere delectum licebat, ſuſcipere bellum, ad rem adversùs hoſtes gerendam proficiſci; neque enim ſemper id lege permiſſum; nam [d] Saturni feſto, quod decimo quarto Kalendas Januarias celebrabatur, & patente Mundo bellum inchoare nefas arbitrabantur. Patere [e] verò ter in anno Mundum putabant; nimirum poſtridie Vulcanalia, hoc eſt nono Kal. Sept. & tert. Non. Octobres; & ſexto Idus Novembres. Accedebant his Latinarum [f] dies, ubi quippe Conſules iniſſent [g] magiſtratum, in Albano monte ſacrificabant; idque ſacrum commune Romanis cum Latinis populis habebatur, omneſque Gentes Latinæ partem de victimâ, quæ Latiali Jovi immolabatur, petebant; dies autem, quibus Populus Romanus cum Latinis populis rem divinam in Albano monte faciebant, Feriæ latinæ vocabantur; ſub Regibus autem [h] unus dies Latinarum fuit, exactis Regibus duo; quum plebs in Sacrum montem ſeceſſiſſet, & in gratiam cum Patribus rediſſet, additi duo; ac demum decem dies haberi Latinarum ceperunt; his nec adigere ſacramento milites, nec bellum inceptare fas putabatur. Juſti [i] quoque dies dicebantur
26 continui triginta dies, quibus vexillum ruſi coloris in arce poſitum decretum eſſe bellum teſtabatur; quò Virgilius ſuis carminibus conſtat reſpexiſſe, quum ſic [l] ait:

Ut belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco ſtrepuerunt cornua cantu;
Utque acres concuſſit equos......

Atque hæc de diebus faſtis, nefaſtiſque non erant omittenda, quum de anno ageremus a Numâ ordinato; quia eadem operâ, qua Numa annum ordinavit, & faſtos, nefaſtoſque dies inſtituit; nunc de menſibus diſſeremus; ac primùm, cur Februario [m] ſoli menſium numerum parem dierum tribuerit, dicemus; nam aliis cur imparem do-
27 naverit, diximus. Ac ſciendum eſt Februarium expiationibus addictum eſſe, atque dedicatum, a quibus [n] Februarius nomen accepit; nam piamina februa appellabant, cujus rei teſtis eſt Ovidius, qui ſic [o] ait:

Februa Romani dixere piamina patres;

& apud Nonium [p] Marcellum Varro, qui februare dictum a Veteribus tradit pro eo, quod eſt purum facere; quare quo menſe februis, id eſt piaminibus, Romani utebantur, hunc Februarium placuit nominate. Lupercalia quippe, quæ Februario menſe agebantur, nihil aliud erant, quàm Urbis expiatio, ut [q] Plutarchus in quæſtionibus Romanis ſcriptum reliquit; & Ovidius [r] teſtatur his verbis:

Menſis ab his dictus, ſectâ quòd pelle Luperci
Omne ſolum luſtrant; idque piamen habent.

Expiationes [ſ] autem ad Deos inferos vi- 28
dentur pertinere; idcirco [t] Plutarchus notat in factis, quæ expiandi causâ ſuſcipiebantur, ſolitum canem immolari; nam canis Hecates victima inferorum Deæ; qua de causâ Lycophron Hecaten *κυνοσφαγῆ θεὰν* vocat, quaſi dicas canum Deam [u] perniciem:

Ζήρινθον, inquit, *ἄντρον τῆς κυνοσφαγοῦς θεᾶς.*

quem verſum explicans Interpres docet Hecatæ canes immolari; licet & mænides, & mulli etiam eidem Deæ ſacrificarentur. Eadem de causâ de Hecate [x] Theocritus dixit:

Τᾷ χθονίᾳ τ' Ἑκάτᾳ, τὰν καὶ σκύλακες τρομέοντι

& [y] Plutarchus affirmat Hecates canes eſſe victimam. Quare [z] quum Urbi expiandæ Februarius dicaretur, & expiationes ad Inferorum Numen ſpectare viderentur, ſacer Inferis eſt habitus Februarius; ob eamque cauſam par ipſi dierum numerus eſt attributus, quia par Inferis dedicatus. Accedit, 29
eodem, quod menſe Februario Manibus inferiæ mittebantur, & mortuis parentabatur, feraleſque dies agebantur; quocirca Naſo [a] de Februario menſe dixit:

Aut quia placatis ſunt tempora pura ſepulcris;
Tunc quum ferales præteriere dies.

ut dubitari non poſſit, quin ſit Februarius Inferis conſecratus, & jure parem numerum ſibi vindicarit; qua de causâ antiquitus ultimum fuiſſe anni menſem Februarium

---

[a] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 16. [b] Plautus in Curculione Act. 1. ſc. 1. v. 5. [c] Macrob. eodem loco ex Varrone. & Feſt. Pomp. libr. 11. [d] Martial. libr. 7. epigr. 27. Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 10. & Senec. Epiſt. 18. [e] Feſt. Pompejus libr. 11. [f] Macr. libr. 1. Saturn. cap. 16. [g] Dionyſ Halicarnaſs. libr 4. T. Livius libr. 32. & 34. [h] Dion. Halic. l. 6. & T. Liv. l. 6. in fine, Alex. ab Alexand. Dier. Gen. cap. 7. libr. 5. [i] Macrob. libr. 1. Saturnal. cap. 16. & lex 12. Tabul. apud A. Gell. libr. 20. cap. 1. [l] Virgil Æneid libr. 8. in princip. [m] Plutarch. in Vitâ Numæ, & Macr. Saturn. libr. 1. cap. 13. [n] Cenſorin. de Die Nat. cap. 22. Varro libr. 5. de L. L. & Feſt. Pomp. in V. Februarius. [o] Ovid. Faſtor. libr. 2. [p] Varro libr. 5. de L. Lat. [q] Plutarch. in Romuli Vitâ, & Quæſt. Roman. cap. 68. [r] Ovid. Faſtor. libr. 2. [ſ] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 13. [t] Plutarch. in Vitâ Romuli, & in Quæſt. Rom. cap. 68. [u] Lycophron in Alexandrâ [x] Theocritus in Pharmaceutriâ [y] Plutarch. in Quæſt. Rom. ibid. [z] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 13. & Iſid. libr. 5. cap. 33. & Solin. cap. 3. [a] Ovid. Faſt. libr. 2. v. 34.

rium teſtatur [a] Ovidius his verbis:

Sed tamen, antiqui ne neſcius ordinis erres,
Primus ut eſt Jani menſis, & ante fuit;
Qui ſequitur Janum, veteris fuit ultimus anni:
Tu quoque ſacrorum, Termine, finis eras.
Primus erat Jani menſis, quia Janua prima eſt;
Qui ſacer eſt imis Manibus, imus erat.
Poſtmodo creduntur ſpatio diſtantia longo
Tempora bis quini continuaſſe viri.

30 Quod ſi conſentaneum eſt veritati, multas ætates poſt Numæ regnum is ordo menſium, qui nunc obtinet, ceptus eſt uſurpari; ſiquidem Decemviri ſacris faciendis poſt Januarium menſem Februarium collocarunt; nam Decemviri tercentiſimo altero [b] ab Urbe conditâ anno ſunt conſtituti, quos Ovidius affirmat Februarium continuaſſe Januario. Illud etiam ambigitur, Numane, an Romulus princeps duodecim menſes anno tribuerit; neque enim deſunt, qui negent annum Romuli decem dumtaxat menſes habuiſſe; qui fortaſſe non aberrant a veritate; & erroris cauſam præbuit, quod uſque ad Decembrem tantùm menſes numero notatos apparebat; itaque quum ſcirent homines annum Romuli a Martio menſe duxiſſe principium, putarunt uſque ad Decembrem tantùm proceſſiſſe, & ita decem dumtaxat menſes extitiſſe. Nam illud inter omnes con-
31 ſtat in anno Romuli primum locum [c] obtinuiſſe Martium; cujus rei multa argumenta afferuntur; nam [d] ſicut poſt Punicum bellum Januario menſe a novis magiſtratibus novi honores inibantur, ſic ante Punicum bellum initio [e] menſis Martii novi magiſtratus ſuſcipiebantur. Præterea ignis novus [f] in Æde Veſtæ menſe Martio accendebatur; multaque fiebant, quæ tunc annum antiquitus incepiſſe declarabant; quæ omnia ab [g] Ovidio his verſibus recenſentur;

Laurea Flaminibus, quæ toto perſtitit anno,
Tollitur, & frondes ſunt in honore novæ:
Janua tunc Regis poſitâ viret arbore Phœbi
Ante tuas itidem, curia priſca, fores:
Veſta quoque ut niteat folio velata recenti,
Cedit ab Iliacis laurea cana focis.
Adde quod arcanâ fieri novus ignis in Æde
Dicitur, & vires flamma refecta capit.
Nec mihi parva fides annos hinc iſſe priores,
Anna quòd hoc cepta eſt menſe Perenna coli.
Hinc etiam veteres initi memorantur honores
Ad ſpatium belli, perfide Pœne, tui;
Denique quinctus ab hoc fuerat Quinctilis, & inde
Incipit, a numero nomina quiſquis habet.

Anni verò principium a [h] Martio menſe 32
duci Romulus voluit, ut ſuum, & Romanæ gentis auctorem maximè honoraret. Omnes quidem ferè Latii gentes, & Latio finitimæ habebant menſem, quem Martis nomine appellarent; quare [i] Martius apud Albanos tertius menſis habebatur, quinctus apud Faliſcos, & Laurentes, apud Cures, & Pelignos, & Sabinos quartus; Hernici verò ſextum, Æquicoli decimum Martium menſem habuerunt; ſed Romulus, ut omnes vinceret, non ſolùm menſem Marti dedicavit, ſed etiam eum anni primum eſſe conſtituit. Nec verò imperitè, ſi Martius eadem tempeſtate, qua nunc eſt, tunc habebatur, a Martio menſe annum voluit inchoari; nam quo tempore meliùs annus incipiat, quàm vere, cujus vis primùm ſe ſe Martio menſe profert? aut quis in conſtituendo anni principio, ſicut in aliis omnibus, non prudentiſſimè Deum ſequatur auctorem? Eſt a [l] doctiſſimis vi-
ris proditum omnium annorum, ipſiuſque 33
Mundi principium a vere ductum, & vere Deum omnia procreaſſe. Idcirco Joannes Damaſcenus [m] τέσσαρες, inquit, τροπαὶ Ἡλίου συνίστανται, καὶ πρώτη μὲν ἡ ἐαρινὴ, ἐν αὐτῇ γὰρ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ σύμπαντα, καὶ δηλοῖ τὸ μέχρι τοῦ νῦν ἐν αὐτῇ τῶν ἀνθῶν τὴν βλάστησιν γίνεσθαι, ideſt: *quatuor anni ſol efficit converſiones, & primam quidem vernam, in eâ quippe Deus omnia eſt fabricatus; quòd ex eo percipi poteſt quod hoc etiam tempore vere germinant flores,* & auctor Panegyricæ orationis ad Maximianum: *Divinus ille veſtræ majeſtatis ortus ipſo, quo illuxit, auſpicia veris illuſtrior, auguſtiore fulgens luminis claritate, quàm quam originem Mundi naſcentis animavit:* deinde ſubjicit: *o fælix, beatumque ver novo partu! o tempus, quo meritò omnia nata eſſe creduntur! o Kalendæ martiæ ſicuti olim annorum volventium, ita nunc æternorum auſpices Imperatorum!* & Virgilius his verbis reſpexit ad hanc ſententiam [n]:

Non alios primâ creſcentis origine Mundi
Illu-

---

a Ovid. Faſtor. libr. 2 v. 48. b Tit. Livius libr. 3. c Macrob. Saturn. libr. 1, cap. 12. Cenſorin. de Die Natali cap. 22. & Plutarch. in Vitâ Romuli. d Sueton. in Vitâ Cæſar. cap. 76. & Caligul. cap. 17. Cic. Epiſt. 30. libr. 7. ad Famil. Plin. libr. 11. cap. 37. & Herodian. libr. 1. e T. Liv. libr. 21. & 26. & 31. & 32. f Solin. Polyhiſtor. cap. 3. & Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 12. g Ovid. Faſtor. libr. 3. h Macrob. ibid. Cenſorin. de Die Natali cap. 22. Plutarch. Quæſt. Rom. & in Vitâ Romul. & Solin. cap. 3. i Ovid. 3. Faſt paulo poſt princ. l Cyrillus Catecheſ. 14. Nazianz. in Novam Domin. Theod. quæſt. 27. in Exod. Ambroſ. 1. Hexhameron. & Iſid. Etymol. libr. 5. m Jo: Dam. de fide Orthod. libr. 2. cap. 7. n Virg. Georgic. libr. 2. v. 336.

Illuxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem
Crediderim; ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, & hibernis parcebant flatibus Euri.

34 Quum igitur annorum, Mundique principium Deus a vernâ tempeſtate deduxerit;
qui tempus vernum anni ſtatuit initium,
ab imitatione divinæ ſapientiæ non aberravit, & eâ duce falli non potuit. Et ſanè, qui ætatibus hominis anni tempora
compararunt, ver pueritiæ, hiemem ſenectutis imaginem dixerunt præſeferre;
quemadmodum faceret abſurdiſſimè, qui
vitam hominis a ſenectute, non a pueritiâ
cenſeret inchoari; ſic non caret omnino
reprehenſione, qui annum a brumâ, tanquam ſenectute, non a vere, velut pueritiâ,
incipiendum eſſe arbitratur. Vidit hoc
ſæpe a me laudatus Auctor [a] Ovidius; itaque libro primo Faſtorum ſic loquitur:

Dic age frigoribus quare novus incipit annus,
Qui melius per ver incipiendus erat?
Omnia tunc florent: tunc eſt nova temporis ætas,
Et nova de gravido palmite gemma tumet,
Et modò formatis operitur frondibus arbos,
Prodit & in ſummum ſeminis herba ſolum,
Et tepidum volucres concentibus aëra mulcent,
Ludit & in pratis, luxuriatque pecus:
Tunc blandi Soles, ignotaque prodit hirundo,
Et luteum celsâ ſub trabe fingit opus:
Tunc patitur cultus ager, & renovatur aratro;
Hæc anni novitas jure vocanda fuit.

Quæ poëtæ rationes facilè vincunt non
35 erraſſe Romulum, quum annum a vere
voluit exordiri; quibus [b] accedit auctoritas eorum, qui ſe Cœli, ſiderumque ſpectatores profitentur; qui Arietem, in quo
ſigno Sol collocatus vernam temperiem invehit terris, primum duodecim ſignorum
ſemper nominant; tanquam ab eo Solis
annuum curriculum ducat exordium; hinc
Manilius [c] cecinit:

Aurato princeps aries in vellere fulgens
Reſpicit admirans averſum ſurgere Taurum

Nec aliâ ratione Arieti [d] caput fortaſſe
dedicarunt, niſi quia ſignorum caput eſt
Aries, licet aliter nonnulli ſentiant. Et quoniam de Aſtrologorum placitis incidit mentio, illud etiam adnotandum aptiſſimè
Martium menſem Marti dedicatum; nam
eo menſe Arietem Sol ingreditur, in quo
ſigno [e] Chaldæi Martis domicilium collocarunt. Idem ſtatuendum de [f] Aprili, qui 36
menſis Veneri eſt a Romulo attributus;
quum eo Sol Taurum peragret, quod ſignum
Veneris [g] domicilium eſſe voluerunt: idem, ſi liberet argutari, de Majo diceremus, quem a Mercurii [h] matre Majâ Romulus nominavit; quum eo Sol Geminos
luſtret, quos Aſtrologi [i] Mercurio dedicarunt: nec de Junio ſileremus a [l] Junone,
quæ eſt eadem, ac Luna, dictum; quod eo
Sol Cancrum attingat, quem Lunæ domum
eſſe genethliaci [m] tradiderunt. Eodemque
modo liceret dicere [n] Decembrem Saturno conſecratum, quo Saturnalia agebantur, quòd Saturno [o] ſit Capricornus attributus. Sed ut ad Martium revertamur, Kalendis martiis feminis dona mittebantur, 37
quod Tibullus [p] declarat his verſibus:

Martis Romani feſtæ venere Calendæ;
Exoriens noſtris hic fuit annus avis;
Et vaga nunc certâ diſcurrunt undique pompâ,
Perque vias Urbis munera, perque domos.
Dicite, Pierides, quonam donetur honore
Seu mea, ſeu fallor, cara Neæra tamen;

& [q] Juvenalis ideo Calendas martias femineas dicit Satyrâ nonâ:

Munera femineis tractes ſecreta Calendis;

& [r] Martialis has Calendas vocat Saturnalia feminarum; ſic enim ait:

Sanè ſic abeat meus December;
Scis certè, puto, veſtra jam venire
Saturnalia martias Calendas;
Tunc reddam tibi, Galla, quod dediſti.

Sic autem appellat Calendas martias, non
ſolùm quòd munera feminis mitterentur,
quemadmodum Saturnalibus mittebantur
viri; ſed etiam quia [ſ] matronæ cenam ſervis apponebant; ut eo ſcilicet obſequio ſibi famulos initio anni devincirent, & ad
obſequium erga dominas incitarent; quum
dominas viderent ſibi obſequium præſtare
non dedignari. Et hæc Calendis; tertiâ ve- 38
rò [t] poſt Idus die Liberi Patris feſtum agebatur, quod Liberalia eſt apellatum; quia
pueris, qui jam exceſſerant ex ephebis,
toga libera dabatur; quæ quia non erat

præ-

[a] Ovidius libr. 1. Faſtor. v. 150. [b] Macrob. libr. 1. cap. 21. in Somn. Scipion. & Jul. Firmic. libr. 3. cap. 2. [c] Manilius libr. 1. Aſtron. cap. 4. [d] Idem Manilius libr. 2. cap. 13. & Jul. Firmicus libr. 2. cap. 27. [e] Ptolem. Quadripart. libr. 1. cap. 18. & Jul. Firmic. libr. 2. cap. 2. [f] Macrob. Saturn. libr. 1. c. 21. & Plutarch. in Vitâ Romol. [g] Ptolem. Quadripart. libr. 1. cap. 18. & Jul. Firmic. libr. 2. cap. 2. [h] Macrob. ibid. & Plutarchus in Vitâ Numæ. [i] Ptolem. in. Quadripart. ibidem, & Julius Firmic. ibid. [l] Cincius apud Macrobium ibid. & Varro apud Cenſorin. de die Nat cap. 22. [m] Ptolem. & Jul. Firmic ibid. [n] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 7. [o] Ptolem. & Jul. Firmic. eodem loco. [p] Tibull. libr. 3. Eleg 1. & Sueton. in Vitâ Veſpaſiani. [q] Juvenal. Satyr. 9. verſ. 53. [r] Martial. libr. 5. epigr. ultim. [ſ] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 12. & Solinus cap. 3. [t] Ovidius Faſtor. libr. 3.

prætexta purpurâ, ut toga puerorum, pura eſt appellata; unde Poëta [a] elegiacus dixit:

Tempore, quo primùm veſtis mihi tradita pura eſt;

& [b] Perſius ideo candidam vocavit his verbis:

...... totaque impune ſuburrâ
Permiſit ſparſiſſe oculos jam candidus umbo

Liberalibus ferè annectabantur [c] Quinquatrus, quæ ſunt quinque dies Minervæ ſacri; eorum primo non dabantur gladiatores, quia eo nata Minerva credebatur, reliquis gladiatorum ſpectaculum edebatur; Ovidius [d]:

Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro;
Cauſa quod eſt illâ nata Minerva die;
Altera, treſque ſuper ſtratâ celebrantur arenâ;
Enſibus exertis bellica læta Dea eſt.

His diebus pueri Minervam orabant, ut ſibi ingenii ſolertiam, memoriæ tenacitatem, & progreſſum in ſtudiis daret; ideo Juvenalis [e] dixit:

Eloquium, ac famam Demoſthenis, aut Ciceronis
Incipit optare, & totis Quinquatribus optat,
Quiſquis adhuc uno partam colit aſſe Minervam;

& Ovidius de [f] Quinquatribus cecinit:

Pallada nunc pueri, teneræque orate puellæ;
Qui bene placarit Pallada, doctus erit.

39 His diebus diſcipuli magiſtratis mercedes exolvebant, ut Macrobius [g] teſtatur; alludit & [h] Tertullianus, qui ſic ait: *quis ludi magiſter, ſi non tabularia idolorum, quinquatria tamen frequentabit? ipſam primam novi diſcipuli ſtipem Minervæ, & honori, & nomini conſecrat.* Quinquatrus verò [i] Varro, & Feſtus [l] negant appellatas a quinque diebus, quibus celebrabantur; ſed affirmant dici quinquatrus, quia poſt diem quinctum Idus agerentur; a Tertulliano verò Minervalia nuncupantur, Græcis πανάθηναια; ſic enim Quinquatria in Albano monte a Domitiano [m] inſtituta Dio nominavit. Atque hæc omnia, quæ recenſuimus feſta indicant Martium menſem fuiſſe primum; ideo quippe matronæ ſervis convivium apparabant, ut eâ humanitate deliniti famuli ineunte anno, non moleſtè ferrent annuum ſpatium ſervituti tam mitium dominarum impendendum; adoleſcentes quoque decurſis pueritiæ ſpatiis liberam togam Martio menſe ſumebant, ut initio anni ineuntis adoleſcentiæ gaudiis fruerentur; diſcipuli denique præceptoribus eo tempore pecuniam dabant, quia incipiente anno præteriti anni merces debebatur. Quæ omnia fieri Martio menſe non deſierunt etiam, quum Martius princeps anni menſis eſſe deſiiſſet; quia nihil erat de receptis moribus, & religione derogandum.
Secundum menſem Romulus [n] Veneri de- 40
dicavit; voluit quippe hanc eſſe proximam Marti, & ſecundo loco a Romanis coli; quia, quemadmodum Martem ſuum [o] genitorem ferebat, ſic & Venerem ſuæ gentis originem præbuiſſe gloriabatur; nam genus ad Æneam Phrygem, qui Veneris filius eſt habitus, referebat. Nec ſanè potuit alium menſem aptiùs Veneri tributum velle, quàm Aprilem, quo omnia Veneris afflatu quodam acriore concitantur; quo omnia vires amoris perſentiſcunt, & novâ voluptate permulcentur; ſiquidem, ut Epicureus Poëta cecinit eleganter, ſimulatque verna tempeſtas affulſit, omnes animantes Veneris ſtimulis [p] commoventur:

Nam ſimul, ac ſpecies patefacta eſt verna diei,
Et reſerata viget genitabilis aura Favoni;
Aëriæ primùm volucres te, Diva, tuumque
Significant initium perculſæ corda tuâ vi.
Inde feræ pecudes perſultant pabula læta,
Et rapidos tranant amnes; ita capta lepore,
Illecebriſque tuis omnis natura animantum
Te ſequitur cupidè, quo quamque inducere pergis.

Accedit eodem, quod pulcherrimum tem-
pus anni, & jucunditatis pleniſſimum, & 41
leporum, Veneri potiſſimùm deberi videbatur; quæ pulchritudinis omnis parens, & venuſtatis, & gratiarum, & hominum, Divumque voluptas [q] habebatur:

Nec Veneri tempus, quàm ver, erat aptius ullum;
Vere nitent terræ, vere remiſſus ager.
Nunc herbæ ruptâ tellure cacumina tollunt:
Nunc tumido gemmas cortice palmes agit:
Et formoſa Venus formoſo tempore digna eſt,
Utque ſolet, Marti continuata ſuo eſt.

Itaque memorant hunc menſem initio aphrilem [r] appellatum a ſpumâ, quæ Græcis ἀφρὸς dicitur, ex qua Venus nata narratur; quam nominis originem Ovidius libro ...

[a] Catullus Eleg. 69. ad Mallium. [b] Perſ. Satyr. 5. verſ. 32. [c] Horat. Epiſt. 2. libr. 2. & Porphyr. ad eam Epiſtolam. [d] Ovidios libr. 3. Faſtor. [e] Juvenal. Sat. 10. v. 114. [f] Ovid. libr. 3. Faſtorum circa finem. [g] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 12. [h] Tertull. de Idololatriâ cap. 10. [i] Varr. libr. 5. de Ling. Lat. [l] Feſtus libr. 15. [m] Sueton. in Vitâ Domitiani cap. 4. & Statius Silvar. libr. 4. Silv. 2. in fin. Jo: Xiphilin. in Domitiano ex Dione Nicæno. [n] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 12. Cenſorio. de Die Natali cap. 21. [o] Ovid. libr. 4. Faſtor. in princip. [p] Lucret. libr. 1. in princ. [q] Ovid. libr. 4. Faſtor. [r] Plutarch. in Vitâ Numæ, Macrob. libr. 1. Saturn. cap. 12. & Varro libr. 5. de Ling. Lat.

bro quarto Faſtorum agnoſcit [a] his verbis:

Sed Veneris menſem Grajo ſermone notatum
Augur or, a ſpumis eſt Dea dicta maris;

alludit & Horatius, qui ſic [b] ait:

...... Idus tibi ſunt agendæ,
Qui dies menſem Veneris marinæ
Findit Aprilem.

Quo in loco non ſine causâ Venerem marinam appellavit, quaſi diceret e ſpumâ natam; quæ causa fuit, ut menſis Aphrilis diceretur; poſtea verò abjectâ aſpiratione Aprilis eſt nuncupatus. Quæ nominis origo
42 a [c] Cincio, & Varrone [d] repudiatur; negant quippe Romulum potuiſſe menſem Aprilem Veneri dedicare, & ab ejus nomine appellare; quum Veneris nomen eſſet ignotum Romanis, neque in ſaliari Carmine reperiatur; nec eo menſe ullum inſigne ſacrificium Veneri confici a priſcis illis hominibus conſueviſſe, ut menſis dici poſſet Veneri conſecratus. Quapropter non a Venere putant nominatum, ſed ab aperiendo; quum enim eo tempore Cœli tepore diffluant nives, gelu reſolvatur; quum terra, quæ clauſa frigore fuerat, aperiatur, floreſque gignat, & plantas; quum ex arboribus frondes erumpant; quum Cœlum, quod diu nubes obduxerant, vernâ luce referetur; quum mare, quod venti clauſerant, & tempeſtates, aſpirantibus auris lenioribus pateſiat navigantibus; Aprilem quaſi aperilem dictum arbitrantur; quam nominis originem agnoſcit [e] Ovidius his verbis:

Nam quia ver aperit tunc omnia, denſaque cedit
Frigoris aſperitas, fetaque terra patet,
Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.

Joſephus Scaliger apud Voſſium in Etymologico [f] contra Aprilem ab apro contendit appellatum, quemadmodum apud Græcos December, vel ut Gaza vertit, Februarius a cæde cervorum Elaphebolion nominatur. Sed Ἐλαφηβολιὼν [g] vocabatur, quia eo menſe cervi Dianæ immolabantur; quare doceat, oportet, Scaliger Aprili menſe Romæ rem divinam Veneri apro fieri conſueviſſe, aut aliâ de causâ ſolitos Aprili menſe mactari; quod ſi Scaliger doceret, hæc nominis notatio mirificè arrideret; ſed nunquam legimus Romæ apros Veneri ſacrificatos. Scio ſues [h] nonnullis in locis Veneris fuiſſe victimas; ſed apro feciſſe Romanos Veneri nondum comperimus. Pauſanias [i] Patris Dianæ apros tradit immolatos; in Corinthiacis [l] verò Veneri omnes animantes, præter ſues, licuiſſe ſacrificare memoriæ prodidit. Quocirca quum invenire non poſſim rationem, cur ab apro Scaliger Aprilem, & qui eum ſequutus eſt [m] Voſſius, putent nominatum, rem in medio cenſeo relinquendam. Nec 43
minùs ambigi video, qua de causâ Majus nuncupetur, nam alii dictum rentur a Jove, qui [n] propter altiſſimam, latiſſimeque diffuſam majeſtatem apud Tuſculanos Majus Deus vocabatur; alii a Majâ [o] Mercurii parente, alii a [p] Majâ, vel Majeſtâ Vulcani uxore; alii a Majâ [q], quæ eadem, ac Terra credebatur; alii denique [r] a majoribus natu Majum eſſe dictum aſſeverant; hinc [ſ] Ovidius dixit:

Hinc ſua majores tribuiſſe vocabula Majo
Tangor, & ætati conſuluiſſe ſuæ.

Qua de causâ [t] menſe Majo viris uxorem ducere, feminis autem nubere non ſatis auſpicatum putabatur; quum enim menſis hic eſſet ſenioribus dedicatus, & ad opus Veneris, quod matrimonium deſiderat, ſint minùs apti ſenes, menſe ſenum nuptias auſpicari, quæ vires juvenum requirunt, ominoſum ducebatur. Eſt etiam [u] alia ratio, cur Majo nubere abſurdum videretur; quum enim hic menſis inter Aprilem, & Junium eſſet interjectus, quorum alter eſt Veneri, alter Junoni conſecratus, quæ duo numina præeſſe nuptiis putabantur, ſtultum, malique moris exiſtimabatur non anticipare, vel differre nuptias, & tam opportunis menſibus minùs idoneum anteferre; & alioquin menſis Majus minùs aptus erat lætitiæ nuptiali, quo Lemuria [x] placandis Manibus, umbriſque deſunctorum ſunt inſtituta; quorum origo fertur hujuſmodi. Quum [y] Remus Romuli frater eſſet interfectus, e- 44
jus umbra Fauſtulo, & Accæ, qui Romulum, & Remum educarant, ſe per noctem oſtendiſſe dicitur, & poſtulaſſe, ut Romulum hortarentur, ut diem conſtitueret, quo ferale ſacrum ſuis umbris piandis fieret; quod quum illi Romulo retuliſſent, motus eorum dictis Romulus inſtituit piacula, quæ Remuria a Remo nominavit; quæ deinde mutatâ litterâ aſperâ [z] in lenem Lemuria

[a] Ovid. libr. 4. Faſt. v. 62. [b] Hor. libr. 4. Od. 11. ad Phyllidem. [c] Cincius apud Macr. Sat. l. 1. c. 12. [d] Varr. libr. 5. de Ling. Lat. [e] Ovid. libr. 4. Faſtor. v. 87. [f] Gerar. Jo: Voſſius in Etymolog. in V. Aprilis. [g] V. Plutarch. de Virtutib. Mulierum in Phocid. [h] Strabo libr. 9. [i] Pauſan. in Achaic. ſive libr. 7. [l] Pauſan. in Corinthiac. ſive libr. 2. [m] Voſſius in Etym. in V. Aprilis. [n] Macrob. libr. 1. Saturnal. cap. 12. [o] Cenſor. de Die Natali cap. 22. & Plutarch. Quæſt. Rom. [p] Cincius apud Macrob. Saturnalium libr. 1. cap. 12. [q] Cornel. Labeo apud Macrob. ibid. [r] Fulvius Nobilior in Faſtis apud Macrob. ibid. Varro libr. 5. de Ling. Latin. [ſ] Ovid. Faſtor. libr. 5. v. 73. [t] Plutarch. Quæſt. Roman. cap. 86. [u] Plutarch. ibid. [x] Porphyr. ad libr. 2. Epiſt. Horat. [y] Porphyr. ibid. & Ovid. Faſt. libr. 5. [z] Ov. Faſt. ib. & Quintil. Inſtit. Orat. libr. 1. cap. 19.

ſunt nuncupata; a quibus Lemures nomen acceperunt, quo vocabulo ſignificantur [a] animæ, umbræque mortuorum. Atque eo tempore [b], quo Lemuria celebrabantur, fana omnia claudi mos erat; quam eſſe cauſam Ovidius tradit, cur eſſet religio M jo menſe nuptias celebrare; ſic enim [c] loquitur:

Fana tamen Veteres illis clauſere diebus,
Ut nunc ferali tempore aperta vides;
Nec viduæ tædis eadem, nec virginis apta
Tempora: quæ nupſit non diuturnâ fuit;
Hac quoque de cauſâ, ſi te proverbia tangunt,
Menſe malum Majo nubere vulgus ait.

Auſpicatior, qui ſequitur, menſis nubentibus habebatur, qui [d] a Junone, quæ
45 conjugiis præerat, dictus, ejuſque Numini dicatus eſſe putabatur; non initio tamen, ſed poſt Idus, quum Veſtæ feſtum fuerat celebratum, quod Ovidius teſtatur his verſibus [e]:

Eſt mihi, ſitque, precor, noſtris diuturnior annis
Filia, qua felix ſoſpite ſemper ero;
Hanc ego quum vellem genero dare, tempora tædis
Apta requirebam, quæque cavenda forent;
Tunc mihi poſt ſacras monſtratur Junius Idus
Utilis & nuptis, utilis eſſe viris;
Primaque pars hujus thalamis aliena reperta eſt;
Nam mihi ſic conjux ſancta Dialis ait:
Donec ab Iliacâ placidus purgamina Veſtâ
Detulerit placidis in Mare Tibris aquis

& paulo poſt [f] ait:

Tu quoque ne propera; melius tua filia nubet,
Ignea quum purâ veſte nitebit humus.

Quod autem diximus Junium menſem a
46 Junone nominatum, non omnes conſentiunt; nam plerique [g] prodiderunt, quum Romulus civitatem in ſeniores, & juvenes diviſiſſet, & ſeniores conſilio adminiſtrare Rempublicam voluiſſet, juvenes manu bellum gerere, neutram partem inhonoratam relinquere æquum cenſuiſſe; itaque & Majum a majoribus natu, & Junium a junioribus nuncupaſſe; nec deſunt, qui [h] a Junio Bruto vindice Romanæ libertatis Junium menſem dictum putent; quòd hujus Kalendis exactis Regibus [i] Carneæ Deæ votum perſolverit; cui Deæ pulte fabariâ, & lardo ſacrificabatur Kalendis Juniis; hinc Ovidius [l] cecinit:

Pinguia cur illis guſtentur larda Calendis,
Mixtaque cum calido ſit faba farre rogas.

Et [m] fabariæ Calendæ vulgò dicebantur, quia tunc id genus leguminis incipiebat eſſe tempeſtivum rei divinæ faciendæ. Nec omittendum hoc menſe in honorem Deæ 47
Veſtæ ſolitos Aſinos coronari, appendique eorum collo ex panibus confectum monile; quapropter Ovidius libro ſexto Faſtorum ſic ait:

Ecce coronatis panis dependet aſellis,
Et velant ſcabras florida ſerta molas.

Quæ ſatis obſcurum Propertii carmen illuſtrant ex elegiâ primâ libri quarti, ubi Poëta ſic loquitur:

Veſta coronatis pauper gaudebat aſellis.

Nec prætereundum hujus menſis [n] Idus quinquatrus minores eſſe dictas; quia quum magnis quinquatribus omnes artifices, quorum artes Minerva dicitur inveniſſe, Minervæ feſta celebrarent, his tibicines dumtaxat Deæ ſolemnem diem agebant; quia tibiæ [o] quoque uſum, artemque Minerva monſtravit; licet quum [p] animadvertiſſet inflari non poſſe tibiam, quin inflarentur genæ, offenſa oris deformitate tibias abjecerit. Atque horum quatuor menſium nomina habent aliquid obſcuritatis; reliqui 48
verò menſes uſque ad Januarium cur ita ſint appellati, liquet; Quinctilis, quia [q] ſit quinctus a Martio, Sextilis, quia ſextus, & ceteri eodem modo; quare de nominum origine non eſt differendum. Sed quia de quibuſdam diebus, quæ reliquis menſibus celebres habebantur, diximus, non erit ab inſtituto meo alienum de nonnullis dicere, quæ in hos menſes incidebant. Menſe Quinctili [r] Nonæ caprotinæ ſunt a ſcriptoribus celebratæ; quibus ancillæ, liberæque ſub arbore caprifico Junoni Caprotinæ ſacrum faciebant; cujus ritus ea origo memoratur. Galli [ſ], qui urbem Romam ceperant, & Capitolium obſederant, licet pulſi, fugatique Româ abſceſſiſſent, non abſceſſerant agro Romano, nec omnino deleti, vincique potuerant; quum-

que..

[a] Apulejus de Deo Socratis. [b] Alexand. ab Alex. libr. 3. cap. 12 & Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 17. [c] Ovid. Faſt. libr. 5. circa fin. [d] Cenſorin. de Die Natali cap. 22. Sext. Pomp. Feſt. in V. Junius, & Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 12. & Serv. ad libr. 1. Georg. Virgil. in eum locum: *Vere novo gelidus canis &c.* [e] Ovid. libr. 6. Faſtor. v. 221. [f] Ovid. ibid. v. 235. [g] Cenſor. de Die Natali cap. 22. Plutarch. Quæſt. Roman. cap. 86. & Ovid. libr. 6 Faſtor. [h] Macrob. libr. 1. Saturnal. cap. 12. [i] Macrob. ibid. [l] Ovid. libr. 6. Faſtor. v. 196. [m] Macrob. ibid. [n] Ovid Faſt. libr. 6. Pomp. Feſt. l. 11. & 15. [o] Fulgent. Myth. libr. 3. de Apolline, & Marſya. [p] Ariſt. Politic. libr. 8. c. 6. Euſtath. Il. σ. Hyg. fab. 165. & Fulg. ibid. [q] Plutarch. in Vitâ Romuli, Cenſor. de Die Nat cap. 22. & Macrob. libr. 1. Saturn. cap. 12. [r] Varro libr. 5. de L. L. Plutarch. in Vit. Numæ, & Camilli, & Macrob. libr. 1. Sat. cap. 11. [ſ] Macrob. ibid. & Plutarch. in Vitâ Camilli.

Digitized by Google

que eorum morâ penitus attererentur opes Romanorum, quæ Urbe captâ acciſæ fuerant, & labefactatæ, Galli non aliâ conditione ſe ceſſuros agro Romano ſenatui denunciarunt, quàm ſi Romani ſibi virgines, matronaſque miſiſſent, quibuſcum concumberent. Romani Patres indigna quidem, & plena dedecoris, atque infamiæ Barbarorum poſtulata cenſebant; ſed tamen, quia videbant, quanto cum Reipublicæ periculo hærerent in ſuâ regione Barbari; nec ſinerent a cladibus Urbem reſpirare, & emergere ex his fluctibus, quibus demerſa fuerat, & pæne obruta, in ancipiti curâ deliberandi verſabantur; nec fortiter aſpernari conditionem Gallorum, nec turpiter accipere in animum inducebant; quum ancilla quædam, quæ Philotis, vel Tutela vocabatur, attulit in medium conſilium, quod Reipublicæ fuit ſalutare; perſuaſit Patribus, ut in ſe reciperent hoſtibus morem eſſe geſturos, & ancillas, quæcumque erant facie liberali, veſtis habitu, cultuque virginum, & matronarum ornatas Gallis mitterent. Quum Patres ancillæ conſilium comprobaſſent, & ancillas matronarum, & nobilium virginum ornatu in caſtra Gallorum ire juſſiſſent; eæ ſimularunt, quum in caſtra veniſſent ſibi feſtum eſſe patrium, hortatæque ſunt hoſtes, ut id multo vino, ſacriſque epulis celebrarent; quum autem viri vino conſopiti jacerent, ancillæ e caprifico, quæ proxima caſtris erat, ſignum dedere Romanis, qui intenti, paratique ſignum expectabant. Signo dato irruunt Romani, hoſtes vino oppreſſos, atque ſomno invadunt, cædunt non reſiſtentes, nec ſui compotes; ita Gallorum exercitus occidione deletus eſt; ſenatus autem, ut ancillis pro tanto beneficio gratiam referret, eas libertate donavit, & dotem de publico juſſit accipere; & ne memoria facti exoleſceret, inſtituit feſtum ancillarum, & Nonas caprotinas a caprifico, ex qua ſignum Romanis datum fuerat, appellavit. Eo feſto quotannis ancillæ ſumebant ornatum matronarum, doniſque colebantur ab iis, qui eas demereri volebant; quapropter [a] Ovidius, quum amantibus præcipit, ut muneribus amicas concilient, jubet etiam ancillæ dare dona Nonis Caprotinis; ita quippe loquitur:

Porrige & ancillæ, qua pœnas luce pependit
Luſa maritali Gallica veſte manus.

Menſe verò, qui ſequitur, Vulcanalia celebrabantur decimo Kal. Septembr. quorum 49
meminit Plinius in epiſtolis, ubi ſic ait: *lucubrare incipiebat* [b] *a Vulcanalibus non auſpicandi cauſâ, ſed ſtudendi æſtate ſtatim a nocte multâ*: Celebrabatur & menſe Majo feſtum Vulcani Decimo Kal. Junias, de quo Ovidius [c] dixit:

Proxima Vulcani lux eſt, Tubiluſtria dicunt;
Luſtrantur puræ, quas facit ille, tubæ;

qui dies vocabatur Tubiluſtria [d] teſte Feſto. Sed omnium claritatem vicerunt Saturnalia, quæ decimoquarto [e] Kal. Januarias agebantur; ſed anno per Cæſarem emendato, & Decembri menſi duobus additis diebus, agi decimoſexto ceperunt. Et antiquitus quidem Opis feſtum in eundem, in quem Saturnalia, diem incidebat; ſed quum [f] Decembri Cæſar duos dies addidiſſet, die tertio poſt Saturnalia feſtum Rheæ, ſive Matris Deûm celebrabatur. Saturnalia autem antiquitus unus dies fuit; 50
quapropter Catullus elegantiſſimus poëtarum dixit [g]:

Saturnalibus optimo dierum.

Quod [h] Macrobius multis argumentis probat; ſed ætate Cæſaris tres haberi dies Saturnalium ceperunt; Caligulâ verò [i] imperante quinque; quapropter [l] Martialis Saturnalia Saturni quinque dies appellat his verbis:

Et jam Saturni quinque fuere dies;

& alio in [m] loco:

Omnia miſiſti mihi Saturnalibus, Umber,
Munera, contulerant quæ tibi quinque dies;

ſed [n] quia ſigillariorum duo dies continuabantur, qui eadem lætitiâ ſolebant agitari, factum eſt, ut ſeptem dies dedicati Saturno viderentur; ideo [o] Martialis dixit:

Saturni ſeptem venerat ante dies.

His diebus [p] Saturni ſimulacrum, cujus pedes laneo vinculo toto anno obligaban- 51
tur, exolvebatur; quò reſpexiſſe [q] cenſeo Statium, qui ſic ait:

Saturnus mihi compede exolutâ.

Gladiatorum [r] ludi edebantur, quia Saturnum triſte Numen, ac ſeverum delectari cædibus exiſtimabant; immo [ſ] antequam Hercules in Italiam adventaret, Saturno humanâ hoſtiâ faciebant. Servi autem

[a] Ovid de Arte Amandi libr. 2. [b] Plin. Epiſtol. 5. libr. 3. [c] Ovid. Faſtor. libr 5. ad fin. [d] Feſtus libr. 18. & Varro libr. 5. [e] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 10. & in V. κρόνια. [f] Macr. ibid. & Varro libr. 5. de Ling. Lat. & Feſtus in V. Quinquatrus. [g] Catull. epigr. 14. ad Licinum Calv. [h] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 10. [i] Soetonius in Vit. Caligulæ cap. 17. & Dio libr. 59. & 60. [l] Martialis epigr. 89. libr. 4. [m] Idem libr. 7. ep. 52. [n] Macrob. libr. 1. Saturnal. cap. 12 in fin. [o] Martialis libr. 14. epigr. 72. [p] Apollodor. apud Macrob. Saturnal cap. 8. libr. 1. [q] Lucian. in Saturn. & Arnob. libr 4. adverſ. Gent. Stat. Sylv. l. 1. Cal. Decembr. Saturn. [r] Auſon. Eidyl. 25. de Feriis Rom. [ſ] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 7.

tem [a] Saturnalibus dominis æquabantur; immo domini ſervis epulas exhibebant, & famulorum miniſterio fungebantur, dabaturque famulis libertas, & loquendi, quæ vellent, & agendi; hinc [b] Horatius in ſermonibus ita loquitur:

...... age libertate decembri
(Quando ita Majores voluerunt) utere, narra

Quæ Saturnalibus omnia ſunt uſurpata, ut memoria excitaretur illius aurei ſæculi, quo, Saturno Rege, Mortales communi libertate fruebantur, nec ſervitus erat nota, nec cognita jura dominorum; quum non modò homines non ſervirent, ſed etiam ipſi agri nullius eſſent dominio ſubjecti; quippe eo [c] tempore:

Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat; in medium quærebant, ipſaque tellus
Omnia liberiùs nullo poſcente ferebat.

Quapropter, ut tam lætum tempus publicâ lætitiâ referretur, omnes genio indulgebant, omnes lautiùs epulabantur, & largiore potu ſe exhilarabant, & aleâ, ludiſque curas remittebant. Præterea muneribus
52 miſſitandis dies Saturnaliorum celebrabant; ideo Statius [d] multo gravidum mero Decembrem vocat hoc verſu:

Et multo gravidus mero December;

& Martialis [e] aleæ luſu ſtrepere Decembrem dicit:

Dum blandâ vagus aleâ December
Incertis ſonat hinc, & hinc fritillis;

& Saturnalibus quendam Sabellum muneribus [f] factum eſſe divitem aſſeverat:

Saturnalia divitem Sabellum
Fecerunt; meritò tumet Sabellus.

Exprimunt etiam Saturnaliorum lætitiam, feſtaſque cum ſervis epulas Accii [g] poëtæ vetuſtiſſimi verſus, qui citantur a Macrobio, & ſunt hujuſmodi:

Maxima pars Grajûm Saturno, & maxime Athenæ
Conficiunt ſacra, quæ κρόνια eſſe iterantur ab illis.
Quumque diem celebrant per agros, urbeſque fere omnes
Exercent epulis læti, famuloſque procurant
Quiſque ſuos, noſtrique itidem, & mos traditus illinc
Iſte, ut cum dominis famuli tum epulentur ibidem

Sed quid ego Romanorum feriis commemorandis diutiùs immoror? res juſtum vo- 53
lumen deſideraret, ſi omnia, quæ huc pertinent, velim recenſere; quot enim feſti dies in anno Romanorum numerantur præter eos, de quibus jam diximus? huc enim ſpectant [h] Agonalia, quæ quincto Idus Januarias agebantur; [i] Carmentalia; quæ tertio; Compitalia, quæ [l] quarto Nonas ejuſdem menſis celebrabantur; Lupercalia, quæ [m] quinctodecimo Kalend. Mart. Terminalia, quæ [n] nono, de quibus Horatius [o]:

Vel agna feſtis cæſa Terminalibus.

Regifugium [p], quod ſexto Kal. Mart. quo ſacrorum Rex in comitio rem divinam faciebat, ac deinde ſe conjiciebat in fugam; Equiria [q] Marti ſacer dies, qui tertio Kal. Martias agebatur; altera Equiria [r] pridie Idus Mart. Megaleſia [f] Magnæ Deûm Matri inſtitutæ feriæ, quæ pridie Non. Apriles agebantur; Cerealia [t], quæ quincto Idus April. Fordicidia, quæ [u] decimoſeptimo Kal. Majas, quibus fordam bovem, ideſt gravidam mactabant; Palilia [x], quæ duodecimo Kal. Majas; [y] Vinalia, quæ decimo; Floralia, quæ [z] quarto Kal. Majas, Regifugium [a] alterum, quod nono Calendas Junias celebrabatur; Veſtalia, quæ [b] quincto Id. Junias; Matralia, quæ [c] tertio; Conſualia, quæ [d] celebrabantur decimo quincto Kal. Septembres; Angeronalia [e], quæ duo-

[a] Tibull. libr. 1. Eleg. 3. & Solin. Polyb. cap. 3. Accius apud Macrob. libr. 1. Saturnal. cap. 7. & Priſcian. libr. 5. [b] Horat. libr. 2. Satyr. 7. [c] Virgil. Georgic libr. 1. [d] Statius libr. 1. Silvar. Silv. ult. [e] Martial. libr. 4. epigr. 14. [f] Idem libr. 4. epigr. 46. [g] Accius apud Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 7. in fin. & apud Priſcian. libr. 5. [h] Ovid. Faſtor. libr. 1. & Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 4. [i] Varro de Ling. Lat. libr. 5. Dionyſ. Halicarn. libr. 1. Plutarch. in Vitâ Romuli, & Quæſt. Rom. cap. 56. & Ovid. Faſtor. libr. 1. circa fin. [l] Dionyſ. Halicarn. libr. 4. Suet. in Vitâ Auguſti cap. 31. & Macr. Saturn. libr. 1. cap. 7. [m] Plutarch. in Vitâ Romuli, & Quæſt. Rom. c. 68. Ovid. libr. 2. Faſtor. T. Liv. libr. 1. & Valer. Maxim. libr. 2. cap. 2. de Ordine Equeſtri. [n] Ovid. libr. 2. Faſt. & Auguſtin. de Civ. Dei libr. 7. cap. 7. Bæda verò libr. de Nat. Rerum VIII. Kal. Mar. Terminal. celebrari aſſeverat. [o] Horatius Epod. Od. 2. & Cicero Philipp. 12. Varro libr. 5. de Ling. Lat. & T. Liv. libr. 43. & 45. [p] Ovid. Faſtor. libr. 2. & Auſon. Eidyll. 25. de Feſtis Rom. [q] Ovid. ibid. & Varro libr. 5. de Ling. Lat. [r] Ovid. Faſt. libr. 3. [f] T. Liv. libr. 24. Varro libr. 4. de Ling. Lat. & Cic. de Haruſp. Reſp. [t] Ovid. Faſtor. libr. 4. [u] Ovid. ibid. Varro de Ling. Latin. libr. 4. & de Re Ruſt. libr. 2. cap. 5. & Feſtus Pomp. in V. Fordicidiis. [x] Serv. ad Georg. Virg. libr. 3. in princ. Plutarch. in Vitâ Romuli, & Ovid. ibid. [y] Varr. libr. 5. de Ling. Lat. Ovid. libr. 4. Faſtor. & Plin. libr. 18. cap. 29. [z] Plin. ibid. Varro de Re Ruſt. libr. 1. cap. 1. Lactantius Firmian. de falsâ Relig. libr. 1. cap. 20. Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 4. & Div. Auguſt. de Civit. Dei libr. 4. cap. 8 & libr. 6. cap. 7. [a] Ovid. libr. 5. Faſtor. [b] Ovid. libr 6. Faſt. [c] Ovid. ibid. & Feſt. Pomp. libr. 2. [d] Plutarch. in Vitâ Romuli, Tit. Liv. libr. 1. Dionyſ. Halicarn. libr. 2. & Varro libr. 5. de Ling Latin. [e] Varro ibid. Feſt. Pomp. in V. Angeronæ, & Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 10.

duodecimo Kal. Januarias; de quibus, aliiſ-
que, quæ minimè nominavi, nihil dico;
quia vereor, ne vobis injucunda accidat
oratio mea, nec unquam exitum reperiat.
54 Nunc venio ad menſes additos a Numâ;
Januarium, & Februarium nonnulli [a] vo-
lunt Numam addidiſſe; annumque Ro-
muli decem dumtaxat menſes habuiſſe,
& tercentum quatuor dies fuiſſe com-
plexum; menſeſque vagos nullam anni
certam tempeſtatem obtinuiſſe; alii, quos
arbitror propiùs ad veritatem accedere,
putant annum a Romulo inſtitutum duo-
decim habuiſſe menſes, tercentumque,
& ſexaginta dies; quin etiam ſunt, qui
Romulo non ignotam fuiſſe intercalandi
rationem aſſeverent, annumque ſuum ad
ſpatium ſolaris curriculi redigendi. Quo-
rum ſi vera ſententia eſt, nihil eſt, quod
Romuli ſapientiam in deſcribendo anno
tantopere contemnamus; non enim mul-
to melius Numa annum ordinavit; quare
non pro certo affirmarim additos a Numâ
duos menſes. Illud certum eſt Numam
principem inſtituiſſe, ut initium anni a Ja-
nuario menſe duceretur; eoque id conſi-
lio factum, ut eo quoque documento Ro-
mani diſcerent non omnia virtuti bellicæ
tribuenda, mitioreſque virtutes belli ſtu-
diis anteponendas. Cuncta Numæ conſi-
lia collineabant eò, ut Romanam civita-
tem Martis ardore flagrantem mitigaret, &
ad pacis artes converteret, ferocitatemque
nimiam juſtitiâ coërceret, & aliis virtutibus
temperaret; ut ex omnium virtutum colle-
ctione conflata felicitas Romanis contin-
geret. Itaque quum animadverteret annum
a menſe Martis inchoari, quod erat a Ro-
mulo inſtitutum; ut Romani Martem in-
primis colerent, & omnibus numinibus
anteponerent, cujus menſem principem
locum videbant obtinere; ipſe Januarium
menſem anni primum eſſe voluit, quem
Jano [b] pacifico Deo dedicavit; ut intelli-
gerent Romani pacem bello præferendam.
Fuit [c] enim Janus Rex pacis artibus incly-
55 tus, qui tantâ ſanctimoniâ dicitur præſtitiſſe,
ut eo imperante Italiæ populi inſitâ feritate
depoſitâ ad ſtudium rerum divinarum con-
verterentur; is [d] & templa Diis primus con-
didit, & ritus monſtravit ſacrorum; præ-
terea [e] quum agri colendi rationem a Sa-
turno accepiſſet, ſuis popularibus oſtendit
agriculturam, princepſque [f] cudit num-
mos; in quorum alterâ parte [g] navis, in
alterâ Jani effigies viſebatur; quæ [h] navis
adventum in Italiam Saturni exprimebat,
quia Saturnus navi vectus venerat. Tantâ
verò [i] prudentiâ fuit, ut eo quod & præ-
terita ſciret, & futura prævideret, bifrons
fuiſſe dicatur; ut minimè mirum ſit, ſi Nu-
ma ipſi principium anni dedicavit; hono-
ri favit ejus, quem ſimillimum ſibi arbitra-
batur; & quemadmodum Romulus, teſte
Livio, ſola [l] ex peregrinis Herculis ſacra
ſuſcepit; quia immortalitatem virtute par-
tam, quam omni ſtudio appetebat, in alio
ſibi colendam exiſtimabat; ita Numa præ-
cipuum honorem Jano impartivit, quia his
virtutibus excelluiſſe intelligebat, quarum
ſe eximiam, & ſingularem gloriam videbat
conſequutum? nec deerant cauſæ, quibus
Janum ceteris Numinibus anteponeret.
Arnobius non contemnendus Auctor libro
tertio contra gentes tradit fuiſſe quoſdam, 56
qui Janum eſſe Mundum affirmarent;
quoſdam [m] verò Solem eſſe prodidiſſe; nec
defuiſſe, qui annum videri vellent; Ovi-
dius [n] quartam affert opinionem, & Janum
eſſe habitum Chaos aſſeverat; ſic enim lo-
quitur:

Me Chaos Antiqui, nam ſum res priſca, vo-
cabant.

Sed ſive Sol eſt Janus, ſive Mundus, ſive
annus, ſive denique Chaos, ab eo fuit an-
nus inchoandus; nam cui potiùs debetur
anni principium, quàm Soli, qui eſt anni
parens? Quid ſi Janus Mundus, aut annus
eſſe ſtatuatur? nonne ab eo incipi decebat
annum? quum ex his alter non annum
modò ſolarem, ſed omnium ſiderum ſuâ
converſione conficiat; alter non ſolùm an-
ni principium, ſed etiam medium, & fi-
nem ſibi jure vindicet. Nec deterior eſt
cauſa Jani, ſi Chaos eſſe ponatur; tunc e-
nim non ſolùm annorum principium, ſed
omnium rerum videatur, neceſſe eſt. Sed
apud Priſcos ferè obtinuit opinio affirman- 57
tium, Janum a Sole non eſſe diverſum;
quippe Solem [o] Janum eodem modo ab
Antiquis nuncupatum, quo Lunam Janam
conſtat appellatam; cujus rei teſtis eſt Var-
ro, qui Lunam, quum primùm a coitu So-
lis redit, Janam novellam vocat, & Janam
Lunam dicit his [p] verbis: *Nunquam rure*
audi-

[a] Plutarch. in Vitâ Numæ, Tit. Liv. libr. 1. Solinus cap. 2. Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 12. & 13. & Cenſorin. de Die Natali cap. 22. [b] Idem ibid. [c] Div. Auguſtin. de Civitate Dei libr. 7. cap. 4. & 8. Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 9. & Lactant. Firmian. de Falsâ Rel. libr. 1. cap. 13. [d] Xenon apud Macrob. Saturnal. ibid. [e] Plutarch. Quæſt. Roman. [f] Dracon Corcyræus libr. de Lapidibus apud Athen. libr. 15. cap. 13. in fin. [g] Plin. libr. 33. cap. 3. [h] Plutarch. Quæſt. Roman. cap 41. [i] Cedrenus Compend. Hiſtor. pag. 138. Edit. Baſil. & Plutarch. in Vitâ Numæ. [l] Tit. Liv. libr. 1. [m] Macrob. libr. 1. Saturn. cap. 9. [n] Ovid. Faſt. libr. 1. & Paul. in Epit. Feſti Pompeii in V. Chaos. [o] Nigidius apud Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 9. [p] Varro de Re Ruſt. libr. 1. cap. 37.

audiſti, inquit, octavo Janam Lunam, & creſcentem, & contra ſeneſcentem, & quæ creſcente Lunâ fieri oporteret; & tamen quædam melius fieri poſt octavam Janam Lunam, quam ante; quæ verba Varronis dubii nihil relinquunt, quin Luna antiquitus Jsna fuerit appellata. Atque hinc Dianæ nomen duxit originem, dictaque eſt Diana Luna, quaſi [a] diva Jana, abjectâ poſteriore ſyllabâ prioris vocis, & primâ litterâ poſterioris, & utraque voce conjunctâ, in unumque nomen conflatâ. Ex quibus intelligi poteſt, cur Dianæ nomen primâ ſyllabâ productâ interdum efferatur, ut in his [b] Horatii verſibus:

Infernis neque enim tenebris Diana pudicum
Liberat Hippolytum;

& in hoc Maronis [c] carmine,

Exercet Diana choros, quam mille ſecutæ

Quum enim in *divâ* prior ſylllaba producatur, etiam in compoſito nomine *Diana* prima ſyllaba producitur, quæ ex eâ nata eſt; quamvis propter vocalem conſequentem interdum contrahatur, ut ab Ovidio [d] contrahitur hoc verſu:

Talia pinguntur ſuccinctæ crura Dianæ.

58 Quum igitur Jans Luna nuncupetur, quis neget Janum Apollinem, ſive Solem nuncupari? quod eſſe conſentaneum veritati multis srgumentis declaratur; nam [e] ideo duodecim aræ Jano dicatæ Romæ ſpectabantur; quia Janus a Sole diverſus non habebatur, nam aræ duodecim nihil aliud ſunt, quàm duodecim menſes, quos efficit Sol duodecim Zodiaci ſigna peragrando; qui menſes omnes quodammodo ſacri ſunt Soli, ſicut erant aræ Jano conſecratæ: ideo etiam Janus bifrons [f] fingebatur, quia duplex oris ſpecies ortum, occaſumque Solis exprimebat; quin [g] etiam Faleriis erat quadriceps Jani ſimulacrum, quod in Urbem Romani invexerunt; quatuor autem capita nihil aliud referebant, quàm Solis vim ad quatuor Mundi cardines pertinentem, & Ortum; Occaſumque, Meridiem, & Septenptrionem clariſſimâ luce colluſtrantem: ideo denique Janus geminus a Numâ dedicatus, ut Plinius [h] refert, digitis ita figuratis fuit, ut numerum dierum, quos annus continet, repręſentaret; quo nullum certius argumentum afferri poteſt eamdem Solis, & Jani habitam fuiſſe naturam. Idem declarabant, & Jani co-
59 gnomina; nam ut [i] Macrobius libro primo capite nono Saturnalium tradit, in ſacris Janus geminus, Janus pater, Janus Junonius, Conſivius, Quirinus, Patulejus, Clauſius, vel Cluſius; quæ omnia cognomina pertinent ad Solem; cur enim Sol geminus poſſit nuncupari, jam expoſuimus; Patrem verò quis neget Solem jure dici? quum Solis virtus ad omnium plantarum, metallorum, animantium, rerum denique omnium procreationem plurimum conferat; quum Sol non ſolùm Mortalium procreator habeatur, ſed etiam genitor eorum, quæ interitus eſſe videntur expertia; quippe quædam ſtellæ, niſi lumine Solis illuſtrentur, appellatione ſtellæ careant, nec habere ſtellarum vim, & naturam videantur, neceſſe eſt, ut earum ſaltem pater Sol dici poſſit. Quis autem Junonium nuncupari meritò non fateatur? Juno [l] eadem, ac Luna; menſes ad Lunam ſpectant, ſed ſpectant etiam ad Solem; ideo Sol Junonius non ſine causâ nominatur. Quid Conſivius, quid Quirinus, quid Patulejus, & Clauſius? nonne ſapiēter appellatur Conſivius a conſerendo, quia Solis beneficio, quidquid conſeritur, provenit, & Sole adjuvante conſeritur? Quirinus, quia Solis, & [m] Martis idem numen eſſe cenſebatur? Patulejus, & Clauſius, quia Sol oriens, quaſi Mundum videtur aperire; occidens verò claudere? Ideo Janus clavem tenens fingebatur; quò reſpexit [n] Ovidius, quum 60
dixit:

Ille tenens baculum dextrâ, clavemque ſiniſtrâ;

& quum clavigerum Deum anum appellavit his [o] verbis:

...... *placidis ita rurſus, ut ante,*
Clavigerum verbis alloquor ipſe Deum.

Qua de causâ januis præſidere Janus [p] putabatur; qua in re ab Apolline diverſus eſſe haudquaquam videtur; nam & Apollo Θυραῖος, quo nomine ſignificatur januæ cuſtos, a Græcis vocabatur. Idcirco autem, quod Janus januas haberet in poteſtate, Jano ante [q] omnes Deos rem divinam faciebant; quaſi priùs eſſet exorandus, qui januæ cœleſtis aulæ præſideret, quàm Dei precibus adirentur, incaſſum caſuris votis, nec ad aures Deorum perventuris, niſi Janitore placato, & ad quos mittebantur Deos, ea tranſmittente; quod [r] Ovidius teſtatur his verſibus:

Mox ego; cur quamvis aliorum Numina placem,

Jane,

[a] Voſſius in Etymolog. in V. Janus. [b] Horat. libr. 4. Od. 7. ad Torquatum. [c] Virgil. Æneid. libr. 1. [d] Ovid. Amor. libr. 3. Eleg. 2. [e] Varro libr. 5. Rerum Humanar. apud Macrob. libr. 1. Saturnal. cap. 9. [f] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 9. V. Plutarch. in Vitâ Numæ, & in Quæſt. Roman. ubi alias affert cauſſas. [g] Macrob. ibid. [h] Plin. libr. 34. cap. 7. [i] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 9. & Cedren. pag. 138. Compend. Hiſt. Edit. Baſil. [l] Macrob. libr. 1. cap. 15. Saturn. [m] Macr. ibid. cap. 17. & 19. [n] Ovid. Faſtor. libr. 1. paulo poſt init. [o] Ovid. ibid. [p] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 9. [q] Cicer. de Nat. Deor. libr. 2. Arnob. adverſ. Gentes libr. 3. & Martial. libr. 8. epigr. 8. [r] Ovid. Faſtor. libr. 1.

Jane, tibi primùm tura, merumque fero?
Ut poſſis aditum per me, qui limina ſervo,
Ad quoſcumque voles, inquit, habere Deos.

Atque hæc ipſa poteſtas, Numenque Jani,
61 quo januis præeſſe putabatur, cum his, quas attulimus, conjuncta rationibus fecerunt, ut a Januario Numa probabiliùs auſpicari videretur; ab eo quippe incipere debebat annus, & is quaſi fores anni ineuntis aperire, qui omnium rerum aditus, omnes cardines, & feres obtinebat; ipſum verò initium anni in brumæ diès contulit, quia tunc novus annus videbatur, quum Sol iterum ad nos incipit remeare, novamque init viam, quæ reſtituit borealibus partibus ſidus, quod in auſtrales partes penitus receſſerat; quam rationem Ovidius libro primo faſtorum his duobus verſibus [a] complectitur:

Bruma novi prima eſt, veteriſque noviſſima Solis;
Principium capiunt Phœbus, & annus idem.

Atque [b] ideo quòd Kalendis Januariis annus inchoabatur, eo die magiſtratus omnes
62 novum honorem auſpicabantur; populus in candidâ veſte cernebatur; in Capitolium ingens multitudo confluebat, victimæ cædebantur, adolebantur tura; unuſquiſque lætis vocibus utebatur, ne initio anni in omen triſte verba minùs fauſta verterentur; qua de causâ & palmæ fructus, & caricæ, & mella libabantur; quòd hæc tria, quum dulcedine præſtent, omen facere anni, qui nihil amari haberet admixtum, viderentur; ut Ovidius [c] teſtatur his verſibus:

Quid vult palma ſibi, rugoſaque carica, dixit,
Et data ſub niveo condita mella cado?
Omen, ait, cauſſa eſt, ut res ſapor ille ſequatur,
Et peragat ceptum dulcis ut annus iter.

Idem poëta [d] eodem putat pertinere ſtipem,
63 quæ Kalendis Januariis colligebatur; nec ad omen minùs pertinebat, quod quamvis eo die ab omni opere ceſſaretur, nec forum cauſidicorum jurgiis, nec officinæ ſtreperent artificum induſtriâ laborioſâ, nec gymnaſia doctorum vocibus perſonarent; tamen omnia opera aliquatenus adminiſtrabantur, ne primus anni dies prorſus otioſus, prorſuſque carens omni lite, atque omni labore eſſet auſpicium anni deſidioſiſſimi, ac penitus otioſi; quocirca Ovidius [e] dixit:

Poſt ea mirabar, cur non ſine litibus eſſet
Prima dies; cauſam percipe Janus ait:
Tempora commiſi naſcentia rebus agendis,
Totus ab auſpicio ne foret annus iners;
Quiſque ſuas artes ob idem delibat agendo,
Nec plus quàm ſolitum teſtificatur opus;

ſic & feſtam diem ceſſatione operum celebrabant, & documentum dabant non eſſe nimis otio indulgendum. Atque hi men-
ſes fuerunt in anno a Romulo, & a Numâ 64
deſcripto, & his religionibus conſecrati, & hoc numero dierum conſtantes; ſed Cæſar, quum [f] animadverteret in emendatione anni a Numâ inſtitutâ id eſſe vitium, quod vix vigeſimo quarto quoque anno Solis curriculo congrueret annus; præterea tot deeſſe dies anno Numæ, ut ſiquando, quod interdum accidebat vel gratiâ ſacerdotum, vel aliquâ ſuperſtitione objectâ, non eſſet intercalatum, magnupere perturbaretur omnis ordo, menſeſque alienum locum occuparent; ſtatuit hanc temporum inconſtantiam eſſe tollendam; & quum videret [g] Ægyptios omnium Mortalium & eſſe, & haberi rerum cœleſtium conſultiſſimos, eos in anno deſcribendo potiſſimùm eſſe cenſuit imitandos; & quum aliæ nationes ferè omnes annum ſuum ad Lunæ curſum accommodarint, ipſe annum voluit cum Solis curriculo convenire. Quapropter Julianus Imperator oratione de Solis laudibus tradit ſolos Ægyptios, atque Romanos in anni deſcriptione Solis, non Lunæ curſum ſpectaviſſe. Jam diximus in anno Numæ fuiſſe trecentos quinquaginta quinque dies; quare [h] Cæſar, ut tempus expleret, quo Sol circumvolvitur orbem ſuum, addidit anno decem dies; ſed quia quadrans diei erat anno præter decem dies adjiciendus, quarto quoque anno intercalarem diem juſſit interponi; quo factum eſt ut ſinguli anni trecenos ſexagenos quinos dies, & quadrantem obtinerent; diem autem intercalarem ante quinque extremos Februarii dies collocavit; ex quo bis dicebatur ſexto Kalendas Martias, unde biſſexti nomen emanavit. Dies verò decem, quos adjecit an-
no, ita diſtribuit; Januario, Sextili, & 65
Decembri binos tribuit; quocirca quum hi menſes undetricenos dies habuiſſent, tricenos ſingulos habuerunt; Aprili verò, Junio, Septembri, Novembri, qui pariter undetricenis diebus finiebantur, ſingulos addidit, ut tricenos dies unuſquiſque eorum contineret. Sed quia intercalandi ratione perturbatâ, vel omnino neglectâ, in

[a] Ovid. Faſtor. libr. 1. v. 161. [b] Herodian libr. 1. Cic. libr. 7 Epiſt. Fam. Epiſt. 30. Sueton. in Vitâ Cæſar. cap. 76. & in Vitâ Caligul. cap. 17. & Plin. libr. 11. cap. 37. [c] Ovid. Faſtor. libr. 1. v. 183. [d] Ovid. ibidem. [e] Ovid. Faſtor. libr. 1. v. 163.

[f] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 14. Plin. libr. 18. cap. 25. Sueton. in Vit. Cæſaris cap. 40. & Solin. in Polyhiſt. cap. 3. [g] Herodot. l. 2. & Macr. ibid. & Clem. Alex. libr. 1. Strom. [h] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 14. Plutarch. in Vitâ Cæſar.

aliena tempora menſes invaſerant, coactus eſt, ut omnes menſes in priſtinum locum reſtitueret, annum, quo hæc diſponebat, ex quadringentis quadraginta quatuor diebus conſtituere, ut Macrobius [a] tradit, vel, ut Solinus [b] teſtatur, ex trecentis quadraginta quatuor; quo exacto reliqui anni trecentos ſexaginta quinque dies, & quadrantem (qui quum quatuor anni eſſent revoluti diem unum efficiebat ad quartum annum addendum) complexi non deſideraſſent aliam emendationem; ſed inſcitia ſacerdotum fecit, ut annus rurſus tranſiret lineam, & extra limitem vagaretur. Nam quum [c] exacto quarto quoque anno intercalari oporteret, ipſi initio quarti cujuſque anni intercalarem diem interjecerunt; ita triginta ſex annorum ſpatio tres dies intercalati ampliùs, quàm oporteret; quem errorem ut Auguſtus tolleret, ter intercalationem juſſit omitti, & ſextodecimo demum anno completo intercalarem diam 66 adjecit. Menſes autem uſque ad Cæſaris principatum priſtinum nomen obtinebant; ſed Cæſate imperante placuit [d] ſenatui in honorem Julii Cæſaris Quinctilem menſem Julium appellare; quia quarto Idus Quinctiles Julius Cæſar eſt procreatus; quo exemplo & qui antea [e] Sextilis vocabatur, Auguſtum ab Auguſto ſenatus nominavit; quod eo [f] menſe Cæſar Auguſtus primum conſulatum iniviſſet, & tres in Urbem triumphos intuliſſet, & Ægyptum in populi Romani poteſtatem redegiſſet. In quo Romani populi Athanienſis adulationem ſunt imitati; qui menſem [g] Martium, quem Munychionem appellabant, a [h] Demetrio Antigoni Regis filio Demetrionem, & ultimam diem menſium demetriadem nuncuparunt. Sed Athenienſes eum honorem Demetrio decreverunt, qui ejecto Munychiâ præſidio Athenis in libertatem vindicarat, & populo ſuas leges reſtituerat, & magnificentiſſimis donis affecerat civitatem; ſed Romani Julium, & Octavianum tanto honore cumularunt; qui Romanam civitatem gentibus univerſis imperantem in ſervitutem redegerant; & quum ſolerent populi ſuus liberatores Deorum immortalium honoribus honeſtare, ipſi eos, qui ſibi libertatem extorſerant, hoc honore, quo hactenus Deos affecerant, auctos voluerunt. Nam alii menſes, qui numero non nutabantur, Deorum nominibus, aut 67 a Deo deductis appellationibus fuerant inſigniti; ut [i] Januarius, Martius, Aprilis, & ceteri, qui eadem ratione ſunt appellati; Julius, & Auguſtus menſium ſoli ab hominibus nomen acceperunt; niſi audire velimus eos, qui a Junio [l] Bruto Junium menſem eſſe dictum prodiderunt; quod ſi verum credatur, præpoſterè nimis Julius Junium ſequitur; quum alter tyranni, alter Patriæ liberatoris nomen ferat, ut libertatis vindex cum oppreſſore conjungatur. Verumtamen virtutes Julii Cæſaris, & Auguſti, reſque geſtæ, & opinio, qua poſt mortem in numerum Deorum relati [m] credebantur, fecerunt, ut is honos utrique proprius, perpetuuſque permaneret; quod aliis minimè contigit, licet rerum potirentur. Nam Domitianus [n] a Germanici appellatione, quam ſibi vindicabat, Septembrem Germanicum nuncupavit, Octobrem, quo [o] natus erat, Domitianum; ideo Martialis libro [p] nono ſic ait:

Dum Janus hiemes, Domitianus autumnos,
Auguſtus annis commodabit æſtates,
Dum grande famuli nomen aſſeret Rheni
Germanicarum magna lux Calendarum, &c.
Manebit altum Flaviæ decus gentis
Cum Sole, & aſtris.....

ſed aruditus aſſentator a veritate longiſſimè aberravit; nam Domitiano interfecto O- 68 ctober ſtatim Domitianus deſiit nominari; September autem, licet diutiùs Germanici nomen conſervarit, quum ætate Macrobii id adhuc retineret; tamen procedente tempore recentius nomen amiſit, vetuſtum recuperavit. Statius [q] quoque ob eandem cauſam Domitiano adulatur his verbis:

..... nondum omnis honorem
Annus habet, cupiuntque decem sua nomina
menſes.

Quo in loco Poëta vult, quum duo menſes, September nimirum, & October in honorem Domitiani impoſitis nominibus notarentur, & reliquos optare, ut ab eodem nomina ſibi imponerentur, ejuſque honoribos dicarentur; ſed Domitianus, licet id fortaſſe cogitarit, non eſt auſus priſtinis nominibus deletis omnes menſes a ſe inditis nominibus appellare; ſed quod non eſt auſus Domitianus, Commodus [r] eſt auſus;

[a] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 14. Plutarch. in Vitâ Cæſaris. [b] Solinus in Polyhiſt. cap. 3. [c] Macr. libr. 1. cap. 14. & Plin. l. 18. cap. 25. [d] Idem Macrob. ibid. cap. 12. Sueton. in Vitâ Cæſar. cap. 76. & ante hos Ovid. libr. 4. Faſtor. [e] Suetonius in Vitâ Auguſti cap. 31. Macrob. ibid. & D. Hieronym. in Epiſt. ad Euſtochium. [f] Ex Verbis S. C. apud Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 12. [g] Plutarch. in Vitâ Phocion. [h] Idem in Vitâ Demetr. [i] V. ſupra in hac ipsâ Diſſert. num. 35. 36. 40. 43. 45. [l] Macr. Saturn. libr. 1. cap. 12. [m] Sueton. in Vitâ Cæſaris, & Auguſti in fine. [n] Idem in Vitâ Domitiani cap. 13. & Macrob. Saturn. cap. 12. libr. 1. [o] Idem Sueton. & Macrob. ibid. Plutarch. in Vitâ Numæ, & Dion in Vitâ Domitiani. [p] Martial. libr. 9. Epigr. 2. [q] Stat. Sylvar. libr. 4. Sylv. 1. [r] Æl. Lamprid. in Vitâ Commodi, & Dio in Vitâ ejusdem, Herodian. libr. 1. & Eutropius libr. 8. cap. 7. ſed variè.

ſus; qui Januarium ab amore concubinæ
Martiæ, quam Amazonis imagine pictam
diligebat, Amazonium nominavit; Invictum
Februarium, quod cognomen ſibi Commo-
dus ſuperbiſſimè, ut Dio [a] tradit, arroga-
bat; Martium Felicem eadem de cauſâ,
Aprilem Pium, Majum Lucium, Junium
Ælium, Julium Aurelium a ſuis cognomi-
nibus; Auguſtum Commodum a ſuo no-
mine, Septembrem Auguſtum a dignitate;
Octobrem Herculeum, vel, ut ait [b] Lampri-
dius, Herculem ab inſanâ cupiditate, qua
flagrabat, Herculem imitandi; Novem-
brem Romanum ab urbe Româ, Decem-
brem Exuperatorium ab innumeris palmis,
quas in ludo gladiatorio Mirmillo Regius
fuerat conſequutus, appellavit; nam [c] ſe-
ptingenties tricies quinquies depugnavit.
Nec id ſatis perverſæ hominis ambitioni
69 fuit; etiam Romæ nomen mutavit, &
Commodianam dici [d] voluit; quaſi eſſet
alter Urbis conditor, quam rapinis, cæ-
dibus, omni ſcelere, & crudelitate ſub-
verterat; de cujus etiam incendio co-
gitavit, quaſi urbs Orbis terrarum victrix
meliùs ab homine molliſſimo, notæque
impudicitiæ nomen acciperet, quàm a
robore, a quo fertur appellata. Qui pro-
fectò parum vidit his eſſe memoriam ſui
propagandam, qui eximiam laudem me-
ruerunt; ſimul enim cum memoriâ &
gloria, & laudes propagantur; his autem,
qui ſic vixerunt, ut eorum facta ſempiter-
nis tenebris obruenda videantur, nihil ma-
gis eſſe fugiendum, quàm famæ perpetui-
tatem; nam propagatio memoriæ, nomi-
niſque fœdis, impiis, & conſceleratis ho-
minibus, quid aliud affert, quàm dedeco-
ris, infamiæ, turpitudinis notam ſempiter-
nam? Ex his verò Cæſaribus, qui bonis
artibus inclaruerunt, unus poſt Julium
Cæſarem, & Auguſtum Tacitus Imperator
fuit, qui appeteret hanc gloriam menſis a ſuo
nomine appellandi; nam [e] Septembrem
Tacitum juſſit nominari; quòd eo menſe
& natus eſſet, & Imperium conſequutus;
ſed hæc appellatio, quemadmodum Impe-
rium Taciti, non fuit diuturna. Quapro-
pter ſolus Cæſar, atque Auguſtus vel pro-
pter eximiam, excellentemque virtutem,
vel propter benevolentiam ſucceſſorum,
quòd omnes, qui in Imperio ſuccedebant,
illis tanquam ſuæ magnitudinis auctoribus
ſe plurimum debere fatebantur, ſunt con-
ſequuti; ut nomen ſuum menſibus inditum,
tam eſſet æternum, quam eſt æterna volven-
tium annorum nullo temporis momento
hærens, inſiſtenſque converſio. Atque hæc
de menſibus Romanis dicenda videbantur, 70
quum de anno ageremus a Romulo pri-
mùm, ac deinde a Numâ ad Lunæ curſum
deſcripto, ac poſtremò a Cæſare emenda-
to, & Solis converſione circumſcripto;
nunc ad annum revertamur; nam, quo-
niam de anno, quo Romani utebantur, ver-
ba fecimus, non abſurdum fuerit de aliis
annis pauca quædam delibare. Annum
nonnulli [f] putant dictum ab *an*, quæ vox
Antiquis *circum* ſignificabat; ex quo *ambire*
eſt *circumire*, & ambarvalis hoſtia teſte Fe-
ſto [g] ea eſt, quæ rei divinæ cauſâ circum
arva ducitur ab iis, qui pro frugibus fa-
ciunt. Quapropter tempus, quo unum-
quodque ſidus ad eamdem metam, a qua
profectum fuerat, revertitur, ejus ſideris
annus [h] appellatur; qua de cauſâ Saturni
annus triginta [i] ſolares annos complectitur;
annus Jovis duodecim annos; duos circi-
ter Martis annus; Solis autem curriculum
trecentis ſexaginta quinque diebus, & qua-
drante conficitur; Veneris autem annus
novem ferè menſibus, Mercurii verò tri-
bus. Lunæ [l] autem duplex eſt annus, vel
enim tempus ſpectatur, quo Luna in eum- 71
dem Cœli locum, unde profecta fuerat, re-
vertitur, & tunc viginti ſeptem diebus,
horiſque ſeptem, ſcrupuliſque quadragin-
ta converti reperitur; vel illud temporis in-
tervallum, quo Luna in eumdem locum,
unde diſceſſit, reſtituitur, inſuperque So-
lem, qui partes aliquot proceſſit, aſſequi-
tur; quod fit viginti novem dierum ſpa-
tio, & horarum duodecim, & quadragin-
ta quatuor ſcrupulorum. Atque hujus
comparatione anni [m] Macrobius putat So-
lis annum magnum a Poëtâ ſummo his
verbis [n] nominari:

Interea magnum Sol circumvolvitur annum.

Quum autem tot annorum genera ſit natura
ipſa molita, minimè mirandum eſt ſi apud 72
diverſas gentes diverſi fuiſſe anni memo-
rantur; & Ægyptii quidem, qui [o] ſolertiùs
arcana ſtellarum indagarunt, ſex annos ha-
buiſſe dicuntur; nam annum lunarem du-
plicem habuerunt, minorem alterum, al-
terum majorem; alter menſtruo [p] ſpatio

[a] Dio in Vit. Commodi. [b] Æl. Lamprid. in Vitâ Commodi. [c] Æl. Lamprid. ibid. [d] Jo: Xiphilin. in Commodo. [e] Flavius Vopiſcus in Vit. Taciti. [f] Attejus Capito apud Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 14. [g] Pompejus Feſt. apud Macrob Saturnal. libr. 3. cap. 5. & Servius ad Ecl. 3. Virgil. v. *Quum faciam vitulâ pro frugibus, &c.* [h] Macrob. in Somn. Scip. libr. 2. cap. 11. [i] Idem ibid. Cenſorin. in Fragmento cap. 3. Plutarch. de Placitis Philoſophor. libr. 2. cap. ult. & Plin. libr. 1. cap. 8. [l] Macr. libr. 1. cap. 6. in Somn. Scip. [m] Idem in Somn. Scip. libr. 2. cap. 11. [n] Virgil. Æneid. libr. 3. [o] Herod. in Euterpe, ſive libr. 2. in princip. [p] Diodorus Siculus libr. 1. pag. 15. & Plin. libr. 7. cap. 48.

finiebatur, alter quatuor [a] menſes continebat; de altero loquuntur Auctores, quum quosdam Ægyptii Reges [b] mille ducentos annos vixiſſe memoriæ prodiderunt; de altero autem, quum quosdam trecentos, aut quadringentos annos vitæ eſſe permenſos affirmarunt. Habebant præterea annum ſolarem, qui [c] ex trecentis ſexaginta quinque diebus, & quadrante conſtabat: habebant annum [d] canicularem parvum, qui quatuor annos complectebatur; qui propterea canicularis eſt appellatus, quòd ex quarto Caniculæ ortu eſt obſervatum deeſſe quadrantem Diei anno, qui antiquitus dumtaxat trecentos ſexaginta quinque dies comprehendebat: habebant annum canicularem magnum, qui tot annos complectebatur, quot ſunt in anno ſolari dies: habebant maximum, qui quatuor magnos annos caniculares continebat, annos [e] videlicet mille quadringentos, & unum ſupra ſexaginta. Aliæ verò nationes magnâ anno-
73 rum diverſitate ſunt uſæ; Arcades [f] anno trimeſtri utebantur, qui profectò non ſideris alicujus curſum ſpectaverunt, ſed quatuor anni tempeſtates; quum enim, ut Sulmonenſis [g] Poëta loquitur, annus

Perque hiemes, æſtuſque, & inæquales autumnos
Et breve ver......

quatuor ſpatiis exigatur, unum ſpatium ex his annum appellarunt, ut ver, aut æſtatem. Acharnanes [h] autem duo; nam apud Acharnanes annus ſex menſes obtinebat. Plutarchus autem in Vitâ Numæ tradit Arcades annum quatuor menſium habuiſſe, quemadmodum [i] Ægyptios; qui profectò annum in tria tempora, non quemadmodum nos in quatuor, diviſerunt, in hiemem ſcilicet, ver, & æſtatem; quam anni diviſionem Ægyptiorum fuiſſe tradit Siculus [l] Diodorus; & idem tradit fuiſſe Barbaros, apud quos tribus menſibus annus
74 conſtaret. Sed hi non prorſus abſurdè anni tempeſtates, quas ὥρας Græci vocant, pro anno [m] ſumpſerunt; abſurdiſſimè Lanuvini, qui annum [n] ex tredecim menſibus conſtare voluerunt, ac tredecim menſes trecentos ſeptuaginta quatuor dies comprehendebant; qui profectò non ſideris alicujus converſionem, non anni tempeſtates, ſed ſuum errorem ſequuti ſunt non ſolùm in anno, ſed etiam in menſibus coſtituendis, nam apparet & menſes nec ad ſpatium, quo Sol unum Zodiaci ſignum perluſtrat, nec ad Lunæ curriculum potuiſſe accommodari. Atque hi anni ferè fuerunt nationum, de quibus aliqua fama ad nos pervenerit; nam Hebræi [o] eodem anno ſunt uſi, quo Græci, qui duodecim Lunæ periodos continebat, & trecentis quinquaginta quatuor diebus terminabatur. Addi poteſt his annis, 75
quos diverſæ nationes habuere diverſos, annus, qui magnus a philoſophis appellatur; de cujus magnitudine multæ feruntur ſcriptorum, diſcrepanteſque ſententiæ. Ælianus [p] in variâ Hiſtoriâ tradit, OEnopidem Chium Olympiæ æream tabulam dedicaſſe, in qua ſiderum motum quinquaginta novem annorum deſcripſerat; quod ſpatium temporis annum magnum nuncupavit. Ex eodem [q] Auctore cognoſcimus Metonem inſignem ſiderum ſpectatorem columnas æreas ſtatuiſſe, in quibus, & ſolſtitia, & brumæ dies adnotarat, & magnum annum, quem ex annis novendecim conſtare dicebat; Diodorus [r] Siculus: *κ̀ διὰ τῦτο τὸν ἐννέα, καὶ δεκαετῆ χρόνον ὑπὸ τῶν Ε'λλήνων μέγαν ἐνιαυτὸν ὀνομάζεσθαι*. Sed Metonis annus nihil aliud erat, quàm illud temporis intervallum, quod quum effluxerit, redit eadem Lunæ ratio; quod ſpatium eſt a Calippo [ſ] quater multiplicatum, & ſeptuaginta ſex anni effecti. Alii Phœnicis vitâ alitis
unicæ magnum annum circumſcripſerunt; 76
quapropter Plinius libro X. capite II. ſic ait: *cum hujus alitis vitâ magni converſionem anni fieri prodidit idem Manilius; iterumque ſignificationes tempeſtatum, & ſiderum eaſdem reverti*; quod etiam [t] Solinus teſtatum reliquit. Id ſi verum ſtatuatur, incertum eſt, quanta ſit hujus anni magnitudo; nam præterquam quod hæc avis fabuloſa meritò judicatur, Auctores inter ſe diſcrepant, nec quot annos ea vivat ſatis certum prodiderunt. Nam Æthiopiæ Rex in epiſtolâ ad

a Diodor. Sicul. libr. 1. pag. 15 Auctor Æqoivoc. qood opus Xenophonti adſcribitur, Plutarch. in Vit. Numæ, Solin. Polyh. cap. 3. & D. Auguſtin. de Civ. Dei libr. 12. cap. 10. *b* Diod. Sicul. libr. 1. pag. 15. & Plin. libr. 7. cap. 48. *c* Cenſor. de Die Nat. cap. 18. *d* Idem Cenſorin. ibid. & cap. 19. *e* Cenſor. de Die Nat. cap. 18. *f* Solin. Polyhiſt. cap. 3. Plin libr. 7. cap. 48. & Macrob. in Saturnal. libr. 1. cap. 12. & Div. Auguſt. de Civit. Dei libr. 15. cap. 12. *g* Ovid. Metamorph. libr. 1. v. 117. *h* Plutarch. in Vit. Numæ, Macr. Sat. libr. 1. cap. 12. Solin. Polyhiſt. cap. 3. & Cenſor. de Die Natal. cap. 19. *i* Cenſorin. ibid. & Plutarch. in Vitâ Numæ. *l* Diodor. Sicul. Biblioth. Hiſtor. libr. 1. *m* Diodor. Sicul. libr. 1. Cenſor. de Die Nat. cap. 19. & Plutarch. in Symp. Quæſt. libr. 5. quæſt. 4. *n* Solin. Polyhiſt. cap. 3. & Div. Auguſt. de Civit. Dei libr. 15. cap. 12. *o* D. Auguſt. de Civit. Dei libr. 15. cap. 14 & Suid. in V. E'*νιαυτὸς*. *p* Ælian. in Var. Hiſtor. libr. 10. cap. 7. & Cenſorin. de Die Nat. cap. 18. qui hanc anni magni rationem Philolaum Pythagoricum inveniſſe tradit. V. Joſeph. Scalig. de emendat. temp. pag. 166. *q* Ælian. & Cenſor. ibid. & Suid. in V. E'*νιαυτὸς Μέτωνος*. *r* Diodor. Sicul. libr. 2. pag. 92. *ſ* Cenſorin. de Die Natal. cap. 18. *t* Solin. Polyhiſt. cap. 36.

ad Romanum Pontificem Phœnicis vitam non ultra trecentos annos produci confirmat; Ovidius ad quingentos annos pervenire his verſibus [a] tradit:

Hic ubi quinque ſuæ complevit ſæcula vitæ,
Ilicis in ramis, tremulæque cacumine palmæ
Unguibus, & duro nidum ſibi conſtruit ore;
Quo ſimul ac caſias, & nardi lenis ariſtas,
Quaſſaque cum fulvâ ſubſtravit cinnama myrrhâ,
Se ſuper imponit, finitque in odoribus ævum.

Tacitus [b] quoque, aliique, quos referre non eſt neceſſe, quingentos annos vitæ Phœnici largiuntur; Plinius [c] ſexcentos, atque ſexaginta; Lactantius mille, ſic enim in poëmatio de Phœnice [d] loquitur:

Quæ poſtquam vitæ jam mille peregerit annos,
Ac ſe reddiderint ſæcula longa gravem,

Addit deinde nidum ſtruere, ſeſeque comburere, rogumque ſibi, ac cunas condere, quam opinionem antea ſequutus fuerat Martialis, qui ſic [e] ait:

Qualiter Aſſyrios renovant incendia nidos,
Una decem quoties ſæcula vixit avis.

Cuius opinionis auctores videntur Heſiodi auctoritate moti hoc ævi ſpatium Phœnici tribuiſſe; nam Heſiodi de animalium vitâ carmen eſt [f] hujuſmodi:

Terna vireſcentum ter vivere garrula cornix
Sæcla virûm juſto vivendi limite, fertur;
At quater egreditur cornicis ſæcula cervus;
Alipedem cervum ter vincit corvus; at illum
Multiplicat novies Phœnix Jovis alma propago;
Quem veſtro decies, nymphæ, prævertitis ævo.

Si autem in hoc Heſiodi carmine ſæcu- 77 lum accipias pro anno, quomodo nonnulli acceperunt, Phœnix nongentos ſeptuaginta quatuor annos vitæ explere reperiatur. Atque horum ſententiâ magnus annus mille ſolares annos complectitur; quam Virgilius Æneidos libro ſexto aſpexit his verbis:

Has omnes, ubi mille rotam volvere per annos,
Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno,
Scilicet immemores ſupera ut convexa reviſant
Rurſus, & incipiant in corpora velle reverti.

Quo in loco Poëta ſummus agit de animis, quæ in corpora revertuntur, quod nonniſi anno magno revoluto contingit; quum non eædem animæ ſolùm redeunt in corpora, ſed res omnes inſtaurantur, eædemque tempeſtates, eædem fortunæ viciſſitudines, iidem homines, eadem imperia, eadem redit rerum facies. Verumtamen ut ad Phœnicem revertamur, Cornelius [g] Ta- 78 citus quorumdam opininionem refert, qui Phœnicis ævum annis mille quadringentis ſexaginta uno definiunt; quod ſpatium temporis, quemadmodum nuper dicebamus, ab Ægyptiis anno caniculari maximo tribuitur. Sed omnium [h] longiſſimè Phœnicis vitam produxit Ægyptius Chæremon; qui hanc avem ad ſepties mille ſex annos ævi tradit pervenire. Verumtamen abſurdum profectò, abſurdum eſt arbitrari ex unius avis fato eſſe aptam, & pendere tantam rerum mutationem; licet [i] Ægyptii quum ſignare vellent magnam rerum inſtaurationem, Phœnicis avis figurâ uterentur; quòd, quum naſcitur Phœnix, omnia inſtaurentur. Nunquam doctiſſimi viri, quum 79 annum magnum excogitarunt, de Phœnicis ortu, aut interitu cogitarunt; ſed annum magnum omnium ſiderum tam errantium, quàm inerrantium converſionem eſſe voluerunt; & initium tunc hujus anni futurum, quum in eundem locum omnia ſidera, & ſtellæ ſe ſe retulerint, unde principio hujus ævi diſceſſerunt. Hinc Cicero de ſomnio Scipionis ita loquitur: *Re autem ipsâ quum ad idem, unde ſemel profecta ſunt, cuncta aſtra redierint, eandemque totius Cœli deſcriptionem longis intervallis retulerint, tum ille verè vertens annus appellari poteſt.* Quod & [l] Macrobius teſtatur, qui annum magnum fieri omnium luminum converſione arbitratur; licet libro ſecundo de Naturâ Deorum Cicero de ſtellis errantibus dumtaxat loquutus eſſe videatur; Be- 80 roſus [m] autem, quum omnia ſidera in Cancro convenerint, Mundum conflagraturum; quum verò in Capricorno, diluvio terrarum Orbem demerſum iri; & ſic magni anni veteris finem futurum, & initium novi arbitratur; id autem quanto contingit ambitu ſæculorum, non conſtat inter Auctores; Macrobius [n] putat quindecim annorum millia magnum annum continere, Julius Firmicus trecentis annorum millibus terminari, Orpheus [o] centum viginti millibus, Caſſander [p] auctore Cenſorino tricies ſexies centenis millibus. Sed quid hæc ego colligo? quum conſtet infixas

Cœ-

[a] Ovid. Metamorphoſ. libr. 15. v. 395. [b] Cornel. Tacit. libr. 6. Annal. num. 28. [c] Plin. libr. 10. cap. 2. [d] Lactantius Firmian. de Phœnice v. 59. [e] Martial. libr. 5. Epigr. 7. ad Volcanum. [f] Heſiod. apud Plutarch. de Oraculorum defectu, & Auſon. Eidyll. 18. [g] Cornel. Tacit. Annal. libr. 6. n. 28. [h] Ulyſſ. Aldovrandus libr. 12. cap. 28. de Avibus. [i] Jo: Pierius Valerian. de Hieroglyphic. libr. 20. in princ. [l] Macrob. in Somn. Scip. libr. 2. cap. 11. & Feſt. Pompejus in V. Magnum annum. [m] Beroſus apud Senec. Natural. Quæſt. libr. 3. cap. 29. [n] Macrob. libr. 2. in Somn. Scipion. cap. 11. [o] Orpheus apud Cenſ. de Die Nat. cap. 18. [p] Caſſander apud eundem ibid.

Cœlo ſtellas triginta ſex annorum millibus ab occaſu in ortum ſuum curſum confecturas; ſi earum in eundem locum reditu annum magnum metiamur, triginta ſex annorum millibus finietur; ſin autem ſimul & Errantes in eundem regredi locum debent; quis hujus anni magnitudinem definiet? ideo Numenius innumeros continere aſtrorum circuitus affirmavit.

DISSERTATIO XXXI.

Ubi de Virginibus Veſtalibus agitur.

Virgines quamplurimis in locis Deorum ſacerdotes erant. Dionyſius Halicarnaſſeus ſatis probat, Numam inſtituiſſe Virgines Veſtales, ut etiam Livius tradit; non autem Romulum, ut quidam falsò opinantur; ideo Tarpeja, quæ Capitolium Sabinis prodidit, non fuit Veſtalis, licet Propertius id affirmarit. Veſtales, quum eliguntur, maximè omnium propriè capi dicuntur, non tamen ſolæ, quidquid aliqui ſint arbitrati; nam Gellius tradit, quod Flamines quoque, Augures, & Salii capi dicebantur. Ignem Veſtales concavo vaſe ad Solis radios expoſito accendiſſe videtur indicare Plutarchus; Lipſius tamen Feſti auctoritate ductus affirmat, attritu duorum lignorum excitari ſolere. Carpentum, & pilentum idem eſſe vehiculum ſuſpicatur Lipſius; ſed verius eſt ea fuiſſe diverſa, ut colligitur ex Livio, & Feſto. Senarius numerus, quum ex ſuis partibus conſtet, perfectus eſt, & a Pythagora nuptiæ appellabatur. Utrum Veſta ſit Terra juxta Platonis, Plotini, ac Dionyſii Halicarnaſſei ſententiam, an juxta Ovidii, & Albrici opinionem Ignis, qui omnibus rebus, etiam aquis ineſt. Veſta, quum homines in ſpeluncis habitarent, princeps dicitur domos conſtruxiſſe. Aſpiratio Græcorum frequenter in V. conſonum vertitur a Latinis, ut ex multis vocibus conſtat.

CAſta Superis [a] placere Poëtæ non tam gravis, quàm elegantis graviſſima ſententia eſt, quam omnium populorum conſenſus comprobavit; idcirco Delphis [b] antiquitus reſponſa reddebat virgo; & ad eundem [c] colendum Deum in inſulam Delum cum primitiis frugum mittebant virgines Hyperborei; & Theſpiis Bœotiæ [d] urbe non ignobili templum Herculis fuiſſe accepimus, 1
cujus fungebatur ſacerdotio virgo, quæ non ad tempus, ut aliis in locis, ſed totâ vitâ a viro abſtinebat; & in Calabiriâ inſulâ [e] juxta Trœzenem ſitâ Neptuni ſacra virgo adminiſtrabat; quæ quum nubendi tempus veniſſet, ſacerdotio ſe abdicare cogebatur; & Ægiræ [f] templum Dianæ fuit, ubi ſacerdos puella ſacris operabatur, donec viro jungeretur; apud Indos quoque Deorum cultrices feminæ illibatam virginitatem ſervabant; quæ venerandæ ſunt appellatæ, creditæque ſcientiam tenere futurorum; quin etiam viris eadem caſtitas iis, qui [g] Gymnoſophiſtæ vocabantur, & venerabiles; qui rerum contemplationi divinoque Numini colendo dediti, quò puriùs id facerent, a venereis voluptatibus prorſus abſtinebant. Nimirum Barbaros quoque non fugit, non poſſe mentem ſeſe altiùs attollere, & liberam vacare divinis, quæ voluptatis illecebris, quaſi clavis quibusdam corpori affigitur. Ideo Germanos etiam [h] accepimus Velledam Virginem tamquam divinam coluiſſe, & futurorum præſciam crediſiſſe. Sed & apud [i] Græcos Delphis, & [l] Athenis ignem inextinctum ſervabant non prorſus quidem expertes nuptiarum feminæ, ſed quæ viris defunctis caſtitatem colebant. Jam ſacra [m] Cereris, Iſidiſque puellæ [n] purum corpus Dearum templo inferebant; quòd etiam in Bonæ [o] Deæ ſacris animadvertimus obſervatum. Atque hujus rei longè plura poſſent
exempla proferri, quæ conſultiſſimus divini 2
juris Numa [p] contemplatus virgines Veſtæ legit ſacerdotes; quod noſter Auctor teſtatur his verbis: *Virgineſque [q] Veſtæ legit Albâ oriundum ſacerdotium, & gentis conditori haud alienum; his, ut aſſiduè templi antiſtites eſſent, ſtipendium de publico ſtatuit, virginitate, aliiſque cæremoniis venerabiles, ac ſanctas fecit*; de quibus verbis hodierno die, aliiſque deinceps eſt nobis diſſerendum; quibus illuſtrandis de virginibus Veſtæ conſecratis nonnulla dicemus. Atque illud inprimis non eſt prætereundum fuiſſe quoſdam, qui quod Livius hìc affirmat, negent, a Numâ conditum templum Veſtæ, & Vir-

gines

---

[a] Tibull. libr. 2. El. 1. [b] Diod. Sicul. libr 16. Biblioth. Hiſtor. pag. 524. [c] Herod. libr. 4. c. 33. Callimach. in hymn. in Delum v. 290. & Pauſan. in Atticis, Solinus cap. 21. & Pomponius Mela de Situ Orbis libr. 3. cap. 5. Plinius libr. 4. cap. 12. [d] Pauſan. in Bœoticis, ſive libr. 9. [e] Idem in Corinthiac. ſive libr. 2. [f] Idem in Achaicis, ſive libr. 7. [g] Clem. Alexandr libr. 1. Strom. [h] Cornel. Tac. libr. 4. Hiſtor. n. 61. [i] Plutarch. in Vitâ Numæ. [l] Plutarch. ibid. & in Probl. cap. 75. [m] Pauſan. in Atticis, ſive libr. 1. & Achaic. ſive libr. 7. Valer. Maxim. libr. 1. cap. 1. Lactant. Firmian. de origine erroris libr. 2. cap. 4. & Catullus in Nupt. Pelei, & Ther. [n] Apulejus Metamorph. libr. 11. [o] Plutarch. Probl. cap. 19. & in Vit. Cæſar. & Cicero de Haruſp. reſp. [p] Tit. Liv. libr. 1. Plutarch. in Vitâ Numæ, & A. Gell. libr. 1. c. 12. [q] Tit. Liv. libr. 1.

gines Veſtæ ſacerdotes conſtituitas; qui Romulum [a] putant hujus religionis fuiſſe conditorem, & Virgines Veſtæ conſecraſſe. Verumtamen hos in magno errore verſari non eſt dubitandum; quum [b] Dionyſius Halicarnaſſeus argumentis non ſanè contemnendis probet hanc opinionem eſſe valde futilem; nec Romulum ullum commune templum Veſtæ, nec ſacerdotes virgines dedicaſſe; ſed in [c] ſingulis curiis aram, ubi curiones Veſtæ ſacra facerent, conſecraſſe. Illud etiam adnotandum verbum *le-*
3 *gere* de Veſtalibus dici, quum capiuntur; ſic idem Livius libro primo: *Fratris filiæ Rheæ Sylviæ per ſpeciem honoris quum Veſtalem eam legiſſet, perpetuâ virginitate ſpem partus adimit*; ſed uſitatius in hac re eſt verbum *capere*, quia Pontifex Maximus futuram Veſtalem manu apprehendebat, ut Gellius libro primo capite duodecimo teſtatur; quo in loco tradit eſſe quoſdam, qui ſolas Virgines Veſtales capi dici arbitrentur; quod tamen tanquam alienum a veritate confutat; nam & Flamines capi, & Augures, & Salii dicebantur; ſed maximè omnium propriè Veſtales, quia cum his, quæ ab hoſtibus capiuntur, comparabantur; nam [d] etiam nolentes, & ab invitis parentibus abduci ſolitas eſſe conſtat. Sed [e] ut
4 capi poſſent, & Veſtæ ſacerdotes idoneæ haberentur, ea requirebantur, ut matrimæ eſſent, & patrimæ, hoc eſt, ut earum parens uterque viveret; neu minores eſſent, quàm ſexennes, aut majores decennibus; neve parentes earum ſordidam artem exercerent [ſordidas autem artes appellabant opificum] aut ſervitutem ſerviſſent, aut in Italiâ domicilium non haberent. Illa [f] quoque Veſtæ ſacerdotio fungi vetebatur, cujus pater fuiſſet emancipatus, quæve aliquâ labe corporis inſigniretur, cujuſve pater divortium cum matre feciſſet. Quæ ſi virginibus [g] adeſſent, aut ab ipſis abeſſent; accederet autem earum indoles, ad ſacerdotium ſuſcipiendum compellebantur, dummodo earum ſoror Veſtalis, aut pater Salius, aut Quindecemvir ſacris faciendis, aut Septemvir epulonum, aut Tibicen ſacrorum, Pontifexve, aut Flamen, aut Augur non eſſet; illa quoque, cujus pater pluros tribus liberis non haberet, invita non capiebatur. Captæ verò decem [h] continuos annos ea condiſcebant, quæ ad ſacra pertinerent, 5
decem annos præeſſe cuſtodiæ ignis inextincti, ſacriſque faciendis jubebantur; decem deinde annos alias docere ſacrorum diſciplinam. Quibus exactis, quominus nuberent, nulla lex prohibebat; ſed id paucas feciſſe, quòd earum, quæ nupſiſſent, improſperæ nuptiæ, & infelices [i] fuiſſent Plutarchus, & [l] Dionyſius Halicarnaſſeus memoriæ prodiderunt. Tantum quippe rei venereæ odium animo imbiberant, tamdiu omnem libidinem, ac Veneris voluptatem averſabantur, ut etiam poſtquam abiiſſent ſacerdotio, ſiquando concubitu, licet honeſto, & conceſſo uterentur, obſtringi ſcelere, & piaculum committere ſibi viderentur, ob eamque cauſam triſtitiâ, & mærore contabeſcerent. Tantum opinio poterat, & conſuetudo, cui a teneris unguiculis aſſueverant Venerem deteſtandi. Itaque lectis Veſtalibus ſpes omnis propemodum Veneris adimebatur; 6
nam ſi qua [m] corpus polluiſſe deprehenderetur, extra portam Collinam viva defodiebatur; erat autem ſubterranea quædam cellula perexigua, & in eâ ſtratus lectus, & accenſa lucerna, paulumque olei, & lactis ponebatur. In hanc cellulam comperta flagitii Veſtalis quum eſſet conjecta, ſuper ingeſtâ humo tegebatur; corruptor autem [n] nudus ad palum deligatus, donec animam exhalaret, flagris cædebatur; habebaturque [o] dies ille maximè triſtis, & infauſtus, & execrabilis populo Romano; quo ſacerdos vetuſtiſſimis, atque ſanctiſſimis initiata ſacris, cujus diligentia ſempiterni pignus Imperii cuſtodiverat, & conſervarat, miſerabili ſupplicio afficiebatur; itaque Urbem, quo die in Veſtæ ſacerdotem ſtupro pollutam animadvertebatur, inſolitus quidam mæror, & triſtitia, & horror occupabat. Leviora [p] verò flagitia Veſtalium 7
Pontifex Maximus flagris puniebat, interjecto velo, ne Virginem nudam intueretur; omninoque oportebat eas, quæ Veſtæ ſacris operabantur, non ſolum crimine; ſed etiam ſuſpicione criminis vacare; quum [q] Tucciam Veſtalem mundior cultus

---

[a] Apud Plutarch. in Vitâ Romuli. [b] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 2. Antiq. Roman. cap. 8. [c] Dionyſ. Halicarnaſſ. ibid. [d] Dio Caſſius libr. 55. Hiſtor. [e] A. Gell. libr. 1. cap. 12. [f] A. Gell. ibid. [g] Labeo Antiſtius, & Capito Attejus apud eundem A. Gell. libr. 1. cap. 12. [h] Plutarch. in libro. An ſeni gerenda ſit Reſpubl. & in Vit. Numæ, Dionyſ. Halicarn. libr. 1. Antiq. Roman. cap. 10. & libr. 2. cap. 8. & Senec. de Vitâ Beatâ. [i] Plutarch. ib. & libro. Num ſeni gerenda Reſpubl. & Prudent. libr. 2. in Symmachum. [l] Dionyſ. Halicarn. libr. 2. cap. 8. [m] Plin. Epiſt. 11. libr. 4. Plutarch. in Vit. Numæ, & Problem. cap. 96. Dionyſ. Halic. libr. 8. & 9. Tit. Liv. libr. 8. Ovid. Faſtor. libr. 6. Juvenal. Sat. 4. v. 10. & Vet. ejus Schol. ibid. & Sil. Ital. libr. 13. [n] Dionyſ. Halicarn. libr. 8. circa finem, & libr. 9. Tit. Liv. libr. 22. & Sueton. in Vit. Domitian. cap. 8. & Feſt. in v. Probrum Virginis Veſtalis libr. 14. [o] Plutarch. in Vit. Numæ, & Tit. Liv. libr. 22. [p] T. Liv. libr. 28. Val. Maxim. libr. 1. cap. 1. Plutarch. in Vit. Numæ, Feſt. Pomp. libr. 9. in V. Ignis Veſtæ, & Dionyſ. Halicarn. libr. 2. cap. 8. [q] Dionyſ. Halicarn. ibid. L. Flor. in Epitom. libr. 20. Tit. Livii. Valer. Max. libr. 8. cap. 1. De Veſtal. V. Panvin.

tus in capitis diſcrimen adduxerit; & eam, quæ [a] dixerat:

Felices nuptæ; moriar niſi nubere dulce eſt, capitis arceſſitam legamus; ideo autem, quia Veſtales ab omni non rerum modò, ſed etiam verborum turpitudine abſtinebant, Petronius [b] Arbiter per irriſionem Veſtæ contubernium vocat. Jam verò quantâ diligentiâ, quantaque vigilantiâ eas curare oportebat, ne æternus ille ignis extingueretur? id [c] ſi accidiſſet, ea cujus incuriâ factum fuiſſet, gravi pœnâ plectebatur; ſiquidem flagris, quod ſervile ſupplicium eſt habitum, cædebatur; ut ſupplicii ejus indignitate Veſtales conterritæ ſempiterni ignis cuſtodiæ diligentiùs excubarent. Nam extinctus ignis veſtalis rerum [d] perturbationem, everſionemque Reipublicæ, & Imperii finem portendere videbatur; quod ante civile Cæſaris, & Pompeii bellum memorant accidiſſe; quemadmodum Lucanus tradit his [e] verbis:

...... *veſtali raptus ab arâ*
Ignis......

8 Ea verò puniebatur, ad quam cuſtodia ignis eo tempore, quo fuiſſet extinctus, pertinebat; nam ignis aſſervandi munus per vices in orbem ibat; teſtatur id [f] Livius, qui ſic ait: *ignis in Æde Veſtæ eſt extinctus, cæſaque flagro Veſtalis, cuju cuſtodia noctis ejus fuerat*. Eum porrò extinctum non alio igne, ſed cœleſti, concavo [g] vaſe ad Solis radios expoſito, & in idem punctum compellente lucem, accendebant. Æmylia [h] tamen Virgo Veſtalis, quum ignis ſorte defeciſſet, divinitus accendiſſe dicitur; nam quum ob eam rem vehementer accuſaretur, perturbatâ civitate, & extrema metuente, precata Deam, ut ſi ſe caſtam, impollutamque, & innoxiam ſciret, id præſentiâ ſui Numinis declararet, velum, quod geſtabat, impoſuit foco, inquo nedum ignis, ſed nec ulla quidem favilla, aut calor ſupererat; mirumque dictu, ſtatim velum ferunt arſiſſe, ignemque ſacrum emicuiſſe, divinumque Numen præſentiâ ſuâ Virginis innocentiam defendiſſe. Sed Æmylia divinitus extinctum ignem viſa eſt ac-
9 cendiſſe; aliæ eo, quo diximus, modo ſacrum ignem renovabant, ut Plutarchus in vitâ Numæ videtur indicare; Lipſius [i] tamen Plutarchum eo loco eſſe loquutum arbitratur de ratione, qua Græci Delphis ignem ſacratum excitabant, non qua Veſtales; & affirmat, teſte [l] Feſto, quotieſcunque ignis veſtalis defeciſſet, aut initio anni novus eſſet faciendus, uſas attritu duorum lignorum, quorum alterum in alterum terebræ modo immitteretur, ac tamdiu commoveretur, donec ignis exiſteret. Sed ut ad Veſtales revertamur, quamvis multis laboribus, multiſque moleſtiis, & periculis eſſet obnoxia vita Veſtalium; tamen ea honoribus, quæ tribuebantur ipſis, compenſabantur. Nam Veſtalibus Conſules,
Prætoreſque [m] viâ decedebant, ſubmitte- 10
bantque faſces; ut Seneca libro ſexto declamatione octavâ declarat his verbis: *tibi magiſtratus ſuos faſces ſubmittunt: tibi Conſules, Prætoreſque viâ cedunt*; & lictor [n] ipſis apparebat, & carpento vehebantur; quò pertinet [o] Prudentii locus, qui ſic ait:

Fertur per medias ut publica pompa plateas
Pilento reſidens in molli......

Pilentum accepit pro carpento, vel ea vehicula non fuere diverſa, quod [p] Lipſius eſt ſuſpicatus; ideo Virgilius, a quo carmen eſt mutuatus Prudentius, [q] dixit:

...... *caſtæ ducebant ſacra per urbem*
Pilentis matres in mollibus......

Qui Virgilii locus videtur declarare pilentum idem, & carpentum fuiſſe; quippe matronas pilentis inducit utentes, quum ſciamus uſas eſſe carpentis, Ovidio teſte, qui [r] dixit:

Nam priùs Auſonias matres carpenta vehebant,
Hæc quoque ab Evandri dicta parente reor;

ſed poſtea reperto lecticarum uſu carpenta ſacerdotum propria eſſe ceperunt. Quapropter Meſſalinæ, Agrippinæque honori datum a ſenatu, ut Carpento veherentur, Cornelius [ſ] Tacitus, & Dio [t] memoriæ prodiderunt, quod etiam Veſtalibus attributum eſt; Livius tamen libro quincto pilentum a carpento diſtinguit: *Grata*, inquit, *ea res, ut quæ maximè ſenatui unquam, fuit, honoremque ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad ſacra, ludoſque, carpentis feſto, profeſtoque uterentur*. Quod ego pace Lipſii verius exiſtimaverim; nam & Feſtus [u] pilentum ſejungit a carpento; ſic enim loquitur: *Pilentis, & carpentis per Urbem vehi matronis conceſſum eſt; quod quum*

aurum

[a] Senec. libr. 7. Controv. 8. [b] Petron. Arbiter in Satyric. [c] Tit. Liv. libr. 28. Valer. Maxim. libr. 1. cap. 1. Feſt. Pomp. in V. Ignis Veſtæ, Plutarch. in Vitâ Numæ, & Jul. Obſequens Prodigior. cap. 62. [d] Tit. Livius libr. 28. & Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 2. cap. 8. [e] Lucanus libr. 1. [f] T. Liv. libr. 28. [g] Plutarch. in Vitâ Numæ. [h] Valer. Max. libr. 1. cap. 1. [i] Juſt. Lipſius Syntagm. de Veſtâ, & Veſtal. b. cap. 8. [l] Feſt. Pomp. in V. Ignis Veſtæ. [m] D. Hieron. in Jovinianum libr. 1. [n] Plutarch. in Vitâ Numæ, Dio Caſſ. libr. 47. & 56. & Cornel Tacit. libr. 12. Annal. [o] Prudent. contra Symmachum libr. 2. [p] Juſtus Lipſius Syntagm. de Veſtâ, & Veſtalibus cap. 11. [q] Virgil. libr. 8. circa finem. [r] Ovid. libr. 1. Faſtor. T. Liv. libr. 5. Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 7. Cornel. Tacit. libr. 12. Annal. Sueton. in Vitâ Claudii cap. 11. & in Vitâ Caligulæ cap. 15. [ſ] Corn. Tac. libr. 12. Annal. n 42. [t] Dio Caſſius libr. 60. [u] Feſt. Pomp. libr. 14. in V. Pilentis. De Veſtal. V. Panvin.

aurum non reperiretur, ex voto, quod Camillus voverat Apollini Delphico contulerunt; quæ verba ſic accipienda, ut intelligantur matronæ pilentis uſæ, quum ad ſacra veherentur; carpentis autem aliis diebus. Præ-
11 terea Veſtalibus in theatro [a] conceſſus locus
eſt contra Prætoris tribunal, in Circo, & Amphitheatrro ſedes in podio, unde ſpectabant proceres civitatis, Satyrico Poëtâ teſte, qui [b] dixit:

Et Capitolinis generoſior, & Marcellis,
Et Catulis, Paulisque Minoribus, & Fabiis, &
Omnibus ad podium ſpectantibus . . . . . .

Jam ſimul atque capta Veſtalis fuerat, exibat e patriâ poteſtate, faciendique [c] teſtamenti jus adipiſcebatur; in quâ re illud eſt obſervatum, ut Veſtæ ſacerdos nullius heres eſſet inteſtati, nemo autem heres exiſteret inteſtatæ; ſed ejus bona publica fierent. Jam verò ſiquando Virgo [d] Veſtalis in eum fortè incidiſſet, qui ultimo ſupplicio damnatus ad mortem duceretur, ejus occurſus miſero ſalutem afferebat; qui tamquam factus fuiſſet obviam alicui Numini benefico, & ſalutari, pœnâ liberabatur; ſed Veſtalem jurare oportebat ſe caſu non deditâ operâ occurriſſe. Jam ſumma in Veſtalibus ad deprecandam reorum, ſontiumque pœnam vis, atque auctoritas habebatur. Quapropter [e] Meſſalina Claudii uxor, quum
12 in adulterio deprehenſa extremam ſibi perniciem cerneret imminere, Vibidiam Veſtalium vetuſtiſſimam miſit ad Virum; quò ſanctimonia Virginis graviorem adulterii pœnam deprecaretur; & ad Antonium Veſpaſiani [f] ducem a Vitellio miſſæ Veſtales, ut victo parceret, & victoriæ temperaret, neu pacis conditiones aſpernaretur. Idcirco Cicero in oratione pro Fontejo Fontejam Virginem Veſtalem, innocentem pro eo, qui in ſuſpicionem criminis venerat, ſororem pro fratre judices inducit precantem; magnam ſcilicet venerationem virginibus conciliabat morum ſanctitas, integritas vitæ, caſtitaſque corporis, animuſque ſemper vigilans, ſemper intentus publico bono, colendiſque numinibus; nec earum preces repudiari poſſe videbantur, quas nec ipſi Dii immortales aſpernarentur; neque enim Veſtæ ſoli, ſed etiam Diis omnibus pro incolumitate Imperii, & pro felicitate populi Romani vota ſuſcipiebant. Au-
13 gebant earum venerationem vittæ inſigne pudoris, & ſacerdotii, a quibus vittatæ dicebantur; ideo Poëta ſatyricus [g] ait:

. . . . . . cum quo nuper vittata jacebat
Sanguine adhuc vivo terram ſubitura ſacerdos;

& ſuffibula, quæ gerebant, quum ſacrificabant, quibus uſas eſſe Veſtales Pompejus Feſtus [h] teſtatur his verbis: *ſuffibulum eſt veſtimentum album, prætextum, quadrangulum, oblongum, quod in capite Virgines Veſtales, quum ſacrificant, ſemper habere ſolent*. His honoribus adducti multi florente Republicâ filias Pontifici Maximo offerebant ultro, ut Veſtales caperentur; ſed corruptâ diſciplinâ, & ademptâ Romanis libertate, quum minor eſſet publici boni cura, minor honeſti cupiditas, pauci [i] reperiebantur, qui vellent filias carere conjugio, carere Venetis voluptate, carere liberiùs vivendi poteſtate, & totâ vitâ expertes eſſe Liberorum. Quapropter Auguſto [l] imperante lex, 14
eſt conſtituta, ut Veſtales capi poſſent etiam puellæ e libertino genero procreatæ; quam legem Patres ſanciverunt propter eorum paucitatem, qui filias offerrent, aut a Pontifice legi paterentur in earum numerum; ex quo ſorte ductâ Veſtales capiebantur; nam quotieſcunque deerat virgo, quæ ſponte ſuſciperet id ſacerdotium, ſeſeque offerret ultro, quum eſſet defuncta Veſtalis, viginti [m] virgines a Pontifice Maximo legebantur, & ſortitione factâ cujus ex eo numero ſors exiiſſet, ea Veſtalis volens, nolenſque capiebatur. Numerus autem Veſtalium definitus, & certus; & a [n] Numâ 15
quidem initio captæ ſunt quatuor, Gegania nimirum, Berenia, Canuleja, & Tarpeja; cujus cognomen occaſionem [o] Propertio dedit, ut in Elegiâ de fabulâ Tarpejæ proderet Tarpejam illam, quæ Capitolium Sabinis prodidit, fuiſſe Veſtalem, quod conſentaneum non eſt veritati; regnante quippe Romulo nullæ fuere Veſtales. Veruntamen quum ſacrorum numerus augeretur in dies, & quatuor Virgines obire vix poſſent munera ſacerdotii, quæ multo plura, quàm antea evaſerant, Servius [p] ultimus Regum Romanorum, qui juſtè imperarunt, numero Veſtalium a Numâ conſtituto duas addidit; ſex igitur Virgines ſemper conſequutis temporibus æternum ignem cuſtodiverunt; nec unquam is numerus tot ſæculis eſt immutatus. Credo, quia ſenarius numerus perfectus [q] vi- 16
debatur; quum ſolus ex numeris, qui intra decem conſiſtunt, ex ſuis partibus conſtet; nam [r] habet partes unum, duo, tria, quæ ſi inter ſe jungas, ſex efficiuntur; alio-

a Sueton. in Vitâ Auguſti cap. 44. *b* Juven. Sat. 2. v. 145. *c* Plutarch. in Vit. Numæ, Sozomen. l. 1. Eccl. Hiſtor. cap. 9. *d* Plutarch. in Vitâ Numæ. *e* Corn. Tac. l. 11. Annal. circa fin. *f* Idem Tac. l. 3. Hiſt. n. 81. *g* Juven. Sat. 4. v. 9. *h* Pomp. Feſt. in V. Suffibulum. *i* Sueton. in Vit. Auguſti c. 31. *l* Dio Caſſ. libr. 55. *m* A. Gell. l. 1. c. 12. *n* Plutarch. in Vit. Numæ. *o* Propert. l. 4. El. 4. *p* Plutarch. in Vit. Num. & Dion. Hal. l. 3. c. 13. Tarq. Priſc. hoc tribuit. *q* D. Hier. in Ezech. & Macr. Sat. l. 7. c. 13. *r* Cenſor. de Die Nat. cap. 11. & D. Aug. de Civit. Dei libr. 11. cap. 30.

quin is numerus perpetuæ virginitati Ve-
ſtalium minùs conveniret, quum a [a] Py-
thagora *γάμος*, ideſt *nupriæ* ſit appellatus.
Virginum verò Veſtalium, quæ ceteris æ-
tate præſtabat, maxima dicebatur; de qua
Lucanus [b] his verbis loquitur:

Veſtalemque chorum ducit vittata ſacerdos,
Trojanam ſoli cui fas vidiſſe Minervam.

Ex quibus Lucani verbis colligi poteſt ſo-
li Veſtalium maximæ, non aliis Palladis de-
miſſum Cælo ſimulacrum, quod in tem-
plo Veſtæ aſſervabatur, ſpectare licuiſſe.
Omnes verò Veſtales, quum capiebantur,
Amatas [c] dictas eſſe conſtat; quia quæ prin-
ceps capta eſt hoc nomine vocabatur, a-
pud Albanos credo; nam quæ apud Ro-
manos prima capta eſt, negatur id nomen
habuiſſe, ut Lipſius [d] animadvertit. At-
17 que hæc de Veſtalibus ſatis fuerit deli-
baſſe; nunc de origine ſacerdotii pauca di-
cemus, quæ ad illuſtrandum Livium per-
tinebunt. Nam [e] Livius affirmat Albâ o-
riundum Veſtæ ſacerdotium; & tamen con-
ſtat Veſtam etiam ab Ilienſibus cultam, i-
gnemque inextinctum cuſtoditum, quum
nondum Roma, nondum Alba ſtaret. Id-
circo Virgilius [f] inducit Hectorem Æneæ
tradentem & Veſtam, & ignem æternum
his verſibus:

Hæc ait, & manibus vittas, Veſtamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem;

& Veſtalis ignis Trojanus appellatur, Sta-
tius [g]:

Donec Troicus ignis, & renatæ
Tarpejus pater intonabit Aulæ;

& [h] Propertius:

Nam Veſta Iliacæ felix tutela favillæ.

18 Sed Trojanis cultam ſanè Veſtam dicen-
dum, non autem ſacerdotes Virgines con-
ſtitutas; aliis quoque nationibus eadem Ve-
ſtæ religio, non tamen virgines ſacris ipſius
operatæ; ſicut [i] Scythis, qui Veſtam co-
luerunt omnium maximè, non tamen Vir-
gines habuere Veſtales. Veſtales igitur Vir-
gines principes [l] Albani legerunt, ut ex
hiſtoriâ [m] Sylviæ Veſtalis intelligi poteſt, &
Dionyſius [n] Halicarnaſſeus teſtatur. Quin
etiam ſeverior lex Albanorum de Veſtali-
bus fuit, quàm Romanorum; nam apud
Romanos poſtquam ſacris triginta annos
præfuiſſent, nubere non vetabantur; apud
Albanos [o] quinquaginta annos poſtquam
eſſent lectæ ſacerdotes, virgines eſſe coge-
bantur; quò fiebat, ut captis Veſtalibus
nulla ſpes thalami ſupereſſet; quum enim
abibant ſacerdotio, capulo, quàm thalamo
erant aptiores; ideo Livius [p] de Sylviâ ab
Amulio captâ dixit: *quum Veſtalem eam legiſ-
ſet, perpetuâ virginitate ſpem partus adimit.*
Albanos autem Numa imitatus id ſacerdo-
tium Romam tranſtulit; manſit tamen Al-
bæ religio; quocirca [q] Satyricus Poëta dixit
argutè:

Utque lacus ſuperant, ubi quamquam diruta ſervat
Ignem Trojanum, & Veſtam colit Alba minorem.

Qua de causâ [r] Livius Veſtæ ſacerdotium
Albâ oriundum ſacerdotium appellavit;
non quia Trojanis nullæ eſſent Veſtæ ſa-
cerdotes, ignisque cuſtodes inextincti, ſed
quia non Virgines, non eadem cæremo-
niâ colendo Veſtæ Numini conſecratæ.
Quoniam autem de hoc ſacerdotio ea, quæ
opportuna videbantur, expoſuimus, non 19
abs re fuerit de Veſtâ nonnulla ſubtexere.
Veſtam eſſe Terram plerique [ſ] prodide-
runt; nam [t] Plotinus animam terreni glo-
bi Veſtam appellari confirmavit; & Plato,
cujus æmulatus eſt doctrinam Plotinus, vi-
detur his verbis hoc idem [u] aſſeverare: ὁ
μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν ὀυρανῷ Ζεὺς πτηνὸν ἅρμα
ἐλάυνων πρῶτος πορέυεται διακοσμῶν πάντα, καὶ ἐπι-
μελόμενος: τῷ δ᾽ ἕπεται στρατιὰ θεῶν τε, καὶ δαιμόνων
κατὰ δώδεκα μέρη διακεκοσμημένη: μένει δ᾽ Ἑςία ἐν
θεῶν ὄικῳ μόνη: quæ verba ſic verti poſſunt:
*Magnus igitur in Cælo Juppiter dux volu-
crem currum agitans primus incedit diſponens,
curanſque univerſa; hunc autem Deorum exer-
citus, Geniorumque ſectatur in duodecim par-
tes diſtributus; manet autem Veſta in Deorum
domo ſola.* Quæ declarare videntur Veſtæ
Numen a Terrâ non eſſe diverſum; ſiqui-
dem ſola Terra, volventibus circa ſideribus,
Cœloque, immota ſtat. Quamquam non 20
me præterit, hæc ad ignem, videlicet So-
lem referri poſſe; qui, ut [x] Pythagoræ, e-
juſque ſectatoribus longè doctiſſimis viſum
eſt, in meditullio Mundi conſtitutus Ter-
ram cum ceteris errantibus ſtellis in or-
bem

[a] Cæl. Rhodig. libr. 22. cap. 11. [b] Lucan. libr. 1. [c] A. Gell. libr. 1. cap. 12. [d] Juſt. Lipſ. Synt. de Veſtâ, & Veſtal. cap. 6. in fin. [e] Tit. Liv. libr. 1. [f] Virg. Æn. libr. 2. [g] Stat. Sylvar. libr. 4. in Viâ Domitian. [h] Propert. l. 4. El. 4. [i] Herodot. l. 4. c. 59. [l] T. Liv. libr. 1. Vetus Scholiaſt. Juv. ad Satyr. 4. v. 61. Plutarch. in Num. & Symmachus lib. 9. Epiſt. 110. [m] T. Liv. libr. 1. & Strab. libr. 5. de Italiâ. [n] Dion. Halic. l. 1. c. 10. [o] Idem Dion. l. 1. c. 10. & Lipſius Syntagm. de Veſtâ, & Veſtalib. cap. 7. [p] Tit. Liv. libr. 1. [q] Juvenal. Satyr. 4. v. 60. [r] Tit. Livius libr. 1. [ſ] Arnobius Adverſ. Gent. libr. 3 Servius ad libr. 1. Virgil. Æneid. Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 2. Plutarch. in Sympoſ. libr. 7. cap. 4. & de primo Frigido circa finem, & Div. Auguſtin. libr. 3. cap. 10. [t] Plotinus libr. 2. de Dubiis Animæ. [u] Plato in Phædro prope medium. [x] Plutarch. de Placit. Philoſophor. libr. 3. c. 11. & in Vit. Numæ, Auctor libri de Cœlo, & Mundo, & Chalcidius in Timæum Platonis.

bem ſe ſe moventem ſuâ luce colluſtrat; quam ſententiam [a] fuiſſe Platonis ferunt ſenioris, ſeque ipſo doctioris; ſed quum Plato Phædrum [b] ſcripſerit admodum adoleſcens, locus a nobis e Phædro citatus locum non præbet huic interpretationi. Quum enim Plato Phædrum ſcribebat, nondum Solem in medio ſitum eſſe, nondum Terram circa Solem ſe circumagere arbitrabatur; quare quæ in Phædro Platonis Veſta immobilis in domicilio Deorum manet, non eſt Sol, igniſque cœleſtis, ſed Terra. Dionyſius [c] Halicarnaſſeus quoque Veſtæ Numen ad Terram refert; & Iſidorus [d] octavo libro Originum, qui Veſtam Terram, Magnamque Matrem putat appellatam; quin etiam nomen Veſtæ ex eo deductum arbitratur, quòd tellus varii veſtita
21 ſit [e] coloribus. Contra verò alii ignem Veſtæ nomine intelligunt; quibus [f] Ovidius adſtipulatur, qui ſic ait:

Nec tu aliud Veſtam, quàm vivam intellige flammam,
Nataque de flammâ corpora nulla vides;
Jure igitur Virgo, quæ ſemina nulla remittit,
Nec capit, & comites virginitatis amat.

Quam opinionem ſequitur etiam Albricus libro de Naturâ Deorum, qui, *Veſta*, inquit, *Dea eſt ignis ſcilicet divini*. Nam duas fuiſſe Veſtas prodiderunt; alteram Saturni matrem, alteram filiam; priorem dici, haberique Terram, de qua [g] Ovidius:

Stat vi terra ſuâ, vi ſtando, terra vocatur;

& Euripides:

Ω' γαῖα μῆτερ, ἑςίαν δέ σ' οἱ σοφοὶ
Βροτῶν καλοῦσιν ἡμένην ἐν Αἰθέρι:

poſteriorem verò ignem eſſe, & ejus cul-
22 rum a Numâ inſtitutum; ideo ipſi ignem inextinctum aſſervari; nam, ut [h] Lucius Florus ait: *Numa inprimis focum Veſtæ virginibus colendum dedit, ut ad ſimilitudinem cæleſtium ſiderum cuſtos imperii flamma vigilaret*. Ob eam cauſam ei ſacerdotio virgines attributas, quòd puræ, & incorruptæ ignis naturæ, quo omnia polluta purgantur, & impiata expiantur, pura, & incorrupta virginum corpora dedicari oporteret; quin & ipſum Veſtæ nomen non aliud eſſe Veſtam, niſi ignem, declarare; nam ſi originem hujus inquiramus, a Græco ſermone deductum animadvertemus; nam Veſta [i] Latinorum eadem, ac Εʹςία Græcorum mutatione ſpiritus aſperi in V conſonum; quod Terentianus [l] Maurus in multis nominibus accidiſſe teſtatur his verſibus:

Nominum multa incboata litteris vocalibus
Uſus æolicus reformat, & digammon præficit,
Æolum dialectos ferme mixta eſt Italiæ;
Heſperum quem dico Græcè, Veſperum cognominat
Εʹςία *ſic Veſta facta eſt; veſtis* Εʹσθὴς *dicitur,*
Iʹν *quam Græcè vocamus, vim jubet me dicere*

Enumerat deinde plura exempla, quibus i- 23
dem probet, ſolere ſpiritum aſperum in Æolicum digamma mutari; ut ἐκ τῆς Εʹςίας Græco ſermone fit Latinum Veſta; Εʹςία verò [m] Græcis eſt focus; quare Veſtæ nomen ad ignem eſſe referendum. Idcirco Veſtibula a Veſtâ appellata, quòd in Veſtibulis ignis accenderetur, Ovidius [n], & Servius [o] confirmavit. Quòd autem Mortalibus nihil tam eſſet neceſſarium, quàm ignis, in ſingulis Curiis Romulus Veſtam conſecravit; ſicut in Græciâ Athenienſes in ſingulis [p] Prytaneis Veſtam venerabantur, & ignem aſſervabant. Quibus verò placet, 24
Veſtam eſſe Terram, ignem Veſtæ putant attributum, quia e Terrâ exeant halitus illi concipiendis ignibus idonei, qui in ſublimi accenduntur, variaſque flammarum ſpecies præbent; quorum tantam vim, tantamque copiam ſemper efferri putat Ariſtoteles, ut [q] circulum illum lacteum, qui Cœlum ambit, & cingit univerſum, non ex aliâ materie conſtare, quàm ex his halitibus arbitretur, qui motu vicinorum ſiderum inflammentur; ſtellaſque crinitas, quas cometas vocant, interdum non paucos menſes ardere non alio igne ſuccenſas, quàm eo, quem halitus hi conceperunt, ſit opinatus; vel quia in Terræ viſceribus
ignes ardeant inextincti; quod Ætna, 25
Veſuviuſque [r], & inſulæ Vulcaniæ, & in Phaſelide [ſ] Chimera, & in Lyciâ [t] Hephæſtii montes, & in Æthiopiâ [u] jugum, quod theon ocheuma nuncupatur, aliique montes, tractuſque terrarum declarant. Qui ſi non eſſent argumento magnam vim ignium in Terrâ contineri, idem ſatis nobis indicarent tot fruges, tot metalla, tot fetus plantarum, & fruticum, arborumque; qui non a terrâ procrearentur, educarentur, niſi terra vitalem ignem contineret; quæ cauſa & quaſdam animantes ſub terrâ gi-

[a] Plutarch. in Vitâ Numæ. [b] Diogen. Laërt. libr. 3. ſegm. 38. in Vit. Platonis. [c] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 2. [d] Iſidor. libr. 8. Origin. cap. ultim. [e] Varr. apud D. Aug. de Civit. Dei libr. 7. c. 24. Servius ad Æneid. Virgil. libr. 1. [f] Ovid. libr. 6. Faſtor. [g] Idem Ovid. ibid. [h] Luc. Flor. libr. 1. cap. 2. [i] Cicero de Natur. Deor. libr. 2. & libr. 3. de Legibus. [l] Terentian. Maurus cap. de Syllab. & Serv. in libr. 1. Æneid. Virgil. [m] Cic. de Nat. Deor. libr. 2. & de Legib. libr. itidem 2. [n] Ovid. libr. 5. Faſtor. [o] Serv. ad libr. 6. Æneid. Virgil. v. *Veſtibulum ante ipſum, primiſque in faucibus Orci*. [p] Jul. Pollux Onomaſt. [q] Ariſtotel. libr. 1. Meteor. cap. 8. & apud Stobæum cap. 25. de Galax. [r] Serv. ad Virgil. Æneid. libr. 1. [ſ] Plin. libr. 2. cap. 106. [t] Idem ibid. [u] Plin. ibid.

rà gignit, & ſulfuris venas, aliorumque,
quorum igneam vim, naturamque eſſe con-
ſtat. Nec a veritate prorſus aberrarit, qui
dixerit, ideo Veſtæ, videlicet Terræ ignem
dedicatum, quia Solis, & ſiderum ignis eſt
ſimulacrum; nam quum ſiderum lumine
terra illuſtrata, & calore tepefacta tantam
pulchritudinem præſeferat, tantâ rerum
varietate exornetur, meritò gaudere ima-
gine aſtrorum, quæ in igne cernitur, pu-
tabatur. Ideo [a] Lucius Florus loco ſupe-
26 riùs a nobis allato tradit; idcirco Veſtæ i-
gnem conſecratum, quòd ſiderum ſpeciem
ignis repræſentaret; Virgines verò ſacer-
dotes Veſtæ putant [b] conſecrari, non quia
Veſte ſit ignis; ſed quia caſtitas, uti dice-
bamus, Diis habeatur acceptiſſima. Itaque
non ſolum Veſtæ, ſed etiam Apollini ſa-
cerdotes virgines aliquando eſſe lectas; &
quod magis eſt mirum alicubi Veneri Vir-
gines ſacerdotes dedicatas, quæ Dea ge-
nerandi facultati præeſſe putabatur, ut ni-
hil e virginitate magis videri poſſit alie-
num. Neque tamen ubique, ſed Albæ,
Romæque dumtaxat Virgines Veſtæ Anti-
ſtites fuiſſe fatentur; nomen Veſtæ [c] græ-
cum *focum* ſignificare; ſed idem vocabu-
lum non minùs frequenter accipi pro do-
mo; ita *συνεςίως*, & *ὁμεςίως*, & *ἐφεςίως*, &
ἀνεςίως Græcis eppellari, qui ſimul habi-
tant, qui in alienâ domo manent, qui la-
rem non habent; Veſtæ verò vim ad ædes,
non ad focos tantùm pertinere vel ex eo
intelligi poſſe, quod Veſta dicatur princeps
domos conſtruxiſſe; quum Mortales in ſpe-
luncis habitarent, ut [d] Diodorus Siculus
memoriæ prodidit. Quum igitur *Ἑςία Do-*
27 *mum* quoque ſignificet, & ſub ejus numi-
ne domus eſſe intelligantur, quid aliud
ea, quam Terra cenſenda eſt? quæ om-
nium quoddam domicilium eſt. Idcirco
Veſtam Matrem Veteres appellabant, quod
nomen convenit Terræ, quam omniparan-
tem Virgilius [e] dicit hoc verſu:

Nec non & Tityon Terræ omniparentis a-
lumnum
Cernere erat:.....

Idem autem Poëta matris nomen & Veſtæ
tribuit [f] his verbis:

Dii patrii indigetes, & Romule, Veſtaque
Mater;

& Cicero [g] pro Fontejo: *nolite pati, Judi-*
ces, aras Deorum immortalium, Veſtæque Ma-
tris quotidianis virginis lamentationibus de ve-
ſtro judicio commoveri; & oratione pro do-
mo ſuâ: *teque, Veſta Mater, cujus caſtiſſimas*
ſacerdotes ab hominum amentiâ, furore, ſcelere
defendi. Nec ſolum matris nomen Veſtæ, 28
commune cum Terrâ, ſed alia multa; nam
Veſtam vetuſtiſſimam Deorum, quemadmo-
dum Terram, arbitrabantur; Terram enim
antiquiſſimam Deorum eſſe teſtatur in Ti-
mæo Plato, & apud Stobæum [h] Stoici Deum
Mundi fabricam a terrâ inchoaſſe, tanquam
e centro, docuerunt; principium quippe
ſphæræ eſſe centrum; ſed & [i] Heſiodus
Terram, atque Amorem principes e prin-
cipe rerum, & architecto conditos aſſe,
& procreatos affirmavit; & Veſtam vetu-
ſtiſſimam Deorum eſſe Veteres innuebant,
quum ipſi ante Deos omnes rem divinam
faciebant; cujus ritus [l] Homerus eſt locu-
pletiſſimus teſtis, qui ſic ait:

..... πρώτη, πυμάτηϊε
Ἑςίη ἀρχόμενος σπένδω μελιηδέα οἶνον

Quam antiquitatem Veſtæ Virgilius aſpe-
xit, quum Veſtam canam nuncupavit [m] his
verbis:

Aſſaracique larem, & canæ penetralia Veſtæ.

Quid quod in mediis urbibus Ædes Veſtæ
condebantur? nonne [n] id videtur Terræ de- 29
clarare naturam, quæ in Univerſi medio ſi-
ta eſt? nam licet Pythagorei [o] Solem in me-
dio collocarint, tamen hæc Pythagoræ ſen-
tentia longè recentior eſt, quàm Veſtæ re-
ligio; quò fit, ut ad eam, qui templa Veſtæ
in mediis urbibus primi ſtatuerunt, reſpi-
cere non potuerint. Quid, quod [p] tem-
plum Veſtæ rotundum globoſam Terræ fi-
guram exprimebat; vel certè Cœli formam
in orbis abſoluti ſpeciem rotundatam, quod
quaſi quoddam Terræ eſſe templum vide-
tur? Eodem pertinent arcana Veſtæ ſacra,
quæ ab omnium oculis prorſus remove-
bantur, nec ea aſpectare ulli permiſſum,
ac datum eſt; quò reſpiciens [q] Ovidius Æ-
dem Veſtæ arcanam appellavit his verbis:

Adde quod arcanâ fieri novus ignis in Æde
Dicitur, & vires flamma refecta capit.

Nec aliò reſpiciunt Virgilii verſus ex li-
bro ſecundo Æneidos, ubi templum Veſtæ
ſecretam ſedem vocat:

...... *quum limina Veſtæ*
Servantem, & tacitam ſecretâ in ſede laten-
tem
Tyndarida aſpicio; dant clara incendia lucem.

Ubi ſic Poëta loquitur, non tam quia locus
eſſet occultus, in quo Helena delitefcebat,
quum

---

[a] L. Flor. libr. 1. cap. 2. [b] Ovid. Faſtor. libr. 6. & Lactant. Firmian libr. 1. de Falsâ Relig. cap. 12. [c] Suid. in V. Ἑςία, & Cæl. Rhodig. libr. 15. c. 18. [d] Diodor. Sicul. libr. 5. pag. 232. Bibliothec. Hiſtor. [e] Virgil Æneid. libr. 6. [f] Idem Georg. libr. 1. in fin. [g] Cicero pro Fontejo in fin. [h] Jo: Stobæus in Eclog. Phyſicis. [i] Heſiod. in Theogoniâ. [l] Homer. hymn. 28. in Veſtam, & Mercurium v. 4. [m] Virgil. Æneid. libr. 9. [n] Dionyſ. Halicarn. libr. 2. cap. 8. [o] Auctor libri de Cœlo, & Mundo libr. 2. cap. 13. & Stobæus in Ecl. Phyſicis. [p] Plutarch. in Vitâ Numæ, Ovid. Faſtor. libr. 5. Feſt. in V. Rotundam. [q] Ovid. l. 3. Faſt.

quum alioquin ab Ænea, qui non id agebat, cerneretur, quàm quia Veſtæ adyta ob ſacrorum ſecretum ſic appellabantur; cui mirificè concinit [a] Poëta, qui ſic ait:

Aſſaracique larem, & Veſtæ ſecreta feramus.

Nec verò dici poteſt templum Veſtæ ſecre-
30 tum nuncupatum, quòd mares id ingredi vetarentur; nam noctu [b] quidem Veſtæ templum viris non licebat intrare, diu verò licebat. Quocirca non ob id templum Veſtæ arcanum dicitur, ſed quòd erant in eo arcana quædam ſacra, quæ vulgari nefas habebatur. Teſtatur id Dionyſius Halicarnaſſeus [c] his verbis: *ἐγὼ δὲ τὸ μὲν εἶναί τινα τοῖς πολλοῖς ἄδηλα ἱερὰ ἐκ πολλῶν πάνυ καταλαμβάνω, τίνα δὲ ταῦτά ἐστι οὐκ ἀξιῶ πολυπραγμονεῖν, οὔτ' ἐμὲ αὐτὸν, οὔτ' ἄλλον οὐδένα τῶν βουλομένων τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ὅσια τηρεῖν*; quæ verba ſic latinè convertuntur: *Ego eſſe quædam ſacra occulta vulgo ex multis planè deprehendo; quæ verò ſint, nolo curioſè indagare, neque alium velim ſervare cupientem pietatem erga Deos*; & [d] Plutarchus, qui ſic ait de Veſtæ ſacris loquens: *de quibus quæcunque ſciri, aut in vulgus efferri jus, faſque erat, in Camilli vitâ conſcripſimus*. Ex quibus conſtat arcanis ſacris Terram delectatam; arcana verò ſacra Terræ convenire, non igni præſertim cœleſti videntur; nam Terræ natura jure ſacris hujuſmodi colitur; quæ occultat univerſa, quæ noctis eſt parens, & tenebrarum, quæ tot habet latebras, quæ ſola elementorum nec admittit lucem, nec habet, quæ tantam rerum multitudinem viſceribus, & ſinu condit arcano. Et ſanè quocunque ſub no-
31 mine Terra coleretur, ſacris in vulgus non efferrendis colebatur; nam & Bona [e] Dea Tellus habebatur, & [f] Ceres, & [g] Proſerpina, & [h] Magna Mater; eæ verò omnes hoc ſacrorum genere delectari putabantur; hiſque omnibus myſticæ cæremoniæ, & occulta ſacra ſunt inſtituta. Contra verò ignis ille cœleſtis, quo omnia illuſtrantur, illuminantur, aperiuntur, abhorret ab occultis, & reconditis, & arcanis. Idcirco Perſæ, qui [i] Solem, & ſtellas adorabant, rem divinam facturi in altiſſimos montes aſcendebant; non aliâ de causâ, opinor, quàm, ut in aperto magis numinibus maximè conſpicuam, & omnibus illuſtrem ſpeciem habentibus honorem haberent, & cultum exhiberent. Nec me præterit etiam Vul- 32
cano, qui Deus ignis credebatur, in operto ſacra fieri conſueviſſe in Inſulâ Lemno ejus Numini conſecratâ; ſed id minimè elevat a me dictorum fidem; nam [l] Vulcanus habebatur non ignis ille cœleſtis, cujus luce omnia illuminantur, ſed hic noſter, qui cum aliis corporibus plerumque commixtus ubique latet, & occultatur; nam licet claram, omnibuſque ſeſe prodentem, manifeſtamque naturam habere videatur, nihil eo tectius, nihil occultius, nihil reconditum magis; is enim ſolus ex elementis, quum ferè nuſquam appareat, ubique eſt. Terræ molem videmus, huic ſuperfuſam, hujuſque complexu cinctam aquã intuemur; his utriſque circumfuſum aërem ſentimus; ignem in unum locum collectum non cernimus, niſi cœleſtem; & ubi ſit ille calor, qui omnibus inſuſus omnia fovet, animat, ciet, ignoramus; & tamen nuſquam non eſſe reperimus; quum ignis ex aquis ipſis, quæ maximè contrariam vim habere videntur, exiſtat; nam ut ignium ex aquis naſcentium miracula ſileantur, frequentiſſimè ignes e frigidiſſimis nubibus videmus erumpere; in aquis verò ignem latere declarat natura [m] maris, quod phyſici volunt multum ignis continere.

Finis Diſſertationum in Livium.

BENE,

[a] Silius Italicus libr. 3. Punicor. [b] Dionyſ. Halic. libr. 2. [c] Idem ibid. [d] Plutarch. in Vitâ Numæ. [e] Macr. Sat. l. 1. c. 12. [f] Plat. in Crat. [g] Varr. apud Div. Auguſtin. libr. 7. de Civitat. Dei cap. 24. [h] Varro libr. 4. de Ling. Lat. apud D. Aug. ibid. [i] Herodot. libr. 1. Strab. libr. 15. Aſconius in 3. in Verrem, & Xenoph. in Cyropæd. libr. 1. [l] Phurnutus de Nat. Deor. Euſeb. de Præparat. Evangel. & D. Auguſtin. libr. 7. cap. 16. [m] Ariſtotel. libr. 2. Meteor. cap. 3. & Plutarch. de Placitis Philoſoph. libr. 3. cap. 16.

Digitized by Google

BENEDICTI AVERANII IN VIRGILIUM DISSERTATIONES QUADRAGINTA QUINQUE.

DISSERTATIO I.

An tollendi ſint primi quatuor Æneidos verſus.

Homerus in tot millibus verſuum nunquam ſui mentionem, Patriæque fecit; ceteri autem poëtæ ferè omnes de ſe aliquid, nec ſine quadam jactantiâ locuti ſunt.

ANtiquiſſimi cujusvis generis Auctores initio operis nomen ſuum ponere conſueverunt; hinc Hecatæus Mileſius hiſtoriam ſuam ita exorditur: Ἑκαταῖος Μιλήσιος ὧδε μυθεῖται, *Hecatæus Mileſius ita fabulatur:* hinc Herodotus Novem Muſas ad hunc modum [a] inchoavit: Ἡροδότου Ἁλικαρνασσῆος ἱστορίης ἀπόδεξις ἥδε: *Herodoti Ha-*
1 *licarnaſſei Hiſtoriæ expoſitio hæc*; Thucydides autem ſequutus hanc conſuetudinem hiſtoriæ hujuſmodi fecit [b] initium: Θουκυδίδης Ἀθηναῖος ξυνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων, καὶ Ἀθηναίων, hoc eſt: *Thucydides Athenienſis bellum conſcripſit, quod inter ſe Peloponeſii, Athenienſeſque geſſerunt*. Idem conſilium fuit Antiochi ſcriptoris vetuſtiſſimi, qui ſic de Italiâ incepit hiſtoriam: Ἀντίοχος Ξενοφανέος τάδε συνέγραψε περὶ Ἰταλίας: *Antiochus Xenophanis filius hæc de Italiâ litteris mandavit*. Id omnes Arabes, Chaldæique ſcriptores,
Prophetæque [c] veteres uſurparunt; hos Vir- 2
gilius imitatus hoc pulcherrimi operis uſus exordio eſt:

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avenâ
Carmen, & egreſſus ſilvis vicina coëgi,
Ut quamvis avido parerent arva colono;
Gratum opus agricolis; at nunc horrentia Martis
Arma, Virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lavinaque venit
Litora, multum ille & terris jactatus, & alto
Vi Superûm ſævæ memorem Junonis ob iram &c.

In quibus verſibus licet Virgilii nomen non ſit poſitum, tamen quum ſe eum eſſe dicat, qui ſit paſtorum cantus imitatus, qui agriculturæ præcepta conſcripſerit, non poteſt ignorari; in fine quippe Georgicorum leguntur hi verſus:

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope ſtudiis florentem ignobilis oti,

Car-

[a] Herodot. libr. 1. in princ. [b] Thucyd. libr. 1. in princ. [c] Proverb. cap. 1. Eccleſiaſt. cap. 1. Iſaias cap. 1. Jerem. cap. 1. Baruch. cap. 1. Amos cap. 1. Abdias cap. 1. &c.

Carmina qui luſi paſtorum, audaxque juventâ,
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

Qui finis Georgicorum ſi cum initio divinæ Æneidos componatur, intelligi poteſt Virgilium ſcriptorem eſſe trium in totâ linguâ latinâ eminentiſſimorum operum. Atque hoc ſolemne fuit omnibus ferè poë-
3 tis excepto Homero, cujus modeſtiam laudant, quòd in tot millibus verſuum nunquam ſui mentionem, Patriæque fecerit; reliquorum pleriquc in ſuis poëmatis de ſe aliquid, nec ſine quadam jactantiâ loquuti ſunt; ſic [a] Theognis ait:

...... Θεόγνιδος ἐςὶν ἔπος
Τȣ̃ Μεγαρέως, πάντας δὲ κατ' ἀνθρώπȣς ὀνομάςω:

quæ verba ſic explicantur:

Theognidis hoc eſt Megarenſis opus,
Cujus apud cunctos Mortales nobile nomen.

Pari jactantiâ Lyricorum Latinorum princeps [b] Horatius dixit:

Exegi monumentum ære perennius,
Regalique ſitu Pyramidum altius;
Quod non imber edax, non aquilo impotens
Poſſit diruere, aut innumerabilis
Annorum ſeries, & fuga temporum.

Nec longè abit [c] Ovidios, qui ſic cecinit:

Jamque opus exegi, quod nec Jovis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetuſtas.
Quum volet illa dies, quæ nil niſi corporis hujus
Jus habet, incerti ſpatium mihi finiat ævi;
Parte tamen meliore mei ſuper alta perennis
Aſtra ferar, nomenque erit indelebile noſtrum.

Eandem carminum æternitatem ſibi Lucanus [d] pollicetur:

Nam ſiquid Latiis fas eſt promittere Muſis,
Quantum Smyrnæi durabunt vatis honores,
Venturi me, teque legent; Pharſalia noſtra
Vivet, & a nullo tenebris damnabimur ævo.

In quibus notes Poëtam Hiſpano faſtu ſe ſe cum Homero componere, quo Virgilio ſe comparare, vel etiam anteferre non dubitavit; quum quibusdam ejus poëma laudantibus dixit: *& quantum ætatis mihi deeſt ad culicem Maronianum?* Modeſtius ipſius ætati ſuppar virtute carminum Lucano non impar Statius [e] de ſuis carminibus loquitur:

O mihi biſſenos multum vigilata per annos
Thebai, jam certè præſens tibi fama benignum
Stravit iter, cæpitque novam monſtrare futuris;
Jam te magnanimus dignatur noſcere Cæſar.

Sed modeſtiſſimè Virgilius noſter, qui tamen a ceteris diſcrepat, quod illi in fine, 4
ipſe initio operis de ſe verba fecit quatuor illis carminibus, de quibus jam dudum loquimur; quæ tamen [f] Tucca, Variuſque, quibus Æneidos emendandæ curam Auguſtus demandaverat, ſuſtulerunt; habuere nimirum doctiſſimi viri ante oculos Pindari [g] præceptum:

..... Ἀρχομένȣ δ' ἔργȣ πρόσωπον
Χρὴ θέμεν τηλαυγές......

hoc eſt: *incepti operis oportet faciem ſplendidam ponere*; itaque ſplendidiſſimo operi non putarunt convenire tenuitatem primi carminis, totiuſque tetraſtichi; eoque ſublato initium divinæ Æneidos duci voluerunt ab illo carmine:

Arma, Virumque cano, Trojæ qui primus ab oris, &c.

Qood initium & ſplendidum eſt, & reliqui operis conſonum majeſtati; & non nimis elatum, & quod fumum ex fulgore cogitet dare; ſicut illud, quod [h] Horatius jure carpit:

Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.

Et ſanè principium, quod illi reliquerunt, 5
& vulgi judicium comprobavit, & Auctores agnoſcunt: quapropter & [i] Martialis ait:

Protinus Italiam concepit, & arma, Virumque;

& [l] Perſius:

Arma, Virum, nonne hoc ſpumoſum, & cortice pingui? &c.

& [m] Auſonius:

Arma, Virumque docens, atque arma, virumque peritus.

Pierius Valerianus tamen Tuccæ, Varique judicium reprehendit; cui Julius Cæſar Scaliger aſſentitur in libris de poëticâ. Utrum autem rectiùs cenſuerint, qui ab Æneidos corpore recidendos hos quatuor verſus, an illi, qui non ſeparandos exiſtimarunt, non facilè dixerim; nam quod ait Poëta [n] ille:

..... *magno ſe judice quiſque tuetur.*

Quippe judicium Virgilii omnibus anteponendum apponendos oſtendit, & conſenſus omnium ætatum ſegregandos, cui plurimum certè tribuendum; præſertim quum Vari [o] auctoritate nitatur, quem ajunt, quum Auguſti juſſu Æneida emendaſſet, ea tamen lege, ut adderet nihil, hos quatuor verſus ſuſtuliſſe, quem virum inter

---

a Theogn. in Sentent. v. 22. b Horat. l. 3. Od. ult. c Ov. Metam. l. 15. in fin. d Lucan. l. 9. e Stat. l. 12 Theb. in fin. f Serv. ad 1. libr. Æn. Virg. in princ. g Pind. Ol. Od. 6. in princ. h Hor. in Art. Poët. i Martial. libr. 8. epigr. 56. l Perſius Sat. 1. v. 95. m Auſon. epigr 116. de infauſt. Matrimon. Grammatici. n Lucan. libr. 1. o Serv. ad libr. 1. Æneid. in princip.

inter principes latinorum poëtarum Antiqui collocant. Siquidem Virgilius de ejus
6 carminibus [a] cecinit:

Sola ſophocleo tua carmina digna cothurno:

& [b] Horatius:

Scriberis Vario fortis, & hoſtium
Victor Mæonii carminis alite;

& Quintilianus [c] Vari Thyeſtem cuilibet Græcorum tragœdiæ putat conferendum. Utcumque ea ſe res habet, certè Virgilii verſus ſunt elegantiſſimi; nam quum tria dicendi genera a doctiſſimis viris numerentur, tenue, quo Virgilii Eclogæ ſunt ſcriptæ, medium, quo Georgica, ſublime, uber, & copioſum, quo divina conſurgit Æneis; his verſibus hæc tria dicendi genera, quaſi auro gemmæ, admirabili artificio includuntur. Quàm enim tenue primum
7 carmen, quo ſe paſtorum cantus expreſſiſſe teſtatur! ubi verò agriculturæ præcepta tradidiſſe confirmat, quàm aptè intra illam mediocritatem, qua ſcripſit Georgica, ſtylum coërcet! ſed ubi ad bella venit, quo ſpiritu exurgit, & quaſi claſſicum canit!

...... at nunc horrentia Martis
Arma, Virumque cano ......

DISSERTATIO II.

De propoſitione totius operis.

Mira brevitas eſt Virgilii. Bella quidem narrantur etiam in prioribus Æneidos libris; Vir autem perfectus in poſterioribus deſcribitur; in prioribus verò proficiens. Quatuor juxta Plotinum ſunt virtutes; purgantes ſcilicet, animi jam purgati, civiles, & exemplares.

VElocitatem, ſive brevitatem dicendi, quam in Salluſtio Rerum Romanarum inclyto conditore tantopere ſuſpicit Quintilianus, virtutem [d] eſſe arbitror orationis omnibus commendandam. Contempſit [e] oratorem Laco ille, qui ſe
1 de re quantumvis exiguâ poſſe diu verba facere gloriabatur; quum diceret, neque ſe probare ſutorem, qui exiguis pedibus conficeret calceos magnos, neque rhetorem, qui rebus parvis magnam orationem accommodaret; ſed nemo contemnet oratorem, vel poëtam, qui poſſit paucis multa complecti; hanc in Virgilio eſſe præcipuam dotem Macrobius [f] aſſeverat; exemplum affert ſummæ in Virgilio brevitatis hemiſtichium, quod in tertio Æneidos libro legitur:

Et campos, ubi Troja fuit;......

quo paucis verbis urbem tantam hauſiſſe, ac ne ruinas quidem reliquiſſe miratur; ego in multis locis hanc Virgilii virtutem reor elucere, ſed in principio Æneidos maximè. Admirantur Antiqui ejus artificium, & manum, qui Iliadem [g] Homeri ſcripſit in membranâ, quæ nuce includebatur; non minor eſt laus eloquentiæ Virgilianæ, quæ duorum Homeri operum maximorum materiem tribus his [h] verbis comprehendit:

Arma, Virumque cano.....

Quibus verbis operis univerſi argumentum expoſuit; nam quum Homerus, quem ſibi Virgilius propoſuit imitandum, in Iliade quidem rationes belli gerendi, ſummumque bellatorem exprimendum, & ſuis quaſi coloribus adumbrandum; in Odyſſeâ verò virum civili virtute præſtantem, & omnibus numeris abſolutum deſcribendum ſuſcepiſſet; Virgilius utrumque genus complexus eodem poëmate, & omnes bellorum artes expoſuit, & egregium ducem deſcripſit, eumdemque & pacis artibus, & omni virtute excellentiſſimum, ac, ſi nullâ aliâ re, Homerum certè vincit varietate; ex qua oritur delectatio, quam cum utilitate conjunctam quaſi finem, extremumque ſpectare debent poëtæ; & in prioribus quidem ſex Æneidos libris virum nobis ob oculos ponit, in poſterioribus bella. Quamquam ſi rem verè, & rectâ viâ, & ratione perpendere, & reputare velimus; & in prioribus bella, & in poſterioribus virum egregium, & omnibus juſtitiæ, prudentiæ, moderationis, pietatis, fortitudinis laudibus cumulatum deſcribit. Quid
enim aliud ſecundus liber, quàm res ab 3
Ænea parum quidem feliciter, fortiter tamen ad Trojam geſtas continet? reliquis autem prioribus non magis Æneæ virtutes, quàm poſterioribus comprehenduntur. An verò [i] magis admiramur prudentiam Æneæ, quum Trojâ captâ collectam exilio pubem, miſerabile vulgus congregat, & pavidam, & tanto fortunæ turbine tremefactam, & ſuis rebus diffidentem, nulloſque ſibi futuros Deos propitios unquam ſperantem ad quoſlibet labores, ad quælibet maris, terræque pericula adeunda confirmat, quàm quum in [l] externâ terrâ deſtitutus auxilio, tumentibus rebus, & populis ad bellum undique concitatis, ut ſibi ferat opem, impetrat ab Evandro

[a] Virgil. Bucol. Eclog. 8. [b] Horat. libr. 1. Od. 6. [c] Quintilian. libr. 10. cap. 1. [d] Idem Quintilian. ibid. [e] Plutarch. in Laconic. Inſtitutis. [f] Macrob. Saturn. libr. 5. cap. 1. [g] Cicer. apud Plin. libr. 7. cap. 21. [h] Virgil. Æneid. libr. 1. in princ. [i] Virg. Æn. libr. 2. [l] Idem l. 7. & 8. Æn.

Rege, Trojanus a Græco; Etruſciſque
perſuadet, ut ſe exulem vindicem liberta-
tis, & ducem ſequantur adverſùs Mezen-
tium Regem, & Latinorum florentes opes,
& arma Rutulorum? magis [a] laudamus for-
4 titudinem, quum maris, quàm quum belli
tempeſtatem conſtantiſſimè perfert; quum
quærit fatis datam regionem, quàm quum
inventam ſibi vindicat, & ſuperat hoſtes
undique ingruentes [b]? pietatem, & religio-
nem, quum Trojæ ruinis ardentibus eripit
victos Deos, quàm [c] quum in Latio ſu-
bacto collocat ſuo beneficio quaſi trium-
phantes? quum [d] vates adit, ſcitatur ora-
cula, ſortes conſulit, quàm quum Deos
ipſos videt, & ab ipſis, unde ſint auxilia
accerſenda, admonetur; quum [e] Veneris
beneficio nebulâ circumdatur, ne quis ve-
nientem moretur, & obſiſtat adeunti Pœ-
norum Reginam, quàm [f] quum ab eadem
Vulcaniis armis donatur, ne quis hoſtium
cœleſti munimine tectum poſſit omnino
vulnerare? continentiam quum [g] Didonis
hoſpitium, cui tamen intemperanter in-
dulſerat, quàm quum Circes [h] illecebras
fugit, quas Ulyſſem [i] ferunt non penitus
vitaviſſe? Immo ego in poſterioribus libris
5 perfectam Æneæ virtutem, in prioribus
inchoatam, & adhuc proficientem celebra-
ri puto; in illis enim nihil peccat, & om-
nia nihil delinquenti ſuccedunt proſperè;
in his autem non nihil aberrat a rectâ ra-
tione, & indiget Deorum monitu incre-
pantium, & ad veram virtutis viam re-
vocantium; cui enim illa non [l] ſunt
nota?

...... Tu nunc Carthaginis altæ
*Fundamenta locas, pulchramque uxorius ur-
bem*
*Extruis, heu Regni, rerumque oblite tuo-
rum.*

Enimvero priùs exiſtimem a Virgilio cani
bella, quàm virum; virum, inquam, perfe-
ctum, conſummatæ virtutis exemplar, com-
potem felicitatis, Deo ſimillimum; nam eo-
6 rum accedo ſententiæ, qui cum [m] Plotino
doctiſſimo Platonis interprete, & philoſopho
cum primis nobili, ac pæne divino, qua-
tuor virtutes eſſe docent; purgantes, ani-
mi jam purgati, civiles, & ex omni parte
perfectas, & omnibus numeris abſolutas,
quas vocant, ſi hoc vocabulo uti licet, e-
xemplares, & eas omnes in Æneâ expri-
mi; ſed imperfectas in prioribus, perfe-
ctiſſimas in poſterioribus. Nam Æneas,
7 qui monitu Veneris (quam Cœleſtem in-
terpretor, non vulgarem; ſiquidem offu-
ſam ejus oculis caliginem dimovet, & diſcu-
tit; ſic enim [n] loquitur:

*Aſpice, namque omnem, quæ nunc obducta
tuenti*
*Mortales hebetat viſus tibi, & humida cir-
cum*
Caligat, nubem eripiam) ......

relinquit Trojam, Aſiamque regionem de-
liciis, & voluptatibus affluentem; nobis
ob oculos ponit virum, qui amore virtutis,
& veritatis illecebras voluptatum fugit, a-
nimumque per virtutes purgantes corrigit,
& emendat; huic ad illum perfectæ virtu-
tis tranquilliſſimum portum curſum diri-
genti cupiditatum vehementiſſimi turbines
reſtant, & perturbationum tempeſtates tur-
bulentiſſimè reluctantur; ſicut [o] Æneæ in
Italiam naviganti coorta tempeſtas relu-
ctatur.

DISSERTATIO III.

De eadem re.

*Æneas, quum Trojam, ideſt vitam voluptati-
bus refertam relinquit, purgantes virtutes
exercet; hinc ad virtutes animi jam pur-
gati gradum facit, quod ſignificat deſcen-
ſus ad Inferos; qui nihil eſt aliud, quàm
decantata illa a Platone meditatio mortis;
mox perfectas, & exemplares virtutes adi-
piſcitur. Donatus confutatur, dum arma
interpretatur* ſcutum *a Vulcano Æneæ fa-
bricatum. Arma pro bello paſſim accipiuntur.
Athenæus dicit: niſi Medici extitiſſent, nemo
ſtultior Grammaticis fuiſſet.*

FAlsò eſſe proditum a nonnullis diximus, Auditores, duas eſſe Æneidos partes, quarum prior Virum, poſterior bella deſcribat; nam & priore Æneidos parte bella contineri, & poſteriore laudari Virum; nunc ſtultam eſſe [p] Grammaticorum quæſtionem, qui quærunt, qua de causâ, quum Virgilius priùs Virum, quàm arma verſibus perſequatur, priùs de armis, quàm de Viro ſe ſe dicturum eſſe proponat, affirmabimus. Quod ut oſtendamus, inchoatus a nobis heſterno die ſermo eſt repetendus; quo [q] quatuor eſſe virtutes animadvertimus, purgantes, & animi jam purgati, eaſque, quæ in Republicâ adminiſtrandâ cernuntur, quas civiles nuncupant,
hiſque

[a] Virgilius Æneid. libr. 1. [b] Idem Æneid. libr. 2. [c] Idem libr. 12 Æn. [d] Idem libr. 3. & 6. Æneid. [e] Idem libr. 1. Æneid. [f] Idem Virgil. libr. 8. ib. [g] Idem libr. 4. Æn. [h] Idem libr. 7. Æn. [i] Homerus Odyſs. 10. [l] Virg. Æn. libr. 4. [m] Plotin. Ennead. 1. libr. 2. [n] Virgil. Æn. libr. 2. [o] Idem libr. 1. Æneid. [p] Serv. ad libr. 1. Æneid. Virgil. in princip. [q] Plotin. Enn. 1. libr. 2.

hiſque diviniores alias, quas vocant exem-
plares. Quum igitur Æneas relinquit Tro-
1 jam urbem luxu diſſluentem, relinquit de-
licias Aſiæ, ſeſeque pelago committit, no-
vamque ſedem quærit, & innumerabiles la-
bores exhaurit, & longis agitur erroribus,
animum per virtutes purgantes putatur e-
xercere; quarum beneficio vitam volupta-
tibus abundantem relinquimus, & vitia de-
teſtamur, & deſidioſum otium abjicimus,
& toto animi impetu declinamus. Huic
generi vitæ multa adverſa accidunt, quæ
hominem ab inſtituto curſu remorentur;
quod in Æneâ poteſt animadverti, qui an-
tequam in Italiam veniret, cum tot æ-
rumnis conflictatur; admixtæ ſunt civiles
virtutes non illæ perfectæ, animique purga-
ti; interdum, quod neceſſe eſt proficien-
tibus evenire, peccat [a] Æneas, ſatiſque da-
tas non reſpicit urbes, & Didonis hoſpi-
tio, & illecebris attinetur; quibus Deûm
benignitate liberatus voluptatum contem-
ptor, cupiditatum victor, triumphatorque
vitiorum gradum facit ad præſtantiores vir-
tutes animi jam purgati; quæ in abſtra-
hendo animo a corpore, corporeiſque vo-
luptatibus, & perturbationibus, contem-
plandaque rerum naturâ, & naturæ Con-
ditore verſantur. Hoc Æneæ [b] deſcenſus
2 ad Inferos indicat; quid enim aliud de-
ſcenſus ad Inferos, quàm illa a [c] Platone
decantata meditatio mortis, & mors quæ-
dam philoſophorum? Deinde ſpectaculo
rerum ſapientiam conſequutus Æneas a vitâ
contemplatrice ad actuoſam deſcendit; in
qua non, ut antea, ejus virtutes adumbratæ,
ſed expreſſæ, non inchoatæ, ſed perfectæ,
non aliquâ vitii labe contaminatæ, ſed pu-
ræ, ſimplices, integræque cernuntur; non,
ut priùs, multa contentem fruſtratur even-
tus, & aberrat, fallitur, & parum promo-
vet; felicitatemque, quam quærit, non in-
venit, aut inventam non apprehendit; ne-
que Italiam ſequitur fugientem, ſed captâ
potitur, urbem condit, ſibi conciliat ami-
citias, debellat hoſtes, victis parcit, eoſ-
que beneficio ſibi devincit; quibus rebus
geſtis, divinis illis virtutibus, quæ ad e-
xemplar proximè accedunt, conſecratur.
Quam Æneæ conſecrationem; licèt in nul-
3 lâ operis parte Virgilius perſequatur, tamen
intelligimus ejus immortalia opera eſſe con-
ſequutam; quum Virgilius haudquaquam
tacuerit Æneam hominis exceſſiſſe faſti-

gium, ubi [d] dixit:

....: .. ſublimemque feres ad ſidera Cœli
Magnanimum Æneam......

& fabulæ [e] ferant ipſum ad Numicium flu-
men mortalitatem exuiſſe. Quocirca arma,
ideſt res ab Ænea bello geſtas ordine priora
eſſe cenſemus, quàm Virum; Virum ſcilicet
illum ſupra hominem, & vivum quoddam
Dei ſimulacrum. Ideo nihil eſt, cur labo-
rent interpretes in defendendo poëtâ,
quòd quum priùs Virum, deinde bella ce-
lebraverit, Arma priùs, quàm Virum pro-
ponat; nam hæc ita inter ſe mixta ſunt,
atque conjuncta, ut neutrum dici prius,
aut poſterius poſſit; vel certè bella præce-
dunt, Viri conſummata illa perfectio ſe-
quitur. Et ſanè, ut Platonicorum placita
interim omittamus, nemo concipiat animo
Viri notionem, quin bella concipiat; nam 4
a [f] virtute vir, & non qualibet virtute,
ſed bellicâ dicitur; bella igitur antecedant,
oportet priùs, quàm Vir magnus cogitetur;
nec [g] Alexandri Macedonis vera ſpecies
occurrit animo, quin priùs everſum Perſa-
rum Imperium, & ſubactus Oriens occur-
rat, & India victoriis peragrata: nec ſupe-
rioris [h] illius Africani poſſumus animo in-
formare veram notionem, niſi quatuor Pu-
nici exercitus in Hiſpaniâ deleti reputen-
tur, Hiſpani rebellantes contuſi, bis in A-
fricâ victus, captuſque Syphax, fuſæ Pœ-
norum copiæ, ſuperatus Hannibal, devi-
cta Carthago: nec alter Africanus qualis
fuerit, cogitari poteſt, niſi [i] Carthaginem,
Numantiamque [l] deletam priùs cogitemus.
Quod ſi quis mordicus pergat defendere 5
in priore Æneidos parte virtutes Æneæ in
poſteriore bella memorari; quaſi Æneæ
virtus non fuerit fortitudo, & ea non in
ſtrenuè gerendis rebus eluceat; contendat-
que rerum ordinem poſtulare, ut priùs
Vir, quàm bella nominentur; numquam
Virgilius hanc notam pertimeſcet. Eſt e-
nim poëtis aliquando conceſſum non ſer-
vare ordinem dicendorum, & quid poëtas
loquor? ipſi rhetores interdum ſuas leges
non ſervant, & ὕστερον πρότερον ponunt, quæ
figura a dicendi magiſtris agnoſcitur. Sed 6
quoniam hoc in loco verſamur, notare pla-
cet ridiculam [m] Donati interpretationem,
qui putat hanc vocem *arma* ſignificare *ſcu-*
tum, quod Æneæ Vulcanus fabricavit; pe-
rinde quaſi Virgilius non res geſtas Æneæ,
ſed ſcutum Vulcani ſuſceperit exornan-

Q 2 dum;

a Virgil. Æneid. libr. 4. *b* Idem Virgil. Æneid. li-
br. 6. *c* Plato in Phædone. *d* Virg. Æneid. libr.
1. *e* Ovid Metamorph. libr. 14. Dionyſ. Halic.
libr. 1. & T. Liv. libr. 1. *f* Cicer. in Tuſc. Quæſt.
& Ger. Jo: Voſſius in Etymol. in V. Vir. *g* Ar-
rianus de Expedit. Alexandri, & Plutarch. in ejus
Vitâ. *h* Tit. Livius libr. 21. &c. Plutarchus in
Vitâ Scipionis, & Plin. de Viris Illuſtrib. cap. 49.

i Tit. Livius libr. 49. & Plin. libr. 14. cap. 4. &
libr. 18. cap. 15. *l* Plin. de Vir. Illuſtr cap. 58.
Paulus Oroſius libr. 5. cap. 6. Lucius Florus libr.
2. cap. 17. Valer. Maxim. libr. 7. cap. 6. & Eu-
trop. cap. 7. lib. 4. *m* Donatus in Æneid. libr. 1.
ad hoc ipſum verbum. *Arma*.

dum; nec Homerum imitetur, qui Achillis facta celebravit, ſed Heſiodum, qui ſcutum Herculis luſit; neque animadvertit Donatus non arma Vulcani, ſed Martis a Virgilio intelligi, qui [a] ſic ait:

...... at nunc horrentia Martis
Arma, Virumque cano ......

quum quotieſcunque a Vulcano conditam armaturam nominat, arma Vulcani ſoleat appellare, ut quum [b] dixit:

Si bellum ingrueret, Vulcaniaque arma per auras
Laturam auxilio ......

& quum [c] ait:

..... Poſtquam arma Dei ad vulcania ventum eſt;

& ubi [d] cecinit:

Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
Eſt opus in Teucros .....

Neque intelligit hanc eſſe figuram poëtis
7 familiarem, ut quod eſt alicujus inſigne rei, pro eo ſumatur, cujus eſt inſigne; ita ſumitur toga pro pace, arma pro bello, laurea pro triumpho; ſic [e] Lucanus ait:

Et victis cedat Piratica laurea Gallis

ſic [f] Propertius:

Arma Deus Cæſar dites meditatur ad Indos;

& in illo pervulgato verſu [g] Tullius:

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ.

Quid autem ineptius, quàm putare Virgilium, quum res ab Ænea geſtas, originem Urbis Romæ, bella adverſùs Latinos, adverſùs Rutulos, adverſùs Turnum, adverſùs Mezentium Regem exponenda ſuſcepiſſet, ſe de ſcuto ſolùm Æneæ dicturum polliceri? ſed profectò ſapit [h] Athenæus, qui genus Grammaticorum ineptiſſimum arbitratur: εἰ μὴ, inquit, οἱ ἰατροὶ ἦσαν, ὐδὲν ἂν τῶν γραμματικῶν μωρότερον: hoc eſt: *niſi Medici extitiſſent, nemo ſtultior Grammaticis fuiſſet.*

DISSERTATIO IV.

Cur Virgilius dicat Æneam in Italiam veniſſe primum.

Tyrrhenos aliqui indigenas eſſe putant; dictoſque a curribus, *quas principes excogitarunt. Italiæ pars, quæ Gallia Ciſalpina vocabatur, longè poſt Æneæ in Italiam adventum hoc nomen accepit; ſiquidem Tarquinio Priſco imperante Galli eam Italiæ partem tenuerunt depulſis Etruſcis, qui eam occupaverant, ut probabilius eſt, poſt excidium Trojæ; verùm quidquid ſit, certum eſt illam partem nunquam Italiæ nomen amiſiſſe; quare Servius audiendus non eſt, quum dicit Antenorem in Italiam non veniſſe, quia in Galliâ Ciſalpinâ conſederit. Virgilius Mantuanos, & Ligures inter Etruſcos recenſet.*

QUæri ſolet, Auditores, cur Æneam Virgilius in Italiam dicat veniſſe [i] primum:

...... Trojæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lavinaque venit;

neque enim id conſentaneum veritati vi- 1
detur. Servius [l] non ignobilis interpres vatis Mantuani Virgilio Virgilium opponit; qui quum Æneam aſſirmet profectum Trojâ Italiam attigiſſe primum, deinde quaſi parum a ſe dictorum memor ante Æneæ adventum Antenorem tradit Italiæ littoribus [m] appuliſſe:

Antenor, inquit, *potuit mediis elapſus Achivis*
Illyrios penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timavi.

Hunc nodum ſolvit, quum dicat Antenorem non in Italiam veniſſe, ſed in angulum Galliæ Ciſalpinæ; nam Italiam antiquam Rubicone flumine terminari, ex quo Lucanus [n] de Rubicone fluvio cecinit:

...... Et Gallica certus
Limes ab Auſoniis diſterminat arva colonis.

Sed opinioni Servii haudquaquam aſſentior; 2
nam ſanè Italiæ pars inter Apenninum, & Alpes interjecta Gallia Ciſalpina vocabatur, ſed non Trojanis temporibus; ex Livio [o] quippe conſtat Gallos in Italiam veniſſe Tarquinio Priſco imperante, ſexcentis circiter annis poſt captam Trojam; ante ea tempora Galliam Ciſalpinam Tyrrheni tenuerant; ideo Livius [p] affirmat tan-

[a] Virgil. Æneid. libr. 1. in princip. [b] Idem libr. 8. [c] Idem libr. 12. [d] Idem libr. 9. [e] Lucanus libr. 1. [f] Propert. libr. 3. El. 3. [g] Cicero de Off. l. 1. [h] Athen. l. 15. in princ. [i] Virg. Æn. l. 1. in princ.

[l] Serv. ad hunc Virgil. loc. [m] Virgil. l. 1. Æn. [n] Lucanus libr. 1. [o] Tit. Livius libr. 1. & Dion. Halicarnaſſ. libr. 1. cap. 9. [p] Tit. Livius ibid. & Serv. ad libr. 2. Georg. Virgil. in fine.

tantam opibus fuiſſe Etruriam, ut ab Al-
pibus ad mare totam Italiæ longitudinem
famâ ſui nominis impleverit. Quin etiam,
ſi [a] Herodoto fidem habeamus, qui tradit
Tyrrhenum Atyos Regis filium cum mul-
titudine Lydorum e Lydiâ profectum E-
truriam tenuiſſe, & in eâ [b] duodecim urbes
condidiſſe; qua tempeſtate Æneas in Ita-
liam venit nondum Tyrrheni inter Alpes,
Apenninumque ſitam Italiæ partem occu-
parant; ſiquidem Atys Tyrrheni pater fuit
unus ex Herculis, & Omphales Poſteris;
ut Strabo [c] memoriæ prodidit; Hercules
autem [d] ſexaginta annis ante captam, & ex-
ciſam a Græcis Trojam dicitur floruiſſe;
ut ejus Poſteri Trojanis temporibus habe-
3 ri debeant multo juniores. Quanquam non
me præterit Dionyſium [e] Halicarnaſſeum
aliter tradidiſſe; qui Tyrrhenum ex Aty,
Atyn ex Cotye, Cotyn ex Mane, Manen
ex Jove tradit procreatum; ſed antiquio-
res faciunt Tyrrhenos, qui [f] ipſos indi-
genas eſſe volunt, dictoſque Tyrrhenos
ἀπὸ τῶν τύρσεων a turribus, quas principes
excogitarunt. Utcunque ea ſe res habet, ſive
Tyrrheni antiquiores rebus ad Trojam ge-
ſtis, ſive recentiores; certè conſtat ante
Gallos inter Alpes, Apenninumque ſitas
regiones occupaſſe, & ipſum [g] Antenorem
non Gallos, ſed Euganeos, qui inter mare,
Alpeſque incolebant, expuliſſe. Quare non
rectè Servius autumat Æneam primum in
Italiam e Trojâ eſſe delatum, quod An-
tenor non in Italiam, ſed in Galliam Ci-
ſalpinam venerit; eâ quippe tempeſtate I-
taliæ regionem inter Alpes, Apenninum-
que non Galli, ſed aliæ nationes obtine-
bant. Virgilius Tyrrhenos tenuiſſe arbi-
4 tratur, qui Mantuanos inter Etruſcos re-
cenſet his [h] verbis:

Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris
Fatidicæ Mantûs, & Tuſci filius amnis,
Qui muros, matriſque dedit tibi, Mantua,
nomen,
Mantua dives avis, ſed non genus omnibus
unum.
Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni,
Ipſa caput populis, tuſco de ſanguine vires.

& Ligurum ductorem eodem Tuſcorum
catalogo inducit his [i] verſibus:

Non ego te, Ligurum ductor fortiſſime bello,
Tranſierim Cycne, & paucis comitate Cupavo,
Cujus olorinæ ſurgunt de vertice pennæ,
Crimen amor veſtrum, formæque inſigne pa-
ternæ.

Nec verò dici poteſt Virgilium reſpicien-
5 tem ſua, non excidii Trojani tempora, ne-
gaſſe Antenorem in Italiam veniſſe; licet
quippe trans Apenninum uſque ad Alpes
regio Gallia Ciſalpina eâ ætate plerumque
vocaretur, nunquam tamen Italiæ nomen
amiſit. Teſtatur id Polybius, qui libro ſe-
cundo Italiam trianguli formâ eſſe dicit,
cujus unum latus obtinent Alpes; ex qui-
bus conſtat & Galliam Ciſalpinam Italiæ
nomine eo tempore ſolitam appellari: te-
ſtatur Livius libro vigeſimo primo, qui ſi-
mul atque tradidit Hannibalem ex Alpibus
deſcendiſſe, & Ciſalpinam Galliam attigiſſe
his utitur verbis: *hoc maximè modo perven-*
tum eſt in Italiam quincto menſe a Carthagi-
ne novâ [ut quidam auctores ſunt] quincto de-
cimo die Alpibus ſuperatis: teſtatur Strabo,
qui libro ſexto regionem circa Padum in-
ter Italicas ponit: teſtatur Plinius, qui li-
bro tertio capite quincto: *ab Alpium*, inquit,
pene lunatis jugis in maria excurrit Italia:
teſtatur denique [l] Pomponius Mela, qui
Patavium, Bononiam, Mutinam, regionem-
que omnem, quam Padus alluit, totamque
Galliam Ciſalpinam in Italiâ collocat. Ex
quibus intelligi poteſt, inter Apenninum, 6
Alpeſque regionem, etſi Gallia Ciſalpina
a Gallis, qui eâ potiti fuerant, vocaretur,
tamen Italiæ fuiſſe partem; ac perinde fa-
cere Servium, qui negat Antenorem, quia
venit in Galliam Ciſalpinam, in Italiam
veniſſe, ac ſi quis inficias iret Æneam, quia
Latio claſſem appulit, Italiæ appuliſſe; tam
enim Latium Italiæ portio, quam Gallia
Ciſalpina habebatur. Nec perturbare nos
debet nomen Galliæ, tamquam ſit abſur- 7
dum eam regionem, quæ Gallia diceba-
tur, eſſe Italiæ portionem, haberique
Italiam, quum tanta ſit inter Italiam, Gal-
liamque diverſitas; nam & Græcia ab Ita-
liâ diverſa eſt toto Adriatico mari, & tan-
to terrarum diſcreta ſpatio; & tamen Ma-
gna [m] Græcia Italiâ continetur, & Italia
meritò appellatur. Quare nihil eſt, cur ar-
gutetur Servius, affirmetque in Italiam non
veniſſe Antenorem; quòd ea regio, quam
tenuit Antenor, Gallia Ciſalpina fuerit ap-
pellata. Quomodo autem ſit intelligendus
Virgilii locus, ne ſimus hodierno die lon-
giores, ſequenti diſſertatione eſt a nobis
explicandum.

DIS-

[a] Herodot. libr. 1. cap. 94. [b] Strabo libr. 5. de Italiâ. [c] Strabo ibid. [d] Diodorus Siculus libr. 1. [e] Dionyſius Halicarnaſſ. libr. 1. cap. 3. [f] Idem Dion. Halic. ibid. [g] Tit. Liv. libr. 1. in princip. [h] Virgil. libr. 10. v. 198. [i] Idem Virgilius ibid. [l] Pompon. Mela libr. 2. cap. 4. [m] Plinius libr. 3. cap. 5. & 10.

DISSERTATIO V.

In eundem Virgilii locum.

Quamplures in Italiam ante Æneam venerunt; quare appoſitè Aurelius Victor primum *accipit pro* principe, *ut ſæpe accipitur apud Virgilium, & alios Auctores; ſicut viciſſim* princeps *pro* primo. *Eroſtratus nominis aſſequendi cupiditate Dianæ Epheſinæ templum incendit; idcirco, ne quis eum nominaret, Epheſii decreverunt. Decipitur Conradus, dum Homerum Ulyſſis nomen tacuiſſe putat, quia ſcelestus fuerit; & Virgilium Æneæ nomen omiſiſſe, quia Patriæ proditor eſſet; hoc enim falſum eſt; nulla namque eſt auctoritas Dictys Cretenſis, aut Phrygii Daretis. Quæ ſubdolè in hoſtes geruntur, vitio verti non debent.*

Æneam Italiæ litoribus primum appuliſſe tradit [a] Servius, quòd Antenor, quem ad eam regionem, quæ inter mare Adriaticum, Alpeſque eſt interjecta, veniſſe conſtat, non in Italiam, ſed in Galliam Ciſalpinam venerit. Id eâ ratione confutavimus, quòd Italiæ pars,
1 quæ Alpibus, Apenninoque continetur, ſexcentis annis poſt captam a Græcis, & dirutam Trojam Galliæ Ciſalpinæ nomen acceperit; quum Galli Tarquinio Priſco imperante pulſis Etruſcis ea loca occuparint; quare Galliæ Ciſalpinæ appellationem ad Antenoris tempora pertinere non potuiſſe. Quin etiam oſtendimus & poſt occupatam a Gallis Italiæ partem nunquam Galliam Ciſalpinam Italiæ nomen amiſiſſe, hodierno die his, quæ attulimus, non contenti Servium confutare pergemus; tum Virgilii locum explicabimus; deinde in eundem quædam, quæ ad rem pertinere videbuntur, addemus. Mihi enim Servius a veritate videtur aberrare, etiamſi vera eſ-
2 ſe ponantur ea, quæ de Antenore affirmavit; nam ut Servio demus angulum illum Venetorum, quem Antenor occuparit, non Italiæ, ſed Galliæ fuiſſe partem; non ideo conſequitur Æneam in Italiam primum deveniſſe. Nam ut omittamus Pelaſgos, qui oraculo moniti, ut Italiam [b] peterent, Padi fluminis oſtio claſſem appulerunt, urbemque condidere, quæ Spina eſt nuncupata, ab eaque oſtium ſpineticum; OEnotrus [c] Lycaonis filius, & Peucetius, & Evander [d] Arcades nonne ante Æneam in Italiam ſunt claſſe delati? ſed hi, licet in Italiam venerint, non tamen Trojâ venerunt; quid [e] Diomedes, qui & Trojâ venit, licet non Trojanus, & in Italiam venit? quid illi, qui in [f] Italiâ

..... *Naricii poſuerunt mœnia Locri?*

quid [g] ille, qui

...... *Sallentinos obſedit milite campos*
Lyctius Idomeneus......

quid ille, a quo condita [h] eſt

Parva Philoctetæ ſubnixa Petilia muro?

Nonne omnes ante Æneam, quum e Troade ſolviſſent, in Italiam ſunt claſſe devecti? ut de [i] Aceſte nihil dicam, qui Ægeſtam in Siciliâ condidit, qui & ipſe in Italiam venit, nam Sicilia ad Italiam pertinet. Quare tutius arbitror Aurelium Victorem ſe- 3
qui libro de origine Urbis Romæ; qui Æneam dici putat veniſſe primum, non quia tempore ceteros præceſſerit; ſed quia dignitate, rebus geſtis, & fortunâ urbis, cui præbuit originem, omnibus anteceſſerit. Oſtendit autem eam locutionem eſſe Virgilio familiarem; nam & Saturnum primum veniſſe dicit, quum ante eum Janum veniſſe [l] conſtet:

Primus ab Æthereo venit Saturnus Olympo;

& [m] quum ex equo Trojano deſcendentes induxiſſet Therſandrum, Sthenelum, Ulyſſem, Athamantem, Thoantem, Neoptolemum, addit: primuſque Machaon; in quo loco non poteſt dubitari, quin pro principe primus accipiatur; quemadmodum alibi, quum [n] ait:

...... *Et primis unâ tot nocte peremptis.*

Sed [o] & Terentius in Eunucho ita loquitur: 4

Eſt genus hominum, qui eſſe primos ſe omnium rerum volunt.

Atque omnino ea vox frequentiſſimè principem ſignificat, ſicut princeps [p] primum; Horatius:

Princeps Æolium carmen ad Italos
Deduxiſſe modos......

Quod ſi quis omnino velit ſumi primum pro eo, qui tempore anteceſſit, dicendum eſt Virgilium voluiſſe intelligi Æneam fuiſſe primum non qui in Italiam venerit, ſed qui in Italiam ſimul, & ad Lavinum litus venerit; ſed de hoc loco ſatis; nunc ad alia tranſeamus. Putat [q] Conradus Virgilium conſultò nomen Æneæ initio operis 5
tacuiſſe, & inſinuatione uti voluiſſe, quòd Æneas adverſâ famâ laboraret, quaſi Patriam Græcis prodidiſſet; idem Homero fuiſ-

---

[a] Serv. ad Æneid. Virgil. libr. 1. in princip. [b] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 1. Plin. libr. 3. cap. 19. & Strabo libr. 5. [c] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 1. cap. 1. [d] Idem libr. 1. cap. 3. [e] Strabo libr. 5. de Italiâ, Virgil. Æneid. libr. 8. in princip. & 11. propè medium. [f] Virgil. Æneid. libr. 3. [g] Virg. ibid. [h] Idem ibid. [i] Virgilius Æneid. libr. 3. [l] Idem libr. 8. [m] Idem Virgilius libr. 2. [n] Idem libr. 9. [o] Terentius Eunuch. Act. 2. Sc. 2. [p] Horat. libr. 3. Od. ult. [q] Sebaſt. Conrad. ad Virgil. Æn. l. 1.

fuiſſe conſilium, quum [a] dixit:

Dic mihi, Muſa, virum, captæ poſt tempora Trojæ;

ne, inquit, celebrare Ulyſſem videretur, quem conſtat ſcelerum inventorem fuiſſe, nomen ejus diſſimulavit. Ita duo ſummi viri poëtarum carminibus clariſſimi, tanquam Eroſtrato [b] ſceleſtiſſimo pares, quem, quum nominis aſſequendi cupiditate Dianæ Epheſinæ templum incendiſſet, ne quis nominaret, Epheſii decreverunt, a Conrado indigni memoriâ apud Poſteros judicantur. Cujus opinio, quod ad Ulyſſem ſpectat, nititur Virgilii verſu, quo Ulyſſem ſcelerum inventorem [c] appellavit:

Tydides ſed enim, ſcelerumque inventor Ulyſſes.

Sed Virgilius ea verba tribuit Sinoni, qui
6 ſe inimicum Ulyſſis videri, quò Priamum deciperet, affectabat. Ceterùm Ulyſſes nunquam tam adversâ famâ fuit, ut ejus nomen odioſum videretur; nam ſi Ulyſſis facta contemplemur, multa ſapienter feciſſe Ulyſſem, multa temperanter, multa etiam fortiter, & magno animo comperiemus. Unum [d] Ulyſſis facinus culpari jure poſſit, quo Palamedem ſapientem virum iniquo judicio circumvenit; quod tamen haud ſcio an a tragicis poëtis fictum ſit, ut alia multa finxerunt. Quæ ſubdolè geſſit in Trojanos, quæ damna ipſis intulit, ſummo viro vitio verti non debent, ſed affici debitâ laude; quum, ut præclarè Xenophon docet, quæ adversùs cives injuſta creduntur, adversùs hoſtes juſta cenſeantur; dolus, inſidiæ, cædes, rapinæ, denique quanto quiſque hoſtibus pernicioſior, civibus utilior, honeſtior habeatur. Quare nihil erat, cur Homerus Ulyſſem nominare vereretur, præſertim quum Græcis, non Barbaris carmen illud conderet, Græcis autem Ulyſſes plurimum profuiſſet. Quid
7 autem de Æneâ dicam, quem ob pietatem a Græcis incolumem ſervatum Quinctus Calaber, & Ælianus [e] memoriæ prodiderunt? Hic tam pius in Deos, in parentem, in uxorem, impius in Patriam arguitur fuiſſe; at quibus auctoribus? Darete [f] Phrygio, & Dictye Cretenſi, ut opinor; nam alios, quos nominet, præter [g] Servium, non habet Conradus; qui Dares Phrygius, Dictyſque Cretenſis, ſi eſſent illi, qui æquales Trojano bello perhibentur, ſanè quàm commoverer. Sed quum hi duo Auctores recentiores eſſe reperiantur, & ex eorum numero, qui ſub magnis nominibus fucum facere lectoribus, & ſuas nugas ineptiaſque pro veris obtrudere, ac venditare conantur; neſcio quid in mentem Conrado venerit, cur Homero non crederet, quem antiquiſſimum habemus Auctorem; crederet ſuppoſitis illis, nec vetuſtis admodum ſcriptoribus, qui quum nomen etiam mentiantur, in reliquis fide digni; & quum in hac re tam ſint leves, in ceteris graves eſſe non poſſunt.

DISSERTATIO VI.

In eundem Virgilii locum.

Multos poëtæ infamiâ notarunt immerentes; ut ex Minoë, Didone, & Medeâ conſtat. Ex Penelopes adulterio natum Pana ſcrunt. Ex Antiquis ſolus Menecrates Xanthius tradit proditam ab Ænea Trojam.

NOn fuiſſe vel Ulyſſis, vel Æneæ nomen odioſum adeo, ut Homerus, vel Virgilius initio operis id nominare vererentur, ſuperiore ſermone eſt a nobis affirmatum; ob eamque cauſam Conradum confutavimus, qui putat vatem Mantuanum Æneæ facere noluiſſe mentionem, quòd Æneas Patriam prodidiſſet; ac feciſſe perinde, atque illi ſolent, qui vel rem, vel 1
hominem turpem defendendum, laudandumve ſuſceperunt; non ſtatim proponunt ſe de illâ re, vel homine loquuturos; ne initio ſermonis auditores improbitatem orationis averſentur, infenſique dicentem audiant, vel certè parum benevoli; ut qui Phalaridem laudant, inſinuatione utuntur; nec initio ſe Phalaridem laudare profitentur. Cujus exemplum rei eſt apud Ciceronem [h] de oratore; quo loco proponit Antonii præclaram actionem, qua ſummus orator ſeditioſum civem defenſurus avertit animos auditorum ab eo, quem tuendum ſuſceperat. Id facere non habuiſſe neceſſe Virgilium diximus, quia crimen proditionis, cujus inſimulatur Æneas, vel falſum eſt, vel non ſatis idoneis Auctoribus affirmatur, Darete Phrygio, & Dictye Cretenſi, qui teſtes graves eſſe non poſſunt, quum in ipſo nomine profitendo mendaces eſſe reperiantur. Et ſanè miror, cur Conradus hos

[a] Homer. Odyſſ. libr. 1. & Horat. in Arte Poëtic. [b] Solin. in Polyhiſt. cap. 43. [c] Virgil. Æn. libr. 2. [d] Cicer. de Offic. libr. 3. cap. de Fortit. Serv. ad libr. 2. Æneid. Virgil v. *Belida nomen Palamedis, & inclyta fama*, Philoſtratus in Vitâ Apoll. libr. 4. & Vit. homin. Illuſtr. in Proteſilao, & in Euphorbo. [e] Ælianus Var. Hiſtor. libr. 3. cap. 22. [f] Dares Phryg. de Exeidio Trojan. & Dict. Cretenſ. libr. 4 & 5. de Bell. Trojano. [g] Servius ad Virgil. Æneid. libr. 1. v. *Munera præterea Iliacis erepta ruinis*. [h] Cicero de Oratore libr. 2.

hos potiùs habeat auctores, quàm [a] Home-
2 rum, qui divinis laudibus Æneam in Cœlum vehit; ſic enim ait:

Ε῎κτωρ Αἰνέιασθ', οἱ τρώων εἰσὶν ἄριστοι,

qui verſus ita exponitur:

Hector, & Æneas, virtus quorum anteit omnes
Troas ......

& alio [b] loco:

Αἰνέιανθ', ὃς τρωσὶ θεὸς ὣς τίετο δήμῳ

hoc eſt:

Æneas, quem Dardanidæ ceu Numen honorant;

& verſus Achilli Æneam [c] componit:

...... δύο ἀνέρες ἔξοχ' ἄριστοι
Ε'ς μέσον ἀμφοτέρων συνίτην μεμαῶτε μάχεσθαι
Αἰνέιας τ' Ἀγχισιάδης, καὶ δῖος Ἀχιλλεύς,

quæ verba ſic explicantur:

Eximiâ virtute viri duo proceſſere
In medium cupidi ſævum committere Martem,
Anchiſa ſatus Æneas, & magnus Achilles

Quid autem opus eſt totam Homeri Ilia-
3 dem evolvere? qua quum multis in locis eximiè laudetur Æneas, & in ore omnium Homeri carmen eſſet; &, ut ait Ponticus Heraclides, pueri tantùm non ab ipſis incunabulis ejus Poëtæ verſibus canendis aſſueſcerent, Æneæ famam talem extitiſſe crediderim, ut ejus nomen tacere, & tanquam de re turpi dicturus eſſet, inſinuatione uti, Virgilio non eſſet neceſſe. Nam licet ſolus ex omnibus, quibus haberi fides poſſit, Menecrates [d] Xanthius apud Halicarnaſſeum Dionyſium referat ab Ænea proditam Græcis Trojam; tamen ejus unius Hiſtorici, & fortaſſe pauciſſimis noti auctoritatem non arbitror tantam fuiſſe, ut obſcurare poſſet laudes, quibus ab Homero ſemper ornatur Æneas; præſertim quum alii rerum [e] Auctores Æneam omni crimine proditionis abſolvant, & egregiæ pietatis, & fortitudinis, prudentiæ laudibus præſtitiſſe confirment. Sed, ut alii ſcri-
4 ptores de virtutibus Æneæ tacerent, ſufficerent ad ejus nomen illuſtrandum, commendandumque omnibus laudes, quæ a poëtis ipſis tribuuntur; quemadmodum maledicta poëtarum ſuffecerunt ad clariſſimos viros probris onerandos. Minos ille Cretenſis [f] juſtitiâ fuit, & prudentiâ, & manſuetudine ſingulari; tamen [g], quia offendit Athenienſes, apud quos illuſtres poëtæ provenere quamplurimi, ea eſt poëtarum carminibus aſperſa labes nomini Regis clariſſimi, & innocentis, tantumque crimen conflatum eſt, ut Minos immaniſſimus, atque injuſtiſſimus haberetur; contra eveniſſet Æneæ, ſi aliquâ ſuſpicione criminis laboraſſet, a præſtantiſſimo vate laudatus omnem turpitudinis notam vitaviſſet. Enimvero mirifica vis eſt poëticæ
facultatis ad quidlibet Mortalibus perſuadendum; Didonem [h] tanquam hoſpitam intemperantem improbamus, quum ſciamus pudicitiam vel morte ſervaviſſe; contra verò Penelopen [i] exemplum caſtitatis fuiſſe credimus, quum ex adulterio Penelopes natum [l] Pana acceperimus; quia Didonem impudicam Virgilio [m] placuit inducere; Homero [n] Penelopen caſtam fuiſſe libuit affirmare. Medeæ filios interfecere Corinthii, ut auctor [o] eſt Ælianus, quum autem id facinus atrox iis ipſis, qui fecerant, videretur, mercede poëtas perpulerunt, ut crimen ejus cædis in Medeam verterent; creditumque eſt matrem potiùs, quàm Inimicos pueris necem attuliſſe. Lycambæ [p] filias inſontes Archilochi carmina tantâ infamiâ affecerunt, ut miſeras puellas ad ſuſpendium [q] legerint. Quum igi-
tur in utramque partem tantum valuerint 6
ingenia poëtarum, non dubito, quin, ſi quæ fuiſſet opinio de perfidiâ Æneæ erga Patriam, eam ex hominum mentibus penitus Homeri evelliſſet auctoritas; quem Antiqui tanti fecerunt, ut ſingulos ejus verſus ſingula teſtimonia arbitrarentur; præſertim quum Æneam Patriæ proditorem unus dumtaxat ex antiquis fuiſſe memoriæ prodidiſſet; cujus auctoritas non eſt in hac quidem re ſatis magni ponderis, cujus ætas a Trojani belli temporibus fuit remotiſſima; & opinio de Ænea ab aliorum ſententiâ, & præcipuè Homeri maximè diſcrepabat; quem rerum ad Trojam geſtarum clariſſimum, vetuſtiſſimum, graviſſimum Priſcis haberi ſemper auctorem, eundemque quàm locupletiſſimum citari teſtem animadvertimus. Accedebat eodem,
quod illa perobſcura fama de proditione 7
Trojæ manifeſto, unde profluxiſſet, apparebat; quum enim [q] Æneas Helenæ reddendæ ſemper auctor Trojanis fuiſſet, & pacis cum Græcis componendæ, quod erat Patriæ ſalutare; eaque oratio non probaretur Priamo, Priamique filiis, qui rerum potiebantur; hi Æneam tanquam ſibi inſenſum, adverſumque ſuis rationibus ſuſpectabant, & Græ-

---

[a] Homer. Iliad. ρ. v. 513. [b] Idem Iliad. λ. v. 58. [c] Idem Iliad υ. v. 159. [d] Menecrates Xanthius apud Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 1. cap. 6. [e] Quintus Smirnæus libr. 13. Paralipom. Tripbiodor. de Excidio Trojæ, T. Livius libr. 1. & Philoſtratos Vit. Homin. Illuſtr. in Ænea. [f] Plato in Minoë, vel de Lege. [g] Hyginus fab. 41. [h] V. Diſſ. 15. n. 10. in Liv. [i] Lycophron in Caſſandr. v. 772. & ejus Schol. & Duris Samius. [l] Lil. Greg. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 15. pag. 435. verſ. 21. & pag. 436. v. 42. in Edit. Baſil. ann. 1560. [m] Virgil. Æneid. libr. 4. [n] Homer. Odyſſ. [o] Ælianus Var. Hiſtor. libr. 5. cap. 21. & Pauſan. in Corinth. cap. 3. [p] Horat. Epod. Od. 7. [q] Tit. Liv. libr. 1. in princip.

& Græcis amiciorem, quàm ſibi arbitrabantur. Eſt enim id vitium commune hominibus, ut non eum, qui utilia, ſed qui grata ſuadet, amicum judicent. Quum igitur Æneas apud Regem, Regiſque filios opinione perfidiæ laboraret, non mirum, ſi ea fama ſuſpectæ viri fidei manavit in vulgus, quod a judicio Principum plerumque pendet; quæ fortaſſe aucta eſt, & ad Poſteros propagata, quamvis incerta, & obſcurior, quum prope ſolus Æneas ex illâ flammâ, atque incendio belli Trojani incolumis evaſiſſet. Nam qui cauſam neſciebant, cur Æneas cum tantâ Trojanorum multitudine Græcorum manus effugiſſet, veriſimilem ſuſpicionem proditionis putaverunt; quam tamen ex his, quæ conſequuta ſunt, fictam, & indigniſſimè in præſtantiſſimum virum collatam eſſe conſtat. Nam ſi Æneas Græcis Trojam
8 prodidiſſet, non captâ Trojâ bellum cum Græcis geſſiſſet, ut graviſſimi Auctores tradiderunt; qui Æneam captâ urbe arcem diu defendiſſe, & quum arx defendi diutiùs non poſſet, in Idæ montis munita loca ſe ſe recepiſſe, fortiterque Græcos oppugnantes [a] repuliſſe memoriæ prodiderunt; donec utraque pars diuturno feſſa bello in has pacis conditiones conveniret, ut Æneas cum multitudine Trojanorum, rebuſque ſuis, opibuſque Trojanis incolumis dimitteretur, Græci Troade potirentur.

DISSERTATIO VII.

In eundem Virgilii locum.

Æneæ nomen a laude originem ducit. Granditatem addit orationi Periphraſis; ideo poëtæ ferè omnes eâ in principio utuntur. Exilium apud Antiquos probroſum erat; propterea ἀνέστιος, hoc eſt lare carens *pro* injuſto *accipitur.*

QUod argutè Terentius in Andriæ prologo dixit in poëtas, qui ſuas comœdias reprehendebant: *faciunt næ intelligendo, ut nihil intelligant*; id mihi videtur in interpretes nobilium Auctorum interdum convenire. Dum enim argutantur, dum obvia prætereunt, dum abditos, reconditoſque ſenſus venantur, aber-
1 rant a veritate, Auctoriſque ſui ſententiam non aſſequuntur; & in abſurda incidunt, dum pervulgata contemnunt; & dum ingenioſi videri volunt, inepti reperiuntur; ita intelligendo quid aliud, quàm ut nihil intelligant, aſſequuntur? Id nobili inprimis, & erudito Maronis interpreti Conrado in hac quidem re crediderim accidiſſe; nam putat Virgilium, quòd Æneæ nomen infame haberetur, quia Patriam hoſtibus odio Paridis adductus prodidiſſet, in Æneidos prooemio minimè nominaſſe, & inſinuatione uti voluiſſe; quo quid ineptius? Nam primùm, quid proderat Virgilio tacere nomen Æneæ principio hujus poëmatis, quum ipſa inſcriptio, tituluſque carminis planiſſimè loqueretur de Ænea carmen eſſe conſcriptum? quid enim aliud Æneis, quàm de rebus Æneæ geſtis conditum poëma? deinde non video, quid interſit utrum Virgilius Æneam nominet, an eâ circuitione verborum utatur, qua non minùs Æneæ perſona, quàm ipſo nomine exprimatur. Tunc enim periphraſis 2
eſt utilis, quum vitanda eſt nominis turpitudo; quod Salluſtius [b] fecit, quum dixit quendam abiiſſe ad requiſita naturæ; & Virgilius, qui ſic loquutus [c] eſt:

Hoc faciunt, nimio ne luxu obtuſior uſus
Sit genitali arvo, & ſulcos oblimet inertes;

ſed in Æneæ nomine nulla turpitudo, quod a laude deducitur; *Ænos* [d] quippe ſignificat *laudem*; eſſet autem in rebus, ſi Patriæ proditor Æneas extitiſſet; res autem recurrunt animo, licèt nomen ſileatur, & circuitione quadam verborum deſignetur; quippe, qui Virgilium [e] legit pollicentem ſe de eo verba facturum, qui Trojâ princeps venit, qui in Italiam, & Latium venit, qui Deos Penates invexit Latio, qui originem Albæ Longæ, Latiniſque populis, Romæque præbuit, ſtatim intelligit a Virgilio Æneam collaudari; quod ſi turpe eſt, non vitat offenſionem lectorum Virgilius, etiam ſi nomen Æneæ non exprimatur. Quid quod Conradus turpiſſimè errat, quum inſinuatione Virgilium tradit uti; quum utatur Periphraſi? ſi autem turpem hominem eſſet laudaturus, inſinuatione, non periphraſi uteretur. Quàm autem ab-
ſurdum eſt putare tam malè audiſſe apud 3
Antiquos Æneam, tantâ infamiâ laboraſſe, ut ejus laudes æquis auribus accipi non poſſent, quem tot urbes conditorem ſuum agnoſcebant; cujus honori tot populi monumenta præclariſſima excitarant, ut ejus colerent ſepulcrum, cujus virtutem fuerant admirati; qui præbuerat originem genti cunctis gentibus imperaturæ; e cujus ſangui-

[a] Dionyſius Halicarnaſſ. libr. 1. cap. 6. [b] Salluſtius in Fragm. apud Quintilian. libr. 8. Inſtit. Orator. [c] Virgil. libr. 3. Georgic. [d] Jul. Cæſar Scaliger in Poët. libr. 3. cap. 21. [e] Virgilius Æneid. libr. 1. in principio.

guine Cæſares ipſi fuerant procreati; quem denique Latini populi tanquam Deum colebant, & [a] Jovem indigetem appellabant? Quare vero propiùs eſt Virgilium eâ, qua
4 uſus, circuitione verborum Æneam deſignaſſe, quia id magnificentius videretur. Et ſanè quanto grandius eſt Virgilii [b] carmen, quum ita ſe habeat:

Arma, virumque cano, Trojæ qui primus
ab oris,

quam ſi ita ſeſe haberet:

Ænean, atque arma cano......

Fierine quidquam putidius poſſet ſublatâ periphraſi, qua granditas orationis, & majeſtas mirum in modum hìc quidem excitatur, ut Euſtathius in Homerum docet, & exempla confirmant omnium ferè poëtarum? Sic Homerus initio Odyſſeæ Ulyſſis nomen intelligi voluit, quum haudquaquam expreſſiſſet; in Iliade verò Achillis nomen poſuit, ſed obliquè; nam ſe affirmat non de Achille ſcripturum, ſed de Achillis irâ pernicioſâ, quæ Græcis innumeras clades importavit. Eadem arte Rho-
5 dius [c] Apollonius dixit:

Ἀρχόμενος σέο, Φοῖβε, παλαιγενέων κλέα φωτῶν
Μνήσομαι, οἳ πόντοιο κατὰ στόμα, καὶ διὰ πέτρας
Κυανέας βασιλῆος ἐφημοσύνῃ Πελίαο
Χρύσειον μετὰ κῶας ἐΰζυγον ἤλασαν Ἀργώ

Quem imitatus Valerius Flaccus ita carmen de Argonautis [d] inchoavit:

Prima Deûm magnis canimus freta pervia
nautis,
Fatidicamque ratem, Scythici quæ Phaſidis oras
Auſa ſequi, medioſque inter juga concita
curſus
Rumpere, flammifero tandem conſedit Olympo;

& Silius Italicus eandem legem ſervavit; nam de Punico bello dicturus, in exordio non id expreſſit, & circuitu verborum quodam [e] deſcripſit:

Ordior arma, quibus Cœlo ſe gloria tollit
Æneadum, patiturque ferox OEnotria jura
Carthago......

Poterat breviùs ſeſe expedire, ſi dixiſſet ſe bellum Punicum ſecundum conditurum. Cæſaris autem, atque Pompeji civile bel-
6 lum [f] Lucanus aggreſſus quibus coloribus utitur, quo ambitu verborum? quum ſe dicat,

Bella per Æmathios pluſquam civilia campos
canere
..... juſque datum ſceleri, populumque potentem
In ſua victrici converſum viſcera dextrâ,

Plurima deinde ſubdit ad eundem modum, in quibus fortaſſe nimis redundat, atque effunditur; in quo Statius adſtrictior, qui ait [g]:

Fraternas acies, alternaque regna profanis
Decertata odiis, ſonteſque evolvere Thebas
Pierius menti calor incidit......

Sed in Achilleidos initio huic legi quodammodo non paruit; nam Achillem Æacidem ab auctore generis nominavit, uſus tamen eſt circuitu verborum; nam [h] dixit;

Magnanimum Æaciden, formidata[illegible]que Tonanti
Progeniem, & patrio vetitam ſuccedere Cœlo.

Ex quibus intelligi poteſt Virgilium ſic 7
incepiſſe, non quia Æneæ nomen odioſum, aut pudendum fuerit, ſed quia ſic incipere decentius arbitrabatur. Sed in his quidem ab interpretibus diſſentimus; in eo, quod [i] ſequitur, aſſentimur, Virgilium quum dixit:

Italiam fato profugus, Laviniaque venit
Litora.....

non dixiſſe tantummodo Æneam profugum, ſed profugum fato, quòd id ad excuſationem Æneæ pertineret; nam Veteres probrum ingens arbitrabantur eſſe expertem urbis, & laris, ideſt profugum; idcirco Horatius hominem ſine gente, & lare execratur, & inter Tragicorum imprecationes exilium habebatur. Quocirca ſe 8
Diogenes impleviſſe Tragicorum diras dictitabat, quum expers laris, expers urbis, & inops erraret; & Heſiodus ἀνέστιον hoc eſt *carentem lare* pro injuſto accipit, & Homerus libro nono [l] Iliados ait:

Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος

hoc eſt:

Ille tribu, laribuſque carens, injuſtus &
idem eſt.

Non ergo mirum, ſi Polynices interrogatus quantum eſſet exilium malum, reſpondit apud [m] Euripidem:

Μέγιστον, ἔργῳ δ' ἐστὶ μεῖζον, ἢ λόγῳ

Quam exilii ignominiam ut Virgilius ab Ænea ſuo alienam eſſe defendat, ipſum fato profugiſſe confirmat.

DIS-

[a] Tit. Livius libr. 1. [b] Virgil. libr. 1. Æneid. v. 1. [c] Apollon. Rhod. Argon. in princip. [d] Valerius Flacc. Argon. in princip. [e] Sil. Ital. de Bell. Punico in princip. [f] Lucan. Pharſal. libr. 1. in princ.

[g] Statius Thebaid. libr. 1 in princip. [h] Idem libr. 1. Achill. in princ. [i] Virgilius Æneid. libr. 1. [l] Hom. Iliad. 1. v. 63. [m] Eurip. Phœniſſ. v. 392.

DISSERTATIO VIII.

In illud Virgilii: *Italiam fato profugus, &c.*

Minus culpæ eſt, quum aliquid vi cogente peccatur. Catena, qua Juppiter apud Homerum terram, & Deos ipſos attracturum minatur, eſt Fatum, cui omnes Dii parent. Fatum eſt ipſe Deus. Deo ſervire libertas eſt; & ei omnes indignitates perferre gloria eſt.

QUo potentior eſt illa vis, quæ nos cogit quippiam perpetrare, quod indecorum eſſe videatur, eo minor perpetrantis culpa cenſetur; defendit Tullius Rabirium [a] Poſtumum, quòd Romanam togam Græco veſtitu mutaſſet, quum in Ægyptum veniſſet; Regis enim voluntati affirmat obtemperaſſe, cujus potentiæ nequiverit in ejus Regno reluctari. Sic etiam poë-
1 tæ quum quippiam improbè admiſſum amatoriâ levitate volunt excuſare, potentiam amoris exaggerant, & ajunt amorem eſſe Deum, & Diis ipſis [b] imperare:

Juſſit amor, contra quis ferat arma Deos?

& [c]

Regnat, & in domitos jus habet ille Deos.

Ipſi etiam philoſophi fatentur, quum magna vis aliqua impellit, vel quum tyrannus imperat, quidquid peccatur, non eſſe omnino ſponte ſuſceptum, ut docet Ariſtoteles; & eſſe mixtam cum voluntate quandam neceſſitatem, quam πεδαυάγκην Græci vocant; ex quo laudatur illud Euripideum:

ὃ δ' ὀ θέλων τε, καὶ θέλων:

ob eamque cauſam minus habere culpæ delinquentem, qui non tam ducitur ad peccandum voluntate, quàm imbecillitate naturæ. Quod ſi vis illa, qua impellimur, ſuperat longè humanas opes, & obſiſtendi adimit facultatem, extra culpam, crimenque, quod geritur, eſſe omnes conſentiunt. Hac ratione Virgilius Æneam
2 ſuum defendit; nam Patriâ extorrem profugiſſe confirmat, ſed exilium vitare, alioquin indecorum tanto viro, quum fato cogeretur, non potuiſſe; gravis omnino defenſio; ſiquidem omnia fato fieri vetuſtiſſima eſt opinio, & omnium pæne conſenſu quondam confirmata; nec quidquam frequentius apud poëtas reperias, quàm fatum eſſe, quod nos agat. Hinc ille apud Senecam chorus [d] exclamat:

Fatis agimur, cedite fatis;

& Homerus neminem fatum vitare potuiſſe confirmat [e] his verbis:

Μοῖραν δ' οὔ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν,

hoc eſt:

Ajo autem fatum nullum effugiſſe virorum.

3 Ideo apud Claudianum [f] Lacheſis Plutonem ita monet:

Ne pete firmatas pacis diſſolvere leges,
Quas dedimus, nevitque colus......

quod eſt perinde, ac ſi dicat, quæ fati neceſſitate confirmantur; neque enim Deos ipſos fatorum leges diſſolvere poſſe arbitrabantur. Atque hoc ſenſu dixit Lucanus de illo rerum [g] Conditore:

Finxit in æternum cauſas, qua cuncta coërcet,
Se quoque lege tenens......

& Virgilius affirmat Junonem foviſſe Pœnorum opes, & eam urbem, ſi aliquo modo fata permitterent, voluiſſe gentibus Reginam [h] imponere:

...... hoc regnum Dea gentibus eſſe,
Si qua fata ſinant, jam tum tenditque, fovetque;

quaſi non fuerit adnixura Juno, niſi fata
4 ſinerent, quibus nemo poteſt reluctari. Et quidni fatum ſit ineluctabile, quum ſit ipſe Deus, Deus, inquam, ille ſummus, ille omnium Deorum, atque hominum, & rerum conditor? ideo Seneca [i] dixit: *vis illum fatum vocare? non errabis; hic eſt, ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, cauſa cauſarum.* In quibus verbis notes ex fato pendere univerſa; ideo ego fatum eam catenam eſſe autumo, quàm ſe [l] Homericus Juppiter e Cœlo demiſſurum, & terram, & elementa, & Deos ipſos, quamvis collatis in unum viribus renitantur, attracturum minatur; fati ſcilicet neceſſitatem, quæ omnia comprehendit, agit, attrahit, cogit. Quocirca poëtæ quidquid geritur, fatis eunt attributum:

Ergo erat in fatis Scythiam quoque viſere noſtris;

&

Eſſe quoque in fatis reminiſcitur affore tempus;

&

Italiam petiit fatis auctoribus......

Moriturus eſt Turnus; antequam [m] mo-
5 riatur,

Juppiter ipſe duas æquato examine lances
Suſtinet, ac fata imponit diverſa duobus:

ſingulari certamine cum Achille congreſſus Hector mortem eſt oppetiturus; antequam id ac-

[a] Cicer. pro Rabirio. [b] Tibull. l. 1. El. 6 [c] Ovid. in Epiſtol. Phædræ Hippol. [d] Senec. in Oedip. Act. 5. v. 980. [e] Hom. Iliad. ζ v. 488. [f] Claudian. de Raptu Proſ. l. 1. v. 63. [g] Lucan. libr. 2. in princip. [h] Virg. Æn. libr. 1. [i] Senec. libr. 2. cap. 45. Quæſt. Nat. [l] Hom. Iliad. Θ. in princ. & Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 14. [m] Virg. libr. 12. Æneid.

id accidat, apud ſummum Poëtam [a] Juppiter:

> ..... Χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα,
> Ε'ν δ' ἐτίθει δύο κῆρε τανηλεγέος θανάτοιο,
> Τὴν μὲν Α'χιλλῆος, τὴν δ' Ε'κτορος ἱπποδάμοιο,
> Ε'λκε δὲ μέσα λαβὼν, ῥέπε δ' Ε'κτορος αἴσιμον ἦμαρ

Hunc ipſum errorem Æneæ quoties incul-
6 cat Virgilius [b] fato accidiſſe?

> *Errabant acti fatis maria omnia circum;*

& in ipſo Æneidos principio Æneam quidquid pertulit, quidquid erravit, fatis cogentibus erraſſe, atque pertuliſſe confirmat:

> *Multùm ille & terris jactatus, & alto*
> *Vi Superûm ſævæ memorem Junonis ob iram*

Quæ enim eſt Superûm vis alia, quàm Fatum? quidquid enim Superis impellentibus evenit, Fato putatur evenire, quod prorſus Deo paret; & Æneas primo libro ſe ingreſſus eſſe teſtatur mare,

> *Matre Deâ monſtrante viam, data fata ſequutus;*

& in quarto Italiam fatalem appellat Æneas, quòd erat ſancitum fatis, ut Æneas in Italiam deveniret, & eâ potiretur:

> *Me puer Aſcanius, capitiſque injuria cari,*
> *Quem Regno Heſperiæ fraudo, & fatalibus arvis;*

& eodem libro confirmat Æneas Trojâ ſe
7 diſceſſiſſe, quoniam fata in patriâ terrâ compoſitis curis quietum, atque ſecurum ætatem exigere non paterentur:

> *Me ſi fata meis paterentur ducere vitam*
> *Auſpiciis, & ſponte meâ componere curas,*
> *Urbem Trojanam primùm, dulceſque meorum*
> *Relliquias colerem, & Priami tecta alta manerent,*
> *Et recidiva manu poſuiſſem Pergama victis;*

& Latini Populi magnâ victi pugnâ fatalem Æneam agnoſcunt, hoc eſt fatum eſſe intelligunt, ut Latio Æneas [c] potiretur:

> *Fatalem Æneam manifeſto Numine ferri*
> *Admonet ira Deûm, tumulique ante ora recentes.*

8 Quæ loca, aliaque multa, quæ prætermiſimus, quò liquidiùs intelligantur, de Fato ſermonem deinceps inſtituemus; interim autem, quod ad præſentem locum pertinet, adnotandum eſt, ſi Fatum vitari non poſſe certum eſt Antiquorum pleriſque placuiſſe, a Virgilio Æneam juſtiùs non potuiſſe defendi, quòd Patriâ profugit, quòd exul, & extorris erravit, quàm quum dixit Fato profugiſſe; nam ſi profugit fato, profugit neceſſitate; neceſſitas autem omni culpâ vacat; neque enim ſatis expreſſit vim neceſſitatis [d] Laberius, qui dixit:

> *Neceſſitas, cujus curſus averſi impetum*
> *Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt;*

non enim pauci, ſed nemo effugit neceſſitatem; immo ſi Fatum, ut diximus, Deus habebatur, potuit ne honeſtiùs Æneas errare, potuit glorioſius ærumnas perpeti, qui quum errabat, quum labores perferebat, Fato, ideſt Deo obſequebatur, cui ſervire libertas eſt, cui omnes indignitates perferre ſumma gloria eſt?

DISSERTATIO IX.

In eundem Virgilii locum, ubi agitur de Fato.

Præmiis Boni, Mali pœnis afficiendi eſſent, etiamſi delictis cogentibus agerent. Fatum quid ſit ex ſententiâ Chaldæorum, aſtrologorum, Stoicorum, & aliorum Sapientum. Perperam Plinius Stoicorum ſententiam de Fato cum Chaldæorum confundit.

ÆNeam Fato profugiſſe, erraſſe multùm, multa pertuliſſe quum Virgilius affirmavit, voluiſſe Æneam ſuum defendere ſimul, & collaudare & interpretes conſentiunt, & nos heſterno ſermone confirmavimus; neque enim tanto viro exilium fuit indecorum, quod Fato, ideſt æternâ, & ineluctabili neceſſitate 1
ſuſceptum eſt; quum autem Fatum a Dei voluntate pendeat, qui Fato erravit, qui multa pertulit, Dei paruit voluntati, cui ſervire glorioſum eſt; etiam Æneæ decorum, propter ipſum Fatum eſſe tanta molitum. Quia verò ſuperiore diſſertatione multos de Fato poëtarum locos, & præcipuè Auctoris noſtri, multaſque ſententias attulimus, intelleximus multum lucis Auctori noſtro nos allaturos, ſi de Fato verba faceremus; idcirco de eo nos polliciti ſumus eſſe dicturos; quapropter hodierno die, & aliis deinceps, ut fidem liberemus, de Fato diſſeremus. Qui Chaldæorum [e] vanitatem 2
comprobant, & amplectuntur, ex Aſtrorum poſitu fatum cujuſque concinnant; ex quorum ſententiâ Manilius [f] cecinit;

> *Sideribus videre vagis pendentia fata;*

& Plotinus libro XII referens Genethliacorum opiniones ait, aſtrologos arbitrari non ſolùm divitias, & inopiam a ſtellis

---

a Homer. Iliad. χ v. 209. b Virg. Æneid. libr. 1. c Idem Æneid. libr. 11. d Laberius in Prologo apud Macrob. Saturnal. libr. 2. cap. 7. e Sextus Empiricus adversùs Mathem. libr. 5. init. & Aul. Gell. libr. 14. cap. 1. f Manil. libr. 1.

lis errantibus provenire, ſed etiam vitia, virtuteſque; nec, ut Homerus [a] voluit, unicuique talem eſſe mentem, qualem ipſe Juppiter tribuerit, ſed qualem aſtrorum motus, poſituſque nobis indiderunt; ut nec rectè factis decus, aut præmium, nec peccatis dedecus, aut ſupplicium debeatur; licet Manilius id ex aſtrologorum opinione effici neget, qui [b] dixit:

Nec tamen hæc ratio facinus defendere pergit,
Virtutemque ſuis fraudare in præmia donis;
Nam neque mortiferas quiſquam minùs oderit herbas,
Quòd non arbitrio veniunt, ſed ſemine certo;
Gratia nec levior tribuetur dulcibus eſcis,
Quòd natura dedit fruges, non ulla voluntas;
Sic hominum menti tanto ſit gloria major,
Quòd Cœlo gaudente venit, rurſuſque nocentes
Oderimus magis in culpam, pœnaſque creatos.

Quamvis putet ſiderum vi malos ad facinus impelli, bonos ad virtutem, tamen cenſet in facinoroſos homines animadvertendum; quemadmodum venenatæ plantæ ſunt evellendæ, licèt non ſponte noceant; bonos autem præmiis afficiendos, quemadmodum ſalubribus herbis cultura eſt adhibenda, licèt ſuapte naturâ proſint, non voluntate; explodenda planè ſententia, quæ nos a Deo libertate donatos aſſerit in ſervitutem. Prudentiùs omnino Julius Firmi-
3 cus, quî dat animis vindicias ſecundùm libertatem, & corpora quidam arbitratur aſtrorum motibus prorſus regi, & gubernari; mentes autem eſſe liberas, nec ſtellarum legibus obnoxias, quarum invictis viribus docet ſiderum violentiæ reſiſtendum; ſic enim libro primo capite tertio loquitur: *ut confirmati animi noſtri divinitate, ex aliquâ parte ſtellarum violentis decretorum poteſtatibus reſiſtamus*; & paulo poſt ait: *hinc intelligi datur ſtellarum quidem eſſe, quod patimur, & quod nos incentivis quibuſdam ſtimulat ignibus, divinitatis verò eſſe animi, quod*
4 *repugnamus*. Atque hæc ſententia Fatum ſtatuentium pendere ex aſtris nimiùm multos habuit ſectatores; ideo Cornelius Tacitus Stoicos laudans affirmat eos non in ſtellis vagis Fatum collocare; verba [c] Taciti ſunt hæc: *contra alii Fatum quidem congruere rebus putant, ſed non e vagis ſtellis, verùm apud principia, & nexus naturalium cauſarum; ac tamen electionem vitæ nobis relinquunt, quam ubi elegeris, certum imminentium ordinem.*

Germana ſententia Stoicorum, quam tamen confundit Plinius cum ſententiâ Chaldæorum libro ſecundo, ubi ſic [d] ait: *pars alia & hanc pellit, aſtroque ſuo eventus aſſignat, & naſcendi legibus; ſemelque in omnes futuros unquam Deo decretum, in reliquum verò otium datum. Sedere cepit ſententia hæc, pariterque & eruditum vulgus, & rude in eam curſu vadit*; non in eam Chaldæorum, quæ ſtellas in hominum mentes dominari putat; ſed in eam, quæ ſemel in omnes futuros 5
Deo decretum docet. Quis enim doctus, atque eruditus ineptias, offuciaſque Chaldæorum probet? ſed Fato cuncta evenire etiam ſapientes cenſuere; nec poſſe cujuſquam ſapientiâ Fatum vitari; hinc illæ voces poëtarum, quas adduximus, & vulgi opiniones Fati neceſſitatem affirmantis; e cujus opinione [e] Herodotus aſſeveravit τὴν πεπρωμένην μοῖραν ἀδύνατα ἐςὶ ἀποφυγέειν καὶ θεῷ, quæ verba ita vertuntur: *deſtinatam ſortem effugere nec Deo conceſſum*. Quod effatum Plato in Gorgiâ mulierum eſſe dicit, quæ proverbii loco ſolebant hanc uſurpare ſententiam nemini datum eſſe Fatum devitare; ideo Philemon comicus 6
poëta cum primis nobilis Fatum neceſſitatem appellavit his verbis: δοῦλοι βασιλέων εἰσὶν, ὁ βασιλεὺς θεῶν, ὁ θεὸς ἀνάγκης, qui verſus ita explicantur: *ſunt Regibus ſervi, Rex ſervus eſt Deûm, Deus neceſſitatis*; & apud Virgilium Juno ſe Fatis eſſe minorem, eaque ſuis conatibus eſſe impedimento fatetur [f] his verbis:

..:... *Mene incepto deſiſtere victam,*
Nec poſſe Italiâ Teucrorum avertere Regem?
Quippe vetor fatis ......

Qua verò de causâ ea opinio tam altè hominum animis inſederit, & adeo fuerit pervagata, conſequenti diſſertatione dicemus.

DIS-

[a] Homer. Odyſſ. σ. v. 135. [b] Manilius libr. 4. c. 1. [c] Cornel. Tac. libr. 6. Annal. n. 22. [d] Plin. libr. 2. cap. 7. [e] Herodot. libr. 1. [f] Virgil. Æneid. libr. 1.

DISSERTATIO X.

In eundem Virgilii locum: cur vulgò ſit creditum Fatum non poſſe vitari, explicatur.

Extant quamplura exempla eorum, qui eo ipſo, quod Fata vitare quæſiverunt, in ipſa inciderunt; hinc dictum profluxit: fugiendo Fata in ipſa Fata ruitur. *Cambyſes Fatum eſſe credidit, ut Smerdis Perſarum Imperium occuparet; ideo fratrem, qui eo nomine vocabatur, interfici juſſit; eâ occaſione ſumptâ Smerdis alius extincto ſimillimus formâ quum Smerdim vivere divulgaſſet, aliquandiu imperavit. Quum Meſſenam capi Fatum eſſet, Ariſtodemus filiam virginem obtulit immolandam, amator autem puellæ, ne ſacrificaretur, eam ex ſe ſe gravidam affirmavit; quamobrem pater filiam jugulavit, ut diſſecto ventre oſtenderet non eſſe prægnantem; ita puellam non immolavit, ſed occidit; quare Fatum non impedivit.*

DE Fato dicere aggreſſus, quæ di-
ſputatio plurimis Auctoris no-
ſtri, aliorumqoe poëtarum locis
lucem eſt allatura, attuli duas o-
piniones, alteram Chaldæorom,
quæ ſtellas in res humanas dominari con-
firmat, & Cœlo nos alligari, & qoidquid
decretis aſtrorum ſancitur, eſſe Fatum;
alteram Fati neceſſitatem ſuſpenſam eſſe,
& pendere ſtatuentium ex principiis, &
nexibus naturalium cauſarum; in eamque
ſententiam pedibus iſſe vulgus confirma-
vi; cur autem perſuaſum eſſet moltitudi-
ni vitari non poſſe Fatum, ſicuti polliciti
ſumus, hodierno die dicemus. Ut autem
vulgus indoctum crederet omnes Fatorum
1 legibus obſtringi, & alligari, & quidquid age-
rent, agere Fati neceſſitate compellente, non
reconditis quibusdam argumentis adduce-
batur; nam exquiſitæ rationes vulgus non
movent, ſed quia multa quotidie exempla
accidere videbantur, quæ Fatum ſaltem
humanis opibus declinari non poſſe ho-
mines admonerent. Oraculi monitu Crœ-
ſo [a] parefactum eſt Fatum eſſe, ut ejus fi-
2 lius Atys, quem unicè diligebat [nam
alter orbatus audiendi, orbatus loquendi
facultate calamitas patris, non gaudium ha-
bebatur] ferro interiret; ejus rei metuens
Crœſus arcebat adoleſcentem a bello, ar-
cebat a ferro; non tela tractare, non ar-
morum exercitationibus intereſſe, non ja-
culis, aut haſtis manus admovere quamvis
cupientem, ſeſeque abſtrahi a ſtudiis ado-
leſcentiæ decoris conquerentem ſinebat.
Fortè tradunt accidiſſe, ut aper inuſitatæ
magnitudinis Myſorum culta devaſtaret,
qui miſſis ad Crœſum legatis poſtularunt,
ut ſibi filium cum delectâ juvenum manu
mitteret, ut feram, quæ damnis ingenti-
bus afficiebat regionem, tollerent. Nega-
vit Cræſus in animo ſibi eſſe filium mit-
tere, ſe quippe Fatorum minas pertime-
ſcere; filius inſtare, ne ſe eo decore ſpo-
liatum iret, a quo nullus metus; nam ſi,
inquiebat, fatum eſſet, ut dente, vel aliâ
quapiam ratione interirem, non ſanè ten-
derem, ſineremque te in meâ ſalute tuen-
dâ potiùs nimia timidum, quàm parum cau-
tum haberi; nunc autem, quum adver-
sùs feram vocer, quod mihi periculum a
ferro? Perſuaſit Crœſo, ſed infelici adole-
ſcenti nocuit perſoaſiſſe; nam dum vena-
tores miſſi, dum Crœſi filius, dum canum
turba excitam e cubilibus feram perſequun-
tur, & jam aſſequuti fugientem ſævienti
circumfunduntur, Adraſtus Crœſi hoſpes,
dum aprum ferro petit, a ferâ quidem a-
berravit, Atyn autem, dum inter primos
verſatur, & affectat decus interemptæ feræ
cuſpide incautum tranſverberavit. Sed hic 3
ab hoſpite peremptus eſt invito; Seleucus a
Ptolemæo, Ceraunus qui vocabatur, volen-
te; nam quum oraculi ſortem accepiſſet, ca-
veret Argos; nam ſi Argos adventaſſet, fore
ut occideretur, ſummo ſtudio & Argos Pelo-
ponesium, & Argos Amphilochium, & Ar-
gos Oreſteum, & Argos a Diomede conditū
vitaverat, fruſtra; nam [b] Lyſimachiæ ab ho-
ſpite Ptolemæo trucidatus ad aram, quæ ex
eo, quod ab Argonautis fuiſſet conſtituta,
argos dicebatur, implevit oraculi ſortem.
Haud diſſimili ambage oraculum Jovis Do-
donei conſulenti Alexandro Regi Epiro-
tarum data dictio erat, vitaret Acheruſiam
aquam, Pandoſiamque urbem; idcirco A-
lexander maturiùs in Italiam trajecerat, ra-
tus id oraculum ad Acherontem fluvium,
urbemque Pandoſiam in Epiro ſitam perti-
nere; ſed dum fatom fugit, in fatum in-
cidit; nam [c] Acherontem flumen, & Pan-
doſiam urbem, & exitium in Italiâ, ubi
minimè credidiſſet, invenit. Caligula [d] ve-
rò Antiatinis ſortibus monitus exitium ſi- 4
bi a Caſſio imminere, Caſſium Longinum
Aſiæ Proconſolem occidendum mandave-
rat, oblitus Chæream Caſſium vocari, a
quo eſt interemptus. Quid autem de Aſtya-
ge Rege Medorum loquar? nonne [e] his
ipſis remediis, quæ contra Fatum paraverat,
deſtinatam Fato ſortem provocavit? nam
quum

[a] Herodot. libr. 1. [b] Pauſan. in Phocic. ſive libro 10. & Juſtinus libr. 17. [c] Plinius libr. 3. cap. 11.

[d] Suet. in Vitâ Caligul. cap. 57. [e] Herodot. libr. 1. cap. 108. & Juſtin. libr. 2.

quum Regnum ſibi erepturum ex Mandane filiâ natum puerum vates ceciniſſent; ex ipſâ Cyrum procreatum in montibus, qui ferarum multitudine refertiſſimi videbantur, juſſit exponi; Cyrus autem præter omnium ſpem incolumis conſervatus quum adoleviſſet, & apud Perſas multum auctoritate poſſet, hac ipſâ injuriâ irritatus, adnitente maximè Arbace, Aſtyagem Regno ſpoliavit, Imperiumque Medorum ad Perſas transtulit. Eadem [a] Amulio fortuna accidit; dum vitare Fatum vult, & fratris filiam Veſtæ legit ſacerdotem, ne procreare Liberos poſſet, dumque jam editos pueros aſportari in vaſtas ſolitudines jubet; ultores habuit ſceleris nepotes, quos crudeliſſimè necandos mandaverat. Jam verò his
5 exemplis plenæ ſunt poëtarum ſabulæ; non enim OEnomaus [b] Fatum vitavit prohibendo filiæ nuptias; non [c] Acriſius, quum Danaën in arctiſſimam cuſtodiam tradidiſſet; non [d] OEdipus, quum hujus ipſius rei causâ Patriam, patremque, quem putabat, reliquiſſet; immo his ipſis, quæ declinandi Fati gratiâ fecerant, in Fata inciderunt. Sed nos ad fabulas delabimur, quæ tamen imperitæ multitudini non minùs, quàm hiſtoriæ, & veritas ipſa perſuadent; quapropter quum nobis propoſitum ſit oſtendere, cur tam eſſet vulgo perſuaſum vitari non poſſe Fatum, non minùs ad rem pertinent, quàm hiſtoriæ; nihilo tamen ſecius ad hiſtorias revertamur. Som-
6 nio monitus [e] Cambyſes Fatum eſſe credidit, ut Smerdis Perſarum Imperium occuparet; eo metu perculſus fratrem, qui eo nomine vocabatur, inſontem interfici juſſit, nec parricidium Cambyſæ profuit; immo quod erat comparatum ad Fatum avertendum, ut Fatum impleretur, effecit; nam eâ occaſione ſumptâ Smerdis alius extincto ſimillimus formâ, quum Smerdim vivere divulgaſſet, & impias fratris manus effugiſſe, faventibus Perſis aliquandiu imperavit; Cambyſes verò dictum confirmavit: *fugiendo fata, in ipſa fata ruitur;* ſic enim ea ſuis laqueis irretitos tenent, ut neque fortuna, neque conſilium ullum poſſit expedire. Quum [f] Meſſenam capi fatum eſſe
7 vates ceciniſſent, niſi virgo ex Æpytiâ gente immolaretur, Ariſtodemus Meſſenius filiam virginem obtulit immolandam; ſed eo conſilio Meſſenam imminente Fato non potuit expedire; nam amator puellæ, ne ea ſacrificaretur, multa commentus ubi ſeſe nihil proficere animadvertit, puellam ex ſe ſe gravidam eſſe mendacio affirmavit; ob eamque cauſam non eſſe mactandam, quum virgo, non mulier Fatis poſceretur. Jurgio inter amatorem, & patrem puellæ orto, quum ob tam impudens amatoris mendacium Ariſtodemus excanduiſſet, filiam jugulavit, ut diſſecto ventre oſtenderet non eſſe prægnantem; ita puellam non immolavit, ſed occidit; nec ſuis conſiliis Fatum impedivit, quod averti poſſe immolatâ virgine videbatur. His, aliiſque compluribus exemplis adducti homines vulgò humanis opibus non poſſe vinci Fatum crediderunt; ſed inprimis vulgo perſuaſerant obſiſti non poſſe Fato doctorum hominum, ſapientumque ſententiæ, de quibus, Auditores, alio die diſſeremus.

DISSERTATIO XI.

De Fato in eundem Virgilii locum.

Munera ſingularum Parcarum, & unde earum nomina deducantur. Chalcidii etymologia de Lacheſi improbatur. Quomodo Stoici Fati neceſſitatem cum libertate voluntatis noſtræ conjunxerint; quod explicant ſimilitudine cylindri per declive devoluti, & fluminis cuncta ſecum auferentis; a quorum ſententiâ non diſcrepat Plato. Servus Zenonis, quum plecteretur, quòd herum ſciebat, cuncta Fato fieri exiſtimare, dixit: Fatum fuit, ut peccarem; Zeno autem reſpondit, Fatum etiam fuiſſe, ut plecteretur.

TRes eſſe [g] Parcas Erebo, & Nocte genitas poëtæ tradiderunt, quas Atropon, Clotho, Lacheſin appellarunt. Chalcidius in Timæum Platonis putat Atropon cœleſti illi, altiſſimoque orbi præſidere, quem ἀπλανῆ Græci [h] vocant, latinè dicere poſſis inerrantem, licèt ea appellatio ad ſtellas, quæ Cœlo ſunt infixæ, pertinere videatur; Ἄτροπον autem 1
dictam arbitratur, quòd ille ſupremus æthereus orbis non deflectat a recto curſu, nec obliquus meet; Clotho verò præeſſe ſtellarum errantium orbibus, & Clotho appellatam propter variè perplexam, tortuoſamque vertiginem; Lacheſin denique eſſe omnium infimam, & lunari globo ſubjectam partem Univerſi gubernare; & Lache-

[a] Tit. Livius libr. 1 Plutarch. in Vitâ Romuli, & Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 1. Antiq. Rom. [b] Diodor. Sicul. libr. 4. Bibliothec. Hiſtor. [c] Hyginus fab. 63. Pauſan. in Corinth. [d] Idem Hygin. fab. 67. [e] Herodot. libr. 3. cap. 30. [f] Pauſanias in Meſſenicis, ſive libr. 4. [g] Heſiodus in Theogon. [h] Macrob. libr. 2. cap. 4. in Somn. Scip.

cheſis nomen accepiſſe, quòd ſortita fuerit
munus opera ſuperiorum, effectuſque ſu-
ſcipiendi; quod etymon, ut commune poſ-
ſis improbare; omnes quippe Parcæ ſortitæ
ſunt aliquod munus, & *ἀπὸ τῦ λάχειν*, *a ſorte*
ſcilicet, quòd hunc orbem, quem Lache-
ſis regit, ſors, & fortuna gubernare videa-
tur; quum ratio, atque conſtantia ſumma
eluceat in Cœleſtibus; Plutarchus autem
non [a] Atropon, ſed Clotho tradit ſtellis
inerrantibus præſidere. Hæ Parcæ quid-
2 quid neverunt, Fatum eſſe dixerunt, nec
ulli Deo tantam conceſſam poteſtatem, ut
Parcarum decretis obviam ire poſſit, earum-
que leges irritas facere; ideo [b] Tibullus
cecinit:

Hunc cecinere diem Parcæ fatalia nentes
Stamina non ulli diſſoluenda Deo;

& Lucianus in Jove confutato negat, vita-
ri poſſe, quodcunque Parcæ ſtatuerunt, &
omnia, quemadmodum viſum eſt Parcis,
evenire. Atque hæc de Fato ſententia eſt
poëtarum; neque enim Fatum aliud eſt,
quàm Parcæ; nam licèt, & [c] Fatum Ere-
bo, & Nocte procreatum ferant, tamen
a Parcis Fatum non arbitrari diverſum
intelliguntur. Sed & ſapientiæ ſtudium
3 profeſſi Fatum eſſe inevitabile affirma-
runt; ſiquidem apud [d] Plutarchum He-
raclitus: *πάντα καθ᾽ εἱμαρμένην, τὴν δὲ αὐτὴν*
ὑπάρχειν ϗ ἀνάγκην aſſeverat, quæ verba
ſic explicantur: *omnia Fato evenire, idem*
eſſe etiam neceſſitatem. Sed & Stoici apud
Agellium [e] Heraclito quodammodo aſſen-
tiuntur; ſiquidem eo auctore Chryſippus
arbitratur Fato omnia moveri, & regi, nec
declinari poſſe, tranſcendique agmina Fa-
ti, & volumina; ideo [f] Zenonis ſamu-
lum ferunt, quum quippiam deliquiſſet,
& flagris plecteretur, quòd herum ſciebat
in eâ opinione verſari, ut omnia Fato fie-
ri exiſtimaret, exclamaſſe: fatum fuit, ut
peccarem, quid me punis? qui tamen ne-
quitiam ſervi refutavit, quum diceret: fa-
4 tum fuit, ut te plecterem. Re enim verâ
Stoici noſtræ voluntatis libertatem Fati
neceſſitate non illigabant; nam ſemel a
Deo decretum volebant, ut ſiquis hoc fa-
ceret, talis eventus facientem ſequeretur;
ſed hoc facere, vel non facere arbitrio no-
ſtro relinquebant; extatque apud Cicero-
nem Chryſippi ſimilitudo, qua mentem no-
ſtram aliquâ Fati lege implicatam cylindro
comparat per declive devoluto, Fatum au-
tem devolventi [g] facultati: *ut igitur*, in-
quit, *qui protruſit cylindrum, dedit ei princi-*
pium motionis, volubilitatem autem non dedit;
ſic viſum objectum imprimet illud quidem, &
quaſi ſignabit in animo ſuam ſpeciem; aſſenſio no-
ſtra erit in poteſtate, eaque, quemadmodum in
cylindro dictum eſt, extrinſecus pulſa, quod reli-
quum eſt, ſuapte vi, & naturâ movebitur.
In quibus verbis, quamquam Cicero Fa-
tum haud nominat, ſed viſum objectum;
tamen hanc ſimilitudinem allatam eſſe a
Chryſippo ad exprimendam vim Fati [h] con-
ſtat ex Agellio. Atque hoc eſt, quod Cor-
nelius [i] Tacitus, quem citavimus, ait illos, 5
qui Fatum ex principiis, nexibuſque natura-
lium cauſarum connectunt, electionem vitæ
nobis relinquere; *quam ubi elegeris certum*
imminentium ordinem. In quibus verbis ad-
notanda vox *nexus*, quæ Fati vim, naturam-
que comprehendit, & continet; ſiquidem
Fatum eſt a Græcis [l] appellatum *εἱμαρμένη*,
εἱμαρμένη autem *ἀπὸ τῦ εἱρμῦ a ſerie, nexu-*
que ſcilicet, ut Euſtathius in Homerum
docet; quod & Suidas comprobat, qui *εἱ-*
μαρμένην eſſe confirmat *εἱρμόν τινα, ϗ ἐπισύν-*
δεσμον ἀπαράβατον δι᾽ αἰτίαν ἀνεμπόδιστον, hoc
eſt: *ſeriem quandam, vinculumque, & inevi-*
tabilem nexum ob cauſam, quæ nequit impedi-
ri. Nec diſſimili ratione dictam putat *εἱμαρ-*
μένην quaſi *εἱρομένην τινα continentem, atque con-*
nexam in libro de Fato gravis auctor inpri-
mis Plutarchus; & Stoicis placet, ut Chry-
ſippus apud Agellium [m] docet, Fatum eſſe
indeclinabilem rerum ſeriem, & catenam,
quæ volvat ſeſe, & implicet per æternos
conſequentiæ ordines, ex quibus apta,
connexaque ſit. Eſt igitur, ut Stoicis vi- 6
detur, Fatum nexus, volumenque cauſa-
rum; ſed nexus, qui volentes illigat, illi-
gatos tenet nullis humanis conſiliis exolven-
dos; & quemadmodum in rapidum, & cun-
cta vi ſuâ auferentem fluvium qui ſe ſpon-
te demiſit, poterat non demittere, ſed ubi
in illis vorticibus ſtetit, auferatur, neceſſe
eſt; ita contingit in Fato Stoicis auctoribus;
eſt quidem extra Fatum impetus voluntatis;
ſed ubi voluntas in illud agmen ex æterni-
tate fluentium cauſarum ſeſe immerſit, in
illis quaſi vorticibus Fati tenere curſum non
poteſt, quem ſibi propoſuerat; ſed rapitur in
abruptum, & quò nolebat, aut non puta-
bat, alliditur. Cui ſententiæ Stoicorum
ſimilis eſt Platonis in Timæo ſententia; qui
Deum inducit hominum animis recens pro-
creatis oſtendentem, quid quodque genus 7
vitæ conſequatur, ut in vitam ingreſſæ eli-
gant meliora, deterioribus repudiatis, ipſe

verò

[a] Plutarch. de Fato in principio. [b] Tibull. libr. 1. Eleg. 8. [c] Heſiodus in Theogon. v. 210. [d] Plutarch. de Plac. Philoſ. libr. 1. cap. 27. [e] A. Gell. Noct. Attic. libr. 6. cap. 2. [f] Diogen. Laërt. libr. 7. ſegm. 23. in Vitâ Zenonis. [g] Cicero de Fato.

[h] A. Gell. libr. 6. cap. 2. [i] Corn. Tacit. Ann. l. 6. n. 22. [l] A. Gell. libr. 6. cap. 2. & Plutarchus de Fato. [m] A. Gell. libr. 6. cap. 2.

verò extra culpam ſit accidentium neceſſariò animis imprudentibus malorum; ideo Plutarchus in libris de Placitis Philoſophorum [a] ait ſimilia de Fato Platonem Stoicis opinari.

DISSERTATIO XII.

De Fato, in eundem Virgilii locum.

Fatum eſt Dei lex, & a fando dicitur, quum ſit id, quod Deus fatur; ideo, quum omnibus mors a Deo decreta ſit, ea Fatum appellatur; verùm violenta præter Fatum dicitur; quamobrem reprobatur Julius Scaliger, qui in hoc Virgilium reprehendit. Anacreon obiit acino uvæ paſſæ ſuffocatus; Æſchylus ab aquilâ, dejectâ in ejus caput teſtudine; gaudio Sophocles, Philippides, Chilon, & Dionyſius.

LAjus, quum de Liberis procreandis conſuluiſſet Apollinem, hoc reſponſum dicitur accepiſſe [b]:

Cave, ne vetitos Liberûm ſulcos ſeras;
1 *Generatus ille te mactabit impiè,*
Omniſque reſpergetur Aula ſanguine.

Lajus intemperantiâ libidinis victus filium procreavit; ſed quum pertimeſceret editam oraculo ſortem, puerum natum regii armenti cuſtodi tradidit occidendum; is tam crudele miniſterium detractavit; ut autem Regis voluntati ſatisfaceret, infantem pedibus gladio perforatis vimine ſuſpendit ex arbore, ratus inediâ periturum; ſed res aliter multo evenit; quippe caſu ſervatus infans, qui OEdipus a timore pedum eſt appellatus, quum adoleviſſet, ex injuriâ Laii ortâ rixâ, patrem ignarus interfecit. Hoc exemplo nonnulli utuntur ad explicandum, quomodo quod fato ſancitum eſt omnino ſit eventurum; & tamen aliquid ſit poſitum in noſtrâ poteſtate. Nam Lajus operam Liberis dare nullâ Fati lege cogebatur, poteratque arbitratu ſuo a venereis voluptatibus abſtinere; ſed quoniam cupiditati ſuæ obtemperavit, neceſſarium fuit, ut incurreret in ſortem Fato deſtinatam; nec ullâ arte poterat vitare mortem a filio imminentem. Eodem modo [c] Thetis Achil-
2 li prædixerat, ſi Trojano bello ſe implicaret, fore, ut cum ingenti gloriâ admodum adoleſcens moreretur; ſin autem bello abſtinuiſſet, diutiſſimè in Patriâ inglorium eſſe victurum; nulla Fati neceſſitas Achillem ad bellandum impellebat; & manus cum hoſtibus conſerere, vel non conſerere ejus erat arbitrii; ſed quia cupiditate gloriæ adductus otio bellum præoptavit, nullo modo ſe ſe potuit Fati laqueis expedire; & Achillis factum decreta fato mors neceſſariò conſequuta eſt. Sunt igitur in manu noſtrâ actiones, electioque vitæ, non ea, quæ actiones, electionemque vitæ conſequuntur; ideo Stoici [d] quædam Fato tribuunt, quædam voluntati. Plato autem alia putat providentiâ, alia Fato evenire, alia vi noſtræ libertatis, alia caſu, alia fortunâ; ſed Fatum, de quo loquimur, a Deo pendet, a Dei providentiâ manat. Nam
Stoicis [e] placet, & [f] Platoni, Deum, quum 3
conderet Univerſum, ſciviſſe legem, qua omnes tenerentur, eam legem Fatum appellari; ex eo ſuſpenſa omnia, & ſerie quadam inter ſe connexa. Ideo Chryſippus apud Plutarchum [g] Fatum definit legem rerum in Mundo; & apud [h] Apulejum Plato legem, per quam inevitabiles Dei cogitationes, atque incepta complentur. Quin & hujus nominis originem ab hoc plerique deducunt; nam [i] Priſcianus Fatum a fando dictum putat; quod enim Juppiter ſit fatus, id eſſe Fatum; & [l] Varro, quod Parcæ ſint fatæ, vult eſſe fatum; Minutius autem Felix in Octavio *quid*, inquit, *aliud eſt Fatum, quàm quod de unoquoque noſtrûm Deus fatus eſt?* Quod autem æterna lex eſt, &
communis omnibus, decretumque Dei, & 4
effatum, ut omnia orta occidant, & colligata diſſolvantur; ideo ſub fati nomine mors venit, quam duplicem volunt eſſe. Nam aut expectatâ maturitate moriendi, aut vi quapiam extrinſecus allatâ animantis natura diſſolvitur; prius illud mortis genus Fato evenire, Fato ſcilicet illo communi, quod omnes Mortales complectitur, poſterius præter Fatum dixere. Nam lex eſt a Deo conſtituta, ut omnia orta occidant, & aucta ſeneſcant; ſed non antequam augeantur, non antequam vires vel ſenio confectæ, vel internis cauſis conſumptæ extinguantur. Cornelius [m] Tacitus inducit
Germanicum jam moribundum ſic loquen- 5
tem: *Si fato concederem, juſtus mihi dolor etiam adverſùs Deos eſſet;* & [n] Cicero Philippicâ primâ: *hunc*, inquit, *ut ſequerer, properavi; quem præſentes non ſequuti ſunt,*

---

[a] Plutarch. de Placitis Philoſophor. libr. 1. cap. 27. [b] Sophocl. in Oedipo, Diodor. Sicul. libr. 1. Bibliothec. Hiſtor. Hygin. fab. 66. & 67. & Chalcidius in Timæum Platonis pag. 244. Edit. Meurſii. [c] Hygin. fab. 96. & Chalcid. ibid. [d] Plutarchus de Placit. Philoſophor. libr. 1. cap. 27. [e] Seneca de Provident. cap. 5. [f] Stobæus Eclog. Phyſic. libr. 1. cap. 9. & Plato de Legib. libr. 10. [g] Plutarch. de Placit. Philoſoph. libr. 1. cap. 28. [h] Apulejus de Dogm. Platonis. [i] Priſcian. libr. 12. [l] Varro de Ling. Lat. libr. 5. [m] Cornel. Tacitus libr. 2. Ann. c. 71. [n] Cic. Philipp. 1. in Narrat.

non ut proficerem aliquid (neque enim ſperabam id, neque perficere poteram) ſed ut, ſiquid mihi humanitus accidiſſet (multa autem impendere videbantur præter naturam etiam, præterque fatum) hujus diei vocem teſtem Reipublicæ relinquerem meæ perpetuæ erga ſe voluntatis; & Demoſthenes in oratione illâ nobili de coronâ ſic ait: ὁ μὲν τοῖς γονεῦσι νομίζων μόνον γεγενῆσθαι τὸν τῆς εἱμαρμένης, καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον περιμένει; quæ verba ſic interpretamur: *qui ſe putat ſolùm parentibus genitum, fatalem mortem, & ſponte venientem expectat*. Quare nihil erat, quod [a] Julius
6 Scaliger Virgilium apud Voſſium reprehenderet, quòd quarto libro dixerit:

Nam, quia nec Fato, meritâ nec morte peribat;

quem unum errorem in Virgilio ſibi repertum ajebat; ſed, me auctore, Scaliger extra culpam Virgilium ponat, & quaſi quemdam Deum poëtarum, vel ἀναμάρτητον pronunciet, licet. Præclarè quippe ſe res habet; omnibus vitæ finis eſt conſtitutus; ſtat ſua cuique dies omnium ſeriùs, ocyùs verſatur urna; ſed in manu noſtrâ eſt hanc moriendi neceſſitatem prævertì; multa præterea accidunt, quibus in medio vitæ curriculo noſter hic curſus intercipiatur; quod quum evenit, præter naturam putatur evenire [b].

Dant alios Furiæ torvo ſpectacula Marti;
Exitio eſt avidis mare nautis.

Anacreon obiit [c] acino uvæ paſſæ ſuffocatus;
7 Æſchylus [d] ab aquilâ, dejectâ in ejus caput teſtudine; gaudio [e] Sophocles, & Philippides comœdiarum ſcriptor, & Chilon, & Dionyſius tyrannus; veneno [f] Demoſthenes, & [g] Alexander, & [h] Hannibal. Quia omnia genera violentæ mortis perſequatur, quum etiam pudor Dialecticum Diodorum [i] extinxerit? Hæc autem mors, quæ poteſt declinari, quæ non omnibus imminet, præter naturam accidere, præterque Fatum dicebatur. Quid eſt in Virgilio reprehendendum? Dido in ipſo ætatis flore ſibi necem conſciverat, non expectaverat extremam ſenectutem, vel morbum, qui ſe naturæ ſponte diſſolveret; non ſuo Fato mori videbatur, quia poterat longiùs vitam producere; non quia hic Didonis interitus effugeret oculos, & ſcientiam cuncta cernentis, & cognoſcentis Dei, quæ & ipſa Fatum vocatur, quod impiè Poëta aſſeveraſſet; ſapienter enim Heſiodus [l] dixit:

Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς, καὶ πάντα νοήσας.

DISSERTATIO XIII.

De Fato, & Fortunâ; in eundem Virgilii locum.

Voluntas Dei eſt Providentia, Fatum, & Fortuna; minorum etiam Deorum voluntas appellabatur Fatum; ſed huic reſiſti poterat; Fati autem legibus, quod eſt ſummi Dei voluntas, Deum ipſum teneri Stoici voluerunt. Ineptè Macrobius Virgilium reprehendit, quòd Fortunam omnipotentem appellet. Homines medium Fortunæ numen invenerunt, ne quum eam conviciis proſcindunt, Providentiam Dei accuſare videantur. Cur Homerus Fortunam nunquam nominet.

PRovidentiam Dei eſſe rerum in mente divinâ ſtabilem, ſimplicem, æternamque rationem; Fatum verò rerum, quæ gerere ſtatuit Deus, explicationem philoſophi nobiles inprimis tradiderunt. Chalcidius in
Timæum Platonis *Providentiam Dei eſſe vo- 1
luntatem; voluntatem porro ejus ſeriem eſſe cauſarum; quà verò voluntas eſt, providentiam dici; quà autem ſeries cauſarum, appellari Fatum aſſeverat. Ex quibus conſtat Antiquis placuiſſe Fatum eſſe divini Numinis voluntatem, vel quippiam adeo cum voluntate conjunctum, adeo ab eaque pendens, ut ſecerni vix queat, & ſeparari. Quum ergo voluntas Dei fatum nuncupetur, non mirum, ſi etiam minorum Deorum voluntates fata placuit Priſcis appellari; hujus rei Virgilius eſt teſtis, & quidem locupletiſſimus, apud quem ſic [m] loquitur Juno:

Heu ſtirpem inviſam, & fatis contraria noſtris
Fata Phrygum.....

Quod eſt perinde, ac ſi dicat fata Phrygum contraria noſtræ voluntati; quod enim volebat Juno, videlicet ut Carthago Orbis terrarum imperium conſequeretur, Prhygum fata non permittebant; & alio in loco idem poëta [n] cecinit:

Filius huic fato Divûm, proleſque virilis
Nulla fuit.....

Sed minorum Deorum voluntatem poſſe 2
putabant impediri; illud inevitabile Mortalibus Fatum, quod ſummus ille Deorum ſtatuiſſet; & quid dico Mortalibus? Deum ipſum [o] Fati legibus teneri Stoici crediderunt; abſurdum videtur id, & reſpuendum,

---

[a] Jul. Cæſ. Scaliger. apud Voſſium in Etymol. in V. Fatum. [b] Horat. libr. 1. Od. 28. [c] Plin. l. 7. c. 7. [d] Idem libr. 10. cap. 3. [e] Idem libr. 7. cap. 53. [f] Plutarch. in Vitâ Demoſth. [g] Idem in Vit. Alexandri. [h] Tit. Liv. libr. 39. Plutarch. in Vitâ Hannib. & Q. Flaminii, & Plin. de Viris Illuſtrib. cap. 42. [i] Plin. libr. 7. cap. 53. [l] Heſiod. in Oper. & Dieb. v. 265. [m] Virgilius Æneid. libr. 7. [n] Idem libr. 7. v. 50. [o] Seneca de Provid. c. 5.

dum, ſed explicatum efficitur tolerabilius. Deum quippe optimum optima conſentaneum eſt voluiſſe; non mutat ergo voluntatem, quia non poteſt velle meliora; nam, ut ait [a] Seneca, imminutio ſit majeſtatis mutanda feciſſe; & quemadmodum quo quiſque firmior eſt, & melior, eo etiam habetur conſtantior; & imbecillium eſt, & ſtultorum voluntatis crebra mutatio; ſic immenſa Dei fortitudo, immenſa bonitas, immenſa ſapientia immutabilis; quum paret ergo Fatis, paret ſibi, &, ut ait [b] Seneca, ipſe eſt neceſſitas ſua. Quare deſinat irridere Lucianus decreta ſapientum; deſinat cavillari nil poſſe Deum, quia Fatum poſſit omnia; nam Deus ipſe Fatum eſt: *vis*, inquit [c] Seneca, *illum Fatum vocare? non errabis; hic eſt, ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, cauſa cauſarum*. Atque hanc Dei voluntatem
3 etiam Fortunam Sapientes vocaverunt; hinc apud Ciceronem Varro ſic inducitur [d] loquens: *quem Deum appellant, omniumque rerum, quæ ſunt ei ſubjectæ quaſi prudentiam quandam procurantem Cæleſtia maximè, deinde in Terris, quæ pertinent ad homines; quam interdum neceſſitatem appellant, quia nihil aliter poſſit, atque ab eâ conſtitutum ſit, intervenire, quaſi fatalem, & immutabilem continuationem ordinis ſempiterni; nonnunquam quidem eandem fortunam, quòd efficiat multa improviſa, nec opinata nobis propter obſcuritatem, ignorationemque cauſarum*. Ex quibus apparet, auctore Cicerone, eandem eſſe providentiam Dei, Fatum, atque Fortunam; nec aliud Virgilio videtur, qui Fortunam cum Fato conjungit, & appellat [e] omnipotentem:

Fortuna, inquit, *omnipotens, & inevitabile Fatum*.

Quem locum ineptè [f] Macrobius reprehendit, quòd nimium Fortunæ tribuat,
4 quam Homerus ne nominet quidem, ſed omnia divino decreto fieri aſſeveret. Non enim Virgilius eam Fortunam appellat omnipotentem, quam [g] Plinio teſte medium invenit mortalitas ipſa Numen, quam Galenus in oratione, qua juvenes exhortatur ad artes, volubili rotæ inſidentem, & ſtultorum turbâ circùmfuſam deſcribit; quam Juvenalis [h] ab hominibus fieri Deam, Cœloque locari affirmavit; quam [i] Seneca invidam fortibus viris, non æqua bonis præmia impertiri dixit; quam [l] inconſtantem,

volubilem, cæcam, indignorumque fautricem eſſe volunt. Mortalium iſta convicia, qui, ne providentiam Dei accuſare videantur, fortunæ nomine abutuntur; hujuſmodi fortunam agnoſcat Ariſtoteles, ſi verum eſt, quod [m] Plutarchus in libris de Placitis philoſophorum, aliique Veteres tradiderunt; Ariſtotelem putare non eſſe locum providentiæ ſub orbe Lunæ, ſed cuncta temere, caſuque ferri, & fortunâ regi, & gubernari; nobis verior ſedeat ſententia, omnia Dei providentis nutu adminiſtrari; & Saluſtii [n] veteris illius philoſophi dictum non improbemus, qui ſobolem, partemque providentiæ eſſe Fortunam arbitratur. Nec aliud [o] Virgilio fortuna, quàm Fatum, aut Deus; nec id novum; nam præter [p] Ciceronem alii quoque multi Fortunam Deum eſſe, & a Deo pendere putaverunt; immo etiam vulgò Fortunam Δαίμονα appellarunt, quod nomen etiam illi ſummo rerum Conditori convenire declarat [q] Plato; hinc Ariſtophanes ait: 6

Τῦ σώματος γὰρ ὐκ ἐᾶ τὸν κύριον
Κρατεῖν ὁ Δαίμων, ἀλλὰ τὸν ἐωνημένον.

Ideo fortunatos εὐδαίμονας, miſeros, & infortunatos κακοδαίμονας quaſi bonum, vel malum dæmonem ſortitos dixerunt. Ovidius [r] quoque manifeſtò Fortunam Deum vocat; ſic enim ait:

At tu, ſeu ratio te noſtris appulit oris,
Sive Deus, regni commoda carpe mei;

& Poëta Græcus, quæ nos dicimus eſſe dona Fortunæ, Deorum dona dicit his verſibus:

Οὕτω τὰ χρήματ' ἴδια κέκτηνται βρότοι,
Τὰ τῶν θεῶν ἔχοντες ἐπιμελόμεθα.

Quin eam cauſam eſſe duco, cur Homerus abſtinuerit Fortunæ nomine, quòd eam ſemper Dæmonem appellarit, ut [ſ] hoc verſu.

Ἀλλ' ἐμὲ τὸν δύστηνον ἐφέσιον ἤγαγε Δαίμων

Sed ut ad Virgilii locum, unde digreſſi ſumus, revertamur [quæ tamen digreſſio 7 ad alios Virgilii locos pertinet explicandos] non omittendum eſt in hoc hemiſtichio imitationem homericæ ſententiæ latere; nam Homerus, quum dixiſſet Achillis iram Græcis fuiſſe cauſam multorum funerum, ſubdidit [t]:

..... Διὸς δ' ἐτελείετο βυλή,

hoc eſt:

Sunt expleta autem magni conſulta Tonantis

[a] Senec. Quæſt. Nat. libr. 1. in princip. [b] Idem de Provid. cap. 5. & Auctor libri de Mundo. [c] Idem Seneca Natural. Quæſt. libr. 2. cap. 45. [d] Cicer. Academ. Quæſt. ſecundæ Edit. libr. 1. [e] Virgil. Æneid. libr. 8. [f] Macrob. Saturnal. libr. 5. cap. 16. [g] Plin. libr. 2. cap. 7. [h] Juvenal. Sat. 10. v. ultim. [i] Senec. in Hercul. Furent. Act. 2. v. 523. [l] Horat. libr. 1. Od. 35. Cicer. libr. 3. de Natur. Deor. & Pacuvius apud Auctorem ad Herenn. libr. 2. [m] Plutarch. libr. 1. de Placit. Philoſoph. Ariſtot. Phyſ. libr. 2. cap. 2. [n] Salluſtius de Diis, & Mundo. [o] Virgilius Æneid. libr. 8. [p] Cicer. de Nat. Deor. libr. 3. Lactant Firmianus libr. 3. cap. 2. & 29. de falsâ Sapientiâ, & Plinius libr. 1. cap. 8. [q] Plato in Apolog. Socr. [r] Ovid. Faſtor. libr. 3. [ſ] Hom. Odyſs. η. v. 248. [t] Idem Iliad. α. v. 5.

Noſter autem affirmat Æneam exulaſſe, erraſſe multum, multaque mari, & terris, & bello eſſe perpeſſum; ea autem omnia pertuliſſe Fato; quod nihil aliud ſignificat, quàm completam eſſe Dei voluntatem, & conſilium ad exitum perveniſſe.

DISSERTATIO XIV.

In ea verba, quæ conſequuntur: *Lavinaque venit &c.*

Multi Hercules ante Herculem Amphitryonis filium floruerant; & proinde juramentum per Herculem apud Plautum in Amphitryone, non uſurpatur per figuram prolepſin, ut Vir quidam doctus exiſtimavit. Servium, dum putat Lavinium, Lavinum, & Laurentum eandem eſſe urbem, errare evincitur ex Dionyſio Halicarnaſſeo, & Strabone. Eliſio literæ M exprimit difficultatem; & repetitio copulæ Et *auget orationis granditatem.*

Multa nimiùm diximus, Auditores, de principio divinæ Æneidos; ac vereor, ne vobis videar diutiùs, quàm oporteret, inprimis præclariſſimi operis verſibus enarrandis immoratus; ſed veniam dabitis, Auditores, juſtæ moræ; nam quemadmodum qui templum magnificum opere, ſplendidum opulentiâ, artificio egregium ſunt contemplaturi, antequam ingrediantur, in ipsâ ædificii facie ſpectandâ diutiùs immorantur; nec ſtatim ad interiora progrediuntur, ſed externâ
1 ſpecie conſpiciendâ non brevi ſpatio temporis oblectantur; ita nos aggreſſi ad opus in totâ linguâ latinâ longè luculentiſſimum explicandum, ejuſque virtutes contemplandas, diutiùs in ipſo initio, & quaſi operis fronte ſpectandâ verſati ſumus, antequam ulterius procederemus. Acceſſit eodem ſuſcepti operis magnitudo, quæ nobis incuſſit timorem, & attulit cunctationem, quæ neceſſariò ſequitur magna conantes; ac videmur eos imitati, qui profundum ingreſſuri diutiùs morantur in litore, quum magnitudine numquam antea a ſe tentati pelagi terreantur; ita nos tantum opus aggreſſuri, & cum Virgiliano Ænea in altum vela daturi, & ejus errorem prope immenſum perſequuturi, cunctati ſumus diutiùs, quàm conſtitueramus; quare in reliquis exequendis erimus fortaſſe breviores. Pergit autem Poëta perſequi, quas res geſſerit Æneas, & quo pervenit, & quæ pertulerit, & [a] ait: *Lavinaque venit littora*. Quo in loco quidam ſublatâ *que* [b] particulâ malunt Lavinia legere; 2
nec id abſurdum putant, nam licèt, quum Æneas in Italiam venit, nondum Lavinium litus a Laviniâ Latini filiâ diceretur; tamen poëtis uti conceditur figurâ, quæ Græcis prolepſis appellatur, quæ anticipatio latinè dicitur; ea uſurpatur quotieſcunque, quod poſteriùs eſt geſtum, vel nominatum, ante geſtum, vel nominatum ponitur. Hujus exemplum figuræ [c] vir doctus exiſtimat in Plauti Amphitryone reperiri; ubi per Herculem juratur, quum eo tempore, quo jurantes inducuntur, nondum Hercules natus eſſet; ſed fallitur, nam ante Herculem Amphitryonis filium multi Hercules floruerant, per quos concipi poterat jusjurandum. Sed vulgatam lectionem malim retinere; quippe gravius car- 3
men videtur, ſi legatur *Lavinaque venit*; præterea non eſt uti figurâ, quia Lavinum litus, antequam Æneas in Italiam adveniret, a Lavino Latini fratre vocabatur, ut Servius [d] cenſuit; qui tamen reprehenditur, quòd Lavinium, Lavinum, Laurentum eandem urbem eſſe crediderit; quum Dionyſius [e] Halicarnaſſeus, & [f] Strabo Lavinienſes, & Laviniatas, & Laurentes tres eſſe populos doceant; ſed de his hactenus. Quoniam autem Virgilii locus Lavinii nos admonet, non prætereunda eſt hiſtoria, qua cur Lavinium eo loco, ubi conſtitutum eſt, conditum fuerit, explicatur. Quum Æneas [g] vel ab Erythræâ Sibyllâ, vel ab o- 4
raculo Jovis Dodonæi monitus eſſet, ut ad occaſum Solis navigaret; & quum ad eum locum deveniſſet, ubi menſas comediſſet, quadrupedem ducem nactus urbem conderet; fortè fortunâ accidit, ut quum Æneas Italiæ litoribus claſſem appuliſſet, Æneæ comites ſuppoſitum epulis apium, vel e pane quadras comederent; itaque viſum eſt condendæ urbis tempus adveniſſe. Sacrorum igitur apparabat Æneas, & jam aræ ſuem prægnantem immolaturus admoverat; ſed ea e manibus elapſa ſacerdotum fugit; Æneas fugientem ſequutus eſt cum paucis, ratus eam oraculo ſignari ducem novæ coloniæ deducendæ; quum autem ſus in collem quendam veniſſet viginti quatuor ſtadiis diſtantem a mari, in eo feſſa conquievit. Ibi Æneas obſervato colle, & locis circumjectis, quum & humus non

ſatis

---

a Virgil. Æneid. libr. 1. in princip. *b* A. Gell. libr. 10. cap. 16 Jul. Cæſar Scalig. in Poëtic. libro 3. cap. 49. & Donatus in hunc Virg. locum. *c* Rubert. Titus loc. controverſ. libr. 8. cap. 9. *d* Servius ad hunc Virgil. locum. *e* Dionyſius Halic. Antiq. Roman. libr. 1. cap. 6. *f* Strabo libr. 5. de Italiâ. *g* Dionyſ. Halicarn. libr. 1. cap. 6.

ſatis fecunda, & locus remotus a mari, & mare importuoſum videretur, cœpit in ancipiti curâ verſari; nec ſatis conſtituere poterat, oraculo ne pareret, an regionem quæreret, locumque meliorem. Dubitantem vel audita repente vox, vel viſi in ſomnis Dei monuerunt, ne a Diis paratam ſibi felicitatem repudiaret; in loco, quem Numina oſtendebant, urbem conderet; ex eo, licèt admodum ſterili, & exiguo profectum multâ, & præſtanti regione potiturum; & quum tot anni, quot ſus fetus peperiſſet, effluxiſsent, ejus filium urbem magnam, fortunatamque conditurum, & Poſteros maximum in Terris imperium conſequuturos; quibus cognitis Æneas in eo ipſo colle ubi ſus conſederat, Lavinium condidit. Sed nos ad alia progrediamur,

5 ſequuntur [a] illa:

...... multum ille, & terris jactatus, & alto
Vi Superûm ſævæ memorem Junonis ob iram.

Et in primis quidem verbis nihil aliud adnotandum, quàm hiatus illi: *multum ille & terris*, quibus efficitur grandior oratio, carmenque ſonantius; illo etiam concurſu *M* litteræ, & *Jotæ*, quo *M* eliditur, exprimitur difficultas, quam paſſus eſt Æneas in illo errore; ſicuti ſermo legentis moratur, & hæret in colliſione duarum litterarum vocalis, & conſonantis; ad hæc repetita copula auget orationis granditatem, ut notat Demetrius Phalereus. In ſecun-

6 do carmine Superûm vis accipienda pro fato; quaſi fatum, & voluntas fuerit omnium Deorum, ut Æneas non ſolùm Trojam, & Patriæ litus relinqueret, ſed etiam ut multum jactaretur; vel ad Deorum vim reſpiciendum, quibus volentibus exciſum Ilium eſt, quos Virgilius his verſibus enumerat libro ſecundo:

Hîc ubi disjectas moles, avulſaque ſaxis
Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fumum,
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque a ſedibus urbem
Eruit; hic Juno Scæas ſæviſſima portas
Prima tenet, ſociumque furens a navibus agmen
Ferro accincta vocat.
Jam ſummas arces Tritonia, reſpice, Pallas
Inſedit nimbo effulgens, & Gorgone ſævâ;
Ipſe pater Danais animos, vireſque ſecundas
Sufficit, ipſe Deos in Dardana ſuſcitat arma.

Sed & in tertio libro Ilium everſum fuiſſe confirmat non ſolùm Junonis, verùm etiam omnium Superûm [b] voluntate:

... Poſtquam res Aſiæ, Priamique evertere gentem
Immeritam viſum Superis, ceciditque ſuperbum
Ilium......

DISSERTATIO XV.

Ubi de illo Virgilii loco agitur. *Multa quoque &c.*

Quamplures fuerunt in Pace fortes, qui in bello nullam virtutem præſetulerunt. Demoſthenes in prœlio clypeum dicitur abjeciſſe, fugæque ſe mandaviſſe. Fortitudo vera non tam in ſtrenuè rebus gerendis cernitur, quàm in cauſis, propter quas res geruntur. Litterâ P. nondum repertâ Penas *dicebatur* Denas. *Palladium, & Penates Dardanus accepit in dotem a Chryſê; & quum Arcades ex Peloponeſo propter imbrium magnitudinem deceſſiſſent, tranſlata ſunt in Samothraciam, deinde Ilium, & eo capto Romam; nam verum Palladium Diomedes, & Ulyſſes minimè abſtulerunt, ſed effictum ad illius ſimilitudinem; ſicut Mamurius juſſu Numæ fabricavit multa ancilia ſimilia illi, quod Cœlo ceciderat, & vates cecinerant, imperium Terrarum futurum, ubi illud ſervaretur.*

MUlti pacis artibus floruerunt, multi bellicis virtutibus immortalem ſibi gloriam compararunt; ſed pauci utroque laudis genere præſtiterunt, & bello victores magnifici, & pace ſuorum civium principes extiterunt. Nec mirum, ſi pauciſſimis omnium virtutum complexus, concentuſque contingit; quando una, eademque virtus in eodem homine rarò tota reperitur. Nam quidam perferunt vulnera, non perferunt moleſtiam morbi; Spartani [c] plagas magno animo tolerabant, ignominiam, contemptumque tolerare non poterant. Et, ne longiùs abeamus, fortitudo, & in pace, & in bello cernitur; ſed non omnes, qui in pace fortes reperti ſunt, eandem in bello fortitudinem præſtiterunt; exemplum ſit Aratus [d] ille Sicyonius; quis illo fortior, vel quum adversùs tyrannos fuit conſpirandum, vel quum pernicioſorum civium impetus ſuſtinendi, vel quum adverſæ res fortiter perferendæ? ſed ubi in aciem erat prodeundum, non modò fortitudo, ſed etiam aliæ virtutes virum alioquin egre-

gium

[a] Virgil libr. 1. Æn. [b] Virg. Æn. libr. 3. in princ. [c] Cicer. Tuſcul. Quæſt. libr. 5. [d] Plutarchus in Vitâ Arati.

gium relinquebant; itaque hoſtes Græciam impleverunt trophæis de Arato conſtitutis. Idem accidit [a] Demoſtheni? magno animo Demoſthenes Philippi potentiam laceſſivit, magno animo fregit adverſarios; ſed ubi manu cum hoſte fuit confligendum, deſtituit virum animi magnitudo; quapropter clypeum illum aureum, quo armatus in prœlium inceſſerat, dicitur abjeciſſe, fugæque ſe mandaviſſe. Ille igitur omnes numeros implet perfectæ fortitudinis, qui tam in pace, quàm in acie terribilia non reformidat. Atque hunc eſſe Æneam ſuum
2 Virgilius probat; &, ut oſtendat omnes fortitudinis partes eſſe conſequutum, poſtquam affirmavit, antequam bello implicaretur, multa mari, terraque conſtanter, & fortiter pertuliſſe, ne quis ei in bello fortitudinem putet defuiſſe, multis etiam perfunctum eſſe præclarè bellicis laboribus aſſeverat his verſibus, quos hodierno die ſuſcepimus [b] explicandos:

Multa quoque & bello paſſus, dum conderet urbem,
Inferretque Deos Latio, genus unde Latinum,
Albanique Patres, atque altæ mœnia Romæ.

In quibus verſibus adnotandum eſt bene, ac ſapienter feciſſe Virgilium, qui non tam laudavit Æneam, quòd bello ſit multa perpeſſus, quàm ob cauſas quibus perpeſſus eſt; nimirum ut urbem conderet, & ut Deos patrios in certâ, & ſtabili ſede collocaret; quorum alterum erga homines beneficentiæ, alterum pietatis erga Deos. Neque enim tam in ſtrenuè rebus geren-
3 dis, quàm in cauſis, quibus res geruntur, vera, vereque laudanda cernitur fortitudo; nam, ut ait [c] Cicero libro primo de officiis; *temerè in acie verſari, & manu cum hoſte confligere immane quiddam, & belluarum ſimile eſt; ſed quum tempus eſt, neceſſitaſque poſtulat, decertandum manu eſt, & mors ſervituti, turpitudinique anteponenda.* Quàm ergo laudandus Æneas, qui & dum pacem agitat, & dum bellum gerit, fortis eſt; & quod fortiter agit, agit pietatis in Deos er-
4 go, & in homines benignitatis? Nec prætereundum, quos Deos Æneas Latio dicatur intuliſſe; atque omnes intelligunt Veſtam, & Penates Deos ab Æneâ fugæ comites eſſe in Italiam tranſportatos; quum apud [d] Virgilium ſecundo libro legant:

Sacra, ſuoſque tibi commendat Troja Penates;
Hos cape fatorum comites, his mœnia quære;

& apud [e] Propertium:

Huc meliùs profugos miſiſti Troja Penates.

Hi verò Dii colebantur in templo, quod erat [f] non procul a foro conſtitutum; eorum imagines ſedentes, manibuſque tenentes haſtas antiquæ artis opere cernebantur. In multis aliis templis vetuſtis a ſe viſa eorum ſimulacra Dionyſius Halicarnaſſeus [g] aſſeverat omnia habitu militari, ſubſcriptum verò ſub baſi *Denas* fuiſſe; quod nomen penates exprimebat antiquitus; quippe P litterâ nondum repertâ *Penas Denas* dicebatur; eos autem Deos a Samothraciâ uſque pervectos ferunt. Chryſen [h] namque Pallantis filiam, quum Darda- 5
no nuberet, dotem dediſſe non regna, non aurum, non gemmas, ſed quod multo pretioſius cenſebatur, Palladium, & ſacra Deorum, qui Magni vocabantur. Poſteaquam verò Arcades relictâ Peloponeſo propter imbrium magnitudinem in inſulâ Thraciâ ſedem poſuerunt, Dardanum in eo loco templum his numinibus condidiſſe, arcana vulgo nomina ipſis imponentem, ſacraque facientem recondita, & ab oculis remota profanorum. Quæ, quamdiu manſit Veterum ſuperſtitio, in Samothraciâ [i] ſunt uſurpata; ubi verò majorem populi partem Dardanus in Aſiam trajecit, templa quidem, & myſteria manentibus in inſulâ populis reliquiſſe, Deorum verò ſimulacra ſecum aſportaſſe, quæ in urbe ſibi cognomine a ſe conditâ collocavit; unde Ilium ab ejus cognatis tranſlata dicuntur. Ilio capto Æneam ferunt in arcem tranſportaſſe unà 6
cum Palladio; neque [l] enim Ulyſſem, & Diomedem verum Palladium abſtuliſſe, ſed quoddam ſimulacrum ita ad ſimilitudinem Palladii artificiosè factum, ut a vero nemo fictum dignoſceret; quippe Trojanos eâ arte uſos, qua [m] poſtea Numa lapſum Cœlo ancile occultavit; quum enim id ancile Cœlo cecidiſſet, vateſque ceciniſſent, ibi Imperium terrarum fururum, ubi id ancile ſervaretur, Numa, quò nemo ancile poſſet auferre, & ad alium populum Imperium transferre, quod tranſlato ancili accidiſſet, Mamurio peritiſſimo fabro Imperavit, ut multa ancilia fabricaret, quæ cœleſtem illum clypeum perfectâ ſimilitudine repræſentarent; unde in ſaliari carmine Mamurii nomen canebatur; eodem modo Trojanos juſſiſſe alterum fieri Palladium omnino ſimile Palladio vero, & id in propatulo collocaſſe; quum alterum Dar-

[a] Plutarch. in Vit. X. Orator. cap. 8. [b] Virgil. Æneid. libr. 1. in princip. [c] Cicero de Offic. libr. 1. cap. *ſed quum plerique*. [d] Virgilius Æneid. libr. 2. [e] Propert. Eleg. 1. libr. 4. [f] Dionyſ. Halicarn. libr. 1. cap. 7. [g] Dionyſ. ibid. [h] Idem Dionyſ. ibidem. [i] Varro libr. 2. Rer. Human. apud Macrob. libr. 3. Saturnal. cap. 4. Dionyſ. Halicarn. libr. 1. c. 7. & Plutarch. in Vit. Camilli. [l] Dion. Halicarn. ibid. [m] Tit. Livius libr. 1. & Plutarch. in Vitâ Numæ.

Dardano datum a Jove in penetrali ſede
poſuiſſent, veniſſe Diomedem, atque Ulyſ-
ſem, & falſum Palladium pro vero abſtu-
liſſe.

DISSERTATIO XVI.

De Palladio, & de Diis Penatibus.

Palladium ex oſſibus Pelopis nonnulli factum prodiderunt; plerique tamen e Cœlo delapſum tradunt; & Ilo Regi datum Apollodorus refert. Penates eſſe Neptunum, & Apollinem quidam putaverunt; alii Jovem, quem interpretantur medium Æthera; Junonem, quam imum Aëra cum Terrâ; & Minervam, quam ſummum Ætheris cacumen; alii Fortunam, Cererem, Geniumque Jovialem, ac Palem, non illam, quæ paſtorale numen habetur, ſed Jovis miniſtrum, Penates eſſe existimant; alii denique Cœlum, & Tellurem. Dicantur autem Penates a penu, & Samothraces ab Hebraico verbo, quod eſt occultare; Etruſci autem illos appellabant Conſentes. Latium ex eo eſt appellatum, quod Saturnus ibi latuerit.

DEos, quos Æneas intulit Latio,
Penates fuiſſe diximus, & Palla-
dium; & ab Ulyſſe, & Diome-
de non verum Palladium eſſe
raptum, ſed ejus imitamentum;
nunc reliqua de Palladio, & Penatibus e-
xequemur. Verum [a] igitur Palladium in
Italiam advectum ab Ænea, & Lavinii,
mox Albæ, deinde Romæ cuſtoditum tantâ
religione, ut a nullo [b] præterquam a Ve-
ſtalium maxima aſpici fas eſſet; quapro-
1 pter Lucanus [c] cecinit:

Veſtalemque chorum ducit vittata ſacerdos,
Trojanam ſoli cui fas vidiſſe Minervam;

& alio [d] in loco:

..... nullique aſpecta virorum
Pallas in abſtruſo pignus memorabile templo.

Cauſa tantâ religione cuſtodiendi Palladii
fuit, quòd æternum pignus Imperii crede-
retur, quo ſalvo ſalva Roma, ſalvum Im-
perium, ſalvæ Romanæ res viderentur;
ad hanc opinionem Tullius aſpexit, quum
de Bruto [e] dixit: *ita conſervandus eſt, ut ſi-
gnum, quod de Cœlo delapſum Veſtæ cuſtodiis
continetur, quo ſalvo ſalvi ſimus futuri*; ſed
& Livius, qui ſignum hoc Imperii pignus
appellat; nam ſic loquitur libro quincto:
*quid de æternis Veſtæ ignibus, ſignoque, quod
Imperii pignus cuſtodiâ ejus templi tenetur,
loquar?* Id ſignum fuit tribus cubitis altum,
quod [f] haſtam dextrâ ſublatam præfere- 2
bat, ſiniſtrâ fuſum, & colum habitu quaſi
ingredientis; ex oſſibus [g] Pelopis factum
nonnulli tradiderunt; contra plerique e
Cœlo delapſum memoriæ prodidere, & I-
lo Regi datum, ſi credimus Apollodoro;
ex quo fertur ceteris Palladiis præſtitiſſe.
Non enim hoc ſolum; ſed Euſtathio teſte
omnia ſimulacra Palladis Palladia nuncupan-
tur; quæ eo libentiùs de Palladio diximus,
quòd in libro ſecundo Virgilii Palladii ab
Ulyſſe rapti mentio eſt; ubi Palladium fa-
tale appellat, quod fatum fuiſſe diceretur,
ut, niſi ablato Palladio, capi Troja non poſ-
ſet; ſed jam ad Penates revertamur. Pe-
nates Trojanorum fuiſſe Neptunum, atque 3
Apollinem Labeonis, & Nigidii ſententia
eſt apud [h] Macrobium; ideo Virgilium di-
xiſſe:

Sic fatus meritos aris mactabat honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher A-
pollo.

Sed idem [i] Macrobius non diſſimulat qui-
buſdam videri Penates eſſe, per quos pe-
nitus ſpiramus, per quos habemus corpus,
per quos animi rationem poſſidemus; eos
eſſe Jovem, quem interpretantur medium
Æthera, Junonem, quam imum Aëra
cum Terrâ, Minervam, quàm ſummum
Ætheris cacumen; quorum ſententiâ Pal-
ladium debet inter Deorum Penatium ſi-
mulacra numerari; hos verò Deos [l] dici
θεȣ̀ς μεγάλȣς, θεȣ̀ς χρηςȣ̀ς, θεȣ̀ς δυνατȣ̀ς hoc eſt: 4
Magnos Deos, Bonos Deos, Potentes Deos,
& eas omnes appellationes expreſſiſſe Vir-
gilium; nam Æneidos libro tertio dixiſſe:

Cum ſociis, Natoque, Penatibus, & Magnis
Diis;

item Junonem, quæ inter Deos penates re-
cenſetur, appellaſſe Magnam, quum [m] ce-
cinit:

Junonis Magnæ primùm prece Numen adora;

appellaſſe bonam [n] eo verſu:

Adſit lætitiæ Bacchus dator, & Bona Juno;

appellaſſe potentem eo [o] carmine:

Junoni cane vota libens, dominamque Poten-
tem;

quam appellationem Veſtæ [p] etiam tri-
buiſſe his verbis:

Sic ait, & manibus vittas, Veſtamque Po-
tentem;

quia Veſta vel inter Penates Deos recen-
ſere-

---

[a] Plutarch. in Vitâ Camilli, & Valer. Maxim. libr. 1. cap. 8. [b] Ælius Lamprid. in Heliogab. [c] Lucanus Pharſal. libr. 1. [d] Idem libr. 9. verſ. 995. [e] Cicero in Philippic. 3. [f] Dionyſ. Halicarnaſs. libr. 1. [g] Arnob. adversùs Gent. libr. 4. [h] Macr. libr. 3. Saturnal. cap. 4. [i] Idem Macrobius ibid. [l] Idem ibid. [m] Virgil. Æneid. libr. 3. [n] Idem libr. 1. Æneid. in fine. [o] Idem Æneid. libr. 3. [p] Idem Virg. libr. 2. Æneid.

ſeretur, vel eſſet eorum comes; quod Conſules, & Prætores declaraſſe, qui rem divinam Lavinii Penatibus, & Veſtæ pariter faciebant; aliam appellationem [a] Deorum Penatium fuiſſe Deos Patrios θεοὺς πατρώους eam Virgilium poſuiſſe, quum [b] dixit:

Dii Patrii ſervate domum, ſervate nepotem.

His autem non aſſentiuntur illi, qui, ut
5 Arnobius [c] tradit, Fortunam, Cererem, Geniumque, quem Jovialem vocat, ac Palem, non illam, quæ paſtorale Numen habetur, ſed Jovis miniſtrum, Deos Penates exiſtimant. Dionyſius [d] Halicarnaſſeus autem Penatium Deorum appellationem a Græcis exprimi multis modis ait; nam, & πατρώους θεοὺς appellari, & γενεθλίους, & κτησίους, & μυχίους, aut ἑρκείους. Nec defuerunt, qui Penatium Deorum nomina ignorari arbitrentur, dictoſque [e] Penates a Penu, qui eſt in ædibus locus intimus, & reconditus; nec [f] aliâ ratione Deos Samothraces ab Hebraico verbo deductum vocabulum, quod ſignificat occultare; inde putant factum, ut a Samothraciâ advecti eſſe credantur; hos ab Etruſcis appella-
6 ri [g] Conſentes, & in penetralibus coli; quocirca Feſtus [h] Pompejus ait penetralia eſſe Deorum Penatium ſacraria; ideo Seneca Penates penetrales Deos appellavit; & Catullus eò videtur aſpexiſſe quum dixit [i]:

Ad quam tum properans fertur ſimul undique pubes
Græca penetrales deſeruiſſe Deos;

quæ lectio a nonnullis probatur, licèt alii legant *focos*. Sed ſive Penates Dii habentur, Juno, Juppiter, Minerva, Veſta, ſive Fortuna, Ceres, Geniuſque, quem [l] Arnobius memorat, ac Pales Jovis miniſter, ſive Conſentes Dii, ſive denique, ut quidam tradiderunt, Cœlum, & Tellus; hos Deos ab Ænea in Latium illatos eſſe confirmat hoc loco, quem illuſtravimus, quum dixit:

Inferretque Deos Latio......

Quem locum reſpexit Silius Italicus his verſibus:

Intulerit Latio ſpretâ me Trojus, inquit,
Exul Dardaniam, & bis Numina capta Penates.

7 Sequuntur verba:

...... genus unde Latinum,
Albanique Patres, atque altæ mœnia Romæ

Quæri autem ſolet, cur ab Ænea genus Latinum originem Virgilius affirmet habuiſſe, quum ante Æneam multis ætatibus Latium vocaretur, quod multis in locis Virgilius ipſe teſtatur; nam a Saturno dictum Latium his verſibus anteverat, ubi de Saturno [m] loquens ait:

Is genus indocile, ac diſperſum montibus altis
Compoſuit, legeſque dedit, Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuiſſet tutus in oris;

& libro ſeptimo Latinus Rex ſuos populares Latinos vocat his verbis:

Ne fugite hoſpitium, neve ignorate Latinos
Saturni gentem, haud vinclo, nec legibus æquam
Sponte ſuâ, veteriſque Dei ſe more tenentem;

& eodem libro, quum Æneas a Latino Rege pacem petiturus, urbemque conditurus ad eundem Regem miſiſſet legatos, ita loquitur Poëta:

Jamque iter emenſi turres, ac tecta Latinorum
Ardua cernebant juvenes, muroque ſubibant;

& undecimo libro ſic Æneas legatos Latini Regis alloquitur:

Quænam vos tanto fortuna indigna, Latini,
Implicuit bello? ......

Ex quibus locis, aliiſque compluribus con- 8
ſtat Latinum genus ab Ænea non defluxiſſe; quum & antequam Æneas naſceretur, & quum urbem nondum condidiſſet, & Italos deviciſſet, auctore Virgilio, Latium, & ejus incolæ Latini populi vocarentur. Quod etiam aliis teſtibus demonſtratur; quippe Ovidius a Saturno nomen Latio datum [n] aſſeverat:

Dicta quoque eſt Latium terra latente Deo;

& Arnobius libro quarto idem de Saturno loquens affirmavit: *numquid*, inquit, *pulſum a Saturno ſenem Italorum latuiſſe in finibus, & quòd tutus fuiſſet a filio, nomen Latio impoſuiſſe pro munere?* Quomodo autem rectè a Virgilio dictum ſit Æneam Latini nominis fuiſſe conditorem, aliâ diſſertatione dicemus.

D I S-

[a] Hygin. in libro de Diis Penat. apud Macrob. libr. 3. cap. 4. [b] Virg. Æn. libr. 2. [c] Arnob. adverſ. Gent. libr. 3. [d] Dion. Halic. libr. 1. cap. 7. [e] Cicero l. 2. de Nat. Deor. & Arnob. libr. 3. adverſ. Gent. [f] Fr. Junius ad Tertullianum de Spectac. cap. 8. & Voſſ. in Etymol. in V. *Penus*. [g] Arnobius adverſ. Gent. libr. 3. [h] Feſtus Pomp. in V. *Penetrale*. [i] Catullus ad Mallium ep. 69. [l] Arnob. libr. 3. adverſ. Gent. [m] Virgil. Æn. libr. 8. [n] Ovid. Faſt. libr. 4.

DISSERTATIO XVII.

In illud Virgilii locum: *genus unde Latinum &c.*

Franci deletis Gallis regionem a ſe denominarunt. Æneas Lavinium condidit, Lavinienſes autem Albam; ex qua triginta coloniæ Latinæ deductæ fuerunt; ideo Æneas Latini generis auctor dicitur a Virgilio; non verò quia Latinos debellaverit, ut docto Interpreti placet. Parti magnæ imperans univerſæ regioni imperare dicitur. Ædificia Romanorum immenſæ altitudinis erant; adeo ut legibus ſtatuenda fuerit eorum altitudo; quamobrem non ſine causâ alta a Virgilio Roma vocatur.

ANtequam Æneas in Italiam adveniret, proximam Tiberino flumini regionem Latium appellatam, & ejus incolas Latinos nuncupatos oſtendimus, Auditores ornatiſſimi, non ergo videtur ab Ænea Latinum genus eſſe deductum; idcirco quæri ſolet, cur Virgilius [a] dixerit:

..... Genus undè Latinum,
Albanique Patres, atque altæ mœnia Romæ.

1 Non enim conſentaneum veritati videtur,
& ante Æneam Latinum nomen extitiſſe,
& ab Ænea duxiſſe originem; hunc nodum hodierno die ſolvam, tum cur Albani Patres appellentur, deinde cur alta Roma nuncupetur, explicabo. Vir inprimis doctus, & eruditus Maronis [b] interpres ideo putat Æneam dici Latini nominis conditorem, quia quum Latium ſubegiſſet, poſſetque jure victoriæ mutare nomen Latinis populis, eoſque vel Trojanos, vel aliâ quapiam ratione appellare, maluit priſcam appellationem retinere; immo etiam Trojanos in gentis a ſe devictæ migrare nomen coëgit; dedit ergo, inquit, Latinis, quod non ademit; & viſus eſt condere, quod inſtauravit. Et ſanè dubitari non poteſt, quin innumeræ nationes perdomitis a ſe regionibus nomen dederint; ſic ab Henetis [c] in poteſtatem redacta Euganea regio Veneta eſt appellata: ſic magna Italiæ pars ab Etruſcis devicta Etruriæ nomen accepit: ſic poſtquam Galli Alpes trajecerunt, & Etruſcos debellarunt, quidquid interjacet inter Alpes, & [d] Apenninum, Gallia Ciſalpina cœpit nominari: Sicilia [e] verò a Siculis victoribus dicta eſt: Jonia Aſiæ regio ab [f] Athenienſibus; Italiæ autem ora a Græcis Magna Græcia nuncupata eſt.
Multa præterea poſſent exempla proferri 2
gentium, quibus inducto vetere vocabulo victores nomen indiderunt. Ex quibus vir doctus effici putat, quum jure belli victori liceat gentis a ſe devictæ mutare nomen, & Æneas victor Latinorum fuerit, eum Latinis adimere nomen potuiſſe; quod quum minimè fecerit, dici poſſe putat dediſſe, quod non abſtulit. Quam viri docti conjecturam non auſim improbare; nec tamen diſſimulandum eas ferè regiones a victoribus nomen accepiſſe, quæ veteres incolas vel internecione deletos, vel e ſedibus pulſos prorſus amiſerunt; ita Franci quum Galliam occupaſſent, ſubactæ a ſe regioni nomen dederunt, quia Gallos vel extorres actos, vel trucidatos prorſus deleverant; at Perſæ, Macedones, Romani, licèt magnam terrarum partem ſubegerint, nulli regioni vetus nomen ademerunt, quia victis parcebant, & victoriâ clementer utebantur, & neminem, niſi in acie, occidebant.
Quapropter quum Æneas nec delerit La- 3
tinos, nec delere poſſet, niſi vellet ipſe a ferocibus accolis propter ſuorum paucitatem pelli, non poterat Latii nomen abolere, quum Latinis parcere cogeretur. Accedit eodem, quod non ſatis eleganter dicimus Æneam Latini generis auctorem, quia Latii nomen, quum poſſet, non immutavit; nam quis dicat a Romanis duxiſſe originem Afros, Ægyptios, Hiſpanos, ceteraſque nationes, quia Romani Afris, Ægyptiis, Hiſpanis, ceteriſque nationibus nomen non abſtulerunt? Quare propiùs
eſt vero ab Ænea dici Latinum genus eſſe 4
deductum, quia Æneas [e] Lavinium condidit, Lavinienſes Albam, Albani triginta Latinas colonias deduxerunt; triginta igitur Latii civitates Æneam generis auctorem ferebant; maxima pars Latinorum ad Æneam gentis originem referebat; non mirum ſi Æneas dicitur Latinorum pater, ſi dicitur ab Ænea Latinum genus defluxiſſe; ab eo quippe, quod maximas partes continet, latiſſimeque funditur, tota res appellatur; nec id novum. Alexander, & Romani dicuntur Orbem terrarum ſubegiſſe, quia magnam terrarum partem ſubegerunt. Lucanus Cæſaris milites Mundi domitores vocat, etiam antequam Pompeji copias funderent; ſic enim Cæſarem ſuos milites inducit [h] alloquentem:

O domitor Mundi, rerum fortuna mearum,
Miles, adeſt toties optatæ copia pugnæ;

[a] Virgil. Æneid. libr. 1. [b] Serv. ad libr. 1. Æneid. Virg. v. *Genus unde Latinum &c.* [c] Tit. Liv. libr. 1. [d] Strabo libr. 5. de Italiâ. [e] Diodor. Siculus Bibliothec. Hiſtoric. libr. 5. [f] Strabo libr. 8. de Achajâ. [g] Tit. Liv. libr. 1. [h] Lucanus Pharſal. libr. 7.

& tamen quotam partem Mundi Cæſaris milites domuerant? Athenienſes Græciæ
5 imperare poſt pulſos Græciâ Perſas dicebantur, quum neque Spartanis, neque Spartanorum ſociis imperarent: Siciliæ [a] Tyrannus Dionyſius, Hiero [b] Siciliæ Rex vocabatur, & tamen Siciliæ partem, non totam Siciliam uterque imperio obtinebat; denique quod quiſque magnæ parti eſt, univerſæ rei cenſetur eſſe. Magnæ Latinorum partis Æneas pater habebatur; jure Latii pater poterat nuncupari, jure Latinis originem præbuiſſe putabatur. Albani [c] verò Patres appellantur, quod Albani Romam Romulo duce condiderunt; nam populus ille, qui coloniam deduxerat, ab eâ parentis loco colebatur, & veteris Patriæ cives patres vocabantur; ſic apud Herodotum Athenienſes dicuntur Jonum patres, quia Athenienſes Joniam deductis coloniis frequentarant; in eo loco Themiſtocles hæc verba jubet in lapidibus incidi, ut Jonas ab amicitiâ Perſarum [d] disjungat: *ἄνδρες Ἴωνες ὐ ποιεῖτε τὰ δίκαια ἐπὶ τὺς πατέρας ςρατευόμενοι, κὴ τὴν Ἑλλάδα καταδυλέμενοι*: hoc eſt, *Jones viri, facitis injuſtè, quum adverſùs patres ducatis exercitum, & Græciam in ſervitutem redigatis*. Sic apud Dionyſium Halicarnaſſeum Metius æquum cenſet metropolim a coloniâ iisdem affici honoribus, quibus parentes a filiis afficiuntur; ſic [e] enim loquitur: *ὅσης γὰρ ἀξιῦσι τιμῆς τυγχάνειν οἱ πατέρες παρὰ τῶν ἐκγόνων, τοσαύτην οἱ κτίσαντες τὰς πόλεις παρὰ τῶν ἀποίκων*. Quum igitur coloniæ civitatem, a qua deductæ fuerant, parentis loco venerarentur; non mirum, ſi Albani Patres nuncupantur, patres ſcilicet Romanorum, quorum urbis fuerant conditores. Reſtat ut
6 videamus, cur a Virgilio Roma alta appelletur; neque enim ea ſola cauſa, quæ cuivis occurrat, affertur, altam dici Romam ob colles, in quibus condita eſt, ſed magis [f] ob altitudinem ædificiorum, quibus urbs conſurgebat, quam ingentem [g] fuiſſe Plinius his verbis teſtatur: *quo ſiquis altitudinem tectorum addat, dignam profectò æſtimationem concipiat, fateaturque nullius urbis magnitudinem in toto Orbe potuiſſe ei comparari*; & [h] Claudianus his verſibus:

Quam nihil in terris complectitur altius æther,
Cujus nec ſpatium viſus, nec corda decorem,
Nec laudem vox ulla capit . . . . . .

& [i] Ariſtides, qui ſic ait: *nec verò ſuperficiem tantùm ſoli occupat, ſed longè ſupra omne exemplum in aëra altiſſimè aſcendit*. Atque ea ædificiorum altitudo, quum quotidie ædes altiùs tollerentur, & vetera fundamenta non ſufficerent auctæ moli ſuſtinendæ, ſubitarum ruinarum cauſa exiſtebat; de quibus queritur [l] Juvenalis his verbis:

. . . . horrere incendia, lapſus
Tectorum aſſiduos, ac mille pericula ſævæ
Urbis . . . . . .

Cui malo ut obviam iret Auguſtus, legem tulit, ne quis altiùs ſeptuaginta pedibus æ- 7
dificium privatum tolleret; Trajanus autem modum altitudinis poſuit ſexaginta pedes; quæ leges, quum altitudinem privatarum ædium haud modicam eſſe voluiſſent, vulgò neglectæ declararunt, quàm altè ædium faſtigia conſurgerent; quæ ſi fuiſſent ſervatæ ingentem fuiſſe Romæ altitudinem inficias ire non poſſumus; neque enim vetera ædificia ſuſtulerunt, & de publicis nihil ſanxerunt, quorum mirifica excelſitas; quapropter non ſine cauſâ videtur dixiſſe Rutilius [m] Gallicanus:

Non procul à Cœlo per tua templa ſumus.

Ex quibus conſtat, cur propriè Virgilius Romam dicat altam; in quo ab Homeri imitatione non diſceſſit, qui [n] Trojam appellat *αἰπεινὴν*, appellat *ἠνεμόεσσαν*, nam libro nono ſic [o] ait:

. . . Ἴλιον. ἐπεὶ ὐκέτι δήετε τέκμωρ
Ἰλίυ αἰπεινῆς . . . . . .

& [p] libro tertio:

Ἤτοι ἐγὼν εἶμι προτὶ Ἴλιον ἠνεμόεσσαν.

DIS-

[a] Diodor. Sicul. Bibliothec. Hiſt. libr. 16. & Plutarch. in Vit. Dionis. [b] Diodor. Sicul. Biblioth. Hiſtor. libr. 11. [c] Tit. Liv. libr. 1. Dionyſ. Halicarn. Antiq. Roman. libr. 1. & Plutarch. in Vitâ Romuli. [d] Herodot. libr. 8. cap. 22. [e] Dionyſ. Halicarn. libr. 1. [f] Servius in Æneid. Virgilii libr. 1. v. *Albanique Patres, atque alta mœnia Romæ*. [g] Plin. libr. 3. cap. 5. [h] Claudian. Conſ. Stilic. carm. 24. v. 131. [i] In Encomio Urbis Rom. [l] Juvenal. Satyr. 3. v. 7. [m] Rutilius in Itinerario v. 50. [n] Homerus Iliad. libr. 15. verſ. 558. [o] Idem Iliad. libr. 9. v. 418. [p] Idem Homerus Iliad. γ. v. 305.

DISSERTATIO XVIII.

In illum Virgilii locum: *Muſa, mihi cauſas memora.*

Veteres initio rerum agendarum, vel dicendarum Diis preces adhibebant; adeout etiam orationum exordia a precibus in Deos auſpicarentur; poëtæ verò ut plurimum Muſas invocabant; ſed Lucanus ſolum Neronem invocavit, & Apollinis auxilium ſprevit; hinc quibusdam ejus carmina Nerone, quàm Apolline digniora videntur. Democritus negat quemquam ſine furore divino ad excellentem Poëticæ gloriam poſſe pervenire; quod & Plato comprobat. Apelles dicebat ſe venuſtate omnes ſuperaſſe. Cur Virgilii propriam Muſam eſſe Erato Marſilius Ficinus autumet.

PErpetuum, ac ſolemne fuiſſe Vete-
ribus nihil aggredi, niſi priùs di-
vinum Numen precibus propi-
tiaſſent, notiùs eſt, quàm ut cu-
juſquam, qui rerum antiquarum
ſtudium primoribus, ut dicitur, labris de-
1 libarit, effugere ſcientiam poſſit; hinc [a] &
urbium conditores, antequam novæ urbis
jacerent fundamenta, ſacris rite perfectis
divini Numinis opem implorabant; & im-
peratores antequam ad bellum proficiſce-
rentur, in Capitolio vota nuncupabant;
& antequam in aciem copias educerent,
ſacris, precibuſque Deos placabant; &
quum e portu ſolverent, a precibus, &
votis navigationem auſpicabantur; & re-
nunciaturi magiſtratus Deos precabantur,
& ſuſcepturi Diis ſupplicabant; & pacem
facturi priùs pacem Deum exorabant; &
qui nuptias erant celebraturi, nuptiarum
ſolemne a precibus inchoabant; nihil de-
nique publicæ, aut privatæ rei gerebatur,
quin priùs Deorum Numen invocaretur.
Nec ſolùm initia rerum agendarum, ſed e-
tiam dicendarum a precationibus capie-
bant; ſiquidem [b] vetuſtus mos oratoribus
Romanis fuit, ut a precibus orationum e-
xordia ducerentur; quem etiam [c] Livius
quodammodo uſurpat in hiſtoriâ; & Ari-
ſtides Quintilianus, qui de Arte Muſicâ
præclarum opus condidit, initio non ali-
quem Deum, Deamve, ſed ipſum Deo-
rum, atque hominum patrem vocat, & U-
niverſi conditorem; & [d] Julius Firmicus
de ſtellarum poteſtatibus libros inchoatu-
rus convenienter diſciplinæ, quam ſuſce-
pit explicandam, ſtellarum, quæ vocantur
errantes, opem imploravit. Quod ſi in a- 2
liis operibus frequens, & uſitatum eſt; in
quo magis celebrandum eſt, quàm in ali-
cujus præclari poëmatis exordio? &, ſi a-
liis ſcriptoribus uſurpandum, quanto ma-
gis poëtis, qui non ſe ingenio, ſed inſtin-
ctu, afflatuque divino verſus fundere glo-
riantur. Nec verò de ſe ipſi ſolùm id præ-
dicant, ſed magnus ille [e] Democritus, il-
le ſacer naturæ myſtes aſſeverat; qui ne-
gat poſſe quemquam ad excellentem Poe-
ticæ gloriam pervenire, niſi furore divino
fuerit concitatus; quod & [f] Plato multis
in locis comprobavit. Profectò convenit,
ut eorum invocent Numen, quorum ope
in tantâ carminum gloriâ, & ingenii laude
verſantur; & illud opus ab invocatione
Numinis inchoëtur, quod non ſine Nu-
minis favore perficitur. Idcirco a ſummis
poëtis videmus uſurpatam Superûm, & 3
præcipuè Muſarum invocationem; ſic Mu-
ſam in utroque opere [g] Homerus vocat;
nam licèt in Iliade non Muſam, ſed Deam
nominet, tamen [h] Euſtathio teſte Muſam,
& eam præſtantiſſimam Calliopen intelligi-
tur implorare; Muſas [i] Heſiodus, & An-
timachus, qui dixit:

Ἐννέπετε Κρονίδαο Διὸς μεγάλοιο θύγατρες:

Calliopen proprio nomine Steſichorus ap-
pellavit, Apollonius Phœbum, & eum ſe-
quutus [l] Valerius Flaccus; convenientiſſi-
me [m] Lucretius de rerum naturâ ex Epi-
curi doctrinâ dicturus Venerem precatur,
quaſi omnis voluptatis effectricem; quæ
ſola videtur Epicureis expetenda; nec mi-
nùs aptè [n] Virgilius de Re Ruſticâ præcepta
daturus Solem, & Lunam, a quibus om-
nis terræ fructus proficiſcitur, quos appo-
ſitè Liberum, & Cererem nuncupat, qui
frugum & vini habentur inventores; quæ
duo præcipuè ab agricolis appetuntur; O-
vidius [o] in opere maximo omnes Deos
invocavit; Aratus [p] Jovem, a quo putat
inchoandum, & in quem deſinendum.
A qua conſuetudine poëtarum pauliſper
illi deflexerunt, qui principes implorare 4
maluerunt; quorum quidam poſt Muſarum,
aut Deorum invocationem ad Principes ſe
ſe converterunt, ut [q] Statius, & Valerius
Flaccus [r], & Virgilius in Georgicis ubi
Auguſto tanquam Deo futuro adulatur;

[a] Plato in Critia, vel libr. 4. de Leg. Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 1. cap. 1. Lyl. Girald. de Deis Gent. Syntagm. 17. Servius ad libr. 3. Æneid. Virgilii v. *Connubiis, arviſque novis operata juventus.* [b] Valer. Maxim. libr. 1. in Prologo. [c] Tit. Liv. libr. 1. [d] Jul. Firmic. libr. 1. cap. 4 in fine. [e] Democrit. apud Clem. Alexandrin. libr. 6. Stromatum.

[f] Plato in Jone, vel de furore poëtico, & Clem. Alexandrin. ibid. [g] Homer. in principio Iliad. atque Odyſſ. [h] Euſtath. ad librum 1. Il. Homer. [i] Heſiod. in Oper. & Dieb. & in Theogon. [l] Val. Flacc. in Argon. [m] Lucret. l. 1. [n] Virg. Georg. libr 1. [o] Ovid. Metam. libr. 1. [p] Arat. in Phæn. in princ. [q] Stat. l. 1. Theb. [r] Val. Fl. in Argon.

quidam verò ſolùm Principes invocarunt, ut [a] Lucanus, & [b] Manilius; & Lucanus quidem Neronem, quem infra belluas ponere debebat, quaſi jam Numen alloquitur; immo etiam ſpernit auxilium Apollinis, ut non mirum ſit, ſi [c] ejus carmina quibusdam Nerone digniora, quàm Apolline videantur. Sed quid non audeat adulatio? Sapientiùs in Æneide Virgilius hunc morem Principibus aſſentandi repudiavit, quum in Georgicis haud eſſet aſpernatus; hanc autem [d] aſſentationem in Æneide repudiavit, vel ſe ipſo doctior factus, vel quia in opere leviore non dedecere videbatur hujuſmodi blanditiis captare maximi poſt homines natos Principis benevolentiam; in graviſſimo autem minimè convenire, quum nihil magis abhorreat a gravitate, quàm adulatio. Itaque non Auguſtum, cujus hor-
5 tatu Æneidem conſcribendam ſuſcepit, licèt id non prorſus ineptè facere poſſet, quum Auguſtus jam vulgò [e] Deus haberetur; ſed Muſam invocat, & ut adeſſe ſibi velit, comprecatur, exemplo Principis Græcorum poëtarum; ſic enim [f] ait:

Muſa mihi cauſas memora, quo Numine læſo,
Quidve dolens Regina Deûm tot volvere caſus
Inſignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit; tantæ ne animis cœleſtibus iræ?

quem Silius Italicus [g] imitatus cecinit:

...... *Da Muſa decus memorare laborum*
Antiquæ Heſperiæ......

Quæri autem poteſt, quæ ſit ea Muſa, cu-
6 jus numen ſibi Virgilius aſpirare deſiderat; Marſilius [h] Ficinus propriam Virgilii Muſam Erato eſſe contendit; quod, ut opinor, Erato Muſa eſt, quæ Veneris orbem moderatur, ob eamque cauſam omnes gratiæ, omnes lepores, omnes venuſtates ab eâ, tanquam fonte, promanant; ac meritò videtur Virgilio affuiſſe propter Virgiliani carminis incredibilem venuſtatem, gratiſſimamque gratiam, quæ ubique elucet, & luculentiſſimum poëma commendat. Quod enim ſummus pingendi magiſter [i] Apelles de ſe dicere ſolebat, ſibi neminem eſſe parem propter venuſtatem, quæ in ſuis operibus emineret, id de Virgilio dici poteſt; ſunt quidem in ejus poëmate omnes virtutes, ſed inter eas venuſtas, qua vincit omnes, videtur principem locum obtinere; ut quum ab hoc diſceſſeris, nihil propemodum venuſtum eſſe videatur; atque hoc eſt, quod Horatius [l] ait carminis genus:

...... *molle, atque facetum*
Virgilio annuerunt gaudentes rure camœnæ

Quare ſi Marſilium Ficinum audire volumus, veriſimile eſt Virgilium Erato invocaſſe, quæ poëtæ fuerit maximè propria, & familiaris; ſed de hac re alio die diſſeremus.

DISSERTATIO XIX.

In eundem Virgilii locum, & verſus, qui conſequuntur.

Calliope a pulchritudine vocis eſt appellata. Platonici quum ſingulis orbibus cœleſtibus ſuam Muſam tribuant, quæ eos animet, Calliopen Univerſo tribuunt. Muſæ antiquitus fuere tres tantùm; alii tamen duas fuiſſe tradunt; alii quinque; Mnaſeas tamen quatuor eſſe voluit, ſeptem Myrſilus, & Crates octo; ceterùm quiſque eum Muſarum numerum eſſe ſtatuebat, in quem diſciplinas dividebat. Socrates ajebat ea petenda eſſe a Deo, quæ per nos conſequi non poſſumus. Cauſæ rerum latent, non ipſæ res. Pietas eſt omnium virtutum fundamentum. Ira eſt animi imbecillis, nec in Deum cadit ex Stoicorum ſententiâ, licèt id improbet Lactantius; nam quum ſcelera Deus ulciſcitur, non utitur irâ, ſed juſtitiâ. Deorum iras dici numero dumtaxat multitudinis, nonnulli viri eruditi voluerunt; verùm poëtas id non obſervaſſe multa exempla docent.

EXponendi nobis hodierno die verſus, quibus Poëta ſummus invocat Muſam; ac primùm [m] quum Muſæ novem eſſe dicantur, quam ex his Virgilius imploret, nobis eſt indagandum; tum de Muſis nonnulla dicenda; deinde quædam, quæ ad horum carminum lucem pertinere videbuntur afferenda; ſed ante [n] Virgilii verſus proponam:

Muſa mihi cauſas memora, quo Numine læſo,
Quidve dolens Regina Deûm tot volvere caſus
Inſignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit; tantæne animis cœleſtibus iræ?

Et ſuperiore [o] quidem ſermone confirma- 1
vimus Marſilio Ficino videri propriam Maronis Muſam fuiſſe Erato, ob eamque cauſam poſſe quempiam ſuſpicari a Virgilio Erato, quæ poëtæ propria fuit invocari; ſed

[a] Lucan. in Pharſal. libr. 1. [b] Manil. in Aſtron. libr. 1. [c] Jul Cæſ. Scalig. libr. 3. Poët. cap. 28. & libr. 5. cap. 17. [d] Jul Scalig. Poët. libr 5. c. 17. [e] Cornel Tacit. l. 1. Annal. Servius ad illud Ecl. 1. *Namque erit ille mihi ſemper Deus &c.* & Suet. in Vitâ Auguſti cap. 52. [f] Virgil. libr. 1. Æneid.

[g] Silius Italic. de Bello Punico libr. 1. [h] Marſil. Ficin. in argumento Dialogi Platonis, qui inſcribitur Io, vel de furore poëtico. [i] Plin. libr. 35. cap. 10. [l] Horat. Sat. 10. libr. 1. [m] Heſiod. in Theogon. [n] Virg. Æneid. libr. 1. [o] Diſſert. 18. num. 6.

ſed ea ratio per quam levis, & haudquaquam
conſentanea veritati judicanda eſt; nam
quum Calliope ſit ea, quæ [a]

..... libris heroica carmina mandat,

& heroicum ſit poëma Virgilii, exiſtiman-
dum videtur Calliopen invocari; præſer-
tim, quum propter excellentiam, qua re-
liquis præſtat, quotieſcunque muſa gene-
ratim nominatur, non adjecto proprio no-
mine, Calliope debeat intelligi; quæ & a
pulchritudine vocis nomen invenit, & an-
tiquiſſima eſt Muſarum, teſte Ariſtarcho,
& earundem princeps, ut tradit [b] Apollo-
dorus. Platonici [c] verò, quum ſingulis
2 orbibus cœleſtibus tribuant ſuam Muſam,
quæ eos cantu temperet, & moderetur,
immo etiam animet [nihil enim aliud eſſe
Muſas philoſophi putaverunt, quàm Cœle-
ſtium orbium animas, atque mentes] Cal-
liopen Univerſo tribuunt, quæ molem hanc
Mundi regat, & infuſo ſpiritu moveat,
quaſi Calliope ſit omnium aliarum com-
plexa virtutes; ideo Euſtathius in Iliadis
librum primum tradit Calliopen habere no-
men compoſitum ex omnium vi, & effi-
cacitate Muſarum; Joannes autem Gram-
maticus, aliique ſolam Calliopen poëticæ
ſtudiis, reliquas Muſas aliis præſidere diſci-
plinis aſſeverant. Quare quum Virgilius
invocet Muſam, eam intelligi debet invo-
care, quæ poëtis favet; quod & ipſe Vir-
gilius oſtendit, qui ubi ſuam Muſam pro-
prio nomine appellavit Calliopen [d] dixit
his verbis:

Vos, o Calliope, precor, aſpirate canenti.

Licèt id non ſit magni momenti; nam i-
dem alio in loco Erato [e] invocavit:

Nunc age, qui Reges, Erato, quæ tempora rerum.

Sed alii non Calliopen, aut Erato a Vir-
3 glio implorari (hoc enim ab [f] Heſiodo
nomen inventum eſt) putarunt, ſed aliam
Muſam vetuſtiorem, quæ tamen eadem po-
teſtate, quam Calliope poſtea attribuerunt,
prædita crederetur. Nam [g] Antiquis tres,
Muſæ fuiſſe dicuntur, quarum una præeſ-
ſet cantibus, alia flatibus, tertia pulſibus;
ſed quum Sicyonii Muſarum ſimulacra tri-
bus artificibus facienda locaviſſent (artifi-
ces fuere [h] Cephiſidorus, Strongylion, &
Olympioſthenes) eorum unuſquiſque ter-
nas Muſas, qui tum Muſarum numerus ha-
bebatur, expreſſit; quum autem difficul-
ter judicari poſſet, quis nam eorum cete-
ros artificio ſuperaſſet, omneſque Muſæ,
quas fecerant, mirificè placuiſſent, & affa-
brè factæ viderentur, non tres, ut antea
ſtatuerant, ſed novem dedicarunt. Ex quo
factum eſt, ut Muſæ novem putarentur;
quibus [i] Heſiodus nomen impoſuit, qui
numerus poſtea obtinuit; adeo ut Granius,
& Ælius novemſiles Deos, quos Romani
colebant, Muſas putent. Alii verò [l] tra-
dunt Pierum Macedonem, a quo mons in 4
Macedoniâ nomen accepit, inſtituiſſe, ut
novem Muſæ colerentur, & nomina, quæ
vulgo nota ſunt, ipſis indidiſſe; idcirco
Muſas Pieridas appellatas, & Pierum habi-
tum Muſarum patrem; quum alioquin ve-
tuſtiorum Muſarum [m] pater fuiſſet Cœlum,
mater Terra; quæ fortaſſe eadem eſt, ac
Mæa, quam [n] Euſtathius affirmat eſſe Mu-
ſarum matrem; juniorum autem pater Jup-
piter, mater [o] Mnemoſyne, nutrix [p] Eu-
pheme, ut eſt a Pauſania traditum. Alii
verò fabulam hujuſmodi litteris mandave- 5
runt; Macarem [q] fuiſſe Regem Lesbiorum,
habuiſſe filiam Megaclo, & quum eſſet mi-
râ aſperitate naturæ, & iracundiæ impo-
tens, uxorem ſuam aſperrimè, inhumaniſ-
ſimeque tractare ſolitum; Megaclo, quum
miſeram matris conditionem miſeraretur,
emiſſe novem famulas, ac diligenter cu-
raſſe, ut muſicam artem optimè condiſce-
rent; quum autem eæ ſummam ejus diſci-
plinæ ſcientiam eſſent conſequutæ, earum
cantibus Macarem delinitum multum ex
priſtinâ iracundiâ remiſiſſe, & ad manſue-
tudinem, lenitatemque eſſe deductum; Me-
glaco, ut ob acceptum beneficium puellis
gratiam referret, æreas columnas ipſis dedi-
caſſe, ipſaſque divinis honoribus affici in
omnibus templis imperaſſe; ideo Muſas
eſſe novem, quia is numerus fuit famula-
rum, quas Megaclo ad patrem cantu, fidi-
buſque demulcendum adhibuit. Quam hi-
ſtoriam veram, aut fictam eſſe non facilè 6
eſt affirmare; ſed hinc Muſarum ſuperſti-
tionem non profluxiſſe contenderim; nam
ſi novem initio Muſæ fuiſſent conſecratæ,
non eſſet memoriæ proditum tres fuiſſe ve-
tuſtiſſimas Muſas, nec tam incertus Muſa-
rum numerus [r] haberetur; Mnaſeas quip-
pe quatuor eſſe voluit, ſeptem Myrſilus,
octo Crates exiſtimavit. Sed trium anti-
quarum Muſarum nomina fuere, Melete,
Mneme, & Aœde; quæ, ut [ſ] Pauſanias aſ-
firmat, Aloëi filii dedere Muſis; ex qui-
bus

[a] Virgil. Epigr. de Muſarum inventis, vel Auſonii ſecundùm Scaliger. & alios. [b] Apollodor. in Biblioth. [c] Macrob. in Somn. Scipion. libr. 2 cap. 3. & Phornutus cap. de Muſis. [d] Virgil. Æneid. libr. 9. [e] Idem Æn. libr. 7. [f] Heſiod. in Theogon. [g] Arnob. adversùs Gentes libr. 3. [h] Pauſan. in Bœoticis, ſive libr. 9. [i] Plutarch. in Sympoſ. libr. 4. quæſt. 14. [l] Cœlius Rhodig. libr. 22. cap. 8. [m] Alcmæon apud Cæl. Rhodig. libr. 20. c. 10. [n] Euſtath. ad libr. 1. Iliad. Hom. [o] Plato in Theætero, vel de Scientiâ, Plutarch. de Liberis educandis, & Athen. libr. 15. cap. 16. [p] Pauſan. in Bœotic. ſive libr. 9. [q] Clem. Alexandr. in Protrept. [r] Arnob. adverſ. Gent. l. 3. [ſ] Pauſan. in Bœoticis, ſive libr. 9.

quidam verò ſolùm Principes invocarunt, ut [a] Lucanus, & [b] Manilius; & Lucanus quidem Neronem, quem infra belluas ponere debebat, quaſi jam Numen alloquitur; immo etiam ſpernit auxilium Apollinis, ut non mirum ſit, ſi [c] ejus carmina quibuſdam Nerone digniora, quàm Apolline videantur. Sed quid non audeat adulatio? Sapientiùs in Æneide Virgilius hunc morem Principibus aſſentandi repudiavit, quum in Georgicis haud eſſet aſpernatus; hanc autem [d] aſſentationem in Æneide repudiavit, vel ſe ipſo doctior factus, vel quia in opere leviore non dedecere videbatur hujuſmodi blanditiis captare maximi poſt homines natos Principis benevolentiam; in graviſſimo autem minimè convenire, quum nihil magis abhorreat a gravitate, quàm adulatio. Itaque non Auguſtum, cujus hor-
5 tatu Æneidem conſcribendam ſuſcepit, licèt id non prorſus ineptè facere poſſet, quum Auguſtus jam vulgò [e] Deus haberetur; ſed Muſam invocat, & ut adeſſe ſibi velit, comprecatur, exemplo Principis Græcorum poëtarum; ſic enim [f] ait:

Muſa mihi cauſas memora, quo Numine læſo,
Quidve dolens Regina Deûm tot volvere caſus
Inſignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit; tantæ ne animis cœleſtibus iræ?

quem Silius Italicus [g] imitatus cecinit:

...... *Da Muſa decus memorare laborum*
Antiquæ Heſperiæ .....

Quæri autem poteſt, quæ ſit ea Muſa, cu-
6 jus numen ſibi Virgilius aſpirare deſiderat; Marſilius [h] Ficinus propriam Virgilii Muſam Erato eſſe contendit; quod, ut opinor, Erato Muſa eſt, quæ Veneris orbem moderatur, ob eamque cauſam omnes gratiæ, omnes lepores, omnes venuſtates ab eâ, tanquam fonte, promanant; ac meritò videtur Virgilio affuiſſe propter Virgiliani carminis incredibilem venuſtatem, gratiſſimamque gratiam, quæ ubique elucet, & luculentiſſimum poëma commendat. Quod enim ſummus pingendi magiſter [i] Apelles de ſe dicere ſolebat, ſibi neminem eſſe parem propter venuſtatem, quæ in ſuis operibus emineret, id de Virgilio dici poteſt; ſunt quidem in ejus poëmate omnes virtutes, ſed inter eas venuſtas, qua vincit omnes, videtur principem locum obtinere; ut quum ab hoc diſceſſeris, nihil propemodum venuſtum eſſe videatur; atque hoc eſt, quod Horatius [l] ait carminis genus:

...... *molle, atque facetum*
Virgilio annuerunt gaudentes rure camœnæ

Quare ſi Marſilium Ficinum audire volumus, veriſimile eſt Virgilium Erato invocaſſe, quæ poëtæ fuerit maximè propria, & familiaris; ſed de hac re alio die diſſeremus.

DISSERTATIO XIX.

In eundem Virgilii locum, & verſus, qui conſequuntur.

Calliope a pulchritudine vocis eſt appellata. Platonici quum ſingulis orbibus cœleſtibus ſuam Muſam tribuant, quæ eos animet, Calliopen Univerſo tribuunt. Muſæ antiquitus fuere tres tantùm; alii tamen duas fuiſſe tradunt; alii quinque; Mnaſeas tamen quatuor eſſe voluit, ſeptem Myrſilus, & Crates octo; ceterùm quiſque eum Muſarum numerum eſſe ſtatuebat, in quem diſciplinas dividebat. Socrates ajebat ea petenda eſſe a Deo, quæ per nos conſequi non poſſumus. Cauſæ rerum latent, non ipſæ res. Pietas eſt omnium virtutum fundamentum. Ira eſt animi imbecillis, nec in Deum cadit ex Stoicorum ſententiâ, licèt id improbet Lactantius; nam quum ſcelera Deus ulciſcitur, non utitur irâ, ſed juſtitiâ. Deorum iras dici numero dumtaxat multitudinis, nonnulli viri eruditi voluerunt; verùm poëtas id non obſervaſſe multa exempla docent.

EXponendi nobis hodierno die verſus, quibus Poëta ſummus invocat Muſam; ac primùm [m] quum Muſæ novem eſſe dicantur, quam ex his Virgilius imploret, nobis eſt indagandum; tum de Muſis nonnulla dicenda; deinde quædam, quæ ad horum carminum lucem pertinere videbuntur afferenda; ſed ante [n] Virgilii verſus proponam:

Muſa mihi cauſas memora, quo Numine læſo,
Quidve dolens Regina Deûm tot volvere caſus
Inſignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit; tantæne animis cœleſtibus iræ?

Et ſuperiore [o] quidem ſermone confirmavimus 1
Marſilio Ficino videri propriam Maronis Muſam fuiſſe Erato, ob eamque cauſam poſſe quempiam ſuſpicari a Virgilio Erato, quæ poëtæ propria fuit invocari; ſed

[a] Lucan. in Pharſal. libr. 1. [b] Manil. in Aſtron. libr. 1. [c] Jul Cæſ. Scalig. libr. 3. Poët. cap. 28. & libr. 5. cap. 17. [d] Jul Scalig. Poët. libr. 5. c. 17. [e] Cornel Tacit. l. 1. Annal. Servius ad illud Ecl. 1. *Namque erit ille mihi ſemper Deus &c.* & Suet. in Vitâ Auguſti cap. 52. [f] Virgil. libr. 1. Æneid.

[g] Silius Italic. de Bello Punico libr. 1. [h] Marſil. Ficin. in argumento Dialogi Platonis, qui inſcribitur Io, vel de furore poetico. [i] Plin. libr. 35. cap. 10. [l] Horat. Sat. 10. libr. 1. [m] Heſiod. in Theogon. [n] Virg. Æneid. libr. 1. [o] Diſſert. 18. num. 6.

ſed ea ratio per quam levis, & haudquaquam conſentanea veritati judicanda eſt; nam quum Calliope ſit ea, quæ [a]

..... *libris heroica carmina mandat*,

& heroicum ſit poëma Virgilii, exiſtimandum videtur Calliopen invocari; præſertim, quum propter excellentiam, qua reliquis præſtat, quotieſcunque muſa generatim nominatur, non adjecto proprio nomine, Calliope debeat intelligi; quæ & a pulchritudine vocis nomen invenit, & antiquiſſima eſt Muſarum, teſte Ariſtarcho, & earundem princeps, ut tradit [b] Apollodorus. Platonici [c] verò, quum ſingulis
2 orbibus cœleſtibus tribuant ſuam Muſam, quæ eos cantu temperet, & moderetur, immo etiam animet [nihil enim aliud eſſe Muſas philoſophi putaverunt, quàm Cœleſtium orbium animas, atque mentes] Calliopen Univerſo tribuunt, quæ molem hanc Mundi regat, & infuſo ſpiritu moveat, quaſi Calliope ſit omnium aliarum complexa virtutes; ideo Euſtathius in Iliadis librum primum tradit Calliopen habere nomen compoſitum ex omnium vi, & efficacitate Muſarum; Joannes autem Grammaticus, aliique ſolam Calliopen poëticæ ſtudiis, reliquas Muſas aliis præſidere diſciplinis aſſeverant. Quare quum Virgilius invocet Muſam, eam intelligi debet invocare, quæ poëtis favet; quod & ipſe Virgilius oſtendit, qui ubi ſuam Muſam proprio nomine appellavit Calliopen [d] dixit his verbis:

Vos, o Calliope, precor, aſpirate canenti.

Licèt id non ſit magni momenti; nam idem alio in loco Erato [e] invocavit:

Nunc age, qui Reges, Erato, quæ tempora rerum.

Sed alii non Calliopen, aut Erato a Vir-
3 glio implorari (hoc enim ab [f] Heſiodo nomen inventum eſt) putarunt, ſed aliam Muſam vetuſtiorem, quæ tamen eadem poteſtate, quam Calliope poſtea attribuerunt, prædita crederetur. Nam [g] Antiquis tres, Muſæ fuiſſe dicuntur, quarum una præeſſet cantibus, alia flatibus, tertia pulſibus; ſed quum Sicyonii Muſarum ſimulacra tribus artificibus facienda locaviſſent (artifices fuere [h] Cephiſidorus, Strongylion, & Olympioſthenes) eorum unuſquiſque ternas Muſas, qui tum Muſarum numerus habebatur, expreſſit; quum autem difficulter judicari poſſet, quis nam eorum ceteros artificio ſuperaſſet, omneſque Muſæ, quas fecerant, mirificè placuiſſent, & affabrè factæ viderentur, non tres, ut antea ſtatueranr, ſed novem dedicarunt. Ex quo factum eſt, ut Muſæ novem putarentur; quibus [i] Heſiodus nomen impoſuit, qui numerus poſtea obtinuit; adeo ut Granius, & Ælius novemſiles Deos, quos Romani colebant, Muſas putent. Alii verò [l] tradunt Pierum Macedonem, a quo mons in 4
Macedoniâ nomen accepit, inſtituiſſe, ut novem Muſæ colerentur, & nomina, quæ vulgo nota ſunr, ipſis indidiſſe; idcirco Muſas Pieridas appellatas, & Pierum habitum Muſarum patrem; quum alioquin vetuſtiorum Muſarum [m] pater fuiſſet Cœlum, mater Terra; quæ fortaſſe eadem eſt, ac Mæa, quam [n] Euſtathius affirmat eſſe Muſarum matrem; juniorum autem pater Juppiter, mater [o] Mnemoſyne, nutrix [p] Eupheme, ut eſt a Pauſania traditum. Alii verò fabulam hujuſmodi litteris mandave- 5
runt; Macarem [q] fuiſſe Regem Lesbiorum, habuiſſe filiam Megaclo, & quum eſſet mirâ aſperitate naturæ, & iraoundiæ impotens, uxorem ſuam aſperrimè, inhumaniſſimeque tractare ſolitum; Megaclo, quum miſeram matris conditionem miſeraretur, emiſſe novem ſamulas, ac diligenter curaſſe, ut muſicam artem optimè condiſcerent; quum autem eæ ſummam ejus diſciplinæ ſcientiam eſſent conſequutæ, earum cantibus Macarem delinitum multum ex priſtinâ iracundiâ remiſiſſe, & ad manſuetudinem, lenitatemque eſſe deductum; Meglaco, ut ob acceptum beneficium puellis gratiam referret, æreas columnas ipſis dedicaſſe, ipſaſque divinis honoribus aſfici in omnibus templis imperaſſe; ideo Muſas eſſe novem, quia is numerus fuit famularum, quas Megaclo ad patrem cantu, fidibuſque demulcendum adhibuit. Quam hiſtoriam veram, aut fictam eſſe non facilè 6
eſt affirmare; ſed hinc Muſarum ſuperſtitionem non profluxiſſe contendetim; nam ſi novem initio Muſæ fuiſſent conſecratæ, non eſſet memoriæ proditum tres fuiſſe vetuſtiſſimas Muſas, nec tam incertus Muſarum numerus [r] haberetur; Mnaſeas quippe quatuor eſſe voluit, ſeptem Myrſilus, octo Crates exiſtimavit. Sed trium antiquarum Muſarum nomina fuere, Melete, Mneme, & Aœde; quæ, ut [ſ] Pauſanias affirmat, Aloëi filii dedere Muſis; ex quibus

[a] Virgil. Epigr. de Muſarum inventis, vel Auſonii ſecundùm Scaliger. & alios. [b] Apollodor. in Biblioth. [c] Macrob. in Somn. Scipion. libr. 2. cap. 3. & Phornutus cap. de Muſis. [d] Virgil Æneid. libr. 9. [e] Idem Æn. libr 7. [f] Heſiod. in Theogon. [g] Arnob. adverſùs Gentes libr. 3. [h] Pauſan. in Bœoticis, ſive libr. 9. [i] Plutarch. in Sympoſ. libr. 4. quæſt. 14. [l] Cœlius Rhodig. libr. 2a. cap. 8. [m] Alcmæon apud Cæl. Rhodig. libr. 20. c. 10. [n] Euſtath. ad libr. 1. Iliad. Hom. [o] Plato in Theæteto, vel de Scientiâ, Plutarch. de Liberis educandis, & Athen. libr. 15. cap. 16. [p] Pauſan. in Bœotic. ſive libr. 9. [q] Clem. Alexandr. in Protrept. [r] Arnob. adverſ. Gent. l, 3. [ſ] Pauſan. in Bœoticis, ſive libr. 9.

Digitized by Google

bus conſtat unam dumtaxat canribus præfuiſſe. Arque id confirmar etiam [a] Plutarchus in Sympoſiacis, qui tres Antiquis Muſas fuiſſe rradit, quia tres antiquitus haberentur diſciplinæ, rhetorum, philoſophorum, marhematicorum; eas verò diſciplinas in ternas rurſus eſſe partes diſtributas; rhetoricen quidem in judicialem, deliberativam, & demonſtrativam; philoſophiam in eam, quæ ad mores, ad rarionem, naturamque pertinet; matheſin in muſicen, in arithmeticen, & geometriam; ita novem factas eſſe Muſas; quæ prout viſum eſt ſapientibus dividere diſciplinas, alium, atque alium numerum ſuſceperunt; nam præter illos Muſarum numeros, de quibus diximus, & duas, & quinque, & ſeptem Muſas fecere ſapienres. Sed quicunque
7 earum numerus hsbeatur, apparer unam dumtaxat præeſſe ſtudiis poëtarum, & ideo quum poëræ invocant Muſam, poëticam credendi ſunt invocare. Quapropter animadvertimus omnes ferè poëtas heroicos non Calliopen, aur Melpomenen, aut Euterpen, aut aliam, ſed Muſam imploraſſe; quemadmodum & [b] Virgilius, quum dixit:

Muſa, mihi cauſas memora......

In quibus verbis adnotandum eſt bene, prudenterque Virgilium a Muſâ non tam poſtulare, ut ſibi narret errores Æneæ, ur bella, quæ in Italiâ geſſit, exponar, quàm ut cauſas memorer, quibus commota Juno contra Æneam, Trojanoſque adeo vehementer exarſir; nam, ur [c] præclarè Socrates ajebat, ea petenda ſunt a Diis immortalibus, quæ poſita non ſunt in noſtrâ poteſtste, quæ per nos conſequi non poſſumus, quæ nequeunt ullâ niſi divinâ ope nobis contingere; quæ verò pertulerit Æneas, quæ maria tranſiverit, quas terras peragrarit, quæ bella confecerir, utcunque Poëta poterat; quum & eloquentiâ valeret, & omnes mente complexus eſſer
8 hiſtorias, expedire. Sed ſcire cauſas, quæ animum Deæ exulcerarunt, quæ in virum pietate præſtantem incitarunt; quis niſi inſtinctu, afflatuque divino commotus, & Superis docentibus poſſit? cui mentium divinarum arcana, præterquam Deo, pateant, & aperiantur? In ipſis animis hominum rantæ ſunr latebræ, ram obſcuri, abſtruſique receſſus, ur quibus cauſis in iram exarſerinr, quibus rebus offendantur, quibus ad amorem, vel odium incitenrur, ne ſuſpicari quidem poſſimus; quid dicendum de Superûm menribus? quis earum cogirationes deprehendet, quis cauſas, quibus motæ fuerinr, Mortalis inveſtigabit? Jure igitur a Deâ petit, ut ſibi cauſas aperiat irarum, quibus inflammata eſt Dea; quod mortali ingenio ſe conſequi poſſe diffidit; ut quum, quod difficillimum eſt, impetrarit, eriam faciliora conſequarur. Conve- 9
nienter etiam invocat Muſam, ubi ſunt cauſæ reregendæ; nam Muſæ ἀπὸ τῦ μῶσθ, *ab inquirendo* ſcilicet, ut [d] Platoni, & Euſtathio placet, ſunt appellatæ; ex quo perſpici poteſt Muſarum eſſe munus inquirere, quid autem plerumque inquiritur? certè nihil aliud, quàm cauſæ; nam res in aperto ſunt, cauſæ larenr; & indagantur; quod rerum naturam contemplantibus liquet; eorum puippe, quæ quotidie ſubjecta ſunr oculis, cauſæ ignorantur. Videmus quotidie Mundum converti; quæ cauſa tantam molem in orbem contorqueat, adhuc inveſtigamus: videmus nimium frequenter concuti terram; quæ cauſa concutiat, vix excellenti ingenio viri tot ſæculis deprehenderunt: videmus acceſſus, & receſſus maris; quæ cauſa maritimos fluctus reciprocer, indagatur: videmus ruere fulmina, furere ventos, ſævire tempeſtates, ardere montes ignibus ſempiternis; cauſæ, quæ rantos motus cient, ac tanta moliunrur, niſi diu, multumque perquirendo non cognoſcuntur: denique nihil eſt in rerum naturâ tam apertum, tamque perſpicuum, cujus erui cauſæ niſi longâ inquiſitione poſſinr. Quum igirur cauſæ ferè ſolæ ſint inquirendæ, & Muſarum ſit munus inquirere, meritò ad cauſas patefaciendas Muſa invocatur. Perriner etiam ad Muſam verbum *memorare*; nam *memorare* a 10
memoriâ dicirur; Muſa verò [e] Mnemoſynes ideſt, *memoriæ* filia eſt, vel eſt ipſa memoria; quid enim aliud μνήμη, quo nomine una ex Muſis anriquitus vocabatur, niſi *memoriam* ſignificar? Quæ verò conſequuntur, perrinenr ad augendum miraculum rei, reddendamque rationem, cur Muſæ ſit auxilium implorandum; eſt quippe dignus Deo vindice nodus; nec explicari facilè poteſt, cur inſignem pietate virum Juno ſit inſectata; nam quum pietas omnium virturum ſit fundamentum, conſenraneum eſt pios Diis eſſe gratiſſimos, Deoſque ſemper his eſſe placatos, & benevolos; cur ergo Dea Juno Æneam non ſolùm pium, ſed etiam pietate virum ſingulari acerbiſſimo odio perſequuta eſt, agitavit, vexavit, oppreſſit? Nec vacat, quod Reginam Deûm appellavit, quo nihil majus dici poreſt; nam quo major eſt Juno, eo mirabilius eſt eam ranrâ iracundiâ, tantâ ulciſcendi cupiditare exarſiſſe; nam ira imbecillium eſt animorum; itaque [f] Seneca notar iracundiæ virio pueros, & mulierculas

---

[a] Plutarch. libr. 4. quæſt. 14. Sympoſ. [b] Virgil. Æneid. libr. 1. [c] Socrates apud Platonem in Alcibiade 2. & in Philebo. [d] Plato in Cratylo [e] Pauſanias in Bœotic. ſive libr. 9. [f] Seneca de Irâ libr. 2. cap. 16.

las maximè laborare; & Poëta [a] Græcus affirmat ſenes affectâ jam ætate fieri in iram proniores, & Juvenalis [b] ait:

...... quippe minuti
Semper, & infirmi eſt animi, exguique voluptas
Ultio......

Jure igitur Poëta miratur Reginam Deûm
11 iraſci tantopere potuiſſe; & potuiſſe iraſci viro pietate præſtanti, cui propter hanc virtutem placata eſſe debebat; aptiſſimeque hac voce ſermonem [c] concludit:

...... tantæne animis cœleſtibus iræ?

Eſt enim planè mirandum eſſe iram animis cœleſtibus; nam a veritate Lucretius non prorſus aberravit, quum primo [d] libro dixit:

Omnis enim per ſe Divûm natura neceſſe eſt,
Immortali ævo ſummâ cum pace fruatur.

Et Stoici negant cadere iram in Deum, quod veriſſimè dictum eſt, licèt [e] Lactantius Firmianus confutare conetur; neque enim utitur irâ Deus, quum in ſontes animadvertit, quum ſcelera ulciſcitur; ſed utitur juſtitiâ, & humano generi conſulit; vel enim ceteros deterret a ſcelere, vel eos, qui corrigi poſſunt, emendat. Nec
12 omittendum hoc loco a viris eruditis obſervari [f] Virgilium dixiſſe:

...... tantæne animis cœleſtibus iræ?

quia quum de Diis loquimur, ira non dicatur propriè, ſed [g] iræ numero multitudinis; mihi ambigua videtur hæc conjectatio, quum ſciam frequentiſſimè poëtas, & alios Auctores, quum de Diis verba facerent, uti iræ vocabulo numero ſingulari, non multitudinis; exempla paſſim occurrunt; Virgilius libro primo dixit:

...... memorem Junonis ob iram;

& [h] octavo:

Junoni fer rite preces, iramque, minaſque
Supplicibus ſupera votis......

& libro [i] primo:

Navibus, infandum, amiſſis unius ob iram;

& alio [l] in loco:

Junonis gravis ira, & inexaturabile pectus;

& contra, quum de homine [m] loqueretur dixit:

...... ſævæ jamque altiùs iræ
Dardanio aſſurgunt ductori......

& Horatius [n] de Thyeſte loquens ait:

Iræ Thyeſten exitio gravi
Stravere......

& auctor obſceni carminis de irâ Deorum ſic ait:

Quid hoc novi eſt, quid ira nuntiat Deûm?

& Ovidius:

Tantum odiis, iræque dabat Saturnia Juno;

Statius [o] de Oedipode dixit:

Talia conqueſtus paulatim ſumpſerat iras;

& [p] idem:

Occidimus, functaſque manu ſtimulavimus iras.

Quæ exempla quum ſint frequentiſſima, haud temerè affirmarim in hac re ullum diſcrimen obſervandum.

DISSERTATIO XX.

In Virgilii carmina, quibus explicat cauſas odii Junonis in Trojanos.

Cornelius Fronto docet antiquum eſſe, quod patrum memoriam excedit. Quo tempore Carthago condita fuerit, & cur antiqua dicatur a Virgilio, magna eſt inter Auctores diſſenſio. Cambyſes bellum inferre Carthaginienſibus non potuit renuentibus Tyriis militare contra ſuos colonos, quos Liberorum loco habere debebant; quam juſtam cauſam detrectandæ militiæ Cambyſes reputavit.

EXplicat Poëta cauſas, cur Juno conjux illa ſummi Deorum, hominumque Regis tam acerbo odio virum pietate præſtantem, & juſtitiâ ſingulari, aucturum olim Cœleſtium religiones inſectaretur; quæ explicatio cauſarum non ſolùm pertinet ad totius operis perſpicuitatem, cujus conſectandæ causâ omnes Hiſtorici, omneſque ferè poëtæ, antequam narrare inſtituant, utuntur expoſitione cauſarum, ſed etiam ad Æneam purgandum. Poſſet enim aliquis ſuſpicari non talem fuiſſe Æneam, 1
qualis fingitur, quum in odium Deæ, ejusdemque maximæ incurrerit; nam quomodo pius ille, qui eſſet inviſus Diis? Huic ſuſpicioni occurrit Poëta, quum dicat non ob ſacra neglecta, violatam religionem, profanata delubra Deorum, offenſum perjurio Numen, Junonis iram exarſiſſe; ſed ob veteres offenſiones, quarum culpa ad Æneam non pertinebat, metumque, quo Regina Deûm Romam, quam erant Trojani condituri, Carthaginis arces exciſuram expaveſcebat, concèptum

[a] Heſiod. in Hemiambis apud Jo: Stob. ſerm. 115. [b] Juvenal. Sat. 13. v. 186. [c] Virgil. Æneid. libr. 1. [d] Lucret. libr. 1. v. 57. [e] Lactant. Firmianus de Irâ Dei cap. 1. [f] Virgil. libr. 1. Æn. [g] Germ. Valens, & Jo: Lud. Cerda in hunc l. 1. Æn. Virg. v. 15. [h] Virg. Æn. libr. 8. v. 60. [i] Idem libro 1. Æneid. v. 255. [l] Idem Æneid. libr. 5. v. 781. [m] Idem libr. 10. Æneid. [n] Horat. libr. 1. Od. 16. [o] Stat. Thebaid. libr. 11. [p] Idem Thebaid. libr. 12.

ptum in gentem odium in Æneam innocentem affirmat convertiſſe. Carmina divini Poëtæ, quibus exponit hanc ſententiam, ſunt [a] hujusmodi:

Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,
Carthago Italiam contra, Tiberinaque longè
Oſtia, dives opum, ſtudiiſque aſperrima belli,
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Poſthabitâ coluiſſe Samo; hîc illius arma,
Hîc currus fuit; hoc regnum Dea gentibus eſſe,
Si quà fata ſinant, jam tum tenditque, fovetque.
Progeniem ſed enim Trojano a ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces,
Hinc populum latè Regem, belloque ſuperbum
Venturum excidio Libyæ, ſic volvere Parcas.
Id metuens, veteriſque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro caris geſſerat Argis,
Nec dum etiam cauſæ irarum, ſævique dolores
Exciderant animo; manet altâ mente repoſtum
Judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ,
Et genus inviſum, & rapti Ganymedis honores,

Atque hoc loco quæri ſolet, cur Poëta
2 confirmet antiquam fuiſſe Carthaginem Æneæ ætate, qua condebatur; quis enim recens conditam urbem, immo necdum conditam, ſed imperfectam antiquam vocet? Enimvero quum, ut Cornelius Fronto [b] docet, antiquum ſit, quod excedit patrum memoriam, nullo modo ſtatim poſt captam Trojam antiqua Carthago fuit; tres enim opiniones eſſe celebriores accepimus de tempore, quo Carthago condita eſt; una eſt ea, quæ auctoritate Virgilii nititur, & licèt a veritate abhorrere videatur, tamen propter Poëtæ famam maximè vulgò celebrata eſt; quæ paucis annis antequam in Italiam Æneas perveniret, a Didone Carthaginis jacta fundamenta eſſe confirmat; quam unus ex [c] Hiſtoricis Cedrenus eſt ſequutus; alia quæ ducentis annis circiter poſt adventum Æneæ a Didone Carthaginem conſtitutam [d] aſſeverat; tertia, quæ [e] a Pſoro, & Carchedone Carthaginem conditam memoriæ prodidit annis ante Ilium captum quinquaginta. Si quamlibet harum opinionum ſequi libeat, neutiquam dici poteſt antiqua Carthago, qua tempeſtate Æneas in Africam venit; nam aut nondum condita erat, aut recens condita, adeo ut ejus origo non excederet patrum memoriam. Ac nonnullis videtur antiqua Carthago dici quaſi nobilis, 3
ſed exempla vix occurrunt; *antiquior* ſanè pro *meliore*, & *potiore* dicitur, ſed antiquus vetuſtatem notat, ut Nonius Marcellus docet. Eſt & alia interpretatio Carthaginem Africæ principem civitatem antiquam appellari, quia [f] in Hiſpaniâ fuit alia Carthago, quæ nova nuncupata eſt, quam munitiſſimam urbem uno die [g] Scipio ſuperior expugnavit. Sed & illa interpretatio videtur a veritate non abhorrere, comparatione Romæ antiquam haberi Carthaginem; nam quum Roma tot urbes a fundamentis excitarit, tot infrequentes populo miſſis colonis frequentarit, urbium parens meritò appellatur, & antiquitatis titulo gloriatur; ſed Carthago quingentis ferè annis, priuſquam Roma, condita eſt, ſi credimus [h] Appiano; multo igitur magis antiquitatis gloriam ſibi vindicat; quamquam alii Carthaginis ortum faciunt recentiorem trecentis annis, quum affirment annis ducentis quadraginta poſt Æneæ fugam a Didone conſtitutam; Juſtinus [i] autem adhuc recentiorem, & Urbe Româ ſeptuaginta duobus annis vetuſtiorem. Ve-
rumtamen de tempore, quo condita eſt 4
Carthago, & de conditoribus eſt inter Auctores magna diſſenſio; illud haud ambigitur [l] Tyrum inclytam Phœniciæ urbem parentem eſſe Carthaginis. Quocirca Herodotus [m] tradit, quum Cambyſes Ægyptum ſubegiſſet, & regionem Cyrenaicam imperio adjeciſſet, ſtatuiſſetque inferre bellum Carthaginienſibus, quominus id, quod propoſuerat, efficeret, eſſe impeditum Tyriorum conſtantiâ, quorum claſſe Cambyſes utebatur; qui ſuos colonos, quos Liberorum loco debebant habere, in ſervitutem redigentibus Perſis auxilio eſſe recuſarunt; itaque quum Tyrios Cambyſes habere juſtas cauſas ejus militiæ detrectandæ judicaſſet, belli faciendi Carthaginienſibus conſilium repudiavit; quum neque Tyrios ad oppugnandam ſuam coloniam vellet compellere, neque ſine Tyriorum navalibus copiis ſatis inſtructus ad id bellum
ſibi videretur. Juſtinus [n] quoque a Tyriis 5
conditam Carthaginem tradit, & [o] Appianus, & [p] Quinctus Curtius, qui quotannis a Carthaginienſibus miſſos Tyrum legatos ad celebrandum ſacrum anniverſarium,

rium,

[a] Virgil. Æneid. libr. 1. [b] Cornel. Fronto in diff. Vocab. [c] Georg. Cedren. in Compend. Hiſtor. pag. 115. Edit. Baſil. & Strabo libr. 17. [d] Appian. Alexandrin. in Libyc. [e] Idem Appian. Punicor. libr. in princ. [f] Strab. libr. 3. Plin. libr. 3. cap. 3. & Pompon. Mela libr. 2. cap. 6. [g] Idem de Bello Hiſpan. T. Liv. libr. 6. decad. 3. Plinius libr. 26. cap. 4. Paul. Oroſ. libr. 4. cap. 18. & Silius Italic. libr. 15. [h] Appian. in Punic. [i] Juſtin. libr. 18. in fine. [l] Cicer. de Natur. Deor. libr. 3. Pompon. Mela libr. 1. cap. 7. [m] Herodot. libr. 3. cap. 19. [n] Juſtin. libr. 18. [o] Appian. de Bell. Punic. in princip. [p] Quinct. Curt. libr. 4.

rium, Tyrioſque a Pœnis parentum loco eſſe cultos memoriæ prodidit. Atque hoc eſt, quòd Virgilius [a] ait:

...... Tyrii tenuere coloni;

qua verò cauſâ Tyrii ſint e Phœniciâ profecti, & quo duce uſi magnam Carthaginem condiderint, alio die exponemus.

DISSERTATIO XXI.

Ubi agitur de Carthaginis ortu, & nomine, & de quibuſdam Virgilii locis.

Carthago, quum ipſam Romani excindendam decreverunt, trecentis urbibus imperabat; & in eâ ſeptingenta hominum millia cenſebantur; ejus autem ambitus viginti tria millia paſſuum colligebat; quum verò incenſa fuit, dies omnino ſeptemdecim conflagravit. Byrſa dicta eſt arx Carthaginis a corio; alii tamen Bysram dictam putant, quæ vox Phœnicum linguâ ſignificat locum munitum. Dido, quum frater Pygmalion Sichæum ejus virum, & avunculum interfeciſſet, in Africam venit, & Carthaginem condidit; alii tamen tradunt Pſorum, & Carchedonem Carthaginem coloniam deduxiſſe; ideo a Græcis dicitur Carchedon a conditore; Carthago autem dicitur, quaſi nova urbs; dicta eſt etiam Caccabe, quia, quum fundamenta jacerentur, inventum fuerit caput equi. Multæ extant ubique urbes Neapolis nomine appellatæ. Virtus virorum ſine pecuniâ non ſufficit ad comparandam magnam potentiam bello, ut exemplo Lacedæmoniorum docemur; contra verò nec opes proſunt ſine virtute, quod Arabum imbecillitas demonſtravit; quorum decem millia cecidit Ælius Gallus duobus dumtaxat militibus amiſſis; & niſi perfidia Sylæi impedimento fuiſſet, univerſam Arabiam paucis menſibus ſubegiſſet; quin etiam quum urbes obſediſſet, ac expugnaſſet, & manus cum hoſtibus contuliſſet, in eo bello univerſo ſeptem Romani tantummodo ferro cæſi fuerunt. Quinctus Flaminius dicebat Philopœmenem egregium ducem carere ventre, quum pecuniâ deſtitueretur. Byzacii ager centuplicem frugem reddebat. Licèt Polybius, & Livius prodiderint, quod Pœni ex plebe exercitus non conſcriberent; tamen initio plebem quoque bellicoſam fuiſſe certum eſt; nec admittenda eſt docti viri interpretatio, qui putat Virgilium dixiſſe Carthaginem belli ſtudiis aſperrimam, quia eſſet belli cupida, non quia ſcientiâ rei militaris præſtaret. Hoſtis victi virtus gloria eſt victoris; ideo Alexander Pori Regis, & Indorum virtute gaviſus eſſe fertur. Regna Junonis dona ſunt; ideo Juno Regina, & regia vocatur; quin & pro regno interdum accipitur; dicitur autem Saturnia, quum ejus ſævitia eſt exprimenda; quemadmodum Trojanos quum impios, & perjuros ſignificare vult Virgilius, laomedonteos nuncupat.

De Carthaginis [b] origine hodie mihi differendum, cujus urbis magnitudinem interitus ipſe, ipſæ ruinæ oſtenderunt; ſiquidem quum Romani ultimum bellum Punicum decreviſſent, quum jam ipſi exitium immineret, trecentis urbibus imperabat; in eaque jam diutino feſſâ bello ſeptingenta hominum millia cenſebantur; & ejus ambitus viginti tria millia paſſuum colligebat; quæ jam capta multos dies 1
victoribus reſtitit, incertamque fecit victoriam, & incenſa dies omnino ſeptemdecim [c] conflagravit. Quapropter eſt operæpretium tantæ urbis initia quàm breviſſimè exponere, quum præſertim id pertineat ad Auctorem noſtrum explicandum, quod quum fuero exequutus, de Carthaginis nomine pauca delibabo, tum de nonnullis Virgilii locis differam. Igitur memoriæ [d] proditum eſt Pygmalionem Tyriorum fuiſſe tyrannum; cujus Dido ſoror Sichæo avunculo nupſerat, Herculis Tyrii Sacerdoti, quæ ſecundùm Regem dignitas maxima habebatur; hunc, ut ejus theſauria potiretur, Pygmalion interficit. Id graviter Dido tulit; ſed ut erat femina animo virili, & prudentiâ ſingulari, conceptum in fratrem odium tegit, fingit ſe ad eum migrare velle, ne luctus imagine in mariti ædibus turbaretur; lætus eam rem Pygmalion accipit ratus Didonem ad ſe cum Sichæi opibus migraturam; itaque mittit cum navibus delectos homines, qui Didonem deducerent. Illa conſcenſâ navi, impoſito auro, miſſis a Pygmalione viris 2
minatur ſeſe eos apud fratrem accuſaturam tanquam aurum, quod in mare dejici juſſerat, dolo clepſiſſent, niſi ſe ducem fugæ ſequerentur; illi minis territi, ſævitiamque tyranni metuentes Didoni ſunt obſequuti. Acceſſerunt etiam multi ſummo loco nati, qui tyrannum vel oderant, vel formidabant; ac primùm ad inſulam Cyprum appulerunt, ubi comitem fugæ ſacerdotem Jovis aſſumpſerunt, & octoginta virgines, quas, ut [e] mos erat genti, ad quærendam corpore dotem, in litore proſtitutas invenerant; deinde cum his in Africam traj-

jece-

[a] Virgil. Æneid. libr. 1. [b] Strabo libr. 17. de Carthagin. & Carthaginienſib. [c] Lucius Flor. libr. 2. cap. 15. [d] Juſtin. libr. 18. [e] Idem ibidem.

jecerunt; ac mercati ſolum, quantùm tauri corio poſſent occupare, mirantibus Afris, & quid pararent, ignaris, corium tenuiſſimum in lorum ſecuerunt, quo multum complexi intervallum in eo arcem, quæ Byrſa eſt appellata, quia byrſa Græcis corium dicitur, condiderunt; quò princeps [a] poëtarum libro primo reſpexit his verbis:

Mercatique ſolum, facti de nomine Byrſam,
Taurino quantum poſſent circumdare tergo

& Silius [b] Italicus, qui ſic ait:

Tum pretio mercata ſolum nova mœnia condit,
Cingere qua ſecto permiſſum litora tauro.

Quam tamen fabulam de corio in tenuiſ-
3 ſimum lorum ſecto a Græcis eſſe fictam ignoratione Phœniciæ linguæ doctiſſimi viri crediderunt; quum enim Carthaginis arx Byſra [c] vocaretur, Græci ſimilitudine vocis decepti Byrſam putarunt appellari; & [d] quia Byrſa corium ſignificat, commenti ſunt fabulam de corio, quo Phœnices locum cinxerunt, qui ſatis eſſet urbi condendæ; qua ratio reddi poſſet cur arx Byrſa vocaretur, quum re verâ Byſra nomen eſſet arcis, quod ſignificat locum munitum. Sed qui Pſorum, & Carchedonem Carthaginis conditores eſſe voluerunt, aliam afferant cauſam, migrationis Phœnicum neceſſe eſt; eam nimirum, quæ ceteris fuit a natali ſolo migrandi, coloniaſque deducendi, quam Dionyſius [e] Halicarnaſſeus refert. Nam quotieſcunque novâ quotidie ſuboleſcente pube hominum multitudine urbes abundarent, vel inclementiâ Cœli, vel æſtu, vel aliâ qualibet aëris intemperie ſolitos fructus malignè terra produceret, ut alendæ tantæ multitudini haudquaquam annona ſufficeret; partem juventutis alicui Deo conſecratam e patriâ terrâ, armis datis dimittebant, antea multum precati ſuos cives, ne ſuccenſerent expellentibus neceſſitate, ſi colonos triſtioribus cauſis, & irâ Deorum adducti mitterent; ſin autem lætioribus, bonis ominibus, ſacriſque rite perfectis proficiſcentes proſequuti. Is autem Deus, cui multitudo proficiſcentium fuerat conſecrata, fa-
4 vere putabatur exulibus, & eorum conatus ad proſperos exitus perducere; hi autem, qui proficiſcebantur coloni, & colonia urbs, quam condiderant; Metropolis [f] ea, a qua miſſi fuerant, dicebatur; cujus cives urbis a ſe conditæ cives tanquam [g] Liberos diligebant, & ab ipſis parentum loco obſervabantur, & opem ferebant ipſis, quum indigerent, & ab ipſis defendebantur. Atque his de cauſis, & hoc modo Pſorus, atque Carchedon Carthaginem condiderunt, & fecere coloniam Tyriorum, ſi verum eſt Pſorum, atque Carchedonem fuiſſe Carthaginis conditores; quam hiſtoriam ſequutos eſſe Græcos animadvertimus; nam Carthaginem Carchedonem a conditore Carchedone videntur appellaſſe, quum Carthago appellata, quaſi nova urbs, ut quidam ſunt auctores, eſſe dicatur, quò fortaſſe reſpexit [h] Virgilius libro primo, quum dixit;

Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces
Hoſpitio Teucris ......

Quo in loco novam Carthaginem dixit, ut 5
exprimeret Carthaginis nomen, quod nihil aliud, quàm novam urbem Phœnicum linguâ ſonat; Græci dicunt Neapolim; dictaque nova eſt comparatione Tyri, quo nomine coloni urbes, quas condiderant, frequenter appellabant; nam & in Italiâ colonia Cumanorum Neapolis [i] eſt appellata, & in [l] Syriâ Neapolis fuit, & [m] in Cariâ, Thraciaque [n], & in [o] Africâ, & in [p] Galatiâ, & in [q] Sardiniâ populi Neapolitani fuerunt; quæ omnes urbes novæ ſunt dictæ eâ ratione, qua filios, ut a patribus diſtinguamus, juniores vocare conſuevimus; ut ſiquis exempli gratiâ Ciceronis filium Ciceronem juniorem vocet. Atque hanc rationem, qua Carthago nova urbs dicebatur, libro quarto Virgilius tangit his verbis:

Non aliter, quàm ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros ......

Ideo quippe Carthago dicitur nova, quia Tyrus habetur antiqua; vetuſtas igitur diſtinguit Tyrum a Carthagine, quum alioquin hæ duę civitates una, eademque civitas propter cognationem eſſe videantur. Eſt & aliud Carthaginis [r] nomen, quod ei fecit eventus; Caccabe quippe nominata 6
eſt, quod ſignificat equi caput; quum [ſ] enim, ut Carthaginis fundamenta jacerentur, humus foderetur, inventum eſt equi caput, quod urbem eam fore bellicoſam indicavit; quam hiſtoriam Virgilius non prætermiſit, ſic enim libro primo loquitur:

Lucus in urbe fuit mediâ lætiſſimus umbrâ,
Quo primùm jactati undis, & turbine Pœni
Effodere loco ſignum, quod Regia Juno
Mon-

---

[a] Virgilius Æneid. libr. 1. [b] Silius Italicus libr. 1. [c] Strabo libr. 17. & Appianus Punic. in princip. [d] Suid. in V. Βυρσαίετος. [e] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 1. Antiq. Roman. [f] Idem Dionyſ. Halicarn. libr. 3. cap. 2. Antiq. Roman. [g] Idem Dionyſius Halicarn. ibid. [h] Virgil. Æneid. libr. 1. [i] Strabo libr. 5. [l] Plin. libr. 5. cap. 13. [m] Idem libr. 5. cap. 29. [n] Idem libr. 4. cap. 11. [o] Idem Plinius libr. 5. cap. 4. [p] Idem Plin. libr. 5. cap. 32. [q] Idem libr 3. c. 7. [r] Cæl. Rhod. l. 18. cap. 38. [ſ] Juſtin. l. 18. Hiſt. & Serv. in hunc Virg. loc.

Monſtrarat, caput acris equi; ſic nam fore bello
Egregiam, & facilem victu per ſecula gentem.
Atque hæc de Carthaginis origine, & con-
ditoribus, & nomine attuliſſe contenti
7 progrediamur, Auditores, ad nonnullos
Virgilii locos illuſtrandos, qui in propoſi-
tis verſibus reperiuntur. Ac primus oc-
currit ille, ubi Poëta duabus rebus præſta-
re Carthaginem dixit, ſtudio rei [a] bellicæ,
& opum magnitudine.

. . . . . *dives*, inquit, *opum*, *ſtudiiſque aſper-*
rima belli:

Eſt autem animadvertendum hoc loco duo
Poëtam attigiſſe, quibus urbes ad ſummum
potentiæ faſtigium ſolent pervenire, opum
ſcilicet affluentiam, & ſtudium rei milita-
ris, quæ in bello plurimum poſſe nemo
non fateatur; pecuniam [b] quippe nervos
eſſe belli vetuſtiſſimum dictum eſt, & om-
nium ſæculorum conſenſu comprobatum.
Ideo Polybius libro ſexto confirmat Spar-
tanorum leges eſſe idoneas ad tuendam li-
bertatem; ſed eſſe inutiles ad magnam po-
tentiam bello comparandam, quia pauperem
Spartam facerent, & ut [c] ait Pindarus, latè
potentes opes invehi prohiberent. Quapro-
8 pter admodum facetè Quinctus [d] Flaminius
Romanus imperator irridere ſolebat Philo-
pœmenem egregium Achæorum ducem ſa-
tis inſtructum peditum, equitumque copiis,
inopem verò pecuniæ, quum diceret eum
quidem habere manus, & pedes, ſed ca-
rere ventre; quod Flaminii dictum nos ad-
monet fruſtra magnos exercitus compara-
ri, niſi pecuniæ vis, quæ magnitudinem
copiarum alere poſſit, comparetur. Nam
quemadmodum animanti parum proſint a-
lia membra, ſi venter deſit, a quo alimen-
tum in corpus omne tribuatur; ita impe-
ratorem parum ad res gerendas juvant ar-
ma, equi, viri, niſi pecuniæ copia ſuppe-
tat, qua aluntur, & ſuſtentantur exercitus;
contra verò ingentes opes virorum virtu-
te deſtitutæ rei bellicæ nihil afferunt adju-
menti. Arabes illi, qui Felices appellan-
9 tur, dicuntur opibus ceteros Mortales præ-
ſtitiſſe; id [e] Plinius, & [f] Strabo teſtantur,
qui a toto Orbe terrarum tradunt in Ara-
biam pecuniam importari, ex Arabiâ verò
nihil umquam pecuniæ prorſus exportari;
ideo [g] Horatius Arabum opulentiam mira-
tur his verbis:

Intactis opulentior
Theſauris Arabum, & divitiis Indiæ;

& quum [h] ait:

Icci beatis nunc Arabum invides
Gazis; . . . . .

Et tamen Arabes, quia quàm divitiis abun-
dabant, tam carebant virorum robore, ni-
hil antiquitus præclari geſſerunt; immo
præda fuiſſent omnium nationum, niſi lo-
corum naturâ defenderentur. Id oſtendit, 10
exercitus Ælii Galli Romani ducis, qui
quum [i] ad Arabiam Felicem perdomandam
ductus eſſet, ingentes Arabum copias fudit,
fugavitque, & eorum decem millia cecidit,
quum duos in eo prœlio duntaxat milites
amiſiſſet; ac niſi perfidia Sylæi legati Regis
Nabatæorum magnis incommodis Roma-
nos affeciſſet, univerſam Arabiam pauco-
rum menſium intervallo ſubegiſſet. Quo in
bello apparuit, quàm ſit tutum bellare cum
imbellibus viris; nam quum Romani ur-
bes expugnaſſent, & obſediſſent, manus
cum hoſtibus contuliſſent, in eo [l] bello
univerſo ſeptem tantummodo ferro cæſos
deſiderarunt; quum non paucos fames, æ-
ſtus, morbi, difficultates locorum abſum-
pſiſſent. Non ergo proſunt divitiæ, ubi de-
ſunt virorum robora; nihil enim Arabi-
bus, licèt eſſent Mortalium ditiſſimi, pro-
fuerunt; ſed ubi cum magnis, exaggeratiſ-
que opibus virtus, & ſtudium rei militaris
conjungitur, efficitur illa præclara poten-
tia, cui omnia ſuccumbant, neceſſe eſt;
quam Virgilius affirmat Carthagini conti-
giſſe; nam ſic [m] ait:

. . . . . *dives opum*, *ſtudiiſque aſperrima belli*;

Quæ laudatio omnibus numeris abſoluta
eſt, nec abhorret a veritate; ſiquidem Ap- 11
pianus [n] Alexandrinus affirmat Carthagi-
nienſes ſecundùm Perſas plurimum opi-
bus valuiſſe, virtute verò, & armis Græ-
ciæ non conceſſiſſe. Quantæ verò opes
Carthaginis fuerint rebus Pœnorum pro-
ſperis, declaravit adverſa fortunâ; vix re-
ſpirarat a cladibus feſſa Carthago, quum
ſecundo bello victa Romæ ſuccubuiſſet;
quum [o] legatos Romanos ad dirimendas
lites miſſos, quæ inter Maſiniſſam Regem,
Pœnoſque de finibus quotidie oriebantur,
felicitas Urbis terruit; quæ tantum brevi
ſuſceperat incrementum, ut rurſus eſſet Ro-
manis pertimeſcenda. Quæ Carthago pau-
cis annis poſt exitiabile bellum, quod
ipſam pæne funditus everterat, tantum o-
pibus valuit; quantum credimus integram
valuiſſe? quantâ opulentiâ conſentaneum
eſt præſtitiſſe, quum tot ſæculis proſperâ
fortunâ uteretur, quæ vectigalis facta Ro-
manis, & recentibus ſuarum cladium ve-
ſtigiis ipſos victores opibus territabat? Cau-

[a] Virgil. Æneid. libr. 1. [b] Plutarch. in Agide, & Cleomen. [c] Pind. Pyth. Od. 5. v. 1. [d] Plutarch. in Apophthegm. de Flamin. [e] Plin. l. 6. cap. 28. [f] Strabo l. 16. [g] Horat. Carm. libr. 3. Od. 24.

[h] Idem libr. 1. Od. 29. [i] Strabo l. 16. de Arab. [l] Idem eodem loc. [m] Virgil. Æneid. libro prim. [n] Appian. in Bell. Punic. in princip. [o] T. Livius Decad. 4. libr. 4.

ſa tantæ opulentiæ ab [a] Appiano duæ ve-
riſſimæ afferuntur: *ἥτε ἐκεῖ πεδίων εὐκαρπία, καὶ
θαλάσσης εὐκαιρία, & fertilitas terræ, & oppor-
tunitas maris*. Fertilitas Carthaginienſis agri
tanta fuit, ut Plinio [b] teſte regio, quæ Byza-
cium vocabatur, cum centeſimâ fruge fœ-
nus agricolis redderet; maris autem ſumma
opportunitas, quum in Iſthmo eſſet Cartha-
go [c] ſita, haberet tutiſſimum portum, &
quamlibet magnarum claſſium capacem.
Accedebat eodem ſcientia rei nauticæ,
quam quum a Tyriis accepiſſent ſuis ma-
joribus, Pœni ſemper auxerant, ſemper
excoluerant; adeo [d] ut nulla natio cum
Pœnis maritimarum rerum peritiâ poſſet
comparari. Nec verò quod plerunque ac-
12 cidit, affluentes opes Carthaginienſium
animos molliverant, & a ſtudiis belli ad
luxum, ignaviamque converterant; quod
enim de Lacedæmoniis Cicero [e] ſcribit,
Lacedæmoniorum morem inflammatum
eſſe cupiditate vincendi, id de Carthagi-
nienſibus dici poteſt. Teſtes res in Siciliâ
a Pœnis geſtæ; trecenta millia militum [f] a
Gelone Tyranno cæſorum, quum in Si-
ciliam ejus inſulæ ſubigendæ causâ traje-
ciſſent, Pœni amiſerunt. Quæ gens un-
quam tantâ clade conterrita conſilium in-
vadendæ Siciliæ non abjeciſſet? Athenien-
ſes [g] certè, quum aliquot clades accepiſ-
ſent, dum Salamina bello petunt, legem
ſanxerunt in perpetuum, ut ſi quis id bel-
lum ſuaſiſſet, capite plecteretur; at Pœni
nec hac tantâ, nec aliis, cladibus perculſi
incepto deſtiterunt. Nonne igitur, quod
de Trojanis Homerus ait, pugnando ſatiari
non poſſe Trojanos, id in Pœnos conve-
nit? nonne verè a Poëtâ dicta Cartha-
go eſt belli ſtudiis aſperrima? Nec ve-
13 rò quis opponat mihi [h] Livii, & [i] Polybii
auctoritatem, qui tradunt Carthaginienſes
uti plerumque mercenario milite, quaſi
fuerit imbellis urbana plebs Carthaginien-
ſium, & ideo verè dici non poſſit bellico-
ſa Carthago; nam & ſi ex urbanâ plebe Pœ-
ni exercitus non conſcribebant, quia, ut
Livius [l] ait, plebs in urbe eſſet imbellis,
imbellis in agris, tamen & nobilitas belli
ſtudia colebat, & omnis populus ardebat
ingenti cupiditate armis quærendæ poten-
tiæ, & finium proferendorum. Declarat id
Africa imperio ſubjecta Carthaginienſium:
declarat Hiſpania, Sicilia, Sardinia in eo-
rum ditionem ac poteſtatem redacta: de-
clarat denique Italia victoriis peragrata Pœ-
norum, & armis, caput rerum Roma tre-
mefacta. Quin antiquitus & Carthaginien-
ſium plebem fuiſſe arbitror bellicoſam; Ap- 14
pianus [m] certè ſcribit initio Pœnos, quum
Carthaginem condidiſſent, regionibus cir-
cumjectis potitos, & fines imperii propa-
gaſſe, quia Afris bellicâ virtute præſtabant.
Et ſanè Carthaginis conditores nunquam
inter infeſtas, & barbaras nationes ad tan-
tas opes emerſiſſent, ſi imbellem plebem
habuiſſent; nam quo pacto, quum tantum
ſoli modò obtinerent, quantum urbs occu-
pabat, aut tueri urbem, aut ferocium acco-
larum injurias propulſare, aut agrum, qui
ſatis eſſet alendæ civitati, bello parare po-
tuiſſent, niſi ſuis copiis, ſuo milite ute-
rentur? neque enim conducendi militis
inter infeſta omnia facultas erat. Paula-
tim deinde maris opportunitas, ut opinor,
plebem avertit a ſtudio rei militaris, & ad
lucrum invitavit; quemadmodum Athe-
nienſes dicuntur, ubi, auctore Themiſto-
cle [n], rerum maritimarum ſtudio ſeſe ve-
hementiùs dediderunt, priſtinam virtutis
indolem paulatim amiſiſſe, & corruptâ Re-
publicâ uti cœpiſſe; tunc verò coacti ſunt
Carthaginienſes militem mercede condu-
cere, quum plebs cupida mercaturis quæ-
rendæ rei militiam detrectaret. Ceterùm
quantum armis per ſe poſſet ipſa [o] Cartha- 15
go oſtendit Libyco bello, quod adverſus
milites mercenarios geſſit; quum enim om-
nes Africæ civitates defeciſſent, & cum
mercenariis conjuraſſent, & bellum Car-
thaginienſibus intuliſſent, ſola Carthago
externis auxiliis deſtituta a ſuo milite op-
pugnata tantam belli tempeſtatem pertu-
lit; & totius Africæ viribus contuſis ur-
bes, quæ defecerant, rurſus in poteſtatem
ſuam redegit; & exercitus, qui contra ſe
conjurarant, occidione delevit. Verè igi-
tur Virgilius Carthaginem laudat, verèque
affirmat bellicis artibus præſtitiſſe; neque
enim [p] docti viri ſententiam probo, qui
putat Virgilium dixiſſe Carthaginem belli
ſtudiis aſperrimam, ideſt cupidam belli,
non præſtantem ſcientiâ rei militaris; ne
Romanos offenderet inimicâ urbe laudan-
dâ; immò ego arbitror non potuiſſe magni-
ficentiùs, & ſplendidiùs ornari Romanos,
quàm ſi Carthaginienſium virtutes bellicæ
laudibus tollerentur; a laude quippe victæ
Carthaginis Romanorum, qui vicerant, glo-
ria redundabat; nec Romani offendeban-
tur hoſtium, quos domuerant, laudibus,
ſed lætitiâ potiùs afficiebantur; & [q] ſicut
Alexander ille Magnus Regis Pori, & In- 16
dorum

[a] Appian Alexandr. in Bell. Punic. [b] Plin. libr. 5. cap. 4. [c] Appian. Alex. de Bell. Pun. [d] Polyb. libr. 6. [e] Cicer. Officior. libr. 1. [f] Diodor. Sic. libr. 11. Ælian. libr. 6. cap. 11. Herodot. libr. 7. c. 166. [g] Plutarch in Vit. Solonis. [h] Tit. Liv. libr. 28. [i] Polyb. Hiſt. libr. 1. [l] Livius libro 9. Decad. 3. [m] Appian. de Bellis Pun. in principio. [n] Plutarch. in Vitâ Themiſtocl. [o] Polyb. Hiſt. libr. 1. & T. Liv. Decad. 3. libr. 4. [p] Servius in Virg. Æn. libr. 1. v. 14. [q] Plutarch. in Vitâ Alexandri, & Arrian. de Exped. Alex. libr. 5.

dorum virtute gaviſus eſſe fertur, quia ſibi hoſtem, quem viciſſe glorioſum eſſet, inveniſſe videbatur; ita Romani habebant, cur lætarentur laudibus Carthaginienſium bellicis, quum eos debellaſſent; nam eo victoria eſt præclarior, quo de hoſte fortiore parta eſt. Non ſolùm igitur, quum Virgilius Carthaginem dixit belli ſtudiis aſperrimam, intelligi voluit cupidam bellandi, ſed etiam ob artes bellicas, quibus excellebat, difficilem ad perdomandum; nec aliud ſignificavit quum [a] dixit:

...... Gens dura, atque aſpera cultu
Debellanda tibi Latio......

Quibus verbis quid aliud ſignificat, quàm gentem, quæ difficulter vinci poſſet, eſſe debellandam? atque hæc interpretatio magis congruit cum his, quæ conſequuntur; conſequitur enim [b] illud:

Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Poſthabitâ coluiſſe Samo......

& [c] illud:

...... hoc regnum Dea gentibus eſſe,
Si quà fata ſinant, jam tum tenditque, fovetque

Hac enim ratio apparet, cur diligeret, at-
17 que foveret Carthaginem Juno; cur vellet eſſe gentibus regnum, quia nimirum virtute præſtabat, quia non indigna regno putabatur. Cujus loci quoniam mentionem fecimus, adnotandum eſt non ſine causâ voluiſſe Junonem Carthaginem Orbis terrarum eſſe reginam; nam regna ad Junonem pertinere, & regna donum eſſe Junonis credebantur; ideo Ovidius [d] dixit:

Regna Jovis conjux, virtutem filia jactat;
Ipſe, potens, dubito, fortis an eſſe velim;

& Euſtathius non ſolùm Junonis eſſe regnum dare, ſed etiam Junonem interdum accipi pro regno affirmavit. Quòd autem regna in Junonis eſſent poteſtate, Juno Regina dicebatur; quo nomine Junonem Vejis [e] eſſe cultam Livius tradit, quam Vejis captis ipsâ non invitâ Camillus Romam tranſtulit; & Virgilio regia dicitur Juno libro decimo Æneidos:

...... Tum Regia Juno
Acta furore gravi......

18 Nec prætereundum judico, quoniam de Junone dicimus, in propoſitis [f] carminibus Junonem appellari Saturniam his verbis:

...... veteriſque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro caris geſſerat Argis;

Quò cognomine uti Poëtam [g] Servius cenſet ad ſævitiam Junonis exprimendam; & ſanè quum Poëta quippiam a Junone malignè, ac crudeliter factum memorat, Saturniam ſemper appellat. Sic libro tertio, ubi [h] Juno prohibet Helenum Æneæ aperire arcana fatorum, dixit:

...... prohibent nam cetera parcæ
Scire Helenum, farique vetat Saturnia Juno;

& libro quarto, ubi ſtruit dolos, Veneremque, quò fallat, alloquitur, ait [i]:

Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis;

& ſeptimo, quo in loco Juno ad bellum Rutulos inflammat, ita loquitur:

Nec minùs interea extremam Saturnia bello
Imponit Regina manum......

& ubi belli fores [l] refringit, ait:

Belli ferratos rupit Saturnia poſtes.

Sed & Ovidius, ubi Herculem inducit Junoni ſævitiam exprobrantem, his [m] verbis utitur:

Cladibus, exclamat, Saturnia, paſcere noſtris.

Eſt autem id a Virgilio ſemper obſervatum,
vel quia Saturnum fabulæ ferunt admodum 19
fuiſſe crudelem, quum [n] dicatur ſuos filios, ne quis eriperet ſibi regnum, devoraſſe; & [o] Diodorus Siculus teſtatur Saturnum impietate, & avaritiâ præſtitiſſe; vel quia Saturni ſidus maligníoris eſſe naturæ aſtrologi [p] tradiderunt. Quum igitur Juno doloſum aliquid, aliquid ſævum fingitur deſignare, meritò Saturnia appellatur; hæc enim appellatio veriſimiles facit fraudes Junonis, & crudelitatem; ſiquidem [q] conſentaneum eſt ſimilem patris eſſe filiam. Atque id non in Junone ſolùm Virgilius obſervavit, ſed in aliis; quia [r] Laomedon impius, & perjurus fuiſſe fertur, quotieſcunque aliquos impietatem, & perjurium inducit Trojanis exprobrantes, Laomedonteam gentem a Rege Trojæ Laomedonte appellavit; ſic enim loquitur [ſ]:

Laomedonteæ ſentis perjuria gentis;

& alio in [t] loco:

Bellum etiam pro cæde boum, ſtratiſque juvencis,
Laomedontiadæ, bellum ne inferre paratis?

** ** **
** **

DIS-

[a] Virgil. Æneid. libr. 5. [b] Idem Virg. Æn. libr. 1. [c] Virgil. ibid. [d] Ovid. in Epiſt. Parid. ad Helen. [e] T. Liv. libr. 5. [f] Virg. Æneid. libr. 1. [g] Servius in hunc Virgil. loc. & Jul. Scalig. Poët. libr. 3. cap. 25. [h] Virgil. Æn. libr. 3. v. 379. [i] Virg. Æneid. libr. 4. v. 93. [l] Virgil. in eodem libr. 7. Æneid. [m] Ovid. Metam. libr. 9. fab. 3. [n] Diod. Sicul. libr. 5. pag. 233. Cæl. Rhodigin. libr. 13. cap. 21. Fulgent. Mytholog. libr. 1. [o] Diodor. Sic. libr. 3. pag. 136. [p] Jul. Firm. libr. 5. cap. 3. Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 19. Propert. libr. 4. Eleg. 1. & libr. 1. Eleg. 6. Perſius Sat. 5. Juvenal. Sat. 6. Lucan. libr. 1. Apul. 2. Florid. & Serv. in 1. Georg. Virg. [q] Iſocrat. ad Demonic. [r] Horat. libr. 3. Od. 3. & Hygin. fab 89. [ſ] Virgil. Æn. libr. 4. [t] Idem Æn. libr. 3.

DISSERTATIO XXII.

De quibuſdam aliis Virgilii locis

Carthagine devictâ Romani Imperium per totum Orbem terrarum extenderunt, & de Regum controverſiis cognoſcebant; quin & innumeris gentibus Reges dederunt; Legatus autem populi Romani potentiſſimum Aſiæ Regem virgâ auſus eſt circumſcribere additâ voce: hic ſtans delibera. Venire *interdum ſignificat* fieri, evadere. *Parthi defunctâ Rege ſucceſſorem Româ petebant; eorumque Reges filios obſides Romam mittebant. Indorum Rex, qui ſexcentis Regibus imperabat, Auguſti amicitiam per legatos petiit.*

DUæ fuerunt civitates, altera in Europâ, altera in Africâ ſita; Roma nimirum, & Carthago, quę Orbis terrarum Imperio dignæ viderentur; eas ut æmulas, & inimicas fortuna fecit; ita adverſas, & inter ſe oppoſitas collocavit; nam Romæ ſitus contra reſpondet, & e regione eſt loco, in quo Carthago conſurgebat; quod Virgilius indicavit his [a] verbis:

Carthago Italiam contra, tiberinaque longè Oſtia .....

Et antequam eę inter ſe bello contenderent,
1 videtur ambigua voti hæſitaſſe fortuna, ac diu, multumque dubitaſſe utram magis foveret, & quò ſe inclinaret; & quaſi vereretur, ne, ſi alterutram magis auxiſſet, careret voluptate ſpectandi duas opulentiſſimas in terris urbes paribus viribus concurrentes, dediſſe operam, ut æquaret utriuſque potentiam. Itaque [b] quum Africæ vires Italiæ pares eſſe non poſſent, Imperio Carthaginienſium adjecit Siciliam, atque Sardiniam; quum verò primo bello Punico apparuiſſet Carthaginienſium opes opibus, & virtute Romanorum præponderari, & inſuper Sicilia, & [c] Sardinia Romanis acceſſiſſet; ut iterum Carthago Romæ par eſſe [d] poſſet, Hiſpaniam, quam nulla terra multitudine incolarum, & ferocitate [e] vincebat, provinciam voluit eſſe Pœnorum. Sed ubi ſecundo, ac deinde tertio Punico bello ſuccubuit Romæ Car-
2 thago, & funditus everſa eſt, velut ſublatâ jam cunctandi causâ, ſtatim omnes opes in Romanos fortuna congeſſit, ut ſimul cum Carthagine victus Orbis terrarum videretur; tunc auſi Romani [f] Græciam bello laceſſere & Græciam, & inclytam perdomito Orbe terrarum Macedonum gentem ſubegerunt; tunc Antiochum [g] illum Magnum devicerunt, & Aſiam Romæ vectigalem fecerunt; nec ulla natio fuit aut tam remota, aut tam præſtanti virtute, aut tantâ feritate prædita, aut tam opibus affluens, aut multitudine præpotens, aut freta locorum difficultatibus, quæ reſiſteret opibus & virtuti Romanorum. Devictâ Carthagine certatim omnes Reges, omneſque civitates legatos Romam miſerunt; Romani de Regum controverſiis cognoſcebant, Orbemque terrarum nutu temperabant: devictâ Carthagine legatus [h] populi Romani auſus eſt potentiſſimum Aſiæ Regem virgâ circumſcribere, & addere illam vocem meritò celebratam; *hic ſtans delibera*: devictâ Carthagine Oriens, Occidenſque horruit faſces Romanorum, & intellectum eſt nullam nationem parem eſſe, aut fuiſſe Romanis. Quum igitur excidio Carthagi-
nis longiſſimè fines Romani protulerint, 3
& Imperium Oceano terminarint, meritò Poëta noſter ita [i] loquitur:

Progeniem ſedenim Trojano a ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces; 1
Hinc populum latè Regem, belloque ſuperbum
Venturum excidio Libyæ ......

Quorum carminum hujuſmodi ſententia eſt; angebatur Juno, quòd audiverat Trojanorum Poſteros dilectæ Carthagini exitium allaturos; multo autem magis angebatur, quòd audiverat genus Trojanorum, quod oderat, quòd everſum volebat, quod omni vi oppugnabat, quum Carthaginem excidiſſet, latè regnaturum, & ſummam belli gloriam aſſequuturum. Nihil enim aliud ſignificat venturum excidio Libyæ, quàm ob excidium Libyæ auctis viribus evaſurum latè Regem; *venire* quippe interdum ſignat *fieri*, & *evadere*; quo ſignificatu verbum *venire* Virgilius protulit libro primo Georgicorum [l]:

An Deus immenſi venias maris ......

& [m] Propertius, qui libro primo ſic ait

Tu tamen in noſtro lenta timore venis.

Latè verò Regem dixit, ſicut Horatius quodam in loco [n] tyrannum:

Latè tyrannus, cras foliis nemus.

Quam explicationē hujus loci libuit afferre, ne quis Virgilium ſuſpicaretur idem ineptè repetere; poteſt enim videri idem eſſe vertere arces Tyrias, & venire excidio Libyæ, hoc eſt venire ad excindendam Libyam;

quo

[a] Virgil. Æneid. libr. 1. [b] Appian. in Bell. Punic. & Jul Flor. libr. 2. cap. 1. [c] Polyb. Hiſt. libr. 1. in fine, & Appian. ibid. [d] Polybius eodem libr. 1. L. Flor. libr. 2. cap. 6. & Appian. in Hiſpan. ſive Iberic. [e] Tit. Liv. libr. 34. & Appian. Hiſt. Roman. Iberic. [f] L. Flor. libr. 2. cap. 7. & 8. [g] Polybius libr. 15. Hiſtor. Appian. in Syriac. [h] Tit. Livius libr. 45. Appian. de Bell. Syriac. [i] Virg. Æneid. libr. 1. [l] Virgil. Georg. libr 1. verſ. 29. [m] Propert. libr. 1. Eleg. 15. [n] Horat. carm. libr. 3. Od. 17.

quò ſenſu ſi Virgilius hæc verba protuliſſet, non ſolùm idem repetiſſet, & in id vitium, quod Græcis *ταυτολογία* appellatur, incidiſſet; ſed etiam, quum creſcere debeat oratio, & leviora præmitti, graviora ſubſequi, quod multo levius eſt, ſubieciſſet; ſiquidem levius venire ad excindendam Carthaginem, quàm vertere arces Carthaginis. Sed abeſt a Poëtâ ſummo hujuſmodi nævus; nam mirè creſcit oratio; minus eſt enim Carthaginem ſuperare, quàm Carthagine ſuperatâ tam latè imperare, quàm Romani imperarunt; quod eſt & ad gloriam Romanorum præclarius, & ad Junonis dolorem gravius; quum ea prævideret nihil in terris futurum uſquam, quod inimicæ ſibi gentis imperiis non obtemperet. Propriè verò popolum Romanum la-
4 tè Regem eſſe dicit; nam ut nihil loquar de animi regiâ magnificentiâ, qua Romani præſtitere; ideo Julios [a] Firmicos affirmavit Italos eſſe regali ſplendore præfulgidos; ut prætermittam Imperii Romani magnitodinem, quod Appianus [b] Alexandrinos ab ortu ſolis, & occaſu tradit Oceano terminari; nonne videntor Romani nullis finibus Imperium circumſcripſiſſe? quum & eæ nationes, quas Romani perdomare neglexerant, ipſis faſces ſponte ſubmitterent; ſiquidem Appianus [c] Alexandrinus memoriæ prodidit multas fuiſſe gentes, quæ neque bello coactæ, neque belli minis perterritæ ultro mitterent Romam dedendi ſoi causâ legatus; quibus quia non erat operæ pretium ipſis imperare, vel non recipiebant in fidem, & liberas eſſe jubebanr, vel Reges ipſis imponebant, quos innumeros conſtituiſſe proditum eſt. Et ceteræ qoidem
5 nationes poſſunt prætermitti; Parthorum verò gentem quis prætereundam putet? quæ quum ſecundùm Romanas opes plurimum poſſet, latiſſimeque regnaret, ut ait Strabo [d], parum abfuit, quin ſuos dominos Romanos fateretur, & ſuum faſtigium ad parendi obſequium ſponte ſubmitteret; ſiquidem Parthorum Reges filios obſides Romam mittebant, & Parthorum pruceres Rege defuncto ſępenumero Regem Româ petebant; qood quantulum aberat a ſervitute? Quid de Indorum Rege dicam? qui, quum ſexcentis Regibus imperaret, miſit ad Auguſtum [e] legatos cum epiſtolis, quibus affirmabat amicitiæ cum Augoſto jungendæ ſe eſſe cupidom, & omne obſequii genus, quod non eſſet indecorum, eſſe præſtaturum pollicebatur; quàm verè igitur latè Rex populus Romanus, qui & ubi non regnabat, regnare videbatur?

DISSERTATIO XXIII.

In illud Virgilii: *quam Juno &c.*

Deos quaſi cuſtodes urbibus, regniſque, & ſingulis hominibus, & quibuſcumque aliis rebus tribuebant Antiqui, quos genios appellabant. Juno priuſquam Jovi nuberet, cum ipſo clam concubuiſſe fertur, vel cum Eurymedonte; ideo Samiorum virgines, antequam legitimis nuptiis viro jungerentur, clandeſtino coitu cum Sponſo, vel cum alio copulabantur. Truncus pro ſimulacro Junonis Theſpiis colebatur, & in inſulâ Samo tabula ſine ullâ imagine. Dii, quos quæque natio veneraretur.

QUum ſingulorum hominum tutelæ [f] quoſdam Deos excubare ab omnium parente Deo, quaſi cuſtodes, nobis attributos, qui mala averterent, bona conciliarent, Antiquis placuiſſet, quos geniorum nomine appellarunt, multo magis urbibus & regionibes, & regnis Deos eſſe tribuendos cenſuerunt, qui urbes, regiones, ac regna tuerentur. Non enim ambigebant
res hominum per ſe ipſas adeo inſtabiles, 1
fragileſque, & opis indigas, ut ſine Deorum immortalium auxilio, tutelâ ſtare non poſſint. Quocirca quemadmodum univerſa Mundi moles ab illo rerum Auctore ſummo regitur, & adminiſtratur; ita partes ejus a quibuſdam Numinibus gubernari, quæ tamen maximi rectoris notu, & voluntate regerentur, putarunt; non ſolùm, inquam, magnas partes, ut Mare, quod Neptuno; Terram, quam Veſtæ; Ignem, quem Vulcano; Aërem [g], quem Junoni; Ætherem, quem Jovi, & Minervæ conſecrarunt; ſed partium partes, ut ſtagna, fluvios, urbes, loca, regiones, inſulas alicujus Numinis tutelæ dicatas eſſe voluerunt. Hujus exemplum rei in [h] Virgilii verſibus nubis proponitur, qui ſunt hujuſmodi:

Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Poſthabitâ coluiſſe Samo; hîc illius arma,
Hîc currus fuit, hoc regnum Dea gentibus eſſe,
Si quà fata ſinant, jam tum tenditque, fovetque.

In quibus verſibus Carthaginem Junoni ſa- 2
cram fuiſſe teſtatur, magiſque Carthaginem cordi fuiſſe Deæ, quàm Samum; quod non

[a] Jul. Firm. libr. 1. c. 1. [b] Appian. Alex. in Præf. [c] Idem ibid. [d] Strab. libr. 11. de Parth. [e] Suet. in Vit. Auguſti cap. 21. & Dio Caſſius Hiſt. l. 54. [f] Senec. Epiſt. 110. Plin. l. 2. Nat. Hiſt. c. 7. Plutarch. de Tranquill. Anim. Cenſ. de Die Nat. cap. 3. & Menand. apud Ammian. Marcellin. libr. 21. [g] Cicer. de Natur. Deor. libr. 2. [h] Virgil. Æn. libr. 1.

non eſt temere, ſed ſummâ ratione po-
ſitum, & ad augendam rem magnopere per-
tinet; quandoquidem mirum eſt Junoni
cariorem fuiſſe Carthaginem, quàm Sa-
mum; nam quum nihil ſit dulcius [a] Pa-
triâ, nihil natali ſolo jucundius, ſiquidem,
ut [b] Ovidius ait;

Neſcio qua natale ſolum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non ſinit eſſe ſui;

eſt profectò conſentaneum nullam terram
a Junone Samo anteponi, in qua Juno
dicitur nata; quod Apollonii Rhodii vetus
Interpres aſſeverat, qui refert in lucem
editam apud Imbraſum flumen Sami; &, ſi
ea loca ſolent nobis eſſe gratiſſima, quæ
nobis aliquod inſigne bonum attulerunt,
1 quis gratior Junoni locus, quàm Samus, ubi
Dea [c] ſummo Deorum nupſiſſe fertur? Cu-
2 jus rei memoriam Samii colentes virgines,
antequam legitimis nuptiis viro jungeren-
tur, ſolebant clandeſtino coitu cum ſpon-
ſo, vel cum alio copulare; quia Juno priùs,
quàm Jovi nuberet, cum ipſo clam con-
cubuiſſe dicebatur; ideo ſummus Græco-
rum [d] Poëta dixit:

Εἰς εὐνὴν φοιτῶντε, φίλους λήθοντε τοκῆας

vel cum Eurymedonte uno ex Titanibus,
quem poſtea Juppiter propter hanc cau-
ſam dejecit in Tartarum; Prometheum
3 verò ex eo coitu procreatum affixit Cau-
caſo, ignem e Cœlo ſubripuiſſe criminatus.
Sed & illud argumentum eſt Samum fuiſſe
procreatricem, & altricem Junonis, quod
Parthenia [e] antiquitus vocabatur; propte-
reaquod Junonem virginem aluerit, &
educarit; ideo in eâ fuit vetuſtiſſimum tem-
plum Junonis a [f] Lelegibus, & Nymphis
conditum, quod Heræum eſt appellatum,
cui vis aſyli Amphictyonum decreto con-
ceſſum refert Cornelius [g] Tacitus, & Por-
tus Heraites, quem [h] Athenæus dictum a
Junone teſtatur. Magnum ergo ſtudium
Junonis erga Carthaginienſes expreſſit Poë-
4 ta, quum dixit illam Carthaginis curam
antiquiorem habuiſſe, quàm Sami; in qua
genita, in qua educata, in qua nupta Deo-
rum maximo fuerat, & a cujus incolis tam
eximiè colebatur; non dixit Argis antepo-
fuiſſe Carthaginem, non Spartæ, non My-
cenis, quas urbes gratas fuiſſe Junoni te-
ſtatur [i] Homerus hoc verſu:

Ἄργος τε Σπάρτη τε, καὶ εὐρυάγυια Μυκήνη.

non aliis denique locis, ubi eximiis hono-
ribus, & cultu afficiebatur. Nam & Vejis
inſigne templum Junonis, & in eo Deæ
ſimulacrum fuiſſe perhibent, quod [l] Ro-
mani Vejis captis in Aventinum ipſo an-
nuente tranſtulerunt; & [m] inter Inſulas
Fortunatas una dicitur extitiſſe, quæ a Ju-
nonis cultu Junonia vocabatur; & in Hiſ-
paniâ [n] Junonis fuit promontorium, & Tar- 5
teſſos inſula [o] Junonis ab incolis eſt appel-
lata, & Theſpiis Juno Cithæronia [p] cole-
batur, cujus pro ſimulacro truncus exci-
ſus erat dedicatus; quemadmodum & in
inſulâ [q] Samo quondam tabula ſine ullâ
imagine pro Junone adorabatur. Sed &
Agrigentini [r] Junonis Laciniæ templum
venerabantur, quod illuſtre fuit Zeuxidis
tabulâ, quam quum pictor faceret, Agri-
gentinorum virgines nudas dicitur inſpe-
xiſſe; ut, quod in quaque laudatiſſimum
eſſet, picturâ redderet; & [ſ] Ardeæ Juno-
nis templum colebatur, quod Ludius Elo-
tas egregiis picturis exornavit; & Ægien-
ſes [t] Junonem tantâ ſuperſtitione venera-
bantur, ut Deæ ſimulacrum ab alio, quàm
a ſacerdote, aſpici nefas haberetur. Sed 6
ut eò, unde initium hujus diſſertationis du-
ximus, revertatur oratio; hæ quidem ur-
bes, regioneſque Junonis numen præci-
puo cultu, & honore mactabant; aliæ om-
nes alicujus Dei præſidio niti putabantur;
Athenæ [u] Minervam, a qua conditæ fue-
rant, & a qua nomen acceperant, gentis
præſidem arbitrabantur, Cereremque, &
Jacchum, & Proſerpinam ſibi bellum ad-
verſus Medos gerentibus affuiſſe gloriaban-
tur. Cyprus [x], & Cythera [y] inſulæ Vene-
rem, Creta [z] Jovem, Vulcanum [a] Lem-
nus, Herculem [b] ſuum Thebæ, Herculem
Tyrium [c] Tyrus præcipuo cultu, & hono-
re proſequebantur. Herculi [d] Gades, En-
na [e] Cereri, Locri [f] Proſerpinæ, Latium
Saturno [g], Thraces [h] Marti, Galli [i] Mer-
curio, Ditique Patri, Germani [l] Soli, &
Vul-

[a] Pindar. Iſthm. Od. 1. v. 4. [b] Ovidius de Ponto libr. 1. Eleg. 4. [c] D. Auguſtin. libr. 6. de Civit. Dei cap. 7. Lactant. Firmian. de Fals. Relig. libr. 1. cap. 17. Plutarch. in Vitâ Pompeji, Pauſan. in Achaicis, & Tertull. in Apolog. cap. 24. [d] Homer. Iliad. ξ. v. 296 [e] Varro apud Lactantiũ de fals. Relig. libr. 1. cap. 17. [f] Athen. libr. 15. cap. 4. [g] Cornel. Tacit. Annal. libr. 4. cap. 14. [h] Athen. libr. 15. cap. 4. [i] Homerus Iliad. δ. v. 52. [l] T. Livius libr. 5. & libr. 22. & Plutarch. in Vitâ Camill. [m] Ptolemæus, & Solin. c. 60. & Plin. libr. 6. cap. 32. [n] Plin. libr. 3. cap. 1. [o] Idem libr. 4. cap. 22. [p] Clemens Alexandrin. Admon. ad Gent. [q] Idem eodem loco. [r] Plin. libr. 35. cap. 9. [ſ] Idem libr. 35. cap. 10. [t] Pauſan. libr. 7. [u] Lucianus in libr. de Sacrific. Plutarchus in Themiſtocl. Lactant. libr. 1. cap. 15. [x] Cornel. Tacit. libr. 18. [y] Virgil. Æneid. libr. 10. & Heſiod. in Theogon. [z] Virg. Æneid libr. 3. v. 104. & Diodor. Sicul. libr. 5. [a] Solin cap. 17 & Lactant. de fals. Relig. libr. 1. cap. 15. [b] Pauſanias libr. 9. Plinius libr. 4. cap. 7. [c] Arrian. de Expedit. Alexandr. libr. 2. [d] Silius Ital. libr. 3. Punic. [e] Cicer. in Verrem Act. 6. & 7. & Lactant. de Orig. Error. libr. 2. cap. 4. [f] Lactant. ibid cap. 8. [g] Dionyſ. Halicarnaſſ. Antiq. Roman. libr. 1. & Lactant de falsâ Relig. libr. 1. cap. 19. [h] Virgil. Æneid. libr. 3. & Minutius in Octav. [i] Lactant. Firmian. de fals. Relig. libr. 1. cap. 21. & Julius Cæſ. libr. 6. de Bell. Gall. [l] Idem Jul. Cæſ. ibid.

Vulcano, & Lunæ. Ægyptii [a] Iſidi, & Oſiridi plurimum venerationis detulerunt. Aſtarten [b], & Atergaten [c] Syri, Babylonii [d] Belum, Arabes [e], & [f] Perſæ ſolem, eundem Rhodii, Apollinem [g] Delphi, Arcades [h] Pana, Æthiopes duos [i] Deos, qui minimè nominantur, alterum mortalem, alterum immortalem, Apollinem [l] Hyperborei, Veſtam [m] Scythæ, Meroes [n] inſulæ incolæ Herculem, & Pana, & Iſin, & quendam barbarum Deum inprimis coluerunt; ſed quis omnium gentium Deos dicendo perſequatur?

DISSERTATIO XXIV.

De propriis locorum Diis, quos Indigenas appellabant.

Zamolxin Getæ tanquam Deum coluerunt, qui Pithagoræ ſervus, & ab eo libertate donatus fuerat. Euthymus pugil, quia ſemper Olympia viciſſet, nunquam, niſi ſemel, eſſet victus, oraculi juſſu, vivus tanquam Deus habitus eſt. Conditores ſuos, & legumlatores, alioſque urbes quæque tanquam Deos colebant, itemque ſingulorum locorum genios, qui dracone exprimebantur; hos autem omnes Deos indigenas vocabant; qui quùm urbs aliqua obſideretur, evocabantur; ideo Romæ tutelare Numen, nomenque ejus, & Urbis occultabatur; tamen quidam Lunam Romæ tutelam gerere dixerunt; alii Jovem, alii Angeronam ſilentii Deam, alii Opem Conſivam. Valerius Soranus, qui nomen Urbis enunciavit, ſupplicium non effugit. Heroibus dicati erant angues; hinc Perſii locus explicatur.

CUr Virgilius, quum tot urbes, tot regiones Junonis numen præcipuè adorarent, Samum potiſſimùm elegerit, quam tanquam Junoni gratiſſimam nominaret heſterno die diximus, Auditores, qua occaſione ſumptâ multas urbes, ac multas regiones, in quibus religio Junonis eximiè coleretur, recenſuimus; nec id fuiſſe Junonis proprium, ut haberet quaſdam terras, & oppida, a quibus egregiis honoribus afficeretur; ſed omnes Deos alicujus loci patrocinium ſuſcepiſſe, & ab aliquâ gente præcipuo cultu affectos eſſe confirmavimus. Nunc de iis, qui, quùm ab aliis Dii non putarentur, tamen apud quaſdam gentes Dii habebantur, verba faciemus; ita quod initio diximus, apparebit, nullum in terris locum extitiſſe, qui Numinis alicujus tutelâ defendi non crederetur; præcipuè verò ſuos conditores urbes Deorum immortalium honoribus conſecrabant. Nam quemadmodum [o] Romani Romulum in 1 Cœlo [p] cum Diis agere ævuum crediderunt; ita & nonnullæ civitates eos, a quibus conditæ fuerant, in Deorum numerum retulerunt; ſiquidem [q] Alabandenſes Alabandum, quem ſuæ gentis auctorem acceperant, non minore ſuperſtitione, quàm majorum gentium Deos, venerabantur; & [r] Tenedii Tenem, qui Tenedum condiderat, reliquis gentibus ignotum tanquam Numen adorabant; ſed & Athenienſes, ut in Atticis tradit Pauſanias, Theſeo templum condiderunt; modeſtiùs [ſ] fecere Corinthii, qui Corinthum ſuum conditorem, a quo Corinthus nomen accepit, contenti a Jove natum tradidiſſe, templo non honorarunt; quod & Samii fecerunt, qui Alcæum Sami conditorem a Jove genitum crediderunt, ut Jamblicus in [t] Vitâ Pythagoræ memoriæ prodidit. Nec ſolùm conditoribus urbium, ve- 2 rùm etiam legumlatoribus & aliis divinos honores tribuerunt; nam [u] Lacedæmonii Lycurgo templum dedicarunt; & Getæ Zamolxin [x] ſacrificiis, omnique Deorum cultu extulerunt; qui tantum abſuit, ut ab aliis Deus crederetur, ut ne liber quidem [y] fuiſſe tradatur, & Pythagoræ [z] auctori ſummo intelligendi ſerviſſe ſervitutem, & ab eo libertate donatum memoriæ proditum ſit; ſed aliis de cauſis quidam ſunt apud quaſdam gentes conſecrati. Eu-

[a] Lactant. Firmian. de falſ. Relig. libr. 1. cap. 21. & Plutarch. de Iſide, & Oſir. Herodot. libr. 2. cap. 59. & 144. Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 20. & 21. & Luctatius ad libr. 1. Thebaid. Statii in fine. [b] Herodot. libr. 1. Arnob. adverſ. Gent. libr. 8. & Tertullian. in Apologet. cap. 23. [c] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 23. [d] Lactant. Firmian. de falſâ Relig. cap. 23. libr. 1. [e] Herodotus libr. 1. [f] Herodot. libr. 1. cap. 131. [g] Ovid. Metamorphoſ. libr. 1. [h] Pauſan. libr. 8. ſive in Arcadic. & Plin. libr. 8. c. 22. [i] Strabo libr. 17. de Æthiop. [l] Solinus cap. 21. Herodotus libr. 4. cap. 33. & Pauſan. in Atticis. [m] Herodot. libr. 4. cap. 59. [n] Strabo libr. 17. [o] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 2. cap. 8. Tit. Liv. libr. 1. & Luc. Flor. libr. 1. c. 1. [p] Ennius libr. 1. Annal. apud Cic. Tuſcul. l. 1. & apud Servium ad libr. 6. Æneid. [q] Cic. de Natur. Deor. l. 3. Stephanus de Urbib. [r] Diodor. Sic. libr. 5. pag. 40. Cicer. 3. in Verrem, & in libr. 5. de Nat. Deor. Plutarch. probl. cap. 141. & Strabo libr. 13. [ſ] Pauſan. in Corinth. ſive libr. 2. in fin. [t] Jamblich. in Vitâ Pythag. cap. 51. [u] Herodot. libr. 1. c. 66. & Plutarch. in Vit. Lycurgi. [x] Herod. libr. 4. cap. 95. Strabo libr. 7. ex Menandro, Origenes adverſ. Celſum libr. 3. & Diogen. Laërt. libr. 8. in Vit. Pythagor. [y] Herodot. ibidem. [z] Auctor Etymologici, Suidas in Voce Ζάμολξις, Porphyr. in Vit. Pythag. Clem. Alex. Stromat. libr. 4.

thymus [a] pugil, quia ſemper olympia viciſſet, nunquam, niſi ſemel, victus eſſet, oraculi juſſu & vivus, videnſque tanquam Deus cultus, & in Deos relatus eſt, quum ſ:o conceſſiſſet. Achillem [b] verò Leuce Inſula, quæ Danubii oſtiis adjacet, propter viri bellicam gloriam tanquam Deum venerata eſt; & Pelopi Elei [c] arietem atri coloris dicuntur ſacrificare, quia Hercules eidem rem divinam feciſſe ferebatur; & Telepho [d] Pergameni rem divinam faciebant; & Athenienſes [e] Pandroſum Cecropis filiam templo ipſius nomini conſtituto conſecrarunt. Sed quid ego recenſeo, quæ
3 urbes, & quæ loca Deos peculiares habuerunt, quum poſſim dicere nullam fuiſſe regionem, nullam urbem, quæ non habuerit, quum omnibus locis præſidere ſuus genius putaretur? Quò Virgilius libro ſeprimo reſpexit his [f] verbis:

..... frondenti tempora ramo
Implicat, & geniumque loci, primamque Deorum
Tellurem, Nymphaſque, & adhuc ignota precatur
Flumina ......

& Prudentius [g] contra Symmachum, qui ſic ait:

At tuus hic urbis genius dicas volo; quando
Cepit adhuc parvæ primùm ſe infundere Romæ.

Immo non urbibus tantùm, ſed ſingulis earum partibus proprios genios idem tradit præfuiſſe [h]:

Quamquam cur genium Romæ mihi fingitis unum?
Quum portis, domibus, thermis, ſtabulis ſoleatis
Aſſignare ſuos genios, perque omnia membra
Urbis, perque locos geniorum millia multa
Fingere ......

Qui [i] Genius locorum ſpecie draconia ex-
4 primi ſolebat, & apparere putabatur; idcirco Virgilius, quum induxiſſet Æneam Anchiſæ parentantem, anguemque ſe ſe Æneæ oſtendentem, ait illum dubitaſſe, eſſet ne parentis famulus, an genius loci; ſic enim [l] loquitur:

Incertus genium ne loci, famulum ne parentis
Eſſe putet ......

Nam [m] & heroibus, qualis erat Anchiſes, anguis dicabatur, Plutarcho [n] teſte, qui dixit: οἱ παλαιοὶ μάλιστα τῶν ζώων τὸν δράκοντα τοῖς ἥρωσι συνῳκείωσαν, & locorum genii draconia effigie exprimebantur, quò pertinere Perſii locum quidam arbitrantur, ubi Poëta ſic [o] ait:

Pinge duos angues; pueri, ſacer eſt locus, extra
Mejite ......

Atque hi Dei, quos ſibi quæque urbs, ſeu locus aſciverat, itemque genius urbis, at- 5
que loci, indigenæ Dei vocabantur, ſic apud Thucydidem [p] Platæenſium Legati teſtea appellant Platæenſium: μάρτυρας δὲ θεοὺς τούσδε ὁρκίους τότε γενομένους ποιούμενοι, καὶ τοὺς ὑμετέρους πατρῴους, καὶ ἡμετέρους ἐγχωρίους. Hos ne ſibi ſuccenſerent, quotieſcunque regionem aliquam bello petebant, precabantur. Exemplum eſt apud [q] Thucydidem, apud quem Archidamus, quum bellum Platæenſibus intuliſſet, Deos, & heroes indigenas ad hunc modum precatur. *Dei, quicumque Platæenſium terram incolitis, nobis eſtote teſtes, nos neque initio his iniuſtè juſiurandum violantibus adversùs hanc regionem veniſſe; in qua patres votis rite nuncupatis Medos devicerunt, quam præbuiſtis proſperam bellantibus Græcis, neque nunc, ſi quid incommodi afferemus, injuriâ allaturos; quum enim multa, & æqua poſtulaverimus, non impetravimus, ideo concedatis puniri eos, qui injuriam priores intulerunt, exigere verò pœnas, qui repetunt jure.* Ex hac religione profluxit mos Deos, 6
qui urbem tuebantur, evocandi, quotieſcumque ipſam obſidione cingerent, quem Macrobius [r] libro tertio Saturnalium refert, carmenque recitat, quo Dii ſolebant evocari; eoque Virgilium putat reſpexiſſe libro ſecundo, quum dixit:

Exceſſere omnes adytis, ariſque relictis
Dii, quibus Imperium hoc ſteterat ......

Ob hanc autem cauſam [ſ] Romanos ferunt occuluiſſe nomen Dei, cujus tutelâ urbs defendebatur; & tamen quamvis id in vulgus efferre nefas haberetur, multi ſunt auſi inveſtigare, & mandare litteris; nam alii [t] Lunam eſſe prodiderunt, alii Jovem, alii Angeronam ſilentii Deam, alii Opem Conſiviam, Numen, cui Romani Urbis cuſtodiam mandaverant. Nec verò ſolùm Dei, qui Romam tuebatur, nomen ſilebatur, verùm etiam nomen Urbis, verùm tam arcanum habebatur, ut doctiſſimorum hominum ſcientiam fugeret; narratque Plinius Valerium [u] Soranum, qui id enunciarat, ſupplicium non effugiſſe; hoc autem eâ ratione obſervatum, ne Urbs ab hoſtibus devoveri, neve Deus, cujus tutelâ ſtabat Imperium, poſſet evocari.

a Pauſan. libr. 6. & Plin. libr. 7. cap. 47. b Pindar. Nem. Od. 4. v. 79. & ibi Eraſm. Schmid. c Pauſ. l. 5. Eliac. 1. d Idem Pauſan. ibid. e Pauſanias in Attic. ſive libr. 1. f Virgil. libr. 7. verſ. 135. g Prudentius libr. 2. contra Symmach. h Idem Prudent. ibid. i Iſidor. libr. 12. Origin. cap. 4. Lil. Gyr. de Deis Gent. Synt. 15. pag. 419. v. 31. l Virgil. Æneid. libr. 5. m Artemidor. libr. 2. cap. 13. n Plutarch. in Vit. Agid. & Cleomen. in fin. o Perſius Sat. 1. p Thucyd. libr. 2. q Idem ibid. r Macrob. libr. 3 Saturnal. cap. 9. ſ Idem eodem loco. t Idem ibidem. u Plinius Hiſtor. libr. 3. cap. 5.

DISSERTATIO XXV.

De armis, quæ Junoni tribuebantur.

Deos habere maris, & feminæ naturam quidam tradiderunt; quia Dii Gentium nihil aliud ſint, quàm Mundi partes, & elementa, quæ vim maſculinam, & ſemineam habent; hinc Orpheus Jovem Sponſam nuncupavit; & Veteres Lunam, & Lunum Deum agnoverunt; Cyprii etiam ſimulacrum Veneris barbatum cum veſte muliebri adorarunt; ideo Calvus poëta, & Virgilius Venerem Deum vocant. Junoni, & omnibus aliis Diis haſta, & arma tribuebantur, quum antiquitus haſta pro Deo coleretur; hinc Reges, quum ſemper divinitatem quandam affectaverint, haſtas ſumpſerunt, quæ ſceptra vocantur.

IN Deorum naturâ utranque vim maris, & feminæ eſſe conjunctam doctiſſimi viri tradiderunt; hinc Orpheus Jovem Sponſam nuncupavit; & quum Luna Dea eſſe videatur, Lunum etiam [a] Deum Veteres agnoverunt; Venerem [b] quoque maris, & feminæ ſpecie eſſe cultam Macrobius aſſeverat; ideo Cyprios [c] ſimulacrum Veneris barbatum cum
1 veſte muliebri adoraſſe, doctiſſimeque Calvum poëtam Venerem eſſe marem pronunciaſſe, quum dixit:

Pollentemque Deum Venerem;

& [d] Virgilium libro ſecundo Venerem Deum, non Deam his verbis appellaſſe:

Deſcendo, ac ducente Deo.....

& Ariſtides Quintilianus in opere præclaro, quod de Arte Muſicâ faventibus Muſis condidit Lunæ, Mercurio, & Marti utramque naturam putat eſſe tribuendam. Orpheus verò [e] non ſolùm Lunæ, Mercurio, & Marti, ſed etiam ſtellis reliquis, & univerſo Mundo vim maris, & feminæ eſſe affirmavit; nam ſingulis orbibus Cœli Bacchum ſuum, ſuamque Muſam, præſidere dixit; nec aliud, ut opinor, per Bacchum, quàm vim maſculam, aut per Muſam, quàm vim femineam, quæ in ſingulis Mundi partibus cernitur, indicavit. Atque id poëtæ etiam de Junone ſenſerunt, quum eam ſine operâ viri Martem, & Vulcanum genuiſſe prodiderunt. Cur autem utramque vim maris,
2 & feminæ habere Dii cenſeantur, ea potiſſimùm cauſa poſſit afferri, quòd Dii ſunt mentes; mentes autem alterius conjunctione non indigent ad ſuos fetus procreandos. Sed & illa cauſa non abſurda judicetur, cur Antiquis Deos maris, & feminæ munere fungi placuerit, quòd Dii gentium nihil aliud, quàm elementa, & Mundi partes haberentur; in [f] omnibus verò elementis, & Mundi partibus utraque vis gignendi vigere videatur, & maris, & feminæ virtutes, & proprietates ubique cernantur. Quid enim feminæ ſimilius, quàm Terra, quæ omnium mater meritò appellatur, quæ omnium rerum ſemina ſuſcipit, ſuſcepta fovet, & educat, & nutrit? eſt tamen in eâ ſiccitas, & durities, quæ mari, non feminæ convenire cenſentur. Quid Igni, quàm maſcula eſt virtus? & tamen ea interdum ita temperatur, ut omnia, quæ generantur, ab ipsâ foveri tanquam a matre videantur. In mari eſt mollis, cedenſque natura feminæ ſimilis, eſt & ſalis vis in- 3
gens, quæ ad maris acrimoniam, efficacitatemque accedit: in Aëre venti maſculæ naturæ ſimilitudinem reddunt; reddit feminææ mollities illa ſumma, quæ tam facilè ſuſcipit alienam figuram, tam facilè cedit impulſa illâ naturæ facilitas, quâ ſuſcipit externas affectiones; & vel humore perfuſus madet, vel ſiccitate ſquallet, vel horreſcit frigore, vel calore fervet, adeo ut, quæ ſint ejus proprietates, a doctiſſimis viris ignoretur. Quum igitur Dii mares, & feminæ ſimul eſſe fingerentur, non mirum ſi Deæ virilibus officiis fungi ferebantur; quid enim tam virile, quàm armis uti? & tamen hæc Junoni Poëta noſter [g] attribuit:

......hîc, inquit, *illius arma,*
Hîc currus fuit.....

Ne quis autem ineptè Junoni,

......thoris quæ præſides alma maritis,

ut ait [h] Ovidius, & ad opus Veneris, non
Martis videtur homines conciliare, arma 4
tribui, & bellicum currum arbitretur; putetque Junoni poſſe dici, quod Homericus Juppiter [i] dixit Veneri:

Οὔτοι, τέκνον ἐμὸν, δέδοται πολεμήϊα ἔργα,
Ἀλλὰ σύγ' ἱμερόεντα μετέρχεο ἔργα γάμοιο:
Non conceſſa tibi ſævi fera munera Martis,
Tu ſed opus thalami jucundum, filia, tractes,

oſtendam non ſolùm Junonem, ſed etiam alios Deos, Deaſque armis inſigniri conſueviſſe. Haſtam igitur fuiſſe Junoni ſacram [l] Plutarchus memoriæ prodidit; idcirco ſimulacra Junonis haſtæ innixa fingeban-

[a] Cæl. Rhodigin. libr. 20. cap. 7. [b] Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 8. [c] Calvus poët. apud Macrob. eodem loco. [d] Virgil. Æn. libr. 2. [e] Orpheus in hymn. Lunæ 8. [f] Cæl. Rhodiginus libr. 18. cap. 6. [g] Virgilius Æneid. libr. 1. [h] Ovid. Epiſtol. 2. Phyll. Demophoonti. [i] Hom. Iliad. e. v. 428. [l] Plutarch. in Quæſt. Roman.

gebantur; & Juno Curitis [a] vocabatur, quia Curis [b] linguâ Sabinâ haſtam ſignificat; Ovidius [c]:

Sive quod haſta curis priſcis eſt dicta Sabinis.

Idem Ovidius arma Junonis eſſe propria affirmavit his [d] verbis:

Pæniteat, quod non fovi Carthaginis arces
Quum mea ſint illo currus, & arma loco;

& Hyginus [e] tradit Phoroneum primum
5 Junoni arma ſacrificaſſe, & ab eâ præmium regiam poteſtatem accepiſſe; ideo Junonem armatam Antiqui conſecrabant; & quid dico Junonem? Venerem [f] etiam pacis, & amoris conciliatricem armatam Lacedæmonii poſuerunt; de qua elegantiſſimum in [g] Anthologiâ extat epigramma, quod Auſonius Latinis verſibus eleganter expreſſit. Atque arma fuerunt inſigne omnium pæne Deorum; de Palladis ſimulacro Virgilius [h] cecinit:

...... ſævaque petunt Tritonidis arcem,
Sub pedibuſque Deæ, clypeique ſub orbe teguntur;

& alio [i] loco:

Emicuit, parmamque ferens, haſtamque trementem.

Nec minùs Gradivi ſimulacrum haſtâ inſi-
6 gne conſpiciebatur, immo [l] Varronis auctoritate conſtat apud Romanos antiquitus haſtam fuiſſe pro ſimulacro Martis; & Ægii in urbe Siciliæ vetuſtiſſimâ Deæ Materæ colebantur, quarum ſimulacris Ulyſſes, & Meriones haſtas affixiſſe dicuntur. Et quid ſingulos Deos enumero? quum omnes haſtis armati dedicarentur; quod colligi videtur ex Livio, qui libro quadrageſimo refert pontificibus haſtas motas eſſe nunciatum, quibus nimirum ſimulacra Deorum armabantur; & Juſtinus id libro quadrageſimo tertio apertè confirmat his verbis: *ab origine rerum pro Diis immortalibus Veteres haſtas coluere, ob cujus religionis memoriam Deorum ſimulacris haſtæ adduntur;* ubi notes morem haſtas adorandi, ut non mirum videatur, ſi [m] Virgilianus ille Mezentius ait:

Dextra mihi, Deus & telum, quod miſſile libro.

Eadem impietas, ab antiquo tamen deductâ more, Cæneo [n] fuit, qui hoſpites haſtam pro Deo colere fertur coëgiſſe. Ve-
7 runtamen, quum Reges, ut id hominum genus eſt glorioſum, & appetens immodicorum honorum, divinitatem quandam ſibi vindicarent, haſtas divinitatis inſigne pro diademate aſſumpſerunt; haſtæ verò ſceptra vocabantur, quæ quia Deorum propriæ, & pro Diis cultæ fuerant, mos invaluit per ſceptrum jurandi ſic [o] Homericus Achilles ait:

Ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον.....
Non hoc per ſceptrum.

Quum autem haſta Regum geſtamen haberetur, ideo Junoni haſta propriè dicabatur; nam [p] Juno Deorum Regina; qua de causâ Livius Junonem Reginam vocat libro quinto: *quibus*, inquit *deportandæ Romam Regina Juno aſſignata erat, venerabundi templum iniere;* & Fulgentius [q] Planciades Regnis præeſſe Junonem aſſeverat. Quapropter & cum ſceptro fingebatur, & in throno ſedens, ut Albricus de Deorum imaginibus, & Fulgentius teſtatur; inſignem quoque diademate poſuerunt. Fingebatur etiam Juno cum ſcuto, quemadmodum Soſpitam Lanuvii Junonem coli ſolitam libro tertio de Naturâ Deorum Cicero aſſeverat, & [r] Pauſanias Polycleti Junonem, quæ Argis colebatur, cum ſceptro fuiſſe memoriæ prodidit.

DISSERTATIO XXVI.

De curru Junonis, & aliorum Deorum, & cur Diis currus tribueretur.

Juno, quia Veneris mater eſt, nuptiis præeſt, & armis, quia Martem genuit; tum etiam quia Aër eſt, & aëre ſereno nihil jucundius; nihil verò terribilius eo perturbato. Horatius Platonem ſequutus volucrem currum Jovis appellavit. Panyaſis Solem poculo vehi prodidit. Quiſque Deorum quibuſdam peculiaribus animalibus vehebatur. Platonici tribuunt animis, ac Diis corpus quoddam æthereum, quo corpus cum animo conjungatur, & vehiculum appellant; hinc poëtæ curru vehi Deos finxerunt.

Nuptiis [ſ] præeſſe Junonem quidam voluerunt, quia Juno Veneris mater eſſet; ut minimè ſit mirum, ſi, quia Martem [t] genuit, arma quoque ad ipſam pertinere videantur; certè [u] Juno Tropæa eſt appel-

[a] Sext. Feſt. in V. Cælibari, & in V. Curis. [b] Idem Feſt. ibid [c] Ovidius Faſtor. libr. 2. [d] Ovid. libr. 6. Faſt. [e] Hyg. fab. 143. [f] Lactant. de falſ. Rel. l. 1. c. 20. & Cæl. Rhod. l. 29. c. 18. [g] Anthol. libr. 1. epigr. εἰς Θεὰς, epigr. 7. [h] Virgil. Æn. l. 2. [i] Virg. in eod. libr. [l] Varro apud Clement. Alex. in admon. ad Gent. & Cæl. Rbodig. l. 21. cap. 6. & Arnob. l. 5. Gyrald. de Deis Gent. Synt. de De. Mater. [m] Virgil. Æn. l. 10. [n] Euſthat. ad l. 1. Iliad. Cæl Rhod. l. 21. c. 6. [o] Homer. Il. α. v. 234. [p] Virgil. Æn. l. 1. [q] Fulgent. Planciad. Mythol. l. 2. de Jun. [r] Pauſan. libr. 2. [ſ] Virg. l. 4. Æn. Feſt. Pomp. l. 9. & Ovid. in Ep. Phyllid. ad Demoph. [t] Olen poët. apud Pauſan. in Corinth. ſive l. 2. & Hygin. in procem. [u] Lycophron apud Cæl. Rhod. libr. 22. cap. 19.

appellata, quòd Junoni trophæa dicarentur; & eadem *Gorgas*, id eſt *terribilis*, & *torva* dicitur a Caſſandrâ Lycophronis:
1 tur; (margin)

Τὸν ἡ παλίμφρων γοργὰς ἐν κλήροις θεῶν
Καθιερώσει πημάτων ἀρχηγέτις:

& ὁπλοσμία [a] ab *armis* nuncupatur, & [b] equeſtris Juno colebatur, quæ omnia ad vim Deæ bellleam ſpectant Et meritò Junoni arma tribuuntur, & placidum conciliandi nuptias munus, quæ duo inter ſe prorſus diverſa cenſeri neceſſe eſt; quid enim aliud [c] Juno, quàm aër? nihil autem placidius, nihil jucundius, nihil amabilius, pulchriuſque aëre ſereno, tranquillo, & pacato; ſed ubi hujus elementi tranquillitas perturbatur, nihil terribilius, violentius, tetrius; denſiſſimis nubibus omnia obſidentur, tenebris repente obortis Solis lumen extinguitur, terrificant animos fulgura, & tonitrua, ruunt fulmina, ſæviunt venti, & procellæ, & typhones, & turbines; qui non modò ſtirpes, & arbores, verùm etiam domos, turreſque convellunt. Jam ingentes nimbi, quibus omnia obruuntur, jam inuſitatæ magnitudinis grandines, quibus cuncta percelluntur, omnium rerum edunt ingentem ſtragem; denique nihil eſt in rerum naturâ, quod aëre perturbato non pertubetur; fluctibus mare intumeſcit, Cœlum, ut ita dicam, triſtatur, terra mæret, & omni amœnitate ſpoliatur, ignis fulminibus terret Mortales, quos lucis jucunditate delectabat. Quum igitur aëre nihil ſit blandius, nihil placidius, nihilque rurſus terribilius, non ſine causâ Junonem & nuptiis conciliandis blandam, & armis tractandis terribilem eſſe voluerunt. Quapropter arma ipſi valde propriè tribuerunt; quod & Virgilius fecit, qui ſic [d] ait:

...... hic illius arma.
Hic currus fuit......

Sed de armis nimiùm multa ſuperiore ſer-
2 mone diximus; nunc de curru dicemus; & ad hæc Virgilii verba illuſtranda Junoni tribui ſolere currum; nec Junoni ſolùm, ſed omnibus Diis oſtendemus, & cur tribueretur, indagabimus. Currum igitur ad Junonem maximè pertinere Pauſanias declarat Bœoticis, qui tradit in Antrum Trophonii deſcenſuros Junoni Heniochæ (quæ vox *aurigam* ſonat) ſacrificaſſe: declarat Homerus, qui Iliadis libro nono Junonem currus moderatricem facit, quem ſe fracturum Jupiter, equoſque debilitaturum minatur his verbis:

Debilitabo equites altis ſub curribus ipſas,
Proſternamque ſolo, atque infringam turbidus axem;

& quintodecimo libro Jupiter miratur, quòd Juno reliquerit currum, & ſic ait:

Quò cupidè, Juno, quò Cœlo tendis ab alto?
Nec tibi currus adeſt, nec vim moderaris equorum;

& apud [e] Ovidium:

...... habili Saturnia curru
Ingreditur liquidum pavonibus aëra pictis.

Prætermitto multa, quæ ſpectant eodem, 3
ne vos obtundam referendo poëtarum locos, ubi Juno moderans currum inducitur; ſed & alios Deos poëtæ curribus utentes faciunt; ideo de Jove cecinit [f] Horatius:

Plerumque per purum tonantes
Egit equos, volucremque currum.

Quem locum a Platone ſumpſit Horatius, qui Jovem inducit πτηνὸν ἅρμα *volucrem currum* agitantem ſequente Geniorum, Deorumque exercitu, & [g] Homerus ait:

Ζεὺς δὲ πατὴρ Ἴδηθεν ἐΰτροχον ἅρμα, καὶ ἵππους
Οὔλυμπόνδ' ἐδίωκε, θεῶν δ' ἐξίκετο θώκους:

qui verſus ita vertuntur;

Juppiter ex Idâ alipedes, currumque volantem
AdCœlum pervenit agens, ſedeſque Deorum;

& alibi multis in locis Juppiter agitat cur-
rum; ſicut & Mars in illis [h] verſibus: 4

Ὣς φάτο, καὶ ῥ' ἵππους κέλετο Δεῖμόν τε, Φόβον τε
Ζευγνύμεν', αὐτὸς δ' ἔντε' ἐδύσετο παμφανόωντα:

id eſt:

Hæc ubi dicta dedit Mars, Terroremque, Metumque
Jungere juſſit equos, fulgentiaque induit arma;

& apud [i] Virgilium Cyclopes Marti fabricant currum:

Parte aliâ Marti currumque, rotaſque volucres
Inſtabant, quibus ille viros, quibus excitat urbes;

& Statius de [l] Marte cecinit:

...... hircano in ſanguine pulcher
Ipſe ſubit currum, diraque aſpergine latos
Mutat agros, ſpolia a tergo, flentesque catervæ.
Dant Silvæ, nixque alta locum, regit atra jugales
Sanguineâ Bellona manu......

& Neptunus eodem [m] Homero teſte cur-
ru vehi dicitur libro decimo tertio: 5

...... ἐϋ δ' ἐπεβήσετο δίφρου:
Βῆ δ' ἐλάαν ἐπὶ κύματα......

hoc eſt:

Aſcenditque ſuum currum, fluctuſque per altos
Egit equos......

&

[a] Cæl. Rhodig. libr. 13. cap. 24. & Lil. Greg. Gyr. de Deis Gent. Synt. 3. de Junone. [b] Pauſ. Eliac. 1. ſive libr. 5. [c] Macrob. libr. 1. c. 17. in Somn. Scip. & libr. 3. Saturnal. cap. 4. [d] Virg. Æneid. libr. 1. [e] Ovid. Metam. libr. 2. fab. 7. [f] Horat. Carm. l. 1. Od. 24. [g] Hom. Il. Θ v. 438 [h] Idem Hom. Iliad. ο. v. 119. [i] Virg. Æn. l. 8. [l] Stat. libr. 7. Theb. v. 69. [m] Hom. Iliad. ν. v. 26.

& paulo [a] poſt:

Ἔνθ' ἵππους ἔστησε Ποσειδάων ἐνοσίχθων
Λύσας ἐξ ὀχέων ....

quæ verba ſic reddimus:

Hic ſtatuit Neptunus equos temone ſolutos,
Qui quatit ingenti terræ ſola vaſta tridente.

Ipſum [b] Plutonem nonne curru vectum
6 tradunt rapuiſſe Proſerpinam? & quid ſingulos recenſeam? quum omnes propemodum Deos poſſim nominare; hinc tigres Bacchum [c] vehere credebantur, leones Cybelen [d], Junonem [e] pavones, juvencæ Lunam [f], belluæ marinæ Tritonem, Venerem cycni, ex quo illud [g] Horatii,

Junctis viſit oloribus;

& Statius [h] ita loquitur:

...... *Thalamique egreſſa ſuperbum*
Limen amyclæos ad frena citavit olores;

Solem [i] equi, quamquam Solem non curru vehi, ſed poculo Steſichorus [l] poëta Græcus affirmavit, Cererem Dracones; & ut rem paucis comprehendam currus, ut arma, ferè Diis omnibus eſt attributus. Ideo non mirum ſi Virgilius ad exprimendum amorem Junonis adversùs Carthaginienſes ait Carthagine fuiſſe arma, currumque Junonis; quod eſt perinde ac ſi dicat Junonem in eâ urbe domicilium collocaſſe; nam ubi ſedes fiximus, eò res ad uſum quotidianum neceſſarias conferre conſuevimus. Quæri autem poteſt [ut quod ultimo loco
7 propoſuimus tandem exequamur] cur poëtæ Deos ferè univerſos curru inducant invehentes; & mihi rem diligentiùs perpendenti videtur affirmandum id commentum ex philoſophiæ fontibus profluxiſſe. Exiſtimant Platonici animos hominum cœleſtes, & immortales, & expertes materiæ cum hoc terreno, mortali, concretoque corpore non poſſe, niſi aliquo vinculo colligante, conjungi; nam quo pacto mortale cum immortali copuletur? Itaque animos volunt e Cœlo deferre corpus æthereum, quod & cum animo, & cum hoc terreno corpore congruat; cum animo, quòd ſit immortale; cum corpore, quòd non ſit penitus corporeæ concretionis expers; id animorum vehiculum, & quaſi currum vocant; idcirco Plato in Phædro uniuſcujuſque mentem aurigæ munere fungi affirmavit. Id autem corpus æthereum, tenue, pellucidum non ſolùm animis Mortalium, ſed etiam mentibus immortalium Deorum tribuerunt; eas Cœli particulam ſecum circumferre, in eaque quaſi in curru conſiſtere tradiderunt; quod a philoſophis vetuſtiſſimis poëtæ ſumentes (nihil enim prohibet hanc ſententiam eſſe Platone, & Pythagora vetuſtiorem) & corpus, quod animi vehiculum, & mentium divinarum a philoſophis dicitur, currum appellantes Deos curru vehi tradiderunt.

DISSERTATIO XXVII.

De Cauſis odii Junonis in Trojanos.

Paridis fabula, qui rapuit Helenam, nec tranquillè eam poſſedit, ſignificat omnes homines, & præcipuè Principes, qui ſe voluptati dediderunt, nec potentiam tueri, nec virtutem, ſed libidine peſſundari regna; puramque voluptatem nonniſi ejus contemptoribus contingere. Ganymedes ab aquilâ raptus dicitur, quia ſignum ejus legionis, quæ illum rapuit, eſſet aquila; ejus nomen gaudium mentis ſonat; quare in Cœlum translatus fingitur, quia is, cui gaudio mentis frui contigit, inter homines non verſatur; nec abſurda erit interpretatio, ſi quis dicat eum miſcere Superis ambroſiam, quòd omnis Deorum felicitas gaudio mentis terminetur.

Reginam Deorum Junonem ſuccenſuiſſe Trojanis, eoſque perditos, & funditus everſos voluiſſe affirmat Virgilius; & quia hoſtes erant Græcorum, atque adeo Argivorum, quos ipſa diligebat (nam Argis [m] Juno eximiè colebatur, qua de cauſâ [n] Argiva eſt appellata, Poëtâ teſte, qui dixit [o]:

Junoni Argivæ juſſos adolemus honores)

& quia ſciebat Trojanos Romam conditu- 1
ros, quam Carthagini, quam fovebat, & ubi domicilium collocarat, & quam decreverat Orbi terrarum Reginam imponere, videbat exitium allaturam; & quia excidio Carthaginis auctam Romanam potentiam latiſſimè regnaturam, & omnia ſubjecta inimicæ ſibi genti fore intelligebat. Accedebant aliæ cauſæ, quæ Junonem odio

[a] Hom. Iliad. ν v. 34. [b] Hygin. fab. 146. & Claudian. libr. 1. de Rapt. Proſerp. [c] Virgil. Æneid. libr. 6. v. 805. Sil. Ital. libr. 17. Martial. libr. 8. epigr. 28. Ovid. libr. 1. de Art. Amandi, & Sidonius in Burg. [d] D. Aug. de Civ. Dei l. 7. cap. 24. ex Varr. & Fulg. Planciad. l. 3. Mythol. de Berecynthiâ. [e] Athen. l. 14. c. 20. & Ovid. de Medicam. faciei. [f] Auſonius, & Fulgent. in procem. l. 1. [g] Horat. l. 3. Od. 28. [h] Statius libr. 1. Sil. in Epithal. Stellæ. [i] Ovid. Metam. libr. 2. & libr. 2. Eleg. 1. Amor. & Propert. libr. 2. Eleg. 15. [l] Steſich. apud Athen. Deipnoſoph. libr. 11. c. 5. [m] Hom. libr. 4. Iliad. Plutarch. in Vit. Pompeji. Lucian. in libro de Sacrificiis, & Tertullianus in Coronâ militis. [n] Pauſan. in Lacon. ſive libr. 3. [o] Virgil. Æneid. libr. 2.

dio in Trojanos accendebant; nam Æneas dux Trojanorum originem ducebat a Dardano, qui [a] natus erat ex concubitu Jovis, & Electræ, quam tanquam pellicem oderat Juno. Dardanus quippe Erichthonium, Erichthonius [b] Troem, Tros Aſſaracum, Aſſaracus Capyn, Capys Anchiſen, Anchiſes Æneam procreavit; qua de causâ & omne genus Trojanorum inimicum ſibi, inviſumque ducebat; Ilus [c] enim pronepos Dardani Ilium condidit. Præterea Trojanus [d] Paris Venerem Ju-
2 none pulchriorem judicarat; & Trojanus Ganymedes [e] ita formæ præſtantiâ incenderat Jovem, ut raptum, & in Cœlo collocatum ſibi ad pocula juſſerit miniſtrare. Hæ ſex cauſæ fuerunt odii Junonis in Trojanos; hæ Deam maximè dicuntur incitaſſe ad Trojanos, eorumque ducem Æneam inſectandum, quas Virgilius his verſibus recenſet; quos, licèt alio die recitaverimus, operæ pretium eſt & hodierno die proponere, ut quæ diximus, poſſint recognoſci:

Progeniem ſed enim Trojano a ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces;
Hinc populum latè regem, belloque ſuperbum
Venturum excidio Libyæ; ſic volvere Parcas.
Id metuens, veteriſque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro caris geſſerat Argis.
Nec dum etiam cauſæ irarum, ſævique dolores
Exciderant animo, manet altâ mente repoſtum
Judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ,
Et genus inviſum, & rapti Ganymedis honores.

3 Et ceteras quidem cauſas odii Junonis adversùs Trojanos a Virgilio prudenter eſſe poſitas omnes ferè conſentiunt, ſed Junonem ſummi Deorum conjugem, & ſororem exarſiſſe odio in virum pietate præſtantem, & juſtitiâ ſingulari ob judicium Paridis, raptum a Jove Ganymedem libidinis causâ, id verò dedecere majeſtatem Deorum [f] Macrobius putat, in eoque Virgilium reprehendit; Homerum laudat, quòd neutram fabulam agnoverit. Ego autem contendam, ſi quid a Virgilio peccatum eſt, id ei commune cum Homero eſſe peccatum; ſed neque Virgilium, neque Homerum peccaviſſe confirmabo; quia verò hodierno die non facilè hæc poſſunt explicari, in aliud tempus ea rejiciam; & ea, quæ de Paride, Paridiſque judicio fabulis prodita ſunt, breviter enarrabo; & duas afferam hiſtorias, unde Paridis fabula, Ganymediſque profluxit. Hecuba Ciſ- 4
ſei [g] filia, vel, ut alii volunt, Dryantis, vel Sangarii fluminis, & Meropes, uxor verò Priami, quum Paridem eſſet paritura, ſibi viſa eſt in ſomnis ardentem facem, quæ univerſum Ilium incendio involveret, utero edidiſſe; conſultus Æſacus Priami filius peritiſſimus conjector ſomniorum reſpondit puerum exitium Trojanis allaturum; id metuens Priamus infantem, quum jam natus eſſet, Agelao, vel Archelao famulo in Idâ monte tradidit exponendum, ut vel a feris conſumptus, vel fame interiret; ſed urſa puero præbuit mammam, eumque quinque dies aluit, a feriſque defendit. Id conſpicatus Agelaus infantem ſuſtulit, & pro ſuo nutrivit, & educavit, quum Paridem appellaſſet; qui quum adoleviſſet, & formâ excelleret, & robore corporis, & multa fortiter faceret, prædonumque vim arceret, ex re Alexandri cognomen invenit. Interim quum nuptiæ
Thetidis, & Pelei celebrarentur, ſola ex 5
Numinibus Diſcordia ad convivium non invitata, ut inter Deos litem ſereret, & injuriam, quam acceperat, ulſciſceretur, projecit aureum pomum; in quo erat inſcriptio, quæ declararet ei eſſe dandum, quæ formâ ceteris antecelleret. Eâ de causâ quum tres Deæ Juno, Minerva, & Venus inter ſe de formæ preſtantiâ contenderent, & æquum cenſerent ſibi pomum adjudicari, ejus rei judicium Paridi Juppiter delegavit; qui, quum Juno regnum, Minerva virtutem, Venus Helenæ nuptias promitteret, Venerem pulcherrimam pronunciavit, Helenamque regno, virtutique præpoſuit; & quum inter hæc agnitus eſſet Priami filius, conſtructis, armatiſque navibus ad Helenam rapiendam navigavit. Hu-
jus fabulæ hanc originem nonnulli tra- 6
dunt extitiſſe; hi Paridem [h] fuiſſe ferunt adoleſcentem eloquentiæ ſtudioſum, & Græcarum litterarum inprimis peritum; compoſuiſſe autem orationem haudquaquam inelegantem, qua voluptatem, potentiæ, virtutique, & ſapientiæ anteponebat. Id ingeniis poëtarum putant fingendi cauſam præbuiſſe Paridem inter Deas pul-

[a] Hygin. libr. 2. de Signis Cœleſt. de Tauro & fab. 155. & Dionyſ. Halicarn. libr. 1. Antiq. Roman. [b] Dionyſ. Halicarn. libr. 1. ibid. Hom. Iliad 20. v. 215. [c] Strabo libr. 13. de Troad. Hom. ibid. v. 231. [d] Eurip. in Iphigen. Ovid. in Epiſt. Paridis ad Helenam, & libr. 1. de Arte A. Hygin. fab. 92. & Fulgentius libr. 2. Mythol. [e] Strabo libr. 13. Athen. l. 13. Hygin. libr. 2. de Signis Cœleſt. de Aquilâ, Fulgentius Mytholog. libr. 1. Horat. libr. 4. Od. 4. Apollod libr. 2. & 3 Hom. Il. 5. v. 266. & 20. v. 232. Plato l. 1. Leg. Ovid. libr. 10. Metamorph & Virg. Æneid. libr. 5. [f] Macrob. Saturnal. libr. 5. cap. 16. [g] Hyginus fabul. 91. & 92. [h] Cæl. Rhodigin libr. 19 cap. 19. at Fulgentius Mytholog. libr. 2. aliam affert hujus fabulæ originem.

pulchritudinis judicem conſtitutum, quum Venerem Junoni, & Minervæ prætuliſſet, Venerem quidem propitiam, iratam Junonem, & Minervam habuiſſe; quibus infeſtis, exitiumque ipſi, generique, & Patriæ molientibus, miſerrimè concidiſſe; nec illam ipſam, quam petierat, voluptatem hilarem, & tranquillam conſequutum. Quod commentum quid ſignificare dicemus, niſi omnes homines, & præcipuè Principes, qui ſe voluptati dediderunt, nec potentiam tueri, nec virtutem facilè poſſe; ſed libidine peſſumdari regna, puramque, & ſine triſtitiâ voluptatem non niſi ejus contemptoribus contingere; quando Epicurus ipſe, qui felicitatem voluptate metitur, veram voluptatem multis contemnendis voluptatibus comparari judicavit. Ganyme-
7 dem [a] autem puerum fuiſſe formoſiſſimum tradunt, quem quum Tantalus ejus amore incenſus rapere conaretur, cum Ilo Ganymedis fratre certamen contraxit; in qua pugnâ, tumultuque quum puer infelix occidiſſet, inveniſſe poetas tam acerbi caſus inane ſolatium; & Ganymedem a principe Deorum in Cœlum ſublatum, Jovi ad cyathos miniſtrare, quod erat munus formoſorum, & ætate florentium. Nec deſunt, qui dici putent ab aquilâ raptum, quia [b] ſignum ejus legionis, quæ rapuit Ganymedem, eſſet aquila. Sed impiâ in ſpeciem fabulâ documentum includitur non vulgare, nec alienum a veritate; quid enim aliud Ganymedes, niſi gaudium mentis? [id enim Ganymedis nomen ſonat] cui verò mentis gaudio frui contigit, is inter homines non verſari, ſed epulis Deorum creditur intereſſe. Nec abſurdè quis fabulam interpretetur, ſi dicat Ganymedem miſcere Superis ambroſiam fingi, quòd omnis Deorum felicitas gaudio mentis terminetur.

DISSERTATIO XXVIII.

Qua Macrobii judicium reprehenditur.

Homerus frequentiores, & magis indecoras Diis narrat fabulas, quàm Virgilius, ut recenſendis illis patet; nec tamen Homerus reprehendendus: Macrobius verò audiendus non eſt, qui Virgilium reprehendit.

HEſterno die de tribus nobis eſſe dicendum propoſuimus, Auditores; & quod erat ex his primum, abſolvimus, fabulam ſcilicet de Paride, Paridiſque judicio, & raptu Ganymedis; nunc, quod erat mihi ſecundo loco propoſitum, Virgilius a calumniâ [c] Macrobii vindicandus, qui Poetam putat in referendis cauſis odii Junonis in Trojanos ab Homeri exemplo plurimum receſſiſſe, ob eamque cauſam in vitium, quum ſine duce erraret, incidiſſe; quapropter hodie oſtendam non poſſe Virgilium accuſari, quin Homerus unà reprehendatur; quod quum fuero conſequutus, utrumque Poëtam, vel potiùs omnes poetas alio die conabor defendere; ſed
jam ad inceptum veniamus. Accuſat [d] Ma- 1
crobius Virgilium, quòd parum decoram cauſam iræ, qua Juno in Æneam, Trojanoſque ferebatur, confinxerit: accuſat, quòd Homerum auctorem ſuum non ſit imitatus, qui de hujuſmodi cauſâ ne mentionem quidem fecerit. In quo miror Macrobium laudare Græcum Poëtam; nam etſi Homerus meo judicio omni laude cumulandus, quum utrumque ejus opus quaſi [e] Polycleti ſignum, ſit canon omnium poëtarum, nunquam tamen ſibi duxit ab hujuſmodi fabulis abſtinendum; quas in Virgilio tanquam a majeſtate divinæ naturæ abhorrentes Macrobius reprehendit. An verò ignoramus utrumque Homeri poëma his eſſe plenum, & refertum? Accuſatur Virgilius, quòd Paridis judicio Junonem induxerit offenſam, & irritatam, quòd
raptum a Jove dixerit Ganymedem; quid? 2
non accuſandus [f] Homerus, qui toties Junonem cum Jove jurgantem faciat, quod ne dicam Deæ ſed feminis honeſtis eſt indecorum, quas a viri conſiliis non decet diſſentire? non [g] accuſandus, quòd Jovem tradiderit Agamemnoni ſomnium, quo vir ille deciperetur, immiſiſſe, quum, quaſi Jo-

[a] Herodian. in Vitâ Commodi. [b] Fulgent. libr. 1. Mythol de Ganymed. [c] Macrob. Saturnal. libr. 5. cap. 16. [d] Idem Macrob. ibid. [e] Plinius libr. 34. cap. 8. [f] Homer. Iliad. libr. 1. v. 540. & libr. 4. v. 25. & libr. 15. v. 4. [g] Homer. Iliad. β. verſ. 8.

Jove imperante, & certam promittente victoriam, deceptus res Græcorum extremâ pæne calamitate afflixit? non accuſandus, quòd [a] Palladem induxerit ictum a Græcis cum Trojanis fœdus confundentem, quum Pandarum eſt cohortata, ut Græcos abſtinentes injuriâ ſagittis laceſſeret? in quo bis Pallas peccavit, & quòd cauſa fuit fœderis violandi, & quòd Pandarum decepit; quum Vulcanum [b] tradit Cœlo dejectum a Jove in inſulam Lemnum decidiſſe, eoque caſu crus infregiſſe; quum [c] Martis, & Veneris adulterium deſcribit, utrumque autem Vulcani artificio in lecto, quem contaminabat, deprehenſum, fœdum Superis omnibus, & mali exempli ſpectaculum præbuiſſe? Hæc ſcilicet decora Diis, illa Virgilii inhoneſta? nemo profectò id audeat affirmare. Quid quod in Homero, quàm in Virgilio, hujuſmodi fabulæ ſunt frequentiores? apud Homerum [d] Venus, & Mars su-
3 xilio Palladis vulnerantur a Diomede; ab Oto, & [e] Ephialte Mars tanquam mancipium bello captum vinculis adſtringitur; Juno, & [f] Pluto ſagittis ab Hercule configuntur; Juppiter adoleſcentulus Junoni ſorori virgini clam ſuis parentibus ſucum facit; pugnant [g] inter ſe Divi, adversùs Apollinem Neptunus, adversùs Martem Minerva, adversùs Junonem Diana, adversùs Latonam Mercurius, adversùs Vulcanum Scamander fluvius conſurgunt. Nec in eâ pugnâ Dei ſe fortiter gerunt; Mars a Pallade [h] ſaxo percuſſus proſternitur; huic auxilium ferens Venus [i] manu in pectus incuſſâ a Minervâ concidit, & concidenti animus deficit; Dianæ [l] Juno eripit arcum, fugientemque arcu percutit. Omninoque
4 nihil inter Deos eſt boni moris; nam quoties Neptunus Jove prohibente Græcos juvat? quoties Juno, & Minerva Jovis voluntati reluctantur, cui morem gerere altera tamquam conjugi, altera tanquam parenti, utraque verò tanquam Regi Deorum debebat. Ipſe Juppiter nonne Junonis illecebris delinitus, & amore, incenſus cupidine explendæ voluptatis omittit curas graviores; ab uxore decipitur, & ſublitum ſibi os ſerò tandem intelligit? Mars [m] autem contemptâ Jovis voluntate ſævit, ac furit; ac niſi a Junone, & Pallade attineretur, in exitium rueret? Pluto [n] verò euntium ad pugnam, & ſe invicem adhortantium vocem, & ſtrepitum quaſi puer pertimeſcit, & e ſolio exilit conterritus. Quid quod in libro primo Jovem a Diis aliis in vinculis pæne conjectum eſſe teſtatur, niſi [o] Briareus ille centimanus ſuppetias ipſi Thetidis hortatu tuliſſet? in [p] decimonono autem libro narratur ſummus Deorum a Junone deceptus non potuiſſe Herculem Regem
conſtituere. Hanc ipſam fabulam Gany- 5
medis nonne narrat his [q] verbis:

...... καὶ ἀντίθεος Γανυμήδης,
Ὃς δὴ κάλλιστος γένετο θνητῶν ἀνθρώπων,
Τὸν καὶ ἀνηρείψαντο θεοὶ Διὶ οἰνοχοεύειν
Κάλλεος εἵνεκα οἷο, ἵν' ἀθανάτοισι μετείη:

quos verſus ad hunc modum utcunque reddidimus:

Et ſimilis Divûm Ganymedes regia proles,
Omnes purpureo qui vicit lumine formæ;
Quem rapuere Dei, quò pocula grata Tonanti
Porrigeret, capti ſpecioſæ flore juventæ,
Ut Divos inter ſpecies divina niteret.

quod [r] quantulum abeſt ab illo Virgilii:

...... *& rapti Ganymedis honores?*

Fatetur Ganymedem raptum a Divis, & raptum ob formam, ut Jovi miniſtraret; non dicit offenſam Junonem, neque enim ferebat id locus; verumtamen homericam Junonem non minùs, quàm virgilianam zelotypiâ laboraſſe conjicias ex eo, quod Homerus Herculi tam infeſtam fuiſſe fateatur. Quanquam virgiliana Juno non tam
zelotypiâ, quàm injuriâ filiæ commovetur; 6
non enim ob raptum Ganymedis Trojanis iraſcitur, ſed ob honores, quos Ganymedes expulsâ Junonia filiâ eſt conſequutus; nam quum antea Hebe [ſ] Junonis filia Iovi a cyathis eſſet, poſtquam in Cœlum ſublatus eſt Ganymedes, munus in eum collatum eſt, quo Hebe fungebatur; minùs eſt igitur levis virgiliana Juno, quæ offenditur injuriâ filiæ, quàm homerica, quæ zelotypiâ incenditur. Quid igitur, dixerit quiſpiam, tu Homerum reprehendis? ego verò Homerum extra omnem ingenii aleam poſitum judico, & leviſſimos duco, & omnium irriſione explodendos, qui de eo minùs honorificè loquuti ſunt, quàm oportebat; ſed moleſtè fero a Macròbio Virgilium accuſari, eique Homeri auctoritatem opponi; quem in rebus, quæ ad Superos pertinent, conſtat longè audaciùs, quàm Virgilium eſſe verſatum. Sed poëtas in hac re non eſſe reprehendendos aliis diſſertationibus, ut polliciti ſumus, probare conabimur.

[a] Homer. Iliad. libr. 4. v. 73. [b] Idem Iliad. libr. 1. v. 590. [c] Idem Odyſſ. θ. v. 267. [d] Idem Hom. Iliad ε. v. 335. 855. & φ. v. 396. [e] Idem Hom. Iliad. ε. v. 385. [f] Idem ibid. v. 392. [g] Homer. Il. υ. v. 65. & Iliad. φ. v. 385. [h] Idem Iliad. φ. v. 400. [i] Idem ibid. v. 422. [l] Idem ibidem v. 480. [m] Idem libr. 5. v. 30. [n] Homer. Iliad. υ. v. 60. [o] Homer. Iliad. α. v. 403. [p] Idem libro 19. Iliad. v. 96. [q] Hom. Il. υ. v. 232. [r] Virgil. Æneid. l. 1. [ſ] Cic. de Nat. Deor. l. 3. & Serv.

DISSERTATIO XXIX.

De Poëtarum Allegoriis.

Plerique omnes philoſophi licèt Ariſtarchus, Lucianus, & Scaliger diſſentiant, exiſtimant poëtas fabulis, & allegoriis res philoſophicas explicare; qui mos fuit etiam divinorum prophetarum.

HEraclides [a] Ponticus vetuſtus, & non contemnendus Auctor in libro, quem de Homeri allegoriis conſcripſit, Homerum putat phyſicas rationes in ſuas fabulas incluſiſſe, nec eſſe dubitandum, quin allegoria quædam principis Poëtæ carminibus inſit; niſi velimus credere eum Salmonei furorem, & impietatem in Deos æquaſſe, vel Tantali, qui, ut [b] Euripidis verbis utar,

Ἀκόλαστον ἔχε γλῶσσαν αἰσχίστην νόσον.

Itaque quæ de Diis impiè dicta cenſentur,
1 ſic accipit, ut non in iis impium quid apparere, ſed arcana naturæ latere videantur, quibus Dei majeſtas declaratur. Quæ ſententia fuit & Plotini philoſophi ſummi, qui multas poëtarum fabulas ad ſapientum documenta ſpectare confirmat; & Porphyrii, & Procli hominum acutiſſimorum, qui de hac re etiam commentarios libros ediderunt; & Longini, qui in libro de ſublimi genere dicendi cuidam [c] Homeri loco, ubi præ timore e ſolio exilientem Poëta Plutonem inducit, medendum allegoriâ cenſet, ne impiè loquutus eſſe videatur. Sed & Dionyſius Halicarnaſſeus libro ſecundo in fabulis Græcorum multa & ad mores utilia, & ad cognoſcendam rerum naturam allegoriâ putat occultari; & Macrobius [d] hanc rationem fabulas explicandi probat, ac multas hoc pacto ipſe explicat; & Euſtathius in Homerum, qui omnibus Homeri fabulis ferme allegoriam ineſſe arbitratur; & Stoici omnes, quos Cicero de Naturâ Deorum poëtarum fabulas interpretari teſtatur, & philoſophicas rationes ipſis occultari contendere. Multi
2 præterea doctiſſimi viri hanc ſententiam videntur comprobaſſe; quam licèt improbet Ariſtarchus, Lucianus irrideat, Scaliger [e] contemnat, alii non indocti viri putent explodendam; tamen quum a graviſſimis philoſophis videam eſſe confirmatam, repudiare non poſſum. Quapropter oſtendam hodierno die veroſimile eſſe poëtas, & præcipuè vetuſtiſſimos quoſque allegoriâ frequenter uſos, & hac figurâ veritatem abdidiſſe, ne vulgi oculis conſpecta vileſceret; ob eamque cauſam quasdam fabulas, quæ impiæ videantur, non dedecere majeſtatem Deorum, quia his non eorum vitia, ſed opera naturæ exprimantur. Et ſanè dubitari non poteſt, quin poëtarum ſit aliud dicere, aliud intelligi velle; citat Ponticus [f] Heraclides Alcæi locos nonnullos, aliorumque Græcorum poëtarum, ex quibus conſtat poëtas aliud dixiſſe, aliud in mente habuiſſe; nec apud Latinos non id figuræ genus frequens, & uſitatum; exempla quivis poteſt annotare; ideo nos contenti erimus pauca attuliſſe. Horatius [g] in pulcherrimâ Ode, cujus initium: 3

O navis referent in mare te novi
Fluctus......

Romanam Rempublicam civili bello perfunctam, & in idem rurſus relabentem, vel potiùs Brutum victis jam partibus iterum civile bellum inſtaurantem navi comparat, & tanquam navim alloquitur; quæ ſæviſſimâ tempeſtate jactata, & fluctibus pæne obruta, & conquaſſata, æſtus violentiâ refertur in mare, & in eadem pericula rurſus revolvitur; ubi:

Nudum remigio latus,..

&

Malus celeri ſaucius Africo,

& *lintea non integra*, ſunt opes partium fractæ, exercitus fuſi; fluctus autem nihil aliud ſunt, quàm adverſa bellorum, portus verò pax, quam ut bello anteponat, Brutum cohortatur. Idem Poëta puellam nuptiis immaturam indomitæ juvencæ [h] expreſſit imagine:

Nondum, inquit, *ſubactâ ferre jugum valet*
Cervice, nondum munia comparis
Æquare, nec tauri ruentis
In Venerem tolerare pondus.
Circa virentes eſt animus tuæ
Campos juvencæ, nunc fluviis gravem
Solantis æſtum, nunc in udo
Ludere cum vitulis ſalicto
Prægeſtientis.....

Virgilius autem in eclogis utitur hac figu-
4 râ plurimùm, quum res paſtorales ad Romanas accommodat; & quæ [i] ſibi, & ſuis acciderunt, paſtoribus tradit accidiſſe, & per ambages amicos, & Romanos proceres, & Auguſtum laudat. Quum autem allegoria illa vulgatior, qua etiam oratores utuntur, ſit poëtis adeo familiaris, ut exempla, quæ attulimus declarant, & quivis poteſt animadvertere; illa magis recondita, quæ præcepta vitæ utilia continet, vel arcana natu-

[a] Heraclid. Pontic. de Homer. Alleggr. in princip. [b] Euripid. in Prolog. Oreſtis. [c] Hom. Iliad. υ. v. 60. [d] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 17. [e] Jul. Cæſ. Scal. Poët. libr. 3. c. 83. [f] Heracl. Pont. de Alleg. Hom. paulo poſt princ. [g] Hor. 1. 1. Od. 14. [h] Hor. Carm. l. 2. Od. 5. [i] Virg. Ecl. 1. &c.

naturæ, divinæque philoſophiæ velo fabularum tegit, & occultat, a poëtis aliena eredi non debet; quæ ſi a poëtarum carminibus excludatur, locum, in quo conſiſtat, vix habet. Poëtis enim præcipuè convenit; nam [a] poëtæ ſe ſe inſtinctu, afflatuque divino commoveri gloriantur; id autem genus proprium eſt eorum, qui præſentiâ Numinis concitantur; quod Veterum declarant oracula: declarant carmina Sibyllarum: & quod majus eſt, declarant vaticinia divinorum prophetarum, quæ ſacris paginis continentur; quæ allegoriâ plerunque obſcurantur. Accedit eodem,
5 quod id genus admirationis plurimum habet, ex qua oritur delectatio, quam poëtæ inprimis conſectantur; quàm enim lectorem delectat ſagaciter invenire, quod poëta fabularum involucris occultavit? Nonne hic eſt ingeniorum venatus multo jucundiſſimus, abdita perſcrutari, deprehendere latentia, in lucem obſcura proferre? nonne ſapientum ingenia ſibi gratulentur, neceſſe eſt, quum quod vulgi intelligentiam effugiebat, perſpicere potuerunt? quum ſub abſurdis commentis deliteſcentem veritatem deprehenderunt? Quo fit, ut hujuſmodi fabulis, & imperiti gaudeant, & ſapientes; nam imperitos fabuloſa narratio, ſapientes ſabulis incluſa veritas afficit voluptate; quæ, neſcio quo pacto, videtur auguſtior, quum latet ex aliquâ parte, quàm quum ſe profert univerſam; nam quemadmodum quaſdam pulcherrimas feminas velatas ex parte pulchriores eſſe viſas accepimus; ita veritas velo tecta fabularum majorem pulchritudinem præſefert; & ſicut myſtica ſacra, quia ſunt ab oculis remota profanorum, & ignota vulgo majeſtate præcellunt, & habentur ſanctiora; ita ſapientum ſententiæ ſermonis ambagibus occultatæ videntur eſſe graviores, & habere quandam ſublimitatem; quia ad earum intelligentiam non poteſt vulgus aſpirare. Nec aliâ ratio-
6 ne meliùs poëta conſequitur, ut de ſe poſſit [b] illud prædicare:

Odi profanum vulgus, & arceo.

Nam ſi obſcuritate ſermonis uteretur ejus oratio a vulgo abhorreret, ſed nihil delectationis afferret; nunc autem, quum fabulis utatur allegoriâ celantibus verum, non eſt injucunda; nihil enim ab hiſtoriâ differt, nec eſt humilis, aut vulgaris, quum promittat aliquid arcanum, & a vulgi ſenſu remotum, & oſtendat notas occultæ veritatis.

DISSERTATIO XXX.

De iisdem Allegoriis.

Heraclitus ob operum obſcuritatem dictus eſt σκοτεινὸς; ideſt tenebroſus. *Sapientum vetuſtiſſimum genus fuerunt apud Græcos poëtæ, vetuſtiſſimi autem ſapientes allegoriis utebantur, ut ex ſacris litteris conſtat; conſentaneum eſt igitur etiam poëtas uſos; præſertim quum etiam philoſophi recentiores, & qui a ſtudiis litterarum abhorrent, iiſdem uſi fuerint.*

OMnium ſapientum vetuſtiſſimum apud Græcos poëtarum genus eſſe compertum eſt; vetuſtiſſimos verò ſapientes libenter uſos allegoriâ, & ſermonis ambagibus vel ſacræ litteræ declarant, quæ videntur hoc orationis genere abundare; conſentaneum eſt igitur poëtas id genus eſſe complexos, quod vetuſtiſſimis temporibus fuit proprium ſapientum, nec eorum ſabulas eſſe inanes, & anilium nugarum ſimiles, quæ ad aures puerorum demulcendas tantummodo ſunt accommodatæ, ſed continere præcepta ſapientiæ, continere phyſicas rationes, & arcana quædam 1
naturæ, quæ ſapientes illi in vulgus efferri noluerunt; quod heſterno die conati ſumus oſtendere, & hodierno maximè conabimur. Et ſanè vetuſtiſſimis philoſophorum videmus occultandæ ſtudium veritatis placuiſſe; cujus rei teſtes locupletiſſimi citantur [c] Ægyptii, qui ſapientiam ſuam arcanis quibusdam notis dum abdunt, prodiderunt; teſtis appellatur [d] Heraclitus ille, qui ob operum obſcuritatem σκοτεινὸς ideſt *tenebroſus* dictos eſt: teſtis [e] Orpheus, ſive is Auctor habendus eſt ille vates matre Musâ natus, ſive pythagoreus quidam, ut pleriſque [f] video placuiſſe: teſtis Parmenides, cujus utinam extarent ingenii monumenta; multa hujus rei, & præclara exempla haberemus; & tamen ex initio libri, quod citat, & explicat Sextus [g] Empiricus, id, quod affirmavimus, liquet; nec poteſt dubitari, quin vir ille hac dicendi ratione ſit uſus, niſi eum inanes ſonos fudere, & furere arbitremur. Quid Pythago-
rei? nonne præcipuè genus id comprobarunt, & ſequuti ſunt? nec aliud ſibi volunt 2

[a] Ovid. Faſt. libr. 6 in princ. [b] Horat. libr. 3. Od. 1. [c] Clem. Alex. Strom. libr. 1. [d] Heracl. apud Clem. Alex in libr. 5. Stromat. Diog. Laërt. libr. 9. Tatian. in Orat. adverſ. Græc. [e] Diog. Laërt. in proœm. Orig. adverſ. Celſ. libr. 1. & Clem. Alexandrinus. [f] Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 1. [g] Sext. Empiric. adverſ. Mathem. pag. 157.

illa Pythagoræ dicta: ignem [a] gladio ne
ſcindas: ſuper chœnicem [b] ne inſideas:
ollæ [c] veſtigium in cinere confundas: a
fabis [d] abſtineto: contrà [e] Solem mejere
non oportet: hirundinem tecto [f] recipere
non convenit: ab eo, quod habet nigram
caudam, cavendum; aliaque hujuſmodi,
quæ in ore doctorum ſunt. Nec illa ma-
gis recondita, quibus uſos Pythagoreos te-
ſtatur Clemens [g] Alexandrinus, Saturni
lacrymam appellaſſe mare, Proſerpinæ ca-
nes ſtellas errantes; cujuſmodi [h] multa re-
feruntur Orphei, qui ſemen *μίτον*, ideſt *fi-
lum*, Jovis lacrymas imbres, *ἀνθινον*, ideſt
floridum, ver, Venerem tempus arandi,
& ſerendi, *ἀργίδα* noctem nuncupavit;
nec [i] aliud epheſias litteras, quàm æni-
gmata ferunt continuiſſe. Jam Empedo-
3 clis multa recitantur, quæ ad id genus re-
feruntur: multa habet ſummus auctor in-
telligendi Plato, quorum ſenſus allegoriâ
involvitur, & occultatur; cujuſmodi eſt
antrum illud nobile, quod ab egregio Phi-
loſopho deſcribitur; currus alatus animo-
rum, equique gemini, quorum alter me-
lior, alter deterior, alter pareat aurigæ,
reluctetur alter, in Phædro; ortus amoris
ex inopiâ, Deoque copiæ, & conſilii, in
Convivio; & in eodem fabula, quam nar-
rantem inducit Ariſtophanem; qua tradit
homines olim fuiſſe rotundos, & quatuor
manus, & pedes habuiſſe, ſed hi quum ſe
inſolentiùs gererent, Jovem homines in
binas partes ſecuiſſe, ita factum eſſe bipes
hominum genus; eodem nonnulli putant
pertinere animarum in alia corpora mi-
grationem, quæ refertur in Timæo. Nec
4 verò ſolùm philoſophi ſunt hoc genere de-
lectati, ſed & alii, qui a litteris prorſus
abhorrebant; ita [l] Perſæ quum ab aliquo
populo poſtulabant, ut in ſuam veniret
poteſtatem, legatos, qui terram, aquam-
que Perſis peterent, miſiſſe dicuntur: ſic
Idanthyrſus [m] Scytharum Rex Dario, quum
Iſtrum trajeciſſet miſit murem, avem, ra-
nam, ſagittam, & aratrum; quo ſignifica-
bat ille barbarus Scytharum ſagittis Perſas
oppetituros, quamvis, ut mures, ſub ter-
ram ſe abderent, vel, ut ranæ, ſe in aquam
demergerent, vel, ut aves, Cœlum pete-
rent; neque enim Scythas colere agros,
& in certâ ſede permanere. Sic [n] Lace-
dæmonii minati ſunt Philippo, quum ni-
hil aliud ipſi ſcripſiſſent, quàm, *Dionyſius
Corinthi*: ſic [o] Thraſybulus Periandro per
ambages præcepit, quum nuncio miſſo 5
conſuleretur, quomodo regnum contra
jus occupatum ſtabiliret, ut primores ci-
vitatis necaret; nam ingreſſus in campum
ſegete jam adultâ eminentes ariſtas baculo
decuſſit; quo facto oſtendit his, qui con-
tra leges in civitate nacti ſunt principa-
tum, eminentiſſimum quemque eſſe tol-
lendum: ſic [p] Tarquinius a filio eadem de
re conſultus Gabiis occupatis idem ſangui-
narium conſilium tyrannis dedit, celſiora
capita papaverum decerpendo. Quod ſi
philoſophi, quos nuda, nulliſque colori-
bus fucata veritas magis decet, tamen ab
hoc genere non abhorrant; ſi reliqui,
quos animi ſententiam ſimpliciùs, planiuſ-
que proferre oportet, id genus aperiendi
ſua conſilia, mentemque non repudiant;
quanto magis poëtis convenit, qui philo-
ſophari niſi occultè, & aliud agentes non
poſſunt? qui a pedeſtri, & pervulgato ge-
nere dicendi quammaximè diſſident; qui
omnes rhetorum arculas, omnia myrothe-
cia excutiunt, omnes orationis illecebras,
omnes veneres conſectantur, quibus nul-
lum figuræ genus non eſt familiare. Id
autem ſi poëtis conceditur, quod æquum 6
eſt concedi, apparet, cur Numinibus tri-
buant affectiones ab illâ divinâ, immorta-
lique naturâ abhorrentes; cur facta fingant
Deorum, quæ turpe ſit hominibus non
omnino perditis deſignare. Non enim
hæc Numinum peccata, ſed naturæ affe-
ctiones, non adulteria, contentiones, iræ,
libidines, ſed elementorum pugnæ, rerum
mixturæ, deſideria naturæ debent intelli-
gi. Quo probè conſtituto, liquet non eſſe
Homerum, alioſque poëtas reprehenden-
dos, ſi pulcherrima documenta, phyſicaſ-
que rationes impiis in ſpeciem fabulis in-
cluſerunt; quod ipſos feciſſe, niſi longum
videretur, allatis exemplis planum face-
rem; neque tamen magnopere neceſſe eſt,
quum nihil aliud mythologorum ſcripta
declarent.

DIS-

[a] Diogen. Laërt. libr. 8. in Vit. Pythag. ſegm. 18. Plutarch de liber. educand. [b] Diogen. Laërtius ibid. [c] Clem. Alexandrin. libr. 5. Strom. & Diogen. Laërt. ibid. [d] Diogen. Laërt. ibid. Cic. de Divinat. libr. 1. Plinius libr. 18. cap. 12. & Aul. Gell. libr. 4. cap. 11. [e] Diog. Laërt. in Vit. Pythag. ſegm. 18. Porphyr. in Vit. Pythag. & Jamblichus in Protrept. cap. 21. [f] Diog. Laërt. ibid. D. Hieronym. in Apologiâ adverſ. Rufinum, & Malchus in Vit. Pythagor. [g] Clem. Alexandrin. libr. 5. Strom. [h] Clem. Alex. ibid. [i] Idem ibid. paull. ſuper. [l] Herodot. l. 4. cap. 127. [m] Clem. Alexandr. Stromat. libr. 5. [n] Plutarch. in libro *περὶ τῆς ἀδολεσχίας*. [o] Herodot. libr. 5. c. 92. Diog. Laërt. libr. 1. ſegm. 100. in Vit. Periandr. ſed aliter Ariſtot. Polit. libr. 3. cap. 13. [p] T. Livius libr. 1.

DISSERTATIO XXXI.

Quàm piè de Deo ſenſerint philoſophi; quàm impiè de Diis vulgus.

Galli ſimulacra e viminibus contexta hominibus implebant, eaque in honorem Deorum ſuccendebant. Herculi Lindio conviciis ſacrificabatur. Mulieres in Capitolio comptæ ſedere ſolebant, quia ſe a Jove amari in animum induxiſſent.

QUæ de allegoriâ poëtarum diximus, & recondito ſenſu fabularum, ſatis eſſe poſſent, Auditores ornatiſſimi, ad poëtas defendendos, qui de Diis multa dixerunt, quæ a majeſtate Deorum videntur abhorrere; niſi quidam nimis præfractè negarent, quod tot doctiſſimi viri tanquam certiſſimum tradiderunt; ſed quia non deſunt, neque defuerunt a doctrinæ ſtudiis homines non alieni, quibus tam falſum, quàm ſunt ipſæ fabulæ, videretur, ineſſe fabulis aliud, quàm fabulam, & inane otioſarum aurium oblectamentum; a-
1 lia mihi via eſt ineunda, aliâ ratione defendenda eſt cauſa poëtarum; non quòd ea, qua ſum hactenus uſus, improbanda videatur, ſed ut pluribus firmamentis innixa veritas labefactari non poſſit. Sed antequam oſtendam Homerum, alioſque poëtas non eſſe reprehendendos, quòd humanis vitiis Deos obnoxios induxerunt, opus eſt, ut quid de Diis Antiqui ſenſerint, explicem; quod hodierno die faciam, Auditores. Triplex igitur, ut Varro doctiſſimus Romanorum tradidit, apud Veteres fuit theologia, & ratio de divinâ naturâ diſſerendi; una populi, alia philoſophorum, tertia poëtarum; & philoſophorum quidem ratio pia, & plena ſanctitatis, digna de Deo cogitavit. Illum eſſe incorpo-
reum, immenſum, ineffabilem, omnium 2
auctorem, & conditorem, ſed ſupra omnia; non vitam, ſed ſupra vitam; non ſapientiam, ſed ſupra ſapientiam; non mentem, ſed ſupra mentem; fontem boni non comprehenſum, ſed omnia comprehendentem, & irrigantem; in quo quidquid eſt, verè ſit, & vivat, Plato [a] ille divinus confirmavit. Rectorem [b] Univerſi Ariſtoteles, immotum, cunctiſque motum impertientem; Stoici [c] vim, & rationem univerſa permeantem; Anaxagoras mentem omnia [d] diſponentem; Thales Mileſius [e] mentem ex aquâ cuncta effingentem. Nec minùs piè ſcriptor orphicorum [f] carminum cecinit:

Εἷς ἔστ' αὐτογενής· ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται,
Ἐν δ' αὐτοῖς αὐτὸς περινίσσεται, οὐδέ τις αὐτὸν
Εἰσορᾷ θνητῶν, αὐτὸς δέ γε πάντας ὁρᾶται.

Sed populares opiniones de divinâ naturâ
quàm longè a philoſophorum ſapientiâ, & 3
pietate receſſerunt? primùm omnium ipſam in partes diſcerpſerunt, eaſque tam multas, ut, Plinio [g] teſte, major Deorum numerus, quàm hominum haberetur; ita factum eſt, ut quod ſolum ex omnibus unum, ſimplexque verè eſt, omnium maximè multiplex eſſe videretur. Non enim ſolùm hominibus, ſed rebus omnibus proprium Numen tribuerunt; & ſicut in eo vehementer erraruut, quod ipſum unum in multitudinem infinitam diſtraxerunt; ſic in eo, quod ipſum bonum malis, & fugiendis rebus addixerunt. Hinc pro Diis culta vitia, cultæ [h] febres, cultæ [i] teterrimæ animi perturbationes; deinde quàm impio cultu hæc ipſa Numina affecerunt! Cartha-
ginienſes [l] Saturno nobiliſſimos pueros im- 4
molabant: Galli Mercurio [m] humanâ hoſtiâ faciebant; qui [n] immani magnitudine ſimulacra e viminibus contexta quum hominibus impleviſſent, in honorem Deorum ſuccendebant: Cyprios [o], & [p] Scythas, alioſque populos permultos, & inter eos veteres Latinos [q] humano ſanguine

Deos

---

[a] Plato in Sophiſtâ. De Deo Platonis Vid. Maximum Tyrium Diſſert. 1. & Alcin. de Doctr. Platonis cap. 10. [b] Ariſtotel. Metaphyſic. libr. 12. cap. 7. & in Epiſtol. ad Alexandr. apud Jo: Stob. Ecl. phyſic. cap. 6 libr. 1. [c] Plutarch. de Placit. Philoſophor. libr. 1. cap. 7. [d] Clem. Alexandr. in Protrept. & Jo: Stob. Ecl. phyſic. cap. 1. libr. 1. [e] Jo: Stob. ibid. [f] Orpheus apud Clem. Alexandrin. in Protrept. [g] Plinius libr. 2. cap. 7. [h] Cic. libr. 3. de Natur. Deor. Plinius libr. 2. cap. 7. Minutius Felix in Octavio, & Cyprian. libr. de Idolorum vanitate. [i] Clem. Alexandr. in Protrept. D. Auguſtin. libr. 20. contra Fauſtum cap. 9. & de Civit. Dei libr. 4. cap 23. Epiſtol. 44. vel 17. Ed. Antuerp. ad Maxim Madaur. & in Enarratione Pſ. 104. [l] Plato in Dialog. cui titulus *Minos*, Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 1. Diodor. Sicul. libr. 20. Sil. Italic. libr. 4. in fine, Tertullian. in Apologetic. cap. 9. Lactant. Firmian. libr. 1. de falsâ Relig. cap. 21. Juſtin. libr. 19. Euſeb. de Præparat. Evangelic. libr. 4. & Paul. Oroſ. libr. 4. cap. 6. [m] Cicer. in Orat. pro M. Fontejo, Cæſar de Bell. Gallic. libr 6. Strab. libr. 4. & 14. Diodorus Siculus libr. 5. & 6. Dionyſ. Halicarn. libr. 1. Plinius libr. 30. cap. 1. Pompon. Mel. libr. 3. cap. 2. Solin. cap. 24. Lactant. Firmian. ibid. libr. 1. cap. 21. & Martianus Capell. libr. 6. [n] Jul. Cæſar de Bello Gallic. libr. 6. & Strabo libr. 4. [o] Lactant. Firmian. libr. 1. de fala. Relig. cap. 21. [p] Lucianus de Sacrificio circa finem. Philoſtratus in Vit. Apollon. libr. 6. cap. 10. Lucanus libr. 1. Pharſal. & Herodot. libr. 4. [q] Lactant. Firmian. de falsâ Relig. libr. 1. cap. 21.

Deos placaviſſe memoriæ proditū eſt. Her-
culi Lindio [a] conviciis ſacrificabant; in
honorem [b] Bacchi phallos, ideſt, pudenda
virilia circumferebant; qui [c] Matri Magnæ
ſerviebant, virilitatem ſibi abſcindebant; la-
certos cultris [d] cædebant Bellonæ, ſacerdo-
tes. Jam ſcenicos ludos Romani [e] ad pla-
5 candam Deorum iram celebrabant; in qui-
bus virgines prætextata verba audiebant:
in Veneris [f] templo Babylonii advenis om-
nes mulieres proſtituebant: jam [g] beſtiarii,
jam gladiatores [h] nonne Deorum numi-
ni placando mactabantur? jam [i] Majuma,
jam Floralia [l] nonne obſcenorum ludorum
ſunt nomina ad Deos propitiandos reper-
torum? Quid ea, quæ fiebant in Capito-
lio, quàm planè ſtultitiam arguunt civi-
lis theologiæ! ſiquidem apud Beatum Au-
guſtinum [m] Seneca teſtatur alios horas Jo-
vi nunciaſſe, alios, tanquam ungerent Jo-
vem, vano brachiorum motu imitatos un-
gentem; alios Diis libellos obtuliſſe, eoſ-
que ſuam cauſam docuiſſe; fuiſſe mulieres,
quæ crines Minervæ, Junonique diſpone-
rent, quæ ſpeculum tenerent; fuiſſe artifi-
ces, qui, quaſi Deus iisdem, quibus ho-
mines, rebus caperetur, artificio ſuo Jovem
oblectare conarentur. Nec mirum eſt his
6 obſequiis, quibus homines capi ſolent, &
devinciri, eo tempore homines benevolen-
tiam Deorum eſſe aucupatos; iisdem quip-
pe Deos, quibus homines, perturbationi-
bus exiſtimabant [n] commoveri, eadem ap-
petere, & declinare, nec eſſe expertes affe-
ctuum humanorum. Sed ignoſcendum for-
taſſe illis, ſi mediocres, aut honeſtas cu-
piditates in Deorum naturam cadere vo-
luiſſent; illud ferri non poteſt tantam li-
bidinem innatam putaſſe immortalibus il-
lis, diviniſque mentibus, ut aſotorum om-
nium cupiditates, ac libidinem ſuperarent;
quod licèt ex his, quæ diximus, & ex
genere ludorum, quibus Dii delectari pu-
tabantur, intelligi poſſit, clariùs tamen ad-
huc oſtendemus. Principio quum inter om-
7 nes cupiditates maximè vehemens eſſe vi-
deatur, maximeque perturbare hominum
mentes libido venereæ voluptatis, hac Deos
duci vulgò creditum eſt. Affirmat [o] Sene-
ca mulierculas in Capitolio ſedere ſolitas
comptas, & ornatas; quia ſe a Jove amari
in animum induxiſſent; & fortaſſe erant,
qui deceptis fucum facerent, & ſimulati
Numinis induti perſonam explerent volu-
ptatem ſuam. Minùs autem mirum mulier-
culis imperitis, quæ formæ ſuæ gloriâ du-
cuntur, & ad quidlibet credendum addu-
cuntur, id eſſe perſuaſum, quum populus
univerſus, & graves interdum viri a tam
puerili opinione non abhorrerent. In Eu-
thyphrone Plato indicat Socratem eſſe ab
adverſariis in cauſam, crimenque vocatum,
quòd & hanc cupiditatem, & alias in Deum
cadere conſtantiſſimè pernegaret. Sed finem
dicendi non facerem, ſi omnia, quæ huc
pertinent, velim exponere; quapropter ea
in præſens tempus omittemus, & alio die
perſequemur.

DISSERTATIO XXXII.

Quæ fuerint populi opiniones de Naturâ Deorum.

Multi etiam poſt heroica tempora Deorum filii exiſtimati ſunt; licèt Clemens Alexandrinus aliter ſentiat; ex quo conſtat vulgus crediiſſe Deos libidine incitari, & nullam turpitudinem ab ipſis abhorrere; ſicut fabulæ turpiſſimæ, quæ de Diis narrantur, oſtendunt.

ALexander ille Magnus, quum per-
domito Orbe [p] terrarum Her-
culis, Liberique Patris victo-
rias æmulatus Deus quibusdam
videretur, & ab [q] oraculo Jovis
Hammonis filius Jovis eſſet ſalutatus, dua-
bus [r] rebus ajebat ſe admoneri ſuæ mor-
talitatis, ſomno ſcilicet, & venereâ volu-
ptate; tam ille alienam a naturâ Deorum
venerem arbitrabatur, ut quum ſibi con- 1
ſcius eſſet aliorum quoque vitiorum, in
quæ pronior fuiſſe fertur, quòd concu-
bitu modicè, & temperanter uteretur,
fiduciam ſuæ divinitatis abjecerit. Ita-
que non tam ſibi viſus eſt indignus im-
mortalitatis opinione, quòd iræ impotens
Cli-

[a] Lactant. Firmian. de fals. Relig. libr 1. cap. 21. [b] Clem. Alexandrin. in Protrept. [c] Plin. libr. 11. c. 49. & libr. 35. cap. 12. [d] Lucanus libr. 1. Lactant. Firmian. de fals. Religion. cap. 21. & Ælius Lamprid. in Vitâ Commodi. [e] Tit Liv. libr. 7. in princip. & D. Auguſtin. de Civit. Dei libr. 1. cap. 32. [f] Herodotus Hiſtor. libr. 1. cap. 199. [g] Tertullian. in Apologet. [h] Auſonius Eclog. de Feriis Romanor. & Julius Capitolin. in Vitâ Maximini, & Balbini. [i] Suid. in Voce Μαϊουμᾶς, D. Jo: Chryſoſtom. Hom. 6. & 7. in Matthæum, [l] Vetus Juvenal Scholiaſt. Sat. 6. v. 249. Ovid. Faſtor. libr. 5. & Plin. libr. 18. cap. 29. [m] Seneca de Superſtitione apud D. Auguſtin. de Civit. Dei libr. 6. cap. 10. [n] Clem. Alexandrin. in Protrept. [o] Seneca de Superſtitione apud D. Auguſtin. de Civit. Dei libr. 6. cap. 10. [p] Arrianus de Exped. Alexandr. libr. 3. circa init. Plutarch. in Apophth. & de Fortun. vel Virtut. Alexandr. Orat. 1. [q] Plutarch. in Vitâ Alexandri. & ibidem. [r] Idem de Adulat. & Amici diſcrimine.

Clitum[a], a quo ſervatus fuerat, inter pocula interfecerat; quòd [b] Calliſthenem odio adductus occidendum mandaverat; quòd Parmenionem, & Philotam viros virtute, & rerum geſtarum gloriâ principes e medio ſuſtulerat; quòd [c] nobiliſſimam Perſarum Regiam mulierculæ hortatu ebrius inflammarat, quàm quòd a re venereâ non prorſus abhorreret; eam libidinem fœdiorem, quàm ut in Deum cadere poſſet, arbitrabatur. Sed non vulgus hominum ſententiam maximi Regis comprobavit; nam & aliis vitiis Deos obnoxios, & inprimis intemperantiæ libidinis credidit. Nec erat, cur [d] Clemens Alexandrinus quæreret, qua de cauſâ, quum heroicis temporibus toties cum mortalibus feminis concubuiſſe dicerentur; deinde tot ſæculis, quaſi mutatâ voluntate, hujuſmodi congreſſibus abſtinuerint; neque enim, ut ait [e] Satyricus, adeo

..... *ſenuerunt Juppiter, & Mars,*

& alii Dii, ut & poſt heroica tempora longo intervallo non ſama obtineret eos ſe ſe cum feminis miſcuiſſe, & excellenti virtute homines procreaſſe. Siquidem [f] & Ro-
2 mulum Martis editum ſatu, & Ariſtomenem [g] Meſſenium cujuſdam Dei, qui cum Nicoteliâ matre ſpecie draconis concubuerit, & [h] Platonem Apollinis fuiſſe filium, & Alexandrum [i] Macedonem Jovis, & Aratum [l] Æſculapii, & [m] ſuperiorem Scipionem Jovis, & Auguſtum [n] Apollinis memoriæ prodiderunt. Quæ opinio nunquam invaluiſſet, niſi Deos libidine incitari, & cum feminis rem habere mortalibus vulgus credidiſſet. Nec ea turpitudo ab opinione vulgi, quæ de naturâ Deorum fuit, abhorrebat; non hîc ego commemorabo traditum eſſe a Veteribus [o] Jovem cum ſorore Junone inceſtis nuptiis copulatum; jura [p] lecti maritalis Venerem violaſſe, & Vulcano feciſſe injuriam, quæ Marti copiam ſui corporis fecerit: prætermitto [q] alia ſexcenta, quæ ſunt a poëtis prodita; quæ tamen non tanquam fabulæ poëtarum, ſed tanquam res verè geſtæ a populo probabantur, & publicis cæremoniis, & ſacris confirmatæ ſunt. Quis neſcit iras, & contentiones inter Deos, & bella extitiſſe, omnis antiquitatis teſtimonio creditum 3
vulgò? Nec ſanctiùs de Diis illi ſentiebant, qui ſe eorũ voluntatis eſſe conſcios, & mentis interpretes, & naturæ peritiſſimos, & ſacrorum antiſtites gloriabantur. Euthyphron ille apud [r] Platonem, qui ſe vatem ſummum, & Deorum adminiſtrum profitetur, patrem capitis arceſſit, quòd ejus incuriâ mercenarius obierit; id autem juſtum putat exemplo Jovis adductus, qui in vincula Saturnum dicitur conjeciſſe. Nec aliâ de [ſ] cauſâ Syrorum ſacerdotes piſces venerabantur, niſi quia Venus, quum Typhonem fugeret, piſce delituiſſe, iramque Typhonis vitaviſſe putabatur. Nam quod de Baccho narrat [t] Arnobius, id eſt hujuſmodi, ut omnem turpitudinem, quæ excogitari unquam poſſit, ſuperare videatur. Refert hic ſcriptor in Bacchi ſacris oſtendi phallos, & hanc eſſe ejus ritus o- 4
riginem; quum [u] Bacchus ad Inferos vellet deſcendere, ut ea, quæ de Inferis dicuntur, cognoſceret, & viam, quæ illuc duceret, ignoraret, Proſumnum conſuluit, quem ſciebat ejus itineris non eſſe imperitum. Proſumnus, quum amore Bacchi flagraret (erat enim Bacchus adoleſcens formâ pulcherrimus) ſe viam negavit oſtenſurum, niſi faceret ſibi copiam, & frui ætatis flore concederet, quum ab Inferis revertiſſet. Haud difficulter annuit Bacchus, & jurejurando affirmavit ſe, ſi per Proſumnum compos voti fieret, ejus voluntati morem eſſe geſturum; oſtendit viam Proſumnus, Bacchus ad Inferos penetravit; inviſit regionem Tartari, ſed dum Bacchus apud Inferos commoratur, Proſumnus eſſe deſiit; reverſus ab Inferis Bacchus, & auditâ Proſumni morte, quò jurisjurandi religione ſolveretur, phallum ſtudioſè finxit, eique ſic inſedit, ut quam vivo turpitudinem ſe debere cenſebat, mortuo repræſentaret; ad ejus rei memoriam inſtaurandam tradunt inſtitutum, ut in Bacchi ſacris phalli circumferrentur. Atque hujus generis innumerabilia poſſent exempla pro- 5
ferri, quæ ſciens prætermitto, alterum ex eodem [x] Auctore attuliſſe contentus, qui a Ti-

[a] Plutarch. in Vitâ Alexandri. [b] Idem de Adulat. & Amici diſcrimine, & in Vit. Alex. [c] Q. Curt. libr. 5. cap 7. & Plutarch. in Vit. Alex. [d] Clem. Alexandr. in Protrept. [e] Juvenal. Sat. 6. v. 59. [f] T. Liv. libr. 1. [g] Pauſan. in Meſſenic. ſive l. 4. [h] Speuſippus de Cenâ Platonis, & Clearchus in in Laudatione Platonis, & Anaxilides de Philoſophis libr. 2. omnes apud Diogen. Laërtium libr. 3. ſegm. 2. Apulejus de Doctr. Platon. Origen. contra Celſum libr. 1. & 6. D. Hieronym. contra Jovinianum libr. 1. & Plutarch. in Sympoſ. libro 8. quæſt. 1. [i] Plutarch. in Alexandro, & Pauſan. in Meſſenic. ſive libr. 4. [l] Pauſan. ibid. & in Corinthiac. ſive libr. 2. [m] Tit. Liv. libr. 26. Val. Maximus libr. 1. cap. 3 Aul. Gell. libr. 7. cap. 1. & Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 49. [n] Suetun. in Vitâ Auguſti cap. 94. [o] Virgil. Æneid. libr. 1. v. 50. Homer. Iliad. libr. 16. Senec. in Hercul. Furent. in princip. & in Agamemn. Apulejus libr. 6. Metam. & Cic. de Nat. Deor. libr. 2. [p] Ovid. Met. libr. 4. fab. 5. & l. 2. de Art. Am. & libr. 1. Amor. Eleg. 9. Hygin. fab. 148. & Stat. libr. 7. Thebaidos. [q] Clem. Alexandr. in Protrept. [r] Plato in Euthyphr. ſive de Sanctitat. [ſ] Xenoph. de Expedit. Cyr. libr. 1. Cic. de Nat. Deor. l. 3. [t] Arnob. adverſ. Gent. [u] Clem. Alexandrin. in Protrept. [x] Arnob. adverſ. Gent.

a Timotheo proditum memoriæ teſtatur; in Phrygiâ eſſe inauditæ magnitudinis petram, quam Acdum incolæ vocant; in eâ quum Mater Deûm conſopita jaceret, ejus amore inceſto Jovem deflagraſſe, & explere conatum voluptatem ſuam; ſed eâ reluctante, filiique complexus repellente, in Petram libidinem effudiſſe; ex eâ natum Acdeſtin immani robore corporis, immani animi ferocitate Superûm contemptorem, hominum vaſtatorem; cujus audaciam ut contunderet, Bacchum Acdeſtin vino conſopitum exectis genitalibus mitem reddidiſſe; initio ingentem fluxiſſe e vulnere ſanguinis vim, ex eo natum cum pomis punicam malum; ejus pomum quum Sangarii fluminis filia ſinu teneret, utero puerum concepiſſe; ex eâ natum Atyn hunc, quum adoleviſſet, & præſtantiâ formæ omnes vinceret, & Acdeſtin, & Matrem Deûm dilexiſſe; huic Midam Regem filiam in matrimonium collocaſſe, & ne quis nuptias impediret, quum eæ celebrarentur, claudi portas urbis imperaſſe; id Matrem Deûm reſciſſe, & quò nuptias eas diſturbaret, quas dilecto puero ſciebat exitium allaturas, ingreſſam urbem clauſam, mœnibus ejus capite ſublatis [ideo turritam Berecynthiam fingi ferunt] ſuperveniſſe Acdeſtin, & omnia tumultu miſcuiſſe; Atyn aufugiſſe, & raptâ teſtulâ ſibi genitalia abſcidiſſe; ex eo vulnere Atyn mortuum; natam e ſanguine pueri violam. Hæc autem, quum a doctiſſimis viris proderentur, & Deorum cæremoniis probari viderentur, quis credat ullam fuiſſe turpitudinem, a qua Dii Gentium abhorrere putarentur?

DISSERTATIO XXXIII.

Non a fabulis poëtarum natas vulgi de Diis opiniones, ſed contra.

Eleuſinia ſacra ſive a Melampo, ut Clemens Alexandrinus tradit, ſive, ut Diodorus Siculus cenſet, ab Athenienſibus inſtituta ſint, longè antiquiora ſunt omnibus poëtis. Homerus enim vetuſtiſſimus fuit poëtarum juxta Herodotum, & Vellejum Paterculum, qui quadringentis annis poſt Herculem floruit; & ſi qui ante Homerum poetæ vixerunt juxta alios, non tamen Hercule fuerunt antiquiores; quemadmodum ſunt vetuſtiora Hercule Eleuſinia ſacra; idemque dicendum de aliis myſteriis; quum autem in his turpiſſimæ Deorum actiones repræſentarentur, evincitur opinionem populi de Diis fuiſſe poëtarum fabulis vetuſtiorem.

MUlta collegimus Auditores, quibus, quàm turpes, & quàm abſurdas de Deorum naturâ populus, & quod majus eſt, ſacrorum antiſtites haberent opiniones, appareret; nunc quis poſſet aliquis ſuſpicari opiniones hujuſmodi eſſe natas e fabulis poëtarum, qui miſcendo humana divinis religionem, atque adeo omnem vitam perturbarint, poëtas vacare culpâ oſtendemus, & ſponte ſuâ populum in tantâ turpitudine verſari Deos crediſiſſe. Non enim fabulæ poëtarum hujuſmodi nu- 1
gis originem præbuerunt, ſed contra reputando, ab his opinionibus vulgi poëtarum commenta profluxiſſe comperiemus; quum opiniones vulgi antiquiores poëtarum fabulis reperiantur. Quid enim [a] ſacris Cereris Eleuſiniæ vetuſtius? quid autem aliud in ſacris Cereris Eleuſiniæ, quàm Proſerpinæ raptus exprimebatur, [b] erroreſque Cereris, & labores in quærendâ filiâ ſuſcepti? qui Proſerpinæ raptus, & Cereris errores quantæ ſunt in Plutone, qui rapuit, cupiditatis, & in Cerere, quæ raptam quæſivit, infirmitatis argumentum? ille fratris filiam virginem ad inceſtas nuptias violenter avexit; quod facinus non dico ſobrii, & moderati homines, verùm etiam diſſoluti horreant perpetraſſe; & ejus virginitati vitium obtulit, quam illibatam ſervare, & ſummâ vi tueri debebat; hæc autem quum eſſet Dea, raptorem ignoravit, terrarum Orbem errabunda peragravit, ærumnas pertulit, luctu, & mærore contabuit. Et tamen hæ cæremoniæ teſtes

a Lactant. Firmian. libr. 2. de Orig. Error. cap. 4.
b Feſtus Pompejus libr. 7. Lactantius Firmian. de falsâ Religion. libr. 1. cap. 21,

ſtes Deorum libidinis, & imbecillitatis eo 2 tempore ſunt conſtitutæ, quo nondum poëtarum genus fabulis auctoritatem dederat; ſiquidem Cereris Eleuſiniæ ſacra ante Herculem Thebanum multis ætatibus inventa perhibentur, qui primus exterorum his ſertur initiatus. Melampus enim Amythaonis filius ea dicitur oſtendiſſe, ut tradit Clemens [a] Alexandrinus; vel, ut refert Diodorus [b] Siculus, Athenienſes ipſi, qui a Cerere ingentia beneficia acceperunt, his cæremoniis, & myſteriis Deam ſunt remunerati; ſed poëtarum vetuſtiſſimum Homerum [c] Herodotus, Vellejuſque Paterculus, aliique ſcriptores agnoſcunt, qui quadringentis annis poſt Herculem Thebanum floruit. Quod ſi illos audire lubet, 3 qui ante Homerum poëtas fuiſſe contendunt, non tamen vetuſtiores myſteriis eleuſiniis poëtæ reperientur; neque enim aut Orœbantius Trœzenius, aut Phrygius Dares, aut Meliſander Mileſius, quos memorat [d] Ælianus, neque Helena poëtria, cujus apud Photium [e] mentio eſt, quæ ſcripſit verſibus bellum trojanum, a qua multa Homerum perhibent mutuatum, Trojanis temporibus vetuſtiores, nedum Cereris myſteriis; neque Muſæus, aut Orpheus Herculis ætatem anteceſſerunt; ſi tamen hos unquam fuiſſe concedimus, quod clariſſimos viros [f] negaſſe animadvertimus; Linus [g] ipſe, quem Herculis doctorem ferunt iniquam ab eo mercedem tuliſſe mortem, non fuit his myſteriis antiquior. Licet idem de reliquis myſte-
4 riis dicere; Dardanus [h], qui Dardaniam Trojâ vetuſtiorem urbem condidit, arcana Matris Magnæ ſacra conſtituit; Eetion [i] orgia Samothracum princeps celebravit; Cinyras [l] Veneris initia prodidit, in quibus initiatis phallus oſtendebatur; quæ omnia, antequam poëtæ fabulas carminibus illuſtraſſent, ſunt inſtituta; & tamen in his omnibus Deorum turpitudo ob oculos ponebatur. In Bacchi [m] myſteriis, quæ ſabazia nuncupantur, concubitus Jovis cum Proſerpinâ filiâ referebatur; diſcerptus a Titanibus Bacchus, collecta ab Apolline membra defuncti, humoque mandata myſteriis exprimebantur. Quid dicam, quàm abſurdas opiniones de Diis habuerint multæ barbaræ nationes, quæ has certè a poëtis non acceperunt, quum poëticam facultatem nunquam coluerint? quid Ægyptiorum ſacra commemorem, quæ Deorum imbecillitatem, perverſoſque mores declarabant? quæ non poëtarum fabulis, ſed Ægyptiorum hiſtoriis continebantur; Ægyptiorum [n] quippe monumenta tradebant Solem, quum conſpexiſſet Saturnum 5 clam concumbentem cum Rheâ, imprecatum Deæ, ut neque menſe, neque anno pareret; Mercurium autem, quum Deam deperiret, ejus amore potitum hujuſmodi fraudem eſſe commentum; ad calculorum luſum Lunam provocaſſe, interque ludendum ſeptuageſimam partem lucis Lunæ abſtuliſſe, & quinque dies confeciſſe, qui neque anno, neque ullo menſium continerentur, quibus Rhæa quinque Deos pepererit; primo die Oſirin, ſecundo Arverem, tertio Typhonem, quarto Iſin, quinto Nephtem; Iſin autem, & Oſirin, antequam naſcerentur, amore mutuo captos in utero matris concubuiſſe; ex eo coitu Horum nonnulli ferunt procreatum. Jam Oſirin a Typhone deceptum, quum in arcam ſe conjeciſſet, in profundum eſſe demerſum; Oſiridis morte conſternatos Panas, atque Satyros, ſactumque 6 ex eo, ut ſubiti terrores populi, vel exercitus, conſternationeſque ſine causâ coortæ panici terrores vocarentur; Iſidis luctum lugentis mortem fratris, & viri (ex quo Ægypti regionem ἀπὸ τῦ κόπλεσθ, quod *plangere* ſignificat, Copto volunt appellatam) ejuſdem errores cadaver inſepultum quærentis, & diſſipatos artus componentis ærumnas; tum famulatam Iſidem Malcandro Regi, Aſtartæque Reginæ, eorum filium nutriendi curâ ſuſceptâ infanti non mammam, ſed digitum exugendum præbuiſſe; quem quum immortalitate donare cuperet, & in ignem conjeciſſet, a Reginâ prohibitam incepto deſtitiſſe, non poëtarum fabulæ, ſed ipſis antiquiores Ægyptiorum, qui poëtis carebant, prodiderunt. Ex quibus intelligi poteſt homines, antequam poëtæ ſuas fabulas proferrent, prolatas verſibus illuſtrarent, iiſdem erroribus implicitos non expertes putaſſe perturbationum, humanorumque vitiorum Deos immortales.

[a] Clem. Alex. admon. ad Gent. [b] Diod. Sicul libr. 1. [c] Herodot. in Vit. Homer. [d] Ælian. libr. 11. cap. 2. [e] Phot. Biblioth. libr. 190. [f] Ariſtotel. apud Cicer. de Natur. Deor. libr. 1. & Suidas in Voc. Ὀρφεύς. [g] Clem. Alex. Strom. l. 1. & Cæl. Rhodig. libr. 19. cap. 23. [h] Clem. Alexandr. admonit. ad Gent. [i] Idem eod. loc. [l] Idem eodem loco. [m] Clem. Alex. in Protreptic. [n] Totum id apud Plutarch. de Iſide, & Oſir.

DISSERTATIO XXXIV.

Qua artis leges non egredi poëtas oſtenditur, quum Deos faciunt vitiis, & perturbationibus humanis obnoxios.

Homerum Plato ab eâ, quam inſtituit, Republicâ multo verborum honore compellatum, coronatumque, & unguentis delibutum dimittit; præcipuè quia multa de Diis finxerit, quæ ipſos dedeceant; quamobrem Beatus Auguſtinus Platonem, quatenus piè poteſt, inter Deos Gentium putat eſſe referendum. Poëtæ vetuſtiſſimi ſuis fabulis peſſimè Reipublicæ, & moribus conſuluerunt; verùm ipſi opinionem vulgi potiùs, quàm veritatem ſequuntur; ſic Medeam filiorum cæde maculatam traducunt; quum tamen Corinthii id facinus perpetrarint; ſic impudicam Helenam, imbellem Paridem, Minoëm immaniſſimum fingunt, quum verius ſit contrarium.

HOmerum [a] Plato in eâ, quam inſtituit, ac fingit, præſtantiſſimâ civitate multo verborum honore compellatum, coronatumque, & unguentis delibutum dimitti juber cum ob alias cauſas, tum quòd de Diis multa finxerit, quæ divinam naturam dedecere videantur. Quod Platonis
1 effatum adeo [b] Beatus Auguſtinus admiratur, ut Platonem, quatenus piè poteſt, inter Deos Gentium putet eſſe referendum. Dionyſius quoque [c] Halicarnaſſeus Romulum, & Romanos jure laudat, quòd Græcorum fabulas non comprobarint, & e ſacris, cæremoniiſque ſuis prorſus abdicarint. Er ſanè dubitari non poteſt, quin vetuſtiſſimi poëtæ, qui fabulis hujusmodi ſua ſcripta referſerunt, peſſimè Reipublicæ, & moribus conſuluerint; nam etſi, ut eſt a nobis demonſtratum, antequam poëtæ inſanire cœperunt, multa vulgò credebantur, quæ ab illâ divinâ, immortalique naturâ abhorrebanr, nec poëtæ fuerunt auctores earum opinionum, quum & Ægyptii, & aliæ nationes iis non caruerint, quæ poëtis caruerunt; tamen inficiari non poſſumus has de Diis nugas carminum dulcedine vulgo commendatas, & conditas omni ſuavitate verborum altiùs mentibus inſediſſe; & fortaſſe multis ad peccandum fuiſſe incitamento, quum ſe Diis auctoribus peccare ſibi perſuaderent; nam quomodo poteſt, qui vitia a divinâ naturâ non putat aliena, ab humanâ aliena arbitrari? Quapropter haudquaquam negaverim eos poë- 2
tas, qui principes id genus fabularum in lucem ediderunt, tanquam vitæ Mortalium damnoſos eſſe reprehendendos; illud tamen conſtantiſſimè contenderim ab artis præceptis non aberraſſe, nec tranſiiſſe leges decori poëtici, nec præteriſſe lineas, quæ ſunt a doctiſſimis poſitæ ingeniis poëtarum. Præclarè quippe ſe res haber; jam ſatis oſtendimus vulgò creditum Deos immortales humanis vitiis laborare, & iracundiâ interdum ardere, & libidine inflammari, & voluptatis illecebris irretiri, exiſtere inter Deos diſcidia, exiſtere contentiones, & bella, nec eorum conjugia adulteriis caruiſſe, & jurgiis. Hoc probè conſtituto quis non videt nihil a poëtis contra artis præcepta peccatum, ſi communem omnium opinionem ſequuti tales Deos deſcripſerunt, quales vulgò credebantur? nam poëtæ non tam rerum veritatem ſpectant, quàm anticipatam de unaquaque re hominum notionem, &, ut Horatii verbis utar, famam ſequuntur; idcirco poëtis hæc præcepta [d] dantur:

Scriptor, honoratum ſi forte reponis Achillem,
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Jura neget ſibi nata, nihil non arroget armis.

Non enim hiſtorias excutiunt, nec quærunt, an talis Achilles fuerit, qualis fingitur, an eas res geſſerit, quas geſſiſſe dicitur; ſed hominum opinione ducuntur; nec illorum intereſt, utrum Achilles fortior, an Hector fuerit; Græci Trojanos, an Trojani Græcos devicerint; ſed famâ contenti ſunt. Eodem modo Helenam fin- 3
gunt impudicam, quæ fortaſſe non fuit; neque enim ſponte Paridem ſequuta eſt, ſed vi rapta, & impoſita in [e] navem, & in Ægyptum tempeſtate delata; & a Proteo, qui tum Ægyptiis imperabat, a Paridis defenſa libidine, & Menelao reſtituta jura conjugii non violavit; licèt [f] Helena inſula, quæ Atticæ litoribus adjacet, ex eo dicta memoretur, quòd in eâ primùm Helenam Paris compreſſerit; vel etiam, ut quidam [g] tradiderunt, parentis conceſſu Paridi legitimo matrimonio copulata, quòd Helenæ procos & dignitate formæ, & opum affluentiâ, & potentiâ patris, & imperii magnitudine, & rebus geſtis, & virtute ſuperaret. Quam Helenæ pudicitiam Steſichorus [h] præclaro carmine teſtatus dicitur; ſed ille poëtico more finxit incredibi-

[a] Plato Dialog. 8 de Republ. [b] D. Auguſt. libr. 2. de Civ. Dei cap. 14. [c] Dionyſ. Halic. libr. 2. c. 3. [d] Horat. in Art. Poët. [e] Herodot. Hiſt. l. 2. cap. 112 [f] Hom. Iliad. γ. v. 444. & Strab. l. 9. [g] Dio Chryſoſt. in Trojan. [h] Plato in Phædr. & Iſocrat. in Encom. Helenæ.

dibilia; & non Helenam veram, ſed Helenæ [a] ſimulacrum ab Alexandro eſſe raptum aſſirmavit; & ſicut [b] Ixion non cum Junone congreſſus eſt, ſed cum nebulâ, quæ Junonis ſimilitudinem præſeferebat; ita Paridem non cum Helenâ concubuiſſe, ſed cum Helenæ ſimulacro. In ipsâ Pa-
4 ridis perſonâ nonne poëtæ negligunt veritatem, ſequuntur famam? qui Paridem inducunt mollem, & delieatum, & Veneris, quàm Martis prœliis aptiorem; cui ſummam exprobrant mollitiem, quum de eo ita [c] loquantur:

Bella gerant fortes, tu, Pari, ſemper ama;

Nequidquam [d] Veneris præſidio ferox
Pectes Cæſariem, grataque feminis
Imbelli citharâ carmina divides.

Quum tamen rem ipſam intuenti, & non verba poëtarum, Paris [e] fortiſſimus fuiſſe videatur; qui & Achillem ſummum bellatorem occiderit, omneſque Trojanos cæſtu ſuperſrit. Medeam [f] ferocem, cru-
5 delemque fingunt, utpote quæ filiorum parvulorum cæde maternas manus contaminarit, quum acceperimus id facinus feciſſe Corinthios, & Medeam fuiſſe conſtet innocentem: Minoëm [g] Cretenſium Regem tanquam immanem poëtæ traducunt, qui quotannis ſeptem adoleſcentes Athenienſes nobilitate præſtanti monſtro traderet devorandos[h]; qui tantâ virtute fuit, ut cœleſti ſatu editus crederetur, & leges Cretenſibus tulerit maximè celebratas, quas præſtantiſſimi legumlatores feruntur imitati; nec tamen poëtæ reprehendendi, qui famam ſpectant, non veritatem. Quemadmodum ergo non erraret
6 poëts, qui pareret Horatii [i] præcepto:

Sit Medea ferox, invictaque, flebilis Ino;

ſed rectam inſiſteret viam; nec ille culparetur, qui Minoëm aliquâ crudelitatis notâ inſigniret; quia, quamquam res longè aliter ſe habet, tsmen fama obtinuit eos illa perpetraſſe, quæ ipſorum animum immitem, efferatumque declararent; ita non fuerunt accuſandi poëtæ, qui tales Deos finxerunt, quia tales vulgò credebantur; quod enim omnium opinione confirmatur, etſi non verum eſt, ſpeciem habet veritatis; quod autem eſt hujuſmodi, veriſimile eſt, non ſuapte naturâ, ſed inductione quadam animorum; veriſimile autem relictâ veritate poëtæ conſectantur. Non ergo peccant, ſi quod omnium conſenſus veriſimile fecit, amplectuntur, alioquin ſi veritatem dumtaxat ſpectare cogemus poëtas, artem pervertemus; cujus laus eſt illa peculiaris, quam Muſis tribuit Heſiodus [l]:

Ἴδμεν ψεύδεα πολλὰ λέγειν ἐτύμοισιν ὁμοῖα,

hoc eſt:

Scimus multa loqui mendacia proxima veris.

Quod eſt [m] Horatii dicto ſimile, atque germanum:

...... ſic veris falſa remiſcet

DISSERTATIO XXXV.

Qua poëtas etiam auctoritate philoſophorum defendi contendimus.

Philoſophi adduci non potuerunt, ut crederent immenſum illud intervallum inter Cœlum, Terramque vacare animantibus; ita pariter ſibi perſuadere non potuerunt inter Deos, homineſque nullam eſſe naturam, quæ cum utriſque conveniret; ideo arbitrati ſunt quoddam genus, quod immortalitate cum Diis conveniat, cum hominibus, quod non ſit expers affectuum; id genus Græci Dæmonas appellant, Cicero Lares, nec abſurdè Genios dixeris; horum aliqui ſunt pravæ naturæ, quos Divinæ juſtitiæ, & ultionis adminiſtros Plato exiſtimat; nec defuerunt, qui bonorum animos, quum e corpore evolaverunt, bonos Genios evadere; malorum verò malos.

HActenus, Audiores, ad poëtas defendendos abuſi ſumus opinione populari; ſed mihi viderer injuriam facere Muſis, ſi earum cultoribus in hac cauſâ, qua neglecti decori poëtici a nonnullis damnantur, ad populum dumtaxat provocandum putarem; quapropter ad ſapientum auctoritatem confugiendum, eorumque judicio poëtæ ſunt nobis defendendi. Et ſanè conſentaneum eſt, quum vetuſtiſſimis illis tem- 1
poribus, quibus artes bonæ coli cœperunt, iidem & poëtæ, & ſapientes haberentur; quidquid eſt ab antiquiſſimis poëtis inſtitutum, quidquid uſurpatum, non ab opinionibus vulgi, ſed a ſapientiæ fonte manaſſe. Ajo igitur poëtas, quum humana vitia, affectuſque Numinibus tribuerunt, non

[a] Euripid. in Helenâ, & Plato de Republ. libr. 9. [b] Hygin. fabul. 62. [c] Ovid. Epiſt. 16. Heroid. [d] Horat. libr. 1. Od. 15. [e] Virg. Æneid. libr. 6. v. 57. & Pauſan. in Attic. ſive libr. 1. [f] Horat. in Arte Poëtic. & Hyg. fab. 25. [g] Hygin. fab. 41. [h] Plato in Min. vel de Lege, & Plutarch de iis, qui ſerò a Numine puniuntur. [i] Horat. in Arte Poëtic. [l] Heſiod. in Theogon. v. 27. [m] Horat. in Arte Poëtic.

non opinionem modò popularem ſequu-
tos eſſe, verum etiam placita ſapientum;
qui quoſdam ex eorum numero, quos
Antiqui Deos appellabant, non omnino
vacare affectibus tradiderunt, ob eamque
cauſam poëtas non eſſe reprendendos,
qui quod omnium judicio & indocto-
rum, & ſapientum a naturâ Deorum non
alienum videbatur, in Deos cadere pro-
diderunt. Nam licèt philoſophi ſummum
2 illum Mundi architectum, & omnium pa-
trem, & procreatorem Deum, cujus nutu
reguntur omnia, & ſapientiſſimè admini-
ſtrantur; præterea Deos, qui ſupra Cœ-
lum poſiti, ipſius beatiſſimâ luce per-
fruuntur, Deos, qui propterea quod in
Cœlo tanquam in ſuâ ſede manent, cœle-
ſtes vocabantur, vacare vitiis humanis,
vacare perturbationibus, vacare affectibus,
non irâ, non odio, non cupidine commo-
veri putarint; tamen inter hos, & huma-
nam naturam, animanteſque terrenas eſſe
interjectum quoddam genus animantium
ſagax, providum, immortale, ſicut cœle-
ſtibus non comparandum, ita hominum
genere longè præſtantius, quod incoleret
interjectas inter Cœlum, terramque regio-
nes. Neque enim, quum Cœlum animis
immortalibus plenum cenſerent, terram
autem ubique animantibus refertam vide-
rent, adduci poterant, ut crederent tam
immenſum intervallum vacare, quod non
propriis, & ſui generis animantibus cele-
braretur; & quum tantum eſſe diſcrimen
inter Deos cœleſtes, & homines intellige-
rent, ſibi perſuadere non poterant nullum
eſſe inter utroſque naturam, quæ cum u-
triſque conveniret; quum nunquam ad
3 extrema, quæ longo diſtant intervallo, ni-
ſi per medium, natura procedat; ut a plan-
tis ad animantes procreandos per ea, quæ
Zoophyta Græci vocant, & habent quid-
dam cum utriſque commune, tranſit; & a
mutis animantibus ad animantes rationis
compotes per animantia, quæ ſunt ſoler-
tiora, & in quibus cernitur quoddam veſti-
gium inchoatæ, imperfectæque rationis.
Eſſe [a] igitur ſunt arbitrati inter Deos im-
mortales, & homines mortales quoddam
genus, quod cum Diis conveniat, quòd ſit
immortale, cum hominibus, quòd non ſit
expers affectuum; id genus Dæmonas Græ-
ci [b] appellarunt, Cicero [c] lares vocat; nec
abſurdè genios dixeris. Hos [d] per omnem
aëream, æthereamque regionem eſſe diffi-
tos, atque ſparſos, hos eſſe miniſtros Cœ-
leſtium, hos hominibus ſingulis attribui,
quaſi curatores, hos preces noſtras ad Deos
ferre, his eſſe commiſſam urbium, Regno-
rumque tutelam; ideo [e] Menander dixit
unicuique noſtrûm adſiſtere genium, &
Cenſorinus [f] de Die natali tradit, ſimu-
latque natus eſt homo, genium ipſius tute-
læ excubare; hos non eſſe omnino exper-
tes cupiditatum, quibus homines commo-
ventur; quin etiam eorum quoſdam pra-
væ eſſe naturæ. Ideo Chalcidius in Ti-
mæum Platonis ita loquitur: *reliqui dæmo-*
nes neque ita probabiles, neque ita commodi, 4
nec inviſibiles ſemper, ſed interdum contem-
plabiles, quum in diverſas convertuntur figu-
ras, exanguium quoque ſimulacrorum umbra-
ticas formas induuntur, obeſi corporis illuviem
trahentes, ſæpe etiam ſcelerum, & impietatis
ultores juxta juſtitiæ divinæ ſanctionem; ultro
etiam plerumque lædunt; tanguntur enim ex
viciniâ terræ terrenâ libidine, habentque ni-
miam cum ſilvâ communionem, quam malignam
animam Veteres vocabant; & Xenocrates a-
jebat dies, quas ἀποφράδας Græci vocant,
Latini verò nefaſtas, & corporis laceratio-
nes, quales Galli uſurpabant, & jejunia,
& maledicta, & obſcena verba, quibus
quædam feſta abundabant, pravis eſſe ge-
niis dedicata, ut in illis occupati minus
hominibus noceant; ſic Ægyptii Typho-
nem, ſic [g] Bellonam ejus ſacerdotes abſur-
do ritu placaverunt. Hos autem malos
genios perpetuo ſupplicio puniri Empe- 5
docles [h] aſſeverat his verbis:

Αἰθέριον γὰρ σφὲ μένος, ποντόνδε διώκει,
Πόντος δ' ἐς χθονὸς οὖδας ἀπέπτυσε, γαῖα δ' ἐς αὐγὰς
Ἠελίου ἀκάμαντος, ὁ δ' Αἰθέρος ἔμβαλε δίναις.
Ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου δέχεται: στυγέουσι δὲ πάντες.

Qui verſus ita mihi videntur non incom-
modè poſſe explicari:

Projicis in pontum vis illos Ætheris alti;
At mare fluctiſonum in terram expuit, ip-
ſaque tellus
Solis in immenſos jacit aſpernata meatus,
Ætheris & rapidis injecit vorticibus Sol;
Ex alioque alii accipiunt, odere ſed omnes.

Hos eſſe Divinæ juſtitiæ, & ultionis admi-
niſtros [i] Plato exiſtimavit; quapropter in 6
Republicâ [l] ab his animam tyranni excru-
ciari facit; hujus generis Empuſa [m] puta-
batur,

---

[a] Plato de Legib. libr. 4. Plutarch. de Oracolorum defectu, & D. Auguſtinos de Civitat. Dei libr. 8. cap. 14. [b] Lactantius Firmianus de Origine Err. cap. 15. libr. 2. Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 24. Apulejus de Deo Socratis, & Plato in Convivio, & alibi &c. [c] Cicer. de Univerſitat. [d] Apulejus de Dogmat. Platon. [e] Menander apud Ammian. Marcellin. libr. 21. & apud Plutarch. de Animi tranquillit. [f] Cenſorinus de Die Natali cap. 3. [g] Lactantius Firmian. libr. 1. c. 21. de fals. Rel. Lucanus libr. 1. & Æl. Lampridius in Vit. Commodi, & Lil. Gregor. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 17. [h] Empedocles apud Plutarch. de Iſide, & Oſirid. [i] Apulejus de Dogmat. Platonis. [l] Plato de Republ. libr. 10. [m] Ariſtoph. in Ranis, & Heſychius in V. *Empuſa*, Philoſtrat. in Vitâ Apollonii, & Lucianus de Saltation.

batur, & alii genii, qoi terricula nobis o-
bjiciunt. Nec defuerunt, qui [a] bonorum
animos, quum e corpore evolaverunt, bo-
nos genios evadere, malorum autem malos;
quod Empedocles eſt arbitratus; quod &
Pythagoras videtur exiſtimaſſe, qui ſic ait:

Corpore depoſito quum liber ad Æthera perges,
Evades hominem, factus Deus Ætheris alti.

Quum autem quorumdam geniorum na-
turam vel pravam eſſe, vel depravari poſſe
cenſerent, quid mirum, ſi non modò his
animi affectionibus commoveri, quæ non
ſunt vituperandæ, ſed turpioribus inter-
dum cupiditatibus incendi putaverunt?

DISSERTATIO XXXVI.

Qua de Naturâ Geniorum diſ-ſeritur.

Nymphas, & Genios vivere circiter annorum decem millia Heſiodus tradit. Hamadryades appellatæ ſunt, quia exigant vitam æqualem ævo, quo quercus durant. Quidquid homine potentius, & præſtantius eſt, Veteres Deum vocabant. Genios cum mulieribus coire nonnulli etiam Chriſtiani Patres crediderunt.

ET philoſophis placoiſſe diximus,
Auditores, eſſe quosdam Deos,
qoos genios nuncupabant, inter
humanam, divinamque naturam
interjectos, interpretes utriuſque,
qui humania cupiditatibus incendantor;
horum alios eſſe pravos, alios bonos; bo-
nos [b] Heſiodus cuſtodes hominom appel-
lavit; nec hominum mudò cuſtodes vul-
gus credidit, ſed etiam civitatum, & po-
1 pulorum; ſiquidem [c] Cythnii Edemum ge-
nium, Tenii Calliſtagoram, Ælienſes A-
nium, Lacones Aſtrabacum quaſi patro-
num aſciverunt; malos autem eſſe oſores
hominum, eſſe perniciem, & peſtem, quam
ſemper Mortalibus moliuntur. Hodierno
die de iisdem geniis adhuc nonnulla dice-
mus; quæ omnia eò pertinebunt, ut o-
ſtendamus, non perperam poëtas Numi-
nibus iras contentiones, diſſidia, cupidi-
tates, æmulationes tribuiſſe; neque enim
omnis imbecillitatis expers geniorum, qui
Dii dicebantur, natura habebatur; immo
& quosdam Deos morti obnoxios eſſe cre-
ditum eſt. Quapropter Plutarchus libro de
Oraculorum defectu tradit Æmylianum,
quum in Italiam navigaret, audiſſe vocem
cum magno gemitu nunciantem Pana ma-
gnum Deum exceſſiſſe; & [d] Heſiodus Nym-
phas, & genios vivere circiter annorum
decem millia, ut Plutarchus interpretatur,
affirmavit; & [e] Pindarus ætatem exigere
Nymphas aſſeverat æqualem ævo, quo
quercus arborum firmiſſimæ durant, ob eam-
que cauſam Hamadryades appellari. Quin
& Adamantion definitioni, qua homo ani- 2
mal finitur particeps rationis mortale, phi-
loſophos teſtatur addidiſſe diſciplinæ ca-
pax, atque doctrinæ, ut diſtingueretur a
quibusdam geniis, quos eſſe mortales vo-
lunt, ſed diſciplinæ non indigere, quum
omnium, quæ ſciunt, naturâ ſcientiam ſint
aſſequuti. Quo probè conſtituto, ſi mortis
expertes non eſſe quosdam genios volue-
runt, certè non aliis malis, quibus huma-
num genus conflictatur, carere exiſtima-
runt; ex quo Julianus Imperator, quoſ-
dam genios vecordes, & malos audet ap-
pellare. Atque ut magis hæc hominum,
atque geniorum ſimilitudo cognoſcatur,
ſciendum eſt, ſicut homines eo ſunt cor-
poris temperamento, ut alii ad terræ na-
turam magis accedant, alii ut humore plu-
rimum abundent, in aliis autem aër, vel
ignis excellat; ſic & genios alios eſſe ter-
renos, alios ad aquam pertinere, alios aë-
reâ, vel igneâ mobilitate vigere; & in eo
elemento plerumque verſari, unde corpus
acceperunt, & pro cujuſque naturâ affe-
ctus cuique eſſe ingeneratos, ut in ho-
minibus videmus. Quare quum audimus
poëtas Diis humanas perturbationes tri- 3
buentes, non Dei cœleſtes intelligendi
ſunt, aut his etiam ſuperiores, quos *ὑπερου-
ρανίους* vocant, ſed genii, qui ultimum ob-
tinent locum; quod & Euſtathius intel-
lexit, qui tradit poëtas non omnes Deos
obnoxios humanis affectibos arbitrari, quum
ipſos *ῥεῖα ζώοντας facilè viventes* vocent; qui
animo facilè vivit, tranquillè vivit, & ca-
ret perturbationibus, quæ Græcis animi
morbi nuncupantur; Genios autem cer-
tum eſt a poëtis [f] Deos nominari; ſic e-
nim [g] Homerus Calypſo Nympham appel-
lavit:

..... *Καλυψὼ*, inquit, *δῖα θεάων*:

ſic

[a] Apulejus de Deo Socratis, & de Dogmat. Platonis, D. Auguſtin. de Civitat. Dei libr. 9. cap. 11. Martian. Capell. in Nuptiis Mercur. & Philolog. & Plutarch. de Oraculor. defect. [b] Heſiod. apod Lactant. Firm. de Orig. Error. libr. 2. cap. 15. & apud Clem. Alexandrin. in Protrept. & apud Plutarch de Oraculor. defectu. V. etiam Platonem libr. 10. de Republ. Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 5. Cenſorin. de Die Nat. cap. 3. & Lil. Gyrald. de Deis Gent. Synt. 15. [c] Clem. Alexandr. admonit. ad Gent. [d] Heſiod. apud Plutarch. de Oraculor. defectu. [e] Pindar. apud Plutarch. ib. [f] Lactant. Firmian. de fals. Relig. libr. 1. cap. 15. & Plutarch. de defectu Oraculorum. [g] Homer. Odyſſ. α. v. 14.

ſic Virgilius [a] Juturnam Nympham, quum dixit:

Extemplo Turni ſic eſt affata ſororem,
Diva Deam, ſtagnis quæ, fluminibuſque ſonoris
Præſidet......

ſic Æſchylus [b] poëta Prometheum Deum nominat: ſic [c] Plinius Genios apertè Deos eſſe pronunciat libro ſecundo, ubi ſic loquitur: *quum ſinguli quoque ex ſemetipſis totidem Deos faciant Junones, genioſque adoptando ſibi*: omninoque quidquid eſt homine po- 4 tentius, & præſtantius Dei nomine vocabatur. Ex quo factum eſt, ut vox κρέιστονες, quæ ſignificat *meliores*, & *potentiores*, pro Diis accipiatur; hinc [d] Suidas ait: κρέιτλονος, τῦ Θεῦ. προνοία δὲ δή τινι τῦ κρείτλονος ςοχαζόμενος τῦ συνόιστοντος τὰ τοιάδε ἐπετέλει ὁ Καῖσαρ: quod multis Auctorum locis probare poſſem, ſed parco veſtris auribus. Ex quibus intelligi poteſt, quot Deorum genera inter hominis, & illam divinam, immortalemque, & omnis imbecillitatis expertem naturam Antiqui collocarent; & fuiſſe Deos, qui non multo præſtantiores homine putarentur, quum etiam uniuſcujuſque poſt obitum manes [e] Dii vocarentur. De hoc autem Deorum genere, quod eſt 5 infra cœleſtia, longeque abeſt a ſummâ præſtantiâ, loquutos eſſe po tas vel illud eſt argumento, quod philoſophi ſummum illum Deorum, Deoſque, ut ita dicam majorum gentium, gerere quidem curam rerum humanarum cenſuerunt, ſed humanis non miſceri; uti autem ad ea, quæ pertinent ad homines, procuranda Diis hiſce minoribus adminſtris; Dii verò poëtarum & miſcentur humanis, & ſingulorum tutelam gerunt; nec aliud apud Homerum [f] Minerva, quæ Diomedis, & Ulyſſis virtutem juvat; aut Juno, quæ Achillem, & Agamemnonem tuetur; aut Apollo [g], qui Hectorem, aut [h] Venus, quæ Æneam periculis liberat, quàm genii, quibus eos cuſtodiendi munus injunctum fuerat; nec aliud [i] Neptunus, qui rebus Græcorum favet, nec [l] Mars, qui pro Trojanis prœliatur, aut alii, qui alterutras partes defendunt, niſi quidam Dei ex hoc infimo genere, quibus Trojanos, Græcoſque propugnandi a præſtantioribus fuerat de- 6 mandata provincia. Juppiter ipſe Homericus non eſt ille Divûm pater, atque hominum [m] Rex, licèt hoc titulo afficiatur, ſed aliquis, qui Jovi famulatur. Nam placuit eſſe quoſdam genios, qui Jovi ſubſervirent, alios, qui Saturno, & ob id Saturnii vocarentur, alios, qui Mercuriales, & Martii dicerentur, quòd eorum Numinum imperiis obſequerentur. Hos eorum nomine, quorum in famulatu ſunt, poëticâ licentiâ appellari haudquaquam mirum eſt; qui ſi quid peccantes inducuntur, ſi irâ, ſi cupidine concitati, non eſt id reprehendendum magis, quàm quum homines iiſdem affici memorantur; quum philoſophi [n] doceant his affectibus, quemadmodum homines, commoveri; quod & Chriſtiani Patres nonnulli minimè reſpuerunt, & libidine inflammari, & coire cum feminis a veritate non abhorrere crediderunt.

DISSERTATIO XXXVII.

Aliter narrare Poëtas, aliter Hiſtoricos.

Poëmata non ſunt ab initio rerum geſtarum inchoanda, ut unitas fabulæ conſtet, & ut ab hiſtoriis, & orationibus differant; plerique tamen poëtæ id non obſervarunt.

Horatius in arte poëticâ laudat Homerum his verſibus:

Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
Nec gemino bellum trojanum orditur ab ovo.

Quibus præcipit poëtas aliter initium facere narrandi debere, aliter Hiſtoricos; nam Hiſtorici ab initiis rerum, quas exponendas ſuſceperunt, vel ab iis, quæ initia antecedunt, exordiuntur; poëtas cenſet oportere initiis prætermiſſis a medio narrationem inchoare. Obſervavit id Homerus, itaque bellum Trojanum aggreſſus res, quæ decem annorum ſpatio geſtæ fuerant, prætermiſit, & ab Achillis [o] irâ, quæ decimo demum anno belli Trojani, Agamemnonis injuriâ laceſſita exarſit, luculentiſſimum poëma eſt auſpicatus; in Odyſſeâ verò non Ulyſſis errores incipit ab exciſo Ilio, quemadmodum feciſſet Hiſtoricus, qui rerum ordinem ſcripturâ conſequitur, ſed prioribus præ-

[a] Virgil. Æneid. libr. 12. v. 138. [b] Æſchylus in Prometheo. [c] Plinius libr. 2. cap 6. [d] Suid. in V. Κρέιτλονος. [e] Apolejus de Deo Socratis, & antiq. Inſcription apud Gruter. [f] Homer. Iliad. ε. v. 120. & ζ v. 800. & χ. v. 365. [g] Idem Homer. Iliad. ρ. v. 580. & υ. v. 444. [h] Idem Iliad. ε. v. 310. [i] Idem Homer. Iliad. ν. in princ. [l] Idem Il ν. v. 38. [m] Virg. Æn. libr. 1. & Valer. Soran. apud D. Aug. de Civ. Dei libr. 7. cap. 9. [n] Plato in Tim. Apulejus de Deo Socratis, & D. Aug. de Civitat. Dei libr. 8. cap. 14. & 16. [o] Homerus Iliad. libr. 1.

prætermiſſis, a digreſſu Ulyſſis a Calypſo-
ne [a] Nymphâ carminum ducit exordium,
quod erat Ulyſſis errorum extremum; de-
inde revocat ſeſe, & Ulyſſem apud Phæacas
inducit exponentem, quæcumque fuerat
in illo errore perpeſſus. Id eâ ratione fa-
2 ctum, quòd ut docet Ariſtoteles in poëti-
câ, ſabulam [b] oportet unam eſſe inſtar ani-
mantis, cui [c] ſi unum aliquod membrum
adimatur, totum animal relinquitur im-
becillum, & imperfectum; ſi itaque Ho-
merus Iliadem ab initio belli Trojani, vel
Odyſſeam ab eo tempore incepiſſet, quo
Ulyſſes ex Aſiâ Ilio capto, & everſo pro-
fectus eſt, multas res geſtas non unam com-
plexus eſſet; nec haberet principium, me-
dium, & finem, ſed plura principia, me-
dia, & fines; nec univerſa facilè ſub aſpe-
ctum caderet, & latiùs, quàm deceret, fun-
deretur; nec ita tota fabula conſtaret, ut
uno quopiam ſublato tota moveretur, quo-
modo fabulam conſtare Philoſophus con-
tendit oportere. Quocirca reprehendit il-
3 los, qui [d] Theſeida, vel Heracleam con-
ſcripſerunt; reprehendit [e] Cypriorum car-
minum, & Iliadis parvæ conditorem; Ho-
merum verò ſuſpicit, quòd ex Iliadis,
& Odyſſeæ argumento una dumtaxat tra-
gœdia confici poſſit, adeo ſimplex, & unum
eſt; quum ex Cypriaco poëmate multæ,
ex Iliade parvâ octo tragœdiæ confician-
tur. Eſt & alia ratio, cur id ſic fieri de-
ceat, quia ſic poëta effugit Hiſtorici, &
oratoris ſimilitudinem, a quibus poëtam
oportet eſſe diverſum; & ſicut non pro-
baretur orator, qui Hiſtorico eſſet omnino
ſimilis in narrando, ita non probandus
planè poëta, qui non utriuſque ſimilitu-
dinem vitet. Quapropter inter hæc ſcri-
4 ptorum genera diſcrimen illud ſtatuitur; in
narrando Hiſtoricus rem geſtam, ut geſta
eſt, exponit, & ſimplicem, nudamque veri-
tatem conſectatur, admixtis tamen & regio-
num deſcriptionibus, & expoſitionibus con-
ſiliorum, & ejus, quod Auctor probet, aut
improbet, explicationibus; orator auget
dicendo rem, aut minuit, liberiùs inter
narrandum utitur ſententiis, & orationis
argumentis, & excurrit licentiùs, & opus
jucundâ varietate diſtinguit, & illuminat
coloribus; poëta cum hæc omnia adhi-
ber, pauloque licentiùs utitur ornamen-
tis, & luminibus orationis, & præcipuè
frequentiſſimè perſonas inducit loquen-
tes, ipſe, quàm minimè poteſt, loquitur;
tum ab oratore diſcrepat, quod non ſer-
vat ordinem quodammodo, ſed a medio
incipit, & pleraque differt, & [f] præſens
in tempus omittit; quo ſublato vix ha-
bet poëta, quo ab oratore toto genere di-
ſcrepet; nam alioquin licèt ſit orator ad-
ſtrictior, poëta ſolutior, tamen uterque fal-
ſis utitur, eaque veris commiſcet, & iiſdem
luminibus ornat, & illuſtrat orationem.
Atque utinam ceteris Græcis, Latiniſque
poëtis Homerum placuiſſet imitari, magis 5
artificioſè facta eorum carmina videren-
tur; nunc verò quis in hac re ad Home-
ri artificium aſpiravit? Apollonius, quum
Jaſonis [g] in Colchos expeditionem con-
deret, ab adventu Jaſonis in concionem
Theſſalorum, & timore Peliæ, quo ſibi re-
gnum erepturum Jaſonem [ita fata mina-
bantur] metuebat: idem initium operis
Valerio [h] Flacco: Lucanus [i] etiam bellum
civile ab initio exorditur, & cauſas expo-
nit, ut Hiſtoricus: nec Silius [l] Italicus u-
nam dumtaxat actionem, ut voluit [m] Ari-
ſtoteles, nec unius tantùm ducis res geſtas,
ſed multorum exprimit, ut, ſi reprehendendi
ſunt, qui Theſeidia conſcripſerunt, multo
magis reprehendendus videatur, qui non
unius viri facta, ut qui Theſeum lauda-
runt, ſed multorum comprehenderit: En-
nius [n] quoque, ut hunc etiam vetuſtiſſi-
mum epicorum poëtarum nominemus, in
eandem reprehenſionem incurrit, immo ce-
teris latiùs eſt evagatus; ſiquidem annales
conſcripſit, & res disjunctiſſimas conjunxit
eodem poëmate. Minùs, quàm alii, ab Ho- 6
meri lege deflexit [o] Papinius, nam expe-
ditionem Argivorum ſuſceptam adversùs
Thebanos dumtaxat expoſuit, quod ſim-
plicius eſt Silii, & Ennii argumento; ne-
que tamen in narrando homericum exem-
plar ſequutus eſt; nam hiſtorico more nar-
ravit id bellum, & ab ejus initio ad finem
carmen deduxit: Unus omnium Virgilius
ceteris virtutibus longè clariſſimus hanc
legem ſervandam exiſtimavit; non errores
Æneæ, laboreſque, quos in condendâ ur-
be ſuſcepit, aggreſſus explicare, Æneam
non a Trojæ, ſed a Siciliæ litoribus de-
ducit, quod Æneæ errorum extremum fuit;
ſic enim narrationem eſt [p] auſpicatus:

Vix conſpectu ſiculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære rue-
bant.

** ** **
** **

[a] Homer. Odyſſ. libr. 5. [b] Ariſtoteles in Poëticâ cap. 8. [c] Idem Ariſtot. ibid. cap. 7. [d] Idem in Poët. cap. 8. [e] Idem ibid. cap. 23. [f] Horat. in Arte Poët. [g] Apollon. Argon. libr. 1. [h] Valer. Flacc. in Argon. [i] Lucan. Pharſal. libr. 1. [l] Sil. Italic. de Bell. Punic. [m] Ariſtot. in Poët. cap. 8. [n] Ennius in Annalib. [o] Stat. in Theb. [p] Virgil. Æneid. libr. 1.

DISSERTATIO XXXVIII.

In illud Virgilii: *Vix e conſpectu &c.*

Unitas fabulæ, quam Ariſtoteles in Odyſſeâ tantopere commendat, in Æneide maximè elucet; quum hæc duo poëmata in hoc ſint ſimillima. Quod Plato docet ſingulas litteras in ſuo ſono varias res exprimere, id Virgilius in ſuis carminibus mirificè conſequitur. Monoſyllaba in fine verſus aliquando parvitatem rerum, aliquando magnitudinem exprimunt.

Virgilium diximus, Auditores, diverſâ uſum ratione narrandi ab eâ, qua utuntur Hiſtorici, & Homerum ſolum auctorem habuiſſe; alios autem poëtas ad ſimilitudinem hiſtoricæ narrationis acceſſiſſe; Virgilium ſolum, quum in Italiam eſſet Æneam deducturus, ab ultimâ parte errorum Æneæ poëma inchoaſſe, & e Siciliâ ſolventem induxiſſe; ſic enim narrare primùm [a] inſtituiſſe:

Vix e conſpectu ſiculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant.

Hodierno die de artificio horum carmi-
2 num dixeremus, ſed oſtendemus ante, hoc initio narrandi ſumpto, Virgilium conſequutum, ut quod inprimis requirit Ariſtoteles [b], unum, & ſimplex maximè eſſet divini poëmatis argumentum; nec in plures fabulas diſtrahi poſſet, ut diſtraheretur, ſi Æneam ab Aſiæ litoribus deduxiſſet. Solvit igitur Æneas e [c] Siciliâ, ut apud Homerum ſolvit [d] Ulyſſes ex inſulâ Calypſonis: in [e] Africam Æneas tempeſtate defertur; in Corcyram naufragus [f] Ulyſſes ejicitur; excipitur [g] Æneas Didonis hoſpitio; Ulyſſes [h] Regis Alcinoi: Æneas [i] Didoni, Pœniſque excidium Trojæ, & ſuos narrat errores; Alcinoo [l], & Phæacibus ſuos caſus Ulyſſes: ex [m] Africâ profectus Æneas in Italiam venit; pervenit [n] in Ithacam e Corcyrâ profectus Ulyſſes: Æneas [o] urbem in Latio condit, Turnumque devincit, qui ſibi pactam Laviniam conjugem eripere conabatur; [p] Ulyſſes Penolopæ procos ulciſcitur, regnumque ſuum a procis injuriâ occupatum recuperat. Quum igitur Odyſſeam tanquam ſimplicem, unamque maximè [q] Ariſtoteles
probet; quis neget Æneidem, quæ eodem 2
prorſus filo contexta eſt, eſſe comprobandam? Et ſanè quid ſimplicius dici poteſt? Æneas e Siciliâ proximâ regione profectus in Italiam venit, & urbe conditâ, hoſtibuſque ſuperatis, regnum in Latio conſtituit Trojanorum; poteſt ne magis eſſe connexum cum principio medium, & finis? poteſt ne faciliùs fabula cadere ſub aſpectum, quod inprimis deſiderat [r] Ariſtoteles? non eſt enim diſiecta, non divulſa, non in multas actiones dividitur. Atque hæc de Æneidos fabulâ; in verſibus autem, quos propoſui, adnotandum Virgilium ex Platone non ſolùm hauſiſſe præcepta ſapientiæ, ſed etiam eloquentiæ leges. Nam Pla-
to in Cratylo docet verba imaginem quan- 3
dam præſeferre rerum, quæ verbis exprimuntur; & in compoſitis quidem id exemplis pluribus planum facit; in ſimplicibus id docere conatur ex naturâ litterarum, quæ vario ſono præditæ ſunt, ad exprimendam vim rerum accommodato; exempli cauſa *R* litteram pronunciari maximo linguæ motu; idcirco verbis, atque nominibus convenire, quæ ſignificant vehementem motum; in *lambda* litterâ efferendâ lapſare per palatum linguam, ideo eam litteram lapſum quemdam repræſentare; *ſigma*, & *Zeta* magno ſpiritu proferri, idcirco quadrare verbis, quæ vehementiam, ſpiritum, concuſſionemque ſignificant; ſic litteris ſingulis ineſſe ſuas proprietates. Id
Virgilius arripuit, & nunquam temere u- 4
ſus eſt concuſſu litterarum; ita in verſibus, quos propoſuimus, ubi ob oculos ponenda fuit vis vehemens, motuſque roſtrorum undas ſcindentium, ruentiumque, committit duas litteras, quæ violentiam exprimunt, & motum; *S* ſcilicet, & *R* in illo hemiſtichio:

...... ſpumas ſalis ære ruebant.

Nec minùs illud eſt inſigne [ſ] carmen:

Convulſum remis, roſtriſque ſtridentibus æquor.

Omninoque, ubi motus eſt exprimendus, frequens in Virgilio uſus *R* litteræ, ut in illis [t] carminibus:

Proxima Circeæ raduntur litora terræ;

& [u]:

Volvitur in caput; aſt illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, & rapidus vorat æquore vertex;

&

---

[a] Virgil. Æneid. libr. 1. [b] Ariſtotel. in Poët. c. 8. [c] Virg. Æneid. libr. 1. [d] Hom. Odyſſ. ε. [e] Virgil. Æn. libr. 1. [f] Homer. ibid. [g] Virgil. eodem loco. [h] Hom. Odyſſ. ζ. [i] Virgil. Æneid. libr. 2. [l] Homer. Odyſſ. ι. in princ. [m] Virg. l. 4. Æneid. [n] Hom. Odyſſ. ν. v. 110. [o] Virgil. Æn. libr. 12. [p] Homer. Odyſs. χ. [q] Ariſtot. in Poëtic. cap. 8. & 23. [r] Ariſtot. ibid. cap. 7. [ſ] Virgil. Æn. l. 4. [t] Idem Æn. libr. 7. [u] Idem ibid. libr. 1.

&[a]:

Franguntur remi; tum prora avertit, & undis
Dat latus ......

Quam verò celeritatem, quem motum, quem ſonum exprimit [b] his verſibus?

...... *tremere omnia viſa repente*
Liminaque, lauruſque Dei, totuſque moveri
Mons circum, & mugire adytis cortina recluſis;

aut [c] his:

...... *olli certamine ſummo*
Procumbunt; vaſtis tremit ictibus ærea puppis,
Subtrahiturque ſolum, tum creber anhelitus artus,
Aridaque ora quatit, ſudor fluit undique rivis.

Putidum eſſet omnes Virgilii locos colligere, ubi Poëta ſummus hujus litteræ frequentiâ nobis ob oculos poſuit celeritatem, motum, vehementiam, ſonum, quæ hac litterâ ſignari Plato confirmavit. Nec mi-
5 nùs uſus eſt *S* litterâ ad exprimendum ſpiritum, agitationem, aliaque hujuſmodi, ut quum [d] ait:

...... *venientis ſibilus Auſtri;*

nonne magis verſus, quàm Auſter ipſe, ſibilat? quid quum exprimit ſonum, & ſpiritum ex Ætnæ crateribus prodeuntem, nonne verbis rem pingit, quæ pingi coloribus non [e] poteſt?

Portus ab acceſſu ventorum immotus, & ingens
Ipſe, ſed horrificis juxta tonat Ætna ruinis.

Quid quum ebullientis aquæ fervorem, exundationemque deſcribit, quàm feliciter utitur hujus litteræ [f] frequentatione!

...... *magno veluti quum flamma ſonore*
Virgea ſuggeritur coſtis undantis aheni,
Exultantque æſtu latices, furit intus aquæ vis,
Fumidus atque altæ ſpumis exuberat amnis.

Ubi ad exprimendam magis aquæ ebullientis vim, & ſonum, & ſpiritum bis litterâ *X* utitur, quæ etiam majore ſpiritu, quàm ſigma pronunciatur; *L* autem ad lapſum ſignandum adhibet ſæpe, ut in eo carmine, quo volumina, lapſumque ſerpentis [g] repræſentat:

Lubrica convolvit ſublato pectore terga;

& eo, quo Priamum in ſanguine filii lapſantem [h] deſcribit:

Traxit, & in multo lapſantem ſanguine Nati,
Implicuitque comam lævâ ......

Ex vocalibus tres *A*, *E*, & *O* ſunt pleniores, & majore hiatu oris pronunciantur; his 6
præclarè utitur ad rerum magnitudinem, latitudinemque deſignandam; ſic in Entello corporis vaſtitatem his verbis [i] notat:

Et magnos membrorum artus, magna oſſa, lacertoſque
Exuit ......

ubi ſyllaba etiam quodammodo redundat, ut inuſitata corporis moles oſtendatur. Alio verò loco quàm concinnè ponit ob oculos nobis immenſam maris [l] magnitudinem!

Apparent rari nantes in gurgite vaſto;

& libro ſecundo ſic [m] ait:

...... *jamque exciſâ trabe firma cavavit*
Robora, & ingentem lato dedit ore feneſtram;

in quibus vocales pleniores in conſpicuo loco mirificè rerum magnitudini quadrant.
Jam verò monoſyllaba in ultimo poſita 7
interdum rerum congruunt parvitati, ut notat [n] Demetrius, qui exemplum hujus rei profert e Xenophonte, qui Teleboæ fluminis exiguitatem his verbis denotavit: ἐπὶ Τηλεβόαν ποταμὸν Ἕλληνες ἀφίκοντο, οὗτος δὲ ἦν μέγας μὲν οὔ, καλὸς δέ: interdum verò conveniunt magnitudini, ut in hoc [o] Homeri loco:

...... Διὸς ποτὶ χαλκοβατὲς δῶ:

utriuſque rei in Virgilio exempla affatim reperiuntur; eſt Virgilii verſus pulcherrimus in [p] Georgicis:

Tum variæ illudunt peſtes, ſæpe exiguus mus;

illo autem [q] carmine:

Sternitur, exanimiſque tremens procumbit humi bos,

magnitudo, & ruina procumbentis bovis non potuit aptiùs reddi, quum verſus ipſe planè procumbat; quid quum [r] ait?

Dat latus; inſequitur cumulo præruptus aquæ mons.

Jam verò celeritas rerum brevitate ſyllabarum quàm concinnè [ſ] deſcribitur! 8

Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campum;

& [t]

Inde ubi clara dedit ſonitum tuba, finibus omnes,
Haud mora, proſiluere ſuis; ferit æthera clamor;

& [u]

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.

Denique rerum naturæ, quas exprimit, verborum ſonum ſemper accommodat; i-

[a] Virgilius Æneid. libr. 1. [b] Idem Æneid. libr. 3. [c] Idem libr. 5. Æn. [d] Virg. Ecl. 5. [e] Idem Virgil. Æn. libr. 3. [f] Idem Æneid. libr. 7. [g] Idem Æneid. l. 2. [h] Idem ibid. [i] Virgil. Æn. libr. 5. [l] Idem Æneid. libr. 1. [m] Idem Virgil. Æn. libr. 2. [n] Demetrius Phalereus. [o] Homer. Iliad. α. v. 426. [p] Virgil Georg. libr. 1. [q] Idem Æneid. libr. 5. [r] Idem Æn. libr. 1. [ſ] Idem libr. 8. Æn. [t] Idem Æn. libr. 5. [u] Idem Georg. libr. 3.

deo nulla pictura cum Virgilianis verſibus certaverit; nec ipſum [a] Apellem, quamvis ea, quæ pingi non poſſunt, pinxiſſe dicatur, crediderim in rerum imaginibus exprimendis poſſe cum Virgilio comparari; nec tam illum coloribus, quàm hunc verbis omnium ſimilitudinem reddidiſſe.

DISSERTATIO XXXIX.

De Junonis oratione.

Orationum exordia concitata, & vehementibus referta figuris eſſe non debent. Quum Ajax Caſſandram a templo Minervæ abſtraxiſſet, & conſtupraſſet, vel ut alii tradunt, in templo vitiaſſet, Minerva Græcis irata tempeſtatem immiſit; hinc Nauplius, ut filii Palamedis mortem ulciſceretur, ignem e Caphareis ſcopulis ſuſpendit, quibus alliſi Græci omnes perierunt.

EX orâ [b] Siciliæ ſolventes Trojanos Italiæ propinquitate lætos quum Juno videret, magis, ac magis metuens, ne optatâ terrâ potirentur, ac victa reſurgeret Troja, & capta regnaret, & diruta ſtaret ſuperbior; ſtatuit obviam ire Trojanorum fortunæ jam renaſcenti, claſſemque obruere fluctibus, aut in deſertiſſimas oras abjectam diſſipare; quod ut impleat conſilium, ventorum auxilium implorat, & tempeſtatum; ſed antequam Æolum ventis, turbi-
1 nibuſque imperantem adeat, & inſtiget, ad Æneam, & Trojanos tempeſtate vexandos, & opprimendos, ſe ipſam inſtigat, majoremque in animo ſuo æſtum concitat hac oratione [c]:

...... mene incepto deſiſtere victam,
Nec poſſe Italiâ Teucrorum avertere Regem?
Quippe vetor fatis; Pallas ne exurere claſſem
Argivûm, atque ipſos potuit ſubmergere ponto
Unius ob noxam, & furias Ajacis Oilei?
Ipſa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem
Disjecitque rates, evertitque æquora ventis;
Illum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto;
Aſt ego, quæ Divûm incedo Regina, Joviſque
Et ſoror, & conjux unâ cum gente tot annos
Bella gero? & quiſquam numen Junonis adoret
Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem?

Quæ oratio Junonis animo perturbato, & fluctus, & tempeſtates molienti convenit; 2
eſt enim principium abruptum, & tota amarulentior, & qualem ira ſuggerit, fluctuans, & incitata; hujuſmodi orationes frequenter Virgilius Junoni tribuit indignanti; ſic libro ſeptimo legitur illa conſcripta divinitus [d]:

Heu ſtirpem inviſam, & fatis contraria noſtris
Fata Phrygum! num Sigeis occumbere campis?
Num capti potuere capi? &c. .....

Quam [e] Macrobius jure laudat, & artificioſiſſimè compoſitam eſſe contendit; ſic libro decimo Juno reſpondet Veneris [f] orationi:

...... quid me alta ſilentia cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?

In qua oratione omnia principio reſpondent; eſt enim oratio tota plena doloris, plena acerbitatis, plena amarulentæ cujuſdam irriſionis; ſententiæ abruptæ, & breves, & acribus contortæ figuris, qualis eſt iratorum oratio, quæ, ſicut eorum animus, quodam æſtu rapitur, varioſque motus accipit. Atque hujuſmodi principiis, & genere dicendi etiam oratores utuntur, cu- 3
juſmodi eſt illud Ciceronis [g] in Catilinam: *quouſque tandem abutêre, Catilina, patientiâ noſtrâ*; quod principium totum eſt incitatum, & fervens, ob eamque cauſam maximè pathos movet, & indignitati rei congruit. Alioquin principia orationum ſedata eſſe convenit, ut eſt animus auditorum, & oratoris, qui nondum concaluit; idcirco illi irridendi, qui, ut exordium minimè vulgare eſſe videatur, ſtatim figuris utuntur vehementibus, & initio interrogant, admirantur, exclamant, indignantur, exultant, commiſerantur. Has enim permotiones animis oportet admovere jam præparatis, & quum jam ſequi oratorem cœperunt; ne, dum intempeſtivè movere auditorem volumus, ipſi furere videamur; eſt enim planè furioſorum ſine cauſâ vehementer commoveri. Sed, ut ad verba Junonis revertar, indignatur Juno, ſe incepto victam deſiſtere; 4
ubi notes, quantum res verbis augeantur; ſi, quod erat, dixiſſet Juno, nihil indignum pati videretur; ſi, quum Jove repugnante Æneam immerito oppugnaret, inceptum omittere cogeretur; nunc autem ſe cum Ænea certaviſſe, victamque eſſe queritur, quod indigniſſimum eſt. Idignum eſt enim hominem cum Deâ contendere; indigniſſimum ab homine Deam ſuperari; ita Æneas ille pius, ille Superis gratiſſimus

[a] Plinius libr. 35. cap. 10. [b] Virgil. Æneid libr. 1. [c] Idem Virgil. Æneid. libr. 1. [d] Idem Virgil. Æneid. libr. 7. [e] Macrob. Saturnal. libr. 4. c. 2.

[f] Virgil. Æneid. libr. 10. [g] Cicer. Oration. 1. in Catilinam.

mus impius efficitur oratione Junonis; nam Æneas Gigantum more cum Deo certaſſe dicitur, quum illi, qui non omnino ſunt impii, & cum Salmoneo comparandi, omne cum Superis certamen defugiant,& illam vocem libenter ª uſurpent:

Οὐκ ἂν ἔγωγε θεοῖσιν ἐπουρανίοισι μαχοίμην.

At quid eo certamine petebat Juno? quod
5 æquiſſimum erat ipſam obtinere; nam ſi, inquit Juno, contenderem, ut expellerem Trojâ Teucrorum Regem, haberet aliquid iniquitatis conatus; Regem ſuo Regno ſpoliari, extorrem agi e patriâ terrâ, in ignotas regiones detrudi. Nunc non id volo, ſed ut Italiâ tantummodo arceatur; non annitor, ut ſemper erret, ut ſemper exulet, ut Regno careat, ut miſerrimâ morte extinguatur; vivat, & regnet in qualibet aliâ regione, ſit felix, ſit potens, dum in Italiâ pedem non ponat, dum Italiâ non potiatur; quid Teucrorum Regi cum Italiâ? quid Trojanis cum Latio? & tamen, quum tam æqua cupiam, conſequi non poſſum. Rem auget exemplo: Minerva, inquit, offenſa Ajacis Oilei ſacrilegio, ob unius facinus totam claſſem Græcorum delevit, tempeſtatem concitavit, fulmen immiſit, Ajacem transfixum cœleſti telo exanimavit; Græcos partim incendio claſſis correptos, partim mari ſubmerſos, partim ſcopulis illiſos interemit. At ego certè Minervâ præſtantior, quum ſim Reginâ Deûm, & ſoror, & conjux Jovis, non unius injuriis, ſed totius gentis laceſſita non potui, quum tot annos bellum geſſerim, non dico totam gentem excindere, ſed ne ipſius quidem Regem Italiâ avertere. His coloribus Juno cauſam probare nititur; ſed ut hujus orationis vis plenius intelligatur, nonnulla ſunt exponenda. Ajax ᵇ Oilei filius, quum
6 Troja a Græcis capta diriperetur, Caſſandram ſimulacrum Palladis amplexantem abſtraxit a templo, & conſtupravit; hinc Propertius ᶜ cecinit:

Victor Oilide, rape nunc, & dilige vatem,
Quam vetat avelli veſte Minerva ſuâ;

& Virgilius abductam a templo Minervæ Caſſandram teſtatur his ᵈ verbis:

Ecce trahebatur paſſis priameia virgo
Crinibus a templo Caſſandra, adytiſque Minervæ,
Ad Cœlum tendens ardentia lumina fruſtra,
Lumina; nam teneras arcebant vincula palmas.

Sunt autem, qui putent in ipſo Palladis tem-
7 plo Caſſandram ab Ajace fuiſſe vitiatam; ſiquidem ᵉ Strabo libro ſexto refert, quum Caſſandra violaretur, Minervæ ſimulacrum a tantæ fœditatis conſpectu ſe ſe avertiſſe; hoc ſcelere Pallas irritata iram, quam hactenus in Trojanos exercuerat, convertit in Græcos; quò reſpexit Horatius, quum dixit ᶠ:

Quum Pallas uſto vertit iram ab Ilio
In impiam Ajacis ratem.

Nam quum ᵍ Græcorum claſſis victrix in Græciam reverteretur, & jam ad Eubœam inſulam perveniſſet, horribilem Minerva tempeſtatem concitavit, qua graja claſſis partim naufragium faceret, partim miſerrimè jactaretur, ipſumque Ajacem fulmine ictum interemit, navemque, qua vehebatur, incendit. Quum autem nox eſſet, & reliquæ 8
naves fluctibus jactatæ non longè ab exitio abſuiſſent, tempore arrepto Nauplius Palamedis pater, ut Græcos ulciſceretur, qui ſuum filium iniquo judicio circumventum capitali ſupplicio affecerant, ex eo loco ſuſpendit ignem, ubi ſcopuli naufragiis infames erant; Græci quum viderent ignem, ſuæque ſalutis causâ prolatum putarent, eò curſum direxerunt, ubi lucebat ignis, & in ſcopulos naves impegerunt, & naufragio miſerrimè perierunt; ideo Propertius ʰ:

Nauplius ultores ſub noctem porrigit ignes,
Et natat exuviis Græcia preſſa ſuis.

Hi verò ſcopuli, quibus alliſæ Græcorum naves naufragium fecerunt, Capharei vo- 9
cabantur ⁱ a Caphareo Eubœæ promontorio; qua de causâ Caphareum Virgilius appellat ultorem, quia Palamedis mortem vindicavit ˡ:

. . . . . Scit triſte Minervæ
Sidus, & Euboicæ cautes, ultorque Caphareus.

Hanc cladem Græcis illatam plerique tradiderunt, quia captâ Trojâ Deorum templis non pepercerant; ſed Virgiliana Juno, quò plus Palladi licuiſſe videatur, ob unius Ajacis facinus totam Græciam dediſſe pœnas aſſeverat; cui Lycophron in Caſſandrâ aſſentitur his verbis:

Ε'ιὸς δὲ λώβης ἀντὶ μυρίων τέκνων.
Ε'λλὰς στενάξει πᾶσα τὺς κενὺς τάφυς.

ª Homer. Iliad ζ. v. 129. ᵇ Hyginus fabul. 116. ᶜ Propertius libr. 4. Eleg. 1. ᵈ Virgilius Æneid. libr. 2. ᵉ Strabo l. 6 de Italiâ circa fin. ᶠ Horat. in Epodo Od. 10. in Mævium. ᵍ Hyginus fabul. 116. & Philoſtrat. Imagin. Deor. libr. 2. ʰ Propert. libr. 4 Eleg. 1. ⁱ Strabo libr. 6. & Pauſan. in Corinth. ſive libr. 2. ˡ Virgil. Æn. libr. 11.

deo nulla pictura cum Virgilianis verſibus certaverit; nec ipſum [a] Apellem, quamvis ea, quæ pingi non poſſunt, pinxiſſe dicatur, crediderim in rerum imaginibus exprimendis poſſe cum Virgilio comparari; nec tam illum coloribus, quàm hunc verbis omnium ſimilitudinem reddidiſſe.

DISSERTATIO XXXIX.

De Junonis oratione.

Orationum exordia concitata, & vehementibus referta figuris eſſe non debent. Quum Ajax Caſſandram a templo Minervæ abſtraxiſſet, & conſtupraſſet, vel ut alii tradunt, in templo vitiaſſet, Minerva Græcis irata tempeſtatem immiſit; hinc Nauplius, ut filii Palamedis mortem ulciſceretur, ignem e Caphareis ſcopulis ſuſpendit, quibus alliſi Græci omnes perierunt.

EX orâ [b] Siciliæ ſolventes Trojanos Italiæ propinquitate lætos quum Juno videret, magis, ac magis metuens, ne optatâ terrâ potirentur, ac victa reſurgeret Troja, & capta regnaret, & diruta ſtaret ſuperbior; ſtatuit obviam ire Trojanorum fortunæ jam renaſcenti, claſſemque obruere fluctibus, aut in deſertiſſimas oras abjectam diſſipare; quod ut implcat conſilium, ventorum auxilium implorat, & tempeſtatum; ſed antequam Æolum ventis, turbi-
1 nibuſque imperantem adeat, & inſliget, ad
Æneam, & Trojanos tempeſtate vexandos, & opprimendos, ſe ipſam inſtigat, majoremque in animo ſuo æſtum concitat hac oratione [c]:

...... mene incepto deſiſtere victam,
Nec poſſe Italiâ Teucrorum avertere Regem?
Quippe vetor fatis; Pallas ne exurere claſſem
Argivûm, atque ipſos potuit ſubmergere ponto
Unius ob noxam, & furias Ajacis Oilei?
Ipſa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem
Diſjeciſque rates, evertitque æquora ventis;
Illum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto;
Aſt ego, quæ Divûm incedo Regina, Joviſque
Et ſoror, & conjux unâ cum gente tot annos
Bella gero? & quiſquam numen Junonis adoret
Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem?

Quæ oratio Junonis animo perturbato, &
fluctus, & tempeſtates molienti convenit; 2
eſt enim principium abruptum, & tota amarulentior, & qualem ira ſuggerit, fluctuans, & incitata; hujuſmodi orationes frequenter Virgilius Junoni tribuit indignanti; ſic libro ſeptimo legitur illa conſcripta divinitus [d]:

Heu ſtirpem inviſam, & fatis contraria noſtris
Fata Phrygum! num Sigeis occumbere campis?
Num capti potuere capi? &c. .....

Quam [e] Macrobius jure laudat, & artificioſiſſimè compoſitam eſſe contendit; ſic libro decimo Juno reſpondet Veneris [f] orationi:

...... quid me alta ſilentia cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?

In qua oratione omnia principio reſpondent; eſt enim oratio tota plena doloris, plena acerbitatis, plena amarulentæ cujusdam irriſionis; ſententiæ abruptæ, & breves, & acribus contortæ figuris, qualis eſt iratorum oratio, quæ, ſicut eorum animus, quodam æſtu rapitur, varioſque motus accipit. Atque hujuſmodi principiis, & ge-
nere dicendi etiam oratores utuntur, cu- 3
juſmodi eſt illud Ciceronis [g] in Catilinam: *quouſque tandem abutêre, Catilina, patientiâ noſtrâ*; quod principium totum eſt incitatum, & fervens, ob eamque cauſam maximè pathos movet, & indignitati rei congruit. Alioquin principia orationum ſedata eſſe convenit, ut eſt animus auditorum, & oratoris, qui nondum concaluit; idcirco illi irridendi, qui, ut exordium minimè vulgare eſſe videatur, ſtatim figuris utuntur vehementibus, & initio interrogant, admirantur, exclamant, indignantur, exultant, commiſerantur. Has enim permotiones animis oportet admovere jam præparatis, & quum jam ſequi oratorem cœperunt; ne, dum intempeſtivè movere auditorem volumus, ipſi furere videamur; eſt enim planè furioſorum ſine cauſâ vehementer commoveri. Sed, ut ad verba Junonis revertar, in-
dignatur Juno, ſe incepto victam deſiſtere; 4
ubi notes, quantum res verbis augeantur; ſi, quod erat, dixiſſet Juno, nihil indignum pati videretur; ſi, quum Jove repugnante Æneam immerito oppugnaret, inceptum omittere cogeretur; nunc autem ſe cum Ænea certaviſſe, victamque eſſe queritur, quod indigniſſimum eſt. Idignum eſt enim hominem cum Deâ contendere; indigniſſimum ab homine Deam ſuperari; ita Æneas ille pius, ille Superis gratiſſimus

---

[a] Plinius libr. 35. cap. 10. [b] Virgil. Æneid libr. 1. [c] Idem Virgil. Æneid. libr. 1. [d] Idem Virgil. Æneid. libr. 7. [e] Macrob. Saturnal. libr. 4. c. 2.

[f] Virgil. Æneid. libr. 10. [g] Cicer. Oration. 1. in Catilinam.

mus impius efficitur oratione Junonis; nam Æneas Gigantum more cum Deâ certaſſe dicitur, quum illi, qui non omnino ſunt impii, & cum Salmoneo comparandi, omne cum Superis certamen defugiant, & illam vocem libenter [a] uſurpent:

Οὐκ ἂν ἔγωγε θεοῖσιν ἐπουρανίοισι μαχοίμην.

At quid eo certamine petebat Juno? quod
5 æquiſſimum erat ipſam obtinere; nam ſi, inquit Juno, contenderem, ut expellerem Trojâ Teucrorum Regem, haberet aliquid iniquitatis conatus; Regem ſuo Regno ſpoliari, extorrem agi e patriâ terrâ, in ignotas regiones detrudi. Nunc non id volo, ſed ut Italiâ tantummodo arceatur; non annitor, ut ſemper erret, ut ſemper exulet, ut Regno careat, ut miſerrimâ morte extinguatur; vivat, & regnet in qualibet aliâ regione, ſit felix, ſit potens, dum in Italiâ pedem non ponat, dum Italiâ non potiatur; quid Teucrorum Regi cum Italiâ? quid Trojanis cum Latio? & tamen, quum tam æqua cupiam, conſequi non poſſum. Rem auget exemplo: Minerva, inquit, offenſa Ajacis Oilei ſacrilegio, ob unius ſacinus totam claſſem Græcorum delevit, tempeſtatem concitavit, fulmen immiſit, Ajacem transfixum cœleſti telo exanimavit; Græcos partim incendio claſſis correptos, partim mari ſubmerſos, partim ſcopulis illiſos interemit. At ego certè Minervâ præſtantior, quum ſim Reginâ Deûm, & ſoror, & conjux Jovis, non unjus injuriis, ſed totius gentis laceſſita non potui, quum tot annos bellum geſſerim, non dico totam gentem excindere, ſed ne ipſius quidem Regem Italiâ avertere. His coloribus Juno cauſam probare nititur; ſed ut hujus orationis vis plenius intelligatur, nonnulla ſunt exponenda. Ajax [b] Oilei filius, quum
6 Troja a Græcis capta diriperetur, Caſſandram ſimulacrum Palladis amplexantem abſtraxit a templo, & conſtupravit; hinc Propertius [c] cecinit:

Victor Oilide, rape nunc, & dilige vatem,
Quam vetat avelli veſte Minerva ſuâ;

& Virgilius abductam a templo Minervæ Caſſandram teſtatur his [d] verbis:

Ecce trahebatur paſſis priameia virgo
Crinibus a templo Caſſandra, adytiſque Minervæ,
Ad Cœlum tendens ardentia lumina fruſtra,
Lumina; nam teneras arcebant vincula palmas.

Sunt autem, qui putent in ipſo Palladis tem-
7 plo Caſſandram ab Ajace fuiſſe vitiatam; ſiquidem [e] Strabo libro ſexto refert, quum Caſſandra violaretur, Minervæ ſimulacrum a tantæ fœditatis conſpectu ſe ſe avertiſſe; hoc ſcelere Pallas irritata iram, quam hactenus in Trojanos exercuerat, convertit in Græcos; quò reſpexit Horatius, quum dixit [f]:

Quum Pallas uſto vertit iram ab Ilio
In impiam Ajacis ratem.

Nam quum [g] Græcorum claſſis victrix in Græciam reverteretur, & jam ad Eubœam inſulam perveniſſet, horribilem Minerva tempeſtatem concitavit, qua graja claſſis partim naufragium faceret, partim miſerrimè jactaretur, ipſumque Ajacem fulmine ictum interemit, navemque, qua vehebatur, incendit. Quum autem nox eſſet, & reliquæ 8
naves fluctibus jactatæ non longè ab exitio abfuiſſent, tempore arrepto Nauplius Palamedis pater, ut Græcos ulciſceretur, qui ſuum filium iniquo judicio circumventum capitali ſupplicio affecerant, ex eo loco ſuſpendit ignem, ubi ſcopuli naufragiis infames erant; Græci quum viderent ignem, ſuæque ſalutis causâ prolatum putarent, eò curſum direxerunt, ubi lucebat ignis, & in ſcopulos naves impegerunt, & naufragio miſerrimè perierunt; ideo Propertius [h]:

Nauplius ultores ſub noctem porrigit ignes,
Et natat exuviis Græcia preſſa ſuis.

Hi verò ſcopuli, quibus alliſæ Græcorum
naves naufragium fecerunt, Capharei vo- 9
cabantur [i] a Caphareo Eubœæ promontorio; qua de causâ Caphareum Virgilius appellat ultorem, quia Palamedis mortem vindicavit [l]:

.... Scit triſte Minervæ
Sidus, & Euboicæ cautes, ultorque Caphareus.

Hanc cladem Græcis illatam plerique tradiderunt, quia captâ Trojâ Deorum templis non pepercisſent; ſed Virgiliana Juno, quò plus Palladi licuiſſe videatur, ob unius Ajacis facinus totam Græciam dediſſe pœnas aſſeverat; cui Lycophron in Caſſandrâ aſſentitur his verbis:

Ἑνὸς δὲ λώβης ἀντὶ μυρίων τέκνων
Ἑλλὰς στενάξει πᾶσα τοὺς κενοὺς τάφους.

a Homer. Iliad ζ. v. 129. b Hyginus fabul. 116. c Propertius libr. 4. Eleg. 1. d Virgilius Æneid. libr. 2. e Strabo l. 6 de Italiâ circa fin. f Horat. in Epodo Od. 10. in Mævium. g Hyginus fabul. 116. & Philoſtrat. Imagin. Deor. libr. 2. h Propert. libr. 4 Eleg. 1. i Strabo libr. 6. & Pauſan. in Corinth. ſive libr. 2. l Virgil. Æn. libr. 11.

DISSERTATIO XL.

In eundem Virgilii locum.

Junonis nutrices Aſterionis fluminis filiæ extiterunt, licèt alii ab Horis nutritam ferant. Argivi annos Junonis ſacerdotum nominibus notabant, & omnes, quæ huic ſacerdotio præfuerant, ſtatuis honorabant; adeout etiam ipſam Chryſidem, cujus incuriâ templum conflagraverat, eodem honore proſequuti ſint, licèt ea, ne ſupplicio afficeretur, aufugiſſet. Fulmen eſſe proprium Jovis Virgilius indicare videtur; ſed multis quoque aliis Diis tribuitur. Elicius dicitur Juppiter, quòd ab eo fulmen eliciatur. Summanus nocturna, & maximè dira fulmina jaculatur. Ægidem Juppiter, & Pallas habet; ſed Minervæ Ægidem alii pectoris tegmen; alii clypeum faciunt.

MUlta ſunt in oratione Junonis, quam heſterno die recitavimus, quibus iniquè ſecum agi Juno probat; & plus Palladi in Ajace puniendo licuiſſe, quàm ſibi Deorum Reginæ in inſectandis Trojanis, & eorum Rege declarat; de quibus hodierno die, ut hujus orationis eluceat artificium, diſſeremus; licèt id argumentum heſternâ diſſertatione delibaverimus; quia multa diximus, quæ eodem pertinebant; deinde nonnulla addemus, quæ ad hunc Virgilii locum illuſtrandum ſpectare videbuntur. Nam Pallas [a], inquit Juno, potuit
1 victricem Argivorum claſſem exurere, ipſoſque mari merſos delere prope univerſos; ego victos Trojanos Italiâ prohibere non poſſum; quanto eſt igitur majus victores vincere, quàm non poſſe victis reſiſtere, tanto mihi Pallas antecellit; quod quàm iniquum eſt, quum, utpote Regina Deorum, omnibus debeam anteponi? Præterea ego, quamvis Argivi mihi eſſent gratiſſimi, tamen non obſtiti alterius Numinis voluntati Argivos perdere cupienti; mihi Trojanis incommodare nonnihil volenti impedimento ſit Numinum voluntas? hoc enim forſitan [b] ſignificat:

Quippe vetor fatis .....

nam fatum, ut [c] oſtendimus, eſt voluntas Deorum [d]. Auget etiam, gravioremque Junonis querelam facit Poëta, quum dicit Argivorum claſſem periiſſe non Grajorum; quum revera omnibus Græcis illud commune naufragium fuerit; nam Argivos, non Grajos, aut Danaos, aut Achæos, aut aliam gentem nominat, ut graviùs Juno queri videatur. Argivi quippe Junoni gratiſſimi; Nutrices [e] enim Junonis Argivæ A- 2
ſterionis fluminis filiæ extitere, quæ Acræa, Proſymna, & Eubœa ſunt [f] appellatæ, licèt alii ab Horis nutritam ferant; ideo Juno Argiva nuncupatur, quod Virgilius [g] teſtatur his verbis:

Junoni Argivæ juſſos adolemus honores.

Et Argis tanto in honore Junonis fuere ſacerdotes, ut quemadmodum Romæ Conſules [h] nomina faſtis dabant, Athenis Archontes [i], totâ verò Græciâ Olympiæ victores; ita Argis Junonis ſacerdotum nominibus anni notarentur; ſic apud Thucydidem [l] legimus ἐπὶ χρυσίδος ἐν Ἄργει ἱερωμένης: hoc eſt: *Argis ſacerdotium gerente Chryſide*. Sed & ille ſacerdotibus honos non mediocris habebatur, quòd omnes, qui ei ſacerdotio præfuerant, ſtatuis publicè conſtitutis honorabantur; adeo [m] ut Pauſanias notet ipſam Chryſidem, qua antiſtite Junonis templum conflagravit, licèt propter incuriam ſupplicium meruiſſet, cujus vitandi cauſâ profugit Argis, honore ſtatuæ non caruiſſe; tanta fuit ejus reverentia ſacerdotii, ut cujus culpâ deletum fuerat templum Junonis, ſacerdotis honores non delerentur. Quum igitur Argivi tantâ religione Junonem colerent, eſt cur 3
Juno conqueratur a Pallade fluctibus obrutos, fulmine concrematos. Exaggerat etiam Palladis audaciam, quòd auſa ſit e nubibus, hoc eſt e regno Junonis (nam nubes in aëre, qui eſt regnum Junonis, congregantur) Argivos punire Junoni gratiſſimos; quòd uſa ſit armis Jovis, non ſuis; quòd abuſa ſit omnibus elementis ad pœnam Argivorum; nam aërem nubibus obſitum turbinibus conturbavit, ignem coëgit in fulmen, mare ventis evertit, Cœleſti flammâ ambuſtum, & correptum turbine ſcopulo [n] infixit Ajacem:

Ipſa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem
Disjecitque rates, evertitque æquora ventis;
Ipſum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto.

In quibus verſibus cauſæ ſerviens Poëta proprium Jovis vult eſſe fulmen, & Palla- 4
dem alienis armis dolorem ſuum vindicaſſe, quia communis opinio Jovi ſoli fulmen tribuebat; ideo dixit [o] Ovidius libro ſecundo:

...... vaſti quoque rector Olympi,
Qui fera terribili jaculatur fulmina dextrâ.

Et

[a] Apud Virg. Æn. libr. 1. [b] Virgil. ibid. [c] Diſſert. in Anthol. 10. n. 21. Diſſ. 55. n. 7. in Eurip. Diſſ. 18. n. 8. & in Virg. Diſſ. 13. n. 1. [d] D. Auguſtin. de Civ. Dei libr. 5. c. 8. [e] Pauſ. libr. 2. [f] Olen poët. apud Pauſ. l. 2. [g] Virgil. Æn. l. 3. [h] Ut in T. Liv. Hiſtor. & Dionis. [i] Diod. Sicul. in Bibl. Hiſt. [l] Thuc. l. 2. in princ. [m] Pauſ. l. 2. [n] Virgil. Æn. l. 1. [o] Ovid. Metam. libr. 2. v. 60.

Et Juppiter, non alius Deus, a fulgure Aſtrapæus, ut tradit Euſtathius, eſt appellatus, & Tonans, & Elicius, quod ab eo fulmen eliceretur, & [a] *κεραύνιος*, cujus ara Elide colebatur; immo præcipua cauſa, cur Juppiter eſſe crederetur, fuit fulmen, quod ab alio vibrari non poſſe videbatur. Quapropter Horatius [b] affirmat idcirco nobis eſſe perſuaſum in Cœlo regnum Jovem obtinere, quia audimus tonitrua:

Cœlo tonantem credidimus Jovem
Regnare......

& [c] Manilius ait eos, qui rerum naturam indagarunt, Jovem exarmaſſe, & ſuperſtitione animos exolviſſe:

Eripuitque Jovis fulmen, vireſque Tonantis,
Et ſonitum ventis, conceſſit nubibus ignem.

Ceterùm neutiquam diſſimulandum & alios
5 quoque Deos, & ipſam Palladem eſſe memoriæ proditum fulmen habuiſſe; nam Plinio [d] teſte Etruſcorum litteræ tradiderunt novem eſſe Deos, quibus fulmina tribuantur; nec eos omnes nominat, ſed tantummodo Jovem, cui tria fulminum genera tradit eſſe attributa, & Saturnum, & Martem, & Summanum, qui nocturna fulmina, & maximè dira emittere credebatur; neque promptum eſt indagare, quinam reliqui fuerint; tamen & Vulcanum torquere fulmen, & Minervam ſcriptum in Tuſcorum libris inveniri Servius teſtatur. Valerius Flaccus quoque Minervam inducit fulminantem; ſic enim [e] loquitur:

Prima coruſcanti ſignum dedit Ægide Virgo
Fulmineam jaculata facem......

Quin etiam ſolam ex Numinibus Palladem jus habuiſſe Jovis fulmen jaculandi ex Æſchylo [f] conſtat, qui ſic ait:

Καὶ κλῇδας οἶδα δωμάτων μόνη θεῶν,
Ἐν ᾧ κεραυνός ἐστι......

hoc eſt:

Claveſque novi ſola Divorum Domus,
Ubi ignis aſſervatur altiſoni Jovis;

& ex [g] Ariſtide, qui de eadem Pallade ſic loquitur: μόνη δὲ τοῖς τοῦ πατρὸς ὅπλοις κοσμεῖται: hoc eſt, *ſola verò patris armis decoratur:* quod idcirco volui admonere, ut appareat ex eruditione reconditâ a [h] Virgilio dictum:

Ipſa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem.

Nec mirum Minervam ſolam Jovis fulmen vibrare potuiſſe, quum & Ægide ſola ex
6 Numinibus Minerva, & Apollo uteretur; quod ex Martiale diſcas, qui Minervam alloquens ait:

Pro ducibus noſtris Ægida ſemper babe;

& ex Virgilio, qui libro octavo ſic loquitur:

Ægidaque horrificam turbatæ Palladis arma
Certatim ſquamis ſerpentum, auroque polibant;

& ex [i] Ovidio, qui dixit:

Hanc pelagi rector templo vitiaſſe Minervæ
Dicitur; averſa eſt, & caſtos Ægide vultus
Nata Jovis texit......

Nec dubitari poteſt, quin Ægis fuerit etiam
Jovia, quum [l] Homerus Jovem Ægiochum, 7
id eſt *Ægidem ferentem* adeo frequenter appellet, & Virgilius [m] dicat:

...... Arcades ipſum
Credunt ſe vidiſſe Jovem, quum ſæpe nigrantem
Ægida concuteret dextrâ, nimboſque cieret;

& [n] Claudianus inducat ita loquentem Jovem:

Sentiet iratam procul Ægida, ſentiet ictum
Fulminis......

Sed Ægidem Minervæ alii faciunt pectoris tegmen, alii clypeum; clypeum [o] Homerus, qui dixit:

Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετ' Αἰγίδα θυσσανόεσσαν:

pectoris tegmen [p] Martialis, qui ſic ait:

Pectore quum ſacro ſederit, Ægis erit.

Præterea Junonem [q] Accius fulmine ar- 8
mat his verbis: *præ fervido fulgore ardor injectus Junonis dexterâ ingenti incidit*; ita ſeptem Dii jaculari fulmen reperiuntur; reliquos duos, quibus manubias [r] ideſt fulminum jactus Etruſcorum libri tribuerunt, nondum potui invenire. Nec id ſanè magnopere pertinet ad Virgilium illuſtrandum; illud pertinet, quod de fulmine adnotandum eſt; maximè mortiferum eſſe fulmen, quo pectus feriatur, non ſolùm quia vitales corporis partes offenduntur, ſed etiam quia ſpiritus intercluditur; nam & ipſo ictu, & intercluſo ſpiritu fulmen exanimat; ideo poëtæ, quos Juppiter fulmine
icit, in pectus icere tradiderunt; Euripides 1
Alceſtide:

Ζεὺς γὰρ κατακτὰς παῖδα τὸν ἐμὸν αἴτιος,
Ἀσκλήπιον, στέρνοισιν ἐμβαλὼν φλόγα.

Quod & Virgilius hoc loco, quem illuſtramus, obſervavit, quum [s] dixit:

Illum expirantem transfixo pectore flammas;

DIS-

[a] Pauſanias libr. 5. [b] Horat. libr. 3. Od. 5. [c] Manilius verſ. 104. libr. 1. Aſtronom. [d] Plin. libr. 2. cap. 52. [e] Valer. Flacc. libr. 4. Argon. v. 670. [f] Æſchyl. in Eumen. [g] Ariſtid. Orat. 2. [h] Virgil. Æneid. 1. [i] Ovid. libr. 4. Metam. in fine. [l] Hom. Iliad. α. v. 222. β. v. 157. ε. v. 742. &c. [m] Virg. Æneid. libr. 8. [n] Claudian. carm. 36. v. 60. de Raptu Proſerp. libr. 3. [o] Homer. Iliad. ε. v. 738. [p] Martial. libr. 7. ep. 1. [q] Accius apud Servium in Virgil. [r] Acron in Horat. Od. 2. libr. 1. & Senec. Natur. Quæſt. libr. 2. cap. 41. & Servius in Virgil. Æn. libr. 1. v. *Ipſa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem*. [s] Virgil. Æneid. libr. 1.

DISSERTATIO XLI.

In illud carmen: *Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem.*

Sacrificia ab Auctoribus dicuntur Deorum honores; quomodo ea peragerentur. Exta dicuntur ab execando, *vel, ut Feſto placet, ab* extando; *quid eorum nomine comprehenderetur. Lances a latitudine nuncupatæ ſunt. Acerra erat arcula, qua tus recondebatur, & etiam ara, quæ ante Mortuos poni ſolebat. Perſii locus explicatur aliter, quàm Caſaubonus interpretetur. Coſtum, ac tus ſola ex odoribus Diis grata. Verbenam Servius putat fuiſſe rorem marinum; Donatus omnem herbam; alii alia. Focus lanâ circumdari conſueviſſe videtur ex Propertio, quod Scaliger negat. Mola ſalſa, quàm ὐλοχύτας Græci dicunt, conficiebatur ex toſto farre, & ſale hornis; apud Græcos autem e ſale, & hordeo neque toſto, neque molito. Κρίθη, hoc eſt* hordeum *unde dicatur. Romani trecentis annis farre victitarunt. Fibræ quid ſint. Holocauſtum unde dicatur. Perſæ ſolâ victimæ animâ contentum eſſe Deum opinabantur. Dii aliqui nullâ victimâ colebantur.*

IN extremâ parte ſermonis, quem proximis diebus explicavimus, quo Juno ſeſe incitat, & inſtigat ad Æneam, & Trojanos opprimendos, affirmat Dea, quum nequiverit ſuos hoſtes ulciſci, ſui numinis religionem ad nihilum recaſuram, & Junoni qui ſacrificent deſuturos [a]:

> ...... *& quiſquam numen Junonis adoret*
> *Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem?*

1 Et meritò metuit, ne ſublatâ nocendi poteſtate tollatur & ſui numinis cultus; nam quum a Poëtâ dictum putetur non prorſus [b] inſcienter:

> *Primus in Orbe Deos fecit timor......*

quum ſibi ademptam terroris incutiendi facultatem Dea conqueratur, ademptum iri ſui jure vaticinatur & honores Deorum, qui ſacrificiis, & adorantium precibus continentur; id enim [c] ſignificat:

> ...... *& quiſquam numen Junonis adoret*
> *Preterea, aut ſupplex aris imponat honorem?*

2 Nam ſacrificia Deorum honores appellantur; ſic Homerus [d] ait:

> Λοιβῆς τε, κνίσσης τε, τὸ γὰρ λάχομεν γέρας ἡμεῖς:

hoc eſt, *libationis & nidoris, id enim honoris ſumus aſſequuti*. Sed id obvium, & perſpicuum; quis enim neſcit ſacrificia Deorum honores dici? ſic Virgilius ea appellavit [e]:

> *Sæpe in honore Deûm medio ſtans hoſtia ad aras,*
> *Linea dum niveâ circundatur infula vittâ,*
> *Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros;*

ſic Tibullus de genii [f] ſacris loquitur:

> *Ipſe ſuos genius adſit viſurus honores;*

& Euthyphron [g] apud Platonem, quæ Diis ab hominibus offeruntur γέρας ideſt *honorararium* vel *honorem* vocat. Quapropter in hoc diutiùs non immorabor, ſed potiùs quid e ſacrificiis aræ imponeretur, exponam; & de ſacrificiis e multis pauca dicam. Immolatâ igitur victimâ exta [ea fuerunt, cor, pulmo, jecur, & fel] eximebantur; ea dicta ſunt [h] ab *execando*, quaſi execta, vel, ut [i] Feſto placet, ab extando; 3
proprio verò verbo proſecari dicebantur; id me Livius docet libro quincto, qui ſic ait: *immolante Rege Vejentium, vocem haruſpicis dicentis, qui ejus hoſtiæ exta proſecuiſſet, ei victoriam dari, exauditam in cuniculo moviſſe Romanos milites, ut adaperto cuniculo exta raperent, & ad Dictatorem ferrent*; & Feſtus [l] his verbis: *exta dicta, quòd ea Diis proſecentur*. Exempta verò exta lancibus imponebantur (lances verò nominantur patinæ latiores a latitudine ſic appellatæ) lances verò in hunc uſum ſacris adhiberi Virgilius [m] teſtatur his verbis:

> *Inflavit quum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,*
> *Lancibus & pandis fumantia reddimus exta,*

Nec aliò reſpicit his [n] verſibus:

> *Ergo rite ſuum Baccho dicemus honorem*
> *Carminibus patriis, lanceſque, & liba feremus.*

Lances autem ſic extis cumulatæ imponebantur aræ Virgilio teſte, qui libro duodecimo cecinit: 4

> *In flammam Jugulant pecudes, & viſcera vivis*
> *Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.*

Imponebantur aræ etiam lances ture cumulatæ, quod in divitum ſacrificiis fiebat, quum apparatu ſplendidiore Dei colebantur; quum alioquin Acerra turis modico ſacrificio ſatis eſſe videretur; utriuſque rei teſtis [o] Ovidius citatur, qui ſic ait:

Nec,

[a] Virg. Æneid. libr. 1. [b] Petron. Arbit. in Fragm. [c] Virgil. libr. 1. Æneid. [d] Hom. Iliad. δ. v. 49. [e] Virg. Georg. libr. 3. [f] Tibull. libr. 2. Eleg. 2. [g] Plato in Euthyphr. vel de Sanctitat. [h] Voſſius Etymolog. in V. Exta. [i] Pompejus Feſtus in eadem Voce. [l] Idem Feſtus Pompejus ibidem. [m] Virgil. Georgic. libr. 2. [n] Idem Virgil. Georgic. libr. 2. [o] Ovidius de Ponto libr. 4. Eleg. 8. ad Suillium.

Nec, quæ de parvâ pauper Diis libat acerrâ,
Tura minus, grandi quàm data lance va-
lent;
idem [a]:
Turaque mente magis plenâ, quàm lance de-
diſſem.
Videndumque, an huc ſpectet Perſii locus
5 inſignis ubi poëta ita [b] loquitur:
Quid damus id Superis, de magnâ quod da-
re lance
Non poſſit magni Maſſalæ lippa propago?
Quod tamen haud pro certo affirmarim,
quum doctiſſimus vir [c] Caſaubonus Perſii
verſus ad ea puter pertinere, quæ inter epu-
landum Diis libabantur; de Acerrâ vero
locus eſt Horatii libro tertio ode octavâ:
Martiis cælebs quid agam Kalendis,
Quid velint flores, & acerra turis
Plena, miraris; . . . .
& Ovidii [d] verſus:
Cumque meri paterâ turis acerra fuit.
Acerram verò arculam fuiſſe accepimus,
in qua tus recondebatur; licèt [e] & aram
fuiſſe, quæ ante Mortuum poni ſolebat,
in qua odores incenderentur, Feſtus af-
firmet. Imponebatur & coſtum aromatis
Indici genus, Propertio teſte, qui [f] dixit:
Coſtum molle date, & blandi mihi turis ho-
nores.
Hæc duo præcipuè odorum geners grata
6 Diis, & accepta putsbantur; præterea vi-
ctimarum femors adipe mactati animalis
contegebant; id ex Homeri verbis diſci-
mus, qui ſic [g] ait:
Μηρούς τ' ἐξέταμον, κατά τε κνίσῃ ἐκάλυψαν
hoc eſt:
& femora ſecuerunt, & adipe operuerunt.
Id autem ideo faciebant, ut femora vali-
diore flammâ conſumerentur, quum adeps
igni præberet alimentum, ejuſque vim, &
ardorem intenderet; ſi enim lentè com-
burerentur, litare ſibi non videbantur, ut
Euſtathius docet; quapropter tragici poë-
tæ, tanquam terribile oſtentum, narrant
adipem femoribus ſponte defluxiſſe. Ita
verò contecta femora aræ imponi conſue-
viſſe declarat Lucianus his verbis: *καὶ το-*
σαῦτά σοι μηρία ταύρωντε, καὶ αἰγῶν ἔκαυσα ἐπὶ τῶν
βωμῶν: hoc eſt, *& tot femora taurorum, &*
caprarum tibi ſuper aras incendi. Atque hæc,
quæ numeravimus, ſunt dona, quibus aræ
ſtrui a Virgilio dicuntur his [h] verbis:
Annua vota tamen, ſolenneſque ordine pompas
Exequerer, ſtrueremque ſuis altaria donis.
Jam Servius [i] refert in more poſitum apud
Romanos fuiſſe, ut ceſpitem aræ ſuperim- 7
ponerent, & liba ſacrificarent, quem mo-
rem Virgilius [l] his carminibus indicavit:
In medioque focos, & Diis communibus aras
Gramineas, alii fontemque, ignemque fere-
bant,
Velati lino, & verbenâ tempora vincti;
& Horatius libro primo, ubi [m] ſic ait:
Hîc vivum mihi ceſpitem, hîc
Verbenas, pueri, ponite, turaque;
nec aliò reſpexit, quum [n] dixit:
. . . . . . *poſituſque carbo in*
Ceſpite vivo
Jam verbenis ſolitas aras coronari conſtat
ex Donato [o] ad Andriam Terentii, qui ſic 8
ait: *Verbenæ quaſi herbenæ redimicula ſunt*
ararum; & ex Acrone, qui in Horatii li-
brum quartum ode undecimâ verbenis aras
teſtatur coronari; ideo Græcis dicta verbe-
na *hiera botane*, ut ex [p] Dioſcoride, Plinio-
que [q] diſcimus, quaſi *herba ſacra*. Hunc
morem aſpicit [r] Horatius, qui ſic cecinit:
. . . . . . *ara caſtis*
Vincta Verbenis avet immolato
Spargier agno;
& Terentius [s] his verbis:
Ex arâ hinc ſume verbenas tibi,
Atque eas ſubſterne . . . . . .
Verbenam verò Servius [t] putat eſſe rorem
marinum, Donstus [u] *Καταχρηστικῶς* omnes
herbas, & frondes feſtas ad aras coronan-
das ex puro loco decerptas verbenas tra-
dit appellari; nec [x] deſunt, qui laurum,
oleam, myrtum verbenam dici putent. Vi-
detur etiam focus impoſitus aræ lanâ cir- 9
cumdari conſueviſſe, quum [y] Propertius
dixerit:
Terque focum circa laneus orbit eat;
ſed negat [z] Scaliger hunc morem ſibi eſſe
obſervatum; nec alium ſanè teſtem, quàm
Propertium citare poſſumus; quapropter
ad notiora tranſeamus. In arâ vinum liba-
batur, quod Virgilius teſtatur his verbis li-
bro [a] duodecimo:
. . . . . *paterìſque altaria libant;*
alludit, & libro [b] primo, ubi leguntur hæc
verba:
Dixit, & in menſâ laticum libavit hono-
rem.
Spargebatur & vino culter, quo victima
immolabatur, ut doctiſſimus Interpres Vir-
gilii

[a] Ovid. de Ponto libr. 4. Eleg. 9. [b] Perſius Sat. 2. [c] Caſaubon. ad Sat. 2. Perſii loco ſuperiùs allato. [d] Ovid. Faſtor. libr. 4. in fine. [e] Feſtus Pompejus, ſive Paull. in V. Acerra. [f] Propert. libr. 4. Eleg. 6. [g] Hom. Iliad. α. v. 460. [h] Virg. Æn. libr. 5. [i] Servius in libr. 12. Æneid. Virgil. v. *In medioque focos &c.* [l] Idem Æn. libr. 12. [m] Horatius libr. 1. Od. 19. [n] Idem libr. 3. Od. 8. [o] Donat. ad Andriam Terentii Act. 4. Sc. 4. [p] Dioſc. libr. 4. cap. 56. [q] Plin. libr. 25. c. 9. [r] Horat. libr. 4. Od. 11. [s] Terent. in Andriâ Act. 4. Sc 4. [t] Serv. ad Eclog. 8. Virg. & ad l. 12. Æn. *Verbenâ tempora vincti.* [u] Donat. ad Terent. Andr. Act 4. Sc. 4. [x] Serv. ad Eclog. 8. Virgil. [y] Propertius libr. 4. El. 6. [z] Joſ. Scalig. ad hunc Properr. loc. [a] Virg. Æneid. libr. 12. v. 173. [b] Idem Æneid. libr. 1. circa finem.

gilii [a] aſſeverat. Præterea ſale, & farre exta victimæ ſpargebantur, & culter, & foci; Valerius [b] Maximus hujus rei teſtis adducitur, qui ſic ait: *ideoque in ſacrificiis mola, quæ vocabatur, ex farre, & ſale conſtat, exta farre ſparguntur*; & Servius in illum Virgilii [c] locum:

Et ſalſæ fruges, & circum tempora vittæ;

qui ſic loquitur: *& far, quod dicitur mola ſalſa, qua & frons victimæ, & foci aſpergebantur, & cultri, fit ex hornâ fruge, & horno ſale*; ubi diſcas far commixtum ſale [d] mo-
10 lam ſalſam in ſacris appellari, & hujuſmodi molam non ex quolibet farre, & ex quolibet ſale, ſed ex horno; unde lucem accipit [e] Horatii locus in Odis:

Si ture placarit, & hornâ
Fruge lares, avidaque porcâ.

Addit [f] Feſtus hujuſmodi far eſſe toſtum debuiſſe, quod his verbis aſſeverat: *mola etiam vocatur far toſtum, & ſale ſparſum, quod eo molito hoſtiæ aſperguntur*; hinc in ſacris crebra mentio farris, & ſalis; Tibullus ait [g]:

...... omnia noctis
Farre pio placant, & ſaliente ſale;

& Ovidius [h] libro primo Faſtorum:

Imponit libum, farraque mixta ſale;

& alio [i] in loco:

Ante Deos homini quod conciliare valeret,
Far erat, & puri lucida mica ſalis;

& [l] Horatius:

Mollibit averſos Penates
Farre pio, & ſaliente micâ.

Hanc molam ὐλοχύτας Græci appellabant,
11 Homero [m] teſte, qui Iliadis libro primo ſic ait:

Α'υτὰρ ἐπεί ῥ' ἔυξαντο, κὴ ὐλοχύτας προβάλοντο.

Sed mola Græcorum [n] fiebat ex hordeo, non ex farre, ex hordeo, inquam, non molito, neque toſto, & e ſale; quapropter ab Euſthatio [o] mola definitur *κριθαὶ μεθ' ἁλῶν, hordeum cum ſale*; quo in loco doctiſſimus interpres fundi ſuper aram molam ſolere teſtatur, & id genus πρόθυμα appellari, quia ſacrificio proluderet, & ante omnia Deo ſacraretur, quaſi quædam primitiæ; propterea quod hordeum primum ex frugibus inventum diceretur, quum homines glande veſci deſierunt; qua de causâ putat hordeum κριθὴν dici ἀπὸ τῦ διακρίνειν, nimirum *a ſecernendo*; quòd quum antea homines iisdem, quibus belluæ, alimentis victitarent, hordeum repertum hominum victum a victu belluarum ſecreverit. Ad ejus rei memoriam inſtaurandam in ſacrificiis primum Deo dicabatur, quia primus fuerat hominibus proprius cibus; qua de causâ & Romani ad hunc uſum farre utebantur, quod id primum frumenti genus fuiſſet, quo Priſci veſcerentur, ut apud [p] Plinium Verrius tradit, qui trecentis annis Romanos non alio frumento, quàm farre victitaſſe memoriæ prodidit. Ex ipsâ etiam 12
victimâ libamina prima petebantur; nam antequam victima cæderetur, ſetæ in ipſius fronte carpebantur, & injiciebantur foco; quod [q] Virgilius indicavit his verbis:

Et ſummas carpens media inter cornua ſetas
Ignibus imponit ſacris, libamina prima.

Alludit & [r] Statius libro quarto Thebaidos:

...... jamque ardua ferro
Signati capita, & frugum libamine puro,
In vulnus cecidere greges.....

& [ſ] Homerus:

Α'λλ' ὅγ' ἀπαρχόμενος κεφαλῆς τρίχας ἐν πυρὶ βάλλεν.

Euſtathius teſtatur particulas etiam ex ſingulis hoſtiæ membris amputari, & imponi 13
femoribus, ut eodem igne concremarentur; nam ubi hæc omnia ſuper altare congeſta fuerant, in ignem ponebantur, adolebanturque tura, & odores, & femora cum adipe, & particulæ animantis, & exta; hinc [t] Virgilius ait:

Inde neque impoſitis ardent altaria fibris.

Fibræ quippe ſunt extremitates extorum, & præcipuè jecoris; & alibi clariùs [u] dixit:

Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuperque oleum fundens ardentibus extis;

& Homerus [x] femora victimæ comburi ſolita teſtatur his verbis:

Α'υτὰρ ἐπεὶ κατὰ μῆρ' ἐκάη

& alio [y] in loco:

Η" εἰ δή ποτέ σοι κατὰ πίονα μηρί' ἔκηα
Ταύρων, ἠδ' αἰγῶν, τόδε μοι κρήηνον ἐέλδωρ.

Reliquas victimæ partes, qui ſacrificabant, comedebant, præterquam in eo ſacrifi- 14
cii genere, in quo tota victima flammis abſumebatur; quod ob eam cauſam Holocauſtum [z] dicitur ἀπὸ τῦ καίειν ὅλον: quod ſacrificii genus, qui uſurpabant, totam victimam aræ imponebant; quod ſacrum contrarium erat Perſarum ſacris, qui ex victimâ nihil, aut omentum dumtaxat

adole-

[a] Servius ad libr. 12. Æneid. Virgil. v. *Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro &c.* [b] Valer. Max. libr. 2. cap. 1 §. ultim. de modo comedendi antiquorum. [c] Virgil. Æneid libr. 2. [d] Plin. libr. 18. cap. 2. [e] Horat. libr. 3. Od. 23. [f] Feſtus in V Mola. [g] Tibull libr. 3. Eleg. 4. [h] Ovid. Faſtor. libr. 1. v. 128. [i] Ovid. Faſt. libr. 1. [l] Horatius libr. 3. Od 23. [m] Homer. Iliad. α. v. 458. [n] Plutarch. in Problem. cap. 119. [o] Euſtathius in Hom. Iliad. α. [p] Plinius libr. 18. c 7. [q] Virgil. Æneid. libr. 6. [r] Stat. libr. 4. Theb. v. 461. [ſ] Homer. Odyſſ. ξ. v. 422. [t] Virgil. Georg. libr. 3. [u] Idem Æneid. libr. 6. [x] Hom. Il. α. v. 464. [y] Idem Iliad α v. 40. [z] Voſſius in Etymolog. in V. Holocauſtum.

adolebant; quò Catullus aſpexit his verbis [a]:

Nam Magus ex matre, & gnato gignatur oportet,
Si vera eſt Perſarum impia relligio;
Gnatus ut accepto veneretur carmine Divos,
Omentum in flammâ pingue liquefaciens.

Quod idcirco faciebant, quòd animam ſolam animantis Deo ſacrandam arbitrabantur; hanc ſolam eſſe dignum Deo donum, nec hoſtiarum nidore, ſed animâ Numen delectari. Interdum [b] & apud alias gentes
15 non victimam aris admovebant, nec ſanguine Deos placabant, ſed tus, vel placentam altaribus imponebant; hinc Lucianus de ſacrificiis ait: *προσάγουσι τὰς θυσίας, βοῦν μὲν ἀρότηρα ὁ γεωργὸς, ἄρνα δὲ ὁ ποιμὴν, καὶ αἶγα τις αἰπόλος, ὁ δέ τις λιβανωτὸν, ἢ πόπανον,* hoc eſt: *adducunt ad ſacrificandum bovem aratorem agricola, agnum paſtor, & capram caprarius, aliquis verò tus, vel placentam*: & Jovi [c] Hypato ſacrum facientes, ut auctor eſt Pauſanias, neque victimam ullam, neque vinum adhibebant; & [d] Athenis fuit ara Miſericordiæ, quam nullâ cæde victimarum cruentari, ſed perfundi lacrymis miſerorum, & ornari ſertis conſueviſſe Statius declarat [e] his verſibus:

Urbe fuit mediâ nulli conceſſa potentum
Ara Deûm; mitis poſuit Clementia ſedem,
Et miſeri fecere ſacram, ſine ſupplice nunquam
Illa novo, nullâ damnavit vota repulsâ;
Auditi quicunque rogant, noctesque, dieſque
Ire datum, & ſolis Numen placare querelis.
Parca ſuperſtitio; non turea flamma, nec altus
Accipitur ſanguis, lacrymis altaria ſudant,
Mæſtarumque, ſuper libamina, ſerta comarum
Pendent, & veſtes mutatâ ſorte relictæ.

Et in inſula [f] Delo fuit Apollinis genito-
16 ris ara, quæ nullo victimarum cruore colebatur; & Paphiæ [g] Veneris ara ſertis dumtaxat, & turis acervis onerabatur; quò Virgilius libro primo reſpexit his [h] verbis:

Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſque reviſit
Læta ſuas, ubi templum illi, centumque Sabæo
Ture calent aræ, ſertiſque recentibus halant.

Sed ne longiùs evagemur, & eò, unde digreſſi ſumus, revertamur; hæc, quæ aris imponi diximus, ſunt honores, quibus ne careat, Virgiliana Juno pertimeſcit; & meritò pertimeſcit; nam his, quibus gaudemus, ne ſpoliemur, facilè metuimus; Juno autem, utpote Dea, gaudet honoribus, qui ab hominibus deferuntur; nam, ut ait Euripides,

Ἔνεστι γὰρ δὴ κἀν θεῶν γένει τόδε,
Τιμώμενοι χαίρουσιν ἀνθρώπων ὕπο,

hoc eſt:

Id quippe generi eſt inſitum Cæleſtium;
Honore gaudent affici Mortalium.

DISSERTATIO XLII.

Ubi de Sacrificiis agitur.

Sacrificantes puros eſſe corpore, mente, ac veſte oportebat; ideo vaſa erant in templis ad lavandum, quæ Perirrhanteria nuncupabantur; & a ſacris arcebantur venereâ voluptate impuri; veſtis autem pura dicebatur, quæ nec obſtita, nec fulgurita eſſet. Veſtibus, quibus in funere uſi fuerant, Θ inſcribebant, quæ verò fulmine tactæ fuerant, K; quibus litteris mortem, & fulmen ſignificabant. Color albus Deo gratiſſimus; hinc Romani in ſpectaculis candidâ veſte utebantur. Hoſtiarum aliæ dicebantur animales, injuges aliæ, aliæ bidentes, quibus continentur, ut Nigidius affirmat, hoſtiæ omnes bimæ; licèt quidam ſint arbitrati oves tantùm ſignificari; præcipuè tamen hoc vocabulum ovibus convenit; & ita appellatæ ſunt quaſi biennes.

QUum Virgilii locum explicaremus heſterno die, ubi Poëta ſummus inducit Junonem ita loquentem [i]:

...... & quiſquam numen Junonis adoret
Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem?

quid in ſacrificiis aræ ſoleret imponi, hoc eſt, quid Diis adoleretur, diximus, Auditores; nunc operæpretium eſt, quid in ſacrificiis fieret, antequam donis aræ cumularentur, exponere; quæ etſi ad præſentem Virgilii locum illuſtrandum minimè pertinebunt, multis aliis ejuſdem Auctoris locis afferent lucem. Qui ſacrificabant
igitur, aquâ purgabantur, ut puri ſacra 1
tractarent; hinc Homerus ſacrificium deſcribens, quod Græci fecerunt Apollini, primùm omnium, qui ſacrum adminiſtrabant, facit lavantes [l] manus:

 Χερνί-

[a] Catull. epigr. 91. [b] Pauſan. in Arcadic. ſive libr. 8. [c] Pauſan. in Attic. ſive libr. 1. [d] Idem Pauſ. in Attic. ſive libr. 1. Diodor. Sicul. libr. 13 Stat. libr. 12. Thebaid. & Claudian. de Bello Gildonic. [e] Stat. libr. 12. Thebaid. v. 481. [f] Cloatius Verus libr. 2. Ordinatorum apud Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 6. & Cenſorin. de Die Natal. cap. 2. [g] Empedocl. apud Athen. libr. 12. & Corn. Tac. Hiſtor. libr. 2. [h] Virgil. Æneid. libr. 1. v. 419. [i] Virgil. Æn. libr. 1. [l] Homer. Iliad. α. v. 449.

Χερνίψαντο δ' ἔπειτα, inquit, *καὶ οὐλοχύτας ἀνέλοντο*:

& Ovidius libro quarto faſtorum hunc ritum tangit his verbis:

His Dea placanda eſt, hæc tu converſus ad ortus
Dic quater, & vivo perlue rore manus;

& [a] Tibullus, qui ſic ait:

Quidve, piè dum ſacra colis, pureque lavari
Te memini, & puro ſecubuiſſe toro?

& Propertius, qui libro quarto ita loquitur [b]:

Spargite me lymphis, carmenque recentibus aris
Tibia Mygdoniis libet eburna cadis.

Ad [c] hunc uſum habebant in templis va-
2 ſa, quæ *περιῤῥαντήρια* Græci nuncupant, quorum meminit Herodotus libro primo, ubi duo *περιῤῥαντήρια* alterum ex auro, alterum ex argento tradit a Crœſo Apollini Delphico dedicata, & Heraclides Ponticus, & Lucianus; unde *περιῤῥαντηρίοις χρῆσθαι* apud Clementem [d] Alexandrinum eſt aquâ corpus aſpergere; omninoque dabant operam, ut puro corpore Deorum opem implorarent. Hinc Hector apud Homerum negat ſe e pugnâ reverſum, & pulvere, & cruore ſordidum Jovi vinum libaturum, & vota [e] ſuſcepturum.

Χερσὶ δ' ἀνίπτοισι Διῒ λείβειν αἴθοπα οἶνον
Ἅζομαι, οὐδέ πῃ ἔστι κελαινεφέϊ Κρονίωνι
Αἵματι, καὶ λύθρῳ πεπαλαγμένον εὐχετάασθαι:

quos verſus ita interpretamur:

Illotis manibus vinum libare Tonanti
Relligio eſt, precibuſque Jovis depoſcere pacem
Non fas, quum fœdet me mixtus ſanguine pulvis.

3 Nec purum modò corpus aris admovebant, ſed etiam mentem; Tibullus [f] edicit, ne quis ad aras accedat, qui non caſtitatem coluerit:

Vos quoque abeſſe procul jubeo; diſcedite ab aris
Queis tulit heſternâ gaudia nocte Venus;

& in quibuſdam ſacris accepimus longam a venereis voluptatibus abſtinentiam ſolitam imperari. Puro autem corpori, animoque veſtis congruebat, quam puram ſumere ſolebant ſacrificaturi; hinc Tibullus jubet ſacra [g] facturos

...... *purâ cum veſte venire,*
Et manibus puris ſumere fontis aquam;

& Virgilius ait [h] libro duodecimo:

...... *puraque in veſte Sacerdos*
Setigeræ fetum ſuis, intonſamque bidentem
Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.

Puram autem veſtem Feſtus [i] interpreta-
tur non obſtitam, non fulguritam, non fu- 4
neſtam, non maculam habentem; Servius autem [l], *pura*, inquit, *dicitur veſtis, qua feſtis diebus uti conſueverant ſacra celebraturi, ut neque funeſta ſit, neque fulgurita, neque maculam habeat* Θ, Κ; ubi notes, veſtibus, quibus uſi fuiſſent in funere, inſcribi Θ litteram ſolere, quæ *θάνατον* ideſt *mortem* ſignificaret; quæ verò fulmine eſſent afflatæ, Kappa notari, quæ *κέραυνον* hoc eſt *fulmen* ſignificaret; nec igitur feralibus miniſteriis pollutam, nec tactam fulmine, nec ullâ labe notatam, nec obſoletam eſſe veſtem ſacrificantium oportebat; Donatus etiam [m] vult eſſe candidam, nec purpuræ variatam picturis. Et ſanè [n] albus color Deo gratiſſimus habebatur; hinc Ægyptii Sacerdotes [o] lineâ veſte utebantur; ex eo genere lini, quod xylinon dicitur, cujus candori nullus candor poterat comparari; & apud Athenienſes Solonis lege cautum eſt, ne quis in Panathenæis pompam in coloratâ veſte ſpectaret; quia decebat ſacro ſpectaculo non intereſſe niſi indutum eo veſtimento, quod Deæ gratiſſimum videretur. Nec aliâ ratione Romani amicti
candidâ veſte ſpectabant, niſi quia in lu- 5
dis honos Diis habebatur; de qua re lepidum Martialis extat Epigramma de Horatio quodam hujus moris [p] contemptore:

Spectabat modò ſolus inter omnes
Nigris munus Horatius lacernis,
Quum plebs, & minor ordo, maximuſque
Sancto cum duce candidus ſederet;
Toto nix cecidit repente Cælo;
Albis ſpectat Horatius lacernis.

Et hæc quidem ad ſacrificantes pertinent,
illa verò ad hoſtias; hoſtiarum duo genera 6
fecere [q] ſcriptores juris pontificii; unum genus placuit eſſe earum, quarum extis inſpectis Numinum voluntas exploratur; alterum, in quo ſola anima Deo conſecratur; & ad id genus reſpexiſſe Virgilium volunt, quum Entellum inducit Eryci bovem immolantem, quem præmium victoriæ de Darete pugilatu fuerat conſequutus, & ad hunc modum [r] loquentem:

Hanc

[a] Tibullus libr. 1. Eleg. 3. [b] Propert. libr. 4. Eleg. 6. [c] Suid. in V. *Περιῤῥαντήρια*. [d] Clemens Alexandrin. Strom. libr. 1. [e] Hom. Iliad. ζ. v. 266. [f] Tibullus libr. 2. Eleg. 1. [g] Idem Tibullus ibid. [h] Virgilius libr. 12. v. 168. [i] Feſtus, ſive Paullus in V. Pura. [l] Serv. ad libr. 12. Æneid. Virg. v. 168. [m] Donatus ad eundem Virg. loc. [n] Donatus ibidem, & Cicer. libr. 2. de Legib. [o] Plinius libr. 19. cap. 1. Apulejus in Apologiâ prim. & Philoſtratus in Vitâ Apollonii libr. 3. cap. 4. [p] Martialis libr. 4. epigramm. 2. [q] Trebatius libr. 1. de Religionibus apud Macrob. libr. 3. Saturnal. cap. 5. [r] Virgil. Æneid. libr. 5.

Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Doretis.

Et hujus generis hoſtias animales nuncupabant, quia, ut conſtat ex allato Virgilii loco, nihil aliud, quàm anima, dicabatur. Rurſus [a] hoſtiæ eximiæ dicebantur, quòd propter excellentem ſpeciem eximerentur e grege, quò pertinere putant Virgilii carmen [b]:

Quattuor eximios præſtanti corpore tauros.

Dicebantur & [c] injuges hoſtiæ, quæ non-
7 dum paſſæ fuerant jugum, quod genus hoſtiarum Virgilius ſignificavit his [d] verbis:

..... & intactâ totidem cervice Juvencas.

Præterea hoſtiæ [e] bidentes vocabantur, non oves tantùm, ut quidam ſunt arbitrati, ſed omnes bimæ hoſtiæ, ut [f] Nigidius affirmavit, quas appellari bidentes voluerunt, quaſi biennes, & immiſſâ litterâ *D* bidennes, vel [g] bidentes; quòd eâ ætate duos dentes ceteris altiores, vel duos ordines haberent dentium; hoc autem vocabulum præcipuè convenit ovibus, ut ex his Virgilii verſibus [h] conſtat:

Centum lanigeras mactabat rite bidentes;

& [i]:

..... cædit quinas de more bidentes,
Totque ſues, totidem nigrantes terga juvencos.

& [l]:

Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos
Præſtiterit. totidem lectas de more bidentes.

8 Et ſanè oves bimæ ſacrificiis aptiores, non boves; boves enim quinquennes rei divinæ legebantur; ideo princeps Græcorum poëtarum Agamemnonem facit immolantem Jovi quinquennem [m] bovem:

Αὐτὰρ ὁ βοῦν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
Πίονα, πενταέτηρον ὑπερμενεῖ Κρονίωνι·

qui verſus ita explicantur:

Ipſe bovem mactat magnorum ductor Achivûm
Pinguem, quinquennem tibi, Rex invicte Deorum.

DISSERTATIO XLIII.

Qua de Sacrificiis agitur.

Quæ deſiderarentur in hoſtiis. Clitumnus fluvius Faliſcorum faciebat plerumque candidos boves. Victimæ albæ Diis acceptiores. In quo differat victima ab hoſtiâ. Victima appellata eſt, quòd ob victos hoſtes immolaretur. Maxima victima taurus eſt, ovis autem maxima hoſtia propter manſuetudinem. Quæ eſſent hoſtiæ majores.

Quum de ſacrificiis ageremus, Auditores, de his, qui ſacrificabant, diximus, & quid agerent, antequam ad ſacrum accederent, & qua veſte induerentur; tum de hoſtiis verba facere cœperamus, & extremo loco aliquot hoſtiarum genera recenſuimus; hodierno die ſermonem de iiſdem hoſtiis habere pergemus; ac primum videndum, quoniam non quaslibet hoſtias, ſed lectas immolari multis Auctorum locis admonemur, quænam potiſſimùm hoſtiæ legerentur. Servius [n] tradit eas victimas idoneas eſſe ſacris, quæ non haberent caudam aculeatam, nec linguam fiſſam, nec nigram; t
Julius Pollux victimas, quæ aris admoverentur, eſſe cenſet oportere integras, perfectas inlæſas, atque ſanas, quæ omnibus membris utantur, neque mutilæ ſint, neque diſtortæ, rectis membris, nec extremis partibus amputatis deformes, & ex quibus nihil ablatum, deraſum ſit; Plinius [o] autem vitulum non eſſe idoneum ſacrificio aſſeverat, niſi articulum ſuffraginis caudâ contingat; quòd, ut opinor, in vitulis probabatur caudæ longitudo; ex quo Maro laudat [p] bovem,

Quæ gradiens imâ verrit veſtigia caudâ.

Omninoque curabant, ut victimæ, quæ Diis immolarentur, tales eſſent, ut culpari non poſſent; hinc Ovidius dixit:

Victima labe carens, & præſtantiſſima formâ,
Siſtitur ante aras......

& [q] Lucanus:

...... ſacris tunc admovet aris
Electâ cervice marem......

In triumphis etiam candidæ victimæ quærebantur, & quis Clitumnus [r] fluvius Fa- 2
liſco-

[a] Macrobius Saturnal. libr. 3. cap. 5. [b] Virg. Georgic. libr. 4. in fine. [c] Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 5. [d] Virg. Georg. libr. 4. in fin. [e] Aul. Gell. libr. 16. cap. 6. [f] Nigidius de Extis apud Aul. Gell. ibid. [g] Jul. Hyginus libr. 4. de Vergil. apud Aul. Gell. ibid. [h] Virgilius Æneid. libr. 7. [i] Idem Virgil. Æneid. libr. 5. [l] Idem Æneid. libr. 6. [m] Homer. Iliad. β. v. 403. [n] Servius ad libr. 6. Æneid. Virgilii v. *lectas de more bidentes*. [o] Plinius libr. 8. cap. 45. [p] Virgil. Georg. l. 3. [q] Lucan. libr. 1. [r] Virgil. Georg libr. 2. & Servius ad hunc libr. v. *Hinc albi Clitumne &c.* Plinius libr. 2. cap. 103. Ovid. libr. 3. Amor. El. 12. Propert. libr. 2. Eleg. 19. & Stat. libr. 3. Silv. 4.

liſcorum faciebat plerunque candidos boves, Faliſci boves in ſacris triumphalibus mactabantur. Quapropter [a] Claudianus cecinit:

Quin & Clitumni ſacras victoribus undas,
Candida quæ Latiis præbent armenta triumphis,
Viſere cura fuit ......

& [b] Ovidius:

Candidaque adductâ collum percuſſa ſecuri
Victima purpureo ſanguine tingit humum;

& apud Ammianum [c] Marcellinum, quum Marcus Imperator ſummâ ope bellum appararet, vulgò jactatum: *λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι, ἢν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα*: hoc eſt: *albi boves Marco Cæſari; ſi tu viceris, nos occidimus*; & niſi candidos boves reperiſſent, cretâ ſolebant dealbare; Juvenalis [d]:

..... duc in capitolia magnum,
Cretatumque bovem ......

Nec in triumphis modò, ſed in omnibus
3 ſacris albæ victimæ probabantur; hinc apud Virgilium Dido ſacrificat candentem vaccam [e]:

Ipſa tenens dextrâ pateram pulcherrima Dido
Candentis Vaccæ media inter cornua fundit;

& Juvenalis duodecimâ ſatyrâ Junoni, Minervæque agnam candidam [f] cædit:

..... niveam Reginæ cædimus agnam;
Par vellus dabitur pugnanti Gorgone Maurâ;

& [g] Virgilianus Chloanthus Diis marinis candidum taurum pollicetur:

Dii, quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
Conſtituam ante aras voti reus.....

& [h] Arnobius teſtatur antiquitus in Albano monte non alios tauros mactare licuiſſe, quàm eos, qui inſigni corporis candore præſtarent; & Ovidius boves albos a Conſulibus, quum Superis gratias agerent, immolari declarat his [i] verbis:

Nunc pro Cæſaribus, Superis decernere grates,
Albaque opimorum colla ferire boum.

Atque hæc in hoſtiarum corpore Veteres
4 requirebant, probabantque; nec prætereundum, quoniam de hoſtiis dicimus, diſcrimen, quod inter hoſtiam, & victimam intercedit; neque enim, licèt videantur eſſe, ſunt idem; nam hoſtia a quolibet ſacerdote, victima unius victoris dextrâ immolatur, Ovidio [l] teſte, qui dixit:

Victima, quæ cecidit dextrâ victrice, vocatur.

Hoſtia [m] dicebatur ea, quæ, quum ad bellum proficiſcebantur, ſacrificabatur; victima, quæ hoſtibus perdomitis propter victoriam mactabatur; hinc Feſtus affirmat [n] victimam eſſe dictam, propterea quod ob hoſtes victos immolaretur; & Servius [o] ait: *Hoſtiæ dicuntur ſacrificia, quæ ab his fiunt, qui in hoſtem pergunt; victimæ verò ſacrificia, quæ poſt victoriam fiunt.* Addit aliud diſcrimen [p] Fronto, & hoſtiam minorem eſſe, victimam majorem aſſeverat. Maxima victimarum taurus habebatur, quum Virgilius libro ſecundo Georgicorum dicat: 5

...... & maxima taurus
Victima......

Ovis autem hoſtiarum, ut Feſto [q] Pompejo credi convenit non mole corporis, ſed præſtantiâ, & quia Diis propter manſuetudinem gratiſſima crederetur. Atque hæc fuit maxima victima, & maxima hoſtia; majores verò hoſtiæ quæ toties a Livio [r] dicantur, videtur ipſe Livius [ſ] explicare, qui libro vigeſimo ſecundo ſic loquitur: *decretum, ut ea prodigia partim majoribus hoſtiis, partim lactentibus procurarentur*; ex quibus colligas majores hoſtias fuiſſe jam adultas, &, ut Horatii verbis utar, lacte depulſas; tam enim ſunt hoſtiæ majores illæ, quas Horatius Julio cenſet immolandas, quum [t] ait:

Te decem tauri, totidemque vaccæ;

quàm vitulus ille, quo ſe rem divinam facturum profitetur his [u] verbis:

Me tener ſolvet vitulus relictâ
Matre, qui largis juveneſcit herbis
In mea vota,
Fronte curvatos imitatus ignes
Tertium Lunæ referentis ortum.

Sed quum ſatis multa dixerimus, Auditores, & de generibus hoſtiarum, & quæ hoſtiæ maximè probarentur, & qua re hoſtiæ victimis differant; jam ſunt ad aras victimæ, ſive hoſtiæ admovendæ; in quo illud obſervatum, quod Plinius libro [x] octavo naturalis hiſtoriæ tradit, vitulo, qui fuerit ad aras humeris hominis allatus, non ferè litari; nec acceptum Deo ſacrificium videbatur, quotieſcumque ſeſe victima ab arâ retraxiſſet [y], ſed ſponte ſtare victimam o- 6
por-

[a] Claudian. carm. 28. v. 506. [b] Ovid. libr. 4. Triſtium Eleg. 2. [c] Ammianus Marcell. libr. 16. de Conſt. triumph. [d] Juven. Sat. 10. v. 65. [e] Virg. Æn. l. 4. [f] Juvenalis Sat. 12. v. 3. [g] Virg. Æn. libr. 5. [h] Arnob. adverſ. Gent. libr. 2. [i] Ovidius libr. 4. de Ponto Eleg. 9. ad Græcinum. [l] Ovid. Faſtor. libr. 1. [m] Idem Ovidius ibid. [n] Feſtus in V. *Victima*. [o] Servius ad libr. 1. Æneid. Virgil. [p] Cornel. Fronto in libr. different. in fine, & Iſidorus libr. 6. vel 7. cap. 19. [q] Feſtus Pompejus, ſive Paullus in V. *Maximam Hoſtiam*. [r] Liv. libr. 21. & libr. 26. 27. & 28. & libr. 30. &c. [ſ] Livius libr. 22. in princ. [t] Horat. libr. 4. Od. 2. [u] Horat. eodem loco. [x] Plin. libr. 8. cap. 45. [y] Val. Maxim. libr. 1. cap. 6. Servius ad libr. 2. Æneid. verſ. *& magno mercentur Atridæ*, & Ammian. Marcellin. libr. 24.

portebat; quò quidam putant Virgilium reſpexiſſe, quum [a] dixit:

Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram.

Nec [b] inornata victima ducebatur, ſed ejus cornua auro liniebantur [c] Virgilius:

Et ſtatuam ante aras auratâ fronte juvencum;

& Martialis [d] libro nono:

Caſurum tibi ruſticas ad aras
Ducam cornibus aureis juvencum;

& [e] Juvenalis:

...... & auratam Junoni cæde juvencam;

& [f] Plinius libro trigeſimo tertio id teſta-
7 tur his verbis: *Deorum verò honori in ſacris nihil aliud excogitatum eſt, quàm ut auratis cornibus hoſtiæ majores dumtaxat immolarentur*; & Tertullianus de coronâ militis: *hinc tibi, Juppiter, bovem cornibus auro coronatis vovemus eſſe futurum*. Præterea hoſtiæ vittis ornabantur, & ſertis; hinc [g] Virgilius ait:

Victori velatum auro, vittiſque juvencum;

& libro ſecundo Sinonem, qui ſe aræ deſtinatum a Græcis mentitur, ſic inducit loquentem:

...... vos aræ, enſeſque nefandi,
Quos fugi, vittæque Deûm, quas hoſtia geſſi;

& [h] rurſus:

...... mihi ſacra parari,
Et ſalſæ fruges, & circum tempora vittæ;

& apud [i] Ovidium Pythagoras de bove, quæ aræ, ut immoletur, admovetur, ſic loquitur:

..... vittis præſignis, & auro
Siſtitur ante aras, auditque ignara precantem.

DISSERTATIO XLIV.

In qua de Sacrificiis diſſeritur.

Coronare *ſignificat* implere. *Quum in ſacrificiis jubebantur favere linguis, ſilentium imperari tradunt Seneca, Donatus, Feſtus, & Euripides; vel jubebantur, ut boni ominis verba dicerent, ſicut Servius, Acron, & Porphyrion putant. quod etiam ex Ovidio colligitur. Ex quibus rebus conficeretur mola ſalſa.*

Ariſtoteles [l] apud Athenæum confirmat coronis plenitudinem quandam ſignificari, quum Homero teſte *coronare* ſit *implere*; non ergo mirum, ſi quum nihil Deo, niſi plenum, perfectumque oporteat dedicare, coronâ inſigniretur, quidquid Deo offerebatur; immo etiam Deorum ſimulacra coronabantur; ideo Propertius [m] dixit:

Ut caput in magnis ubi non eſt tangere ſignis,
Ponitur hic imos ante corona pedes.

Sed præcipuus uſus coronarum in ſacrifi- 1
ciis; nam & qui ſacrificabant [n] coronâ cingebant caput, & [o] altare, focique coronabantur, & victimæ ſertis inſignes ducebantur; & certè nunquam juſtiore titulo uſurpatæ coronæ, quàm quum Diis honos habebatur, quæ, Plinio [p] teſte, vetuſtiſſimis temporibus, ſolis Diis tribuebantur, ſolos Deos ambiebant; ſed & ſacerdotes, & eorum miniſtros, & aras, focoſque coronatos fuiſſe alio loco diximus, Auditores; in præſentiâ verò de victimis diſſerendum. Victimas igitur coronatas ſolitas aris admoveri teſtatur Plinius [q] libro decimoſexto capite quarto, ubi ſic loquitur: *poſtea Deorum honori ſacrificantes ſumpſere, victimis ſimul coronatis*: teſtatur Tertullianus libro de coronâ militis, ubi verbis his utitur: *ipſæ denique fores, ipſæ hoſtiæ, & aræ, ipſi miniſtri, & ſacerdotes eorum coronantur*: alludit, & [r] Juvenalis ſatyrâ decimatertiâ, qui ſic ait:

Prodigioſa fides, & Thuſcis digna libellis,
Quæque coronatâ luſtrari debeat agnâ.

Nec ambigendum, quin eâ fronde victimæ 2
coronatæ ducerentur, quæ Deo, cui ſacrum

---

[a] Virgil. Georgic. libr. 2. [b] Plin. libr. 33. cap. 3. in princip. [c] Virgil. libr. 9. Æneid. [d] Martialis libr. 9. epigr. 43. [e] Juvenal. Sat 6. v. 48. [f] Plinius libr. 33. cap. 3. [g] Virgil. Æn. l. 5. [h] Idem eod. libr. 2. [i] Ov. Met. l. 15. fab. 2. [l] Ariſtot. in Conviv. apud Athen. l. 15. c. 5. [m] Propert. l. 2. Eleg. 10. [n] Virgil. libr. 3. Æneid. v. 82. T. Livius libr. 23 de Q. Fabio Pictore, Plato de Republic. libr. 1. & Dio Chryſoſt. Orat. 30. [o] Cornel. Tac. libr. 4. Hiſtor. & Arnob. adverſ. Gentes libr. 7. [p] Plin. libr. 16. cap. 4. [q] Plinius ibidem. [r] Juvenal. Sat. 13. v. 62.

crum fiebat, haberetur accepta; itaque Jovis [a] hoſtiæ æſculo, Veneris [b] myrto, Apollinis [c] lauro, Bacchi [d] hederâ, Herculis populo [e], Sylvani cupreſſu, Minervæ olivâ redimitæ immolabantur. Ubi verò ſic ornata victima ad aram fuerat, antequam ſacrificium inchoaretur, qui aderant, omnes favere linguis jubebantur; hinc Martialis [f] dixit:

Linguis omnibus, & ſavete votis;

& [g] Virgilius:

Ore favete omnes, & cingite tempora ramis;

& [h] Tibullus:

Quiſquis ades, linguâ vir, mulierque fave;

& Ovidius [i] libro decimo quincto:

...... Cognovit Numina caſtus
Evinctus vittâ crines albente ſacerdos;
En Deus eſt, Deus eſt; animis, linguiſque favete;

alludit & Horatius [l] his verbis:

Odi profanum vulgus, & arceo,
Favete linguis......

3 Qua voce Seneca putat ſilentium imperari, cujus ea verba leguntur in libro de beatâ [m] vitâ: *& quoties mentia ſacra litterarum intervenerit, favete linguis; hoc verbum non, ut plerique exiſtimant, a favore trahitur, ſed imperatur ſilentium, ut rite peragi poſſit ſacrum, nullâ voce malâ obſtrepente;* cui Donatus aſſentitur, qui, *in ſacris*, inquit, *ore ſavere eſt ſilentium accommodare.* Quod Feſtus [n] extulit aliis verbis, qui ſic ait: *Paſcito linguam in ſacrificiis dicebatur, idest coërceto, contineto, taceto;* quibus Euripides in Hecubâ concinit, qui ſilentium in ſacris imperari confirmat; nam ſacrificium, quo Polyxena eſt immolata, deſcripturus his verbis per præconem ſilentium factum eſſe tradit:

Σιγᾶτ᾽, Α᾽χαιοὶ, σίγα πᾶς ἔςω λέως

4 Mihi tamen & ſilentium his verbis imperari videtur, &, ut bonis verbis utatur populus, admoneri; nec aliud ſignificare favete linguis, quàm aut tacete, aut bona verba dicite, quod Servius aſſeverat hoc modo: *nam in ſacris taciturnitas neceſſaria eſt, quod etiam præco magiſtratu ſacrificante dicebat: favete linguis, favete vocibus, hoc eſt bona omina habete, aut tacete;* quod ex Ovidio colligi poteſt, qui libro primo faſtorum dixit:

Proſpera lux oritur, linguiſque, animiſque favete;
Nunc dicenda bonâ ſunt bona verba die.

Nam ſi favere linguis eſſet dumtaxat ſilentium ſacris adhibere, fruſtra bonis verbis utendum Poëta præciperet; ſed hac voce nimirum, qui ſacro intererant, admonebantur, ut male ominatis verbis abſtinerent; quod Horatius [o] in ſacris pro Cæſaris victoriâ ſuſceptis faciendum eſſe præcipit his verbis:

...... vos, o pueri, & puellæ
Jam virum expertæ, male ominatis
Parcite verbis.

Ad quem locum Acron, atque Porphyrion ait: *in ſacris præcepto ſilentio edici, ut qui aderant, mali ominis verbis parcerent;* ſed 5 jam ad victimam revertamur. Invergebatur vinum victimæ fronti; quem ritum Virgilius [p] tangit his verbis:

Quattuor hîc primùm nigrantes terga juvencos
Conſtituit, frontique invergit vina ſacerdos;

& [q] Lucanus:

...... jam fundere Bacchum
Cœperat, obliquoque molas inducere cultro;

& [r] Ovidius:

Rode, caper, vitem, tamen hinc, quum ſtabis ad aras,
In tua quod ſpargi cornua poſſit, erit.

Sed ſi capra immolaretur, non vino, ſed aquâ frons victimæ aſpergebatur; atque hoc modo [ſ] victima probabatur, nam ſi affuſo vino, vel aquâ immobilis perſtitiſſet, neque reluctaretur, inepta ſacrificio putabatur; neque enim rerum naturam pati credebant animal vino, vel aquâ largè perfuſum non commoveri, ſed immotum obſtupeſcere; itaque hujuſmodi hoſtiam tanquam morbidam, nec gratam Diis ab aris amovebant, & aliam adducebant. Far [t] quoque cum ſale mixtum, quod molam ſalſam diximus appellari, ſundebatur 6 in victimæ frontem; quò reſpexit Ovidius, qui de bove, qui ſacro deſtinatus, & admotus eſt aræ, ſic loquitur:

Imponique ſuæ videt inter cornua fronti,
Quas coluit fruges......

Atque id ὀλοθυτεῖν Græco vocabulo dicebatur;

a Virgil. Georg. libr. 2. & Plinius libr. 12. cap. 1. & libr. 16 cap. 4. *b* Virgil. Eclog. 7. Diodor. Sic. libr. 1. Acron ad libr. 3. Od. 4. Horatii, & Ovid. Faſtor. libr. 4. *c* Oppianus libr. 1. Cyn. & Virgil. Diod. Sicul. & Acron ibid. *d* Plin. libr. 16. cap. 34. & 35. Tibull. libr. 3. El. 6. Ovid. libr. 3. Faſt. libr. 1. Triſt. Eleg. 6. *e* Macrob. libr. 5 cap. 12. Saturnal. Pauſanias libr. 5. *f* Martialis libro 10. Epigr 87. *g* Virgil. Æneid. libr. 5. *h* Tibullus libr. 2. Eleg. 2. *i* Ovid. Metamorph. libr. 15. fabul. 50. de Æſculapio. *l* Horat. libr. 3. Od. 1. *m* Senec. de Beatâ Vitâ c. 26. *n* Feſt. ſive Paull. in V. Paſcito linguam. *o* Horat. libr. 3. Od. 14. *p* Virgil. Æneid. libr. 6. *q* Lucan. libr. 1. Pharſal. *r* Ovid. libr. 1. Faſtor. *ſ* Servius ad. Æn. libr. 4. Virgil. v. *Ipſa tenens dextrâ pateram pulcherrima Dido*, & ad libr. 6. v. *Quattuor hîc primùm nigrantes terga juvencos.* *t* Cæl. Rhodigin. libr. 12. cap. 1. & Lil. Gyrald. de Dei Gent. Syntagm. 17.

Digitized by Google

tur; Suidas [a]: *ὐλοθυτεῖν κριθὰς ἐπιχέειν τοῖς θύμασιν*: hoc eſt: *ὐλοθυτεῖν eſt aſpergere victimis hordeum*; & paulo poſt idem [b] ſcriptor: *κ̀ τὰς μὲν κριθὰς μεχρὶ νῦν ὅλας χέουσιν οἱ ἐπιθύοντες ταῖς σπονδαῖς ἐπὶ σύμβολον τῆς παλαιᾶς τροφῆς*; ubi notes diſcrimen inter molam ſalſam Romanorum, & *οὐλοχύτας* Græcorum; nam Græcorum *ὐλοχύται* hordeum non molitum, Romanorum mola far toſtum, molitumque, ut jam indicavimus. Præterea [c] ſi Diis Cœleſtibus fieret ſa-
7 crum, ita victimæ collum reſringebatur, ut ad Cœlum victimæ facies converteretur; quod *ἂυ ἐρύειν* ideſt *retro trahere* Græci dicebant, quòd victimæ collum quodammodo retro traheretur; ſin autem victima Numinibus inferis eſſet immolanda, terram, ut natura fert, ipſam ſpectare ſinebant. Quem ſacrorum morem Homerus expreſſit hoc [d] verſu:

Αὖ ἔρυσαν μὲν πρῶτα, κ̀ ἔσφαξαν, κ̀ ἔδειραν:

ad quem Homeri locum Euſtathius *ὂν πρῶτον*, inquit, *ὡς ἔθος Ἑλληνικὸν, εἰ μὲν τοῖς ἄνω ἔθυον, ἀνακλᾶν τὸν τῦ ἱερέιυ τράχηλον, ὥςε ἀφορᾶν ὡς εἰς ὐρανὸν, κ̀ ἐλέγετο τῦτ' αὖ ἐρύειν*. Deinde: *ἐὰν μέντοι ἥρωσιν, ἢ ὅλως τοῖς κατοιχομένοις ἔθυον, κάτω τὸ ἱερεῖον ἀποβλέπον ἐσφάζετο*: quæ verba non reddam latinè, quia nihil aliud, quàm ea, quæ diximus, continent. Quid autem *αὖ ἐρύειν* verbum ſignificaret, Sophocles indicavit, qui quum idem, quod Homerus, exprimere vellet, dixit:

Ἄνω τρέπων ἔσφαζεν.

DISSERTATIO XLV.

Quæ de Sacrificiis eſt quincta.

Popæ, ſacrificuli, victimarii, & cultrarii iidem erant; alii tamen victimarios diſtinguunt a cultrariis. Cultrum, quo victimæ jugulum fodiebatur, nonnulli ſeceſpitam dictum tradiderunt: Paulus tamen tradit uſos ad ſecandum libum, quod ſecium vocabatur; ſed ait alios arbitrari ſeceſpitam eſſe ſecurim, alios cultellum, alios dolabram. Ex multis Auctoribus jugulari conſueviſſe victimas conſtat; & etiam ſecuri, vel malleo percuti; quare probabile videtur, hoſtias majores priùs percuti, deinde jugulari ſolere.

JAm ſacrificii reliquis partibus explicatis ad immolandam victimam veniamus, Auditores. Victimas plerumque cædebant [e] popæ, qui & victimarii [f] vocabantur; hinc Philoxeni gloſſæ popam ajunt dici *θυτὴν*, quaſi *ſacrificulum*, hi ſuccincti ſacerdotibus miniſtrabant; quapropter Proper-
tius [g] dixit: 1

Illa dies hornis cædem denunciat agnis,
Succinctique calent ad nova lucra popæ;

& [h] Lucanus:

Cornua ſuccincti premerent quum torva miniſtri.

Quòd autem popæ helluones haberentur, Perſius [i] popam ventrem appellavit:

...... *aſt*, inquit, *illi tremat omento popa venter.*

Hi videntur victimæ jugulum cultro per-
fodiſſe; nam Virgilius libro quarto Ænei- 2
dos ita victimam Trojanos deſcribit immolantes:

Subjiciunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suſcipiunt pateris, ipſe atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum, magnæque ſorori
Enſe ferit, ſterilemque tibi, Proſerpina, vaccam;

& libro quarto Georgicorum Cyrenen ſic inducit monſtrantem, quo ſacrificii genere placet Orphei [l] manes:

Quattuor bis aras alta ad delubra Dearum
Conſtitue, & ſacrum jugulis demitte cruorem,
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.

Apulejus [m] quoque libro primo victimas jugu-

[a] Suidas in Voce *Οὐλοθυτεῖν*. [b] Suidas in eadem Voce. [c] Interpres Apollon. ad libr. 1. Argon. [d] Homer. Iliad α. verſ. 459. [e] Propertius libr. 4. Eleg. 3. Perſius Satyr. 6. verſ. 74. Suetonius in Vitâ Caligulæ cap. 32. [f] Tit. Livius decad. 5. libr. 1. Valer. Maxim. libr. 1. cap. 1. num. 12. de Publ. Cornel. Lampridius in Vitâ Commodi, & l. ult. ff. de jure immunit. [g] Propertius libro 4. Eleg. 3. [h] Lucanus libro 1. [i] Perſius Satyr. 6. verſ. 74. [l] Virgilius Georgic. libro 4. in fine. [m] Apulejus libr. 1. Metamorph.

jugulari ſolitas videtur oſtendere, quippe ita loquitur: *per jugulum ſiniſtrum capulo tenus gladium totum ei demergit, & ſanguinis eruptionem utercula admoto excipit diligenter, ut nulla ſtilla compareret uſquam. Hæc ego meis oculis aſpexi; nam etiam, ne quid demutaret, credo, a victimæ religione immiſſa dextera per vulnus illud ad viſcera penitus cor miſeri contubernalis mei Moroë bona ſcrutata protulit*; ubi & jugulatum hominem inſtar victimæ, & exceptum e jugulo profluentem cruorem, & extractum cor indicavit.

A cultro autem, quo victimas popæ jugu-
3 labant, cultrarios animadvertimus appellatos; id intelligi poteſt ex Suetonio, qui in [a] Caligulæ vitâ ſic ait: *admotâ altaribus victimâ ſuccinctus poparum habitu elato altè malleo cultrarium mactavit*. Hunc autem cultrum, quo victimæ jugulum fodiebatur, nonnulli [b] ſeceſpitam dictum tradiderunt; ſanè ſeceſpita culter fuit, quo Veteres in ſacris utebantur; ea ſic a Feſto [c] deſcribitur: *culter ferreus, oblongus, manubrio eburneo, rotundo, ſolido, vincto ad capulum auro, argentoque, fixo clavis æneis, ære cyprio, quo Flamines, Flaminicæ Virgines, pontificeſque ad ſacrificia utebantur*; ſed neutiquam affirmat uſos ad victimas jugulandas. Paulus tradit [d] uſos ad ſecandum libum, quod ſecium vocabatur; idem [e] Paulus ait alios arbitrari ſeceſpitam ſecurim eſſe, alios cultellum, alios dolabram. Contra verò ex multis Auctoribus colligas non victimæ jugulum feriri cultro, ſed cervicem ſecuri percuti; nam [f] Virgilius cecinit:

Quales mugitus, fugit quum ſaucius aram
Taurus, & incertam excuſſit cervice ſecurim;

& [g] Horatius:

Nam quæ nivali paſcitur Algido
Devota quercus inter, & ilices,
Aut creſcit Albanis in herbis
Victima, Pontificum ſecures
Cervice tinget......

& [h] Ovidius:

Colla boves niveos certæ præbere ſecuri,
Quos aluit campis terra faliſca ſuis.

Quæ carmina cum ſuperioribus pugnant;
4 in illis enim victimæ cultro in jugulum demiſſo mactari videbantur, in his autem dejectâ in cervicem ſecuri immolari; ſed inter ſe conciliari poſſunt, ſi dicamus, tauros, & majores hoſtias priùs occidi ſolitas malleo, vel ſecuri percuſſas deinde jugulari; quod ex his [i] Ovidii verſibus diſcas, qui ſunt in ſeptimo libro:

..... Mugitus victima diros
Edidit, & ſubito collapſa ſine ictibus ullis
Exiguo tinxit ſubjectos ſanguine cultros.

Nam Poëta confirmat victimam non expectaſſe ictum ſecuris, aut mallei, quo victimæ cædi ſolebant, ſed ſponte mortuam concidiſſe; quum autem deinde jugularetur, ex jugulo parum cruoris profluxiſſe; priùs ergo victima cervice percuſsâ mactabatur; deinde cultro in jugulum impreſſo ſanguis educebatur. Quapropter quidam arbitrantur eum, qui victimam mactabat, victimarium, qui jugulabat cultrarium appellari; nec idem eſſe victimarium, & cultrarium; erat autem neceſſe victimam jugulari, quò commodiùs poſſet excipi ſanguis; nam jugulatæ victimæ ſupponebant vas illud, quod Græci σφαγεῖον nuncupabant; teſtatur id Etymologicum magnum in voce σφαγεῖον, ubi leguntur hæc verba σφαγεῖον τὸ ἀγγεῖον, εἰς ὃ τὸ αἷμα τῶν σφαζομένων ἱερείων δέχονται, quæ ſic explicantur: *Sphageum vas eſt, quo cruorem hoſtiarum, quæ mactantur, excipiunt*; quod & Julius Pollux affirmavit; quod vas fortaſſe patera fuit; nam cruor hoſtiarum pateris excipiebatur, Virgilio [l] teſte, qui dixit: 5

Sanguinis & ſacri pateras, animamque ſepulcro
Condimus .....

& [m] alio in loco:

...... tepidumque cruorem
Suſcipiunt pateris......

Eum verò cruorem quum excepiſſent ſacerdotes, aræ affundebant; Lucianus de 6
ſacrificiis: καὶ τὸ αἷμα πίνοντες τοῖς βωμοῖς προσχεόμενον, *& ſanguinem altaribus affuſum bibentes*; & alio in loco: ὁ δ' ἱερεὺς αὐτὸς, inquit, ἕστηκεν ᾑμαγμένος, καὶ ὥσπερ ὁ Κύκλωψ ἐκεῖνος ἀνατέμνων, καὶ τὰ ἔγκατα ἐξαίρων, καὶ καρδιουλκῶν, καὶ τὸ αἷμα τῷ βωμῷ περιχέων: quæ verba ſic interpretamur: *at ſacerdos ipſe cruentatus conſiſtit, & ſicut Cyclops ille ſecans, & eximens viſcera, revellenſque cor, & aram cruore circumfundens*. Nec altare ſolum cruore ſpargebat ſacerdos, verùm etiam ſe ipſum, & omnia membra perfundebat; ideo Lucianus adſtare dixit cruentatum ſacerdotem; hunc morem Prudentius tangit his [n] verſibus hymno decimo:

Quin os ſupinat, obvias offert genas,
Supponit aures, labra, nares objicit,
Oculos & ipſos perluit liquoribus;

Nec

[a] Sueton. in Vitâ Caligulæ cap. 32. [b] Idem in Vitâ Tiberii cap. 25. [c] Paull. & Feſt. in V. Seceſpita. [d] Paull. in V. Secium. [e] Paull. idem in V. Seceſpitam. [f] Virgil. Æneid. libr. 2. [g] Horat. libr. 3. Od. 23. [h] Ovid. de Pont. libr 4. Eleg. 4. ad Sext. Pomp. [i] Ovid. Metamorph. libr. 7. [l] Virgilius Æneid. libr. 3. [m] Idem Virgilius Æneid. libro 6. [n] Prudent. hymn. 10. περὶ στεφάνων de Romano Martyre.

Nec jam palato parcit, & linguam rigas,
Donec cruorem totus atrum combibas.

Sed inprimis mactatâ victimâ, ejuſque diſ-
7 ſecto pectore exta ſpirantis adhuc evellere, & rapere feſtinabant; ex habitu quippe extorum quàm grata fuiſſet Numinibus, & an litaſſent, cognoſcebant; hinc princeps poëtarum [a] dixit:

...... pecudumque recluſis
Pectoribus inhians ſpirantia conſulit exta;

& [b] alio in loco:

In flammam jugulant pecudes, & viſcera vivis
Eripiunt ......

Quæ declarant ſolitos haruſpices feſtinare, ut, quoad ejus fieri poſſet, viventis adhuc hoſtiæ exta ſpirantia inſpectarent, ne mortua corrumperentur, aut aliquam mutationem ſuſciperent; præcipuè verò extremas extorum partes obſervabant, quæ fibræ, uti jam diximus, vocabantur. His futurorum feriem inprimis declarari, & eventa rerum arbitrabantur; quid ego teſtimonia citem poëtarum, quum tam multa nobis occurrant, ut recenſeri facilè non poſſint; Lucanus ait:

Et fibris ſit nulla fides;

Virgilius [c]:

Triſtibus aut extis fibræ apparere minaces;

Propertius [d]:

Aut ſibi commiſſos fibra loquuta Deos.

Finis Diſſertationum in Virgilium.

[a] Virgil. Æneid. libr. 4. [b] Idem Virgilius Æneid. libr. 12. [c] Virgilius Georgic. libr. 1. [d] Propertius libr. 4. Eleg. 1.

BENEDICTI AVERANII IN CICERONEM DISSERTATIONES DUÆ, ET NONAGINTA.

DISSERTATIO I.

Otium omnes deſiderant.

Auguſtus Imperii reſignandi conſilium ſæpe cepit; Diocletianus autem, & Maximianus reſignarunt; Sylla quoque dictaturâ ſeſe abdicavit. Pontes erant menſæ, quibus ſuffragiorum ciſtæ imponebantur; aliis tamen videntur fuiſſe viæ quædam anguſtæ, per quas centuriæ in ſepta, & ovile introducebantur. Ætatis anno ſexageſimo Romani omni publico munere ſolvebantur; hinc depontani ſenes dicebantur; ex quo fabula nata eſt, quòd antiquitus Romani ſexagenarios e ponte in Tiberim dejicerent. Hiperborei ſenes ætate confectos ex altiſſimâ rupe in Mare præcipites dabant. Cato ajebat magnorum virorum non ſolùm negotiis, ſed & otii rationem extare oportere.

QUi gerendis negotiis, & Reipublicæ adminiſtrandæ ſe penitus dediderunt, non ita actuoſam vitam ſequuntur, ut otii, & quietis obliti eſſe videantur; ſed in illis rerum fluctibus, & moleſtiarum quaſi turbinibus, & procellis ad tranquillitatis portum plerumque reſpicere, curſumque dirigere conſueverunt; veriſſimumque eſt, quod Venuſinus Poëta [a] dixit omnes otium exo- 1
ptare.

Otium Divos rogat in patenti
Prenſus Ægæo, ſimul atra nubes
Condidit Lunam, neque certa fulgent
Sidera nautis:
Otium bello furioſa Thrace,
Otium Medi pharetrâ decori,
Groſphe, non gemmis, neque purpurâ venale, neque auro.

Nam illi quoque, qui bella ex bellis geſſerunt, qui turbulentiſſimam Reipublicæ tractandæ rationem ſequuti ſunt, & ſeditionum in civitate auctores, & principes extiterunt, quum otium fugere viderentur, otium inprimis concupiſſe deprehenduntur. Sertorius [b] ille, qui Syllam do-
minantem Tribunus Plebis laceſſivit, par- 2
teſque Cinnanas ſequutus, his victis, quum in Hiſpaniam ſe contuliſſet, tantam ibi civilis belli molem concivit, ut præſtantiſſimos Romanorum duces, Romanamque potentiam defatigaret, nihil aliud optaſſe fertur, quàm in Patriâ privatus degere, & otio ſecuro frui; & quum id impetrare nullâ ratione poſſet, cogitaſſe in inſulas Fortunatas trajicere; & vale dicto potentiæ, opibuſque, quibus nixus tot annos

[a] Horat. libr. 2. Od. 16. [b] Plutarch in Vit. Sertor. & Appian. de Bell. Civil.

cum Romanis bella geſſerat, in illâ parte
terrarum ab Orbe diviſâ fati neceſſitatem
inglorium quidem, ſed tranquillum expe-
ctare. Nec unus id e ſeditioſis civibus Ser-
torius concupivit; Livius [a] Druſus, qui
Gracchi ſeditionem concitavit, quum illâ
tempeſtate perturbatæ Reipublicæ jactare-
tur, otii cupiditate, quod nondum poſitâ
prætextâ exuerat, ne puero quidem ſibi
ferias contigiſſe querebatur. Quid Impe-
3 ratores? Auguſtus, quo [b] nemo major, ne-
mo felicior imperantium unquam fuit,
quoties conſilium cepit Imperii reſignan-
di, & fortunâ illâ, qua proximè ad Deos
immortales accedebat, ſe ſe abdicandi?
quoties amore quietis privatam vitam de-
ſideravit, quod ad ſenatum miſſis litteris
ſæpe teſtatus eſt? Ejus autem [c] ſucceſ-
ſor Tiberius, qua de causâ relictâ Româ
in inſulam Capreas ſeceſſit, niſi cupidine
otii? quo licèt intemperanter ſit uſus, ta-
men oſtendit ſe ſe vitam quietam, & tran-
quillam imperantium fortunæ longè ante-
ponere. Sed hi ab illâ ſplendidâ ſervitute,
qua regnantes adſtringuntur, aſſerere ſe non
prorſus potuerunt; Diocletianus [d] autem,
Maximianuſque tranquillitatis, & otii ap-
petentes privatæ vitæ exemplo ſanè mirabili
ſe reddiderunt. Fecerat [e] idem Sylla prin-
cipatu Romæ nondum conſtituto, Repu-
blicâ jam ſeneſcente, qui Marii partibus de-
letis, exciſis inimicis, causâ nobilitatis de-
fensâ quum dictaturâ ſe abdicaſſet, ſeipſum
poſt ereptam Patriæ libertatem in liberta-
tem vindicavit. Tanta eſt otii dulcedo, ut
4 Regnis, & Imperiis anteponatur, & meri-
tò ſane; ſiquidem ut præclarè Cicero o-
ratione pro Sextio confirmavit, optimus
quiſque omnium laborum ſuorum fructum
putat eſſe ampliſſimum otium cum digni-
tate, ſine quo nemo ne liber quidem eſſe
poteſt. Quapropter idem Cicero [f] qua-
dam ad Atticum epiſtolâ, quod aliquantum
otii nactus eſſet, ſe ſemiliberum eſſe dicit;
tanquam ſi pleno otio, & ſecuro fruere-
tur, liber omnino futurus; & ſecundo de
Oratore: *mihi enim*, inquit, *liber eſſe non
videtur, qui non aliquando nihil agit*. Itaque
hanc unam libertatem [g] Epicurus agno-
vit, & Deorum naturæ tribuit præſtantiſſi-
mæ, & immortali; quos in ſummâ volu-
ptate frui putat otio ſempiterno. Non er-
go mirum, ſi [h] Tullius initio operis, quod
de Oratore conſcripſit, eos beatos fuiſſe 5
prædicat, quibus otio frui cum dignitate
permiſſum fuit; quum publicis curis eſ-
ſent defuncti, ſenatoriiſque muneribus;
& ſibi idem otium injuriâ communium
temporum, propriiſque caſibus queritur
non contigiſſe; in quo loco illuſtrando,
Auditores, verſamur, & deinceps verſa-
bimur, qui ita ſe habet: *cogitanti mihi ſæ-
penumero, & memoriâ vetera repetenti per-
beati fuiſſe, Quincte frater, illi videri ſolent,
qui in optimâ Republicâ, quum & honoribus,
& rerum geſtarum gloriâ florerent, eum vitæ
curſum tenere potuerunt, ut vel in negotio ſi-
ne periculo, vel in otio cum dignitate eſſe poſ-
ſent &c.* Veteres nimirum bene conſti-
tutâ Republicâ, quum eſſent nulla bella
civilia, nulla vis in civitate verſaretur,
poſtquam magiſtratus geſſiſſent, & externa
bella confeciſſent, quod ætatis erat reli-
quum, quodque ſupererat publicis nego-
tiis, ad privatum otium conferebant. Sic
ille Cincinnatus [i] ambitione defunctus 6
ab aratro ad dictaturam eſt acceſſitus: ſic
Serranum [l] ſerentem honores invenerunt:
ſic etiam Cato [m] major quum egregii im-
peratoris, & prudentiſſimi ſenatoris, &
diſertiſſimi oratoris eſſet gloriam conſequu-
tus, otium conſumpſit in diſcendis litteris
Græcis, & Originibus componendis, tra-
dendiſque de agriculturâ præceptis: ſic
Lælius [n], & Scipio ſoluti gravioribus cu-
ris incredibiliter ſolebant repueraſcere, &
umbilicos, conchaſque legere in Cajetæ
litore; quum ſatias eos Reipublicæ, nego-
tiorumque cepiſſet. Erat etiam legitimum
tempus conſtitutum, quod tempus ætatis
qui complevisſet, omni publico munere
ſolvebatur; id autem ſexageſimo anno fi-
niebatur; ex quo ſexagenarii [o] depontani
ſenes vocabantur; quòd eſſent expertes
ſerendi ſuffragia. Erant enim Pontes, ut 7
quibusdam placet, menſæ quædam, quibus
imponebantur ciſtæ ſuffragiorum; vel, ut
aliis viſum, viæ quædam anguſtæ, per quas
centuriæ in ſepta, & ovile introduceban-
tur; quod ovile fuit locus cancellis cir-
cumſeptus a ſimilitudine ovilis ita appel-
latus; cujus mentio eſt apud Lucanum, ubi
ſic [p] ait:

...... *& miſeræ maculavit ovilia Romæ.*

Nu-

---

[a] Plutarch. in Vit. Gracchor. [b] Suet. in Vit. Auguſti cap. 28. [c] Corn. Tac. Annal. libr. 4. [d] Cedren. Compend. Hiſtor. pag. 221. Edit. Baſileæ. [e] Plin. de Vir. illuſtr. cap. 75. & Plutarch. in Vitâ Syllæ, Juven. Sat. 1. verſ. 16. [f] Cicer. ad Atticum libr. 13. Ep. 25. [g] Lucret. libr. 1. in princip. Senec. libr. 4. de Benefic. Diogen. Laërt. libr. 10. ſegm. 77. in Vit. Epicuri, & Lactant. Firmian. de Irâ Dei cap. 4. [h] Cicer. libr. 1. de Oratore in princip. [i] Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 17. T. Liv. libr. 3. Valer. Maxim. libr. 4. cap. 4. Lucius Flor. libr. 1. cap 11. D. Auguſt. libr. 5. cap. 18. de Civit. Dei, & Plin. libr. 18. Natur. Hiſtor. cap. 3. [l] Plin. Hiſtor. Nat. libr. 18. cap. 3. Virg. Æneid. libr. 6. v. 844. [m] Valer. Maxim. libr. 8. cap. 7. & Cicer. in Catone majore. [n] Val. Max. libr. 8. cap. 8. [o] Feſt. Pomp. in V. *Depontani*, Macrob. libr. 1. Saturn. c. 5. Cic. pro Sext. Roſcio, & libr. 3. de Leg. & Plutarch. in Probl. [p] Lucan. libr. 2. v. 197.

Numerus autem Pontium fuiſſe fertur par numero tribuum, quæ triginta quinque cenſebantur; ab his Pontibus, qui propter ætatem ſuffragia non ferebant, depontani ſunt [a] dicti, quaſi de ponte dejecti; quæ appellatio præbuit occaſionem fabulæ, qua traditum eſt antiquitus a Romanis ſexagenarios e ponte dejici ſolitos in Tiberim; perinde quaſi Romani [b] Hyperboreos imitarentur, qui ſenes ætate confectos ex altiſſimâ rupe in Mare præcipites dabant.
8 Non ea Romanis immanitas, ſed contra ſumma humanitas, volebant ſuos cives aliquando ſibi vivere, qui meliores annos in adminiſtrandâ Republicâ conſumpſerant. De hoc autem otio, quod poſt ſexageſimum annum contingebat, non [c] loquitur Tullius; neque enim quum libros de Oratore conſcripſit, ad eam ætatem pervenerat, quum anno [d] ſexageſimo quarto ſit interemptus; ſed de eo, quod in quietâ, tranquillaque Republicâ poſt geſtos magiſtratus, & inter publicas curas dabatur, quod ſibi ereptum dolet; & quoniam magnorum virorum, atque clarorum non ſolum negotii, ut ait Cato, ſed & otii extare oportet rationem, ſe id in præclaris artibus celebrandis fuiſſe dicit collocaturum.

DISSERTATIO II.

Quot, quantiſque procellis ætate Ciceronis Reſpublica, nec non & ipſe conflictati fuerint.

Mithridatis Imperium quadragies centenis millibus paſſuum patebat. Si quos Marius non reſalutaſſet, ſi quibus manus oſculandas non præbuiſſet, ii tanquam inimici ab ejus ſatellitibus obtruncabantur. Sylla quindecim hoſtium ducibus cum totidem exercitibus fuſis, fugatiſque Româ potitus eſt; Dictaturam perpetuam invaſit, quæ poteſtas centum viginti annis ante Syllam deſita fuerat uſurpari, non quadringentis, ut errore manifeſto tradit Appianus Alexandrinus; judicia ab equitibus ad Senatum tranſtulit, & induxit in civitatem proſcriptionem; & quò militibus ad quodlibet ſcelus perpetrandum promptioribus uteretur, præter æquum ipſis indulſit, & diſciplinam militarem corrupit. Cicero annum vigeſimum tertium agens juxta Cornelium Nepotem, vigeſimum verò ſextum juxta Feneſtellam, vel vigeſimum ſeptimum juxta Agellium Roſcium Amerinum defendit. Catilina filiam virginem conſtupravit; cum conjuratis fœdus humano ſanguine ſancivit. Fulvia quum audiſſet a Quinctio Spurio, qui cum eâ conſueverat, conjurationem Catilinæ patefecit; legati autem Allobrogum detexerunt Ciceroni fraudem Catilinæ, qui in Urbe reliquerat Lentulum, & Cethegum, ut Ciceronem, quum ad eum ſpecie ſalutandi veniſſent, interficerent.

INvidiſſe mihi videtur profectò ſortuna clariorem, uberioremque populo Romano ſapientiæ, & eloquentiæ laudem, quum fortitudinis, & bellicæ virtutis gloriam longè majorem, quàm aliis gentibus conceſſiſſet. Nam quo tempore ſubacto Orbe terrarum civitas Romanorum ab exteris bellis otium eſt conſequuta, & ad pacis artes converſa ſtudia litterarum vehementiùs concupivit, civilibus bellis eſt atrociter conflictata. Quot illæ diſcordiæ victura perpetuis litterarum monumentis ingenia ſuſtulerunt? quot autem incredibili ſapientiâ viros a pacis artibus ad belli ſtudia converterunt? Sed aliorum præſtantium doctrinâ, & ingenio virorum horribiles, miſeroſque caſus, ſed 1
alia damna, cladeſque, quibus oppreſſæ bonæ artes funditus conciderunt, non eſt hujus loci commemorare; unum illud rei litte-

[a] Feſtus Pompejus in Voce *Depontani*. [b] Plinius Hiſt. libr. 4. cap. 12. [c] Cic. de Oratore libr. 1. loco ſuperiùs allato. [d] Plutarchus in Vitâ Ciceronis.

litterariæ vulnus inflictum referre eſt opportunum, & nos Ciceronis locus admonet; quo vel maximè civiles diſcordiæ rem litterariam vulnerarunt. Nam illud immortalitate dignum ingenium Ciceronis, illam vim mentis naturæ capacem, illud eloquentiæ Latinæ clariſſimum lumen diu jactatum, agitatumque ad extremum extinxerunt; cujus interitu, ut Cornelius Severus poëta diſertiſſimus veriſſimè confirmavit,

Conticuit Latiæ triſtis facundia linguæ.

2 Nec verò deplorare jacturam litterarum mihi conſilium eſt, Auditores, neque enim id inſtituti mei, neque hujus loci; ſed cujus cauſâ hæc a me ſuſcepta eſt oratio, id nunc exequar. Sequitur Ciceronis locus, in quo ſummus orator queritur, perturbatione Reipublicæ ſibi ademptum otium ad artium præclararum ſtudia recolenda; is autem locus ita ſe [a] habet: *nam primâ ætate incidimus in ipſam perturbationem diſciplinæ veteris; & conſulatu devenimus in medium rerum omnium certamen, atque diſcrimen; & hoc tempus omne poſt conſulatum objecimus iis fluctibus, qui per nos a communi peſte depulſi in nos metipſos redundarunt.* Quapropter, ut hunc locum explicemus, nobis eſt exponendum, de qua perturbatione veteris diſciplinæ loquatur Tullius, in quam ſe incidiſſe affirmat, antequam gereret conſulatum; & quibus diſcriminibus in conſulatu ſit circumventus; & quibus fluctibus objecerit caput poſt conſulatum, quos in ſe queritur a communi peſte depulſos redundaſſe. Sciendum eſt ergo, antequam
3 Cicero honores peteret, aut omnino reos defenderet, aut ullo publico munere fungeretur, Marii [b], & Syllæ civile bellum exarſiſſe; id autem eâ de cauſâ fertur eſſe conflatum. Mithridates [c] Ponti Rex, qui unus poſt homines natos Scythas domuerat, & tantum terrarum in ſuam ditionem, poteſtatemque redegerat, ut Athenæus [d] teſtetur ejus Imperium circa Pontum Euxinum, Mæoticamque paludem quadragies centenis millibus paſſuum patuiſſe, aſcito in ſocietatem belli [e] Tigrane potentiſſimo Rege, occupatâ Bithyniâ, & Cappadociâ, ſollicitatis ad arma Romanis inferenda Cimbris, & Sarmatis, & Baſtarnis, & Gallogræcis, totoque Oriente concito, bellum Romanis indixerat; immo jam victis Aquilio, & Melchinio ducibus acerrimè gerebat. Huic tanto Regi
4 par imperator quærebatur; excellebant inter duces Romanos duo Marius, & Sylla, qui ambo id bellum ſibi decerni poſtulabant; ſed Marius annis jam gravis, & ægro corpore; Sylla validus juventâ, & cuilibet moli rerum par; quapropter ſenatus, populique Romani voluntas in Syllam propenſior ætate florentem, & rerum geſtarum gloriâ. Id quum Marius animadvertiſſet, ſtatuit, quod a volentibus impetrare nequibat, per vim invitis extorquere; & quominus per ſe poterat, ſubſidio ſibi Sulpicii Tribuni plebis audaciam comparavit. Is vi a foro pulſis Conſulibus, & alterius eorum filio interfecto, Syllaque fugato Marium adversùs Mithridatem imperatorem creat, exercitumque, cui Sylla præfuerat, Mario decernit; Marius magnam cædem facit Syllæ amicorum. Non tulit injuriam Sylla, & cum exercitu Ro- 5
mam venit; pellitur Marius, & Oſtiæ conſcenſo navigio primùm Minturnas, deinde Carthaginem appellitur; qua de re Juvenalis [f] ita cecinit:

Exilium, & carcer, Minturnarumque paludes,
Et mendicatus victâ Carthagine panis
Hinc cauſas habuere......

& [g] Lucanus:

Nuda triumphati jacuit per regna Jugurthæ,
Et Pœnos preſſit cineres; ſolatia fati
Carthago, Mariuſque tulit, pariterque jacentes
Ignovere Deis......

Interea Sylla cum Mithridatis ducibus proſperè bellum gerebat; at Romæ duo Conſules [h] Octavius, & Cinna ſeditionem inceptabant; pulſus ab Octavio Cinna Italiam contra collegam concibat. Eam occaſionem ratus opportunam Marius in Patriam revertendi cum haud pluribus mille armatis in Italiam venit; ibi ſervitio ad arma concitato, agricolis, & paſtoribus coactis, auctus viribus Octavium ſatellitibus in urbem miſſis trucidavit, in urbemque reverſus eam immensâ cæde complevit. Si quos enim Marius non reſalutaſſet, ſi quibus manus oſculandas non præbuiſſet, ii tamquam inimici ab ejus ſatellitibus obtruncabantur; cædes præterea ingentes ubique fiebant. Nec ſolùm odium, & ultio, ſed libido, & avaritia ſæviebat; quippe ferro ſemel civili cæde polluto non pro cauſâ victoris tantùm, ſed ad ſuam quiſque libidinem explendam utebatur. His malis ut Sylla mederetur, compoſitis 6
Aſiæ rebus, intraque Pontum compulſo Mithridate, in Italiam revertitur, Mariumque

[a] Cicer. de Orat. libr. 1. [b] Plutarch. in Vitâ Marii, & Syllæ, & Plin. de Viris Illuſtribus cap. 68. [c] Plin. de Viris Illuſtr. cap. 76. [d] Athenæus libr. 5. cap. 13. [e] Appian. Alex. de Bello Mithrid. & Plutarch. in Vitâ Marii, & Syllæ. [f] Juvenal. Satyr. 10. v. 275. [g] Lucan. l. 2. v. 90. [h] Lucius Flor. libr. 3. cap. 21.

que hoſtem interficit, rurſuſque in Mithridatem rebellantem proficiſcitur; eoque cladibus ingentibus debellato, & ad petendam ſuppliciter pacem compulſo iterum Italiam petit ardentemſbello, & adverſarum partiom copiis oppreſſam; ibi quindecim hoſtium duces cum totidem exercitibus ſundit, ſugatqoe, Româ potitur; & dum mederi vult afflictæ Reipublicæ, ipſam perdidit, & majori peſte obruit, quàm antea premabatur; itaqoe, ut ait [a] Lucanus,

Exceſſit medicina modum......

Siquidem nullus Romæ, nullus in Italiâ locus non civium ſanguine redundavit; nihil ſceleris [b] prætermiſſum;

Infandum domini per viſcera ferrum
Exegit famulus; Nati maduere paterno
Sanguine, certatum eſt, cui cervix cæſa parentis
Cederet, in fratrum ceciderunt præmia fratres.

Ipſa Re publicæ forma mutata, Sylla [c] per-
7 petuam dictaturam invaſit; quæ poteſtas centum viginti annis ante Syllam deſita fuerat uſurpari, non quadringentis, ut errore manifeſto tradit Appianus Alexandinus; ſublata pæne tribunitia poteſtas, jodicia ab equitibus ad ſenatum tranſlata, duæque res populo Romano pernicioſiſſimæ in civitatem invectæ, tyrannis, & proſcriptio; corrupta diſciplina militaris; quippe Sylla, quò militibus ad quodlibet ſcelus perpetrandum promptioribus uteretur, ipſis præter æquum, præterque morem indulſit; inductumque peſſimum exemplum, ut ob civiles diſſenſiones acie juſtâ, & ſignis collatis inter cives dimicaretor; quod ante Marium, Syllamque ſuerat inauditum. Nam [d] Gracchorum, Saturninique [e] ſeditiones, quæ ſæviſſimæ omnium exarſerant in Urbe tribunitiis procellis agitatæ, non juſtis prœliis exercitæ perturbarunt quidem Rempublicam, ſed non multum civium ſan-
8 guinis profuderunt. Hæc eſt perturbatio veteris diſciplinæ, In quam ſe primâ ætate ante conſulatum Cicero [f] teſtatur incidiſſe; nam quo tempore Sylla jam ſatiatus civili cæde, & ultus inimicos cœperat de deponendâ dictaturâ cogitare, Cicero [g] Sextom Roſcium Amerinum parricidii reum defendit, quum annum ageret ſi [h] Cornelio Nepoti credimus, vigeſimum tertium, vel, ut [i] Feneſtella teſtatur, vigeſimum ſextum, vel, ut Agellius [l] tradit, vigeſimum ſeptimum; qua tempeſtate Tullius everſâ Republicâ, judiciis pæne ſublatis, quum æternam eam fore temporum caliginem arbitraretur, ſe philoſophiæ ſtudiis totum dediderat. Quin etiam quum Roſcio Amerino deſendendo ne Syllam offendiſſet, vereretur, exceſſit ex Urbe, & [m] Athenas profectus Antiochum philoſophum diligenter audivit; deinde ſe Rhodum contulit, & Apollonio Moloni ſummo dicendi magiſtro operam dedit; deinde in [n] Aſiam navigavit, ut Aſiaticorum rhetorum dicendi rationem cognoſceret; quæ licèt redundaret, & effunderetur, tamen ad copiam, & flumen orationis, quo excellebat, nonnihil conſerre poſſe videbatur. Sed quum Sylla dictaturâ ſe abdicaſſet, reviviſcere paulatim libartas, cœperuntque 9
judicia exerceri; tunc [o] amicorum litteris Cicero Romam accerſitus regnum ſori tenuit: tunc quaſi poſt longam Syllani temporis noctem clariùs, populoque Romanó gratiùs ejus effulſit ingenium: tunc ſummus orator eloquentiæ beneficio Prætor primus, Conſul prior centuriis cunctis renunciatus eſt; ſed in conſulatu alia tempeſtas hominem ſedentem ad Reipublicæ gubernacula repente excepit. Lucius Catilina [p] ſummo genere natus, ſed luxuriâ perditos, quum ære alieno obrutus ſalvâ Republicâ ſalvus eſſe non poſſet, eum ſtatum rerum, qoi Syllâ dominante ſuerat; cœpit deſiderare; ſub quo adeo ſuerat debacchatus, ut fratrem occiderit; & ne ejus cædis arceſſeretur, curarit, ut inter proſcriptos a Syllâ reſerretur. Hic quom perturbare, & permiſcere omnia cuperet [erat enim aodaciâ, & ſcelere ſingulari, utpote 10
qui filiam virginem conſtuprarit] conſulatum petit, a quo, Cicerone competitore, dejectos nihilo ſecius incepra exequi ſtatuit; exercitum perditorum hominum clam congregat, multos rerum ſpe novarum in ſocietatem ſceleris adſciſcit; quod fœdus, ut firmius haberetur, humano ſanguine ſancitum ſerunt, quem circumlatum pateris conjurati biberunt. Eam conjurationem Quinctus Spurius Fulviæ, cum qua conſueverat, dum ſe regnaturum jactat, patefecit, Fulvia Ciceroni; quibus cognitis Cicero luculentiſſimam habuit orationem, qua Catilina perculſus ex Urbe ceſſit; reliquit tamen Lentulum, & Cethegum, qui Ciceronem, qoum ad eum ſpecie ſalutandi veniſſent, interficerent, Urbemque multis locis incenderent; ut ipſe, quom exercitum admoviſſet, multiplici terrore circumventam occuparet; eâ frau-

[a] Lucan. libr. 2. verſ. 142 [b] Idem libr. 2. v. 148. [c] Plutarch. in Vitâ Syllæ, & Appianus de Bellis Civil. libr. 1. [d] Plutarch. in Vit. Gracchorum, & Luc. Flor. libr. 3. c. 14. & 15. [e] Luc. Flor. ibid. cap. 16. [f] Cic. de Orator. l. 1. [g] Idem pro Sexto Roſcio Amerino. [h] Cornelius Nep. libr. 1. in Vitâ Cicer. apud A. Gell. libr. 15. c. 28. [i] Feneſtell apud Pædian. Aſcon. & A. Gell. l. 15. c. 28. [l] A. Gell. ibid. [m] Cic. in Brut. in fin. Plutarch. in Vitâ Cic. [n] Iidem iiſdem loc. [o] Plutarch. eod. loc. [p] Salluſt. in Bello Catilin, Luc. Flor. libr. 4. cap. 1. & Cicero in Catilin.

fraude per legatos Allobrogum deteſtâ co-
njurati comprehenſi ſceleris immaniſſimi
pœnas dederunt; Catilina cum exercitu
cæſus Urbem perpetuo metu liberavit. Hoc
11 eſt illud rerum omnium certamen, atque
diſcrimen, in quod ſe Cicero conſulatu
deveniſſe confirmat. Poſt conſulatum au-
tem [a] Clodius inſenſus Ciceroni, quòd,
quum Clodius Bonæ Deæ ſacris, quæ [b] a
maribus aſpici nefas habebatur, ſtuprum
intuliſſet, ob eamque rem accuſaretur, te-
ſtimonium in ipſum Cicero dixerat, tri-
bunatum plebis aſſequutus invehi cœpit in
Ciceronis conſulatum, tanquam primores
civitatis indictâ causâ damnatos peremiſ-
ſet. Nec quiſquam obviam ibat furori Clo-
diano; nam Conſules Clodius pactione
provinciarum devinxerat; Craſſus infen-
ſus erat Ciceroni; Cæſar non moleſtè fe-
rebat e medio tolli hominem ſtudioſum li-
bertatis, regno, quod ipſe moliebatur, in-
feſtum; Pompejus [c] Craſſo, Cæſarique ſe
totum dediderat. Itaque Cicero, quum fru-
ſtra ſe ad omnium pedes abjeciſſet, quum
fruſtra Pompeji colloquium expetiviſſet,
cedere coactus eſt Inimici furori, & Pa-
triam, quam ſervarat, relinquere; nec diu-
tiùs, quàm ſexdecim menſibus, exilium per-
tulit; deſideravit abſentem Patria, quem
retinere præſentem haudquaquam potuerat;
Pompejus ipſe, quum ſe, illo velut propu-
gnaculo nudatum, objectum videret furo-
ribus clodianis, reditum Ciceroni univer-
sâ Republicâ poſtulante, confecit. Hi ſunt
illi fluctus, quos a communi peſte depul-
ſos in ſe ipſum refert redundaſſe; quòd
enim conjurationem extinxiſſet, & conju-
ratos e medio ſuſtuliſſet, in invidiam, cri-
menque vocatus exilii causâ ſolum vertit.

DISSERTATIO III.

Qua quæritur, an libri ad Herennium ſint Ciceronis.

Auctores multi multa ab aliis deſumpſerunt, nec eos quidem laudarunt; Plinius ipſe, qui Auctores, ex quibus aliquid hauſit, omnes diligentiſſimè nominat, multa a Dioſcoride mutuatus eſt, nec unquam ejus mentionem facit. Adulator quidam Antonium objurgabat, quod Cleopatram parum diligeret; & quidam Tiberium objurgabat, quòd amore Reipublicæ nimis curis ſe ipſum maceraret. Extant aliquæ conjecturæ, quòd libri ad Herennium ſint Cornificii; licet Priſcianus eos tanquam Ciceronis agnoſcat.

EXcidiſſe puero ſibi libros rhetori-
cos rudes, & inchoatos; neque
ſatis eos dignos fuiſſe [d] Cicero
confirmat uſu, quem collegerat
ex cauſarum multitudine, ac va-
rietate maximarum. Hi verò libri, quos
innuit hoc loco Tullius, an illi ſint, qui
de arte dicendi ad Herennium ſcripti cir-
cumferuntur, inter eruditos magna diſſen-
ſio eſt. Nam quibuſdam rhetoricorum li-
bri videntur eſſe Ciceronis; qui hujus o-
pinionis Priſcianum habent auctorem, qui
multis locis libros ad Herennium tan- 1
quam Ciceronis citat; quin & Herennium
fuiſſe Ciceronis familiarem colligunt ex
oratione pro Cœlio, & eodem tempore
vixiſſe, quo Cicero vixit, ex Agellii libro
decimo capite vigeſimo; quo in loco A-
gellius recitat verba Salluſtii, quibus Hi-
ſtoricus affirmat Herennium legem Syllæ
de Pompeji reditu impediviſſe. Præterea
libri de inventione, quin Ciceronis ſint,
nemo ferè dubitat; & tamen ab eodem
Auctore, a quo ad Herennium libri ſcri-
pti ſunt, eſſe conditos declarare videntur
eadem pæne legum, & poëtarum exem-
pla, quæ in utroque volumine afferuntur.
Nec defuerunt Auctores, qui Ciceronis lo-
cum [e] hunc, de quo loquimur: *vis enim, ut
mihi ſæpe dixiſti, quoniam, quæ pueris, aut
adoleſcentulis nobis ex commentariolis noſtris
inchoata, atque rudia exciderunt vix hac ætate
digna, & hoc uſu, quem ex cauſis, quas di-
ximus, tot, tantiſque conſequuti ſumus, aliquid
iiſdem de rebus politiùs a nobis, perfectiuſque
proferri*: hæc, inquam, verba Ciceronis
non deſunt, qui ſic interpretentur, ut di-
cant inchoatos intelligi libros de inven-

tione

[a] Plutarchus in Vitâ Cæſar. & Cicer. [b] Tibullus lib. 1. Eleg. 7. v. *Sacra Bonæ maribus non adeunda Deæ*, & Plutarch. in Problem. cap. 19. [c] Plutarchus in Vitâ Pomp. [d] Cicero de Oratore libr. 1. [e] Cicero de Oratore libr. 1.

tione, rudes libros, ad Herennium. Hæc
2 autem argumenta licèt aliquid habeant
momenti, nec ſint prorſus contemnenda,
non tamen planè vincunt id opus eſſe
Ciceronis. Nam & Priſcianus potuit er-
rore communi duci, & inſcriptione deci-
pi, quæ Ciceronis nomen preſeferebat; &
non idcirco, quòd Herennius uſus eſt Ci-
cerone familiariter, & eadem ætate vixit,
neceſſariò ſequitur a nemine alio rheto-
ricos libros ipſi potuiſſe nuncupari. Nec
verò neceſſe eſt credere hunc Cajum He-
rennium, cui de arte dicendi libri dicati
ſunt, eſſe eum Herennium, qui æqualis fuit,
& amicus Ciceronis, & non alium; nam
quod ad exempla legum, & poëtarum at-
tinet, quæ & in libris de inventione, & in
rhetoricis ad Herennium eadem paſſim re-
periuntur; ea non eundem ſcriptorem eſſe
declarant, ſed eum, qui libros ad Heren-
nium conſcripſit, a Cicerone multa eſſe
mutuatum. Neque enim eſt novum aliorum
3 inventis uti pro ſuis, & Auctorem ſilen-
tio diſſimulare, per quem profeceris; ſic
Plinium Solinus nunquam laudavit, quum
pleraque omnia Plinii in ſuum Polyhiſto-
rem tranſcripſerit: multa ſumpſit a Dioſco-
ride [a] Plinius, & quum Auctores, ex qui-
bus aliquid hauſerat, diligentiſſimè nomina-
ret, nunquam mentionem Dioſcoridis fe-
ciſſe reperitur. Quid Macrobius? nonne
pluribus in locis furti manifeſti tenetur?
quàm multa ex Lucano Ocello in libros
phyſicorum tranſtulit Ariſtoteles? Apule-
jus ex Luciani libro ſuum Aſinum aureum
concinnavit; exempla ſolertiæ militaris,
quæ ϛρατηγήματα Græci vocant, frequenter
occurrunt eadem in Frontino, & in Polyæ-
no. Eodem igitur modo fieri poteſt, ut qui
4 rhetoricos libros ad Herennium ſcripſit, e-
xempla multa ſumpſerit e Ciceronis libris
de inventione; quia minùs fuerant ab aucto-
re comprobati, ob eamque cauſam obſcurio-
res, & minùs vulgi manibus terebantur; i-
deoque ſcriptor hic magis compilarit, quàm
alios illuſtriores, quia furtũ ſuum latere poſ-
ſe ſperabat. Quapropter in eam ſententiam
multos video conceſſiſſe, ut crederent li-
bros ad Herennium a Cicerone non eſſe
conſcriptos; plerique etiam eorum ſcri-
ptorem Cornificium agnoſcunt, quem
Quintilianus [b] teſtatur artis rhetoricæ præ-
cepta tradidiſſe; quæ opinio poteſt hac
conjecturâ confirmari. Eſt figura quædam,
5 qua rhetores frequenter utuntur, quum li-
berè loqui videntur; & tamen ſuâ liberta-
te non offendunt auditorem, ſed potiùs
laudant; ut quum Cicero pro Ligario fa-
tetur liberè ſe arma contra Cæſarem tuliſ-
ſe, qua oratione non potuit magis Orator
laudare clementiam victoris; quæ cum,
qui ſuas fortunas iſſet oppugnatum, etiam
pro alio deprecari pateretur; & quidam
adulator Antonium [c] increpabat, quòd ni-
mis eſſet durus, qui Cleopatram parum
diligeret, aut omnino non curaret, quæ e-
jus amore miſera contabeſceret; & quidam
Tiberium objurgabat, quòd amore Reipu-
blicæ nimis curis ſe ipſum maceraret.
Hanc [d] Quintilianus liberam orationem vo-
cat, & ait a Cornificio appellari licentiam,
quo nomine a ſcriptore [e] librorum ad He-
rennium nuncupatur; ut Cornificius,
non alius, quàm is, qui artem rhetoricam
ad Herennium compoſuit, eſſe videatur.
Et ſanè horum librorum auctoris dicendi 6
ratio immane quantum diſcrepat a ſtylo
Ciceronis! nec minùs diſcrepant opinio-
nes, quas referre longum eſt; unam ta-
men afferre non fuerit ſupervacuum. Ci-
cero ſemper utitur exemplis ex aliquo il-
luſtri poëtâ, vel oratore petitis, nunquam,
aut raro ſuis; Auctor ad Herennium exem-
plis uti non ſuis putat eſſe reprehenden-
dum. Præterea ſunt quædam in libris ad
Herennium, quæ vix mihi perſuadeo a
Cicerone quantumvis adoleſcentulo po-
tuiſſe comprobari, ut ſunt [f] illa: *avium
dulcedo ducit ad avium &c. amari jucundum
eſt, ſi curetur, ne quid inſit amari &c demus
operam, Quirites, omnino, ne Patres conſcri-
pti circumſcripti putentur*; aliaque, quæ op-
pidò quàm ſunt frigida, & indigna Cice-
ronis ingenio! Huc accedit, quod quum 7
conſtet rhetoricos libros adoleſcentulo,
vel puero potiùs Ciceroni excidiſſe, in li-
bris ad Herennium [g] mentio eſt Tullii fi-
lii, quem Tullius ex Terentiâ, quum an-
num ageret quadrageſimum ſecundum,
procreavit; ex quibus effici videtur libros
ad Herennium non eſſe Ciceronis; quod
tamen nec nimis præfractè negarim, nec
affirmarim.

a Plin. in Elencho, ſive libr. 1. b Quintilian. libro 3. cap. 1. de Scriptoribus artis rhetoricæ. c Plutarch. in Vitâ Antonii. d Quintilian. libr. 9. cap. de figuris ſententiarum. e Auctor libror. ad Herennium libr 4. f Auctor ad Herennium libro 4. de Annominatione. g Auctor ad Herennium in libr. 1. in capite de Conſtitutione cauſarum.

DISSERTATIO IV.

De artis oratoriæ difficultate, & oratorum paucitate.

Socrates ajebat omnes in iis, quæ planè ſciant, ſatis eſſe eloquentes. Philippus dicebat ſe Athenienſium felicitatem admirari, qui ſingulis bellis decem duces præficere poſſent; quum ipſe unum ducem Parmenionem reperiret. Ars imperatoris, & Reipublicæ adminiſtrandæ, necnon philoſophia difficillimæ ſunt propter multitudinem eorum, quæ ſcire oportet. Poſidonium immeritò reprehendit Seneca, quòd etiam ignobiles artes a philoſophiâ repertas arbitratur.

QUum orator a Græcis Ῥήτωρ a *dicendo* [a] nuncupetur; eum poſſe
de rebus univerſis ornatè, co-
pioſèque dicere, & nullis om-
nino finibus circumſcribere jus
ſuum conſentaneum veritati eſt; cur enim
qui eloquentiam profitetur, in forenſibus
quidem cauſis non indiſertus habeatur; at
quum de Republicâ ordinandâ, de virtute
morum, de condendis legibus, de impe-
ratore eligendo, gerendoque bello, de re-
rum naturâ, de religione, de Deo diſſe-
rendum eſt, infans reperiatur? nonne ab-
ſurdum eſt, qui ſibi eloquentiam arroget,
cum infantem inveniri? Atqui niſi orator
ſcientiam teneat artium maximarum, ne-
1 ceſſe eſt, quum de iis, quæ ad eas perti-
nent, ſunt verba facienda, non ſolum o-
ratoris non impleat munus, ſed prorſus
obmuteſcat; nam de eo, quod quis igno-
ret, loqui non hominis inepti eſt, ſed
planè furioſi. Vereor, ut verum ſit, quod
Socrates ajebat, omnes in iis, quæ planè
ſciunt, ſatis eſſe eloquentes; ſunt enim
multi, qui quæ optimè tenent, non poſ-
ſint ornare verbis, nec explicare dicendo;
illud veriſſimum non poſſe quemquam,
quamvis & acutum igenio, & linguâ prom-
ptum, & rhetorum ſtudiis exercitatum de
eo, quod planè neſcit, ſine riſu auditorum,
& ſine imprudentiæ notâ ſermonem habe-
re. Non ergo poteſt orator omnibus nu-
meris abſolutus ſine ſcientiâ omnium di-
ſciplinarum exiſtere. Atque hanc eſſe cau-
ſam Cicero affirmat oratorum paucitatis;
ideo vult in omnibus artibus longè plures,
quàm in dicendo, admirabiles extitiſſe,
quòd ad alias facultates ejus ipſius faculta-
tis dumtaxat, quam quiſque profitetur,
doctrina requiratur; ad ſummam eloquen-
tiæ laudem non comendæ orationis modò,
ſed etiam aliarum diſciplinarum cognitio
ſit neceſſaria; quod cum illa ſententia Sym-
machi mirificè conenit; qui, *orator eſt*,
inquit, *ex omnibus artibus, & diſciplinis col-
lecta perfectio*. Id autem noſter Auctor e-
xemplis planum facit aliarum facultatum; 3
nam imperatoris ars magna ſanè, ac diffi-
cilis inprimis meritò judicatur; qua [b] de
re Philippi Regis dictum celebratur: qui
ſe mirari dicebat Athenienſium felicitatem,
qui ſingulis bellis decem duces præficere
poſſent, ſe enim unum ducem Parmenio-
nem reperire. Et ſanè arduum eſt virum
invenire, qui nec rebus adverſis conecidat,
nec proſperis extollatur, & inſoleſcat;
qui in ipſo Martis diſcrimine inter tela,
ſtragem inter, & gemitus morientium,
conſilia poſſit expedire, nec ullâ ſpecie
periculi terreatur; fortuita, ut ait [c] Taci-
tus, ad ſapientiam vertat; qui omnes ho-
ſtium conatus eludat, omnia conſilia ex-
ploret; quem nihil eorum fugiat, quæ
apud hoſtes geruntur; qui decipi non poſ-
ſit; qui fallere ſciat; qui occultet arcana;
qui benevolentiam militum aucupetur, nec
exuat ſeveritatem; qui conſulat corporum
ſalubritati, animorum ſecuritati, ſuppedi-
tet in hoſtili terrâ commeatus, erigat af-
flictos, comprimat exultantes; quàm mini-
mùm fortunæ credat, ex præteritis conje-
cturam facillimè ſciat capere futurorum;
& tamen in hac arte tam arduâ, tantaque
certum eſt, quàm in dicendi facultate, plu-
res excellenti laude floruiſſe. Quis enim
recenſeat Græcos, quis Romanos, quis
barbaros imperatores, qui incredibili ſcien-
tiâ rei militaris præſtiterunt? ſic [d] Rem- 4
publicam conſilio regere, fundare legibus
civitates, diſſolutos licentiâ mores compo-
nere magnum opus, ac pæne divinum;
tot diſcordes animos, tantam diſcrepantiam
voluntatum, tantam varietatem ingenio-
rum unius mente gubernari poſſe vix cre-
deremus; niſi tot exempla ſuppeterent
præſtantium virorum gloriâ civitatum re-
gendarum; & tamen oratorum nume-
rus exiguus, magnus eorum, qui in Re-
publicâ adminiſtrandâ fuerint cum laude
verſati. Tranſit deinde ad exempla ar-
tium reconditarum; & primum ponit e- 5
xemplum philoſophorum, quantâ rerum
ſcientiâ abundent, oportet. Philoſophi
veteres illi, qui ſibi nomen hoc meritò
vindicarunt, nihil intentatum reliquerunt;
omnia, quæ Cœlo, terrâ, Mari continen-
tur, explorarunt; herbarum, lapidum, plan-
tarum, fruticum formas, naturas, poteſtates
cognoverunt; medendi vias non igno-
ra-

[a] Voſſius in Etymolog. in V. *Oro*. [b] Plutarchus in Apophthegmat. [c] Cornel. Tacit. Annalium libr. 2. numer. 77. [d] Pindarus Olymp. Ode 8. verſ. 30.

rarunt, diſſerendi rationem tenuerunt; omnem animantium multitudinem, figuras, mores, appetitiones deſcripſerunt; ſiderum motus explicarunt; geometriam, muſicen, numerorum ſcientiam cognitam, & perſpectam habuere; morum diſciplinam nobis perfectiſſimam reliquerunt; Reipublicæ adminiſtrandæ, reique familiaris, legumque condendarum rationem, dicendi præcepta tradiderunt; de Deo, de divinis mentibus, de noſtris animis diſputarunt; & non in ſingulis ſinguli, ſed in omnibus univerſi elaborarunt. Quum philoſophi ſint tanta moliti, tam multa cognoverint, quis credat plures philoſophiâ, quàm dicendi arte præſtitiſſe, niſi ex numero oratorum, & philoſophorum id quivis facillimè poſſet intelligere? quæ enim major eſt ars philoſophiâ? ea verò non ſolùm ars eſt magna, ſed omnium artium [a] procreatrrix. Poſidonius [b] quidem
6 etiam artes ignobiles, ut tecta moliendi, ceteraſque a philoſophiâ repertas arbitratur; in quem licèt Seneca invehatur, declamatoriè magis, quàm firmis argumentis Poſidonii ſententiam redarguit; nam veriſimile non eſſe confirmat philoſophiam frugalitatis, & continentiæ magiſtram docuiſſe artes, quibus homines utuntur ad luxum. Sed jam me video in aliud [c] Ciceronis dictum incidiſſe, qui philoſophiam artium procreatricem, & parentem vocat; de quo alio mihi die diſſerendum eſt.

DISSERTATIO V.

Qua oſtenditur philoſophiam eſſe procreatricem, & parentem artium reliquarum, & de oratorum paucitate diſſeritur.

Ferri fabricam invenerunt Dactyli Idæi Celmis, & Damnaneus. Venationem a philoſopho abhorrere cur Seneca dicat, non ſatis percipitur. Belluarum multarum ſolertia. Atlas navem princeps dicitur compegiſſe. Tylen, qua bajuli ad onera ferenda utuntur, Protagoras invenit. Moſes Ægypsiorum litteris, & ſapientiæ præceptis inſtitutus eſt. Pythagoras in vocibus proportionem ſeſquialteram, ſeſquitertiam, & duplam primus oſtendit, quas διὰ πέντε, διὰ τεσσάρων, διὰ πασῶν appellavit.

Quum philoſophiam [d] Cicero vocet omnium artium procreatricem, & parentem, diximus id auctoritate Poſidonii confirmari; qui non ſolùm artes libero homine dignas, verùm etiam alias a philoſophis inventas, in lucemque prolatas exiſtimat. Id [e] Seneca reprehendit, perinde quaſi philoſophiæ omnium facultatum reginæ ignobilem quandam prolem tribuerit, & illiberalem; nos autem Senecæ reprehenſionem haudquaquam probamus, & omnes artes humano generi uti- 1
les, aut neceſſariæ non eſſe fetum indignum philoſophiâ judicamus; & ut in Liberis ſolet contingere, ut alii magis, alii minùs matris preſeferant ſimilitudinem; ſic artium, liberales quæ ſunt, ad ſimilitudinem propiùs accedere philoſophiæ; illiberales ab ejus indole regiâ abeſſe arbitramur; quum tamen utræque ab eadem ſint procreatæ. Illo etiam [f] Seneca utitur argumento, quo Poſidonii dictum refellat; non eſſe veriſimile philoſophiam frugalitatis, & continentiæ magiſtram docuiſſe artes, quibus homines ad luxum abutuntur; id autem, pace Senecæ dixerim, perquam leve eſt; quum enim, exempli gratiâ, homines ingenio ſolertes, & contemplandæ naturæ ſtudioſi, & ut verbo abſolvam, philoſophi, humanæ naturæ imbecillitate perſpectâ, cognitoque quantum ea vel hiemis aſperitate, vel æſtatis ardore læderetur, quantumque a belluarum ferocitate detrimenti, & calamitatis acciperet, docuerunt

[a] Cicero de Oratore libr. 1. in princip. [b] Seneca in Epiſtol. 90. [c] Cicer. de Oratore libr. 1. & libr. 2. de Finib. [d] Cicer. de Orator. libr. 1. [e] Senec. ad Lucilium Epiſt. 90. [f] Senec. ibid.

runt artem ædificia conſtruendi; quibus
tecti homines & inclementiam Cœli, &
ferarum incurſus arcerent; non docuerunt
tecta tectis ſuperſtruere, non ebore, & au-
ro fulgentia lacunaria moliri, nec pretio-
ſis marmorum cruſtis parietes operire, nec
ſternere gemmis pavimenta; ſed utilitati
noſtræ, ſecuritatique proſpexerunt; at ho-
minum perverſa ſagacitas eorum, quæ ſa-
lubriter excogitata fuerant, uſum ad lu-
xum, ſuperbiamque convertit. Eodem mo-
2 do idem Fertarias, ferrique ſabricam a ſa-
pientibus inventam aſſeverat, quod non
video, cur tantopere Seneca reprehendat,
quum proditum ſit ab Hiſtoricis [a] ferrum
ab Idæis Dactylis Celmi, & Damnaneo in
inſulâ Cypro repertum; hos autem Idæos
Dactylos [b] fuiſſe conſtet ſapientes, quum
& rythmos, & muſicos modos, & Ephe-
ſias litteras dicantur inveniſſe; &, ut Sallu-
ſtius [c] prodit, ferantur principes divini in-
telligendi fuiſſe. Ne [d] venationem quidem
cur a philoſopho adeo alienam eſſe dicat,
intelligo; quum Veteres ejus inventionem
Diis immortalibus tribuant, & hominum
vitam a belluarum immanitate tueatur;
miraque ſit in eâ ſolertia, qua feræ fal-
luntur, & obſervatio non injucunda, qua
& earum aſtus deprehenduntur, & quan-
tam dederit animantibus tuendi ſui natu-
3 ra ſolertiam cognoſcitur. Quis enim, niſi
venatores animadvertit elephantos [e] alte-
ro ex dentibus uti ſemper ad ea, quibus
veſcuntur, amputanda, comminuenda,
frangenda, alterum intactum ad prœlium
conſervare? leones [f], quum ingrediun-
tur, reductis, contractiſque unguibus in-
gredi, ne atterantur arma, quibus prœlian-
tur; vulpes [g], antequam tranſeant flu-
men glacie concretum, aures admovere,
& quum ſentiunt clarum murmur fluentis
aquæ, non ſe flumini committere; quum
intelligant glaciem eſſe tenuem, & ceſſu-
ram ponderi; aliaque ſexcenta, quæ ve-
natio exhibuit contemplatione digna, ſpe-
ctacula. Rem nauticam etiam videntur ſa-
pientes oſtendiſſe; ſiquidem Atlas [h] Cœli,
ſiderumque ſpectator inſignis, qui ſphæ-
ram primus excogitavit, princeps etiam
navim dicitur compegiſſe. Quid autem de
majoribus loquar? quum etiam [i] quam
Græci τύλην vocant, qua bajuli utuntur ad
onera ferenda, Protagoras ille, qui De-
mocriti fuit auditor, invenerit. Sed ut-
cumque ea ſe res de artibus non liberali- 4
bus habet, certè liberales a ſapientibus in-
ventas, & perfectas eſſe conſtat; nam &
legumlatores [l] Lycurgus, & [m] Solon, &
Zoroaſter [n], & Numa [o] ſapientes fuerunt,
& [p] Zamolxis, quem nonnulli Pythagoræ
faciunt auditorem, & his antiquior Minos,
quem nunquam [q] Homerus Jovis diſcipu-
lum fuiſſe pronuntiaſſet, niſi ſapientiâ præ-
ſtitiſſet; & quod majus eſt, ipſe [r] Moſes,
quem Ægyptiorum litteris inſtitutum, eo-
rum ſapientiæ præcepta ferunt accepiſſe;
& aſtronomiam, & geometriam, & arithme-
ticen ſapientes Ægyptiorum tradunt ex-
cogitaſſe. Muſice quoque non alios habet
auctores, quàm philoſophos; quum [s] & 5
Pythagoras eidem plurimum contuliſſe di-
catur; quum in vocibus, fidibuſque pro-
portionem ſeſquialteram, & ſeſquitertiam,
& duplam primus oſtenderit; quas *διὰ πέν-
τε, διὰ τεσσάρων, διὰ πασῶν* appellavit; &
Marſyas [t] Phrygiam harmoniam, & Mixo-
phrygiam, & Mixolydiam, & [u] Thamyras
Doricam oſtenderint, quos interpretor ſa-
pientes fuiſſe; nam antiquitus iidem & ſa-
pientes, & poëtæ habebantur; idcirco, ut
Diogenes [x] Laërtius probat, poëtæ ſophiſtæ
ſunt appellati. Idemque de medicinâ dicen-
dum, quam [y] Pythagoras, & Empedocles, 6
& Democritus auxiſſe dicuntur, & exco-
luiſſe; atque etiam ferunt [z] Hippocratem
medicinæ parentem, a Democrito multa
doctum ejus conſuetudine plurimum pro-
feciſſe. Nec [a] verò Chiron ille, qui Achil-
lem educavit, & erudivit, & inter medi-
cinæ repertores numeratur; nec [b] Apol-
lo, quem inventâ medicinâ Deorum im-
mortalium honoribus conſecravit, non ſa-
pientiâ præſtiterunt. Et quid opus eſt ſin-
gulas artes recenſere? quis negare audeat a
philoſophiâ quaſi a fonte omnium faculta-
tum inventa profluxiſſe; quum philoſophi 7
vere

[a] Clemens Alexandr. Strom. libr. 1. Plin. l. 7. c. 16. [b] Idem eod. loc. paulo ſuper. [c] Salluſtius apud Lactant. Firm. libr. 1. cap. 21. de fals. Rel. [d] Cæl. Rhodig. libr. 6. cap. 6. [e] Plinius libr. 8. Hiſtor. Natur. cap. 3. Ælian. de Animal. libr. 6. cap. 56. [f] Idem libr. 8. cap. 15. [g] Plinius libr. 8. cap. 28. Ælian. de Anim. libr. 6. cap. 24. [h] Idem libr. 2. cap. 8. & libr. 7. cap. 56. Clem. Alexandr. Stromat. libr. 1. [i] Clem. Alexandr. ibid. [l] Plutarch. in Vitâ Lycurg. [m] Idem in Vitâ Solonis, & Diogen. Laërt. libr. 1 ſegm. 45. [n] Diog. Laërtius in Procœmio. [o] Plutarch. in Vitâ Numæ, T. Livius libr. 1. & Cicer. de Orator. l. 1. [p] Strab. l. 16. de Syriâ. [q] Hom. Odyſs. τ. v. 178. [r] Act. Ap. cap. 7. verſ. 22. & Clemens Alexandrin. Stromat. libr. 1. Phil. Jud. in Vit. Moſis libr. 1 in principio. [s] Macrob. libr. 2. c. 1. in Somn. Scipion. [t] Clem. Alexandrin. Strom. libr. 1. [u] Plin. libr. 7. cap. 56. & Clem. Alexandr. Stromat. libr. 1. [x] Diogenes Laërt. in Procœm ſegm. 12. [y] Plinius libr. 30. cap. 1. [z] Ex Epiſt. Democrit. ad Hippocratem inter ejusdem Hippocr. Epiſtolas. [a] Plutarchos Sympoſ. libr. 3. quæſt. 1. & libr. 5. quæſt. 4. & Pindar. Od. 3. Pythior. & Plin. libr. 7. cap. 56. [b] Ovid. Metamorph. libr. 1. & Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 20.

verè, non Juriſconſulti omnium divinarum, humanarumque rerum ſcientiam profiteantur? Quæ ergo facultas humana, & divina omnia contemplatur, & perſpicit, eam vidiſſe conſentaneum eſt, & oſtendiſſe Mortalibus initia, & incrementa artium humano generi ſalutarium. Eapropter Cicero [a] ait non immerito, philoſophiam laudatarum omnium artium procreatricem quandam, & quaſi parentem ab hominibus doctiſſimis judicari; in hac autem arte tam magnâ, quæ omnia, quæ ſunt perveſtigatione digna, invenerit, & perveſtigarit, multo plures, quàm in dicendo, excellentes extitiſſe quum videamus, maximum eſſe humanorum operum dicendi munus concedendum eſt.

DISSERTATIO VI.

Quàm ſit difficilis ars Grammaticæ.

Quæ ſit differentia inter Grammaticam, & Grammatiſticam. Grammatici etiam philologi ſunt appellati. Ariſtarchus grammaticus nothos Homeri verſus a legitimis ſecrevit; & ſupra nongentos libros edidit. Rhemnius Palæmon ſecum natas, & perituras litteras jactitabat; & Virgilium in Bucolicis præſagiſſe judicem ſe futurum omnium poëtarum, & Scriptorum. Alexarchus grammaticus Solem ſe eſſe mentiebatur. Didymus, qui Chalcenterus, hoc eſt ahenis viſceribus præditus, *propter aſſiduum ſtudium appellabatur, quatuor millia librorum conſcripſit.*

PErgit noſter Auctor exemplo facultatum, quæ quum difficiles inprimis eſſe videantur, & habere ſubjectam infinitam rerum materiem, latiſſimeque patere, tamen multo plures excellenti ſcientiâ viros extulerunt, quàm fuerint oratores, oſtendere, quàm ſit arduum ad non mediocrem eloquentiæ laudem pervenire. Nam ſi in iis artibus, quæ propter obſcuritatem, & varietatem rerum, & copiam, quam complectuntur, in ſummâ difficultate verſantur, multi ſingulari laude floruerunt; in dicendi facultate pauciſſimi, quum plures eloquentiæ ſtuderent, quàm ceteris diſciplinis, neceſſe eſt non aliam eſſe cauſam
oratorum paucitatis, quàm ſummam rei
difficultatem. Et ſupra quidem philoſopho-
rum numerum majorem eſſe dixit, quàm 1
oratorum, quod veriſſimum eſt; nam apud
Græcos duodecim, aut tredecim inſigni
laude rhetores recenſentur, philoſophi ve-
rò pæne innumerabiles. Nunc ad exem-
plum grammaticorum tranſit, & his utitur
verbis [b]: *quis huic ſtudio litterarum, quod
profitentur ii, qui Grammatici vocantur, peni-
tus ſe dedidit, quin omnem illarum artium pæ-
ne infinitam vim, & materiam ſcientiâ, &
cognitione comprehenderit?* quæ verba, Audi-
tores, hodierno die ſuſcepimus illuſtranda.
Mirum profectò nonnullis videri poteſt hoc
effatum Ciceronis, quo Grammaticæ ſtudio 2
infinitam rerum vim, & materiam affirmat
contineri; nec dubito, quin plerique ela-
tius, quàm verius arbitrentur; ſed animad-
vertendum eſt cum [c] Philone Judæo aliam
eſſe, quam Græci Γραμματιστικὴν dicunt,
quæ Suida [d] teſte, nihil aliud docet, quàm
rectè legendi, ſcribendique rationem; a-
liam verò Grammaticam, quæ, ut ſcriptor
Græcarum Etymologiarum teſtatur, ex eo
appellatur, quod præter ceteras facultates
multis libris, qui γράμματα Græco ſermo-
ne dicuntur, utatur. Hæc [e] diſciplina
Quintiliano teſte *plus habet in receſſu, quàm
in fronte promittit;* ideo ſiquis eam penitus
introſpiciat, diligentiuſque conſideret,
quanta ſit ei facultati ſubjecta materia,
Ciceronis dictum comprobabit. Non e-
nim ſolùm in verbis explicandis ea facul-
tas verſatur; ſed longiùs progeditur, &
quidquid a poëtis, aliiſque ſcriptoribus di-
citur exponendum ſuſcipit. Ideo [f] Aſcle- 3
piades Grammaticam definit artem eorum,
quæ dicuntur a poëtis, & ſcriptoribus, ex-
ponendorum; & Martianus [g] Capella te-
ſtatur olim officium fuiſſe Grammaticorum
doctè ſcribere, legereque; nunc [h] etiam
illud acceſſiſſe, ut ſit ejus artis eruditè in-
telligere. Quum autem nulla ſit res, quæ
a ſcriptoribus, & poëtis non attingatur,
non debet mirum videri, ſi infinita rerum
vis, & materia dicatur officio Grammatici
comprehendi. Quapropter, ut Caſaubo-
nus obſervat, Grammatici etiam philolo-
gi [i] ſunt appellati; quia quæ philologum
convenit ſcire, ea Grammatici eſt poſſe ex-
plicare. Neque enim ſolos Hiſtoricos, &
poëtas, & oratores Grammaticus [l] enar- 4
rabit; ſed apud Græcos Empedoclem, &
Parmenidem, apud Latinos Lucretium, &
Var-

[a] Cicero libr. 2 de Finibus. [b] Cicero de Oratore libr. 1. [c] Philo Judæus de Congreſs. quærend. erudition. grat. pag. 445. D. Edition Lutet. 1640. [d] Suid. in V. Γραμματιστής, & Voſſius libr. 1. cap. 2. Artis Grammaticæ. [e] Quintilian. libr. 1. cap. 4. de Grammaticâ. [f] Aſclepiad. apud Sext. Empirie. adverſ. Mathemat. libr. 1. cap. 3. circa medium. [g] Martianus Capell. libr. 3 & Ariſtotel. libr. 6. Topicor. [h] Sueton. de Illuſtr. Grammat. cap. 4. [i] Sueton. ibid. [l] Quintilian. libr. 1. Inſt. Orat. cap. 4.

Varronem, Senecam, Tullium; quos ſi
philoſophiæ ignarus acceſſerit, operam pro-
fectò luſerit; & tunc verum videbitur,
quod Sextus [a] Empiricus opponit Gramma-
ticis, non poſſe eos intelligendo conſequi,
quæ Empedocles, Aratus, Timon Sillo-
graphus, atque etiam alii poëtæ, qui mi-
nori in obſcuritate rerum verſantur, con-
ſcripſerunt; quòd eorum ſcripta ad philo-
ſophum, non ad Grammaticum pertinere
videantur. Adde infinitam multitudinem,
varietatemque Scriptorum, qui de aliis fa-
cultatibus eleganter, politeque ſcripſerant;
quos antiquitus, quum illi extabant, ex-
ponere ad Grammstici munus pertinebat;
quum non minùs linguæ, quàm ſcientiæ
rerum utiles eſſe poſſent. Accedit [b] eo-
5 dem de aliorum ſcriptis judicandi ſcien-
tia, quam κριτικὴν Græci vocant, quàm
tanquam propriam ſibi Grammatici vindi-
carunt. Nam Grammatici veteres, ut au-
ctor eſt [c] Quintilianus, tam ſeverè hoc
judicio ſunt uſi, *ut non verſus modò cenſo-
riâ quadam virgulâ notare, & libros, qui fal-
sò viderentur inſcripti, tanquam ſubdititios
ſubmovere familiâ permiſerint ſibi*; ſed Au-
ctores [d] alios in ordinem redegerint, alios
exemerint numero. Hac judicandi ſcien-
6 tiâ Ariſtarchus Grammaticorum princeps,
quum in Homeri poëmata multi verſus ir-
repſiſſent, qui [e] Homeri non erant, nothos
a legitimis ſecrevit, & Homerum quàm e-
mendatiſſimum nobis reliquit; fecitque i-
dem, quod [f] Ariſtoteles, qui Homerum
emendavit, & Alexandro Regi tradidit, qui
Homerus ἐκ νάρθηκος dicebatur. Atque id
Ariſtarchi judicium adeo eſt omnium ſæ-
culorum judicio comprobatum, ut Homeri
verſus non haberetur, qui Ariſtarcho non
placuiſſet. Atque hæc rerum varietas, & co-
7 pia nonnullos Grammaticos adeo extulit,
ut Hyginum [g] Polyhiſtorem alii, alii hiſto-
riam, ut Protagoram [h] ſapientiam, appella-
rint; & [i] Remnius Palæmon ſecum & na-
tas, & perituras litteras jactitaret; nec te-
mere Virgilium in bucolicis nomen ſuum
poſuiſſe, ſed quodam inſtinctu, afflatuque
divino omnium poëtarum, Scriptorumque
judicem futurum præſagiſſe; & [l] Alexar-
chus eò inſaniæ præceſſerit, ut Solem ſe eſſe
mentiretur. Sed hi nimiùm artis fiduciâ
ſe ſe extulerunt; ceterùm dubitari non
poteſt, quin ea facultas & latè pateat,
& immenſo pæne ſtudio comparetur. Di-
dymum [m] quidem grammaticum tam aſſi-
duè, tam accuratè, ſtudioque tam con- 8
tumaci in eâ arte ferunt elaboraſſe, ut
Chalcenterus (quod cognomen ahenis
viſceribus præditum hominem ſonat) di-
ceretur; & meritò ſane; quippe quatuor
millia librorum [n] conſcripſit; Ariſtarchum
autem [o] ſupra octingentos libros tradunt
edidiſſe. Ex quo intelligi poteſt, quanta
ſit ejus artis magnitudo, cujus artifices
nullum ſeribendi repererint modum, & a-
liorum ſcripta illuſtrandi; qua tamen in
arte pæne infinitâ infinitum numerum præ-
ſtantium doctrinâ virorum floruiſſe hoc lo-
co, quem explicavimus, Tullius aſſeverat;
quum oratorum numerus perexiguus de-
claret, quanto majus ingenium, quantoque
plus operæ oratoris ars, quàm Grammati-
ci, deſideret.

DSSERTATIO VII.

Quàm ſint reconditæ, multiplices, & ſubtiles mathematicæ diſciplinæ.

*Quot Mathematicorum opera interierint. Di-
ſciplinæ mathematicæ μαθήματα ἀπὸ τοῦ μαν-
θάνειν, hoc eſt* a diſcendo *appellatæ ſunt;
alii autem ex eo dictas putant, quod ſolæ
ſine doctore comprehendi non poſſint.*

PAuciores dicendi facultate claros
extitiſſe, quàm eximios imperato-
res, aut ſenatores egregios, aut
inſignes philoſophos, aut Gram-
maticos peritiſſimos Tullius [p] aſ-
ſeverat; & nos ejus dicta confirmantes la-
tiùs oſtendimus; & quum noſter Auctor
ex difficultate artis imperatoriæ, & Reipu-
blicæ adminiſtrandæ, & philoſophiæ,
Grammaticæque cum haudquaquam vul-
gari laude celebrandæ quantum ſit munus
oratoris, & quàm ſit arduum dicendi fa-
cultate ceteris antecellere, conetur oſten-
dere; nos etiam ejus veſtigiis inſiſtentes
earum artium difficultatem vobis ob ocu-
los poſuimus; ut quum eæ difficillimæ ap-
paruiſſent, difficilior ars oratoris videre-
tur; quæ longè pauciores, quàm aliæ, ex-
tulit viros eo artificio excellentes; nunc ſe-
quitur locus de mathematicis, de quo ho-
dier-

[a] Sextus Empiric. adverſ. Mathem. libr. 1. cap. 13. [b] Varro apud Diomedem libr. 2. [c] Quintilianus de Grammaticâ libr. 1. c. 4. [d] Hephæſtion cap. περὶ σημείων, Epiphanius περὶ μέτρων, & Iſidorus Origin. libr. 1. cap. 20. [e] Cicer. libr. 3. Epiſtol. ad Familiar. Epiſt. 11. & Senec. Epiſt. 88. [f] Plutarch. in Vit. Alexandri. [g] Sueton. de Illuſtrib. Grammat. n. 20. [h] Phavorin. apud Diog. Laërt. libr. 9. ſegm. 50. [i] Suet. de Illuſtr. Grammat. n. 22. [l] Cæl. Rhodigin. libr. 24. cap. 5. [m] Quintil. libr. 1. cap. 8. Macrob. Saturn. libr. 5. cap. 18. & cap. 22. [n] Senec. Epiſt. 88. aliter autem Suidas in V. Δίδυμος. [o] Suidas in Voc. Ἀρίσταρχος. [p] Cic. de Orat. libr. 1.

dicrno die mihi diſſerendum eſt; is autem
ita [a] ſe habet: *quis ignorat, ii, qui Mathe-
matici vocentur, quantâ in obſcuritate rerum,
& quàm reconditâ in arte, & multiplici, ſub-
tilique verſentur? quo tamen in genere ita
multi perfecti homines extiterunt, ut nemo
ferè ſtuduiſſe ei ſcientiæ vehementiùs videatur,
quin, quod voluerit, conſequutus ſit.* Ad quem
locum enarrandum docebo, quàm propriè
Cicero mathematicas diſciplinas recondi-
tas, multiplices, ac ſubtiles appellarit. Sed
antequam id aggredior, quum cogitem Ci-
ceronem teſtatum reliquiſſe, tantam Mathe-
maticorum fuiſſe multitudinem, ut omnes,
qui mathematicas diſciplinas appetiviſſent,
earum ſummam ſcientiam adepti videren-
tur, amore nobiliſſimarum facultatum, in
quibus ſolis duco veritatem, tanquam in
propriâ ſede, verſari, deplorare cogor,
Auditores, jacturam litterarum. Tot exti-
terunt in mathematicis diſciplinis incre-
dibili doctrinâ homines, & omnibus nu-
meris abſoluti; quota nunc eorum pars
miſerrimæ cladi, qua litteræ Barbarorum
incurſibus conciderunt, ſuperfuit? Ubi
2 nunc ſunt [b] Eudoxi, Cononis [c], Eratoſthe-
nis [d], Ariſtæi [e], Archytæ [f], Dioclis [g],
Menæchmi [h], Spori [i] divina monumen-
ta? nonne funditus injuriâ temporum in-
terciderunt? Sed horum ſaltem nomen
nulla vetuſtatis obſcuravit oblivio; innu-
merabilis verò multitudo nec ipſum no-
men immortalibus editis ingenii monu-
mentis ab interitu vindicavit. Nunc au-
tem ex tanto numero in mathematicis
perfectorum hominum, quos Cicero in
ſtudio ſuo admirabili doctrinâ tradit flo-
ruiſſe, vix tot numero leguntur, quot [l]

Thebarum portæ, vel divitis oſtia Nili;

ut Cicero, qui ſummam oratorum pauci-
tatem, ingentem extitiſſe Mathematicorum
multitudinem ſcriptum reliquit, ignaris
quantum nobis abſtulerit præteritorum
temporum inſcitia, mentitus eſſe videatur;
quum plures veteres oratores, quàm Ma-
thematici, ad nos pervenerint. Sed quid o-
pus eſt querelis? quæ & ſi in hujus partis
3 ſtudiorum deplorandâ jacturâ magis pro-
priè adhibentur, quum in aliâ nullâ tan-
tum injuriæ temporum, hominum inſcitiæ
licuerit; tamen, ſi quantum ſcriptorum
cujuſvis generis interierit, dicendo perſe-
qui, aut quod interiit, deplorare velimus,
nunquam exitum reperire poſſit oratio.
Quapropter ad ea, quæ propoſuimus ex-
plicanda, revertamur; a quibus tamen que-
rela, qua uſi ſumus, quum plures Mathe-
maticorum libros, quàm aliorum, inter-
cidiſſe, & pauciſſimos ex innumeris ex-
tare dolebamus, non abhorret. Exponen-
dum nobis inter ceters, quàm propriè Ci-
cero mathematicas diſciplinas reconditas
appellet, & obſcuras; id autem eſſe con-
ſentaneum veritati vel ex eo perſpici-
tur, quod ferè omnia Mathematicorum
monimenta perierunt; cauſam quippe,
cur perierint, eorum obſcurleatem fuiſ-
ſe, & quod erant ab intellectu vulgi re-
mota quàm longiſſimè, quivis intelligit.
Quum enim in illâ temporum caligine pau- 4
ciſſimis vel tenuiſſimum doctrinæ lumen
affulgeret; qui libri erant de rebus illu-
ſtribus conſcripti, quia non omnino effu-
giebant intelligentiam hominum leviter e-
ruditorum, tranſcribebantur interdum, &
nonnullorum manibus, licèt raro, tereban-
tur; at Mathematicorum libri, quia nihil
habebant, quod a rudibus ingeniis perſpi-
ci poſſet, nihil quod alliceret imperitos,
negligebantur; & in tenebris jacebant, &
carie, tineiſque abſumebantur. Non ab-
ſurdè reliquas facultates poſſis comparare
ſacris, quibus licet omnibus intereſſe; in
quibus, quamquam præcipuum locum ob-
tinent ſacerdotes, tamen ab his nemo, ni-
ſi cui ſacris interdictum eſt, pruhibetur;
at mathematicas diſciplinas ſanctiſſimis illis
myſteriis, quæ nemini, niſi iis, qui fuiſſent
initiati, patebant. Poſſis, licèt dialecticæ im- 5
peritus, exempli gratiâ, intelligendo conſe-
qui, quid ſit ſorites, quomodo diſſolvatur,
quid connexum, quibus modis argumen-
tum concludatur, quomodo definitio ſuis
numeris expleatur: poſſis licèt ignarus phi-
loſophiæ ex philoſophi ſermone nonnihil
excerpere, aliquas philoſophi rationes in-
tellectu comprehendere; neque enim om-
nes ex reconditis fontibus hauriuntur. At
ſine ſcientiâ geometriæ geometricum quid
intelligere, aut explicare non poſſis; ideo
mathematicas [m] diſciplinas *μαθήματα ἀπὸ τοῦ
μανθάνειν a diſcendo* vidclieet crediderim ap-
pellatas, quod nemini, niſi ei, qui ipſas e-
tiam, atque etiam didicerit, pateant; alii
autem ex eo dictas putant, quod ſolæ co-
gnitione comprehendi ſine doctore non
poſ-

---

a Cicer. de Orator. libr. 1. *b* Lucan. libr. 10. Cic. de Divinat. libr. 2. Suid. in V. Εὔδοξος. *c* Virgil. Eclog. 3. Archimedes in Epiſt. ad Doſitheum, & Petrus Victor. Var. Lect. libr. 17 cap. 8. *d* Suid. in V. Ἐρατοσθένης. *e* Pappus Alexandr. Collect. Mathemat. l. 3. prop. 4. & libr. 7. ad Hermodorum filium in Proœmio. *f* Diogen. Laërt. in Vit. Archytæ libr. 8. ſegm. 79. & Horat. libr. 1. Ode 28. *g* Eutocius Aſcalonit. in Apollonii Conica. *h* Proclus libr. 3. in Eucl. Elem. *i* Eutoc. Aſcalon. in Archimedem, & Leontius Mechan. in Iſagoge. *l* Juv. Sat. 13. v. 27. *m* Vide Voſſium in V. *Mathematici*.

poſſint. Utralibet autem etymi ratio declarat, quam ſint reconditæ mathematicæ diſciplinæ, nec minùs multiplices eſſe conſtat. Philoſophia, quæ maxima eſt, & om-
6 nium Regina facultatum, in tres dumtaxat dividitur partes; at quot facultates mathematicorum ſtudio continentur? continetur geometria, quæ in formas, numeroſque tribuitur; continetur aſtrorum cognitio, geographia; continetur Muſica, ſcientia machinalis, ars nautica; continetur gnomonum ratio, viſus, & radiorum doctrina, quam ὀπτικὴν vocant, doctrina ſpeculorum, doctrina motus; & quis omnes perſequatur? ſine Mathematicorum diſciplinis manca quodammodo, ac debilis philoſophia eſt, medicina claudicat, architectura velut ſolo, & fundamento ſuo caret. Proteus eſt quidam Methematicorum
7 diſciplina; omnes induit formas, in ſpecies omnes convertitur. Jam ejus quanta eſt ſubtilitas? quis credat quum Mathematico quædam parva dictu conceſſerit, his oſtendi poſſe, cui [a] cylindro ſphæra ſit æqualis, cui circulo ſphæræ ſuperficies? quis putet magnitudinem Solis, altitudinem ſiderum, immenſitatem Cœli poſſe demonſtrari? Atque hæc, aliaque innumerabilia mathematicæ diſciplinæ exquiſitis rationibus, & nihil dubii relinquentibus docent; & quum aliæ facultates frequentiſſimè probabilibus utantur, & conjecturâ duci ſoleant, & craſsâ minervâ, ut ajunt, pleraque explicare, ſolæ mathematicæ immensâ ſubtilitate nudam, & ſimplicem veritatem animis noſtris, ut ea, quæ oculis cernuntur, oſtendunt; jure igitur Cicero [b] mathematicas diſciplinas & reconditas, & multiplices, & ſubtiles appellavit.

DISSERTATIO VIII.

Qua, quum pauciſſimi poëtæ fuerint, pauciores fuiſſe oratores oſtenditur.

Verſus extat, qui Conſules fieri quotannis, non fieri quotannis poëtas affirmat. Multa opera vetuſtiſſimorum poëtarum circumferuntur, quæ dubitatur, an ſint illorum. Apollodorus primus grammaticus fuit; alii Eratoſthenem dicunt; Praxiphanes autem primus Grammatici nomen eſt aſſequutus. Alcmæon primus de Rerum Naturâ librum edidit, juxta alios Anaximander. Virgilius Auguſto ſcripſit ſeſe ad Æneidos opus multo potiora ſtudia, quàm poëtices impertiri. Poëtæ Grammaticis, philoſophis, geometris, atque Hiſtoricis ſunt vetuſtiores.

ULtimum, Auditores, exemplum, quo oratorum paucitatem, raritatemque Tullius probat, eſt poëtarum, quos omnium pauciſſimos inclaruiſſe confirmat; nec immerito ſanè; pauci ſiquidem poëticam laurum momorderunt: pauci in eo ſtudio excellentem ſibi gloriam compararunt. Quapropter laudatur antiquus ille verſus, 1
qui Conſules fieri quotannis, non fieri quotannis poëtas affirmat; quæ paucitas poëtarum eo mirabilior debet videri, quòd poëtæ omnium ferè vetuſtiſſimi reperiuntur. Nam, ut concedamus oracula, quæ Muſæo [c] tribuuntur, eſſe Onomacriti, Cratetem [d], qui nomen Orphei præferebat, Zopyri fuiſſe; deſcenſum [e] ad Inferos Prodici Samii; Peplum [f], & Phyſica Brontini; nec [g] Amphionem quidem in numerum poëtarum eſſe referendum, nec Linum [h]; quamvis id omnis antiquitas teſtetur; nec [i] Thracem Thamyram, nec eos, quos refert Ælianus ante [l] Homerum Iliada conſcripſiſſe, nec alium floruiſſe poëtam Homero vetuſtiorem; tamen poëtas comperiemus antiquitate ſcriptoribus omnibus antiſtare. Nam Grammaticorum 2
primus Apollodorus [m] Cumanus fuiſſe fertur; quam laudem alii tribuunt Eratostheni Cyrenæo, qui duos edidit libros, & grammaticos nuncupavit; quorum tamen uterque Homero longè junior; junior etiam [n] Praxiphanes, qui primus Grammatici nomen eſt aſſequutus. Ne philoſophia

[a] Archimed. de Sphærâ, & Cylindro. [b] Cicero de Oratore libr. 1. [c] Clem. Alexandrin. Strom. libr. 1. [d] Idem eodem loco. [e] Idem Clem. eod. libr. [f] Clem. Alex. ibid. [g] Horat. libr. 3. Od 11. & de Art. Poët. Philoſtr. in Imaginib. [h] Hygin. tab. 273. & Suid. in V. Αἶνος. [i] Clem. Alex. Strom. libr. 1. [l] Ælian. Var. Hiſt. l. 11. c. 2. [m] Clem. Alex. Strom. libr. 1. [n] Idem eod. loc.

phia quidem vetuſtiores habet auctores, ni-
ſi philoſophos priſcos poetas velis appel-
lare; qui licèt ſapientes haberentur, tamen
ſapientis nomen eâ tempeſtate a poëtæ no-
mine non ſejungebatur; & ideo parum
refert fuiſſe philoſophos, aut ſapientes eos,
qui poëtæ vocabantur; nos enim quæri-
mus de iis, qui non poëtæ, ſed ſapientes,
aut philoſophi ſunt dicti, qui certè junio-
res poetis oſtenduntur. Nam [a] Alcmæon
3 Crotonienſis primus de rerum naturâ li-
brum dicitur edidiſſe, vel, ut quibusdam
video placuiſſe, Anaximander [b] Mileſius,
qui certè multis ætatibus poſt Homerum
floruerunt. Geometriam quoque illud non
antiquiſſimam eſſe declarat, quod Thales
Mileſius [c] circulo quadratum primus in-
ſcripſit; ex quo conſtat elementa geome-
triæ eâ tempeſtate ſatis rudia fuiſſe, atque
inchoata; obiit [d] autem Thales olympia-
de quinquageſimanonâ quum [e] Homerum
ante conditas olympiadas duobus ſæculis,
aut etiam pluribus floruiſſe multi confir-
marint. Illud etiam eſt argumento geome-
triam inventum eſſe non planè vetuſtum,
quod Pythagoras primus oſtendit in trigo-
no [f] angulum rectum continente quadra-
ta laterum angulum rectum comprehen-
dentium æqualia eſſe quadrato lineæ ſub-
tendentis angulum rectum, quàm ὑποτείνου-
σαν Græci vocant; quo non demonſtrato
quid in geometricis demonſtrari poteſt?
Quid autem de hiſtoriâ dicam? Cenſori-
nus non [g] contemnendus Auctor libro de
4 die natali tria fuiſſe tempora ſcriptum re-
liquit: ἄδηλον, quod eſt perinde ſi dicas *in-
cognitum*, & *obſcurum*, μυθῶδη, quod *fabu-
loſum* interpreteris, & hiſtoricum; & ob-
ſcurum tempus eſſe dicit omne, quod O-
gygium diluvium anteceſſit; fabuloſum,
quod inter Ogygium diluvium, & initium
olympiadum interjectum eſt; hiſtoricum
autem vult poſt conditas olympiadas ince-
piſſe. Quapropter Homerus non ſolùm
Hiſtoricis univerſis, verùm etiam tempo-
ribus, de quibus Hiſtorici ſcripſerunt (id
enim ſignificat tempus hiſtoricum) habe-
tur vetuſtior. Quum autem omnes diſci-
plinas Poëtica præſtet vetuſtate, mirum pro-
5 fectò eſt tam paucos Poëticæ gloriâ præſti-
tiſſe; ſed in cauſâ eſt ejus artis præſtantia;
non enim, ut eſt in vetere proverbio, ex
quolibet [h] ligno fit Mercurius; neque
quodvis ingenium poëticis ſtudiis excolen-
dis eſt idoneum. Plato [i] quidem, atque
Democritus [l] poëticas fores incaſſum pul-
ſari ſine inſtinctu, afflatuque divino [m] ſunt
arbitrati; ex quo Horatius [n] cecinit;

Ingenium cui ſit, cui mens divinior, atque os
Magna ſonaturum, des nominis hujus hono-
rem.

Nec verò ſolum in poëtâ ingenium requi-
ritur, ſed rerum cognitio plurimarum; id- 6
circo Virgilius in quadam ad Auguſtum e-
piſtolâ teſtatur ſeſe ad Æneidos opus com-
plendum multo potiora ſtudia, quàm poë-
tices impertiri; & Petronius [o] Arbiter:
ceterùm, inquit, *neque generoſior ſpiritus va-
nitatem amat, neque concipere, aut edere par-
tum mens poteſt, niſi ingenti flumine littera-
rum inundata*; quod eſſe conſentaneum ve-
veritati videtur exiſtimaſſe [p] Plinius, qui
principem apud Græcos poëticæ facultatis
Homerum principem etiam litterarum a-
gnoſcit (quaſi haberi non poſſet princeps
poetarum, niſi eſſet etiam litterarum; &
Poeticæ ſumma laus cum ſummâ laude lit-
terarum adeo conjuncta ſit, atque connexa,
ut ſeparari nullo modo poſſit) & Plutar-
chus, qui omnium doctrinarum fontem
Homerum eſſe demonſtrat; ab ejuſque car-
minibus non ſolùm hauſiſſe poetas plera-
que; ſed etiam [q] philoſophos nobiliſſimos
ad ſuos hortos irrigandos multum ſapien-
tiæ derivaſſe. In hac autem facultate, in
qua perrarò exoritur aliquis, cui nihil 7
magnopere deſit, multo plures, quàm ora-
tores inclaruiſſe, & affirmat [r] Cicero, &
veritas ipſa clamat. Nam quum triplex
comœdia [ſ] habeatur, vetus, media, &
nova; novæ comœdiæ ſolùm, ut nihil de
ceteris dicam, poëtæ ſexaginta quatuor
numerantur. Adde tragicos, adde lyricos,
adde heroicos poëtas: adde epigramma-
tum ſcriptores, eoſque, qui præcepta vitæ
utilia, qui philoſophiam, qui aſtrologiam,
qui medicinam, qui agriculturam carmine
tradiderunt; qui ſitum Orbis terrarum de-
ſcripſerunt; qui ſuos amores, deliciaſque
verſibus celebrarunt; qui hymnos in Deos
ediderunt: adde eos, qui res divinas ver-
ſibus exornarunt; jam intelliges veriſſi-
mum Ciceronis eſſe dictum: & quum
ſumma poëtarum, comparatione aliarum
facultatum, fuerit paucitas, & pauciores
oratores reperiantur, hujus rei nullam af-
ferri poſſe cauſam, quàm eloquentiæ com-
parandæ ſummam difficultatem.

[a] Clem. Al. Str. l. 1. [b] Themiſt. Orat. 20. [c] Diog. Laërt. in Vit. Thal. l. 1. ſegm. 25. [d] Idem eod. loc. ſegm. 38. [e] De Hom. Æt. vid. Clem. Al. l. 1. Str. Porphyr. apud Suid. in V. Ὅμηρος, & Herodot. In Vit. Homer. [f] Apollod. apud Diogen. Laërt. in Vit. Pythag. libr. 8. ſegm. 12. [g] Cenſorin. de Die Nat. c. 21. [h] Apul. in Apolog. Paul. Manut. in Adag. *Non e quolibet ligno Mercurius fiat.* [i] Plato in Phædro, & Ione. [l] Cic. l. 2. de Orat. & l. 1. de Divinat. [m] Idem pro Archia. [n] Horat. l. 1. Sat. 4. [o] Petron. Arb. in Sat. [p] Plin. libr. 25. c. 2. [q] Plutarch. de Audiend. Poët. [r] Cicer. de Orat. l. 2. [ſ] Jul. Cæſ. Scal. in Poët. l. 1. c. 7.

DISSERTATIO IX.

Qua quædam adnotantur, quæ propria fuerunt oratoriæ facultatis.

Cæſar ſeditionem ſedavit milites Quirites appellando. Apud Græcos nullus orator extitit ante Periclem; apud Romanos verò ante Catonem, qui octoginta annis ante Ciceronem Conſulem obiit. Heſiodus in poëtico certamine Homerum ſuperaſſe fertur. Verum non videtur, quod quidam tradunt Archilochum, & Simonidem eodem tempore vixiſſe. Poëtæ ante oratores multis ætatibus extiterunt, & ſemper aliqui floruerunt. In unaquaque facultate excellentes viri ubique ferè gentium recenſentur; oratores verò Athenis, & Romæ dumtaxat. Aſiatici rhetores, & Rhodii non ſunt cum Atticis comparandi. Petronius Arbiter queritur parentes præ nimiâ feſtinatione filiorum ſtudia corrumpere. Quibus præmiis antiquitus afficerentur philoſophi. Aurigæ miniſterium Platoni præbuis Dionyſius tyrannus. Empedocli Regnum ultro oblatum fuit. Antigonus Rex frequenter Athenas commeabat, ut Zenonem audiret, nec impetrare potuit, ut ad ſe veniret. Xenocratem Alexander Magnus miſſis legatis, & quinquaginta talentis coluit. Seneca ter millies ſeſtertiûm ex liberalitate Neronis poſſedit.

IN arte dicendi pauciores, quàm in aliis diſciplinis, admirabiles extitiſſe Cicero pluribus confirmavit; & nos ejus dicta illuſtrantes oſtendimus, & præcipuè exemplo poëtarum; quos quum omnium aliorum Scriptorum, arteſque liberales profitentium pauciſſimos fuiſſe viri ſummæ auctoritatis conſenriant, longè plures tamen, quàm oratores eſſe deprehenduntur. Quo in genere illud contemplatione digniſſimum eſt, quód quum ſemper tum in Græciæ Rebuſpublicis, tum in Romanâ opus fuerit hominibus, qui apud populum verba facere, animoſque dicendo tenere, ignaroſque docere, & vel efferatos lenire, vel ab irâ concitatos reflectere, vel languentes, jacenteſque concitare poſſent, tam ſerò florere cœperint o-
1 ratores; & tamen non tantùm in ſenatoribus, & magiſtratibus Rempublicam adminiſtrantibus, verùm etiam in ducibus bellum gerentibus eloquentia requiritur; ſæpe militibus metus detrahendus, ſæpe temeritas comprimenda, ſæpe eorum contumacia oratione flectenda, ſæpe in hoſtes animi inflammandi; hæc autem præſtare, quis poteſt, niſi eloquens imperator? Quapropter & in Philippo [a] bellicoſiſſimo Rege, & in utroque [b] Scipione, & in Cæſare [c] omnium ducum præſtantiſſimo facundia jure laudatur; quum ea ad alliciendas bellatorum voluntates, regendoſque impetus utilis inprimis eſſe videatur. Rarò quippe ducibus contingit, quod con- 2
tigit [d] Cæſari, qui ſeditionem in caſtris concitatam verbo ſedavit milites Quirites appellando; non minùs bellicæ res, quàm tempora pacis vim, ubertatemque orationis plerumque deſiderant. Xenophontem certè ſcimus, ut alia interim exempla prætermittam, milites prædæ ſpe furentes, & ad diripiendum, excindendumque Byzantium jam ruentes dicendi vi, & copiâ compreſſiſſe. Quum igitur & in bello eloquentia ſit non inutilis, & in pace perquam neceſſaria Rebuſpublicis, ſemperque bella fuerint, fuerintque Reſpublicæ, neceſſe eſt ſemper aliquos extitiſſe, qui non infantes haberentur; quod ex [e] Homero colligi poteſt, qui in Neſtore dulce genus orationis, acutum in Menelao, in Ulyſſe copioſum, & torrens agnoſcit. Quin & Achillem fuiſſe non indiſertum ex eo poſſis cognoſcere, quod idem poëta doctum a Phenice [f] confirmat:

Μύθωντε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων.
Perfectorem operum, & verborum eſſe oratorem.

Ex quibus conſtat vetuſtiſſimis temporibus alios aliis eloquentiâ præſtitiſſe, & habi- 3
tum eſſe honorem dicendi facultati; nihilo ſecius decurſu tot ſæculorum nemo nomen meruit oratoris. Nam apud Græcos ante Periclem nullus extabat orator, cujus ſcripta [g] aliquam dicendi laudem præſeferrent; ipſaque ſcripta Periclis ejus eloquentiæ gloriæ, qua regnum tenuiſſe liberi Athenienſis populi prædicatur, Quintiliano teſte, non reſpondebant, ut alteriùs eſſe idem ſuſpicetur; & tamen [h] Pericles ultimis pæne florentis Græciæ temporibus floruit; nam duobus annis poſtquam Peloponeſiacum bellum exarſerat, quod ipſe olympiade octogeſima ſeptimâ excitarat, extinctus eſt; quo bello [i] attritæ Athenienſium opes funditus conciderunt; nec Athenienſium ſolùm Reſpublica, ſed Græcia univerſa fracta eſt, & debilitata; nec deinde potuit tot cladibus, tot excidiis populorum amiſſas vires reſumere; itaque pau-

[a] Ælian. Var. Hiſt. libr. 4. cap. 14. [b] Cic. in Brut. & Plin. de Vir. Ill cap. 44. [c] Suet. & Plutarch. in Vit. Cæſar. [d] Cornel. Tacit. in libr. 1. Annal. num. 42. [e] Homer. in Iliad. & Quintil. libr. 12. cap. 10. [f] Homer Iliad. ι v. 443. [g] Cic. libr. 2. de Orator. & de Clar. Orator. & Quintil. Inſtitut. Orat. libr. 3. cap. 1. [h] Thucydid. libr. 2. [i] Plutarch. in Vit. Periclis.

paulo poſt inteſtinis diſcordiis feſſa in Macedonum jus, poteſtatemque conceſſit. Quo tempore cum Græciæ libertate eloquentiæ quoque gloria obſolevit, licèt numquam defuerint dicendi ſtudia celebrari; ex quibus perſpici poteſt non diu Græciam fuiſſe dignam oratoris excellentis claritate. Idem accidit apud Latinos; nul-
4 lius [a] oratoris Catone vetuſtioris orationes legebantur, qui octoginta annis ante [b] Ciceronem Conſulem naturæ conceſſit; ex quo conſtat trecentis annis populum Romanum liberum ſine oratoribus fuiſſe; quum & qui in ſenatu dicerent, & apud populum verba facerent, nunquam defuiſſent. Adeo ſerò tam apud Græcos, quàm apud Latinos ſolutæ numeris orationis facultas ſeſe extulit; tantæque molis fuit oratorem non dico perfectum, ſed rudem, & inchoatum exiſtere; quum vinctæ numeris orationis Auctores tam antiqui ferantur, ut ſemper poëtarum genus fuiſſe videatur. Nam reliquis, qui dicuntur antiquiores, omiſſis, Homerum quidam Trojano bello
5 parem, ſpectatoremque rerum, quas verſibus ornabat, nonnulli, quamvis non verè, prodiderunt [c]; qui recentiſſimum poëtam [d] faciunt, ante conditas olympiadas non multis annis volunt floruiſſe. Hunc [e] Heſiodus conſequutus eſt, quem quidam Homeri æqualem fuiſſe memoriæ [f] prodiderunt, & Homerum [g] in poëtico certamine ſuperaſſe; nec deſunt, quibus [h] Heſiodus videtur antiquior. Poſt Heſiodum [i] autem floruit Leſches, floruit & Callinus, & Eumelus Corinthius, & Arctinus, & Archiluchus his junior circa [l] olympiadem vigeſimam; quum Numa ſecundus Rex Romanorum multos annos regnum teneret. Huic ſupparem nonnulli faciunt Simonidem, & Terpandrum; ſed [m] Simonides olympiade quinquageſima ſextâ floruit, hoc eſt annis poſt Archilochum centum quadraginta quatuor; quapropter, niſi alteruter cornicis annos vixiſſe credatur, Archilochi ætatem non potuit attingere. Apparet igitur quamplurimos poëtas præ-
ſtantiſſimos extitiſſe ducentis, aut etiam 6
trecentis annis, antequam verus orator Athenis audiretur. Quum igitur vincire numeris orationem, quàm ſolutam metri neceſſitate volvere difficilius eſſe videatur; tamen experientiâ docemur arduum magis fuiſſe oratorem præſtantem exiſtere, quàm poëtam poëticis virtutibus excellentem. Quid enim causæ comminiſci poſſimus, cur quum oratio, quæ nullâ poëticorum lege numerorum aſtringitur, ſit vetuſtior, quàm verſus ulli, ſit culta ſemper, ſemper utilior Rebuſpublicis, quàm ullæ poëtarum cantilenæ, judicata, ſeriùs innumeris pæne ætatibus perfecta ſit, & abſoluta, quàm ſtudium Poëticæ? nonne artes, quæ breviore tempore perficiuntur, faciliores eſſe cenſentur? quod eſt inprimis in oratore mirandum. Illud etiam oratoribus contigit admiratione digniſſimum, quod poëtæ, a-
liique ſcriptores ubique ferè gentium floruere; quando etiam Thebæ, quæ meliores pugiles, quàm ſcriptores, aut philoſophos edere putabantur, Pindarum [n], & Corinnam [o] lyricos, & his [p] antiquiorem Linum, & [q] Cebetem philoſophum non ignobilem, & [r] Cratetem genuerunt; & Democritum [f] ſummum auctorem naturæ, verique, & Protagoram [t] clariſſimum, & dicendi, & intelligendi laude virum Abderis ferunt, ut ait Satyricus [u] non inficetè,

Vervecum in Patriâ, craſſoque ſub aëre natos;

& Orpheum [x] Thracem, & Scytham [y] Anacharſin, cujus & ingenium, & ſapientia celebratur, fuiſſe conſtat. Oratores verò
pæne omnes Athenienſes fuerunt; quam- 8
quam [z] Lyſiam Timæus quaſi Mutiâ lege repetit Syracuſas; nam Leontinus [a] Gorgias, Thraſymachus [b] Chalcedonius, Protagoras [c] Abderites, Prodicus [d] Chius, Hippias [e] Eleus potiùs eloquentiæ doctores, &

a Cicer. de Clar. Orator. *b* Quo anno obierit Cato Vid. Plin. libr. 14. cap. 4. & libr. 29. c. 1. *c* De Homer. ætat. Vid. Clem. Alexandr. Stromat. l. 1. *d* Herodot. in Vit. Homer. in fine, Suid. in Voce Ὅμηρος, & Solin. cap. 43. *e* Suid. in V. Ἡσίοδος. *f* Aul. Gell. libr. 3. cap. 11. & Plutarch. de Conſol. ad Apollon. *g* Plutarch. in Symp. *h* L. Accius poët. & Ephor. apud Gell. libr. 3. cap. 11. & Suid. in V. Ἡσίοδος. *i* Clem. Alexandr. Strom. libr. 1. *l* Idem Clem. Alex. ibid. *m* Suidas in V. Σιμωνίδης. *n* Suid. in V. Πίνδαρος, & Plin. libr. 7. cap. 29. *o* Suidas in Voce Κορίννα. *p* Idem in V. Λῖνος. *q* Idem in V. Κέβης, & Laërt. in ejus Vitâ libr. 2. ſegm. 125. *r* Suid. in Voc. Κράτης. *ſ* Diog. Laërt. in Vit. Democr. libr. 9. ſegm. 34. & Suid. in Voce Δημόκριτος. *t* Diogen. Laërt. In Vit. Protagoræ libr. 9. ſegm. 50. & Suid. in Voce Πρωταγόρας. *u* Juv. Sat. 10. v. 50. *x* Suid. in V. Ὀρφεύς, & Diog. Laërt. in Procem. *y* Laërtius in Anacharſ. libr. 1. ſegm. 101. Lact. Firm. de falsâ Sapient. libr. 3. cap. 25. & Suid. in V. Δίγλωσσος. *z* Plutarch. de Decem Oratorib. cap. 3. & Dionyſ. Halicarn. de Veter. Orator. *a* Dionyſ. Halicarn. ibid. de Iſocrat. in princ. Cicer. de Orator. libr. 1. Diog. Laërt. libr. 8. ſegm. 58. & Quintil. Inſt. Orator. libr. 3. cap. 1. *b* Dionyſ. Halic. de Antiq. Rhet. in Iſæo, Quintil. Inſt. Orat. libr. 3. cap. 1. & Plato in Phædro, Gorgia, & alibi, & Ariſtot. libr. ult. Sophiſtic. Reprehens. *c* Quintil. ibid. Cic. libr. 1. de Orator. Aul. Gell. libr. 5. cap. 3. & 10. & Diog. Laërt. libr. 9. *d* Quintil. ibid. Suid. in V. Πρόδικος, Plato in Theage, & Cic. in Brut. ſive de Clar. Orat. *e* Plat. in Phædr. & Prot. & Philoſtr. in Vit. Sophiſt. & Cic. de Orat. l. 2.

& ſophiſtæ clari, quàm oratores fuerunt.
Setò tandem in Aſiâ[a] oratores dicendi
laude præſtiterunt; qui tamen[b] effuſi ni-
mis, & redundantes illam ſolis conceſſam
Atticis ſanitatem, & ſuccum orationis non
ſunt aſſequuti; caſtigatiores his[c] Rhodii,
neque tamen cum Atticis comparandi, qui
ſoli prope omnium conceſſu oratoris no-
men meruerunt. Idem uſuvenit in Latio,
tot urbes latinæ ingeniis, & ſtudiis, & Ro-
manæ linguæ nitore floruerunt; nemo ta-
men, niſi Romæ, clarus orator, quum in
omni Latio dicendi facultas magno in pre-
tio haberetur, ſtudia verò doctrinæ acrio-
ra, & otii plus eſſet in Latio, quàm Ro-
mæ. Ex quo intelligi puto, quanta ſit res
9 magnus orator, qui nec omni tempore,
nec ubique naſcatur. Ac nequis exiſtimet
oratorum paucitatis cauſam fuiſſe præmio-
rum tenuitatem, eorumque, qui ſe ei
diſciplinæ dederent, paucitatem; hoc lo-
co[d] Tullius aſſeverat fuiſſe maxima elo-
quentiæ præmia & in Urbe, & Athenis,
& in totâ Græciâ conſtituta. Quæ magni-
tudo præmiorum omnes, qui ingenio præ-
ſtabant, ad ſtudium dicendi excitabat; id-
circo vota parentum nihil aliud expete-
bant, quàm ut filii in eloquentiæ ſtudiis
eminerent; ad oratoriam artem colendam
omnium exhortationes adoleſcentes in-
flammabant; & alia ſtudia, quæ non eò
tenderent, cogebant omittere; quod[e] O-
vidius queritur, qui manſuetioribus Muſis
delectabatur, his verbis:

Sæpe pater dixit: ſtudium quid inutile tra-
ctas?
Mæonides nullas ipſe reliquit opes.
Motus eram dictis, totoque Helicone relicto
Scribere conabar verba ſoluta modis,
Sponte ſua carmen numeros veniebat ad aptos;

& Juvenalis[f] teſtatur his verſibus:

Eloquium, ac famam Demoſthenis, aut Ci-
ceronis
Incipit optare, & totis Quinquatribus optat,
Quiſquis adhuc uno partam colit aſſe Mi-
nervam.

Quæ cupiditas parentum faciebat, ut inter-
10 dum adoleſcentes, antequam bonis artibus
ingenium ſatis excoluiſſent, ad cauſas o-
randas impellerentur; ob eamque cauſam
eloquentiæ minorem ſibi laudem compa-
rarent; teſtatur id Petronius[g] Arbiter,
qui *parentes*, inquit, *objurgatione digni ſunt*,
qui nolunt Liberos ſuos ſeverâ lege proficere &c.
quum ad vota properant, cruda adhuc ſtudia
in forum propellunt. Utinam non id hodie
quoque vel maximè uſuveniret, omnes
Liberos, eoſque, quos caros habent, in
quibus eſt ingenium excellentius, & indo-
les apta doctrinæ, volunt ad juriſpruden-
tiæ, vel medicinæ gloriam pervenire; nec
intelligunt, quanto diſciplinarum appara-
tu eæ facultates comparentur; quantâ re-
rum ſcientiâ oporteat abundare Medicum
non vulgarem, vel præſtantem Juriſcon-
ſultum. Quaptopter nullis artibus inſtitu-
tos, nullâ cognitione rerum inſtructos fa-
cultates profiteri, quas neſciunt, coguntꝗ;
ideo evadunt clamatores odioſi, aucupes
ſyllabarum, non veri juris, germanæque
juſtitiæ ſacerdotes: evadunt circumfora-
nei Medici, & qui impunè homines occi-
dant, non qui artem exerceant humano
generi ſalutarem. Sed eò, unde ſumus 11
digreſſi, revertamur; multitudo avidè ap-
petentium eloquentiæ ſtudia magnitudine
præmiorum invitabatur; nam licèt omnes
artes prælatæ & pretiis operum ingenti-
bus, & eximiis honoribus olim afficeren-
tur; quæ hoc ævo nemini ſunt propoſita,
niſi rabulis, & leguleiis; neque enim Ju-
riſconſultos poſſumus appellare, qui ple-
rumque in foro dominantur; licèt, inquam,
omnes artes præmiis, & debitâ laude non
caruerint, ea tamen cum præmiis, quæ
tributa ſunt eloquentibus, comparari nul-
lo modo poſſunt. Scio philoſophiam tan-
tis honoribus affici ſolitam, ut Græciæ, quæ 12
Magna eſt appellata, philoſophi Pythago-
rei Reſpublicas adminiſtrarent; Platonem
rogatum, ut[h] Cyrenenſibus, & Arcadibus
leges daret, recuſaſſe, quum alteros eſſe
nimis voluptatibus deditos, alteros æqua-
litatem reſpuere comperiſſet; Magneſiis au-
tem[i], & Siculis leges condidiſſe; ac tan-
tum auctoritate valuiſſe, ut[l] Dionem ad e-
vertendam Dionyſii tyrannidem impelle-
ret; ab ipſoque Dionyſio tantis honoribus
cumulatum, ut neminem pluris, quàm
Platonem feciſſe dicatur; & quum[m] Pla-
to, quaſi quodam triumpho ſapientiæ, per
urbem Syracuſas veheretur, ipſum illum
tyrannum ſuperbiſſimum, potentiſſimum-
que aurigæ miniſterium ipſi præbuiſſe: ſcio 13
Heraclitum[n] Epheſiis leges conſtituere
potuiſſe a Magno Perſarum Rege accerſitum
propoſitis ampliſſimis præmiis, & primis
apud Perſas honoribus; Protagoram[o] Thu-
rio-

[a] Cicer. de Claris Orat. [b] Petron. Arbit. in Satyr. [c] Cicer. ibid. & in Oratore ad Brutum. [d] Idem de Orator. libr. 1. [e] Ovid. libr. 4. de Triſt. Eleg. 10. [f] Juven. Sat. 10. verſ. 113. [g] Petron. Arb. in Satyr. circa initium. [h] Ælian. Var. Hiſt. libr. 12. cap. 30. & Plutarch. ad Principem inerudit. in princip. [i] Alexand. ab Alex. libr. 6. cap. 10. [l] Plutar. in Libello: non poſſe ſuaviter vivi ſecundùm Epicur. Ælian. Var. Hiſt. libr. 3. c. 17. Plutarch. in Dion. & Cic. libr. 3. de Orat. [m] Plinius. libr. 7. cap. 30. & Solin. cap. 7. Ælian. ibid. libr. 4. cap. 18. [n] Diog. Laërt. in Vit. Heracliti ſegm. 2. & ſegm. 14. & Clem. Alex. Stromat. l. 1. [o] Heraclid. Pont. apud Diog. Laërt. in Vit. Protagoræ ſegm. 50.

riorum Rempublicam legibus temperaſſe; Empedocli [a] Regnum oblatum ultro fuiſſe; Zenonem [b] ab Athenienſibus aureâ coronâ donatum magnifico cum elogio; ad hunc audiendum Antigonum Regem frequenter ſolitum Athenas commeare; nec unquam, ut ad ſe veniret, precari deſtitiſſe, nec impetrare potuiſſe; Xenocratem ab [c] Alexandro domitore Orbis terrarum miſſis legatis, & quinquaginta talentis eſſe cultum; ſubmiſſos [d] Pompeji faſces trium Orbis partium victores foribus Poſidonii inclyti ſapientiæ profeſſoris; Senecam termillies ſeſtertiûm ex liberalitate [e] Neronis poſſediſſe. Multa prætereo Philoſophis tributa præmia, honoreſque ampliſſimos, & ſingulares, ut ad alios veniam aliquando, de quibus craſtino die verba faciam.

DISSERTATIO X.

De Præmiis Oratorum.

Plinius artem Medicorum ipſis Imperatoribus imperare dixit. Chœrilus pro ſingulis verſibus ſingulis aureis nummis philippeis ab Alexandro donatus eſt. Pindari ædibus Alexander, quum Thebas everteret, pepercit. Virgilius liberalitate Amicorum centies ſeſtertiûm poſſedit; & ejus carminibus in theatro lectis populus Romanus univerſus aſſurrexit; quæcumque autem ab Auguſto peteret, impetrabat. Iſocratis oratio panegyrica Philippum, & Alexandrum ad evertendum Perſarum imperium concitavit. Dio Chryſoſtomus, & Trajanus Imperator eodem plerumque curru per Urbem vehebantur.

EST Ciceronis locus initio libri primi de Oratore, ubi ſummus Auctor his utitur verbis: *ac ne illud quidem verè dici poteſt, aut plures ceteris artibus inſervire, aut majore delectatione, aut ſpe uberiore, aut præmiis ad perdiſcendum amplioribus commoveri.* Hæc Ciceronis verba illuſtrantes affirmavimus nulli generi hominum doctrinæ ſtu-
1 diis deditorum ampliora, quàm oratoribus, præmia fuiſſe attributa; quod non idcirco protulimus, quòd ſimus obliti, quantis laudibus, quantâ admiratione, quantiſque muneribus Veteres omnes bonas artes, & diſciplinas celebrarint, & affecerint; & ſuperiore quidem diſſertatione diximus de honoribus, & præmiis philoſophorum; nunc de his, quibus ceteræ facultates afficiebantur, verba faciemus; neque ea tamen cum præmiis oratorum conſerri poſſe dicemus. Et artem quidem medendi quis neſcit, in quanto ſui ſtudioſos faſtigio collocarit; quæ enim Græca, vel barbara natio non ſuſpexit Hippocratem? Illum [f] Græciæ urbes univerſæ tanquam ſalutare quoddam ſidus aſpiciebant: Perdicca Rex Macedonum tanquam præſentem Deum intuebatur: ejuſdem famâ Rex Regum [g] Artaxerxes excitatus ad ſe accerſendum, & divitiis cumulandum, quantas poſſet optare, curavit; pollicitus altiſſimum dignitatis gradum, pollicitus amicitiam ſuam, pollicitus honoris amplitudinem tantam, quantam ſummi Perſarum proceres obtinebant; nec quidquam moleſtiùs tuliſſe fertur, quàm ſuas preces eſſe ab Hippocrate repudiatas. Quid Democe-
des [h] Crotonienſis Medicus? nonne & Ma- 2
gni Regis Perſarum gratiâ floruit, qui eo uſus eſt valde familiariter, & tantis opibus, & honoribus eſt auctus, ut nemini Perſarum jure poſſet invidere? quid [i] Oribaſius? nonne ab Imperatore Romano in exilium pulſus, quum ſe ad Perſas contuliſſet, ab eorum Rege munificè exceptus dignitatem ſummam, ſummumque ſplendorem eſt conſequutus? Quid ego nunc dicam, quum exilia Medicorum tam fuerint fortunata, Eraſiſtratum ſanato ſemel Antiocho [l] Rege centum talenta mercedem curationis accepiſſe? quid Stertinium quingenis [m] annuis a principe Claudio ditatum, ejuſque fratrem tantas opes congeſſiſſe, ut & Neapolim publicis operibus magnificè exornaret, & ſeſtertiûm trecenties heredi reliquerit? Sed ars Medicorum
ſemper fuit quæſtuoſa; nec mirum eſt au- 3
ctam eſſe honoribus artem, quæ, ut [n] ait Plinius, ipſis Imperatoribus imperabat; poetas verò quis credat ad ſummas opes, & ſummam potentiam, & honores perveniſſe? & tamen [o] ſcimus Chœrilum poëtam non admodum præcellentem pro ſingulis ver-

[a] Diog. Laërt. in Vit. Empedocl. libr. 8. ſegm. 63. [b] Idem in Vit. Zenonis libr. 7. ſegm. 6. Ælianus libr. 12 cap. 25. Var. Hiſt. [c] Cicer. libr. 5. Tuſculan. Plutarch. in Vit. Alexandri Magn. [d] Solinus in Polyhiſt. cap. 7. & Plin. libr. 7. cap. 30. [e] Cornel. Tacit. libr. 13. Annal. [f] Suid. in Voc. Ἱπποκράτης. [g] Idem eodem loco. [h] Herodot. libr. 3. cap. 132. [i] Eunapius in libr. Sophiſtar. [l] Plin. Hiſtor. Nat. libr. 29. cap. 1. [m] Plin. ibid. [n] Plinius libr. 24. cap. 1. [o] Heſychius Mileſius in Voce Χοίριλος, & Suidas in eadem Voce de quodam Chœrilo eleganti poëtâ ab Archelao Rege pro ſingulis verſibus aureo ſtatere donato, ſed de Chœrilo poëtâ malo Horatius Epiſtolâ prim. libro 2.

verſibus ſingulis aureis nummis philippeis
ab Alexandro Rege donatum; Pindarum,
& [a] Simonidem Hieroni Regi fuiſſe inti-
mum; Euripidem [b] Archelai Regis amici-
tiâ floruiſſe; ædibus Pindari [c] Alexandrum,
quum Thebas everteret, peperciſſe; Vir-
gilium [d] centies ſeſtertiûm ex liberalitate
amicorum poſſediſſe; ejus [e] carminibus in
theatro lectis populum Romanum uni-
verſum aſſurrexiſſe; ab Auguſto, quæcun-
que peteret, impetraſſe; eidem Principi
Horatium [f] fuiſſe cariſſimum; Oppianum
dena [g] millia unciarum auri præmium poë-
matis ab Antonino Pio accepiſſe. Sed
4 hæc, aliaque ſcriptoribus, & ſapientibus
delata munera, & honores cum oratorum
præmiis comparari non poſſe quivis facilè
poteſt animadvertere; ſiquidem etiam eos,
qui Rempublicam rhetores non attinge-
bant, docendâ arte divitias ingentes ferunt
cumulaſſe. Gorgiam [h] igitur Leontinum
conſtat tantam opum vim inſtituendis a-
doleſcentibus eſſe conſequutum, ut ſtatuam
ex auro ſolido, quum eſſet eâ tempeſta-
te auri magna penuria, Delphis donum Deo
dedicarit; Iſocratem [i] a Nicocle non o-
pulento Rege pro unâ oratione, quam ad
ipſum ſcripſit, viginti talenta accepiſſe; &
erudiendis adoleſcentibus ditiſſimum eva-
ſiſſe; ferunt [l] etiam ejus panegyricam ora-
tionem tantum apud Græcos habuiſſe pon-
deris, ut & Philippum, & Alexandrum
Reges ad evertendum Perſarum Imperium
concitarit; Dionem [m], qui Chryſoſtomus
eſt appellatus, apud Trajanum Cæſarem
plurimum gratiâ, & auctoritate valuiſſe;
cum quo tam familiariter vixit, ut eodem
plerumque curru Cæſar, & Dio per Urbem
veheretur. Sed hi umbratili illâ ratione di-
cendi ſatis claritatis, & opum ſunt conſe-
5 quuti; quid illi, qui e ludo, & umbrâ in
campum, & pulverem, lucemque foren-
ſem prodierunt? nonne [n] Periclem tonan-
tem eloquio, & fulminantem Athenæ ſunt
tantopere admiratæ, ut quadraginta annos
non vi coactæ, ſed ſponte, & illecebris o-
rationis delinitæ ab ipſo regerentur; eoque
aculeo, quem in auditorum animis Peri-
clis eloquentiam Comici [o] teſtantur reli-
quiſſe, incitatæ in ejus viri obſequium ſi-
ne reſpectu propemodum libertatis ageban-
tur? nonne [p] Alcibiades in hujus quaſi
ſinu educatus tantum dicendo potuit, ut
nullum imperium, nullam non potentiam
ſit conſequutus; cujus ingenio Athenien-
ſes ita delectabantur, ut eo carere non poſ-
ſent; ita vim pertimeſcebant, ut diutius ho-
minem ferre non poſſent. Magni etiam The-
ramenes [q] eadem ætate, & Critias [r] fue- 6
runt, & eloquentiæ præmia tulerunt am-
pliſſima, præclaram potentiam, excellentem
dignitatem, & Patriæ ſuæ principatum:
magnus [s] Demetrius Phalereus, qui, quum
e Theophraſti ſcholâ prodiiſſet, inſignis
orator eloquii ſuavitate ita populum Athe-
nienſem ſibi devinxit, & conciliavit, ut in
ejus honorem trecentas, atque ſexaginta
ſtatuas erexerit, & conſtituerit; quem re-
gnantem quum popularis invidiæ procella
perculiſſet, & civitate ejeciſſet, a fortunâ
perculſum, & abjectum eloquentiæ, & do-
ctrinæ admiratio erexit; & tantopere Pto-
lemæo Regi commendavit, ut ejus caſus,
& ruina potentiſſimorum hominum faſti-
gio altior fuiſſe videatur. Sed quum ho-
dierno die ſatis multa dixerimus, hæc de
præmiis oratorum ſuſcepta diſputatio in a-
liud tempus differenda eſt.

D I S-

a Ælian. libr. 9. cap. 1. Var. Hiſtor. *b* Suidas in V. Εὐριπίδης. *c* Arrianus libr. 1. & Ælian. libr. 13. cap. 7. Var. Hiſtor. *d* Auctor Vitæ Virgil. & Budæus de Aſſe libr. 3. *e* Auctor Dialog. de Oratoribus, ſeu de Cauſis corruptæ Eloquent. *f* Suetonius in Vitâ Horatii. *g* Suid. in V. Ὀππιανός. *h* Cicer. de Orator. libr. 3. Plinius libr. 33. cap. 4. & Hermippus apud Athenæum libr. 11. c. 15. *i* Plutarch. in Vitis X. Orator. cap. 4. & Plin. libr. 7. cap. 30. *l* Plinius libr. 7. cap. 30. Plutarchus in Vitâ Iſocratis, & Ælianus Var. Hiſt. libr. 13. cap. 11. *m* Suidas in V. Δίων ὁ Πασικράτους. Philoſtrar. de Vit. Sophiſt. libr. 2. & Photius Biblioth. cod. 209. *n* Ariſtophan. in Nubib. Plin. libr. 1. Epiſt. ad Corn. Tacit. Cicer. in Orator. ad Brutum, & Quintil. Inſtit. Orat. libr. 12. cap. 10. *o* Eupol. apud Cicer. in Bruto, ſive de Clar. Oratorib. *p* Plutarch. & Cornel. Nepos in Vit. Alcibiadis. *q* Thucyd. libr. 8. & Xenoph. libr. 2. de Rebus Græcor. & Cicer. libr. 3. de Orator. & in Bruto, ſive de Clar. Orator. *r* Dionyſ. Halicarnaſſ. de Antiquis Rhetor. in Iſæo, & Cic. libr. 2. de Orator. *ſ* Plin. libr. 34. cap. 6.

DISSERTATIO XI.

Eodem ſuper argumento.

Philippus Æſchinem ſibi muneribus conciliavit, ut Demoſtheni opponeret, qui contra ipſum tantam belli molem conciverat, ut Philippus Demoſthenem etiam victor exhorruerit; quare Perſarum Rex ingentem pecuniæ vim Demoſtheni miſit, ut Philippum Aſiæ bellum inferre meditantem in Europâ detineret; & Alexander antequam ad bellum Perſicum proficiſceretur, ſibi Demoſthenem dedi poſtulavit, nec ab Athenienſibus obtinuit.

ILluſtrari foro viros [a] Homerus nos
docet, qui forum ſemper appellat eo
vocabulo, quo ſignificat in concioni-
bus exſplendeſcere virorum pruden-
tiam, nobilitarique virtutem; idcirco
ἀγορὴν, quo nomine Græcis *forum* nuncu-
patur, κυδιάνειραν vocat. Eſt igitur etiam
1 heroicis temporibus, Auditores, inſtitu-
tum, ut oratores a concionibus, & foro
ſummam gloriam, ſplendorem, potentiam
reportarent; id noſter Auctor affirmat, qui
majora ſemper oratoribus præmia, quàm
ulli generi hominum litteratorum fuiſſe di-
cit in omni libero populo conſtituta; qui-
bus omnes ad eloquentiæ ſtudium invita-
rentur. Hunc locum Ciceronis illuſtran-
tes, quantas opes veteres oratores ſibi para-
re ſolerent, narravimus; & ultimo loco de
Pericle, Alcibiade, Theramene, Critiâ,
Demetrio Phalereo [b] diximus; quos, quom
eloquentiâ excellerent, rerum potitos aſ-
firavimus; nunc de reliquis oratoribus
Græcis, ac mox de Latinis verba faciemus;
& quantum honoribus, opibus, gloriâ in
ſuis civitatibus eloquentiæ beneficio flo-
ruerint, oſtendemus, ut appareat veriſſi-
mum [c] Ciceronis eſſe dictum, nollam ar-
tem amplioribus præmiis affici ſolitam,
quàm eloquentiam. Nam hi, quos hacte-
nus nominavi, etſi magnitudinem ſuam e-
loquentiæ magnâ ex parte debuerunt, ta-
men vel gravitate morum, vel generis cla-
ritate, vel rebus geſtis, vel opibus inſignes,
aliis dotibus meruerant locum, quem di-
cendi vi, & copiâ tenuerunt; Æſchines [d]
2 autem e ludi magiſtro natus, eloquentiâ
fretus ad ſummas opes, potentiamque per-
venit. Hunc Philippus, maximus eâ tem-
peſtate, & potentiſſimus Europæ Rex
muneribus ampliſſimis ſibi conciliavit, &
ad ſuam cauſam traduxit ratus plus opis in
ejus eloquentiâ ſuis rebus eſſe, quàm in
exercitu, quo circumfundebatur. Nec ea
res falſum habuit Regem prudentiſſimum;
nam quomodo Demoſthenis potentiæ re-
ſtitiſſet, niſi illud rhetorum par de Repu-
blicâ diſſentientium commiſiſſet? qui quum
Æſchinem, alioſque rhetores Demoſthe-
nis eloquentiæ tum maximè dominanti op-
poſuiſſet, ejuſque bene conſulta illis adni-
tentibus pervertiſſet, multaſque urbes, &
loca opportuna Athenienſibus ob Æſchi-
nis perfidiam conniventibus occupaſſet,
magnamque potentiam ſibi circumdediſ-
ſet, vix reſtitit. Nam [e] Demoſthenis divina 3
quædam dicendi vis quum Græciam uni-
verſam commoviſſet ad libertatem tuendam
adversùs Macedonum arma, tantam belli
molem repente concivit, ut Philippi for-
tuna in ſummum fuerit adducta diſcrimen;
quod bellum quàm ipſi pertimeſcendum
fuiſſet, quantumque momenti eloquentia
Demoſthenis habuiſſet, ipſe Philippus de-
claravit; qui Chæronenſi prœlio victor,
quum magnitodinem præteriti periculi re-
putaret, oratoris vim dicitur exhorruiſſe:
declaravit & Magnus [f] Perſarum Rex, qui
ſtatim miſit Demoſtheni ingentem pecu-
niæ vim, quò Philippum Aſiæ bellum in-
ferre meditantem in Europâ detineret; ita
oratorum afflicta fortuna magnorum Regum
opibus ambiebatur: declaravit [g] & Magnus
Alexander, qui antequam in Aſiam ad bel- 4
lum Perſicum proficiſceretur, Demoſthe-
nem ſibi dedi poſtulavit ratus haudquaquam
ſe poſſe Perſarum potentiam evertere, niſi
Rhetoris vim e medio ſuſtuliſſet. Quantam
putamus fuiſſe Oratoris potentiam, quam
Alexander ipſe, qui totum Orbem terra-
rum non timuit, pertimeſcebat? ſervaſſet
Alexander [h] Darium, niſi a Beſſo fuiſſet in-
teremptus; certè ſervavit ejus Liberos, ſer-
vavit [i] Porum bellicoſiſſimum Regem, &
regnare juſſit; ſolum Demoſthenem tollen-
dum eſſe cenſuit; & qui totius Orientis
arma contempſit, Oratoris verba reformi-
davit. Neque tamen Athenienſibus cuſto-
dem, defenſoremque libertatis retinentibus
id conſequutus eſt; & hoc ſolum voluit,
& non potuit Alexander; ex quo intelligi
poteſt, quantum Athenienſes putarent in
Demoſthene præſidium Reipublicæ conſti-
tutum, quem [l] Alexandro petenti non
conceſſerunt. Eadem, qua [m] Demoſthe-
nes,

[a] Homer Iliad. α. v. 490. [b] Superiori Diſsertat. [c] Cicer. de Orator. libr. 1. 2. [d] Ælian. Var. Hiſt. libr. 8. cap. 12. & Plutarch. in Vitis X. Rhetor. in Vitâ Æſchin. cap. 6. [e] Plutarch. ibidem in Vitâ Demoſth. cap. 8. [f] Plutarch. ibid. in Vitâ Demoſthen. [g] Arrian. libr. 1. de Exped. Alexandr. [h] Idem libr. 3. [i] Idem libr. 5. & Plutarch. in Vitâ Alexandri. [l] Arrianus libr. 1. de Exped. Alexandr. [m] Idem eodem libro.

5 nes, ætate Polyeuctus, Ephialtes, Lycurgus, Mœrocles, Demon, Calliſthenes, Dinarchus, Hyperides, Demades floruerunt; qui omnes præclarâ potentiâ Rempublicam adminiſtrarunt; & ut rem paucis expediam, nemo fuit magnus orator, qui non in adminiſtrandâ Republicâ magnus haberetur; nemo ferè in adminiſtrandâ Republicâ magnus, quin aliquid dicendo potuerit. Nam & [a] Themiſtocles, & [b] Ariſtides, & Demoſthenes ille antiquior oratore non ineloquentes fuerunt; omnes, qui ad Rempublicam accebedant, e rhetorum ludo, paleſtraque prodibant; idcirco Græci oratores πολιτικὰς appellabant, quaſi ejuſdem eſſet facultatis & Rempublicam regere, & populum dicendo tenere; qui autem apud Græcos legum ſcientiam profitebantur, hi pragmatici [c] vocabantur, oratoribus miniſtrabant, nec magno ſanè in pretio habebantur. Nec apud Romanos minùs o-
6 ratorum eloquentia dominata eſt, minuſque & opibus, & honoribus floruit; teſtis [d] Gracchorum, teſtis Saturnini potentia, teſtis [e] Carbonis in Republicâ tractandâ violentia; qui tantum apud plebem dicendo potuerunt, ut nobilitatis opes pænè labefactarint. Sed in populari, & turbulentâ ratione verſati, quum ſenatum offendiſſent, & Rempublicam evertere, & res novas moliti viderentur, immaturo exitu conciderunt; quæ res & Sulpicium, & Cottam afflixit egregiæ ſpei adoleſcentes, & qui ſummam eſſent eloquentiæ gloriam, ejuſque fructum ſummas opes conſequuti, ſi turbidis conſiliis tuta prætuliſſent. Sed meliores partes, & meliora conſilia ſequuti [f] Craſſus, & [g] Antonius nullâ aliâ re, quàm eloquentiâ ſummos honores adepti ſunt; & populum Romanum terrarum dominum pro arbitratu ſuo rexerunt; eadem arte [h] Hortenſius regnum fori tenuit, eadem arte omnes, qui eloquentiâ præſtiterunt tribunitias poteſtates, præturas, conſulatus, ſacerdotia ſunt aſſequuti.

DISSERTATIO XII.

Eodem ſuper argumento.

Pompeji magnitudinem auxit Cicero, & Auguſtum ad ſummam potentiam evexit. Principibus ſuſpecta eſt eloquentia; idcirco Ceſares auctoritatem oratoribus ademerunt, & Juriſconſultis addidere. Eprius Marcellus, & Vibius Criſpus eloquentiâ termillies ſeſtertiûm, hoc eſt ſeptuagies quinquies centena millia noſtratium aureorum compararunt; Cnæus Lentulus, quum Auguſti amicitiâ quater millies ſeſtertiûm poſſediſſet, querebatur ſe eloquentiæ ſtudio plura conſequi potuiſſe.

Apriſſimè Tullius præcepta dicendi traditurus, quantum ſit opus oratoris, & quàm difficulter ea facultas comparetur, oſtendit; facitque idem, quod medicinæ princeps [i] Hippocrates, qui brevia quædam effata, quibus medendi ratio continetur, editurus præfatur artem eſſe longam, aliaſque difficultates proponit, quæ tendentibus ad ſummam medicinæ præſtantiam ſolent eſſe impedimento. Quod non mehercule ſummus Auctor facit, ut 1
adoleſcentes ab eloquentiæ ſtudiis deterreat; ſed ut cognitâ rei magnitudine ſubſidio ſibi diligentiam comparent, earum artium præſidia quærant, ſine quibus non poſſumus ad aliquam dicendi gloriam pervenire. In quo illud eſt artificioſum, quod quum ex oratorum paucitate oratoriæ facultatis difficultatem oſtenderit, hanc paucitatem non ex tenuitate præmiorum, quæ eloquentibus proponuntur, proveniſſe confirmat; & ita demonſtrat ampliora, quàm reliquis diſciplinis, fuiſſe eloquentiæ ſemper præmia conſtituta; & ſic eadem operâ oſtendit artis magnitudinem, & amplitudinem præmiorum; ut, ſi quos avertat a ſtudio difficultas, invitet bonorum magnitudo, quæ arte comparantur. Nos autem, ut Ciceronis verba enarraremus, multorum exempla protulimus, qui ſummas opes eloquentiæ beneficio ſibi paraverunt; quod & hodierno die faciemus, Auditores; ſed obruimur numero eorum, qui hac viâ ad magnam potentiam, dignitatem, divitias, gloriam graſſati ſunt. Quis enim vel mediocris orator 2
in Romanâ Republicâ non hæc omnia eſt aſſe-

[a] Plutarch. in Vit. Themiſtocl. [b] Idem Plutarch. in Vit. Ariſtidis. [c] Cicer. de Orator. libr. prim. Quintilian. libr. 3. cap. 6. Juvenal. Sat. 7. v. 124. & Budæus ad Pandectas in Annotat. reliquis cap. Moris. [d] Plutarch. in Vit. Tiber. & C. Gracchi. [e] Idem in Vit. Caji Marii, & in Vit. Pomp. [f] Cicer. de Orat. libr. 3. in princ. [g] Cic. in Bruto, ſive de Clar. Oratorib. [h] Idem ibidem in princip. [i] Hippocrat. Aphoriſm. libr. 1. in princ.

aſſequutus? operæpretium eſt evolvere Ci-
ceronis de claris oratoribus librum; nullum
ferè, qui in aliquo numero fuerit, orato-
rem invenias, qui ſummos magiſtratus non
geſſerit, provincias non rexerit; qui præ-
mium eloquentiæ ſummam auctoritatem,
potentiamque non tulerit; ipſi duces hac
facultate gratiam apud populum, imperia,
magiſtratuſque quæſiverunt. Ita [a] Catu-
lus, ita [b] Pompejus, & [c] Cæſar hominibus
eloquentiâ conciliatrice ſunt commenda-
ti. Sed omnium eloquentiam [d] Cicero &
3 pulchritudine operum, & præmiorum ma-
gnitudine ſuperavit; huic homini novo
omnes honorum gradus emenſo Populus
Romanus conſulatum demandavit, & no-
bilitatis clauſtra illa refregit, quibus homi-
nes nobiles aditum ad ſummos magiſtratus
plebi obſæptum eſſe voluerant. In hoc au-
tem Tullius ampliſſimo dignitatis gradu
collocatus quantum eloquentiâ potuit,
quam rem non confecit! hoc [e] dicente le-
gem agrariam, hoc eſt alimenta ſua abdica-
verunt tribus: hoc ſuadente, Roſcio le-
gis theatralis auctori ignoverunt: hoc o-
rante proſcriptorum Liberi a petendis ho-
noribus deſtiterunt: hic [f] Catilinam exi-
tium Patriæ molientem ejecit ex Urbe;
Antonium libertatem populo Romano red-
ditam labefactantem proſcripſit: hujus in-
4 genio eſt aucta Pompeji magnitudo; nam
& [g] ſummum imperatorem ad Mithrida-
ticum bellum cum ſummo imperio miſit;
& imminente fame, quum auctor populo
fuiſſet, ut Pompejo rei frumentariæ curam
demandaret, ejus viri mirum in modum au-
xit dignitatem. Nec Octavianus Auguſtus
alio auctore ſummam eſt potentiam conſe-
quutus; nam annitente Cicerone præ-
turam pæne puero decrevit ſenatus: anni-
tente Cicerone veteranum exercitum te-
nuit; quo ille tamen ingratus in Cicero-
nem, quo fuerat uſus præceptore, ingra-
tus in Patriam ſibi, non Patriæ imperium
vindicavit; Ciceronem proſcribi paſſus
eſt; in ſervitutem Patriam redegit; tanta
in unius eloquentiâ vis fuit, ut neque li-
bertas defendi, neque labefactari, niſi ejus
ope potuerit. Conſtituto autem Romæ
5 principatu, quaſi nervi ſucciſi ſunt eloquen-
tiæ; non enim regnantibus tutum eſt eſſe
homines, qui animos poſſint dicendo com-
movere; qui libertatis amiſſæ populum ad-
monere, ſuperbiamque, & ſævitiam impe-
rantium vel obliquè carpere, vel etiam pa-
lam, quum fuerit opportunitas, accuſare;
quos multitudo ſuſpiciat, quos ſequatur
auctores, quorum ex arbitrio pendeat, nu-
tumque, & voluntatem obſervet. Idcirco
Principibus ſuſpecta eloquentia, quia pri-
vatis potentiam apud populum parat; &
in liberis civitatibus, non in ſervientibus
ſemper dominata eſt. Itaque Cæſares ora-
toribus multum auctoritatis ademerunt, &
Juriſconſultis addidere; ut populus litibus
contereretur, & fori tabes ægram civita-
tem a Reipublicæ curâ ad privatas lites, &
contentiones, & jurgia converteret. Nec
tamen oratorum deflorescente fortunâ de- 6
fuerunt, qui & opes eloquentiæ beneficio
immenſas cumularent, & honoribus auge-
rentur; ſiquidem conſtat Eprium Marcel-
lum, Vibiumque [h] Criſpum termillies ſe-
ſtertiûm, hoc eſt ſeptuagies quinquies cen-
tena millia noſtratium aureorum eloquen-
tiæ debuiſſe. Notum eſt [i] Cnæum Lentu-
lum Auguſti amicitiâ locupletatum quater
millies poſſediſſe; quibus opibus privatas
excedentibus auctus de Auguſto querebatur,
ſe ab eloquentiæ ſtudio ejus auctoritate ab-
ductum, quum plura conſequi poſſet, ſi ad
cauſas orandas acceſſiſſet. Ineptè quidem
ille ſe divitias tantas congeſturum fuiſſe
credidit, ſi reos defendiſſet; nam hebetiſ-
ſimo uſus eſt ingenio, & linguâ hæſitante;
adeo; ut [l] Seneca de eo argutè dixerit,
eum, quum eſſet avariſſimus, faciliùs ta-
men nummos, quàm verba protuliſſe; ſed
oſtendit tamen, quantæ opes parari poſſent
eloquentiâ; quum præ illis quater millies
ſeſtertiûm, hoc eſt centies centena millia
noſtratium aureorum contempſerit. Neque
enim in eo reprehenditur, quod oratorem
poſſe tantas opes eloquentiâ quærere, ſed
quod ſe hebetem, & bardum, & balbum,
oratorem fieri poſſe exiſtimarit. Sed quid 7
opus eſt dicendo perſequi, quantum opum
oratores veris cauſis agendis, & periculis
civium propulſandis fuerint conſequuti?
quum illi, qui ingenia juvenum de ſcho-
lis exercebant, artemque dicendi docebant,
tam amplis mercedibus afficerentur; cujus
rei unum exemplum ſatis eſt attuliſſe: Eu-
menio [m] rhetori annua ſexcena mercedem
docendi accepimus conſtituta.

[a] Cic. libr. 3. de Oratore, & in Bruto, ſive de Cla-
ris Orator. Plutarch. in Vit. Cicer. [b] Plutarchus
in Vitâ Pompeji in princ. [c] Cicer. libr. 3 de Ora-
tore, & Suet. in Vit. Cæſar. cap. 55. [d] Plutarch.
in Vit. Cicer. [e] Idem Plut. in Vit. Cicer. & Plin.
libr. 7 cap. 30. [f] Salluſt. in Catilin. [g] Cic. pro
Lege Maniliâ, & pro Murænâ. [h] Vetus Juvenal.
Scholiaſt. ad Satyr. 4. v. 81. *venit & Criſpi jucun-
da ſenectus*. Vid. Juſtum Lipſ. in Excurſu ad libr.
12. Annal. Cornel. Tac. [i] Senec. de Benef. libr.
2. cap. 27. & Suet. in Vit. Tiberii cap. 49. [l] Se-
nec. ibid. [m] Eumen. in Oration. quæ exſtat. Vid.
Lipſ. de Magnitudine Roman. libr. 4. cap. 10. &
in Monitis, & exemplis polit. cap. 18.

DISSERTATIO XIII.

Qua idem argumentum continetur; & an verè Athenæ omnium artium inventrices dicantur a Cicerone, dubitatur.

Æſopus hiſtrio in unâ patinâ ſexcenta abſumpſit, & ducenties ſeſtertiûm moriens filio reliquit. Druydæ philoſophi Gallorum animas immortales affirmarunt. Ægyptii Vulcanum principem Mortalibus philoſophiam oſtendiſſe ferunt; & inter eum, & Alexandrum Macedonem annorum quadragintaocto millia, & octingentos ſexaginta tres numerari fabulantur; quibus defeciſſe trecenties ſeptuagies ter Solem; Lunam autem octingenties tricies bis aſſerunt.

ANtequam Romanorum libertas
concideret, eloquentiæ ſtudia
floruiſſe, interitu libertatis interjiſſe
dicendi facultatem affirmavimus;
nec tamen, ſerviente Cæſaribus Orbe terrarum, & eloquentiâ
animorum dominatrice in ſervitutem
redactâ, & ad turpes adulationes compulsâ,
non multos ejus beneficio emerſiſſe; qua
1 occaſione ſumptâ de nonnullorum oratorum
immenſis opibus diximus; nunc de
honoribus, quos diſertiſſimi viri licèt eversâ
jam Republicâ ſunt adepti, diſſeremus;
tum, cujus causâ ſuſcepta hæc eſt
oratio, concluſum eſſo a Cicerone veriſſimè,
quum longè plurimi incenderentur ad
ſtudium dicendi magnitudine præmiorum,
& pauciſſimi id, quod voluerunt, ſint conſequuti,
hujus paucitatis non aliam eſſe
cauſam, quàm rei difficultatem aſſeverabimus;
& unde hæc difficultas oriatur, dicemus;
& ad extremum addemus nonnulla,
de quodam loco, ubi Tullius [a] Athenas
omnium artium inventrices appellat. Non
igitur honoribus augeri diſerti quamvis
perditâ Republicâ deſtiterunt; declarant
2 id Aſinii Pollionis, Meſſalæ, Silii Italici oratoris,
& poëtæ clariſſimi, Plinii, Taciti,
& Auſonii conſulatus; quantâ verò famâ,
quibus vulgi ſermonibus celebrarentur eloquentes
viri, demonſtrat ſatis his verbis
Auctor de cauſis corruptæ eloquentiæ: *quæ
fama, & [b] laus cujuſvis artis cum oratorum
gloriâ comparanda eſt, qui non illuſtres in Urbe
ſolùm apud negotioſos, & rebus intentos;
ſed etiam apud juvenes, & adoleſcentes, quibus
morum indoles eſt, & bona ſpes ſui? quorum
nomina priùs parentes Liberis ſuis ingerunt?
quos ſæpiùs vulgus imperitum, & tunicatus
hic populus tranſeuntes nomine vocat, & digito
demonſtrat? advenæ quoque, & peregrini
jam in municipiis ſuis, & coloniis auditos,
quum primùm Urbem attigerunt, requirunt,
ac vultus agnoſcere concupiſcunt?* Idem imaginibus 3
honorari, titulis, & ſtatuis tradit
conſueviſſe; quod & Cornelius [c] Tacitus
indicat libro ſecundo, ubi Hiſtoricus narrat
ſenatum Germanico aureum clypeum
eximiâ magnitudine inter auctores eloquentiæ
cenſuiſſe; ſed interceſſiſſe Tiberium
ſenatusconſulto, quum diceret eum honorem
oratori, non Cæſari decerni; & ideo
Germanicum ab aliis non eſſe diſtinguendum,
ſatis honorificum ipſi, ſi inter veteres
oratores conſpiceretur. His autem præmiis,
& opibus, & honoribus quum oratores
cumularentur, ingens hominum ingenioſorum
multitudo cupiditate comparandæ
eloquentiæ inflammabatur; quum
autem pauciſſimi dicendi facultate præſtitiſſent,
meritò effici Cicero [d] putat rem eſſe
difficillimam eloquentiam. Nam ſi & in
Græciâ, & Romæ in quolibet ſtudio plures,
quàm in arte dicendi, excellentes extitere;
nec id accidit, quia pauci eloquentiæ
ſtudia amplecterentur; immo contra
longè plur a magnitudine præmiorum, &
honoribus invitati in dicendi ſtudio, quàm
in aliis artibus, elaborarunt; certè nihil aliud
cauſæ relinquitur oratorum paucitatis,
quàm rei difficultas. Ut enim ſi multos aliquò
tendere, & pauciſſimos ex multis eò
pervenire videremus, difficultatibus obſæptam
eſſe viam ſuſpicaremur; ita quum
innumerabilem multitudinem inflammatam
ſtudio ad ſummum eloquentiæ faſtigium
contendiſſe, & exiguum numerum
non in ipſo apice conſtitiſſe, ſed aliquantum
proceſſiſſe cognoſcamus; quid aliud, quàm
difficillimam eſſe viam, quæ ducit ad eloquentiam
debemus opinari? Hanc autem
difficultatem ex eo naſci Tullius [e] cenſet, 4
quod oratori ſit aſſumenda ſcientia rerum
plurimarum; ſine qua ſurilis, inaniſque
copia, volubilitaſque verborum; & verba
ipſa diſponenda, & ſic aptè collocanda,
ut concinnè cadant, & jucundè ſonent;
ne aſperè concurrant, ne vaſtiùs hient,
ne quibusdam quaſi ſalebris orationis inſiſtant;
& ut ſe ambitus ipſe verborum ambiat,
atque comprehendat; diſcenda præterea
vis humanæ naturæ, motus animorum
excirandi, & componendi; omnis antiquitas
memoriâ complectenda; aſſumendus
quidam lepos, facetiæque libero homine

[a] Cicer. libr. 1. de Orat. [b] Auctor Dialogi de Cauſis Corruptæ Eloquentiæ n. 7. [c] Cornel. Tacitus Annal. libr. 2. n. 83. [d] Cicer. de Orator. libr. 1.

[e] Cicer. ibidem, & Auctor Dialogi de Cauſis corruptæ Eloquentiæ.

mine dignæ; quibus uti rectè eſt arduum
inprimis; nam ſcurram eſſe quantumvis di-
cacem, & riſum quoquo modo movere non
eſt magna laus ingenii; ſed oratoris gravi-
tate ſervatâ eſſe facetum, & urbanum, &
videre, obi ſit otendum ſale, ubi abſtinen-
dum, quinam ſint argutiis dictorum per-
ſtringendi, quibus parcendum, id & acu-
ti hominis eſt, & prudentis, & maximè
perſpicacis; itaque ex duobus omnis ætatis,
5 & memoriæ excellentiſſimis oratoribus De-
moſthene, & Cicerone, in altero facetiæ
defuerunt, in [a] altero nimis redundarunt.
Multum præterea in actione elaborandum,
quod quantum ſit opus, hiſtrionum ar-
tificio putat declarari. Et ſanè perdiſſici-
lem eſſe artem hiſtrionum populus Roma-
nus judicavit, qui [b] Roſcio mercedem di-
urnam denarios mille conſtituit; Æſopum
autem hiſtrionem tantis opibus cumulavit,
ut quum luxurioſis ſumptibus divitias im-
menſas prodegiſſet, & in [c] unâ patinâ ſex-
centa abſumpſiſſet, ducenties [d] ſeſtertiûm
6 moriens filio reliquerit. Veruntamen hæc
dubitationis habent nihil; illud ambigi jure
poſſit, cur omnium doctrinarum Athenas
inventrices vocet; nam multi Barbaros fa-
ciunt parentes omnium doctrinarum; &
ut a philoſophiâ principe diſciplinarum
ducamus exordium, antequam in Græciâ
philoſophi nomen audiretur, aut res ce-
lebraretur [e], Druydas apud Gallos philo-
ſophatos eſſe tradunt, animaſque hominum
immortales affirmaſſe; & apud Perſas [f] Ma-
gos, apud Aſſyrios Chaldæos [g] rerum con-
templationi deditos fuiſſe; & Ochum phœ-
nicem [h], & Thracem Zamolxin, & Atlan-
tem Africanum ſapientiâ præſtitiſſe; Ægy-
ptii [i] verò Nili filium fuiſſe Volcanum fe-
runt, qui Mortalibus philoſophiam prin-
cepsoſtenderit; hunc autem antiquiſſimum
fabulantur; nam ab eo ad Alexandrum
Macedonem [l] annorum quadraginta octo
millia, & octingentos ſexaginta tres nu-
merari, quibus defeciſſe trecenties ſeptua-
gies ter Solem; Lunam autem octingenties
tricies bis Ægyptii aſſeverabant.

DISSERTATIO XIV.

Qua quæritur, an omnium diſciplinarum inventrices Athenæ ſint appellandæ.

Moyſes antiquior habetur non ſolùm omnibus philoſophis, ſed etiam Diis Gentium; & Grammaticam docuit Hebræos. Ariſtoteles familiaritate cujuſdam Judæi profecit in philoſophiâ. Perſarum Reges Ægyptios Medicos omnibus anteponebant, poſtea Crotonienſes Ægyptiis prætulerunt.

SIcut Athenas primam in terris ur-
bem extitiſſe Auctores Græci me-
moriæ prodiderunt; ſic & omnes
diſciplinas ferunt inveniſſe princi-
pes. Id [m] Cicero in eo loco, quem
explicamus, repetit, qui Athenas appellat
inventrices omnium doctrinarum, quod
Ciceronis dictum ut illuſtraremus, Audi- 1
tores, diximus dubium eſſe poſſe, an A-
thenæ diſciplinas omnes invenerint; phi-
loſophiam quippe videri inventum Barba-
rorum; quod exemplis earum nationum
oſtendimus, quæ dicuntur ante Græcos
dediſſe operam ſapientiæ ſtudiis; & ultimo
loco exemplum attulimus Ægyptiorum, qui
quadraginta octo millibus annorum, & am-
pliùs antequam Alexander [n] Magnus naſce-
retur, ſe ſe philoſophiam inveniſſe gloria-
bantur; hodierno die & de philoſophiâ,
& de reliquis diſciplinis diſſeremus, qua-
rum ſe Barbari jactabant fuiſſe repertores.
Et ut ab eo potiſſimùm exordiamur, de
quo dicere cœperamus, non Ægyptii ſolùm
innumerabilibus ſæculis, antequam Græci
philoſophiæ ſtudia attingerent, ſe ferebant
philoſophiæ diſciplinas cognitas, & perſpe-
ctas habuiſſe, ſed & aliæ nationes. Nam
Zoroaſter [o] Princeps ille Magorum, qui 2
Bactrianis leges condidit, & ſapientiæ glo-
riâ floruit, & ſcientiâ rerum ſingulari; a
quo ad [p] excidium Trojæ annorum quin-
que millia defluxiſſe Platonicus [q] Hermo-

[a] Macrob. Saturnal libr. 2. cap. 3. [b] Idem libr. 3. cap. 14. Saturn. [c] Plin. libr. 10. cap. 51. [d] Macrob. Saturn. libr. 3. cap. 14. [e] Totum id apud Diog. Laërt. in Procemio in princip. Cyrillus contra Julianum libr. 4. Cæſar de Bello Gallic. Comment. libr. 6. Cicer. de Divinat. libr. 1. & Plinius libr. 30. cap. 1. [f] Lucianus in Longævis, Origenes contra Celſum libr. 1. Porphyr. de Abſtinent. libr. 4. Apulejus in Apologiâ primâ, Heſychius in V. Μαγὸν, Plato in Alcibiad. 1. Cicer. de Divination. libr. 1. [g] Diodor. Sicul. Biblioth. libr. 2. & Heſychius in V. Χαλδαίως, & Cicer. de Divinat. libr. 1. [h] Suid. in V. Ὦχος. [i] Cicer. de Natur. Deor. libr. 3. [l] Diogen. Laërt. in Procemio; aliter verò Diod. Sic. libr. 1. Biblioth. Vid. etiam D. Auguſt. de Civit. Dei libr. 18. cap. 40. & Plutarch. de Iſide, & Oſirid. & Apollon. Scholiaſt. ad libr. 4. Argonaut. [m] Cicer. de Orator. libr. 1. [n] Diogen. Laërt. in Procem. in princip. [o] Arnob. adverſ. Gent. libr. 1. [p] Plutarch. de Iſide, & Oſiride, & Plin. l. 30. cap. 1. ex Hermippo. [q] Hermodorus apud Diogen. Laërt. in Procem. in principio.

dorus tradidit; quæ tanta antiquitas, ut abhorret a vero, ita ambigi non poteſt, quin priùs Barbari, quàm Athenienſes, omneſque Græci ſint philoſophati. Nam [a] Moſes vetuſtiſſimus Hebræorum legumlator Ægyptiorum artibus inſtitutus ab iplis philoſophiam fertur didiciſſe; Moyſes autem antiquior habetur non ſolùm omnibus philoſophis Græcis; verùm etiam Diis gentium, primiſque illis hominibus, qui dicuntur e terrâ procreati; ut argumentis nihil dubii relinquentibus a [b] Clemente Alexandrino demonſtratur; ex quo conſtat Ægyptiorum philoſphiam vetuſtiorem eſſe, quàm Græcorum. Nec dubitari po-
3 teſt, quin qui Græcis in ſapientiæ ſtudio
facem prætulerunt, a Barbaris lumen ſint mutuati; nam [c] Thales Mileſius, qui philoſophorum vetuſtiſſimus perhibetur, ab Ægyptiis doctus aquam eſſe rerum principium affirmavit; ſed & ipſe barbarus fuit, quoniam [d] Phœnix, Phœnices autem barbari. Hunc autem qui audivit, Pythagoras [e] & ipſe ab Ægyptiis multa didicit, & a Pherecyde [f] Syrio, & ab Aſsyrio Nazareto eſt inſtitutus; qui ipſe, ſi nonnullis fidem habeamus, barbarus fuit natione, quum quibusdam [g] Auctoribus Tyrrhenus fuiſſe dicatur; Tyrrheni verò barbari. Democritus [h] autem Abderitanus & Patriâ barbarus, & a Barbaris fertur edoctus; quapropter ipſe de ſe ſcriptum reliquit ſe magnam terrarum partem obiviſſe, plurimas regiones peragraſſe per annos octoginta undique ſapientiæ florem colligentem, viroſque doctrinâ præſtantes audientem. Et
4 ſanè plerique Græcorum ſapientes ad Barbaros dicuntur eſſe peregrinati, ut ab ipſis
multa condiſcerent; teſtis [i] Lycurgus, qui antequam Rempublicam Spartanorum legibus temperaret, in Ægyptum navigavit, ut Ægyptiorum leges, & inſtituta cognoſceret: teſtis Athenienſium [l] legumlator Solon, qui quum in Ægyptum veniſſet, Ægyptiorum ſapientiâ profecit: teſtis Thales [m], qui eosdem ſibi adeundos eſſe cenſuit: teſtis [n] Pythagoras, teſtis [o] Democritus, qui non ſolum ad Ægyptios ſacerdotes, verùm etiam ad Perſarum Magos, ad Aſſyriorum Chaldæos, ad Gymnoſophiſtas Indurum ſunt peregrinati: teſtis denique ipſe [p] Plato, qui diſciplinæ causâ ſuſcepit easdem peregrinationes; quamvis ad Indos adire cupientem Aſiæ bella attinuerint. Eudoxus [q] autem Gnidius So-
phuchidis Ægyptii diſciplinâ eſt eruditus; 5
quin etiam Ariſtotelem [r] ferunt cum quodam Judæo philoſopho eſſe verſatum, ejuſque familiaritate profeciſſe; Barbarorum verò neminem ferè, niſi [ſ] Anacharſin, cupiditate ſapientiæ in Græciam profectum accepimus; ob eamque cauſam Græci a Barbaris, non Barbari a Græcis videntur didiciſſe: & ab illis orta philoſophia, a qui-
bus antiquitus petebatur. Et ſanè [t] Plato 6
barbaros philoſophos agnoſcit, & magnificè prædicat; nec dubitari poteſt, quin apud omnes barbaras nationes vetuſtiſſimum fuerit philoſophorum genus; nam præter eos, quos proximè ſuperiore diſſertatione nominavi, apud Bactrianos philoſophati ſunt [u] Samanæi; apud Indos Brachmanes, & [x] Gymnoſophiſtæ, apud [y] Æthiopes ejusdem nominis philoſophi, apud Ægyptios, qui [z] vocabantur ἀρπεδονάπται. Sed & apud Getas, & Odryſios fuerunt philoſophi, qui ἀπαθανατίζοντες dicebantur, fuerunt & [a] Semnothei apud Celtas, & Gallos; nec Arabes philoſophis caruerunt, teſte Clemente [b] Alexandrino, nec Palæſtini, atque Hebræi; quorum ſapientes Eſſeni [c], Phariſæi, & Saducæi, ut auctor eſt Joſe-

[a] Clem. Alexandrin. Strom. libr. 1. & Act. Apoſtolorum cap. 7. v. 22. Phil. Jud. in Vit. Moſis in princip. [b] Clem. Alexandr. Stromat. libr. 1. [c] Idem eodem loco. [d] Diogen. Laërt. in Vitâ Thaletis ſegm. 3. libr. 1. [e] Idem in Vit. Pythagor. libr. 8. ſegm. 2. & Cicero Tuſcul. libr. 1. [f] Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 1. Euſeb. de præpar. Evangel. libr. 10. Porphyr. & Jamblic. in Vitâ Pythagor. & Diogen. Laërt. libr. 1. ſegm. 119. in Vitâ Pherecyd. & libr. 8. in princip. in Vit. Pythagor. [g] Ariſtoxenus apod Laërt. in Vit. Pythagor. libr. 8. ſegm. 1. [h] Diogen. Laërtius in Vit. Democriti libr. 9. ſegm. 34. & Clem. Alexandr. libr. 1. Stromat. [i] Plutarch. in Vitâ Lycurg. [l] Idem in Vit. Solonis, & Diogen. Laërt. in Vit. Solonis libr. 1. ſegm. 50. [m] Diogen. Laërt. in Vit. Thalet. libr. 1. ſegm. 3. & Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 1. [n] Diog. Laërt. in Vit. Pythagor. libr. 8. ſegm. 3. & Clem. Alexandr. Stromat. libr. 1. [o] Diogenes Laërt. in Vit. Democriti libr. 9. ſegm. 34. & Clemens Alexandr. Stromat. libr. 1. [p] Cicer. libr. 5. de Finib. & libr. de Senectut. Diogen. Laërt. in Vit. Platonis libr. 3. ſegm. 6. & Clem. Alexandr. libr. 1. Stromat. [q] Diogen. Laërt. libr. 8. ſegm. 86. in Vit. Eudoxi, Strabo libr. 17. Diodor. Sicul. Bibliothec. libr. 1. in fine, & Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 1. [r] Clearchus apud Clementem Alexandr. in 1 libr. Strom. [ſ] Ælian. Variæ Hiſt. libr. 5. cap. 7. & Diog. Laërt. libr. 1. ſegm. 101. in Vit. Anacharſis. [t] Clem. Alexandr. libr. 1. Stromat. [u] Clem. Alex. ibid. [x] Clem. Alex. ibid. & Porphyr. de Abſtinent libr. 15. [y] Philoſtrat. libr. 1. cap. 1. & libr. 6. cap. 4. [z] Clemens Alexandr. Stromat. libr. 1. [a] Diogen Laërtius in Procem. in princip. [b] Clem. Alexandrin. libr. 1. Stromat. [c] Porphyr. de Abſtinent. & Euſebius de Præparatione Evangelicâ libr. 9. cap. 1. Philo Hebræus in libr. quod omnis probus ſit liber. V. etiam Plin. libr. 5. cap. 17.

Joſephus [a], appellati ſunt. Sed nec aliæ
7 facultates alios auctores, quàm Barbaros
nonnullis videntur habuiſſe; geometriam
ab Ægyptiis inventam perhibent, quum
Ægypto [b] Nilus ſuperfuſus agrorum ter-
minos confunderet; & opus eſſet uni-
cuique reſtituere, quantum agri quiſque,
antequam Nilus inundaret, poſſidebat;
ab iisdem [c] aſtrologiam ferunt excogita-
tam, quamquam [d] alii Chaldæos ejus in-
ventores fuiſſe memoriæ prodiderunt.
Medicinam quoque Ægyptii repererunt,
ſiquidem Apis [e] Ægyptius ejus pater præ-
dicatur; ideirco Perſarum Reges Ægy-
ptios [f] Medicos omnibus anteponebant;
& Ægyptiis Medicis ſui corporis curam
dumtaxat committebant; donec experien-
tiâ docti Crotonienſes Ægyptiis prætu-
lerunt. Annales etiam condere princi-
8 pes inſtituerunt Ægyptii, quod ex eo per-
ſpicias, quod vetuſtiſſima Ægyptiorum
perhibetur hiſtoria; ſed & grammatice
non Græcorum inventum, ſed Barbarorum
a nonnullis judicatur; quum [g] Moyſes prin-
ceps dicatur Hebræis Grammaticam oſten-
diſſe; & Cadmus [h] e Phænicia profectus
in Græciam litteras attuliſſe. Quid autem
de ſcientiâ rei nauticæ dicam, quam pri-
mos tradunt Phœnices in lucem protuliſ-
ſe? unde illud [i] Tibulli:

Prima ratem ventis credere docta Tyros.

Quid de ſuperſtitioſis diſciplinis? volatus
9 avium [l] primi Phryges obſervarunt; ha-
ruſpicinam Etruſci condiderunt; augu-
rium [m] Arabes, & Iſauri docuerunt; in-
terpretationem ſomniorum Telmiſſenſes.
Hæc ab his dici poſſunt, qui Barbaros eſ-
ſe volunt inventores omnium diſciplina-
rum; quibus nos neque valde repugna-
mus, neque omnino aſſentimur; craſtino
tamen die Athenienſes poſſe dici diſcipli-
narum repertores oſtendemus.

DSSERTATIO XV.

Qua demonſtratur verè dici omnium doctrinarum inventrices Athenas.

Improbatur Diodorus Siculus, qui philoſophiam Barbarorum laudat, quòd nunquam mutetur; ex hoc enim arguitur eorum philoſophiam eſſe imperfectam. Apud Ægyptios alius oculis, alius pedibus, pectori alius, vel alteri parti medebatur. Græci ab Ægyptiis non geometriam, ſed geometricas figuras acceperunt; nec aſtronomiam, ſed longi temporis obſervationes. Aſinius Pollio, carmen in mortem Ciceronis audire noluit. Eumarus primus feminam, maremque picturâ diſtinxit.

INter Barbaros, & Græcos fuit magna contentio; Barbari doctrinas omnes apud ſe natas gloriabantur; Græci ſe diſciplinas omnes & inveniſſe, & perfeciſſe affirmabant; immo non defuerunt celebres Auctores, qui negarent quasdam diſciplinas Barbarorum ingenio poſſe comprehendi. Epicurus [n] igitur aſſeverat a philoſophiâ Barbaros prorſus abhorrere; nec poſſe quemquam eorum in ſapientiæ ſtudiis cum laude verſari, & philoſophandi gloriam ad ſolos Græcos pertinere. Nos autem, Auditores, attulimus in medium heſternâ diſputatione, quæ dici pro Barbaris poſſunt; hodierno die Græcos, & præcipuè Athenienſes dici verè fuiſſe inventores omnium doctrinarum defendamus; quæ diſceptatio ſuſcipietur a nobis, ut oſtendamus veriſſimum [o] Ciceronis eſſe dictum, quo Athenas vocat inventrices omnium doctrinarum. Et omnium quidem facultatum inventa a Græcis fontibus profluxiſſe vel illud argumento eſt, quod qui vetuſtiſſimi extant Auctores Barbarorum, a Græcis omnia mutuati reperiuntur, & eorum libros pæne tranſcripſiſſe; cur enim, ſi Barbari, qui, exempli gratiâ, duobus, aut tribus abhinc annorum millibus floruerunt, omnes diſciplinas litterarum monumentis conſignaſſent,

qui

[a] Joſephus Antiquit. Judaic. libr. 13. & libr. 18. [b] Herodotus libr. 2. cap. 109. Strabo libr. 16. de Syriâ, Diodorus Siculus in Bibliothec. libr. 1. & Servius ad Eclog 3. Virgil. [c] Herodotus libro 2. Cicer. libr. 1. de Divinatione, Diogen. Laërtius in Proœmio, & Diodoros Siculus libr. prim. [d] Cicero ibidem, Clemens Alexandrinus Stromat. libr. 1. V. Jul. Firmic. in Præfation. libro 2. & Aul. Gell. libr. 14. cap. 1. [e] Clemens Alexandrinus ibidem, Plin. libr. 7. cap. 56. [f] Herodotus libro 3. capit. 31. & 32. [g] Eupolemos apud Clement. Alexandr. Stromat. libr. 1. [h] Clemens Alexandrin. ibid. Plin. libr. 7. cap. 56. in princ. [i] Tibullus El. 7. libr. 1. & Strabo libr 16. [l] Clemens Alexandr. libr. 1. Strom. [m] Idem ibidem, aliter Plin. libr. 7. cap. 56. [n] Clemens Alexandrinus Stromat. libr. 1. [o] Cicero libro primo de Oratore.

qui recentioribus ſæculis doctrinæ ſtudia
Barbari coluerunt, non ab illis multa ac-
cepiſſent, & Græcia uti ſemper Auctoribus
maluiſſent? nonne diſcipulis præceptores,
alienigenis indigenas prætuliſſent? faten-
dum eſt ergo vel nullam diſciplinam apud
Barbaros extitiſſe, vel adeo rudem, ut di-
ci diſciplina non poſſet. Diodorus Sicu-
2 lus philoſophiam laudat Barbarorum, quòd
nullam ſuſcipiat mutationem; ſed eam fi-
lius a patre accipiat, atque diſcipulus a
præceptore, & qualem accepit Poſteris tra-
dat; quam ille laudem putet, ego argu-
mentum exiſtimo admodum rudis, & im-
perfectæ diſciplinæ; nam quomodo perfi-
ci poſſunt facultates, ſi nihil excogitemus
novi, nihil immutemus, Majorum inven-
tis acquieſcamus? Sicut Ægyptiorum pi-
cturam, quæ ſemper eadem manſit, riſum
moviſſe crediderim, non admirationem;
ita philoſophiam Barbarorum, quæ num-
quam immutata eſt, non multum arbitror
profeciſſe; ex diſſenſionibus doctiſſimorum
hominum veritas emergit, & lucet tan-
quam facis lumen, quod agitatione con-
valeſcit, & ſplendet illuſtrius. Nemo a-
3 pud Ægyptios dubitavit, ex aquâ, an igne,
an alio quopiam cuncta conſtarent; omnes,
qui ſapientes habebantur, aquam eſſe re-
rum [a] principium, tanquam a Deo, non
ab his, qui falli poſsent, eſset prolatum, ſine
ullâ dubitatione pronunciabant: nemo apud
Perſas ambigebat, quin ignis eſset ſupre-
mum naturæ regimen, elementumque di-
vinum; quomodo poterant hi perceptum
aliquid, & comprehenſum habere, qui quod
ſemel Majoribus placuerat, numquam in
dubium vocaverunt? Jam verò medici-
nam quis Ægyptiorum inventum exiſti-
met, quum apud Græcos Hippocratis æ-
tate vetuſtiſſimi Auctoris perfecta fuerit, &
abſoluta? quis non videt multis ante ſæ-
culis, quàm Hippocrates naſceretur, eſſe
neceſse a Græcis excultam hanc faculta-
tem, quum eos aliunde accepiſse neuti-
quam cognoverimus? neque enim ars tan-
ta perfici potuit, niſi multorum decurſu
ſæculorum. Et ſanè ratio, qua medicinam
faciebant Ægyptii, declarat ſatis eos veram
medendi ſcientiam non habuiſse; nam [b] a-
lius oculis, alius pedibus, alius pectori,
vel alteri parti medebatur; quis igitur po-
4 tuit in artem redigere medicinam, quum
nemo unus totam cognoverit? Geome-
triam quoque quis Ægyptiorum eſſe reper-
tum arbitretur, quum ſciamus, quæ Tha-
les [c] Mileſius, quæ Pythagoras [d] invenerit;
invenerunt enim ea, quibus non demon-
ſtratis ea diſciplina eſſe non poteſt. Eude-
mus [e] autem librum condidit doctum ſanè,
& laborioſum, ubi quis Græcorum in A-
ſtrologiâ, & Geometriâ quidque repererit,
oſtendebat; ex quo conſtabat omnia, qui-
bus geometria continetur, Græcorum eſſe
inventa, non Barbarorum; non igitur geo-
metriam ab Ægyptiis Græci, ſed geome-
tricas figuras acceperunt. Eodem modo
Scaliger putat Græcos ab Ægyptiis, &
Chaldæis non aſtrorum ſcientiam, ſed lon-
gi temporis obſervationes didiciſſe; jure
igitur Græcia dicitur inventrix omnium,
quum omnes ab aliis non ſit mutuata, ſed
per ſe ipſa pepererit. Sed Athenis omnes
facultatas primum repertas difficile eſt affir- 5
mare; ob eamque cauſam mirari quis poſ-
ſit nihilominus, Auditores, cur Cicero A-
thenas omnium doctrinarum inventrices
vocet. Sed id minùs admirabitur, ſi cogi-
tarit, non eum ſolum inventorem dici, qui
artem aliquam primus excogitat, ſed etiam
qui admodum rudem perficit. [f] Herodo-
tum hiſtoriæ patrem appellamus, quum ta-
men rerum geſtarum conditores non pau-
ci Herodoto vetuſtiores habeantur; nec
injuriam facimus aliis, qui ante Herodo-
tum res antiquas litteris conſignarunt;
nam [g] Herodoti ſuavitas tanta eſt, tam
dulce dicendi genus, tam inſignis per-
ſpicuitas orationis, ars tanta narrandi, ut
iis, qui ante floruerunt, obſcuritatem at-
tuliſſe videatur. Dicitur & Socrates phi-
loſophiæ [h] parens quamvis innumeri ſint
in philoſophiæ ſtudiis cum laude verſa-
ti, antequam Socrates naſceretur; quia
ejus tanta fuit animi magnitudo, tantuſ-
que contemptus rerum humanarum, tan-
ta diſputandi ſubtilitas, ut primus verè phi-
loſophatus eſſe videatur. Eodem modo
queri de nobis non poſſunt illi Catones, 6
illi Gracchi, Carbones illi, Antonii, Craſ-
ſi, Cottæ, Sulpicii, qui ante Ciceronem
dicendi gloriâ præſtiterunt, quòd ipſum
eloquentiæ parentem appellemus: non her-
cle magis, quàm illi, qui poſt Ciceronem
eloquentiæ ſtudia celebrarunt, jure poterant
ſuccenſere, quòd Cicerone defuncto e-
loquentia obmutuiſſe diceretur. Itaque ni-
mis [i] iracundè Aſinius Pollio feciſſe pu-
tatur,

[a] Diodor Siculus Bibliothec. libr. 1. [b] Herodot. libr. 2. cap. 84. [c] Diogen. Laërt. in Vit. Thaletis libr. 1. ſegm. 25. & Apulejus Florid. libr. 4. [d] Apollodor. apud Diogen. Laërt in Vit. Pythagoræ libr. 8. ſegm. 12. [e] Clemens Alexandrinus Stromat. libr. 1. & Diogen. Laërt. libr. 1. in Vitâ Thaletis, Proclus ad 4. librum Euclidis. [f] Cicero libr. 1. de Legib. [g] Lucianus in Herodoto, ſive Aëtione, Photius in Biblioth. Cod. 60. Dionyſius Halicarn. in Judicio de Thucydid. Hiſtoriâ. Cicer. in Oratore, & de Orat. libr. 2. & Quintil. Inſtit. Orat. libr. 9 cap. 4. & libr. 10. c. 1. [h] Cicer. Tuſc. Quæſt. libr. 3. & libr. 5. Themiſt. Orat. 25. & Diogen. Laërt. libr. 2. ſegm. 20. in Vit. Socratis. [i] Senec. Suaſoriâ penultimâ.

tatur, qui, quum a Sextilio poëtâ carmen de Ciceronis obitu recitaretur, cujus initium erat:

Deflendus Cicero eſt, Latiæque ſilentia linguæ,

exſurrexit, abivitque; quum ſe auditurum
negaret, cui mutus videretur; iniquior
profectò fuit eloquentiæ parenti. Nam Cice-
ronis ubertas eſt in dicendo tanta, tantaque
vis, tantumque lumen orationis, ut cum
eo nata eſſe, & interiiſſe facondia diei ju-
re poſſit. Sic eundem [a] Ciceronem tan-
7 quam Romæ conditorem ſuſpexerunt: ſic
antea [b] Camillum Romæ parentem Romani
appellarunt; quum Romulus verus Urbis
conditor habeatur. Omninoque non ſolum,
qui rem aliquam invenit, ſed etiam, qui au-
xit, conſervavit, perfecit, ejus auctor,
pater, conditor nominatur. Quo probè
conſtituto quis omnium doctrinarum in-
ventrices Athenas eſſe audeat pernegare,
ubi omnes artes, & abſolutæ dicuntur,
& conſervatæ? Nam philoſophia & ſi ab
aliis inventa credatur (cujus repertores
Athenienſes fuiſſe ſi quis velit affirmare,
eo uti poſſit argumento, quod [c] Muſæus
Athenienſis philoſophus, & poëta trojanis
temporibus fuit vetuſtior; qui ex uno cun-
cta conſtare, & in unum reſolvi omnia pro-
8 nunciavit) etſi, inquam, philoſophia ab aliis
inventa credatur, quàm ab Athenienſibus,
ab Athenienſe [d] Platone tamen perfecta eſt;
hic quidquid a Pythagorâ de rebus divinis,
ab Heraclito de phyſicis, a Zenone de dia-
lecticis, a Socrate de moribus, ab Ægyptiis
de Cœlo, ſideribusque fuerat diſputatum,
unus cognovit, & multa præclarè adinve-
nit; philoſophiamque olim in multa mem-
bra diſſipatam, disjectamque immenſo labo-
re collegit, & in unum corpus coaleſcere
coëgit. Nec philoſophia ſolùm Athenis ex-
culta perfectius, verùm etiam aliæ diſcipli-
næ; ſiquidem Athenis domicilium clariſ-
ſimum omnium litterarum, eoque omnes
proficiſcebantur, qui cupidine ſapientiæ
tenebantur. Sunt etiam nonnullæ artes,
& diſciplinæ, quæ Athenis repertæ veriſ-
ſimè prædicantur; nam dicendi vim A-
thenis inventam, & perfectam eſſe non ſi-
ne causâ idoneus Auctor affirmat [e] Cicero.
Tragœdiæ [f] etiam, & comœdiæ auctores a-
9 gnoſcit Athenienſes; quin & [g] leges Athe-
nis primùm conditæ, & inventa matrimo-
nia, & agricultura a Cerere monſtrata Mor-
talibus; ſculptura quoque, & pictura A-
thenienſibus plurimum debet. Nam [h] Dædalus, quum antea ſigna omnia quadrata fierent, primus pedes, manuſque formavit; ob eamque cauſam animata, ſeſeque moventia facere [i] dictus eſt; & Phidias [l] Athenienſis artem perfecit; cujus Olympico Jovi nihil erat comparandum; & in [m] picturâ Eumarus Athenienſis primus feminam, maremque diſtinxit, omnes figuras auſus imitari; & Apollodorus ex eadem civitate, [n] Plinio teſte, picturæ fores princeps aperuit. His de cauſis Athenæ artium, & doctrinarum inventrices habentur; & quid multas Athenienſes perfecerint, & nonnullas invenerint, omnes verò aluerint, ipſiſque domicilium in urbe ſuâ collocarint.

DISSERTATIO XVI.

De Perſonis hujus Dialogi.

Craſſus orator domum ſexagies emptam habitabat; cujus in porticu Hymettiæ columnæ erant centum millibus emptæ; is conſtituit, ut eloquentiæ doctores Græco ſermone docerent, facetiis interdum cauſas obtinuit; quum autem invectus eſſet in Philippum Conſulem, ob vehementiam orationis lateris dolore correptus obiit.

QUom oratio nihil aliud ſit, quàm rationis quoddam ſimulacrum, immo ſit ipſa ratio prolata verbis; unde Græci orationem, & rationem non ſeparant, atque
diſtinguunt appellatione; ſed utramque 1
λόγον, alteram quidem προφορικὸν, alteram ἐνδιάθετον, ut ex Galeno conſtat, appellant; neceſſe eſt, ut quorum ſplendet oratio, ratio quoque non obſoleſcat; nec poſſit ejus os affluere eloquentiæ copiâ, cujus pectus inopiâ ſqualleat ſapientiæ. Idcirco [o] Cicero negat oratorem eſſe poſſe omnibus numeris abſolutum, niſi qui ſit omnium rerum magnarum, atque artium ſcientiam conſequutus. Verumtamen, quoniam vix humano ingenio poſſunt omnia comprehendi, nec Romanis hominibus foro, & ambitione, & Imperii Orbis terra-

[a] Plutarch. in Vit. Ciceronis. [b] Plutarch. de exilio. [c] Clem. Alex. Stromat. libr. 1. [d] Diogenes Laërt. libr. 3. ſegm. 56 in Vit. Platonis, & Apulejus de Dogmate Platonis. [e] Cicer. de Orator. libr. 1. in princ. & in Bruto. [f] Clem. Alex. Stromat. libr. 1. & Ariſtot. in Poët. [g] Pauſanias in Atticis, ſive libr. 1. V. Plutarch. in Vitâ Solonis, & Clem. Alex. Stromat. libr. 1. [h] Themiſtius in Oration. 15. & Diodor. Sicul. libr. 4. pag. 192. [i] Palephatus de incredibilib. cap. 22. & Diodor. Sicul. ibid. [l] Suid. in V. Φιδίας, & Valer. Max. libr. 3. cap. 7. [m] Plin. libr. 35. cap. 8. [n] Idem eodem libro cap. 9. [o] Cicer. Partition. Orator. in fin. & libr. 1. de Oratore.

terrarum curâ occupatis tantum oneris imponendum, ut neſcire nihil ipſis liceat, & de qualibet re propoſitâ poſſint ornatè, copioſeque diſputare, ſeparandam ſibi a ceteris dictionibus forenſem dictionem [a] eſſe confirmat; eamque dumtaxat oratori relinquendam; quantumque ſit huic eloquentiæ generi ab eloquentiſſimis hominibus tributum, eſſe dicendum. Hac occaſione ſer-
2 monem quendam exponere inſtituit, quem inter ſe diſertiſſimi viri, & civitatis principes de ratione dicendi habuerunt; hi ſunt Craſſus, & Antonius, Mucius Scævola, Sulpicius, & Cotta. Craſſus [b] conſularis, & [c] cenſorius fuit; conſulatum quippe geſſit anno ab Urbe conditâ ſexcenteſimo quinquageſimo nono; cenſuram verò anno ſexcenteſimo ſexageſimo ſecundo, condiditque ſexageſimum ſextum luſtrum. Neque tamen, quum eſſet gravitate ſummâ, luxuriæ notam vitavit; nam [d] Cnæus Domitius ejus collega ipſi fertur objeciſſe, quod columnas Hymettias in porticu domus centum millibus emptas haberet; & ſexagies emptâ domo habitavit. Idem murænam [e] in piſcinâ ſuæ domus mortuam, quaſi filiam atratus luxit; quo facto & levitatem præſetulit, & luxum; quippe qui levi re tantopere commoveretur, & murænas aleret aſotorum [f] menſis expetitas adeo vehementer; tum etiam graves viri a Majorum continentiâ, & frugalitate deſciverant. Sed hæc levia, illud a Craſſo ſeveriùs con-
3 ſtitutum; Latinos [g] eloquentiæ doctores in Urbe vetuit cenſor profiteri, & ſolùm permiſit, ut Græco ſermone præcepta dicendi traderentur; quod Latinos profeſſores videbat nullâ doctrinâ præditos corrumpere juventutem; nec tam artem docere, quam nullam habebant, quàm impudentiam, qua abundabant, alere imperitorum. Utinam qui Rempublicam nunc adminiſtrant, id Craſſi conſilium imitarentur; & præcipuam curam gererent juventutis, operamque darent, ut a doctiſſimis hominibus erudiretur; non eos plerumque præceptores haberemus, in quos illud [h] Petronii dictum convenit paulum immutatum: pace veſtrâ liceat dixiſſe, primi omnes bonas artes perdidiſtis. Certè, ut eſt apud [i] Platonem ille ſolus rectè publicum bonum curat, qui ducit initium ſuæ procurationis a curâ probè inſtituendæ juventutis. Conſul verò Craſſus cum Mucio
Scævolâ legem tulit, ut qui Latinorum ci- 4
vitatem eſſent aſſequuti, in ſuæ civitatis jura redigerentur; quæ [l] Mucia lex a Mucio Scævolâ ejus auctore eſt appellata; qua alienati ſunt animi Italorum; quocirca paulo poſt ſociale bellum graviſſimum, periculoſiſſimumque exarſit. Serviliam [m] legem ſuaſit tribunatum gerente Scævolâ triginta tres natus annos; qua judicia ab equitibus Romanis ad Senatores transferebantur. Sed
ingenium Craſſi, quàm ejus acta, clarius 5
fuit; nam [n] Cicero teſtatur nullius rei fuiſſe rudem Craſſum, quod eſt admodum mirabile; nam quæ ætate reliqui ſcholis continentur, ſcientiamque rerum ſibi comparant, Craſſus ad cauſas orandas acceſſit, & inimicitias Reipublicæ causâ ſuſcepit; tantum verò in jure civili, quod oratores plerique contemnebant, præcepture Scævolâ dicitur profeciſſe, ut eloquentium juriſconſultiſſimus haberetur. Jam tantus fuit in [o] homine lepos, urbanitas tanta, ut nonnullas cauſas facetiis magis, quàm argumentis obtinuiſſe dicatur, & riſu adverſarios obruiſſe. Cicero [p] certè quamvis Cæſari ſales propriè tribuat, urbanitatis laude neminem Craſſo anteponit; quod eſt eo mirabilius, quod in ipſo fuiſſe ferunt ſummam gravitatem; eſt autem rara conjunctio gravitatis, & facetiarum, & riſus; ut enim Martialis [q] ait:

Sed qui bellus homo eſt, Cotta, puſillus homo eſt.

Primam cauſam, quàm oravit, egit, quum
nondum [r] annum vigeſimum primum ex- 6
pleviſſet, ſtatimque principem inter oratores locum occupavit; quum eâ ætate forum tenerent inſignes oratores, & jam eloquentia Romana ſumpſiſſet vires, & adulta jam videretur. Fuit in eo mirificus pudor, qui magis ornaret ingenium, quàm eloquentiam impediret; ut quum Carbonem adoleſcentulus accuſaret, ſummum beneficium Maximo debuerit, quòd ſimulatque Craſſum debilitatum pudore vidit, concilium ſtatim dimiſerit. Dicendi genus canorum, latinè [ſ] loquendi accurata, & ſine moleſtiâ diligens elegantia, ſumma in dicendo gravitas, ubertaſque ſumma orationis, & lepore condita ſeveritas. Jam luminibus, quibus oratores diſtinguunt, & illuminant orationem, ita frequentibus, & inſi-

[a] Cicer. de Orator. libr. 1. [b] Cicer. de Claris Oratorib. Julius Obſequens de Prodigiis cap. 110. [c] Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 15. [d] Valerius Maximus libr. 9. cap 1. de Cn. Domitio, & L. Craſſo. [e] Macrob. Saturn. libr. 3. cap. 15. & Plutarch. de Solert. Animal. [f] Macrob. Saturn. libr. 3. cap. 15. [g] Aul. Gellius libr. 15. cap. 11. [h] Petronius Arbiter in Satyric. [i] Plato in Lachet. vel de Fortitudine. [l] Cicer. de Offic. libr. 3. & pro Balbo. [m] Cicer. de Orat. libr. 2. & in Brut. & pro Balbo. Corn. Tacit. Annal. libr. 12. num. 60. [n] Idem Cicer. in Bruto, ſeu de Claris Oratorib. [o] Cicer. ibid. [p] Idem de Orator. libr. 3. [q] Martial. in Epigr. 10. libr. 1. [r] Cicer. de Oratore libr. 1. & 3. [ſ] Cicero de Oratore libr. 3. & in Bruto.

.inſignibus utebatur, ut in eo genere lau-
dem tulerit prope ſingularem. Sed eloquen-
7 tia, qua immortalem gloriam eſt conſe-
quutus, interitum Craſſo attulit acerbum,
& immaturum; quum enim Philippus Con-
ſul [a] ſenatus auctoritatem oppugnaret, &
principes civitatis apud populum acerbè
accuſaret; & Craſsus in ſenatu in Conſu-
lem vehementer eſset invectus, omnem-
que in eum dicendi vim effudiſset; ex eâ
contentione lateris dolore correptus pau-
lo poſt ſupremum diem obiit; quem ex-
tinctum & orba curia, & mæſtum forum diu
deſideravit. Hic in Dialogo Ciceronis de
Oratore primas agit partes, primamque per-
ſonam ſuſtinet; quia Craſſus omnes alios,
qui inducuntur a Cicerone, eloquentiâ,
doctrinaque ſuperabat.

DISSERTATIO XVII.

De reliquis perſonis dialogi, & occaſione ejuſdem.

Mucius Scævola Juriſconſultis omnibus, præterquam Servio Sulpicio, a Cicerone anteponitur; tantâ juſtitiâ Aſiam rexit, ut Senatus ituris in provincias magiſtratibus exemplum Scævolæ proponeret; Aſiaque dies feſtos in ejus honorem inſtituerit, & ab eo Mucia appellarit; is quum in reum teſtimonium dixiſſet, adjecit, ita ſibi demum credi oportere, ſi & alii idem affirmaſſent. Cajus Fimbria vulneravit Scævolam; & quum convaluiſſet, in judicium eum vocavit, & interrogatus, quid eſſet in Scævolâ accuſaturus, quem nemo laudare ſatis pro dignitate poſſit, reſpondit, quod non totum telum corpore recepiſſet. Marcus Antonius orator jus civile contempſit; & ut haberetur indoctior, doctrinæ ſtudia diſſimulavit; eloquentiâ ſuâ milites ad ſe interficiendum miſſos a cæde deterruit.

SUperiore, quem proximè habuimus, ſermone, quum de perſonis, quas inducit in hoc Dialogo Cicero, dicere inſtituiſſemus, de Craſſo, qui primas agit partes, loquuti ſumus; & nonnulla, quæ ad mores ejus, vitamque, & dicendi genus pertinere videbantur,
Auditores delibavimus; hodierno die de Scæ-
volâ, & Antonio, & Sulpicio, Cottaque
dicemus, & de occaſione Dialogi verba fa-
ciemus; ita nihil eorum omittemus, quæ
ad lucem pertinent hujus operis de Ora-
tore; ſed jam ad inceptum veniamus.
Craſſi in [b] conſulatu collega fuit Mucius
Scævola, qui ſecundus in hoc libro con- 1
ſularis inducitur a Cicerone; is, quum le-
gum ſcientiâ inter togatos emineret, & a-
liis dotibus animi, ingeniique, in princi-
pibus civitatis fuit. Hunc Cicero [c] Juriſ-
conſultis omnibus, qui unquam fuerant,
præterquam Servio Sulpicio, anteponit;
nec unius id judicium Ciceronis, ſed conſe-
quentium ſæculorum; idcirco [d] Juvenalis
Mucii nomen accipit pro nomine cujuſvis
Juriſconſulti propter excellentiam Scævo-
læ, ſic enim loquitur:

Quid refert dictis ignoſcat Mucius, an non?

In octodecim libros jus civile digeſſit, quo-
rum unus inſcribebatur [e] περὶ ὅρων hoc eſt *de
definitionibus*. Aſiam rexit [f] tantâ integritate,
continentiâ, juſtitiâ, ut ſenatus ituris in
provincias magiſtratibus exemplum Scævo-
læ proponeret. Ejus [g] edicta aſiatica in
alias provincias tranſlata ſunt; Aſiaque in
honorem [h] Scævolæ dies feſtos inſtituit,
& Mucia appellavit. Cenſuram non geſſit,
quia nemo Scævolarum eum magiſtratum
petiverat. Pontifex [i] maximus creatus eſt
anno Urbis conditæ ſexcenteſimo ſexageſi- 2
mo ſexto; tantaque [l] juſtitiâ, & modeſtiâ
fuit; ut quum teſtimonium dixiſſet in re-
um, diſcedens adjecerit, ita ſibi demum
credi oportere, ſi & alii idem affirmaſſent.
Hi mores, hæc moderatio fuit ſummi vi-
ri; nec ingenium, & eloquentia deſue-
runt; oratio [m] ſubtilis, acuta perſpicua,
magis tamen ad docendos, quàm ad per-
movendos judices accommodata. Quibus
animi, ingeniique dotibus quum floreret, 3
non caruit tamen inimicitiis in malevolen-
tiſſimâ civitate; nam in funere [n] Marii a
Cajo Fimbriâ perditiſſimo, & furioſo ci-
ve eſt vulneratus; & quum ex eo vulne-
re convaluiſſet, ab eodem Fimbriâ in ju-
dicium vocatus eſt; & quum ab accuſato-
re quæreretur, quid eſſet in Scævolâ ac-
cuſaturus, quem nemo laudare ſatis pro
dignitate poſſet, reſpondit, quod non to-
tum telum corpore recepiſſet. Quadrien-

---

[a] Cicer. de Oratore libr. 3. in princip. [b] Cicero in Bruto, vel de Claris Oratoribus, & Jul. Obſeq. cap. 110. & Valer. Maxim. libr. 8. cap. 16. [c] Cicero ibidem, & libr. 1. de Oratore. [d] Juvenalis Satyr. 1. verſ. 154. [e] L. 64. ff. de acq. rer. dom. l. 8. de aq. quot. & æſt l 241. de Verb. Sign. & l. 73. de Reg. Jur. ſecundùm Pandect. Florentin. [f] Cicer. de Legibus libr. 2. & Valer. Maximus libro 8. cap. 16. [g] Valer. Maxim. libr. 8. cap. 16. numer. 5. [h] Aſconius Pædianus in prim. Act. in Verrem. [i] Cicero in Topic. [l] Valer. Maximus libr. 4. cap. 1. num. 12. [m] Cicero de Orator. libro 1. [n] Cicero pro Sexto Roſcio Amerino, & Vellejus Paterculus libr. 2. Appianus Alexandr. de Bell. Civil. libr. 1. & Luc. Florus libr. 3. cap. 21.

nio autem poſt Damaſippi prætoris juſſu
ad Ædem Veſtæ, vel, ut quidam [a] volunt,
ad aram a Marii ſatellitibus eſt trucidatus;
ita Pontifex Maximus, quos coluerat, &
ſervarat, ignes Veſtæ ſuo cruore pæne re-
ſperſit, & extinxit; de qua cæde Lucanus
ita libro ſecundo [b] loquitur:

Te quoque neglectum violatæ, Scævola, dextræ
Ante ipſum penetrale Deæ, ſemperque calentes
Mactavere focos parvum ſed feſſa ſenectus
Sanguinis effudit jugulo, flammiſque peper-
cit.

Hujus interitum viri orba civitas non ulti-
4 mam civilium cladium judicavit; & quam-
vis aliis ſuper alia malis premeretur, nec
miſeræ vacaret flere mediocres calamitates,
diu luxit; ejus [c] enim domus, dum vixit, o-
raculum civitatis vocabatur. Sed levior eo
tanti viri jactura fuit, quòd occiſus eſt ex-
tremâ jam ſenectute, & admodum infirmâ
valetudine, quod Cicero de ipſo teſtatur;
& ideo non toti facit intereſſe diſputationi
de Oratore. In hoc viro inter ceteras virtu-
tes maximè enituit modeſtia; cujus illud eſt
argumentum, quod vir [d] tantus in ſcientiâ
juris, quotieſcumque de jure prætorio con-
ſulebatur, conſultores ad Furium, & Aulum
Ceſellium mittebat, qui in eâ parte juris
operam ſuam, ſtudiumque poſuerant; quo
facto modeſtiæ laudem augebat, non mi-
nuebat auctoritatem ſuam. Marcus autem
5 Antonius, qui tertius e conſularibus in-
ducitur a Cicerone, conſulatum [e] geſſit
cum Albino conditæ Urbis anno ſexcen-
teſimoquinquageſimoquincto; triennio poſt
Cenſor fuit, & luſtrum condidit cum Al-
bino collegâ; doctrinæ ſtudium ſemper diſ-
ſimulavit, jus [f] civile contempſit, ob eam-
que cauſam habitus eſt indoctior, non quia
eſſet verè, ſed quia volebat exiſtimari; pu-
tabat [g] enim orationem ſuam plus fidei, &
auctoritatis habituram, ſi quàm minimum
doctrinæ præ ſeferre videretur; nihilo ta-
men ſecius, quamvis artificium tegeret, &
occultaret, ætate ſuâ alterum eloquentiæ
lumen [h] judicabatur, cum Craſſoque com-
parabatur. Huic dicendi genus [i] Macro-
bius tribuit ardens, & erectum, & inſen-
ſum: hujus diſpoſitionem laudat [l] Tullius,
& quamquam non admodum diligenter lo-
quutum putat, aliis dicendi laudibus tradit
abundaſſe; verba prudenter & elegiſſe, &
collocaſſe, orationem figuris illuminaſſe,
in ſuſpicione ſedandâ, aut excitandâ, co-
njecturaque movendâ plurimum valuiſſe;
denique actione, quæ ſemper in arte di-
cendi primas tulit, a nemine ſuperatum.
Et ſanè quantum eloquentiâ potuerit ſu- 6
premâ die vitæ declaravit; immiſerat Ma-
rius milites, qui Antonium [m] obtrunca-
rent; petiit Antonius a militibus, ut an-
tequam cædem peragerent, dicentem au-
dire ne gravarentur; quum id illi aucto-
ritate viri permoti conceſſiſſent, tantâ vi
uſus eſt orationis, tantum miſericordiæ
concivit, tam acriter invectus eſt in par-
tium crudelitatem; ut illæ civium cædibus
aſſuefactæ manus torperent, animique tot
facinoribus efferati flecterentur, & a nece
tanti viri abhorrerent; & evaſiſſet Anto-
nius mortem, & eloquentia, quæ multis
fuerat ſalutaris, auctori ſalutem attuliſſet,
niſi tribunus ſuperveniſſet, qui hominem
nec opinantem trucidavit. Hic exitus fuit
clariſſimi viri; reliqui duo, qui a Cicerone 7
inducuntur, ſunt Sulpicius, & Cotta, quo-
rum [n] alter uber, & copioſum dicendi ge-
nus, alter ſcitum, ſubtile, rem explicans
adamavit. Sed neuter ad eloquentiæ ma-
turitatem potuit pervenire; nam [o] Cotta
in exilium pulſus eſt admodum adoleſcens;
Sulpicius [p] dum Marii partes fovet, Mario
victo, fugatoque crudeliter eſt interemptus.
Quæ de perſonis Dialogi mihi viſa ſunt
delibanda, quòd ad Ciceronis lucem per-
tinere ſum arbitratus; nunc de Dialogi
occaſione dicendum eſt. Nobilitas Roma-
na cum plebe, Gracchi [q], & Apuleji ſe- 8
ditionibus incitata contendebat; Lucius
Marcius Philippus, qui conſulatum geſſit
anno [r] ſexcenteſimo ſexageſimo tertio, cau-
ſam principum oppugnabat; oppoſuere
principes Conſuli cum primis diſerto Mar-
cum [ſ] Livium Druſum acri virum inge-
nio; qui primò ſenatus auctoritatem tue-
batur, deinde popularis auræ ſtudio pro-
lapſus, dum Italos civitate donare molitur,
colonias novas in Italiam, Siciliamque de-
ducit, nihil autem prætermittit, quod ad
conciliandam ſibi plebem pertineret, tan-
tum conflavit incendium, ut eo civitas
pæne conflagrarit; nec ipſe invidiæ flam-
mam ſuſtinuerit; nam principum civitatis,
& equitum conſenſu, quos offenderat,
dum

a Luc. Florus libr. 3. cap. 21. & in Epitom. Tit. Livii libr. 86. & Div. Auguſtin. de Civitat. Dei libr. 3. cap. 28. *b* Lucanus libr. 2. v. 126. *c* Cicero de Oratore libr. 1. *d* Cicer. in Orat. pro Balbo, & Valer. Maxim. libr. 8. cap. 13. num. prim. *e* Cicero ad Quirites poſt redit. & Plin. Hiſtor. Natur. libr. 8. cap. 7. *f* Cicer. in Bruto, ſive de Claris Oratoribus. *g* Cicer. de Oratore libr. 2. in princip. *h* Idem in Bruto, ſive de Claris Oratorib. *i* Macrob. Saturnal. libr. 5. cap. 1. *l* Cic. de Claris Oratorib. *m* Plutarch. in Vit. C. Marii, & Appian. Alexandr. de Bell. Civ. libr. 1. & Val. Maxim. libr. 9. cap. 2. n. 2. *n* Cic. in Bruto, ſive de Clar. Orator. *o* Cicer. de Orat. libr. 3. *p* Plutarch. in Vit. Syllæ, & Cic. in Brut. ſive de Claris Orator. *q* L. Flor. libr. 3. Hiſtor. cap. 14. 15. & 17. Appian. Alexandr. de Bell. Civ. libr. 1. & Plinius de Vir. Illuſtr. cap. 73. *r* Eutropius libro 5. *ſ* Luc. Flor. libr. 3. cap. 17.

dum judicia ad ſenatum ab equitibus tranſfert, interemptus eſt. Atque hoc eſt, quod
9 Tullius [a] ait hoc loco: *Druſique tribunatus pro ſenatus auctoritate ſuſceptus infringi jam, ac debilitari videretur*. In tanto rerum urbanarum tumultu Craſſus, qui ad gubernacula Reipublicæ excubabat, fluctuſque ſeditionum frangebat, procellaſque declinabat, quum ludorum Romanorum dies incidiſſent, ſe in Tuſculanum animi remittendi cauſâ receperat; venerant eodem Mucius Scævola, & Sulpicius, & Cotta adoleſcentes, & Antonius vir conſularis; ibi, ut animi pauliſper a præſentium malorum, & Reipublicæ curâ averterentur, injectus eſt a Craſſo peropportunè ſermo de ratione dicendi; qui a nemine eorum, qui aderant, quum omnes eſſent oratores, abhorrebat.

DISSERTATIO XVIII.

De Ludis Romanis.

Ludi Romani, qui etiam Magni, & Circenſes appellabantur, a Romulo ſunt inſtituti, non, ut quidam putant, a Tarquinio Priſco; nec id ex Livio probant; erant autem, ut ex Cicerone conſtat, conſecrati Jovi, Junoni, & Minervæ; qui Macrobio teſte erant Penates, & Magni dicebantur; ideo etiam ludi Magni appellabantur; Feſtus tamen Jovi dedicatos autumat; nec verò iidem erant, ac Plebeji, ut credit Interpres Virgilii, quum Livius disertè eos diſtinguat.

HEſterno die & de perſonis, quas loquentes inducit Cicero, & de occaſione Dialogi verba fecimus, Auditores; hodierno die aggrediemur ad explicanda verba Ciceronis, quibus progreditur noſter Auctor ad exponendum ſermonem, quem viri principes Romanæ civitatis de ratione dicendi habueront. Sed neceſſarium eſt ante Ciceronis locum recitare, de quo mihi diſſerendum eſt; qui locus hæc verba complectitur [b]: *quum igitur vehementiùs in-*
1 *veheretur in cauſam principum Conſul Philippus, Druſique tribunatus pro ſenatus auctoritate ſuſceptus infringi jam, ac debilitari videretur; dici memini ludorum Romanorum diebus Lucium Craſſum, quaſi colligendi ſui cauſâ, ſe in Tuſculanum contuliſſe, veniſſe eodem, ſocer ejus qui fuerat, Quinctus Mucius dicebatur, & Marcus Antonius homo & conſiliorum in Republicâ ſocius, & ſummâ cum Craſſo familiaritate conjunctus. Exierant autem cum ipſo Craſſo adoleſcentes, & Druſi maximè familiares, & in quibus magnam tum ſpem majores natu dignitatis ſuæ collocarant, Cajus Cotta, qui tum tribunatum plebis petebat, & P. Sulpicius, qui deinceps eum magiſtratum petiturus putabatur*. Et cetera quidem, quæ continentur his verbis, non debent a nobis enarrari; ſatis enim explicata ſont ſuperioribus diſſertationibus; quibus & de perſonis, & de occaſione Dialogi, & de Druſi tribunatu diximus; quapropter hodierno die de Ludis Romanis agemus, quorum Tullius hoc loco mentionem facit. Ludos, qui propriè Romani ſunt appellati, a Tar- 2
quinio Priſco inſtitutos quidam arbitrantur; quod ut credant, adducuntur [c] eo Livii loco: *prædaque inde majore, quàm quanta belli fama fuerat, revectâ, ludos opulentiùs, inſtructiuſque, quàm priores Reges, fecit; tum primùm Circo, qui nunc maximus dicitur, deſignatus locus eſt; loca diviſa Patribus, Equitibuſque, ubi ſpectacula ſibi quiſque facerent, fori appellati*; & paulo poſt idem ſubdit: *ſolemnes deinde annui manſere ludi Romani, Magnique variè appellati*. Sed hæc verba Livii non omnino refellunt eorum opinionem, qui [d] putant Romanos ludos a Romulo primùm eſſe celebratos, quum Sabinas raperet; quo tempore Conſo conſiliorum Deo, quem [e] Neptunum equeſtrem interpretantur, ludos dedit. Nam [f] Livius
ait Tarquinium feciſſe ludos opulentiùs, 3
quàm priores Reges, non feciſſe primum; & ex eo tempore manſiſſe annuos, & ſolemnes, & non antea nullos fuiſſe, & tunc primùm inſtitutos; alioquin is Livii locus cum Virgilii carminibus non ſatis conveniret, qui ſic [g] ait:

Nec procul hinc Romam, & raptas ſine more Sabinas
Conſeſſu caveæ, & Magnis Circenſibus actis
Addiderat ....

Quo in loco Romuli Ludos Magnos Circenſes vocat, quæ duo conveniunt Romanis ludis; qui & Circenſes [h] fuerunt, & Magni ſunt appellati; quod autem non ſoli Romani Circenſes eſſent (nam & [i] Apollinares, & [l] Cereales, & qui [m] Megaleſia vocabantur, & [n] Plebeji, ut putat vir doctus,

[a] Cic. de Orat. libr. 1. [b] Cicer. ibid. [c] Tit. Livius libr. 1. dec. 1. [d] Dionyſ. Halicarn. libr. 2. Ovid. Faſt. libr. 3. & Plutarch. in Vit. Romuli. [e] Plutarch. in Vit. Romul. [f] T. Livius libr. 1. dec. 1. [g] Virgil. Æneid. libr. 8. verſ. 535. [h] T. Livius libr. 1. dec. 1. Sueton. in Jul. Cæſ. cap. 39. & Plinius libr. 36. cap. 15. Aſcon. Pædian. ad Actiones in Verrem, & Tertull. de Spectac. cap. 3. [i] Liv. libr. 5. dec. 3. Macr. Sat. l. 1. c. 17. & Serv. in 6. Æn. [l] Varr. libr. 2. aut 5. Ling. Lat. T. Liv. dec. 3. l. 10. & Tacit. l. 2. Hiſt. n. 55. [m] Liv. libr. 3. dec. 4. & Varr. l. 4. L. L. Cic. de Haruſp. Reſp. & Feſt. Pomp. [n] T. Liv. libr. 3. dec. 3. & Cicer. 2. in Verr. & ibi Aſcon. Pædian.

ſtus [a], Circenſes ersnt) idcirco addidit
Magnos, ut eſſe Romani intelligerentur.
Nec ideo ludi a Romulo celebrati diverſi
4 a Romanis debent videri, quòd Romulus
eos facit [b] decimoquinſto Kalendas Septembres; ludi autem Romani [c] Nonis Septembribus ed bantur; nam potuit Tarquinius,
qui ſolemnes, & annuos inſtituit, mutare
tempus ludorum. Ceterùm nomen ipſum,
quo nuncupantur, Romulum prædicare
videtur auctorem; nam Romani ſunt dicti
ab eo, unde Romanum nomen duxit originem; cur enim, quum omnes ludi, qui
Romæ ſolùm fiebant, Romani poſſent appellari, hi ſoli id nomen habuerunt, niſi
quòd & omnium primi Romæ ſunt celebrati, & idem auctor Romani nominis,
qui ludorum fuit? Atque idcirco Cicero
5 libro quincto adversùs Verrem hos ludos
antiquiſſimos vocat his verbis: *mihi ludos antiquiſſimos, qui primi Romani ſunt nominati, maximâ cum dignitate, ac religione Jovi, Junoni, Minervæque eſſe faciundos*; neque enim antiquiſſimos appellaret, ſi a Tarquinio ſuiſſent inſtituti; nam ante Tarquinium
in honorem Martis Romulus [d] Equiria celebravit, & Conſualia [e] in honorem Neptuni. Sunt igitur Romani ludi vetuſtiſſimi. & Urbis æquales; & quia primi ſunt,
& ab ipſo Romæ conditore [f] inſtituti; ideo propter excellentiam, quum Circenſes
nominantur, Romani Ludi intelliguntur;
quod ex [g] Aſconio Pædiano diſcas, qui
Magnos, & Cireenſes eosdem eſſe ludos
aſſeverat. Romanos verò Ludos idcirco Ma-
6 gnos Antiqui vocavere, vel quia magnis
impenſis dati [h] ſunt; impenſa quippe ſunt,
quum primùm ederentur, ducenta millia,
quæ ſumma pecuniæ exiguis adhuc Urbis
opibus, & inopiâ ſæculo laborante immanis habebatur; vel [i] quòd Diis Penatibus,
qui Magni dicuntur, erant conſecrati; quod
ex Ciceronis [l] loco, quem adduximus,
conſtat; qui Magnos Ludos fieri ſolitos Jovi, Junoni, Minervæque teſtatur; qui tres
Dii Romanorum Penates teſte [m] Macrobio
putabantur; Feſtus autem Pompejus autumat Magnos Ludos Jovi dedicatos. Et
ſanè [n] Jovi ſæpenumero Magnos Ludos vo-
7 tos accepimus; nam & Quinctus Servilius
Hala [o] Dictator bello Gallico, ſi res proſperè cecidiſſet, vovit ſe Ludos Magnos facturum; & Camillus [p] eodem voto ſe obſtrinxit, ſi Vejos cepiſſet; & Marcus [q] Furius
Prætor, & Auguſtus [r] acceptâ Varianâ clade, quemadmodum Suetonius tradit; quod
etiam bello Martico, Cimbricoque factum
teſtatur. Ex quibus exemplis intelligi po-
teſt Magnos Ludos non ſemper ſtatos fuiſ- 8
ſe, ſed aliquando extra ordinem eſſe celebratos; interdum enim cum ex aliis cauſis, tum ex liberalitate Ædilium Curulium
inſtaurabantur; Livius libro quincto Decadis tertiæ: *ædilitia largitio hæc fuit, Ludi Romani pro temporis illius copiis magnificè facti, & diem unum inſtaurati.* De iis verò Ludis Romanis, qui extra ordinem edebantur, ſemper loquitur [ſ] Livius, quum Ludos Romanos factos eſſe commemorat; ut
libro primo Decadis quartæ, ubi ſic ait:
& Ludos Romanos magno apparatu fecerunt, diem unum inſtaurarunt; ſigna ænea quinque ex mulctatitio argento in ærario poſuerunt. Plebeji ludi ab Ædilibus Lucio Terentio Maſſaliotâ, & Cajo Bæbio Pamphilo, quem Prætorem deſignaverant, ter toti inſtaurati; & libro tertio Decadis tertiæ, ubi, *Ludos*, inquit, *Romanos fecerunt, qui per triduum inſtaurati ſunt; Plebeji ludi a Marco Aurelio Cottâ, & Marco Claudio Marcello ter inſtaurati ſunt.*
Ex quibus locis falli doctiſſimum interpretem Virgilii conſtat, qui Plebejos Ludos,
& Romanos eosdem eſſe cenſet; nam Livius eos disertè diſtinguit.

DIS-

a Jul. Cæſar. Bulenger. de Circo Roman. cap. 7. b Aſcon. Pædian. ad 2. Act. Ciceron. in Verrem. c Cicer. 1. Act in Verr. d Ovid. Faſtor. libr. 3. Feſtus in V. Equiria, & in V. Martialis campus, & Tertullian. de Spectacul. cap. 1. e Dionyſius Halicarn. libr. 2. T. Liv. libr. 1. Plutarch. in Vit. Rumul. & Varr. l. 5. de L. L. f Dionyſius Halic. libr. 2. g Aſconius Pædianus 2. Act. in Verrem h Idem eodem loc. i Feſtus Pomp. in V. *Magnos Ludos*. l Cicer. Act. 5. in Verrem. m Macrobius Saturnal. libr. 3. cap. 4. n Feſt. Pomp. in V. *Magnos Ludos*. o T. Liv. libr. 7. dec. 1. p Idem libr. 5. dec. 1. q Idem libr. 7. dec. 1. r Suet. in Vitâ Oct. Auguſti cap. 23. ſ Tit. Livius libro 31. in fine.

DISSERTATIO XIX.

De iisdem Ludis Romanis.

Bulengerus, dum Ludos Romanos duobus diebus abſolvi cenſet, refellitur Ciceronis auctoritate; ex quo colligi videtur tredecim dies celebrari; alii tamen novem dies Ludis Romanis tribuunt. Tyrrheni maximè voluptatibus deditì erant; & a Lydis originem ducebant, qui ludos invenerant; quare ludos a Lydis dictos nonnulli tradunt.

QUum Ciceronis locus, quem interpretamur, nos Ludorum, qui propriè Romani appellati ſunt, admoneret, de Romanis Ludis verba fecimus, Auditores; & a quo fuerint inſtituti diximus, & cur Magni fuerint nominati, & quibus Diis celebrarentur; & ultimo loco Feſti Pompeji adduximus opinionem, qui Jovi ſacros opinatur; quod eſſe conſentaneum
1 veritati, vel ex eo perſpici poteſt, quod, ut auctor eſt Dio, Ludis [a] Romanis in Capitolio ſenatus epulabatur; quod quum triumviris rerum potientibus non eſſet uſurpatum, id omen viſum eſt futuræ ſervitutis. Addidimus etiam Romanos Ludos non ſemper ſtatos fuiſſe, ſed interdum extra ordinem dari ſolitos; & quibus cauſis darentur, expoſuimus; nunc ad eos, qui ſtato tempore edebantur, revertamur. Romani Ludi, qui quotannis committebantur, circa Septembris menſis initium fiebant; videntur autem hi ludi multos dies occupaſſe; ſiquidem Cicero primâ in Verrem actione ſic ait: *Nonæ ſunt hodie ſextiles; horâ nonâ convenire cœpiſtis; hunc diem jam ne numerant quidem; decem dies ſunt ante ludos votivos, quos Cnæus Pompejus facturus eſt; hi ludi dies quindecim auferent, deinde continuò Romani conſequentur; ita prope quadraginta diebus interpoſitis, tum denique ſe ad ea, quæ a nobis dicta erunt, reſponſuros eſſe arbitrantur.* Nam ſi decem
2 dies ante votivos ludos numerabantur, votivi autem ludi quindecim dies occupabant, his utriſque conjunctis, viginti quinque dies efficiuntur; ex prope quadraginta igitur diebus, quos interpoſitum iri Cicero confirmat prope quindecim relinquuntur; quum autem non magnum inter votivos, & Romanos Ludos interceſſerit intervallum, immo continuò ſequerentur, ut diſertè pronunciat Tullius, neceſſe eſt vel magnam partem quindecim dierum, vel prope quindecim dies tenuiſſe. Quocirca
Bulengerus [b] non eſt audiendus, qui Cice- 3
ronis ætate cenſet duobus abſolvi diebus conſueviſſe; nam verba ſummi Oratoris ex primâ in Verrem actione, & alium ex tertio libro de Oratore locum diligentiùs mihi perpendenti videntur Ludi Romani tredecim potiùs dies occupaſſe. Conſtat ex Cicerone votivos Pompeji ludos tertio Kalendas Septembres eſſe abſolutos: conſtat ex eodem Romanos continuò eſſe conſequutos, inceperunt igitur pridie Kalendas Septembres; colligi autem poteſt ex tertio libro de Oratore pridie Idus Septembres ſolitos terminari, concludique; eo quippe loco, quum propter Ludorum Romanorum celebritatem ſenatus non haberetur, agique de Republicâ non poſſet, Idibus demum ſenatus cogitur; ideo credibile eſt pridie Idus Romanos Ludos eſſe concluſos; neque enim credendum eſt dilatum tempus habendi ſenatus, quum de ſummâ Reipublicæ ageretur, & eſſet obſiſtendum Conſuli ſenatum e civitate tollere molienti; tredecim igitur dies Ludi Romani tenuerunt; tantum enim intervallum eſt inter diem, quæ Kalendas, & inter diem, quæ Idus Septembres proximè antecedit. Quod ſiquis reſpuat, me non pigebit eorum [c] ſententiam ſequi, qui novem dies Romanis Ludis tribuerunt; nunquam tamen aſſentiar Bulengero, quum me [d] Cicero doceat, qui Craſſum rediſſe Romam tradit extremo ludorum ſcenicorum die, ſcenicos ludos, qui pars fuerunt Romanorum, plures dies occupaſſe. Hæc
habui dicere de numero dierum, quibus 4
Romani Ludi edebantur; nunc de generibus ludorum, quibus hi celebrabantur, diſſerendum. Initio [e] Tarquinii ludicrum fuit equi, pugileſque ex Etruriâ maximè acciti; utebantur [f] autem Romani Tyrrhenis artificibus ad ludos faciendos, quia Tyrrheni [g] a Lydis originem ducebant; Lydi [h] verò ludos invenerant, unde ludos a Lydis dictos nonnulli tradiderunt; idcirco ab illis artifices petebantur, a quibus artificium inventum dicebatur, ſed propiùs vero eſt ab Etruſcis ludiones, & athletas accerſitos; quia quum Etruſci voluptati maximè indulgerent, ut conſtat ex Athenæo [i], hominibus abundabant, qui artem ludicram, quàm optimè factitarent; ideo

& ti-

[a] Dio Caſſius, & Cedren. in Compend. Hiſtor. pag. 139. Edit. Baſileæ. [b] Buleng. libr. de Circo cap. 8. [c] Vid. Bulenger. ibid. [d] Cicero de Oratore libr 3. in principio. [e] Tit. Livius libr 1. decad. 1. & Tertullian. de Spectaculis. [f] Idem eodem loco. [g] Dionyſius Halicarnaſſ. libr. 1. Antiquitat. Roman. [h] Idem ibidem, Herod. libr. 1. cap. 94. [i] Alcimus apud Athen. libr. 12.

Digitized by Google

& tibicines[a] Etruſcos Romani habuerunt, & ſaltatores; quod & ex Virgilio[b] diſcas, qui ſic ait:

Inflavit quum pinguis ebur Tyrrhenus ad a-
ras;

& ex[c] Livio, qui his utitur verbis: *ludiones ex Etruriâ acciti ad tibicinis modos ſaltantes*. Conſequutis verò temporibus, quum
5 auctæ Reipublicæ vires, aucta Imperii magnitudo non ſolùm feria, ſed etiam ludos ad magnificentiam ſummam, ſplendoremque perduxerat, & gladiatores dabantur, & feræ conficiebantur, & ſcenica ſpectacula edebantur; cujus rei teſtis eſt Phormio Terentii, quæ comœdia acta eſt Ludis Romanis; denique nullum ludorum genus, quod aut oculos detinere, aut aures oblectare, aut animos permovere novitate, & admiratione ſpectaculi poſſet, prætermittebatur. Quàm varia autem ſpectaculorum genera Ludis Romanis ſolerent exhiberi, declarat Vopiſcus[d] his verbis, quæ recitare non eſt alienum inſtituto meo: *memorabile maximè Carini, & Numeriani hoc habuit Imperium, quod Ludos Romanos novis ornatos ſpectaculis ediderunt, quos in Palatio circa porticum ſtabuli pictos vidimus. Nam & neurobaten, qui velut in ventis cothurnatus ferretur, exhibuit; & tichobaten, qui per parietem urſo eluſo cucurrit, & urſos mimum agentes, & item centum ſalpiſtas uno crepitu concinentes, & centum camptaulas* (vel ut Salmaſius legit *cerataulas*) *choraulas centum, etiam pithaulas centum, pantomimos, & gymnicos mille; pegma præterea, cujus flammis ſcena conflagravit; quam Diocletianus poſtea magnificentiorem reddidit; mimos præterea undique advocavit; exhibuit & ludum Sarmaticum, quo nihil dulcius eſt*. Hactenus Vopiſ-
6 cus; ex quo intelligi poteſt nullum ſpectaculi genus alienum a Ludis Romanis fuiſſe; ſed maximè proprium eorum fuit quadrigarum certamen; & cujus cupiditate maximè Romanus populus inſaniret. Nam quum[e] Romani Ludi ſint a Romulo primùm Neptuno dedicati, & ad Neptunum res equeſtris pertineret, quia Neptunus[f] equeſtris vocabatur, dicebaturque primus[g] equum e terrâ tridentis ictu protuliſſe; quò Virgilius reſpexit his[h] verbis:

...... tuque o, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridente,
Neptune......

meritò Romani Ludi equorum, quadrigarumque certamina tanquam propria ſibi vindicabant; & alioquin id ſpectaculi genus maximum habebatur, Ovidio[i] teſte, qui dixit:

Maxima jam vacuo Prætor ſpectacula circo
Quadrijuges æquo carcere miſit equos;

& ideo Romanis Ludis conveniebat, qui Magni[l] vocabantur.

DISSERTATIO XX.

In qua de Circo nonnulla delibantur.

Tres Romæ Circi fuerunt; Maximus, Apollinaris, & Circus Neronis; alii tamen plures numerant. In Circo Maximo Cæſaris erant ducentorum ſexaginta millium hominum ſedes. Servius, & Caſſiodorus refelluntur, quòd Ludos dictos putant Circenſes, quaſi circum enſes. *Circum Varro dictum putat, quòd circum ſpectaculis ædificatis ſit clauſus, vel quòd circum metas pompa ferretur; Caſſiodorus autem a circuitu, vel quòd ſit quaſi quidam circulus. Circuli antiquitus a Græco ſermone circi dicebantur. Differentia inter carcerem numero ſingulari, & carceres numero multitudinis a poetis ſaltem non obſervatur. Obeliſci duo erant in Circo; Philander autem, & Tertullianus unum duntaxat nominant. Alba linea, quæ a Græcis* balbis *dicebatur, cur extenderetur. Phalæ erant turres in Circo; Spina autem ſpatium inter metas; Tenſæ vehicula, quibus Deorum ſimulacra portabantur. Mappa cur ſignum eſſet certaminis.*

EXplicandum nobis fuit, Auditores, quid eſſent Ludi Romani; quapropter, quæ ſpectacula ſolerent exhiberi, quàm breviſſimè demonſtravimus; quoniam verò hi circenſes erant, & equeſtres in his ludi principem locum obtinebant, de equorum, quadrigarumque certaminibus, & de Circo hodierno die nonnulla delibabimus. Duæ[m] igitur initio fuerunt aurigarum fa- 1
ctiones, ruſa, & alba, quæ eâ ratione ſunt inſtitutæ; quum[n] Soli Circus, in quo certabant equi nobiles, & aurigæ, eſſet dedicatus, & Sol converſione ſuâ[o] hiemem, æſtatemque conficiat, placuit ruſo colore æſta-

a Ovidius de Arte Amand. libr. 1. v. 112. b Virgil. libr. 2. Georgic. verſ. 163. c Tit. Liv. libr. 7. prim. decad. d Flavius Vopiſc. in Vit. Carini. e Dionyſ. Halicarn. libr. 2. f Tit. Livius libr. 1. dec. 1. & Dionyſ. Halicarn. libr. 2. g Servius ad libr. 1. Georg. Virgil. v. 12. Placid. Luctat. ad libr. 12. Thebaid. v. 633. Statii, Feſtus Pomp. in V. *Hippius*, & Pauſanias in Achaicis, ſive libr. 7. & in Arcadic. h Virgil. Georg. libr. 1. verſ. 12. i Ovid. El. 2. Amor. libr. 3. l Virg. libr. Æneid. 8. & Aſcon. Pæd. ad Act. 1. Cic. in Verr. m Tertull. de Spect. cap. 9. n Corippus in Juſtin. libr. 1. o Coripp. ibidem, & Tertullian. libr. de Spectac. cap. 6. de Arte Circi; longè aliter Cedren. pag. 121. Comp. Hiſt. Edit. Baſil.

æſtatem, hiemem albo repræſentare; ruſus quippe color æſtatis ardoribus, albus hiemis nivibus, & pruinis congruebat. Sed quum eſſet animadverſum Solis annuo curſu non ſolum hiemem, & æſtatem, ſed ver, & autumnum confici, additæ ſunt duæ; Praſina [a], videlicet viridis, quæ vernam tempeſtatem; Veneta, quæ cæruleo colore utebatur, quæ autumnum exprimebat. Domitianus [b] autem duas aurati, purpureique panni ad quatuor veteres adjecit; credo, ut ſpeciem Solis ipſius redderet, qui aureus, & purpureus a poëtis appellatur. Inter has diviſus populi favor,
2 aliis praſinæ, aliis venetæ, aliis ruſæ, aliis albæ factioni ſtudentibus, & ex favore diſcordi ſæpe rixæ, cædeſque oriebantur; nec mirum; vix enim verbis exprimi poteſt, quantum hujus ſpectaculi ſtudio populus incenderetur, & quò Circi progrederetur inſania. Operæ pretium eſt audire Tertullianum [c], qui libro de Spectaculis exagitat hunc Romanorum furorem, & exprimit luculenter his verbis: *quum ergo furor interdicitur nobis, ab omni ſpectaculo auferimur, etiam a Circo, ubi propriè furor præſidet; aſpice populum ad id ſpectaculum jam cum furore venientem, jam tumultuoſum, jam cæcum, jam de ſponſionibus concitatum. Tardus eſt illi Prætor, ſemper oculi in urnâ ejus cum ſortibus volutantur, dehinc ad ſignum anxiè pendent, unius dementiæ una vox eſt. Cognoſce dementiam de vanitate: miſit, dicunt, & nunciant invicem, quod ſimul ab omnibus viſum eſt. Teneo teſtimonium cæcitatis, non vident, miſſum quid ſit, mappam putant; ſed eſt Diaboli ab alto præcipitati figura. Ex eo itaque itur in furias, & animos, & diſcordias, & quidquid non licet ſacerdotibus pacis. Inde maledicta, convicia ſine juſtitiâ, odii etiam ſuffragia ſine merito amoris.* Hactenus Tertullianus, cujus omnia, quæ huc ſpectant,
3 verba, ne ſimus longiores, referre ſuperſedemus; quibus & Cæſares a populo inſaniente conviciis proſcindi ſolitos teſtatur, & principes civitatis; quam licentiam Rex Theodoricus apud Caſſiodorum edicto ſeveriſſimo vetat, & in aulos facere convicium ſenatoribus animadverti jubet. Quanto verò ſtudio populus hujus certaminis teneretur, declarant ſtatuæ, quæ nobilibus aurigis publicè [d] ſtatuebantur: declarant equorum nomina, quæ vulgi ſermonibus non minus, quàm virorum fortium, celebrabantur, ut ex Anthologiâ, & ex Luciani Nigrino diſcas: declarat denique, quod hi ſoli ludi materiam præbebant colloquiis otioſorum; hinc Martialis ait [e]:

De Praſino convivia meus, Venetoque loquatur;
Nec facient quemquam pocula noſtra reum;

& Lucianus: κ̀ τὰς ἐν τῇ πόλει ταραχὰς διεξῄει, κ̀ τὸν ὠθισμὸν αὐτῶν, κ̀ τὰ θέατρα, κ̀ τὸν ἱππόδρομον, κ̀ τὰς τῶν ἡνιόχων εἰκόνας, κ̀ τὰ τῶν ἵππων ὀνόματα, κ̀ τοὺς ἐν τοῖς στενώποις περὶ τούτων διαλόγους, hoc eſt: *& urbis tumultus dicendo perſequebatur, & ſe invicem prementium, impellentiumque conflictum, & theatra, & Circum, & aurigarum ſimulacra, & equorum nomina, & colloquia, quæ de hac re ferentur in angiportis*. Sed quum de aurigis, & eorum certamine ſatis diximus, Audito-
res, ad Circum veniamus; tres Romæ Circi fuiſſe perhibentur; Circus [f] maximus 4
inter Palatium, & Aventinum, Circus [g] Apollinaris, Circus [h] Neronis in Vaticano; alii [i] plures numerant. Qui verò ludi edebantur in Circo, Circenſes ſunt appellati, quaſi [l] circum enſes; quàm nominis originem Servius [m] affert, & hanc addit rationem; quum antiquitus nondum ſpectandis ludis ædificia eſſent inventa, in ripis fluminum Solemni ludicro quadrigæ equorum agitari conſueviſſe; quò nonnulli Virgilium putant reſpexiſſe, quum [n] dixit:

Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.

Qua de cauſâ Circo circundabatur [o] Euripus, ut imaginem vetuſtatis referret; ex alterò [p] verò parte enſes defigebantur; ut utrinque ignaviæ periculum immineret; quum autem circum enſes currus agitarentur, dictos putat eſſe Circenſes, quaſi circuenſes; quam opinionem [q] Caſſiodorus refert, & probat. Sed irridendum profectò Grammaticorum acumen; quis enim non videt a Circo circenſes deduci, ut a Tatio Tatienſes, a Tarſo Tarſenſes? Circum au- 5
tem eſſe dictum vel, ut [r] Varroni placet, quòd circum ſpectaculis ædificatis ſit clauſus;

[a] Corippus in libr. 1. Juſtin. Vid. Jul. Cæſar. Bulenger. de Circo cap. 48. [b] Suetonius in Vit. Domitiani cap. 7. [c] Tertullian. de Spectacul. cap. 11. de Munere. [d] Martialis libr. 5. epigr. 26. & libr. 11. Cod. tit. 40. leg. 4. & l. 15. tit. 7. leg. 12. Cod. Theodoſ. [e] Martial. libr. 10. epigr. 48. [f] Dionyſ. Halicarn. libr. 3. Cornel. Tac. Annal. libr. 2. & Martial. in epigr. 64. libr. 6. [g] T. Liv. libro 3. dec. 1. [h] Plin. Hiſtor. Natur. libr. 16. cap. 40. & libr. 36. cap. 11. Sueton. in Vit. Claudii c. 21. [i] Vid. Roſin. Antiq. Rom. libr. 5. cap. 4. & Jul. Cæſ. Buleng. de Circo cap. 5. [l] Varro de Gente populi Romani, Iſidorus libr. 18. Orig. capit. 28. Tertull. l. de Spect. Serv. ad l. 3. Georg. & Æn. l. 8. & Caſſiod. l. 3. Epiſt. 51. [m] Serv. ad libr. 3. Georg. Virgil. & libr. 8. Æn. V. *magnis Circenſibus actis*. [n] Virg. Georg. libr. 3. v. 18. [o] Dionyſius Halic. libr. 3. Ant. Rom. & Suet. in Vitâ Jul. Cæſ. cap. 39. [p] Serv. ad libr. 3. Georg. Virgil. v. 18. [q] Caſſiodor. Epiſtol. var. libr. 3. cap. 51. [r] Varro de Ling. Lat. libr. 4. num. 32.

& tibicines [a] Etruſcos Romani habuerunt, & ſaltatores; quod & ex Virgilio [b] diſcas, qui ſic ait:

Inflavit quum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras;

& ex [c] Livio, qui his utitur verbis: *ludiones ex Etruriâ acciti ad tibicinis modos ſaltantes*. Conſequutis verò temporibus, quum
5 auctæ Reipublicæ vires, aucta Imperii magnitudo non ſolùm ſeria, ſed etiam ludos ad magnificentiam ſummam, ſplendoremque perduxerat, & gladiatores dabantur, & feræ conficiebantur, & ſcenica ſpectacula edebantur; cujus rei teſtis eſt Phormio Terentii, quæ comœdia acta eſt Ludis Romanis; denique nullum ludorum genus, quod aut oculos detinere, aut aures oblectare, aut animos permovere novitate, & admiratione ſpectaculi poſſet, prætermittebatur. Quàm varia autem ſpectaculorum genera Ludis Romanis ſolerent exhiberi, declarat Vopiſcus [d] his verbis, quæ recitare non eſt alienum inſtituto meo: *memorabile maximè Carini, & Numeriani hoc habuit Imperium, quod Ludos Romanos novis ornatos ſpectaculis ediderunt, quos in Palatio circa porticum ſtabuli pictos vidimus. Nam & neurobaten, qui velut in ventis cothurnatus ferretur, exhibuit; & tichobaten, qui per parietem urſo eluſo cucurrit, & urſos mimum agentes, & item centum ſalpiſtas uno crepitu concinentes, & centum camptaulas* (vel ut Salmaſius legit *ceraulas*) *choraulas centum, etiam pithaulas centum, pantomimos, & gymnicos mille; pegma præterea, cujus flammis ſcena conflagravit; quam Diocletianus poſtea magnificentiorem reddidit; mimos præterea undique advocavit; exhibuit & ludum Sarmaticum, quo nihil dulcius eſt*. Hactenus Vopiſ-
6 cus; ex quo intelligi poteſt nullum ſpectaculi genus alienum a Ludis Romanis fuiſſe; ſed maximè proprium eorum fuit quadrigarum certamen; & cujus cupiditate maximè Romanus populus inſaniret. Nam quum [e] Romani Ludi ſint a Romulo primùm Neptuno dedicati, & ad Neptunum res equeſtris pertineret, quia Neptunus [f] equeſtris vocabatur, dicebaturque primus [g] equum e terrâ tridentis ictu protuliſſe; quò Virgilius reſpexit his [h] verbis:

...... tuque o, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridente,
Neptune ......

meritò Romani Ludi equorum, quadrigarumque certamina tanquam propria ſibi vindicabant; & alioquìn id ſpectaculi genus maximum habebatur, Ovidio [i] teſte, qui dixit:

Maxima jam vacuo Prætor ſpectacula circo
Quadrijuges æquo carcere miſit equos;

& ideo Romanis Ludis conveniebat, qui Magni [l] vocabantur.

DISSERTATIO XX.

In qua de Circo nonnulla delibantur.

Tres Romæ Circi fuerunt; Maximus, Apollinaris, & Circus Neronis; alii tamen plures numerant. In Circo Maximo Cæſaris erant ducentorum ſexaginta millium hominum ſedes. Servius, & Caſſiodorus refelluntur, quòd Ludos dictos putant Circenſes, quaſi circum enſes. *Circum Varro dictum putat, quòd circum ſpectaculis ædificatis ſit clauſus, vel quòd circum metas pompa ferretur; Caſſiodorus autem a circuitu, vel quòd ſit quaſi quidam circulus. Circuli antiquitus a Græco ſermone circi dicebantur. Differentia inter carcerem numero ſingulari, & carceres numero multitudinis a poëtis ſaltem non obſervatur. Obeliſci duo erant in Circo; Philander autem, & Tertullianus unum duntaxat nominant. Alba linea, quæ a Græcis* balbis *dicebatur, cur extenderetur. Phalæ erant turres in Circo; Spina autem ſpatium inter metas; Tenſæ vehicula, quibus Deorum ſimulacra portabantur. Mappa cur ſignum eſſet certaminis.*

EXplicandum nobis fuit, Auditores, quid eſſent Ludi Romani; quapropter, quæ ſpectacula ſolerent exhiberi, quàm breviſſimè demonſtravimus; quoniam verò hi circenſes erant, & equeſtres in his ludi principem locum obtinebant, de equorum, quadrigarumque certaminibus, & de Circo hudierno die nonnulla delibabimus.
Duæ [m] igitur initio fuerunt aurigarum fa- 1
ctiones, ruſſa, & alba, quæ eâ ratione ſunt inſtitutæ; quum [n] Soli Circus, in quo certabant equi nobiles, & aurigæ, eſſet dedicatus, & Sol converſione ſuâ [o] hiemem, æſtatemque conficiat, placuit ruſſo colore æſta-

---

[a] Ovidius de Arte Amand. libr. 1. v. 112. [b] Virgil. libr. 2. Georgic. verſ. 163. [c] Tit. Liv. libr. 7. prim. decad. [d] Flavius Vopiſc. in Vit. Carini. [e] Dionyſ. Halicarn. libr. 2. [f] Tit. Livius libr. 1. dec. 1. & Dionyſ. Halicarn. libr. 2. [g] Servius ad libr. 1. Georg. Virgil. v. 12. Placid. Luctat. ad libr. 12. Thebaid. v. 633. Statii, Feſtus Pomp. in V. *Hippius*, & Pauſanias in Achaicis, ſive libr. 7. & in Arcadic. [h] Virgil. Georg. libr. 1. verſ. 12. [i] Ovid. El. 2. Amor. libr. 3. [l] Virg. libr. Æneid. 8. & Aſcon. Pæd. ad Act. 1. Cic. in Verr. [m] Tertull. de Spect. cap. 9. [n] Corippus in Juſtin. libr. 1. [o] Coripp. ibidem, & Tertullian. libr. de Spectac. cap. 6. de Arte Circi; longè aliter Cedren. pag. 121. Comp. Hiſt. Edit. Baſil.

æſtatem, hiemem albo repreſentare; ruſus quippe color æſtatis ardoribus, albus hiemis nivibus, & pruinis congruebat. Sed quum eſſet animadverſum Solis annuo curſu non ſolum hiemem, & æſtatem, ſed ver, & autumnum confici, additæ ſunt duæ; Praſina [a], videlicet viridis, quæ vernam tempeſtatem; Veneta, quæ cæruleo colore utebatur, quæ autumnum exprimebat. Domitianus [b] autem duas aurati, purpureique panni ad quatuor veteres adjecit; credo, ut ſpeciem Solis ipſius redderet, qui aureus, & purpureus a poëtis appellatur. Inter has diviſus populi favor,
2 aliis praſinæ, aliis venetæ, aliis ruſæ, aliis albæ factioni ſtudentibus, & ex favore diſcordi ſæpe rixæ, cædeſque oriebantur; nec mirum; vix enim verbis exprimi poteſt, quantum hujus ſpectaculi ſtudio populus incenderetur, & quò Circi progrederetur inſania. Operæ pretium eſt audire Tertullianum [c], qui libro de ſpectaculis exagitat hunc Romanorum furorem, & exprimit luculenter his verbis: *quum ergo furor interdicitur nobis, ab omni ſpectaculo auferimur, etiam a Circo, ubi propriè furor præſidet: aſpice populum ad id ſpectaculum jam cum furore venientem, jam tumultuoſum, jam cæcum, jam de ſponſionibus concitatum. Tardus eſt illi Prætor, ſemper oculi in urnâ ejus cum ſortibus volutantur, dehinc ad ſignum anxiè pendent, unius dementiæ una vox eſt. Cognoſce dementiam de vanitate: miſit, dicunt, & nunciant invicem, quod ſimul ab omnibus viſum eſt. Teneo teſtimonium cæcitatis, non vident, miſſum quid ſit, mappam putant; ſed eſt Diaboli ab alto præcipitati figura. Ex eo itaque itur in furias, & animos, & diſcordias, & quidquid non licet ſacerdotibus pacis. Inde maledicta, convicia ſine juſtitiâ, odii etiam ſuffragia ſine merito amoris.* Hactenus Tertullianus, cujus omnia, quæ huc ſpectant,
3 verba, ne ſimus longiores, referre ſuperſedemus; quibus & Cæſares a populo inſaniente conviciis proſcindi ſolitos teſtatur, & principes civitatis; quam licentiam Rex Theodoricus apud Caſſiodorum edicto ſeveriſſimo vetat, & in aulus facere convicium ſenatoribus animadverti jubet. Quanto verò ſtudio populus hujus certaminis teneretur, declarant ſtatuæ, quæ nobilibus aurigis publicè [d] ſtatuebantur: declarant equorum nomina, quæ vulgi ſermonibus non minus, quàm virorum fortium, celebrabantur, ut ex Anthologiâ, & ex Luciani Nigrino diſcas: declarat denique, quod hi ſoli ludi materiam præbebant colloquiis otioſorum; hinc Martialis ait [e]:

De Praſino convivia meus, Venetoque loquatur;
Nec facient quemquam pocula noſtra reum;

& Lucianus: καὶ τὰς ἐν τῇ πόλει ταραχὰς διεξῄει, καὶ τὸν ὠθισμὸν αὐτῶν, καὶ τὰ θέατρα, καὶ τὸν ἱππόδρομον, καὶ τὰς τῶν ἡνιόχων εἰκόνας, καὶ τὰ τῶν ἵππων ὀνόματα, καὶ τοὺς ἐν ταῖς στενωποῖς περὶ τούτων διαλόγους, hoc eſt: *& urbis tumultus dicendo perſequebatur, & ſe invicem prementium, impellentiumque conflictum, & theatra, & Circum, & aurigarum ſimulacra, & equorum nomina, & colloquia, quæ de hac re ſeruntur in angiportis.* Sed quum de aurigis, & eorum certamine ſatis diximus, Audito-
res, ad Circum veniamus; tres Romæ Circi fuiſſe perhibentur; Circus [f] maximus inter Palatium, & Aventinum, Circus [g] Apollinaris, Circus [h] Neronis in Vaticano; alii [i] plures numerant. Qui verò ludi edebantur in Circo, Circenſes ſunt appellati, quaſi [l] circum enſes; quàm nominis originem Servius [m] affert, & hanc addit rationem; quum antiquitus nondum ſpectandis ludis ædificia eſſent inventa, in ripis fluminum Solemni ludicro quadrigæ equorum agitari conſueviſſe; quò nonnulli Virgilium putant reſpexiſſe, quum [n] dixit: 4

Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.

Qua de causâ Circo circundabatur [o] Euripus, ut imaginem veruſtatis referret; ex alterâ [p] verò parte enſes defigebantur; ut utrinque ignaviæ periculum immineret; quum autem circum enſes currus agitarentur, dictos putat eſſe Circenſes, quaſi circuenſes; quam opinionem [q] Caſſiodorus refert, & probat. Sed irridendum profectò Grammaticorum acumen; quis enim non videt a Circo circenſes deduci, ut a Tatio Tatienſes, a Tarſo Tarſenſes? Circum autem eſſe dictum vel, ut [r] Varroni placet, 5
quòd circum ſpectaculis ædificatis ſit clauſus;

---

a Corippus in libr. 1. Juſtin. Vid. Jul. Cæſar. Bulenger. de Circo cap. 48. *b* Suetonius in Vit. Domitiani cap. 7. *c* Tertullian. de Spectacul. cap. 11. de Munere. *d* Martialis libr. 5. epigr. 26. & libr. 11. Cod. tit. 40. leg. 4. & l. 15. tit. 7. leg. 12. Cod. Theodoſ. *e* Martial. libr. 10. epigr. 48. *f* Dionyſ. Halicarn. libr. 3. Cornel. Tac. Annal. libr. 2. & Martial. in epigr. 64. libr. 6. *g* T. Liv. libro 3. dec. 1. *h* Plin. Hiſtor. Natur. libr. 16. cap. 40. & libr. 36. cap. 11. Sueton. in Vit. Claudii c. 21. *i* Vid. Roſin. Antiq. Rom. libr. 5. cap. 4. & Jul. Cæſ. Buleng. de Circo cap. 5. *l* Varro de Gente populi Romani, Iſidorus libr. 18. Orig. capit. 28. Tertull. l. de Spect. Serv. ad l. 3. Georg. & Æn. l. 8. & Caſſiod. l. 3. Epiſt. 51. *m* Serv. ad libr. 3. Georg. Virgil. & libr. 8. Æn. V. *magnis Circenſibus actis*. *n* Virg. Georg. libr. 3. v. 18. *o* Dionyſius Halic. libr. 3. Ant. Rom. & Suet. in Vitâ Jul. Cæſ. cap. 39. *p* Serv. ad libr. 3. Georg. Virgil. v. 18. *q* Caſſiodor. Epiſtol. var. libr. 3. cap. 51. *r* Varro de Ling. Lat. libr. 4. num. 32.

ſus, vel quòd circum metas pompa ferretur, vel a circuitu, ut Caſſiodoro [a] videtur, vel quòd ſit quaſi quidam circulus, licèt ex alterâ parte oblongior; nam & circuli antiquitus circi vocabantur, teſte Cicerone in Arateis, qui ſic ait:

Vidiſti magnum candentem ſerpere circum;
Lacteus hic nimio fulgens candore notatur;

& [b] Martiano Capellâ, cujus eſt ille verſus:

Quin etiam medios, quos nectunt flumina circos;

Circulus autem primùm circus [c] dictus eſt a voce Græcâ κρίκος trajecto Ρῶ, vel etiam a voce κίρκος, qua ſignificatur orbis. Ceterùm [d] Servii opinionem a veritate prorſus abhorrere ſatis oſtendit vir doctiſſimus Voſſius [e] eo argumento, quod antequam Tarquinius Circum ædificaret, Circenſes Ludi circenſes non vocabantur; ſed nomen ſumebant a Deo, in cujus honorem fiebant; vel a re, cujus miniſterio fiebant, ut ab equis [f] equiria, quæ Romulus edidit. Neç illi quidem audiendi, qui a Circe [g] Solis filiâ, quæ princeps Circum fuerit in honorem patris fabricata, putant appellatum. Et quoniam, quum de Ludis
6 Romanis ageremus, mentionem fecimus Circi, non omittendum Circum Maximum a Cæſare [h] Dictatore conſtructum inter admiranda maximè Romanorum operum eſſe numeratum; ſiquidem [i] fuit ejus longitudo trium ſtadiorum, unius latitudo; ædificia verò quaternûm jugerum ſpatium occupabant ad ſedem ducentorum ſexaginta millium; ut quamvis elatè, cum aliquâ tamen ſpecie veritatis a Juvenale [l] dictum eſſe videatur:

Totam hodie Romam Circus capit, & fragor aurem
Percutit, eventum viridis quo colligo panni.

Multaque alia ſunt, Auditores, breviter delibanda; & ut ab eo, quod primum occurrit, initium ducamus; carceres [m] fuerunt in Circo, unde equi, currusque mittebantur; qua de causâ Virgilius [n] cecinit:

Ut quum carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt ſe in ſpatia.....

& [o] Ovidius:

Nec mihi contingat; ſacro de carcere miſſis
Inſiſtam forti mente vehendus equis;

& Virgilius [p] iterum;

Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus.

Hi [q] carceres, Varrone teſte, a Nævio op- 7
pidum ſunt appellati, quòd pinnis, & turribus eſſent ornati; qui carceres in Circo primùm ſunt ſtatuti anno ab Urbe conditâ [r] quadringenteſimo vigeſimo tertio, quum conſulatum gereret Lucius Papyrius Craſſus, & Lucius Plautius Venno. In his carceribus duodecim oſtia fuerunt, ut Caſſiodorus libro tertio epiſtolâ quinquageſimaprimâ teſtatur; ex quibus duodecim curſus effundebantur uno miſſu. Cur [ſ] autem duodecim eſſent oſtia, ea ratio affertur, quòd Circus Soli ſacer, & Circenſes Ludi Solis curſum referrent; duodecim igitur oſtia duodecim ſigna Zodiaci volunt expreſſiſſe; carceres autem Græco ſermone dicuntur [t] ὕσπληγγες, vel [u] ἀφετηρίαι, vel ἱππάφεσις [x]. Inter carceres, & carcerem eam differentiam Grammatici notant; quòd quum utimur numero ſingulari, ſignificetur locus, ubi nocentes coërcentur; quum numero multitudinis, ædificia, quibus equi, antequam ſignum detur, coërcentur; ſed id diſcrimen poëtæ ſaltem neutiquam obſervarunt; a [y] coërcendo autem tam carcer, quo homines, quàm carceres, quibus equi detinentur, ſunt appellati. Ante Oſtia [z] carcerum alba li-
nea ducebatur, qua, quum ludorum tem- 8
pus venerat, extensâ, populus, qui ad Phalas [a] Mathematicos, & ſomniorum conjectores, & hariolos conſulebat, in cuneos cogebatur; quapropter [b] Ovidius cecinit:

Quid fruſtra refugis? cogit nos linea jungi,
Hæc ex lege loci commoda Circus habet;

& alio [c] in loco:

Et bene te cogit, ſi nolit linea jungi,
Qua tibi tangenda eſt lege puella loci.

De hac etiam Caſſiodorus [d] ita loquitur: *alba linea*

---

[a] Caſſiodor. Epiſt. libr. 3. Ep. 51. & Non Marcell. cap. 1. n. 74. [b] Martian. Capell. libr. 8. [c] Voſſ. in Etymol. in V. *Circus*. [d] Serv. ad libr. 3. Georg. & libr. 8. Æneid. Virgil. [e] Voſſius ibid. [f] Auſonius in Eclog. Ovid. Faſtor. libr. 2. in fine, & Tit. Livius libr. 1. [g] Tertullian. de Spectac. & Iſidorus libr. 18. cap. 25. [h] Sueton. in Vit. Jul. Cæſ. cap. 39. & Plin. libr. 36. cap. 15. [i] Plinius Nat. Hiſt. ibid. [l] Juvenal. Sat. 15. verſ. 195. [m] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 3. Antiq. Roman. Sueton. in Vitâ Claudii cap. 21. & Sidonius carm. 23. de Civitate Narbonâ. [n] Virgil. libr. 1. Georgic. in fine. [o] Ovid. Amor. libr. 3. Eleg. 2. [p] Virgilius libr. 5. Æneid. verſ. 114. [q] Varro libr. 4. de Ling. Latin. & Feſt. Pomp. in V. *Oppidum*. [r] Tit. Livius libr. 8. [ſ] Cedren. Compend. Hiſtor. pag. 121. Edit. Baſil. [t] Dionyſ. Halicarn. libr. 3. Ant. Roman. [u] Suid. in V. Ἀφετηρίαι, & Damaſcen. 1. de imaginib. [x] Pauſan. in Eliac. poſter. ſive libr. 6. in quodam Diſticho de Cleœta. [y] Varro libr. 4. de L. L. Serv. ad libr. 1. Æn. Virg. & Iſidor. de Orig. libr. 5. cap. 27. & libr. 15. cap. 2. [z] Caſſiodor. libr. 3. Ariſtoph. in Acharn. & Vet. Scholiaſt. in eundem. [a] Juvenal. Sat. 6. v. 590. & Vet. Schol. ad hunc locum, Horat. Satyr. libr. 1. Sat. 6. & Acron ad eum loc. Cicer. de Divinat. libr. 1. [b] Ovid. libr. 3. Amor. Eleg. 2. [c] Idem libr. 1. de Art. Amand. [d] Caſſiodor. libr. 3. Epiſtol. 51.

ſima non longè ab oſtiis in utrumque podium,
quaſi regula directa perducitur; hæc [a] balbis
Græcis dicebatur. Præterea obeliſci duo
9 ſunt in Circo conſtituti, alter exciſus [b] a
Semneſerteo Ægypti Rege, quo imperante
Pythagoras in Ægyptum venit; cujus cen-
tum viginti quinque pedum fuit altitudo
præter baſim, quæ ex eodem lapide conſta-
bat; quem Auguſtus in Circo ſtatuit, qui Soli
ſacer habebatur, ut Tertullianus libro de
ſpectaculis teſtatur; alter [c] minor Lunæ
dedicatus. Philander tamen in Vitruvium
unum [d] in Circo ſtatuit obeliſcum in medio
metarum collocatum, ad quem a metis
paries pertingebat; & [e] Tertullianus libro
de ſpectaculis unum nominat obeliſcum;
ſic enim loquitur: *obeliſci enormitas, ut*
Hermateles affirmat, ſoli proſtituta. Nec o-
mittendum phalas [f] in Circo fuiſſe; quas
Nonius Marcellus turres ligneas interpre-
tatur; ad has mathematicos, & hariolos,
& ſomniorum interpretes conſulentibus
reſponſa dare conſueviſſe proditum eſt;
unde illud [g] Juvenalis:

Conſulit ante phalas, delphinorumque colum-
nas.

Qui verſus, ut intelligi poſſit, ſciendum
10 eſt in Circo columnas cum delphinis fuiſ-
ſe; quod ex eodem Tertulliano conſtat,
qui [h], *delphinos*, inquit, *Neptuno vovent, co-*
lumnas ſeſſias a ſementationibus, meſſias a meſ-
ſibus, tutelinas, a tutelis fructuum ſuſtinent;
loquitur autem de Circi ornamentis; hos
autem, & ova ſimul Dio Caſſius libro qua-
drageſimo nono ab Agrippâ tradit in Cir-
co collocata; delphines autem Circo con-
gruebant, propterea [i] quod Neptuno ſa-
cri habebantur; ad quem propter equorum
curſus ludi Circenſes pertinebant. Poteſt
& alia ratio afferri; delphin [l] velociſſimus
eſt omnium animantium; jure igitur del-
phines ibi dicabantur, ubi velocitati præ-
mia erant ampliſſima conſtituta; ova [m] ve-
rò Caſtori conſecrata, qui natus [n] ex ovo
dicitur; quia Caſtor propter equeſtris rei
ſcientiam Circenſibus præeſſe putabatur.
Ad eandem Circi religionem ſpectabant
tres aræ Samothracibus Diis conſtitutæ, 11
Solis [o] Ædes in Circo condita; etiam [p] Eu-
ripus, qui circundabatur, a quo aquam ir-
rigando Circo deducebant, Matris [q] Ma-
gnæ numini ſacer habebatur; in eo pu-
gnæ navales committebantur; Spartianus
Heliogabalo: *Euripis vino plenis navales cir-*
cenſes exhibuit. Jam ſpatium inter metas
Spina [r] appellatum; jam antequam Ludi
Circenſes exhiberentur, ſpectaculo fuiſſe
notum præclariſſimam pompam [s] cum alio
apparatu, tum multitudine tenſarum ſpe-
ctandam; erant autem [t] tenſæ vehicula,
quibus Deorum ſimulacra portabantur;
hinc Ovidius [u] dixit:

Circus erit pompâ celeber, numeroque Deo-
rum,
Primaque ventoſis palma petetur equis.

Sed omnium accuratiſſimè, licèt non ſatis 12
latinè, deſcribit hanc pompam [x] Tertul-
lianus, qui ſic ait: *ſed Circenſium paulo pom-*
patior ſuggeſtus, quibus propriè hoc nomen
pompa, præcedit, quorum ſit in ſemetipsâ pro-
bans; de ſimulacrorum ſerie, de imaginum ag-
mine, de curribus, de tenſis, de harmamaxis,
de ſedibus, de coronis, de exuviis; quanta præ-
terea ſacra, quanta ſacrificia præcedant, inter-
cedant, ſuccedant, quot collegia, quot ſacerdo-
tia, quot officia moveantur, ſciunt homines il-
lius urbis, in qua dæmoniorum conventus con-
ſedit. Antequam [y] verò currus emitteren-
tur, deſultorii equi præcurrebant, qui ſpe- 13
ctaculum adeſſe nunciarent; ad eum mo-
dum, quo Solis ortum præcedit, & ſigni-
ficat Lucifer; cui deſultorii equi ſacri ſunt,
& cujus imaginem præferebant. Mappa ſi-
gnum [z] Circenſium dabatur; cujus rei [a] ea
origo memoratur; quum Nero Circenſibus
Ludis præſideret, & antequam ſignum de-
diſſet equeſtris certaminis cum amicis diſ-
cumberet; & convivium protraheretur in
longum, & populus aviditate ſpectaculi ſi-
gnum flagitaret; & e convivio Nero nol-

[a] Suidas in Voc. Βαλβίς. [b] Plin. Hiſt. libr. 36 cap. 9. & Caſſiodor. libr. 3. Epiſt. 51. [c] Caſſiodorus ibidem. [d] Plin. libr. 36. cap. 9. Ammianus Marcell. libr. 17. & Gulielm. Philand. ad libr. 5. Vitruvii. [e] Tertullian. de Spectac. cap. 5. de loco. [f] Ennius Annal. libr. 15. apud Priſcianum libr. 6. [g] Juven. Sat. 6. verſ. 590. [h] Tertullian. de Spectacul. cap. 5. de loco. [i] Hyginus de Signis Cœleſt. libr. 2. in Delphin. & Oppianus libro primo ἁλιευτικῶν. [l] Plinius libr. 9. cap. 8. & Ælianus Hiſtor. Animalium libr. 12. cap. 12. [m] Iſidor. libr. 17 cap. 28. & Tertullian. de Spectacul. cap. 5. de loco. [n] Fulgentius Mythologic. libr. 2. de Cygno, & Ledâ. [o] Iſidorus libr. 18. & Corippus in Juſtin. libr. 1. [p] Dionyſ. Halicarnaſs. Antiq. Roman. libr. 3. & Sueton. in Vitâ Jul. Cæſar. cap. 39. [q] Tertullian. de Spectacul. [r] Cedren Compend. Hiſt. pag. 121. Edit. Baſil. Caſſiodor. libr. 3. Epiſt. 51. Vetus Scholiaſt. Juvenal. ad Sat. 6. [s] Ovidius Amor. libr. 3. Eleg. 2 & Dionyſ. Halicarnaſſ. Antiq. Rom. libr. 7 Vid. Onuphr. Panvin. de Ludis Circenſib. libr. 2. cap. 2. & Jo: Argolom in hunc Panvin. loc. [t] Varro libr. 4. de L. L. & Feſt. Pomp. in V. *Tenſa*. [u] Ovid. Faſtor. libr. 4. [x] Tertullianus de Spectaculis cap. 4. de Apparatibus. [y] T. Liv. libr. 4. dec. 5. [z] Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 1. cap. 5. & Cedren. Compend. Hiſtor. Edit. Baſil. cap. 80. pag. 139. Div. Jo: Chryſoſtom. in Orat. de Circo. [a] Caſſiodor. libr. 3. Variar.

let ſurgere, mappam, qua manua tergebat inter epulandum, miſit ex alto, & ea fuit ſignum certaminis; ex eo tempore inſtitutum, ut Circenſibus mappa mitteretur; quò reſpexit his verbis [a] Martialis:

Cretatam Prætor quum vellet mittere mappam.

Hanc mittebat [b] Prætor, qui ludis præſi-
14 debat, indutus togâ pictâ, tunicaque palmatâ, & geſtabat manu eburneum ſceptrum cum aquilâ eburneâ; certabant [c] verò bigæ, trigæ, quadrigæ, ſejuges, & decemjuges currus; ex quibus bigæ Lunæ [d] ſacræ, trigæ Iuferis, quadrigiæ [e] Soli, ſejuges currus Jovi, qui ſepties metam circuibant, ſicut in Græciâ duodecies; credo, ut ſeptem dies, qui nominibus errantium ſiderum ſunt inſigniti, ſeptenia curſibus referrentur. Sed quid ego de ludis Romanis dicere aggreſſus tot de Circo verba ſeci, & ut utar a ludis ducto [f] proverbio, *ſcamna tranſilivi, & extra [g] oleas feror*? quare a Circo ad Tuſculanum, in quo Cicero Craſſum, ceteroſque de ratione dicendi refert colloquutos, revertamur.

DISSERTATIO XXI.

De delectatione Ludorum nonnulla, & de loco, ubi habitus eſt de ratione dicendi ſermo.

Auguſtus ludis oblectari fatebatur; Tiberius autem nec ipſe ſpectacula edidit, nec ab aliis editis, niſi rariſſimè, interfuit; in quo reprehendebatur a populo; ſicut etiam Cæſar, quòd inter ſpectandum epiſtolis, & libellis legendis, reſcribendiſque vacaret. Signinum opus ex teſtis contritis, & calce factum eſt. Ambulationes dicebantur etiam Xyſta, in quibus quum exercerentur athletæ, Xyſtici appellabantur; ſicut etiam indocti homines.

ETſi ludis etiam, qui diſſimulant, oblectantur, & ducuntur, ut Cicero veriſſimè in oratione pro Murænâ confirmavit; ea porro ludorum cupiditas Romanis fuit, ut inſaniæ propior videretur; tamen præſtantes viri ſpectaculorum voluptates interdum reſpuebant; & quum populus Romanus in Circum, aut Theatrum conflue-
bat, ipſi rus, & in ſolitudinem ſecedebant; vel ut animum curis oppreſſum levarent, vel ut ſtudiis potioribus oblectarent; ita Seneca epiſtolâ octogeſimâ lætatur ſibi otium, & ſecretum ſpectaculi beneficio contigiſſe; & longè levior Auctor [h] Juvenalis gloriatur, quòd quum totam Romam Circus capiat, ipſe abſtineat hujuſmodi voluptate. Tiberius [i] autem nec ipſe edidit ſpectacula, nec ludis, qui ab aliis edebantur, niſi rariſſimè, interfuit; quam tamen ſeveritatem populus Romanus non probabat; qui Auguſti ingenio populari, & civili aſſueverat; qui [l] & ſe ludis oblectari ingenuè fatebatur, & ſpectacula plurima edidit, & corollaria, & præmia, ut [m] Suetonius tradidit, alienis quoque muneribus, & ludis frequenter obtulit. Cæſar [n] autem eâ de cauſâ fertur eſſe reprehenſus, quòd inter ſpectandum epiſtolis, & libellis legendis, & reſcribendis vacaret. Sed id popu-
li judicium, graviſſimorum autem homi- 2
num, & ſapientum longè alia mens fuit; qui ſemper has voluptates tanquam leviſſimas videntur contempſiſſe; neque enim Auguſtum arbitror tam delectationis cauſâ, quàm quia, ut affirmat Cornelius [o] Tacitus, civile rebarur miſceri populi voluptatibus, frequenter interfuiſſe ludis. Ceterùm ſicut pueri maximè omnium ludicris delectantur, quanto autem quiſque longiùs ætate proceſſit, tanto minùs amplectitur has voluptates; ita ſapientiſſimus quiſque minimi facit hæc levium oblectamenta animorum; quia majores alias ex ſe parit ſibi voluptates. Hujus exemplum rei nobis exhibet Craſſus apud Ciceronem, qui Ludorum Romanorum diebus in Tuſculanum receſſit; & quum eò & Antonius, & Quintus Mucius, & Sulpicius, & Cotta, de quibus jam multa memoravimus, veniſſent, alia ſibi ex doctiſſimis, graviſſimiſque ſermonibus oblectamenta quæſiverunt. Ita- 3
que commemorat [p] Cicero primo illo die, quo venerant, de Republicâ eſſe colloquutos; poſtero autem die in ambulationem eſſe ventum; ibi Scævolam, duobus ſpatiis, tribusve factis, hortatum eſſe ceteros, ut Socratem imitarentur, & ſub umbrâ, quam latè platanus diffundebat, conſiderent. Reſpicit autem Cicero locum pulcherrimum Platonis in Phædro, ubi Socrates, Phædro ducen-

[a] Martialis libr. 12. epigr. 29. [b] Vetus Scholiaſt. Juvenal. ad Satyr. 10. v. 35. & Tit. Livius libr. 8. decad. 1. [c] Suetonius in Vit. Jul. Cæſar. cap. 39. [d] Tertull. de Spectac. cap. 6. & Iſidorus libr. 18. Orig. cap. 36. [e] Manilius libr. 5. in princ. Aſtronom. [f] Div. Hieronym. Epiſt. ad Pammachium adversùs Jo: Hieroſolymit. [g] Ariſtophan. in Ranis, & Vetus Scholiaſt. ibidem, Paulus Manutius Adag. *Extra oleas*. [h] Juvenalis Satyrâ 11. in fin. [i] Cornelius Tacitus libr. 1. cap. 76. Annalium. [l] Sueton. in Vitâ Auguſti cap. 43. [m] Idem Suetonius in Vitâ Auguſti cap. 45. [n] Idem in Vit. Jul. Cæſar. [o] Cornel. Tacitus libr. 1. Annal. cum. 47. [p] Cicero de Oratore libr. 1.

ducente ſub altiſſimam platanum, in ejus umbrâ conquieſcit, & de amore divinitus diſputat; qui Platonis locus hæc verba complectitur: *νὴ τὴν Ἥραν καλήγε ἡ καταγωγὴ, ἥτε γὰρ πλάτανος ἄυτη μάλα ἀμφιλαφής τε, ϗ ὑψηλὴ, τῦτε ἄγνυ τὸ ὕψος, ϗ τὸ σύσκιον πάγκαλον, ϗ ὡς ἀκμὴν ἔχει τῆς ἄνθης, ὡς ἂν εὐωδέστατον παρέχοι τὸν τόπον. ἥγε ἂυ πηγὴ χαριεστάτη ὑπὸ τῆς πλατάνυ ῥεῖ μάλα ψυχρῦ ὕδατος, ὥστγε τῷ ποδὶ τεκμήρασθαι: νυμφῶν τέ τινων, ϗ Ἀχελώυ ἱερὸν ἀπὸ τῶν κορῶν τε, ϗ ἀγαλμάτων ἔοικεν εἶναι: εἰ δ᾽ ἂυ βύλει τὸ ἔυπνυν τῦ τόπυ ὡς ἀγαπητόν τε, ϗ σφόδρα ἡδὺ, θερινόν τε, ϗ λιγυρὸν ὑπηχεῖ τῷ τῶν τεττίγων χορῷ: πάντων δὲ κομψότατον τὸ τῆς πόας, ὅτι ἐν ἠρέμα προσάντι ἱκανὴ πέφυκε κατακλινέντι τὴν κεφαλὴν παγκάλως ἔχειν:* quæ verba ſic interpretamur: *per Junonem pulchrum diverſorium; nam & platanus opaca valde, & alta, & plantæ, quæ agnus appellatur, celſitudo, & opacitas venuſtiſſima, quæ veris tempore veſtita floribus odoratum maximè locum præbet; tum fons pulcherrimus aquæ ſanè quàm frigidæ ſub platano fluit, quod attactu pedum deprehendo; locus autem quibuſdam Nymphis, & Acheloo ſacer videtur, ut pupæ & ſimulacra declarant. Si verò places, conſidera, quàm ſit auris perflabilis locus, & ut amabilis, & jucundè, & æſtivè, & canorè cicadarum choro ſuccinat; id verò elegantiſſimum, quod herba in humo clementer acclivi accommodata eſt caput reclinanti.* Sed, ut ad verba Ci-
4 ceronis revertamur, adnotandum eſt Veteres in villis ambulationes habuiſſe, hoc eſt locos ita ornatos, ut in his ambulari commodè, & jucundè poſſet; id & ex hoc loco colligitur, ubi noſter Auctor affirmat in ambulationem eſſe ventum, nimirum in locum ambulationi deſtinatum; quod & [a] Gellius teſtatur his verbis: *atque ibi tunc, quum eſſemus apud eum in villâ, cui nomen eſt Cephiſia, & æſtu anni, & ſidere autumni flagrantiſſimo propulſabamus caloris incommoda lucorum umbrâ ingentium, longis ambulacris, & mollibus*; & Plinius [b] in epiſtolis, qui villæ ſuæ partes deſcribens, *ambit*, inquit, *hunc ambulatio preſſis, varieque tonſis viridibus incluſa*; & Ulpianus, qui [c] ſic ait: *ſi fortè voluptarium fuerit prædium, viridaria, vel geſtationes, vel deambulationes arboribus infructuoſis opacas, & amœnas habens, non debebit fructuarius dejicere, ut hortos olitorios faciat*. Eſt autem ambulatio locus hinc, & hinc porticibus incluſus, ornatus opere topiario, ubi amœnæ ſilvæ, platanique virentes ambulantibus umbram faciebant; ubi ut arbores a Solis ardore, ita porticus a pluviâ ambulantes defendebant. Hæc quo-
modo fieri debeant Vitruvius [d] docet his 5
verbis: *faciunda autem xyſta ſic videntur, ut ſint inter duas porticus ſilvæ, aut platanones, & in his perficiantur inter arbores ambulationes, ibique ex opere ſignino ſtationes*; in quibus verbis, ut hoc etiam obiter [e] notem, ſigninum opus eſt opus ex teſtis contritis, & calce factum. Ambulationes [f] autem etiam Xyſta dicebantur eodem auctore Vitruvio, qui ſic ait: *proximè autem Xyſtum, & duplicem porticum deſignentur ὑπαίθρυς ambulationes, quas Græci περιδρομίδας, noſtri Xyſta appellant*. A Xyſtis verò nomen acceperunt Xyſtici; quo nomine dicuntur athletæ, qui [g] in Xyſtis exercebantur. Quòd autem [h] athletæ non in animo excolendo, ſed in corporis curâ ſtudium, operamque conſumerent; ideo Xyſtici ſunt appellati homines indocti, expertesſque bonarum artium, & in cute curandâ nimiùm occupati, ut Cælius [i] Rhodiginus animadvertit.

[a] Aul. Gellius libr. 2. cap. 2. [b] Plinius Epiſtolarum libr. 5. Epiſt. 5. ad Apollinarem, [c] In Lege 13. ff. de Uſufr. & quemadmod. &c. [d] Vitruvius libro 5. cap. 11. [e] Plinius libr. 35. cap. 12. & Columella libr. 1. cap. 6. [f] Vitruvius libr. 5. capit. 11. Vid. Alexandr. ab Alexandr. Dier. Gen. libr. 3. cap. 9. & Plin. Epiſtolar. libr. 5. Epiſt. 5. [g] Senec. libr. 3. de Irâ cap. 8. Sueton. in Vit. Auguſti cap. 72. Heſych. in Lexic. Suid. in V. Ξυςὸν. & Vitruvius libr. 6. cap. 10. [h] Sueton. in Vitâ Galbæ cap. 15. & in Vitâ Auguſti cap. 45. [i] Cælius Rhodig. libr. 21. cap. 18. Antiq. Lection.

DISSERTATIO XXII.

Adduntur quædam de Ambulationibus; & de ſtudio, quo Veteres platanos, & amœnas arbores colebant, diſputatur.

Ambulationum aliæ Hypæthræ, aliæ Hypogææ, ſeu Cryſoporticus; & undeſic appellarentur. Geſtationes Ambulationibus ſimiles erant. Xerxes amore platani captus pretioſas veſtes, aureas armillas, & gemmata monilia ex eâ ſuſpendi juſſit; & hominem, qui curaret, & milites, qui defenderent ipſam, reliquit; eodem amore capti ſunt Paulus Paſſienus bis Conſul, & Hortenſius orator. Adoleſcentulus, quum a Senatu ſimulacrum Bonæ Fortunæ, cujus amore captus erat, non impetraſſet, ſeipſum interemit; quidam etiam, quum Gnidiam Praxitelis Venerem deperiret, eam inceſtavit. Animalia multa homines dilexerunt. Platani vino irrigabantur.

AMbulationes quid eſſent heſterno die diximus, Auditores, quum Ciceronis locum explicaremus in libro primo de Oratore; in quo ſummus Auctor commemorat in ambulationem eſſe ventum. Quia verò ad illuſtrandum Ciceronis locum ſa-
1 tis multa attulimus ad ambulationes pernoſcendas, pauca de iiſdem adhuc hodierno die verba faciemus; & quoniam idem Ciceronis locus mentionem continet platani cujuſdam amœniſſimæ, ſub cujus umbrâ Tullius refert Antonium, Craſſum, Scævolam conſediſſe, & de universâ ratione dicendi diſputaſſe; & eâ platanus admonuit nos Veterum deliciarum, quæ in platanorum, amœnorumque nemorum cultu cernebantur; etiam quantum Priſci platanis, & opacarum arborum amœnitate delectati fuerint, exponemus. Et, ut ab eo, quod primum propoſui, potiſſimùm exordiar, ambulationum duo genera antiquitus habebantur; nam [a] & Hypæthræ, & Hypogeæ ambulationes extiterunt. Hypæ-
2 thræ [b] dictæ ſunt, quaſi ὑπὸ τὴν Αἴθραν, hoc eſt *ſub dio*; de hypæthris loquutus eſt [c] Vitruvius, quum dixit: *nec puto dubium eſſe, quin ampliſſimas, & ornatiſſimas ſub dio, Hypæthriſque collocari oporteat in Civitatibus ambulationes*. Hypogeæ [d] appellatæ quaſi ſub terrâ ὑπὸ γαῖαν, quòd eſſent porticus parietibus incluſæ, quæ & Cryptoporticus nuncupantur; Plinius [e] epiſtolâ decimaſeptimâ libri ſecundi: *ante cryptoporticum Xyſtus violis odoratus; teporem Solis infuſi cryptoporticus auget*; & Sidonius [f] Apollinaris: *a cryptoporticu in hiemale triclinium venitur*. Non diſſimiles ambulationibus & geſtatio-
nes fuiſſe crediderim; certè non diſſimi- 3
lem in villis uſum præbuerunt; quarum in ſuæ villæ deſcriptione meminit [g] Plinius, ubi a bajulis geſtatoriâ ſellâ portabantur valetudinis, & commodi causâ; quando etiam geſtationem inter corporis exercitationes [h] Medici collocant. Ambulationes autem non ſolùm in villis, ſed etiam prope [i] templa fiebant; hinc apud Ciceronem pro domo ſuâ leguntur hæc verba: *poſtem teneri in dedicatione oportere videor audiſſe templi; ibi enim poſtis eſt, ubi templi aditus eſt, & valvæ; ambulationis poſtes nemo unquam tenuit in dedicando*; & in gymnaſiis, atque palæſtris, ut declarat Vitruvius libro quincto capite undecimo, & [l] Plinius, qui libro duodecimo in Academiæ, quam conſtat gymnaſium fuiſſe, ambulatione celebratas platanos extitiſſe confirmat. Dicuntur au-
tem ambulationes etiam deambulacra; ſic 4
Sidonius Apollinaris ait libro ſecundo epiſtolâ ſecundâ: *in extimo deambulacri capite*: dicuntur & deambulatoria; ſic in [m] Gordiano juniore Capitolinus, *quod*, inquit, *eſſet deambulatorium; ita ut in capite baſilica eſſet pedum quingentorum*: dicuntur denique & ambulatoriæ porticus; ita eas [n] Ulpianus appellat his verbis: *quæ tectum porticus ambulatoriæ ſuſtinent*. Quæ quum de ambulationibus dixerimus, progrediemur, Auditores, ad alteram diſſertationis partem; qua quanto in pretio Veteres habuerint platanorum amœnam opacitatem, aliarumque arborum, quæ non fructu, ſed ſpecie, & amœnitate delectant, nobis eſt exponendum. Nec abutemur [o] in hoc loco Xerxis in-
ſaniâ, qui platanum fertur adamaſſe; quum 5
enim in Græciam Græcis bellum illaturus cum innumerabilibus copiis proficiſceretur, & in Lydiâ platanum inveniſſet ingen-

[a] Vid. Hieron. Mercurial. in Arte Gymnaſt. libro 5. cap. 11. & 12. [b] Vitruvius libr. 6. cap. 9. & Budæus in Pandect. l. Athletas ff. de his, qui not. infam. [c] Vitruv. libr. 5. cap. 9. [d] Petron. Arbit. in Satyric. Heſychius in Lexic. & Tertull. adverſùs Gentes. [e] Plinius idem libr. quoque 5. Epiſtol. 6. & libr. 9. Epiſt. 36. [f] Sidonius Apollinar. libr. 2. Epiſt. 2. ad Domitium. [g] Plinius libr. 2. Epiſt. 17. [h] Galenus de tuendâ Sanitat. libr. 2. & ad Thraſybulum, Cœlius Aorelian. libr. 1. cap. 2. Cornelius Celſus libr. 2. de Medicin. cap. 15. & Hieronym. Mercurial. de Arte Gymnaſt. libr. 6. cap. 9. 10. & 11. [i] Vitruv. libr. 5. cap. 9. [l] Plinius libr. 12. cap. 1. [m] Jul. Capitol. in Vitâ Gordian. Junior. circa finem. [n] Ulpian. in L. Sicuti 8. § Competit 1. ff. Si Servit. vendic. [o] Herodotus in Polyhymniâ, ſive libr. 7. cap. 31 & Ælian. libr. 9. cap. 39. Var. Lection. & libr. 2. cap. 14.

genti proceritate conſpicuam, & magnitudine, umbraque, non ſolùm circa ipſam poſitis caſtris diutiùs, quàm belli ratio pateretur, contemplandæ arboris causâ eſt commoratus; ſed & pretioſas veſtes, & aureas armillas, & gemmata monilia ex eâ ſuſpendi juſſit; & hominem, qui curaret, & milites, qui defenderent ipſam, reliquit. Nec abutemur furore Pauli [a] Paſſieni bis Conſulis, qui arborem in agro Tuſculano dicitur dilexiſſe; adeo ut amplecteretur, oſcularetur que; hi quippe amore illo abſurdo, quo multi feruntur incenſi, quum flagraverint, inſaniâ potiùs, quàm judicio eum arboribus cultum adhibuerunt. Sic
6 etiam adoleſcentulus [b] ille, qui ſimulacrum Bonæ Fortunæ inſanum in modum adamavit; & quum ſenatum ſupplex adiſſet, & infimis precibus contendiſſet, ut emere ſibi liceret, nec id impetraſſet, ſeipſum interemit; & [c] qui Gnidiam Praxitelis Venerem quum deperiret, inceſtavit; eodem errore mentis ducti, quo Xerxes, & Paulus Paſſienus, portentoſo genere cupiditatis exarſerunt. Eſt enim quidam amoris furor, qui prodigio ſimilis habeatur; quo ferunt homines inflammatos aliquando, nec mutas animantes caruiſſe; ſiquidem Glaucen [d] cithariſtriam a cane tradunt adamatam: Solis autem [e] urbe Ciliciæ pueri Xenophontis amatorem canem extitiſſe, & Spartæ [f] formoſi adoleſcentuli graculum; & [g] Ariſtophanis Grammatici elephantem fuiſſe rivalem; & Idumæam [h] mulierem a dracone dilectam, qui cum eâ noctu ſine noxâ cubuerit; & Ægii in Urbe [i] Achajæ amore pueri anſerem captum. Ad id ge-
7 nus referendus amor erga platanum Xerxis, & Paſſieni; nos autem de hoc non loquimur, ſed de quodam ſtudio, quo Veteres hujuſmodi deliciarum tenebantur; quod verum reputantibus non longiùs multo aberat ab inſaniâ, quàm ſuperiores amores. Neque enim ab inſaniâ remotum fuiſſe crediderim Hortenſii Oratoris colendæ platani ſtudium; qui illam vino fertur irrigaſſe, & in quadam [l] actione, quam habuit cum Cicerone ſuſceptam, precariò a Tullio poſtulaſſe, ut ſecum dicendi locum commutaret; abire eum in villam neceſſariò ſe velle, ut vinum platano, quàm in Tuſculano poſuerat, ipſe ſuffunderet; quòd Plinius [m] refert vulgò factitatum, &
8 vulgò platanos vino ſolitas irrigari; quod & ex [n] Martialis epigrammate conſtat, qui de platano a Cæſare conſitâ ſic ait:

Crevit, & effuſo lætior umbra mero.

Extat etiam de hac re in Anthologiæ libro primo epigramma in platanum; quam quum venti evertiſſent, & erectam vino dominus irrigaſſet, Poëta affirmat lætiùs umbram diffundere; ſic enim [o] loquitur:

Εὐθαλέα πλάτανόν με νότυ βαρυλάιλαπες αὖραι
Ῥίζης ἐξ αὐτῆς ἐσόρεσαν δαπέδω:
Λυσαμένη βρομίω δ' ἔςην πάλιν, ὄμβρον ἔχουσα
Χέιματι, ϗ θάλπει τῦ Διὸς ἡδύτερον:
Ὀλλυμένη δ' ἔζησα, μόνη δὲ πιῦσα λυαῖον,
Ἄλλων κλινομένων ὀρθοτέρη βλέπομαι:

quod epigramma ſic in latinum ſermonem vertimus:

Frondentem latè platanum a radicibus imis
Eruit inſani me gravis ira Noti;
Lenæo madefacta ſteti; fuit imber hic almi
Solſtitio, & brumâ gratior imbre Jovis.
Mortua jam vixi, Bacchique liquoribus hauſtis
Deſpicio ſtratum rectior ipſa nemus.

[a] Plinius libr. 16. Natur. Hiſtor. cap. 44. [b] Ælianus libr. 9 cap. 39. Var. Hiſtor. qui tradit hoc ſimulacrum fuiſſe in Pritaneo. [c] Plinius libr. 36. cap. 5. Hiſtor. Natural. [d] Ælian. de Animalibus libr. 1. cap 6. & Var. Hiſtor. libr. 9. cap. 39. & Plutarch. de Pythiâ. [e] Ælian. libr. 9. Var. Hiſt. cap. 39. & de Animal. libr. 1. cap. 6. [f] Idem Ælian, Var. Hiſt. & de Animalib. ibidem. [g] Idem de Anim. libr. 1. cap. 38. & Plinius libr. 8. cap. 5. [h] Ælian. de Animal. libr. 6. cap. 17. [i] Idem libro 5. de Animal. cap. 29. [l] Macrob. Saturn. libr. 3. cap. 13. in princ. [m] Plin. libr. 12. cap. 1. [n] Martialis libr. 9. Epigramm. 62. [o] Antholog. libr. 1. εἰς οἶνον epigr. 2.

DISSERTATIO XXIII.

De Studio, quo Veteres tenebantur, arborum amœnarum.

Apitius lacte lactucas irrigabat, hinc gloriabatur ſibi placentas humo naſci. Platanus duodeviginti convivis umbram præbebat; fuerunt & aliæ, quæ quemlibet convivarum numerum reciperent. In Cretâ extabat Platanus, quæ folia nunquam amittebat; unde Græci mentiuntur Jovem ſub eâ ſtuprum Europæ intuliſſe. Pauſanias laudat Menelaidem Platanum ab ipſo Menelao conſitam. Italia voluptariis nemoribus conſita alimenta Incolis ſufficere non poterat. Domus aurea Neronis. Myrtus, & buxus in ferarum formas figurabantur; quod opus topiarium, eſt appellatum. Platanus a latitudine ramorum, foliorumque dicta eſt, unde Græci loca latè patentia πλατανιστὰς appellabant.

APicius ille, qui profundiſſimus gurges [a] eſt habitus, inter cetera, quæ invenit, gulæ irritamenta, illud excogitavit palmare, quod lacte lactucas irrigavit; & quum eæ, ut conſentaneum eſt, ſuaviores provenirent, ſibi placentas humo naſci gloriabatur. Non minore de-
1 mentiâ Romani, quo platani lætiores venirent, radicibus [b] vinum affundebant; niſi forte minoris eſt inſaniæ umbræ cauſâ, quàm voluptatis tantum profundere. De hoc invento Veterum ſermone, qui proximè habitus eſt, diximus, Auditores, quum verba faceremus de ſtudio, quo platanos, & alias amœnas arbores Antiqui colebant; de quo etiam hodie mihi diſſerendum eſt; quum ad eum [c] locum venerimus, ubi mentionem facit platani, quæ in Tuſculano Craſſi patulis diffuſa ramis, & denſitate foliorum conſpicua viſebatur. Licèt [d] autem id inventum vino platanos irrigandi fuerit Romanorum, nec aliæ nationes tanto impendio arbores aluerint; tamen gloriari non poſſunt pulchriores platanos habuiſſe, quàm ceteros; nimirum etiam ſponte naturæ humore largiter affuſo radicibus platani ſolent pulcherrimè provenire. In Lyciâ igitur [e] platanus fuiſſe
2 memoratur, quæ ſociâ fontis amœnitate viruit, tantâ luxurie ramorum, foliorumque, ut neque Solem admitteret, neque imbres; & imaginem præſeferret opaci ſpecus, & duodeviginti convivis ſub ipſa epulantibus largè thoros præbentibus frondibus umbram miniſtraret; in Cretâ [f] etiam alia dicitur extitiſſe, quæ fonte vicino perfuſa, folia nunquam dimitteret; unde Græcis occaſio mentiendi ſub eâ Jovem Europæ ſtuprum intuliſſe. Celebrantur & [g] a Pauſaniâ platani in ripâ Pieri fluminis, quæ fluentis aquæ vicinitate lætiſſimæ ad tantam magnitudinem adoleverunt, tantam opacitatem umbræ potantibus præbebant, ut quemlibet numerum reciperent convivarum; & non aliter ſub ipſis epulantes, quàm ſub profundis cavernis deliteſcerent:
Idem [h] ſcriptor laudat & platanorum ne- 3
mus, quod inter Pontinum, & Amymonen fluvios pulcherrimum viſebatur; laudat & [i] Menelaidem Platanum ab ipſo Menelao conſitam, & ejuſdem nominis fontem inumbrantem. Admirantur etiam Antiqui [l] platanos, quæ in Academiâ celeberrimo Orbis terrarum Gymnaſio ſpectabantur: admiratur & [m] Statius platanum Atedii Melioris; ex quo intelligi poteſt, quanti fecerint Priſci platanos; quum eas immortalitati ſcriptorum ſuorum mandare non dubitaverint. Sed & illud argumentum eſt intemperantis in hac parte luxus, quod Italiam, quæ innumeris quondam populis alimenta largè ſolebat miniſtrare, nec unquam famem, aut frugum inopiam pertimeſcere; ita nemoribus inutilem facturis umbram compleverunt, ut fructiferis arboribus locus non relinqueretur; & illa populorum altrix e longinquis regionibus advecto frumento aleretur, & externam opem expectaret; id queritur [n] Horatius, qui ſic ait:

Jam pauca aratra jugera regiæ
Moles relinquent; undique latiùs
Extenta viſentur Lucrino
Stagna lacu, platanuſque cælebs
Evincet ulmos ......

Et Tiberius [o] apud Cornelium Tacitum
queritur, quod Italia externæ opis indiga 4
tranſmarinis copiis ſuſtentetur; & ejus mali cauſam eſſe pronunciat infinita villarum ſpatia, & amœna nemora, quæ fertiles agros, & frugiferarum arborum locum occupabant; verba Taciti ſunt hæc: *at hercule nemo refert, quod Italia externæ opis indiget, quod vita populi Romani per incerta maris,*

[a] Plinius Natur. Hiſtor. libr. 30. cap. 48. & Athenæus libr. 7. Dion libr. 57. Cornelius Tacit. Annal. libr. 4. in princip. & Seneca de Conſolatione ad Elbiam. [b] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 12. cap. 1. [c] Cicer. libr. 1. de Oratore. [d] Plinius libr. 12. cap. 1. [e] Idem Plinius ibidem. [f] Plinius libr. 12. cap. 1. [g] Pauſanias in Achaicis, ſive libr. 7. [h] Idem eodem loco, & Corinthiacis, ſive libr. 2. [i] Idem in Arcadic. ſive libr. 8. [l] Plinius libr. 12. cap. 1. Natural. Hiſtor. [m] Statius libr. 2. Sylv. 3. de Arbore Atedii. [n] Horat. libr. 2. Ode 15. [o] Cornel. Tacit. Annal. libr. 3. cap. 54.

*ris, & tempeſtatum quotidie volvitur; ac ni-
ſi provinciarum copiæ & dominis, & ſer-
vitiis, & agris ſubvenerint, noſtra nos ſcili-
cet nemora, noſtræque villæ tuebuntur?* Nec
verò ſolùm villas, ſed & domos urbanas
his amœnitatibus ornatas volebant; notum
5 eſt [a] Craſſum habuiſſe domum ſexagies,
hoc eſt centum quinquaginta millibus no-
ſtratium aureorum æſtimatam; in eâ fuiſſe
Lotos ſex ingenti umbrâ, admirabili amœ-
nitate; hanc domum ut Craſſus ornaret,
columnas [b] Hymettias emit centum milli-
bus; objecit id ei Domitius ejus æmulus,
& in cenſurâ collega, & Cenſorem popu-
li Romani in ædibus tanti pretii habitare
exprobravit; quum ſexagies ſeſtertiûm ſe
pro illis daturum confirmaret, addicere ſe
velle ſimulavit Craſſus, ut æmuli reprehen-
ſionem eluderet, ſed excipere ſe dixit ſex Lo-
tos; tum Domitius nummo ſe empturum, ſi
illæ exciperentur, negavit; tum Craſſus, uter,
inquit, magis reprehendendus, ego, qui
ædes, quæ mihi hereditate obvenerunt,
habitem, an tu, qui ſexagies ſeſtertiûm
ſex arbuſculas æſtimes? ſed & Tibullus te-
6 ſtatur in domibus admirationi fuiſſe lucos,
& nemora, ſic enim [c] loquitur:

Et nemora in domibus ſacros imitantia lucos,
Aurataeque trabes, marmoreumque ſolum.

Et Nero, auctore Cornelio [d] Tacito, in au-
reâ domo, quam conſtruxit, non tam gem-
mas, & aurum, quibus ea effulgebat, quàm
antra, ſpeluncaſque, & nemora voluit eſ-
ſe miraculo. Ea verò nemora ſimulacris
ferarum exornabantur; idcirco Martialis li-
bro tertio [e] cecinit:

Proxima centenis oſtenditur urſa columnis,
Exornant fictæ quà platanona feræ.

Arborum autem trunci ramique, ne quid,
7 niſi virens, appareret, hederâ veſtieban-
tur, ut in platanis villæ ſuæ [f] Plinius o-
ſtendit; arbuſculæ, quæ id pati poterant,
ut myrtus, & buxus, aliæque hujuſmodi,
in ferarum [g] formas tonſæ figurabantur,
quod opus [h] topiarium eſt appellatum; ut
ſilvæ feræ ſuæ ineſſe viderentur; hinc Pli-
nius [i] ait: *pronuſque pulvinus, cui beſtiarum
effigies invicem adverſas buxus inſcripſit*; om-
ninoque variè tondebantur, omnis gene-
ris figuras exprimebant; idem [l] Plinius
junior: *ambit hunc ambulatio preſſis, varieque
tonſis viridibus incluſa*. Locus autem plata-
8 nis conſitus platanon vocabatur; ſicut is,
qui lauro, Daphnon a voce græcâ *Daphne*,
quæ ſignificat laurum; utramque vocem re-
perias [m] apud Martialem, qui dixit:

Daphnonas, Platanonas, & aërias Cypariſſos.
Sed & Plinius epiſtolâ ad Caninium locum
platanis conſitum platanonem [n] appellavit:
quid, inquit, *πλατανῶν opaciſſimus?* Illud e-
tiam non omittendum, quod ad rem vide-
tur pertinere, platanum *ἀπὸ πλάτους* a lati-
tudine ramorum, foliorumque eſſe di-
ctam; quam nominis originem Tullius hoc
loco [o] reſpicit, qui de platano ſic ait: *quæ
non minus ad opacandum hunc locum patulis eſt
diffuſa ramis*; unde Græci loca latè paten-
tia *πλατανιςὰς* appellabant.

DISSERTATIO XXIV.

De Calceorum luxu; & de Pulvi-nis, & Sedibus, quas in Am-bulationibus habebant.

*Scipioni Africano vitio datum eſt, quod crepi-
datus gymnaſia Græcorum frequentaret. Fe-
minæ imagines laſcivarum voluptatum ex-
preſſas auro pedibus geſtabant. Diocletianus
inſtituit calceos gemmatos inter cetera eſſe
principatus inſignia. Octophorus erat lectica,
quam octo ſervi portabant.*

LEve eſt, quod in præſentiâ nobis
occurrit primo loco explican-
dum; Quinctus Mutius admoni-
tus aſpectu platani, quæ in am-
bulatione Craſſi villæ Tuſculanæ
patulis diffuſa ramis, umbraque lætiſſima,
pulcherrimaque viſebatur, ejus memi-
nit platani, quæ eſt in Phædro Platonis;
meminit & Socratis, qui ſub eâ divinitus 1
fertur eſſe philoſophatus; utitur [p] autem his
verbis: *ſed quod ille duriſſimis pedibus fecit,
ut ſe abjiceret in herbam, atque ita illa, quæ
philoſophi divinitus ferunt eſſe dicta, loquere-
tur, id meis pedibus certè concedi eſt æquius*;
cui Craſſus reſpondet, *immo verò commo-
diùs etiam, pulvinoſque popoſciſſe, & omnes
in his ſedibus, quæ erant ſub platano, conſe-
diſſe dicebat*. Ad quem locum illuſtrandum,
cur duriſſimis pedibus fuiſſe dicat Socra-
tem, exponemus; deque reliquis, quæ in
verbis Ciceronis occurrunt notatu digna,
dicemus. Socratem igitur conſtat duritiam
vitæ amplexum cum cetero victu pertenui, 2
veſtituque vili, ac parabili uſum, tum ple-
runque pedibus nudis inceſſiſſe; teſtatur
id

[a] Val. Max. l. 9. c. 1. n. 3. Plin. l. 17. c. 1. in princ. [b] Plin. l. 36. c. 3. [c] Tibull libr. 3. El. 3. [d] Tacit. Annal. libr. 15. n. 42. [e] Martial. libr. 3. Ep. 19. [f] Plin. Epiſtol. libr. 2. Epiſt. 17. ad Gallum [g] Jul. Firmic. libr. 8. cap. 10. [h] Africanus in l. Cum quæreretur 58. §. Prædiis ff. de leg. 3. & l. Inſtrumenta 8. in fin. ff. de fund. inſtr. legat. Vitruv. appellat Topia libr. 5. cap. 8. & libr. 7. cap. 5. [i] Plinius libr 5. Epiſt. 6. [l] Idem Plin. ibid. [m] Martialis libr. 12. epigr. 50. & l. 3. epigr. 19. Vitruv. libr. 5. cap. 11. [n] Plin. libr. 1. Ep. 3. ad Canin. [o] Cic. de Orat. l. 1. [p] Idem ibid.

id ejus inimicus Ariſtophanes, qui de So-
crate ſic [a] loquitur:

Κἀν ὑποδητᾶς κακὰ πολλ᾽ ἀνέχῃ, ϗ ἐν ἡμῖν σεμνοπροσωπεῖς:

& apud [b] Athenæum ſic ait:

Τὺς ὠχριῶντας, τὺς ἀνυποδήτους λέγεις,
Ὧν ὁ κακοδαίμων Σωκράτης, ϗ Χαιρεφῶν:

& Plato in Convivio, quum induxiſſet So-
cratem lotum, & calceatum, addit ra-
rò Philoſophum calceos uſurpaſſe; & in
Phædro Socratem facit nudis pedibus am-
bulantem; & Xenophon [c] eundem calceis
non uſum eſſe teſtatur; id Tullius reſpi-
ciens duriſſimis pedibus in herbam ſe abje-
ciſſe confirmat. Fuit autem id eorum, qui
duram, ſeveramque virtutem ſequerentur,
nudis pedibus incedere; ſic [d] Xenophon
3 in Republicâ Spartanorum teſtatur Lycur-
gum legem tuliſſe, qua pueri calceis uti
vetarentur: ſic Diogenes [e] Laërtius tradit
Diogenem Cynicum Xeniadis domini ſui
Liberos, quos inſtituebat, aſſueſeciſſe ſine
calceis ambulare: ſic Diogenes ipſe dicitur
nudis [f] pedibus nivem calcaſſe, arenamque
Solis æſtivi ardore ferventem. Contra [g] ve-
rò calceis uti mollibus, & delicatis parum
virile putabatur; ideo Socrates Sycionios
calceos damnavit; nam quum Lyſias orator
ipſi reo orationem attuliſſet, qua, ſi vellet,
uteretur ad crimina, quibus in judicium
vocabatur, diluenda, ſeſe uſurum negavit;
quum diceret, ut ſi mihi Sycionios calceos
attuliſſes, quamvis apti eſſent ad pedem,
quia parum viriles viderentur, non acci-
perem; ſic hanc orationem, quamvis com-
modè ſcriptam, quia parum virilem judi-
co, repudiabo; & [h] Cicero Verrem vehe-
4 mentiſſimè reprehendit, quòd ſteterit ſo-
leatus Prætor populi Romani mulierculâ
nixus in litore; & Africano [i] Scipioni vi-
tio datum eſt, quòd crepidatus gymnaſia
Græcorum celebraret; & Clemens Alexan-
drinus [l] crepidas atticas damnat, & cothur-
nos perſicos, & etruſcos, & ſandalia; &
viris nudos pedes putat convenire, vel
blautas, & phæcaſia. Ælianus [m] autem Ro-
manas feminas laudat, quòd calceis viri-
libus uterentur; & jure laudat, ſiquidem
ingentem luxus materiem fugiebant; nam
& gemmis ornaſſe calceos [n] nonnullas, &
aureis ornamentis, aureiſque clavis inſi-
gniviſſe, & imagines laſcivarum volupta-
tum expreſſas auro pedibus geſtaſſe memo-
riæ proditum eſt. Nec intra feminas luxus
hic ſtetit; nam [o] Agnon unus ex amicis
Alexandri Macedonis aureos clavos calceis
infixos gerebat; & Cajus Imperator [p] cal-
ceis gemmas inſerebat, quod etiam Helio-
gabalus [q] factitavit; Diocletianus [r] autem
id eſſe inſtituit inter cetera inſignia prin-
cipatus. Sed quid ego a Socrate digreſſus,
& loco Ciceronis tam multa de calceorum 5
luxu verba feci? quin potiùs ad propoſitum
Auctoris noſtri locum revertimur? ne, ut
ait apud Atheoæum [s] Agathon poëta,

Τὸ μὲν πάρεργον ἔργον ὡς ποιούμεθα,
Τὸ δ᾽ ἔργον ὡς πάρεργον ἐκπονούμεθα.

Sequuntur verba, quibus Cicero ſignificat
ſub platano ſedes fuiſſe, & in his Craſſum,
ceteroſque pulvinis poſitis conſediſſe; eſt
autem adnotandum in ambulationibus lo-
cis opportunis conſueviſſe fieri ſedes e mar-
more, ubi ſcilicet ſtationes erant, ut ex
Vitruvio [t] diximus; teſtatur id Plinius Epi-
ſtolâ ſextâ libro quincto, qui ambulationem
ſuæ villæ deſcribens ait: *ſunt locis pluribus
diſpoſita ſedilia e marmore, quæ ambulatione
feſſos, ut cubiculum ipſum juvant*. Et quid ſe-
des diximus? etiam cubicula, & diætas in- 6
ter amœnas arbores, fonteſque ſalientes
condebant; ut non ſolum conſidere poſſent
ambulatione defeſſi, verùm etiam cubare,
& inter avium garritus, aquarumque ca-
dentium murmur ſomnum jucundè cape-
re; idem [u] Plinius: *e regione ſtibadii adver-
ſum cubiculum; tantum ſtibadio reddit ornatus,
quantum accipit ab illo*; & paulo poſt: *mox
diætula refugit quaſi in cubiculum idem, atque
aliud; lectus hîc, & undique feneſtræ, &
tamen lumen obſcurum umbrâ premente; nam
lætiſſima vitis per omne tectum in culmen niti-
tur, & aſcendit; non ſecus ibi, quàm in ne-
more jaceas, imbrem tantum tanquam in ne-
more non ſentias*; loquitur autem de loco,
ubi erat ambulatio, & ſedilia e marmore.
Atque id unum luxus Veterum, & de-
liciarum veſtigium in Ciceronis verbis re- 7
peritur; alterum, quod non ante Craſſus,
reliquique conſederunt, quàm Craſſus, ut
pulvini afferrentur, imperavit; nec mirum
in privatâ villâ, quum dominus omnia con-
quireret, quæ ad hoſpitum commodum,
&

[a] Ariſtophanes in Nubib. & apud Laërtium in Vitâ Socratis libr. 2. ſegm. 28. [b] Idem Ariſtophan. in Nubib. apud Athen. libr. 4. cap. 3. [c] Xenophon Memorabil. libr. 1. [d] Xenoph. in Lacedæm. Republ. [e] Diog. Laërt. in Vitâ Diogenis libr. 6. ſegm. 31. [f] Idem ibidem ſegm. 34. [g] Idem Diog. Laërt. in Vit. Socratis libr. 2. ſegm. 40. & 41. & Cicer. libr. 1. de Orator. [h] Cicer. in Verr. libr. 5. [i] T. Livius libr. 29. [l] Clem. Alexandr. in Pædagog. de calceament. cap. 11. libr. 2. [m] Ælianus libr. 7. cap. 11. Var. Hiſt. [n] Plinius libr. 9. cap. 25. & Clem. Alexandr. in Pædagog. de calceam. cap. 11. libr. 2. Juſtin. libr. 38. Val. Max. libro 9. cap. 1. Plin. l. 33. c. 3. & Athen. libr. 12. [o] Ælian. Var. Hiſtor. libr. 9. cap. 3. & Plinius libr. 33. cap. 3. [p] Plin. libr. 37. cap. 2. [q] Lampr. in Vitâ Heliogabali, & Alexandri Severi. [r] Eutrop. libr. 9. [s] Agathon apud Athen. libr. 5. in princip. [t] Vitruv. libr. 5. [u] Plin. libr. 5. Epiſt. 6.

& delicias pertinerent, eum pulvinos popoſciſſe, quum in amphitheatro ſenatores, & fortaſſe equites pulvinis poſitis conſiderent; quod factitatum [a] eſſe Dio Caſſius declarat his verbis: *τότε προσκεφάλαια τοῖς βυλευταῖς, ὅπως μὴ ἐπὶ γυμνῶν τῶν σανίδων καθίζωνται, πρῶτον τότε ὑπετέθη, κὴ πίλυς σφίσι τὸν θεσσαλικὸν τρόπον ἐς τὰ θέατρα φορεῖν, ἵνα μὴ ἡλιώσει ταλαιπωρῶνται, ἐπετράπη*: quæ verba ſic explicamus: *& tunc primùm ſuppoſiti ſunt pulvini ſenatoribus, ne nudis tabulis inſiderent, & permiſſum eſt ipſis, ut pileos theſſalico more factos in theatra ferrent, ne Solis ardore læderentur*; & Juvenalis indicare videtur equitibus etiam in amphitheatro conceſſos eſſe [b] pulvinos: ..... *exeat, inquit,*

Si pudor eſt, & de pulvino ſurgat equeſtri,
Cujus res legi non ſufficit ......

Qui mos longè antiquior apud Græcos,
8 quum Theophraſtus ejus meminerit in Characteribus, ubi his verbis utitur: *κὴ τῦ παιδὸς ἐν τῷ θεάτρῳ ἀφελόμενος τὰ προσκεφάλαια αὐτὸς ὑπέστρωσε*: hoc eſt: *& quum in theatro pulvinum ademerit, puero ipſe ſubſtravit*; ſed in publico pulvinorum uſus recentior, in privato vetuſtior; quum [c] Plautus in Sticho ejus mentionem fecerit his verbis:

...... Pin. *aſſide hìc, pater,*
Ant. *Non ſedeo, iſthìc vos ſedete, ego ſedero in ſubſellio*
Pin. *Mane pulvinum* Ant. *Bene procuras ſatis ſic fultum eſt mihi*.

Itaque apud Ciceronem [d] Verres octophoro portatur, in qua erat pulvinus Melitenſis roſâ fartus; & quoniam octophori incidit mentio, quo nomine lectica dicitur, quam octo ſervi ferebant, admonemur etiam in lecticis conſueviſſe pulvinos olim ſubſterni; quod quaſi molle nimis, & delicatum acerrimus vitiorum objurgator Seneca [e] reprehendit his verbis: *equeſtri inſidens ſtatuæ in ſacrâ viâ celeberrimo loco Clælia exprobrat juvenibus noſtris pulvinum aſcendentibus in eâ illos urbe ſic ingredi, in qua etiam feminas equo donavimus*; id etiam Juvenalis tanquam ſuperbum [f] carpit:

Qui dedit ergo tribus patruis aconita vehatur
Penſilibus plumis, atque illinc deſpiciat nos.

In quo tamen pulvino qui ferebantur, jacebant [g] reſupini, non ſedebant, quemadmodum Lipſius docet; ante uſum verò pulvinorum ſubſtraviſſe pelles videntur; idque heroicis temporibus eſt uſurpatum; hinc Virgilius [h] cecinit.

Præcipuumque thoro, & villoſi pelle leonis
Accipit Æneam, ſolioque invitat acerno.

DSSERTATIO XXV.

De Oratione Craſſi.

In quocunque genere cauſæ docilitas, & attentio auditorum concilianda eſt; benevolentiâ autem non ſemper. Poëtæ invocatione Muſarum attentionem potiùs aucupantur, quàm benevolentiam, licèt Quintilianus repugnet. Reginam Mortalium Euripides eloquentiam dixit. Eloquentiæ laudes.

Rhetorum eſt illud pervulgatum, contritumque præceptum initio dicendi dociles, & attentos, & benevolos auditores, prout cauſæ genus, quam ſuſcepimus, poſtulat, eſſe faciendos; & docilitatem quidem auditorum, attentionemque omne ge- t
nus cauſæ deſiderare [i] Quintiliano videtur. Quid enim prodeſt apud eos verba facere, qui neſciunt, quid dicas, aut non attendunt? nonne id eſt, ut [l] poëtæ loquuntur, ſurdis omnino canere? benevolentiam ſemper aucupari non eſt neceſſe. Neque enim qui laudes Deorum, aut heroum celebrabant, benevolentiam auditorum conciliare ſibi cogebantur; propterea quod omnes, qui non omnino ſunt contemptores Numinis, qui pauci ſunt, divinam illam, immortalemque naturam laudibus ferri concupiſcunt; & in quibus eſt aliquis ſenſus humanitatis, eorum laudes, qui egregiis factis immortalitatem ſunt conſequuti, pronis auribus accipiunt univerſi. Nec qui Athenis orationes in eorum
funere [m] habebant, qui pro Patriâ dimi- 2
cantes mortem oppetierant, qua in oratione Athenienſes apud Athenienſes laudabant, quod eſſe facillimum Socrates [n] pronunciavit, magnopere laborare debebant, ut libenter audirentur ab iis, de quorum amplitudine verba faciebant; quum, ut Themiſtocles [o] verè dicere ſolebat, unicuique jucundiſſimum ſit acroama vox ejus, a quo ſua virtus prædicatur. Omnes denique, qui exornant aliquem dicendo, vel apud deliberantes ſententiam dicunt, quod genus deliberativum vocant, non habent ferè neceſſe captare benevolentiam auditorum; nam & qui laudat, fungitur munere haudquaquam in vulgus odioſo, & qui deliberanti conſilium dat, eo ipſo quod conſulit, auditorem ſibi demeretur;

 at do-

[a] Dio Caſſius libr. 59. [b] Juvenal. Sat. 3. verſ. 154. [c] Plaut. in Sticho Act. 1. Sc. 2. v. 35. [d] Cicer. in Verr. libr. 5. de Supplic. [e] Seneca de Conſol. ad Marciam c. 16. [f] Juven. Sat. 1. v. 158. [g] Plutarch. Symp. quæſt. libr. 5. quæſt. 6. Vid. Jo: Alſtorphium de Lecticis Veterum. [h] Virg. Æneid. libr. 8. v. 157. [i] Quintil. libr. 4. cap. 1. [l] Virg. Ecl. 10. v. 8. [m] Plato in Menexen. Ariſtot. l. 1. Rhet. & A. Gell. Noct. Act. l. 10. c. 18. [n] Socr. apud Plat. ibid. in princ. [o] Plut. in Vit. Themiſt.

at dociles ,& attentos non ſolùm oratores;
verùm etism alii ſcriptores ſciunt; ſiqui-
dem & poëtæ, qua de re ſint ſcripturi,
proponunt, & ſe de rebus eximiis, & il-
luſtribus dicturos eſſe confirmant, & invo-
catione Muſarum attentionem ſibi conci-
liant magis, quàm, ut [a] Quintilianus pu-
tat, benevolentiam; quum quod ſine Deo-
rum immortalium ope confici non poteſt,
magnum eſſe videatur; & Hiſtorici non
minùs ut initio operum ſuorum attentum
reddant, docilemque lectorem, ſolent la-
borare, ut exempls pſſim declsrant; & ce-
teri ſcriptores docilitatem, attentionemque
deſiderant. Quod sutem slii præſtsnt aper-
3 tiùs, id occultiùs, & artificioſiùs initio o-
peris de Orstore, quod ſuſcepimus ex-
plicsndum, Cicero præſtitit; nam quum
docilem lectorem reddidiſſet, proponendo
ſeſe ea litteris mandaturum, quæ doctiſſimi,
& ejus ætatis longè diſertiſſimi homines
inter ſe de rstione dicendi ſunt colloquu-
ti; induxit deinde Craſſum oratoriæ facul-
tis laudes celebrantem, qua Craſſi oratio-
ne lectorem ſibi attentum concinnavit;
eſt enim naturâ comparatum, ut eos atten-
tè, qui de rebus magnis, stque præclaris,
& laude dignis diſſerunt, audiamus. Eâ ve-
rò oratione ,de qua ſumus hodierno die,
& deinceps dicturi, collaudat Sulpicium,
& Cottam, quòd ineunte ætate tantam eſ-
ſent eloquentiæ laudem conſequuti, ut non
æqualibus tantùm antecellerent, ſed etiam
majoribus natu compararentur. Hsc occa-
4 ſione ſumptâ confirmat nihil ſibi in rebus
humanis eloquentiâ præſtabilius, nihil ma-
jus videri; quòd ea hominum mentes te-
nere, cœtus allicere, devincire, modersri,
quò autem velit, voluntates impellere, un-
de velit, poſſit deducere; ejus præſtantiam
ex eo perſpici poſſe, quòd in omni libero
populo regnum quoddam tenuerit animo-
rum; ex quo conſtat hanc facultatem re-
ginam ſuapte naturâ eſſe Mortalium, quod
Euripides [b] veriſſimè dixit. Nam ubi ho-
mines liberi ſunt, & arbitrii ſui huic ſoli
volunt inſervire, nec ſponte slterius im-
periis, niſi hujus, obſequuntur. Nec id eſſe
mirum aſſeverat; eſt enim admirsbile ma-
ximè, quod omnibus nstura dedit, id poſ-
ſe vel unum, vel cum paucis egregiè præ-
ſtare; nihil autem ornatâ oratione jucun-
dius, nihil gravius eo ſermone, in quo
ſententiarum pondus certet cum ſplendo-
re verborum, & orationis nervi cum copiâ
dicendi, cum eloquentiæ ſpecie, ac ve-
nuſtate jungantur. Id verò potens, atque
magnificum, quod oratoris eloquentiâ po- 5
puli motus excitantur, ſedanturve, ſens-
tuſque gravitas, sc judicum religiones con-
vertuntur; nec minùs planè regium, libe-
rale, munificum, quod oratoris beneficio
ſupplicibus fertur auxilium, afflicti exci-
tantur, in capitis diſcrimen adductis peri-
cula depelluntur, a ſordibus, a lacrymis
ad meliorem cultum, fortunamque rei trs-
ducuntur. Jam adversùs calumniantium
fraudes, adversùs Inimicorum odia, adver-
sùs perditorum civium furorem, & ſcelus
eloquentiæ arms eſſe tutiſſima; ſiquis quip-
pe ſe innocentiâ ſolâ tectum confidit im-
proborum, malevolorum, invidorumque
mschinas, & aſtus eluſurum, Therame-
nis [c], Ariſtidis [d], Socratis [e], Phocionis [f],
Rutilii [g] exemplis redarguitur; qui quum
eſſent exemplar innocentiæ ab Inimicis
circumventi vel exilium, vel iniquiſſimam
mortem pertulerunt. Ills verò oratorum
ornamenta non contemnenda, quòd in 6
omni genere ſermonis orator excellit, fa-
cetiis affluit, omni eſt doctrinâ, & humanitate
perpolitus; quare [h] quum oratione præci-
puè homines mutis animantibus antecel-
lant, in orstione poliendâ, perficiendaque,
& augendâ nobis laborandum inprimis;
ut qua re homines vel maximè beſtiis præ-
ſtant, eâ nos ceteris hominibus præſte-
mus. Hæc [i] enim homines a ferâ, agre-
ſtique vitâ sd hanc plensm manſuetudinis,
plenam humanitatis deduxit; eloquentes
nimirum diſperſos homines, & in ſilvis
ferarum more degentes in urbes congre-
garunt, congregatis leges, judicia, jura
deſcripſerunt. Neque enim illi feri, illi
agreſtes, illi neſcii juris, & æquitatis igna-
ri, & ſocietatis impatientes unquam ſe le-
gum jugo ſubmiſiſſent, niſi aliquis oratione
prudenti oſtendiſſet commoda ſocietatis,
legum bona, utilitstem civitatum, damna,
calsmitateſque, quæ a ſolitudine, agreſti-
que vitâ in humanum genus redundarent;
quàm longè jus injuriæ præſtaret, quan-
to tutiùs inter homines, quàm inter bel-
luss vita degeretur. Hæc eſt ferè ſenten-
tis orationis, quam habens [l] Craſſus in-
ducitur; quam nos quàm pauciſſimis com-
plexi ſumus, ut tots ſub aſpectum veſtrum
caderet; de iis autem, quæ eâ continen-
tur, aliis diebus diſſeremus.

DIS-

a Quintil. Inſtit. Orat. libr. 4. cap. 1. b Eoripid. in Hecubâ. c Suid. in V. Θηραμένης. d Plutarch. in Vit. Themiſtocl. Herodot. in Uraniâ, ſive libr. 8. cap. 79. & Cornel. Nep. in Vit. Ariſtid. cap. 3. e Diog. Laërt. in Vit. Socrat. libr. 2. f Cornelius Nep. in Vit. Phocionis cap. 19. g Seneca de Beneficiis libr. 6. cap. 37. de Conſol. ad Marciam cap. 22. & Epiſt. 24. h Cicero de Inventione circa princip. i Idem libr. 1. de Oratore, & pro P. Sextio. l Craſſus apud Ciceronem libr. 1. de Oratore.

DISSERTATIO XXVI.

De Jurejurando Judicum.

Antiquitus Judices erant Reges; ſed Principum ſocordiâ, & legum multitudine, atque diſcrepantiâ factum eſt, ut privati judicent. Anicula a Philippo dormiente ad vigilantem appellavit. Judices, & Arbitri in leges jurabant; ſcilicet ſe a legibus non receſſuros; ſicut ſe rata, & firma Cæſaris acta habituros juſjurandum præſtabant, qui in acta Cæſaris jurabant. Tiberius, quominus in acta ſua juraretur, interceſſit. Divinatio eſt cauſæ genus, qua quæritur, quis accuſator ſit futurus. Lege Juliâ cautum eſt, ne quis viginti annis minor eſſet Judex.

IN oratione Craſſi, qua Cicero laudat
eloquentiam, quæ præbet occaſio-
nem eloquentiſſimis viris diſſerendi
de oratoriâ facultate, cujus ſenten-
tiam complexi ſumus heſterno die,
multa ſunt, quæ debent a nobis illuſtrari;
ſed alia in aliud tempus differemus; lon-
gum quippe eſt de omnibus diſputare; ho-
dierno die nobis hæc dumtaxat verba Ci-
ceronis explicanda [a] proponemus: *quid
&c. aut tam potens, tamque magnificum, quàm
populi motus, judicum religiones, ſenatus gra-
vitatem unius oratione converti?* cui loco Ci-
1 ceronis ut lucem afferamus, cauſam, cur
judicibus propriè religionem tribuat, ex-
ponemus. Judicandi munus Antiqui ma-
ximum, maximique momenti exiſtimabant;
judices enim intelligebant habere in cives
vitæ, neciſque poteſtatem; ex judicum
arbitrio bona cujuſque, fortunaſque pen-
dere; judicem eſſe legem viventem, ju-
dicum fide, & religione Reipublicæ ſalu-
tem contineri; quæ juſtitiâ frui, hoc eſt
fundamento, & vinculo civitatis non poteſt,
ſi careat judicum æquitate. Quapropter
& heroicis temporibus, ut [b] ex Homero,
aliiſque poëtis conſtat, judicandi munus
ad Reges pertinebat, quia id regium maxi-
mè videbatur, qui mos poſtea diutiſſimè
manſit. Hinc [c] Philippum Regem accepi-
mus, quum inter jus dicendum dormita-
ret, ab aniculâ increpitum; nam quum
contra ipſam judicaſſet, ea exclamavit, *pro-
voco*: ad quem? reſpondit Philippus com-
motior; a Philippo, inquit, dormiente ad
vigilantem; quo audito Philippus cauſâ
diligentiùs cognitâ aniculæ litem adjudi-
cavit. Hinc aſſiduitatem in jure [d] dicundo
Cæſaris, Auguſti [e] diligentiam Hiſtorici 2
laudant; contra levitatem [f] Claudii, & in-
conſtantiam damnant. Nec Regum ſolùm
fuit, ſed & Cæſarum judicia exercere, do-
nec ſocordiâ Principum, & multitudine,
ac diſcrepantiâ legum factum eſt, ut, quod
maximè regium eſt, privatorum eſſe vide-
retur. Quo fit, ut, quum juſtitiæ fruendæ
cauſâ conſtituti ſint Reges, juſtitiâ autem
per judices fruamur, non Reges, ſed priva-
ti regium munus adminiſtrent, & habeant
Regum vim, & poteſtatem. Quum igitur
ſumma Reipublicæ in judicum fide, æqui- 3
tate, religione ſit poſita, meritò Vete-
res hanc maximis vinculis aſtringendam,
ne ullâ vi labefactari, aut agi tranſverſa
poſſet, cenſuerunt; maximum [g] autem
religionis, & fidei vinculum juſjurandum;
idcirco judices juratos ſententiam ferre
coëgerunt. Non ergo mirum, ſi Cicero ju-
dicibus tribuit religionem, quum judices
jurisjurandi [h] religione, quæ maxima eſt,
tenerentur; ideo Cicero oratione pro Sex-
to Roſcio Amerino ſic ait: *nonne cum
multa indigna, tum vel hoc indigniſſimum eſt,
vos idoneos habitos, per quorum ſententias,
juſque jurandum id aſſequantur, quod antea
ipſi ſcelere, & ferro aſſequi conſueverunt?* &
in oratione pro Aulo Cluentio: *illi*, in-
quit, *audiebant, de quo jurati ſententias fer-
re debebant;* loquitur autem de judicibus;
& ſecundâ in Verrem actione: *hoc factum
eſſe in hac civitate, quum ſenatorius ordo ju-
dicaret, ut diſcoloribus ſignis juratorum ho-
minum ſententiæ notarentur.* Jurabant autem
judices in leges, quo jurejurando confir- 4
mabant ſeſe a ſententiâ legum non receſ-
ſuros; ſicut qui in acta Cæſaris jurabant,
juſjurandum præſtabant ſeſe rata, & firma
Cæſaris acta habituros. Hujus exemplum
rei eſt apud Dionem libro quadrageſimo
ſeptimo, ubi ſic Hiſtoricus loquitur: ἐν
τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ αὐτοί τε ὤμοσαν, καὶ τοὺς
ἄλλους ὥρκωσαν βέβαια πάντα τὰ ὑπ' ἐκείνου Καί-
σαρος Ὀκταουιανοῦ γενόμενα: quæ verba ſic la-
tinè redduntur: *primo anni die juraverunt,
& alios jurejurando adegerunt omnia Cæſaris
acta rata habituros.* Hoc exemplo eſt inſti-
tutum, ut magiſtratus in acta Principum
jurarent; ideo [i] Tiberius moderationis e-
gregiam laudem tulit, quòd interceſſit,
quominus in acta ſua juraretur. Sed ut ad
judices revertamur, non ſolùm judices co- 5
gebantur ſecundùm leges judicare, ſed e-
tiam pœnâ a legibus conſtitutâ eſſe conten-

[a] Cicero de Orator. libr. 1. [b] Homerus in Iliade. [c] Plutarch. in Apophthegmat. [d] Sueton. in Vitâ Cæſaris cap. 43. [e] Idem Suetonius in Vitâ Auguſti cap. 33. [f] Idem in Vitâ Claudii capit. 15.

[g] A Gell. libr. 7. cap. 18. & Cicer. libr. 3. de Offic. [h] Aſcon. Pæd. Act. 2. in Verr. [i] Corn. Tac. Annal. libr. 1. cap. 72. & Suet. in Vit. Tiber. cap. 26. & Dion Roman. Hiſtor. libr. 57.

ti; itaque majora crimina, quàm ut ordinariâ pœnâ plecti deberent, ſenatus ipſe judicabat, qui nullius præſcripto legis tenebatur. Unum genus cauſæ fuit, ut Aſconius [a] Pædianus teſtatur, in quo judices jurejurando ſoluti ſententiam ferebant; quum de accuſatore conſtituendo quærebatur; quod cauſæ genus divinatio nuncupatur, eo quod judices de eo, quod eſſet futurum, judicarent; cujus exemplum eſt apud Ciceronem in Verrem, ubi Tullius [b] quærit ſibi, an Cæcilio committenda ſit Verris accuſatio; in ceteris cauſis judices jurisjurandi religione tenebantur; & ideo Cicero judicibus, ut diximus, religiones attribuit. Nec id proprium ju-
6 dicum Romanorum, ſed etiam [c] Athenis jurabant judices ſe ſecundùm leges, & ſcita populi, & quingentorum ſenatus conſulta judicaturos. Jurabant & ſe veterum injuriarum memoriam non habituros, & ſe trigeſimum ætatis annum compleviſſe; ideo Julius [d] Pollux ait: *ἐδίκαζον δὲ οἱ ὑπὲρ τριάκοντα ἔτη*: hoc eſt: *de cauſis cognoſcebant, qui triginta annos confecerant*; in quo cautiores Athenienſes, quàm Romani; nam lege Juliâ cautum [e] eſt, ne quis minor annis viginti in judicibus ſederet. Præterea
7 jurejurando affirmabant ſe, & accuſatorem, & reum ſimiliter audituros; ideo Demoſthenes de Coronâ dixit: *ἀλλὰ τὺς νόμυς, ϗ τὸν ὅρκον, ἐν ᾧ πρὸς ἅπασι τοῖς ἄλλοις δικαίοις, ϗ τῦτο γέγραπται, τὸ ὁμοίως ἀμφοῖν ἀκροάσασθαι: τῦτο δ᾽ ἐςὶν, ὐ μόνον τὸ μὴ προκατεγνωκέναι μηδὲν, οὐδὲ τὸ τὴν εὔνοιαν ἴσην ἀμφοτέροις ἀποδοῦναι, ἀλλὰ ϗ τὸ τῇ τάξει, ϗ τῇ ἀπολογίᾳ, ὡς βεβούληται, ϗ προῄρηται τῶν ἀγωνιζομένων ἕκαςος, ὕτως ἐᾶσαι χρήσασθαι*: quæ verba ita verti poſſunt: *ſed leges, juſque jurandum, in quo præter cetera jura & hoc conſcriptum eſt, ſimiliter ambos audire; hoc autem eſt non ſolùm nihil præjudicati afferre, neque æqualem ambobus tribuere benevolentiam; ſed & permittere, ut unuſquiſque eorum, qui vocantur in judicium, utatur eo ordine, & defenſione, qua uti voluit, & præoptavit*. Ad hæc jusjuran-
8 dum dabant ſe ob rem judicandam dona non accepturos; qui ſecus feciſſet, pecuniâ mulctabatur; in quo ſeveriores longè Romani, qui [f] judices pecuniâ corruptos capite puniebant; licèt hæc pœna poſtea fuerit mitigata; teſtemque invocabant Apollinem patrium, & Cererem, & Jovem Regem; quos precabantur, ut, ſi pejeraſſent, ſe malos malè perderent, ſuamque domum, ſtirpemque omnem eodem exitio involverent. His religionibus judices obſtringebantur; ſed & arbitri jurejurando fidem ſuam obligabant.

DISSERTATIO XXVII.

De Facetiis oratorum.

Laurea Tullius libertus tres libros de Ciceronis facetiis conſcripſit. Licèt Demoſtheni ſales defuiſſe tradant, illius multa ſalſiſſima celebrantur. Facetus *interdum pro* eleganti, *&* ſcito *accipitur. Athenis fuit locus, in quem ſexagnita ſcurræ conveniebant; quorum facetias ad ſe perſcribendas quotidie curavit Philippus. Lamia, & Gnathæna meretrices facetiis præſtiterunt.*

Macrobius [g] non contemnendus Auctor duos eloquentiſſimos Romanorum viros Plautum, & Ciceronem animadvertit omnem gentem togatam, cunctumque nomen latinum facetiarum copiâ, & urbanitate ſuperaſſe; adeo ut alterius comœdiæ ex multitudine ſalsè, arguteque 1
dictorum noſcerentur; alterius tam multi ſales circumferrentur, ut Laurea Tullius ejus Libertus tres libros de Ciceronis facetiis conſcripſerit; Cæſar [h] autem orator non ignobilis hac urbanitatis laude dicitur præſtitiſſe; & Craſſus [i] qui ſuæ ætatis oratores vicit univerſos, jocorum copiâ, & elegantiâ nemini concedebat; Lucilius magis putatur ſale redundaſſe, quàm doctrinâ; Demoſtheni [l] verò ſummo Græcorum rhetori & ſi ferunt ſales defuiſſe, tamen in eâ ſententiâ ſum, ut magis putem facetiis uti noluiſſe, quòd eſſet auſterior naturâ, utpote qui a vino [m] abſtineret, ſemperque gravioribus curis diſtineretur, quàm quòd ei facetè dicendi facultas defuerit. Siquidem [n] etiam Demoſthenis nonnulla ſalſiſſima dicta celebrantur; cujuſmodi eſt illud, quo [o] Pytheam Athenienſium legationes traducentem refutavit. Quum enim Pytheas aſinino lacti Athenienſium legationem comparaſſet; quòd ſicut lac aſininum in quam domum infertur, eam ægram eſſe licet conjectare; ita in quam civitatem Athenienſium legatio veni-

[a] Aſconius Pædian. ad Cicer. Act. 2. in Verrem, Cicero pro Cluentio. [b] Cicero Divinat. in Verrem. [c] Julius Pollux libr. 8. cap. 6. & 7. & Heraclid. in Polit. Athenienſ. in fin. [d] Idem Julius Pollux ibidem. [e] L. cum lege 41. ff. de Arbitris ſecundùm Pand. Florentin. [f] Aul. Gell. libr. 20. cap. 1. [g] Macrob. Saturnal. libr. 2. cap. 1. [h] Cicero de Clar. Orator. & libr. 2. de Orator. [i] Cic. libr. 2. de Oratore, & Plin. Nat. Hiſtor. libr. 17. cap. 1. [l] Cicer. libr. 2. de Orator. [m] Plutarch. Sympoſ. quæſt. libr. 9. quæſt. 6. & Athen. libr. 2. cap. 6. [n] Cicer. in Oratore ad Brutum. [o] Plutarchus in Vitâ Demoſthenis.

veniret, eam eſſet neceſſe ægrotare; Demoſthenes id adverſarii dictum in Athenienſium laudem convertit; nam ut, inquit, lac aſininum cauſâ ſalutis infertur; ita Athenienſium legatio ſemper adeſt ad civitatum ſalutem reſtituendam. Illud e-
2 tiam [a] a Demoſthene falsè dictum memoratur, quum Demades dixiſſet: me Demoſthenes, ſus Minervam, reſpondit Demoſthenes: atqui iſta Minerva nuper in adulterio deprehenſa eſt. Nec minùs facetum illud, quod in furem, qui Chalcus vocabatur, nocturnas ipſi vigilias, lucubrationeſque exprobrantem dixiſſe fertur: ſcio, inquit, me tibi moleſtum eſſe, quòd accendo lucernam, & ad populum converſus: ne miremini, inquit, furta fieri quàm plurima, quum parietes lateritios, Chalcos fures habeamus; luſit in ambiguo nominis *Chalcus*, quo fur ille appellabatur, quæ vox æreum græco ſermone ſignificat. Qui joci ſunt argumento, ne illum quidem oratorem, quem propter gravitatem, ſeveritatemque morum haudquaquam aptum ad riſum fuiſſe tradiderunt, ſalibus, facetiiſque caruiſſe; ex quo colligi poteſt quanta ceteri oratores egregii urbanitate redundarint, quum qui ejus expers prorſus fuiſſe dicitur, eâ reperiatur abundaſſe. Jure igi-
3 tur Cicero eloquentium vult eſſe proprium ſermonem facetum, & ſalibus affluentem; is autem locus Ciceronis ad hunc modum ſe [b] habet: *age verò, ne ſemper forum, ſubſellia, roſtra, curiamque mediteris; quid eſſe poteſt in otio aut jucundius, aut magis proprium humanitatis, quàm ſermo facetus, ac nullâ in re rudis?* Qui Ciceronis locus ex his, quæ diximus, non incommodè poſſit explicari; quum oſtenderimus oratores omnes facetiarum, & urbanitatis laudem aſſequutos; conſtat a Cicerone meritò ſermonem facetum in eloquentiæ laudibus poni; ut enim iram, vel invidiam concitare, vel miſericordiam, ita riſum movere eſt proprium oratoris. Atque hac dote non ſine cauſâ gloriatur orator; nam & in negotio multa confecerunt tempeſtivæ facetiæ; & in otio nihil eſt feſtivius, nihil, quod animos magis levet, relaxet, ad hilaritatem excitet, quàm ſales. Verumtamen non me fugit Ciceronis locum aliter
4 poſſe enarrari; facetum quippe dici conſtat interdum non quod riſum movet; quo genere Plautus, vetuſque Græcorum comœdia redundavit; nec quod acumine ſuo delectat ingenium, & quaſi vellicat; ſed quod eſt elegans, & ſcitum, quod ab ineptiis, atque ſtultitiâ quàm maximè diſſidet; quod rem verbis ob oculos ponit. Hinc [c] Horatius Virgilio tribuit facetum dicendi genus, ſic enim loquitur:

. . . . . . *molle, atque facetum*
Virgilio annuerunt gaudentes rure Camœnæ;

quum virgiliana majeſtas nunquam facetiis utatur, & ſalibus; & Catullus [d] appellat ſæculum inficetum his verbis:

O ſæclum inſipiens, & inficetum!

Quo in loco inficetum ſæculum non ſignificat id, quod dictis argutis, & ſalſis caret; ſed rude, & minùs intelligens pulchritudinis elegantiarum, & venuſtatum, quibus Lesbia præfulgebat. Quapropter vetus [e] Grammaticus facetum eſſe docet eum, qui facit ver- 5
bis, quod vult; & Iſidorus in Gloſſis manuſcriptis tanquam idem ſignificantia videtur ponere facetum, & eloquentem, quum ait: *facetus, urbanus, dicax, eloquens*. Quæ exempla declarant ſic accipi locum Ciceronis poſſe; ut facetus dicatur orator, etiam ſi riſu movendo, ſalibuſque minùs valeat; ne Tullii dictum confutare videatur exemplum Demoſthenis iis, qui putant illum virum ingenio fuiſſe ad jocandum minùs idoneo, & accommodato. Et ſanè Cicero videtur ſeipſum exponere; nam paulo poſt, ubi Scævola ad hunc locum reſpondet, nihil loquitur de facetiis, ſed [f] ait: *alterum, quod remoto foro, concione, judiciis, ſenatu, ſtatuiſti, oratorem in omni genere ſermonis, & humanitatis eſſe perfectum;* quæ ſatis oſtendunt Craſſum non tam ſalſum, & dicacem oratorem eſſe voluiſſe, quàm in omni genere ſermonis elegantem, & perpolitum. Præſertim quum argutè, facete-
que dicta non ita propria doctorum habean- 6
tur, ut non etiam imperitis contigerint; nam equitum [g] Romanorum facetiſſimus fuit Granius, etiam ſi non doctiſſimus; & Sarmentus [h] ſcurra jocis, & facetiis affluebat. Nec aliâ arte paraſiti ſibi victum quærebant, & divitum cenas affectabant, quàm ridiculis, & ſalſis dictis; hinc apud comicum [i] Poëtam paraſitus quæritur paraſitorum artem non eſſe in pretio, ſed periiſſe funditus; neminem ridere jocoſa dicta; ſe in frequenti hominum conventu prompſiſſe unum de dictis melioribus, quibus antea menſtruum victum ſolebat conſequi; & neminem ſe ad cenam vocaſſe, neminem arriſiſſe; ſed ſe dictum, & cenam perdidiſſe. Athenis [l] autem fuit lo-
cus, in quem ſexaginta ſcurræ convenie- 7
bant, non illi quidem ſatis eruditi, ſed qui riſum movere poſſent; adeo ut, horum face-

a Plutarch. in libr. cui titulus: Præcepta gerendæ Reipublicæ. b Cicer. in Orat. libr. 1. paulo poſt princ. c Horat. libr. 1. Sat. 10. d Catull. epigr. 44. e Donatus ad Eunuch. Terent. Act. 3. Sc. 1.

f Cicer. de Orat. libr. 1. g Idem de Orat. libr. 2. h Horat. ſerm. libr. 1. Satyr. 5. v. 52. i Plautus Capt. Act. 3. Sc. 1. l Athen. libr. 14. cap. 1.

cetiæ ut ad ſe perſcriberentur quotidie, curaſſe Philippum Regem tradat Athenæus; ſed [a] idem ſcriptor Lamiam nobile ſcortum, & Gnathænam facetiis tradit præſtitiſſe; ac multarum meretricum facetiſſima dicta, & urbanitatis plena commemorat. Ne igitur oratori Ciceronem tribuiſſe laudem affirmemus, quæ indoctis, & ſcurris, & paraſitis, & ſcortis contigit, facetum ſermonem eſſe doctum, ſcitum, venuſtum, perpolitum interpretabimur.

DISSERTATIO XXVIII.

In eundem Ciceronis locum.

Qui alicujus diſciplinæ perfectam ſcientiam vult comparare, univerſas poſſidere eum oportet. Initio rhetores de quacumque re propoſitâ ſe poſſe dicere profitebantur; poſtea hanc tandem philoſophi ſibi vindicarunt; hinc nonnulli apicularum laudationes inſtituerunt, ſalis, mortis, febris, & aliarum hujuſmodi rerum. Carneadem, quum ab Athenienſibus Romam legatus miſſus eſſet, cogere, non perſuadere Romani dictitabant. Hippias Eleus non ſolùm omnium rerum ſcientiam ſe tenere gloriabatur, ſed etiam omnes artes; adeout anulum, veſtem, & calceos, quos geſtabat, ſuis manibus confeciſſe dicatur.

A Doctiſſimis viris præclarè dictum accepimus, Auditores ornatiſſimi, omnes artes liberales, & diſciplinas ita cognatione quadam eſſe conjunctas, inter ſeque connexas, ut a ſe invicem divelli, ſepararique non poſſint; ſed qui unius per-
1 fectam ſcientiam ſibi vult comparare, cogatur in aliarum quoque ſtudio elaborare, & ei, qui unam concupivit, appetendæ ſint univerſæ; nec alias aliis eſſe impedimento, ſed ſe invicem adjuvare non obruentes ingenia multitudine, ſed alentes cognitione rerum maximarum. Quapropter aliam volunt eſſe rationem exercitationum, quæ ad corpus pertinent, & ſtudiorum, quæ ſpectant ad animum excolendum; in exercitationibus corporis, qui multis operam dederunt, in ſingulis deteriores repeniuntur; ut [b] pentathli, qui quia ſe in quinque certaminum generibus exercebant, ab iis, qui in uno dumtaxat elaborarant, vincebantur; in doctiſſimis autem eum maximè antecellere, qui aliarum quoque ſcientiam aſſumpſerit; tales [c] fuiſſe Pythagoram, Democritum [d], Platonem, alioſque nonnullos, quos in philoſophiâ perfectos putant extitiſſe; qui orbem illum diſciplinarum ſcientiâ, & cognitione comprehenderant; & nullius artis, qua ornantur animi, & aluntur, expertes eſſe voluerant. Quod ſi nobiles diſciplinæ, quæ tam inter ſe diverſæ videntur, ita cohæ- 2
rent, ita copulantur, ut qui in unâ excellit, in aliis rudis eſſe non poſſit; quanto magis in eloquentiâ, quæ una eſt, non multiplex, qui forenſibus cauſis dicendi ſummam gloriam eſt conſequutus, eum neceſſe eſt in omni genere ſermonis eſſe perfectum, nec in foro tantum, & in curiâ animos auditorum detinere; ſed & inter Amicos in familiari colloquio eſſe jucundum; & quum ſe ad ſtudia contulerit aliarum facultatum, de iis ornatiſſimè poſſe, copioſiſſimeque diſputare? Atque hoc eſt, quod ait [e] Cicero in loco, quem explicamus: *age verò ne ſemper forum, ſubſellia, roſtra, curiamque mediteris, quid eſſe poteſt in otio aut jucundius, aut magis proprium humanitatis, quàm ſermo facetus, ac nullâ in re rudis?* nam facetum ſermonem diximus appellari non tam eum, qui ſale, facetiiſque affluit, ſed qui ſcitus eſt, & elegans, & omnes eloquentiæ numeros complectitur.
Quapropter affirmare videtur oratorem de 3
quacunque re, quam tractare voluerit, graviter, eleganter, & cum ſummâ ubertate dicturum; quod initio rhetores antiqui profitebantur, qui nullis terminis circumſcribebant jus ſuum. Idcirco [f] Gorgias Leontinus princeps eſt auſus in magno hominum conventu de quacumque re propoſitâ extempore diſceptare; quem vulgò ſequuti rhetores de omnibus, quæ poſſunt in diſceptationem venire, dicere non recuſarunt; itaque & de rerum naturâ, & de mathematicis, & de re militari, & de ratione medendi, & de moribus, ceteriſque, quum auditores ſe de iis audire velle dixiſſent, diſſerebant. Cujus oſtentationis generi ſic indulſerunt, ut nihil tam parvum fuerit, quod non verbis extollere; nihil contra tam amplum, tamque ſplendidum, quod non dicendo abjicere, & obſcurare; nihil tam abſurdum, quod non perſuadere contenderent. Quocirca Po-
lycrates [g] Buſiridem immaniſſimum tyran- 4
num laudavit, & Socratem mitiſſimum virum,

[a] Athen. libr. 13. cap. 5. [b] Feſt. Pomp. in V. *Pentathlum*. [c] Diog. Laërt. & Jamblichus in Vit. Pythagor. [d] Idem Laërt. in Vit. Democrit. & Platonis. [e] Cicer. de Orator. libr. 1. [f] Cicer. de Orator. libr. 1. & Dionyſ. Halic. in judicio de Iſocrate, & Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 12. cap. 11. [g] Iſocrat. in laudatione Buſiridis in procemio, & Demetrius Phalereus de Elocutione, & Quintil. Inſtit. Orat. libr. 2. cap. 17. & libr. 3. cap. 1.

rum, & omni laude cumulatum vituperavit; nec rhetores defuerunt, qui apicularum, & ſalis laudationes conſcriberent; Hegeſias [a] mortis laudes ornatiſſimâ oratione eſt perſequutus; nec febri non laudator contigit, nec mendicorum vitæ; cujus generis apud Lucianum leguntur & muſcæ laudes, & Phalaridis, & paraſiti, & pantomimorum; alii autem non poſſe falſum dici, alii ſermones nullos eſſe contrarios conati ſunt oſtendere; Protagoras autem, quod cuique videtur, id eſſe verum [b] affirmavit. Sed hi, quum in rebus abſurdis,
5 aut apertè falſis, aut nimis exiguis dicendi copiam oſtentarent, miraculo fuerunt imperitis, a ſapientibus contemnebantur; qui nolunt in levibus, & parvis multum operæ, ac ſtudii collocari. Ceterùm conſuetudo de quacumque re propoſitâ diſſerendi & magno in pretio fuit, & quum ab oratoribus eſſet relicta, a philoſophis retenta eſt. Nam Academia [c] hanc laudem de qualibet re acutè diſputandi, copioſeque complexa eſt; Academici ſiquidem jubebant auditores proponere, de qua re vellent audire; deque eâ in utranque partem eloquentiſſimè diſputabant. Hanc eloquentiſſimus ille Carneades illuſtravit; quem Cicero teſtatur [d] nullam rem labefactare dicendo voluiſſe, quam non everterit; nullam affirmare, quam non probarit, nullam oſtendere, quæ non tam clara, quàm ea, quæ oculis cernuntur, videretur. Hic quum
6 ab [e] Athenienſibus Romam legatus miſſus eſſet, Romani dictitabant miſſum ab Athenienſibus oratorem, qui non perſuaderet, ſed cogeret; tanta vis in illo fuit, tamque latè patens eloquentia, ut in omnes partes funderet ſeſe, & omnia, quæcumque ſibi proponeret, beatiſſimo verborum flumine circumflueret. Hanc igitur copiam, quæ in rhetoribus vetuſtiſſimis, quæ in Academicis, & Carneade, multiſque philoſophis fuit, futuram in oratore Cicero confirmat; quum ejus proprium eſſe [f] aſſeverat ſermonem facetum, & nullâ in re rudem; & ita oratorem Cicero in antiquâ poſſeſſione collocat, qua dejectus fuerat a philoſophis; vel ipſe ceſſerat, dum laborem nimia reformidat, & infinitum putat de omnibus, quæ in diſceptationem cadere poſſunt, diſputare; & jus ſuum foro, & curiæ parietibus circumſcribit. Quas anguſtias adeo rhetores antiqui ſunt
aſpernati, ut [g] Hippias Eleus, non ſolùm 7
omnium ſcientiam ſit profeſſus, non ſolùm ſe de omnibus uberrimè poſſe, & ornatiſſimè dicere ſit gloriatus, ſed etiam omnes artes tenere, quamvis minùs liberales; adeo ut & anulum, quem geſtabat, & veſtem, quam induerat, & calceos, quos induxerat, & omnem corporis ornatum, quo pulcherrimo utebatur, ſuis manibus ipſe confecerit; tanta eſt ingenii humani magnitudo, tanta mentis velocitas, ut cuncta comprehendat, cuncta tam brevi ſpatio permeet, & peragret; nec ullâ re aliâ animus magis fidem facit ſuæ divinitatis, quàm quod nullis finibus concluditur.

DISSERTATIO XXIX.

De Roſtris, Foro, Subſelliis, & Curiâ.

Fora ſeptendecim Romæ recenſet Publius Victor; Panvinius autem novemdecim. Area fori Cæſaris millies ducenties, hoc eſt tricies centena millia noſtrorum aureorum. Fori Trajani magnificentia, in cujus medio extabat columna altitudine centumvigintitrium pedum. Subſellia unde appellata ſint. Fregiſſe ſubſellia dici poëtas, qui non placuerunt, putant Eruditi; ſed ex Juvenale id neutiquam deduci poteſt; certè Sidonius Apollinaris, & Savaro ejus interpres frangere ſedilia dixerunt eum, qui tantos plauſus excitaret, ut ſedilia frangerentur; nec ineptum eſt dicere Juvenalem idem voluiſſe ſignificare, ac Virgilius, quum dixit arbuſta a cicadis rumpi, & voce columnas idem Juvenalis alibi. Curia pro ſenatu accipitur, unde ſit appellata, Curiones quid eſſent. Curiæ a Sabinis virginibus nomen accepiſſe dicuntur, quamquam id Plutarchus negat. Curia Calabra a calatione nuncupata eſt.

QUod rhetores [h] tradunt omnem vim oratoris in tres partes eſſe diſtributam; earum unam ad demonſtrativum quod appellant genus, quod ἐπιδεικτικὸν Græcis dicitur, pertinere; cujus generis oratio apud

[a] Valer. Maximus libr. 8. cap 9. & Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 3. cap. 7. [b] Cicer. quæſt. Academic. libr. 2. Diogen. Laërt. libr. 9. ſegm. 51. in Vitâ Protagor. Plato in Theæteto, Ariſt. Metaphyſ. libr. 3. cap. 5. & Sextus Empiric. adversùs Mathemat. [c] D. Auguſtin. contra Academicos. [d] Cicero de Orator. libr. 2. [e] Ælian. libr. 3. cap. 17. Var. Hiſtor. Aul. Gell. libr. 17. cap. 21. Cic. de Oratore libr. 2. & in Epiſt. ad Atticum libr. 12. & Plin. Natural. Hiſtor. libr. 7. cap. 30. Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 5. in fin. [f] Cicer. libr. 1. de Orator. [g] Apulejus Floridor. libr. 2. & Quintil. Inſtitut. Orator. libr. 12. cap. 11. [h] Ariſtotel. Rhetoric. libr. 1. cap. 3. Cicero libr. 2. de Oratore, Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 3. cap. 4.

Digitized by Google

pud populum viget; aliam ad deliberationem, quæ in ſenatu celebratur; tertiam ad judicia, quæ in reis defendendis, vel accuſandis explicat vim ſuam; id [a] Cicero
1 tangit his verbis, quæ hodierno die nobis proponimus explicanda: *age verò, ne ſemper forum, ſubſellia, roſtra, curiamque mediteris*. Nominat Cicero loca, in quibus omnis oratorum eloquentia explendeſcebat; nam omnis oratio aut ad populum, aut ad judices, aut apud ſenatum habebatur. Roſtra, & Forum indicant conciones, quibus populi vis, aut excitabatur, aut incitata comprimebatur; de bello inferendo, de pace faciendâ, de creandis magiſtratibus agebatur, ſuadebantur leges, vel abrogabantur; Subſellia nobis exprimunt orationes judiciales; Curia verò eas, quæ in ſenatu dicebantur. Nam [b] Roſtra fuerunt in Romano Foro; quo nomine ſuggeſtus appellabatur e roſtris extructus navium, quàs bello adversùs Antiates Romani ceperunt; ea [c] Varro ante Curiam Hoſtiliam fixa prodidit; ex his oratoras ad populum verba faciebant. Idcirco Mamertinus in gene-
2 thliaco: *Romani*, inquit, *Roſtra campi novis ornentur exuviis, & oblitos jam Quirites in memoriam reducatis, cur ille ſolemnis concionibus locus Roſtra vocitetur*; & [d] Cornelius Severus, quum eloquentium virorum in ſuggeſtu fixa ora tradat, ait:

Ora que magnanimûm ſpirantia pene virorum
In Roſtris jacuere ſuis......

In ſuis Roſtris dicit ora diſertorum eſſe collocata; *ſuis* nimirum, quia viventes ea tenuerant, & in his fuerant dominati, populumque pro arbitratu ſuo rexerant; & Suetonius in Cæſaris [e] vitâ: *Quæſtor*, inquit, *Juliam amitam, uxoremque Corneliam defunctas laudavit e more pro roſtris*; & [f] in Claudio: *in Liviæ Auguſtæ proaviæ ſuæ contubernio manſit, quam defunctam prætextatus etiam tum pro Roſtris laudavit*; quæ declarant pro Roſtris non ſolùm haberi ſolitas de Republicâ concionas, verùm etiam orationes, quibus inſignes viri feminæque, quum exceſſerant, ornabantur. Ad eaſdem conciones, & ad
3 judicia etiam pertinet Forum; Fora autem Romæ quàm plurima, quum Publius Victor de Urbis Regionibus ſeptemdecim recenſeat, Onufrius Panvinius [g] novendecim; ſed quinque maximè celebrantur; Forum Romanum [h], quod vetuſtiſſimum fuit, Forum [i] Cæſaris, cujus area millies ducenties fertur [l] conſtitiſſe; forum [m] Auguſti, quod adjectum eſt propter judiciorum, hominumque multitudinem, cui duo Fora non ſufficiebant; id Martis Ultoris templo, & Auguſti coloſſo ornabatur; in eoque publica judicia, ſortitioneſque judicum fiebant; quæ tria Fora Martialis intelligit his verbis [n]:

Cauſas, inquis, agam Cicerone diſertiùs ipſo
Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

Sed quartum Forum [o] Domitianus inchoavit, abſolvit Nerva, & tranſitorium appellavit; quinctum [p] Trajanus extruxit tan-
tâ magnificentiâ, ut non hominum, ſed 4
gigantum opus videretur; nam immanes columnas, quibus ampliſſimæ porticus, aliæ ſuper alias, ſuſtinebantur, vix ab hominibus excindi, vix convehi potuiſſe quiſquam crediſſet; totum verò ædificium in tantam altitudinem exurgebat, ut ſpectantium oculos defatigaret, & montium montibus ingeſtorum ſpeciem præſeferret; in medio conſtitit columna altitudine centum viginti trium pedum pulcherrimè inſculptis geſtis a ſe rebus inſignis; ſed hæc fuerunt poſtea; Ciceronis ætate judicia in Romano Foro exercebantur. Fuerunt autem Fora loca latè quoquo verſus patentia, quæ porticibus cingebantur, relictis viarum intervallis, quibus Forum adibatur; porticibus autem aliæ porticus ſuperextructæ incumbebant; nec ſimplices erant porticus, ſed duplices, aut triplices, aut etiam pluribus ordinibus columnarum. Jam ornamenta [q] ſtatuarum, coloſſorum, ædium [r] ſacrarum, baſilicarumque, & columnarum non alibi plura,
quàm in Foris, viſebantur. Sed jam ad Ci- 5
ceronis locum revertamur; ad judicia pertinent Subſellia; hinc illud [ſ] Martialis carmen:

Rufe, vides illum ſubſellia prima tenentem.

Vir

---

[a] Cicer. de Oratore libr. 1. [b] Tit. Livius libr. 1. & 8. decad. 1. & Plin. libr. 16. cap. 4. [c] Varr. libr. 4. de L. Lat. Iſidor. libr. 15. cap. 11. Aſcon. Pædian. ad Cicer. Oration. pro Milone, & Val. Maxim. libr. 9. cap. 5. [d] Cornel. Sever. in Fragm. in princip. [e] Sueton. in Vit. Cæſar. cap. 6. [f] Idem in Vit. Claudii cap. 10. [g] Onuphrius Panvio. de Urbis Region. [h] Virgil. Æn. libr. 8. Propert. libr. 4. El. 2. Martial. libr. 1. Epigr. 77. Sueton. in Vit. Auguſti cap. 72. & Plin. Nat. Hiſt. libr. 19. cap. 1. & Corn. Tac. libr. 12. Ann. n. 24. [i] Ovid. libr. 3. de Triſt. El. 1. & Statius libr. 1. Silvar. & Martial. libr. 1. epigr. 118. [l] Suet. in Vit. Cæſar. cap. 26. & Plin. Nat. Hiſt. libr. 36. cap. 15. Vid. Henric. Glarean. in hunc loc. [m] Plin. ibid. & libr. 35. cap. 4. Suetonius in Vit. Auguſt. cap. 29. Plutarch. in Vit. Coriolani, & Ovid. de Ponto libro 4. El. 5. [n] Martial. libr. 3. epigr. 38. [o] Sueton. in Vit. Domitian. cap. 5. Æl. Lampr. in Vitâ Alexandri, & Euſeb. in Chronic. [p] Spartian. in Vit. Hadriani, Jul. Capitol. in Vit. Antonin. Philoſophi, Lamprid. in Alexandr. Sever. Aul. Gell. libr. 13. cap. 23. & P. Victor. Region. oct. Urbis. [q] Plin. Natur. Hiſt. libr. 34. cap. 6. & Vitruvius libr. 5. cap. 1. [r] Plin. libr. 15. cap. 18. Nat. Hiſt. Dionyſ. Halic. Ant. Rom. libr. 6. Strab. libr. 5. & Appian. Alex. libr. 2. Bell. Civil. [ſ] Martial. libr. 2. epigr. 29.

Vir [a] doctiſſimus ad Subſellia judicum putat referendum; & [b] Agellius dixit: *quia eloquentia in foro, & apud ſubſellia, ſilentium verò non in convivio, ſed in cubiculo eſſe debet*; & Cicero libro ſecundo de Oratore: *ergo iſta, inquit Antonius, tum a Craſſo diſcemus, quum ſe de turbâ, & a ſubſelliis in otium, ut cogitat, ſolitudinemque contulerit*. Aſconius Pædianus in divinationem Ciceronis teſtatur Subſellia fuiſſe Tribunorum, Triumvirûm, Quæſtorum, & minora judicia exercentium; & alio in loco ſubſellia eſſe affirmat eorum, qui judiciis diſceptandis operam dabant. Ædiles quoque plebeji, & alii judices, & centumviri in Subſelliis conſidebant; ſed centumvirales cauſæ non in foro, ſed in baſilicis agebantur. In Subſelliis igitur ſedebant judices; circa
6 Subſellia verò ſtabat circumfuſa populi multitudo, quæ ad audiendum oratorem convenerat; quæ, quia circumdabatur Subſelliis, & tribunali, corona dicebatur. Huc reſpicit Ovidius [c] in armorum judicio, ubi poëta ſic loquitur:

Conſedere duces, & vulgi ſtante coronâ
Surgit ad hos clypei dominus ſeptemplicis Ajax;

& Cicero [d] pro Milone, qui ſic ait: *non enim coronâ conſeſſus veſter cinctus eſt, ut ſolebat, non uſitatâ frequentiâ ſtipati ſumus*; & in [e] Verrem, quo loco ſic ait: *tamen ne putemus patronum tuum in hoc crimine cerviculam jactaturum, ac populo ſe, ac coronæ daturum?* ubi, *coronæ ſe dare* eſt ad populum orationem convertere, populi animos commovere, populum ad favendum cauſæ traducere. Sed Quæſitor in tribunali ſedebat;
7 teſtatur id Cicero [f] in Vatinium: *quæro ex te, Vatini, num quis in hac civitate poſt Urbem conditam tribunos plebis appellarit, ne cauſam diceret? num quis reus in tribunal ſui Quæſitoris aſcenderit, eumque vi deturbarit, ſubſellia diſſiparit, urnas deleverit?* itemque in tribunali [g] ſententiam ferebant Ædiles Curules, Prætores, Præfecti Urbis, & quicumque curuli ſellâ utebantur; præſides in provinciis, & imperatores in caſtris, quod ceſpite extruebatur; in tribunali verò ſella locabatur, a qua, [h] auctore Varrone, Subſellium eſt nuncupatum, quaſi inferior ſellâ; nam Prætor in judiciis ſellâ, Subſellio judex utebatur. Nec verò Subſellia ſolùm judiciorum fuerunt, ſed & theatrorum, & amphitheatri, & circi; ut Critici [i] notant, & vel ex hoc Suetonii loco [l] perſpici poteſt, qui ſic ait: *facto igitur decreto Patrum, ut quoties quid ſpectandum uſquam publicè ederetur, primus ſubſelliorum ordo vacares ſenatoribus*; & ex [m] Vitruvio, qui ſic ait: *gradus, ubi ſubſellia componantur, ne minùs alti ſint palmo pede*. Eadem 8
verò ratione dici Subſellia poſſunt in theatro, amphitheatro, & circo, qua dicta ſunt in foro; nam ſicut ibi Subſellia nuncupabantur, quia tribunal erat Prætoria, & in eo ſella curulis locabatur; ita hic Prætor, vel qui ludos edebat, ex tribunali ſellâ curuli ſedens ſpectabat ludos; & qui in eodem plano ſedebant, ſub ſellâ ſedere videbantur. Idcirco [n] Suetonius teſtatur Veſtalibus locum contra Prætoris tribunal attributum. A Subſelliis autem theatrorum ductum loquendi genus obſervant eruditi; quo poëtæ, qui ſua carmina recitantes non ſteterant, non placuerant, Subſellia fregiſſe dicebantur; quod volunt ſiginficaſſe Juvenalem, quum de Statio dixit [o]:

Curritur ad vocem jucundam, & carmen amicæ
Thebaidos, lætam fecit quum Statius Urbem,
Promiſitque diem; tantâ dulcedine captos
Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi
Auditur; ſed quum fregit ſubſellia verſu,
Eſurit, intactam Paridi niſi vendat Agaven.

Fregit, inquiunt, Subſellia, hoc eſt non ſtetit, excidit, non placuit in certamine poëtarum; cujus rei Statium teſtem citant, qui in Silvis queritur ſemel ſibi adverſam fuiſſe fortunam, quum ludis capitolini Jovis certavit. Sed mihi ambigua videtur hæc
conjectatio; nam primùm Statius non af- 9
firmat ſe non placuiſſe, ſed non eſſe coronatum, ſed alium fuiſſe potiorem; verba Statii ſunt hæc in [p] Silvâ ad uxorem:

...... *Ter me vidiſti Albana ferentem*
Dona comis, ſanctoque indutum Cæſaris auro
Viſceribus complexa tuis, ſertiſque dediſti
Oſcula anhela meis, tu quum Capitolia noſtræ
Inficiata lyræ, ſævum, ingratumque dolebas
Mecum victa Jovem ......

& in [q] Epicedio in patrem:

Nam quod me mixtâ quercus non preſſit olivâ,
Et fugit ſperatus honos, quum dulce parentis
Invida Tarpeji caneres te noſtra magiſtro
Thebais ......

Quid hîc ſatyrâ dignum? quater certavit Statius, ter coronatus eſt, ſemel victus;

[a] Domitius Calderin. ad hunc Martial. loc. [b] Aul. Gell. libr. 13. cap. 11. [c] Ovidius Metamorphoſ. libr. 13. v. 1. [d] Cicer. pro Milone in Exordio. [e] Idem Cic. in Verrem libr. 3. ſive Oration. frumentar. [f] Cic. in Vatin. circa fin. [g] Vid. Aldum Man. l. 3. de Quæſit. per Epiſtol. Ep. 4. [h] Varro l. 4. de L. Lat. [i] Buleng de Circo c. 32. Juſt. Lipſius de Amphitheatro cap. 13. & 14. Thomas Dempſterus ad Roſinum libr. 5. cap. 10. & Valer. Chimentell. de Honore Biſelli cap. 22. [l] Suetonius in Vit. Auguſti cap. 44. [m] Vitruvius libr. 5. cap. 6. [n] Suetonius in Vitâ Auguſti cap. 44. [o] Juvenalis Sat. 7. v. 82. [p] Statius libr. 3. in Silvâ ad Claudiam Uxorem. [q] Idem Stat. Silvar. libr. 5.

cur hoc nomine Statium Juvenalis irride-
ret? Euripides [a] nonaginta duas tragœdias
10 fecit decies quinquies [b] dumtaxat vicit:
Sophocles ex [c] centum viginti tribus tra-
gœdiis viginti quatuor victorias dumtaxat
eſt aſſequutus: Æſchylus [d], quum nonagies
in certamen deſcenderit, vicies octies eſt
coronatus. Prætereo poëtas ceteros, quo-
rum nemo ſemper victor fuit; Homerus
ipſe [e] poëtico certamine dicitur eſſe ſupe-
ratus; quid ergo Statium Juvenalis ſatyri-
co ſale deſricaret, quòd ter coronam ſit a-
deptus, ſemel e poëtico certamine victus
exceſſerit; quum principes poëtarum lon-
gè pluribus vicibus victi fuerint, quàm vi-
cerint. Deinde Juvenalis eo loco ſuſce-
pit oſtendendum poëticam non eſſe in pre-
tio, poëtas præmiis non affici; quid mi-
nùs convenit, quàm afferre exempla poë-
tarum, qui, quum non placuiſſent, præ-
miis caruerunt? ſi Statius eſt exploſus, non
mirum eſt ipſum eſurire; nunquam in ho-
nore fuerunt poëtæ, nunquam magnas o-
pes ſibi paraverunt, quorum carmina ſunt
improbata; etiam Auguſti ætate, qua poë-
11 ticæ ſtudium vel maximè colebatur, & di-
vitiis affluebst, Bavius [f], & [g] Mævius ne-
gligebantur. Illud argumento eſt frigere
Muſas, quum poëtæ, qui omnium judicio
comprobantur, qui cum ſummo plauſu,
& omnium delectatione audiuntur, in ſum-
mâ paupertate verſantur; & ideo Juvena-
lis exaggerat tantopere concurſus homi-
num, qui fiebant ad Statium: exaggerat
voluptatem vulgi, qua Statius audiebatur;
ut oſtendat non eſſe, cur quiſquam poë-
tarum ſe meliore conditione ſperet uſu-
rum; quum ille, qui ſummam omnibus
dulcedine carminum attulit voluptatem,
fame laborarit. Quare haud ſcio, an fran-
gere ſubſellia ſit alio ſenſu prolatum a Ju-
venale; alio certè accepit, & protulit Si-
donius Apollinaris, qui ſic ait libro quin-
cto epiſtolâ decimâ: *hunc olim perorantem,
& rhetorica ſedilia plauſibili oratione frangen-
tem ſocer eloquens ultro in familiam patritiam
adſcivit;* ubi Sidonius dixit frangere ſedi-
lia eum, qui tantos plauſus excitaret, ut
ſedilia frangerentur, ut Savaro interpreta-
tur. Mihi tamen in Juvenalis dicto videtur
eadem eſſe hyperbole, quæ in illo [h] Vir-
gilii verſu:

Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ;

& in illo [i] Juvenalis:

Semper, & aſſiduo ruptæ lectore columnæ.

Sed de Subſelliis ſatis; extremus verò lo-
cus, quem Cicero nominat, eſt Curia; 12
quam ad eas orationes, quæ in ſenatu ha-
bebantur, quum ſententiam ſenatores ro-
gabantur, diximus pertinere. Nam Curia
ſenatus habendi locus; hinc [l] Propertius
dixit:

Curia, prætexto quæ nunc nitet alta ſenatu;

& [m] Virgilius:

...... hoc illis curia templum,
Hæ ſacris ſedes epulis, hic ariete cæſo
Perpetuis ſoliti Patres conſidere menſis.

Quapropter interdum Curia ſumitur pro
ſenatu; Ovidius ita loquutus [n] eſt:

Sancte pater Patriæ, tibi plebs, tibi curia nomen
Hoc dedit, hoc dedimus nos tibi nomen eques;

& [o] Lucanus in carmine de Piſonis laudi-
bus:

Nec te, Piſo, tamen populo ſub judice ſola
Mirantur fora, ſed numeroſa laude ſenatus
Excipit, & meritas reddit tibi curia voces.

Curia eſt [p] autem appellata a curâ, vel cu-
rando, quod ibi res humanæ curarentur; 13
nec verò ſolùm Curia ſenatorum, ſed &
ſacerdotum [q]; in Curiis quippe res di-
vinæ curabantur, a qua curatione dictæ
ſunt Curiæ; qua de causâ ſic ait [r] Varro:
*illa etiam curia dicitur, ubi cura ſacrorum pu-
blica.* Nam Curiæ fuerunt ædes illæ ſacræ,
in quibus unaquæque pars civitatis con-
gregabatur; & ubi negotia, quæ ad eam par-
tem populi pertinebant, tractabantur; &
ubi Diis ejus Curiæ propriis res divina fie-
bat. Romulus [ſ] quippe, quum Urbem con-
deret, populum univerſum in tres partes
tribuit, quas tribus nuncupavit; earum
partium ſingulas in denas partes diviſit, &
Curias nominavit; ita factæ ſunt Curiæ tri-
ginta. His attribuit [t] ædes, attribuit Deos,
quibus ſacrificarent, quæ ædes etiam Cu-
riæ vocabantur; ab iis [u] dicti curiones,
qui fuerunt ſacerdotes, qui cujuſque Cu-
riæ rem divinam adminiſtrabant; qui ve-
rò his præſidebat curio [x] maximus diceba-
tur. Curiæ [y] verò a virginibus Sabinis, quas 14
rapuerunt Romani, dicuntur nomen ac-
cepiſſe; Plutarchus [z] negat; eorum nomi-
num

[a] Thom Magiſter in Vit. Euripidis, Suidas in Voc. Εὐριπίδης, licèt Aul. Gell. libr. 17. cap. 4. tradat 75. [b] Thom. Magiſt. ibid. licèt A. Gell. & Suid. ibid. tradant quinquies viciſſe. [c] Suidas in Voc. Σοφοκλῆς. [d] Idem in V. Αἰσχύλος. [e] Plutarch. in Sympoſ. ſept. Sapient. [f] Virgil. Ecl. 3. v. 90. & Serv. ad hunc loc. [g] Horat. Epod. Od. 10. & Porphyr. ad hunc loc. [h] Virgil. Georgic. libr. 3. [i] Juvenal. Sat. 1. v. 13. [l] Propert. libr. 4. El. 1. [m] Virgil. Æneid. libr. 7. [n] Ovid. Faſtor. libr. 2.

[o] Lucan. ad Calpurn. Piſon. v. 65. [p] Varr. de Vit. Pop. Rom. apud Nonnium, & Feſt. Pomp. in V. *Curia.* [q] Feſt. in V. *Nova Curia.* [r] Varr. l. 4. de L. Lat. [ſ] Dionyſ. Halic. libr. 2. Ant. Rom. Varr. ibid. T. Liv. libr. 1. Plutarch. in Vit. Romuli, & Pompon. l. 2. §. 1. ff. de origine juris. [t] Sextus Pomp. in V. *Calabra.* [u] Varro libr. 4. de L. L. & Plutarch. in Vit. Romul. [x] Feſt. Pomp. in V. Maximus, & T. Liv. plurib. loc. [y] T. Liv. libr. 1. & Feſt. Pomp. in V. *Calabra.* [z] Plut. in Vit. Romul.

minum octo dumtaxat extant, nam & [a] Fo-r.enſis, & Raptæ, & Vellenſis, & Velitiæ, & [b] Tiphatæ, & [c] Titiæ, & [d] Fauciæ, & Calabræ [e] nomina a ſcriptoribus memorantur; ex quibus Calabra ſacris tantùm faciendis erat dedicata; quam ſine calatione fuiſſe fas negant aperiri; unde nominis origo promanavit. Sed Curiæ etiam, ubi ſenatus habebatur, multæ; nam & Pompeji [f] Curia, & [g] Hoſtilia, & [h] Julia, & [i] Pompiliana, & [l] Geruſia, & [m] Octaviæ Curia, & Auguſti fuerunt; quum autem Curia non adjecto nomine dicitur, placet Alexandro [n] Hoſtiliam Curiam intelligi; ea verò [o] fuiſſe apud Roſtra perhibetur.

DISSERTATIO XXX.

Homines dicendi vi ab agreſti, feraque vitâ revocatos.

Veteres exiſtimarunt homines vel caſu ex humo editos, vel decidentibus ex Æthere ſeminibus. Mulieres antiquitus in exeſis arboribus partum edebant; idcirco proditum priſcos homines ex arboribus eſſe natos. Thucydides notat antiquitus non fuiſſe dedecus latrocinari. In conviviis cædes frequentiſſimè fiebant apud Veteres. Cecrops primus matrimonia inſtituit. Saturnus Italis terræ colendæ rationem oſtendit; Siculis verò, & Athenienſibus Ceres. Ichthyophagi piſcibus, locuſtis Acridophagi victitarunt. Apud quosdam ſiquis uxori Regis fucum feciſſet, paucorum pecorum mulctâ plectebatur. Hominum antiquorum feritatem ſuſtuliſſe agriculturam Libanius, & Xenophon tradunt; Vitruvius verò architecturam.

TUllius [p] eo loco, quem ſumus explicaturi deinceps, omnes publicas utilitates dicendi peritis hominibus acceptas referri putat oportere; nam & ini-
1 tio diſperſum humanum genus in ſilvis, & omnis ignarum juris, nec ſanè multum a beſtiarum feritate disjunctum diſertorum oratione commotum in unum locum conveniſſe, & urbes condidiſſe, & leges accepiſſe, & artes paulatim excogitaſſe confirmat; & urbibus conſtitutis oratoris perfecti ſapientiâ ſalutem contineri; verba, quibus hanc ſententiam [q] Cicero explicat, ſunt hæc: *quæ vis alia potuit aut diſperſos homines unum in locum congregare, aut a ferâ, agreſtique vitâ ad hunc humanum cultum, civilemque deducere; aut jam conſtitutis civitatibus leges, judicia, jura deſcribere? ac ne plura, quæ ſunt pæne innumerabilia, conſecter, comprehendam brevi; ſic enim ſtatuo perfecti oratoris moderatione, & ſapientiâ non ſolùm ipſius dignitatem, ſed, & privatorum plurimorum, & univerſæ Reipublicæ ſalutem maximè contineri.* Quæ verba quò magis
poſſint intelligi, ſciendum eſt Veteres e- 2
xiſtimaſſe homines vel caſu ex humo editos, ut alias animantes, vel decidentibus ex Æthere cœleſtibus in terram ſeminibus divinâ providentiâ procurante procreatos; ſed [r] inermes, nudos, rudes artium, neſcios juris, humanæ ſocietatis expertes initio fuiſſe; in ſpeluncis, aut cavis arborum habitaſſe, ſilveſtribus pomis, & glandibus, & herbis victitaſſe; qui plus poterant, imbecillioribus vim intuliſſe, concubitus habuiſſe promiſcuos, diſperſos erraſſe per ſilvas, vel agros; feminas in exeſis arboribus, vel concavis petris partum edidiſſe; idcirco proditum priſcos homines ex arboribus eſſe natos, quam vitam Virgilius Octavo Æneidos libro deſcribit his verbis:

Gensque virûm truncis, & duro Robore nata,
Queis neque mos, neque cultus erat, nec jungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto;
Sed rami, atque aſper victu venatus alebat;

& Lucretius libro quincto, cujus illi ſunt verſus:

Nec dum res igni ſcibant tractare, nec uti
Pellibus, & ſpoliis corpus veſtire ferarum;
Sed nemora, atque cavos montes, ſilvaſque colebant,
Et frutices inter condebant ſquallida membra,
Verbera ventorum vitare, imbreſque coacti;
Nec commune bonum poterant ſpectare, nec ullis
Moribus inter ſe ſcibant, nec legibus uti;

[a] Sext. Feſt. Pomp. in V. *Novæ Curiæ*. [b] Idem in V. *Tiphata*. [c] Idem in V. *Titienſis*. [d] T. Livius libr. 9. Decad. 1. [e] Sext. Feſtus Pomp. in V. *Calabra*, Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 15. & Serv. ad libr. 8. Æneid. Virgil. v. *Romuleoque recens horrebat Regia culmo*. [f] Sueton. in Vit. Cæſar. cap. 80. [g] T. Livius libr. 1. & Valer. Max. libr. 9. cap. 5. §. 2. [h] Aul. Gell. libr. 14. cap. 7. [i] Flavius Vopiſcus in Vit. Aurelian. [l] Varro libr. 4. de Ling. Lat. & Feſt. Pomp. in V. *Geruſia*. [m] Plin. Hiſtor. Natur. libr. 36. cap. 5. [n] Alexand. ab Alexandr. Dier. Genial. libr 1. cap. 16. [o] Val. Max. libr. 9. cap. 5. § 2. T. Livius libr. 1. & Aſcon. Pædian. ad Orat. Cicer. pro Milone. [p] Cicer. de Orator. libr. 1. [q] Cicer. ibidem. [r] Lucretius libr. 5. Plato in Menex. Porphyr. de Abſtin. Animal. Avicenna in libro de Diluviis, Cenſorin. de Die Natali cap. 4. Nonius Marcell. in V. *Blitum*. Lactant. Firm. libr. 7. de Divino Præmio cap. 7. & Ovid. libr. 1. Metamorphoſ.

Quod cuique obtulerat prædæ fortuna, ferebat,
Sponte ſuâ ſibi quiſque valere, & vivere doctus,
Et Venus in ſilvis jungebat corpora amantum.

3 Quæ non prorſus abhorrent a veritate;
nam licèt, qui finxit hominem, Deum,
conſentaneum ſit ipſi artes ad vitam co-
lendam neceſſarias tradidiſſe, tantumque
lumen intelligentiæ, tantoſque virtutis
igniculos in animo accendiſſe; ut, quam
alii diſciplinâ percipiunt, ſcientiam rerum
ſponte naturæ ſit aſſequutus, & ad hone-
ſtatem naturali quodam impulſu, non ma-
giſtri præceptis moveretur; & ab eo ali-
quod lumen veritatis, aliquas doctrinæ
ſcintillas, aliquod recti, pravique diſcri-
men in Poſteros derivatum; tamen quum
humanum genus per Orbem terrarum ſpar-
geretur, & alias, atque alias appeteret re-
giones, vix retinuit ullum ſemen virtutis,
oblitum eſt omnem ſcientiam veritatis, &
ad belluarum feritatem pæne delapſum eſt.
Idque adeo vel ex eo intelligi poteſt, quod
vetuſtiſſimis temporibus conſtat barbaros
fuiſſe mores omnium populorum; Ho-
merus tradit Cyclopes antiquiſſimos inco-
las Siciliæ nullam habuiſſe Rempublicam;
ſed diſperſos in montibus egiſſe vitam,
& unumquemque ab aliis ſeparatum jus
dixiſſe familiæ [a] ſuæ:

..... θεμιστεύει δὲ ἕκαστος
Παίδων, ἠδ' ἀλόχων, οὐδ' ἀλλήλων ἀλέγουσι.

Thucydides [b] notat antiquitus non fuiſſe
4 dedecus prædas ex alienis agris agere, exi-
gere ſedibus veteres incolas, latrocinari, pi-
raticam facere; Athenæus [c] in conviviis cæ-
des frequentiſſimè fieri conſueviſſe; quum
cibum quiſque ad ſe raperet, & ex eo ri-
xæ orirentur; inde inſtitutum, ut ſingulis
partes tribuerentur. Cecropem [d] ferunt pri-
mum legitimam maris, & feminæ conjun-
ctionem inveniſſe, ante incertam fuiſſe ve-
nerem; Saturnum [e] Italis oſtendiſſe ter-
ræ colendæ rationem; Siculis, & Athe-
nienſibus [f] Cererem; antea glandes ci-
bum fuiſſe Mortalibus. Sed quid ego tam
vetuſta conſector? quid obruta tenebris
antiquitatis, & temporum hiſtoriæ luce
carentium obſcuritate ſepulta conquiro?
5 nonne hiſtoria teſtis eſt etiam recentioribus
ſæculis fuiſſe genus Barbarorum, quod a-
deo carebat omni humano cultu, omni
artis induſtriâ, ut piſcibus veſci cogeretur,
quos maris fluctus ejeciſſet, & in ſicco de-
ſtituiſſet; quod feminis communibus u-
teretur, nullam haberet Rempublicam,
nullas leges, nulla inſtituta; quod genus
ex ratione victus [g] Ichthyophagos appella-
runt? fuiſſe gentem, quæ cujusdam her-
bæ radicibus victitaret? aliam, quæ tene-
rioribus arborum ramis aleretur, nullâ ve-
ſte corpus velaret, connubiis ferarum mo-
re promiſcuis uteretur? Troglodytas ve-
rò [h] ſpecus pro domibus habuiſſe? erraſſe
cum pecorum gregibus, ut [i] Scythas; eo-
rum genti [l] univeſæ neminem imperaſſe;
in cœtus plurimos fuiſſe diviſos, ſingulos
cœtus Regem elegiſſe; cujus uxori ſiquis
fucum feciſſet, paucorum pecorum mulctâ
plecteretur, reliquas feminas omnium libi-
dini patuiſſe? Acridophagos [m] uſu locuſta-
rum, quarum infinitam multitudinem re- 6
gio ferebat, ſe miſerrimè ſuſtentaſſe, nec
alium cibum excogitare potuiſſe? Quid no-
vi Orbis incolæ? in quantâ barbarie ſunt, &
in quantâ rerum ignoratione verſati? Quæ
exempla, quæ ſunt pæne innumerabilia,
qualis fuerit recenti Mundo vita, declarant;
nec aliud ſunt, quàm veſtigia quædam vi-
vendi rationis, qua priſco ævo homines
utebantur. Nam ſi tot nationes, ut Ly-
rici Poëtæ verbis [n] utar,

..... *innumerabilis*
Annorum ſeries, & fuga temporum

non condocefecit; ſi tam rudes manſe-
runt, quum ipſas longa ætas poſſet erudi-
re, vel exempla aliarum gentium commo-
vere; quàm rudes neceſſe eſt fuiſſe Mor-
tales, quum neque temporis diuturnitas,
neque exempla alienæ ſolertiæ ingeniis lu-
cem attuliſſent? quum eſſet Orbis terrarum
novus, ac novis ejus incolis omnia nova,
& inopinata evenirent; ideoque indocti
homines, incultique agerent? veriſſimè
quippe Manilius [o] dixit;

Sed quum longa dies acuit mortalia corda,
Et labor ingenium miſeris dedit, & ſua quemque
Advigilare ſibi juſſit fortuna premendo.

Fuit igitur tempus [p] illud, quo

Nec dum etiam doctas ſolertia fecerat artes,
Terraque ſub rudibus ceſſabat vaſta colonis.

Hanc autem vitæ feritatem, atque inſcitiam
quænam ſuſtulerit, certant inter ſe artes 7
non-

[a] Homer. Odyſs. ι. v. 114. [b] Thucyd. Hiſtor. libr. 1. [c] Atheo. libr. 1. cap. 10. [d] Idem Athen. libr. 13. cap. 1. [e] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 7. & 10. & Diodor. Sicul. libr. 5. Biblioth. Hiſt. [f] Plin. libr. 7. Nat. Hiſtor. cap. 56. Hygin. fab. 274 & Diodor. Sicul. Biblioth. Hiſtoric. libr. 5. [g] Herodot. libr. 3. cap. 19. & 20. Strab. libr. 15. Plin. Hiſt. Nat. libr. 6. cap. 23. & libr. 15. cap. 7. Solin. cap. 57. D. Hieron. ad Jovinian. Diodor. Sicul. Biblioth. Hiſtor. libr. 3. & Arrianus in libr. rerum Indic. [h] Senec. Nat. Quæſt. libr. 4. cap. 2. Strab. libr. 17. de Maurit. & Pompon. Mel. libr. 1. de Situ Orbis c. 8. [i] Idem Strab. libr. 11. circa princ. & Herodot. libr. 4. cap. 46. [l] Diodor. Sicul. Biblioth. Hiſt. libr. 3. pag. 115. [m] Diod. Sicul. ibid. pag. 113. [n] Horat. libr. 3. Od. 30. [o] Manilius libr. 1. in princip. [p] Idem Manilius ibid. v. 73.

nonnullæ; agricultura quippe ſe hominum mores principem manſueſeciſſe gloriatur; & adhibet ſuæ cauſæ patronum [a] Libanium diſertiſſimum virum, qui tradit, γεωργίαν συναγάγεντε ἀνθρώπες, ἄστη κτίσαι, ϗ ὁμονοίαν ἐμφυτεῦσαι: & [b] Xenophontem, qui hanc artem aliarum matrem, & nutricem nuncupavit; contra architectura hanc laudem ſuam arbitratur; & [c] Vitruvio utitur teſte, qui tradit; quum ventorum violentiâ ignis attritu arborum in ſilvis extitiſſet, & aliquis hunc idoneâ materiâ ſuſcepiſſet, aluiſſet, conſervaſſet, conveniſſe multos partim novitate ſpectaculi delectatos, partim illectos; ignis utilitate perſpectâ ſibi primùm cœpiſſe inter ſe nutu animi ſenſa declarare; deinde uſu ac familiaritate procedente conſtituiſſe, quo quamque rem nomine appellarent; tum colloquia miſcere, ac de communibus rebus deliberare cœpiſſe; & quum aliud alii in mentem veniret, excogitaſſe rationem, qua ſe ab imbrium, & ventorum injuriis defenderent; ita caſas virgultis, & ſtramentis, & arborum ramis, & frondibus extruxiſſe, & tecta tectis conjunxiſſe; ita paulatim, quum in dies ædificia meliora, & firmiora conderentur, urbes eſſe conſtitutas, & urbibus conſtitutis omnem humanitatem, cultumque civilem eſſe natum; ſic architecturam vitæ manſuetioris, & cultioris fuiſſe matrem. Et ſanè quæ gentes domibus caruerunt, inconditis moribus, & abſonis, & abſurdis fuiſſe dicuntur; ut Scythæ [d], & magna pars [e] Arabum, qui per campos vagabantur, & [f] Troglodytæ, qui ſpecus incolebant; ſed veriùs [g] Tullius hanc gloriam eloquentiæ vindicat, ut alio die oſtendemus.

DISSERTATIO XXXI.

De eadem re.

M. Antonius orator prodit diſertos multos, neminem autem vidiſſe eloquentem. Antipho, qui Socratis ætate floruit, princeps orationes ſuas edidit, & dicendi præcepta conſcripſit; quam tamen laudem alii Tiſiæ, & Coraci tribuunt.

QUum res nulla ſit tam parva dictu, quæ communi conſilio confici, nihil prorſus contrahi cum hominibus ſine colloquio poſſit, omninoque ſermone humana ſocietas conſtet; quis res maximas eſſe confectas, depoſitam agreſtem, & barbaram vitæ feritatem, ſocietatem inter homines initio conſtitutam, leges deſcriptas, urbes conditas ſine eloquentiæ beneficio arbitretur? Idcirco jure [h] Tullius, Auditores, loco, quem explicamus, affirmat, 1
eloquentes fuiſſe, qui homines diſperſos, & in ſilvis ferarum more degentes ad vitæ ſocietatem congregarunt; qui perſuaſerunt, ut ſilvis, & ſolitudine relictâ, urbes ædificarent, frequentarentque, leges imponi ſibi paterentur, judiciis, & jure vellent, non vi, & armis diſceptare; ab injuriis abſtinerent, magiſtratibus obtemperarent, rem publicam non minùs, quàm privatam tuerentur; eloquentiam denique fuiſſe matrem omnis manſuetudinis, æquitatis, humani cultus, morumque laudatorum; quæ a veritate non abhorrere dum conor oſtendere, ſtatim quid mihi objici poſſit, occurrit, Auditores. Dicet quiſpiam: quis tibi dabit eloquentes eſſe potuiſſe eos, qui urbium condendarum, & omnis humani, divinique juris auctores extiterunt? Marcus [i] Antonius eruditiſſimo illo ſæculo, quod Ciceronis ætatem anteceſſit, quodam libello ſcriptum reliquit 2
ſe multos diſertos, eloquentem vidiſſe neminem; ſi qua tempeſtate eloquentiæ ſtudia magnopere colebantur, tot extabant Græcorum rhetorum monumenta pulcherrima, & omni dicendi laude referτiſſima; ingeniis florentiſſimis cum Græcia, & Aſia, tum Roma, & Latium, & tota Italia abundabant, florebant litteræ, florebant artes, quæ ad ſummum gloriæ faſtigium pervenerant, nemo fuit eloquens; putaſne

rudi

[a] Libanius Sophiſta. [b] Xenoph. libr. 5. Memorabil. ſive de Adminiſtr. Domeſtic. [c] Vitruv. libr. 2. cap. 1. [d] Pomponius Mela de Situ Orbis libr. 2. cap. 1. & Herodotus libr. 4. cap. 46. [e] Strabo libr. 16. [f] Idem Strabo libr. 17. [g] Cicer. de Orator. libr. 1. [h] Cicer. ibid. & Rhetoric. libr. 1. in princip.. & Oration. pro Sextio. [i] Marc. Anton. apud Cicer. de Orator. libr. 1. & apud Quintilian. Inſt. Orat. libr. 8. in Procem.

rudi illo ſæculo, quo homines glande ve-
ſcebantur, & antra pro domibus habue-
runt, quemquam eloquentem eſſe potuiſ-
ſe? an neſcis rem eſſe non admodum ve-
tuſtam eloquentiam? Antiphontem [a] fe-
runt, qui Socratis ætate floruit inſignis o-
rator, primum orationes ſuas edidiſſe; an-
te nemo extiterat, cujus ſcripta vetuſtatem
ferre poſſent; eumdem putant dicendi
præcepta principem conſcripſiſſe; quàm
laudem [b] alii Coracis, & Tiſiæ eſſe volue-
runt. Itaque conſtat, qua ætate ceteræ fa-
3 cultates pæne perfectæ habebantur, artem
dicendi nondum fuiſſe inchoatam; ſed ut
concedamus rhetores eſſe longè vetuſtio-
res, ne injuriam faciamus [c] Homero, qui
Menelaum, & Neſtorem, & Ulyſſem tro-
janis temporibus tradit eloquentiâ præſti-
tiſſe; quis concedet, antequam agreſtis, &
fera vivendi ratio abdicaretur, inter illos
homines, ut ait Æſchylus,

Fruſtra videbant qui videntes omnia,
Nec audientes audiebant, his pares,
Similesque, quæ cernuntur in ſomnis, erant,

fuiſſe nonnullos, qui animos movere di-
cendo poſſent, qui comptâ oratione ute-
rentur, qui ſcirent, quibus rebus mentes
flecterentur? non ergo eloquentium ora-
tione commoti homines in urbes immigra-
runt, ac priſtinam vitæ conſuetudinem im-
manem ſanè, ac barbaram reliquerunt.
4 Hæc dici poſſe contra Ciceronem non ſum
neſcius, qui putat eloquentiæ beneficio
Mortales ab immanitate morum ad man-
ſuetudinem, humanitatemque eſſe deductos;
ſed animadvertendum eſt id, quod ait Quin-
tilianus [d], in dicendo multum valere na-
turam; in aliis artibus, qui neſcit artem,
nihil conari poteſt, nec multum ingenio
adjuvatur; in hac facultate eloquentiæ
præſtant opera etiam, qui eloquentiæ ſtu-
dia non attigerunt. Quod oſtenditur exem-
plo earum gentium, quæ quum tam barba-
ræ eſſent, ut nullas urbes haberent, ſed
incertis ſedibus vagarentur; tamen [e] Quin-
tilianus teſtatur miſiſſe legatos, qui appo-
ſitè dicerent ad perſuadendum. Hujus gene-
ris oratores fuere priſci illi Romani, qui
plerumque doctrinâ deſtituti multum di-
cendo potuerunt; ut [f] Menenius Agrippa,
qui plebem ſeceſſione factâ in Aventinum,
vel in Sacrum montem a Patribus diſſiden-
tem unâ oratione Patribus reconciliavit;
& [g] Appius Cæcus, qui Romanos a pace
cum Pyrrho Rege faciendâ dicendo deter-
ruit; & Cethegus, quem nunquam ſua-
dæ medullam, & florem illibatum Ennius
appellaſſet [h], niſi eloquentiâ præſtitiſſet.
Quo probè conſtituto, quis neget tanto
intervallo temporis exiſtere potuiſſe ali- 5
quot homines ingenio pæne divino; qui
licèt expertes doctrinæ, naturâ tamen eſ-
ſent eloquentes, poſſentque animos de-
linire, poſſent flectere, poſſent ad hone-
ſti cupiditatem excitare? hos Tullius aſ-
ſeverat auctores fuiſſe feritatis exuendæ,
urbium ſtatuendarum, & civilis, huma-
næque vitæ conſectandæ; qui, ſi orato-
res tantummodo illi ſunt appellandi, qui
politiſſimam eruditionem, eximiamque re-
rum ſcientiam, & doctrinæ copiam cum
omni dicendi lepore, & ſuavitate, & vi,
& orationis ubertate conjunxerunt; quales
apud Græcos Demoſthenes, & Hyperides,
apud Latinos Cicero, & pauciſſimi alii ex-
titere, certè non fuerunt oratores; ſin au-
tem oratores nuncupemus eos, qui excel-
lentius, quàm ceteri, quod in rem eſt om-
nium excogitare prudenter, & eloqui co-
pioſè cogitata poſſunt, enimvero illi ora-
tores habendi; neque enim ſine magnâ
dicendi vi feræ, & agreſti multitudini per-
ſuadere potuiſſent, ut ſe ab effuſâ, effre-
nataque licentiâ revocarent; nec docere
vulgus imperitum, quàm longè juſtitia in-
juſtitiæ, immanitati manſuetudo, humani-
tas feritati, jus injuriæ, ſolitudini ſocietas
antecellat. Hæc ut perſuaderentur homi-
nibus, non opus fuit qualibet oratione; 6
ſed eâ, quæ influeret in animos, quæ mol-
liret eorum duritiem, demulceret aſperi-
tatem, flecteret contumaciam, inſcitiam
condoceſaceret, ſtuporem, ignaviamque
in ſolertiam converteret. Neque enim cum
manſuetis, & mitibus, ſed cum efferatis;
non cum doctis, ſed cum his, in quibus
vix ullum veſtigium rationis extabat, age-
batur; nec de levi re agebatur, ſed de to-
tâ vitâ commutandâ, imponendus erat ex-
legi multitudini legum metus, licentia vul-
gi coërcenda, diſcordes animi ad ſocieta-
tem vitæ contrahendi; fidentes viribus,
& omnibus imperare aſſueti eò manſuetu-
dinis deducendi, ut imbecillioribus obtem-
perarent. Hæc autem ſiquis confici putat 7
ſine magnâ eloquentiæ vi potuiſſe, vehe-
menter errat; ſi omnes, quotquot extant,
evolvamus hiſtorias, nullam legem latam
in ullo libero populo reperiemus, quin eam
ſuaſerit aliquis magnæ apud multitudinem
aucto-

[a] Plat. in Menexen. & Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 3. cap. 1. [b] Quintilian. ibid. & Cicer. de Claris Oratorib. [c] Homer. in Iliad. [d] Quintilian. Inſt. Orat. libr. 2 cap. 19. ex Ciceron. libr. 1. de Oratore & Orat pro Archia, & ex Platone in Phædr. [e] Idem Quintilian. Inſtitut. Orat. libr. 3. cap. 2. [f] Tit. Liv. libr. 2. decad. 1. [g] Plutarch. in Vitâ Pyrrhi, Valer. Max. libr. 8. cap. 14. § 6. L. Florus libr. 1. cap. 18. Cicer. in Caton. majore, Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 35. & Ovid. Faſtor. libr. 6. [h] Ennius libr. 9. Annal. apud Cicer. in Bruto, & apud Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 11. cap. 3. & A. Gell. libr. 12. cap. 2.

auctoritatis, & non indiſertus; nonne ſtultum eſt credere omnes leges, quæ ad vitæ ſocietatem pertinent, ferri ſine eloquentis alicujus oratione potuiſſe? Nullum negotium, ut initio diximus, geritur, quin prius multi ultro, citroque ſermones habeantur; & qui ſunt ad eloquendum aptiores, magis idonei ad conficienda negotia exiſtimantur; quis maximum omnium, quæ geſta ſunt unquam, negotium a tacentibus, aut indiſertis confectum, & totius vitæ converſionem eſſe factam ſine cujuſquam eloquio arbitretur?

DISSERTATIO XXXII.

Ejuſdem argumenti.

Refellitur Quintilianus, dum reprehendit Ciceronem, qui eloquentes fuiſſe urbium conditores affirmat. Plerique legumlatores ſe Dei alicujus conſilio leges ferre ſimularunt. Orpheus feras leniſſe, extruxiſſe Amphion lyræ cantu Thebarum muros dicuntur, quia eloquentiâ homines agreſtes ad manſuetudinem revocarunt, perſuaſeruntque urbes condere.

AB eloquentibus viris delinitum humanum genus, quod in ſilvis antea diſperſum ferarum more vivebat, ſeſe certis legibus adſtrinxiſſe, conſtituiſſe civitates, artes inveniſſe, feramque, & inhumanam, & agreſtem vitæ rationem eſſe deteſtatum [a] Tullius in loco, quem illuſtrabamus, affirmat; & nos ejus veſtigiis inſiſtentes oſtendimus a veritate non abhorrere; hodie libet, Auditores, pauliſper adhuc in eodem argumento verſari; ſed
1 ante, nequid, quod ad hunc locum pertineat, omittamus, mihi Cicero a Quintiliani calumniâ eſt vindicandus, qui libro tertio capite ſecundo Ciceronem reprehendit his verbis: *Cicero quidem initium orandi conditoribus urbium, ac legumlatoribus dedit, in quibus fuiſſe vim dicendi neceſſe eſt; cur tamen hanc primam originem putet, non video, quum ſint adhuc quædam vagæ, & ſine urbibus, ac legibus gentes; & tamen, qui ſunt in his nati, & legationibus funguntur, & accuſent aliqua, ac defendant, & denique alium alio meliùs loqui credant.* Sed vir alioquin doctiſſimus, & diſertiſſimus, ut [b] Terentii
verbis utar, facit intelligendo, ut nihil 2
intelligat; non enim Cicero vult ſtudium, quo ſapientes viri urbium, & legum condendarum tenebantur, fuiſſe cauſam eloquentiæ, & ingenia ad bene dicendum acuiſſe; ſed contra, cauſam legum ferendarum, & conſtituendarum civitatum fuiſſe nonnullorum eloquentiam; quæ homines diſperſos congregavit, diſſidentes conjunxit, efferatos mitigavit. Non enim illi, quicumque fuerunt auctores tanti boni, ut urbes conderent, & leges ferrent eloquentiam ſibi compararunt; ſed quum haberent inſitam a naturâ dicendi facultatem, eâ ſunt uſi ad hominum mores componendos; & hoc eſt, quod Tullius aſſeverat Nec exempla nationum pertimeſcit, quæ quum legibus carerent, & urbibus, oratores habuerunt; ultro quippe fatetur, ubique gentium fuiſſe homines, qui naturâ eſſent aliis magis idonei ad eloquendum. Quamquam ſi Tullius originem eloquentiæ fuiſſe ductam a conditoribus urbium, & legumlatoribus affirmaret, exemplis, quibus utitur Quintilianus, non refelleretur; nam potuit apud alias gentes alia eſſe origo dicendi facultatis; ſed de Quintiliano ſatis; nunc ad inceptum revertamur. Profectò
non poſſumus, Auditores, hiſtoriâ teſte co- 3
gnoſcere, qua arte vetuſtiſſimi illi ſapientes homines ab omni humanitate abhorrentes, ſolutos omni lege manſueſecerint, & legum vinculis adſtrinxerint; ea quippe tempora ſepulta ſunt tenebris vetuſtatis, quia hiſtoriæ luce caruerunt; ſed ſi ex his quæ ſando accepimus, conjecturam capere licet obſcurorum, non aliâ, quàm dicendi, facultate rem tantam eos conſequutos intelligemus. Minos, qui [c] Cretenſibus leges tulit, ſe Jovis [d] conſilio uti, cum Jove in antro Dyctæo congredi, & colloquia ſerere ſimulavit; quæro quantâ arte dicendi opus fuerit, ut populis id perſuaderet; quo non perſuaſo ſuarum legum vilis auctoritas haberetur? Eodem modo
Numa Pompilius, qui populum Romanum 4
a belli ſtudiis ad divini Numinis cultum, religionemque convertit, ſibi cum Ægeriâ Deâ [e] congreſſus eſſe multitudini perſuaſit; quæro num rem tantam tacitus, & ſine ſummo artificio dicendi probare potuerit? Licet idem dicere de ceteris legumlatoribus; omnes enim ad aliquem Deum ſuarum legum inventa retulerunt; omnes creditum eſt Deorum ſermonibus intereſſe.

---

[a] Cicero de Oratore libr. 1. [b] Terentius in Andriâ in Prologo. [c] Ariſtotel. Politic libr. 7. cap. 10. Strabo libr. 16. at Diodor. Siculus libr. 4. pagin. 183. Rhadamanthū leges Cretenſibus tuliſſe tradit. [d] Plato in Minoë, Strabo libr. 16. de Syriâ, Clemens Alexandrinus Stromat. libro primo, & Valerius Maximus libr. 1. cap. 3. [e] Vide Diſſertat. IX. in Liv. num. 7.

ſe. Lycurgus [a], qui ſeveriſſimas leges Spartanis condidit, quum populi detrectantis accipere leges ſeditionibus jactaretur, quoties opus habuit eloquentiâ, qua placaret multitudinem concitatam, & ad obſequium legum compelleret? Cujus una concio inſignis maximè memoratur, qua magna in Spartanis animorum effecta mutatio eſt; oſtendit enim omnium cladium, quas a Meſſeniis, quibuſcum bellum gerebant, accepiſſent, cauſam eſſe morum pravitatem, & corruptam diſciplinam; fortes viros non naſci, ſed fieri educatione, & ſeveritate legum; quæ tantopere Lacedæmonios commovit oratio, ut eas leges ferri paterentur, quibus duriſſima vitæ conditio ſibi præſcribebatur. Mitto ceteros legumlatores, quos
5 probare poſſem omnes multum dicendo profeciſſe; quod ſi hi de quibus aliquid audivimus, hac arte ſunt uſi, eadem uſos eſſe credendum eſt eos, qui primi homines congregarunt, primi urbes condiderunt, primi legum fuerunt, & vitæ civilis repertores; atque eo magis, quòd his erant animi ferociores, magiſque indomiti, legibus inſueti, non experti juris, & ſocietatis humanæ, leniendi, flectendi, moderandi, coërcendi. Jure igitur Tullius [b] hanc eloquentiæ laudem tribuit, quòd prima homines in urbes congregarit, prima leges dederit congregatis; jure omnem ſocietatem humanam eloquentibus acceptam referri putat oportere. Id autem eſſe veritati con-
6 ſentaneum non ſolùm affirmante Cicerone cognoſcitur, ſed etiam aliis Auctoribus; nam [c] Iſocrates ait: ἐγγενομένου δ' ἡμῖν τοῦ πείθειν ἀλλήλους, ϗ δηλοῦν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς περὶ ὧν ἂν βουληθῶμεν, οὐ μόνον τοῦ θηριωδῶς ζῆν ἀπηλλάγημεν, ἀλλὰ ϗ πόλεις οἰκίσαμεν, ϗ νόμους ἐθέμεθα, ϗ τέχνας εὕρομεν, ϗ σχεδὸν ἅπαντα τὰ δι' ἡμῶν μεμηχανημένα λόγος ἐστὶν ἡμῖν ὁ συγκατασκευάσας: quæ verba ſic vertimus: *inſitâ verò nobis vi perſuadendi, declarandique inter nos, quæ volumus, non modò ferâ, immanique vitâ liberati ſumus; verùm & urbes condidimus, & leges poſuimus, & artes invenimus, & omnia ferè, quæ moliti ſumus, oratio nobis machinata eſt.* Eadem ferè ſententia eſt
7 apud [d] Quintilianum, qui ſic ait: *equidem nec urbium conditores reor aliter effecturos fuiſſe, ut vaga illa multitudo coiret in populos, niſi doctâ voce commota; nec legum repertores ſine ſummâ vi orandi conſequutos, ut ſe ipſi homines ad ſervitutem juris adſtringerent;* & Horatius huc ea, quæ de Orpheo traduntur, putat [e] pertinere:

Silveſtres, inquit, *homines ſacer, interpreſque Deorum*
Cædibus, & victu fœdo deterruit Orpheus;
Dictus ob hoc lenire tigres, rabidoſque leones.

Nec [f] aliò trahunt ea, quæ de Amphione memorantur; quem lyræ cantu [g] ferunt muros Thebarum extruxiſſe; de quo egregiè [h] Apollonius fabulatur, qui tradit Amphionem, Zethumque fratres aggreſſos Thebas condere; ſed Zethum ferendo humeris ſaxa improbo labore parum promoviſſe; Amphionem contra pulſis fidibus ſponte venientes lapides in muri membra coire nullo labore majore cum effectu coëgiſſe. Quibus admonemur in condendis urbibus plus eloquentiam, quàm cujuſquam operam, aut laborem profeciſſe; neque enim lyrâ moveri ſaxa poſſunt, ſed homines eloquio flecti, leniri, mitigari.

DISSERTATIO XXXIII.

Qua oſtenditur urbibus conſtitutis oratorum eloquentiam ſaluti fuiſſe Rebuſpublicis.

Oratorem perfectum bonum virum eſſe oportet; & ſi multi oratores Reipublicæ nocuerunt, perfecti oratoris munus non ſunt exequuti. Xenocratem, quum teſtimonium dixiſſet, populus jurare noluit. Lacedæmonii, quum improbus quidam utile Reipublicæ conſilium attuliſſet, eandem illam ſententiam virum bonum dicere coëgerunt.

QUod de imperio [i] Salluſtius dixit; imperium iiſdem artibus retineri, quibus initio partum eſt; id ad alias quoque res videtur eſſe transferendum; omnes quippe res iiſdem aluntur, & conſervantur, quibus a principio ſunt procreatæ. Exempla paſſim occurrunt, Auditores; ſtu-
dio rerum ſcientiâ comparatur, eodem ſtu- 1
dio rerum ſcientia retinetur; ſimilitudo morum optimorum amicitias jungit, eadem ſimilitudine amicitia continetur; virtute magnum gloriæ decus paritur, virtute magnum decus conſervatur. Mutua utilitas plerumque contrahit homines ad ſocietatem; tolle mutuam utilitatem, pleræque homi-

[a] Plutarch. in Vitâ Lycurg. Clemens Alexandrinus Stromat. libr. 1. Valerius Maximus libr. 1. cap. 3. [b] Cicer. de Orat libr. 1. [c] Iſocrat. in Panathen. [d] Quintil. Inſt. Orat. libr. 2. cap. 16. [e] Hor. in Arte Poëtic. [f] Horat ibid. [g] Horat. libr. 3. Od. 11. Homer. Odyſſ. μ. Propert. libr. 3. El. 2. Stat. Thebaid. libr 1. 2. 7. & 8. & libr. 3. Silv. in Hercule Surrent. Ovid. libr. 3. de Art. Am. Eurip. in Phœniſs. Apollod. libr. 3. Biblioth. Philoſtrat. in Imaginib. & Nonnus Dionyſ. libr. 5. v. 65. [h] Apollon. Rhod. Argonaut. libr. 1. v. 735. [i] Salluſt. de Bello Catilin. in princip.

hominum ſocietates dirimentur: boni ſpecie cupiditas in animo excitatur; tolle boni ſpeciem, tolletur ex animo cupiditas omnis: ex elementis principia conſtant, quibus gignimur; ex elementis alimenta, quibus nutrimur, & ſuſtentamur: ex humoris, caloriſque temperie naſcuntur omnia; ſublatâ temperie omnia occidant, & interimantur, neceſſe eſt: nihil denique vel in vitâ reperias, vel in rerum naturâ, quod non iisdem conſervetur, quibus initio conflatum, partum, procreatumque eſt. Quum igitur ab eloquentiâ profectum ſit principium urbium condendarum, & jungendæ ſocietatis humanæ, quemadmodum Tullius [a] aſſeverat, & nos ejus veſtigiis inſiſtentes oſtendimus, ab eloquentiâ ducendæ ſunt cauſæ, & urbium conſervandarum, & Reipublicæ rectè adminiſtrandæ; ideo Tullius [b] ait; *ſic enim ſtatuo perfecti oratoris moderatione, & ſapientiâ non ſolùm ipſius dignitatem, ſed & privatorum plurimorum, & univerſæ Reipublicæ ſalutem maximè contineri*; de quibus Ciceronis verbis hodierno die mihi diſſerendum eſt. Nec mirum
2 videri debet, Auditores, ſi noſter Auctor & ſalutem publicam, & felicitatem ab oratoris perfecti ſapientiâ proficiſci confirmavit; neque enim id quemlibet oratorem præſtare dixit, ſed perfectum, & omnibus numeris abſolutum. Perſectus autem orator, niſi bonus vir eſſe non poteſt; teſtatur id ille [c] Cato, cujus dicta oraculi pondus habere judicantur; qui definit oratorem virum bonum dicendi peritum; & Quinctilianus [d] argumentis haudquaquam levibus, & contemnendis probat oratorem omni laude cumulatum eſſe non poſſe, niſi cunctis virtutibus præſtet; & Stoici ſapientem [e] dumtaxat eloquentem futurum affirmarunt. Et profectò ſi talis eſſe debet orator, ut ſit aptus ad fidem faciendam, quis neget virum bonum eſſe oportere? nam morum gravitas, vitæ conſtantia, integritas, candor, fides magnum pondus addunt orationi; nec ejus dictis creditur, cujus facta improbantur. Xenocrates quum
3 teſtimonium [f] dixiſſet, & ad aram de more juraturus accederet, populus Athenienſis univerſus reclamavit; quum videri nollet graviſſimi hominis dicto ſine jurejurando non credidiſſe. Quum Metelli [g] tabulæ in judicio proferrentur, in quo Metellus repetundarum arceſſebatur, judices omnes ora averterunt, ne de Metelli fide dubitare viderentur. Quero, ſi Xenocrates, aut Metellus ad cauſas orandas acceſſiſſent, eſſent ne magis idonei ad perſuadendum, quàm quivis alius, qui pari eloquentiâ præditus, non parem auctoritatem ad dicendum attuliſſet; quum alteri plus injurato, quàm aliis juratis fidei haberetur; alterum, ne reum quidem ſuâ cauſâ poſſe mentiri graviſſimi viri judicarint? Eſt igitur vitæ gravitas oratori magno adjumento ad perſuadendum, & ideo perfecto oratori neceſſaria; nam malis non libenter habemus
fidem; Lacedæmonii [h] certè, quum quidam 4
vir improbus utile Reipublicæ conſilium attuliſſet; ne malo viro credere viderentur, eandem illam ſententiam virum bonum dicere coëgerunt. Quid ergo eloquentia ſine moribus prodeſt; quum malis etiam vera dicentibus fides non habeatur? dignitas oris, concinnus corporis motus, canora vox in oratore requiritur; honeſtas vitæ, pulchritudo virtutis, animi motus temperati, concentuſque virtutum non requirentur? quomodo poterit orator eſſe gravis auctor publici conſilii, cujus levitas improbatur? Cicero, omneſque rhetores præcipiunt ita orationem componendam, ita verbis, & ſententiis utendum, ut mores eluceant oratoris mites, manſueti, moderati, ab injuriâ abhorrentes, ab iracundiâ, a fraudibus alieni; ut vita probetur oratoris, ut innocentia, & fides in omni ſermonis parte ſe prodat; id quomodo vir non bonus conſequetur, quum facta a dictis diſcrepent, & vitæ turpitudine honeſta oratio redarguatur? non igitur, niſi vir bonus fuerit, orator eſt aptus ad exequen-
dum ſuum munus. Quo probè conſtituto, 5
conſentaneum eſt nullius artificis ingenium tantum Reipublicæ, quantum oratoris, profuturum; nam ſi vir bonus, & prudens orator, profectò ſuis civibus, Patriæque ſuæ utilis eſſe volet, & ſalutaris; poterit autem, quum eloquentiæ armis, atque prudentiæ ſit ſemper inſtructus; quæ duæ res & felicem conſervare Rempublicam poſſunt, & miſeram, atque afflictam ſublevare; nam prudentia, quod eſt optimum factu, videt, eloquentia multitudini perſuadet. Quare ſine causâ [i] Scævola paulo poſt orationem Craſſi refellit; quum dicat multo plures calamitates, quàm commoda, per eloquentiſſimos viros invectas Rebuſpublicis; neque enim aut [l] Cleon ille, qui plurimum Athenienſium Reipublicæ

[a] Cicer. de Orat. l. 1. & Rhetoric. ſive Invent. libr. itid. 1. & Oratione pro Sextio. [b] Cicer. libr. 1. de Orator. [c] Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 12. cap. 1. [d] Quintilian. ibid. [e] Cicer. de Orat. libr. 3. [f] Cicer. ad Atticum Epiſt. 13. libr. 1. & pro Balbo, Diog. Laërt. libr. 4. ſegm. 7. in Vit. Xenocratis, Val. Max. libr. 2. cap. 5. §. ultim. [g] Cic. ibid. libr. 1. Epiſtol. 13. [h] Plutarch. in libro de Præceptis gerendæ Reipubl. circa princ. [i] Apud Cicer. de Oratore libr. 1. [l] Ariſtophan. in Equitib. & ejus Scholiaſt. ibid. Plutarch. in Vit. Niciæ, Thucyd. libr. 4. & 5. Hiſtor. & D. Auguſtinus de Civitate Dei libr. 1. cap. 9.

blicæ nocuit; aut [a] Alcibiades quum mul-
6 titudini perſuaſit, ut bellum Siculis in-
ferret eâ tempeſtate, qua propinquo, pe-
riculoſoque bello civitas implicita vix o-
pes Lacedæmoniorum ſuſtinebat; aut Æſ-
chines [b] quum Rempublicam Philippo pe-
cuniâ corruptus prodebat, & populo te-
nebras offundebat, quò Macedonum ar-
ma Thraciæ oppidis potiri ſineret; aut [c]
quum Antiphon quadringentos tyran-
nos impoſuit Patriæ; aut Demades quum
non ſatis habebat Atticas opes, ut ait Plu-
tarchus [d], in ventrem congerere; ſed etiam
Macedonum aurum cum clade Reipublicæ
appetebat; aut Dinarchus [e] quum Muni-
chiam Macedonibus, & Caſſandro tradidit;
aut [f] Demoſthenes ipſe, ſi Perſarum aurum
utilitati Patriæ antepoſuit (quod de tanto
viro credendum non [g] videtur) perfecti
oratoris munus exequuti ſunt; quum vi-
ri boni non fuerint; perfectus autem orator
vir bonus intelligatur.

DISSERTATIO XXXIV.

De eodem dicto Ciceronis.

Omnia, quæ ad ſalutem inventa ſunt, vitio hominum in perniciem convertuntur; ſic medicinâ, religione, ceteriſque bonis abutuntur homines. Plato dicendi facultatem arti culinariæ comparavit, quæ non quod ſaluberrimum, ſed, quod jucundiſſimum, parat.

OMnia, quæcunque Mortales ad
ſalutem humani generis inve-
nerunt, interdum ad perniciem
convertuntur; qui primi fer-
rum, & arma repererunt, homi-
nes, non adversùs hominem, ſed adversùs
incurſus ferarum armare voluerunt; at a-
varitia, & libido, & furor, & immanitas
1 abuſa eſt armis ad tutamen noſtri corporis
excogitatis tam crudeliter, ut inventum
ſalutare, dedecus repertori, non gloriam
attuliſſe videatur. Hinc elegiacus [h] Poëta
dixit:

Quis fuit horrendos, primus qui protulit
enſes?
Quàm ferus, & verè ferreus ille fuit!
Tunc cædes hominum generi, tum prælia na-
ta,
Tunc brevior diræ mortis aperta via eſt.
At nihil ille miſer meruit; nos ad mala no-
ſtra
Vertimus, in ſævas quod dedit ille feras.

Medicinam quis neget ad tuendam, reſtitu-
endamque ſalutem eſſe prolatam? ideo ejus
inventionem ad Deos immortales [i] Anti-
qui retulerunt, quia nihil ſalubrius eſſe
videbatur; at quot in rationem Libitinæ
venerunt vel propter inſcitiam, vel pro-
pter ambitionem, vel avaritiam, vel ſcelus
Medicorum? Hinc [l] illa infelicis monu-
menti inſcriptio, ſe turbâ Medicorum occi-
diſſe: hinc venena, & ut cum [m] Plinio
loquar, inſidiæ teſtamentorum, morteſque
Regum; quos nemo impuniùs, quàm Me-
dici, poteſt enecare: hinc pernicies mo-
rum promanavit aliquando tam certa, ut
Plinius [n] non aliunde majorem proveniſſe
pronunciarit; & [o] Cato vaticinetur Græ-
ciam omnia, quum ſuos Medicos miſerit,
corrupturam. Et quid in ſingulis diutiùs
immoror, Auditores? nihil eſt tam ſan- 2
ctum, nihil tam utile Reipublicæ, quod
non obeſſe moribus, quod pernicioſum
eſſe non poſſit. Religionis obtentu ho-
mines quàm multa peccant? ſtudium co-
gnitionis interdum inſtruit ad fraudem, a-
ſtutiam, non armat ad juvandos Mortales
ſapientiâ; in tyrannidem regia poteſtas con-
vertitur, in paucorum ſævum dominatum
optimatum clemens, & juſta moderatio;
neque tamen, quæ ſunt inventa ſalutariter,
deſinunt haberi ſalutaria; nec mentitur il-
le, qui armorum ſcientiam, aut medici-
nam, aut religionem, aut ſtudium ſapien-
tiæ, aut quamlibet regendarum civitatum
rationem affirmat eſſe cauſam utilitatum
in Republicâ maximarum; quia licèt his
improbi ad perniciem abutantur, a bonis,
cujus causâ ſunt excogitata, ad ſalutem di-
riguntur. Non igitur [p] Tullius aberrat a 3
veritate, quum aſſeverat perfecti oratoria
moderatione, & ſapientiâ cum privatorum
plurimorum, tum univerſæ Reipublicæ ſa-
lutem maximè contineri. Nam quamquam
multi oratores multas civitatibus clades at-
tulerunt; tamen quum inventa ſit eloquen-
tia ad Rempublicam [q] conſervandam, non
evertendam, & quotieſcumque bonis con-
tigit, & ſalus, & felicitas ab eâ proficiſca-
tur,

[a] Plutarch. in Vit. Alcibiad. & Corn. Nep. in Vitâ ejusd. & Thucydid Hiſtor. libr. 5. [b] Photius in Bibliothec. cod. 264. Demoſthen. de Fals. Legat. prope med. & de Coron. in princip. ferè, Lucian. in Dialog. de Paraſit. circa med. [c] Plutarchus in Vit. X. Rhetor. cap. 1. Thucyd. libr. 8. Hiſt. & Photius in Biblioth. cod. 259. [d] Idem Plutarch. de Cupidit. Divitiar. in Vit. Phocionis, & Demoſthenis in fine. [e] Phot. in Bibliothec. cod. 267.

[f] Plutarch. in Vitâ Demoſthen. & Ciceronis, & Photius in Biblioth. cod. 265. [g] Quintilian. libr. 12. cap. 1. [h] Tibull. in Eleg. 11. & ultim. libr. 1. [i] Clem. Alexandr. libr. 1. Strom. & Plinius libro 29. cap. 1. [l] Plinius libro, & cap. eod. [m] Idem ibid. [n] Idem Plin. eod. loc. [o] Cato apud eundem Plin. ibid. [p] Cic. de Oratore libr. 1. [q] Plutarch. de Precept. gerend. Reipubl.

tur, bonorum mater, non malorum haben-
da eſt eloquentia. Ideo [a] Cicero non quem-
libet oratorem, ſed perfectum affirmat eſ-
ſe Reipublicæ ſalutarem; quis perfectus
orator, niſi ſit omni virtute cumulatus,
nemo eſſe poteſt; ut nos oſtendimus he-
ſterno die, & veritas ipſa clamat. Quod,
ut verum fatear, magnopere defuit non-
nullis oratoribus Græcis, idcirco rheto-
rum nomen odioſum bonis; teſtatur id
Ariſtophanes, qui rhetores cum ſacrilegis,
& ſycophantis [b] recenſet:

Ἕτεροι δ', inquit, *ἐπλύτων ἱερόσυλοι ῥήτορες,*
Καὶ συκοφάνται, ϗ πονηροί ......

Sed hic poëta comicus, & oſor etiam præ-
4 ſtantium virorum; Demoſthenes autem &
ipſe orator multis locis queritur oratorum
ingeniis Rempublicam peſſumdari; qui
non, quod civitati expediret, dicerent, ſed
quod illis, a quibus pecuniam acceperant.
Idem ſæpe teſtatur oratores ad voluntatem
loqui multitudinis, nec utiliſſima quæque,
& honeſtiſſima, ſed populo maximè acce-
pta, quamvis turpia, & indecora, ſuadere;
& [c] Euripides eoſdem oratores exagitat in
Hecubâ, & ingratos appellat his verbis:

Ἀχάριςον ὑμῶν σπέρμ', ὅσοι δημηγόρυς
Ζηλοῦτε τιμάς, μηδὲ γινώσκοισθέ μοι,
Οἱ τὺς φίλους βλάπτοντες ὐ φροντίζετε,
Ἣν τοῖσι πολλοῖς πρὸς χάριν λέγητέ τι.

De hoc genere rhetorum loquitur in Gor-
5 gia Plato, quum dicendi facultatem culina-
riæ arti comparat; quod quemadmodum
hæc non quod corpori ſaluberrimum, ſed
quod jucundiſſimum, parat, quum in
corporis curâ verſetur; ſic illa non quod
utiliſſimum Reipublicæ, ſed quod vulgo
gratiſſimum, ſpectet, quum Reipublicæ cu-
ram profiteatur. Degeneraverat nimirum
eâ tempeſtate rhetorum genus ab incor-
ruptâ Priſcorum eloquentiâ; & dum pe-
cuniæ congerendæ ſtuderet, nihil ſancti,
nihil penſi habebat; idcirco quum multo-
rum flagitiorum ſibi eſſet conſcium, po-
pulo, quem vindicem metuebat, adulaba-
tur, & tanquam dominum pertimeſcebat.
6 Quapropter [d] facetè Diogenes Cynicus,
ut alia multa, luſit, quum Demoſthenem
ſic eſt cavillatus; verſabatur in cauponâ
Diogenes; fortè illac Demoſthenes præ-
teribat; prætereuntem Diogenes ad ſe vo-
cavit, & ut in cauponam veniret, invita-
vit; quum autem Orator venire recuſa-
ret, quòd puderet virum gravem, & ſuæ
civitatis principem in cauponâ conſpici;
atqui, inquit Philoſophus, nihil eſt, quod
te pudeat; quum dominum tuum haud-
quaquam pudeat in cauponâ commorari.
Quo dicto populum ſignificavit; cui tan-
quam domino rhetores adulabantur; &
idcirco non poterant aliquando non o-
beſſe Reipublicæ; nam quemadmodum Me-
dicus ſi ægroto adulетur, nec ea, quæ ad
valetudinem reſtituendam, ſed ad volupta-
tem pertinent, tradat, non levabit labo-
rantem; ſed morbo vires augebit, exi-
tiique cauſam præbebit alioquin ad ſani-
tatem perventuro; ita qui ad Reipubli-
cæ gubernacula ſedet, ſi multitudini aſſen-
tari, non mederi vitiis ægræ civitatis in
animum ſibi induxerit, non ejus morbos
levabit; ſed cauſam dabit ingraveſcendi,
exitiique maturandi. Jure igitur [e] Plato,
quum hunc morem eſſe rhetorum cerne- 7
ret, oratoriam facultatem ab arte regenda-
rum civitatum tantum voluit diſcrepare,
quantum ab Amico adulatorem, a Medico
coquum, coſmetam a palæſtrico. Sed non
loquebatur vir ille ſapientiſſimus de orato-
re perfecto, quem virum bonum eſſe opor-
tere demonſtravimus; nam eâ tempeſtate,
qua Plato illa ſcribebat, Athenienſes cor-
ruptiſſimâ diſciplinâ utebantur; cujus rei
teſtis eſt ipſe Plato, qui ad Rempublicam
nunquam voluit accedere; quia ſe diffide-
bat ſanare poſſe vitia ægræ civitatis; ob
eamque cauſam mirum non eſt & oratores
a Majorum virtute degeneraſſe; nam que-
madmodum corruptâ corporis univerſi
temperie partes omnes neceſſe eſt ægrota-
re; ita depravatâ totius Reipublicæ diſci-
plinâ conſequens eſt, & oratores, & ma-
giſtratus, & ſenatum, & plebem in magnâ
animi pravitate verſari.

[a] Cicer. libr. 3. de Oratore. [b] Ariſtophan. in Pluto verſ. 30. [c] Euripides in Hecubâ verſ. 255. [d] Ælianus Var. Hiſtor. libr. 9. cap. 29. [e] Plato in Gorgia.

DSSERTATIO XXXV.

Qua Ciceronis idem dictum defenditur.

Orator eſt in civitate, ſicut in animo mens, & ratio. Quamquam Gracchi nimis fortaſſe pervicaces fuerunt in Optimatum cauſâ oppugnandâ; eorum tamen inceptum a boni civis officio non abhorrebat. Conſilium Neſtoris tanti fecit Agamemnon, ut ſi alios decem ei ſimiles haberet, ſe facilè Trojam conſideret everſurum. Ulyſſem ſolum urbium populatorem Homerus appellat, quia magis ejus ſapientiâ, quam aliorum armis urbes caperentur. Pericles quum Athenas ditiſſimas effeciſſet, ne nummo quidem auxit rem familiarem; & quum totum diem conviciatorem patientiſſimè pertuliſſet, noctu famulum miſit, qui cum lumine domum eum reduceret. Phocionem orationum ſuarum ſecurim Demoſthenes dicebat.

QUum Ciceronis locum [a] explica-
remus, in quo ſummus ille vir
confirmat & felicitatem, & ſa-
lutem publicam perfecti orato-
ris moderatione, & ſapientiâ
maximè contineri; diximus oratorem per-
fectum eſſe non poſſe, niſi eum, qui cun-
ctis virtutibus antecellat; idcirco ſi qui-
dam oratores Patriæ obfuerunt, non eſſe
Ciceronis dictum repudiandum; illos quip-
pe non fuiſſe perfectos oratores, quum mo-
rum probitate caruerint. Hac occaſione
ſumptâ rhetores ab illâ, quæ requiritur in
oratore perfecto, vitæ integritate longiſſi-
mè abfuiſſe confirmavimus; ob eamque
cauſam multitudini, quam criminum ſuo-
rum, & ſcelerum, & vindicem reformida-
bant, turpiter eſſe adulatos; & populum
tanquam dominum, & judicem ſuſpexiſſe,
quod perverſiſſimum eſt. Nam orator eſſe
1 debet auctor publici conſilii; debet eſſe re-
ctor multitudinis, & moderator, & eun-
dem obtinet in civitate locum, quem in
animo mens, & ratio; ſicut ergo ratio
quum non imperat, ſed famulatur cupidi-
tatibus, neceſſe eſt, magna animi perverſitas
conſequatur; ita quum orator, quem re-
ctorem eſſe oportebat civitatis, quem in-
conſultos, cæcoſque populi motus mo-
derari, & impetus coërcere, vulgo famula-
retur, vulgi libidini inſerviret, & non re-
geret, ſed regeretur; neceſſariò & ipſe
peſſumdabatur, & Reipublicæ magnas cla-
des afferebat. Sed non hominum vitia ſunt
in res ipſas transferenda, neque artificium
accuſandum, ſiquid artifex peccat; quare
Scævola [b], qui Craſſi reſpondet orationi,
non rectè Craſſi dictum redarguit; quum
dicat maximas Rebuſpublicis calamitates
per eloquentiſſimos viros importatas. Non
enim ſi tribunitiis procellis Romana plebs 2
concitata a Patrum auctoritate aliquando
deſcivit; non [c] ſi Tiberius, Cajuſque Grac-
chus, & qui eorum turbulentam Reipubli-
cæ adminiſtrandæ rationem ſequutus [d] eſt
Apulejus, Liviuſque [e] Druſus eloquentiâ
freti publicæ quieti pernicioſas leges tule-
runt; non ſi Carbo [f] viſus eſt in ſummâ
levitate verſari; aut Sulpicius, & Cotta
meliores partes reliquerunt; aut Quinctus
Cœpio [g] ſenatum oppugnavit; idcirco per-
fectus orator publicæ tranquillitatis ever-
ſor, hoſtis bonorum, Reipublicæ calami-
tas, ambitioſus, turbulentus, inquies de-
bet judicari. Si enim illi Rempublicam
oppugnarunt, a bonis deſciverunt, legum
pernicioſarum auctores fuerunt, in levi
ſunt, & populari ratione verſati; præci-
pua laus illis oratoris defuit, quæ in mo-
rum ſanctitate cernitur. Quamquam [h] Ti- 3
berius Gracchus nimis fortaſſe pervicax
fuerit in Optimatum cauſâ oppugnandâ;
ſed ejus inceptum a boni civis officio non
abhorrebat; nam quum videret agros, quos
Populus Romanus devictis hoſtibus multo
ſanguine, ac ſudore quæſiverat, a paucis
poſſideri, ingenuam plebem inopem, po-
pulumque Orbis terrarum victorem quoti-
die propter inopiam decreſcere, Italiam
ſervitiis compleri, paucorum opes fieri
formidoloſas Reipublicæ, legem tulit, qua
plebs in agri publici a privatis occupati
poſſeſſionem mittebatur; eâ lege quia con-
velli multorum fortunæ, mutari ſtatus Rei-
publicæ videbatur, Tiberio Graccho, ejuſ-
que fratri vehementiſſimè Optimates reſtite-
runt, clariſſimoſque cives & ingenii, do-
ctrinæque laude florentiſſimos trucidarunt.
Ceterùm Gracchorum [i] leges rem putanti
rectiùs, non modò juſtæ, ſed Reipuublicæ 4
ſalutares debebant videri; his enim Italia
frequentabatur, extorquebantur injuſtis do-
minis poſſeſſiones, paucorum opes infrin-
geba-

a Cicero de Oratore libr. 1. b Scævola apud Ciceron. de Oratore libr. 1. c Plutarch. in Vit. Gracchorum, Plinius de Viris Illuſtrib. cap. 64. & 65. & Luc. Florus libr. 3. cap. 13. & 14. d Idem Plinius de Vir. Illuſtr. cap. 73. Appianus Bellor. Civil. libr. 1. Luc. Flor. libr. 3. cap. 16. & Plutarch. in Vit. Marii. e Plinius de Vir. Illuſtrib. cap. 66. & Luc. Flor. libr. 3. cap. 17. f Cicer. de Orator. libr. 1. g Luc. Flor. libr. 3. cap. 17. h Plutarch. in Vitâ Gracchorum. i Plutarch. ibid. Appianus Alexandr. libr. 1. Bell. Civil. Lucius Flor. libr. 3. cap. 4. Hiſtor. Cicer. in Bruto, Div. Auguſtin. de Civitate Dei libr. 3. cap. 24. & Paulus Oroſius libro 5. cap. 8. & 9.

gebantur, ingenua plebs augebatur. Quapropter non omnino verè Scævola ſic [a] ait: *at verò ejus filii diſerti, & omnibus vel naturæ, vel doctrinæ præſidiis ad dicendum parati, quum civitatem vel paterno conſilio, vel avitis armis florentiſſimam accepiſſent, iſtâ præclarâ gubernatrice, ut ais, civitatum eloquentiâ Rempublicam diſſipaverunt.* Non enim florentiſſima ea civitas poterat appellari, in qua plebs nimiùm potentiorum opibus premebatur, ingenuorum multitudo minuebatur, ſervitiorum augeſcebat. Sed utcumque ea ſe res habet, ſententiam, quam defendimus, Gracchorum exempla non la-
5 befactant; non enim talem quærimus oratorem, quales Gracchi fuerunt; ſed virum, qui non magis ingenio, & linguâ, quàm moribus præſtet, quem [b] Homerus ait:

Μύθωντε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων:

quem alter Homerus deſcribit his [c] verbis Virgilius:

Tum pietate gravem, ac meritis ſi fortè virum quem
Conſpexere, ſilent, arrectiſque auribus adſtant;
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

Non ſolùm tribuit eloquentiam oratori, ſed tribuit pietatem, tribuit morum gravitatem, tribuit magnorum in Rempublicam meritorum pondus; non inducit populi quendam adulatorem, ſed rectorem graviſſimum, qui obviam ire audeat furori multitudinis concitatæ. Hujuſmodi fuit [d] o-
6 rator ille Phœnix Achillis præceptor, ille Neſtor, cujus conſilium tanti fecit [e] Agamemnon, ut ſi alios decem haberet Neſtori ſimiles, facilè ſe Trojam conſideret eversurum: hujuſmodi fuit Ulyſſes, quem ſolum urbium populatorem Homerus [f] appellat; quia magis ejus conſilio, & ſapientiâ, quàm aliorum armis urbes caperentur. Et ut ab heroicis temporibus abeamus, talis orator fortaſſe fuit Pericles; quem nunquam [g] Plutarchus Fabio Maximo comparaſſet, ſi eorum rhetorum ſimilis fuiſſet, quos veriùs adulatores, quàm rectores multitudinis poſſumus appellare; Pericles autem [h] tantum abſuit, ut populo aſſentaretur, ut nullos multitudinis impetus pertimeſceret; & non [i] quod concio vellet, Pericles diceret, ſed quod Pericles voluiſſet concio ſibi faciendum judicaret; & verbo populus, re verâ Pericles rerum potiretur. Nec mirum; nam præterquamquod
dicendi facultate ſic excelluit, ut propter 7
eam ſit [l] olympius nominatus, quaſi [m] tonaret, & fulminaret; eâ fuit abſtinentiâ, ut quum [n] annos quadraginta Rempublicam adminiſtraſſet, & Athenas ditiſſimas urbium effeciſſet, ne nummo quidem auxerit rem familiarem; eâ verò manſuetudine, ut quemdam [o] ex improbis viris convicia ſibi ingerentem totum diem pertulerit ſuas res agens, & nihil perturbatus; & quum noctu domum revertentem conviciator maledictis eſſet inſectatus, conviciatorem ſuum, qui cum lumine comitaretur, & reduceret domum, famulum miſerit. Talis etiam orator fuit Phocion, qui [p] quoties ad dicendum ſurrexerat, Demoſthenes ajebat orationum ſuarum ſecurim ſurgere; tanta eſt in gravitate morum auctoritas, tantaque vis ad quidlibet perſuadendum, ut eam ſummus orator ſuſtinere nullo modo poſſet.

DISSERTATIO XXXVI.

De utilitate, quam Rebuſpublicis oratores attulerunt.

Solon inſaniam ſimulavit, & elegiacum carmen recitavit, quo Athenienſes impulit ad abrogandam legem, qua ſanciebatur, ut ſi quis bellum pro Salamine recuperandâ ſuaderet, capite plecteretur; eâ verò abrogatâ Salaminem recuperavit. Themiſtocles ligneum murum, quo ſe includi Athenienſibus præceperat oraculum, naves interpretatus eſt. Romulum, utpote qui inter paſtores adoleverit, omnium diſciplinarum expertem quidam tradiderunt; ſed Plutarchus refert eum Gabiis avi Numitoris curâ bonis artibus inſtitutum.

QUum Scævola, quem [a] Cicero inducit refellentem Craſſi dictum affirmantis Rerumpublicarum ſalutem ab oratoris perfecti ſapientiâ proficiſci, plures eìsdes, quàm commoda civitatibus per diſertiſſimos viros importatas aſſeveret; Scævolæ ſententiam diximus non evertere Craſſi orationem; Craſſum quippe loqui de

[a] Cicero de Oratore libr. 1. [b] Homerus Iliad. ι. v. 443. [c] Virgilius Æneid. libr. 1. [d] Hom. Iliad. ι. verſ. 603. & ρ. verſ. 561. [e] Idem Homer. Iliad. β verſ. 370 [f] Idem Iliad. β. verſ. 278. & κ. v. 363. & Odyſſ. ϑ in princip. & ξ. v. 447. [g] Plutarch. in Vitâ Fabii Maximi in fine. [h] Plutarch. in Vit. Periclis. [i] Thucydid. libr. 2. Hiſtor. pag. 141. Edit. Francofurti. [l] Plutarch. in Vitâ Periclis, Valer. Maxim. libr. 5. cap. ultim. [m] Ariſtophan. in Nubib. Cicer. in Oratore ad Brutum Quintilian. libr. 12. Inſtit. Orator. cap. 10. Plin. libr. 1. Epiſtol. 20. & Plutarch. in Vitâ Periclis. [n] Plutarch. in Vit. Periclis. [o] Plutarch. ibidem. [p] Idem in Vitâ Demoſthenis & Ciceron. [q] Cic. de Oratore libr. 1.

de oratore perfecto, quem virum bonum
1 eſſe oporret; qui verò detrimenta civita-
tibus attulerunt, eos morum probitate ca-
ruiſſe, ob eamque cauſam non fuiſſe per-
fectos oratores; ſed ne videatur orator u-
tilis, & ſalutaris Reipublicæ magis fingi,
quàm uſquam inveniri, & [a] eſſe

Rara avis in terris, nigroque ſimillima cy-
gno;

vel ſapienti Stoicorum ſimilis, quem [b] Stoi-
ci ipſi fatentur, numquam extitiſſe; ho-
dierno die oſtendemus, Auditores, multos
oratores dicendi facultate multum utilita-
tis, & interdum etiam ſalutem Patriæ ſuæ
peperiſſe. Utemur autem exemplis potiſſi-
mùm Athenienſium, & Romanorum; quia
tam Athenæ, quàm Roma, & eloquentiæ
laude præſtiterunt, & exemplis præclariſſi-
mis abundarunt. Et Athenienſes quidem
2 dum Regum, vel tyrannorum imperio re-
gebantur, non multum eloquentibus viris
debuerunt; quia Reges non perſuadendo
cives in ſententiam ſuam adducunt; ſed
nutu, & vi regiâ compellunt ad impera-
ta facienda. Suſpicor tamen [c] Theſeum,
quum Athenienſes pagatim habitantes in
unam urbem contraxit, quæ res magnitu-
dini Athenarum, & potentiæ originem
præbuit, non uſum poteſtate regiâ, ſed
potiùs oratione blandâ cives ad veteres
ſedes relinquendas compuliſſe. Quod ut
credam, facit ingenium Theſei mite, &
manſuetum, & abhorrens ab imperiis vio-
lentis; neque enim, quæ viri fuit huma-
nitas, credibile eſt illum vim afferre popu-
lo, quàm perſuadere maluiſſe, ut dewſereret
natale ſolum, cujus mirâ dulcedine tene-
batur; deſereret locorum Deos, quibus
aſſueverat, & in urbem immigraret; alia
ædificia ſibi faceret, alias ſedes moliretur;
quæ ſi pro imperio coëgiſſet, dura, & in-
toleranda, ſin autem utilitate rei demon-
ſtratâ animos in ſuam ſententiam adduxiſ-
ſet, & factu pulcherrima, & jucunda vi-
derentur. Initium igitur ſuæ magnitudinis
3 civitas Athenienſium acceptum retulit elo-
quentiæ, etiam quum Regum imperio re-
geretur; ſed regio dominatu liberata lon-
gè plura beneficia dicendi peritis homi-
nibus debuit; nam recens adepta liberta-
tem, quum bellum [d] gereret cum Mega-
renſibus pro inſulâ Salamine, quam Mega-
renſes occuparant, & magnas clades ac-
cepiſſet, abſiſtere irrito incepto coacta eſt;
legemque inſuper conſtituit, ut ſiquis im-
poſterum id bellum ſuaderet, capite ple-
cteretur; Solon quum videret Athenien-
ſes ejus inſulæ poſſeſſione dejectos non
poſſe ad magnas opes pervenire, inſaniam
ſimulavit; cujus rei famâ diſſipatâ, quum
Solonem non eſſe comporem mentis per-
crebuiſſet, compoſuit elegiacum carmen,
quo Athenienſes ad bellum inſtaurandum
hortabatur; quod quum abſolviſſet, in pu-
blicum prodiit, & in editum locum quaſi
verba facturus aſcendit, factoque ingenti
hominum concurſu ad Solonem, quem
dementem putabant, audiendum, carmen
recitavit; quo adeo mota eſt multitudo, ut
legem abrogaret, bellumque decerneret;
ita & pœnam inſaniæ ſimulatione vitavit,
& utilitati Patriæ proſpexit; & quod ſua-
ſerat, bellum tantâ felicitate adminiſtra-
vit, ut Athenienſes brevi Salamine poti-
rentur. Quid [e] Themiſtocles? quum Xer-
xes coactis innumerabilibus copiis Græ- 4
ciam invaſiſſet, num Reipublicæ mediocri-
ter profuit dicendo? qui perſuaſit Athe-
nienſibus, ut urbe relictâ naves conſcen-
derent, & oſtendit eò pertinere oraculum,
quod præcipiebat Athenienſibus, ut li-
gneo muro ſe includerent; quod niſi The-
miſtocles perſuaſiſſet, nunquam Athenæ
tantam belli tempeſtatem ferre potuiſſent;
ſed & ipſæ, & Græciæ libertas funditus con-
cidiſſet. Nec minùs univerſæ Græciæ pro-
fuit [f] Ariſtides, quum ſuperato Mardonio,
& trecentis Perſarum millibus deletis, lis
inter Lacedæmonios, & Athenienſes in-
cidiſſet, utriſque contendentibus ſibi pri-
mas eſſe deferendas; quæ res erat Græciæ
vires, quæ concordiâ coaluerant, diſcordiâ
diſſipatura, & Barbaros ad certiſſimam ſpem
victoriæ excitatura, niſi Ariſtides intempe-
ſtivum certamen ſuſtuliſſet; qui Lacedæ-
moniis, & Athenienſibus perſuaſit, ut rem
communi Græcorum judicio permitterent;
qua contentione ſedatâ Græciæ ſalus con-
ſtituta eſt. Jam longum fuerit dicendo per-
ſequi, quantum Periclis [g] eloquentia Rei- 5
publicæ Athenienſium utilitatis attulerit;
rem brevi comprehendam; nunquam feli-
cior, nunquam potentior ea civitas fuit,
quàm quum ejus oratoris moderatione, &
ſapientiâ regebatur; ac [h] ſi Pericle deſun-
cto ejus conſiliis parere voluiſſet, nec mul-
tas res eſſet aggreſſa, quas ne aggrederetur,
vir ille ſuaſerat, nunquam Græciæ princi-
patum amiſiſſet; ſed Spartanis devictis in im-
menſum Imperii fines protuliſſet. Alcibia-
des [i] ipſe, etſi Peloponeſium bellum Niciæ
virtute ſedatum rurſus excitavit, quod fu-
ne-

[a] Juvenal Satyr. 6. v. 164. [b] Seneca Epiſtol. 42. & de Conſtantiâ Sap. cap. 7. Cicer. in Lælio, & libro 4. Academic Quæſt. Plutarch. de Repugn. Stoicor. & Quintil. libr. 12. cap. 1. [c] Plutarchus in Vitâ Theſei. [d] Idem Plutarch. in Vit. Solon. [e] Idem in Vitâ Themiſt. [f] Plutarch. & Cornel. Nep. in Vit. Ariſtid. [g] Plutarch. in Vit. Periclis, & Thuc. libr. 1. Hiſt. & l. 2. [h] Thuc. ibid. pag. 141. Edit. Francof. [i] Plutarch. in Vit. Niciæ, & Alcibiad. & Corn. Nep. in Vit. Alcibiad. & Thucydid. libr. 6. Hiſtor.

neſtum Græciæ, Athenienſibus perincioſum
fuit; tamen ſi fuit bellandum, utilem
vel maximè ſe præbuit civitati; nam eo
orante, Argivi, Mantinenſes, Tegeatæ, &
omnis ferè Peloponeſus contra Lacedæmo-
nios conſpiravit, eorumque Rempublicam
6 in ſummum diſcrimen adduxit; quo in
bello Athenienſes fuerunt ſpectatores otio-
ſi hoſtium calamitatis, & hoſtes ipſorum
ſociis oppugnandos præbuerunt. Ac ne
bellum Siculum quidem, quod Alcibiade
ſuadente decretum eſt, tam triſtes exitus
habuiſſet; immo, ſubactâ Siciliâ, ad majo-
rem potentiam gradum feciſſent Athenien-
ſes; ſed quum Alcibiadem imperatorem,
qui ſolus vincere poterat, ab exercitu re-
moviſſent, & in exilium miſiſſent, eorum
copiæ ſunt occidione deletæ. Non igi-
tur peccavit orator, qui bellum ſuaſit; ſed
populus, qui non vidit, quantum ejus vi-
ri virtute indigeret. Sed Alcibiades fortaſſe
fuerit in multis reprehendendus; Lycurgus
7 autem [a] orator niſi multa perſuaſiſſet, quæ
e Republicâ viderentur, nunquam populus
eum toties coronaſſet; nunquam ejus au-
ctoritati tantum tribuiſſet, ut Lycurgum
aliquid dixiſſe, quod ad levandum crimen
pertineret, multum reos adjuvaret; nun-
quam denique ejus Poſteris alimenta in
Prytaneo decreviſſet, & ſtatuam aheneam
in foro collocaſſet; quem, quum fato
conceſſiſſet, nunquam donis fuiſſe cor-
ruptum, nunquam in ullâ re meritò re-
prehenſum publico decreto judicarunt.
Demoſthenis [b] autem conatibus fortuna
ſemper adverſata eſt; ceterùm quis neget
ejus viri eloquentiam in libertatem fuiſſe
Græcos vindicaturam? quum nunquam
deſtiterit Philippi res geſtas criminari de-
tegere dolos, ambitionem Regis illius com-
muni libertati inſidiantem ob oculos po-
nere, cupiditatem omnibus imperandi re-
darguere, Athenienſes, ceteroſque Græ-
cos ad priſtinam virtutem, & Majorum de-
cus recuperandum cohortari; quibus vo-
cibus adeo commota eſt Græcia, ut adver-
sùs Macedonum vires univerſa conforre-
8 xerit. Alterum autem eloquentiæ lumen
Hyperides, quem nonnulli [c] Demoſthe-
ni anteponunt; homo & [d] conſiliorum
in Republicâ ſocius, & ſummâ cum De-
moſthene familiaritate conjunctus, eandem
Reipublicæ adminiſtrandæ rationem ſequu-
tus propemodum pari tuendæ libertatis
gloriâ floruit. Quid autem de Cimone ſum-
mo [e] imperatore dicam? qui laudem ſin-
gularem, quam eodem die deletis ingenti-
bus Perſarum terreſtribus, maritimiſque co-
piis ſibi compararat, Lacedæmoniis cum
Athenienſibus eloquentiæ, & prudentiæ
ſuæ beneficio reconciliatis, & inter duas
potentiſſimas urbes pace factâ adæquavit.
Quid commemorem [f] Iſocratis oratio-
nem, qua Græcos ad bellum Barbaris in- 9
ferendum cohortatur, ad [g] Philippum, A-
lexandrumque Regem delatam tantam vim
habuiſſe, ut utrumque ad evertendam
Perſarum potentiam concitarit, ut gra-
viſſimi Auctores memoriæ prodiderunt;
quod a Philippo cogitatum [h] Alexander
perfecit; ita unius hominis umbratilis elo-
quentia id conſequuta, quod tot fortiſſi-
mi imperatores non potuerunt; & Græcia,
amiſsâ libertate, Iſocratis beneficio no-
men, imperiumque extendit in ultimas o-
ras Orientis. Jam [i] Epaminondas illud
clariſſimum lumen Thebanæ civitatis, quum
ſociis audientibus tyrannidem Spartano-
rum in Spartanâ curiâ accuſaſſet, Lacedæ-
monis opes non minùs, quàm Leuctricâ
pugnâ, eâ oratione concuſſit; nam ſocii,
qui jam pridem ſuperbiam Spartanorum
nimiam putabant, audito Epaminonda,
ſunt prorſus abalienati, & pro Spartanis
tanquam tyrannis dimicare noluerunt; ita-
que Thebani ſociis nudatos Lacedæmo-
nios ingenti prœlio auſpiciis, & ductu E-
paminondæ bis devicerunt; neque ſolùm
Græciæ Imperio exuerunt, ſed propemo-
dum captâ Spartâ in ſuam poteſtatem rede-
gerunt. Jam Philippus [l] Rex Macedoniæ, 10
qui eodem, quo [m] Epaminondas, fuerat uſus
præceptore Lyſide Pytagoreo, & ſimul fuerat
educatus, quum paternum Regnum acce-
piſſet maximis circumventum periculis,
maximis cladibus concuſſum, & labefacta-
tum, cum aliis artibus, tum eloquentiâ
præcipuè nutantem Macedonum Regiam
ſtabilivit; qua milites jam rebus diffiden-
tes, quum frequentiſſimas haberet concio-
nes, confirmavit, & audaciores fecit ad pe-
ricula ſubeunda. Poſſem multo plura Græ-
corum exempla proferre, quibus oſtende-
rem auctas, conſervatas, ornatas eloquen-
tium beneficio Reſpublicas; ſed mihi ad
Romanos veniendum eſt, ut tandem tota
diſputatio concludatur. Equidem [n] nec ip- 11
ſum Romulum, quem furtim genitum, in-
ter paſtores educatum, omnium diſcipli-
narum expertem fuiſſe quidam tradiderunt,
elo-

[a] Plutarchus in Vit. Lycurg. [b] Idem in Vitis com-
parat. in Vit. Demoſthen. & Ciceron. & in Vit. X.
Rhetor. cap. 8. [c] Photius in Biblioth. cod. 266.
[d] Plutarch. in Vitis X. Rhetor. cap. 9. & Photius
ibid. [e] Cornel. Nepos, & Plutarchus in Vit. Ci-
monis. [f] Iſocrat. in Panegyric. [g] Iſocrat. in E-
piſtol. ad Philippum. [h] Plutarch. in Vit. Ale-
xandri. [i] Cornel. Nep. in Vit. Epaminond. Plu-
tarch. in Vit. Pelopid. & in Vit. Ageſilai, Juſtin.
libr. 6. Hiſtor. & Diodor. Sicul. Biblioth. Hiſtor.
libr. 15. [l] Diodor. Siculus Bibliothec. Hiſt. libr.
16. [m] Cornel. Nep. in Vit. Epaminond. & Dio-
dorus Sicul. ibid. [n] Tit. Livius libr. 1. Plutarch.
in Vit. Romuli.

eloquentiâ caruiſſe crediderim; nec eâ
non uſum ad populum in urbem, quam
condebat, congregandum; nam quomodo
multitudinem mixtam ex pluribus genti-
bus, & magnâ ex parte barbaram, & fero-
cem, ſolutamque legibus ad obſequium,
niſi perſuadendo, compuliſſet? Dionyſius
Halicarnaſſeus [a] certè Romulum inducit
apud multitudinem, quæ urbem erat con-
ditura, præclarè verba facientem; & Plu-
tarchus tradit [b] Romulum Gabiis avi Numi-
toris curâ bonis artibus inſtitutum; quem
qui inter paſtores volunt adoleviſſe, nec lit-
terarum ſtudia attigiſſe, vel eo refelluntur
argumento, quod, ut inter omnes conſta-
re video, Romulus [c] augur fuit præſtan-
tiſſimus; non igitur litteras ignorabat,
quum auguratus diſciplinam teneret, quæ
multis libris continebatur. Quapropter a
veritate abhorrere non eſt exiſtimandus,
ſiquis putet ipſum dicendo multum valere
potuiſſe, quum & ſolerti ingenio, & eru-
dito uteretur. Nec verò Numam tam in-
12 fantem fuiſſe, quàm Scævola [d] videri vult,
putaverim, qui tantâ rerum ſcientiâ dicitur
præſtitiſſe, ut [e], quamvis repugnante ra-
tione temporum, Pythagoræ præcellentiſ-
ſimi philoſophi diſciplinâ inſtitutus videre-
tur. Nam ſi tam rudis, & indiſertus Numa,
quomodo quatuordecim libros compoſuit;
quos utraque [f] linguâ de jure pontificio, &
de ſapientiæ diſciplinâ conſcriptos anno ab
Urbe conditâ quingenteſimo ſeptuageſimo
tertio Romani invenerunt? Quæ ſi deſint
argumenta; nunquam tamen adducar, ut
credam, Numam ſine quadam vi dicendi
perſuaſiſſe hominibus bellorum diuturnâ
aſſuetudine efferatis, ut Deos colerent, ne
jus in armis collocarent, manſuetudinem,
juſtitiam, clementiam, probitatem ferociæ,
crudelitati, libidini, injuriæ anteponerent.
Quid illa? potuit ne ſine ſummâ ingenii
ſolertiâ, & eloquendi præſtantiſſimâ facul-
tate, tanquam veriſimilia multitudini ven-
ditare, ſibi [g] eſſe cum Ægeriâ Deâ noctur-
nos congreſſus, elicere ſe de Cœlo ful-
men, cum Jove per otium fabulari, Mu-
ſas in conſilio habere, Ancile ſibi Cœlo
demiſſum pignus Imperii, & publicæ feli-
citatis; quibus fabulis id, quod Reipubli-
13 cæ deerat, religio conſtituta eſt? Initia i-
gitur Romanæ civitatis eloquentiæ magnâ
ex parte debentur, quum duo Reges, quo-
rum alter Urbem condidit, alter fundavit
legibus, eâ tanquam inſtrumento uſi repe-
riantur. Licèt omnia detrimenta, quæ Rei-
publicæ ſeditioſi tribuni, pernicioſi cives
turbulentis concionibus attulerunt, con-
gerantur, hoc eloquentiæ merito præpon-
derabuntur; quia plus profuit Romulus
Romanis, qui Urbem condidit, & Numa,
qui legibus latis, & divino jure conſtitu-
to fundamenta jecit publicæ felicitatis,
quàm omnes improbi cives, qui pernicio-
ſis concionibus mediocriter Rempublicam
labefactarunt, obfuerunt. Nec verò ſolùm
Romani initia ſuæ civitatis, juriſque pu-
blici, & diſciplinæ, ſed etiam libertatis,
eloquentiæ debuerunt. Nam quum [h] Lu-
cretiæ ſtuprum Tarquinius intuliſſet, ea- 14
que ſibi necem conſciviſſet, Brutus auctor
libertatis capeſſendæ ſtillantem adhuc caſto
cruore gladium manu tenens in publicum
prodiit, & concione convocatâ ſcelera Re-
gis accuſavit; per immaniſſimum facinus
occiſo clementiſſimo Rege Regnum occu-
patum, actum per cruentum patris cada-
ver carpentum filiæ, plebem ludibrio ha-
bitam, & cloacis exhauriendis in terram
demerſam, contaminatam cognatâ cæde
Regiam, ereptam per vim pudicitiam ca-
ſtiſſimæ feminæ, ac mortem miſerabilem
deploravit. Quibus vocibus incitata mul-
titudo ad exigendos ex Urbe Tarquinios
cum primoribus civitatis conſpiravit, nec
minùs in caſtris Brutus habitâ concione
milites adversùs Regem inflammavit; ad
quos, quum urbanam multitudinem ad
conjurandum incendiſſet, convolarat; qui-
bus rebus effectum eſt, ut Roma domina-
tu regio liberaretur, libertatemque adepta
Orbis terrarum Imperio potiretur. Non
quæro, an orator fuerit Brutus, quum vi- 15
deam oratoris opera effeciſſe; quod eſt opus
oratoris? perſuadere; perſuaſit Brutus mul-
titudini, & quidem rem arduam, ac diffi-
cilem, & plenam periculi, ut Regi clau-
deret portas, ut Regem bello perſequere-
tur; perſuaſit militibus, ut cum populo
conſentirent, partamque libertatem, com-
munemque cauſam tuerentur. Ut igitur
ſi Phidiam ſculptorem fuiſſe ignorarem,
viſâ Jovis [i] Olympici admirabili pulchritu-
dine, cognitoque ejus artificem fuiſſe Phi-
diam, non dubitarem non modò artificem
Phidiam, ſed ſummum artificem, præſtan-
tiſſi-

[a] Dionyſius Halicarnaſſ. libr. 2. Antiquit. Roman. in princip. [b] Plutarch. in Vitâ Romul. [c] T. Livius libr. 1. & Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 2. Antiq. Roman. [d] Scævola apud Ciceronem de Oratore libr. 1. [e] Plutarch in Vit. Numæ, T. Liv. libr. 1. decad. 1. [f] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 13. cap. 13. & Plin. Junior. de Vir. Illuſtrib. cap. 3. & Lactantius Firmianus libr. 1. cap. 22. [g] Valer. Maximus libr. 1. cap. 3. Plutarch. & Lactantius Firmian. ibidem. [h] Tit. Livius libr. 1. & Plinius de Viris Illuſtrib. cap. 10. Luc. Florus libr. 1. cap. 9. Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 4. Antiquit. Roman. & Div. Auguſtinus de Civitat. Dei libr. 3. cap. 16. [i] Plinius Natural. Hiſtoriæ libr. 7. cap. 38. & libro 34. cap. 8.

tiſſimumque ſculptorem, qui tantum opus
confecerit, appellare; ita quum ſciam lin-
gua Bruti commotam plebem Romanam,
commotos milites ad Regem Tarquinium
exigendum; quum opus oratoris, & qui-
dem præclariſſimum videam, Brutum fuiſ-
ſe oratorem cogor conteri. Quare mi-
ror, cur [a] Scævola aſſeveret exactionem
Regum mente, non linguâ Lucii Bruti eſ-
ſe perfectam; quid enim geri poteſt, quod
multitudinis conſenſum deſideret, quod
ſolâ mente confici poſſit. Jam verò liber-
16 tate per Lucium Brutum partâ, ajo maximas
Reipublicæ partes per diſertiſſimos viros
eſſe conſtitutas; etenim legibus Rempu-
blicam maximè contineri nemo non fa-
teatur; leges autem Romæ ſolo nutu, &
auctoritate magiſtratuum non ferebantur;
ſed qui volebat ferre legem, concionem
convocabat, & accuratâ oratione legis uti-
litatem, æquitatemque oſtendebat; & quam
populus legem ſciviſſet, ea rata habebatur;
leges igitur Romanæ alicujus oratione ſan-
citæ ſunt univerſæ; quo quod majus be-
neficium eloquentiæ poſſumus commora-
re? Jam verò quoties Conſules tribunitiis
procellis reſtiterunt, non aliâ, quàm di-
cendi facultate? quoties Tribuni plebis a-
cres, & non infacundi nimias Patrum o-
pes infregerunt, & obviam ſuperbiæ no-
bilitatis iverunt? ita factum eſt, ut neque
plebs inſoleſceret, neque primores civita-
tis ſuis viribus ad opprimendam plebem
abuterentur. Hinc Appiorum clariſſimum
17 nomen; quos nunquam tanta eſſet gloria
conſequuta, niſi Reipublicæ magnas utili-
tates dicendo attuliſſent. Nam [b] Appii
non ferè bellicis laudibus floruerunt; ſed
quia eloquentiâ multitudinis impetus re-
preſſerunt, quia tribunitios furores refre-
narunt, aliorum triumphos, & militarem
gloriam viſi ſunt adæquaſſe. Neque enim
Romani præclarius, magnificentiuſque du-
xerunt, manu cum hoſtibus confligere, vi-
ctaſque gentes perdomare, quàm animos
dicendo permovere, & orationis vi ma-
gnum aliquod afferre commodum civitati.
Cujus rei illud argumentum eſt, quod u-
ni poſt Urbem conditam Pompejo ob res
bello præclariſſimè geſtas, & ſuperatam om-
nium ducum ſuperiorum gloriam milita-
rem [c] Magni cognomen addiderunt; at
Valerium [d], qui oratione plebem, quæ ad
Anienem [e] ſeceſſerat, cum Patribus in gra-
tiam reduxit, Maximum nuncuparunt; &
ejusdem cognominis honore affecerunt,
quo Jovem, qui maximus appellatur; quæ
appellatio teſtis eſt, quantum eloquentia Va-
lerii profuerit Reipublicæ. Quod ſi quis
hos oratores fuiſſe negare perſeveret, huic 18
ego facilè conceſſerim caruiſſe illo tran-
ſmarino lepore, & ſuavitate ſermonis, ca-
ruiſſe politiſſimâ doctrinâ, ſummaque vi
orationis, quam Græci poſtea Romam in-
vexerunt; ſed infantes fuiſſe, ſed exper-
tes omnis eloquentiæ homines in dicen-
do exercitatos, qui frequentiſſimè vel ad
populum, vel in ſenatu de maximis rebus
accuratè verba faciebant, conſtanter auſim
pernegare. Si autem eloquentiâ, quantu-
lamcumque parare poterant illis tempori-
bus, tantum Reipublicæ profuerunt, mul-
to magis profuturos fuiſſe contenderim, ſi
dicendi ſummam facultatem fuiſſent con-
ſequuti. Sed veniamus ad eos oratores,
quos vel iniqui oratores fuiſſe fateantur;
putamus ne Catonem illum [f] Cenſorium, 19
vel inſectando vitia, quibus bellum indi-
xerat ſempiternum, vel ſuadendo leges
optimas, & Reipublicæ ſalutares, vel ſen-
tentiâ dicendâ, quam ſenatus frequens ſe-
queretur, non ſe utilem civitati præbuiſſe?
aut alium, cujus facundiam conjunctam
pari ſapientiâ, & integritate vitæ Antiqui
ſuſpexerunt, non multa ſuis civibus per-
ſuaſiſſe, quæ Reipublicæ maximè expedi-
rent? aut [g] Catulum præſtantiſſimum vi-
rum, qua pollebat, facultate dicendi non
improbis reſtitiſſe, non fuiſſe adjumento
bonis, non pernicioſorum civium fraudes,
& ſcelera detexiſſe? Quid autem de Ca-
tone altero dicam, qui ſi eâ tempeſtate,
qua ſanari vitia ægræ civitatis, qua defen-
di libertas poterat, extitiſſet; profectò de-
pravatam Urbis diſciplinam emendaſſet, &
a cervicibus Romanorum ſervitutis jugum
dejeciſſet? Sed quid ego multos colligo?
nonne Ciceronis ingenium omnes priùs 20
genitos & eloquentiæ magnitudine, &
Reipublicæ utilitate ſuperavit? cui [h] ſena-
tus non, ut multis, bene geſtæ Reipublicæ
teſtimonium, ſed conſervatæ dedit; cujus
ob res in togâ geſtas ſenatus Deorum im-
mortalium templa novo honoris genere
pateſecit; & merito, tres enim Romæ pa-
rentes, conditoreſque ſunt appellati, Ro-
mulus [i], & Camillus, & Cicero; ſed Ro-
mulus parvam condidit, Camillus [l] fini-

[a] Scævola apud Cicero. de Orator. libr. 1. [b] Plutarch. in Vit. Pyrrhi, Plin. libr. de Viris Illuſtrib. cap. 34. & 37. [c] Plutarch. in Vit. Pompeji, Plin. libr. 7. cap. 26. Appian. de Bell. Mithr. in princ. & Tit. Liv. Hiſtor. libr. 10. dec. 3. [d] Idem Plutarch. in Vit. Fabii Maxim. & Pompeji. [e] Valer. Maxim. libr. 8. cap. 9. [f] Plutarch. in Vit. Catonis, Tit. Liv. libr. 3. & 4. dec. 4. & Valer. Max. libr. 8. cap. 7. [g] Cicer. de Oratore libr. 3. & in Bruto. [h] Plutarch. in Vit. Ciceronis. [i] Idem in Vit. Romuli, T. Liv. libr. 1. [l] Tit. Liv. libr. 5. Plin. de Viris illuſtribus cap. 23. Plutarch. in Vit. Camilli, & Luc. Flor. libr. 1. cap. 13.

timis dumtaxat imperantem reſtituit; Cicero [a] Orbis terrarum Imperio potitam conſervavit. Mitto partam inter equeſtrem ordinem, & ſenatum ſuadente Cicerone concordiam: mitto agrariæ legis auctores eodem orante ſuperatos: mitto compreſſos Clodii furores, indictum malis civibus bellum ſempiternum, ejectum ex [b] Urbe Antonium, & ejus tyrannide Rempublicam liberatam; quod Ciceronis beneficium & ſi non fuit diuturnum, quia libertas Ciceronis ingenio, & virtute conſtituta Octaviani armis, & perfidiâ non ſolùm labefactata, ſed funditus everſa eſt; tamen vel maximè Romanis profuit, quum Antonius dejectus fuerit poſſeſſione Reipublicæ, quam ſolus invaſerat. Nam ſi fuit ſerviendum, Octaviano, quàm Antonio ſervire præſtabat; nec regnaſſet Octavianus, niſi Antonium Cicero expuliſſet; quæ omnia declarant ei plurimum Rempublicam debuiſſe, qui plurimum habuit eloquentiæ.

DISSERTATIO XXXVII.

Cur Cicero dicat homines oratione maximè præſtare ceteris animantibus.

Philippides biduo mille centum ſexaginta ſtadia conficiebat; & centumquinquaginta millia paſſuum uno die Philonides. Milo Crotonienſis humeris taurum ferebat. Athanatus quidam thorace plumbeo quingenario indutus, cothurniſque pondo quingentorum calciatus per ſcenam incedebat; verùm velocitate, & viribus, ſicut etiam ceteris omnibus homines ab animalibus longè ſuperantur.

MAximè ceteris animantibus præſtare homines, quòd proferre verbis animi ſenſa poſſint, inter ſeque commercio ſermonis conjungantur, hoc loco, quem hodierno die ſuſcepimus illuſtrandum, Tullius [c] aſſeverat. Quo dicto declaratur non ſolùm magis oratione, quàm reliquis rebus, verùm etiam magis, quàm ratione, homines beſtiis antecellere. Id autem eſſe conſentaneum veritati nobis oſtendendum; & ceteria quidem corporis dotibus minùs homines, quàm oratione mutis animantibus antiſtare omnes conſentiant; ratione verò pari diſcrimine diſtare plerique contendant; immo ceteris vinci homines nemo non fateatur. Da enim mihi vel Ladam, quem [d] Pauſanias reſta- 1
tur omnes velocitate ſuperaſſe, niſi mendaciſſimis fabulis habere fidem velis, quæ tradunt ipſum in arenoſo ſolo tam levi greſſu cucurriſſe, ut veſtigia pedum arenæ impreſſa non relinqueret; nonnullorum tamen animalium celeritate victus eſſe reperietur: da rurſus [e] Philippidem curſorem, quem biduo mille centum quadraginta ſtadia ferunt confeciſſe; aut [f] Aniſtim, & [g] Philonidem, quem centum quinquaginta millia paſſuum uno die cucurriſſe memoriæ prodiderunt; quid erunt hi cum tigri [h] comparati, quæ tam immenſæ 2
velocitatis eſſe perhibetur, ut quum multos catulos pariat, & omnes auferant venatores, in ſpeluncam reverſa roties homines velociſſimis equis inſidentes adæquatur, relictoſque ab ipſis catulos in ſpeluncam referat; & antequam ad proximum mare perveniant, omnes interdum cogat relinquere. Quid autem de delphine dicam, quem Plinius [i] omnium animalium celerrimum eſſe confirmat, & volucribus, & telo ocyorem? idcirco [l] Pindarus, quum ob oculos ponere vellet Dei cuncta aſſequentis, cuncta comprehendentis celeritatem, affirmat aquilam alatam apprehendere, & Delphinem marinum præterire:

Θεὸς, inquit, ὃ καὶ πτερόεντ' αἰ-
ετὸν κίχε, καὶ θαλασσαῖ-
ον παραμείβεται
Δελφῖνα......

quàm cum hoc animali comparatus vel Papirius [m] ille Curſor, vel Magnus [n] Alexander, quem celeritate pedum ferunt præſtitiſſe, vel Achilles, quem ſemper Homerus [o] pedibus celerem fuiſſe confirmat, tardus videatur! Nec robur quidem corporis in ullo homine tantum, quantum in 3
nonnullis animantibus; Milonem [p] Crotonienſem Græcorum litteræ celebrant, qui [q] ferre humeris taurum ſolitus dicitur; Athanatum quemdam [r] Plinius tradit thorace plumbeo quingenario indutum, cothurniſque pondo quingentorum cal-

[a] Plutarch. in Vit. Ciceronis. [b] Idem in Vitâ Antonii. [c] Cicer. de Oratore libr. 1. [d] Pauſan. in Corinthiac. & in Arcadic. & Solin. Polyhiſt. cap. 6. [e] Solin. ibid. Plinius libr. 7. cap. 20. & Herodot. libr. 6. cap. 106. hunc eſſe Phidippidem contendit Salmaſius ad Solinum. [f] Plinius eodem libr. 7. cap. 20. & Solin. ibid. cap. 6. [g] Plin. ibid. & libr. 2. cap. 71. & Solin. ibid. [h] Plinius libr. 8. cap. 18. Pompon. Mela libr. 3. cap. 5. de Situ Orbis, & Solinus cap. 21. [i] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 9. cap. 8. Ælian. de Anim libr. 12. cap. 12. Paul. Manutius in Adag. *Delphinum natare doces*. [l] Pindar. Pyth. Od. 2. verſ. 91. [m] Tit. Liv. libr. 9. dec. 1. & Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 31. [n] Plutarch. in Vit. Alexandr. in princ. [o] Hom. Il. α. v. 58. 84. 121. 215. & alibi. [p] Ælian. Var. Hiſt. l. 2. c. 25. & l. 12. c 22. Solin. c. 4. Polyhiſt. Athen. l. 10. c. 2. [q] Athen. ibid. [r] Plin. l. 7. c. 20.

calciatum per ſcenam inceſſiſſe; verumtamen hæ vires, quas in homine admiramur, quàm longè vincuntur elephantorum viribus, quos turres [a] ligneas cum multis armatis militibus, & rectore in prœlium, aciemque ferre ſolitos accepimus, & impetu ſuo globos bellatorum diſſipare? quæ ſi faciebant elephantes africani, quantum robur [b] Indorum eſſe credendum eſt, qui habentur longè [c] fortiores? & tamen huic belluæ Indicam tigrim Arrianus [d] tradit viribus antecellere. Rhinocerotes certè ele-
4 phantorum robori non cedunt; nam ſi elephantos [e] Curtius teſtatur manu, quam proboſcidem vocant, arma, viroſque corripuiſſe, & rectoribus, qui inſidebant, tradidiſſe; Rhinocerotes Martialis taurum cornu ſuſtuliſſe, & in ſublime jactaſſe tradit [f] his verbis:

Præſtitit exhibitus totâ tibi, Cæſar, arenâ,
Quæ non promiſit, prœlia Rhinoceros.
O quàm terribiles exarſit pronus in iras?
Quantus erat cornu, cui pila taurus erat!

& alio in loco teſtatur urſum a Rhinocerote ſublatum cornu, & tanquam leve pondus in altum eſſe conjectum; verſus Poëtæ, quibus id refertur, hi [g] ſunt:

Namque gravem gemino cornu ſic extulit urſum,
Jactat ut impoſitas taurus ad aſtra pilas.

Sed harum belluarum moles immanis; quid minores feræ, tigres, leones, urſi, apri, nonne hominum validiſſimorum robur multis partibus præſtant? quid [h] tauri carnivori, quos habent Troglodytæ, qui leonibus fortiores, velociores equis, tauris robuſtiores eſſe dicuntur? quid inter manſuetas beſtias, equi, taurique? quàm firmo corpore, quàm compacto, laborumque patiente ſunt prædití, Quid acies oculorum?
5 quanto acutior in aquilâ, quàm in homine! quanto ſagacior in canibus odoratus! ex intervallo multorum millium ſentiunt odorem cadaverum, & advolant ad paſtum vultures; laudatur auditus aprorum, vel anſerum, guſtus Indici animalis, quod protogeuſtam vocant. Quæ ſenſuum ſagacitas fecit, ut etiam præſciæ futurorum mutæ animantes viderentur; ita mures imminentem domus ruinam putantur præſentire; quos antequam ædes, in quibus habent ſua latibula, collabsotur, in alias migrare tradit [i] Ælianus: ita [l]:

...... cornix plenâ pluviam vocat improba voce;

& [m] delphines futuram præſagiunt tempeſtatem, de quibus Lucanus [n] cecinit:

Nec placet, incertus qui provocat æquora delphin.

Ita magis imbres, & ſerena magis animantes, quàm homines præſentiunt, quæ ubi imminent [o],

.... celeres medio revolant ex æquore mergi,
Clamoremque ferunt ad litora......

In ſicco ludunt fulicæ, notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem,

[p] *Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo,*
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.

[q] *...... & e paſtu decedens agmine magno*
Corvorum increpuit denſis exercitus alis.

Impendente verò [r] ſerenitate:

Non tepidum ad ſolem pennas in litore pandunt
Dilectæ Thetidi halcyones, non ore ſolutos
Immundi meminere ſues jactare maniplos;

[ſ] *Solis & occaſum ſervans de culmine ſummo*
Nequicquam ſeros exercet noctua cantus;

[t] *Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces,*
Aut quater ingeminant......

Quæ omnia rationis expertes animantes præſentiunt, atque præmonſtrant, quia acriorem accipiunt ſenſum aëris mutationum, & tempeſtatum; neque enim credo [rectiſſimè Virgilius [u] philoſophatur] 6

 .... *quia*

[a] Machabæorum libr. 1. cap. 6. & Tit. Livius libr. 7. decad. 4. [b] Ælianus Hiſtor. Animal. libr. 13. cap. 8. [c] Tit. Livius libr. 7. decad. 4. [d] Arrian. libr. Rerum Indicar. pag. 178. Edit. Henrici Stephan. [e] Q. Curtius libr. 8. circa fin. [f] Martialis Spectacul. epigr. 9. [g] Idem eodem libro epigr. 22. [h] Plinius libr. 8. cap. 21. Hiſtor. Natur. Solinus cap. 55. & Ælianus Hiſtor. Animalium libr. 17. cap. 45. [i] Ælianus Hiſtor. Animalium libro 6. cap. 41. in fine. [l] Virgilius Georgic. libr. 1. verſ. 388. [m] Plinius Natural. Hiſt. libr. 18. cap. ultimo in fine. [n] Lucan. libr. 5. Pharſal. [o] Virgilius ibid. verſ. 361. Plin. ibid. [p] Virgilius ibid. v. 377. & Plin. libr. 18. cap. ultimo in fin. [q] Virgil. ibid. v. 381. [r] Virgil. ibid. v. 398. [ſ] Virgil. ibid. v. 401. & Ælian. Hiſtor. Anim. libr. 7. cap. 7. [t] Virgil. ibid. v. 410. [u] Virgil. ibid.

. . . . . . quia ſit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major;
Verùm ubi tempeſtas, & Cœli mobilis humor
Mutavere vias, & Juppiter humidus Auſtris
Denſat, erant quæ rara modò, & quæ denſa relaxat,
Vertuntur ſpecies animorum . . . . .

Solùm verò guſtu, tactuque homines beſtiis univerſis antecellere Adamantion putat; ſed non his præcipuè quum in aliis etiam animalibus hi ſenſus acuti ſatis, acreſque cernantur; & in nonnullis avibus potiſſimùm tactus excellere memoratur. Jam
7 verò vox admodum ſuavis in homine; & canora, & muſicis apta modulatibus, ſed luſciniæ cantum non vincit; quàm enim liquida vox luſciniis, quàm varia, quàm infatigabilis, quæ modò inflexa, modò in longum eodem tenore producta, modò gravis, modò acuta, modò inciſa, clara, infuſcata mirificè delectat etiam diverſi generis animantes. Pulchritudo verò & ſi inter corporis dotes vel maximè propria hominis eſſe videatur; tamen [a] & pavonum picturatis pennis delectamur, & pulchritudine, ac varietate colorum, quæ in avibus cernuntur; & ſpecies equi, vel leonis nos mirificè tenet. Nec, ſi in aliis animantibus non eſſet pulchritudo, unquam [b] Paſiphaën tauri formâ captam poëtæ veteres prodidiſſent; non igitur dubitari poteſt, quin magis oratione, quàm ceteris corporis dotibus homines mutis animantibus antecellant.

DISSERTATIO XXXVIII.

Animalià deſtitui omnino ratione volunt aliqui philoſophi, alii negant; nulli autem ſermonem illis tribuunt.

Melampodem intellexiſſe avium linguam dum fabulæ ferunt, ſummum augurem fuiſſe ſignificant. Teſtudines marinæ in terrâ ova occultant, & quum diſceſſerint, completis quadraginta diebus, quibus pulli excluduntur, reverſæ ſecum pullos adducunt. Multorum animalium mira ſagacitas.

RAtio magis, an oratio diſtinguat homines a ceteris animantibus hodierno die nobis inquirendum eſt; nam [c] Tullius loco, quem explicamus, orationem eſſe, non rationem, qua homines belluis præſtent, aſſeverat; plerique omnes ratione ab homine vinci mutas animantes exiſtimant Ideo [d] poëtæ veteres tradiderunt
ab Epimetheo factum hominem ceteris im- 1
becilliorem, atque infeliciorem extitiſſe; ſed Prometheum [e], quum ignem e Cœlo ſubduxiſſet, & hominibus tradidiſſet, effeciſſe, ut homo ceteris omnibus antecelleret, ceteris omnibus imperaret; ignis quippe e Cœlo ſublatus nihil aliud eſt, quàm ratio verè cœleſtis ignis, cœleſte lumen, & divinum; cujus compotes homines facti non ſolùm beſtiis præſtiterunt, ſed ad Deorum naturam proximè acceſſerunt. Eſt igitur nobis exponendum, cur [f] Tullius a communi opinione diſſentiat; & hominis præſtantiam, qua ſuperat alias animantes, in oratione, non ratione conſtitutam putet; cauſa autem in promptu eſt. Nam omnino ratione deſtitui mutas animantes multi, iidemque non contemnendi ſapientiæ auctores haudquaquam concedunt; Stoici
quippe, & Peripatetici dabunt carere ani- 2
malia, quæ muta dicimus, ratione; non dabit Pythagoras, aut [g] Plato, non Diogenes, aut Anaxagoras, aut qui eorum ſtudia ſunt æmulati; ſed carere eloquio, & vocibus, quæ articulatè proferuntur, omnes fortaſſe dabunt. Idcirco Galenus eloquentiſſimus Medicorum oratione, qua juvenes

[a] Plin. l. 10. cap. 20. [b] Virg. Ecl. 6. & l. 6. Æneid.
Ovidius de Art. Amandi libr. 1. & in Epiſt. Ariad-
næ, Propert. libr. 2. Eleg. 23. & libr. 3. Eleg. 17.
Plutarch. in Vit. Theſei, Palephatus de Incredi-
bil. cap. 2 Pauſanias in Bœotic. Apollodor. libro
3. Servius ad libr 6. Æneid. Virg. in princ Dio-
dorus libr. 4. Biblioth. Hyginus fab. 40. & Plato
in Minoë. [c] Cicer. de Orator. libr. 1. [d] Plato li-
bro 17. ſive in Protagor. vel Sophiſtâ, & Heſiod.
Oper. & Die. [e] Horat. Od. 3. libr. 1. Æſchylus
in Prometheo, & Hygin. fab. 144. [f] Cicer. libr.
2. de Oratore. [g] Plutarchus libr. 5. de Placitis
Philoſophor. cap. 20.

venes ad artes cohortatur, dubitat, an ra-
2 tio inſit aliis animalibus; negat autem i-
neſſe ſermonem, quo animi ſenſa poſſint ex-
plicare; & Anaxagoras apud [a] Plutarchum
libro quinto de placitis philoſophorum
uti beſtias ratione, non uti oratione aſſe-
verat. Idcirco poëtæ Græci homines me-
ropas [b] appellarunt, quòd ſoli animalium
in partes tributam, articuliſque diſtinctam
obtineant vocem, hoc eſt quod loquantur.
Nec immerito, nam ſi vocem attendamus
3 aliorum animalium non eſſe tam diſtinctam,
nec tot habere partes, ut tanta rerum va-
rietas, & multitudo, quæ oratione expri-
muntur, exprimi poſſit, obſervamus aliam
vocem eſſe mærentium, aliam gauden-
tium, aliam venereâ cupiditate incenſo-
rum dumtaxat animadvertimus. Hæc Tul-
lius [c] reſpicieos non tam ratione, quàm
oratione, homines præſtare dixit ceteris a-
nimantibus; nam orationem beſtiis nemo
tribuit, niſi fabulæ, quæ [d] Melampodem
vatem ferunt avium linguam intellexiſſe;
quæ tamen fabulæ non aves loqui, ſed
Melampodem ſummum fuiſſe augurem ſi-
gnificare voluerunt; rationem verò mul-
ti; & ſanè in belluis videntur aliqua ra-
tionis extare veſtigia. Ælianus [e] in variâ
4 hiſtoriâ notat teſtudines marinas in terrâ
ova edere, & occultare, deinde in ſuas re-
verti ſedes; nec ante redire ad locum, ubi o-
va terrâ obruerunt, quàm completis qua-
draginta diebus, quibus elapſis excluſiſque
pullis [neque enim priùs exeluduntur]
venire teſtudines, ſobolemque jam natam ſe-
cum adducere; ut numerandi ſcientiam ha-
bere videantur, quum ſciant, quando qua-
draginta dies effluxerint. Idem [f] tradit Ægy-
ptias ranas, ne ab hydro devorentur, arun-
dinis fruſtum tenere mordicus, & ferre
tranſverſum; quo illæ aſtu conſequuntur,
ut, quum os hydri non tantum pateat, ut
arundinis fruſtum poſſit deglutire, tutæ; &
incolumes Nilo devehantur. Nec [g] mi-
nor aſtus eſſe fertur polypodum; qui quum
ad petram adhæſerint, ejuſque colorem in-
duerint (eſt enim polypodum proprium a
rebus, quibus ſe ſe applicant, colorem, &
ſimilitudinem ducere) piſciculos, tanquam
petræ, polypodi adnatantes implicant cir-
ris, implicitiſque veſcuntur. Nec diſſi-
milem artem eſſe pantherarum [h] Antigo- 5
nus Caryſtius memoriæ prodidit; eas quip-
pe, quum ſciant odorem ſuum alias ani-
mantes appetere, ſed aſpectu deterreri,
corpus occultare, quod illæ fugiunt, ut
odore, quem cupiunt, illectas, captaſque
venentur; eſſe [i] genus ranæ, cujus ex o-
culis propendeat quippiam teres, oblon-
gum; in ejus extremo ſit caruncula quæ-
dam rotunda inſtar eſcæ, quam quum pro-
tenderint, & reliquum corpus occultave-
rint, piſcieulos adnantes, & eſcæ ſpecie
deceptos capiant; ex quo ranam piſcatri-
cem vocant; inire ſocietatem [l] cum piſca-
toribus lupos apud paludem mæoticam;
prædamque captam aſſervare, & mercedis
loco alimentum accipere; & ſi non acce-
perint, lacerare retia, & piſces corrum-
pere. Sed hi ſagaces ad prædæ venatum;
ſed [m] cervi, ne aliorum præda fiant, non 6
minore ſolertiâ cavent; qui ubi pinguedi-
ne nimiâ ſe ſe graves evaſiſſe, & minùs
idoneos ad fugam, curſumque ſenſerunt,
in latebras ſe ſe abdere, & conſulere ſaluti
dicuntur; eorum [n] verò feminæ alio mo-
do provident, ne a feris catuli devoren-
tur; quum prope vias, quæ hominum fre-
quentiâ celebrantur, edunt fetus; quo il-
læ propter timorem non accedunt. Qua-
rum [o] ſolertiæ lepores non cedunt, qui ne
omnes catuli ſimul capiantur, quum plu-
res pariant, non in eodem loco ponunt
univerſos, ſed a ſe invicem plethri inter-
vallo ſegregatos. Perdices [p] autem pullos,
antequam volare poſſint, aſſueſaciunt ſe ſe
proſternere ſupinos, & interjectâ glebâ ſe
occultare; ipſæ verò aucupibus inſectanti-
bus ſponte ſe objiciunt, & inter manus e-
lapſæ jam jam comprehendentes eludunt;
donec avertant ab eo loco, ubi pulli deli- 7
teſcunt. Sepiæ [q], quum vident appropin-
quare manus piſcatoris, effuſo, quod con-
tinent, atramento ſe celant; falluntque
comprahenſurum. Sed harum imbellis a-
ſtus; Ichneumon [r] autem cum crocodilo
dimicaturus tantum ſibi limi circumdat, ut
eo, velut thorace, munitus inimici vim non
pertimeſcat. Elephantes [ſ] autem alterum
ex dentibus, nam duos habent longiores,
inte-

[a] Plutarch. libr. 5. de Placit. Philoſophor. cap. 20. [b] Suid. in V. Μέροψ. [c] Cicer. libr. 1. de Orator. [d] Suid. in V. Μελάμποδ, Schol. Apollon. Rhod. ad libr. 1. v. 118. Nicephorus ad Syneſium de Inſomniis, Herodot. libr. 2. cap. 49. & Diodor. Sicul. Biblioth. libr. 4. Plinius libr. 7. cap. 33. & libr. 25. cap. 5. & Pauſanias in Atticis. [e] Ælianus Var. Hiſtor. libr. 1. cap. 6. [f] Idem Var. Hiſtor. libr. 1. cap. 3. [g] Idem libr. 1. cap. 1. Paul. Man. in Adag. *Polypi mentem obtine*. [h] Antigon. Admirabilibus, & Solin. cap. 21. & Plinius libr. 8. cap. 17. & Ælian. de Animal. libr. 5. cap. 40. [i] Idem Ælianus de Animalibus libr. 9. cap. 24. [l] Idem Ælian. de Animalib. libr. 6. cap. 65. ſive ultimo. [m] Plutarch. de Sol. An. [n] Plut. ibid & Ælian. l. 6. cap. 21. Hiſt. Anim. [o] Ælian. de Animal. libr. 13. c. 11. [p] Plutarch. de Amor. prolis, & de Sol. Anim. & Ælian. de Anim. l. 3. c. 16. Paulus Man. in Adag. *Ἐπαφροδίσιαι* pag. 1259. in Edit. Venet. Ann. 1578. [q] Ælian. de Animal. libr. 1. c. 34. & Plutarch. de Solert. Anim. & Plin. l. 9. c. 29. Natur. Hiſt. [r] Plut. ibid. & Strab. l. 17. de Ægypto aliter Plin. l. 8. c. 23. [ſ] Ælian. libr. 6. c. 56. de Animal. & Plut. de Solert. Anim.

. . . . quis ſit dibinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major;
Verùm ubi tempeſtas, & Cœli mobilis humor
Mutavere vias, & Juppiter humidus Auſtris
Denſat, erant quæ rara modò, & quæ denſa relaxat,
Vertuntur ſpecies animorum, ...

Solùm verò guſtu, tactuque homines beſtiis univerſis antecellere Adamantion putat; ſed non his præcipuè quum in aliis etiam animalibus hi ſenſus acuti ſatis, acreſque cernantur; & in nonnullis avibus potiſſimùm tactus excellere memoratur. Jam
7 verò vox admodum ſuavis in homine; & canora, & muſicis apta modulatibus, ſed Juſciniæ cantum non vincit; quàm enim liquida vox luſciniis, quàm varia, quàm infatigabilis, quæ modò inflexa, modò in longum eodem tenore producta, modò gravis, modò acuta, modò inciſa, clara, infuſcata mirificè delectat etiam diverſi generis animantes. Pulchritudo verò & ſi inter corporis dotes vel maximè propria hominis eſſe videatur; tamen [a] & pavonum picturatis pennis delectamur, & pulchritudine, ac varietate colorum, quæ in avibus cernuntur; & ſpecies equi, vel leonis nos mirificè tenet. Nec, ſi in aliis animantibus non eſſet pulchritudo, unquam [b] Paſiphaën tauri formâ captum poëtæ veteres prodidiſſent; non igitur dubitari poteſt, quin magis oratione, quàm ceteris corporis dotibus homines mutis animantibus antecellant.

DISSERTATIO XXXVIII.

Animalia deſtitui omnino ratione, volunt aliqui philoſophi, alii negant; nulli autem ſermonem illis tribuunt.

Melampodem intellexiſſe avium linguam dum fabulæ ferunt, ſummum augurem fuiſſe ſignificant. Teſtudines marinæ in terrâ ova occultant, & quum diſceſſerint, completis quadraginta diebus, quibus pulli excluduntur, reverſæ ſecum pullos adducunt. Multorum animalium mira ſagacitas.

Ratio magis, an oratio diſtinguat homines a ceteris animantibus hodierno die nobis inquirendum eſt; nam [c] Tullius loco, quem explicamus, orationem eſſe, non rationem, qua homines belluis præſtent, aſſeverat; plerique omnes ratione ab homine vinci mutas animantes exiſtimant. Ideo [d] poëtæ veteres tradiderunt
ab Epimetheo factum hominem ceteris im- 1
becilliorem, atque infeliciorem extitiſſe; ſed Prometheum [e], quum ignem e Cœlo ſubduxiſſet, & hominibus tradidiſſet, effeciſſe, ut homo ceteris omnibus antecelleret, ceteris omnibus imperaret; ignis quippe e Cœlo ſublatus nihil aliud eſt, quàm ratio verè cœleſtis ignis, cœleſte lumen, & divinum; cujus compotes homines facti non ſolùm beſtiis præſtiterunt, ſed ad Deorum naturam proximè acceſſerunt. Eſt igitur nobis exponendum, cur [f] Tullius a communi opinione diſſentiat; & hominis præſtantiam, qua ſuperat alias animantes, in oratione, non ratione conſtitutam putet; cauſa autem in promptu eſt. Nam omnino ratione deſtitui mutas animantes multi, iidemque non contemnendi ſapientiæ auctores haudquaquam concedunt; Stoici
quippe, & Peripatetici dabunt carere ani- 2
malia, quæ muta dicimus, ratione; non dabit Pythagoras, aut [g] Plato, non Diogenes, aut Anaxagoras, aut qui eorum ſtudia ſunt æmulati; ſed carere eloquio, & vocibus, quæ articulatè proferuntur, omnes fortaſſe dabunt. Idcirco Galenus eloquentiſſimus Medicorum oratione, qua juvenes

[a] Plin. l. 10. cap. 20. [b] Virg. Ecl. 6. & l. 6. Æneid. Ovidius de Art. Amandi libr. 1. & in Epiſt. Ariadnæ, Propert. libr. 2. Eleg. 23. & libr. 3. Eleg. 17. Plutarch. in Vit. Theſei, Palephatus de Incredibil. cap. 2. Pauſanias in Bœotic. Apollodor. libro 3. Servius ad libr. 6. Æneid. Virg. in princ. Diodorus libr. 4. Biblioth. Hyginus fab. 40. & Plato in Minoë. [c] Cicer. de Orator. libr. 1. [d] Plato libro 17. ſive in Protagor. vel Sophiſtâ, & Heſiod. Oper. & Die. [e] Horat. Od. 3. libr. 1. Æſchylus in Prometheo, & Hygin. fab. 144. [f] Cicer. libr. 1. de Oratore. [g] Plutarchus libr. 5. de Placitis Philoſophor. cap. 20.

venes ad artes cohortatur, dubitat, an ra-
2 tio inſit aliis animalibus; negat autem i-
neſſe ſermonem, quo animi ſenſa poſſint ex-
plicare; & Anaxagoras apud [a] Plutarchum
libro quinto de placitis philoſophorum
uti beſtias ratione, non uti oratione aſſe-
verat. Idcirco poëtæ Græci homines me-
ropas [b] appellarunt, quòd ſoli animalium
in partes tributam, articuliſque diſtinctam
obtineant vocem, hoc eſt quod loquantur.
Nec immerito, nam ſi vocem attendamus
3 aliorum animalium non eſſe tam diſtinctam,
nec tot habere partes, ut tanta rerum va-
rietas, & multitudo, quæ oratione expri-
muntur, exprimi poſſit, obſervamus aliam
vocem eſſe mœrentium, aliam gauden-
tium, aliam venereâ cupiditate incenſo-
rum dumtaxat animadvertimus. Hæc Tul-
lius [c] reſpiciens non tam ratione, quàm
oratione, homines præſtare dixit ceteris a-
nimantibus; nam orationem beſtiis nemo
tribuit, niſi fabulæ, quæ [d] Melampodem
vatem ferunt avium linguam intellexiſſe;
quæ tamen fabulæ non aves loqui, ſed
Melampodem ſummum fuiſſe augurem ſi-
gnificare voluerunt; rationem verò mul-
ti; & ſanè in belluis videntur aliqua ra-
tionis extare veſtigia. Ælianus [e] in variâ
4 hiſtoriâ notat teſtudines marinas in terrâ
ova edere, & occultare, deinde in ſuas re-
verti ſedes; nec ante redire ad locum, ubi o-
va terrâ obruerunt, quàm completis qua-
draginta diebus, quibus elapſis excluſiſque
pullis [neque enim priùs excluduntur].
venire teſtudines, ſobolemque jam natam ſe-
cum adducere; ut numerandi ſcientiam ha-
bere videantur, quum ſciant, quando qua-
draginta dies effluxerint. Idem [f] tradit Ægy-
ptias ranas, ne ab hydro devorentur, arun-
dinis fruſtum tenere mordicus, & ferre
tranſverſum; quo illæ aſtu conſequuntur,
ut, quum os hydri non tantum pateat, ut
arundinis fruſtum poſſit deglutire, tutæ, &
incolumes Nilo devehantur. Nec [g] mi-
nor aſtus eſſe fertur polypodum; qui quum
ad petram adhæſerint, ejuſque colorem in-
duerint (eſt enim polypodum proprium a
rebus, quibus ſeſe applicant, colorem, &
ſimilitudinem ducere) piſciculos, tanquam
petræ, polypodi adnatantes implicant cir-
ris, implicitiſque veſcuntur. Nec diſſi-
milem artem eſſe pantherarum [h] Antigo- 5
nus Caryſtius memoriæ prodidit; eas quip-
pe, quum ſciant odorem ſuum alias ani-
mantes appetere, ſed aſpectu deterreri,
corpus occultare, quod illæ fugiunt, ut
odore, quem cupiunt, illectas, captaſque
venentur; eſſe [i] genus ranæ, cujus ex o-
culis propendeat quippiam teres, oblon-
gum; in ejus extremo ſit caruncula quæ-
dam rotunda inſtar eſcæ, quam quum pro-
tenderint, & reliquum corpus occultave-
rint, piſciculos adnantes, & eſcæ ſpecie
deceptos capiant; ex quo ranam piſcatri-
cem vocant; inire ſocietatem [l] cum piſca-
toribus lupos apud paludem mæoticam,
prædamque captam aſſervare, & mercedis
loco alimentum accipere; & ſi non acce-
perint, lacerare retia, & piſces corrum-
pere. Sed hi ſagaces ad prædæ venatum;
ſed [m] cervi, ne aliorum præda fiant, non 6
minore ſolertiâ cavent; qui ubi pinguedi-
ne nimiâ ſeſe graves evaſiſſe, & minùs
idoneos ad fugam, curſumque ſenſerunt,
in latebras ſeſe abdere, & conſulere ſaluti
dicuntur; eorum [n] verò feminæ alio mo-
do provident, ne a feris catuli devoren-
tur; quum prope vias, quæ hominum fre-
quentiâ celebrantur, edunt fetus; quo il-
læ propter timorem non accedunt. Qua-
rum [o] ſolertiæ lepores non cedunt, qui ne
omnes catuli ſimul capiantur, quum plu-
res pariant, non in eodem loco ponunt
univerſos, ſed a ſe invicem plethri inter-
vallo ſegregatos. Perdices [p] autem pullos,
antequam volare poſſint, aſſueſaciunt ſeſe
proſternere ſupinos, & interjectâ glebâ ſe
occultare; ipſæ verò aucupibus inſectanti-
bus ſponte ſe objiciunt, & inter manus e-
lapſæ jam jam comprehendentes eludunt;
donec avertant ab eo loco, ubi pulli deli- 7
teſcunt. Sepiæ [q], quum vident appropin-
quare manus piſcatoris, effuſo, quod con-
tinent, atramento ſe celant; falluntque
comprehenſurum. Sed harum imbellia a-
ſtus; Ichneumon [r] autem cum crocodilo
dimicaturus tantum ſibi limi circumdat, ut
eo, velut thorace, munitus inimici vim non
pertimeſcat. Elephantes [ſ] autem alterum
ex dentibus, nam duos habent longiores,
inte-

[a] Plutarch. libr. 5. de Placit. Philoſophor. cap. 20. [b] Suid. in V. Μέροψ. [c] Cicer. libr. 1. de Orator. [d] Suid. in V. Μελάμπους, Schol. Apollon. Rhod. ad libr. 1. v. 118. Nicephorus ad Syneſium de Inſomniis, Herodot. libr. 2. cap. 49. & Diodor. Sicul. Biblioth. libr. 4. Plinius libr. 7. cap. 33. & libr. 25. cap. 5. & Pauſanias in Atticis. [e] Ælianus Var. Hiſtor. libr. 1. cap. 6. [f] Idem Var. Hiſtor. libr. 1. cap. 3. [g] Idem libr. 1. cap. 1. Paul. Man. in Adag. *Polypi mentem obtine*. [h] Antigon. Admirabilibus, & Solin. cap. 21. & Plinius libr. 8. cap. 17. & Ælian. de Animal. libr. 5. cap. 40. [i] Idem Ælianus de Animalibus libr. 9. cap. 24. [l] Idem Ælian. de Animalib. libr. 6. cap. 65. ſive ultimo. [m] Plutarch. de Sol. An. [n] Plut. ibid & Ælian. l. 6. cap. 21. Hiſt. Anim. [o] Ælian. de Animal. libr. 13. c. 11. [p] Plutarch. de Amor. prolis, & de Sol. Anim. & Ælian. de Anim. l. 3. c. 16. Paulus Man. in Adag. E'*κπερδικίσαι* pag. 1259. In Edit. Venet. Ann. 1578. [q] Ælian. de Animal. libr. 1. c. 34. & Plutarch. de Solert. Anim. & Plin. l. 9. c. 29. Natur. Hiſt. [r] Plut. ibid. & Strab. l. 17. de Ægypto aliter Plin. l. 8. c. 23. [ſ] Ælian. libr. 6. c. 56. de Animal. & Plut. de Solert. Anim.

integrum, intactumque prœlio ſervant; ſi quid eſt conterendum, ſi quid comminuendum, frangendumve, quo veſcantur, altero utuntur. Jam [a] grues cuneo facto
8 volare ventis reflantibus quis neſcit; quaſi eam figuram ad diducendum, ſcindendumque, quidquid obſtat, aptiſſimam eſſe intelligant; easdem, antequam [b] ſuſcipiant iter, in ſublime efferre ſe pennis, ut poſſint longè, lateque circumſpectare; & ſi viderint nubes, aut ex aliquâ parte imminentem tempeſtatem, conquieſcere. Quid memorem [c] hirundinum ſolertiam in nidis conſtruendis, quæ feſtucas, & quæcumque ſunt ſolida, tanquam fundamenta, ſupponunt; molliora autem ſuperinjiciunt, ne pulli lædantur; & ad opus conglutinandum eo utuntur artificio; ſuper lacum, aut paludem, aut flumen volant, ita ut alis leviter attingant aquam, & pennas humectent, nec degravent; deinde ſe provolvunt in pulvere, & luto, quod confecerunt, nidos linunt, ut inter ſe cohæreant, nec facilè diſſolvantur.

DISSERTATIO XXXIX.

De mutarum animantium ſolertiâ.

Apes ſexangulas cellas efficiunt, propterea quod hæc maxima figurarum, quæ totum circum locum complent, ut oſtendit Pappus Alexandrinus. Canis, quum inſequens feram ad trivium veniſſet, duaſque vias exploraſſet, tertiam ſtatim odore non captato ingreſſus eſt. Mulus, quum ſale onuſtus in flumen fortè decidiſſet, ſponte aliàs ſe dejiciebat; quare ſpongiis, & lanâ oneratus deſtitit. Omnium maximè elephanti ſolertiâ præſtant.

DEmocritus [d] inſignis, & præclarus auctor intelligendi putat multas artes homines a mutis animantibus accepiſſe; ut per quas homines rationis compotes profecerunt, uti ratione beſtias conſentaneum veritati eſſe videatur. Non igitur mirum, ſi Cicero [e] non tam ratione, quàm oratione præſtare homines aliis animalibus affirmavit; nam rationis in ipſis multa veſtigia deprehenduntur, nullum orationis; ad quem locum Ciceronis illuſtrandum heſterno die multa, Auditores, attulimus, quæ non deeſſe beſtiis intelligendi ſolertiam indicarent; & hodierno nonnulla, quæ eodem pertinent, afferemus. Atque illud inprimis argumentum ſagacitatis in mutis animantibus, quòd, quæ corpori proſint, auxilia cognoverunt; quum hominum pauciſſimi peſtifera a ſalutaribus diſcernant. Nam [f] origano ſibi teſtudines,
muſtelæ [g] rutâ medentur; canes herbâ 21
quadam laborantes bile ſe purgant; dracones [h] aciem oculorum hebetatam marathro reſtituunt, & acuunt; leones [i] autem, lupique [l] diſtenti cibo, quum morbo ſibi videntur obnoxii, abſtinentiâ valetudini conſulunt; palumbes [m] autem vulneratæ indere dicuntur origanum vulneri, quo auxilio convaleſcunt; & in Cretâ feræ [n] capræ, quum ſaucüs hæſerunt ſagittæ, dictamnum quærere, quod ejiciendi tela vim habere videatur; cervos [o] autem ferunt quum phalangii morſu periclitantur, quum cancros comederunt, periculum depellere. Jam illa admiranda maximè, quòd [p] apes efficiunt ſexangulas cel- 3
las, propterea quod hæc maxima figurarum, quæ totum circum locum complent, nec ullum ſpatium vacuum relinquunt; ut oſtendit Pappus [q] Alexandrinus; quòd formicæ [r] quum frumentum recondunt, ne humore madefactum lacte impleatur, & turgeat, & amittat uſum frumenti, principium illud genitale corrodunt, unde germen erumpit; quòd Elephanti [ſ] flumen tranſituri præmittunt minores elephantos, ut, an vado tranſiri poſſit, explorent. Mitto [t] aprorum induſtriam ad pugnam acuentium dentes, taurorum [u] ad prœlium ſe comparantium exercitationes; hirundinum [x], & multarum avium acumen, quæ nidos rotundos conſtruunt; quia hæc figura firmiſſima eſt omnium, minimeque præbet noxiis beſtiis apprehendendi facul-

ta-

[a] Plutarch. de Solert. Animal. pag. 967. & 979. Edit. Francofurt. 1620. [b] Idem ibid. & Plin Natural. Hiſtor. libr. 10. cap. 23. [c] Ælian. de Animal. libr. 3. cap. 24. Plinius libr. 10. cap. 33. & Plutarchus de Solert. Animalium. [d] Plutarchus de Solertiâ Animalium pag. 974. Edit. Francof. 1620. [e] Cicero de Oratore libr. 1. [f] Plutarch. de Solertiâ Animal pag. 974. Edit. Francofurt. & Ælian. Hiſtor. Animal. libr 3. cap. 5. & libr. 6. c. 12. [g] Ælian. Hiſt. Anim. l. 4. c. 14. aliter Plin. l. 20. cap. 13. [h] Ælian. Hiſt. Anim. l. 9. cap. 16. Plin. libr. 8. cap. 27. [i] Idem Ælian. Hiſt. Anim. libr. 4. cap. 34. & Plin. libr. 8. cap. 16. [l] Plutarchus de Solert. Animal. [m] Ælian. Hiſtor. Anim. libr. 5. cap. 46. [n] Virgil. Æneid. libr. 12. verſ. 411. Plinius libr. 8. cap. 27. Plutarch. de Solert. Animal. [o] Plinius libr. 8. cap. 27. Hiſtor. Natur. & Ælianus Var. Hiſtor. libr. 13. cap. 35. [p] Idem Ælianus Hiſtor. Animal. libr. 5. cap. 13. [q] Pappus Alexandrin. Collect. Mathematic. [r] Plinius libr. 11. cap. 30. & Ælian. de Animal. libr. 2. cap. 25. [ſ] Plutarch. de Solert. Anim. aliter verò Plinius libr. 8. cap. 5. & Ælian. ibid. libr. 7. cap. 15. [t] Homer. Iliad. ν. v. 475. Ælian. Hiſtor. Anim. libr. 6. cap. 1. & Æſopus in fab. Virg. Georg. libr. 3. v. 255. [u] Ælian. de Anim. libr. 6. cap. 1. Virgil. Georg. libr. 3. v. 229. [x] Plutarch. de Solert. Anim. pag. 966.

tatem; quum nihil incluſum angulis habeat, nihil eminens, nihil lacunoſum; ſed hæ ſolertiæ ſunt univerſi generis mutarum animantium; illæ verò ſingularum, quæ Veterum monumentis celebrantur. Chryſippus [a] refert canem, quum feram
4 inſequeretur, & ad trivium perveniſſet, duas quidem vias nare ſagaci exploraſſe, tertiam ingreſſum ſtatim odore non captato; ex quo colligunt, ſic argumentatum trium viarum unâ feram fugientem cucurriſſe, non cucurriſſe duabus, tertiâ igitur cucurriſſe. Quod [b] autem de mulo ferunt nec auditu jucundum minùs, nec ad beſtiarum declarandam ſolertiam minus accommodatum; nam quum ſal eſſet in urbem comportandum, & neceſſariò flumen vado trajicendum, & fortè fortunâ mulus onuſtus ſale concidiſſet, animadvertit levari ſe ſe onere liquefacto ſale, & defluente; idcirco quoties fluvius trajiciendus, jumentum illud haudquaquam fatuum in aquam ſponte prolabebatur. Id reſcivit Mileſius Thales, & mulum ſpongiis, & lanâ juſſit onerari; quum autem is in aquam ſe ſe abjeciſſet, & lana, ſpongiæque ingentem vim aquæ combibiſſent, miſerumque jumentum iniquo onere preſſiſſent, & degravaſſent, malo domitum nun amplius in flumen ſe abjiciebat; ſed onus integrum in urbem deferebat; ita ſapientiſſimi viri ingenio mutæ animantis victa ſolertia eſt. Jam quæ [c] Plinius tradit de elephante quo-
5 dam, omnem excedunt fidem, quem refert Græcarum litterarum ductus didiciſſe; idem ſcriptor [d] memoriæ prodidit quoſdam elephantos per funes inceſſiſſe, quoſdam inter ſe gladiatorios congreſſus ediſſe, & Pyrrichen ſaltitaſſe; in [e] Pompeji theatro, quum ſe conficiendos eſſe cernerent, miſerabili comploratione adeo populum commoviſſe, ut Pompejo diras imprecaretur; nec minùs eſt mirum, quod de elephante quodam ſcriptum reliquit [f] Plutarchus. Habebat quidam elephantem, cujus curam demandaverat ſervo; ſervus dimidiam partem hordei, quod ad alendam belluam accipiebat, quotidie furabatur, dimidiam elephanto apponebat; quum præſente domino ſervus feræ cibum præbere juberetur, coactus eſt totam hordei menſuram tradere; ſed eo animadverſo elephas proboſcide hordei cumulum in duas partes æquales diviſit, dimidiumque abſumpſit, dimidium reliquit; quod quum dominus conſpexiſſet, ſervi fraudem intellexit, eumque punivit, & in poſterum cavit, ut elephanti nihil cibi ſubduceretur. Nec
minus eſt lepidum, quod idem philoſophus 6
tradit [g], quum famulus, qui elephantem alebat, ſubtraheret aliquid de cibo quotidiano, & ut menſuram impleret, arenam, & calculos immiſceret; elephas quò injuriam ulciſceretur, proboſcide cinerem in ollam conjecit, & ipſius cenam corrupit. Quid autem de leone dicam, qui, ſicut Gellius [h] auctor eſt, Androdum ſervum, a quo ſuerat, e pede evulſâ ſpinâ, ſervatus, in circo feris objectum, agnitumque longo poſt tempore defendit, & ſervavit ſervatorem ſuum? quid de pantherâ, quæ Philini [i] patrem ſapientiæ ſectatoris eò uſque proſequuta eſt, dum ad loca incolis frequentia perveniret, gratiam referens, quod ejus catulos extraxerat e foveâ, perituroſque ſervaverat? quid de alio leone, qui quum ab [l] Elpi ſervatus fuiſſet, extra-
cto oſſe, quod ejus ori inhæſerat, remune- 7
ratus eſt ſervatorem ſuum, venatus aggerendo, quamdiu eſt in eo litore commoratus? quid de Bucephalo Magni Alexandri, qui [m] quum ornatus orat monilibus, & alio cultu, quo equi Regis ſolent ornari, neminem, præter Alexandrum, ſeſſorem recipiebat. His quidam argumentis adducti beſtiis ineſſe rationem ſunt arbitrati; ſed ipſas communione ſermonis inter ſe, ut homines, jungi nemo poteſt affirmare; quum quædam nullam vocem emittant, ut piſces, qui quia ſunt muti, Græcis *ἐλλοὶ* nuncupantur; quamobrem Sophocles dixit [n]:

Ε᾽φῆκεν ἐλλοῖς ἰχθύσιν διαφθοράν.

His de cauſis [o] Tullius loco, quem illuſtramus, eloquendi vim aſſeverat maximum eſſe inter hominem, belluaſque diſcrimen; o igitur colendam dicendi facultatem, qua a ceterarum animantium vulgo ſegregamur; qua commercio ſermonis cum hominibus copulamur; unde ſocietas vitæ promanavit; cujus beneficio tot inventa præclara, tot artes prolatæ, vita hominum a ferarum incurſibus, ab injuriis tempeſtatum, ab inclementiâ Cœli vindicata.

DIS-

[a] Plutarch. de Solert. Animal. & Ælian. Hiſt. Animal. libr. 6. cap. 59. [b] Ælianus libr. 7. cap. 42. Hiſt. Anim. [c] Plin. libr. 8. cap. 3. [d] Idem libro 8. cap. 2. [e] Idem eodem libr. cap. 7. [f] Plutarch. de Solert. Anim. pag. 968. [g] Idem eodem loco. [h] Aul. Gell. libr. 5. cap. 14. & Ælian. Hiſt. Animal. libr. 7. cap. 48. [i] Demetr. Phyſic. apud Plinium libr. 8. cap. 17. Paul. Man. in Adag. *Scarabeus aquilam quærit*. [l] Plin. l. 8. c. 16. [m] Arrian. libr. 5. & Plin. l. 8. capit. 42. [n] Sophocl. in Ajace. [o] Cicer. de Orator. libr. 1.

DISSERTATIO XL.

In orationem Scævolæ.

Juriſconſulti ſecundum poſt oratores dignitatis gradum obtinebant. Regna dicebantur Villæ, & ea omnia, in quibus quiſque dominabatur. Iis, qui publicè preces Deo fundebant, verba de ſcripto recitabat aliquis, qui præire verba dicebatur; idem & in jurejurando, & in litibus obſervabatur. Præeſſe privatis judices dicuntur, quum jus dicunt. Manum conſerere litigantes quid ſignificet. Sacramentum dicebatur pecunia, quam ad Pontem deponebant litigantes.

UNa eſt virtus vel maxima ora-
tionis unicuique perſonæ di-
cendi genus tribuere, quod ſit
ei perſonæ maximè accommo-
datum; hanc ſequutus eſt, & in
primis aſſequutus Cicero cum alibi, tum
in hoc loco, quem ſuſcepimus hodierno
die illuſtrandum. Inducit [a] enim Mucium
Scævolam ea, quæ dixerat Craſſus, confu-
tantem, & oratoriæ facultatis laudes ele-
vantem, & abjicentem; quæ oratio eſt ap-
1 ta perſonæ Scævolæ, qui, utpote juriſcon-
ſultus, oratorum gloriæ eâ tempeſtate florenti
maximè invidebat. Nam quum Juriſcon-
ſulti ſecundum poſt oratores dignitatis gra-
dum obtinerent, credibile eſt invidiâ,
quæ eminentioribus quidem, ſed proxi-
mis adhæreſcit, oratorum ſplendorem pro-
ſequutos, quo proximo poſt oratores loco
poſiti perſtringebantur. Deinde loquutio,
qua Scævola utitur, e jure civili petitis for-
mulis plena eſt; ſic fit, ut utraque, ſen-
tentia nimirum, & eloquutio perſonæ con-
veniant Juriſconſulti. Sed nobis non tam
propoſitum eſt artificium orationis obſer-
vare, quàm lucem obſcuris afferre; quare
nos obſcura potiùs explicare conemur; ac
primo loco nobis occurrunt [b] illa verba:
*niſi hîc in tuo regno eſſemus, non tuliſſem, mul-
tiſque præiſſem* (vel, ut alii legunt *præeſſem*)
*qui aut interdicto tecum contenderent, aut te
ex jure manu conſertum vocarent, quod in a-
lienas poſſeſſiones tam temere irruiſſes*. In qui-
2 bus verbis illud fortaſſe quivis intelligat,
Regnum Craſſi dici villam ejus, & fun-
dum; ſic [c] Virgilius ait:

*Poſt aliquot mea regna videns mirabor ari-
ſtas*;

& Auſonius [d] de ſuo prædio:

Salve, Herediolum, Majorum regna meorum.

Omninoque in qua quiſque re dominatur,
ejus regnum dicitur; ſic Tibullus animum
amatoris appellat regnum dilecti [e] pueri:

Tunc, inquit, *flebis, quum me vinctum
puer alter habebit,*
Et geret in regno regna ſuperba tuo:

Sic Torquatus in oratione pro Syllâ re-
gnum fori, curiæque objicit Ciceroni, ut
illa Ciceronis verba [f] teſtantur: *hic ait ſe
ille, Judices, regnum meum ferre non poſſe:* ſic
regnum fori tenere dictus eſt Horten-
ſius: ſic epiſtolâ primâ libri primi ad At-
ticum Cicero regnum judiciale dixit. Il-
lud animadvertendum eſt magis verbum, 3
quo utitur Scævola, ſcilicet *præiſſem*; eſt
autem proprium publicarum precum, &
obſecrationum, in quibus, ne qui Deos
obſecrabatur, aliquid præteriret, aut per-
peram diceret, aderat aliquis, qui verba
de ſcripto recitaret, quod præire verba di-
citur; quo loquendi genere uſus eſt Li-
vius libro quarto, ubi ſic ait: *obſecratio a
populo duumviris præeuntibus eſt facta*; &
Suetonius [g] Claudio; *obſervavitque ſedulò,
ut quoties terra in Urbe moviſſet, ferias advoca-
tâ concione Prætor indiceret, utque dira navi in
Urbe, aut in Capitolio viſa obſecratio haberetur,
eamque ipſe jure maximus Pontifex commoni-
to pro Roſtris populo præiret*. Quod etiam
in jurejurando obſervabatur, quod conce-
ptis verbis dicitur, quum aliquis præibat
verba jurisjurandi; quod haud ſcio, an ὅρ-
κον ἐπακτὸν appellet Iſocrates oratione ad
Demonicum; & in votis. Idcirco Livius
libro quadrageſimo ſecundo ſic ait: *in Ca-
pitolio vovit Conſul ludos fieri, donariaque da-
ri, quanta ex pecuniâ decreviſſet ſenatus, quum
centum, & quinquaginta non minùs adeſſent,
præeunte verba Lepido Pontifice Maximo id vo-
tum ſuſceptum eſt*. Sed & Juriſconſulti præi-
bant verba, quibus litigatores uterentur, ut 4
Cicero pro Murænâ teſtatur his verbis: *quid
huic tam loquaciter litigioſo reſponderet ille,
unde petebatur, non habebat; tranſit idem ju-
riſconſultus tibicinis latini modo; unde tu me,
inquit, ex jure manu conſertum vocaſti, inde ibi
ego te revoco*. Atque hoc eſt quod Scævola
ait: *multiſque præiſſem*; ego, inquit Juriſcō-
ſultus, præiſſem multis verba, quibus inter-
dicto tecum contenderent, interdicto ſcili-
cet *unde vi*, quo reſtitui [h] jubebatur actor, un-
de vi dejectus erat. Nam Craſſus poſſeſſione
philoſophos dejeciſſe Scævolæ videbatur;
quum, quod eſſe cenſebat eorum proprium,
de quacumque re ſermonem poſſe copioſè,
& eleganter explicare, oratori tribuiſſet.
Nec me fugit aliam etiam hujus loci le- 5
ctionem a nonnullis probari, quam doctiſſi-
mus

[a] Cicer. de Oratore libr. 1. [b] Idem Cicer. de Orat. libr. 1. [c] Virgilius in Bucolic. eclog. 1. [d] Auſonius Idyll. 1. [e] Tibull. libr. 1. Eleg. 9. [f] Cicero pro P. Syllâ. [g] Sueton. in Vit. Tib. Claudii cap. 22. [h] Jo: Roſin. Antiquit. Rom. libr. 9. cap. 10.

mus Briſſonius agnoſcit, qui legendum putat: *multiſque præeſſem*; nam & præeſſe juriſdictioni, & præeſſe juri dicundo, & præeſſe quæſtioni latinè dicimus; & præeſſe privatis Lege ſecundâ Dig. de origine juris, qui jus dicit privatis, dicitur; ſic enim Juriſconſultus loquitur: *ex pontificibus præficiebatur, qui quoquo anno præeſſet privatis*; quæ lectio ſi recipiatur, ita locus hic eſt capiendus: *ego*, inquit, *me conſtituerem judicem multis, qui tecum interdicto contenderent*. Sed id non multum refert; il-
6 lud adnotandum duabus uti loquutionibus Ciceronem, quarum altera ex jure prætorio, altera ex jure duodecim tabularum promanavit; nam interdicto contendebant jure prætorio; ex jure manu conſertum vocabant jure duodecim tabularum; cujus eloquutionis vis eſt nobis enarranda. Antiquitus [a] litigantes quum apprehendiſſent adverſarium, manu ſolebant in agrum, ſive quid aliud fuiſſet, de quo diſceptabatur, ducere; idque coram Prætore verbis vindicare; quo genere vindiciarum, qui contendebant, manum conſerere dicebantur. Veruntamen quum finibus prolatis pigeret Prætorem in rem præſentem venire, inſtitutum, ut litigantes non manum conſererent, ſed adverſarium ex jure manu conſertum vocarent; id eſt ut alter alterum ex jure ad conſerendam manum in rem, de qua ageretur, vocaret; quum autem in agrum veniſſent, glebam ex eo in Urbem ad Prætorem deferebant, & in eâ glebâ, tanquam in toto agro vindicabant; ad hanc litigantium manus conſertionem reſpexit [b] Ennius, quum dixit:

Non ex jure manu conſertum, ſed mage ferro
Rem repetunt, regnumque petunt, vadunt ſolidâ vi.

Eſt etiam hujuſmodi loquutio apud Varronem libro ſecundo de linguâ latinâ, & apud Ciceronem pro Murænâ; quam quum
7 ſatis illuſtraverimus, ad aliam illuſtrandam tranſeamus, quæ paulo poſt occurrit in his Ciceronis [c] verbis: *quibuscum tibi juſto ſacramento contendere non liceret*. Sciendum eſt autem ſacramentum fuiſſe pecuniam, quam & qui petebat, & qui inficiabatur, ad pontem deponebat; hanc qui judicio vicerat, ſecum auferebat, qui victus diſceſſerat, in ſacro relinquebat. Hanc pecuniam aſſium quingentorum plerunque modum impleviſſe Varro [d] teſtatur; in quibuſdam verò quinquaginta non excedebat, ut Feſtus [e] Pompejus docet; qui ſacramentum definit æs, quod pœnæ nomine penditur, ſive eo quis interrogatur, ſive contenditur. Quum autem hæc pecunia ſacramentum diceretur; ſacramento juſto contendere nihil aliud eſt, niſi rem aliquam ſibi vindicatione aſſerere, & depoſitâ eâ pecuniâ litigare. Negat autem Scæ-
vola Craſſum, ſi cum philoſophis conten- 8
dat, & ſibi vindicet hanc de qualibet re copioſè diſſerendi facultatem, ſuperiorem diſceſſurum; quòd hujus tam latè patentis facultatis poſſeſſio philoſophis, non oratoribus jure debeatur. Utitur autem etiam hac loquutione Valerius Maximus libro 7. cap. 7. ubi ſic ait: *nam Lucius quidem Sextilius, & Publius Popilius, quos Marcus Ancus ſanguine ſibi conjunctos eadem ex parte heredes fecerat, ſacramento cum adoleſcentulo contendere auſi non ſunt; tametſi præcipuis eo tempore Magni viribus ad defendendas tabulas teſtamenti invitari poterant*; & rurſus capite octavo ſic ait, *Afronia tamen cum ſorore ſacramento contendere noluit*. Verba verò eorum, qui ſacramento contendebant, hujuſmodi fuiſſe dicuntur: *quando negas, te ſacramento quingenario provoco*; vel hæc: *quando negat, ſacramento quærito*; quæ fuiſſe Prætoris nonnulli exiſtimant.

[a] Aul. Gell. libr. 20. cap. 9. Paulus Manut. in Adag. *Ex jure manu conſertum*. [b] Ennius Annalium libro 8. apud Aul. Gell. ibidem, & ex Cicerone libr. 7. Epiſtol. 13. [c] Cicero de Oratore libro 1. [d] Varro libr. 4. de Ling. Latin. [e] Sextus Feſtus Pompejus in Voc. *Sacramentum*.

DISSERTATIO XLI.

De Eloquentiâ Philoſophorum.

Platonis ore Jovem, ſi loqui vellet, loquuturum Veteres affirmarunt. Platonis copiam æquare ſe poſſe Cicero diffidebat. Ariſtoteles æmulatione Iſocratis ad rhetoricam docendam ſe contulit. Theophraſtus, quum antea Tyrtamus appellaretur, ab eloquii divinitate nomen invenit; eum ſucceſſorem deſignavit Ariſtoteles poſtpoſito Menedemo, quum vinum leſbium rhodio prætuliſſet. Xenophontis ore Muſas loquutas quidam affirmarunt. Epimenides expeditionem Jaſonis verſuum ſex millibus quingentis eſt exequutus; & de Minoë, & Rhadamantho quatuor millia carminum ſcripſit.

SI non modò [a] ſcribendi rectè, ſed
etiam dicendi ſapere eſt princi-
pium, & fons, & rem Socraticæ
poſſunt oſtendere chartæ, ut ab
Horatio præclariſſimè dictum eſt,
Auditores; non mirum, ſi Scævola [b] apud
Ciceronem philoſophorum vult eſſe pro-
prium in omni genere ſermonis eleganter
copioſeque verſari; nam quum Philoſophia
eloquentiæ fons habeatur, qui in illum
fontem ſe ſe altiùs ingurgitarunt, veriſimi-
le eſt eâ copiâ affluere, & redundare, ut
nihil aridè, nihilque jejunè loqui poſſe vi-
deantur. Et ſanè philoſophi veteres tales
1 fuerunt, quales a Scævolâ deſcribuntur,
ornati in dicendo, & graves; neque enim,
quod plerique nunc faciunt, eloquentiam
contemnebant; qui philoſophi putant eſ-
ſe quàm inquinatiſſimè loqui, & non mo-
dò reſpuunt omnem orationis ornatum,
ſed omnem loquutionem, quæ humana
videatur; neque, cui cor ſaperet, ejus lin-
guam inſipientem, & inficetam eſſe neceſ-
ſarium arbitrabantur; quin immo præſtan-
tiſſimi ſapientum dicendi laude floruerunt.
Siquidem Plato ille [c] divinus non minor
2 auctor habetur eloquendi, quàm ſentien-
di; cujus ore [d] Jovem, ſi græcè loqui
vellet, loquuturum Veteres affirmarunt;
cui Cicero ipſe princeps oratorum, &
Conſul non unius anni, ſubmittit elo-
quentiæ faſces; & ſe æquare poſſe Plato-
nis in dicendo copiam, ubertatemque dif-
fidit. Ariſtoteles autem ejus auditor non
inſuper habuiſſe fertur eloquentiæ curam,
quam haud minùs, quàm philoſophiam, di-
ſcipulis [e] dicitur tradidiſſe; cui [f] Cicero
flumen aureum tribuit orationis; qui non
minùs rerum ſcientiam, quàm dicendi, ſi-
bi vindicavit. Nam quum videret Iſocra-
tem ſummum eloquendi magiſtrum flore-
re copiâ nobilium auditorum, ipſe etiam
ad docendam artem rhetoricam ſtudium
ſuum contulit; quum verſum tragici poë-
tæ [g] retuliſſet paululum immutatum.

Αἰσχρὸν σιωπᾶν, Ἰσοκράτη δ' ἐᾶν λέγειν:

tantam habuit vir ille eloquentiæ ſuæ fi-
duciam, ut Iſocratem divinum in dicendo
virum præ ſe contemneret. Hunc autem
qui ſequutus eſt. Theophraſtus ab eloquii 3
divinitate [h] nomen invenit, quum antea
Tyrtamus appellaretur; cujus in dicendo
ſuavitatem cum ſingulari doctrinâ conjun-
ctam omnium auditorum ſapientiæ prætu-
lit Ariſtoteles. Nam [i] quum affectâ jam æ-
tate, ægro & corpore fatigaretur, Philoſo-
phum ſupplices adierunt juvenes, qui ſtu-
dia ipſius æmulabantur, precantes, ut ſibi
deligeret ſucceſſorem; Ariſtoteles verò ſe
ſe id libenter facturum affirmavit, ubi tem-
poris opportunitas adveniſſet; & quum
auditores duos haberet ceteris doctrinâ
præcellentes, & dicendi copiâ, Menede-
mum Rhodium, & Leſbium Theophra-
ſtum, Theophraſti ſuavitatem ceteris Me-
nedemi virtutibus anteponere ſeſe ad hunc
modum indicavit. His præſentibus, qui
ſcholæ ſucceſſorem ut ſibi deſtinaret, peti-
verant, poſcit vinum Rhodium, aut Leſ-
bium; aſperum eſſe, & injucundum, &
minus commodum valetudini, quod regio
ferret, affirmat. Quum leſbium, rho-
diumque vinum eſſet allatum, & utrum-
que guſtaſſet, utrunque collaudavit; & rho-
dium quidem firmum, jucundumque eſſe
confirmavit, ſed leſbium ſibi videri ſua-
vius; quo dicto lepidè, verecundeque ſi-
gnificavit ſe ſe Theophraſtum ſucceſſorem
ſcholæ relinquere, ejuſque ſuavitatem in
dicendo anteponere Menedemi firmitati.
Ex quo conſtat, quanti fecerit eloquii dul-
cedinem, qua Theopſtraſtus antecellebat,
quum Philoſophus eum ſcholæ ſucceſſo-
rem relinquendum judicarit, qui non tam
ſapientiâ, quàm dicendi ſuavitate præſta-
ret. Hanc autem Theophraſtus quaſi per
manus tradidit Demetrio Phalereo, de quo 4
Cice-

a Horatius in Arte Poëtic. b Cicer. de Orator. libro 1. c Cicer. in Oratore ad Brut. & de optim. gener. Orator. & Quintilian. Inſtit. Orat libr. 10. cap 1. d Idem Cic. in Bruto, ſive de Clar. Orat. e Cicer. in Oratore ad Brutum. f Idem libro 2. Academic. Quæſtion. g Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 3. cap. 1. & Cicer. de Orator. libr. 3. & Tuſculan. Quæſt. libr. 1. alter Diogen. Laërt. libro 5. ſegm. 3. in Vit. Ariſtotel. h Diogen. Laërtius libr. 5. ſegm. 38. in Vit. Theophraſti, Strab. libr. 13. Cicer. in Oratore ad Brut. Quintilian. Inſtit. Orator libr. 10. cap. 1. Plin. in Præfation. Senec. Quæſt. Natural. libr. 6. cap. 13. & Suidas in Voc. Θεόφραστος. i A. Gell. libr. 13. cap. 5.

Cicero [a] ſic loquitur: *niſi forte Demetrius Phalereus in hoc numero haberi poteſt, diſputator ſubtilis, orator parum vehemens; dulcis tamen, ut Theophraſti diſcipulum poſſis agnoſcere*. Quid autem de Xenophonte dicam, cujus inaffectatam jucunditatem [b] Quinctilianus admiratur, quem Diogenes Laërtius [c] ob eloquentiæ dulcedinem tradit Atticam Muſam nominatum, Suidas [d] autem apem atticam; nec mirum, nam, quod de Neſtore [e] Homerus aſſirmavit, ex ejus ore dulcior melle manabat oratio; nec defuerunt, qui [f] Xenophontis ore Muſas loquutas eſſe pronunciarent. Qui [g] Socratis auditor, ceterique Socratici oſtenderunt, quanta ſuavitas eloquentiæ fuerit in illo philoſophiæ fonte Socrate; nec ſine causâ Euripidem [h] in Palamede Socratem his verbis Muſam appellaſſe:

Ἐκάνετ', ἐκάνετε τὰν πάνσοφον,
Τὰν ὐδὲν' ἀλγύνουσαν ἀηδόνα Μουσᾶν:

& Ælianum ſirenis Atticæ nomine eundem
5 cohoneſtaſſe. Nec Socrate vetuſtiores philoſophi non eloquentiæ ſtudiis floruerunt; Solonem conſcripti ab eo elegantiſſimi verſus declarant eloquentiâ præſtitiſſe: Empedocles digniſſimum rebus iis, de quibus loquitur, ut [i] Ciceroni videtur, ſonum fundit: Epimenides [l] Cretenſis ad rerum divinarum ſcientiam, quam profitebatur, adjunxit ſtudium poëticæ facultatis, & expeditionem Jaſonis in Colchos verſuum ſex millibus quingentis eſt exequutus; & de Minoë, & Rhadamantho quatuor millia carminum ſcripſit. In Anaximene [m] laudatur uſus Jonicæ linguæ, qua ſimpliciter, & ſine fuco compoſuit libros laudatiſſimos; in Anaxagorâ & jucunditas orationis, & magnificentia; qui niſi dicendi laude præſtitiſſet, nunquam [n] Pericles tam inſignis orator ex ejus ſcholâ prodiiſſet. Demo-
6 critum [o] Timon haudquaquam appellaſſet ſermonum quaſi paſtorem, niſi eloquentiæ laudem ſummam eſſet conſequutus; verſus autem Timonis ita ſe ſe habent:

Οἷον Δημόκριτόντε περίφρονα ποιμένα μύθων,
Ἀμφίνοον λέσχην, ὃ μετὰ πρώτοισιν ἀνέγνων.

Nec Hippocratem facundiâ, & arte dixiſſet inſignem Cornelius [p] Celſus, niſi ſummam rei medicæ, naturæque ſcientiam cum ſummâ dicendi arte conjunxiſſet; Pythagoramque [q], & Pythagoreos nunquam arbitror tantam in Græciâ, quæ Magna eſt appellata, fuiſſe potentiam conſequuturos, niſi, qua unâ arte Reſpublicæ olim regebantur, eloquentiâ valuiſſent.

DISSERTATIO XLII.

Eodem ſuper Argumento.

Quamplures philoſophi de rhetoricâ ſcripſerunt; & poëmata, atque tragœdias compoſuerunt. Calliſthenes quum Macedonum res geſtas laudibus extuliſſet, omnes admiratione macedonicæ virtutis implevit; quum autem eaſdem elevare dicendo contendiſſet, Macedonas ad id ſermonis genus compuliſſe Philoſophum pœnituit. Diogenem, Critolaum, & Carneadem legatos Romam miſerunt Athenienſes, ut mulcta ſibi remitteretur.

QUum lingua ſit interpres cordis, nunquam doctiſſimi viri diſſidium cordis, & linguæ comprobarunt; ſed putarunt oportere, qui in excolendo corde multum ſtudii conſumpſerat, eum in excolendâ quoque linguâ elaborare; philoſophumque inprimis eſſe decere eloquentem. Et ſanè cui non abſurdum videatur hominem de maximis, pulcherrimiſque rebus, de juſtitiâ, de magnitudine animi, de 1
liberalitate, de temperantiâ, clementiâ, manſuetudine, ceteriſque virtutibus verba facientem; de Deo, diviniſque mentibus, de rerum naturâ, de Mundo, ejuſque admirabili ordine, pulchritudine, ornatu diſputantem balbutire, & verba de trivio ſumpta, nullo adhibito ornatu, incompoſitè, inconditè, barbarè effutire? nonne id eſt minuere rerum majeſtatem, philoſophiæ, quæ quaſi Regina eſt nobiliſſimarum facultatum, ſordidam, attritam, laceram veſtem circumponere, & luto gemmas inquinare, &, ut ait Poëta [r] Lyricus,

...... *Stellis nebulam ſpargere candidis?*

Idcirco philoſophi veteres eloquentiam ſibi aſ-

[a] Cicero Offic. libr. 1. in princ. [b] Quintilian. Inſtit. Orator, libt 10. cap. 1. [c] Diogen. Laërt. libr. 2. ſegm. 57. in Vitâ Xenophont. Paul. Manut. in Adag. *Attica Muſa*, & in Ad. *Agreſtis Apis*. [d] Suid. in Voc. Ξενοφῶν, Paul. Manutius ibid. [e] Homer. Iliad. α v. 249. [f] Cicer. in Orator. ad Brutum, [g] Diogen. Laërt. libr. 2. ſegm. 48. in Vitâ Socratis. [h] Euripides in Palamede apud Diog. Laërt. ſegm. 44. libr. 2. in Vit. Socratis, & apud Scholiaſt. Lycophron. pag 69. & auctorem argumenti Orationis Iſocratis de Buſiride. [i] Cicer. Academicar. Quæſtion. libr. 2. [l] Diogen. Laërt. libro 1. ſegm. 111. in Vit. Epimen. [m] Idem l. 2. ſegm. 3. in Vit. Anaximen. [n] Val. Max. l. 8. c. 11. Cic. in Brut. & l. 3. de Orat. Quintil. Inſt. Orat. l. 12. cap. 2. Demoſthen. in Orat. Amator. Suid. in V. Περικλῆς, Euſeb. de Præpar. Evang. l. 10. & Diogen. Laërt. libr. 2. ſegm. 12. in Vit. Anaxagoræ. [o] Timon apud Diog. Laërt. libr. 9. ſegm. 40. in Vit. Democr. [p] Corn. Celſ. l. 1. in princ. [q] Origen. contra Celſ. libr. 1. & Cicer libt. 3. de Orat. [r] Horatius libr. 3. Od. 15. in Chlorim.

bi aſſumendam ſunt arbitrati; quia par eſt
rebus orationem convenire, nec in ullâ
re rudem ſapientis eſſe ſermonem; quod
a veritate non abhorrere multis exemplis
oſtendimus heſterno die, & hodierno cum
maximè oſtendemus. Atque illud inprimis
2 argumento eſt philoſophos eleganter, co-
pioſeque dicendi curam non inſuper ha-
buiſſe, quòd eorum nonnulli artis rheto-
ricæ præcepta tradiderunt; nam & Ariſto-
teles [a] de hac facultate accuratiſſimè ſcri-
pſit, & ejus auditor [b] Theodectes; & qui
omnes [c] Ariſtotelis diſcipulos & ſuavitate
orationis,& doctrinæ copiâ ſuperavit Theo-
phraſtus; & [d] Demetrius Phalereus, qui
elegantiſſimum de eloquutione libellum
ſcriptum reliquit; & Chryſippus ille, qui
fulcire putatur [e] porticum Stoicorum, de
ratione dicendi, licèt non ſatis eloquen-
ter, tamen [f] diligentiſſimè perſcripſit; ut
interim [g] Protagoram, & [h] Empedoclem,
& [i] Longinum prætermittam, qui de hac
arte aliquid præceperunt, quum philoſo-
phiam inprimis illuſtraſſent. Sed magis o-
ſtendunt eloquentiam philoſophorum, qui
elegantiâ orationis, & ubertate præſtite-
runt, quàm qui de arte libros philoſophi
ediderunt, quare ad eorum exempla re-
vertamur. Calliſthenes quantâ fuerit elo-
3 quentiâ declaravit hiſtoria, quam oratorio
pæne more compoſuit, ut Cicero [l] ſanè
quàm luculentus Auctor affirmat; idemque
quum [m] in convivio Macedonum res geſtas
laudibus extuliſſet, omnes admiratione Ma-
cedonicæ virtutis implevit; quum autem
eaſdem elevare dicendo contendiſſet, tantâ
dicendi copiâ fertur id præſtitiſſe, ut Ma-
cedonas ad id ſermonis genus compuliſſe
philoſophum pœniteret. Crates [n] autem,
& ipſe philoſophus non ignobilis tan-
tum operæ impendit in eloquentiæ ſtu-
dium, ut in eo non minùs, quàm in phi-
loſophiâ elaboraret; & orationes habitas
ad populum, & in obeundo legati munere
ſcriptas relinqueret. Crantor [o] verò etiam
poëmata dicitur conſcripſiſſe; quod & He-
raclides [p] Ponticus fecit, qui compoſuit
tragœdias. Oneſicritus autem, qui ſequu-
tus [q] eſt Magnum Alexandrum, tantâ præ- 4
ſtitit dicendi ſuavitate, ut [r] cum Xeno-
phonte quodammodo compararetur. De
Academicis verò nihil attinet dicere; ne-
que enim, niſi eloquentiæ gloriâ floruiſ-
ſent, Timon ille ſillographus ipſis oratio-
nis latitudinem tribuiſſet. Quantopere
autem in omni genere eloquentiæ philoſo-
phi elaborarint, declaravit Athenienſium
legatio; nam quum Athenienſes [s] tres lega-
tos Romam miſiſſent rogatum Romanos, ut
mulctam ſibi quingentûm talentûm, quam
ob Oropi vaſtationem irrogarant, remitte-
rent; qui legati fuerunt Carneades, Crito-
laus, Diogenes; in his tria illa dicendi
genera, quibus eloquentia conſtat, Roma-
ni ſunt admirati; in Diogene ſtoico vide-
licet gracilem, & ſcitam orationem, qualem
in Menelao proponit [t] Homerus; in Cri-
tolao peripatetico mediocrem, & omni aſ-
perſam ſuavitate, qualem idem vates [u] in
Neſtore fuiſſe tradit; in Carneade uberem,
& copioſam, qualem in Ulyſſe floruiſſe
memoriæ proditum eſt, quam Poëta [x] ſum-
mus nivibus hibernis comparat. Adeo non
diſiuncta ab eloquentiâ fuit eâ tempeſtate 5
ſumma ſapientia, ut nullum non eloquen-
tiæ genus, qui tum ſapientes habebantur,
ad ſe putarent pertinere; nec Athenis,
quum tot oratores dicendi laude florerent,
quiſquam aptior ad ſenatum Romanum o-
ratione permovendum, quàm tres illi phi-
loſophi, judicaretur. At nunc tantum lin-
guæ diſſidium, & cordis extitit, ut qui
ſibi videntur ſapientes, philoſophi aucto-
ritatem, gravitatemque tueri ſeſe non poſ-
ſe exiſtiment, niſi inquinatiſſimè loquan-
tur; &, quum ruſticos homines, ſi quid
barbarè, perverſeque dicunt, rideamus,
philoſophos plenum ruris, & [y] inficetia-
rum ſermonem effundentes admiramur.
Quod vitium nobis invexit ſuperiorum
temporum calamitas, quum ſuperfunden-
te ſe ſe noſtris regionibus quaſi quadam
colluvie Barbarorum bonæ litteræ obrutæ,
demerſæ, ſepultæque jacuerunt; tunc in-
fectæ

[a] Quintilian. libr. 2. Inſtit. Orator. cap. 17. & libro 3. cap. 1. & Diogen. Laërt. libr. 5. in Vit. Ariſtotel. & Ariſtot. ipſe libr. Rhetor. [b] Idem Quintil. libr. 2. cap. 15. & libr. 3. cap. 1. & Cicer. in Orator. ad Brutum, Vid. Valer. Maxim. libr. 8. cap. 15. §. de Ariſtotele philoſopho. [c] Cicer. in Orator. ad Brutum, & libr. 2. de Divination. Quintil. libr. 3. cap. 1. Diogen. Laërt. libr. 5. ſegm. 48. & Hermogen. Scholiaſt. in Prolegomenis. [d] Diog. Laërt. libr. 5. ſegm. 79. in Vit. Demetrii, & ipſe Demetr. liber de Elocutione. [e] Cicer. Academic. Quæſt. libr. 2. [f] Diog. Laërt. libr. 7. ſegm. 201. in Vit. Chryſippi in fin. [g] Cicer. de Orator. libr. 3. & in Bruto, A. Gell. libr. 5. cap. 11. Quintilian. Inſtitut. Orator. libr. 3. cap. 1. & Apulejus Florid. libr. 2. [h] Quintilian. ibid. Sextus Empit. libr. 7. adverſus Mathemat. & Diog. Laërt. libro 8. ſegm. 57. [i] Longin. de Sublimit. [l] Cicer. de Orat. l. 2. [m] Plutarch. in Vit. Alexandr. [n] Diog. Laërtius libr. 4. ſegm. 23. in Vit. Crateris Athenienſis. [o] Idem libr. 4. ſegm. 25. in Vit. Crantoris. [p] Idem Diog. libr. 5. ſegm. 92. in Vit. Heraclidis. [q] Plutarch. in Vit. Alexandri, Strabo libr. 15. Lucian. de Longævis, Aul. Gell. libro 9. cap. 4. Arrianus de Exp. Alexandri l. 6. [r] Suid. in V Ὀνησίκριτος, & Diogen. Laërt. libr. 6. ſegm. 84. in Vit. Oneſicriti. [s] Aul. Gell. libr. 17. cap. ultim. Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 5. in fine. [t] Hom. Iliad. γ. v. 213. [u] Idem Hom. Iliad. α. v. 247. [x] Hom. Iliad. γ. verſ. 222. [y] Catullus epigr. 37.

ſectæ barbarie nobiliſſimæ diſciplinæ elo-
quentiæ ſplendorem priſtinum amiſerunt.
Contra verò illi, qui eloquentiam profi-
6 tentur, ſapientiæ expertes, rerum inanes,
verbis tumidi, pleni futilium ſententiarum,
ineptiis affluentes longiſſimè a gravitate ve-
terum defluxerunt; qui nec ſine dicendi
nitore ſatis ornatam philoſophiam, nec ſi-
ne multarum ſcientiâ rerum ſatis inſtru-
ctam eloquentiam putabant. Idcirco [a] Scæ-
vola præclarè confirmat philoſophi munus
eſſe de qualibet re copioſè, & ornatiſſimè
diſputare; ſed paulum tribuit oratori,
quum hanc eandem facultatem ipſi detra-
ctam vult; nam revera orator non minùs,
quàm philoſophus, rerum ſibi cognitionem
vindicat; magis autem propriè orationis
aſſumit ornatum; ille veritatem, hic ve-
ri ſimilitudinem conſectatur: ille eloquen-
tiam deſiderat, ut rerum magnitudini con-
gruat oratio; hic, ut ſuum munus exequa-
tur: in altero dicendi facultas eſt orna-
mentum; in altero inſtrumentum neceſſa-
rium.

DSSERTATIO XLIII.

De ſcientiæ copiâ, qua veteres philoſophi redundarunt.

Pythagoras ſtellam Veneris Solem conſequi occidentem, orientemque prægredi primus invenit. Pythagorici Terram moveri, ſtare Solem cenſuerunt. Democritus centum talenta, quæ ipſi ex hereditate patris obvenerant, in peregrinationes conſumpſit. Quas gentes, & quos præceptores diſcendi causâ adiverint Pythagoras, & Democritus.

Quantus in philoſophis priſcis &
eloquentiæ nitor, & verborum
flumen, & lumen fuerit oratio-
nis oſtendimus; nunc quantâ
rerum copiâ iidem abundarint,
quàm eorum latè patuerit, quàm univer-
ſas naturæ partes complexa fuerit ſapien-
tia, nobis eſt demonſtrandum; ſic enim
Scævolæ [b] dictum, Auditores, nemo ve- 1
ſtrûm mirabitur, qui nullam rem eſſe
cenſet, quam philoſophus non ornare ver-
bis, non ſummâ copiâ, & ſcientiâ poſſit
exponere; ut non doceat modò, ſed &
delectet auditores; quod quum fuero exe-
quutus, quædam, quæ [c] Tullius attingit,
propria cujuſque ſectæ philoſophorum
uberiùs explicabo. Omnium autem ar-
tium præclararum ſcientiam philoſophos il-
los veteres mente eſſe complexos nemo
non fateatur, qui, quàm acre fuerit eorum
ſtudium, quantæ peregrinationes cognitio-
nis rerum causâ ſuſceptæ, quàm pars nul-
la rerum ab ipſis neglecta, reputarit. Nam
poſt illos ſeptem, qui ſapientes appellati 2
ſunt, quos (Thaletem Mileſium excipio)
Plutarchus in Solone teſtatur in indagandâ
rerum naturâ facili quadam uſos, & per-
vulgatâ viâ, nec ſanè multum profeciſſe;
quantum Pythagoras in omni doctrinæ ge-
nere elaboravit? ille [d] Ægyptum, ille Græ-
ciam univerſam, ille Syriam, Aſiamque to-
tam doctrinæ causâ peragravit: ille in [e] Cre-
tam, Samumque [f] navigavit, & [g] Perſas,
Magos, & Chaldæos, Judæoſque [h] doctores
audivit; nec ullius excellentis doctrinâ
viri non familiaritate, diſciplinaque profe-
cit. Nam & Thaletis Mileſii, & [i] Syrii
Pherecydis, & Samii [l] Hermodamantis
auditor fuit, & cum Epimenide [m] Creten-
ſi familiariter fertur eſſe verſatus; cum quo
in antrum Idæum deſcendit; & [n] Aſſyrii
Nazareti diſciplinâ eſt inſtitutus, & [o] A-
baridis, & Zaretis; quibus doctoribus nul-
lum ſcientiæ genus, aut facultatis non hau-
ſit, & pertractavit. Geometriam [p] a Mœ-
ride inventam, & inchoatam [q] dicitur per- 3
feciſſe; aſtrologiam ſic excoluiſſe, ut ean-
dem ſtellam Veneris [r] Solem conſequi oc-
cidentem, orientem prægredi primus in-
venerit; quam in occaſu quidem veſpe-
rum, in ortu luciferum appellavit. Ab eo-
dem credibile eſt ſententiam profluxiſſe,
qua

---

[a] Scævola apud Ciceron. de Orat. libr. 1. [b] Idem Scævol. apud Cicer. ibid. [c] Cicer. de Orat. libr. 1. [d] Jamblichus in Vit. Pythagor. Cicer. libr. 5. de Finibus, Plin. libr. 25. cap. 2. & libr. 36. cap. 9. Lucian. in Dialog. qui inſcribitur βίων πρᾶσις, D. Hieronym. Epiſt. ad Paulinum Presbyterum, Iſocrat. in Encomio Buſiridis, Diodor. Sicul. Biblioth. Hiſtor. libr. 1. in fine, Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 1. Theodoritus in Sermone contra Græcos, & Juſtinus libr. 20. [e] Diogen. Laërtius libr. 8. ſegm. 3. in Vitâ Pythagor. & Porphyrius in Vit. ejuſdem. [f] Diogen. Laërt. ibid. & Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 1. [g] Valerius Maxim. libr. 8. cap. 7. [h] Hermippus apud Joſephum Judæum libr. 2. contra Apionem, Euſebius de Præparatione Evangelic. libr. 8. capit. 6. [i] Clemens Alexandrinus Stromat. libr. 1. Cicer. Tuſculan. Quæſt. libr. 1. Malchus in Vit. Pythagoræ, Diogen. Laërtius in Procemio, & in Vitâ ejuſdem Pythagor. ſegm. 2. libr. 8. & Lactantius Firmianus de Divino Præmio libr. 7. cap. 8. [l] Diog. Laërt. & Malchus in Vit. Pythagor. ibid. Suidas in Voc. Πυθαγόρας, & Apulejus libr. 2. Floridorum. ſed Leodamantem eum vocat. [m] Malchus Porphyr. & Diog. Laërt. ibid. [n] Clem. Alex. Strom. libr. 1. [o] Suid. in V. Πυθαγόρας. [p] Diogen. Laërt. ibid. libr. 8. ſegm. 11. in Vit. Pythagor. [q] Jamblich. in Vit. Pythagor. [r] Plinius libr. 2. cap. 8. & Diogen. Laërt. libr. 8. ſegm. 14. in Vit. Pythagoræ.

quam Pythagorici [a] in lucem extulerunt,
quæ Terram moveri, ſtare Solem, & reli-
quos ignes docet; quam ſine ſcientiâ ſum-
mâ rerum cœleſtium, & naturæ nec inve-
nire, nec tueri potuiſſet. Medicinam [b] au-
tem omnes fatentur a Pythagora excultam
adeo, ut inter eos, qui auxerunt eam di-
ſciplinam, jure numeretur. Nam de [c] arith-
4 metice nihil attinet dicere, quum ſciamus
eam facultatem Pythagoræ inventis vel ma-
ximè floruiſſe: nihil de muſice, quàm Py-
thagoras [d] auxit, ornavit, in Cœlum [e] e-
vexit; qua freti Pythagorei & ſedaſſe quo-
rumdam iram exardeſcentem, & compo-
ſuiſſe curas, & effrenatam hominum licen-
tiam in modeſtiam, & triſtitiam in lætitiam,
hilaritatemque convertiſſe feruntur. Jam
rationem civitatum regendarum, jam mo-
rum doctrinam, jam Phyſica, jam rerum
divinarum ſcientiam quis excellentiùs Py-
thagora cognovit? quis diviniùs eſt con-
templatus? quis autem ſublimiùs pertra-
ctavit? qui Magnæ Græciæ civitates pul-
cherrimis [f] legibus, & inſtitutis tempera-
vit; & ita ut eo regente, ejuſque [g] diſci-
pulis, felices forent, beatæque Reſpubli-
cæ; qui propter excellentiam [h] virtutis
Deus quidam inter homines eſt habitus,
qui tantum abhorruit a vulgi opinioni-
bus divinam naturam in multos Deos di-
videntis, & abſurda de divinitate affirman-
tis, ut [i] Deum ipſum unum, ipſum bo-
num, ſolumque [l] ſapientem appellarit; cre-
daturque Judæorum ſacris [m] initiatus, quia
vera de Deo ſenſit, & loquutus eſt. Qui
5 verò Pythagoreorum doctrinam eſt æmu-
latus Democritus ille phyſicus, centum [n] ta-
lenta conſumpſit, quæ ipſi ex hereditate
patris obvenerant, in peregrinationes, quas
ad ſcientiam rerum ſibi undique compa-
randam ſuſceperat. Nam [o] & Æthiopas
adivit, & Indorum Gymnoſophiſtas, Chal-
dæoſque Perſarum ſapientes, & Ægyptio-
rum ſacerdotes, & in Græciâ quoſcun-
que comperit rerum cognitione eminere,
putavit [p] adeundos. Quibus ille doctori-
bus tantam, tamque latè patentem, & in
omnes partes diffuſam ſapientiam eſt con-
ſequutus, ut auctore [q] Platone in philoſo-
phiâ quaſi quidam Pentathlos fuiſſe dica-
tur; quòd quemadmodum Pentathli [r] om-
ne genus ludorum exercebant, ſic ipſe nul-
lius doctrinæ, aut artis expers haberetur;
quod etiam Diogenes Laertius [ſ] teſtatur,
qui tradit ipſum, & Phyſica, & Mathema-
tica, & artes liberales tenuiſſe, & morum
diſciplinam, & omnium facultatum noti-
tiam adeptum. Nam de Platone, quod de
Carthagine Salluſtius [t] dixit, tacere ſa- 6
tiùs puto, quàm parum loqui; quantus [u] ille
vir in Mathematicis fuit, quantus in Mu-
ſicis, quantus in doctrinâ morum, quantus
in dialecticâ, & medicinâ, quantus in con-
templatione rerum divinarum! in quibus
nemo unquam naturali vi, & facultate ad
veritatem propiùs acceſſit; adeo ut non
mortali ore loqui, ſed inſtinctu, afflatuque
divino incitatus oracula fundere, & in
ſermonibus, quos habet de mentibus im-
mortalibus, & de Deo, Deus quidam eſſe
videatur; quantus denique in poeticâ! elo-
quentiâ mehercule, & dicendi gravitate, &
cothurno nemo unquam Platonem adæ-
quavit. Ariſtoteles autem quantâ varietate
doctrinæ, quantaque copiâ, & ſcientiâ fue- 7
rit, declarant ingenii monumenta, quæ e-
didit, omnem complexa naturam, omnem-
que vitam illuſtrantia. Atque utinam om-
nia, quæ Ariſtoteles conſcripſit, extarent,
nec multa, quæ Ariſtotelis nomen præ-
ſeferunt, volumina, falsò inſcriberentur!
fortaſſe nihil in tanto Auctore fruſtra re-
quireremus; nec ejus libri tantam reprehen-
dendi ſui facultatem his, qui naturam ſeriò
contemplari volunt, præbuiſſent; ſed quo-
ta pars operum, quæ ab Ariſtotele ſcripta
Diogenes [x] Laërtius teſtatur non injuriâ
temporum intercidit?

DIS-

[a] Plutarchus de Placitis Philoſophorum libro 3. cap. 9. Auctor de Cœlo libr. 2. cap. 13. & Stobæus libr. 1. Eclogar. Phyſic. cap. 21. [b] Corn. Celſus in princ. libr. 1. Vid. Ælian. Var. Hiſtor. libro 4. cap. 17. & Jamblich. libr. 1. in Vit. Pythagor. & Diogen. Laërt. libr. 8. ſegm. 12. in Vit. ejuſdem. [c] Diogen. Laërt. ibid. & Ælian. ibid. & Stobæus Eclog. Phyſic. libr. 1. cap. 2. [d] Plutarch. de Virtute morali in princ. [e] Macrob. in Somn. Scipionis libr. 2. cap. 1. [f] Porphyr. & Jamblich. in Vitâ Pythagoræ, Cic. libr. 3. de Oratore, & Diog. Laërt. libr. 8. ſegm. 3. in Vit. Pythagor. [g] Senec. Epiſt. 90. [h] Diog. Laërt. libr. 8. ſegm. 11. ibid. Porphyr. Malchus, & Jamblich. in Vit. Pythagoræ libr. 1. cap. 28. & Ælian. Var. Hiſtor. libr. 2. cap. 26. [i] Clemens Alexandrin. in Protreptico. & Plutarchus de Placit. Philoſophor. libr. 1. cap. 7. [l] Idem Clem. libr. 4. Stromat. [m] Vid. cond. Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 5. [n] Demetrius apud Diogen. Laërt. libr. 9. ſegm. 36. in Vit. Democriti, Ælian. Var. Hiſtor. libr. 4. cap. 20. Vid. Dion. Chryſoſt. Orat. 54. Valer. Maxim. libr. 8. cap. 7. Athen. libr. 4. cap. 19. [o] Diogen. Laërt. libr. eod. cap. 35. Suid. in V. Δημόκριτος, Diodor. Siculus libr. 1. Biblioth. Hiſtor. & Strabo libr. 15. [p] Cicer. de Finib. libr. 5. Tuſcul. Quæſt. libr. 4. [q] Plato apud Diog. Laërt. ſegm. 37. in Vit. Democriti libr. 9. & Suidas in V. Πένταθλος. [r] Sextus Pompejus in V. *Pentathlum*, & Cæl. Rhodigin. libr. 13. cap. 30. Antiq. Lection. [ſ] Diog. Laërt. libr. 9. in Vit. Democriti. [t] Salluſt. in Bell. Jogurthin. [u] Diog. Laërt. libr. 3. & Olympiodorus in Vit. Platonis. [x] Idem Diogenes Laërt. libr. 5. ſegm. 22. in Vit. Ariſtot.

Digitized by Google

DISSERTATIO XLIV.

Eodem ſuper Argumento.

Varroni, qui doctiſſimus Romanorum eſt appellatus, omnium ſoli imago in bibliothecâ publicâ viventi poſita eſt. Xenocrates adoleſcentem cupientem philoſophiæ operam dare rejecit dicens non habere anſas philoſophiæ, quum liberalibus diſciplinis eſſet deſtitutus. Plato vetabat quemquam geometriæ expertem Academiam adire. Ariſtophanes Socratem irridet, quòd pulicum ſaltus metiretur, & quæreret, unde vocem culices emitterent. Annicerin reprehendit Plato, quòd mirabili artificio currum agitaſſet; quaſi non poſſet in magnis eminere, qui in exiguis tantum ſtudii poſuerit. In quo differant ab oratoribus philoſophi.

CAllicles apud Platonem in Dialogo, qui Gorgias inſcribitur, philoſophiam mediocriter attingendam, non penitus cognoſcendam, nec diutiùs pertractandam exiſtimat; quam ſententiam ſequitur Ennii [a] Neoptolemus, qui philoſophandum paucis putat; nimiumque philoſophiæ ſtudium cenſet improbandum. Quæ futilis
1 prorſus opinio eſt habenda; quum enim philoſophia ſapientiæ ſtudium profiteatur, quid eſſe nimium poteſt in eo, quod eſt pulcherrimum? Certè nulla virtus ita reprehenditur; neque enim quemquam tanquam nimis temperantem, aut nimis juſtum, aut nimis liberalem, aut nimis fortem, aut nimis conſtantem, aut magnanimum accuſari videmus; cur ea virtus, quæ in perſpicientiâ veri, ſolertiaque verſatur, nimia unquam exiſtimetur? & quum ceteræ, quo ſunt majores, eo majore laude dignæ videantur, hujus unius excellentia vitioſa judicetur? Non eſt igitur ullis terminis ſapientiæ ſtudium circumſcribendum, quod tam latè patere debet, quàm rerum natura patet, quam philoſophus inveſtigandam ſuſcepit; & ſicut nihil eſt, quod rerum naturâ non comprehendatur, ita nihil eſt, quod philoſophi ſcientiâ non debeat comprehendi; nec ulla res cognitione digna poteſt inveniri, quam ſapienti pulchrum ſit ignorare. Idcirco philoſophi veteres Univerſum mente complexi nullius rei ſcientiam ad ſe non putarunt pertinere, ſicut heſterno die multis exemplis oſtendimus; qua de re etiam hodierno die diſſeremus. Ac mihi ad demonſtrandum, quantâ Veteres varietate doctrinæ, 2
quantaque copiâ in ſtudiis fuerint, ſuffecerit vel unus [b] Theophraſtus; quid eſt in Phyſicis, quid in morum doctrinâ, in adminiſtrandæ Reipublicæ ſcientiâ, in Dialecticis, in dicendi facultate, in rebus divinis, quod ille non diligentiſſimè explicarit? qui non contentus de rerum naturâ generatim, & universè loqui omnia ſingillatim eſt perſequutus; & ſingulorum animalium [c], lapidum [d], plantarumque naturas, formas, proprietates enarravit; & de [e] metallis compoſuit libellum, & [f] de alumine, & ſalibus, & de [g] ventis, & [h] de coloribus, & de ſaporibus, & de carnibus, & de [i] animalibus, quæ aliquo tempore deliteſcunt, & de [l] venenatis, & de iis, quæ [m] colorem mutant, & de iis, quæ ſponte naſcuntur, & de [n] melle, & de [o] vino, & oleo, & de [p] odoribus, & de ſuccis, & de floribus. Quæ non idcirco refero, quòd mihi propoſitum ſit opera, quæ 3
conſcripſit Philoſophus, recenſere; quod longum eſſet, & moleſtum, & haudquaquam neceſſarium; ſed ut intelligatis, Auditores, & ad quàm minuta ejus induſtria deſcenderit, qui magna eſt diligentiſſimè perſequutus. Nec ſolùm, quam ſequebatur, Peripateticorum ſententiam explicavit, ſed aliorum quoque ſapientum placita videtur illuſtraſſe; nam & de [q] Anaxagoræ philoſophiâ librum condidit; & de Anaximenis, & de Archelai ſententiis ſcripſit, & de Democrito, & de Empedocle; in compendium, quoque redegit Platonis Rempublicam, & Ariſtotelis, & Xenocratis doctrinam; & de Democriti aſtrologiâ librum ſcriptum reliquit; nec alias artes, facultateſque neglexit. Muſicam [r] ſcriptis laudatiſſimis illuſtra-

[a] Ennius apud Ciceronem libr. 2. Diſputat. Tuſcul. in princip. & Apulejum in Apolog. [b] Diogenes Laërtios libr. 5. ſegm. 36. in Vit. Theophraſti. [c] Idem Diogenes ibid. ſegm. 44. Athen. libr. 9. cap. 9. [d] Diog Laërt. ibid. & Athen. libr. 3. cap. 13. [e] Diog. Laërt. ibid. Olympiod. l. 3. in Met. Jul. Poll. libr. 7. c. 23. & Suid. in V. Θεόφραστος. [f] Diog. Laërt. libr. 5. ſegm. 42. in Vit. Theophr. [g] Idem ibid & Alexander Aphrodis. in Metaph. l. 2. [h] Diog. Laërt. ib. ſegm 43. [i] Diog. Laërt. libr. eod. ſegm. 44. Athen. libr. 2. cap. 22. & libr. 3. cap. 23. & libr. 7. cap. 18. & Photius in Bibliothec. cod. 278. [l] Diogen. Laërt. ibid. Athenæus libr. 7. cap. 18. & Apulejus in Apolog. [m] Athen. libr. 7. cap. 19. & Photius in Biblioth. cod. 278. [n] Photius, & Diogenes Laërt. ibid. [o] Diogenes Laërtius ibidem. [p] Idem Diogenes Laërtius ibidem, Suidas in Voc. Θεόφραστος, Vid. Meurſium de libris Theophraſti, qui injoriâ temporis interciderunt. [q] Diogenes Laërt. ibid. ſegm. 42. & Simplicius ad Phyſic. Comment. 1. [r] Plutarchus in Sympoſio libr. 1. cap. 5. Cenſorin. de Die Natali cap. 12.

luſtravit, de metris [a] volumen edidit, de
arte [b] dicendi, de [c] Poëticâ plures libros
evulgavit; rerum cœleſtium hiſtoriam con-
didit, & rerum geometricarum. Nec qui
4 conſequutis longo intervallo temporibus
philoſophi floruerunt, non eadem copiâ
doctrinæ, & artium plurimarum ſcientiâ
redundarunt; cujus enim facultatis igna-
rus fuit vel Proclus, vel Porphyrius, vel
Sextus Empiricus; qui dum omnes artes,
& diſciplinas conatur [d] evertere, ſe oſtendit
nullam ignorare. Plutarchi ſcripta decla-
rant, quantâ fuerit varietate doctrinæ, quan-
tâ cognitione rerum abundarit; quod e-
nim doctrinæ genus in elegantiſſimis illis
opuſculis deſideratur? Atque ea omnia
ſunt aſperſa poëtarum floſculis, & hiſtoriæ
luce illuſtrata, & referta notitiâ vetuſtatis,
ut auctori nihil ad ſummam rerum ſcien-
tiam deſuiſſe videatur. Quid? Varronem
5 ne putamus Romanorum doctiſſimum ap-
pellatum [e], & omnium ſoli [f] imaginem
in bibliothecâ publicâ viventi poſitam,
quod Phyſica dumtaxat ſcierit, & nonnul-
las de animâ in ſcholis decantatas quæ-
ſtiones? ille [g] verò omnium diſciplinarum
ſcientiam, omnem antiquitatis memoriam
mente complexus eſt, & cum univerſæ
philoſophiæ cognitione conjunxit; nec u-
nius tantùm philoſophi placita, ſed om-
nium ſibi cognoſcenda eſt arbitratus, om-
nemque ſapientiæ florem delibavit. Nec
eorum, quos modò nominavi, fuit id pro-
prium arbitrari ad ſe omnium artium ma-
ximarum ſcientiam pertinere; neminem
aptum philoſophiæ Antiqui putabant, qui
non pulcherrima quæque aliarum faculta-
tum didiciſſet. Xenocrates [h] igitur adole-
6 ſcentem expertem, ignarumque liberalium
doctrinarum philoſophiæ ſacris initiari cu-
pientem dimiſit, quum diceret: abi, phi-
loſophiæ quippe anſas non habes; philo-
ſophiæ [i] anſas appellavit nobiliſſimas diſci-
plinas, tanquam ſine his in cognoſcen-
dâ rerum naturâ fruſtra ſuſciperetur labor.
At nunc illotis, ut ajunt, manibus rem om-
nium ſacerrimam philoſophiam aggrediun-
tur; nec illud ſaltem Platonis meminerunt,
qui [l] vetabat, quemquam geometriæ ex-
pertem in Academiæ illa ſpatia philoſo-
phiæ ſacra penetrare; immo ne totam qui-
dem philoſophiam cognoverunt; nam par-
tem, quæ pertinet ad mores, ſine qua phi-
loſophi gravitatem tueri nemo poteſt, ple-
rique non attingunt; alias verò ſectas con-
ſectantium philoſophorum placita prorſus
ignorant; quo fit, ut quum eorum opinio-
nes conantur evertere, ſuam inſcitiam pro-
dant, non alienam radarguant. In Vete-
ribus autem ſtudium rerum cugnoſcenda- 7
rum potiùs exceſſit modum, quàm intra
mediocritatem ſtetit; nec [m] Ariſtophanes
ille faceтиſſimus Comicorum Socratem irri-
ſiſſet, quòd pulicum ſaltus metiretur, &
quæreret, unde culices vocem emitte-
rent, niſi aliquis ad exigua nimis, & mi-
nuta deſcenderet; cujus rei crimen, quod
erat nonnullorum, in Socratem Poëta ma-
ledicentiſſimus tranſtulit, qui ab eo vel
maximè abhorrebat. In quam reprehen-
ſionem illi verè incurrerunt, qui ſophiſtæ
ſunt appellati; qui interdum in levibus,
nulliuſque momenti rebus otium conſum-
pſerunt, quæ magna ſpectantibus ſunt ne-
gligendæ. Quocirca [n] præclarè Plato An-
nicerin reprehendit, quòd eo præſente cur-
rum mirabili artificio agitaſſet; negavit e-
nim poſſe in magnis, curaque dignis emine-
re, qui tantum ſtudii in exiguis, contem-
nendiſque poſuiſſet. Ceterùm qui non o-
ſtentationis ergo, ſed rerum cognoſcen- 8
darum amore ducti ſapientiæ ſtudia cele-
brarunt, inanes quidem, & ſordidas artes
negligebant; earum verò, quæ jure lau-
dantur, nullam non expetebant. Idcirco
Scævola [o] in hoc loco, quem illuſtramus,
philoſophi vult eſſe proprium, quamcun-
que rem ad dicendum ſibi propoſuerit,
eam poſſe copioſè, ſcienterque, & ornatè
verbis explicare. Quum enim & eloquen-
tiâ philoſophos præſtitiſſe, & omnium ſcien-
tiâ rerum abundaſſe, jam oſtenderimus;
profectò nihil eſt, quod dubitemus eos po-
tuiſſe quamlibet rem dicendo perſequi lu-
culenter. Illud autem a Scævolâ aſſumitur
falsò non hoc idem præſtare poſſe orato-
rem; nam orator a philoſopho non doctri-
næ copiâ, non eloquentiâ, ſed inſtituto
differt; quum philoſophus in umbrâ ſe ſe
exerceat; orator, quæ didicit in umbrâ, in
ſolem, pulverem, campumque proferat; &
alter contemplationi, alter actioni maxi-
mè vacet; alteri vel unus, vel ſolitudo ipſa
theatrum ſit, alter niſi ad circumfuſam mul-
titudinem dicat, & probetur a coronâ,
ſuum munus exequi, & ſe jactare non
poſſit.

DIS-

[a] Diog. Laërt. libr. 5. in Vit. Theophr. ſegm. 47. & Victorin. de Arte Gramm. l. 4. [b] Diog. Laërt. ib. ſegm. 48. Dionyſ. Halicarn. libro περὶ ἑρμηνείας, Cicer. in Orator. & de Divinatione libr. 2. Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 3. cap. 1. & Scholiaſtes Hermogenis in Prolegomenis. [c] Idem Diogen. ibid. & Diomedes libr. 2. de Tragœdiâ. [d] Sext. Empiricus contra Mathemat. [e] Lactantius Firm. de Fals. Relig libr. 1. cap. 6. & D. Auguſtinus de Civit. Dei libr. 3. cap. 4. & libr. 6. cap. 2. ex Ciceron. in Quæſt. Academic. [f] Plinius Nat. Hiſt. libr. 7. cap. 30. [g] Cicer. libr. 1. Academ. Quæſt. [h] Diogen. Laërt. libr. 4. ſegm 10. in Vit. Xenocrat. [i] Suid. in V. Λαβαῖς. [l] Marſilius Ficin. in Vit. Plat. [m] Ariſtoph. in Neb. [n] Æl. Var. Hiſt. l. 2. c. 27. [o] Scæv. apud Cic. de Orat. l. 1.

DISSERTATIO XLV.

Cur Cicero Pythagoreos, & Democriticos phyſicos appellet.

Suidas tradit Pythagoram ſcripſiſſe de Inſtitutione, & de Adminiſtrandâ Republicâ. Dictum illud, omnia communia Amicorum *a Pythagora emanavit. Socrates quum dixit:* quæ ſupra nos, nihil ad nos, *non ſignificavit negligendum divini Numinis cultum, ut Lactantius criminatur. Dialectice a Zenone Eleate inventa eſt. In quo felicitatem, ſeu ſummum bonum ſtatuerint diverſi philoſophi.*

Magnitudinem ſcientiæ cum dicendi copiâ, & ſplendore verborum veteres philoſophos
conjunxiſſe oſteodimus; ob eamque cauſam diximus non
falsò Scævolam in loco [a] Ciceronis, quem
illuſtramus, opinari philoſophos poſſe res
omnes, quæcumque propoſitæ fuerint, non
ſolùm ſcienter, & doctè, ſed etiam ornatiſ-
ſimè, ſplendidiſſimeque, & cum ſummâ
ubertate ſermonis explicare; nunc de qui-
buſdam, quæ Cicero vult eſſe propria quo-
rumdam philoſophorum, mihi diſſerendum.
1 Pythagoreos igitur [b] Cicero, & Democri-
ticos appellat phyſicos; cur autem hæc ap-
pellatio magis Pythagoræ, & Democrito,
quàm aliis philoſophis conveniat, quæ-
ri poteſt; neque enim eâ de cauſâ Pytha-
goram, & Democritum dicemus phyſicos
nominatos; quia alias philoſophiæ partes
non attigerunt, ſed in indagandâ dumta-
xat rerum naturâ elaborarunt; nam & Py-
thagoras, & Democritus non Phyſica ſo-
lùm, ſed etiam Ethica, quæ vocant, do-
ctiſſimè, & luculentiſſimè explicarunt. Py-
thagoras quippe, auctore [c] Suidâ, librum
de inſtitutione, quem παιδευτικὸν appella-
vit, & alium de adminiſtrandâ Republicâ,
quem πολιτικὸν inſcripſit, ſcriptum reliquit;
& primus docuit amicitiam illam perfectam
omnium communione contineri; unde il-
la ſententia emanavit, quæ ſemper omnium
ſermonibus celebrata [d] eſt, *πάντα κοινὰ τῶν
φίλων, omnia communia amicorum.* Quum
autem ſcientiæ, quæ pertinet ad mores,
caput ſit inveſtigatio ſummi boni, quo in- 2
vento nihil ferè in eâ doctrinâ deſiderare-
tur, Pythagoras in indagando ſummo bo-
no elaboravit; idque eſſe tradidit virtutem
ſcientiam [e] perfectionis. Democritus au-
tem de doctrinâ morum ſcripſit libros, quos
Babylonicos [f] nuncupavit; & ſummum bo-
num animi tranquillitate definivit, quam,
teſte Clemente [g] Alexandrino, Eveſto nun-
cupavit. Cur ergo phyſicos Democriticos,
& Pythagoreos Cicero vocat? certè quia an- 3
te Socratem hæc pars philoſophiæ, quæ ſpe-
ctat ad mores, & ſi non omnino negligeba-
tur, tamen [h] Socrates princeps ad eam ſe to-
tum contulit, & illam uſurpavit vulgò ce-
lebratam [i] ſententiam: *quæ ſupra nos, nihil
ad nos.* Quo dicto ſignificavit non contem-
nendam eſſe religionem, aut divini Nu-
minis cultum omittendum, ut [l] Lactan-
tius Firmianus criminatur; ſed nihil ad
nos exquiſitam rerum cœleſtium ſcientiam,
abditarumque cauſarum pertinere; quia
quamvis ea cognita, & perſpecta penitus
habeamus, miſeri tamen ſimus, niſi nos ip-
ſos cognoverimus, niſi virtutem conſe-
ctemur. Quapropter ad illa potiùs animum
intendendum, quibus moribus vivamus,
qua ratione voluptati virtutis omnes ner-
vos elidenti reſiſtamus; iram comprima-
mus, domitas habeamus ceteras cupidita-
tes, inanemque lætitiam, mæroremque, &
curas omnes ſordidas exuamus; felicitatem-
que, quam omnes deſiderant, nemo pror-
ſus invenit, quo ad ejus fieri poteſt, aſſe-
quamur. Hæc mens fuit ſummi viri, id
inſtitutum, qui nihil aliud totâ vitâ, quàm 4
virtutem appetivit, rerum autem cœleſtium,
naturæque ſcientiam aſſumendam non pu-
tavit, niſi quatenus ad componendos mores
conduceret. Idcirco philoſophiam e Cœlo
in [m] terras, in medioſque hominum cœtus
dicitur devocaſſe; ideo Cicero libro pri-
mo Academicarum quæſtionum: *Socrates,*
inquit, *mihi videtur id, quod conſtat inter
omnes, primus a rebus occultis, & ab ipsâ
naturâ involutis, in quibus omnes ante eum
philoſophi occupati fuerant, avocaviſſe philoſo-
phiam, & ad vitam communem adduxiſſe;* &
Seneca Epiſtolâ ſeptuageſimaprimâ ſic ait:
*Socrates, qui totam philoſophiam revocavit ad
mores; & hanc ſummam dixit eſſe ſapientiam,*

[a] Cicero de Oratore libro primo. [b] Idem Cicero ibid. [c] Suidas in V Πυθαγόρας. [d] Suidas in V. Πυθαγόρα τὰ σύμβολα, Malchus, & Diogenes Laërtius in Vit. Pythagoræ libr. 8. ſegm. 10. Paulus Manutius in Adag. *Amicorum communia omnia.* [e] Heraclides Ponticus apud Clement. Alexandrinum libr. 2. Stromat. [f] Clemens Alexandr. libr. 1. Stromat. [g] Idem Clem. Alex. libr. 2. Stromat. [h] Diogen. Laërt. libr. 2. ſegm. 20. in Vit. Socratis, Cicer. Academic. Quæſt. libr. 1. & Tuſculan. libr. 5. Aul. Gell. libr. 14 cap. 3. ex Xenophont. Senec. Epiſt. 71. & Lactant. Firmian. libr. 3. cap. 13. de falsâ Sapient. [i] Vid. Xenoph. Memorab. libr. 1. & Lactant. Firmian. libr. 3. de fals. Sapientiâ cap. 20. Paulus Manut. in Adag. *Quæ ſupra nos, nihil ad nos.* [l] Lactant. Firm. ibid. [m] Cicer. Tuſculan. Quæſt. libr. 5.

bona, malaque diſtinguere; & Sidonius A-
pollinaris de Socrate [a] cecinit:

...... *Quam de naturæ pondere migrans*
Ad mores hominum limandos tranſtulit uſum.

Itaque quum Stoicis, & pleriſque philoſo-
5 phorum placeat philoſophiam [b] in tres divi-
di partes; in dialecticen, phyſicen, & doctri-
nam morum [licèt his adjungant Peripate-
tici rerum divinarum ſcientiam, & mathe-
maticas diſciplinas] & dialectice quidem a
Zenone Eleate, Ariſtotele [c] teſte, prodatur
inventa, quod eſt argumentum a Pythago-
ra non admodum cultam; nec Democri-
tum quidem conſtet in eâ multum elabo-
raſſe, quum inter opera Democriti nullum
dialecticum a Diogene [d] Laërtio recenſea-
tur; quumque Socrates conditor diſcipli-
næ, quæ pertinet ad mores, habeatur; me-
ritò Pythagoras, & Democritus, & alii So-
crate vetuſtiores philoſophi phyſici nomi-
nantur; non quòd morum diſciplinam i-
gnorarint, aut neglexerint, ſed quòd non
tanti fecerint, quanti Socrates, & qui So-
cratem philoſophi ſunt conſequuti. Ille e-
6 nim primus omnem ſapientiam, quæ non
conduceret moribus, inanem judicavit: ille
primus omnem diſciplinam ad mores cen-
ſuit eſſe referendam; itaque poſt Socratem
demum philoſophi, qui de ſummo bono
diſſentiebant, cœperunt videri de universâ
philoſophiâ diſſentire. Quid enim fuit, cur
Stoici a Peripateticis tam diverſi judicaren-
tur, niſi quòd alteri ſummum bonum in
ſolâ [e] virtute collocabant, alteri & bona
corporis, & bona fortunæ virtuti adjunge-
bant? Hæc ſola diſſenſio fecit, ut duæ ſe-
ctæ bellum inter ſe gererent ſempiternum;
quum in Phyſicis non multum Stoici a Pe-
ripateticis diſſiderent? Herillus auditor
7 Zenonis in ceteris a præceptore ſuo non
dicitur diſcrepaſſe; ſed quia [f] ſummum bo-
num cognitione rerum, & ſcientiâ termina-
vit, nemo unquam Herillum inter Stoicos
recenſuit. Tam Ariſtippus, quàm Epicu-
rus felicitatem voluptate finivit; ſed quia
Ariſtippus [g] corporis voluptatem eſt com-
plexus; Epicurus [h] autem a corpore profe-
ctam, & in animum redundantem volu-
ptatem, cyrenaici [i] philoſophi ab Epicu-
reis viſi ſunt diſſidere; duæque ſectæ ſunt
conditæ inter ſe diſcrepantes. Nec [l] Hie-
ronymus quidem Rhodius, qui ſummum
bonum ſtatuebat vacuitatem doloris, ab E-
picuro multum diſſenſit, qui finem bono-
rum eſſe voluit in voluptate, ſed eam ſum-
mam eſſe in vacuitate doloris voluit; &
tamen Hieronymi ſectatores nunquam cum
Epicureis convenerunt. Nec [m] Callipho,
qui adjunxit ad virtutem voluptatem, nec 8
Diodorus [n], qui vacuitatem doloris, ma-
gnopere a ſententiâ Peripateticorum, &
Stoicorum receſſerunt; quorum alteri &
virtutem, & voluptatem, & omnia, quæ
bona vulgo videntur, complectebantur;
alteri virtutem ſolam cenſebant eſſe bea-
tiſſimæ vitæ effectricem; & tamen tam Cal-
lipho, quàm Diodorus a Stoicis, & Peri-
pateticis diverſi credebantur; omninoque
qui non easdem opiniones in hac phi-
loſophiæ parte defendebant, inter ſe toto
Cœlo diſſidere videbantur. Ex quo perſpi-
ci poteſt, quanti fecerint morum diſcipli-
nam, quum in eâ vel parva diſſenſio tan-
tas contentiones pro ſuâ ſententiâ, tan-
quam pro aris, & focis, pugnantium phi-
loſophorum excitarit. Atque id ſtudium a
rerum naturalium ſtudio homines avoca-
vit, & philoſophi omnes ad diſſerendum
de moribus ſe ſe contulerunt; quare non
ſine causâ Cicero [o] veteres Phyſicos ap-
pellavit; quod Ciceronis dictum Sexti Em-
pirici loco illuſtratur, qui ſic ait: ὡς καὶ μέ-
χρι νῦν τοὺς πρώτους φιλοσοφήσαντας φυσικοὺς κα-
λεῖσθαι: *ut adhuc etiam, qui primi philoſopha-
ti ſunt, Phyſici appellentur*.

DIS-

[a] Sidonius Apollinar. in Epithal. Polemii, & Araneolæ. [b] Cicer. Academic. Quæſt. libr. 1. & de Oratore libr. 1. & de Finibus libr. 1. Alcinous de Doctr. Platonis cap. 3. Div. Auguſtin. de Civitat. Dei, Diog. Laërt. libr. 3. ſegm. 56. in Vit. Platonis, & ſegm. 84. & libr. 7. ſegm. 40. in Vit. Zenonis, Plutarch. de Placitis Philoſophor. libr. 1. & Senec. Epiſt. 89. [c] Ariſtotel. apud Diog. Laërt. libr. 9. ſegm. 25. in Vit. Zenonis, & Sext. Empir. libr. 7. contra Mathem. [d] Diog. Laërtius l. 9. in Vit. Democrit. [e] Cicero Academic. Quæſt. libr. 2. & libr. 5. de Finibus, & Sext. Empiric. adverſ. Mathemat. libr. 10. [f] Idem Cicer. Acad. Quæſt. libr. 2. & de Finibus libr. 2. & libr. 5. Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 2. [g] Cicer. ibid. & Quintilianus Inſtit. Orat. libr. 12. cap. 2. [h] Cicero de Finibus libr. 1. & 2. Plotinus Enn. 2. libr. 9. cap. 15. Epicurus ipſe in Epiſtol. ad Menœceum apud Diogen. Laërt. libr. 10. in Vitâ Epicuri, Seneca Epiſt. 66. & Lactant. Firmianus de fals. Sapientiâ libr. 3. cap. 7. [i] Cicer. Academic. Quæſt. libr. 2. [l] Cicer. ibid. libr. 5. de Finibus, & Lactant. ibid. [m] Idem Cic. & libr. 2. de Finib. & libr. 2. Academic. Quæſt. [n] Cic. de Finibus libr. 2. & 5. & Lactantius Firmian. de falsâ Sapientiâ libr. 3. cap. 7. [o] Cicer. de Oratore libr. 1.

DISSERTATIO XLVI.

De Ciceronis libris de Oratore.

Longinum animatam bibliothecam appellabant. Nullorum ſcripta cum Ciceronis libris de Oratore conferenda ſunt. Multi feruntur ejus artis, quam tradiderunt, imperiti; ſed vix id eſt admittendum. Dioſcorides Plinio in ſimplicium medicamentorum naturis exponendis anteponendis.

APelles[a] ille, qui Veterum judicio
provexit ad ſummam gloriam
penicillum, & in picturâ termi-
nos perfectionis invenit, non
ſolùm operibus, in quibus, quid
ipſe livor carperet, non reperiebat, ſed
etiam ſcriptis luculentiſſimis pingendi ar-
tem illuſtravit; nam libros[b] edidit, qui-
bus ejus artis, quam perfecerat, præcepta
tradebat, omneſque coloribus imitandæ na-
turæ vias eleganti ſtylo oſtendebat. Sed
1 fatum fuit, ut non modò ejus artificis pi-
cturæ, quæ in tantis rerum ruinis, tantâ
longinquitate temporis, tot excidiis urbium,
tantâ barbarie ſæculorum, tam fragili ma-
teriâ vix ad nos poterant pervenire, ſed
etiam volumina, quæ ſempiterna eſſe poſ-
ſe videbantur, funditus interirent; quam
jacturam picturæ ſtudioſis nemo non maxi-
mam accidiſſe fateatur. Quàm enim fuit
optandum ejus generis artificibus, quid
ſummus artiſex, cujus nemo unquam cla-
ritatem æquavit, in pingendo ſequutus ſit,
ipſo prodente cognoſcere? nonne ſic &
qui longo intervallo ſæculorum naſceban-
tur, per eum, cujus nec opera viderant,
nec vocem audiverant, profeciſſent? Quæ
ſtudioſorum eſt rara felicitas, ut ejus fieri
poſſint diſciplinâ doctiores, qui ſit in ſuâ
facultate princeps non ſuæ tantùm ætatis,
verùm etiam omnium ſæculorum. Sed
2 quod pictoribus non contigit, eloquentiæ
ſtudioſis contigit, ut ejus, qui omnes priùs
genitos, futuroſque poſtea artificii præſtan-
tiâ ſuperavit, præceptis uterentur. Habe-
mus enim Ciceronis libros de Oratore,
quibus omnes rhetorum artes explicantur;
is autem non minore gloriâ dixit, quàm A-
pelles pinxit; nec minus habetur Cicero ip-
ſius nomen eloquentiæ, quàm Apelles pi-
cturæ. Quis igitur hos libros accuratè le-
gendos, volutandos, ac pæne ediſcendos
eſſe non arbitratur? quum contineant ar-
tem omnium pulcherrimam eloquendi ab
artifice non vulgari, ſed omnium maximo
traditam; qui in eloquentiæ præceptis dan-
dis adhibet hanc ipſam, quam docet, elo-
quentiam, eamque non mediocrem, ſed
præſtantiſſimam; ut hæc volumina non ſo-
lùm præceptis proſint, ſed etiam exemplo;
ſunt enim referta omnibus ornamentis,
omnibus conſperſa floribus, omnibus illu-
ſtrata luminibus eloquentiæ, nihil illis pul-
chrius, nihil comptius; nihil ſuavius, ni-
hil jucundius. Jam in his ita omnes ora- 3
torum artes aperiuntur, ita omnia rheto-
rum præcepta dilucidè explicantur, & ob
oculos ponuntur hujus facultatis arcana,
nihil ut judicem fieri poſſe perfectius.
Quapropter ipſe Cicero in epiſtolis non
recuſat, quominus nullus habeatur orator,
niſi in libris de Oratore tradiderit omni-
bus numeris abſolutam dicendi diſcipli-
nam, ſeque[c] teſtatur in hos, quidquid ſci-
ret, contuliſſe. Quanta eſt igitur in his
artis, quanta ſcientiæ magnitudo, quæ
menſura eſt eloquentiæ, & doctrinæ, qua
propemodum infinitâ Cicero abundavit?
quàm longè Cicero ceteris oratoribus præ-
ſtat, tam longè hi ceteris rhetoricis libris
antecellunt; quia nemo attulit ad ſcriben-
dum de arte tantam ſcientiam orandi, tan-
tam experientiam, quantam attulit Cicero;
nec alius fuit ſummus orator, qui præce-
pta dicendi conſcriberet. Nam Demoſthe-
nes, quem Græcia opponit Ciceroni, con-
tentus in foro, & judiciis inter ceteros e-
minere neglexit hanc curam artis præce-
pta litteris conſignandi. Antipho[d], qui
rhetoricen libris pulcherrimis illuſtravit, 4
excelluit quidem laude dicendi, ſed ab-
fuit tamen ab illâ omnibus numeris abſo-
lutâ eloquentiæ præſtantiâ; idem[e] de I-
ſæo, Lyſiaque[f] dicendum, qui artes reli-
querunt; Iſocrates[g] ipſe, qui ut nonnul-
li tradunt, artificium rhetorum compoſitis
libris explicavit, licèt magnam dicendi glo-
riam ſit[h] conſequutus, tamen aptior pom-
pæ, & theatro, quàm judiciis, veriſque
cauſis[i] habetur orator; ideo multum illi
deeſt ad ſummam, & omni laude cu-
mulatam eloquentiam. Et ut his præter-
miſſis, quorum libri de arte rhetoricâ non
extant, ad eos, qui omnium manibus te-
runtur, accedamus; Ariſtoteles vel accu-
ratiſſimè, & acutiſſimè ſcriptos rhetorico-
rum libros reliquit; ſed in alienâ potiùs
arte, quàm in ſuâ explicandâ verſatus eſt.

[a] Cicero in Bruto. [b] Plin. libr. 36. cap. 10. [c] Cicer. Epiſtolar. ad Familiar. libr. 6. Epiſtol. 18. ad Leptam. [d] Plutarchus in Vitis decem Rhetor. cap. 1. & Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 3. cap. 1. [e] Plutarch. ibid. cap. 5. [f] Idem Plutarchus ibid. cap. 3. [g] Photius in Bibliothec. cod. 260. [h] Cicer. in Bruto, & Dionyſius Halicarnaſſ. in Iſocr. [i] Quintilian. Inſtitut. Orator. libr. 10. cap. 1.

Demetrius Phalereus non omnem rheto-
5 rum diſciplinam, ſed ejus partem ſcriptis
illuſtravit; & quamvis fuerit orator non
contemnendus, tsmen [a] caruit excellen-
tiſſimâ lsude dicendi, magiſque ſusvitate
orationis, quàm vi, & copiâ commenda-
tur. Partem quoque Rhetoricæ Longinus
complexus eſt libro ſanè quàm luculento,
qui de ſublimi genere orationis inſcribi-
tur; & non oratoris nomen, ſed philoſo-
phi, vel potiùs philologi, Plotini [b] judi-
cio, meruit; quem [c] ejus ætstis homines
ἔμψυχον βιβλιοθήκην appellabant. Hermoge-
nis libri univerſam dicendi artem compre-
hendunt; ſed Hermogenes nunquam ad
ſummi orstoris gloriam aſpiravit. Libri ad
Herennium vel non [d] ſunt Ciceronis, vel
Ciceronis nondum oratoris; nec de in-
ventione quidem ſcripſit Cicero quum eſ-
ſet tantam dicendi ſcientiam, tantam ex-
perientiam rerum aſſequutus. Quintilia-
6 nus verò etſi abſolutiſſimum opus compo-
ſuit, oratoremque ſuſceptum a cunis, & nu-
tricibus inſtituit, sluit, & sd omnem ora-
toriam lsudem conformavit, & omnibus
diſciplinis auctum deduxit in ſorum; etſi
inter [e] oratores ejus ætstis principem lo-
cum occupavit, non fuit cum Tullio ullo
modo comparandus. Non puto expecta-
tis, quum Quintilianum dixerim Cicero-
ni haudquaquam conſerendum, ut de Vi-
ctorino, Martianoque Capellâ dicsm, qui
de facultste dicendi nonnulla conſcripſe-
runt. Solus igitur Tullius & præcepta de-
dit orsndi, & omnes oratores, qui fue-
runt, erantque futuri, ſuperavit orando;
nec animum priùs appulit ad ſcribendum
de Oratore, quàm in omni vsrietate con-
cionum, cauſarumque ſorenſium, & ſen-
tentiis in ſenatu dicendis ætatem con-
ſumpſiſſet. Quum sutem & uſu rerum ms-
ximarum, & multarum artium ſcientiâ, &
eloquentiâ tantâ præſtiterit Cicero, quan-
ts in ullo homine nunquam extitit, con-
ſentaneum eſt hos libros de Oratore tsm
accuratè conſcriptos ab Auctore ſummo
eſſe in ſuo genere perfectiſſimos; nam ſi
quis exiſtimat parum reſerre, utrum, qui
tradit artem, ſit mediocriter doctus, sn u-
ſu, & ſcientiâ peritiſſimus, vehementer er-
rst. Scio [f] Aratum dici aſtrologiæ ignsrum
7 de cœleſtibus rebus præclsrum opus edi-
diſſe: ſcio [g] Nicandrum Colophonium ho-
minem sb agro remotiſſimum agriculturæ
præcepta luculenter tradidiſſe: ſcio ſuiſſe
nonnullos, qui [h] Manilium, qui aſtrono-
miam verſibus condidit, sſtronomiæ impe-
ritum ſuiſſe affirmarent; nec deſuiſſe, qui
esndem notam inurerent Julio Firmico,
qui ſiderum poteſtates præclaro opere eſt
exequutus; nec me fugit quosdam cen-
ſuiſſe [i] Cornelium Celsum de re medicâ,
quum medicinam nunquam fecerit, con-
ſcripſiſſe. Sed mihi perſuaderi non poteſt
hos ejus srtis, qusm ſcriptis docuerunt,
fuiſſe imperitos; sliquid, ut homines, i-
gnoraſſe, in aliquo errore eſſe verſstos,
aliqusndo hsllucinatos libenter conceſſe-
rim; expertes artis fuiſſe, quam pertracta-
bant, conſtanter negaverim; & tamen
quantum illis deſuit ſcientiæ, tantum eo-
rum libris deſuiſſe perfectionis susm affir-
mare. Nam perfecta diſciplina proſeciſci, 8
niſi sb eo non poteſt, qui perfectam ſcien-
tiam ſit conſequutus; nec ſolùm ſcientia,
ſed etism experientia deſiderstur in eo,
qui ſit artem [l] traditurus, & expertus lon-
gè præſtat inexperto. Idcirco Dioſcoridem
Plinio in ſimplicium medicamentorum na-
turis exponendis nemo non anteponit;
quòd alter ea, quæ uſu cognoverat, alter
quæ legerat, plerunque tradidit. Nec om-
nino ſine csusâ irriſit Hannibsl [m] philo-
ſophum Phormionem, quòd quum nun-
qusm aciem vidiſſet, nunquam claſſicum
audiſſet, ſe præſente præcepta daret rei
militaris. Mirificè quippe commendat su-
ctoritatem docentis experientia; qua quum
præſtiterit Cicero, & inſuper ſolus ex
omnibus, qui de arte ſcripſerunt, omnis
memoriæ princeps fuerit oratorum, & de
ratione dicendi luculentiſſimè, diligen-
tiſſimeque perſcripſerit, quis neget om-
nibus snteponendum? quis hos libros de
Orstore nocturnâ, diurnaque msnu verſan-
dos eſſe non exiſtimet? ſic enim fiet, ut
nos, quorum ætas ab ætate Ciceronis lon-
giſſimè diſtat, diſcipuli quodammodo Ci-
ceronis eſſe poſſimus; quod quàm eſſet
optandum, expoſuimus.

D I S-

[a] Cicer. de Offic. libr. 1. in princ. & Quintil. Inſtit. Orat. l. 10. c. 1. [b] Apud Porphyr. in Vit. Plotin. [c] Paulus Manutius in Adag. *Bibliotheca animata*. [d] Cicer. libr. 1. de Oratore, D. Hieronym. Præfat. in Abdiam, & Quintilian. libr. 3. cap. 1. Inſtitut. Orator. [e] Caſſiodorus libr. de Diſciplin. de Rhetoric. & Auſonius in Commemoratione Profeſſor de T. Victor. Minerv. [f] Cic. de Orat. libr. 1. & Cæl. Rhod. libr. 7. cap. 1. [g] Iidem ibid. [h] Joſ. Scalig. in Manil. [i] Joann. Rhodius in Vit. Cornel. Celſi. [l] Pindar. Olymp. 8. v. 77. [m] Cicer. libr. 2. de Oratore.

DISSERTATIO XLVII.

De Ciceronis excellentiâ.

Theognis dixit; neminem omnibus placere, nec ipſum Jovem, quum pluviam, aut ſerenitatem Mortalibus largitur. Thucydidem Demoſthenes octies exſcripſit. Concio tota orante Cicerone propter voluptatem furere cœpit. Cæſar invitus ad ignoſcendum Quincto Ligario a Cicerone permotus eſt. Zeuxidis picturâ deceptæ ſunt aves; Zeuxis autem ipſe Parrhaſii picturâ; ſed & Apellis equo picto equi admoti adhinniverunt. Quintilianus dixit, illum multum profeciſſe, cui Cicero valde placeat. Apollonius Molo faſſus eſt Ciceronem tranſlaturum e Græciâ in Latium eloquentiæ gloriam.

THeognis ille Megarenſis, qui morum diſciplinam elegantiſſimis verſibus elegiacis comprehendit, cum multa verè, præclarèque dixit, tum illud veriſſimè; neminem [a] omnibus placere, 1 ipſumque Jovem, neque quum pluviam Mortalibus mittit, neque quum diſcuſſis nubibus jucundiſſimum aſpectum ſerenæ lucis impertitur, non omnium ſatisfacere voluntati; id & in ceteris cerni, & in Cicerone maximè poteſt. Ille apex eloquentiæ, ille princeps apud Latinos litterarum, qui longiùs ingenio Romanæ linguæ terminos, quàm alii armis Imperii fines protulerunt; qui, ut [b] Quinctiliani verbis utar, vim Demoſthenis, copiam Platonis, jucunditatem Iſocratis effinxit; nec verò quod in quoque optimum fuit, ſtudio conſequutus eſt tantum, ſed multas, vel potiùs omnes ex ſeipſo virtutes extulit immortalis ingenii beatiſſimâ ubertate; quibusdam minùs probatur, quosdam non habet amatores, quorundam obtrectationibus carpitur; & ſunt quibus placere non poteſt orator, qui omnes omnium virtutes expreſſit, nec, ut [c] ait Poëta nobilis, deinde reliquit

Par decus eloquio cuiquam ſperare nepotum.

Itaque [d] Senecam, vel Plinium malunt; 2 perinde quaſi aut Seneca ſit orator, aut quidquid eſt in Plinio laudandum, id totum Ciceroni non debeatur. Sunt etiam, qui Cornelii Taciti brevibus, crebriſque ſententiis delectentur; tanquam credibile ſit Tacitum eodem modo cauſas oraſſe, quo hiſtoriam, annaleſque conſcripſit; nonnulli quoque ad Apulejos, & Caſſiodoros deſcenderunt, & inquinatiſſimum dicendi genus optimo, politiſſimoque prætulerunt; his profectò ſimiles, qui frugibus inventis, glandibus veſci maluerunt. Hos mihi conſilium eſt aliquot diſſertationibus confutare, quorum ineptias ferre non poſſum; quibus illud aurum purum, putum ſordet eloquentiæ Tullianæ; quorum judicium magis eſt reprehendendum, explodendumque, quàm eorum, quos irridet [e] Tullius; qui quum Hyperidem, Æſchinem, Lyſiam pollent ſummos oratores, Thucydidem malebant imitari. Nam illi Auctorem in ſuo genere præſtantiſſi- 3 mum ſequebantur; hi nec optimos æmulantur; & oratores illi habebant auctorem quodammodo ſuæ ſententiæ Demoſthenem; qui licèt Thucydidis dicendi genus conciſum, adſtrictum, & confragoſum non expreſſerit; tamen octies [f] dicitur Thucydidem exſcripſiſſe, multaſque ſententias Thucydidis, & figuras in ſuas orationes tranſtuliſſe; hi non poſſunt dicere, cujus auctoritate ducti non dico Plinium, aut alium idoneum latinæ linguæ auctorem, ſed corruptiſſimum quemque Ciceroni anteponant. Nam ſe Plinium quidem ſequi profitentur, ſed ab ejus elegantiâ longiſſimè abſunt, & perverſiſſimam dicendi rationem conſectantur, frigidi, inanes, pleni nugarum, pleni puerilium ſententiarum; qui, quas vel audaciſſimi poëtæ tranſlationes reformident, crebrò auribus noſtris inculcant; nec quidquam elegans, aut eruditum putant, niſi quod a naturâ, & veriſimilitudine quàm maximè diſcrepat; nec ullum ordinem norunt dictionis, & nihil habent præter inanem ſonum, & aurium ludibria. Hi me planè irridebunt, quòd Ciceronem dixerim ſummum orato- 4 rum; hi nobis igitur confutandi, & Ciceroni facultatis oratoriæ principatus aſſerendus; quod non mehercule faciam, quia ſperem poſſe eorum ſtupidam inſcitiam, & contumaciam condocefieri oratione noſtrâ, vel commoveri, qui omnium ferè Veterum judicio, omnium ſæculorum conſenſu non commoventur; ſed ne quemquam veſtrûm, Auditores, eorum infatuare poſſit opinio; & ut dictis meis veritas, & fides conſtare videatur. Nec utemur hoc loco Ciceronis in cauſis orandis fortunâ: nec dicemus eum habendum principem oratorum, qui, quod efficere dicendo debet orator, maximè effecerit,

ut

[a] Theognis in ſententiis v. 25. Paul. Manut. in Ad. *Ne Juppiter quidem omnibus placet.* [b] Quintil. libr. 10. cap. 1. [c] Sil. Ital. libr. 8. Punic. Bell. v. 413. [d] Quintil. Inſt. Orat. l. 10. c. 1. in fin. [e] Cicer. in Oratore ad Brutum paul. poſt initium. [f] Lucian. *πρὸς ἀπαίδευτον*, ſive adverſ. indoctum librorum long. ſupellectil. tument. paul. poſt princ.

ut auditores in ſuam ſententiam vel invi-
ti, repugnanteſque traherentur; qua re
nemo par fuit Ciceroni: nec quæ [a] Pli-
nius Tullium narrat eloquentiâ conſequu-
tum, quibus omnium triumphorum glo-
riam ſuperatam putat, colligemus: non
commemorabimus tantos eo orante popu-
li plauſus excitatos, ut ſæpe tota concio
orationis voluptate commota immemor ſui
repente furere, & debacchari videretur;
quod cum ſæpe aliàs, tum pro [b] Corne-
lio Balbo dicenti Ciceroni contigit: nec
præclaram de Cæſare Oratoria [c] victoriam
5 hoc loco referemus. Quum eſſet pro Quin-
cto Ligario Cicero apud Cæſarem verba
facturus, obſtinarat animo Cæſar Ligario
non ignoſcere; & eâ mente venerat ad
audiendum, ut omnis Oratoris conatus fu-
turus irritus videretur. Surrexit ad dicen-
dum Cicero, cœpit influere in animum
Cæſaris flexanimâ vi perſuadendi, & fle-
ctere contumacem; cœpit variare affecti-
bus orationem, & modò diluere crimen,
modò facti neceſſitatem excuſare, modò
miſericordiam commovere, modò invidiam
in adverſarios concitare, modò multis ex-
pertam victoris clementiam implorare, mi-
ſcere preces, communicare cum adverſa-
riis crimen, exemplis eorum pugnare, qui
quum in eadem cauſâ fuiſſent, non in ea-
dem fortunâ ſuerant. Quid multa? non-
dum Cicero perorarat, & jam Cæſar ſigna de-
derat mutatæ voluntatis; jam oculis, vul-
tu, nutu ſe victum fatebatur. Vicit igitur
Ciceronis oratio Cæſarem victorem om-
nium populorum; & cui tot indomitæ
nationes, tot acies armatæ, tot inexpu-
gnabiles urbes, Orbis denique terrarum u-
niverſus ceſſerat, is ceſſit Oratoris elo-
quentiæ. Quæ ſi velim dicendo perſequi,
efficerem profectò, ut Ciceronem non mo-
dò principem oratorum, ſed etiam unicum
oratorem fuiſſe vel iniqui fateantur; nam
ſi ille orator habendus eſt præſtantiſſimus,
qui optimè finem artis aſſequitur, optimè
autem finem artis Cicero eſt aſſequutus,
qui eſt [d] poſitus in perſuadendo, quum
Cæſaris invitum, & invictum animum ex-
pugnaverit; Cicero certè orator omnium
præſtantiſſimus. Non eſt, Auditores, ad
6 inanem aurium voluptatem dumtaxat au-
cupandam inventa dicendi facultas; illud
optimorum flumen verborum, ille ſenten-
tiarum apparatus, illa varietas, & concin-
nitas orationis, illa tot eloquentiæ lumina,
illæ faces affectuum, quæ animis admoven-
tur, illa copia rationum acutè concluſa-
tum, licèt mentes jucundiſſimâ voluptate
perfundant, nihil aliud ſibi volunt, nihil
aliud quærunt, quàm perſuadere, quàm a-
nimos expugnare, & qui id optimè facit,
optimus oratorum judicetur, neceſſe eſt.
Quemadmodum, quia hoſtes vincere pro-
poſitum eſt imperatori, qui plurimas ur-
bes cepit, plurimas nationes debellavit,
præſtantiſſimus habetur imperator: que-
madmodum, quia Rempublicam admini-
ſtranti propoſita eſt felicitas civitatis, quo
adminiſtrante felicitatem civitas conſequu-
ta eſt, is optimus Reipublicæ creditur mo-
derator; ita, quia propoſitum eſt oratori
perſuadere, qui optimè perſuadet, is ora-
tor omnibus numeris abſolutus judicatur.
Qua quidem in re nemo cum Cicerone 7
poteſt comparari; audiſtis quàm obſtina-
tum animum Cæſaris flexerit, vicerit, Quin-
cto Ligario placarit; non unam hanc pal-
mam adeptus eſt ſummus orator, ſed in-
numerabiles; qui quidquid voluit, ſemper
dicendo eſt aſſequutus; voluit acerbiſſi-
mum odium populi Romani in Vatinium
concitare? ſummum odium populi in Va-
tinium concitatum eſt; adeo ut Vatinius
pæne lapidibus obrueretur, & odium Va-
tinianum proverbio [e] celebratum ſit; un-
de illud [f] Catulli:

Odiſſem te odio vatiniano.

Voluit [g] populum legem agrariam repudia-
re? legem agrariam hoc eſt alimenta ſua
populus repudiavit: voluit præfici bello
mithridatico Pompejum? præfectus eſt bel-
lo mithridatico Pompejus: voluit ex Ur-
be Catilinam exturbari? exturbatus [h] eſt
ex Urbe Catilina: voluit [i] Antonium ho-
ſtem judicari? judicatus eſt hoſtis Anto-
nius. Longum eſſet ſingulas Ciceronis
palmas recenſere; rem brevi abſolvam:
quantum omnes oratores Cicero vicit in-
genio, vicit doctrinâ, vicit dicendi copiâ,
tantum omnes effectibus eloquentiæ ſupe-
ravit. Quis enim alius in perſuadendo po-
tentior? quis populi motus magis pro ar-
bitratu convertit? quis odia, in quos vo-
luit, concitavit? quis voluntatem ſenatus
habuit in poteſtate? quis inveteratas, ac
penitus infixas ex animis judicum evellit
opiniones? quis quos volvit, auxit, orna-
vit, evexit? quis quos eſt infeſtatus, ever-
tit, afflixit, proſtravit, niſi Cicero? quis
majore cum gloriâ oratoris artem exercuit,
quam Cicero?

[l] *Ille ſuper Gangem, ſuper exauditus & Indos*
Im-

[a] Plin. Nat. Hiſt. l. 7. cap. 30. [b] Quintil. Inſtitut. Orator. l. 8. cap. 3. [c] Plutarch. in Vit. Ciceron. [d] Cic. de Orat. l. 1. & Quintil. Inſtit. Orat. l. 2. c. 15. [e] Paul. Man. in Adag. *Odium Vatinianum*. [f] Catull. Ep. 14. [g] Plutarch. in Vit. Cic. [h] Idem ibid. Salluſt. in Bell. Catil. & Vell. Patercl. libr. 2. Hiſtor. [i] Plutarch. in Vit. Ciceron. & Antonio. [l] Sil. Italic. libr. 8. v. 410.

Implebit terras voce . . . .
Ut igitur quum Zeuxidis [a] pictutâ dece-
9 ptas aves, quum a [b] Parrhaſio Zeuxin pi-
ctorem delutum, quum [c] audimus Apellis
equo picto admotos equos adhinniviſſe,
ſummos eos fuiſſe pictores judicamus; ita
quum Ciceronem ea effeciſſe dicendo, quæ
nunquam alius, cognoſcimus, Ciceronem
apicem fuiſſe oratorum, & eloqueniæ prin-
cipem cogimur confiteri. Sed, ne quispu-
tet actionis magis, quàm orationis virtu-
tibus ea Tullium conſequutum [licèt id
ſit abſurdum; qui enim eò pervenit elo-
quentiâ, quò nemo unquam potuit aſpi-
rare, eum neceſſe eſt non unâ, ſed om-
nibus oratoris virtutibus eminere] adhuc
aliis argumentis oſtendemus, non poſſe
quidquam perfectius dicendi genere, quo
Tullius utitur, inveniri; cujus rei teſtem
totam antiquitatem poſſum appellare; om-
nes eos, qui dicendi ſcientiâ præſtiterunt;
ſed ex multis paucos teſtes adhibebimus.
Livius hiſtoricorum facilè princeps, cujus
10 lacteam [d] ſermonis ubertatem faciliùs quis
admiretur, quàm æmuletur, conſultus [e],
quinam potiſſimùm Auctores eſſent perle-
gendi, & imitandi, reſpondit Ciceronem
inprimis, & eos, qui Ciceroni eſſent quàm
ſimillimi. Quintilianus [f] ille ſummus elo-
quentiæ doctor quot in locis damnat ine-
ptias ſui ſæculi, quas Ciceronis oſores ſo-
las oratoris virtutes arbitrantur? quoties
Ciceronem tanquam exemplar abſolutiſſi-
ſimum eloquentiæ intuendum eſſe confir-
mat? ſed ex omnibus afferre illud unum
libet Quintiliani [g] dictum vel præclariſſi-
mum, quo maximè laudatur Cicero; quod
in animis omnium infixum eſſe oporteret:
ille, inquit, *ſe profeciſſe ſciat, cui Cicero val-
de placebit*. Non ſolùm præcepit, quis eſſet
imitandus, quis e manibus nunquam di-
mittendus; ſed etiam attulit rationem,
cur nonnullis [h] hominibus
Plenis ruris, & inficetiarum
Ciceronis eloquentia non probaretur: *non
probant*, inquit, *quia ejus virtutes non intel-
ligunt; quia non ſatis in eloquentiæ ſtudio pro-
fecerunt; eſt enim magni viri non ſolùm Ci-
ceronis virtutes imitari, ſed etiam intellectu
conſequi*; quo quid dici magnificentius po-
11 teſt? Sed & Græci, qui ſua dumtaxat mi-
rantur, Ciceronem ſummis laudibus ve-
hunt; nam [i] Plutarchus ipſi Demoſthenem
non audet anteponere; quod ego inſtar
magni præconii duco; nam ſi judicio Græ-
corum non cedit Demoſtheni Cicero, qui
cedet, immo quèm, non ſuperabit? Non
facilè quemquam ex Latinis Auctoribus
reperias, qui cum excellentibus in eo ge-
nere Græcis a Græcis ipſis comparetur;
at Ciceroni non modò Plutarchus non
præfert Demoſthenem, ſed etiam Longi-
nus, ille, inquam, Longinus [l], qui cri-
ticorum ſui temporis doctiſſimus habeba-
tur, Demoſtheni Ciceronem [m] putat con-
ferendum; & alterius quidem ſublimita-
tem eſſe præruptam, & præfractam, alte-
rius latè patentem, & copioſam; & alte-
rum quidem ſimilem eſſe fulmini, quod
impetu valet, & ſtatim percellit, proſter-
nit, evertit omnia, alterum ingenti, latè-
que diffuſo incendio, quod cunctatiùs qui-
dem, ſed nihilominus cuncta corripit, de-
paſcitur, populatur; addit autem ſe non
poſſe, utpote Græcum, de Ciceronis vir-
tutibus judicare. Quid ſi potuiſſet? certè
Ciceronem Demoſtheni prætuliſſet, qui
quum intelligeret minùs ejus virtutes, pa-
rem eſt arbitratus. Sed quid ego dico Græ-
cos Ciceronem Demoſtheni comparaſſe? 12
non comparatunt ſolùm, ſed etiam præ-
tulerunt. Apollonius certè Molo ſummus
apud Græcos eloquendi [n] magiſter, quum
audiſſet [o] Ciceronem Græcè declamantem,
hæſit admiratione defixus; deinde conver-
ſus ad Ciceronem, miſereor, inquit, for-
tunæ Græcorum; nam antea armis victi
eloquentiâ vincebamus; nunc autem, Ci-
cero, te dicente, video eloquentiæ quoque
ſummam gloriam in Latium e Græciâ mi-
graturam. Quid cauſæ poteſt afferri, cur
Græci, qui alios latinæ linguæ principes
ne nominare quidem plerumque dignan-
tur, Ciceronem ſolum eminentiſſimo Græ-
corum oratorum non modò conferant,
ſed etiam propemodum anteponant? niſi
quia vicit invidiam Cicero, & ejus magni-
tudo tanta eſt, ut ii, qui non omnino cæ-
cutiunt, & caligant in luce, ſummum eſ-
ſe oratorem cogantur confiteri.

DIS-

[a] Plinius libr. 35. Natur. Hiſtor. cap. 10. [b] Idem Plin. ibid. [c] Plinius ibid. & Ælian. Var. Hiſt. libr. 2. cap. 3. [d] Quintilian. libr. 10. Inſtit. Orat. cap. 1. [e] Apud Quintil. libr. 2. Inſtit. Orat. cap. 5. & libr. 10. cap. 1. [f] Quintilian. ibid. [g] Idem Quintilian. ibid. libr. 10. cap. 1. [h] Catull. epigr. 37. [i] Plutarch. in Vit. Demoſthen. in principio. [l] Suidas in V. Λογγῖνος, Eunapius in Vit. Porphyrii, Porphyr. in Vit. Plotini, & Vopiſcus in Vitâ Aurelian. [m] Longin. Caſſius de Sublim. dicendi. [n] Cicer. in Brut. Quintil. libr. 3. Inſtit. Orat. c. 1. Suet. in Vit. Cæſar. cap. 4. & Plutarch. in Vit. ejusdem Cæſar. in princ. Vid. Valer. Maxim. libro 2. cap. 2. de C. Mario. [o] Idem Plutarch. in Vitâ Ciceron. in princip.

DISSERTATIO XLVIII.

De eadem Ciceronis præſtantiâ.

Poëticæ laude floruit Cicero; quare immerito Juvenalis ridenda Ciceronis carmina dicit. Plurimi pictores, & ſculptores in pretio haberi deſierunt, quum alii egregii pictores, & ſculptores floruerunt.

UT nec Homero defuit obtrectator [a], neque Virgilio præcellentiſſimis poëtarum; ita Ciceronem, qui carperent, nuoquam defuerunt; ſed quemadmodum nubes, licet Solem obſcurare videatur, non diu poteſt permanere; & quamdiu permanet, nihil detrahit de clariſſimo lumine; ſed nobis, qui in humili, & remotâ regione verſamur, quandam inaoem ſpeciem præbet obſcuritatis; ita perverſæ
1 opiniones de clariſſimis Auctoribus & non diu duraot, & quamvis officere, & obſtruere luminibus eorum vulgo videantur, nihil tamen ipſa afferunt obſcuritatis; ſed præſtantiſſimis ingeniis ſua magnitudo ſemper, & claritas conſtat; ſunt tamen moleſtæ, & a rectâ viâ multos cogunt aberrare, & in magno errore verſari. Idcirco ſunt penitus redarguendæ, & ex animis hominum, quo ad ejus fieri poteſt, funditus evellendæ; quod facere, Auditores, pro virili parte conamur; dum Ciceronem a quorumdam calumniâ vindicamus, & eloquentiæ unicum exemplar eſſe contendimus. Sunt enim quidam, ut ſibi videntur, quantumvis eloquentes, & eruditi, qui ſalebras amant orationis, qui ſententiarum floſculos, & ineptas argutias conſectantur; qui nihil probant, niſi tranſlatum, & longè accerſitum, nihil venuſtum putant, quod naturali pulchritudine commendatur; orationis fuco, & calamiſtris delectantur, nullam clauſulam ſermonis eſſe volunt ſine ſententiâ; ideo infringunt, concidunt
2 in minutiſſimas partes, carpunt dictionem, & eloquentiæ generoſam indolem prorſus enervant; ut eorum eloquutio, quod de Senecâ ajebat [b] Caligula, arena ſine calce eſſe videatur, nec poſſit cohærere; quid autem rectum eſt, tanquam nimis pervulgatum aſpernantur; orationis verò nervos, & lacertos, copiam, ubertatemque dicendi, argumentorum vim, ſeotentiarum pondus, compoſitam, & factam, & aptam ad perſuadendum, & affectus moventem, & oratoriis luminibus diſtinctam, perſpicuamque, & numeroſè fluentem, & concinnam orationem, tanquam [c] aſini lyram, averſantur; hi Ciceronem in ordinem cogunt, putantque ejus eloquentiam jam obſoleviſſe aliorum oratorum ingenio, & claritate obſcuratam. Quos ego libenter ſic
interrogem, Auditores, cur, ſi illi, qui 3
poſt Ciceronem floruerunt, Ciceronis eloquentiæ obſcuritatem attulerunt, Cicero ſemper habitus eſt a doctiſſimis viris lex, & norma bene, ornateque dicendi? cur, illi ipſi, qui diverſam rationem ſequebantur, Ciceronem tantopere ſuſpexerunt? cur prolatis novis formis orationis doctiſſimus quiſque Ciceronem maximè eſt admiratus? nam ſi nova dicendi genera præſtitiſſent, nemo ſanus Ciceronis eloquentiam prætuliſſet, præſertim quum ea vulgi judicio probarentur; & tamen ſemper ita Cicero eſt celebratus, ut ejus nomen [d] ipſius eloquentiæ nomen videretur, & ſcripta ſemper omnium manibus tererentur. Plutarchus [e] graviſſimus,
& doctiſſimus philoſophus teſtatur Cicero- 4
nem adeo poëticæ laude floruiſſe, ut pauci Romanorum cum eo compararentur, nemo anteponeretur; ſed quum poſtea præſtantiſſimi poëtæ extitiſſent, eorum comparatione Ciceronis poëmata haberi in pretio, & legi [f] deſiiſſe; ex quo Juvenalis [g] ridenda Ciceronis carmina audet appellare, falsò, neque enim, ſi quid meliorum comparatione ſordeſcit, continuò ridiculum eſt judicandum. Sicut ergo poëtica Ciceronis gloria, quæ initio enituerat, obſolevit, quia, qui conſequuti ſunt, poëtæ elegantiâ carminum longè præſtiterunt; ita oratoria laus obſoleviſſet, ſi quiſquam e recentioribus Ciceronem dicendi laude ſuperaſſet; ut enim minus lumen in majoris luce poſitum obſcuratur; ita novorum Auctorum claritate ſuccedente, veterum
fama extinguitur. Quis enim [h] Bularchi, 5
vel [i] Hygiænontis, vel [l] Diniæ, vel [m] Charmæ, vel etiam [n] Eumari picturas ſibi putavit imitandas, quum [o] Zeuxis, & [p] Parrha-

[a] Aul. Gellius libr. 17. cap. 1. [b] Suetonius in Vitâ Caligulæ cap. 53. Paulus Manutius in Adag. *Arena ſine calce*. [c] Lucianus in Dialogo de his, qui mercede ſerviunt, Varro apud Aul. Gellium libr. 3. cap. 6. Div. Hieronymus adverſ. Vigilantium, & ad Marcellam Epiſtol. 25. Edit. Jan. & Athen. libr. 6. Paulus Manutius in Adag. *Aſinus ad lyram*. [d] Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 10. cap. 1. [e] Plutarchus in Vit. Ciceron. in princip. [f] Seneca in Excerptis Suaſor. libr. 3. [g] Juvenal. Satyr. 10. verſ. 123. [h] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 7. cap. 38. & libr. 35. cap. 8. [i] Plinius libr. 35. cap. 8. [l] Idem Plinius ibid. [m] Plinius ibid. [n] Idem ibid. [o] Vid. Diſſ. 47. n. 9. & Diſſ. 51. n. 2. in Ciceron. [p] Vid. Diſs. 47. & 51. in Cic. iisd. loc.

rhaſius, & [a] Protogenes, & [b] Timanthes,
& [c] Apelles immortalibus operibus natu-
ram provocaſſent? quis [d] Dædali ſtatuas,
quis [e] Dipœni, Bupali [f], atque [g] Anther-
mi eſt admiratus, quum [h] Phidias perfecto
Jove Olympico, quò progredi poſſet ars,
oſtendiſſet? quum [i] Alcamenes, Agoracri-
tus [l], Polycletus [m], Praxiteles [n], Lyſip-
pus [o] nullam vincendi ſui ſpem Poſteris
reliquiſſent? quis Nævii verſus, quis En-
nii [p],

..... *quos olim fauni, vateſque canebant*,
magnopere ſuſpexit; quis expreſſit imitan-
do, quum Virgilius ambiguam Græcis poë-
ricæ gloriæ palmam feciſſet, & latinas Mu-
ſas in Cœlum extuliſſet? nonne illi tanquam
ſacri vetuſtate luci adibantur, in quibus
nihil aliud, quàm ipſe horror colitur? Vir-
gilius ſolus legebatur, ſolus in pretio ha-
bebatur; denique omnes artifices tamdiu
ſemper placuerunt, dum nemo extitit, cu-
jus artificio vincerentur. Et ne ab orato-
6 ribus longiùs abeamus, quam admiratio-
nem, quos populi plauſus antiquus ille
Cato [q] Cenſorius, Lælius, Galba, uterque
Gracchus, Carbo, ac deinceps magni ora-
rores Antonius, Craſſus, Sulpicius, & Cot-
ta, & Philippus, & Hortenſius excitarunt!
nec verò ſolùm eorum viva vox cum in-
genti coronæ admiratione, & voluptate
audiebatur; ſed ſcriptæ orationes poſt mor-
rem tranſcribebantur, & ſtudioſè lectitaban-
tur, ac pæne ad verbum ediſcebantur; ſed,
ubi immortale Ciceronis effulſit ingenium,
omnibus, qui antea floruerant, oratoribus
tenebras attulit, ut perſpici poteſt ex libro
de claris oratoribus; jam fœnum, quicum-
que Deus viſus fuerat, in dicendo videba-
tur; omnes veterum orationes in tenebris,
& ſitu oratoris novi obrutæ luce jacuerunt.
Ipſe Hortenſius, qui regnum fori tenue- 7
rat, eloquentiæ faſces Ciceroni ſubmiſit,
nec ſenex tenuit locum, quem adoleſcens
occuparat; & ejus eloquentia, quaſi ſol-
ſtitialis herba, ut ait [r] Comicus, *repente e-
xorta eſt, repentinò occidit*, nec vetuſtatem
tulit. Ut igitur Cicero ſuperiores omnes o-
ratores obſcuravit, quia vicit omnes; ita
ſi quis ex Poſteris Ciceronem eloquentiâ
viciſſet, Ciceronis gloriam obſcuraſſet; quis
ergo neget Ciceronem ſummum oratorem
fuiſſe, quum ad ejus gloriam neminem ac-
ceſſiſſe videamus?

[a] Plinius Natur. Hiſtor. libr. 7. cap. 38. & libr. 35. cap. 10. Suid. in V. Πρωτογένης, Varr. de L. Lat. libr. 8. Cicer. in Bruto, ſive de Clar. Oratorib & Verrin. 4. & libr. 2. Epiſt. 21. ad Attic. A. Gell. libr. 15. cap. 31 Plutarch. in Vit. Demetrii, & Ælian. Var. Hiſt. libr. 12. cap. 41. [b] Plin. libr. 35. cap. 9. & cap. 10. Athen. libr. 10. cap. 11. Ælianus Var. Hiſtor. libr. 9. cap. 11. Quintilian. libro 12. cap 13. Inſtit. Orat. Euſtathius ad verſ. 163. Iliad ω. & Cicer. in Bruto. [c] Vid. Diſſertat. 9. in Thucyd. n. 8. & Diſs. 18. in Virgil. n. 6. & Diſs. 47. n. 9. & Diſſ. 65. n. 4. in Cicer. [d] Diodor. Siculus Biblioth. Hiſtor. libr. 4. Philoſtrat. libr. 1. Iconum in Paſiphaë, Pauſan. libr. 8. Hygin. fab. 274. Themiſtius Orat. 15. Suid. in V. Δαιδάλου ποιήματα, Plato in Menone Ariſtot. de Animâ libro 1. cap. 7. Lucian. in Philopſeude, Dio Chryſoſtom. Orat. 37. Pauſan. libr. 2. & Plato in Hippia majore. [e] Plin. Nat. Hiſtor. libr. 36. cap. 5. Pauſan. libr. 5. ſive Eliac. 1. Clemens Alexandr. in Protrept. & Cedren. Comp. Hiſtor. pag. 265. Edit Baſil. [f] Acron ad Epod. Horat. Od. 6. Pauſanias in Meſſenic. ſive libr. 4. & in Bœoticis, ſive libr. 9. & Cedrenus ibid. [g] Plinius ibid. libr. 36. cap. 5. [h] Plinius libr. 7. cap. 38. & libr. 34. cap. 8. Valer. Maxim. libr. 3. cap. 7. de Phidia, Quintilian. Inſtitut. Orator libr. 12. cap. 10. & Columell. libr. 1. de Re Ruſt. in Præfat. [i] Plin. Nat. Hiſtor. libr. 34. cap. 8. & libr. 36. cap. 5. Quintilianus Inſtit. Orator. libr. 12. cap. 10. Cicer. libr. 1. de Natur. Deor. Valer. Maxim. libr. 8. cap. 11. Pauſanias Eliacor. 1. ſive libr. 5. & Dionyſ. Halicarnaſſ. de Demoſthenis acumine. [l] Plinius libr. 36. cap. 5. Strabo libr. 9. & Pauſanias in Bœoticis, ſive libr. 9. [m] Plin. ibid. libr. 34. cap. 2. & cap. 8. Cicero libr. 3. de Oratore, & in Bruto, Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 12. cap. 10. Dionyſ. Halicarnaſſ. de Iſocr. Columella libr. 1. de Re Ruſt. in Præfat. Ælian. Var. Hiſtor. libr. 14. cap. 16. Galenus libr. 1. περὶ κράσεων, & libro περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην, καὶ Πλάτωνα, & Xenoph. libr. 1. Apomnem. Vitruvius in Prooemio libr. 3. Paul. Manut. in Adag. *Polycleti norma*. [n] Plinius libr. 34. cap. 8. & libr. 36. cap. 5. ibid. Varr. libr. 2. Rer. Humanar. apud A. Gell. libr. 13. cap. 15. Quintil. Inſtit. Orator. libr. 2. cap. 19. & libr. 12. cap. 10. Columell. ibid. Valer. Max. libr. 8. cap. 11. & Auſonius Epigramm. 56. ex Antholog. libr. 4. εἰς ἀγάλματα θεῶν ep. 8. & ſeqq. [o] Plin. ibid. libr. 34. cap. 8. Propertius libr. 3. Eleg. 7. Cicer. in Bruto, & libr. 5. Epiſt. 12. ad Familiar. Valer. Maxim. libr. 8. cap. 11. Horat. libr. 2. Epiſtol. 1. Vitruvius in Præfat. libr. 3. Statius libr. 4. Sylvar. in Herculis Vindic. Epitaph. Martial. libr. 9. epigramm. 40. & 41. Vellejus Patercul. libr. 1. cap. 2. Arrianus de Expedit. Alexandri libr. 1. & Plutarch. de Fortunâ, vel Virtute Alexandri parte prima. [p] Ennius libr. 1. Annal. apud Ciceronem in Bruto, & in Orator. & apud Quintilian. libr. 9. cap. 4. [q] Cicero de Claris Oratoribus. [r] Plaut. Pſeud. Act. 1. Sc. 1. v. 37. Paul. Manut. in Adag. *Ut herba ſolſtitialis*.

DISSERTATIO IL.

Quanti fecerit doctiſſimus quiſque Ciceronem.

Aſinius Pallio licèt infeſtus gloriæ Ciceronis æterna ejus opera futura affirmat; Seneca verò Ciceronis ingenium Romano Imperio par appellat. Divus Auguſtinus Hortenſio Ciceronis commotus ad divinæ ſapientiæ ſtudium ſe contulit.

OMnes veteres oratores, qui Romanum forum illuſtrarant, ſimul atque Ciceronis effulſit ingenium, priſtinam gloriam amiſiſſe, & quaſi minora lumina majoris luminis claritate obſcurata latuiſſe; contra neminem ex Poſteris ad Ciceronis gloriam aſpirare potuiſſe confirmavimus. Ex quo effici neceſſariò cenſemus
1 Ciceronem, ut appellatur, eſſe principem oratorum; nam ſicut Cicero ſuperiores omnes, quia vicit omnes, obſcuravit; ita, ſi quis e Poſteris extitiſſet, qui Ciceronem vinceret eloquentiâ, Ciceroni obſcuritatem attuliſſet; quod non fuit, nec erit unquam, dum latinæ litteræ vivent, & non omnis memoria antiquitatis abolebitur. Cujus argumenti quò clariùs vis eluceat, quanti doctiſſimus quiſque eorum, qui poſt Ciceronem floruerunt, ejus eloquentiam fecerit, dicendum eſt. Sed immenſum opus aggredior, ſi omnium præclara judicia de ſummo Oratore velim recenſere; ſi laudes, quæ in tantum virum a doctiſſimis viris congeruntur, exequi pergam. Licet evolvere Veterum monumenta, licet, quæ fuerint præſtantiſſimorum hominum de Cicerone judicia, cognoſcere; ſemper invictam, ſemper intactam, & ſacram Ciceronis gloriam fuiſſe deprehendemus. Plinius [a] naturalis hiſto-
2 riæ ſcriptor, quum florem hominum, ingeniorumque delibare ſibi propoſuiſſet, Ciceronem tanquam eminentiſſimum Latinorum nominavit; hunc eloquentiæ, latiarumque litterarum principem appellare non dubitavit; hunc aſſeveravit plus Romanorum gloriæ, quàm omnium triumphos contuliſſe; ſiquidem majus eſſe dixit ingenii Romani, quàm Imperii fines in tantum promoviſſe. Et hæc Plinius de Cicerone dixit, quem qui Ciceronem oderunt, in deliciis habent; & Ciceroni quamvis auctorem diverſi operis putant anteponendum; quam eorum ſtultiſſimam opinionem Plinius ipſe, ſi viveret, exploderet, & confutaret. Quid reliqui? Cremutius Cordus [b] Hiſtoricus inſignis, & ſtudioſus inprimis veritatis, eloquentiam Ciceronis divinam vocat: Aſinius Pollio infeſtus gloriæ Ciceronis, & nominis inimicus non 3
dubitat tamen ejus monumenta fore ſempiterna [c]: *hujus ergo*, inquit, *viri tot, tantiſque operibus manſuris in omne ævum prædicare de ingenio, atque induſtriâ ſupervacuum eſt*. En ille, qui æmulatione ductus Ciceronis eloquentiam, quantum poterat, obterebat, æternam fore, & immortalem non diffidebat; non igitur ab aliquo obſcuratum iri prævidebat, & cur non prævidebat? quia videbat eſſe ſummam. Ex quo intelligi poteſt Aſinium Pollionem, quum Ciceronis eloquentiam obtrectabat, invidiâ adductum impudenter eſſe mentitum; quia, quum Hiſtoricum agit, hoc eſt, quum veritatem profitetur, præclariſſimè laudat; ſiquidem laudare præclariùs non poſſumus alicujus eloquentiam, quàm ſi æternam fore ſpondeamus. Livius [d] ad Ciceronis laudes perſequendas opus eſſe putat Cicero-
ne laudatore; ſed hic ejus eloquentiam 4
parem virtutibus, Seneca [e], qui ſcripſit controverſias, Imperio Romano ſolam parem judicavit: *potui*, inquit, *illud ingenium, quod ſolum populus Romanus par imperio ſuo habuit, cognoſcere*; quo quid dici magnificentius poteſt? quantum ceteris Imperiis Romanum anteceſſit, tantum Ciceronis ingenium omnibus præſtitit. Nec paucorum id judicium, ſed omnium, quicumque litterarum ſacra colebant; omnes enim Ciceronis opera præ ceteris mirabantur, & in iis perlegendis ſtudium ſuum collocabant. Operæpretium eſt Laureæ Tullii elegantiſſimum epigramma recitare, quod ſcriptum eſt de fontibus, qui in Ciceronis villâ ſalubres oculis extiterunt; quo Ciceronis opera per totum Orbem terrarum ſine fine legi elegantiſſimus Poëta teſtatur [f]:

Quo tua, inquit, *Romanæ vindex clariſſime linguæ,*
Silva loco meliùs ſurgere juſſa vires,
Atque Academiæ celebratam nomine villam
Nunc reparas cultu ſub potiore Vetus;
Hic etiam apparent lymphæ non ante repertæ,
Languida quæ infuſo lumina rore levant.
Nimirum locus ipſe ſui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes quum patefecit ope,
Ut, quoniam totum legitur ſine fine per Orbem,
Sint plures, oculis quæ medeantur, aquæ.

Sed

[a] Plinius in Prologo, & libr. 7. cap. 30. & libr. 17. cap. 5. [b] Cremutius Cordus apud Senec. Suaſoriar. libro Suaſ. 6. [c] Aſinius Pollio apud Senec. Suaſor. cap. 6. [d] Livius apud Senec. ibid. [e] Senec. Controv. libr. 1. in Proœm. [f] Laurea Tull. apud Plin. Hiſtor. Nat. libr. 31. cap. 2.

Sed & conſequutis temporibus manſit ea-
5 dem admiratio eloquentiæ Tullianæ; Lucanus Tullium maximum auctorem eloquii Romani vocat; ſic enim [a] loquitur:

Cunctorum voces Romani maximus auctor
Tullius eloquii, cujus ſub jure, togaque
Pacificas ſævnus tremuit Catilina ſecures,
Pertulit iratus bellis, quum roſtra, forumque
Optaret poſſus tam longa ſilentia miles,
Addidit invalidæ robur facundia cauſæ.

Cornelius Severus [b] extincto Cicerone extinctam putavit eloquentiam:

Abſtulit una dies ævi decus, ictaque luctu
Conticuit Latiæ triſtis facundia linguæ.

Quam ſententiam a [c] Sextilio Hænâ ſumpſit, qui de Ciceronis obitu ita carmen inchoavit:

Deflendus Cicero eſt, Latiæque ſilentia linguæ.

Martialis [d] Ciceronem tanquam unicum,
6 & perfectiſſimum exemplar eloquentiæ Romanæ ſemper nominat; ſic enim loquitur:

Cauſas, inquis, agam Cicerone diſertiùs ipſo,
Atque erit in triplici par mihi nemo foro;

& alio in loco de Tullio ſic ait ab Antonio proſcripto, a Lænate [e] trucidato:

Quid proſunt ſacræ pretioſa ſilentia linguæ?
Incipient omnes pro Cicerone loqui;

& [f] rurſus:

Magnus ab infernis revocetur Tullius umbris,
Et te defendat regulus ipſe, licet;

& alibi Tullium caput vocat Romanæ [g] eloquentiæ:

Hoc tibi Roma caput, quum loquereris, erat;

& Plinio [h] quum vult adulari, affirmat aliquando fore, ut cum Tullio comparetur:

Hoc, quod ſæcula, Poſterique poſſint
Arpinis quoque comparare chartis.

Nec ita ſentit, ſed Amico blanditur, ut mos eſt poëtæ; nec tamen quem in Cœlum conatur extollere, Tullio audet anteponere; ex quo conſtat Poëtam ſenſiſſe Tullio parem oratorem poſſe inveniri, ſu-
7 periorem Tullio non poſſe. Valerius Maximus [i] Ciceronem appellat vim Romanæ eloquentiæ; Petronius [l] Arbiter præcepit eloquentiæ ſtudioſis Ciceronem inprimis legendum, & imitatione exprimendum; cujus illa verba ſunt:

Grandiaque indomiti Ciceronis verba minetur;

Juvenalis [m] Philippicam ſecundam Ciceronis divinam vocat; idemque juvenes eloquentiæ cupidos nihil aliud optaſſe teſtatur, quàm ut Ciceronis eloquium aſſequerentur:

Eloquium, ac famam Demoſthenis, aut Ciceronis
Incipit optare, & totis Quinquatribus optat,
Quiſquis adhuc uno partam colit aſſe Minervam.

Opulentiam Tullianam [n] Apulejus, & Sidonius Apollinaris [o] admirantur; Symma- 8
chus [p] eandem in Cœlum vehit, & Ciceronis eloquentiam modò Tullianum mel appellat, modò aurum Tullianum, & quum eſſet Plinio ſimilior, oſtendit Ciceronis imitandi ſibi potiùs facultatem defuiſſe, quàm voluntatem. Auguſtinus autem clariſſimum lumen ſapientiæ Chriſtianæ quoſdam [q] dicit mirari linguam, non cor Ciceronis; ſed ſe utrumque mirari profitetur, qui Hortenſio Ciceronis lecto ſe commotum tradit ad divinæ ſapientiæ ſtudium contuliſſe; & eâ luce perſuſum cœpiſſe lumen pervidere; quanti verò Ciceronem fecerit Hieronymus ille noſtræ religionis alterum lumen, nihil attinet dicere; notius eſt ſanctiſſimi viri ſtudium, quàm ut a nobis debeat indicari.

DISSERTATIO L.

Ejuſdem Argumenti.

Litteræ latinæ Petrarchâ auctore, & Mediceæ gentis liberalitate renatæ ſunt. Plinius ſe Ciceronis imitatorem eſſe profitetur; hinc ei ſuperbia exprobrata eſt, quòd Ciceronem æmularetur.

Quod de Homero dixit [r] Ponticus Heraclides, pueros ab ipſis pene incunabulis aſſueſcere homericorum carminum ſuavitati, & jam adultos, & ſenes in ore ſemper ejus poëtæ verſus habere; nec eſſe ullam ætatem, quæ ſummi vatis ingenio non delectetur; id de Cicerone priſcis il-
lis temporibus, quibus eloquentiæ ſtudia 1
vigebant, dici potuiſſe contenderim. Nam ſi Veterum monumenta diligenter evolvamus,

[a] Lucanus libr. 7. verſ. 64. [b] Cornelius Severus apud Senecam Suaſoriar. 7. [c] Apud eundem Senecam eodem loco. [d] Martialis libr. 3. epigramm. 38. [e] Idem libr. 5. Epigramm. 70. [f] Idem libr. 4. Epigramm. 16. [g] Idem Martial. libro 3. epigramm. 66. [h] Idem libr. 10. epigr. 19. [i] Valerius Maxim. libr. 2. cap. 1. de C. Mario. [l] Petronius Arbiter in Fragmentis. [m] Juven. Satyr. 10. verſ. 125. [n] Apulejus in Apolog. pro ſe ipſo ſecundâ. [o] Vid. Sidonium Apollinar. libr. 4. Ep. 3. ad Claudian. [p] Symmachus libr. 1. Epiſt. 26. [q] Div. Auguſtinus Confeſſionum libr. 3. cap. 4. [r] Heraclid. Pontic. in Allegor. Homer. in principio.

mus, tam frequenter occurrunt doctiſſimo-
rum hominum de Ciceronis ingenio, &
ſummâ gloriæ claritate teſtimonia, tot ex
locis conjicias ubique Ciceronis opera le-
gi ſolita, per Orbem terrarum celebrari,
ut dubitare non poſſimus, quin omnes æ-
tates ejus Auctoris incredibili ſtudio tene-
rentur; ac multo minùs ambigi poſſit, quin
tanta ſummi viri celebritas ex ejus elo-
quentiæ eximiâ, & ſingulari præſtantiâ o-
riretur. Sed de laudibus, quibus diſertiſſi-
mi viri Ciceronem extulerunt, heſterno
die diximus; nec tamen earum ullam par-
tem comprehendimus Auditores; ſed num-
quid Priſcis tantùm admirationi fuit elo-
quentia Ciceronis, recentioribus ſæculis
contempta, deſpecta eſt? immo verò non
dico magis celebrata eſt, quod fieri non
poteſt, ſed non minorem claritatem con-
ſequuta eſt. Nam quum latinæ litteræ,
2 quæ longo intervallo Italiæ ruinis oppreſ-
ſæ jacuerant, Petrarchâ [a], ut omnes con-
ſentiunt, vindice, & aliis ſubinde, atque
aliis doctiſſimis viris, ac præcipuè Medi-
cûm regiâ liberalitate excitatæ cœpiſſent
in lucem revocari, nulla fuit ætas, quæ
Ciceronis nomen non veneraretur, quæ
non ſtudio flagrarit ejus imitandi, quæ non
eloquentiæ caput, & fontem, & principem,
& litterarum lumen fateretur. Præcipuè
verò ſuperiore ſæculo, quod vel maximè
omnium poſt inſtaurata ſtudia litterarum,
& dicendi gloriâ floruit, & doctiſſimorum
hominum copiâ abundavit, Cicero in pre-
tio fuit, Ciceronis gloria celebrata eſt;
quos viros poſſim nominare excellenti in-
genio, & facundiâ, doctrinaque mirabili,
qui in eo illuſtrando ætatem pæne con-
ſumpſerunt; qui ejus imitatione ad altiſſi-
mum gloriæ faſtigium pervenerunt! qui
verò deſpectâ Ciceronis eloquentiâ virili,
& robuſtâ, fuco illitam, fractamque deli-
ciis orationem adamarunt, pœnas Cicero-
ni dederunt; nam pueris quidem, & le-
viſſimo cuique placuerunt, ſed doctiſſimo-
rum hominum judicio ſunt improbati.
Omnium igitur conſenſu ſæculorum Ci-
3 cero habitus eſt princeps oratorum, ſem-
per floruit, ſemper enituit, nunquam ab
ullo oratore obſcurata eſt gloria Ciceronis;
quod accidiſſet, ſi poſt Ciceronem aliquis
præſtantior orator extitiſſet. Nam quemad-
modum Cicero ſuâ claritate ſuperiorum
nomini tenebras attulit; ita quicumque
Cicerone præſtantior floruiſſet, Ciceronis
luminibus offeciſſet. At quid ego dico
non obſcuratam gloriam Ciceronis cujuſ-
quam, qui poſtea, vel eodem tempore vi-
xerit, eloquentiâ? illâ verò omnium Po-
ſterorum famam obſcuravit. Teſtatur Au-
ctor de cauſis corruptæ eloquentiæ poſt
Ciceronis ætatem neminem habitum di-
gnum nomine oratoris; tanta nimirum
claritas fuit Ciceronis, tanta eloquentiæ
magnitudo, ut qui poſtea floruerunt, ora-
tores non viderentur, ſed vel advocati,
vel patroni, vel cauſidici, vel diſerti voca-
rentur. Vellejus [b] Paterculus affirmat elo-
quentiam, vimque dicendi forenſem ita 4
totam ſub principe ſui operis Tullio eru-
piſſe; ut mirari neminem poſſimus, niſi ab
illo viſum, aut qui ipſum viderit; nec Se-
neca diſſentit gravis inprimis Auctor, & cu-
jus de oratoribus judicium oraculi pon-
dus habere videatur, qui ſic [c] ait: *deinde
ut poſſitis æſtimare in quantum quotidie in-
genia decreſcant, & neſcio qua iniquitate na-
turæ eloquentia ſe retro tulerit, quidquid Ro-
mana facundia habet, quod inſolenti Græciæ
aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem ef-
floruit*. Quàm irrideret hic nonnullorum
judicium, qui portentoſum dicendi ge-
nus amplexi Ciceronis eloquentiam aſ-
pernantur; qui quidquid ſanum, rectum,
firmum eſt in oratione, contemnunt, om-
neſque aurei ſæculi ſcriptores tanquam
obſoletos negligunt; & Plinium ſe imita-
ri malle dicunt, a cujus elegantiâ tam lon-
gè abſunt, quàm [d] ſimia turpiſſima beſtia-
rum abeſt ab hominis pulchritudine, &
venuſtate! quàm irriderent illi Veteres, qui
tanti fecerunt eloquentiam Ciceronis, ut
humano ingenio vix exprimi poſſe cen-
ſerent! Plinio certè ſcimus objectam, & 5
exprobratam ſuperbiam, quòd non con-
tentus eloquentiâ ſui ſæculi Ciceronem
æmularetur; quàm irrideret ipſe Plinius,
qui ſe Ciceronis imitatorem eſſe profitetur,
quia ſtultiſſimum ducat ad imitandum ſibi
non optimum quemque proponere! Quem
igitur habent auctorem ſententiæ tam ſtul-
tæ, tam ineptæ Ciceronis contemptores?
quem ſequuntur? omnes viri docti, om-
nes ætates in eo conſenſerunt, ut Cicero-
nem omnibus anteponerent; cur ipſi diſ-
ſentiunt? cur non utuntur aliorum judi-
cio, qui ſuo ſunt destituti? Etiam quum
ſtudium novitatis nova dicendi genera in
forum invexerat, Ciceronis eloquentia
maximè probabatur; ideo Plutarchus [e] af-
firmat, quamvis multa in dicendo fuerint
innovata, Ciceronis gloriam ſemper floruiſ-
ſe,

[a] Paulus Jovius in Elog. de Petrarchâ, Hieronym. Squarciaficus in Vit. ejusdem, Flavius Blondus in Italiâ illuſtratâ de Romandiolâ, & Voſſius de Hiſtoric. Latinis libr. 3. cap. 1. [b] Vellejus Paterc. libr. 2. Hiſtoriarum. [c] Senec. Controverſ. libr. 1. in Præfation. [d] Ennius apud Ciceron. libr. 1. de Natur. Deor. Pind. Pyth. Od. 2. v. 131. Paul. Manut. in Adag. *Simiarum pulcherrima deformis est*, & in Adag. *Pulchra apud pueros ſimia*. [e] Plutarch. in Vit. Ciceronis.

ſe, ſemper homines eâ dicendi ratione, etiamſi non uterentur, eſſe delectatos; &
6 Plinius [a] in epiſtolis narrat Panegyricam orationem Trajano dictam, a ſe in conventu doctiſſimorum hominum recitatam, & in eâ ſeveriora magis, quàm lætiora placuiſſe, eaque ſeveritate judiciorum ſe dicit delectatum; quia rectam, & veram eloquentiæ ſpeciem probari hominibus appareret. Non igitur, ſiquid eſt in Plinio nimis poëticum, ſi quæ inverecundæ tranſlationes, ſi quæ ſententiæ longiùs accerſitæ, & quæ magis vellicent animum, quàm permoveant; ſed quidquid integrum, & ſincerum, & rectum eſt, quidquid naturæ cognatum, quidquid ab illo eloquentiæ fonte fluxit, a doctiſſimis viris comprobatum eſt; idque eorum judicium Plinius ipſe, cujus imitatores, qui ſequuntur corruptiſſimum dicendi genus, ſe profitentur, rectiſſimum judicavit.

DISSERTATIO LI.

De Ciceronis præſtantiâ.

Omnes artes paulatim perfectæ ſunt, deinde quum ad ſummum perveniſſent, retro referri cœperunt. Quid quiſque in picturâ invenerit.

OMnes [b] artes, & diſciplinæ rudes initio fuerunt; ſed paulatim hominum ſolertium ingeniis excultæ quaſi per gradus ad ſummum faſtigium ſenſim aſcenderunt; deinde, quum qui conſequuti ſunt, ſuperiorum inventis non acquieviſſent, & aliquid perfectis addere voluiſſent, & quædam, ut erat neceſſarium in arte jam conſummatâ, in deterius mutaſſent, deſcenderunt; donec corrupto magis, ac magis
hominum judicio præcipites ire cœperunt, 1
dum ad antiquam inſcitiam revolverentur. Qui primi picturam invenerunt, umbrâ [c] hominis lineis circumductâ ſimilitudinem hominis expreſſerunt; hæc origo fuit graphidis, quæ picturam maximè continet; hanc excoluiſſe dicuntur Ardices [d] Corinthius, & Telephanes Sicyonius; deinde lineas uno colore dumtaxat illuſtravit Cleophantus [e] Corinthius, quod genus monochromaton eſt appellatum; mox alii alia invenerunt. Eumarus [f] Athenienſis pri-
mus feminam, maremque diſtinxit; obli- 2
quas imagines pingere, & variè formare vultus, & ſuſpicientes, deſpicienteſque Cimon [g] Cleonæus, qui articulis membra diſtinxit, venas protulit, & in veſte ſinus, & rugas invenit. Multa præterea picturæ contulit [h] Apollodorus, multa [i] Zeuxis, multa [l] Parrhaſius, qui ſymmetriam picturæ [m] dedit, primus [n] argutias vultus, elegantiam capilli, venuſtatem oris eſt aſſequutus; primus extrema corporum vel præſtantiſſimè fecit, ut ſe extremitas ipſa ambiret, & quod occultaretur, oſtenderet. Deerat tamen aliquid picturæ, & Parrhaſius ipſe, qui [o] a ſe inventos terminos artis gloriabatur, victus eſt [p] ab iis, qui ejus gloriæ ſuccreverunt; ſemperque pictura profecit, donec ad [q] Apellem ventum eſt; qui ut ſuperiorum famam obſcuravit, ita æmulandi ſui ſpem Poſteris non reliquit. Deinde paulatim pictura deſcendit a ſummo, & tanquam in Apelle vires omnes conſumpſiſſet, effeta brevi eſt, nec unquam poſtea protulit artificem, qui cum eo poſſet comparari; ad extremum verò adeo conſenuit, ut ætate ſuâ Plinius [r] pæne extinctam queratur. Atque hic orbia

non

[a] Plinius lib. 3. Epiſt. 18. ad Severum. [b] Cicero de Claris Orator. & libr. 2. de Orator. Senec. Natural. Quæſtion. libr. 6. cap. 5. & de Beneſ. libro 3. cap. 29. Arnob. libr. 2. Adverſ. Gent. Lucret. libr. 5. ſub fin. & Ariſtot. libr. 1. Metaphyſ. [c] Plinius libr. 35. cap. 3. Nat. Hiſtor. Vid. etiam Ariſtotel. probl. cap. 10. Athenagor. Legation. pro Chriſtian. & Quintil. libr. 9. cap. 4. [d] Plin. Nat. Hiſtor. libr. 35. cap. 3. [e] Plin. ibid. [f] Idem libr. 35. cap. 8. [g] Idem ibid. [h] Plin. libr. 35. cap. 9. Plutarch. in princ. Libelli Bello ne, an pace clariures fuerint Athenienſes, & Heſychius in Σκία. [i] Plinius ibid. Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 12. cap. 10. Iſocrat. in Oratione de Permutation. circa initium; Plato in Gorgia, Dionyſ. Halicarn. in Judicio de Hiſtoriâ Thucydid. Maxim. Tyrius Diſſert. 16. & 39. Himerius apud Photium in Biblioth. cod. 143. ex Orat. Propemptic. Dio Chryſoſt. Orat. 12. D. Gregor. Nazianzenus Orat. 34. Suid. in V. Γ'άνωβος ιατρὸς, & in V Ζεῦξις, & Petron. Arbit. in Satyric. [l] De Parrhaſio Vid. Iſocrat. de Permut. in princ. Himerium apud Phot. Div. Greg. Nazianz ibid. Theophylactum Simoeat. Epiſt. 6. Columell. de Re Ruſt. l. 1. in Præſ. Diod. Sicul. l. 26. Horat. l. 4. Od. 8. Propert. libro 3. Eleg. 7. Juvenal. Sat. 8. v. 102. Plutarch. in Vit. Theſei, Xenoph. libr. 3. Apomn. Sueton. in Vit. Tiberii cap. 44. Athen. libr. 10. cap. 11. Ælian. Var. Hiſtor. libr. 9. cap. 11. Euſtath. ad verſum 545. Odyſſ. Hom. λ. Seneca libr. 5. Controverſ. 34. Quintilianus libr. 12. cap. 10. Inſtitut. Orator. Anthologe libr. 4. cap. 8. & Juſtinianus Inſtitut. Juris libr. 2. Tit. de Rerum Diviſ. §. *Si quis in alienâ &c.* [m] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 35. cap. 10. [n] Plinius ibid. [o] Idem Plin. ibidem. [p] Idem Plinius, Ælian. Var. Hiſtor. Athenæus, & Euſtathius ibid. [q] Cicer. in Bruto, ſeu de Claris Orator. Columell. in Præfat. libr. 1. de Re Ruſt. & Plin. libr. 35. cap. 6. [r] Plinius libro eodem cap. 7.

non in picturâ ſolùm, ſed & in aliis arti-
3 bus univerſis volvitur, & præcipuè in eloquentiâ; nam, ut Græcos omittamus, primus eloquentiam latinam, quaſi vagientem in cunis majore ſono [a] donavit, & loqui docuit Cato ille Cenſorius; quem veteres illi Romani, quia nihil perfectius fieri poſſe cenſebant, latinum Demoſthenem appellabant. Sed Catonis [b] horridior oratio brevi victa eſt cultu, & ſuavitate ſequentium oratorum; ſiquidem huic ſuppares Lælius, & [c] Africanus orationis dulcedine, & elegantiâ præſtiterunt; & Fannii orationem Cicero omnibus, quæ ſcriptæ fuerant, anteponit. Atque hos [d] omnes Galba vicit affectibus permovendis, & vi, & copiâ, & ubertate dicendi; nec tamen Galba cum Cajo Graccho comparandus, quo Cicero [e] neminem pleniorem, neminem uberiorem in dicendo putat extitiſſe, quem legendum inprimis juventuti cenſet; quia non ſolùm acuere, ſed alere ingenium poſſet. Sed Gracchum ſuperavit [f] Antonius
4 pæne perfectus orator cui [g] Macrobius in illo acri, & vehementi genere dicendi neminem anteponendum putat; Antonium vicit Craſſus [h], Craſſum, qui ejus ætati ſuccrevit, Hortenſius; qui niſi Cicero extitiſſet, videri poterat, apicem oratoriæ facultatis attigiſſe. Sed Cicero & excellenti ingenio, ac pæne divino, & doctrinâ tantâ, quanta in ullo oratore nunquam fuerat, & ſtudio, & exercitatione dicendi ſummâ ſimulatque forum attigit, oſtendit eloquentiæ multa hactenus deſuiſſe, & æquales omnes, & ſuperiores obruit copiâ, & granditate verborum, & acumine differendi, & affectuum in mentibus excitandorum facultate, & ſententiarum pondere, & ornamentis, & vi, & ſuavitate orationis. Poſt hunc retro
5 agi cœpit eloquentia, quum everſâ Republicâ non eadem eſſent oratoribus præmia conſtituta, & ademptâ libertate loquendi, in anguſtum oratio cogeretur; & ingenia adulatione, ut ait [i] Tacitus, deterrerentur, & erepta eſſet oratoribus apud populum, & in ſenatu verba faciendi facultas; quum omnia unius nutu gererentur, & e latiſſimo campo ad ſubſellia judicum, diſceptandaſque lites, & cauſas forenſes compelleretur eloquentia; & in communi ſervitute regiæ indolis, & regni ſui oblivîſci cogeretur; ex quo factum eſt, ut, quemadmodum dicebamus, poſt Ciceronem nemo dignus oratoris nomine putaretur. Idem
accidit hiſtoriæ, quæ per [l] Fabios Picto- 6
res, Catones [m], Fannios [n], Piſones [o], Claudios [p] Quadrigarios, Valerios [q] Antiates, Siſennas [r] ad Saluſtium, & Livium pervenit; quibus quum nihil fieri perfectius poſſet, neceſſariò poſteriores, quem illi principem locum diverſis virtutibus occuparant, tenere non potuerunt; quapropter ipſi Taciti amatores aliquid ſummo viro deſuiſſe pernegare non audent. Idem accidit Poëticæ, quæ quum Nævium, Ennium, Accium, Lucretium, Catullum, alium alio perfectiorem protuliſſet, in Virgilio, quò progredi poſſet, oſtendit. Deinde ritu corporum, quæ quum ad pleniſſimam habitudinem, & firmiſſimum robur pervenerunt, non poſſunt conſiſtere, ſed in pejus ruunt, retroque referuntur, non ſtetit in eodem faſtigio, ſed ad Lucanum, Silium Italicum, Valerium Flaccum, Statiumque defluxit. Ut igitur Hiſtoricorum Saluſtius, & Livius principes, Virgilius poëtarum ſunt habendi, ita Cicero longè præſtantiſſimus oratorum; quum iiſdem gradibus, quibus hiſtoria ad Salluſtium, & Livium, poëtica ad Virgilium pervenit, oratoriam facultatem ad Ciceronem aſcendiſſe videamus. Et ſanè quis uberior in dicendo, quàm Cicero? quis acutior in differendo? quis gravior ſententiis? quis verbis ornatior? quis luminibus, quibus illuminari ſolet oratio, crebrior? quis motibus animorum permovendis violentior? quare, ſicut facetiis, vincit quoque Demoſthenem; quis ambitu, & comprehenſione verborum ro-

tun-

[a] Cicer. in Brutu, ſive de Claris Oratorib. [b] Cicer. in Orator. ad Brutum. [c] Idem libr. 1. de Oratur. & in Brutu. [d] Idem io Bruto. [e] Cicer. ibidem. [f] Idem ibidem. [g] Macrob. libr. 5. cap. 1. Saturnal. [h] Cicer. in Bruto, ſive de Claris Oraturibus. [i] Cornelius Tacit. libr. 1. Annal. in princ. [l] Tit. Livius libr. 1. 2. & 21. Appian. Alexandr. in Hannibalic. Cicer. in Bruto, Plin. libr. 10. Hiſt. Natur. cap. 24. & libr. 14. cap. 13. Quintilian. libr. 1. c. 10. Eutrop. libr. 2. & Suid. in V. Φάβιος Πίκτορ. [m] Dionyſ. Halicarnaſſ. Antiq. libr. 1. Curnelius Nep. in Fragm. libr. 2. de Vit. excellent. Imperatot. [n] Cicer. in Bruto, & libr. 1. de Legibus, & libr. 2. de Oratore, & ad Atticum libr. 12. Epiſt. 3. Salluſtius libr. 1. Hiſtur. apud Marium Victorinom ad prim. libr. Ciceron. de Inventione, & Priſcianus libr. 13. [o] Cicer. in Brutu, & libr. 9. Epiſtol. 22. ad Papirium Pætom, & libru prim. de Legibus, & libr. 2. de Orature, Plinios libro 2. Hiſtor. Natural cap. 53. & libr. 13. cap. 13 Aul. Gell. libr. 11. cap. 14. Varro de Re Ruſt. libr. 2. cap. 1. Diunyſius Halicarnaſs. libr 1. Antiquitat. Rumanar. & libr. 2. & 4. Priſcian. libr. 10. & Plinios libr. 13. cap. 13. Natural. Hiſtor. [p] Vellejus Patercolus libr. 2. & Seneca libr. 3. de Beneficiis cap. 23. [q] Vellejus Paterculus ibid. Priſcianus libr. 9. Aul. Gell. libr. 7. cap. 9. & Plinius Natur. Hiſtur. libr. 13. cap. 13. [r] Vellejus Paterculus ibid. Salluſt. in Jugurth. Cicero in Brutu, & in 1. libr. Leg. Aſconius Pædianus ad Cicer. Oration. pro Cornelio.

tundior? nihil ejus oratione pictius, nihil nervoſius, nihil ſuavius, nihil jucun-
7 dius. Jam in ſublimi genere dicendi tantus eſt, tam feliciter aſſurgit, ut vel hac unâ ſolâ virtute ſummum locum tenere potuiſſe videatur. Demoſthenem [a] ceteris virtutibus cedentem Hyperidi, quia magnificentiâ orationis, & cothurno præſtat, omnibus Græci anteponunt; non anteponetur Cicero omnibus, non habebitur princeps oratorum, qui non hac unâ virtute ſolùm, ſed omnibus ſui generis Auctoribus antecellit? Quod, ſi quis audeat negare, velim, mihi proferat aliquem, qui copiam vincat Ciceronis; quam ego non, ut [b] Homerus Ulyſſis orationem, hibernis imbribus, & nivibus, ſed torrenti, ſed flumini, ſed Oceano compararim: proferat aliquem, qui ad fidem faciendam majus habeat pondus, majorem afferat auctoritatem, qui ſit aptior ad perſuadendum, cujus ordo ſit lucidior, major verborum ſplendor, major caſtitas, & nitor latini ſermonis, vehementior impetus, viſque dicendi; ſed nemo quemquam nominabit ullâ oratoriâ virtute præſtantiorem; nam quidquid potuit eloquentia Romana, id totum extulit in Cicerone.

DSSERTATIO LII.

De Ciceronis Eloquentiâ.

Virgilii poëma rerum naturæ ob varietatem comparat Macrobius; ſed hac laude præſtat etiam Cicero, licèt aliter ſentiat idem Macrobius.

MAcrobius [c] non contemnendus Auctor Virgilii poëma rerum naturæ, & Mundo comparavit; quàm enim multiplex natura eſt, & quantâ varietate diſtinguitur facies Univerſi, tam multiplex eſt eloquentia Virgilii, & tantâ varietate dele-
1 ctat; & ut Orbis terrarum alibi aſſurgit in montes, alibi in immenſa camporum ſpatia diffunditur; alibi floribus, & herbarum viriditate pingitur, alibi luxuriat ſegetibus, alibi ſilvis horret, & incultarum ſolitudinum vaſtitate; alibi ſcatet fontibus, fluminibus inundatur, lacubus, & mari diſtinguitur, & ſeparatur; ita Virgiliani carminis majeſtas modò ſublimis aſſurgit, modò in immenſum dilatatur, modò in anguſtum cogitur; modò rhetoricis coloribus mirâ varietate pingitur, & luxuriat ingenii beatiſſimâ ubertate; modò effunditur, & fluminis modo fertur, nec ripis coërcetur; modò horridior videtur, & artem arte diſſimulat; denique, quod de Proteo Virgilius [d] ipſe dixit,

Omnia transformat ſe ſe in miracula rerum.

Nam in ejus poëmate videas & vultus Deorum, & ferarum, & monſtrorum horribilem aſpectum: videas maris tranquillitatem, rabiem tempeſtatum, impetus ventorum, & procellarum, tumultum bellorum, præliantium furorem: audias clangorem tubarum, anguium ſibilum, fremitum undarum, fragorem ruinarum; omnia denique ſic aſſequitur poëtica imitatio, ut ea vera, non ficta, coramque cerni, aut au-
diri videantur. Quod Macrobii judicium 2
de principe poëtarum ut vehementer comprobo; ita alterum eloquentiæ latinæ lumen eadem laude non carere contenderim, Auditores; neque enim [e] ſententiæ Macrobii aſſentior, qui putat Ciceronis orationem ſemper eodem modo fluere, & ſemper eſſe uberem, & torrentem, & copioſam. Quid enim pictius aliquando, quid floridius eloquentiâ Ciceronis? nonne pro Archia poëtâ, pro Lege Maniliâ, pro Marcello, de ſuppliciis parricidarum, de laudibus Martiæ legionis omnes rhetorum arculas, omnia myrothecia excuſſit? Innumeri ſunt præterea loci, ubi Cicero videtur omnes eloquentiæ flores collegiſſe, & mirâ varietate diſtinxiſſe; & præcipuè in libris de Oratore, quibus nihil floridius reperiri poſſe arbitror; pingue eſſe unquam nego, ut Plinii, dicendi genus, quo Cicero utitur; floridum eſſe, ubi res poſtulat, vehementer affirmo. Sublimitas verò orationis cui conceſ-
ſa major, quàm Ciceroni? non eſt ne-
ceſſe, Auditores, laudare ſingulos locos 3
Ciceronis, ubi ea virtus elucet, quum hæc laus propria Ciceronis eſſe videatur. Quid dicendi genus acre, vehemens, inſtans, & inflammatum, quiſquam huic oratori deeſſe audeat affirmare, qui ſecundam philippicam legerit? quàm verò ardet orator, ubi Verrem [f] exagitat injuſtâ cæde ſociorum, & civium Romanorum contaminatum? ubi Clodianos [g] furores execratur, ubi Catilinam nefarium [h] ſcelus molientem, & ex Urbe furentem au-
da-

[a] Vide Photium in Bibliothec. cod. 265. & Quintilian. libr. 12. cap. 10. [b] Homerus Iliad. γ. verſ. 222. [c] Macrobius Saturnal. libr. 5. capit. primo in fine. [d] Virgilius Georgic. libr. 4. [e] Macrobius Saturnal. libr. 5. cap. 1. [f] Cicero in Verrinâ 7. ſeu libr. 5. Act. 2 in Verrem. [g] Idem Cicero pro Milone Oration. 38. [h] Idem Cicero in Catilinam.

daciâ, ſcelus anhelantem exterminat? ubi
Piſonem[a], & [b] Gabinium duo buſta Rei-
publicæ inſectatur, & [c] Vatinio, & An-
tonio[d] inurit notas infamiæ ſempiternas?
4 Quid verò dici de jure civili ſubtiliter,
& enucleatè poteſt, quod non pro Cæ-
cinâ Cicero dixerit? nec una pro Cæ-
cinâ oratio eſt, quæ oſtendat illum uberem,
illum torrentem, & ſplendidum, illum ſu-
blimem, & copioſum oratorem Lyſiæ, vel
Calvi ſubtilitati non cedere; ſed omnes o-
rationes in quibus habere locum hæc vir-
tus poteſt, hanc laudem Ciceroni haud-
quaquam defuiſſe declarant. Atque utinam
omnes, quas Cicero habuit, orationes ex-
tarent, id clariùs, & apertiùs nobis appa-
reret; ſed quæ ad nos pervenerunt, ſcri-
ptæ ſunt ferè de rebus illuſtribus, atque
magnis, ut rarò locus eſſe poſſit tenuita-
ti, ſubtilitatique ſermonis. Jam verò quum
oratio vel ambitu verborum circumducta
volvatur, ita ut extrema primis continuen-
tur, & connectantur; vel in membra con-
cidatur, vel utrumque genus miſceatur,
& in membra cæſa oratio unâ tamen ver-
borum comprehenſione teneatur; in his
omnibus magnus eſt Cicero; ſive enim uti-
tur circuitu verborum numeroſè caden-
tium, implet aures tantâ ſuavitate, ut quan-
tumvis capaces nihil prorſus deſiderent; i-
5 taque Iſocrates ipſe, qui [e] numeros orato-
rios dicitur inveniſſe, & hac re maximè
commendatur, numeroſâ oratione non vin-
cit Ciceronem; ſive membratim, & cæſim
dicit, videtur hoc ſolus genere uti ſcire
dicendi; quod enim adjunctum eſt huic
generi vitium, omnium maximè fugit ari-
ditatem; & habet illa in minutas partes
conciſa brevitas numerum quendam, &
ſonum pleniorem, & admirabilem digni-
tatem; ſive utrumque genus miſcet, tum
verò ſatiantur aures incredibili voluptate.
Quid de ceteris oratoris virtutibus dicam?
quis aptiùs vel ad benevolentiam audito-
rum aucupandam, vel ad docendos judi-
ces, vel ad attentionem conciliandam, vel
ad invidiam in adverſarios concitandam,
vel ad animos commovendos potuit exor-
diri? quis narrare lucidiùs, & adjunctâ bre-
6 vitate ornatiùs? quis diſponere ſcientiùs,
ut argumenta, quæ ſunt validiſſima, pri-
mo, vel ultimo loco collocentur, expen-
dantur, in animis judicum defigantur; quæ
ſunt numero, non pondere valitura, co-
njiciantur in turbam? quis declinare cau-
tiùs, quæ ſunt cauſæ nocitura; ita ut &
quum adverſariorum tela fugit, prœliari vi-
deatur? quis docere diligentiùs, commo-
vere vehementiùs? Lacrymas mehercule
ciet etiam nobis, ad quos nihil eæ cauſæ
pertinent, quum vult miſericordiam con-
citare; quantum miſerationis illis com-
moviſſe cenſemus, qui vivam vocem au-
diebant, qui præſentes reos, mæſtos, ſor-
didatos videbant, qui de eorum capite,
fortuniſque debebant judicare? Quid di-
cam, quàm omnia ſint inter ſe apta, coag-
mentata; nihil hiulcum, nihil leve, nihil
affectatum; omnia fluere ſine curâ videan-
tur, quæ nulla unquam cura aſſequatur?
Has autem tot, tantaſque virtutes, qui non
vident, nonne eos dicemus in tenebris,
& ſummâ ignoratione verſari? qui quàm
aberrent a vero, vel ex eo perſpicitur,
quòd in diverſas abiere ſententias, ſicut il-
li, qui errore ducti de viâ declinarunt, eo-
dem nunquam contendunt; itaque alii a-
lios Auctores admirantur, & imitandos pu-
tant, nec inter ſe conſentiunt, quia ſunt
expertes veritatis.

DISSERTATIO LIII.

De Philoſophiâ Ciceronis.

Oratores, & philoſophi iidem erant antiquitus; poſtea verò eorum inertiâ ſegregati ſunt.

QUi facultatem dicendi principes
invenerunt, ſapientiæ quoque
ſtudia coluerunt; & iidem &
ſapientes, & eloquentes habe-
bantur; iidem poterant dicen-
do populum commovere, & ingenia do-
ctorum exercere diſputando; ſed conſe-
quutis temporibus vel hominum inertiâ, 1
vel ingeniorum imbecillitate oratores ſa-
pientiæ laudem non appetiverunt, & phi-
loſophi contenti ſuis gymnaſiis forum non
attigerunt; quamvis & oratores eſſent phi-
loſophiæ non imperiti, & philoſophi di-
cendi copiâ, & orationis elegantiâ excel-
lerent. Itaque neque veteres illi oratores
Alcibiades, Critias, Theramenes, Pericles,
neque Antiqui, qui dicendi vim perfece-
runt, Antipho [f], Iſocrates, Lyſias, Lycur-
gus, Æſchines, Iſæus, Hyperides, Demo-
ſthenes profeſſi ſunt rerum naturæ ſcien-
tiam, aut de moribus diſputarunt; contra
neque Plato, neque Ariſtoteles, neque Xe-
nocrates, neque Speuſippus, neque Polemo,
neque Theophraſtus, neque ullus alius, qui
ſapientiam profiteretur, ex umbrâ, & otio
in

[a] Cicero in Piſonem Orat. 37. [b] Idem Cicero de Provinciis Conſularibus Orat. 35. [c] Idem in Vatinium Orat. 33. [d] Idem in Philippicis. [e] Naucrates apud Cicer. de Orator. lib. 3. & in Oratore ad Brutum. [f] Plutarch. in Vit. X. Rhetor. & Photius in Bibliothec. 259. & ſeqq.

in pulverem, aciemque forenſem prodeun-
dum ſibi exiſtimavit, præter Demetrium
Phalereum; quem tamen [a] Cicero ſubti-
lem magis diſputatorem, quàm oratorem
vehementem putat. Immo tantum extitit
diſſidium inter philoſophiam, & dicendi
facultatem, ut & philoſophi oratores, ut
in Gorgia Plato, contemnerent, & philo-
ſophos oratores, quod facere ſolitus dici-
tur Apollonius Alabandenſis maximus e-
loquentiæ doctor, irriderent. Has autem
2 facultates naturâ conjunctas hominum ſo-
cordiâ ſeparatas, & inter ſe diſſidentes Ci-
cero ſolus copulavit; & ut aliis virtutibus
antecellit, ita vel hoc nomine vel maxi-
mè ceteris oratoribus præſtat. Nam alii
oratores partem eloquentiæ, non totam e-
loquentiam ſunt conſectati; Cicero nihil
intentatum reliquit; quæcumque illuſtra-
ri dicendo poterant, illuſtravit; alii quip-
pe oratores cauſas forenſes, & ſenatorias
actiones ad ſe putantes pertinere, philoſo-
phicas diſputationes non attigerunt. Qua-
propter humiliorem partem ſunt perſequu-
ti, altiſſimam, & uberrimam neglexerunt;
neque enim eloquentia foro tantùm, &
ſubſelliis judicum, & curiæ parietibus in-
cluditur; ſed has anguſtias aſpernata toto
Cœlo libera evagatur, nec ullam partem
Univerſi relinquit, & iiſdem, quibus na-
tura, terminis circumſcribitur; immo ſe
ſe attollit altiùs, & ad naturæ parentem
fertur, & quæ ſupra Cœlum poſita, inco-
gnita noſtris oculis philoſophiâ duce per-
ſcrutatur. Atque hic uberior eſt campus
3 eloquentiæ, ea materies benignior: hic ſe
reficit, hìc exultat, hìc triumphat oratio,
& auguſtiorem induit ſpeciem, quàm quum
in reis defendendis, accuſandiſque verſa-
tur; niſi fortè inter ſordes reorum habi-
tantem, quàm inter ſidera ſpatiantem ſplen-
didiorem putamus eloquentiam; magis ube-
rem, quum de apicibus juris, quàm quum
de totâ naturâ diſputat; magis auguſtam,
quum de rebus humanis, quàm quum de
divinis diſſerit; magis illuſtrem, quum te-
nebras judicibus offundit, quàm quum,
erroribus hominum patefactis, animos pul-
cherrimâ veritatis luce perfundit; quum
de unius hominis virtute, quàm quum de
ipsâ virtute verba facit, & in ejus auguſtiſ-
ſimâ ſpecie explicandâ verſatur. Enimve-
ro quanto gravior eſt perſona philoſophi,
quàm cauſidici, tanto eloquentiæ philoſo-
phanti, quàm cauſas agenti, latior campus
aperitur; hoc ivere proceres litterarum,
hoc [b] Plato ille divinus, hoc Theophra-
ſtus quum inceſſiſſent, non hominis ore
loqui, ſed ipſius Dei videbantur. Sed ora-
tores hoc auguſtius, & ſublimius, & ube-
rius eloquentiæ genus reliquerunt, ut de 4
Antiquis indicavimus; nec illi quidem, qui
poſt Ciceronem floruere, Ciceronis exem-
plo commoti hoc decurrere voluerunt;
nihil illi de rerum naturâ, de Mundo, de
ſideribus, de elementis, de rebus, quæ in
ſublimi cernuntur, de cauſis, quibus om-
nia gignuntur, & procreantur; nihil de
immortalitate animorum, de mentibus ſem-
piternis, quæ parentis imperia exequentes
Univerſum regunt, & moderantur, de ip-
ſo auctore, & conditore naturæ Deo, &
providentiâ, & fato, quibus omnia admi-
niſtrantur; nihil denique de juſtitiâ, de
animi magnitudine, de temperantiâ, cete-
riſque virtutibus, de officiis, de ſummo
bono, quo hominis felicitas continetur,
ſcriptum reliquerunt. Solus Cicero inge-
nii magnitudine inauditâ & in illo foren- 5
ſi genere dicendi principem locum occu-
pavit, & philoſophiam doctiſſimis, & elo-
quentiſſimis ſcriptis illuſtravit; quàm ino-
pem apud Latinos, & inornatam verborum
dote locupletavit, & eloquentiæ pulchetri-
mis ornamentis inſignivit; cujus de philo-
ſophiâ libros dumtaxat non laudant ſemido-
cti; qui nihil probant, niſi quod in ſcho-
lis audiverunt; qui ſquallore ſermonis, &
illuvie, & ſordibus, tanquam ſues luto, de-
lectantur; docti verò ſemper ſunt admira-
ti, ſemper in Cœlum laudibus extulerunt;
& Ciceronem ſolum Platonis æmulum fuiſ-
ſe; & non ſolùm dicendi [c] auctorem præ-
ſtantiſſimum, ſed intelligendi prædicarunt.
Atque eo magis in philoſophiæ ſtudio e-
nituit eloquentia, & doctrina Ciceronis, 6
quòd non unius philoſophi placita, ſed
omnium explicavit; nam & ſententias Pla-
tonis, quem [d] omnibus antepoſuit, dili-
gentiſſimè expoſuit; & ſi quid eſt in Stoi-
cis acutum, contortum, breve expreſſit;
& tamen eorum ſpinas, ſalebraſque ſer-
monis vitavit, & Stoicorum ſcita non ſtoi-
cè, ſed elegantiſſimè, ornatiſſimeque enar-
ravit; nec Epicuri doctrinam prætermiſit,
quam doctiùs, eruditiuſque, quàm ipſi Epi-
curei ſolerent, pertractavit; nec ceſſit Pe-
ripateticorum ubertati, & ſcientiæ magni-
tudini in eorum placitis illuſtrandis; deni-
que omnes complexus omnium philoſo-
phorum diſciplinas, de omnibus Acade-
miæ more in utramque partem diſputavit.
Solus igitur non mancam eloquentiam,
ſed integram, & ab omni parte perfectam
eſt conſequutus, ſolus orator, ſolus elo-
quens appellandus, cui nihil omnino deſit.
Solum ergo, vel inprimis præcepta dicen-
di dantem audiamus; quum ille præſtan-

[a] Cicer. de Officiis libr. 1. in princip. [b] Cicero in Bruto, ſive de Claris Oratoribus. [c] Cicer. in Oratore ad Brutum in princ. [d] Idem Cicer. in Oratore ad M. Brutum, & Tuſc. Quæſt. libr. 1.

tiſſimè docere poſſit artem, qui præſtantiſ-
ſimus artifex habeatur. Quæ cauſa fuit, ut
hos libros de Oratore & anno, qui proxi-
mè elapſus eſt, explicaverimus, & in præ-
ſentiâ explicare pergamus; neque enim
citò dimittendos eſſe arbitramur, quum in
hos quidquid ſciebat, qui plurimum ſcie-
bat, contuliſſe videamus.

DISSERTATIO LIV:

Cur philoſophiæ caput, & fons appelletur a Cicerone Socrates.

Præcipuæ philoſophorum ſententiæ ab Homero profluxerunt. Pythagoras ſapientis nomen, quo antiquitus inſignibantur philoſophi, quum Deo ſolùm convenire cenſeret, repudiavit; & ſe philoſophum, hoc eſt ſapientiæ ſtudioſum nominavit. Hellanicus, & Acuſilaus, aliique Hiſtorici Herodoto vetuſtiores fuerunt. Thucydides adoleſcentulus, quum audiſſet Herodotum hiſtoriam ſuam recitantem illacrimatus eſt. Chriſtianæ ſapientiæ proceres Socratem inter inſignes ſanctitate viros recenſendum judicarunt. Socrates, quum in mercatu res venales vidiſſet, dixit, quàm multa non deſidero! Socrates fortis fuit in bello, & civicam meruit Xenophonte ſervato, & alia præmia fortitudinis ſuæ accepit, quæ Alcibiadi conceſſit.

REm vetuſtiſſimam, Auditores, eſ-
ſe philoſophiam omnes, qui
Homerum legunt, diligenter in-
telligunt; nam tot [a] occurrunt
in utroque ſummi Vatis opere
ex intimâ philoſophiâ petitæ ſententiæ, ut
dubitare non poſſimus, quin eâ tempeſta-
te philoſophiæ ſtudia colerentur; quas
1 Plutarchus [b] collegit libro ſanè quàm eru-
dito, quo probat præcipuas philoſophorum
opiniones ab illo fonte, velut ab Ocea-
no maria, & flumina, profluxiſſe; omneſ-
que, qui philoſophiæ ſtudiis floruerunt,
ejus poëtæ lectione profeciſſe. Sed quum
philoſophia vetuſtate multis artibus ante-
cellat, philoſophi nomen omnibus ferè fa-
cultatibus recentius invenitur; quum om-
nes conſentiant a Pythagora [c] primùm ex-
cogitatum; qui, quum antea philoſophi ſa-
pientes vocarentur, ſapientis nomen prin-
ceps repudiavit; quia ſolùm divinæ illi,
immortalique naturæ cenſuit convenire;
homines falli, decipi, errare, nec unquam
ad ſummam virtutem pervenire, ob eam-
que cauſam non poſſe dici ſapientes. Qua-
propter ſibi præclarum ſatis duxit, & ma-
gnificum, ſi veritatis, & ſapientiæ ſtudio-
ſus, hoc eſt philoſophus haberetur; tan-
tumque ſummi viri valuit auctoritas, ut
omnes deinde, qui in ſapientiæ ſtudio ver-
ſabantur, philoſophi nomen aſſumpſerint;
nemo auſus fuerit, ut antea, ſe appellare
ſapientem, niſi Epicurus. Quum autem &
philoſophia ſit heroicis temporibus vetu- 2
ſtior, & philoſophiæ nomen a [d] Pythagora
conſtet inventum, qui [e] Socratem multis
ætatibus anteceſſit, cur a Cicerone caput,
& fons philoſophiæ Socrates appellatur?
his verbis, loco, quem ſuſcepimus [f] ex-
plicandum? *urgerent præterea philoſophorum
greges jam ab illo fonte, & capite Socrate*; an
potuit Socrates eſſe caput, & fons ejus di-
ſciplinæ, quæ fortaſſe mille annis antiquior
fuit Socrate? & tamen non uno in loco Ci-
cero philoſophiæ parentem agnoſcit Socra-
tem, ſed etiam in [g] ſecundo libro de fini-
bus, ubi leguntur hæc verba: *quando enim
Socrates, qui parens philoſophiæ jure dici po-
teſt, quidquam tale fecit?* Ad quos Cicero-
nis locos explicandos duas hujus appella-
tionis rationes afferemus, quarum alteram
hodierno, alteram craſtino die exponemus.
Equidem arbitror, Auditores, excellen- 3
tiam Socratis fuiſſe cauſam, cur philoſo-
phiæ caput, & fons, & parens nuncupa-
retur; nam ſæpe uſuveniſſe animadverti-
mus, ut ii, qui ceteris in aliquâ diſcipli-
nâ præſtiterunt, ejus parentes, inventores
dicerentur, quamvis eam non primi in lu-
cem protuliſſent. Herodotum Cicero [h] hi-
ſtoriæ parentem appellavit, & tamen He-
rodoto vetuſtiores Hiſtorici reperiuntur;
nam & [i] Hellanicus, & [k] Acuſilaus, & a-
lii

[a] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 2. cap. 6. & libr. 25. cap. 2. Macrob. in Somn. Scip. libr. 2. cap. 10. & libr. 1. Saturnal. cap. 12. & Quintilianus libr. 12. cap. 11. [b] Plutarch. in Homero. [c] Cicer. Tuſc. Quæſt. libr. 5. Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 12. cap. 1. Clemens Alexandrin. libr. 1. Stromat. Euſebius de Præpar. Evangel. Lactantius libr. 3. de Falsâ Sapientiâ cap. 14. & Diog. Laërt. in Proœmio, & D. Auguſtinus de Civitate Dei libr. 18. cap. 37. [d] De tempore, quo Pythagoras floruit, Vid. Dionyſium Halicarn. Antiq. Roman. libr. 2. de Numâ, Diog. Laërt. libr. 8. ſegm. 45. in Vitâ Pythagoræ, Diodor. Sicul. in Excerptis Valeſianis, Cyrillum contra Julianum libr. 1. Euſebium in Chronico, & Aul. Gell. libr. 17. cap. 21. [e] De tempore, quo floruit Socrates Vid. Diog. Laërtium libr. 2. ſegm. 44. in Vit. Socratis. [f] Cicero de Oratore libr. 1. [g] Cicer. de Finibus libr. 2. in principio. [h] Idem Cicer. libr. 1. de Legib. [i] A. Gell. libr. 15. cap. 23. Clemens Alexandrin. Stromat. libr. 1. Joſeph. Antiq. Judaic. cap. 8. & Athen. libr. 2. & libr. 10. [k] Joſephus contra Apionem libr. 1. Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 1. & Suid. in V. Ἀκουσίλαος.

lii ante Herodotum rerum geſtarum memoriam litteris mandaverunt; ſed quia non admodum eloquenter, ſed rudi, & impolito genere ſermonis hiſtoriam condiderunt; Herodotus autem tanto artificio, tantaque elegantiâ uſus eſt, ut Muſæ ipſæ, quarum nominibus libros ſuos inſcripſit, ſi vellent hiſtoriam ſcribere, non aliter ſcripturæ fuiſſe viderentur, meritò parens hiſtoriæ nominatur. Cujus ea ſuavitas eſt, &
4 concinnitas orationis, ut quum Thucydides [a] adoleſcentulus audiſſet novem Muſas Hiſtoricum [ſic enim ejus libri appellantur] recitantem, illacrymatus eſſe dicatur, excitatuſque ad parem laudem appetendam. Eodem modo Ciceronem eloquentiæ Romanæ patrem, & caput, & fontem a doctiſſimis viris animadvertimus nuncupatum; quum ante Ciceronem tot clariſſimi oratores Romanum forum illuſtrarint. Poëta vetus in [b] Anthologiâ Demoſthenem eloquentiæ patrem vocat; & tamen ſcimus, antequam Demoſthenes dicendi laude floreret, multos pæne perfectos oratores extitiſſe. Quid Homerus nonne caput, & pater poëticæ facultatis [c] dicitur,

...... a quo ceu fonte perenni
Vatum Pieriis ora rigantur aquis?

Quum Homero [d] multi vates præluxerint, nec defuerint, qui idem [e] argumentum pertractarint; quos non eſt neceſſe a me nominari, quum id alibi [f] fecerim, Auditores. Eadem planè ratione Horatius En-
5 nium patrem dixit his [g] verbis:

Ennius ipſe pater nunquam, niſi potus, ad arma
Proſiluit dicenda......

Quia licèt Ennio Nævius, & alii vetuſtate præſtiterint, Ennius elegantiâ, & gravitate carminum anteceſſit, & habitus eſt Princeps [h] latinorum poëtarum, antequam Virgilii Muſa inclareſceret. Quod ſi propter excellentiam unuſquiſque dicitur & caput, & fons ejus facultatis, in qua ceteris antecellit, quis philoſophiæ parentem, & caput, & fontem Socratem audeat negare? Is enim eſt ille, quem [i] Lactantius Regem philoſophorum non dubitat appellare; nam his utitur verbis: *non enim de Socrate, aut Platone hoc ſaltem dicebat, qui velut Reges habentur philoſophorum:* is eſt, quem oraculum Delphicum omnium Mortalium ſapientiſſimum appellavit his [l] verbis:

Α’νδρῶν ἁπάντων Σωκράτης σοφώτατος
Vincuntur omnes Socratis ſapientiâ.

Qui eo præſtitit acumine diſſerendi, ut 6
omnes, qui [m] ſapientiâ excellebant, cum eo comparati pueri viderentur; &, ſi quando congrederentur, victi, ſuperatique diſcederent, quicumque ceteros vincebant ingenii magnitudine, & diſſerendi ſcientiâ; quæ [n] res magnam Philoſopho conflavit invidiam, qua ille poſtremò conflagravit; quum ſe publicè confutatos moleſtè ferrent, qui antea ob opinionem ſcientiæ magnam fuerant gloriam conſequuti; quem iniquo judicio circumventum [o] Athenienſium civitas adeo deſideravit, ut accuſatores omnes vel exilio, vel morte mulctaret, & ſe orbatam optimo parente, & ob ejus injuſtam necem inexpiabili ſcelere obſtrictam putaret; qui [p] de Deo, divinaque Providentiâ tam piè cogitavit, & ſenſit, ut non defuerint Chriſtianæ ſapientiæ proceres, qui Socratem inter inſignes ſanctitate viros recenſendum judicarent. Ac ſi ille ſapientiâ præſtat, qui non ore tenus
philoſophatur, ſed ea, quæ præcipit, mo- 7
ribus exprimit, & cujus vita cum ſermonibus conſonat; quis fuit Socrate ſapientior? qui tantâ temperantiâ vitam traduxit, ut ejus accuſatores, quum omnia, quæ in ipſum criminosè dici poterant, collegiſſent, nullum libidinoſum factum objecerunt; ut ex graviſſimis Auctoribus [q] diſcas, & ex ipſis criminibus, quibus eſt accuſatus; quæ ſi quis detractâ calumniâ perpendat, non crimina, ſed [r] laudes eximiæ videbuntur; qui tam paucia contentus fuiſſe fertur, ut in ſummâ paupertate lætiſſimus [ſ] vixerit. Itaque quum in [t] celebri mercatu, & omnibus

[a] Marcellinus in Vitâ Thucydidis, Photius Bibliothec. cod. 60. Suid. in V. Θουκυδίδης. [b] Anthol. libr. 5. epigr. 4. εἰς Δημοσθένην. [c] Ovidius Amor. libr. 3. Eleg. 8. de Mort. Tibulli. [d] Ælian. Var. Hiſtor. libr. 11. cap. 2. [e] Photius in Bibliothec. codic. 190. ex excerptis Hephæſtionis libr. 4. [f] Diſſert. 13. in Euripid. n. 2. & Diſſ. 33. in Virgil. n. 3. [g] Horat. libr. 1. Epiſt. 19. [h] Lucretius libr. 1. de Rerum Natur. [i] Lactantius Firmianus libr. 3. cap. 17. de Fals. Sapient. [l] Galen. in Protreptico ad Artes, Juſtin. Martyr in Cohortatione ad Græcos, Scholiaſtes Ariſtophanis ad verſû Α’νηρεῖτ’ ἄρτι Χαιρεφῶντα Σωκράτης e Nubib. Photius in Biblioth. cod. 246. Plinius libr. 7. cap. 31. & Lucianus de Saltatione. [m] Valer. Maxim. libr. 3. cap. 4. Div. Auguſtin. de Civitate Dei libr. 18. cap. 37. & Tertullian. in Apologet. [n] Plato & Xenoph. in Apologiis Socratis. [o] Themiſtius Orat. 2. Plutarch. de Invidiâ & Odio, Diogenes Laërtius libr. 2. ſegm. 43. in Vit. Socratis, Origen. contra Celſum libr. 1. Tertullianus in Apologet. & ad Nationes libr. 1. & D. Auguſtinus de Civitat. Dei libr. 8. cap. 3. [p] Lactantius Firmianus libr. 2. de Orig. Error. [q] Plato, & Xenoph. in Apolog. Socratis, & libr. 1. Memorab. & Diogen Laërtius libr. 2. in Vit. Socratis. [r] Diogen. Laërtius libr. 2. in Vit. Socrat. ſegm. 27. [ſ] Idem ibidem. [t] Cicer. libr. 5. Tuſculan. Quæſtion. & Philo Judæus libr. Ο’´τι ἄτρεπτον τὸ θεῖον, & Diogenes Laërtius libr. 2. ſegm. 25. in Vit. Socrat.

nibus affluenti, quæ ad luxum, & commodum, & delicias hominum pertinent, expoſitas res venales videret, quàm multa, dixit, non deſidero! & oblata munera magni [a] pretii recuſavit; qui quàm patien-
8 ter ferret [b] ea, quæ duriſſima homines arbitrantur, declarant ejus inimici, qui dum vitæ duritiam ipſi exprobrant, tolerantiam viri magnificentiùs laudare non poſſunt. Quid autem de juſtitiâ dicam, cujus tuendæ causâ non ceſſit minis, & potentiæ triginta tyrannorum; & quum in carcerem conjectus, & capitali ſupplicio damnatus poſſet cuſtodes corrumpere, poſſet imminentem mortem evadere, maluit mori, quàm injuriam facere Patriæ [c] legibus, & exemplum præbere civibus legum eludendarum? quid de amore Patriæ, cujus caritate adductus, quum ab Archelao Macedoniæ [d] Rege accerſeretur, & a Scopâ Caronio [e], & ab Eurycholo [f] Chariſtio, maluit Athenis eſſe, & ſuos cives erudire, & ad virtutem incitare, quàm apud Reges ampliſſimum dignitatis gradum obtinere? Quid de conſtantiâ, qua ſic excelluit,
9 ut de eo compoſitum Horatii [g] carmen eſſe videatur:

Juſtum, & tenacem propoſiti virum
Non civium ardor prava jubentium,
Non vultus inſtantis tyranni
Mente quatit ſolidâ, neque Auſter
Dux inquieti turbidus Hadriæ,
Nec fulminantis magna Jovis manus;
Si fractus illabatur Orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

Mitto fortitudinem in bello, qua civicam meruit, Xenophonte [h] ſervato, & ad Potidæam [i] commiſſo prœlio fortiſſimus Athenienſium eſt judicatus, & præmio donatus, quod ob animi magnitudinem conceſſit Alcibiadi: nihil dico de modeſtiâ, qua quum eſſet ſapientiſſimus [l], nihil ſe ſcire præſeferebat: nihil de religione, qua quum alia incerta eſſe affirmaret, nunquam dubitavit, quin divinâ providentiâ Mundus regeretur: nihil de moderatione, qua res proſperas, & adverſas tulit, ut ſemper eumdem [m] vultum, quem extulerat, domum referret. His autem virtutibus quum excelleret Socrates, & ſcientiæ magnitudini vita integerrimè acta reſponderet, meritò habitus eſt Mortalium ſapientiſſimus; ob eamque cauſam jure poteſt pater, & caput, & fons philoſophiæ nuncupari.

DISSERTATIO LV.

De eodem loco Ciceronis.

Socrates in majore eſſe malo cenſebat injuriam inferentes, quàm accipientes; hos enim incommodo corporis, illos verò injuſtitiâ laborare. Diſcrepantes, inter ſeque pugnantes fuerunt plurimorum philoſophorum ſententiæ; tamen omnes a Socrate profluxerunt; & qua de causâ id acciderit.

SOcratem philoſophiæ caput, & fontem, & parentem [n] a Tullio appellari dicebamus heſterno die, non quia fuerit philoſophorum vetuſtiſſimus, philoſophiamque primus invenerit, ſed quia ad altiſſimum ſapientiæ faſtigium pervenerit; quippe & ingenii magnitudine inauditâ fuiſſe confirma- 1
vimus, & acumine differendi tanto, ut nemo ejus argumentis reſiſteret, omnes ejus diſputationibus victi, confutatique diſcederent. Quod ſi ad mores componendos inventa philoſophia eſt, & ille præſtantiſſimus philoſophorum eſt, cujus pulcherrimis præceptis vita reſpondet, nec mores a doctrinâ diſcrepant; profectò Socratem habendum principem [o] Sapientum, cujus integritas vitæ cum mentis acie, doctrinaque certavit, & vicit ſanctitas morum ingenii magnitudinem. Qua occaſione ſumptâ de Socratis virtutibus verba fecimus, Auditores; quibus addas, licet, patientiam, qua pertulit injurias, nec exarſit iracundiâ, nec de ultione cogitavit; exiſtimabat quippe injuſtitiam ſummum eſſe malum, neque cum incommodis corporis comparandum; & ideo in majore malo eſſe cenſebat, qui inferunt injuriam, quàm qui accipiunt; accipientes quippe incommodo corporis, inferentes injuſtitiâ laborare; ob eamque cauſam nunquam inju-

[a] Diogen Laërtius libr. 2. ſegm. 25. in Vit. Socratis, Senec. de Benef. libr 5. cap. 6. & Ælian. Var. Hiſt. libr. 9. cap 29. [b] Plutarch. de Liberis educandis, & libro de Irâ cohibendâ, & A. Gell. libr. 1. cap. 17. & libr. 2. cap. 1. [c] Cicer. Tuſc. Quæſtion. libr. 1. & Diog. Laërt. libr. 2. ſegm. 24. in Vit. Socrat. [d] Diogen Laërt. ibid. Senec. de Beneſic. libr. 5. cap. 6. Ariſtotel. Rhetoric. libr. 2. cap. 23. Liban. Declamat. 29. prope finem; aliter Marc. Antoninus libr. 11. ſect. 25. Τῶν εἰς ἑαυτὸν, & D. Jo: Chryſoſtom. libr. 2. adversùs vituperatores Vitæ Monaſticæ. [e] Diog. Laërt. libr. 2. ſegm. 24. in Vit. Socrat. Liban. Declamat. 29. prope fin. [f] Idem Liban. ibid. [g] Horat libr. 3. Od. 3. [h] Strabo libr. 9. de Delio, Plat. in Conviv. & Diog. Laërt. l. 2. ſegm. 22. in Vit. Socr. [i] Idem ſegm. 23. ibid. Plat. in Conviv. Plutarch. in Vit. Alcibiad. & Ælian. Var. Hiſt. libr. 3. c. 17. Vid. Athen. libr. 5. c. 15. [l] Phot. in Bibl. cod. 246. Cic. Academ. Quæſt. libr. 1. Lucian. in Hermot. Diog. Laërtius ibid. ſegm. 32. & Iſidor. Peluſiota Epiſt. 241. [m] Ælian. Var. Hiſtor. libr. 9. cap. 7. Plin. Nat. Hiſt. libr. 7. cap. 19. & Seneca libr. 2. cap. 6. de Irâ. [n] Cicer. de Orat. libr. 1. & de Finib. libr. 2. in princ. [o] Plutarch. adv. Colotem.

injuriam injuriâ refutandam, ne in idem
malum, quo Inimicus afficitur, incidamus.
Quapropter & maledictis [a] laceſſitus non re-
2 ſpondit, & [b] calcibus, & pugnis conci-
ſus non retulit percuſſoribus gratiam; nec
eos dignos putavit, de quorum injuriâ
quereretur; ſed omnium maximum Socra-
ticæ tolerantiæ opus fuit, quod Xanthip-
pen [c] uxorem iracundam, moroſam, dif-
ficilem, contentioſam patienter tulit; quod
ego cum Herculis laboribus arbitror com-
parandum. Ajebat [d] autem Socrates in eo
ſe equeſtris rei ſtudioſos imitari; nam ſi-
cut illi equis refractariis, iracundis, fero-
cibus, acribus utuntur interdum, quò ce-
teris faciliùs poſſint imperare; ita ſe cum
importunâ, & contumaci feminâ vivere,
ut aliorum hominum importunitatem to-
lerare condiſceret; itaque nunquam exar-
ſiſſe irâ, nunquam ſuccenſuiſſe dicitur, quum
quotidianis moleſtiis, & uxoris jurgiis, &
moroſitate, & faſtidio irritaretur. Aliquan-
do [e] verò, quum ea, poſteaquam diu in-
clamaverat, & maledicta ingeſſerat, Socra-
tem aquâ calidâ perfudiſſet, nihil com-
motus, ſciebam, inquit, poſtquam tonuiſ-
ſet, pluviam eſſe venturam. Alcibiadi au-
3 tem [f] miranti, quòd uxoris quotidiana con-
vicia, odioſoſque clamores ferre poſſet, &
intolerandam eſſe mulierem affirmanti reſ-
pondit, quid tu? non fers anſerum cla-
morem? at, inquit Alcibiades, mihi ova,
& pullos pariunt; & mihi, ſubjecit Socra-
tes, Xanthippe filios gignit. Sed de ſcien-
tiâ Socratis, & virtutibus, & ſapientiâ ſin-
gulari ſatis, & abunde dictum eſt; venio
nunc ad alteram rationem, quam me ſum
pollicitus allaturum, quum exponendum
ſuſcepi, cur Socrates philoſophiæ pater,
& fons, & caput appelletur; quæ omnia
nomina in Socratem convenire nemo non
fateatur, qui quanti philoſophorum greges
ab illo prodierunt, animadverterit. Nam
Socratis diſputationes in omnem partem
fuſæ tantum, tamque diverſa ſentientium
philoſophorum proventum protulerunt;
ut ab eo omnes philoſophiæ principes, tan-
quam ab Oceano flumina, profluxiſſe vi-
deantur; & quemadmodum ex Apennino
quum plurimi fluviorum fontes oriantur,
ipſi fluvii non in idem pelagus, ſed in di-
verſa, penituſque inter ſe oppoſita maria,
ſuperum, & inferum deferuntur; ita ab
illo apice philoſophiæ Socrate quum mul-
tæ ſapientum familiæ profluxiſſent, non
in diverſas modò, ſed etiam in contrarias,
inter ſeque pugnantes abiere ſententias.
Nam quid tam diſcrepans, tamque diver-
ſum, quàm [g] Antiſthenis, & [h] Ariſtippi 4
ſummum bonum; quorum alter in virtu-
te, alter in corporis voluptate felicitatem
collocavit? & tamen uterque, ab eodem
fonte [i] tam diverſa decreta derivavit; un-
de Stoicorum, & Cynicorum, Cyrenaico-
rumque familiæ ſunt natæ. Quid tam diſ-
crepat, quàm a Stoicorum ſententiâ Aca-
demicorum, Pyrrhoneorumque [m] ſententia;
quorum alteri ſapientem putant [n] habere
φαντασίαν, ut loquuntur, *καταληπτικὴν*, id
eſt *comprehendentem*, nec [o] falli, nec opina-
ri; alteri nihil [p] poſſe comprehendi, in om-
nibuſque aſſenſum ſapienti ſuſtinendum;
eæ tamen ſententiæ a Socrate originem
ducere inveniuntur. Nam licèt [q] Stoico-
rum auctor Zeno Cittieus auditor Socratis
non fuerit; tamen [r] is verecundiâ vitæ po-
tiùs, quàm ſententiis a Cynicis diſcrepa-
vit; idcirco ſatyrarum ſcriptor eximius
Juvenalis [ſ] dixit:

Atqui nec Cynicos, nec Stoica dogmata legi
A Cynicis tunicâ diſtantia.....

Nam Cynici, quod eſt turpe naturâ, nuſ-
quam faciendum putabant; quod non eſt 5
turpe, non [t] occultandum; itaque multa,
quæ ſint abſurda, ſi referantur, in propa-
tulo perpetrare non verebantur; Stoici
habebant communis moris, & verecundiæ
rationem; Cynici verò a Diogene, qui So-
craticum [u] Antiſthenem audivit, ſunt or-
ti. Ab eodem autem fonte fluxerunt Aca-
demici, quum [x] Plato, veteris Academiæ
conditor, fuerit Socratis auditor longè cla-
riſſimus. Eadem diverſitas inter Peripate-
ticorum, Stoicorumque ſummum bonum
reperitur; nam Stoicorum [y] bonum ſim-
plex, & in unâ virtute ſitum; Peripate-
tico-

[a] Seneca de Coſtantiâ Sapient. cap. 18. [b] Diogen. Laërt. libr. 2. ſegm. 21. in Vitâ Socrat. Plotarch. de Liberis educandis. [c] Diogen. Laërtius ibid. ſegm. 36. Seneca de Cooſtantiâ cap. 18. A. Gell. libr. 1. cap. 17. Xenoph. in Convivio, & D. Jo: Chryſoſtom. Hom. 16. in Epiſt. 1. D. Paul. ad Corinthios. [d] Diogen. Laërt. ibid. [e] Diog. Laërt. ibidem, & Seneca cap. 18. de Coſtant. Sapientis. [f] Diogen. Laërt. ibid. [g] Diogen Laërt. libr. 6. ſegm. 10. in Vitâ Antiſthenis. [h] Cicer. libr. 2. de Finib. & libr. 2. Diſputat. Tuſcul. [i] Cicer. Academicar. Quæſt. libr. 2. Diogen. Laërtius libr. 2. ſegm. 65. in Vitâ Ariſtippi, & libr. 6. ſegm. 2. in Vit. Antiſthenis. [l] Cicero de Oratore libr. 3. & Academicar. Quæſt. libr. 2. [m] Diogen. Laërtius l. 9. in Vitâ Pyrrhoo. [n] Cicero Academ. Quæſt. libr. 1. ad M. Varronem. [o] Cicero ibid. Lactant. Firmian. de Falsâ Sapient. libr. 3. cap. 4. [p] Diogen. Laërt. libr. 9. in Vit. Pyrrhon. in princip. & Senec. Epiſt. 88. [q] Senec. Conſolat. ad Helviam cap. 12. & Cicer. Acad. Quæſt. libr. 2. [r] Vid. Cicer. de Orator. libr. 3. & Diog. Laërt. in Vit. Menedemi libr. 6. ſegm. 105. [ſ] Juvenal. Sat. 13. v. 117. [t] Cic. de Off. l. 1. [u] Diogen. Laërt. in Vit. Diogen. libr. 6. ſegm. 21. Ælian. Var. Hiſt. libr. 10. cap. 16. & D. Hieron. l. 2. adverſ. Jovinian. [x] Diog. Laërt. in Vit. Platon. libr. 3 ſegm. 6. & libr. 2. ſegm. 47. in Vit. Socr. in fin. & in Procem. [y] Cic. Tuſc. Quæſt. l. 5. & de Fin. l. 4. Clem. Al. Str. l. 2. & Sext. Empir. adverſ. Mathem. l. 10.

ticorum [a] multiplex, & in externis for-
tunæ, & corporis, & animi bonis collo-
catum; adeo ut nihil eorum ſit, quæ vul-
gus admiratur, quod non Peripatetici ex-
petendum eſſe fateantur. Cauſa tantæ ſen-
6 tentiarum varietatis inter Socratis audito-
res fuit, quòd quum Socrates nihil affir-
maret, ſed eos plerunque refelleret, qui ſa-
pientiæ nomine ſe circumſpiciebant, eve-
niebat, ut in contrarias partes diſputando
ferretur; quum autem unuſquique audito-
rum, quæ maximè probaret, excerperet,
in diſſidentes inter ſe opiniones conceſſe-
runt; itaque alius in Socratico ſermone au-
ſtaritatem adamavit, alius acumen ſuſpexit,
alius vim cuncta redarguendi; alium cepe-
re laudes voluptatis, alium ſpecies honeſta-
tis, alius denique alia comprobavit. Sic
omnium ſententiarum, quæ ſunt a doctiſ-
ſimis viris celebratæ, quaſi fontes fuerunt
Socraticæ diſputationes; jure igitur Socra-
7 tes philoſophiæ caput, & fons, & pater
nuncupatur; quum tot ab eo familiæ phi-
loſophorum profluxerint. Nam quemad-
modum Dionyſius in Priegetico Romam
omnium urbium matrem appellat,

Μητέρα πασάων πολίων,

non quod omnes urbes condiderit, ſed
quòd multas colonias deduxerit, multas
urbes conſtituerit; ita Socrates philoſo-
phorum pater dici poteſt, non quòd in-
ventor fuerit philoſophiæ, quæ tam anti-
qua eſt, ut [b] Dei donum, inventumque
clariſſimis Auctoribus fuiſſe videatur; ſed
quòd [c] innumeræ philoſophorum familiæ
ab eo, velut fonte, manarint.

DISSERTATIO LVI.

De eodem loco Ciceronis.

Boëthius, quum philoſophiam veſte lacerâ induxit, ſignificare vult Socratis, & Platonis auditores pugnantibus inter ſe ſententiis philoſophiam dilaceraſſe. Socraticus pro philoſophico uſurpatur; hinc lucem accipiunt multi Auctores.

BOëthius [d] ille Severinus & ſapien-
tiæ auctor non ignobilis, & divi-
nitatis eximius contemplator in
aureo libello, qui de conſolatio-
ne inſcribitur, inducit philoſo-
phiam ſecum colloquentem, eamque mi-
rificis coloribus exprimit, & ob oculos po-
nit. Quid ego ſpeciem ejus vobis deſcri-
bam, quid admirabilem oris dignitatem,
quum eam vir ille non deſcripſerit, ſed
oculis pæne ſubjecerit? quid ejus maje- 1
ſtatem humanâ auguſtiorem modò caput in-
ter nubes condentis, modò ſideribus inſe-
rentis, modò ad humanæ ſtaturæ modum
ſubmittentis? quid vividos oculos, &
vultus acrimoniam vobis exponam, &
eloquentiæ coloribus pingam auditores?
Reliqua non eſt neceſſe admodum recen-
ſere; unum eſt, quod ad id pertinet, de
quo heſterno die dicebamus; idem Boë-
thius tradit philoſophiæ veſtem non fuiſſe
integram, & illæſam, ſed laceram, peni-
tuſque diſcerptam; ſic autem philoſophiam
effeciſſe Socratis, & Platonis auditores, qui
quum ſapientiam univerſam, quæ in illis
Auctoribus fuit, tenere non potuiſſent, eam
in partes diſtraxerunt, & quaſi lacerarunt.
Et ſanè ſectatores Socratis, excepto Plato- 2
ne, qui philoſophiam auxit, ornavit, the-
ſaurum ſapientiæ collectum diſſipaverunt,
fontemque uberem, & inexhauſtum in va-
rios, & in oppoſitas partes tendentes rivu-
los diduxerunt; adeo ut quot capita, tot
Socraticorum ſententiæ cenſeantur. Nam
præter eos, quos modò nominavi, a Socra-
te eſt inſtitutus [e] Phædo Elienſis, a quo E-
liaci philoſophi ſunt appellati; ab eodem
doctus eſt Euclides [f] Megarenſis, qui ſum-
mum bonum, quod Unum eſſet, eſt arbi-
tratus, a quo Megareorum [g] ſecta eſt nun-
cupata; qui ſunt Eriſtici quoque dicti, &
Dialectici, quòd acerrimi eſſent in diſpu-
tan-

[a] Cicer. Tuſculan. Quæſt. libr. 5. & Lactantius Firmianus libr. 3. de Fals. Sapiant. cap. 7. [b] Cicero Tuſcul. Quæſt. libr. 1. [c] Vid. Juſt. Lipſium Manuduct. ad Stoicam Philoſoph. libr. 1. capit. 8. [d] Boëthius libr. 1. Proſa 1. de Conſolatione Philoſophiæ. [e] Diogen. Laërt. in Vitâ Phædonis libr. 2. ſegm. 105. Aul. Gellius libr. 2. cap. 18. & Origan. libr. 1. contra Celſum. [f] Cicer. Tuſcul. Quæſt. libr. 2. [g] Diogen. Laërt. in Vit. Euclidis libr. 2. ſegm. 106. & Lactantius Firmianus libr. 3. de falsâ Sapiant. cap. 12.

tando, & ſanè quàm contentioſi, & in
Dialecticâ plurimum operæ, ſtudiique con-
ſumerent. Socratis etiam auditor fuit &
3 Theodorus[a], qui *ἄθεος* eſt nuncupatus, a
quo [b] Theodorea philoſophorum familia
originem duxit; quæ multitudo familiam
ducentium philoſophorum, qui e Socratis
ludo, quaſi heroës ex equo Trojano, pro-
dierunt, effecit, ut Socratis nomen ipſius
philoſophiæ nomen haberetur; quare So-
craticus interdum a poëtis pro philoſophi-
co uſurpatur; ſic Propertius [c] ait:

Quid tua Socraticis tibi nunc ſapientia libris
Proderit, aut rerum dicere poſſe vias?

Quo in loco Socraticos libros vocat ſcripta
philoſophorum, quum Soerates de philo-
ſophiâ [d] nihil omnino conſcripſerit, &
nulla ingenii monumenta, præter inſignes
omni laude diſcipulos, reliquerit; eodem
etiam ſenſu Horatius [e] dixit:

Quum tu coëmptos undique nobiles
Libros Panæti, Socraticam & domum
Mutare loricis Hiberis
Pollicitus meliora tendis.

Nec aliâ ſignificatione [f] Petronius Arbi-
4 ter Socraticum gregem nominavit his ver-
bis:

Mox ex Socratico plenus grege mittat habenas,
Liber & ingentis quatiat Demoſthenis arma.

Ubi præcipit oratori futuro, antequam fo-
rum attingat, & in agendis cauſis verſetur,
non modò imbuendam, ſed implendam
mentem philoſophorum ſermonibus, at-
que præceptis, quos poëtico more ſocra-
ticum gregem nominat. Eodem modo
Juvenalis eos, qui triſtitiâ vultus, & ha-
bitu corporis philoſophiam mentirentur,
& virum ſibi vellent, & muliebria pate-
rentur, ſignificare quum [g] vellet, dixit:

...... caſtigas turpia, quum ſis
Inter Socraticos notiſſima foſſa cynædos.

Neque enim notare voluit Socraticos, tan-
quam turpiſſimo vitio laborantes, quod
aberat a gravitate, & temperantiâ Socrati-
corum; ſed Socraticos appellavit homines,
qui philoſophi nomen ſibi arrogarent; &
Socraticos dixit cynædos eos, qui quum
molles eſſent, & effeminati, ſe philoſo-
phos eſſe ſimularent, & obtentu gravitatis
populum fallere conarentur; cujus gene-
ris homines nunquam defuerunt. Hæc au-
5 tem, quæ de Socrate diximus, ſi quis re-
putet, non mirabitur a Cicerone tam ho-
norificè Socratem nominari. Illud etiam
in hoc loco eſt adnotandum Ciceronem,
quum de Socraticis loquitur, maxime pro-
priè tribuere ipſis vim in eas anguſtias di-
ſputando compellendi, ut nihil ſe ſe ſcire
faterentur; ſic enim [h] ait: *urgerent præte-
rea philoſophorum greges ab illo fonte, & capi-
te Socrate, nihil te de bonis rebus in vitâ, ni-
hil de malis, nihil de animi permotionibus, ni-
hil de hominum moribus, nihil de ratione vitæ
didiciſſe, nihil omnino quæſiſſe, nihil ſcire con-
vincerent.* Fuit [i] quippe ea facultas pro-
pria Socratis, eaque vis, & acumen diſſe-
rendi, ut eos, quibuſcum diſputabat,
quamvis doctrinâ, aut aliâ dote præ-
ſtantes, nihil ſcire convinceret, nullo in
numero eſſe demonſtraret. Sic [l] Alcibia- 6
dem ingenio, formâ, divitiis [m], quibus ce-
teros Athenienſes præſtabat, inflatum, &
ſe peritum ſatis adminiſtrandæ Reipublicæ
putantem, & eâ fiduciâ elatum ad guber-
nacula civitatis accedere cogitantem ita
confutavit [n], & tumentes ejus ſpiritus com-
preſſit, & dicendo coërcuit, eumque o-
ſtendit ignarum tractandæ Reipublicæ, ut
florentiſſimum adoleſcentem lacrymari co-
geret; quum ipſum & fortunæ ſuæ, & in-
dolis, & virtutis, & ſcientiæ pæniteret.
Sic [o] Eutyphronem abſolutiſſimam rerum
divinarum doctrinam ſe tenere gloriantem
ita exagitavit, & quidquid affirmaret, ne-
gare compulit, ut Eutyphron [p] Socratem
Dædalo compararet; nam quemadmodum
ille [q] ſtatuas, quæ nunquam in eodem lo-
co manerent, ſed circumagerentur, facie-
bat; ita Socrates efficeret, ut ſermones
nunquam haberent quidquam firmi, &
conſtituti; ſed ſubterfugerent, & ſusde-
que verterentur. Sed Eutyphron, quamvis 7
moleſtè ferret ſuas rationes a Socrate la-
befactatas, & quidquid dixerat, impugnatum,
& everſum; tamen Socratis diſputatione
multum profecit; nam eâ commotus ab
accuſatione patris deſtitit, quem in judi-
cium capitis vocare cogitabat. At [r] Any-
tus eodem modo confutatus, & in angu-
ſtias compulſus, & ſilere coactus exarſit
irâ, & Socratem judicio capitis arceſſivit;
ad quam rem multos habuit adjutores, quia
Socrates multos offenderat, qui acumine
diſſerendi victi a Socrate ægrè ferebant ſa-
pien-

[a] Politian. in Miſcell. cap. 35. in med. [b] Diogen. Laërt. libr. 2. ſegm. 97. in Vit. Ariſtippi, & Suid. in V. Θεοδώρειος ἐκλήθη. [c] Propert. libr. 2. Eleg. 25. ſive ultim. ex emendat. Scaliger. [d] Plutarchus de Fortun. vel Virtute Alexandr. Orat. 1. [e] Horat. libr. 1. Od. 29. [f] Petronius Arbiter in Satyric. [g] Juvenalis Satyr. 2. verſ. 10. [h] Cicer. de Oratore libr. 1. [i] Plutarch. Quæſt. Platonic. in princip. [l] D. Jo: Chryſoſtom. adverſ. Vituperatores Vitæ Monaſticæ libr. 2. [m] Ælianus Var. Hiſtor. libr. 3. cap. 28. [n] Plutarch in Vit. Alcibiad. [o] Plato in Eutyphrone, Diogen. Laërt libro 2. ſegm. 29. in Vit. Socratis. [p] Plato in Eutyphrone, ſive de Sanctitate in fine. [q] Diod. Sicul. libr. 4. Plato in Menon. Calliſtrat. in Statuis, Lucianus in Philopſeude, Ariſtotel. de Anim. libr. 1. cap. 4. & Dio Chryſoſtom. in Corinth. ſive Orat. 37. [r] Plato in Menone, & Diogen. Laërt. libr. 2. ſegm. 38. in Vit. Socratis.

pientiam ſuam antea celebrem, & præmiis auctam ludibtio haberi. Jure igitur Cicero Socraticum illum gregem philoſophorum id proprium habete teſtatur, ut eos, contra quos diſputaret, nihil ſcite convinceret; eſt enim is mos acceptus a Socrate, quo referti ſunt Platonis, & Socraticorum libri; ideo nonnulli volunt Platonem nihil prorſus affirmaſſe, ſed aliorum tantummodo ſententias evertiſſe.

DISSERTATIO LVII.

De Academicis, & Pyrrhone.

Plato exiſtimabat animos, antequam in corpus deſcenderent, nihil ignoraſſe. Pyrrho neque currus concitatos in viâ declinabat, neque ulla pericula. Perperam Plinius Heraclitum, & Diogenem cynicum inter eos, quos Græci ἀπαθεῖς vocant, collocat; nam Stoici arbitrabantur Sapientem affectus quidem ſentire, ſed non illis aſſentiri; Stoici autem a Cynicis non diſcrepabant.

QUum Plato ſummus Auctor intelligendi divinis illis dialogis diſputantem Socratem ſemper induxerit, neceſſariò ſocraticum diſputandi morem ſemper expreſſit; Socrates eutem quum nihil prorſus affirmaret, ſed aliorum dicta reſelleret,
1 Platonis quoque dialogi plerunque videntur magis in falſis opinionibus redargoendis, quàm in patefaciendâ veritate verſari. Qui mos alioquin ſententiæ Platonis congruebat, & erat aptiſſimus; nam quum Plato cenſeret animos, antequam [a] in corpus deſcenderent, inſitas omnium rerum habuiſſe rationes, nec ullam diſciplinam ignoraſſe, non docendos homines putavit, ſed ad memoriam rerum cognitatum excitandos. Idcirco non eperit, quid ipſe ſentiat [ſic enim doctoris munere ſungeretur] ſed in varias partes diſputando fertur, falſaſque ſententias confutat; & interrogationibus utitur, & elicit latentem in animis veritatem, ut unuſquiſque poſſit ea, quæ jam novit, reminiſcendo recognoſcere. Quapropter inducit [b] Socratem prædicantem ſe obſtetricis filium obſtetricis officio fungi; nam ſicut obſtetrix non procreat partum, ſed procreatum educit, & excipit, & adjuvat parientem; ita ſeſe non veras inſerere in animis opiniones; ſed iis, quorum mens feta eſt, & parere concupiſcit, præſtò eſſe, & auxilium ferre laborantibus; ut non imperfectum, ſed integrum, & maturum, & vitalem veritatis, & ſcientiæ proferant fetum. Sed ab eâ ratione diſputandi, qua plerumque utitur 2
Plato, qua nihil affirmat, aut negat, ſed aliorum ſententias expendit, examinat, confutat, redarguit, ortum duxit [c] Academia; novam dico (nam [d] vetus a Platone instituta habuit ſua decreta, quæ defenderet) cujus auctores, quum Platonem putarent nihil eſſe certum crediditiſſe, ipſi quoque veri, falſique judicium ſuſtulerunt. De hac Cicero [e] loquitur loco, quem explicamus, ubi ſic ait: *inſtaret Academia, quæ, quidquid dixiſſes, id te ipſum negare cogeret;* quo loco morem tangit Academiæ contra omnium ſententias diſputandi; nam quum [f] Academici negarent quidquam poſſe comprehendi, omnibuſque veris viſis putarent admixta quædam falſa tantâ ſimilitudine, ut diſcerni nullius ingenio poſſent, neceſſariò cum omnibus, qui aliquam ſententiam tuebantur, aliquid certum judicabant, bellum gerebant ſempiternum; & eo acumine diſſerendi, eâ doctrinæ magnitudine, eâ dicendi copiâ valebant, ut non facilè quis eorum laqueos evitaret, aut verborum flumini reſiſteret; ideo [g] Cicero dixit: *quæ quidquid dixiſſes, id* 3
te ipſum negare cogeret; & tamen, quum Academici clariſſimis rebus eriperent locem, aliud alio occurrere ſapienti probabilius, quod ſequatur, arbitrabantur. Quare videntur [h] Academici a Pyrrhone diſcrepaſſe; nam Pyrrho [i] nec hanc probabilitatem reliquit, qua ſapientis animus moveretur; ſiquidem ipſum ferunt [l] neque currus incitatos in viâ declinaſſe, neque ulla pericula ſubterfugienda cenſuiſſe, cognatorumque, & Amicorum curâ ſervatum, qui ipſum pone ſequerentur, adeo vir ille nullius viſi probabilitate animum in ullam partem inclinabat. Quæ ut in majus aucta crediderim; ita [m] conſtat Pyrrhonem, quum tempeſtate ſævâ jactaretur, cæteris, qui unà vehebantur perterritis, & vota facientibus, in navi ſuem conſpicatum, qui intrepidè glande veſcebatur, oſtendiſſe ſociis, & talem in omni periculo, & terrore futurum ſapientem affirmaſſe; non ſo-

ſum

[a] Plato in Theæteto, vel de Scientiâ, & in Phædone, vel de Animâ. [b] Plato in Theæteto in fine. [c] Diog. Laërt. in Vit. Arceſilai libr. 4. ſegm. 28. Euſebius de Præparat. Evangel. libr. 14. ex Numenio Pythagoric. cap. 2. Cicero de Orat. libr. 3. & Academic. Quæſt. libr. 1. & Suid. in V. Ἐφεχς. [d] Vid. Diſs. 55. in Cic. n. 5. [e] Cicer. de Orator. libr. 1. [f] Idem Cic. de Finib. libr. 2. & Senec. Epiſt. 88. [g] Cic. de Orat. l. 1. [h] A. Gell. libr. 11. cap. 5. [i] Cic. in Lucull. ſive Academic. Quæſt. libr. 2. [l] Antigonus Caryſtius apud Diog. Laërt. libr. 9. ſegm. 62. in Vit. Pyrrhonis. [m] Idem Diogen. Laërt. ibid. ſegm. 68.

lum timoris ictus animo non admittentem,
ſed ne ſentientem quidem. Idcirco [a] Pli-
4 nius Pyrrhonem inter eos, quos ἀπαθεῖς
Græci vocant, recenſet: *exit*, inquit, *hic
animi tenor aliquando in rigorem quemdam,
torvitatemque naturæ duram, & inflexibilem,
affectuſque humanos adimit, quales apathes Græ-
ci vocant multos ejus generis experti, quod-
que mirum ſit auctores maximè ſapientiæ, Dio-
genem Cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Ti-
monem*. Quod de [b] Heraclito verum prorſus non puto; quum quoties in publicum
prodiret, fleviſſe dicatur miſericordiâ motus calamitatum, quibus homines conflictantur; ex quo [c] Seneca illum miti animo fuiſſe, ſed nimis imbecillo arbitratur.
Nec in Diogenem cynicum verè cecidit
5 hæc vacuitas affectuum humanorum; ſiqui-
dem Diogenes a ſententiâ Stoicorum non diſcrepabat; immo [d] Stoici a Cynicis non diſſentiebant; Stoicorum eſt autem affectus quidem ſentire ſapientem, ſed non affectibus aſſentiri; ita volunt in ſummo periculo conſtitutum impalleſcere quidem, & animo commoveri, ſed nihil tribuere timori; non flere, non ejulare, non cedere ſponte terrori, nec quidquam facere indignum ſapientis gravitate, & conſtantiâ; perſtringi denique affectibus, non vulnerari. Quod autem de Timone addit, ve-
6 rum puto, ſi de Timone Sillographo lo-
quatur, quem conſtat ſectatorem [e] Pyrrhonis fuiſſe; quem ejus complexum eſſe diſciplinam declarant Silli, [f] maledicentiſſimum poëma, Pyrrhonem laudibus ferentes, quum ſcateant maledictis in alios philoſophos conjectis; ſed de Timone [g] qui μισάνθρωπος, hoc eſt *oſor hominum*, eſt appellatus, falſum inprimis reor; nam quomodo ἀπαθὴς ille, qui ab odio, quod teterrimus eſt affectus, nomen invenit? Solus igitur Pyrrho auctor fuit omnes animi perturbationes exuendi, nullique viſo cedendi, & momenta rationum inter ſe conferendi, nec uni magis, quàm alteri aſſentiendi; idcirco Lucianus inducit Pyrrhonem cum trutinâ, qua ſe dicit rationes ponderare, & eorum paria examinare pondera. Appellati ſunt autem, qui hanc phi-
7 loſophandi rationem ſequebantur, ab au-
ctore Pyrrhone Pyrrhonei, vel [h] Sceptici ἀπὸ τῦ σκέπτεϑαι, *a conſiderando*, quod nunquam quidquam ſtatuerent ita eſſe; ſed ſemper conſiderarent, inquirerent, deliberarent; vel ἐφεκτικοὶ, eo quod aſſenſum ſuſtinerent; vel ἀπορητικοὶ a *dubitando*, quòd nihil affirmarent, de omnibus dubitarent; vel Ζητητικοὶ, quòd verum ſemper inquirerent; quo nomine ab Academicis diſcrepabant; nam [i] Academici negabant verum poſſe repetiri; Sceptici poſſe inveniri inquirendo profitebantur. Ex quo tria ſumma genera philoſophorum fuiſſe deprehenduntur; Dogmatici, Academici, Sceptici; Dogmatici veritatem a ſe inventam gloriantur, Academici poſſe inveniri non arbitrantur, Sceptici ſemper quærunt, licèt nunquam invenerint.

DISSERTATIO LVIII.

Ejuſdem Argumenti.

Carneades Romanos ad philoſophiæ ſtudium commovit. Peripatetici ab ambulando *nomen acceperint. Lyceum quidam a Piſiſtrato, alii a Pericle conditum tradunt. Cynoſarges erat gymnaſium, in quo nothi exercebantur, quia Herculi eſſet conſecratum; qui, quum immortali patre, matre autem mortali eſſet procreatus, nothus quodammodo videbatur; in eo gymnaſio Themiſtocles exercebatur, quòd Thraciâ matre natus nothus habebatur.*

QUum de philoſophorum, quas Cicero tangit hoc loco, proprietatibus ageremus, attigimus morem Socratis adversùs omnes opiniones diſputandi, a quo morem Academicorum diximus profluxiſſe; hac occaſione ſumptâ de Pyrrhone,
qui non multum ab Academiæ ſententiâ 1
diſcrepavit, verba fecimus; hodierno die de eodem Pyrrhone, & Academicis diſſeremus. Eſt enim, Auditores, operæ pretium cognoſcere, quid Pyrrhoni propoſitum fuerit, quum ſemper aſſenſum ſuſtinebat, quum omnibus viſis reſiſtebat, quum nihilo magis hoc, quàm illud eſſe ſtatuebat. Habebat in opinabilibus vacuitatem perturbationum conſequi, quam ἀταραξίαν Sextus [l] Empiricus vocat; qui enim nihil eſſe bonum, aut malum, nihil fugiendum, aut appetendum judicat, non deſiderio commo-

[a] Plinius Natur‎al. Hiſtor. libr. 7. cap. 19. [b] Ælian. Var. Hiſtor. l. 8. cap. 13. Senec. de Irâ l. 2. cap. 10. & de Tranquillit. cap. 15. [c] Senec. de Irâ libro 2. cap. 10. [d] Diſſ. 56. in Cicer. num. 5. [e] Diogen. Laërt. libr. 9. ſegm. 109. in Vit. Timonis, & Suid. in V. Τίμων Φλιάσιος. [f] Diogen. Laërtius & Suid. ibid. & Athen. libr. 8. cap. 3. [g] Diogen. Laërt. ibid. ſegm. 112. & Suidas in V. Τίμων μισάνθρωπος, & Lucianus in Dialogo, cui titulus: Τίμων, ἢ μισάνθρωπος. [h] Aul. Gell. libr. 11. cap. 5. Paul. Man. in Adag. *Pyrrhonia haſitatio*. [i] Seneca Epiſt. 88. Lactant. Firmian. de Fals. Sapientiâ libr. 3. cap. 7. [l] Sextus Empiric. in Pyrrhon. Hypotypoſ.

moventur, non angitur timore; in his au-
tem, quæ neceſſariò accidunt, volebat me-
diocriter affici. Nam qui exempli causâ in
corporis crucistu conſtitutus putat eſſe ma-
lum, putat aſperum, & non ferendum dolo-
rem; non ſolùm accipit ſenſum doloris,
non ſolùm afficitur neceſſariò incommodo;
ſed etiam cruciatur animo, quòd ſe in ma-
lo eſſe, quòd ſe miſerum, aut ſaltem æ-
rumnoſum putat; qui verò nihil tale o-
pinatur, non caret quidem ſenſu dolo-
ris, ſed nihil præterea ſibi aſciſcit mali;
non perturbatur opinione præſentis in-
commodi, non æſtuat, non jactatur, non la-
borat ægritudine, non inquietatur. Hanç
2 animi conſtitutionem Philoſophus appe-
tebat, quam *μετριοπαθέιαν* appellabat; ne-
que enim negabat affici dolore ſapien-
tem, aut eſſe in voluptate, neque appa-
rentia tollebat Pyrrho, ſed ea, quæ de ap-
parentibus dicuntur; exempli gratiâ, con-
cedebat dulce mel videri; eſſe dulce non
concedebat: videri vitandum morbum,
non eſſe vitandum; & cetera eodem mo-
do. Ut autem omnia incerta redderet,
& ſemper cohiberet aſſenſionem, quod
ἐπέχειν Sceptici dicunt, decem modos exco-
gitavit, quibus eædem res diverſæ viden-
tur; quos qui noſſe deſiderat, adeat [a] Sex-
tum Empiricum; nobis quippe in animo
non eſt in his explicandis diutiùs immo-
rari, quibus eſt de Academicis, ut polli-
citi ſumus, diſſerendum. Huic alioquin
3 ſimiles Academici, niſi quòd aliquid pro-
babile, quo moveretur ſapiens, relinque-
bant, in tres quaſi claſſes diſtributi ſunt;
nam & Academia vetus fuit ab illo prin-
cipe & intelligendi, & eloquendi Pla-
tone [b] inſtituta; ſed ea clariſſimis rebus
lucem non auferebat (Plato quippe, ut ait
Diogenes [c] Laërtius, quæ intellectu com-
prehenderat, ea vera eſſe affirmabat, falſa
redarguebar, ab oſcuris aſſenſum cohibe-
bat) hanc media eſt conſequuta, quam in-
venit [d] Arceſilas; qui primus inſtituit, non
quid ipſe ſentiret, exponere, ſed quod a-
lii dixiſſent, confutare. Hic omnia errore
teneri, omnia tenebris circumfundi confir-
mavit; quare ne ſapiens labatur, ne turpi-
ter erret, aſſenſum ab incognitis ſuſtinen-
dum; nec enim quidquam errore turpius,
aut magis alienum ſapientis dignitate, &
præſtantiâ. Huic acerrima fuit cum Stoi- 4
cis dimicatio, quorum ſecta auctore [e] Ze-
none Cittieo tum primùm proferebatur;
cui quum indignum ſapiente videretur,
cuiquam falſo aſſentiri, arripuit id Arce-
ſilas, & quum falſi, verique nullam eſſe
certam notam judicaret, conſentaneum
putavit nihil affirmare ſapientem. Ab hoc
autem parum Carneades diſcrepavit, quem
ab Arceſilâ [f] quartum auctorem novæ A-
cademiæ [g] fuiſſe perhibent. Hic incredi-
bili dicendi [h] copiâ, & acumine dicitur
præſtitiſſe; quibus ille fretus aliorum phi-
loſophorum bene fundatam diſciplinam
concuſſit, & pæne labefactavit; ſaneque
commovit Romanos ad philoſophiæ ſtu-
dium; & illum de omnibus rebus dubi-
tandi Academiæ morem eximiè illuſtravit;
quem ſequutus eſt Cicero, & hoc loco re-
ſpicit. Fuit autem Academiæ mos contra
omnes diſputare, omnium ſententias ever- 5
tere; nam quum quis audire vellet Aca-
demicum adversùs Epicuri de ſummo bo-
no ſententiam diſputantem, ſurgebat, &
ſibi ſummum bonum videri voluptatem af-
firmabat; Academicos contra non eſſe in
bonis, non eſſe expetendam voluptatem
diſputabat: quum quis audire vellet Stoi-
cos confutantem, virtutem ſolam eſſe bea-
tiſſimæ vitæ effectricem ajebat, vel aliam
Stoicorum ſententiam proferebat; hanc
Academicus convellebat, hanc falſam eſſe
oſtendebat; denique quidquid auditor di-
xerat, [i] oppugnabar. Ex quo intelligi po-
teſt, quanta doctrinæ copiâ, quantâ oratio-
nis ubertate opus eſſet Academicis; ne-
que enim ſententias, quas defenderent,
eligebant, ſed ab aliis propoſitas labefa-
ctabant; itaque nihil eorum, quæ ab aliis
philoſophis dicuntur, Academicos igno-
rare, & omnem argumentorum copiam
habere in promptu oportebat. Dicti ſunt 6
autem Academici ab Academiâ, quæ fuit
nobile gymnaſium non procul ab urbe A-
thenarum ab Hecademo, ſive [l] Academo
heroë ſic appellatum; unde illud Poëtæ
non [m] ignobilis:

Atque inter ſilvas Academi quærere verum;

in

---

[a] Sextus Empir. in Pyrrhon. Hypotypoſ. [b] Diog. Laërtius in Procemio, & libr 2. ſegm. 47. in Vit. Socrat. & libr. 3. ſegm. 6. in Vit. Platon. [c] Idem Diogen. Laërt. libr. 3. ſegm. 52. in Vit. Platonis. [d] Lactant. Firmian. de Fals. Sapient. libr. 3. cap. 4. & 6. [e] Strabo libr. 14 Senec. de Conſolat. ad Helv. cap. 12. Lactant. Firmian. libr. 3. de Fals. Sapient. cap. 6. & Diog. Laërt. in Procem. [f] Cicer. Academ. libr. 2. ſive in Lucullo. [g] Div. Auguſtin. contra Academicos libr. 3. cap. 18. aliter Diogen. Laërt. in Procemio, & libr. 4. ſegm. 59. in Vit. Lacydis, Vid. Cicer. in Quæſt. Academic. & libr. 3. de Oratore. [h] Lactant. Firmianus de Juſtitiâ libr. 5. cap. 15. Vid. infra Diſſertat. 59. in Ciceron. num. 1. [i] Suidas in Voc. Ἀ*καδημία*, Plutarchus in Vit. Syllæ, Auctor Etymologic. in Ἀ*καδήμιον*, T. Liv. libr. 3. D. Hieronym. libr. 2. contra Jovinianum, & Diog. Laërt. libr. 3. ſegm. 7. in Vit. Platonis. [l] Diogen. Laërt. ibid. Ulpianus in Oration. Demoſthen. contra Timocratem Ariſtophan. Scholiaſt. ad Nubes, & Horatius in Epiſt. libr. 2. Epiſt. 2. ad Lollium. [m] Idem Horatius ibid.

in qua, quia Plato, ejuſque ſectatores philoſophati ſunt, Academici ſunt nominati. Tria [a] verò Athenis gymnaſia fuiſſe dicuntur; Academia, quod erat gymnaſium ſuburbanum; Lyceum [b], ubi [c] Peripatetici inambulantes diſputabant; unde clariſſimæ familiæ nomen; nam περιπατεῖν eſt *ambulare*; quod gymnaſium, ut quidam tradunt, a Piſiſtrato [d] conditum eſt, vel, ut aliis videtur, a [e] Pericle; in eo autem juventus, antequam ad bellum proficiſceretur, exercebatur; tertium verò [f] gymnaſium fuit Κυνόσαργες, in quo nothi congregabantur ob eam cauſam, quòd eſſet Herculi [g] conſecratum; Hercules autem immortali patre, mortali matre procreatus nothus quodammodo videretur. Hoc autem gymna-
7 ſium nobilitavit [h] Themiſtocles, qui Thraciâ matre natus nothus [i] habebatur; is perſuaſit nonnullis adoleſcentulis ſummo loco natis, ut in eo gymnaſio ſe ſe exercerent; quò demeret infamiam loco, quem neceſſariò celebrabat. Sed hoc gymnaſium philoſophorum ingenia non illuſtrarunt; cetera hac re maximè inclaruerunt; nam in gymnaſiis, ubi corpora exercebantur, etiam acuebantur ingenia ſtudiis litterarum. Idcirco Vitruvius [l] præcipit in palæſtris hexedras eſſe faciendas, ubi philoſophi, ceterique, qui ſtudiis delectantur, diſputent; & in ſecundo de [m] Oratore libro Tullius: *nam*, inquit, *& ſæculis multis ante gymnaſia inventa ſunt, quam in iis philoſophi garrire cœperunt; & hoc ipſo tempore, quum omnia gymnaſia philoſophi teneant, tamen eorum auditores diſcum audire, quam philoſophum malunt in media oratione, qui ſimul ut increpuit, de maximis rebus, & graviſſimis diſputantem philoſophum omnes unctionis cauſa relinquunt*; ſed hæc de Academiâ ſatis fuerit delibaſſe.

DSSERTATIO LIX.

De Stoicorum Dialecticâ.

Carneades adversùs Chryſippum, & Stoicos diſputaturus Helleborum ſumpſiſſe fertur, ut mentis aciem acueret. Seneca ſe verbis uſurum negat, ſi aliter animi ſenſa proferre poſſet. Chryſippus ſeptingentos libros, & ex his trecentos undecim dialecticos conſcripſit. Deos, ſi Dialecticâ utuntur, Chryſippeâ uti quidam dixerunt.

CArneades [a] ille, cujus acerrimum ingenium, altiſſimam doctrinam, uberrimam dicendi copiam vix ulli philoſophi quantumvis acuti in diſputando, in dicendo copioſi poterant ſuſtinere; quum omnium ſententias everteret, adversùs alios diſputaturus non ſanè ſolitus dicitur commoveri; ſed Chryſippi, & Stoicorum placita confutaturus curam intendere, & ſtudium majus adhibere; quapropter quo mentis aciem acueret, helleborum ſumpſiſſe [a] fertur. Quod ille eâ ratione fecit, quòd Stoicorum diſciplinam non facilè convelli poſſe cenſebat; ſic enim eorum ſententiæ inter ſe aptæ ſunt, ita cohærent, & connectuntur; ut ſi parvum quippiam ipſis dederis, omnia ſint concedenda; nec illa catena [p], ſerieſque cauſarum, qua Stoici dicunt fatum contineri, magis indiſſolubili nexu jungi videtur, quàm ſententiæ Stoicorum. Sed præcipuè hominem excitabat ad animum vehementiùs intendendum diſſerendi mira ſubtilitas, contorti, aculeatique ſermones, quibus illi philoſophi utebantur; quorum nodos diſſolvere ingenii eſt inprimis acuti, & in Dialecticis exercitati. Non ergo mirum, ſi [q] Scævola Craſſum irretitum iri confirmat laqueis 1

 Stoi-

[a] Diogen. Laert. in Vit. Platon. libr. 3. ſegm. 7. & Pauſanias in Atticis, ſive libr. 1. & Suid. in Voc. Ἀκαδημία, & Plutarch. in Syllâ, & Cicer. de Finibus libr. 5. [b] Plato in Lyſide, & Livius libr. 1. decad. 4. & Pauſan. l. 1. [c] Plutarch. in l de Reipub. Gerendæ Præcept. Laërtius in Vit. Ariſtotel. libro 5. ſegm. 2. Cicer. Academ. Quæſt. libr. 1. & Clemens Alexandrin. Stromat. libr. 1. [d] Theopompus apud Suidam in V. Λύκειον, Paul Manut. in Adag. *Lupinum potum*. [e] Philochor. apud eundem Suidam in eadem Voce, Paul. Manut. ibid. Plutarch. in Vit. X. Orator. cap. 7. refert a Lycurgo conditum fuiſſe Lyceum. [f] T. Liv. libr. 1. dec. 4. & Plutarch. in Themiſtocl. in princ. Laërtius in Vit. Antiſth. [g] Suid. in V. Κυνόσαργες, Paul. Manut. in Adag. *Ad Cynoſarges*. [h] Plutarchus in Vit. Themiſtocl. in princ. Paul. Manut. in Adag. *Ad Cynoſarges*. [i] Paulus Manut. ibid. [l] Vitruv. libr. 5. cap. 11. [m] Cicer. de Orator. libr. 2. paulo poſt init. [a] Diogen. Laërt. libr. 4. ſegm. 62. in Vitâ Carneadis, Ælianus Var. Hiſt. libr. 3. cap. 17. Plinius libr. 7. cap. 30. & Lactant. Firmianus de Juſtitiâ libr. 5. cap. 15. & Cicer. de Orat. libr. 2. & 3. [a] Aul. Gellius libr. 17. cap. 15. Valerius Maxim. libr. 8. cap. 7. Fulgentius Mytholog. libr. 2. aliter Plinius libr. 25 cap. 5. Petronius Arbiter in Satyric. Tertullianus de Animâ, Div. Hieronymus Commentario 1. in Epiſtolarum Pauli ad Galatas, & Lucianus libr. 2. Veræ Hiſtoriæ, Paulus Manut. in Adag. *Bibe helleborum*. [p] Cicero de Fato, & Seneca Quæſt. Natural. libr. 2. cap. 35. & 36. [q] Scævola apud Ciceron. de Oratore libro primo.

Stoicorum; quum Philoſophus ille, qui
ceterorum philoſophorum greges argumen-
torum vi & pondere, & orationis ubertate
conjecit in fugam, ac diſſipavit, Stoico-
rum acumen reformidarit. Hæc autem ſunt
2 verba Ciceronis, quæ hodierno die ſuſce-
pimus [a] illuſtranda: *Stoici verò noſtri diſpu-
tationum ſuarum, atque interrogationum la-
queis te irretitum tenerent.* Quibus in ver-
bis adnotadum eſt, laqueos appellari ſer-
mones captioſos, & argutias dialecticas,
& argumenta, quæ difficulter diſſolvuntur;
ita in libro de fato Cicero dixit: *ad Chry-
ſippi laqueos revertamur;* & Gellius libro
primo noctium atticarum capite ſecundo
ſic ait: *atque interea vocabulis haud facilè co-
gnitis ſyllogiſmorum, captionumque dialectica-
rum laqueis ſtrepebat;* quos λόγων σκινδαλμὺς
Ariſtophanes [b] appellat metaphorâ ſumptâ
ab arundinum ramentis, quæ tenuiſſima
diſſecantur; & Sidonius [c] Apollinaris re-
tia appellavit hoc verſu:

Argumentoſis dat retia ſyllogiſmis

Eſt autem alluſum ad orationis genus, quo
3 propriè Stoici utebantur; qui dicendi co-
piâ neglectâ, ornamentiſque verborum, &
latitudine illâ platonicâ orationis, ſalebras,
ſpinaſque ſermonis, & aridum dicendi ge-
nus conſectabantur. Idcirco [d] Cicero alibi
ſcripſiſſe Chryſippum confirmat de oratoris
facultate libros, ſed tantâ tenuitate ſer-
monis, tam jejunè, tam aridè ſcripſiſſe,
& ſine ullo ornatu, ut ars oratoria Chry-
ſippi magis infantem facere, quàm orato-
rem poſſe videatur. Nam Senecâ [e] teſte,
Chryſippus *rei agendæ causâ loquitur, & ver-
bis non ultra, quàm ad intellectum ſatis eſt,
utitur;* & penes eum vult eſſe acumen
illud ſubtile in ipſam penetrans verita-
tem. Sed hîc quaſi laudat Seneca Chryſip-
pum, quum ei verborum tribuit parſimo-
niam, & acumen diſſerendi; alibi [f] tamen
damnat ejus nimiam ſubtilitatem, & Chry-
ſippi acumen affirmat tam eſſe tenue, ut ſæ-
penumero retundatur, & in ſe replicetur;
& quòd etiam, quum agere videtur aliquid,
pungat, non perforet; quo etiam vitio in
ebrietate reprehendendâ Poſidonium, &
Zenonem tradit [g] laboraſſe. Itaque etiam
4 Seneca ille, cujus oratio ſiccior eſt, quàm
oporteat, & qui adeo brevitatis eſt amator,
ut ſe verbis uſurum neget, ſi aliter poſſet
animi ſenſa proferre, & tam avidè oratio-
nis argutias conſectatur, ut ſi quis eas ipſi
detrahat, Senecam totum Senecæ ſit detra-
cturus, majorem in Stoicis latitudinem ora-
tionis deſiderat, & nimium ſtudium acu-
minis reprehendit. Ex quo intelligi poteſt,
quàm adſtricta fuerit Stoicorum oratio,
quàm omnia ageret interrogatiunculis, &
acumine, non vi, & copiâ dicendi. Sed
& [h] Cicero queritur Stoicos omnes non
vim inferre animis perſuadendi, ſed argu-
tè concluſis rationibus leviter mentes per-
ſtringere, non commovere, ſpinoſumque
dicendi genus eorum appellat orationem.
Quod genus illi probaverunt, quia quum
naturâ eſſent auſteri, & ſeveriſſimæ aucto-
res diſciplinæ, horridam, non comptam,
brevem, & conciſam, non uberem, atque
fuſam orationem ſeveritati convenire ju-
dicabant. Et ſanè quos ad auſteritatem
morum natura coformavit, ii tale dicendi 5
genus amplectuntur; ideo [i] Lacones acu-
ti, & breves, Aſiatici [l] pingues in dicen-
do, & redundantes; quia [m] Lacones ſeve-
riſſimis moribus utebantur; Aſiatici [n] lu-
xu diffluebant. Sed ſtudium brevitatis, &
adſtrictæ orationis, quàm Stoici concupi-
verunt, ipſos dicendi genus expers ſangui-
nis, & ſucci, & nimis aculeatum coëgit
amplecti. Acceſſit eodem nimium Diale-
cticæ [o] ſtudium, in quo Stoici ætatem con-
triverunt; quod ſicut acuit ingenium ad
diſſerendum, ita attenuat, & deterit di-
cendi facultatem. Quare idem Tullius Stoi-
cos in Bruto architectos verborum vocat;
quàm hoc idem, inquit, *in noſtris contingere
intelligo, quod in Græcis, ut omnes ferè Stoi-
ci prudentiſſimi in diſſerendo ſint, & id arte
faciant, ſintque architecti pæne verborum; ii-
dem traducti a diſputando ad dicendum inopes
reperiantur;* nimium videlicet ſtudium in
Dialecticis poſuerant; ideo ſcitè verbis u- 6
tebantur, acutè concludebant; ſquallore
ſermonis, & inopiâ laborabant. Cujus rei
illud argumentum eſt, quod [p] Chryſippus
quum ſeptingentos quinque libros conſcri-
pſiſſet, quot nemo antea, ex his [q] trecen-
tos undecim dialecticos dicitur edidiſſe;
ſed apparuit tantum Dialecticæ ſtudium
Chryſippo non profuiſſe. Certè ejus elo-
quutio a Diogene [r] Laërtio improbatur,
cujus judicium [ſ] cum Cicerone conſentit;
meruit tamen ſummam acuminis laudem,
ſiquidem a doctiſſimis viris dictum accepi-
mus,

[a] Cicer. de Orator. lib. 1. [b] Ariſtophanes in Nubibus. [c] Sidonius Apollinar. in Panegyr. Antemii Aug. Conſ. v. 205. [d] Cicero de Orator. libr. 1. & de Finibus libr. 4. paulo poſt princip. [e] Seneca de Beneficiis libr. 1. cap. 3. [f] Idem Seneca ibid. cap. 4. [g] Idem Epiſt. 83. [h] Cicer. de Oratore libr. 3. & in Bruto. [i] Plutarch. de Garrulitate. [l] Cicero in Bruto, ſive de Claris Oratorib. [m] Plutarch. Inſtitut. Laconic. [n] Julius Firmicus libr. 1. Matheſ. cap. 1. [o] Cicer. in Bruto, ſive de Claris Oratoribus. [p] Diogen. Laërtius libro 7. ſegm. 181. in Vit. Chryſippi, & Suidas in Voce Χρύσιππος, Vid. Valer. Maxim. libr. 8. cap. 7. [q] Diog. Laërt. ibid. ſegm. 199. [r] Idem Laërtius ibid. ſegm. 181. [ſ] Cicer. libr. 1. de Oratore.

mus, Deos [a], ſi Dialecticâ utuntur, uti Chryſippeâ. Non igitur mirum, ſi Cicero Stoicis adeo Dialecticæ ſtudioſis [b] tribuit laqueos diſputationum, & argutias dialecticas.

DISSERTATIO LX.

De Dialecticâ Stoicorum.

Chryſippus, & Stoici varia Syllogiſmorum genera excogitarunt; multa etiam ad fallendum argumenta invenerunt. Veteres Chryſippum Ariſtoteli antepoſuerunt in Dialecticâ; in aliquibus tamen Stoici a Peripateticis vincuntur.

NUllum ſtudiorum genus, Auditores ornatiſſimi, non redundat jucundiſſimâ ſuavitate; nulla diſciplina eorum, qui ſeriò ſtudent, non implet animos dulciſſimâ voluptate; quapropter & illæ facultates, quæ maximè jucunditatis expertes videntur, ſuos amatores habuerunt,
1 & multis in deliciis fuiſſe dicuntur. Studium dialectices eſt in verbis occupatum, ſpinas legit, ſermonum laqueos nectit, & ſolvit, nihil afferre delectationis creditur; & tamen multos poſſumus nominare, qui in eo ætatem libentiſſimè conſumpſerunt, & ſuas delicias in Dialecticis invenerunt; teſte Sexto Empirico Pantædes, Eubolides, Alexinus, Briſon, Dionyſodorus, & Thurius Euthydemus ita capti ſunt ſtudio dialectices, ita delliniti ejus diſciplinæ dulcedine, ut reliquas partes philoſophiæ, quæ ſunt & ad animi voluptatem jucundiſſimæ, & ad gloriam, & dignitatem ampliſſimæ, & ad animum excolendum aptiſſimæ, reliquerint; in dialectice excolendâ, exornandâ, augendâ ætatem contriverint; nec unquam ſatiari delectatione, quam ex eâ percipiebant, potuerint. Qui perinde fecerunt, ac ſi quis ad ampliſſimas, magnificentiſſimas, ornatiſſimas ædes viſendas invitatus ita veſtibuli pulchritudine capiatur, ut in eo contemplando occupatus reliquas ædium partes ingredi, & ſpectare
2 non curet. Sed hos minus mirum eſt in ſtudio dialectices conſenuiſſe; fortaſſe voluptatem, fructuſque uberrimos, qui ex doctrinâ morum, & contemplatione naturæ capiuntur, non guſtaverant; Stoicos autem, qui omnes philoſophiæ partes mente complexi fuerant, & ſeriò pertractaverant, mirandum eſt magis dialecticen ceteris quodammodo prætuliſſe; certè in eâ tam pertinaci ſtudio ſe exercuiſſe, ut dialectice propria Stoicorum facultas eſſe videretur. Idcirco Lucianus libro, quem inſcripſit βίων πρᾶσιν, quum proprietates cujuſque familiæ philoſophorum notet, Chryſippo tribuit ſermonum laqueos, quibus devinciat auditores, & impeditis os occludat, & injecto quaſi freno afferat ſilendi neceſſitatem; multaſque ſyllogiſmorum formas, multos captionum dialecticarum nodos inducit pollicentem; & [c] crocodilinas ambiguitates, & ſermonem, quem θερίζοντα Græci vocant, & quem Ἠλέκτραν, & quem ἐγκεκαλυμμένον, & quem κυριεύοντα.
Multos etiam vitiosè concluſos ſyllogiſ- 3
mos, & ad fallendum aptos Diogenes Laërtius [d] Chryſippum tradit inveniſſe, cujuſmodi ſunt illi: qui myſteria non initiatis enunciat, impius eſt; hierophanta autem myſteria non initiatis enunciat; impius eſt igitur hierophanta; & : quod non eſt in urbe, non eſt in ædibus; atqui puteus non eſt in urbe; non eſt igitur in ædibus puteus; & ille: eſt aliquod caput, illud autem non habes, caput igitur non habes; & ille: ſi quis eſt Megaris, non eſt Athenis; homo verò eſt Megaris; homo igitur non eſt Athenis; itemque: ſi quid loqueris, id per os tuum tranſit; plauſtrum autem loqueris, plauſtrum ergo per os tuum tranſit. Quæ Chryſippus, opinor, excogitavit, ut ingenia juvenum exerceret; nec tamen abeſt ſuſpicio Stoicos non in utilibus tantùm elaboraſſe, ſed inutilia etiam confectatos; quod idcirco fecerunt, quòd dialecticen magnopere ſunt admirati, ab eaque robur omne, & firmamentum petendum eſſe cenſebant. Idcirco quum philo-
ſophiam horto, qui genus omne fructuum 4
comprehendat, ſimilem eſſe [e] dicerent; arborum quidem virenti proceritati partem, quæ de rerum naturâ diſſerit, pomorum verò ſuavitati partem, quæ ſpectat ad mores, dialecticen verò parietum firmitati comparabant. Nec defuerunt, qui quum ovum præſeferre philoſophiæ ſimilitudinem affirmarent, albo quidem naturæ ſcientiam, vitello philoſophiam de moribus diſceptantem, putamini verò dialecticen compararent. Qui autem cum animali philoſophiam conferebant, ſanguini, & carnibus partem, quæ rerum naturam contemplatur, nervis, & oſſibus dialecticen,

---

[a] Diogenes Laërt. libr. 7. ſegm. 181. in Vit. Chryſippi. [b] Cicer. de Oratore libr. 1. & in Lucullo, ſive Academic. Quæſt. libr. 2. [c] Politian in Miſcell. cap. 55. [d] Diogen. Laërtius libr. 7. ſegm. 186 in Vit. Chryſipp. [e] Sext. Empiricus libr. 7. adverſ. Mathem. paul. aliter Diog. Laërt. libr. 7. ſegm. 40. in Vit. Zenonis, & Cicer. de Legib. in fine libr. 1.

cen, doctrinam morum animæ componebant; quæ comparatio fuit Poſidonii Stoici clariſſimi. Dialecticen igitur quum Stoici nervis, & oſſibus compararent, in eorum oratione plus oſſium, & nervorum erat, quàm carnis, & ſanguinis; in eaque lacerti quidem validi ſpectabantur, eminebantque tori; concinnitas apta membrorum deerat, & ſuavitas illa coloris, qua ſpecies commendatur; ſiquidem interro-
5 gationibus, & contortis quibusdam concluſionibus omnia conficiebant, quæ conſectaria Stoicorum appellat [a] apud Ciceronem Cato; tantumque Dialecticæ ſtudio ſunt gloriati, ut idem Cato tanquam ſoli Stoici diſſerendi diſciplinam tenerent, peritiſſimos ejus facultatis Peripateticos multa peccaſſe ignoratione Dialecticæ dicat; in quo Cato Antiquos ulciſcitur, quos Ariſtoteles carpit, & putat in magnis erroribus eſſe verſatos, quòd Dialectica ignorarint. Ex quo intelligi poteſt nos admirari Ariſtotelis Dialectica, quia Chryſippi libros non habemus; nam Veteres, qui Ariſtotelem, & Chryſippum legerant, Chryſippum anteponebant. Non omittendum tamen eâ re Stoicos a Peripateticis victos, quòd Stoici tantùm quomodo veritas dijudicetur, docuerunt; Peripatetici, unde argumenta ad quamlibet rem confirmandam, vel labefactandam eruantur, oſtenderunt, quæ topica Ariſtoteles appellavit. Jure i-
6 gitur quum tantum operæ, ſtudiique in diſſerendi facultate Stoici conſumerent, & eorum oratio non eſſet æqualiter fuſa, neque ubertate affluens, & copioſa, ſed aculeatis, quibusdam concluſiunculis ferè conſtaret, Cicero [b] diſputationum, & interrogationum laqueos proprios eſſe vult Stoicorum. Quod autem [c] Ariſtotelem, & ejus auditorem Theophraſtum [d] affirmat plura de arte rhetoricâ, & meliora, quàm ullos dicendi magiſtros tradidiſſe, id non eſt obſcurum; ſiquidem Ariſtotelis rhetorici libri, omnium manibus teruntur copiâ rerum referti, ipſumque Ariſtotelem conſtat dicendi artem docuiſſe; Theophraſtus [e] autem de arte multos edidit libros; nam & de eloquutione, & de [f] hiſtoriâ volumen unum conſcripſit; & præcepta [g] rhetorica, & artem rhetoricam vulgavit; & de artibus rhetoricis ſeptemdecim [h] libros, & de [i] arte poëticâ duos compoſuit.

DISSERTATIO LXI.

Qua referuntur ea, quæ Scævolæ Craſſus reſpondit.

Etiamſi orator ſit, qui in judiciis, & apud populum, & in ſenatu dumtaxat copioſè loquatur; tamen ei multarum rerum cognitione opus eſt; ſin autem his terminis non circumſcribatur, omnium rerum ſcientia in eo requiritur. Si Alpes humanâ ope tranſcendi non potuiſſent, Hannibal non fortis, ſed temerarius fuiſſet.

HActenus, Auditores, oratorem non eſſe in omni genere ſermonis perfectum, & perpolitum, ſed in judiciis dumtaxat, & apud populum, & in ſenatu ejus eloquentiam cerni, & eminere [l] Scævola diſputavit; quòd & philoſophi ſit proprium, non oratoris de omnibus rebus diſceptare, philoſophiaque ſola verè omnium divinarum, humanarumque rerum ſcientiam profiteri videatur; & quòd in qua quiſque arte maximè excellit, in eâ ſatis eloquens habeatur; ut in Mathematicis Mathematicus, 1
in Grammaticâ Grammaticus, in Muſicâ Muſicus; quorum artes oratoris facultas affinitate nullâ attingit; ob eamque cauſam, quum harum imperitus orator cenſeatur, non poſſe de iis copioſè, & ornatè dicere, quæ ad eas pertinent facultates; quo conſtituto, non poſſe dici in omni genere ſermonis perfectum, & perpolitum, quemadmodum Craſſus affirmarat. Huic Craſſus reſpondet a philoſophis iſtâ jactari; & ſe præſente, quum Quæſtor ex Macedoniâ Athenas veniſſet, a doctiſſimis viris, eſſe diſputata; Academicis Carneade, & Clitomacho, & Æſchine, & Metrodoro, & auditore Panætii Mneſarcho; Peripateticis autem Critolao, & Diodoro multiſque præterea, qui philoſophiæ ſtudio præſtantes habebantur; quos omnes ait a Republicâ adminiſtrandâ oratorem arcuiſſe non conceſſiſſe ei ſcientiam rerum; ſed in judicia, & conciunculas tanquam in aliquod piſtrinum rhetorem detruſiſſe; quibus philoſo- 2
phorum ſermonibus neque ſe aſſentiri, neque Platonis Gorgiæ, a quo hæ diſputationes, quaſi fonte, promanarunt; ſed controverſiam eſſe in verbo poſitam; nam ſi quis oratorem ſtatuat eſſe eum, qui in judiciis poſ-

---

[a] Cicer. de Finibus libr. 3. [b] Cicero de Fato, & de Oratore libr. 1. [c] Cicero de Invent. libr. 1. & libro 2. de Divination & de Oratore libr. 1. & 3. & Quintil. Inſtit. Orator. libr. 2. cap 17. [d] Idem in Oratore ad M. Brutum. [e] Diog. Laërt. libr. 5. in Vit. Theophraſt. [f] Idem ibid. ſegm. 47. [g] Idem ibid. ſegm. 48. Scholiaſt. Hermogen. in Prolegomenis, Quintil. libr. 3. cap. 1. & Cicer. libr. 2. de Divinat. & in Orator. ad Brut. [h] Diogen. Laërt. libr. 5. ſegm. 48. in Vit. Theophraſt. [i] Idem ibi. [l] Scævol. apud Cicer. de Oratore libr. 1.

poſſit, & apud populum, & in ſenatu co-
pioſè loqui; tamen hunc ipſum non re-
rum jejunum, aut expertem ſcientiæ eſſe
oportere; ſed & noſſe omnium Rerumpu-
blicarum formas, & jus civile tenere, &
omnis ætatis memoriam mente eſſe com-
plexum, humanæque naturæ, morumque
ſcientiam habere perſpectam, & pertracta-
tam; quæ tanta eſt, ut philoſophi [a], Socra-
tes, Ariſtippus [b], & Cyrenaici omnes, &
Ariſto [c] Chius in eâ ætatem contriverint;
quum alias philoſophiæ partes aſperna-
rentur; ſin autem orator nihil aliud, quàm
orationem compoſitam, ornatam, uberem,
non concionum, aut judiciorum cancellis,
aut curiæ parietibus circumſcriptam polli-
cetur, omnem ei rerum ſcientiam conce-
damus, neceſſe eſt; nam quomodo res om-
3 nes ornatè poterit orator explicare, niſi res
omnes cognitione, & ſcientiâ ſit conſe-
quutus? nemo enim, non dico diſertè lo-
qui, ſed ne loqui quidem de re planè in-
cognitâ poteſt. Quod ſi ornatus cujuſvis
generis orationis eſt oratoris proprius, De-
mocritum, qui de rebus phyſicis copioſiſ-
ſimè, & ornatiſſimè diſputavit, & Plato-
nem, quem altiſſimè, & cum ſummâ uber-
tate, & ſplendore loquutum eſſe conſtat,
& [d] Theophraſtum, cui divinitas orationis
nomen dedit, & Ariſtotelem, Carneadem-
que [e], quem in dicendo graviſſimum tra-
dunt extitiſſe, oratoris, non philoſophi fa-
cultate ad eam eloquentiæ laudem, quæ
ſumma eſt, perveniſſe. Quod vel ex eo
4 perſpici poteſt, quod Chryſippus [f] ille
princeps prope Stoicorum tenui quodam
ſermone res eaſdem eſt perſequutus; nec
tamen philoſophiæ non ſatisfecit, quum
acutiſſimè fuerit philoſophatus. Qua igi-
tur causâ hujus tenuis, & jejuna elocu-
tio ab amplâ, & ſplendidâ ſuperiorum
copiâ differt? non ſcientiâ rerum, quæ
abunde aderat, ſed artificio comendæ ora-
tionis, quo Chryſippus deſtituebatur. Con-
tra verò aliquem finge, qui teneat om-
nes artes illuminandæ, poliendæ, & ordi-
ne quodam diſponendæ orationis; careat
autem ejus rei, de qua verba facere co-
natur, ſcientiâ, aut nulla erit, aut pror-
ſus irridenda ejus oratio. Quid enim
aut de Muſicis non Muſicus, aut de Ma-
thematicis non Mathematicus, aut de re
medicâ expers medicinæ, aut de Republi-
câ adminiſtrandâ ignarus adminiſtrandæ
Reipublicæ, aut de rerum naturâ loqui po-
teſt philoſophus imperitus, quod non ab
omnibus explodatur? Ergo oratoris facul-
tas cognitione rerum deſtituta extare non 5
poteſt; & orator non ſolùm forenſibus cau-
ſis, ſed omnibus rebus, quæ in diſcepta-
tionem veniunt, ornatum adhibere poteſt
orationis; adeo ut quum ab aliis artibus
materiam acceperit, ſuperet ipſos arti-
fices, qui ea profitentur. Quod ſi quis ab
immenſo pæne campo in anguſtias fori,
curiæque, & judiciorum, in quibus eum
potiſſimùm, frequentiſſimeque verſari Craſ-
ſus [g] fatetur, compellat, non inopem ta-
men eſſe, neque carere ſcientiâ rerum plu-
rimarum concedet. Nam ſunt hominum
mentes ad iram, ad odium oratoribus in-
citandæ, vel ab iis ad manſuetudinem, le-
nitatem reflectendæ; conflanda invidia,
vel reſtinguenda, de magnitudine animi,
de juſtitiâ, ceteriſque virtutibus perſæpe
dicendum; hos autem motus animorum
concitare non poſſe, niſi eum, qui ſciat,
quibus rebus hi concitentur; eſſe igitur
perdiſcendam mentis humanæ vim, atque
naturam, qua ignoratâ ignorari neceſſe eſt,
quibus illa rebus moveatur; nec de virtu-
tibus poſſe dicere ſapienter, niſi eum, qui
ſcientiam morum calleat. Quæ ſcientia
cum in ceteris generibus orationis, tum in 6
eo, quod demonſtrativum vocant, maximè
neceſſaria eſt; nam qui ſine morum doctri-
nâ aliquem laudare, vel vituperare aggre-
diuntur, perinde faciunt, ac ſi quis in tene-
bris in ſcopum collineet; nam ſicut ille non
in ſcopum, ſed in oppoſitas aliquando par-
tes jaculetur, neceſſe eſt; ita qui ſine morum
diſcplinâ laudes alicujus exornare conan-
tur, interdum in contrarias partes dicendo
feruntur, & non virtutibus excellentem,
ſed vitiis affluentem deſcribunt; & quum
volunt oſtendere liberalem, prodigum o-
ſtendunt; & quum parcum, ſordidum; &
quum moderatum, aut manſuetum, nimis
remiſſum; & quum conſtantem, contuma-
cem; & quum magnanimum arrogantem;
& quum fortem, temerarium; denique vi-
tuperant potiùs, quem laudant, dedeco-
rant, quàm cohoneſtant. Exempla multa
poſſint afferri; nos erimus uno contenti, 7
quod Polybius [h] refert; qui Hannibalis res
geſtas extollere voluerunt, ita exaggera-
runt difficultatem Alpes eâ tempeſtate cum
exercitu tranſcendendi, ut id opus confi-
ci humanâ ope non potuiſſe videretur.
Quod ſi Hannibalis laudatoribus detur, Han-
nibal

[a] Diogen. Laërtius libr. 2. ſegm. 45. in Vitâ Socra-
tis. Xenophon libr. 1. Mirabil. & Aul. Gell libr.
14. cap. 3. [b] Diogen. Laërt. libr. 2. in Vit. Ari-
ſtippi ſegm 86. [c] Idem libr. 7. ſegm. 160. in Vi-
tâ Ariſtonis. [d] Diſſert. 41. in Ciceron. num. 3.
[e] Cicer. Academic. libr. 2. ſive in Lucullo, La-
ctant. Firmianus de Juſtitiâ libr. 5. cap. 15. Aul.
Gell. libr. 7. cap. 14. & Diogen. Laërtius libr. 4.
ſegm. 62. in Vit. Carneadis. [f] Cicero de Finib.
libr. 4. paulo poſt init. & de Orat. libr. 1. [g] Craſ-
ſus apud Ciceron. de Oratore libr. 1. [h] Polybius
libr. 3. Hiſtoriar.

nibal non fortis, & magnanimus, ſed te-
merarius habebitur; & quidquid geſſit for-
tunæ, non virtuti tribuetur; nam temeri-
tatis eſt, quæ confici non poſſunt, aggre-
di, virtutis ardua ſuperare; ardua igitur
fuit oſtendenda tranſgreſſio Alpium; ſed
non ita, ut qui eas tranſcendit, id ince-
ptum nullâ ratione aggreſſus videretur. Eo-
dem modo, qui vituperare volunt, aliquan-
do laudant; quod Comici veteres fecerunt,
qui dum philoſophis exprobrant victum
tenuem, exprobrant vitam voluptatibus
carentem, & in ſtudiis occupatam; ipſo-
rum continentiam laudant, & oſtendunt
vitam ab eorum oratione, præceptiſque
non diſcrepaſſe.

DISSERTATIO LXII.

Ejusdem Argumenti.

Vitruvius omnium artium, & diſciplinarum ſcientiam in Architecto requirit; quare multo magis in oratore neceſſaria erit; etiamſi forum non egrediatur. Geometria, & dialectice, quæ videntur a Rhetoricâ maximè alienæ, maximè tamen ei utiles ſunt.

NUllum poteſt utilius præceptum
dari iis, qui ſunt cupidi alicu-
jus diſciplinæ, quàm ſi quibus
præſidiis inſtructus, quibus ar-
tibus eruditus ejus cognitionem
aſſequi quis poſſit, oſtendatur; exem-
1 pli causâ, qui picturæ ſtudioſum doceat,
ſtructuram corporis humani cognoſcen-
dam, & quam ἀνατομὴν Græci, Tertullia-
nus proſectionem vocat, penitus perdi-
ſcendam; ut & venarum, & muſculorum,
& nervorum ſitum habeat cognitum; &
quomodo inter ſe membra jungantur, non
ignoret; itemque ſi quis oſtendat ὀπτικὴν,
quam vocant, qua ratio viſus continetur,
pingendi magiſtris eſſe neceſſariam; ut fi-
gurarum, quæ in eodem plano pinguntur,
aliæ aliis remotiores eſſe videantur; & di-
ſtantia locorum, quæ non eſt, appareat,
& fallat ars oculos, ut quod non adeſt,
adeſſe credant; multum proderit picturæ
ſtudioſo. Multum etiam proderit cupido
medicæ facultatis, ſi quis perſuadeat mathe-
maticas diſciplinas non ignorandas, aſſu-
mendam rerum naturalium ſcientiam, in-
ſpiciendam etiam atque etiam humani cor-
poris fabricam, partium ſitum, uſumque,
& naturam dilgentiſſimè cognoſcendam;
quibus ignoratis perfecta medicinæ ſcien-
tia extare non poteſt; in omni denique
artificio ſcire inprimis expedit, quibus di-
ſciplinis illud artificium conſummetur.
Ne nihil igitur actum putetis, Auditores,
hactenus a Cicerone; nos[a] enim docuit id, 2
quod maximè eloquentiam continet, qui-
bus artibus perpolitum oratorem eſſe opor-
teat; cujus utilitate præcepti reliqua ſupe-
rantur; nam qui abundat doctrinæ copiâ,
niſi ingenio deſtituatur, & dicendi copiâ
abundabit. Quapropter operæpretium fuit
exponere, quibus argumentis[b] Craſſus a-
pud Ciceronem probet hanc rerum copiam
oratori comparandam, & quæ diſcenda
præcipiat. Et ſuperiore quidem ſermone
diximus cenſere Craſſum oratori omnibus
numeris abſoluto omnium artium maxima-
rum ſcientiam eſſe perdiſcendam, quia o-
rator eloquentiam pollicetur; eloquentia
autem non fori, & curiæ anguſtiis ſanè fi-
nibus continetur; ſed nullis terminis jus
ſuum circumſcribit; eum verò, qui no-
men oratoris aliquo modo tueri poſſit, fal-
tem ſcientiæ, quæ pertinet ad mores, pe-
ritum eſſe oportere; nunc reliqua, quæ in
quolibet oratore deſiderat Craſſus, perge-
mus exponere. Jubere, inquit, leges, aut
vetare, quid eligendum, fugiendumve ſit 3
in adminiſtratione Reipublicæ, demonſtra-
re nemo ſine Reipublicæ gubernandæ ſcien-
tiâ poſſit; nec pro imperatore, aut contra
ſine cognitione rei militaris, & ſine ter-
reſtrium, maritimarumque notitiâ regio-
num dicere. Adeo latè patet oratoris do-
ctrina, quamvis anguſtiis judiciorum, &
fori, curiæque terminis includatur; cujus
fines ſi, quantum par eſt, proferantur, e-
tiam Phyſica, & Mathematica, & alias ar-
tes poſſe debet ornare dicendo; & qui ea
illuſtrat oratione, non utitur earum diſci-
plinarum propriâ facultate, ſed oratoris.
Quapropter Philo, qui[c] Athenienſium ar-
mamentarium fecit, quum rationem ſui
operis populo reddidit eloquenter, non
architecti, ſed oratoris uſus arte dicendo
præſtitit; &[d] Aſclepiades, quum de morbis,
eorumque cauſis ornatiſſimè diſſerebat;
orationem oratoris officio, non Medi-
ci illuſtrabat. Ex quo efficitur ad oratorem
omnia, de quibus dici poteſt, ideſt planè
omnia pertinere; nec ullius rei ſcientiam
non oratoris ſtudio contineri. Quod ſi
quis id eſſe infinitum arbitretur, poſſe cir- 4
cumcidi quædam, atque amputari dum id
oratori quaſi proprium relinquatur, ut quum
ab alio, quæ ad alias pertinent artes, acce-
perit, de iis melius dicat, quàm ille ipſe,
unde acceperit; & cetera, quidem impu-
ne

[a] Cicero de Oratore libr. 1. [b] Craſsus apud Ciceronem de Oratore libro primo. [c] Cicer. de Oratore libr. 1. [d] Idem eodem loco.

nè poſſe ab oratore fortaſſe ignorari; philoſophiam, quæ ſpectat ad mores, non poſſe; reliqua verò ſi non teneat, ab iis, qui ea probè teneant, quum opus fuerit, cognoſcet, neque minùs muneri ſuo ſatisfaciet. Hic affert Cicero exemplum Arati, qui quum aſtrologiæ imperitus haberetur, de Cœlo, ſtelliſque librum edidit ſa-
+ nè luculentum; & Nicandri Colophonii, qui, quum ab agro, reque ruſticâ abhorreret, elegantiſſimis agriculturam carminibus ornavit; ita putat poſſe aliquo modo oratorem, quamvis rerum ſit ignarus, tamen ea, quæ ignoret, ornare dicendo. Quibus
5 tamen exemplis allatis, eò rurſus delabitur, ut dicat id, quod veriſſimum eſt, oratorem omnium artium, quæ ſunt libero dignæ, peritum eſſe oportere. Nam in dicendo confirmat animadverti ſolere, an oratores eas artes didicerint, an ignorent, quamvis de ipſis artibus verba non faciant; quemadmodum, qui pilâ ludunt, non utuntur in ipsâ luſione artificio proprio palæſtræ; apparet tamen, ſint palæſtræ rudes, nec ne. In fine ſermonis igitur aſſeverat etiam oratori, qui nihil aliud, quàm forum, ſubſellia judicum, & curiam cogitet, omnium artium præclararum ſcientiam eſſe cum eloquentiæ ſtudio conjungendam; quod ego veriſſimum arbitror. Nam ſi [a] Vitruvius in architecto omnium artium, & diſciplinarum ſcientiam jure deſiderat, quanto juſtiùs ea deſiderabitur in oratore? enimvero quanto conjunctior cum ſapientiâ eloquendi, quàm ædificandi ratio, tanto ſcientia rerum magis convenit oratori, quàm architecto. Neque enim qui non ſapiat,
6 loqui ſapienter poteſt; ducitque colorem a ſcientiâ, & efflореſcit oratio; quæ nullius non diſciplinæ cognitione perpolitur. Quid enim tam remotum ab oratoris copiâ, & ubertate quàm ſubtilitas illa geometrarum? quid habet commune ea demonſtrandi ratio, qua geometræ utuntur, in qua nullus probabilitati locus, nihil, niſi evidens aſſumitur, nihil ita concluditur, ut quippiam dubii relinquatur, cum oratorum argumentis, quæ & falſis plerumque nituntur, & omne punctum tuliſſe creduntur, quum ad veriſimilitudinem acceſſerunt; nec inducunt ſcientiam, ſed breviſſimi temporis opinionem? & tamen geometriam utilem oratori, & Quinctilianus [b] docet, & veritas ipſa clamat. Nam qui in illo erudito pulvere deſudarunt, aſſueſcunt, quid in quoque ſit falſum, deprehendere; aſſueſcunt nullius argumenti probabilitate decipi; aſſueſcunt nullum effugii locum adverſario relinquere; quarum rerum facultas oratori neceſſaria eſt. Jam verò geometrarum diſciplinis acuuntur ingenia, mentis acies excitatur, cujus in oratore ſumma ſolertia eſſe debet. Quid tam diverſum, quàm Dialecticorum 7
ſpinæ, ſalebræque ſermonis ab amœnâ, & fusâ, & floridâ rhetorum oratione? & tamen dialectice oſtendit oratori fontes, unde omnia argumenta eruuntur, oſtendit rationem, qua [c]

...... curtum ſermone rotato
Torqueat enthymema......

Immo Dialecticæ cum eloquentiâ tanta cognatio eſt, ut dialecticen rhetoricæ antiſtrophon, hoc eſt æqualis potentiæ, ut Sextus Empiricus explicat, Ariſtoteles [d] appellarit; & Zeno [e] quum digitos compreſſerat, pugnumque fecerat, huic ſimilem dialecticen, quum eandem manum expanderat, hujus præſeferre ſimilitudinem oratoriam facultatem diceret. Quod ſi eæ diſciplinæ, quarum indoles videtur ab orationis ornatu, & ubertate diſcrepare, oratori ſunt adjumento; quanto magis futuras putamus illas, quæ alunt dicendi copiam, quæ animos attollunt, excitant, augent rerum cognitione maximarum?

DISSERTATIO LXIII.

Qua oratio Craſſi illuſtratur, & de Carneade agitur.

Pœnæ nomine ſervi in piſtrinum detrudebantur, ut ex quamplurimis Auctoribus conſtat. Carneades tanto ſtudio fuiſſe fertur, ut neque ungues amputaret, neque barbam, aut comam tonderet, ne tempus tereret.

ORationem, qua Craſſus Juriſconſulti Scevolæ dicta confutat, expoſuimus, Auditores; ſententiamque ejus proximis diebus complexi ſumus, & a veritate
non abhorrere probavimus; nunc quædam, 1
quæ ad eam illuſtrandam pertinent, afferemus; & præcipuè vitas excellentium virorum, quorum [f] Craſſus mentionem facit, quàm breviſſimè referemus. Quæ vobis oratio non erit, ut opinor, injucunda; quid

[a] Vitruvius libr. 1. cap. 1. [b] Quintilianus Inſtitut. Orator. libro primo cap. 10. [c] Juvenal. Satyr. 6. verſ. 450. [d] Ariſtotel Rhetoricor. libr. 1. cap. 1. in princip. Alexander Aphrodiſæus in Topica Ariſtotel. circa princ. & Suid. in V. Ἀντιστρόφως.

[e] Cicero in Oratore ad Brutum. [f] Craſsus apud Ciceronem libro primo de Oratore.

quid enim ſuavius, quàm eorum memoria,
quorum mores, & ingenium admiramur?
quid utilius, quàm quibus rebus maximi
viri profecerint, contemplari? Ac mihi
primùm locus Ciceronis occurrit, quo
continentur hæc [a] verba: *a quibus omnibus*
unâ pæne repelli voce oratorem a gubernaculis
civitatum, excludi ab omni doctrinâ, rerumque
majorum ſcientiâ; ac tantùm in judicia, &
conciunculas, tanquam in aliquod piſtrinum
detrudi, & compingi videbam. Quibus in
2 verbis Ciceronis eſt adnotandum piſtrinum
fuiſſe locum, ubi frumentum molebatur,
Græci μυλῶνα vocant. Sciendum eſt autem
ad piſtrinum damnari ſervos, qui aliquid
deliquerant, conſueviſſe; teſtis eſt hujus
rei [b] Terentius in Andriâ, ubi Simo ſenex
Davum ſervum ita perterret minis:

Si ſenſero hodie quidquam in his te nuptiis
Fallaciæ conari, quò fiant minùs,
Verberibus cæſum te in piſtrinum, Dave, dedam uſque ad necem
Eâ lege, atque omine, ut ſi te inde exemerim, ego pro te molam;

& alio in loco ſervus, qui ſe meruiſſe pœnam
fatetur, his utitur [c] verbis:

...... *nullus ſum;*
Quid cauſæ eſt, quin hinc in piſtrinum rectâ proficiſcar viâ?

& [d] alibi ſic ait:

Meditata mihi ſunt omnia mea incommoda,
herus ſi redierit,
Molendum eſſe in piſtrino, vapulandum, habendæ compedes;

3 & in Epidico Plauti adoleſcens minatur
ſervum in piſtrinum conjecturum, niſi ſibi
amanti argenti faciat copiam, quo puellam
emat, quam deperit; his enim [e] utitur
verbis:

Quem quidem ego hominem irrigatum plagis piſtori dabo,
Niſi hodie priùs comparaſſit mihi quadraginta minas,
Quàm argenti fuero loquutus ei poſtremam ſyllabam;

& in Pſeudolo ſervus ita [f] loquitur:

Piſtrinum in Mundo ſcibam, ſi id faxem, mihi.

Ubi piſtrinum ſibi in Mundo eſſe nihil aliud
ſignificat, quàm citò, & nullâ interpoſitâ
mora ſeſe in piſtrinum conjectum iri. Quum
autem piſtrinum eſſet ſupplicio ſervorum
locus deſtinatus, & qui in piſtrinum detrudebantur,
opus facarent non ſervile ſolùm,
ſed etiam ſervis bonæ frugis indecorum,
meritò Cicero dixit oratorem, ſi a
ſcientiâ rerum maximarum depellatur, ſi
omni doctrinæ ſpolietur ornatu, & ad diſceptandas
tantummodo lites compellatur,
nec eas ipſas poſſit tractare luculenter,
& ab adminiſtratione Reipublicæ arceatur,
in piſtrinum detrudi, atque compingi.
Quid enim præclarum habebit orator, ſi 4
de apicibus juris tantùm diſſerat; ſi quum
ſit imperitus tractandæ Reipublicæ, ad populum
temerè verba faciat? illa ſunt præclara
habere cognitam, & perſpectam rerum
naturam, nullius expertem eſſe diſciplinæ;
rationem tenere civitatum regendarum,
& eâ poſſe uti, quum eloquentiâ
tanquam inſtrumento potentiſſimo flectat
animos, & moderetur, & ad felicitatem
publicam dirigat; poſſe omnia, quæ novit,
hoc eſt planè omnia ornare dicendo;
quorum comparatione opus vulgarium,
& plebejorum rhetorum, quod in judiciis,
& conciunculis cernitur, ſervile,
& piſtrino dignum eſſe videatur; ſed jam
ad dicendum de excellentibus viris, quorum
Craſſus mentionem facit accedamus.
Nominat igitur Craſſus [g] inter philoſophos
ejus ætatis Carneadem, Metrodorum, Clitomachum,
& Æſchinem, & auditorem
Panætii Mneſarchum, & Peripateticos Critolaum,
& Diodorum; quos quia Carneades
vicit omnes, & ingenii magnitudine,
& nominis claritate, & dicendi copiâ, de
Carneade primùm verba faciemus. Carneades
ergo, qui Epicomo patre [h] natus 5
Cyrenis Hegeſilai ſucceſſor, ut Clemens
Alexandrinus [i] teſtatur, novam [l] condidit
Academiam, in Stoicorum præcipuè
ſententiis confutandis ingenium exercuit;
ex quo dicere ſolitum ferunt, niſi [m] Chryſippus
extitiſſet, ego non extitiſſem. Nec
mirum Stoicos a Philoſopho vehementiſſimè
omnium oppugnatos; nam quum eſſet
Academicus, nihil magis erat adverſum
Academicis, quàm ſententia Stoicorum.
Nam [n] Academici putabant non eſſe quemquam
tam ſapientem, ut quidquam poſſet
comprehendere; Stoici contra non errare
Sapientem, non decipi, & quod eſt majus,
non opinari; quæ duæ ſententiæ prorſus
opponuntur. Magis tamen philoſophiâ,
quæ ſpectat ad mores, quàm cogni- 6
tione [o] ſcientiæ naturalis dicitur præſtitiſſe;
quod eâ tempeſtate fuit commune omnium
philoſophorum; tanto verò [p] ſtudio
fuiſſe fertur, ut neque ungues amputaret,
ne-

[a] Cic. de Orat. l. 1. [b] Terentius in Andriâ Act. 1. Sc. 2. [c] Idem in Andriâ Act. 3. Sc. 4. [d] Idem in Phorm. Act. 2. Sc. 1. [e] Plaut. in Epid. Act. 1. Sc. 2. v. 18. [f] Idem in Pſeudol. Act. 1. Sc. 5. v. 84. [g] Craſsus apud Ciceron. de Orat. libr. 1. [h] Diogen. Laërtius libr. 4. ſegm. 62. in Vit. Carneadis. [i] Clemens Alexandrin. Stromat. libr. 1. [l] Div. Auguſtinus libr. 3. contra Academic. capit. 18. & Suidas in Voc. Καρνεάδης. Vid. Diſsert. 58. in Cicer. num. 4. [m] Diogen. Laërtius libr. 4. ſegm. 62. in Vit. Carneadis. [n] Diſsertat. 57. in Cicer. num. 7. [o] Diogenes Laërtius libr. 4. ſegm. 62. in Vit. Carneadis. [p] Idem ibid.

neque barbam, comamque tonderet; quòd ipſum pigeret aliquid temporis in corporis curâ conſumere; ergo animum, quem excolebat, auxit inſigni acumine diſſerendi, & ſcientiâ rerum ſingulari. Nemo congredi poterat impunè cum viro, quin ſententiam ejus Carneades everteret; eo verò curſu, & verborum flumine Carneadis oratio ferebatur, ut adverſarios dicendi copiâ obrueret, & torrentis inſtar ſecum raperet. Memoriæ proditum eſt [a] rhetores ſcholas reliquiſſe, & ſeſe Carneadi in diſciplinam tradidiſſe; tanta fuit in eo dicendi facultas, ut qui ceteros docebant ornatè loqui, præclarum ſibi ducerent, ſi ejus diſcipuli eſſe poſſent. Magnitudinem verò eloquentiæ æquabat vocis magnitudo; quam [b] ut compeſceret, Gymnaſiarchus miſit ad ipſum aliquando hominem, qui præciperet, ut ſedatiùs loqueretur.
7 Hanc Antipater Stoicus quum ferre non poſſet, & ipſo clamore Carneadis obrueretur, animum ad ſcribendum appulit, & ſcriptis ejus vocem aggreſſus eſt retundere; quapropter [c] Antipatrum *καλαμοβόαν*, quòd calamo, non voce clamaret, quemadmodum Carneades, appellarunt. Et ſanè magnum Carneadi cum Stoicis certamen eſt inſtitutum; neque enim Stoici adverſarii contemnendi, ſed omnium acerrimi; quapropter ferunt [d] Carneadem, quum Stoicorum libris eſſet reſponſurus, helleboro ſumpto purgaſſe corpus, quo mentis aciem acueret, & ingenium excitaret; Stoicos autem vincebat eloquentiâ, cui nemo reſiſtebat. Quare [e] Cato, quum Carneades legatus Romam veniſſet, cenſuit quàm primùm dimittendum; quòd eo dicente quid eſſet verum, non facilè poſſet dijudicari. Nec tamen non & Dialecticis
8 præſtitit, quibus eſt a Diogene eruditus; ex quo jocari [f] ſolitum ferunt: ſi concluſi, ſatis habeo; ſi non concluſi, minam Diogenes reddat; quæ merces erat Dialecticorum. Atque hic tantus vir [g] nullum ſcriptum reliquit præter epiſtolas quaſdam ad Ariarathem Regem Cappadociæ; in quo imitatus eſt Pythagoram, & [h] Socratem, & alios vetuſtiſſimos philoſophos, qui ſapientiæ ſuæ non libros, ſed diſcipulos teſtes reliquerunt. Nam & Carneades quum Olympiade centeſima [i] ſexageſima ſecundâ ætatis anno octogeſimo quinto fato conceſſiſſet, quo [l] die luna dicitur defeciſſe, Clitomachum [m] auditorem ſuum præſtantiſſimum philoſophum ſucceſſorem ſcholæ reliquit. Non omittendum hujus philoſophi dictum inprimis memorandum; 9
Carneades [n] ajebat opulentos homines, & Reges dumtaxat equitandi ſcientiam rectè condiſcere; nam alias artes, & diſciplinas quum docentur, adulatione præceptorum corrumpuntur, & a magiſtro laudati etiam, quum errant, prava pro rectis amplectuntur; at equus, qui neſcit, pauperemne hominem, an Regem vehat, niſi ex arte regatur, non minùs Regem, non minùs potentem, quàm inopem excutit ſeſſorem, & præſenti pœnâ caſtigat inſcitiam moderatoris; quod dictum declarat, quantum diſcentibus obſit adulatio. Quam cavete, quæſo, Auditores; nam etſi præceptores vobis non blandiantur, nunquam deerit adulator; nam unuſquiſque ſibi aſſentatur, & perſuadet multa ſcire, quæ neſcit; hac autem opinione inflatus nemo poteſt multum proficere in ſtudio litterarum; eſt igitur vana animi elatio, & ſtulta ſui fiducia doctrinæ ſtudioſis devitanda.

[a] Diogenes Laërtius libr. 4. ſegm. 62. in Vitâ Carneadis. [b] Idem Diogenes Laërtius libro 4. ibid. ſegm. 63. & Plutarch. de Garrulitate. [c] Plutarchus ibid. in fine. [d] Valer. Maxim. libr. 8. Aul. Gell. libr. 17. cap. 15. Fulgent. Mythol. libr. 1. & Paul. Manutius in Adag. *Bibe belleborum*. Plin. Natural. Hiſtor. libr. 25. cap. 5. aliter Petronius in Satyrico, Tertullianus de Animâ, Div. Hieronymus Commentar. 1. in Epiſtolam D. Paul. ad Galatas, & Lucian. libr. 2. de Ver. Hiſtor. [e] Plinius libr. 7. cap. 30. Vid. Diſſ. 42. in Cicer. pag. 184. litt. a. [f] Cicer. in Lucullo, ſive Academic. Quæſt. libr. 2. [g] Diogen. Laërt. libr. 4. ſegm. 65. in Vit. Carnead. [h] Plutarch. de Fortun. vel virtut. Alexandri Orat. 1. [i] Apollodor. in Chronicis apud Diogen. Laërtium ibid. [l] Suidas in V. *Καρνεάδης*. & Diog. Laërt. ibid. [m] Diog. Laërt. ibid. ſegm. 66. & Cicer. in Lucull. & Plutarchus ibidem. [n] Plutarch. de Adulatoris, & Amici diſcrimine.

DISSERTATIO LXIV.

De Clitomacho, Æſchine, & Metrodoro.

Veteres ætatem impedimento eſſe perdiſcendis diſciplinis non putabant. Clitomachus quadraginta natus annos, quum Carthagine philoſophiam profiteretur, Athenas ad audiendum Carneadem profectus eſt, quum fortè Romani Carthaginem obſiderent. Cato Græcas litteras ſenex didicit. Socrates in ſenectute Muſicæ, & ſaltandi magiſtris operam dedit. Seneca jam grandior natu ſe totum philoſophiæ dedidit. Æſchines, quum licentiâ nimiâ in Pompejum uteretur, exulare coactus eſt. Mithridates Metrodoro magiſtratum demandavit, a quo nemo poſſet ad Regem appellare. Apud Reges nunquam tuta fuit philoſophia, ut multis exemplis docemur; quare meliùs ſibi conſuluerunt plurimi philoſophi, qui a Regibus accerſiti ad eos proficiſci noluerunt. Sopater, quum Conſtantinus jura populis reddebat, in eodem ſolio dextram partem occupabat; deinde tamen indictâ cauſâ juſſu Imperatoris trucidatus eſt.

QUum Ciceronis locum illuſtrarem, ubi nominat excellenti ingenio, & doctrinâ viros, & ſapientiæ ſtudio memorandos, faciendum eſſe duxi, ut, quæ potui invenire de tantis viris prodita a clariſſimis Auctoribus, exponerem, Auditores. Et ſuperiore quidem ſermone de Car-
1 neade conditore novæ Academiæ diximus;
nunc ad ejus auditorem Clitomachum, quem a Carneade ſucceſſorem ſcholæ relictum eſſe memoravimus, ceteroſque, qui a Tullio nominantur, accedamus. Clitomachus [a] igitur ortus eſt Carthagine, & Asdrubal [b] appellabatur, antequam in Græciam proficiſceretur, philoſophiamque patrio ſermone profitebatur; ex quo conſtat Carthaginienſes, quamvis barbari haberentur, a philoſophiæ ſtudiis non alienos fuiſſe. Poſtea Athenas venit, quod eo tempore arbitror accidiſſe, quo Romani Carthaginem obſederunt; nam a Romanis exciſa carthago eſt anno ab Urbe [c] condita ſexcenteſimo ſecundo; Clitomachus autem Carneadi ſucceſſit anno circiter ſexcenteſimo vigeſimo tertio. Imminentem igitur Patriæ tempeſtatem fugiens in Græciam ſe contolit, quum quadraginta natus eſſet annos; & quum intelligeret, quantum ſapientia Græcorum vinceret ſapientiam Barbarorum, Græcis doctoribus operam dandam cenſuit; nec erubuit Athenis eſſe diſcipulus, qui Carthagine præceptoris muneri ſatisfecerat; ex quo apparuit ve-
rum Iſocratis eſſe dictum, qui affirmat in 2
oratione panegyricâ Athenienſium diſcipulos magiſtros eſſe aliarum civitatum. Nec eum [d] ætas deterruit, quæ multum proceſſerat, quominus ad philoſophiæ ſtudia tanquam adoleſcentulus incumberet; nimirum Priſci [e] non putabant ætatem impedimento ſibi eſſe oportere ad bonas artes perdiſcendas. Cato [f] major ſenex græcas litteras didicit: Socrates [g] autem ſenectâ jam ætate Muſicis operam dedit, & ſaltandi magiſtris; quòd eas artes ad animum componendum non inutiles eſſe arbitraretur: Seneca [h] grandior natu ſe philoſophiæ totum dedidit, nec ullam ætatem ad bonam mentem non cenſuit idoneam; quod ille veterum philoſophorum exemplo didicerat? nam Criton annis jam gravis vel diligentiſſimè Socratem audivit; & [i] Zenonem principem Stoicorom triginta anni, quos exegerat, a philoſopohiæ ſtudio non deterruerunt. His exemplis & Clitoms-
chus Carthaginienſis Græcis philoſophiæ 3
doctoribus ſe reformandum dedit; inter quos quum Carneadem videret excellere, in ejus diſciplinam ſe ſe tradidit, Carneadem diligenter audivit; ab eoque impenſiùs eruditus in philoſophiæ ſtudio ſummam eſt claritudinem conſequutus; neque enim aut laboribus, aut vigiliis unquam pepercit, quò damnum ſerò ſuſcepti ſtudii Grajæ philoſophiæ compenſaret. Quapropter [l] multitudine librorum, quos conſcripſit, & evulgavit, eos ipſos, qui in Græcis litteris ætatem contriverant, ſuperavit; quadringentos [m] quippe dicitur edidiſſe; quibus Carneadis, cujus auditor fuerat, doctrinam, & ſententiam illuſtrabat. In eo fuit illud præcipuum, quod [n] trium ſcita ſectarum tenuit, & habitus eſt in philoſo-

[a] Cicer. in Lucullo, & Diogen. Laërt. libr. 4 ſegm. 67. in Vitâ Clitomach. [b] Diogen. Laërt. ibid. & Plutarch. Orat. 1. de Fortun. Alexandr. [c] T. Livius libr. 29. ex Epitom. L. Flor. Plinius Natural. Hiſtor. libr. 14. cap. 4. Vid. Oroſ. libr. 4. cap. 22. & Eutrop. libr. 4. cap. 4. [d] Diog. Laërt. libr. 4. ſegm. 67. in Vit. Clitomachi. [e] Paul. Manut. in Adag. *Senis mutare linguam*. [f] Valer. Max. libro 8. cap. 7. Cicer. in Caton. majore, vel de Senectute, & in Lucullo circa princ. & Plinius de Vir. Illuſtr. cap. 47. [g] Valer. Max. ibid. Diog. Laërt. libr. 2. ſegm. 32. in Vit. Socratis, Sext. Empiric. libr. 6. adversùs Mathematic. Plato in Menexen. Quintil. Inſtit. Orat. libr. 1. cap. 10. Cicer. in Catone majore, & Suidas in V. Σωκράτης. [h] Juſtus Lipſ. in Vit. Senec. cap. 3. [i] Diog. Laërt. libr. 7. ſegm. 2. in Vit. Zenon. [l] Cic. in Lucull. ſive Academ. Quæſt. l. 2. [m] Diog. Laërt. libr. 4. ſegm. 67. in Vit. Clitomach. [n] Idem Diog. ibid.

loſophiâ,[a] quaſi quidam [b] Herillus triplex, aut [b] Geryon; nam & Academicorum placita, & Stoicorum, Peripateticorumque cognovit. Huic Philon [c] ſucceſſit, quem
4 Tullius [d] audivit; quem nonnulli volunt quartæ [e] Academiæ fuiſſe conditorem, quibus quinque placet academias extitiſſe, qui Antiochum quinctæ fuiſſe auctorem arbitrantur. Tertium [f] Cicero nominat Academiæ novæ propugnatorem Æſchinem; quem haud equidem ſcio, an appellet oratorem [g] Strabo; qui tradit ipſum, quum licentiâ nimiâ in Magnum Pompejum uteretur, coactum exulare. Et ſanè tempus congruit, nec repugnat oratoris appellatio; nam philoſophi eâ tempeſtate a Veterum ſeveritate deſciverant, & interdum magis rhetoris, quàm philoſophi munus fungebantur; ſic & Metrodorus, cujus hoc loco Cicero mentionem facit, eodem Strabone [h] teſte a philoſophiâ deſluxit ad oratoriam facultatem. Manſit autem diu mos, ut philoſophi rhetorum opera a ſe aliena non arbitrarentur; nam & Dionem Chryſoſtomum neſcias, utrum rhetorem, an philoſophum dicas; & orationes Themiſtii habent aliquid ab utraque facultate ductum, & opera Syneſii, & [i] Juliani, qui *παραβάτης* eſt appellatus. Nihil igitur prohibet, quominus Æſchines a Cicerone philoſophus, orator a Strabone nuncupetur; niſi hic ſit Æſchines, quem ſtatuam eſſe,
5 non reperio. Metrodorus autem, de quo Cicero loquitur, non eſt Metrodorus Lampſacenus, qui [l] fuit Epicuri ſodalis, & auditor; quem [m] divinis laudibus in Cœlum vehit Epicurus, & ſapientem appellat; ſed Metrodorus ſcepſius ab urbe Trojæ Scepſi dictus; qui [n] quamquam tenui re familiari locupletem duxit uxorem, ac tandiu Carthagine commoratus eſt, ubi uxoris Patria; deinde in Græciam reverſus amicitiam Mithridatis [o] appetivit, ad ipſumque quum veniſſet, ſummum apud maximum Regem eſt honorem aſſequutus; nam ei demandata eſt juriſdicundi provincia; cujus magiſtratus ea fuit auctoritas, ut ab eo nemo poſſet ad Regem provocare. Sed amicitia Regis non proſperè ceſſit; quum enim malevoli, invidique magnam apud Mithridatem Philoſopho invidiam, odiumque conflarint, ad Tigranem Regem miſſus orator a Mithridate deſcivit; coactus autem, quamvis reluctaretur, & repugnaret, ad eum redire ſive dolo Regis, ut maximè credibile eſt, ſive morbo abſumptus interiit. Quo exemplo admonemur, apud Reges nunquam tutam 6
fuiſſe philoſophiam, cujus rei multa ſunt documenta; nam & Calliſthenes Ariſtotelis [p] auditor, quum Alexandri Magni benevolentiâ aliquandiu floruiſſet, ad extremum offendit, & ab eodem Alexandro e medio ſublatus eſt; & Platoni non expedivit ad Dionyſium tyrannum navigaſſe; nam quamvis [q] initio Dionyſius neminem haberet Platone cariorem, neminem pluris faceret; poſtremò nihil eorum, quorum cauſâ in Siciliam venerat, eſt aſſequutus; & ſi cadit in Sapientem injuria, injurioſè tractatus diſceſſit. Senecæ verò nihil opes profuerunt, quas benevolentiâ Neronis congeſſerat; quippe ejusdem Neronis, quem inſtituerat, juſſu eſt interfectus. Eunapius [r] Sardianus memoriæ prodidit Sopatrum quendam philoſophum nobilem inprimis Conſtantini Cæſaris gratiâ tantopere floruiſſe, ut quum Imperator jura populis redditurus conſideret, Sopater in eodem ſolio dextram partem occuparet; ſed brevi invidiæ procellam hominem perculiſſe, & indictâ cauſâ juſſu Imperatoris eſſe trucidatum; raroque prorſus in aulâ felix fuit philoſophia; quia philoſophus eſt amicus veritatis, in aulâ mendacium floret, & regnat. Quapropter laudandi philoſophi, qui a magnis Regibus accerſiti ad eos 7
proficiſci recuſarunt; Socrates, qui ad Archelaum [ſ] Macedoniæ Regem, Heraclitus, qui ad [t] Darium Hyſtaſpis filium, Zeno, qui [u] ad Antigonum, quamvis ampliſſimis conditionibus invitati, venire noluerunt. Sed ut ad Metrodorum referatur oratio, Carthaginienſis uxor, & amicitia Regis Mithri-

a Servius ad libr. 6. Æneid. Virgil. verſ. *Gorgones, harpyiaque, & forma tricorporis umbra* b Palæphat. de Incredibilib. cap. 25. Hyginus fab. 30. & fab. 151. & Serv. ad libr. 6. Æneid. Virgil. v. *Gorgones harpyiaque, & forma tritorporis umbra*, & ad libr. 7. v. *Gyrgone extincto &c.* Æſchyl. in Agamemn. Juſtinus libr. 44. & Diodor. Sicul. libr. 4. Biblioth. Hiſtor. c Cicero in Lucullo, & Numenios apud Euſebium libr. 14. de Præparat. Evangel. d Cic. in Bruto. e Numenius apud Euſebium libr. 14. de Præparat. Evangel. & Sextus Empiric. libr. 1. cap. 33. Pyrrhoo. Hypoth. f Cicero de Orator. libr. 1. g Strabo libr. 14. de Joniâ. h Idem Strabo libr. 13. de Troad. i Suidas in Voc. Ἰουλιανός. l Strabo libr. 13. ibid. & Cicer. libr. 2. de Finibus Diogenes Laërtius libr. 10. ſegm. 24. in Vit. Epicuri, & Cornelius Celſus libr. 3. cap. 21. m Diogenes Laërtius ibidem ſegm. 23. n Strabo libro 13. de Troad. o Idem Strab. ibidem. p Plutarch. in Vitâ Alexandri, & Arrianus de Expeditione Alexandri libr. 2. q Diogenes Laërtius in Vit. Platonis libr. 3. ſegm. 21. Plin. libr. 7. cap. 30. & Ælian. Var. Hiſtor. libr. 4. cap. 18. r Eunapius Sardianus in Vitis Sophiſtar. ſ Senec. de Beneficiis libr. 5. cap. 6. Ariſtotel. Rhetoric. libro 2. cap. 23. & Diogen. Laërtius libr. 2. ſegm. 25. in Vit. Socratis. t Diogenes Laërtius libr. 9. ſegm. 12. in Vit. Heracliti, & Clem. Alexandr. Strom. libr. 1. u Diogen. Laërt. libr. 7. ſegm. 7. in Vit. Zenonis.

thridatis facit, ut credam hunc eum eſſe Metrodorum ſcepſium, quem Plinius [a] tradit ab odio Romanorum nomen inveniſſe; qui ſcripſit Volſinios urbem inprimis Etruriæ nobilem ob duo ſignorum millia a Romanis everſam.

DISSERTATIO LXV.

De Mneſarcho, Panætio, & Critolao.

Diogenes Laërtius Zenonis Eleatæ peculiare fuiſſe tradit, quòd raró Athenas commigrarit. Ille *excellentiam notat, ut multis Auctorum locis oſtenditur. Cicero imitatus eſt Panætii libros de Officiis. Venerem ab Apelle inchoatam nemo abſolvere eſt auſus. Panætius cenſuit cometarum non eſſe verum ignem.*

QUum Athenæ princeps Græciæ civitas, & altrix omnium diſciplinarum philoſophiam vel invenerint, vel [b] ab aliis inventam excoluerint, foverint, educarint, nunquam deſtiterunt uberem philoſophorum ferre proventum, vel in aliis urbibus natos ad ſe philoſophos invitare, & invitatos augere ſapientiâ, & gloriâ, &
1 cognitione rerum plurimarum. Quæ res effecit, ut admodum pauci philoſophiæ ſtudiis præſtiterint, qui non Athenas repudiatâ Patriâ Patriam ſibi delegerint; quapropter in Zenonis Eleatæ vitâ [c] Diogenes Laërtius tradit id fuiſſe Philoſopho peculiare, quod Athenas raró commigrarit; nec in eâ urbe domicilium collocarit, ſed Eleæ, ubi natus fuerat, ætatem exegerit. Non enim ſolùm clarorum virorum, atque magnorum monumenta, quæ ibi frequentiſſima viſebantur, non ſolùm inclytæ famâ urbis, non ſolùm celeberrima gymnaſia, quæ doctiſſimorum hominum vocibus perſonabant, ſapientiæ ſtudioſos alliciebant; ſed etiam, ut Lucianus in Nigrino teſtatur, Athenienſium ingenia, quæ faſtum oderant, quæ luxum aſpernabantur, quæ paupertatem nemini probro eſſe ducebant oportere; quæ ſi quid perperam factum animadverterent, urbanè, non acerbè reprehenderent, & facetiſſimis dictis caſtigarent; mores præterea civitatis non alieni a philoſophiâ, ſobrii, temperati, & omni fuco carentes; communis omnibus libertas, altiſſimum otium, & quies nullo tumultu interrupta ad ejus urbis amorem litteratos homines, & præcipuè philoſophiæ cupidos excitabant. Quocirca Athenis magni philoſophorum greges verſabantur; quod cum ex multis intelligi poteſt, tum ex loco Ciceronis, quem ſuſcepimus illuſtrandum; quot enim Cicero nominat non mediocres [d], ſed pæne ſummos philoſophos, qui eadem ætate Athenis floruerunt? de quibus dicere cœpimus, Auditores; & de Carneade, Æſchine, Clitomacho, Metrodoro ſermonibus, quos proximè habuimus, verba fecimus; nunc ad reliquos accedemus. Proximum his, de quibus loquu- 2
ti ſumus, Cicero Mneſarchum nominat, quem auditorem fuiſſe Panætii tradit, cujus philoſophi nomen eſt obſcurius; neque enim de eo quidquam legi, niſi apud Ciceronem, qui quarto libro Academicarum quæſtionum Mneſarchum fuiſſe indicat philoſophum non vulgarem, ſed nobilem, inprimiſque memorandum; & certè, ſi diſcipuli doctrina ex magiſtri ſcientiâ debet æſtimari, Mneſarchum fuiſſe philoſophum ſummum poſſumus arbitrari. Nam audivit Panætium, quem Dii boni! quem Cicero [e] prope principem judicat Stoicorum; qui locus Ciceronis huic affert noſtro lucem; apparet enim, cur hîc Cicero dicat Panætii illius, illius videlicet eximii, inclyti, principis philoſophi. Nam *ille* excellentiam notat; ſic Virgilius [f] ait:

En hujus, nate, auſpiciis illa inclyta Roma;

& alio in [g] loco:

..... tu Maximus ille es,
Unus qui nobis cunctando reſtituis rem;

& [h] alibi;

Tu ne ille Æneas, quem Dardanio Anchiſæ
Alma Venus phrygii genuit Simoëntis ad undā

Et [i] Arnobius: *Plato ille divinus multa ſanctè, pieque doctus.* Sed & apud Græcos eandem vim ἐκεῖνος habet; Lucianus in ſomnio: *ἀπὸ γὰρ τῶν τοιούτων ὁρμώμενος ὁ Φειδίας ἐκεῖνος ἔδειξε τὸν Δία, ϗ Πολύκλειτος τὴν Ἥραν εἰργάσατο*: hoc eſt: *ab his initiis profectus Phidias ille Jovem fecit, & Junonem Polycletus.* Is autem [l] Panætius natus eſt Rhodi
in urbe nobili, & doctorum hominum in- 3
geniis [m] celebratâ; habuitque Antipatrum Stoicorum præceptorem, ob eamque cauſam Stoicorum [n] ſententias probavit; ſed eorum in differendo ſpinas, acerbitatemque [o] ſententiarum vitavit; & Platonis, Ariſto-

[a] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 34. cap. 7. [b] Diogenes Laërtius in Procemio. [c] Idem Diogen. libr. 9. ſegm. 28. in Vit. Zenonis Eleatæ. [d] Cicer. libr. 1. de Oratore. [e] Idem Cic. Academ. Quæſt. libr. 2. [f] Virgil. Æneid. libr. 6. [g] Idem Æneid. libr. 6. [h] Idem Virgil. Æn. libr. 1. [i] Arnobius adverſ. Gentes. [l] Strabo libr. 14. de Rhodo, & Suidas in V. Παναίτιος. [m] Strabo libr. 14. ibid. [n] Cicer. in Lucullo, ſive Academic. Quæſt. libr. 2. [o] Idem de Finib. libr. 4. in fine.

riſtotelis, & Theophraſti ornamenta dicendi eſt ſummâ cum laude conſectatus; amicitiâ [a] floruit Scipionis Africani, cui fuiſſe intimus fertur. Quapropter [b] in illâ nobili legatione, qua ad res Regum inſpiciendas miſſus eſt Africanus, unum habuit comitem Panætium philoſophum, cujus ille conſilio plurimum utebatur; Suidas [c] etiam auditorem fuiſſe Panætii tradit Africanum, & ab eo præcepta ſapientiæ accepiſſe; Poſidonius [d] magno vir ingenio, & ſapientiâ ſingulari ejuſdem diſciplinâ eſt inſtitutus. Et hi quidem nobiles auditores, libri
4 verò multi, ſed egregii, quos de officiis conſcripſit; quos [e] Tullius eſt imitatus, qui tamen imperfectos ab eo relictos arbitratur; & Poſidonii [f] dictum refert, qui ajebat, quemadmodum nemo eſſet inventus, qui Venerem ab Apelle inchoatam auderet abſolvere, quum ab auctore extremam manum non accepiſſet; ita neminem repertum, qui a Panætio locum relictum explere tentaret, propter operis excellentiam. Hujus philoſophi Seneca [g] memorabile dictum refert; quum adoleſcetulus ab eo quæreret, an ſapiens eſſet amaturus; de ſapiente reſpondit Panætius, videbimus; mihi, & tibi, qui longè abſumus a ſapiente, non committendum, ut incidamus in rem commotam, alteri emancipatam, vilem ſibi. Idem [h] Seneca Panætium cenſuiſſe teſtatur non eſſe verum ignem eum, qui
5 in cometis cernitur; ſed quandam ſpeciem ignis oculos noſtros falsâ imagine decipientem; ejuſdem Clemens [i] Alexandrinus refert de ſummo bono ſententiam; quod eſſe Panætius voluit vivere ſecundùm appetitiones nobis a naturâ datas; quæ definitio ſummi boni declarat, quid ſit apud Stoicos [l] vivere ſecundùm naturam, quod illi ſtatuunt eſſe finem bonorum. Atque hæc de Panætio ſatis fuerit delibaſſe; ex quibus perſpicere poſſitis, Auditores, & quis Panætius fuerit; & cur a Cicerone cum inſigni prædicatione nominetur; reliqui duo, quorum [m] Cicero mentionem facit, ſunt Critolaus, & Diodorus. Crito-
6 laus [n] fuit is, quem ſupra ab Athenienſibus legatum miſſum memoravimus; ab Ariſtotele quinctus Peripato præfuit. Nam Ariſtoteli [o] Theophraſtus, Theophraſto ſutem Strato, Stratoni Lycon, Lyconi ſucceſſit Critolaus; qui, ſicut ceteri Peripatetici, in externis fortunæ, & corporis, & internis animi bonis felicitatem ſitam eſſe voluit; ſed [p] tantum ſtatuit eſſe in virtute momentum ad bene, beateque vivendum; ut ſi bona fingamus appendi, & in alterâ libræ lance divitias, & honores, & potentiam, & reliqua fortunæ bona, & pulchritudinem, & agilitatem, & robur corporis, & valetudinem collocari, in alterâ virtutem, eam ita præponderaturam, ut maria, & terram inſuper depreſſura videatur; huic ſententiæ congruenter ſummum bonum vitæ perfectionem ſecundùm naturam fluentis definivit.

DISSERTATIO LXVI.

De Diodoro, & Aſclepiade medico.

Diodorus dialecticus pudore non ſolutæ proximus quæſtionis interiit: quo argumento motum negaret. Aſclepiades ſponſionem cum fortunâ fecit, ſe omnis expertem morbi victurum; omnium Medicorum placita repudiavit; ambulationes, geſtationeſque, & corporis frictiones in morbis approbavit; ſuſpendit lectulos, quorum jactatu ſomnos ægrotis alliceret; damnavit medicatas potiones, & vomitiones, quibus tunc frequenter utebantur.

Etſi vereor, Auditores, ne longiùs, quàm neceſſe eſt, ab argumento videar evagari; tamen, quia & ad audientium voluptatem, & ad Ciceronis lucem putavi pertinere, de claris viris dicere, qui a Tullio [q] nominantur hoc loco, faciendum eſſe duxi, ut quæcumque de his a magnis Auctoribus memorantur, colligerem. Quæ commemoratio licèt non ſit injucunda, tamen perſtringit animum quodam ſenſu doloris; quum cogito vix memoriam extare tot præſtantium virorum, qui ſæculis priſcis, & ſapientiâ ſummâ, & incredibili in ſtudiis gloriâ

[a] Cicero de Finibus libr. 4. & Tuſculanar. Quæſt. libr. 1. [b] Idem in Lucullo, ſive Academ. Quæſt. libr. 2. paulo poſt princip. & Plutarch. in Apophthegmat. Scipionis, & libr. qui inſcribitur Philoſophandum eſſe cum Principibus. [c] Suid. in V. Παναίτιος. [d] Idem Suid. in V. Ποσειδώνιος, & Cicer. de Offic. libr. 3. [e] Cicer. de Offic. libr. 1. & 3. circa princ. & Lactant. Firmian. de vero cultu libr. 6. cap. 5. [f] Cic. de Offic. libr. 3. circa princip. [g] Senec. Epiſtol. 116. [h] Senec. Quæſt. Natural. libr. 7. cap. 30. [i] Clemens Alexandr. Str. libr. 2. [l] Cicer. de Officiis libr. 3. [m] Cicero de Orator. libr. 1. [n] Cicer. de Orator. libr. 2. Aul. Gell. libr. 17. cap. 21. in fine, Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 5. & Diſsert. 42. in Ciceron. num. 4. [o] Plutarch. de Exil. & Clem. Alex. Strom. libr. 1. [p] Cicer. Tuſculan. Quæſt. libr. 5. [q] Cicer. de Oratore libr. 2.

riâ floruerunt. En cur putemus nomen no-
ſtrum fore ſempiternum; quum videamus
tot doctiſſimos homines, qui ſuâ ætate prin-
cipem in litteris locum occupabant, in iiſ-
dem tenebris vetuſtatis latere, quibus im-
peritos; nec eorum ſcripta ſolùm, ſed e-
tiam nomen pæne intercidiſſe; quis enim
eorum, quos Cicero nominat, tanquam
ſummos viros, non, ut Horatii [a] verbis u-
tar,

..... *illacrimabilis*
Urgetur, ignotuſque longâ
Nocte? ......

Quo mihi promptior venia de iis pauca di-
centi; neque enim apud Auctores multa
reperiuntur, & omnia ingenii monumenta,
quæ reliquerunt, injuria temporum delevit;
quod Reipublicæ litterariæ damnum quis
non maximum eſſe fateatur? Et ceterarum
quidem facultatum utcumque ferenda jactu-
ra eſt; philoſophiæ verò, quæ magiſtra vitæ
eſt, lux veritatis, Regina omnium diſcipli-
narum, damno non poſſum, Auditores, non
commoveri. Neque enim ſolùm philoſo-
phorum, quorum Cicero mentionem facit,
monumenta deſidero; ſed eorum memoriâ
admonitus animus recordatur, quàm mul-
ta philoſophorum opera perierint, quàm
pauca ad nos pervenerint. Et miramur phi-
loſophiam parum profeciſſe, quum, quid-
quid tot ſæculis inventum, cogitatum eſt
ab eruditiſſimis viris, diuturnitas tempo-
rum, & inſcitia hominum obliterarit? &
philoſophia, quæ jam caneſcere, & matu-
ritatem aſſequi debuiſſet, adhuc infans eſ-
ſe videatur? ſed nos ad inceptum reverta-
2 mur. Alter Peripateticus, qui a Cicerone
recenſetur, eſt [b] Diodorus, non ille diale-
cticus, qui, ut Sextus Empiricus [c] teſtatur,
eſſe in rerum naturâ motum negabat; quòd
quidquid movetur, nec in eo, in quo eſt,
nec in eo, in quo non eſt, moveretur;
quem Callimachus [d] mordaciſſimis verſi-
bus eſt inſectatus, qui [e] Cronus a Ptolemæo
Sotere dictus eſt; quem ferunt [f] interiiſſe
pudore non ſolutæ protinus quæſtionis;
verùm alius, qui ſucceſſit [g] Critolao; is ul-
timum expetendorum ſtatuit eſſe expertem
moleſtiæ cum honeſtate vitam [h] ducere. Hi
a [i] Cicerone philoſophi nominantur, qui
quoniam noti vulgo non ſunt, quia, quæ
ediderunt, ingenii monumenta non ex-
tant, erant a nobis cum curâ dicendi. No-
minat, etiam [l] Cicero Aſclepiadem medi-
cum, & affirmat ceteros eloquentiâ præ- 3
ſtitiſſe; nec id ſanè mirum, nam antequam
medicinam profiteretur, eloquentiæ ludum
dicitur [m] habuiſſe; hunc oratione torrenti,
& rapidâ totum Orbem in ſe circumegiſſe
Plinius [n] tradit. Patria [o] viro Pruſa no-
bile Bithyniæ oppidum, ut [p] Strabo ſcri-
ptum reliquit; artis tantâ fiduciâ, ut ſpon-
ſionem [q] cum fortunâ fecerit, ne Medicus
unquam crederetur, niſi ætatem omnis
expertem morbi exegiſſet; & contigit viro
inoffenſa valetudo, extinctuſque eſt extre-
mâ ſenectute [r] ſcalarum lapſu; ars verò
tanta, ut [ſ] hominem, qui jam efferebatur,
quum vidiſſet, & vivere certis ſignis com-
periſſet, referri juſſerit, & relatum ſanave-
rit. Qua [t] famâ Mithridates Ponti Rex
potentiſſimus, & medicinæ haudquaquam 4
ignarus, compulſus Aſclepiadem miſſis
legatis acceſſivit; ſed imitatus eſt vir ma-
gnus ejus artis principem [u] Hippocratem;
qui quum ab Artaxerxe opulentiſſimo Re-
ge Perſarum, ut ad ſe veniret, invitaretur,
magno animo magni Regis promiſſa repu-
diavit, iramque contempſit repulsâ jam ex-
ardeſcentis, & minitantis extrema viro,
& Græcis univerſis. Sed ut Hippocratis
factum Aſclepiades eſt æmulatus, ita con-
ditâ novâ ſectâ ab auctoritate, & ſententiâ
dicitur deſciviſſe, & omnium Medicorum
placita repudiaſſe, totamque medicinam ad
quinque res præcipuè [x] revocaſſe; abſti-
nentiam cibi, atque vini, & ambulationes,
geſtationeſque [y], & corporis frictiones;
& frigidâ [z] ægrotis dandâ blanditum eſſe
eorum cupiditati, & ſimul morbos allevaſ-
ſe; damnaſſe medicatas potiones, vomi-
tioneſque, quibus [a] eo tempore Medici ad
morbos curandos frequentibus utebantur,
& invalidis cruciamenta detraxiſſe; ut in
anginæ morbo, quem immiſſo in fauces
organo curabant; ſuſpendiſſe [b] lectulos,
quorum jactatu ſomnos alliceret, & mor-
bis mederetur, balneiſque etiam juviſse la- 5
borantes, aut ſaltem oblectaſse. Ideo Cor-
nelius Celſus teſtatur eſse nonnullos, qui
me-

[a] Horatius libr 4. Od. 9. ad Lollium. [b] Strabo li-
br. 14. de Jaſso, & libr. 17. circa finem, Clemens
Alexandrin. Stromat. libr. 4. Aul. Gell. libro 11.
cap. 12 & Diogen. Laërtius libr. 2. ſegm. 111. in
Vit. Diodori. [c] Sextus Empiricus adverſ. Ma-
thematic. [d] Callimachus apud Diogenem Laërt.
libr. 2. ſegm. 111 in Vit. Diodori, & apud Sext.
Empiric. adverſ. Mathematic. libr. 1. [e] Diogen.
Laërtius ibid. [f] Idem Diogen. ibid. & Plin. libro
7. cap. 53. [g] Clemens Alexandrin. Stromat. l. 1.
[h] Idem Stromat. libr. 2. & Cicer. de Finibus libr.
5. [i] Cicero de Oratore libr. 1. [l] Idem Cicer. de
Orator. ibid. [m] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 26.
cap. 3. [n] Idem Plinius ibid. [o] Idem Plinius libr.
7. cap. 37. & Suidas in V. Ἀσκληπιάδης. [p] Stra-
bo libr. 12. de Phrygiâ. [q] Plinius Natural. Hiſt.
libr. 7. cap. 37. [r] Idem ibid. [ſ] Idem Plin. ibid.
& libr. 26. cap. 3. [t] Plinius ibid. [u] Suidas in V.
Ἱπποκράτης. [x] Plinius libr. 26. cap. 3. Natural.
Hiſtor. [y] Cornel. Celſus de Medicin. libr. 2. cap.
13. [z] Idem Corn. Celſ. libr. 4. cap. 19. [a] Plin.
libr. 26. cap. 3. Natural. Hiſtor. [b] Idem Plinius
ibidem.

medendi rationem ab Aſclepiade repertam
affirment eſſe nimis diſſolutam, & ægro-
torum voluptatibus indulgere, quos ille ta-
men confutat; quum dicat initio quidem
morborum Aſclepiadem [a] languentes ine-
diâ, & ſiti exercuiſſe; adeo ut nonnullis plu-
rimorum dierum abſtinentiam a cibo im-
peraret; procedente autem tempore, quum
jam inediâ morbum fregiſſet, fuiſſe remiſ-
ſiorem, & ægris aliquantulum indulſiſſe.
6 Idem [b] tradit ipſum de frictione diligen-
tiſſimè omnium perſcripſiſſe; nec aliquid
tamen invenire potuiſſe, quod non maxi-
mus Auctor Hippocrates paucis verbis ab-
ſolverit; qui frictione, ſi ſit vehemens, du-
rari corpus, ſin autem lenis, molliri con-
firmavit. Hæc autem de viro tradere non
alienum eſſe duxi, quia Cicero [c] viciſſe
ceteros Medicos eloquentiâ tradit; ex his
autem, quæ in medendi ratione mutavit,
apparet, quantâ dicendi arte opus fuerit il-
li, ut aliorum Medicorum bene conſtitu-
tam, & vetuſtate corroboratam diſciplinam
labefactaret, & hominibus perſuaderet; ut
in re tanti momenti ſe potiùs, quàm tot
antiquos Medicos auctoritate jam invetera-
tâ, & ſcientiâ rerum clariſſimos, ducem
ſequerentur.

DISSERTATIO LXVII.

De quibusdam ætatibus, quæ ingeniorum proventu floruerunt.

Falſum eſt Mundum continuò in deterius ferri; licèt hæc ſit vetus opinio. Eadem ferè ætate innumeri philoſophi, & poëtæ floruerunt. Omnes Hiſtorici celebres in Latio intra octoginta annos extiterunt; ſicut Ciceronis ævo omnes oratores. Poſt Auguſti Imperium tam Romæ, quàm in Græciâ litteræ obſoleverunt. Xenophanem olympiade quadrageſimâ natum uſque ad Darii, & Cyri tempora vitam produxiſſe refert Clemens Alexandrinus; ſed veriùs Diogenes Laërtius, & Euſebius circa olympiadem ſexageſimam volunt floruiſſe.

VEtus opinio eſt, & [d] querela
nonnullorum effetam eſſe na-
turam, & omnia in [e] pejus rue-
re, retroque ſublapſa ferri
Mundi vitio jam ſeneſcentis.
Idcirco, & [f] Homerus queritur humanæ 1
ſtaturæ modum fieri in dies contractiorem,
& plures deteriores, paucos parentibus
eſſe meliores; & Columella [g] rei ruſticæ
ſcriptor inſignis refert multos in eâ ſen-
tentiâ fuiſſe ipſum jam ſolum effetum, jam
vetuſtate non poſſe eadem copiâ, qua pri-
ſcis temporibus alimenta Mortalibus mini-
ſtrare. Sed præcipuè hominum ingenia
quotidie decreſcere quidam arbitrantur; nec
eandem in nobis eſſe mentis aciem, idem a-
cumen ingenii, eandem ſagacitatem, quæ in
Antiquis fuit. Quam ſententiam falſam in-
primis exiſtimo; nam, ſi caſu Mundus re-
geretur, & ſuis, non divini Conditoris viri-
bus rerum natura niteretur, putarem ſenio
poſſe laborare, poſſe paulatim priſtinum ro-
bur, & virtutem amittere; ſed quum im-
menſa vis æterni procreatoris, quæ nun-
quam defatigatur, nunquam conſeneſcit,
nunquam languet, omnibus Univerſi mem-
bris infundatur, omnia penetret, & regat,
& adminiſtret, ſuppediterque naturæ vires
procreandi, & alendi procreata; cur cre-
damus nobis eam maligniùs, quàm Priſcis
velle conſultum; nec poſſe Mundum pri-
ſtinum ſtatum obtinere, quum ejuſdem
Rectoris benignitate foveatur? ſicut idem
exemplar eſt, quod fingit, & format om-
nia; ita omnia tam perfecta, quàm initio
fuerunt, procreantur. Quæ quum ita ſe 2
habeant, Auditores, mihi recenſenti vi-

[a] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 26. cap. 3. [b] Cornelius Celſus libr. 2. de Medicinâ cap. 13. [c] Cicero de Orat. libr. 1. [d] Senec. Epiſt. 97. [e] Virgil. Georgic. libr. 1. [f] Homer. in Odyſs. libr. 2. verſ. 276. [g] Columell. de Ruſtic. libr. 1. in Præfatione.

forum multitudinem, qui ætate Craſſi oratoris floruerunt, quorum exiguam partem Cicero [a] nominat hoc loco, quem illuſtramus, mirari ſubit, quid ſit, quod nonnulla ſæcula tot viros doctrinâ ſingulari, & incredibili ingenio extulerunt; alia verò quaſi ingeniurum effeta proventu, vix unum, aut alterum præſtantem ſcriptorem genuerunt. Nonne id anſam præbet ſuſpicandi mutari Mundum, & ſi non conſeneſcat, modò tamen elangueſcere, modò vires reſumere? & tamen experimenta rerum docent non eandem ſemper eſſe ingeniorum præſtantium copiam, ſed alia ſæcula aliis eſſe feliciora. Qua tempeſtate Mileſius
3 Thales philoſophiæ naturalis [b], ut ita dicam, fores aperuerat, in ejus adyta [c] Pythagoras penetravit; huic [d] ætate par Mileſius Anaximander inferior ſcientiâ rerum, & nominis claritate ſæculum illud inprimis illuſtravit; illuſtravit & [e] Pherecydes, cujus Pythagoram ferunt auditorem extitiſſe; illuſtrarunt omnes Pythagoræ præceptores, qui multi, nec ignobiles fuiſſe [f] dicuntur; & Xenophanes auctor Eleaticæ [g] philoſophiæ; quem Apollodorus apud Clementem [h] Alexandrinum refert circa olympiadem quadrageſimam natum uſque ad Darii Regis, & Cyri tempora vitam produxiſſe; quamquam [i] Diogenes Laërtius, & Euſebius [l] fortaſſe verius circa olympiadem ſexageſimam volunt floruiſſe, & eodem omnino tempore, quo Pythagoras vixit, philoſophiæ ſtudia celebraſſe. Nec Xenophanis auditor [m] Parmenides longè abfuit ab ætate Pythagoræ; nec ille grex Pythagoreorum, qui Italiam præclariſſimis & inſtitutis, & legibus, & eruditione mirâ, & gloriâ decoravit; tantamque ætas illa, quæ naſcentem philoſophiam vidit, & prima philoſophi [n] nomen audivit, multitudinem philoſophorum tulit; ut tria genera philoſophiæ, quæ ſunt omnes ferè complexa philoſophos, ipſi debeantur; nam & Jonica philoſophia eo tempore [o] auctore Thalete Mileſio, & Italica Pythagora, & Eleatica Xenophane repertore prolata eſt.
Jam poëtas [p] Hipponactem mordaciſſimi car- 4
minis [q] inventorem, Anacreontem [r] ſuaviſſimi, Æſchylum [ſ] graviſſimi celebravit; celebravit & [t] Pindarum Lyricorum principem, & [u] Bacchylidem aliquanto juniorem Pindaro. Nec Simonidis [x] muſa non eandem ætatem illuſtravit, nec Theognidis inclyta nobiliſſimis carminibus ſapientia; ſiquidem Theognis olympiade quinquageſima octavâ [y] dicitur floruiſſe. Quid Socratis ætas, quot viros tulit in ſuâ facultate principes? tulit [z] Hippocratem quaſi quoddam medicinæ numen: tulit Democritum, quem neceſſe eſt Socratis ætatem attigiſſe, quum Democriti [a] pater Xerxem hoſpitio exceperit: tulit [b] Periclem, & ejus præceptorem [c] Anaxagoram, & Archelaum magiſtrum [d] Socratis, & [e] Euripidem, & Sophoclem [f] principes tragicorum poëtarum, & Ariſtophanem [g] mediæ comœdiæ [h] lumen, & [i] Protagoram,
&

---

a Cicero de Oratore libr. 1. b Diogenes Laërtius libr. 1. ſegm. 24. in Vit. Thalet Cyrillus contra Julianum libr. 1. Simplic. ad libr. 1. Phyſic. Ariſtotel. text. 6. Cicero de Naturâ Deorum libr. 1. Lactantius Firmian. libr. 3. de Falsâ Sapient. cap. 14. & Origenes in Philoſophumenis. c De ætate Pythagoræ Vid. Diogen. Laërtium libr. 8. ſegm. 45. in Vit. Pythagor. Cyrill. ibidem, & Aul. Gell. libr. 17. cap. 21. d Idem Diog. Laërt. in Prooemio ſegm. 13 e Cicero de Divinat. libr. 1. Plin. libr. 2. cap. 79. Diogen. Laërtius ibid. & libr. 1. ſegm. 118 & 122. in Vit. Pherecydis, Lactantius Firmian. libr. 7. cap. 8. de Divino Præmio, Jamblichus in Vit. Pythagoræ, Div. Auguſtinus Epiſt. 3 ad Voluſianum, Clemens Alexandrin. Strom. libr. 1. f Diogenes Laërtius in Vit. Pythag. libr. 8 ſegm. 2. Apulejus in Florid. libr. 2 & Porphyrius in Vit. Pythagor. g Clemens Alexandr. Stromat. libr. 1. h Apollodor apud Clementem Alexandrin. ibid. i Diogen. Laërt. libr 9 ſegm. 20. in Vit. Xenophanis. l Euſebius in Chronic. Vid. etiam Sextum Empiric advers. Mathem. Athen. libr. 2. & Origen. in Philoſophumen. m Diogen. Laërtius libr. 9. ſegm. 23. Vid. Suid. in V. Ζήνων. n Cicero Tuſculan. Quæſt. libr. 5. Diog. Laërt. in Proœmio, Clemens Alexandrinus Stromat. libro 1. Quintilianus libr. 12. cap. 1. Inſtit. Orator. & Lactantius Firmianus libr. 3. de Falsâ Sapient. cap 14. o Diogenes Laërtius ibid. & Clem. Alexandrin ibid. & Div. Auguſtinus de Civitat. Dei libr. 8. cap. 11. p Plinius libr. 36. cap. 5. q Clemens Alexandrin. Stromat. libr. 1. r Suidas in V. Ἀνακρέων, & Euſebius in Chronico. ſ Euſebius ibid. Aul. Gell. libr. 17. cap. 21. aliter Suidas in V. Αἰσχύλος. ſed V. Iſ. Caſaubonum in Libello de Satyric Poëſi libr. 1. cap. 5. Meurſium de Archont. libr. 2. cap. 2. & Samuel. Petit. Miſcellan. libr. 3. cap. 14. t Suid. in V. Πίνδαρος, & Euſebius in Chronico. u Idem Euſebius ibid. x Suidas in V. Σιμωνίδης. y Idem Euſebius in Chronico. z Soranus in Vit. Hippocratis. a Valerius Maximus libr. 8. cap. 7. & Diogenes Laërtius libro 9. ſegm. 34. in Vit. Democriti. b Thucydides Hiſtor. libr. 2. & Plutarchus in Vit. Periclis. c Vid. Diſſertat. 41. in Ciceron. num. 5. Diogenes Laërtius libr. 2. ſegm. 12. in Vit. Anaxagoræ, & Lucianus in Timone. d Cicero Tuſcul. Quæſtion. libr. 5. e Thomas Magiſter in Vit. Euripidis, Suidas in Voc. Εὐριπίδης, Diogenes Laërtius libr. 2. in Vit. Socr. ſegm. 44. & A. Gell. libr. 17. cap. 21. f A. Gell. ibid. g Euſeb. in Chronico, Vid. etiam Gerard. Jo: Voſs. de Veterum Poëtarum temporibus libr. 1. cap 6. aliter Suidas in V. Ἀριστοφάνης. h Vetus Ariſtophanis Scholiaſt. in Prolegomenis. i Diogenes Laërt. libr. 9. ſegm. 56. in Vit. Protagoræ, & Suid. in V. Πρωταγόρας.

Digitized by Google

& Hippiam[a], & Gorgiam[a] Leontinum, & Prodicum[b] Chium, & Herodotum[c] hiſtoriæ patrem, & Thucydidem eminentiſſimum rerum geſtarum conditorem, & Metonem[d] Aſtronomum, qui[e] Solſtitium obſervavit. Quæ verò ætas conſequuta
5 eſt, quidquid in oratoriâ facultate, aut in philoſophiæ ſtudio mirandum videtur, extulit. Poſt Platonis, & Ariſtotelis, & Theophraſti capacem rerum naturæ mentem degeneravit Græcia; nec multis ætatibus ullum ferè admiratione dignum ingenium procreavit. Idem accidit Latio; pauciſſimæ fuerunt ætates, quæ magnorum virorum ingeniis illuminarentur. Vellejus[f] Paterculus notat, quidquid in hiſtoriâ latinâ opponere inſolenti Græciæ poſſumus, intra octoginta annos extitiſſe; omnes oratores, quorum eloquentiam admireris, Ciceronis ævo floruiſſe; certè illa tempora, quæ fuerunt extrema Reipublicæ jam ſeneſcenti, & morienti libertati, & intra principatus ornatiſſimis ingeniis referta viguerunt, poſt Imperium Auguſti, qui toto[g] Orbe terrarum pace conſtitutâ etiam pacis artes aluit, auxit, ornavit, litteræ tam Romæ, quàm in Græciâ obſoleverunt; nec Tiberii, Claudiique, & Neronis, & eorum, qui conſequuti ſunt, principum tempora magnopere doctrinæ laude cenſentur; ut illa ingeniorum lumina, quæ Auguſti principatum illuſtrarunt, libertatis extinctæ reliquiæ quædam, & quaſi ſcintillæ fuiſſe videantur.

DISSERTATIO LXVIII.

Qua quæritur, cur aliis ætatibus fuerit ſumma paucitas hominum doctorum, aliis autem ſumma multitudo.

Manilius Senator cunctis diſciplinis nullo doctore nobilis extitit. Hipparchus vernum æquinoctium anno ab Urbe conditâ ſexcenteſimo vigeſimo ſexto obſervavit. Tiberii, Caiique, Claudii, ac Neronis ætate litteræ pæne extinctæ ſunt. Trajano verò, & Antoninis imperantibus revixerunt; diverſitatis autem cauſa fuit Principum in litteras amor, vel odium. Caligula de abolendis Homeri carminibus, & Virgilii, & Livii imaginibus tollendis cogitavit. Nero Lucanum, & Senecam extinxit, & Petronium Arbitrum ad necem ſibi conſciſcendam impulit.

QUum Ciceronis[h] locum, Auditores, explicarem, ubi Craſſus quàm plurimos nominat viros præſtanti ſcientiâ rerum, & eloquentiâ ſingulari, qui ipſius ætate floruerunt, non intempeſtivum judicavi, digredi pauliſper ab oratione Craſſi, & animadvertere quaſdam ætates doctiſſimorum hominum copiâ abundaſſe; quaſdam autem doctrinæ laude caruiſſe, & aut paucos, aut nullos ingenii gloriâ prædicandos viros protuliſſe. Et ſermone quidem, 1
quem proximè habuimus, quibus ætatibus Græcia præclariſſimis ingeniis illuſtrata ſit, diximus; quibuſque gloriæ ſuæ minimè reſponderit, & more arborum, quæ ubi fructus nimis largè produxerunt, conſequenti anno pauciſſimos ferunt, & ubertate ſterileſcunt; quaſi effetâ ſuperiorum temporum fertilitate pauciſſimos viros pepererit ſapientiæ laude florentes, animadvertimus; & Latio idem accidiſſe, omneſque, quorum ingenia admiramur, vel ſeneſcente Republicâ, vel Auguſti ævo extitiſſe; Tiberii, Cajique, Claudii, ac Neronis tempora propemodum litterarum luce caruiſſe; hodierno die de quibuſdam adhuc ætatibus, quæ doctiſſimis viris abundarunt, verba faciemus, & hujus rei cauſas exponemus. Trajano[i] igitur imperante, quum 2
jam ſenio confectum, & invalidum a tan-

[a] Suidas in Voc. Πρόδικος, & in V. Γοργίας, & Plat. in Theage. [b] Suidas in V. Πρόδικος. [c] Pamph. libr. 11. apud Aul. Gell. libr. 15. cap. 23 Diodor. Siculus libr. 2. Dionyſ. Halicarnaſs. in Judicio de Thucydide, & Suidas in V. Θουκυδίδης. [d] Diod. Siculus libr. 12. [e] Gerardus Jo: Voſſius de Naturâ Artium libr. 3. cap. 33. & Salmaſius in Exercit. Plinian. ad Solin. cap. 37. [f] Vellejus Patercul. Hiſtor. libr. 2. [g] Suetonius in Vit Auguſti cap. 89. [h] Cicero de Oratore libr. 1. [i] Plinius in Panegytic. n. 47.

to Principe forum, & recreatum conva-
leſceret, & lacertos moveret Imperium, e-
tiam litterarum dignitas cum Reipublicæ
dignitate reſtituta eſt; Antoninorum quo-
que [a] principatus ingeniis præcipuè Græ-
cia redundavit; ſed inter ea tempora, quæ
nobilitata ſunt philoſophiæ ſtudiis, & litte-
rarum, non injuriâ ſæculum, quod hîc at-
tingitur a [b] Cicerone, recenſendum eſt.
Nam præter eos philoſophos, de quibus
diximus, & qui in hoc loco nominantur,
qui ſatis multi ſunt, nominis immortalita-
tem ingenii præſtantiâ ſunt conſequuti
Apollonius [c] ille Rhodius, quem & elo-
quentiæ laude ferunt præſtitiſſe, & præce-
pta dicendi cum ſummâ gloriâ tradidiſſe;
& apud Latinos [d] Lucilius, qui primus
dicitur [e] ſtyli natum condidiſſe, & [f] Craſ-
ſus orator, & Antonius, & Sulpicius, &
Cotta, & Cæſar, & Scævola Juriſconſul-
tus, idemque orator non contemnendus;
& qui eorum ætatem [g] Ennius anteceſſit,
& Terentius, & Afranius, quem [h] Quin-
tilianus exiſtimat illum ſolis conceſſum At-
ticis leporem, venuſtatemque conſequu-
tum. Archias [i] quoque poëta nobilis,
3 quo tempore florebat in Republicâ Marius,
Romam venit; Manilius [l] etiam ſenator
ille, quem cunctis diſciplinis nullo docto-
re nobilem extitiſſe memoriæ proditum
eſt, Marii, & Syllæ temporibus ſummam
eruditionis gloriam eſt adeptus; & hiſto-
ria latina [m] Valerium Antiatem, Claudium
Quadrigarium, & Cælium, & [n] Siſennam,
& Rutilium, & Catulum [o] Luctatium, non
illos quidem ſatis excultos, & perpolitos,
non contemnendos tamen hiſtoricos ha-
buit. Sed omnium famam vicit Hippar-
chus eximius ille Cœli, ſiderumque ſpecta-
tor; qui Plinio [p] teſte hominibus cum ſi-
deribus cognationem intercedere approba-
vit. Hic tantus interpres Cœli fuit præci-
puum lumen ejus ætatis, quæ Ciceronis
ævum anteceſſit; ſiquidem Hipparchus ver-
num [q] æquinoctium obſervavit anno ab Ur-
be conditâ ſexcenteſimovigeſimoſexto; ex
quibus conſtat ſæculum, de quo loquitur
Cicero, excellenti doctrinâ viris abundaſ-
ſe. Sed multitudo ingenii dotibus, & ſcien-
tiâ hominum præſtantiſſimorum, quæ quaſ-
4 dam ætates illuſtravit, & paucitas, quæ in
aliis cernitur, deducit animum ad indagan-
das cauſas tanti diſcriminis; neque enim
dicemus modò matrem, modò novercam
eſſe naturam, & ſua dona modò largè, mo-
dò maligniùs Mortalibus impertiri; neque
Mundum ſeneſcere, ob eamque cauſam
omnia deteriora ſemper evadere; quod non
eſſe conſentaneum veritati nuper oſtendi-
mus. Non mutatur natura, quia non mu-
tatur auctor, moderatorque naturæ; quare
non in iis, quæ ſemper eadem manent,
ſed in iis, quæ immutantur, quærenda cau-
ſa eſt hujus diverſitatis. Ac mihi primùm
occurrit illa pervulgata, quam omnes af-
ferunt; omnes putant florere ſtudia litte-
rarum, ubi qui rerum potiuntur ſtudiis de-
lectantur, ingenia fovent, & augent hono-
ribus, & opibus nobiles diſciplinas. Eſt [r] a
Cicerone præclariſſimè dictum, quales ſunt
Principes, tales eſſe mores civitatis; quod
antea a Platone [ſ] pronunciatum Claudia-
nus expreſſit his [t] verbis;

..... componitur Orbis
Regis ad exemplum .....

Quum igitur Principes civitatis litteras
colunt, cives quoque ad colendas litteras 5
eorum exemplo commoventur; quum Dio-
nyſius [u] junior in Siciliam accerſito Plato-
ne philoſophiæ ſtudia amplexus eſſe videre-
tur, omnes amore ſapientiæ ſe incenſos eſſe
præferebant; jam aula diſputantium vo-
cibus perſtrepebat, alii geometricas formas
in pulvere deſcribebant, alii ſiderum ma-
gnitudines metiebantur, alii Orbem radio
deſcribebant, alii philoſophum ſectabantur
& diſſerentem audiebant, & de virtute e-
tiam, qui vitiis intercutibus madebant, lo-
quebantur; ſed ubi Dionyſius infenſus Pla-
toni philoſophiæ, quam non bonâ fide di-
lexerat, nuncium remiſit, omnium mutatæ
ſunt voluntates, omnes a ſtudiis ſapientiæ,
ab amore virtutis ad voluptatem, libidinem,
crapulam, ebrietatemque converſi, philo-
ſophiam, quam ſuſpexerant, contempſe-
runt. Multum ergo exemplis Principum 6
omnes ad bonas artes amplectendas exci-
tantur; ſed multo magis liberalitate, &
honoribus commoventur, quibus vident
ornari litteratos; eſt quippe veriſſimum,
& velut e cortinâ prolatum [x] Ciceronis
illud effatum: *honos alit artes, omneſque in-
cenduntur ad ſtudia gloriâ*; nec honos au-
tem, neque gloria, neque divitiæ deſunt
ſtu-

[a] Jul. Capitolinus in Vit. Antonini Pii, & Antonini Philoſophi. [b] Cicero de Oratore libr. 1. [c] Cic. ibidem, & in Brut. [d] Vellejus Patercul. Hiſtor. libr. 2 Quintilian. Inſtitut. Orator. libr 10. cap. 1 & Hieronym. in Chronico ex Suetonio. [e] Plinius Hiſtor. Natural. in Præfatione. [f] Cicero in Bruto, & Vellejus Paterculus Hiſtor. l. 2. [g] Cicero in Bruto, & Aulus Gellius libr. 17. cap. 21. [h] Quintilianus libr. 10. Inſtitut. Orator. cap. 1. Paulus Manutius in Adag. *Lepos Atticus*. [i] Cicer. pro Archia. [l] Plin. libr. 10. Nat. Hiſt. cap 2. V. Voſſium de Hiſtor. Latin. libr. 1. cap. 9. [m] Vell. Paterc Hiſt. libr. 2. [n] Cic. in Brut. [o] Plutarch. in Vit. C. Marii, & Catonis. Luc. Flor. libr. 3. cap. 21. & ult. [p] Plin. libr. 2. Nat. Hiſt. c. 26. [q] Cl. Ptolemæus Almageſt. libr. 3 c. 2. [r] Cic. de Leg. libr. 3. [ſ] Plato libr. 4. de Leg. vel de Legumlat. [t] Claudianus carm. 8. v. 298. [u] Olympiodor in Vitâ Platon. [x] Cic. Tuſc. Quæſt. libr. 1. in princ. Paulus Manut. in Adag. *Honos alit artes*.

ſtudioſis litterarum, ubi qui Rempublicam adminiſtrant eodem amore ſapientiæ incenduntur; non ergo mirum, ſi quam multi doctrinæ præſtantiam conſectantur, multi conſequuntur. Atque huc pertinet illa ſententia [a] Martialis, quæ omnium ore celebratur:

Sint Mecenates, non deerunt Flacce Marones,
Virgiliumque tibi vel tua rura dabunt.

Contra quum potentiſſimi homines vel ne-
7 gligunt ſtudia, vel adverſantur, neceſſe eſt jacere litteras, & pauciſſimos ad amorem laudis excitari. Quomodo quippe poterant, ut exemplum ab ætate noſtrâ remotiſſimum afferamus, Caligulâ, vel Nerone Principibus doctrinæ ſtudia celebrari? quorum alter non modò viventes odit ſapientes verùm etiam mortuos eſt inſectatus; qui de Homeri [b] carminibus abolendis, & de Livii, & Virgilii imaginibus tollendis cogitavit; alter duo lumina litterarum, quæ prope ſola ſæculum illud illuſtrabant, Lucanum [c], & Senecam [d] extinxit, & Petronium Arbitrum [e] virum, quamvis diſſolutum, doctum tamen ad necem ſibi conſciſcendam impulit? quomodo poterant Domitiano imperante vigere artes liberales, qui philoſophos ejecit ex Urbe; quo Principe [f]

..... celebres, notique poëtæ
Balneolum Gabiis, Romæ conducere furnos
Tentarunt; nec fœdum alii, nec turpe putarunt
Præcones fieri, quum deſertis Aganippes
Vallibus eſuriens migraret in atria Clio.

Quum ergo non ſemper amatores doctrinarum, sed interdum etiam oſores dominentur, fit, ut non ſemper eadem copia virorum doctrinæ ſtudiis præſtantium exiſtat; ſed hæc cauſa multitudinis doctorum hominum, & paucitatis eſt quidem præcipua, ſed non ſola; ſunt enim aliæ multæ, de quibus alio die diſſeremus.

DISSERTATIO LXIX.

Eodem ſuper Argumento.

Luxus, & voluptates litterarum ſtudia perimunt. Mecenatem, & Petronium Arbitrum inſigni viros ingenio voluptates corruperunt. Hortenſius oratorum amiſit principatum propter deliciarum ſtudium. Servitus etiam officit ingeniis, quæ contra in libertate floreſcunt; ſatietate quoque interdum doctrinæ ſtudia deſeruntur.

Cauſas exponere ſum aggreſſus, Auditores, cur aliæ ætates magnum ingeniorum proventum tulerint; aliæ quaſi jam effetâ naturâ vix unum, aut alterum, & quandoque nullum præſtanti ſcientiâ virum procrearint; & ſuperiore quidem ſermone cauſam eſſe dixi penes Principes civitatum, prout diligunt, & admirantur, vel oderunt, & contemnunt bonas artes, doctrinæ ſtudia celebrantur, vel negliguntur. Nam ſicut navis eò dirigit curſum, quò convertit eam gubernator; ita civium voluntates eò ſpectant, eoque feruntur, quò qui rerum potiuntur, ſpectare, ferrique voluerunt. Sed quia hanc cauſam ſolam non eſſe arbitror doctorum hominum multitudinis, vel paucitatis, hodierno die alias quoque cauſas afferemus. Non enim ſemper accuſandi Reges ſunt; etiam populi in culpâ ſunt, corrupti mores civitatum; ubi luxus exceſſit modum, ubi pravæ libidines civium mentes invaſerunt, nullum honeſtis artibus relinquunt locum. Nam facilè animi a ſtudio ad voluptatem convertuntur; nec habent guſtum veræ gloriæ, qui in peſſimis factis gloriantur, & vitia pro virtutibus ducunt; nec excitantur ad laudem, qui probroſam, & dedecoris plenam vitam amplectuntur; frangitur indoles luxu, libidine ingenia obtunduntur. Liberorum educatio, quæ certè ad recta ſtudia promovenda plurimum valet, ubi publicus furor per luxum pereundi, perdendique omnia mentes occupavit. Operæpretium eſt audire Quintilianum, qui [g] nobis ob oculos ponit, & 2
oſtendit, quibus ætate ſuâ puerorum animi vitiis imbuerentur; ut mirari deſinamus, non perinde honeſta ſtudia, ac antea, viguiſſe: *utinam*, inquit, *Liberorum noſtro-*

[a] Martialis libro 8. Epigramm. 56. [b] Suetonius in Vit. Caligul. capit. 34. [c] Cornelius Tacitus Annal. l. 15. n. 70. [d] Idem Cornelius Tac. ibid. n. 64. [e] Idem Tacitus libr. 16. Annal num. 19. & Plinius libr. 37. cap. 2. [f] Juvenalis Satyr. 7. v. 3. [g] Quintilianus Inſtit. Orator. libro 1. cap. 2. Vid. Plaut. Bacch. Act. 3. Sc. 3. & Terent. Heautontim. Act. 3. Sc. 1. v. 74.

*noſtrorum mores non ipſi perderemus; infan-
tiam ſtatim deliciis ſolvimus; mollis illa edu-
catio, quam indulgentiam vocamus, nervos
omnes & mentis, & corporis frangit; quid
non adultus concupiſcet, qui in purpuris repit?
nondum prima verba exprimit, & jam coccum
intelligit, jam conchylium poſcit; ante pala-
tum eorum, quàm os inſtituimus; in lecticis
creſcunt; ſi terram attigerit, e manibus utrin-
que ſuſtinentium pendent. Gaudemus, ſi quid li-
centiùs dixerint; verba ne Alexandrinis qui-
dem permittenda deliciis riſu, & oſculis ex-
cipimus; nec mirum, nos docuimus, ex nobis
audierunt, noſtras amicas, noſtros concubinos
vident; omne convivium obſcenis canticis ſtre-
pit; pudenda dictu ſpectantur; fit ex his con-
ſuetudo, deinde natura.* Hactenus Quincti-
3 lianus, cujus dicta utinam in noſtrum ſæ-
culum non convenirent! his autem mo-
ribus aſſueti pueri quomodo poſſunt labo-
rem, qui ſuſcipiendus eſt in litterarum ſtu-
dio, non reformidare, poſſunt libris im-
palleſcere, poſſunt de nominis immorta-
litate cogitare? præſertim quum vitia, quæ
pueri didicerunt, nunquam dedoceri, nun-
quam depravatam indolem poſſint emen-
dare. Nam in luxu perditâ civitate nuſ-
quam voces audiuntur, quibus mores cor-
rigantur; nuſquam exempla cernuntur,
quibus amor ſapientiæ accendatur; ubi
coqui philoſophis anteponuntur, turpium
cantilenarum ſcriptores graviſſimis poëtis,
hiſtriones oratoribus; qui novam aliquam
voluptatem invenerunt, iis, qui aliquo
invento vitæ ſalutari juvere Mortales; can-
tores liberalium doctrinarum profeſſoribus
præferuntur; nihil integri moris eſt, nihil
ſancti, nihil penſi habetur. An verò non
hæc in urbibus accidunt, quæ luxu dif-
4 fluunt? quis neſcit illam Romam ſeveriſ-
ſimæ diſciplinæ parentem, ubi quondam
faciliùs fuerat ſummas virtutes, quàm me-
diocria vitia invenire; ubi luxus civium
mentes invaſit, omne ſtudium rerum ho-
neſtarum abjeciſſe? Teſtatur Ammianus
Marcellinus ætate ſuâ proceres Romanos
omnes honeſtas artes contempſiſſe; nihil
aliud, quàm de ſuis cupiditatibus explen-
dis cogitaſſe; & Lucianus in Nigrino ni-
hil aliud Romæ fuiſſe tradit in pretio, quàm
ſumptuoſas cenas, magnificam, & ſplendi-
dam ſupellectilem, & turpes voluptates;
ſuperbiamque, & faſtum potentiorum ci-
vium eò proceſſiſſe, ut ſe non ſalutari vel-
lent, non coli, ſed adorari; & non ami-
cis honeſta ſuadentibus, ſed adulatoribus
tantùm procerum aures patuiſſe; quid er-
go mirum in tam corruptis moribus nul-
lum locum fuiſſe nobiliſſimis diſciplinis?
Enimvero tantum abeſt, ut in deditâ de-
liciis, & depravatâ luxu civitate poſſint flo- 5
rere ſtudia litterarum, ut ſingulos etiam
homines licèt ſummis ingeniis præditos,
& amore doctrinæ flagrantes luxus corru-
perit; & eâ ſapientiæ laude ſpoliarit, quam
eſſent alioquin conſequuti. In Mæcenate
fuit ingenium magnum, vel Senecâ [a] te-
ſte, qui ipſi, quantum poteſt, obtrectat; fuit
amor litterarum tantus, ut hujus benefi-
cio nominis immortalitatem quæſiverit;
cur ergo alienis, non ſuis ſcriptis celebra-
tur? ejus libri vetoſtatem non tulerunt?
quia fregit indolem luxus, & affluentes
voluptates, & nimias ejus delicias Muſæ,
quas colebat, ſunt aſpernatæ. Petronius
Arbiter [b] tantâ fuit ingenii magnitudine,
ut inter Latinos Auctores principem lo-
cum tenere potuiſſe videatur; ſed ejus vi-
ta plena deliciarum, plena luxus, plena
voluptatum corrupit ingenium, & multum
de eloquentiæ, & doctrinæ laude detraxit.
Nec aliam cauſam fuiſſe arbitror, cur Hor-
tenſius oratorum amiſerit principatum, ni-
ſi deliciarum ſtudium, quod in eo vehe-
menter [c] accuſatur. Si igitur luxus tam
perniciosus eſt ſtudiis litterarum, non mi- 6
rum eſt non ſemper eadem ingenia vigere;
non manent iidem mores, non manet ea-
dem diſciplina; corruptâ verò publicâ di-
ſciplinâ ingeniorum quoque indoles cor-
rumpatur, neceſſe eſt. Eſt & alia hujus rei
cauſa, quæ poſita eſt in ratione Reipubli-
cæ gubernandæ; clariſſima quæque inge-
nia ſimul cum libertate floruerunt; ubi u-
nius dominatu reguntur omnia, minùs vi-
gent nobiles diſciplinæ; nam libertas ex-
citat animos, auget, attollit; ſervitus de-
primit, & humiliores facit. Vix Athe-
nienſium civitas Piſiſtratidarum excuſſerat
jugum, quum ſcriptoribus eminentiſſimis
cœpit abundare, & tamdiu abundavit,
quamdiu potita eſt libertate; ubi Macedo-
num fracta armis eorum imperiis paruit,
deſiit copiâ florere præſtantium doctrinâ
virorum, & Athenæ doctiſſimis homini-
bus hoſpitium, non originem præbuerunt.
Quod etiam accidit Græciæ univerſæ;
quidquid ferè in Græcis miramur, effulſit
quum Græcia libertate potiretur; neque
qui ſerviente Græciâ Macedonibus, aut
Romanis Auctores floruerunt, ſunt cum
his, qui vixerunt eâ liberâ, comparandi.
Romæ quoque quidquid ingeniorum fuit,
quod cum Græcis compararetur, aut ef- 7
fulſit, aut natum eſt liberâ civitate; nam
illi etiam, qui præclariſſimi Scriptores Au-
guſti

a Seneca Epiſtol. 19 & Epiſtol. 92. in fine, & Epi-
ſtol. 114. b Cornelius Tacit. libr. 16 Annalium.
c Varro de Re Ruſtic. libr. 3. capit. ſexto, Aul.
Gellius libr. 1. cap. 5. Macrobius libr. 3. cap. 13.
& Plin. Natural. Hiſtor. libr. 9. cap. 55.

guſti ætatem exornarunt, nati ſunt moriente, non extinctâ jam libertate. His adnectere poſſumus aliam cauſam, quæ ſita eſt in hominum faſtidio, & inconſtantiâ; veriſſimè [a] Homerus omnium eſſe rerum ſatietatem dixit; ubi litteræ diu viguerunt, ubi doctiſſimorum hominum copiâ diu civitates abundarunt, quædam, ut ita dicam, ſatias homines capit litterarum, & ſapientiæ myſteria evulgata vileſcunt; deſinunt igitur coli doctrinæ ſtudia, quia deſinunt eſſe voluptati, deſinunt eſſe miraculo; ob eamque cauſam eruditiſſimis ſæculis indoctiores ætates plerumque ſuccedunt non ingeniorum penuriâ, ſed culpâ Mortalium, & fato rerum humanarum, quæ nunquam poſſunt conſiſtere.

DISSERTATIO LXX.

Qua quæritur, an Aratus aſtrologiæ fuerit imperitus.

Falſum eſt Harmodium, & Ariſtogitonem Hippiam tyrannum interfeciſſe; nam Hipparchum ipſius fratrem trucidarunt: nec minùs falſum quotannis ab Hyperboreis miſſas virgines, quæ ad Apollinem Delium primitias frugum ferrent; quum Hyperboreos, quos ſupra Mæotin paludem collocabant, in eâ regione conſtet non fuiſſe; ita pariter Thaleſtrin Amazonem ad Alexandrum veniſſe, ut ex eo Liberos ſuſciperet, fabuloſum eſt, quum Amazones eâ tempeſtate nullæ fuerint. Macedones Paropamiſum montem appellarunt Caucaſum, ut Alexander ad Caucaſum perveniſſe videretur, ſed id a veritate maximè abhorret; ſicut etiam quod Democritus ſibi oculos eruerit. Aratus non fuit aſtrologiæ imperitus, licèt docti viri id crediderint. Defenditur Lucanus multis in locis contra Scaligerum, & alios.

Multa vulgò creduntur, & a graviſſimis ſcriptoribus memorantur, quæ prorſus abhorrent a veritate; ſic Athenienſes crediderunt, & doctiſſimi
viri falsò memoriæ [b] prodiderunt Harmo-
dium, & Ariſtogitonem Athenas occiſo 1
tyranno in libertatem vindicaſſe; quum
Harmodius, & Ariſtogiton non Hippiam
Tyrannum, ſed [c] Hippiæ fratrem truci-
darint. Sic Virgines quotannis ab Hyper-
boreis miſſas ad Apollinem Delium colen-
dum, & primitias frugum conſecrandas
& Græci [d] vulgò credidere, & clariſſimi
Auctores uno [e] ore prædicarunt; quum
Hyperboreos, quos [f] illi ſupra Mæotin pa-
ludem collocabant in eâ regione conſtet
non fuiſſe. Sic nonnulli eorum, qui res
ab Alexandro geſtas [g] condiderunt, Ama-
zonem Thaleſtrin ad eum veniſſe, ut Li-
beros ex tanto Rege procrearet, affirma-
runt; quum Amazones eâ tempeſtate nul-
læ fuerint. Sic [h] eundem multi putave-
runt ad Caucaſum perveniſſe decepti Ma-
cedonum mendacio; qui quò Alexander
eò quoque veniſſe crederetur, Paropami-
ſum [i] montem, Caucaſum appellarunt. Sic
& vulgò creditum, & a nonnullis prodi- 2
tum [l] Democritum ſeſe ſponte luminibus
orbaſſe; quò mentis aciem ad veritatem
alacriùs pervidendam excitaret; quod fal-
ſum eſſe [m] intelliget, quicunque reputave-
rit id, quod eſt ab [n] Ariſtotele animad-
verſum, oculorum ſenſum magis, quàm
alios, diligi, quia ad ſcientiam rerum plu-
rimum confert. Sed inter ea, quæ falsò
produntur a ſcriptoribus, illud non ultimo
loco poſuerim, quod [o] Cicero hîc attingit;
quod inter doctiſſimos homines conſtare
dicit, Aratum de Cœlo, ſideribuſque lu-
culentiſſimum poëma conſcripſiſſe, quum
eſſet aſtrorum ſcientiæ imperitus; de quo
Ciceronis loco verba faciemus hodierno
die; ſed locus Ciceronis priùs eſt propo-
nendus: *etenim*, inquit [p] Cicero, *ſi conſtat
inter doctos hominem ignarum aſtrologiæ or-
natiſſimis, atque optimis verſibus Aratum de
Cœlo, Stelliſque dixiſſe*. Quod Ciceronis di- 3
ctum alienum eſſe a vero auſim affirmare;
nam mihi ſemper viſum permirum Ara-
tum hominem, quod negare non poſſu-
mus, doctum de rebus cœleſtibus aggreſ-
ſum dicere, quum ſiderum ſcientiam pror-
ſus ignoraret. Nec aſſentior omnino do-
ctis illis viris, inter quos Cicero conſtare
dicit, Aratum fuiſſe Aſtrologiæ imperitum;
nec

---

[a] Iſocrates ad Demonic. [b] Alexand. ab Alexandr. Dier. Genial. libr. 3. cap. 20. [c] Herodot. libr. 5. cap. 55. Thucyd. libr. 6. Athen. libr. 15. cap. 15. Valer. Max. libr. 2. cap. 5. Plato in Hipparch. & Pauſan. in Attic. ſive libr. 1. [d] Herodot. libr. 4. cap. 33. Pauſ. in Attic. ſive libr. 1. Callimach. in hymn. in Delum v. 290. [e] Plin. Natur. Hiſt. l. 4. cap. 12. Solin. Polyhiſt. c. 21. Pomp. Mel. de Sit.
1 Orbis libr. 3. cap. 5. [f] Strab. l. 7. [g] Clitarchus, Polycritus, Oneſicritus, Antigenes, & Hiſter apud Plutarch. in Vit. Alexandri, Diodor. Sicul. libr. 17. Bibl. Hiſtor. & Strab. libr. 11. [h] Arrian. de Expedition. Alexandri libr. 3. Strab. libr. 11. [i] Vid. Plinium Natural. Hiſtor. libr. 6. cap. 17. & 20. [l] Tertullian. in Apologet. & Himerius apud Photium in Biblioth. cod. 243. Paulus Manut. in Adag. *Ex aſpectu naſcitur amor*. [m] Plutarchus de Curioſitate, Vid. etiam Ciceron. libr. 5. de Finibus. [n] Ariſtotel. Metaphyſic. libr. 1. cap. prim. [o] Cicero de Oratore libro primo. [p] Idem Cicer. de Oratore ibidem.

nec enim [a] Hipparchus, qui ſcientiâ ſiderum ante ſe genitos vicit univerſos, in ejus Phænomena [b] commentarios libros edidiſſet, ſi rationem ſiderum neſciſſe crediſſet. Quæ enim cauſa hominem doctiſſimum impuliſſet, ut Auctorem eâ tempeſtate non admodum vetuſtum vellet illuſtratum, ſi nihil ſani prodidiſſet? neque illud opus Arati tantis laudibus [c] Veteres extuliſſent, ſi falſa contineret; neque, ſi vera de Cœlo, ſtelliſque ſcripſit Aratus, rerum cœleſtiom fuit imperitus. Quid er-
4 go eſt? Aratum arbitror in nimiùm ſeveros cenſores incidiſſe, qui quum in Arati ſcriptis aliqua adnotaſſent, quæ ſpeciem erroris præleferrent, bonum poëtam, nec malum Aſtronomum, ignarum rerum, de quibus luculenter ſcripſit, pronunciarent; nam quum poëtas multa improprié loqui metri neceſſitas cogat, ſæpenumero creduntur ignoraſſe, quæ verbis minùs propriis explicarunt. Sic Lucanum reprehendunt, quod [d] dixerit:

...... atque umbras nunquam flectente
Syene

quaſi Lucanus putarit ſub Cancri ſigno degentibus nullas unquam umbras aſpici; quod cujus eſſet non dico inſcitiæ, ſed fatuitatis? nam ut fingamus Lucanum aſtrologiæ fuiſſe tam expertem, ut non videret, quum Sol modò ad Cancrum, modò ad Capricornum accedat, nec eosdem ſemper circulos deſcribat, ſed quotidie mutet umbras, non poſſe ullis gentibus perpetuò ſupra verticem ferri; illud certè non fugit hominem haudquaquam hebetem, Solem, & ſi medio Cœli conſtitutus non jaciat umbras, neceſſariò tamen jacere orientem, vel occidentem. Quo conſtituto, quod aniculæ etiam, puerique noverunt, illud falſum eſſe conſtat in eo Mondi ſitu, poſituque Syenen collocatam, ut umbræ ſemper ad pares angolos, & ad perpendiculum cadant; quid ergo rem, quæ omnibus in promptu eſt, ingenioſus poeta neſcivit? minimè gentiom, ſed id ſignificavit Lucanus illis diebus, qui ſolſtitium proximè antecedunt, vel ſubſequontur, quum meridiem Sol attingit, nunquam in eâ Mundi plagâ umbras effici. Sic eundem poëtam [e] nonnulli redarguunt, quòd
5 hæc ſcripſerit [f] de Arabibus:

Ignotum vobis, Arabes, veniſtis in orbem
Umbras mirati nemorum non ire ſiniſtras.

Nam Arabes, qui inter ſolſtitialem, & æquinoctialem plagam ſiti ſunt, mirari non debebant ſiniſtras umbras non jaci; quum illis modò ſiniſtræ, modò dextræ jaciantur; quod genus Græci vocant ἀμφισκίων, ſed fugit eos ratio; id enim Lucanus affirmavit, Arabes, quibus interdum Sol, quum eſt altiſſimus, in meridiem umbras jaculatur, quum in noſtrum Orbem veniſſent, ſemper in ſeptentrionem cadere eſſe miratos; nec aliter accipi Lucani verſus debet, quàm ſi dixiſſet:

Umbras mirati nemorum nunquam ire ſiniſtras.

Quid ſi dicamus eo tempore, qoo Arabes in noſtrum Orbem veniſſe dicuntur, ſolſtitium fuiſſe quo tota pæne Arabia cadentes in meridiem meridianas umbras videt; ob eamque cauſam jure eſſe miratos umbras tunc in meridiem non jaci? nonne Lucanus defendetur ſatis; nec tam imperitus fuiſſe credetur, ut putaverit Arabiæ Solem ad Septemtrionem ſemper attolli? Eodem modo carpuntur a magno viro ejusdem poëtæ illi verſus [g]:

Quare agite Eoum comites properemus in 6
Orbem
Dividit Euphrates ingenti gurgite Mundum,
Caſpiaque immenſos ſeducunt clauſtra receſſus,
Et polus Aſſyrias alter noctesque, diesque
Vertit......

Quis eſt, inquit Scaliger, ille polus, qui Aſſyriæ attollitur diverſus a noſtro, quum duo ſint tantùm poli Arcticus, & qui vocatur Antarcticus? ſi polus Aſſyriorum eſt alter, hic, vel ille erit Antarcticus; quo quid dici poteſt abſurdius? Ego verò pace dixerim tanti viri Poëtam non puto in tanto errore verſatum; ſed hîc accipi polum non pro vertice, & axis extremitate, ſed pro Cœlo, quo ſignificatu ſæpiſſimè polus a poëtis uſurpatur; & ſicut regiones trans Euphratem poſitas alium Orbem appellavit, quia Romanus [h] Orbis Euphrate finiebatur; ſic & aliud Cœlum, quod illis regionibus circumjectum eſt, appellaſſe. Quæ non idcirco dixi, quia Lucanum nunquam erraſſe, nunquam allucinatum putem; ſcio neminem in hac re juſtiùs eſſe reprehenſum; ſed ut oſtenderem multa poëtis vitio verti, quia in ſeveros nimiùm cenſores inciderunt. Sed dies me deficiet, ſi poëtarom locos velim recenſere, in quibus, quia minus propriè conceſſâ poëtis licentiâ loquuti ſunt, nonnullis videntur res maximè pervulgatas ignoraſſe. Hanc arbitror cauſam fuiſſe, cur Aratus ignarus cœleſtium rerum, de quibus luculentiſſimè ſcripſit, videretur.

D I S-

[a] Serv. ad Virgil. Georg. libr. 1. v. *Navita tum ſtellis numeros, & nomina fecit*, & Plin. l. 2. c. 26. [b] Suidas in V. Ἵππαρχος [c] Idē in V. Ἄρατος Σολεύς. [d] Lucanus Pharſ. libr. 2. [e] Jul. Cæſ. Scal. Poët. libr. 6. cap. 6. & Jo: Gerard. Voſſius Inſtit. Poët. libr. 1. cap. 3. [f] Lucan. libr. 3. Pharſal. v. 247. [g] Lucan. Pharſ. l. 8. [h] Appian. Alex. in Præfat.

DISSERTATIO LXXI.

Cujus idem, ac ſuperioris, eſt argumentum.

Docti omnes viri aliquando errarunt; qua occaſione ſumptâ Critici illos ignaros ejus, quod tractabant, dixerunt; ſic Manilium, & Julium Firmicum aſtrologiæ prorſus imperitos cenſuit Scaliger. Ciceronem græcas litteras apprime calluiſſe ex Auctoribus, quos in latinum vertit ſermonem, conſtat; licèt Critici illum redarguant, quòd quum Ariſtoteles animam ἐντελεχέιαν *appellarit, quòd ſit perfectio corporis, ipſe* ἐνδελεχέιαν, *hoc eſt* continuatam motionem *legerit; item quòd dixerit apud Græcos non eſſe vocem, quæ* inepto *reſpondeat. Livius claſſes interdum a Scriptoribus priſcis appellari terreſtres copias ignoravit. Plato exiſtimavit per aſperam arteriam in pulmonem rectâ ferri potionem. Nervorum principium non ex capite oriri, ſed ex corde affirmavit Ariſtoteles. Ariſtoxenus Muſicorum princeps hemitonium dimidium eſſe toni prodidit. Collocavit Nicomachus Mercurium ſupra Venerem; alii denique in alios errores inciderunt. Interdum Critici, ſi quid in Auctoribus non intelligant, ipſos reprehendunt; ſic Scaliger Homerum redarguit, quòd induxerit Jovem, quum ningeret, tonantem; Horatium, quòd Africum præcipitem dixerit; & quendam poëtam, quòd vacuum admiſerit. Nec minore inſcitiâ aliqui Virgilium de Ætnâ loquentem improbant; & Ariſtotelem, quòd in Pirenæis jugis Danubii fontes collocarit; quum conſtet Alpium partem, ex qua Danubius oritur, Pirenen appellatam.*

CUr Aratus imperitus aſtrologiæ, quam luculentiſſimis verſibus illuſtravit, a nonnullis diceretur, ſuſcepimus exponendum; & ſuperiore quidem ſermone diximus eâ de causâ Aratum ignarum eſſe habitum ſcientiæ ſideralis, quòd quum conceſsâ poëtis licentiâ minùs propriè loquutus interdum ſit, eum Critici ignoraſſe crediderunt, quæ minùs dilucidè explicavit; nunc alias hujus rei cauſas afferemus. Eſt enim & alia cauſa, cujus imbecillitas humana fons eſt, atque [a] principium; 1

...... non omnia poſſumus omnes;

& etiam doctiſſimos nonnulla fugerunt; & quamvis in ſummâ doctrinæ luce verſarentur, tamen in medio die caligarunt; ſunt igitur aliquando lapſi, ubi labi non oportebat; in errores aliquos inciderunt, quos quum Critici obſervaſſent, ſatis eſſe cauſæ exiſtimarunt, cur doctiſſimos homines inſcitiæ redarguerent, & ignaros artis, quam profitebantur, prædicarent. Manilium Scaliger [b] aſtrologiæ prorſus imperitum fuiſſe exiſtimat, quia nonnulla non ſatis ex arte ab eo tradita animadvertit; quam etiam notam inurit [c] Julio Firmico, quem rerum cœleſtium planè ignarum audet pronunciare; quia quum in Siciliâ, vel Calabriâ ſcripſerit, ſequutus Auctores Ægyptios eo tempore Cepheum oriri tradiderit, quo in Ægypto oritur. Nec [d] defuerunt, qui Ciceronem ipſum expertem Græcæ litteratu- 2
ræ, expertem philoſophiæ pronunciare non dubitarent; quòd ἐντελεχέιαν, qua voce ab Ariſtotele [e] anima appellatur, quòd ſit perfectio corporis, & ut loquuntur in ſcholis, actus, ἐνδελεχέιαν [f] legerit, & eſſe voluerit perennem, & continuatam motionem; quòd carere dixerit Græcam linguam vocabulo, quo ineptiarum vitium exprimitur; nec eſſe vocem apud Græcos, quæ *inepto* [g] reſpondeat; quum ἀπειρόκαλος idem ſignet apud Græcos, quod apud Latinos *ineptus*. Sic ille Cicero, qui quum de rebus a ſe geſtis Græco ſermone ſcripſiſſet, doctiſſimos Græcorum a ſcribendo deterruit; qui quum apud Apollonium [h] Molonem græcè declamaret, tantâ hominem oratoriæ facultatis peritiſſimum admiratione complevit, ut eloquentiæ laudem e Græciâ in Latium Cicerone duce migraturam affirmaret; tanquam ignarus Græci ſermonis a quibusdam ineptiſſimis hominibus fuerit accuſatus; qui quum Ciceronis inſcitiam redarguerent, ſuam prodiderunt; ſe enim ignorare oſtenderunt Ciceronem,
quum in arte dicendi ſe exerceret, ple- 3
runque græcè declamaſſe; multa de Græcis Auctoribus [i] in Latinum vertiſſe ſermonem; OEconomicum [l] Xenophontis, Arati [m] verſus de rebus cœleſtibus, qui

[a] Virg. in Buc. Ecl. 8. [b] Joſ. Scal. ad Manil. libr. 5. ſive in Apoteleſm Sphær. Barb in princ. [c] Idem Joſeph. Scaliger ad Manilium ibid. [d] Angel. Politianus Miſcell cap. 1. [e] Ariſtoteles de Animâ libr. 2. capit 1. Themiſtius, Philoponus, & Simplicius in hunc Ariſtotel. libr. Diogenes Laërtius libr. 5. ſegm 32 in Vit. Ariſtotelis, & Macrob. in Somn Scipionis libr. 1. cap. 14. [f] Cicer. Tuſculan. Diſputati on. libro primo. [g] Cælius Rhodiginus libro 7. cap. 8. Antiq. Lection. [h] Cicero in Bruto, ſive de Claris Oratoribus, Plutarchus in Vitâ Ciceronis, & Angelus Politianus capit. 1. Miſcellan. [i] Cicero de Oratore libr. 1. [l] Columell. de Re Ruſtic. libr. 11. capit. primo. [m] Cicero libro 2. de Natur. Deorum, & libr. 2. de Legibus, Priſcianus libro 6. & 7. & Lactant. Firmianus libr. 5. de Juſtitiâ cap. 5.

φαινόμενα inſcribuntur, Demoſthenis adver-
ſus Æſchinem, & Æſchinis adverſus De-
moſthenem orationes, Platonis [a] Timæum
(quid enim aliud liber de Univerſitate Ci-
ceronis, quàm Timæi verſio?) tot [b] Ho-
meri verſus, tot [c] Sophoclis, tot Euripi-
dis tranſtuliſſe. Quæ ſi cogitaſſent ineptiſ-
ſimi homines nunquam tam temere Cice-
ronis gloriæ obtrectaſſent. Ineptè quidem
illi, ſed impoſuit hominibus alioquin a-
cutis aliquis error, quem incuria magno-
rum virorum parum cavit; & quem in a-
liquâ re leviter allucinatum eſſe deprehen-
derant, artis univerſæ, atque diſciplinæ
rudem judicarunt. Eſt enim id vitium in-
ſitum naturâ omnibus, ut ſint ad reprehen-
dendum, quàm ad laudandum, paratiores;
præcipuè Critici, quibus interdum hinc
decus, & nomen comparatur; qui tamen
conſultiùs facerent, & meliùs nomini ſuo
conſulerent, ſi de magnis viris verecun-
diùs loquerentur; nihil enim vitioſius eſt,
quàm uno, vel paucis erratis clariſſimos viros
imperitos judicare. Nam ſi hæc ratio pro-
4 betur, ipſa lumina litterarum inſcitiæ redar-
guentur; habebitur ignarus latini ſermo-
nis [d] Livius hiſtoriæ Romanæ princeps;
quia claſſes interdum a ſcriptoribus priſcis
appellari terreſtres copias ignoravit; ne-
ſciſſe putabitur ſtructuram humani corporis
Plato [e]; quia ſequutus multorum conſen-
ſu antiquitus comprobatam ſententiam per
aſperam, quam vocant arteriam in pulmo-
nem rectà ferri potionem exiſtimarit: ne-
ſciſſe credetur [f] Ariſtoteles, quia principium
nervorum non ex capite oriri, ſed ex cor-
de conſtantiſſimè affirmavit: neſciſſe mu-
ſicen credemus [g] Ariſtoxenum principem
Muſicorum; quia hemitonium dimidium
eſſe toni prodidit; quod alii Auctores mu-
ſicæ facultatis negaverunt; neſciſſe geogra-
phiam [h] Eratoſthenem, quia terreſtris orbis
5 ambitum multo majorem eſſe, quàm reve-
ra ſit, aſſeveravit; quem ſupra trecenties
quindecies centena millia paſſuum dixit
comprehendere; quum ratio vera cogat
fateri [i] vicies bis centena millia non exce-
dere; ignarum fuiſſe geographiæ [l] Plinium,
quia Caſpium mare ex Oceano putavit in-
fundi; ignarum rerum cœleſtium, quia ſtel-
las [m] Solis ictas radiis conſiſtere, eaque vi
effici ſiderum, quæ dicuntur ſtationes, pu-
tavit; quæ opinio fuit vetuſtiſſimorum ho-
minum, qui de ſtatione ſiderum diſputa-
runt. Omnes denique Auctores in ordinem
cogentur, omnes ejus diſciplinæ, cujus
peritiſſimi extiterunt, ignari judicabuntur,
ſi paucis maculis offendamur; ſi ex paucis,
quæ ſunt falsò opinati, eorum ſcientiam
pendamus. Veruntamen non ita ferenda
ſententia eſt de præſtantiſſimis Auctoribus;
nam, ſi quid peccarunt, non inſcitiâ pec-
carunt, ſed vel incuriâ, vel quia magno-
rum virorum auctoritati crediderunt, vel
quia ſunt aliquâ probabili ratione decepti,
vel etiam memoriâ lapſi; cujus exemplum
rei libet afferre non pervulgatum. Nico- 6
machus fuit magni nominis philoſophus,
qui Pythagoream ſequutus eſt diſciplinam;
is cum multa ſcripſit, tum libellum, qui
extat, quem inſcripſit Ἁρμονικὸν Ἐγχειρίδιον;
in eo ultimam terris eſſe Lunam, ſupra
Lunam Venerem ferri, ſupraque Venerem
Mercurium affirmavit. Quis credat homi-
nem inprimis eruditum, & Pythagoreorum
ſermonibus inſtitutum ignoraſſe, quod vel
pueris erat compertum, Venerem ſupra
Mercurium collocari? non ignoravit pro-
fectò, ſed hominis memoria fuit non bo-
næ fidei, qua deceptus a veritate aberravit;
neque enim defendi Nicomachus poteſt,
quaſi Pythagoreorum ſententiam de motu
terræ ſequutus; neque enim Solem in Uni-
verſi medio collocavit, ſed a Lunâ, Sa-
turnoque quartum eſſe dixit. Sed, ut eò,
unde aberravit, referatur oratio; hanc e- 7
go cauſam fuiſſe duco, cur Aratus expers
ejus diſciplinæ, quam verſibus luculenter
explicavit, putaretur; aliquid in eo acuti
homines obſervarunt, quod non ſatis ex
arte dictum videretur; ex eo conjecturam
de Arati inſcitiâ fecerunt; & neſciſse di-
ſciplinam, quam alios docere eſſet aggreſ-
ſus, pronunciarunt. Nec me fugit Hippar-
chum multa ab Arato inſcienter dicta ob-
ſervaſſe; ſed errores Arati magis temporum
ſunt, quàm hominis, quum eadem ferè
errata in Eudoxo reperiantur, quem [n] ſe-
quutus eſt; non igitur imperitus Aratus a-
ſtrologiæ, qui habuit auctorem rerum cœ-
lo-

[a] Nonnius in V. *Cuniculum*. [b] Div. Auguſtin. libro 5. de Civitat. Dei cap. 8. & Cicero libr. 5. de Finibus, & Tuſculan. Diſputat. libro 3. [c] Cicero Tuſcul. Diſput. ibid. [d] Tit. Liv. libr. 4. dec. 1. [e] Plat. in Tim. [f] Ariſtot. Hiſt. Anim. l. 3. cap. 5. [g] V. Ptolem. Harmon. l. 1 cap. 9. & l. 2. c. 9. & Cenſ. de Die Nat. c. 9. [h] Cleom. libr. 1. Cyclic. Theoricæ cap. 10. Martianus Capell. libr. 6. capit. 4. Cenſorinus de Die Natal. cap. 13. Plinius libr. 2. cap. 108. Hiſtoriæ Natural. Strabo libr. 2. Vitruvius libr. 1. cap. 6. & Guilielmus Philander ad hunc locum. [i] Vid. Ptolemæum Geograph. libr. 1. cap. 7. & 11. Philippum Cluverium Introduct. ad Geographiam cap. 7. libr. 1. Keplerum in Epitom. Aſtronom. Copernic. libr. 1. Longomontanum Aſtronom. Dan. libr. 2. Sphæric. cap. 11. Jo: Anton. Maginium in Ptolem. Geographiam part. 2. in princ. & Petrum Herigonium Tom. 4. Curſus Mathemat. in Geograph. [l] Plin. libr. 6. Hiſt. Natural. cap. 9. & capit. 13. [m] Idem libr. 2. cap. 15. & ſequent. [n] Joſeph. Scaliger ad Manilium libr. 1. v. 379. *Mentis ab excelſo ſpeculantur vertice Tauri*.

leſtium ſcientiſſimum. Alia etiam cauſa poteſt afferri, quæ non eſt omittenda; interdum Critici, quæ non intelligunt, reprehendunt, & inſcitiæ ſuæ culpam in Auctores transferunt; exemplis utar pauciſſimis. Homerum [a] Scaliger putat reprehenden-
8 dum, quòd induxerit [b] Jovem, quum ningeret, tonantem, & fulgurantem; & affirmat nunquam tonitrua, quum ningit, exaudiri; quod eſſe falſiſſimum quivis intelliget; certè ego ipſe animadverti ſæpe contingere; non igitur Homerus, ſed ejus caſtigator Scaliger caſtigandus. Idem Horatium carpit, quòd Africum præcipitem dixerit his [c] verbis:

Primus, nec timuit præcipitem Africum.

Non enim Africum dici poſſe præcipitem exiſtimat, quum ex humiliore Mundi plagâ feratur; ignarus id vocabulum non ſignificare ſemper, quod ex loco ſuperiore volvitur, ſed quod cum impetu fertur, quod eſt vehemens, rapidum, violentum; ita Virgilius de tauro ad pugnam redeunte [d] dixit:

.... *præcepſque oblitum fertur in hoſtem;*

& præcipitem Notum appellavit [e] hoc loco:

...... *quam dicitur urbem*
Acriſioneis Danaë fundaſſe colonis
Præcipiti delata Noto......

Idem poëtam principem lyrici [f] carminis
9 redarguit, quòd ingentem nivium vim queratur decidiſſe, quo loco damna [g] deplorat, quæ Tiberis exundans intulerat; non enim, inquit, dolendum fuit nivem cecidiſſe, quæ tam utilis eſt ubertati camporum; quaſi verò neſciamus maximas fluminum inundationes exiſtere ſolere nivibus liquefactis. Nec minore inſcitiâ idem Poëtam celebrem reprehendit, quòd aliquid in naturâ inane eſſe pronunciat; & ait eſſe philoſophiæ imperitum, nihil enim eſſe vacuum, omnia corporibus plena, & conſtipata teneri; quaſi verò philoſophia non utramque ſententiam tueatur. In pari errore verſantur & qui Virgilii [h] carmen de Ætnâ improbant:

Flammarumque globos, liquefactaque volvere ſaxa;

quum materia illa, quæ ex Ætnæ crateribus eructatur, calore ignis deſtituta quodammodo lapideſcat; & qui [i] Ariſtotelem inſcitum putaverunt, quòd in Pirenæis jugis Danubii fontes collocarit; quum conſtet Alpium partem, ex qua Danubius oritur, Pirenen appellatam.

DISSERTATIO LXXII.

De Arato Poëtâ.

Operis Aratæi principium admirandum prædicat Suidas, & ad Homeri gloriam acceſſiſſe exiſtimat. Divus Paulus Arati hemiſtichium citat; cujus honoris etiam participes fuerunt Epimenides, & Menander. Zenonem Rex Antigonus inviſebat, & ut ad ſe veniret, invitavit.

HOratius in Arte poëticâ cum multa ſapienter præcipit, Auditores, tum illud inprimis præcipit poëtis eligendam materiam, cui ſuas vires intelligant ſuffecturas; in eo ad bene ſcribendum maximum putat eſſe momentum, nec facundiam, nec aptè diſponendi rationem ſcriptori defuturam, qui prudenter argumentum e- 1
legerit [l]:

Sumite materiam veſtris, qui ſcribitis, æquam
Viribus; & verſate diu, quid ferre recuſent,
Quid valeant humeri; cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deſeret hunc, nec lucidus ordo.

Huic poëticæ legi, quæ rata ſemper fuit, etiam priùs, quàm ab Horatio ſanciretur, Aratus non paruiſſet, ſi, quemadmodum Tullius [m] tradit, de Cœlo, ſtelliſque ſcripſiſſet, quum ſiderum doctrinam penitus ignoraret. Nam quomodo cujuſquam vires pares eſſe poſſunt materiæ, quam quis non habet cognitam, & pertractatam? quomodo quis poteſt rem eloquenter explicare, & dilucidè verbis exponere, quam ſcientiâ non comprehenderit? nonne hæſitet, neceſſe eſt, obſcurè loquatur, qui de re incognitâ ſcribat? niſi fortè arbitramur, 2
quod a Platone [n] dictum eſt poetas multa, quæ neſciunt, præclarè pronunciare, quia inſtinctu, afflatuque divino concitantur; idque ex eo intelligi poſſe, quòd ſedato furore ea, quæ divinitus profuderunt, non magis, quàm quivis e vulgo, intellectu conſequantur. Sed in Arato nullum veſtigium furoris deprehenditur; & apparet ſedato animo ſcripſiſſe, quæ ſcripſit; quare mihi permirum ſemper eſt viſum, quod hîc a Tullio [o] affirmatur, aggreſſum de ſideribus dicere, quum rerum cœleſtium eſſet ignarus; quemadmodum dicebamus heſter-

[a] Jul. Cæſ. Scal. libr. 5. cap. 2. Poëtic. [b] Homerus Iliad. κ. ſive libr. 10. [c] Hor. l. 1. Od. 3. [d] Virgil. Georg. libr. 3. [e] Idem Æn. libr. 7. [f] Julius Cæſ. Scal. in Poët. libr. 6. ſive in Hypercr. cap. 7. [g] Horat. libr. 1. Od. 2. [h] Virgil. Georg. libr. 1.

[i] Ariſtotel. Meteor. cap. 13. libr. 1. [l] Horatius in Arte Poëticâ verſ. 38. [m] Cicer. de Orat. libr. 1. [n] Plato in Jone, ſive de Furore Poëtic. [o] Cicero de Oratore libr. 1.

ſterno die; ſed nihil magis poteſt oſtende-
re Arati ſcientiam, quàm ejus vita, quæ
ſemper in ſtudiis fuit occupata, de qua
hodierno die diſſeremus; ut appareat ma-
gnis præſidiis inſtructum, multis artibus
eruditum argumenta e reconditis petita lit-
teris pertractaſſe. Nam Arato non ſolum
3 ſtudium fuit poëticæ facultatis, in qua ſic
excelluit, ut [a] Suidas operis Aratæi princi-
pium admirandum eſſe prædicet, & ad Ho-
meri gloriam proximè acceſſiſſe; ſed [b] &
Grammaticæ diligentiſſimè navavit ope-
ram, cujus habuit doctorem Epheſium Me-
necratem; & altiores diſciplinas impensè
coluit; nam philoſophos audivit [c] Menede-
mum, atque Timonem; ex quo Arato ſtu-
dium extitit non ea, quæ ſunt pervulgata,
& poëtarum ingeniis celebrata, ſed quæ ad
rerum naturalium ſcientiam pertinent, ver-
ſibus perſequendi. Quapropter & de com-
poſitione [d] remediorum adversùs beſtias ve-
nenatas, & de hominis geniturâ ſcripſit, &
de anatome; quem librum Pauſaniæ Mace-
doni dedicavit; compoſuit & librum,
quem Phænemena inſcripſit, quem [e] Ci-
cero, & Germanicus in latinum ſermonem
elegantiſſimè converterunt; aſtrologiam
quoque, & ſiderum poſitum præclaris car-
minibus enarravit. Ex quibus [f] conſtat
4 & ſcientiâ rerum abundaſſe, & ſtudiis re-
conditis, & præcipuè rerum cœleſtium,
delectatum; ut nemini perſuaderi poſſit
ea, quorum ſtudio tenebatur, ignoraſſe.
Et quoniam tanti Poëtæ incidit mentio,
non prætermittenda ſunt cetera, quæ per-
multa conſcripſit; nam & de Moribus e-
didit librum, & epiſtolas carmine, & pro-
sâ oratione compoſitas, & hymnos in Pa-
na, & de ſacrificiis libellum, quem *ἐπιθυ-
τικὸν* appellavit, & Epigrammata, & ludi-
cra, quæ *παίγνια* nuncupavit; hujus ver-
ſus carere motu, carere varietate, carere
affectibus [g] Quinctilianus putat; ſufficere
tamen poëtam operi, cui ſe parem eſt ar-
bitratus. Contigit autem Arato gloria quæ-
dam eximia, & ſingularis; nam Paulus il-
le Chriſtianæ religionis alterum lumen ip-
ſius hemiſtichium [h] citat, quod eſt hujuſmo-
di: *τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν*: hoc eſt: *hujus enim
ſoboles ſumus*; quæ gloria illi cum Epime-
nide Cretenſi, & Menandro [i] dumtaxat eſt
communis; cujus Epimenidis idem vir di-
vinus [l] carmen recitare non dubitavit:

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί

Eandem verò Patriam Ciliciam [m] Aratus,
quam vir ſanctiſſimus [n] Paulus, nactus eſt; 5
nam Solis in urbe Ciliciæ clariſſimâ natus
eſt; quæ ab Achivis, & Rhodiis, qui Lin-
do venerant, condita Pompejopolis [o] po-
ſtea eſt appellata; quia Pompejus exhau-
ſtam civibus frequentavit; quum iis, quos
piratico bello in fidem receperat, habitan-
dam dediſſet. Agebatur, quum natus eſt
Aratus, olympias [p] centeſima vigeſima quar-
ta; pater poëtæ fuit Athenodorus, fratres
Myris, Caliondas, Athenodorus. Eadem
autem civitas, quæ Aratum tulit, tulit &
Chryſippum philoſophum [q] cum primis no-
bilem, qui eodem ferè tempore floruit; & [r]
Philemonem poetam comicum, qui novam
comœdiam illuſtravit, & comœdiarum glo-
riâ nemini ceſſit, niſi Menandro; cum quo
de principatu ſæpe [s] contendit, & non
elegantiâ carminum (quis enim in eo ge-
nere par Menandro fuit?) ſed iniquis judi-
cum ſententiis æmulum ſuperavit; ſed ſu-
peratus eſt judicio Poſterorum, qui ſine ſtu-
dio, & integrè judicarunt. Nec Arato de- 6
fuit magnæ potentiæ, magnique nominis
admirator; nam [t] Antigonus, qui Gona-
tas eſt appellatus, & in Macedoniæ Regno
Demetrio Poliorcetæ ſucceſſit, Aratum, &
Antagoram Rhodium poëtam præſtantem
inprimis obſervavit, & coluit, & præcipuè
cum Arato familiariſſimè vixit; qui apud
eum quoque Regem ſummis cumulatus
honoribus explevit ſupremum diem. Is eſt
Antigonus, qui Zenonem [u] principem Stoi-
corum tantopere ſuſpexit; ut quotieſcun-
que Athenas veniret, depoſito regio faſtu
philoſophum inviſeret, & cupidiſſimè au-
diret diſſerentem; nec unquam deſtiterit,
ut ad ſe veniret, invitare; eoque defuncto
queſtus fuerit ſe magnum theatrum amiſiſ-
ſe. Eâ nimirum tempeſtate Reges virorum
ſapientum conſuetudine delectabantur,
ſapientiamque, & bonas artes colebant.
Quapropter [x] Pauſanias animadvertit om-
nes

[a] Suid. in Voc. Α'ρατος. [b] Idem eod. loc. [c] Idem Suid. eodem loco. [d] Idem ibid. & Anonymus in Vit. Arati, & Græce conſcripta editâ Florentiæ apud Juntas 1567. unà cum Hipparchò Bithyno, & Achille Statio in Arati Phænomena. [e] Hieronymus in Commentar. in Epiſtolam D. Pauli ad Titum cap. 1. [f] Vid. Gerard. Jo: Voſſium de Natur. Artium libr. 3. cap. 33 num. 19. [g] Quintil. Inſtit. Orator. libr. 10. cap. 1. [h] Actor. Apoſtolor. cap. 17. v. 28. Vid. D. Hieronym. in Epiſtol. D. Pauli ad Titum cap. 1. [i] D. Paulus Epiſtol. 1. ad Corinthios cap. 15. v. 33. [l] D. Paulus Epiſt. ad Titum cap. 1. [m] Suid. in V. Α'ρατος. [n] Actor. Apoſtolor. c. 22. [o] Stephan. de Urbibus, Solio, cap. 41. Polybiſtor. Plinius Natural. Hiſtor. libr. 5. cap. 37. & Strabo libr. 14. de Ciliciâ. [p] Anonym. in Vit. Arati, & Suid. in V. Α'ρατος [q] Solinus cap. 41. Galen. in Protreptico cap. 3. & Origenes contra Cels. libr. 4. Strab. libr. 14. & Diog. Laërt. l. 7. ſegm 179. in Vit. Chryſipp. [r] Strab. libr. 14. de Ciliciâ. [s] Aul. Gell. libr. 17. cap. 4. & Quinctilianus libr. 10. Inſtit. Orator. cap. prim. [t] Pauſan in Atticis, ſive libr. 1. [u] Diog. Laërt. libr. 7. ſegm. 7 in Vit. Zenonis, & Suidas in Voc. Ζήνων. [x] Pauſ. in Attic. ſive libr. 1.

nes ferè poëtas Regis alicujus familiaritate,
& amicitiâ floruiſſe; Anacreontem Samii
Polycratis, Æſchylum, & Simonidem Hie-
ronis Regis Syracuſarum, Philoxenum
Dionyſii Siculorum tyranni, Euripidem
Archelai Macedoniæ Regis; nimirum pru-
dentiſſimi Principes veriſſimum eſſe exiſti-
mabant id [a], quod Sophocles diſertiſſimè
dixit:

Σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ.

DISSERTATIO LXXIII.

De Nicandro Colophonio.

Poëtæ multi, & philoſophi belli, & pacis artes præclariſſimè tradiderunt, licet a bello, & adminiſtrandâ Republicâ abſtinuerint. Plato ad Rempublicam adminiſtrandam non acceſſit, quia ad extrema remedia veniendum videbat; putabat autem in Patriam, ſicut in matrem animadverti non oportere. Cicero nullius rhetoricos libros libris Ariſtotelis de oratoriâ facultate anteponit.

DE loco Ciceronis [b] hodierno die
mihi diſſerendum eſt, Audito-
res, ubi Nicandrum Colopho-
nium poëtam clariſſimum ſigni-
ficat de Agro colendo, reque
ruſticâ ſcripſiſſe luculenter, quum agri co-
lendi rationem ignoraret; propterea quod
ab agro, & rebus ruſticis maxime eſſet alie-
nus; quod ego cauſæ ſervientem arbitror
1 dixiſſe Ciceronem. Nam, ut de Arato nu-
per affirmavi, mihi perſuaderi non poteſt
Nicandrum artem, quam neſciebat, aggreſ-
ſum verſibus explicare; quod eo magis fal-
ſum de Nicandro, quàm de Arato puto;
quòd Aratum expertem fuiſſe doctrinæ,
quæ cœleſtia contemplatur, auctoritate do-
ctiſſimorum hominum probat; Nicandrum
oſtendit neſciiſſe agriculturam, eo quod eſ-
ſet ab agro remotiſſimus. Quapropter uti-
tur argumento magis veriſimili, & orato-
rio, quàm vero; nam ſi concedamus non
poſſe tenere agriculturæ ſcientiam, niſi
qui in opere ruſtico faciendo diu, mul-
tumque fuerit occupatus; etiam Varro,
2 quem doctiſſimum Romanorum ferunt ex-
titiſſe, quòd ejus politiſſimum, & liberaliſ-
ſimis diſciplinis excultum ingenium nihil
haberet cum rure commune, ſemperque
in ſtudiis litterarum verſaretur, præcepta
rei ruſticæ ignoraſſet; eodemque modo
Columellam, cujus elegantiſſimum opus
declarat ſtylo magis, quàm ligone manus
attriviſſe, negare poſſemus agri colendi ra-
tionem, quam docet, tenuiſſe. Cornelius
Celſus & de philoſophiâ ſcripſit [c] Scepti-
cos imitatus, & medendi artem ductiſſi-
mis libris illuſtravit, & præcepta [d] dicen-
di tradidit, & [e] agriculturæ perfectam di-
ſciplinam elegantiſſimo opere complexus
eſt; quis eum credat tam diverſa per-
tractaſſe, & uſu cognoviſſe, & ægros cu-
raviſſe, & reos defendiſſe, & agrum co-
luiſſe? Multa probatorum lectione ſcripto-
rum, percunctando a peritis, meditando, re-
rumque naturam contemplando, tot artium
cognitionem extudiſſe crediderim; neque
enim neceſſe eſt omnia uſu, & experien-
tiâ pertractare; nonnulli ingenio duntaxat,
& ſtudio tantum aſſequuntur, ut poſſint
artes, quantumlibet magnas luculenter
explicare. Homerus nunquam militavit, 3
nunquam exercitus duxit; & tamen quàm
multa in Homeri verſibus reperiuntur,
quæ ad rem pertinent militarem? Philip-
pus certè Magni Alexandri pater ab Ho-
mero duxit exemplum Macedonicæ Pha-
langis, ut [f] Diodorus Siculus memoriæ
prodidit; ejus autem filius Alexander nun-
quam tam ſtudioſè Poëtam pervolutaſſet,
niſi multa, quæ ad rem bellicam ſpecta-
rent, ab eo didiciſſet. Hoc certè ſcimus
admonitum a Poëtâ exemplo Abantum,
quos [g] Homerus tradit, ne ab hoſtibus poſ-
ſent apprehendi, ſyncipiut totondiſſe, oc-
cipitis comam duntaxat aluiſſe, Macedoni-
bus [h], ut barbam raderent, imperaſſe; at-
que id conſilium inter aſtus bellicos Ale-
xandri, quos στρατηγήματα vocant, Polyæ-
nus [i] recenſet. Quod ſi quis leve arbitre-
tur, illud mihi concedat, neceſſe eſt, Ale-
xandrum præcepta magni ponderis, quæ
ſummus Poëta tradit, ſtudioſè admodum
exequutum, qui leviſſima quæque haudqua-
quam neglexerit. Ergo Homerus multa
docuit ſummos bellatores, qui nunquam
claſſicum audivit, nunquam attigit rem mi-
litarem; idcirco Laco ille dicebat Home-
rum [l] poëtam eſſe Lacedæmoniorum, He-
ſiodum Hilotarum; quia bellicas artes Ho-
merus docet, quas Lacedæmonii ſolas ad-
diſcebant; Heſiodus agri colendi rationem,
quæ ad Hilotas pertinebat, quibus agricolis
Lacedæmonii utebantur. Quid de admi-
niſtratione Reipublicæ dicam? quàm mul- 4
ta do-

---

[a] Sophocles in Ajace Locrenſi; Vid. omnino Aul. Gell. libr. 13. cap. 17. [b] Cicero de Oratore libr. 1. [c] Quintilian. Inſtitut. Orator. libr. 10. cap. 1. [d] Quintilian. Inſtitut. Orator. libr. 12. cap. 2. & Jo: Rhodius in Vit. Cornelii Celſi. [e] Columella de Re Ruſt. [f] Diodor. Sicul. Bibl. Hiſt. libr. 16. [g] Homer. Iliad. β. v. 542. [h] Plutarchus in Vit. Theſei circa princ. [i] Polyæn. Strategem. libr. 4. de Alexandr. Strateg. 1. [l] Plutarch. in Apophth. Laconicis.

ta docere poteſt Homerus civitatum rectores? & tamen Homerus nunquam Rempublicam adminiſtravit. In agro Mantuano Virgilius natus mihi præclariſſimè videtur & conſilia pacis, & belli artes exponere, & ut a poetis abeamus, de Republicâ philoſophi præclariſſimè conſcripſerunt, qui ad Rempublicam nunquam dicuntur acceſſiſſe; quorum, ut aliquos nominem, Cleanthes [a] de Regno nobiles libros edidit; & ex eadem familiâ [b] Sphærus de Regno, & [c] Chryſippus, & [d] Zeno de Republicâ egregia volumina reliquerunt; nec eorum quiſquam Rempublicam attigit. Plato ipſe, ipſe Ariſtoteles multa præclara ſuper eodem argumento litteris mandaverunt; neque tamen aut Plato, aut Ariſtoteles Rempublicam adminiſtravit. Nam Ariſtoteli facultas defuit, Platoni voluntas; quum [e] videret Athenienſium mores corruptos non facilè pati poſſe medicinam; nec unquam ſanatum iri, niſi quis ad extrema remedia deſcenderet; quod ſibi faciendum vir ille divinus non arbitrabatur; quia putabat in Patriam, ſicut in matrem, animadverti non oportere. Ex
5 quibus exemplis apparet ſatis præclara ingenia non deſiderare indocilem uſus diſciplinam, & de artibus, quas non tractaverant, multos ſcripſiſſe luculenter; quo in numero Nicandrum Colophonium fuiſſe arbitror; quem concedo non fodiſſe, non araſſe, non ſeviſſe arbores, non vites poſuiſſe, non aliud denique opus ruſticum feciſſe; non tamen concedam imperitum fuiſſe agriculturæ. Nam potuit peritos ejus artis percontari, potuit Auctores, qui de rebus ruſticis præclarè ſcripſerant, diligenter evolvere; & quum eâ ratione magnam agri colendi ſcientiam ſibi comparaſſet, ad ſcribendum de culturâ agrorum non imperitus accedere; quod eo facilius eſt conſequutus, quòd ea ars non multis, nec ſanè reconditis litteris continetur. Nam ſimile monſtri putarem, ſi Nicander ejus rei præcepta præclarè tradidiſſet, quam prorſus ignoraret; quis enim docere, quod neſcivit, unquam potuit? defuit illi quidem fortaſſe uſus, ſed in eo non ſunt omnia; ſi quidem nonnullos videmus meliùs de artibus præcepiſſe, quas meditando tantùm fuerant aſſequuti, quàm illos ipſos, qui eas uſu, & experientiâ cognoverant. Ariſtoteles nunquam forum attigit, nunquam veras cauſas oravit; & tamen ejus de oratoriâ facultate libris cujuſquam eorum, qui in cauſis agendis ætatem contriverant, rhetoricos libros Cicero ipſe non anteponit.

DISSERTATIO LXXIV.

De eodem Nicandro.

Phormionem philoſophum irriſit Hannibal, quia ſe præſente militiæ præcepta traderet. Xenophon librorum lectione dux egregius evaſit; qui Cyro defuncto decem millia Græcorum, quum immenſis difficultatibus urgeretur, in Græciam reduxerit; quod factum admiratus eſſe fertur Antonius, quum in iiſdem regionibus cum exercitu verſaretur.

PHormio [f] philoſophus eâ tempeſtate non ignobilis quum Hannibale audiente de re militari, & de imperatoris officio copioſiſſimè diſputaſſet, ab Hannibale irriſus, & 1
contumeliâ affectus eſſe fertur. Nam interrogatus Hannibal, quid de ejus philoſophi ingenio, doctrinaque ſentiret, clarè, & ut omnes audirent, reſpondit ſe multos deliros vidiſſe ſenes, ſed qui magis, quàm Phormio, deliraret, vidiſſe neminem; qui ſe præſente, qui tot, tantiſque cladibus Romanam potentiam concuſſerat, ac pæne proſtraverat, auſus eſſet de arte militari diſceptare; quum inſtructam aciem ipſe nunquam vidiſſet, nunquam claſſico fuiſſet ad prœlium excitatus. Quod Hannibalis judicium in eo non eſt reprehendendum, quod ineptum duxit quenquam ſe coram imperatore maximo, & rerum bellicarum ſcientiſſimo de ſcientiâ militari verba facere conari; nam ſicut Romani [g] ſtultum
exiſtimabant coram Roſcio actore ſummo 2
comœdiarum agere geſtum; ita coram Hannibale ſolertiſſimo duce, & bellatore fortiſſimo de artibus bellicis loqui ſtultitiâ carere non videbatur. Sed in eo, quod credidit non poſſe quemquam, niſi de re, quam uſu, & experientiâ cognoverit, præcepta prudenter dare, non admodum eſſe arbitror comprobandum; nam ſatis bellè poſſumus docere artem, quam lectione multâ, & peritorum præceptis, & diuturnâ meditatione, non uſu didicerimus. Quod eſſe conſentaneum veritati multis exemplis oſtendimus heſterno die, quum de

[a] Diogenes Laërt. libr 7. ſegm. 175. in Vit. Cleanthis. [b] Idem Laërt. in Vit. Sphæri libr. 7. ſegm. 178. [c] Idem l. 7. in Vit. Zen. & Chryſipp. Plutarch. de Repugn. Stoicor. & Sext. Emp. Hypotypoſ. libr. 3. [d] Idem Laërt. libr. 7. in Vitâ Zenonis ſegm. 4. Plutarchus de Alexandri Fortunâ, Athen. libr. 13. cap. 1. & Theodorit. ſermon. 3. ad Græcos. [e] Diogen. Laërt. libr. 3. ſegm. 23. in Vit. Platonis. [f] Cicero de Oratore libr. 2. [g] Cicero ibid.

Digitized by Google

de Nicandro Colophonio doctiſſimo poëte diceremus; quem ab agro remotiſſimum, ob eamque cauſam colendi imperitum Cicero [a] putat, rei ruſticæ præcepta præclarè tradidiſſe. Quod argumentum Ciceronis magis eſſe oratorium, quàm verum affirmavimus; neque enim ex eo, quod Nicander eſſet ab agro remotiſſimus, effici diximus agri colendi rationem ignoraſſe; quia multi diſciplinas, quas uſu nunquam cognoverant, & docuere luculenter, & ſcriptis præclariſſimis illuſtrarunt; immo
3 nonnulli tanto ingenio extiterunt, ut res maximas geſſerint, non experientiâ docti, ſed libris perlegendis eruditi; nec deſideratint inducilem uſus diſciplinam. Cujus appello rei teſtem Lucullum nulli Romanorum ducum ſecundum, qui [b] auctore Cicerone, quum artis militaris imperitus haberetur, tantum profecit ex hiſtoriæ lectione, tantam hauſit ſcientiam bellicæ diſciplinæ ex clarorum ſcripturum monumentis, & ex militarium virorum ſermonibus, ut ad bellum adverſùs [c] Mithridatem Ponti Regem opulentiſſimum gerendum miſſus e ſenatu ejus ingentes opes attriverit; & in omni genere belli tantus fuerit imperator, ut Mithridates ipſe, qui ſecundùm Alexandrum maximus Regum habebatur, hunc a ſe cognitum præſtantiſſimum ducem affirmarit; Tigranem [d] potentiſſimum Regem, & bellicoſiſſimum cum innumerabili exercitu devicerit, & Tigranocerta expugnarit. Quid autem de Xe-
4 nophonte dicam? is quum Cyrum juniorem in expeditione adverſùs Artaxerxem fratrem ſequutus eſt, nullum ſpecimen ediderat magni ducis, nihil præclarè adeo geſſerat, in medio Græciæ otio, in [e] Socratis philoſophi ſummi educatus, altuſque ſinu, ſapientiæ præceptis imbutus, non bellicis artibus inſtitutus videbatur; & tamen quum interfecto Cyro decem millia
2 Græcorum, quæ Cyro tulerant auxilium, urgente immenſo hoſtium exercitu interclusa tenerentur, amiſſis hoſtium fraude imperatoribus, ducem [f] ſe eorum profeſſus tantum ſpecimen dedit artis militaris, quam non uſu, & experientiâ, ſed legendo, meditandoque collegerat; ut in mediâ hoſtium regione, innumerabilibus Perſarum copiis undique circumfuſis deprehenſus, equitatu deſtitutus, nemine ſine pugnâ præbente commeatum; quum tot difficultates locorum circumſtarent, tot amnes ingentes trajiciendi eſſent, tot altiſſimi, præcipiteſque montes ſuperandi, tot anguſtiæ vallium penetrandæ, tam vaſtum terrarum ſpatium inter infeſtas gentes, ferociſſimoſque populos tranſeundum, tot deſertæ regiones, & omnibus copiis deſtitutæ peragrandæ, Græcos hoſtium, & locorum, & inopiæ, & tempeſtatum victores incolumes in Græciam reduxerit.
Quod Xenophontis factum [g] Appiano Alexandrino teſte, Antonius dicitur admira- 5
tus; quum in iiſdem regionibus hoſtium equitatu, & difficultatibus locorum, & omnium rerum inopiâ circumventus in ſummo periculo verſaretur, & difficulter admodum ſeſe imminenti exitio poſſet expedire; & ſæpenumero exclamaſſe, ô decem millia! quo dicto ſignificavit ſeſe virtutem Græcorum, qui Xenophonte duce multo pauciores, quàm tum eſſent Romani, eadem illa pericula ſoſpites evaſerant, admirandam putare. Quod ſi nonnulli lectione dumtaxat. & auditu eruditi res magnas gerere præclarè, quamvis antea ad res gerendas nunquam acceſſiſſent, potuerunt; quantu magis præclarè ſcribere de iis, quæ nunquam experiundo tractaſſent, ſed legendo Auctores idoneos cognoviſſent, multos potuiſſe concedendum eſt. Quo conſtituto liquet, non ideo im- 6
peritum rei ruſticæ pronunciandum Nicandrum Colophonium, quia eſſet ab agro remotiſſimus; potuit enim agriculturæ ſcientiam ex Auctorum lectione conſequi, & nihilo ſecius muneri ſuo ſatisfacere.
Eodem modo orator non habet neceſſe uſu cuncta cognoſcere; nec quia ſæpe ei de imperatore, belliſque dicendum eſt, de claſſe comparandâ, ornandaque & artibus, quæ remotiores a foro, cauſiſque videntur, nonnunquam diſſerendum; idcirco 1
neceſſe habet vel militare, vel exercitus ducere, vel alias artes uſu didiciſſe; omnia illi bonos Auctores lectitando comparienda, & rerum plurimarum non agendo, ſed meditando ſcientia aſſumenda eſt. Sed hæc, quæ noſſe debet orator, non eo tempore ſunt ipſi cognoſcenda, quum cauſa delata eſt, quæ eorum ſcientiam deſideret; nam ſi quis tum demum, quum dicendum eſt, rei, de qua dicendum eſt, notitiam compararet, in multis erret, neceſſe eſt, nec ſatis omnia, quæ ad rem, cauſamque pertinent, teneat. Quare non accedo Craſſi [h] ſententiæ, qui putat oratorem ſuo poſſe muneri ſatisfacere, ſi quum opus fuerit, quæ noſſe debet, a peritis

quæ-

[a] Cicero de Orator. libr. 1. [b] Cic. in Lucullo, ſive Quæſtion. Academ. libr. 2. [c] Cicer. ibid. & pro Muræn. & pro Lege Man. [d] Eutrop. libr. 6. cap. 2. Paul. Oroſ. libr. 6. c. 3. & Plin. de Vir. Illuſtr. c. 74. [e] Diog. Laërt. libr. 2. in Vit. Xenophont. & Xenophon libr. 3. de Exped. Cyril. 3. [f] Diod. Sicul. libr. 14. Bibl. Hiſt. & Xenoph. ibid. [g] Appian. Alexandrin. libr. de Bell. Parth. [h] Craſſus apud Ciceronem de Orator. libr. 1.

quærat. Sed meminiſſe debemus Craſſum loqui de oratore non perfecto, & omnibus numeris abſoluto; ſed de eo, qui quoquo modo nomen oratoris tueatur, cui multa licet ignorare; nam perfectum vult eſſe omnibus diſciplinis perpolitum.

DISSERTATIO LXXV.

Ubi de Nicandro, & Hyperide nonnulla diſſeruntur.

Patria Nicandri fuit Colophon, tamen Dionyſius Phaſelites, & alii in Ætoliâ natum tradunt. Septem urbes civem Homerum ſibi vindicant. Auctor quidam putat opus, quod Ætolica inſcriptum erat, fuiſſe hujus Nicandri; at Macrobius diverſum fuiſſe innuere videtur. Attalus populum Romanum heredem reliquit. Hyperides omnes omnium oratorum virtutes complexus eſt.

QUoniam Cicero mentionem Nicandri [a] facit, Auditores, quoniamque defendimus ipſum rationem colendæ terræ non ignoraſſe, quum aggreſſus eſt agriculturam verſibus illuſtrare; quemadmodum & Aratum affirmavimus non ignarum cœleſtium rerum de Cœlo, ſtelliſque tam multa ſcripſiſſe luculenter; hodierno die de ipſo Nicandro verba faciemus; ne plus Arato, cujus vitam breviter perſtrinximus, quàm Nicandro tribuiſſe videamur; deinde cur Hyperidem Cicero per-
1 fectum in dicendo hominem, & perpolitum vocet, rationem afferemus. Nicander igitur a Xenophane procreatus eſt auctore [b] Suida; ſed Nicander Damnæo [c] patre ſe genitum aſleverat hoc verſu:

Αἰνέσεις υἷα πολυμνήστοιο Δαμναίου;

hoc eſt:

Damnæi ſoboles meritâ tibi laude feretur.

Fuit autem viro Patria Colophon una ex urbibus, quæ Homerum civem ſibi vindicant; quæ ſeptem fuerunt, & comprehenduntur [d] hoc carmine:

Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamis, Chios, Argos, Athenæ;

alii autem aſſeruerunt [e] hoc Ætoliæ decus, quia in Ætoliâ multum temporis vixit, inter quos eſt Dionyſius Phaſelites. Floruit [f]
autem Attali junioris temporibus, qui po- 2
pulum Romanum [g] heredem reliquit; quo uſus amico videtur, quum ipſum in carminibus alloquatur; ex quo conſtat, qua ætate vixerit. Nam Attalus ultimus Pergami Regum deceſſit anno ab Urbe conditâ ſexcenteſimo vigeſimo primo, quum primus annus olympiadis centeſimæ ſexageſimæ ſecundæ ageretur; Apollinis Clarii ſacerdotium geſſit, quod a Majoribus acceperat. Trium artium non [h] mediocrium, ſed prope maximarum ſcientiâ præſtitit; quippe & medicinam, & grammaticen, & poëticam tenuit inprimis. De remediis adverſùs beſtias venenatas condidit librum, quem Θηριακά inſcripſit, & de auxiliis, quibus alia venena depelluntur, quem Alexipharmaca appellavit; quæ duo ſolùm Nicandri opera extant, quum alia vetuſtas deleverit. Curationum collectiones conſcripſit; prognoſtica, quæ vocant, carmine eſt exequutus, quæ ex Hippocratis prognoſticis dicitur [i] deſumpſiſſe. De O-
raculis omnibus tres libros publicavit; 3
conſcripſit & Georgica, quæ maximè laudantur, de quibus hoc loco Cicero mentionem facit, quæ Virgilius in Georgicis eſt imitatus; quemadmodum [l] Macer Alexipharmaca Nicandri eſt imitatus; in remediis venenorum tradendis. Scripſit & quinque libros [m] περὶ τῶν ἑτεροιουμένων, cujus carminis argumentum laſcivum eſt; in eo carmine teſte Clemente [n] Alexandrino Venerem καλλίγλουτον appellavit, quod eſt perinde, ac ſi dicas *pulchris natibus præditam*; quod idem ſignificat, quod [o] καλλίπυγος, cui rem divinam Syracuſani faciebant. Macrobius Ætolica Nicandri citat, quod opus proſâ oratione compoſitum conſtat, quum citatus a Macrobio [p] locus non carmine, ſed pedeſtri ſermone ſit ſcriptus. Conti-
net autem locus ille rem ſcitu dignam; 4
Veteres nimirum ex hederâ pocula confeciſſe [q], & ideo ciſſibia appellaſſe; nam κισσὸς Græcis *hedera* dicitur. Macrobius tamen non videtur exiſtimaſſe Ætolica eſſe ejus Nicandri, qui ſcripſit Georgica; neque enim, ſi de Nicandro poëtâ clariſſimo loqueretur, dixiſſet: *Nicander quidam Colophonius*; quum Nicander hic, de quo agimus, nobilitate carminum, præſtantiſſi-

[a] Cicero de Oratore libro primo. [b] Suidas in Voc. Νίκανδρος. [c] Anonymus in Vit. Nicandr. [d] Aul. Gell. libr. 3. cap. 11. & Cic. pro Archia. [e] Suid. in V. Νίκανδρος. Vid. Gerard. Jo: Voſſium de Poëtis Græc. cap. 8. & de Hiſtor. Græcis libr. 4. cap. 14. [f] Idem ibid. [g] Horatius libr. 2. Od. 18. Luc. Florus in Epitome libro 58. [h] Suidas in Voce Νίκανδρος. [i] Idem Suidas ibid. [l] Quintilian. Inſtitut. Orator. libr. 10. cap. 1. [m] Vid. Scholiaſt. Apollonii libro 1. Stephanum in Ἀσπαλάθεια, Athenæum libr. 3. cap. 7. & l. 7. cap. 15. [n] Clemens Alexandrin. in Protreptic. [o] Paul. Manut. in Adag. *Callipygos*. [p] Macrob. Saturnal. libr. 5. cap. 21. [q] Macrob. ibid. circa med.

tiſſimaque doctrinâ clarus inprimis habeatur; quod judicium fuit & [a] Suidæ, qui inter opera Nicandri Ætolica non recenſet. Cui ſententiæ & ipſe acquieſcerem; ſed habeo Auctorem, qui Ætolica putat eſſe hujus poëtæ; nam [b] de Nicandro ſic loquitur, de Nicandro, inquam, poëtâ præſtantiſſimo: *διέτριψε δὲ ἐν Αἰτωλίᾳ τὸν πλείονα χρόνον, ὡς φανερὸν ἐκ τῶν περὶ Αἰτωλίας συγγραμμάτων*: quæ verba ſic interpretamur: *plurimum verò temporis in Ætoliâ verſatus eſt, ut conſtat ex libris, quos de Ætoliâ ſcriptos reliquit*. De Nicandro præcla-
5 rum extat epigramma, quod eſt hujuſmodi:

Καὶ Κολοφὼν ἀρίδηλος ἐνὶ πτολίεσσι τέτυκται,
Δοιοὺς θρεψαμένη παῖδας ἀριστονόους,
Πρωτότοκον μὲν Ὅμηρον, ἀτὰρ Νίκανδρον ἔπειτα,
Ἀμφοτέρους Μούσαις οὐρανίαισι φίλους:

quod ego ſic verti:

Clara urbes inter Colophon, quæ mente ſuperbos
Præſtanti natos educat una duos;
Mæoniden primum, Nicandrum deinde, Camœnis
Ætherëis quorum carus uterque fuit.

Hi præſtantes viri in oratione [c] Craſſi a Tullio memorantur; de quibus aliquid diximus, quia minùs hoc quidem tempore noti videbantur, quo eorum ſcripta vel omnia, vel pleraque injuriâ temporum interciderunt. Nam de Demoſthene, cujus
6 hîc Cicero mentionem facit, omnia jam pervulgata, & omnium celebrata ſermonibus; illud haudquaquam omittendum; Hyperidem, & Demoſthenem [d] dici perfectos in dicendo homines, & perpolitos. Quod de Demoſthene dictum nemo mirabitur; quis enim neſcit eorum omnium, qui unquam forum attigerunt, Demoſthenem eloquentiſſimum extitiſſe? ſed cur Hyperidem potiùs, quàm Æſchinem, aut Lyſiam, aut Iſæum, aut Lycurgum, aut Dinarchum, aut ipſum Iſocratem, aut alios diſertiſſimos oratores, cum ſummo oratore conjungat, & perfectum eſſe dicat; id quiſpiam fortaſſe miretur; propterea quod non æquè conſtat Hyperidem ad ſummam Demoſthenis gloriam proximè acceſſiſſe, ac Demoſthenem eloquentiâ viciſſe Græcos univerſos; ac ſciendum tantâ dicendi laude Hyperidem floruiſſe, ut cum [e] Demoſthene compararetur. Longinus igitur in libro,
7 quem de ſublimi dicendi genere compoſuit, Hyperidem putat in quibuſdam ipſi Demoſtheni anteponendum; cujus verba proferrem, niſi vererer, ne longiorem Auctoria Græci locum afferendo vobis moleſtiam ererem, Auditores. Sententia autem ſcriptoris cum primis nobilis eſt hujuſmodi

di Hyperidem multitudine virtutum Demoſtheni anteſtare, ipſumque pentathlo componit; quòd quemadmodum pentathli vincuntur a ſingulis athletis in ſingulis ludorum generibus, ſed multitudine certaminum vincunt; ſic Hyperides ſuperetur quidem in quibuſdam a ſummo Rhetore, ſed virtutum multitudine antecellat. Nam quidquid laudatur in Demoſthene, in Hyperide cerni, Lyſiæ verò virtutes, venereſque ſubripuiſſe omnes Hyperidem, eſſe in eo ſubtilitatem, ubi oportet; nec eum eodem tenore omnia, ſicut Demoſthenes facit, pronunciare, ſed orationem moratam quadam ſuavitate condire, affluere facetiis, & urbanitate quadam incredibili; jam ſcommata non inerudita, jam Atticos ſales non longè accerſitos, ſed a causâ ductos, cauſæque utiles, & adverſarium prementes, ingenioſam elevandi crimina, deridendique rationem, vix imitabilem venuſtatem, miſericordiamque movendi, & concinnè, poeticeque fabulandi facultatem, dexteritatemque mirabilem, in digreſſionibus, & laudationibus pompam, & ornatum orationis ab omnibus jure ſuſpici, omnibus eſſe miraculo.

DISSERTATIO LXXVI.

De Hyperide ſummo oratore.

Quædam facta præſtantium virorum ſunt clariora; quædam, licèt non minore gloriâ digna, in ſummâ obſcuritate verſantur. Hyperides Demoſtheni a quibuſdam anteponitur. Suidas Hyperidem quinquaginta ſex orationes ſcriptas reliquiſſe tradit, Photius autem quinquaginta duas. Hyperides triremem ſuis ſumptibus conducere coactus eſt. Inſidiæ inter eos, qui Rempublicam adminiſtrant, ſocietas. Leges interdum turbidis Reipublicæ temporibus non ſunt obſervandæ; nam aliæ tranquillo Reipublicæ ſtatu, aliæ alio tempore deſiderantur. Salus populi ſuprema lex eſſe debet.

Plinius nunquam ſatis laudatus Auctor in epiſtolis animadvertit, quædam facta præſtantium virorum eſſe clariora; quædam, licèt non minore gloriâ digna, in ſummâ obſcuritate verſari. Id Plinii dictum ad præſtantiſſimos Auctores transferri poteſt; quidam parem doctrinæ ſuæ, parem dicendi 1
virtutibus claritatem ſunt aſſequuti; qui-

dam,

[a] Suidas in V. Νίκανδρος. [b] Vid. Anonymum Scriptorem Vitæ Nicandri. [c] Cicer. de Orator. libr. primo. [d] Idem ibid. [e] Cic. in Bruto.

dam, licèt cum ſummis conferendi, nomen
ſuum vix ab oblivione vindicarunt. Hy-
perides fuit orator non dico cum poſtre-
mis, ſed cum ipſo Demoſthene comparan-
dus[a]; & tamen, neſcio quonam fato, vel
inſcitiâ ſæculorum, ejus orationes non tu-
lerunt vetuſtatem. De hoc Oratore dice-
bamus heſterno die, quum cauſam expo-
neremus, cur Cicero ſummus Demoſthe-
nis admirator ipſum cum Demoſthene quo-
dammodo conferat, & perfectum in dicen-
do hominem vocet, & perpolitum; quem
honorem Demoſtheni dumtaxat, & Hype-
ridi impertitur. Ad quem locum Cicero-
2 nis illuſtrandum uſi ſumus auctoritate Lon-
gini; qui quum concedat ſummam dicen-
di gloriam Demoſtheni, nec eripiat orato-
ri maximo

Hærentem capiti ſummâ cum laude coronam;
tamen fatetur Demoſthenis virtutes in Hy-
peride eſſe univerſas, & multas alias, quæ
in Demoſthene fruſtra requiruntur; & il-
lum quidem iis, quibus excellit, vincere,
hunc affirmat numero virtutum eſſe, &
varietate ſuperiorem. Hodierno die, quò
magis rectum eſſe oſtendamus Ciceronis de
Hyperide judicium, aliorum quoque ſcri-
ptorum judicia Hyperidi perhonorifica aſ-
feremus; deinde de ipſo Hyperide verba
faciemus. Neque enim ſolus Longinus
huic oratori ſummam dicendi gloriam tri-
buit, ac pæne oratorum principatum; ſed
& Petronius[b] Arbiter, qui ſic ait: *quis
poſtea ad ſummam Thucydidis, quis Hyperidis
ad famam proceſſit*? ubi & Hyperidi ſum-
mam eloquentiæ laudem tribuit, & ſolum
ex oratoribus nominat, tanquam princi-
pem oratorum; & eundem tenere vult lo-
cum inter eloquentes, quem Thucydides
inter Hiſtoricos occupavit; nam utriuſque
ſummam famam, ſummum decus eſſe aſ-
ſeverat. Et Plutarchus[c] Auctor longè do-
3 ctiſſimus ipſum refert in concionibus om-
nes oratores præſtitiſſe, & quorumdam ju-
dicio ipſi Demoſtheni anteponit. Cujus
accedit ſententiæ Photius[d] eruditiſſimus,
graviſſimuſque ſcriptor, & acerrimo vir
judicio; qui Hyperidem optimum dicendi
artificem putat extitiſſe, & ambiguam De-
moſthenis feciſſe eloquentiæ palmam; im-
mo teſtatur fuiſſe multos, qui Hyperidem
Demoſtheni anteponerēt. Parciùs omnium
Quinctilianus[e] Hyperidem laudat; & ta-
men ipſi dulcedinem, & acumen conce-
dit: *dulcis*, inquit *inprimis*, *& acutus Hy-
perides*. Quæ & ipſa non mediocris eſt la-
us oratoris; nam quum, Horatio[f] teſte,

Omne ferat punctum, qui miſcuit utile dulci,
Hyperides acumine quidem orationis cau-
ſæ proderat, quum acutè differendo fidem
dictis faciebat; jucuuditate verò ſermo-
nis auditores oblectabat. Dolendum autem
tanti oratoris nulla ingenii extare monu- 4
menta, quum quinqusginta ſex[g] orationes
teſte Suida ſcriptas reliquerit; qui nume-
rus eſt earum, quæ quin eſſent Hyperidis,
haud ambigebatur; nam[h] Photius alias eſſe
vigintiquinque, de quibus ambigebatur, aſ-
ſeverat; ſed in numero diſcrepat, & quin-
quaginta duas Hyperidis eſſe cenſet; omnes
verò, quæ ejus nomen præferunt, ſeptua-
ginta ſeptem eſſe; quæ quia interciderunt,
ideo minùs celebrata, quæ pertinent ad Hy-
peridem, quàm quæ ad Demoſthenem, &
idcirco nobis quàm breviſſimè percurten-
da. Hyperides igitur[i] Glaucippum pa-
trem habuit civem Athenienſem e popu- 5
lo Colyttico, filium Glaucippum nomen
avi referentem, qui & ipſe conſcripſit ora-
tiones. Platonem, qui[l] præſtantiſſimum
quemque ejus ætatis in philoſophiæ ſtudio,
dicendique facultate erudivit, dicitur au-
diviſſe. Rempublicam[m] adminiſtrabat eo
tempore, quo Alexander Græciæ res at-
tigit; & Athenienſibus auctor fuit, ne du-
ces Alexandro, triremeſque, quas petebat,
concederent; copias etiam, quas in Tæ-
naro Athenienſes alebant, non cenſuit
dimittendas. Et primò quidem mercede
cauſas actitavit, eaque arte magnas opes
congeſſit; ob eamque cauſam viſus eſt a Per-
ſis pecuniam accepiſſe; & ejus invidiâ rei
coactus eſt a populo triremem ſuo ſumptu
conducere, & adornare; quum Byzantium
Philippus obſideret; & ad opem ferendam
Byzantinis miſſus Reipublicæ ſumptus ſup-
peditavit; honores etiam Demoſtheni cen-
ſuit decernendos, & oratorem ſummum,
& Lyſiclem, & Lycurgum rhetores amici-
tiâ complexus eſt. Sed infida eſt inter eos,
qui Rempublicam adminiſtrant, & ad ſum- 6
mas opes viam ſibi muniunt, inſtabiliſque
ſocietas; nam extincto Lyſicle, Lycurgo-
que quum Demoſthenes in judicium voca-
retur, quòd pecuniam ab Harpalo accepiſ-
ſet, electus accuſator unus ex omnibus
a populo, quia ſolus ex omnibus Harpali
dona contempſerat, Demoſthenem accu-
ſavit; habuitque populi benevolentiam De-
moſthenis amicitiâ antiquiorem. Nec ipſe

ca-

[a] Cicero in Bruto, ſive de Claris Oratoribus. [b] Petronius Arbiter in Satyric. circa princip. [c] Plutarch. in Vitis X. Oratorum cap. 9. in Vit. Hyperidis. [d] Photius in Biblioth. cod. 266. [e] Quinctilianus Inſtit. Orator. libr. 10 cap. 1. [f] Horat. in Arte Poët. [g] Suid. in V. Ὑπερίδης. [h] Phot. in Bibliothec. cod. 266. [i] Plutarch. in Vitis X. Orator. cap. 9. & Photius ibid. & Suidas in Voc. Ὑπερίδης. [l] Suidas ibid. & Diog. Laërt. libro 3. ſegm. 46. in Vit. Platonis. [m] Plutarchus ibid. in princ. & Phot. in Biblioth. cod. 266.

caruit accuſatoribus, aut inimicis; quocirca quum poſt commiſſum ad Chæroneam prœlium, & fuſas, fugataſque Athenienſium, & Græcorum copias cenſuiſſet inquilinos civitate donandos, & ſervos libertate, feminas, pueroſque in Piræeo collocandos; ejus criminis reus eſt arceſſitus, quòd contra leges id plebiſcitum fieri curarat; ſed evaſit invidorum, malevolorumque calumnias; & quum a nonnullis reprehenderetur, quòd in eâ ſententiâ, quam devictis ad Chæroneam Athenienſibus multas leges neglexiſſet: *ego,*[a] inquit, *veniâ dignus; mihi enim quominus, quid a legibus concederetur, viderem, Macedonum arma caliginem, & tenebras offuderunt*; rurſumque dixit: *non ego hoc pſephiſma conſcripſi, ſed commiſſa ad Chæroneam pugna*. Et ſanè in tur-
7 bidia Reipublicæ temporibus interdum non obſervandæ leges, quæ tranquillâ Republicâ ſunt conſtitutæ, quia alia tempora alias leges poſtulant; & ut aliter ſecundo vento navem regit, & moderatur gubernator, aliter mari ſæviente, & turbinibus agitato; quum ea, quæ in tranquillitate proſunt, in tempeſtate ſævâ perniciem ſint allatura; ita aliam regendi rationem tranquilla Reſpublica, aliam concuſſa deſiderat, omniaque ſunt ad utilitatem populi dirigenda; nec cunctandum eſt aliquando, quum expedit, leges violare; quia ut ſcriptum eſt in duodecim tabulis, ſalus populi ſuprema lex eſſe debet; & leges, quæ publicæ utilitatis gratiâ ſunt conſtitutæ, ejusdem publicæ utilitatis ergo diſſolvuntur. Sic Romani[b] acceptâ clade Can-
8 nenſi legem non obſervarunt, quæ ſervos militare prohibebat; nam e ſervis legionem conſcripſerunt, & eorum forti, fidelique operâ ſunt uſi. Sic contra leges Mario[c] tot conſulatus continuarunt, quum Cimbri, Teutones, & Ambrones Imperio extrema minarentur: ſic[d] Epaminondas vetantibus legibus, quum ita Reipublicæ tempora poſtularent, ſibi ipſi imperium prorogavit, & Patriam egregiâ de Spartanis partâ victoriâ, & Græciæ principatu cohoneſtavit. Non ergo mirum ſi Hyperides a populo eſt abſolutus; nam & ſi legibus non paruit, ſupremæ tamen, antiquiſſimæque legi, quæ populi ſalutem ſpectare jubet, obtemperavit.

DISSERTATIO LXXVII.

De Hyperide, Lycurgo, & Solone, & duodecim tabulis.

Hyperides, ne Patriæ arcana proderet, linguam deglutivit, plura ſcorta habuit. Plutarchus docet eos, qui ad voluntatem multitudinis loquuntur, aſotos eſſe. Phryne meretrix Thebas ab Alexandro dirutas reſtituturam ſe pollicita eſt, ſi id mœnibus inſcriberetur. Hyperides duas triremes ſuis impenſis comparavit. Quomodo conditæ ſint leges duodecim tabularum.

Siniſtro, ut Juvenalis[e] ait, fato rhetores in Græciâ naſcebantur; nam, quum eminentiſſimi quique oratores in ea tempora incidiſſent, quibus Macedonum opes Græcorum libertati jam imminebant; oratores autem
Rempublicam, libertatemque tuerentur, 1
quam Macedonum Reges oppreſſam volebant, neceſſariò eorum odia in ſe incitarunt. Itaque licuit impunè[f] Themiſtocli, licuit Alcibiadi, licuit Pericli, qui florente Republicâ floruerunt, uti libertate dicendi, & populum pro arbitratu regere; non licuit Demoſtheni, non Hyperidi, qui infractâ Macedonum armis civitate vixerunt; ſed amoris in Patriam, & communem libertatem pœnas, & quidem acerbiſſimas dederunt. Sed de Demoſthene non eſt neceſſe dicere; notiora ſunt[g] facta, & exitus viri, quàm ut a nobis debeant indicari, de Hyperide verò, cujus obſcurior fama eſt, quia Cicero ejus[h] mentionem loco, quem ſuſcepimus illuſtrandum, facit, dicebamus heſterno die, quo nonnulla attigimus, quæ ad ejus vitam, & genus, & Reipublicæ adminiſtrandæ rationem pertinerent; nunc ad ejus mortem crudelem, miſerandamque veniendum eſt, quam obivit, acciſis jam opibus Athenienſium, & extinctâ Patriæ libertate. Nam[i]
quamdiu viguit Reſpublica cuſtodem ſuum 2
retinuit, & omni ratione defendit; poſt acceptam autem a Græcis ad Cranona cladem, quum Antipater poſtulaſſet, ut ſibi Hyperides traderetur, & populus ipſum perterritus Macedonum armis in Antipatri poteſtatem daturus videretur, ex urbe coactus eſt excedere, & ſe Æginam conferre. Ibi, quum Demoſthenem offendiſſet, qui

a Photius in Biblioth. cod. 266. Plutarch. in Vitis X. Orator. cap. 9. in Vit. Hyperidis. *b* Tit. Livius libr. 2. dec. 3. Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 11. circa med. *c* Plutarchus in Vit. Marii, Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 67. Luc. Flor. libr. 3. cap. 3. & Plinius Nat. Hiſt. libr. 11. cap. 45. *d* Plutarch. in Vit. Pelopid. Cornel. Nep. in Vit. Epaminondæ, & Diodor. Sicul. Bibliothec. Hiſtoric. libr. 15. *e* Juvenal. Satyr. 10. v. 129. *f* Plutarchus in Vit. Themiſtoclis, Alcibiad. & Periclis. *g* Idem in Vit. X. Orat. c. 8. in Vit. Demoſthen. & Phot. in Biblioth. cod. 265. *h* Cicer. de Orat. libr. 2. *i* Plutarchus in Vit. X. Orator. cap. 9. & Photius in Biblioth. cod. 266.

eadem de cauſſâ exulabat, & ſe templi re-
ligione tuebatur, ſeque ei purgaſſet, quòd
ipſius nomen compulſus a populo detu-
liſſet, ab Archia, qui φυγαδοθήρης eſt appel-
latus, quòd exules inſequebatur, in templo
Neptuni, quò conſugerat, comprehenſus
eſt, quum Dei ſimulacrum apprehendiſſet;
& ad Antipatrum violenter abductus, quum
admotis tormentis cruciaretur, ne civita-
tis arcana proferre doloris magnitudine co-
geretur, abſciſſam dentibus linguam deglu-
tivit interfectuſque, & projectus inſepul-
tus; Alphini nepotis, vel Leucippi filii cu-
râ, qui cadaver ipſius impetrarat, ſepultus
eſt, non ſolùm vetantibus Macedonum
decretis, verùm etiam legibus Athenien-
ſium, qui eum non modò ſolum vertere
exilii cauſâ juſſerant, sed in Patriâ quoque
humari prohibuerant. Hic fuit exitus vi-
3 tæ clariſſimi viri, qui conſtantiâ mortis ſe
ſe ab inſamiâ vitæ per libidinem, volupta-
temque actæ vindicavit; nam fuit in ve-
nerem pronior, oſtenditque exemplo ſuo
veriſſimum eſſe, quod Plutarchus in libro
de educatione Liberorum ſcriptum reli-
quit, eos, qui ſtudent ad voluntatem mul-
titudinis loqui, aſotos eſſe, & cupidos vo-
luptatis. Siquidem ejecit [a] domo filium,
quò Myrrhinen ſumptuoſum maximè ſcor-
tum induceret, in Piræeo verò habuit Ari-
ſtagoram; Eleuſine Philten Thebanam ſuis
alebat ſumptibus, quam viginti minis argen-
ti redemerat. Phrynen [b] verò nobile ſcor-
tum, & famâ celebratum quum impietatis
ream defenderet, nec dilueret dicendo cri-
men, nudavit puellæ pectus, & oſtendit
occultam judicibus venuſtatem; qua illa
tantum potuerat, ac tantas opes congeſſe-
rat, ut [c] Thebas ab Alexandro Magno de-
letas reſtituturam ſe ſe polliceretur, ſi The-
bani mœnibus inſcribere voluiſſent: *Ale-
xander evertit, Phryne meretrix refecit*. Eo
ſpectaculo judices deliniti Phrynen inno-
centem pronunciarunt; & efficaciùs tacita
puellæ pulchritudo, quàm diſertiſſimi ora-
toris eloquentia peroravit. Sed hæc ani-
mum Rhetoris mollem, & voluptatis appe-
4 tentem redarguunt; illa egregia, ſtudium
in Rempublicam, & amorem tuendæ li-
bertatis declarant, nec aſperrimis rerum
cedentem conſtantiam; quod Demoſthe-
nem adjuvit [d] in Lamiaco bello decer-
nendo; quod eorum, qui pro Patriâ mor-
tem oppetiverant, laudes mirabiliter cele-
bravit; quod Philippo Rege, ut Eubœ-
am occuparet, claſſem adornante, Athe-
nienſibus ob acceptas clades pericula ſe-
gniter ſubeuntibus, quadraginta triremes
coëgit, & ipſe duas ſuis impenſis compa-
ravit; quod ad Rhodios miſſus legatus le-
gationem egregiè pro Patriâ obivit; quod
quum ab Antipatro legati veniſſent, & ejus
manſuetudinem, probitatemque laudibus
ferrent, occurrit ipſis, quum [e] diceret:
*nobis quoque compertum eſt Antipatrum boni-
tate præſtare; ſed nos bonum dominum non de-
ſideramus*. Quantopere autem ſe præbuerit
invictum pecuniâ, & incorruptum, ipſe de- 5
claravit, quum juſſit Athenienſes conſide-
rare, non an eſſet acerbus, ſed an gratis
acerbus; & meritò ſe ſe propter hanc vir-
tutem circumſpiciebat; nam, quum alii
oratores vel Perſarum, vel Macedonum au-
ro corrupti dicantur, Hyperides nunquam
hoc crimine laboravit. Verumtamen dum
ſummi oratoris exponimus vitam, fortaſſe
modum exceſſimus; quare, ne vobis, Au-
ditores, moleſti ſimus, ad reliqua proceda-
mus; nec de Solone, Lycurgoque, quos
hoc loco nominat [f] Cicero, quidquam di-
cemus; quis [g] enim ignorat alterum Athe-
nienſibus, alterum Lacedæmoniis incly- 6
tas leges tuliſſe? nec de legum Romana-
rum latoribus, qui, quòd eſſent decem, de-
cemviri ſunt [h] appellati, quidquam dice-
mus; res eſt æquè nota; quum plebs a Pa-
tribus diſſideret, Patreſque leges, quæ a
Tribunis plebis ferebantur, accipere re-
cuſarent, Tribuni plebis egerunt cum Pa-
tribus, ut quoniam leges ab ipſis latæ diſ-
plicerent, legumlatores, qui quæ tuendæ
libertati leges utiles viderentur, conderent,
creari paterentur. Miſſi in Græciam legati
Spurius Poſtumius Albus, Aulus Manilius,
Spurius Sulpicius, qui Solonis leges, & Ly-
curgi deſcriberent, aliarumque Græciæ ci-
vitatum mores, & jura pernoſcerent; ad
eas ferendas creati Decemviri ſine provo-
catione, cautumque, ne quis eo anno ma-
giſtratus eſſet, quò Decemvirûm major eſſet
auctoritas. Quum Decemviri, quæ in rem
populi Romani leges viderentur, ingenti
omnium conſenſu pertuliſſent, decem ta-
bulas confecerunt; his [i] additæ duæ to-
tum Romani juris corpus expleverunt.
Nec de Galbâ, aut Lælio, quos hic elo- 7
quentiæ gloriâ præſtitiſſe Craſſus [l] teſtatur,
longus eſt ſermo; nec aliunde, quàm ex
ipſo Cicerone, quantus orator fuerit Gal-
ba, quærendum eſt; qui libro de claris ora-
toribus tradit Galbam Principem illa orato-
rum propria, & quaſi legitima ornamen-

ta

[a] Athen. libr. 13. cap. 6. [b] Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 2. cap. 15 & Athen. ibid. [c] Athen. libr. 13. cap. 6. [d] Plutarchus in Vitis dec. Oratorum cap. 9. [e] Idem Plutarch. ibid. [f] Cicero de Oratore libr. 1. [g] Plutarch. in Vit. Solonis, & in Vit. Lycurg. [h] Tit. Livius libr. 3. dec. 1. Pomponius Jur. Conſ. in l. 2. ff. de Orig. Jur. & Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 10 Antiquit. Roman. [i] A. Gell. libr. 17. cap. 21. [l] Craſſ. apud Ciceron. de Orator. libr. 1.

ta tractaviſſe, ut digrederetur a propoſito argumento; ut delectaret animos, aut permoveret; ut ad miſericordiam judices flecteret; ut dicendo rem dilataret; ut communes locos adhiberet, omninoque Latinam eloquentiam adhuc pæne infantem, & quoquam progredi metuentem, & liberiùs incedere, atque etiam audaciùs excurrere, & viribus uti, & majore ſono vocis docuiſſe. Lælium [a] autem teſtatur oratione fuiſſe admodum ſcitâ, & ſubtili, & æquabili; quæ non ſententias judicum per vim extorqueret, ſed eos quaſi manu prehenſos eò, quò non inviti venirent, adduceret.

DISSERTATIO LXXVIII.

An oratori omnium diſciplinarum ſit neceſſaria cognitio.

Eratoſthenes Beta *eſt appellatus, quod in omnibus artibus proximum a primo locum occuparet. Epiphani divini honores decreti ſunt; quòd quum ſeptemdecim natus annos deceſſerit, Encyclopædiam didicerat. Iſocrates pudore impeditus nunquam in publicum ad dicendum prodiit. Philippus Iſocratem athletæ, Demoſthenem bellatori comparavit.*

Excipit ſermonem Craſſi, quo omnium [b] diſciplinarum ſcientiam oratori eſſe neceſſariam affirmavit, Scævolæ, Antoniique ſermo partim Craſſi dicta comprobantium, partim majus onus ab eo oratoribus imponi, quàm ut ferre poſſint, diſputantium, ſi nihil ipſis liceat ignorare; partim
1 etiam verentium, ne ſtudio artium maximarum abducatur orator a conſuetudine dicendi forenſi; & ſimilis ejus evadat oratio eorum ſermoni, qui de rerum naturâ, & moribus eloquentiſſimè diſputarunt; ſed nihil habent eorum diſputationes cum oratore commune. Siquidem philoſophorum oratio eſt illa quidem ſplendida, & admirabili afluens ubertate; ſed caret lacertis, caret nervis, caret viribus oratoris; & palæſtræ magis eſt apta, quàm pugnæ. Quibus Antonii, & Scævolæ dictis oratio Craſſi non infirmatur; nam arduum quidem Craſſus eſſe fatebitur omnium artium maximarum ſcientiam conſequi; ſed non ex iis, quæ fieri prorſus non poſſunt; quum multos nominare poſſimus, qui orbem illum liberalium diſciplinarum ſunt mente complexi. Eratoſthenes [c] a veteribus beta eſt appellatus; quòd quum omnes artes tenuerit, & ſcriptis illuſtrarit, in omnibus proximum a primo locum occuparit; quemadmodum beta ſecundum locum inter litteras tenet. Quod ſi Eratoſtheni licuit tantum in omni doctrinâ eminere, ut omnes vinceret, a principe dumtaxat earum facultatum vinceretur; quanto magis licebit oratori omnes artes cognoſcere, qui non earum ſcientiam petit, ut in his magnus, & admirabilis eſſe videatur; ſed ex unaquaque tantum aſſumit, quantum ſatis eſt ad ornatiſſimæ orationis augendam facultatem? Aliud eſt enim artem profiteri, aliud artem condiſcere; qui profitetur artem, non ſatis habet aliorum inventa noſſe; vult aliquid ſuo marte invenire, vult inter ceteros excellere, & ideo in eâ ætatem conſumat, neceſſe eſt; at qui diſcit, & aliorum inventis acquieſcit, & ſe vinci facilè patitur ab iis, qui ejus diſciplinæ ſtudio ſe penitus dediderunt. Idcirco, niſi deſit ingenium, & acre ſtudium, artes quantumlibet magnæ brevi condiſcuntur; earum pertractatio, perpolitioque temporis diuturnitatem deſiderat. Epiphanem quendam Clemens [d] Alexandrinus teſtatur exiguo tem- 3
poris intervallo, & orbem illum diſciplinarum, quem [e] ἐγκυκλοπαιδείαν Græci vocant, & Platonis doctrinam didiciſſe; ut quum ſeptemdecim natus annos deceſſerit, tantam ſcientiæ gloriam ſit conſequutus, ut mortuo divini honores decernerentur; quem perniciosiſſimæ ſectæ ducem Carpocratis ſectatores habuerunt. Non ergo deſperandum oratorem poſſe omnium artium maximarum doctrinam mente complecti; quum vel exiguam tot diſciplinis condiſcendis ætatem ſuffeciſſe videamus. Quod ſi concedamus non eſſe cujuſquam animum tam capacem, ut tantarum ſcientiâ facultatum poſſit impleri; non tamen efficietur ex eo non opus eſſe oratori perfecto cognitione omnium diſciplinarum, ſed oratorem perfectum eſſe non poſſe; nec tamen inutilis oratio Craſſi reperietur fingentis oratorem omnibus vitiis detractis, omni laude cumulatum. Nam & Stoici talem fingunt ſapientem, qualis [f] nun- 4
quam fuit, aut eſſe forſitan poteſt; nec idcirco Stoicorum diſputationes inanes, & futiles judicandæ; & Plato proponit Reipublicæ exemplar ejuſmodi, ut nunquam repertum ſit, nec reperiri poſſe videatur; & Xenophon talem deſcribit Principem, qua-

[a] Cicer. de Clar. Oratoribus, ſive in Brut. [b] Idem de Oratore libro 1. [c] Suidas in V. Ἐρατοσθένης, Heſychius Mileſius, & Artemidorus Epheſius, vel Martianus Heracleot. in Periplo. [d] Clemens Alexandr. Stromat. libr. 3. circa princ. [e] Quintilian. Inſtitut. Orat. libr. 1. cap. 10. [f] Clemens Alexandr. Strom. libr. 2. & Quintilian. ibid.

qualis nunquam extitit; nec ideo aut Pla-
tonis Rempublicam, aut Xenophontis de
inſtitutione Cyri libros inutiles arbitrabi-
mur. Nam quemadmodum pictoribus, &
ſtatuariis plurimum prodeſt in exemplar
quàm abſolutiſſimum intueri; ita Rempu-
blicam regentibus, vel regnum admini-
ſtrantibus multum expedit eam ſibi Rei-
publicæ formam, & Regis exemplar pro-
ponere, quod ſit omnibus numeris abſo-
lutum. Non igitur Craſſi, vel potius [a] Ci-
ceronis oratio reprehenda fingentis orato-
rem omnibus diſciplinis perpolitum; nam
& ſi conſequi tantam rerum copiam, va-
rietatemque non poſſimus; tamen in eam
ſpeciem intuentes, quantam quiſque po-
terit, doctrinæ copiam nobis comparabi-
mus. Nec illud verendum eſt, quod ſe ve-
reri dicit Antonius, ne ſi orator a teneris,
ut ajunt, unguiculis in multitudine artium
maximarum, & varietate verſetur, a con-
ſuetudine dicendi forenſi, & communi ſen-
ſu oratio ejus abhorreat. Non enim, ſi
5 Democritus, aut Plato, & quicunque de
rerum naturâ eloquentiſſimè diſputarunt,
dicendi genus non pugnax, ut oratores, &
contentioſum, ſed æquabile, & tempe-
ratum ſequuti ſunt; idcirco neceſſe eſt
omnes, qui in cognitione rerum pluri-
mum operæ, ſtudiique poſuerunt, alio ge-
nere ſermonis uti non poſſe, quàm quo
ſunt uſi eloquentiſſimi, præſtantiſſimique
philoſophi Illi ipſi, qui tam ſedatâ ora-
tione, tam nitidâ philoſophiam explica-
runt, ſi ad agendas cauſas animum appu-
liſſent, oratoriis nervis, & lacertis, & vi-
ribus non caruiſſent; flexibilis eſt, & mollis
oratio, & ad quamcunque formam voces fa-
cilè fingentem ſequitur. Non eſt igitur
periculum, ne homines doctiſſimis illis, &
politiſſimis philoſophorum ſermonibus e-
ruditi, quum ad cauſas agendas acceſſe-
rint, non poſſint ad oratorium dicendi mo-
rem, conſuetudinemque forenſem oratio-
nem accommodare. Ideo Cicero [b] exiſti-
mat & Platonem, ſi forenſe dicendi ge-
nus tractare voluiſſet, graviſſimè, & copio-
ſiſſimè potuiſſe dicere; & Demoſthenem, ſi
ea, quæ a Platone acceperat, explicare vo-
luiſſet, Platonis copiâ, & ubertate non
6 fuiſſe cariturum. Iſocrates [c] pudore impe-
ditus nunquam in publicum ad dicendum
prodiit; ob eamque cauſam ejus oratio pa-
læſtræ [d] magis, & olei, quàm civilis turbæ,
& fori; ideo Philippus interrogatus Iſo-
crates, an Demoſthenes major eſſet orator,
alterum [e] athletæ, alterum fortiſſimo bel-
latori comparavit. Num putamus Iſocrati
oratoria illa fulmina defuiſſe? unde igitur
tantam vim dicendi, niſi ab Iſocrate præ-
ceptore, Demoſthenes, & [f] Hyperides, &
alii diſertiſſimi oratores hauſerunt? Ac
multo minùs metuendum eſt, ne philoſo-
phorum ſermonibus inſtitutus orator di-
cendi genus conſectetur, quod a com-
muni ſenſu abhorreat; nam ſi quis hoc
vitio philoſophus laboraſſet, Stoici certè la-
boraſſent, quorum ſententiæ a vulgi opi-
nionibus quàm maximè diſcrepant; & ta-
men [g] Cato Stoicus & excelluit forenſi lau-
de dicendi, & nunquam hoc vitio dicitur 7
laboraſſe; & Zeno, Cleanthes, & Chryſip-
pus quamvis ad Rempublicam nunquam
acceſſerint, multos, ut ait [h] Seneca, mi-
ſerunt, qui nunquam tantâ civitatum re-
gendarum gloriâ præſtitiſſent, niſi ad com-
munem ſenſum orationem accommodaſ-
ſent. Non igitur vera ſunt, quæ objicit
Antonius Craſſo, & tamen utiliter a Ci-
cerone ponuntur; continent quippe præ-
ceptum non contemnendum; nam oſten-
dunt, quid oratori, qui in philoſophiâ fue-
rit, & liberaliſſimis artibus, diſciplinisque
verſatus, in primis fugiendum eſſe præci-
piatur.

DIS-

a Cicer de Orator. libr. 1. *b* Cicer. de Officiis libr. 1. in princ. *c* Photius in Biblioth. cod. 260. Plutarch. in Vit. X. Orator. cap. 4. Dionyſius Halic. de Antiq. Oratorib. Snid. in V *Ἰσοκράτης*, & Plinius libr. 6. Epiſtol. 29. ad Quadratum. *d* Quintilianus Inſtitut. Orator. libr. 10. cap. 1. *e* Photius in Biblioth. cod. 265. aliter tradit Plutarchus in Vit. X. Rhetor. cap. 8. *f* Philoſtratus in Vitâ Iſocratis. *g* Cicero de Clar. Orator. ſive in Brut. *h* Senec. de Tranquillit. Anim. cap. 1.

DISSERTATIO LXXIX.

Qua quæritur, an ulla ſit ars oratoris.

Stoici rhetoricen eſſe ſcientiam exiſtimarunt, alii artem, alii nec etiam artem eſſe. Præcepta dicendi aliqui tradiderunt, qui eloquentes non erant. Demades, quum remex eſſet, Æſchines autem hiſtrio ſecundarum partium, ſimulatque forum attigerunt, cum principibus oratorum ſunt comparati. Lacedæmonii adoleſcentem, qui rhetoricen didicerat, condemnarunt; legatum re non impetratâ dimiſerunt, quòd longam orationem habuiſſet; alteri verò frumentum dederunt, quòd inanem arculam oſtendiſſet, ac dixiſſet farinam deeſſe; nihilominus tanquam nimis garrulum reprehenderunt. Barbari, & Lacedæmonii, qui in pretio oratores non habebant, immo eos ejecerunt, leges nunquam mutabant; ſecus Athenienſes.

ANtonii ſermo [a] continet extremo loco quæſtionem a ſcriptoribus artis oratoriæ celebratam, qua quæri ſolebat, an ulla eſſet ars oratoris; de qua hodierno die mihi Ciceronis veſtigiis inſiſtenti diſſerendum eſt; ac philoſophorum, de quibus Cicero loquitur hoc loco, referendæ ſententiæ, qui artem eſſe rhetoricen ajebant, vel negabant. Ea quippe res philo-
1 ſophorum eſt agitata ſermonibus, qui de hac, ſicuti de ceteris inter ſe diſſenſerunt; nam [b] Stoici, quum rhetoricen ſcientiam rectè dicendi definirent, non ſolùm artem, ſed etiam ſapientiæ partem putaverunt. Nam ſcientia ex comprehenſionibus conſtat; comprehendere autem nemo quidquam, niſi ſapiens, Stoicis auctoribus, poteſt; quare ſi rhetorice eſt ſcientia bene dicendi, ſapientem eſſe oratorem neceſſe eſt; quum habeat φαντασίαν, ut ipſi loquuntur, καταληπτικὴν, hoc eſt *comprhendentem*. Idcirco Stoicus Mneſarcus apud Ciceronem hoc loco aſſeverat facultatem dicendi eſſe virtutem, & qui hanc habeat, omnes habere, & eſſe ſapientem. Nam Stoicis pla-
2 cet omnes virtutes ita aptas, inter ſeque eſſe [c] connexas, ut in quo una invenitur, neceſſe ſit inveniri univerſas; quæ ſententia Stoicorum licèt multum oratoribus tribuere videatur, oratores funditus tollit. Quum enim ſapiens, qualem [d] Stoici ſapientem eſſe voluerunt, nemo unquam extiterit, conſequens eſt neminem fuiſſe oratorem. Xenocrates [e] autem licèt eadem finitione, qua [f] Stoici, uteretur, & rhetoricen diceret eſſe rectè dicendi ſcientiam; tamen diſcrepat a ſententiâ Stoicorum; nam ſcientiam pro arte ſumit, quo ſignificatu Veteres ſcientiæ nomen uſurpabant, & aliquid comprehendi poſſe cenſebant etiam ab iis, qui non eſſent perfectè, pleneque ſapientes. Plato etiam licèt in Gorgia munus oratoris obterere, atque abjicere vide- 3
atur, tamen aliquam artem eſſe dicendi non audet pernegare; nam rhetoricen eſſe finit opificem perſuadendi in ipſis habentem ſermonibus vim, & firmitatem perſuadentem, non docentem; & [g] Ariſtoteles artem dicendi eſſe exiſtimavit, qui rhetoricen artem ſermonum definivit. Contra Carneades, Clitomachus, Charmides, Critolaus, & Academici omnes, aliique, quos [h] Cicero nominat, dicendi artem funditus ſuſtulerunt. His Rhodius [i] Athenodorus, Agnon, & Epicurus acceſſerunt, qui omnes his argumentis ducti ab artium choro rhetoricen excluſerunt; ſi enim, ajebant, rhetor eſſe poteſt, qui artem rhetorices non didicit, rhetoricen non eſſe artem concedendum eſt; nam quomodo ſine arte artifex eſſe poſſit? atqui multos putant extitiſſe, qui quum dicendi præcepta neſcirent, oratoris munere perbellè fungerentur; non eſſe igitur ullam dicendi facultatem. Hîc afferunt [l] exem-
pla Demadis, & [m] Æſchinis, quorum alter 4
quum remex eſſet, & eâ ratione vitam ſuſtentaret, ſimulatque acceſſit ad dicendum, non ultimum inter oratores locum occupavit; alter quum actor eſſet non primarum partium, ubi forum attigit, non mediocrem dicendi gloriam eſt aſſequutus; immo cum principibus oratorum eſt comparatus. Ideo quum [n] Demoſthenes primam orationem habuiſſet ad populum, & propter agendi imperitiam eſſet exploſus, querebatur nautas, & temulentos homines, & indoctos a populo libenter audiri, & eſſe in pretio; ſe verò, qui in ſtudio dicendi, & artium maximarum ætatem contriviſſet, excipi ſibilis, & in magnâ hominum irriſione, contemptuque verſari. His Carneades illud addebat; om-
nes, qui de arte præcepta tradiderunt, 5
quaſi deditâ operâ infantes fuiſſe; quod licèt

a Apud Cicer. de Orator. libr. 1. b Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 2. cap. 17. c Clem. Alexandr. libro 2. Strom. d Vid. Sen. de Conſtant. Sapientis cap. 7. e Sext. Empir. libr. 2. adverſ. Mathemat. f Diog. Laert. in Vit. Zenon. libr. 7. ſegm. 42. & Sext. Empir. ibid. g Ariſtotel. Rhetoric. libr. 1. h Cicer. libr. 1. de Orator. i Quintilianus Inſtit. Orator. libr. 2. cap. 17. l Idem Quintilian. ibid. & Suidas in V. Δημάδης. m Quintilian. Inſtitut. Orator. libr. 2. cap. 17. Plutarch. in Vit. X. Orator. cap. 6. Suidas in V. Αἰσχίνης, & Phot. in Bibliothec. cod. 264. n Plutarchus in Vit. Demoſthenis.

licèt de omnibus falſum eſſe videatur, quum eloquentiſſimi viri [a] Empedocles, Antiphon [b], Gorgias Leontinus, Iſocrates, Ariſtoteles, Theophraſtus, & Abderites Protagoras, & Thraſymachus Chalcedonius de arte rhetoricâ ſcripſerint, tamen de [c] Corace, & Tiſia, qui primi genus hoc ſcriptionis attigerunt, de Chryſippo, de Hermagorâ veriſſimum eſt. Quomodo ergo ars rhetorice debet judicari; quam & qui ignorarunt, rhetores in primis præclari fuerunt, & qui probè ſciebant, eloquentiæ, cujus ſe doctores profitebantur, laude caruerunt? Ex quo, quemadmodum Sextus Empiricus refert, dicendi magiſtri ſe cotibus comparabant, quæ quum ſecandi ſint expertes, ferrum ad ſecandum idoneum reddunt; quod expreſſit [d] Horatius his verbis:

..... fungar vice cotis, acutum
Reddere quæ ferrum valet exſors ipſa ſecandi.

6 Quod ſi ars eſt ulla dicendi, ea debet habere percepta, & cognita ſua præcepta; ſed præcepta Rhetoricæ percipi non poſſunt, quum ſint falſa, & falſa percipi non poſſint. Quæ enim ſunt præcepta Rhetoricæ? hæc, ut ipſi affirmant, ſic judicibus tenebræ offundendæ, movenda miſericordia, conflanda invidia, ad iram judcum mentes concitandæ; ita ſacrilegi, impii, conſcelerati cives defendendi; quæ quum abhorreant a veritate, non poſſunt comprehendi. Præterea nullam artem a Rebuspublicis ejectam videmus; at rhetoricen Lacedæmonii [e] ejecerunt; adoleſcentem condemnarunt, qui quum foris verſaretur, rhetoricas artes didicerat; cauſamque tam ſeveri judicii adjecerunt: quòd ſermones doloſos ad decipiendam Spartam eſſet meditatus. Et quum [f] Chii legatum miſiſſent Spartam ad petendum frumentum, quum fame premerentur, quòd is longam orationem habuiſſet, re non impetratâ dimiſerunt. Quum autem iidem rurſus alium legaſſent, is rem confecit; quia non eſt uſus circuitione verborum, ſed oſtendit inanem arculam, & farinam deeſſe dixit; & tamen hunc ipſum tanquam nimis garrulum Spartani reprehenderunt; ſatis enim fuiſſe dicebant vacuam arculam præſeferre. Sed & Cretenſium legumlator legem ſancivit, qua oratores inſulâ Cretâ prohibebantur; & Athenis in [g] Areopago rei patronum adhibere vetabantur. Nec mirum rhetoricen a bene moratis civitatibus excluſam; neque enim ars debet judicari, nec habet 7
propoſitum finem utilem Rebuſpublicis; nam ſi eſſet utilis, vel prodeſſet ipſis oratoribus, vel civitatibus; non prodeſt autem oratoribus; nam dum volunt artem exercere, coguntur in foro cum impoſtoribus, cum ſicariis, cum ſycophantis verſari: coguntur ingenia parricidarum, adulterorum, furum cognoſcere, quò ſolertiùs ipſos poſſint redarguere, vel etiam, quum res poſtulat, defendere; quæ conſuetudine animi rhetorum corrumpuntur, & eorum, quibuſcum verſantur, imbibunt mores: coguntur in odia multorum incurrere: coguntur inter ſordes reorum, inter lacrimas calamitoſorum vitam agere, ſemperque ſolliciti eſſe, & piratarum inſtar ſemper timere, vel timeri. Cujus rei teſtis eſt, ut ceteros taceam, Cato [h] Cenſorius, qui quum multos accuſaſſet, quater, & quadragies cauſam dixit; licèt propter innocentiam ſemper fuerit abſolutus; non igitur prodeſt oratori dicendi facultas. Non prodeſt autem civitatibus; nam quum le- 8
ges vinculum ſint, & mens, & anima civitatum, leges ab oratoribus evertuntur, immutantur, eluduntur; idcirco Byzantinus orator interrogatus, quomodo ſe leges haberent Byzantii, reſpondiſſe fertur: quomodo ipſe volo. Atque hujus rei illud argumentum eſt, quod apud Barbaros, & Lacedæmonios, qui dicendi facultatem in precio non habuerant, nunquam, aut rarò leges ſunt immutatæ; apud Athenienſes verò, & alios, qui oratorum ingenia ſunt admirati, ſæpiſſimè mutationem ſuſceperunt. Quum igitur neque oratoribus rhetorice, neque Rebuſpublicis proſit, in artium numero neutiquam eſt habenda; nam artes utiles eſſe debent; debent præterea vel ſemper, ut philoſophia, & Grammatica, ſuum conſequi finem, vel plerumque, ut medicina, & ars gubernatorum; at oratores nec ſemper, nec plerumque finem artis aſſequuntur; ſæpenumero quippe non perſuadent. Ad hæc nullus artifex, quum de arte loquitur, pugnantia dicit, & quæ poſuerat, tollit; oratores autem ſæpe contrarias inter ſe habent orationes, & ex arte loquuntur; ut Craſſi oratio pro Coloniâ Narbonenſi contrariam ſententiam orationi pro lege Servilliâ continet; & Cicero Vatinium [i] probris oneravit, & innocentem rurſus probavit; & Gabinium

[a] Quintilian. libr. 3. cap. 1. Inſt. Orator. [b] Cicer. de Claris Oratorib. ſive in Bruto, & Plutarchus in Vit. X. Orator. cap. 1. [c] Cicero de Orat. libr. 1. [d] Horat. in Arte Poëtic. [e] Quintil. libr. 2. Inſt. Orator. cap. 16. Plutarchus in Laconic. & Cicero in Bruto. [f] Herodotus libr. 3. cap. 46. [g] Pauſan. libr. 1. Apulejus Metamorph. libr. 10. Quintilian. libr. 2. Inſtit. Orat. cap. 17. & libr. 6. cap. 1. Lucianus in Anacharſi. & Ariſtot. Rhetoric. libr. 1. cap. 1. [h] Plin. de Vir. Illuſtribus cap. 47. Solin. cap. 7. Cæl. Rhod. libr. 11. cap. 14. aliter Plin. libr. 7. Natur. Hiſt. cap. 27. Vid. Val. Max. libr. 3. cap. 7. [i] Plutarch. in Vit. Cicer.

nium accuſavit, & defendit; non eſt igitur artifex orator, nec ars oratoria facultas. His argumentis uſi ſunt, qui rhetoricen ex artium numero ſuſtulerunt; quæ nos craſtino die confutabimus.

DISSERTATIO LXXX.

Qua ſuperiora argumenta refelluntur.

Artes liberales univerſas Sceptici ſuſtulerunt; inutiles vitæ pronunciarunt Epicurus, Ariſto Chius, Ariſtippus, Cyrenaici, & Diogenes, ejuſque ſectatores; & philoſophiam ſolam, quæ ſpectat ad mores, relinquendam putarunt. Multi in unaquaque arte ſine præceptis excelluerunt. Cleanthes quum irrigandis hortis victum quæreret, & Simo exerceret artem ſutoriam, philoſophiæ operam dabant. Lyſippus ex fabro ferrario inſignis pictor evaſit. Ariſtoteles putat caſu natam Poëticam, quum quidam inconſultò verſus effudiſſent.

IGnobiles artes, & ſordidæ, quas Βαναύσους Græci [a] vocant, meliore fortunâ ſunt uſæ, quàm liberales; nemo enim agriculturam, aut figulinam, aut fulloniam, aut textrinam, aut alias ſellularias artes reprehendit, aut inutiles Reipublicæ affirmavit, aut artes non eſſe contendit; liberalibus diſciplinis obtrectatores nunquam defuerunt. Cujus rei cau-
1 ſam hanc arbitror extitiſſe, quòd earum artium, quæ ad animi cultum pertinent, utilitas in obſcuro eſt; earum, quæ ſpectant ad corpus, apparet, & manifeſtò cernitur; quia corpus nobis notiſſimum eſt, animus ignotus, quo omnia cognoſcuntur. Certè artes liberales univerſas Sceptici ſuſtulerunt; inutiles vitæ pronunciavit [b] Epicurus, & [c] Ariſto Chius, & [d] Ariſtippus, & Cyrenaici, & [e] Diogenes, & ejus Cynici ſectatores; qui ne philoſophiæ quidem pepercerunt, ſed eam circumcidendam, atque amputandam putarunt, & partem ſolam, quæ de moribus diſputat, relinquendam. Sed inter præſtantiſſimas diſciplinas maximè doctorum hominum invidiâ, & calumniis dicendi facultas laboravit; ut patrocinio maximè indigeat, quæ omnibus patrocinium pollicetur; non defuerunt enim, qui ex artium numero tollendam eſſe cenſuerunt, & eloquentiam eloquentiæ armis oppugnarunt; quorum argumenta, quibus nullam artem eſſe dicendi conantur oſtendere, retulimus heſterno die, & hodierno, ne quis decipi poſſit, refellemus. Nec difficilis mihi ratio refellendi
proponitur; neque enim ſunt magni pon- 2
deris; quid enim levius, quàm quod ajunt multos oratores, qui præcepta dicendi non didiciſſent, extitiſſe? id ego ſi negare velim, non facilè poſſim redargui; nam licèt [f] Demades, & [g] Æſchines, quorum alter fuit remex, alter hiſtrio, nullam doctrinam ad dicendum attuliſſe videantur; potuerunt etiam quum in tam humili opere verſarentur, artis præcepta condiſcere; quemadmodum [h] Cleanthes, quum aquâ hauriendâ, hortis irrigandis victum ſibi quærebat, philoſophiæ vel diligentiſſimè operam navabat. Nonne & Simon [i] Athenienſis, quum artem ſutoriam exerceret, & Socratem audivit, & philoſophiæ operam dedit, & triginta nobiliſſimos de philoſophiâ conſcripſit dialogos? Potuerunt denique, quum ſordidis artibus relictis ad dicendi ſtudium animum appulerunt; antequam in cauſis agendis verſarentur, ea, quæ ſunt cognoſcenda, cognoſcere; non eſt credendum famæ, quæ ſummos interdum viros imperitos prædicat. Nam & [l] Antonius clarus inprimis orator
doctrinæ omnis expers habebatur; & ta- 3
men conſtat nullius ignarum fuiſſe diſciplinæ, & [m] potiùs diſſimulaſſe doctrinam, quàm ignoraſſe. Sed ne videar nimis præfractè negare, quod ſibi concedi poſtulant, non inficias ibo fuiſſe nonnullos, qui quum dicendi præcepta non didiciſſent, tamen dicere non abſurdè, haberique oratores potuerunt; ſed non ex eo efficitur artem nullam eſſe dicendi, quòd aliqui ſine præceptis, & magiſtro ad nonnullam eloquentiæ gloriam pervenerunt. Silanion fuit [n] ſtatuarius egregius, & cum primis ejus artis memorandus; & tamen nullum habuit doctorem, a nemine præcepta artis accepit, uſu tantùm, & exercitatione eſt eruditus; num idcirco ſtatuariam eſſe artem negabimus? minimè gentium; quia

a Gerard. Jo: Voſſius de Artium Naturâ libr. 1. cap. 1. b Diogen. Laërt. libr. 10. in Vit. Epicuri, Cicero libr. 1. de Finibus, & Div. Hieronymus adversùs Rufinum. c Diogenes Laërtius libr. 6. in fine ſegm. 103 poſt Vitam Menedemi. d Idem Diogen. Laërt libr. 2. ſegm. 92. in Vit. Ariſtippi. e Idem Laërt libr. 6. ſegm. 103. poſt Vitam Menedemi, & Lucian. in Vitar. Auction. f Quintil. Inſt. Orat. libr. 2. cap. 17. & Suid. in V. Δημάδης.

g Quintilianus ibid. Plutarch. in Vit. X. Orator. cap. 6. Suid. in V. Αἰσχίνης, & Phot. in Biblioth. cod. 264. h Diogen. Laërtius libr. 7. ſegm. 168. in Vit. Cleanthis, Valer. Maxim. libr. 8. cap. 7. Senec. Epiſt. 44. & Suid. in V. Φρεάντλης. i Diogen. Laërtius libr. 2. ſegm. 122. in Vit. Simonis. l Cic. de Orat. libr. 2. in princ. m Quintil. Inſt. Orat. l. 2. c. 17. n Plin. l. 34. c. 8. Hiſt. Nat.

licuit Silanioni naturam intuenti ea cognoſcere, quæ alii a præceptore didicerunt; quod Eupompus [a] pictor præcepit Lyſippo, qui neminem cenſuit imitandum; naturam ante oculos habendam, eâ magiſtrâ utendum; quod Eupompi præceptum Lyſippum ex fabro ferrario nobiliſſimum, præcellentiſſimumque ſtatuariom fecit. In-
4 numeri philoſophi & doctrinæ copiâ abundarunt, & ſcientiâ rerum ſingulari, antequam dialectice a Zenone Eleate proferretur; qui profectò dialecticen non ignorarunt, quum & concinnè diviſerint, & doctiſſimè definiverint, & argumentum ratione concluſerint, & vera a falſis diſcreverint, & rationes captioſas, & ſermonum laqueos diſſolverint; num ergo quia Dialectici extiterunt, antequam Dialecticæ præcepta traderentur, nullam eſſe artem diſſerendi dicemus? non opinor; quia licèt illi Dialecticorum præcepta a libris, magiſtriſque non didicerint, ea tamen ingenii mirâ ſolertiâ perceperant. Ut igitur quamvis aliquis vel optimus extiterit ſine ullo artis præcepto ſtatuarius; & quamvis multi, antequam Dialecticæ diſciplina proferretur, ſcienter, & dialectico more diſputarint; nec ſtatuariam eſſe artem negamus, nec diſſerendi nullam eſſe diſciplinam affirmamus; itaquamvis aliquot oratores non cognitis eloquentiæ præceptis dicendi laude floruerint; tamen eſſe aliqoam eloquentiæ artem concedendum eſt. Nam
5 artium aliæ in inſpectione, & cognitione verſantur, aliæ in actu, e quarum numero eſt doctrina dicendi; quæ in inſpectione ſunt poſitæ, & intellectu contentæ, nihil ultra deſiderant, eæ ferè ſunt reconditæ, nec ſine libris, aut doctoribus prænoſcuntur; quæ verò in actu, faciliores habentur, & uſu aliquo modo percipi poſſunt. Agricolæ ſciunt agri colendi rationem; nec Hannonis Carthaginienſis, aut Catonis, aut Varronis, aut Columellæ, aut Palladii, aut Plinii libros evolverunt. Marios [b] præſtitit ſcientiâ rei militaris; nec homo ruſticanus [c] ea, quæ a doctiſſimis viris prodita ſunt de arte militari, niſi uſu, cognoverat. Quàm multi cum laude Rempublicam adminiſtrarunt experientiâ docti, non libris eruditi? nec idcirco nolla eſt ars agri colendi, vel belli gerendi, vel Rei-
6 publicæ adminiſtrandæ. Eodem modo eſt ars oratoria; licèt aliqoot oratores extitiſſe dicantur, qui rhetorum præceptis non fuerint eruditi; nam quod negant [d] artem eſſe dicendi, quia ita naturâ nati ſumus, ut & exordiri, & narrare rem geſtam, & quod propoſuimus, argumentis confirmare, & adverſariorum dicta refellere, & ad extremum deprecari poſſimus; id nullum argumentum eſt. Nam & naturâ vocem aliquo modo modulari poſſumus; nec idcirco muſicen artem non eſſe quiſquam auſus eſt affirmare; & ſaltare ad numerum aliquo modo poſſumus; nec ideo ullam eſſe artem ſaltandi negamus. Pueri fingunt e luto, vel cerâ, & ſimilitodinem hominis, quamvis nullo præceptore docti, repræſentant; & quum calamum in manum ſumpſerunt, lineamenta humani oris imitantur; num ob eam cauſam aut fingendi artem, aut pingendi tollimus? quis [e] neſcit multas artes eſſe natas ex obſervatione eorum, quæ ſponte naturæ fiunt? quum aliquis loqueretur, excidit loquenti verſus; obſervatum ideſt ab hominibus ingenioſis, & acutis; & numeros, quos caſus effudit, ſont imitati; ex eo natam artem poëticam Ariſtoteles [f] arbitratur.

DISSERTATIO LXXXI.

Qua alia argumenta refelluntur.

Nullæ ferè artes ſolis præceptis cognitis percipiuntur. Erigonus ex tritore colorum inſignis extitit pictor. Artes quaſcumque aliquæ gentes contempſerunt; ab ipsâ etiam agricuiturâ plures populi abſtinuerunt, & diverſis rebus ſinguli victitarunt. Ateas Rex hinnientem equum Iſmeniæ tibicini præcellenti antepoſuit. Romani quingentos triginta quinque annos Medicis caruerunt.

HOdierno die pergemus, Auditores, quemsdmodum heſterno cœpimus, argumenta conſutare, quibus nonnulli rhetoricen ex artium numero ſuſtolerunt. Ac mihi primum occurit illud, quo Carneades utebatur [g], qui innumeros, qui de oratoriâ facultare ſcripſerunt, qoos infantes fuiſſe conſtat, recenſebat; ex quo intelligi volebat non eſſe ullam artem eloquentiæ; quum 1
qui eloquentiæ præcepta vel optimè tenuerunt, eloquenter loqui haudquaquam potuerint. Quod argumentum magis ad refutandam quorundam ſtultam arrogantiam valet, qui artis fiduciâ ſubnixi ambulsnt, quòd rhetorum præcepta didicerunt, quàm

ad

[a] Plinius libr. 34. cap. 8. Natur. Hiſt. [b] Plutarch. in Vit. Marii, & Plin. de Vir. Illuſtribus cap. 67. [c] Cicer. Quæſt. Tuſcul. libr. 2. [d] Vid. Cicer. de Orator. libr. 1. Quintil. Inſtir. Orat. libr. 2. cap. 17. [e] Theodoret. ſerm. 3. de Provident. [f] Ariſtotel. de Arte Poëtic. cap. 4. [g] Carneades apud Ciceronem de Oratore libr. 1.

ad oſtendendum nullam artem eſſe dicen-
di; non enim omnes artes perceptione ſo-
lâ præceptorum comparantur; pleræque
uſu diſcuntur; omnes verò ingenium ido-
neum deſiderant. Non mirum multos,
qui dicendi præcepta tenuerunt, infantes
fuiſſe; defuit ipſis ingenium, defuit co-
gnitio rerum plurimarum, defuit uſus,
exercitatioque dicendi. Eſt iniquiſſimum,
quia magna eſt ars oratoris, & multa præ-
terea præcepta requirit, ipſam ex artium
choro velle ſublatam. Si concedamus om-
nes facultates, quæ non ſunt ſolis præce-
ptis contentæ, in artium numero haben-
das non eſſe, pleræque omnes artis nomen
haudquaquam obtinebunt. Apelles [a] om-
2 nia præcepta pingendi complexus eſt li-
bris oppidò luculentis; nonnulla ſcripſit
Euphranor [b], quæ ad picturam pertinerent;
quidam ſuperiore ſæculo ejusdem faculta-
tis præcepta litteris mandaverunt; num ali-
quem putamus his dumtaxat præceptis co-
gnitis ad ſummam picturæ præſtantiam per-
veniſſe? faciliùs mehercule qui colores te-
runt, obſervando artificum opera, quæ
quotidie in officinis vident, obſervando
pingentes artifices, egregii pictores evaſe-
runt, quàm quiſquam præceptis dumta-
xat legendis aliquam in pingendo laudem
aſſequatur. Nam Erigonum [c] accepimus ex
tritore colorum Nealcæ pictoris nobilem
pictorem eſſe factum; qui ſolis pingendi
præceptis legendis multum in eâ arte pro-
fecerit, neminem accepimus; num ergo
picturam, quia ſola præcepta non deſide-
rat, artem eſſe negabimus? Licet idem de
3 architecturâ dicere; quæ tantum abeſt, ut
ſolâ præceptorum cognitione conſummari
poſſit, ut Pythias [d] architectus non poſſe
perfici ſine omnium diſciplinarum perfe-
ctâ ſcientiâ ſit arbitratus: licet idem de ce-
teris artibus dicere; ex quibus pauciſſimæ
reperiuntur, quæ cognitis, perceptiſque
præceptis poſſint cum laude tractari; ſem-
1 per eæ aliquid extra præcepta poſitum re-
quirunt. Roſcius [e] ajebat caput eſſe artis
decere, quod ipſum tradi nullâ arte poſſet;
non igitur efficitur ex eo nullam artem
eſſe dicendi, quod multi præcepta dicen-
di cognita habuerunt, & luculenter ex-
plicarunt, & tamen oratores non fue-
runt; quia alia multa, quæ, præter artis
præcepta, in oratore requiruntur, ipſis de-
fuerunt. Nam & multi præcepta ſtatuariæ
cognoverunt, & tamen ſtatuarii non exti-
terunt; & multi picturæ, plaſtices, medi-
cinæ, artis militaris, & Poeticæ, nec ha-
biti ſunt pictores, aut fictores, aut Medi-
ci, aut poetæ, aut boni imperatores. At
enim artes non ejiciunt, ſed accerſunt, 4
amplectuntur civitates; rhetoricen & La-
cedæmonii, & Cretenſes, & Barbari ſerè
omnes ex urbibus expulerunt; & Athe-
nienſis legumlator excluſit ex [f] Areopago,
& alibi circumcidendam putavit eloquen-
tiam; nam vetuit oratores miſericordiam
commovere; quod argumentum ſi compro-
betur, nulla erit ars, quæ ſe conõdat artis
nomen retenturam. Quæ enim ſe nullius
decreto gentis ejectum iri ſibi poſſit polli-
ceri? Judæi [g] picturam, plaſticen, ſtatua-
riam, ſculpturam e ſuis finibus extermina-
runt; quod Judæorum inſtitutum Turca-
rum natio eſt imitata, quæ ſcelus nefarium
putat hominum imagines vel pictas, vel
ſculptas habere. Agriculturam Æthiopes,
qui Macrobii vocabantur ſunt aſpernati, 5
ſiquidem [h] lacte, & carnibus, non frumen-
to veſcebantur; quapropter [i] quum Rex
Æthiopum a Perſarum legatis audiſſet, Per-
ſas frumento vitam ſuſtentare, frumentum
verò ſubacto ſolo, & ſtercorato provenire,
irriſit hanc rationem victus, dixitque non
eſſe mirum Perſas exiguum tempus vivere
[nam Æthiopes Macrobii ad longiſſima
ſpatia ævum producebant, ex quo nomen
invenerunt] quum ſtercore victitarent;
aſpernati [l] ſunt Ichthyophagi, qui piſci-
bus veſcebantur; Elephantophagi [m], qui
Elephantorum venatu alebantur; Acrido-
phagi [n], qui locuſtis; Rhizophagi [o], qui
radicibus arundinum; Cynamyni [p], qui
bubus Indicis, quos ope canum venatorum
occiderant; Hylophagi [q], qui deciden-
tibus e ſilvis fructibus; aſpernati [r] ſunt
Troglodytæ, aſpernati ſunt [s] Arabes No-
mades, & Scytharum magna pars; ex quo
qui terram [t] colebant ἀροτῆρας, hoc eſt *ara-*

[a] Plinius Natur. Hiſtor. libr. 35. cap. 10. [b] Idem libr. 35. cap. 11. [c] Idem ibid. [d] Vitruv. libr. 1. cap. 1. [e] Cic. de Orat. l. 1. Cæl. Rhodig. Antiq. Lection. libr. 14. cap. 17. [f] Lucian in Anacharſi, Pauſan. libr. 1. Apulejus libr. 10. Metamorph. & Quintilian. libr. 2. Inſtit. Orat. cap. 17. & libr. 6. cap. 1. [g] Philo Judæus de Gigant. in fin. [h] Herodot. libr. 3. cap. 22. [i] Herodot. ibid. [l] Strabo libr. 15. de Arianâ, Arrianus rerum Indicarum libro, Photius in Biblioth. cod. 250 ex Agatharchidis Hiſtor. libr. 1. cap. 12. & ſeqq. & Pomponius Mel. de Sit. Orbis libr. 3. cap. 7. Plinius libr. 6. cap. 23. Hiſtor. Natur. Solin. cap. 57. & Div. Hieronym. adverſ. Jovinianum libr. 2. [m] Phot. ibid. cap. 25. [n] Diodor. Sicul. libr. 3. Biblioth. Hiſtor. cap. 215. Agatharchides apud Photium in Biblioth. codic. 250. cap. 27. Solinus cap. 33. Plinius libr. 6 Hiſtor. Natur. cap. 30. & libro 7. cap. 2. & Strab. libr. 16. de Arabiâ, & D. Hieronym. adverſ. Jovinian. libr. 2. [o] Diod. Sic. Bibl. Hiſtor. libr. 3. pag. 111. [p] Diodor. Sicul. ibid. pag. 115. [q] Idem Diodor. ibid. [r] Idem ibid. & Strabo libr. 16. de Troglodytis. [s] Strab. libr. 11. de Tanai, & libr. 16. de Sinu Arabic. [t] Plin libr. 4. cap. 11. Natural. Hiſt.

tores vocabantur; quia non eodem, quo alii Scythæ, victu utebantur; ut quos ratio victus diſtinguebat, & nomen diſtingueret; aſpernati ſunt denique & [a] Thraces, qui Galactophagi ſunt appellati, quos Homerus [b] fuiſſe tradit Mortalium juſtiſſimos. Quid architecturam? nonne & Tro-
6 glodytæ [c] contemnebant, qui in ſpeluncis habitabant, & Scythæ [d], qui plauſtris pro domibus utebantur? Medicinam licèt nuſquam non eſſe Cornelius Celſus dixerit, quamdiu Romani ignorarunt? quandiu in Urbem non receperunt? Primus Romam medicus e Peloponneſo venit [e] Archagathus anno ab Urbe conditâ quingenteſimo trigeſimoquincto; ex quo conſtat quingentostrigintaquinque annos ſine Medicis fuiſſe Romanos; nec ille ipſe, qui venerat primus, apud populum fuit valde gratioſus; quandoquidem ob ſecandi, urendique ſævitiam carnifex eſt appellatus, & magnum odium Romanorum in artem ſaluberrimam concitavit; & Plinius multa gentium millia ſine Medicis degere aſſeverat. Quod ſi quis objiciat mihi & Romanos, & alias gentes fuiſſe ſine Medicis, non autem ſine medicinâ; ego quoque haudquaquam negabo omnes gentes aliqua adversùs morbos auxilia cognoviſſe; ſed uſu, non arte cognoviſſe, & artificiosâ medendi ratione caruiſſe contendam. Eodem modo, quo illæ etiam gentes, quæ rhetores e ſuis urbibus expulerunt, aliquâ dicendi facultate ſunt uſæ (quid enim ſine eloquio confici publicè, aut privatim poteſt?) ſed illâ artificiosâ, politaque dicendi ratione caruerunt. Multas præterea artes poſſu-
7 mus nominare, quas nonnullæ nationes vel expulerunt, vel ſunt aſpernatæ; quis enim credat muſicen a Scythis comprobatam, quum memoriæ ſit proditum Ateam Regem Scytharum [f] audito Iſmenia tibicine, qui tibiæ cantu ceteris omnibus antecellebat, aliis mirantibus hominem, affirmaſſe audire ſeſe libentiùs equum hinnientem? quis alias artes liberales a Barbaris non irriſas, non expulſas exiſtimet, quum propter inſcitiam earum pleræque nationes barbaræ dicerentur? Lacon quidam [g] Athenienſi Spartanos indoctos appellanti reſpondit: ſumus verò indocti Spartani, qui nihil a vobis didicerimus mali. Quid non didicerant ab Athenienſibus Spartani? ea nimirum, quæ qui ſciunt docti & habentur, & nuncupantur; non didicerant artes liberales, omneſque nobiliſſimas diſciplinas, quarum [h] inventrices, vel ſaltem altrices Athenæ; has illi malas appellabant, quia bellicas dumtaxat artes mirabantur; non ergo ſolam oratoriam facultatem, ſed alias omnes ejecerunt Spartani. Et ſanè quis unquam e Spartanis illis antiquis fuit, qui propter inſignem aſtrorum ſcientiam prædicetur, vel arithmeticæ, vel geometriæ, vel Grammaticæ, vel aliarum artium laudatarum? Ut igitur aliæ artes ex artium numero non excluduntur, quia ſunt a nonnullis gentibus repudiatæ, ejectæ, contemptæ; ita oratoria facultas non excludenda, quia a Cretenſibus eſt, & Spartanis improbata.

DISSERTATIO LXXXII.

Pergit Adverſariorum argumenta refellere.

Rhetorice oratori minimè nocet. Apud Thurios lex erat, ut qui novam legem ſuadere vellet, laqueo collum insereret, & ſi lex non placeret, ſtrangularetur; quare poſt annos ducentos quinquaginta primùm quidam, cui oculus, quem unicum habebat, effoſſus fuerat, legem tulit, ut effoſſori uterque oculus erueretur, quum jam lex eſſet, ut effodiens oculum oculo privaretur. Mutationes ad artes perficiendas, augendamque rerum ſcientiam plurimum proſunt; nocent autem Reipublicæ adminiſtrationi. Reſpublicas meliùs gubernare ingenia tardiora, quàm acutiſſima Thucydides cenſuit.

Quæ tributa ſunt nobis benignitate naturæ, ea ſolertiâ artis perficiuntur, excoluntur, augentur; nec aliud ſibi volunt artes, quàm facultates nobis a naturâ datas adjuvare. Tribuit nobis natura corporis robur, & agilitatem; inventa eſt palæſtræ, ſaltandique diſciplina, quæ cor- 1
poris robur, agilitatemque firmaret, augeret, & quadam concinnitate moderaretur. Tribuit nobis natura imitandi ſolertiam; inventæ tot artes imitatrices, inventa pictura, ſtatuaria, plaſtice, Poëtica, & omnes aliæ, quæ in imitatione cernuntur. Tribuit nobis vocis modulandæ facultatem; inventa muſice eſt, quæ tantam cantus efficeret ſuavitatem, ut animi eorum, qui muſi-

[a] Strab. l. 7. de Getis, & Nicol. Damaſc. de Morib. Gent. [b] Hom. Iliad. ν. in princ. [c] Strab. l. 17. de Mauritan. Pomponius Mel. de Situ Orbis libr. 1. cap. 8. Senec. Quæſt. Natur. libr. 4. cap. 2. Vid. etiam Diodor. Sic. libr. 3. pag. 115. [d] Herodot. libr. 4. cap. 46. & Strabo libr. 11. circa initium.

[e] Caſſius Hemina apud Plin. libr. 29. cap. 1. Hiſt. Natural. [f] Plutarch. in libro non poſſe ſuaviter vivi ſecundùm Epicur. [g] Plutarch. in Apophth. Laconic. de Pleiſtonacte. [h] Vid. Diſſ. 13. 14. & 15. in Ciceronem.

muſice delectantur, jucundiſſimâ volupta-
te diffluant, & liqueſcant Muſicorum vo-
cibus deliniti. Tribuit natura diſſerendi
ſolertiam; inventa dialectice eſt, quæ eò
ſubtilitatis proceſſit, ut nodos aliquando
nectat, quos non poſſit ipſa diſſolvere.
Tribuit ſtudium rerum cognoſcendarum,
indagandæque naturæ, abditarumque cau-
ſarum cupidinem intellectu percipienda-
rum; inventa philoſophia eſt, quæ giganteo
planè conatu, ſed non impio, non teme-
rario Cœlum ipſum ſcanderet, Cœlum per-
vaderet, & penetraret, ipſumque paren-
tem naturæ, & auctorem Deum, quate-
nus cognoſci voluit, oſtenderet, & inac-
ceſsâ caligine involutam lucem explicaret.
Circa omnes denique facultates nobis a na-
2 turâ attributas aliqua ars, & diſciplina ver-
ſatur, quæ promoveat inſitam vim, cujus
beneficio tantum doctus præſtet indocto,
quantum indoctus ceteris animantibus præ-
ſtat. Quum igitur inter alias facultates,
inter alia dona, quæ nobis natura dona-
vit, principem locum obtinere videatur
ars ea, qua loquimur, qua animi ſenſa
exponimus, & declaramus; quis aliquam
artem, & diſciplinam repertam neget,
quæ hanc facultatem fingeret, ornaret,
perpoliret? & ſi eſt reperta; quis neget
hanc eſſe rhetoricen, & rhetoricen eſſe
artem non vulgarem, ſed excellentiſſi-
mam; utpote quæ nobiliſſimarum facul-
tatum famulatu utatur ad ſuum munus e-
xequendum? & quum artes eo præſtan-
tiores, & utiliores habeantur, quo præſtan-
tiores, utilioreſque dirigunt facultates;
ut quæ ad animum pertinent, iis, quæ
ſpectant ad corpus, anteponuntur; quis
inficias ibit dicendi artem eſſe præſtantiſ-
ſimam, quæ eloquendi vim regit, & mode-
ratur; quæ tantæ præſtantiæ eſt, ut eâ fe-
rè ſolâ mutis animantibus antecellamus;
tantæ utilitatis, ut nihil neque publicè,
neque privatim ſine eâ poſſit inter homi-
nes agi, eaque ſolâ ſocietas humana con-
ſtet? Non igitur audiendi, qui dicendi fa-
3 cultatem ex artium numero cenſent eſſe tol-
lendam; quia nec oratori conducat, nec
Reipublicæ; nam quanto conducibilius
eſt unicuique loqui poſſe, quàm mutum
eſſe natum, tanto eloquentem, quàm in-
fantem eſſe præſtat. Jam ad publica mu-
nia obeunda quis non eloquentiam aptiſ-
ſimam eſſe fateatur? quis, niſi prorſus inſa-
niat, ſi mittendus ad Regem ſit, vel ad Rem-
publicam de magnis rebus orator, diſer-
tum indiſerto non anteponat? quis ad po-
puli ſeditionem comprimendam malit adhi-
bere hominem, qui dicendi ſit imperitus,
quàm qui abundet copiâ, & ubertate ora-
tionis? quis ad ſententiam in ſenatu di-
cendam, ad perſuadendas, diſſuadendaſ-
que leges, ad populi iram placandam, co-
hortandoſque cives ad virtutem, ad con-
cordiam, ad ſubeunda pro Patriâ pericula,
ad pacem, ad bellum, infantem, quàm e-
loquentem, judicet eſſe aptiorem? Eſt igi-
tur & publicè, & privatim utilis dicendi fa-
cultas; & qui fingunt oratorem callidum,
verſutum, veteratorem, qui ſemper cum
ſicariis, & ſacrilegis, parricidiſque verſe-
tur, ut eorum mores, aſtuſque condiſcat,
qui ſemper agere vitam trepidam, & in-
quietam, aut aliis terrorem inſerentem,
aut alios reformidantem volunt; maledi-
cta de trivio ſumpta conjiciunt in præſtan-
tiſſimam facultatem. Quid enim magis a-
lienum a veritate? verſabatur ne cum furi- 4
bus, cum ſicariis, cum impoſtoribus, cum
ſacrilegis [a] Pericles, Alcibiades, Demoſthe-
nes [b], Hyperides [c], Lycurgus [d], Craſſus,
Antonius, Cicero [e], an cum principibus
civitatis? num autem idcirco minùs redar-
guit [f] Catilinæ conjurationem Cicero; quia
nunquam conjuravit, quia nunquam con-
juratos amicitiâ, & familiaritate comple-
xus eſt? num idcirco minùs artificiosè Ver-
ris [g] furta, ſacrilegia, rapinas, crudelita-
tem, ſtupra, peculatus accuſavit; quia &
provinciæ Siciliæ ſummâ cum integrita-
tis, & innocentiæ, & humanitatis laude
Quæſtor [h] præfuit; & in Aſiam Proconſul
miſſus provinciam innocenter, integre, cle-
menter adminiſtravit? Etiam judices con-
ſceleratorum hominum debent nefaria fa-
cinora deprehendere; num ideo eorum ſi-
miles eſſe coguntur? Nec multis pericu-
lum creant oratores, nec multos pertime-
ſcunt; Craſſus, Antonius, & omnes ce-
lebres rhetores unum, aut alterum accuſa-
runt, multos defenderunt; Cicero nemi-
nem, niſi Verrem in judicium vocavit; 5
in quo Verrem quidem offendit, ſed rem
gratiſſimam fecit populo Romano, qui ve-
terem judiciorum ſeveritatem deſiderabat;
rem gratiſſimam fecit Siciliæ univerſæ,
quàm Verres tot annos ſpoliaverat, ex-
pilarat, divexarat, everterat. At multos
tamen offendit Cicero; ſed offendit pro
Patriâ, pro qua vitam profundere non mo-
dò non recuſandum, ſed etiam optandum;
quippe [i]

Dulce, & decorum eſt pro Patriâ mori.

Nec ſordes reorum, lacrimæque vitam mi-
ſe-

a Plutarchus in Vitis Periclis, & Alcibiad. b Idem in Vitis decem Orator. capit. 8. c Idem ibidem cap. 9. & Phot. in Bibliothec. cod. 266. d Idem Plutarch. ibid. cap. 7. & Photius in Biblioth. cod. 268. e Plutarch. in Vit. Ciceronis. f Cicero in Catilinam. g Idem in Verrem. h Plutarchus in Vitâ Ciceronis. i Horat. libr. 3. Od. 2.

ſeram, & calamitoſam efficiunt oratoris; quemadmodum nec morbi, nec vulnera Medicis afferunt calamitatem; quum non tam moleſtum ſit aliorum videre miſerias, quàm miſeris opem ferre jucundum. Nec quemquam pertimeſcet orator innocentiâ ſæptus; nec enim circumveniri poteſt innocentia, nec expugnari, quæ eloquentiæ armis ſemper inſtructa eſt. At enim eæ ci-
6 vitates, quæ dicendi vim, & copiam ſunt admiratæ, frequentiſſimè veteres leges antiquarunt, novas condiderunt, nunquam iiſdem ſunt uſæ, quemadmodum Athenienſium civitas; ideo non utilis Rebuspublicis dicendi facultas. Non oratorum ea culpa fuit, ſed civitatum, quæ legum mutationibus lætabantur; quæ qui auctores fuiſſent legum abrogandarum, habebant in pretio, & præmiis ingentibus, & honoribus afficiebant. Si populi legum auctoritatem ſanctam habuiſſent, legumque novarum auctores eſſent averſati, nunquam tam crebrò mutationibus laboraſſent. Civitas Thuriorum [a] fuit in primis Italiæ
7 nobilis; hanc legibus conditis Charondas fundavit; quas inter ea maximè celebratur, qua ſanciebatur, ut ſi quis populo ſuadere vellet legem emendandam, vel omnino tollendam, hoc pacto verba facere cogeretur: adſtante carnifice laqueo collum erat inſerendum; ſi perſuaſiſſet legem mutandam, aut prorſus abrogandam, ſtatim dimittebatur; ſin autem minùs, nullâ interpoſitâ morâ adducto laqueo ſtrangulabatur. Quamvis in eâ urbe multi, ut in aliis urbibus Græciæ, exiſterent, qui dicendo valerent, ducentorum quinquaginta annorum ſpatio nemo repertus eſt, qui eſſet auctor veteris legis corrigendæ; ad extremum unus inventus eſt, qui adversùs legem auderet perorare. Lex [b] jubebat erui oculum homini, qui alteri oculum eruiſſet; erat quidam Thuriis captus altero lumine; huic, qui ſuperſtes erat, effodit oculum, & omnino cæcum reddidit inimicus, hic tantâ injuriâ affectus, quum contentus pœnâ non eſſet, quam adverſario infligi videbat a lege, auſus eſt populo ſuadere illud addendum legi, ut ſi quis oculo hominem privaviſſet altero deſtitutum, utroque orbaretur; nam qui cæcitatem homini attuliſſet, cæcitate planè puniendum; ſi unus adverſario oculus adimeretur, jucundiſſimo lucis aſpectu non cariturum, quo, propter ejus injuriam, ſibi eſſet omnino carendum. Perſuaſit populo, & dimiſſus eſt e laqueo, additumque legi, ut ſi quis luſco oculum eruiſſet, utrumque lumen amitteret; hæc tanto annorum intervallo prima lex Thuriis emendata eſt. U- 8
bi non præmium, ſed pœna conſtituta his, qui novas ferre leges, veteres abrogare conantur, leges eædem ſemper manent, & vetuſtate corroborantur. Atque hæc cauſa fuit, cur Spartani, & Barbari iiſdam ferè legibus uterentur; novandi libido deerat Lacedæmoniis, & Barbaris. Athenienſes contra novis & inſtitutis, & legibus delectabantur, quia Athenienſes [c] acuti, ſagaces aliquid invenire ſe poſſe, quod Majorum prudentiam effugiſſet, ſibi perſuadebant; & ideo veteribus nunquam acquieſcebant; quæ res, ut ad perficiendas artes, augendamque rerum ſcientiam ipſis magno fuit adjumento; ita ad Rempublicam rectè adminiſtrandam non modico impedimento; nam præclarè Cornelius [d] Tacitus affirmavit uſui non eſſe crebras mutationes. Idcirco Thucydides [e] dixit melius Rempublicam gubernare populos, qui ſunt ingenio aliquanto tardiore, quàm qui ſunt acutiſſimo præditi; non igitur oratorum fuit culpa, ſed ingeniorum, quibus Athenienſes utebantur.

DIS-

[a] Diodorus Siculus Bibliothec. Hiſtoric. libro 12. [b] Idem Diodor. Siculus ibid. [c] Philo Judæus in libro, cui titulus: *Quod omnis probus liber*. [d] Vide Cornelium Tacit. Annal. libr. 3. [e] Thucydid. libr. 3. in Oratione Cleonis.

DISSERTATIO LXXXIII.

Qua qui artem negant eſſe rhetoricen refelluntur.

Cicero plerumque perſuaſit, quæ voluit. Finis oratoris eſt appoſitè dicere ad perſuadendum, non autem perſuadere. Hannibal, & alii ſummi duces incepto ſæpe fruſtrati ſunt; immo quidam mutato hoſte mutaverunt fortunam. Quum Hannibal ad Urbem obſidendam eſſet profectus, Romani Capuam oppugnabant; & quum portis aſſideret, legiones in ſupplementum Hiſpanienſium exercituum miſerunt; & ager, in quo Hannibal caſtra poſuerat, non diminuto pretio Romæ venditus eſt. Diogenes Babylonius dolore victus a Stoicis ad Epicurum transfugit. Theſſalus omnia veterum Medicorum placita delevit; ideo ſe Jatronicen, hoc eſt Medicorum victorem *appellavit. Ariſtoteles calidum eſſe Solem negavit. Anaxagoras nigram nivem eſſe dixit. Zeno Eleates, & Diodorus motum e rerum naturâ ſuſtulerunt. Epicurus bipedalem Solem affirmavit.*

HOdierno die reliqua argumenta, quibus adducti quidam negarunt ullam artem eſſe dicendi, refellemus; ajunt inter artes rhetoricen non eſſe recenſendam, quia vel ſemper, vel plerunque ſuum finem aliæ artes conſequuntur; oratores neque ſemper, neque plerumque perſuadent, qui finis eſt oratoriæ facultatis; non igitur artis nomen in oratoriam facultatem convenire. Quod argumentum facilè poſſem diſſolve-
1 re, ſi negare vellem ſummos oratores non plerumque perſuaſiſſe; nec mihi deeſſet exemplum [a] Ciceronis, qui judicibus, populo, ſenatui quæcumque voluit, plerumque perſuaſit; cujus rei teſtes eſſe poſſunt res geſtæ Ciceronis; tot rei, qui Cicerone defendente ſunt abſoluti. Non ita tamen reſpondebo, dabo adverſariis, quod ſibi concedi poſtulant; oratores non plerumque perſuadere, quamquam in magnis oratoribus id falſum exiſtimem; ſed quis illud alterum, quod aſſumunt, dabit, fi-
2 nem eſſe oratoriæ facultatis perſuadere? Quintilianus [b] certè negat, & conſtanter affirmat bene dicere eſſe finem oratoris; in qua ſententiâ fuiſſe videtur etiam Ariſtoteles [c] maximus Auctor omnium, quicumque præcepta dicendi tradiderunt; qui munus oratoris aſſeverat eſſe non perſuadere, ſed dicere appoſitè ad perſuadendum. Quo conſtituto nunquam orator a fine artis aberrabit; erit rhetorice e numero artium, quæ ſemper finem ſuum aſſequuntur; quia orator, qui ex artis præceptis loquitur, ſemper bene, ſemper appoſitè dicet ad perſuadendum. Sed ne nimis pugnaces, & contentioſi eſſe videamur, concedamus hoc etiam adverſariis; ſic erit finis oratoriæ facultatis perſuadere, ut imperatoriæ victoria; quàm multos duces poſſumus nominare, qui licèt ſcientiſſimi rei militaris, ſæpe magnas clades acceperunt, vel certè victoriam non ſunt conſequuti? Cum
Hannibale Pœno pauciſſimi imperatorum, 3
ſcientiâ rerum bellicarum poſſunt comparari; at quoties [d] Hannibalem fortuna fruſtrata eſt! Placentiam [e] urbem in plano poſitam fruſtra oppugnavit; Tarenti [f] arcem nunquam potuit expugnare; Campanis obſeſſis [g] opem nequidquam ferre contendit; ad obſidendam Urbem [h] profectus adeo Romanos non perterrefecit, ut interim Capuam ſummâ vi oppugnarent; & ager, in quo Hannibal caſtra poſuerat, non diminuto pretio Romæ venderetur; & quum idem portis aſſideret, legiones in ſupplementum Hiſpanienſium exercituum mitterentur. Nolam [i] fruſtra tentavit, cum Marcello [l] ſæpe congreſſus ſæpius victus, nunquam vicit; quum Minucii [m] copias debellaturus videretur, a Fabio Maximo ſpoliatus eſt victoriâ; quocirca a ſe victum Minucium, ſe a Fabio faſſus eſt ſuperatum; ad extremum a Scipione [n] in Africam retractus fuit, fugatuſque eſt; nec minorem accepit cladem qualibet earum, quas ipſe Romanis intulerat. Jam verò Antiochi [o] Regis claſſi præfectus a Romanis ducibus navali prœlio profligatus fugit; denique quotieſcumque cum [p] Semproniis, cum [q] Flaminiis, cum [r] Varronibus dimicavit, inſignes victorias reportavit; at quotieſcumque cum Fabiis Maximis, cum Marcellis, cum Scipionibus ſigna contulit, aut non vicit, aut victus eſt;

num

[a] Plutarch. in Vit. Ciceronis. [b] Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 2. cap. 15. & Cicer. de Orator libr. 1. [c] Ariſtotel. Rhet. libr. 1. cap. 2. [d] Plinius in Vitâ Hannibalis cap. 42. de Viris Illuſtr. [e] Tit. Livius decad. 3. libr. 7. [f] Idem Livius decad. 3. libr. 5. [g] Idem ibid. [h] Idem Livius dec. 3 libr. 6. [i] Idem decad. 3. libr. 3. [l] Idem ibid. & Val. Maxim. libr. 1. cap. 6. [m] Tit. Liv. dec. 3. libr. 2. Luc. Flor. libr. 2. cap. 6. Plutarchus in Vit. Fabii Maximi, & Frontinus libr. 2. cap. 5. [n] Plin. de Vir Illuſtrib. cap. 42. Paulus Oroſius libr. 4. cap. 18. & Eutrop. libr. 3. cap. 2. [o] Plinius de Vir. Illuſtr. cap. 54. [p] Tit. Livius libr. 1. dec. 3. & Syl. Ital. libr. 4. [q] Tit. Liv. dec. 3. libr. 2. Luc. Flor. libr. 2. cap. 6. Cic. libr. 1. de Divinatione, & Val. Maxim. libr. 1. cap. 6. [r] Tit. Livius libr. 2. dec. 3. Polybius libr. 3. Plinius Hiſtor. Natural. cap. 18. libr. 15. Strab. libr. 6. in fine, Syl. Ital. libro 9. Valer. Maxim. libr. 1. cap. 2. & Plin. de Viris Illuſtrib. cap. 42.

num igitur nullam artem dicemus eſſe mi-
4 litarem, quia ſummus imperator Hanni-
bal toties victoriam non eſt aſſequutus?
Sed quid ego in unius ducis rebus geſtis
perpendendis immoror? Romani quum in-
numeris gentibus bellum geſſerunt; num
putamus eas nationes, quæ cum Romanis
pro libertate, pro gloriâ, pro Imperio con-
tenderunt, nunquam habuiſſe duces peri-
tos rei militaris? ego verò exiſtimo mul-
tos fuiſſe imperatores, qui adversùs Ro-
manos duxerunt exercitus, quibus nihil
ad ſummam rei bellicæ ſcientiam deeſſet;
& illi duces non plerumque vicerunt,
ſed plerumque victi, fuſi, fugatique; un-
de Romanis tot materia triumphorum,
quos multo plures, quam annos ab Urbe
conditâ recenſebant. Quid, quod multos
duces accepimus, qui plerumque vicerant,
hoſte mutato plerumque ſuperatos? Labie-
5 nus [a] legatus Cæſaris, quum Cæſaris au-
ſpiciis militavit, ſemper uſus eſt proſpero
eventu prœliorum; quum Pompejanas par-
tes eſt ſequutus, nihil unquam proſperè
geſſit, & cum hoſte fortuna mutata eſt.
Tigranes [b], antequam cum Romanis bello
contenderet, innumeras gentes devicerat,
multas in ſuam ditionem, & poteſtatem
redegerat, excepto Mithridate, opulentiſ-
ſimus Regum Orientis habebatur (tam latè
Imperii fines propagarat) eratque terribilis
ipſi Parthorum potentiæ, terribilis finiti-
mis, & longinquis nationibus; at ſuſcepto
adversùs Romanos bello, ille ipſe Regum
victor, ille domitor magnarum nationum,
qui tot Regibus tanquam ſervis argento
emptis ad humillima miniſteria abutebatur,
adeo fractus eſt, ut regium diadema, quod
ad [c] Pompeji pedes abjecerat, Pompeji do-
num acceperit. Idem [d] accidit Antiocho;
qui Magni cognomen Imperii, & rerum
geſtarum magnitudine eſt conſequutus; at
ubi Romanos bello laceſſivit, nunquam
ſignis collatis dimicavit, quin vinceretur.
Num dedidicerant illi hoſte mutato artem
militarem; non dedidicerant planè, ſed
6 non ſatis eſt ad vincendum ſcientia mili-
taris, & poteſt quilibet magnus impera-
tor fortunâ uti ſemper adverſâ, & artis ca-
rere ſucceſſu. Ut igitur nemo negat eſſe
aliquam artem belli gerendi, quamvis qui
eâ utuntur, plerumque victoriam non con-
ſequantur; ita minimè negandum eſt eſſe
aliquam orandi diſciplinam, quamvis ora-
tores non plerumque perſuadeant; quia
quarum artium ſucceſſus pendet a fortu-
nâ, & adverſariorum potentiâ poteſt impe-
diri, non ſunt ex ſucceſſibus metiendæ.
Ipſa medicina, quam Sextus Empiricus,
qui ullam artem eſſe dicendi negat, inter
artes collocat, quæ plerumque finem aſſe-
quuntur, ſi ægris dumtaxat adhiberetur,
qui non poſſunt ſine ejus ope convaleſce-
re, haud ſcio, an gloriari potuiſſet ſe mor-
bos plerumque depellere; ſed quum ægro-
ti etiam Medico deſtituti plerumque con-
valeſcant, ideo videtur effectrix plerum-
que ſanitatis eſſe medicina. Ceterùm non
medicinæ beneficio plerique convaleſcunt,
ſed ſponte naturæ, cujus ad invenienda
auxilia, quæ ſibi proſunt, mira ſolertia; &
tamen artem eſſe medicinam, & quidem
maximam nemo pernegabit. Quis ergo e-
jusdem appellationis honorem non tribuat 7
dicendi facultati, quum haud minùs mul-
ti rei eloquentiæ beneficio abſolvantur,
quàm ægri Medicorum ope convaleſcant?
Præſertim quum mirabilior ſit orator in
criminibus diluendis, quàm in morbis
Medicus depellendis; nam orator vulne-
ribus iis medetur, quibus venenum ad-
verſarius infudit, quæ adverſarius exul-
ceravit, & exulcerat; Medico, quominus
ægros perducat ad ſanitatem, nemo eſt
impedimento. Quod ſi quiſpiam adeſſet,
qui veneficia medicamentis opponeret,
qui bene conſulta perverteret, qui pro ſa-
lutaribus peſtifera ſubſtitueret, nec Æſcu-
lapius ipſe morbis mederetur. Eſt igitur
id argumentum leviſſimum; ſed multo le-
vius eſt illud, quo utuntur, quum ajunt
nullam artem ſibi pugnantia dicere, & a ſe-
ipſâ diſſentire; at oratores, quas defende-
runt, cauſas interdum oppugnare; quos
laudarunt, maledictis inceſſere; quos in-
nocentes probarunt, accuſare; quaſi ve-
rò oratores, quum contrarias cauſas defen-
dunt, quum quæ probaverunt, evertunt,
de iis, quæ pertinent ad artem, ab aliis o-
ratoribus, aut a ſe ipſis diſſentiant. Non-
ne & Dialectici, quæ magno argumento- 8
rum apparatu probaverunt, rurſus ever-
tunt, & nodos nectunt, & ſolvunt; & ta-
men ex eo non efficitur nullam eſſe ar-
tem diſſerendi? Qui philoſophiam [e] artem
vitæ nuncupavit, non inanes effudit ſonos,
ſed veriſſimum nomen tribuit præſtantiſſi-
mæ facultati; nihilo tamen ſecius philo-
ſophi non de iis, quæ extra artem ſunt po-
ſita, ſed de ipſis artis decretis inter ſe di-
gladiantur, & pugnant; immo quidam,
quæ ipſi affirmarunt, negant, & a ſeipſis
deſciſcunt. Diogenes Babylonius conſtan-
tiſſimè Stoicorum ſententiam [f] defende-
rat; ſed vi doloris victus in Epicuri caſtra
transfugit; & qui malum dolorem negave-
rat,

---

[a] Plutarch. in Vit. Cæſar. [b] Appian. Alex. de Bell. Mithridat. & Plutarch. in Vit. Lucull. [c] Idem in Vit. Pompeji, & Dio Caſs. libr. 36. [d] Plinius de Vir Ill. cap. 54. Appian. Alex. in Syriac. & Luc. Flor. l. 2. cap. 8. [e] Cic de Finib. libr. 3. in princ. [f] Diog. Laërt. libr. 6. ſegm. 81. in Vit. Diog.

rat, ſummum malum eſſe affirmavit. Quid Medici? nonne de ipſis artis præceptis diſſentiunt? hinc eorum libri pleni concertationum, pleni diſcrepantium ſententiarum; & nonnulli extiterunt, qui non unam, aut alteram Medicorum opinionem repudiarent, ſed totam prorſus diſciplinam ſubverterunt. Aſclepiades cunctam *a* me-
9 dendi artem novâ repertâ medendi ratione mutavit: Theſſalus *b* omnia Veterum placita delevit, & *ἰατρονίκην* ſe, hoc eſt *Medicorum victorem* appellavit. Sed oratorum melior eſt cauſa; neque enim de artis præceptis diſſident, ſed de his, quæ nihil ad artem pertinent; quum igitur medicinam artem, & quidem maximam eſſe fateamur, quamvis concertationibus Medicorum ſcateat, qui & de remediis morborum, & de cauſis eorum diſſentiunt; quanto magis oratoriam facultatem artem fatebimur, quæ non de ipsâ arte litigat, ſed de iis, quæ artem non attingunt. Illud verò futile prorſus eſt argumentum, quod ajunt percipi Rhetoricæ præcepta non poſſe, quia ſunt falſa; nam falſum eſſe judicibus tenebras offundendas, legibus non obtemperandum, invidiam concitandam, miſericordiam movendam. Quod ſi concederemus, non efficerent adverſarii, quod volunt; non enim præcipiunt rhetores offundere judicibus tenebras oportere, quod a veritate prorſus abhorreret; ſed ſi cui ſit opus, & expediat judices fallere, hanc, vel illam rationem eſſe accommodatam, quod verum eſt. Veruntamen oratores lucem
10 clariſſimis rebus eripiunt; utinam hoc vitio philoſophi non magis laborarent. Ariſtoteles *c* eſſe calidum Solem, quo omnia concaleſeunt, negavit: Anaxagoras *d* nigram nivem eſſe dixit: Zeno *e* Eleates, & Diodorus e rerum naturâ motum ſuſtulerunt: Epicurus *f* bipedalem Solem affirmavit; quæ ſi defenderent oratores, quomodo ferre poſſemus hos, qui tam impudenter præclariſſimam facultatem redarguunt? Quod ſi quis unquam orator juſtitiam apertè labefactavit, aut leges ſubvertit, illum dicemus non functum eſſe officio oratoris, quem oſtendimus virum bonum eſſe oportere. Nam quod miſericordiam, aut ullos affectus negant commovendos, perinde loquuntur, ac ſi in Platonis Republicâ loquerentur; utinam nunquam expediret affectus in animis judicum excitare! utinam innocentia nunquam his uti præſidiis cogeretur! Rutilius *g* iniquo judicio circumventus in exilium abiit; quod 11
exemplum integritatis, & innocentiæ Romana civitas tulit: Socrates *h* injuſtis judicum ſententiis damnatus cicutam bibit; quòd ſupplicare judicibus, quòd miſericordiam movere noluerunt; & ſæpenumero accidit, ut judices ad innocentem reum abſolvendum non vi rationum, & veritate adducti, ſed miſericordiâ moveantur. Non igitur nefarium facinus facit, qui vias oſtendit vel miſericordiæ, vel aliorum affectuum movendorum; non ut nocentes abſolvantur, ſed ut innocentes non condemnentur.

DISSERTATIO LXXXIV.

De exercitationibus dicendi, quibus Veteres utebantur.

Narrationes oratorum breves quidem eſſe oportet; ſed non ut Hiſtoricorum. Quid ſit apud rhetores cataſceve, *&* apoſceve. *Speculo naves an Archimedes combuſſerit. Artifex vitrum ductile confeciſſe dicitur, quem Tiberius, ne aurum, & gemmæ vileſcerent, e medio ſuſtulit. Loci communes, & theſes quid ſint.*

QUi præcepta tradunt alicujus artis, aut diſciplinæ nihil antiquius habent, Auditores, quàm exponere, quibus exercitationibus ea diſciplina comparetur. Exempli causâ, qui diſciplinam militarem ſunt traditurí, ante omnia docent, quo genere exercitationis conveniat tyrones erudiri: præcipiunt exercendos ad palum, ad curſum, ad gradum militarem; tradendam 1
ipſis natandi peritiam, miſſilia jaculandi, ſagittas mittendi, jactandi lapides, & plumbatas; aſſuefaciendos onera portare, caſt. munire, equos aſcendere, non cæſim, ſed punctim ferire; docendos armaturam, & reliqua, quibus meditatio belli continetur. Id conſilium ſequutus Cicero *i* priuſquam

a Cornelius Celſ. de Medicin. libr. 1. in Præfation. *b* Plin. Natur. Hiſt. libr. 29. cap. 1. *c* Jo: Stob. Eclog. Phyſic. libr. 1. cap. 25. de Sol. Natur. &c. & Ariſtotel. Meteorolog. libr. 1 cap. 4. *d* Cic. in Lucullo, ſive Academ. Quæſt. libr. 2. *e* Ariſtotel. libr. 1. cap. 2. Phyſic. & libr. 6. Phyſ. cap. 9. Vid. etiam Sextum Empiricum libr. 3. cap. 7. Pyrrh. Hypotypoſ. & adversùs Mathemat. & Jo: Stobæum Eclog. Phyſic. libr. 1. cap. 23. de motu. *f* Cicer. de Finib. libr. 1. & in Lucullo, vel Academ. Quæſt. libr. 2. Lucretius libr. 5. de Naturâ rerum, & Diogen. Laërtius libr. 10. ſegm 91. in Vit. Epicuri. *g* Senec. de Conſolatione ad Marciam cap. 22. & de Anim. tranquillit cap. 3. & de Providentiâ cap. 3. & Epiſt. 67. Vellejus Paterc. Hiſt. libr. 2. & Cornel. Tacit. Annal. libr. 4. num. 43. *h* Diogenes Laërt. libr. 2. ſegm. 42. in Vitâ Socratis. *i* Cicero de Orator. libr. 1.

quam tradat præcepta dicendi, quibus exerceri debeant oratores, docet; nos autem Ciceronis veſtigiis inſiſtentes hodierno die quibus exercitationibus Veteres uterentur, exponemus. Primam igitur exercitationem Quintilianus [a] proponit adoleſcentibus narrationes; quæ non hiſtorico more ſunt inſtituendæ, ſed quodammodo debent eſſe pleniores, & orationis quaſi quibusdam luminibus illuſtrari; & ſubinde aliquid, quod cauſæ proſit, continere. Nam
2 licèt rhetores præcipiant narrationem brevem eſſe oportere, tamen in oratore immortalis illa Salluſtii brevitas [b] non admodum probaretur; oratoriæ narrationis brevitas eſt ſui generis brevitas; exemplum libet apponere hujus rei narrationis initium (neque enim totam poſſum propter anguſtias temporis recitare) quo utitur Cicero pro Sextio, qui de vi accuſabatur. *Parente*, inquit [c] Cicero, *Publius Sextius natus eſt, Judices, homine, ut plerique meminiſtis, & ſapiente, & ſancto, & ſevero; qui quum tribunus plebis primus inter homines nobiliſſimos temporibus optimis factus eſſet, reliquis honoribus non tam uti voluit, quàm dignus videri*. Ubi ſanctitas patris, & ſapientia, & ſeveritas & conciliat filio judices, & oſtendit eum rectè, & laudabiliter educatum; ut haudquaquam veriſimile videatur quidquam, tam ſapienter, & ſevere inſtitutum contra leges facere voluiſſe. Quod autem addit de moderatione, qua non tam honores voluit adipiſci, qàm mereri, & ornat orationem, & indicat filio exemplum paternæ moderationis neutiquam defuiſſe, quo adductus nunquam de vi deberet cogitare. Jam illa mirificè augent Sextii patris laudes, quòd tribunus plebis factus eſt, quòd primus, quòd optimis temporibus, quòd inter nobiliſſimos homines; quæ omnia Hiſtoricus reliquiſſet contentus dicere parente Sextium eſſe procreatum, qui tribunatum plebis geſſit.
3 Deinde ſubjicit: *eo auctore duxit honeſtiſſimi, & ſpectatiſſimi viri C. Albini filiam. Duobus his graviſſimis, ac ſanctiſſimis viris ſic probatus fuit, ut utrique eorum & carus maximè, & jucundus eſſet; ademit Albino ſoceri nomen mors filiæ, ſed caritatem illius neceſſitudinis, & benevolentiam non ademit; hodie ſic hunc diligit, ut vos facillimè poteſtis ex hac vel aſſiduitate ejus, vel ſollicitudine, & moleſtiâ judicare*. Ubi & bene moratum exprimit Sextium, qui non aliquâ levitate juvenili, ſed auctoritate patris adductus duxit uxorem, & duxit ſpectatiſſimi, atque honeſtiſſimi viri filiam; & ſummâ virtute præditam, & humanitate ſingulari; qui ſanctiſſimis, & graviſſimis viris probaretur, & ſocerum tantâ ſibi caritate devinciret, ut ab eo non minùs extinctâ, quàm vivâ filiâ diligeretur; & orationem antitheto illuminat: *ademit Albino ſoceri nomen mors filiæ, ſed caritatem illius neceſſitudinis, & benevolentiam non ademit*. Longum foret narrationem totam recitare; ex his autem, quæ retulimus, intelligi ſatis poteſt, quantum oratoria narratio ab hiſtoricâ diſcrepet. Verumtamen quum neque jejunam, neque inornatam eſſe deceat oratoriam narrandi rationem, non debet ea laſcivire deſcriptionibus, nec ſupervacuis redundare. Huic ſubjungit aliud genus exercitationis [d] Quintilianus; 4
quod, κατασκεύην, & ἀποσκεύην vocat. Proponi ſolebat in ſcholis aliquid ex Hiſtoricorum monumentis petitum; qui id verum eſſe defendebat, κατασκευάζειν, qui falſum arguebat, ἀποσκευάζειν dicebatur; exempli gratiâ, quærebatur, an eſſet conſentaneum veritati [e] corvum in Valerii galeâ conſediſſe; Numam [f] cum Ægeriâ Deâ nocturnos congreſſus habuiſſe; Semiramidem a columbâ [g] nutritam, Telephum [h] a cervâ, Romulum [i] a lupâ, Cyrum [l] a cane. Quod genus ad philoſophos quoque poteſt pertinere; nam quæri poteſt, an ſpeculo Marcelli naves Archimedes combuſſerit, ut Galenus [m], & [n] Tzetzes teſtatum reliquerunt; extiterit aliquando artifex, qui vitri 5
ductilis conficiendi rationem invenerit; quem, ne aurum, & gemmæ vileſcerent, Tiberius dicitur e medio ſuſtuliſſe, ut Dio Caſſius [o], & Plinius [p], & Sarisberienſis memoriæ prodiderunt. Quò ſpectat ea quæſtio, quæ proponebatur in ſcholis, ut Quintilianus [q] refert, & an Scipio ſerpentis concubitu genitus fuerit, diſputabatur; quod etiam

[a] Quintilianus Inſtitut. Orator. libr. 2. cap. 4. [b] Idem Quintilian. libr. 10. cap. 1. Inſtitut. Orator. [c] Cicero in Oratione pro Publ. Sextio. [d] Quintilianus libr. 2. cap. 4. Inſtitut. Orat. [e] T. Livius decad. 1. libr. 7. A. Gell. libr. 9. cap. 11. & Quintilianus ibidem. [f] Quintilianus ibid. Plutarchus in Vit. Numæ, Val. Maxim. libr. 1. cap. 3. Ovid. libr. 3. Faſtor. Cicer. de Legib. libr. 1. Tit. Livius libr. 1. Div. Auguſtinus de Civitate Dei libr. 7. cap. 1. & cap. 35. Lactaut. Firmianus libr. 1. cap. 22. de Falsâ Religione, & Plinius de Viris Illuſtr. cap. 3. [g] Diodorus Sicul. Bibliothec. Hiſtoric. libr. 2. pag. 65. [h] Ælianus Var. Hiſtor. libr. 12. cap. 42. & Luciauus de Sacrificiis. [i] Tit. Livius libro 1. Plutarchus in Vitâ Romuli, & de Fortunâ Roman. Plinius libr. 15. cap. 18. Dionyſius Halicarnaſs. Antiquit. Roman. libr. 1. & Strabo libro 5. de Italiâ. [l] Porphyrius de Abſtinentiâ ab eſu Animal. libr. 3. [m] Galenus de Temperam. libr. 3. cap. 2. [n] Tzetzes in Chiliad. [o] Dio Caſſius Hiſt. libr. 57. circa fin. [p] Plinius Nat. Hiſt. libr. 36. cap. 26. [q] Quintilianus Inſtitut. Orator. libr. 2. cap. 4. Plinius de Viris Illuſtribus cap. 49. T. Livius libr. 6. dec. 3. & Aul. Gell. libr. 7. cap. 1.

etiam de Alexandro [a] Magno tradiderunt; nam philoſophi eſt conſiderare, an immortales illæ naturæ cum feminis mortalibus poſſint commiſceri, & Liberos procreare.
6 Præterea Quintilianus [b] cenſet laudandis claris viris, & vituperandis improbis ingenia juvenum exercenda, quo genere comparationem etiam putat contineri; non enim ſolùm laudantur magni viri, ſed etiam inter ſe comparantur; & ex duobus quis major ſit habendus, diſputatur; poſſunt autem vel viri viris, vel facta factis conſerri. Nam ſi quis quærat, Scipio Africanus, an Hannibal major fuerit imperator, Alexander, aut Cæſar, Cimon, an Lucullus, viros viris conferat; ſi quærat [c] majorem temperantiæ laudem ſit conſequutus Alexander [d], qui Darii uxorem ætate florentem, & excellentiâ formæ omnibus Aſiæ feminis præcellentem non modò non violavit, ſed ne videre quidem captivam apperivit; an Scipio [e] Africanus, qui quum in Hiſpaniâ cepiſſet puellam admirabili pulchritudine, & ſingulari, viſam intactam, inviolatamque ſponſo reſtituit; rectiùs fecerit Athenienſis [f] legumlator, qui nul-
7 lam parricidio pœnam conſtituit, ne non tam atrociſſimum facinus prohibere, quàm admonere homines videretur; an Romanus [g], qui parricidas cum ſimiâ, & viperâ, & gallo gallinaceo in culeum inſutos in mare cenſuit demergendos, facta cum factis comparet. Ad hæc locis communibus pertractandis tyrones exercebantur; loci communes a dicendi magiſtris appellantur, qui nullam habent certam perſonam definitam [h]; ut ſi quis in impudicum, in ganeonem, in mœchum declamet; ſi quis contra teſtes, aut pro teſtibus, contra quæſtiones, aut pro quæſtionibus dicat; non enim certa perſona deſignatur, ſed de univerſâ re habetur oratio; hi etiam theſes appellantur. His addit Quintilianus [i] theſes, quæ parum, immo nihil diſ-
8 crepant a locis communibus; ſunt enim quæſtiones nullis perſonis, aut temporibus definitæ; non enim quæritur, Catoni ducenda ſit uxor, ſed an omnino uxorem ducere oporteat; non, an Platoni ſit in Siciliam ad Dionyſium navigandum; ſed, an omnino philoſopho ſit Regum familiaritas appetenda. Has cenſet adoleſcentibus proponendas, & ſtudiosè pertractandas; ex his autem maximè laudat eas, quæ ex rerum comparatione ſumuntur, hoc modo; juſtitia ne, an fortitudo ſit anteponenda; juriſconſultum [l], an oratorem major gloria conſequatur.

DISSERTATIO LXXXV.

De iisdem Exercitationibus.

Demoſthenes partem capitis radebat, ut domi ſe cotineret, & exerceret ad dicendum. Hortenſius non reſpondit expectationi, quia æmulum non habebat. Declamationes, quæ a Græcis dicuntur μελέται, corruperunt eloquentiam; a quo, & quando inventæ ſint. Porcius Latro a ſolæciſmo orationem incepit.

APelles ille, cujus picturæ naturam, quam exprimebant, viciſſe videbantur, artis excellentiam, qua omnibus præſtitit, acceptam [m] referebat conſuetudi- 1
ni, qua nunquam tam occupatam diem egiſſet, quin lineam ducendo manum exerceret. Quod ſi exercitatio tantum prodeſt etiam iis, qui ad ſummum artis faſtigium pervenerunt, quanto magis proderit iis, qui artem vix a primo limine ſalutarunt? & ſi minores artes tam aſſiduam exercitationis curam deſiderant, quanto magis deſiderabit dicendi facultas, quæ magnitudine omnibus antecellit? idcirco maximi oratores nunquam dicendi meditationes omiſerunt. Siquidem [n] Demoſthenes tam vehementer in eam curam incubuiſſe fertur, ut nunquam intermiſſo ſtudio totos menſes in eâ conſumeret; qui ne quidquam temporis exercendi ſui ſtudio pertinaci ſubduceret, radebat partem capitis, quò ejus deformitatis pudore impeditus incluſus domi maneret; nec ante domo pedem efferebat, & ſuas exercitationes intermittebat aliquantulum, quàm capillus eraſus adoleviſſet. Cicero [o] verò, ſi quando a foren-

a Aul. Gell. libr. 7. cap. 1. & Ptolemæus Hephæſt. libr. 3. apud Phot. Biblioth. cod. 190. b Quintilianus libr. 2. cap. 4. Inſtit. Orat. c A. Gell. libr. 6. cap. 8. d Plutarch. in Vit. Alexandri, Appianos apud A. Gell. ibid. e Tit. Liv. libr. 6. dec. 3. in fine, Val. Max. libr. 4. cap. 3. Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 49. & Aul. Gell. ibid. f Plutarchus in Vit. Solon. Cic. pro Sext. Roſc. Amerino, Diog. Laërt. l. 1. ſegm. 59. in Vit. Solonis, D. Hieron. Ep. 151. Paulus Diac. Hiſt. Miſcell. libr. 5 Paul. Oroſius libr. 5. cap. 16. & Sopater in Hermogen.

g L. 1. & l. ult. ff. de pœn. & l. 1. Cod. eod. tit. & §. alia Inſtit. de publ. jud. & Juvenal. Satyr. 8. v. 214. h Quintilianus Inſtitut. Orator. lib 2. cap. 4. i Quintilianus Inſt. Orat. & libr. 10. & Seneca in Præfat. libr. 1. Controverſ. & Suetonius de Clar. Rhetor. in princ. l Quintil. l. 2. Inſt. Orat. cap. 4. m Plin. libr. 35. cap. 10. Paulus Man. in Adag. *Nullam hodie lineam duxi*. n Plutarchus in Vit. X. Rhetor. cap. 8. & Photius in Biblioth. codic. 265. o Plutarch. in Vitâ Ciceronis.

renſibus cauſis otium daretur, vel philoſo-
2 phorum quæſtionibus explicandis, quæ &
ipſa non mediocris eſt dicendi exercitatio,
vel aliâ ratione, qua rhetores uti ſolebant,
eloquentiam exercebat; & etiam ſenex in-
ter ardorem civilium armorum declama-
bat. Et Porcius [a] Latro declamator ille no-
bilis, ut ait Seneca, jungebat noctibus
dies, nec animum, antequam nimio labore
deficeret, remittebat. Nec aliâ de cauſâ
Hortenſii [b] ætas jam firmata non reſpondit
expectationi, quam adoleſcentia excitarat,
niſi quòd adeptus conſulatum, quum e Con-
ſularibus neminem parem ſibi videret, in-
termiſit ſtudium, exercitationemque dicen-
di; & ſe putavit, quum æmulo careret,
ſine labore tenere poſſe locum, quem ſum-
mo labore occuparat. Quum igitur exer-
3 citatio tantam vim habeat ad augendam,
corroborandam, conſervandamque dicen-
di facultatem, meritò rhetores de eâ dili-
gentiſſimè præceperunt; & nos exponen-
dum ſuſcepimus, qua ratione Veteres, qui
eloquentiæ laude præſtiterunt, antequam
ad cauſas orandas accederent, ingenia e-
xercerent. Et ſuperiore quidem ſermone
de hac re multa diximus, ſed tamen omnia
complecti non potuimus, quæ eò perti-
nent, Auditores; quapropter hodierno die
in eodem argumento verſabimur. Inter
exercitationes dicendi, quibus Veteres u-
tebantur, declamationes principem locum
obtinebant, quas Græci μελέτας vocant;
qua voce ſignificantur commentationes,
curæ, exercitationes quod a Græcis de-
clamationi nomen impoſitum propter ex-
cellentiam conſtat. Nam quaſi declamatio
ſola ſit vera exercitatio, meditatioque fo-
renſium [c] cauſarum, & concionum, &
ſenatoriarum actionum; declamationem
univerſi generis nomine appellarunt. Eſt
autem declamatio cauſa ficta ſimilis earum,
quæ in foro, judiciiſque verſantur; argu-
menta declamationum in Veterum libris
multa circumferuntur; nos exempli gratiâ
pauca [d] afferemus. *Rapta raptoris aut mor-*
4 *tem, aut indotatas nuptias optet; unâ nocte
quidam duas rapuit; altera mortem, optat, al-
tera nuptias*: itemque; *lex peregrinum vetat
in murum aſcendere; aſcendit quidam, & ho-
ſtes e muro dejecit; accuſatur*: [e] itemque;
*quidam, quum haberet formoſam uxorem, pe-
regre profectus eſt; in viciniam mulieris pe-
regrinus mercator commigravit; ter illam ap-
pellavit de ſtupro, adjecit preces; negavit illa.
Deceſſit mercator, mulierem teſtamento omni-
bus bonis heredem reliquit, & adjecit elogium:
quia pudicam comperi. Adit hereditatem; re-
dit maritus, accuſat uxorem adulterii ex ſuſpi-
cione*. Sed hæc habent quiddam remotum
a foro, quod raró poſſit contingere; illud
Aſterii thema ſimilius veris cauſis. *Epicu-
rus negabat divinâ providentiâ Mundum admi-
niſtrari, impietatis reus arceſſitur*. Atque hu-
juſmodi argumenta declamationum propo- 5
ni ſolebant; ſed quum declamatio maxima
eloquentiæ exercitatio videatur; tamen eo
tempore inventa eſt, quo prope deſierant
eſſe eloquentes; ideo Petronius [f] Arbiter
dixit: *nondum juvenes declamationibus conti-
nebantur, quum Sophocles, aut Euripides in-
venerunt verba, quibus deberent loqui: non-
dum umbraticus doctor ingenia deleverat,
quum Pindarus, novemque Lyrici homericis
verſibus canere timuerunt; & ne poëtas qui-
dem ad teſtimonium citem, certè neque Plato-
na, neque Demoſthenem ad hoc genus exercita-
tionis acceſſiſſe video*: & Seneca [g] rhetor li-
bro primo de ratione declamandi loquens
ait: *ideo facile eſt mihi ab incunabilis noſſe rem
poſt me natam*: & Quintilianus [h] libro ſe-
cundo: *pauca mihi de ipſâ declamandi ratione
dicenda ſunt, quæ quidem, ut ex omnibus no-
viſſimè inventa, ita multo eſt utiliſſima*. Ex
quibus hoc exercitationis genus vetuſtum
non eſſe conſtat, & eloquentiâ jam perfe-
ctâ repertum; certiſſimum tamen eſt & Ci-
ceronem [i] declamaſſe; quod ex multis lo-
cis Ciceronis colligas; ex hoc autem loco,
quem illuſtramus, adhuc florente Craſſo id
genus in uſu fuiſſe intelligas; ſic enim
Craſſus apud Ciceronem [l] loquitur: *equi-
dem probo iſta*, Craſſus inquit, *quæ vos fa-
cere ſoletis, ut cauſâ aliquâ poſitâ conſimili
cauſarum earum, quæ in forum deferuntur, di-
catis, quàm maximè ad veritatem accommoda-
tè*. Non igitur aberret a veritate, ſi quis
affirmet declamandi morem cœpiſſe adhuc
puero Cicerone; Seneca [m] tamen tradit a-
lio genere declamationis uti ſolitum Cice- 6
ronem, alio eos, qui poſtea ſunt conſe-
quuti; & ante Ciceronem in uſu fuiſſe,
quas vocant, theſes. Apud Græcos verò
ſtudium declamandi circa Demetrii Phale-
rei tempora cœpit celebrari; nec defue-
runt, qui ejus inventorem Demetrium Pha-
lereum fuiſſe conſtanter affirmarent; ut in-
telligi poteſt ex [n] Quintiliano, qui libro
ſecundo ſic ait: *nam fictas ad imitationem
fori, conſiliorumque materias apud Græcos di-*
ce-

---

a Senec. in Præfation. libr. 1. Controverſiar. *b* Cicero in Bruto, ſive de Claris Oratorib. *c* Quintilianus Inſtitut. Orator. libr. 4. cap. 2. *d* Seneca Controverſiar. libr. 1. controv. 5. & libr. 1. Excerpt. Controverſ. Declamat. 5. *e* Senec. libr. 2. controv. 15. & libr. 2. Excerpt. Controv. Declamat. 7. *f* Petron. Arbiter in Satyrico in princip.

g Senec. in Præfation. libr. 1. Controv. *h* Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 2. cap. 10. *i* Cicero in Bruto, ſive de Claris Orator. & Sueton. de Claris Rhetor. cap. 1. *l* Cic. de Orat. libr. 1. *m* Senec. in Præfat. libr. 1. Controverſ. *n* Quintilian. Inſt. Orat. libr. 2. cap. 4. in fine.

cere circa Demetrium Phalerea inſtitutum ferè conſtat; an ab ipſo id genus exercitationis ſit inventum (ut alio quoque libro ſum confeſſus) parum comperi. Sed ne ii quidem, qui hoc fortiſſimè affirmant, ullo idoneo auctore nituntur. Sed declamandi ratio quo aptior ad exercenda ingenia, eloquentiamque parandam videbatur, eo magis corrupit eloquentiam; idemque accidit in hac re, quod in ludis, quos Græci gymnicos appellabant. Gymnici ludi ſunt a Græcis inſtituti, ut juventus bellicas artes in pace meditaretur; ſed nihil magis bellicam virtutem enervavit, quàm nimium ſtudium ludicrorum. Eodem modo inſtitutum eſt, ut in ſcholis verarum cauſarum imagines declamationes dicerentur; ut adoleſcentes eo velut forenſis militiæ ſimulacro aſſueti in veris prœliis fierent fortiores; ſed nihil magis fregit eloquentiæ vires, quàm aſſiduus uſus declamandi. Nam quum multi putarent eam exercitationem vel ſolam ſufficere ad vim, facultatemque dicendi comparandam; alia ſtudia negligebantur, & in declamationibus plerique ætatem conſumebant. Por-
7 cium Latronem [a] ſcimus principem declamatorum nunquam forum attigiſſe; & quum aliquando coactus eſſet ad cauſam orandam accedere, adeo perturbatum, atque confuſum, ut a ſolœciſmo orationem inceperit; qui oſtendit veriſſimum eſſe id, quod Petronius [b] Arbiter de declamatoribus dixit, *eos eâ ratione conſequi, ut quum in forum venerint, putent ſe in alium terrarum orbem delatos.* Albutium [c] quoque eo ſtudio celeberrimum conſtat, quum ſemel in verâ causâ offendiſſet, ad declamandum ſe contuliſſe, & conſenuiſſe in ſcholis declamantem; qui homines [d] novo vocabulo ſcholaſtici dicebantur; quos meritò Sextus Empiricus affirmat, quum ab umbrâ in publicam lucem prodierint, ad loquendum ineptiores. Hi omnem eloquentiam perdide-
8 runt; nam quum declamatores non victoriam peterent, ſed tantummodo plauſum, & aurium delinimenta dumtaxat aucuparentur, infregerunt orationem, & in numeros conciderunt, qui ſaltari magis, quàm pronunciari deberent. Alii, quum translata verba viderent eſſe jucundiſſima, nihil niſi translatum adamarunt, proprietatem reliquerunt; & his, quibus diſtingui, & illuminari oportebat orationem, referſerunt, & obſcurarunt: alii, dum ſententias probari vident, nullam dicendi virtutem eſſe, præter ſententias, putaverunt; caſque non eſſe gemmas, & ornamenta, ſed corpus orationis voluerunt: alii intempeſtivis deſcriptionibus laſcivire pulcherrimum ſunt arbitrati: nemo veram, & ſolidam, & germanam eloquentiam conſectatus eſt; ſed omnes inanem, & illitam ſuco, calamiſtris inuſtam, unguentis delibutam dilexerunt: omnes argumentandi rationem, quia has delicias non recipit, refugerunt; quo fiebat, ut eorum oratio non compoſitus ad fidem faciendam ſermo, ſed ad demulcendas aures quædam cantilena videretur. Acceſſit eodem quidam tumor,
quem contraxerant ex materiis tragicis, 9
quæ tractabantur in ſcholis; nam, ut utar Petronii [e] Arbitri verbis, adoleſcentes *nihil ex iis, quæ in uſu habemus, aut audiunt, aut vident; ſed piratas cum catenis in litore ſtantes, & tyrannos edicta ſcribentes, quibus imperent filiis, ut patrum ſuorum capita præcidant; ſed reſponſa in peſtilentiâ data, ut virgines tres, aut plures immolentur.* Atque ea vitia declamatorum manarunt latiùs, & omnes eloquentiæ partes infecerunt; hinc Lucanum [f] quidam non poëtam, ſed declamatorem appellarunt: hinc Statii tumor originem duxit: hinc aliorum ſcriptorum crebræ ſententiæ: quæ licèt vellicent aures, excuſſæ tamen inanes reperiuntur. Ex quibus intelligi poteſt Ciceronem [g] veluti præſagum futurorum præcepiſſe, cauſas, quæ proponuntur in ſcholis, ſimiles forenſibus cauſis eſſe oportere. Atque hæc de ratione declamandi ſatis fuerit delibaſſe; ſed addendum his, quæ diximus, duo genera fuiſſe declamationum, ſuaſorias, & controverſias; ſuaſoriæ ad deliberativum dicendi genus, controverſiæ ad judiciale pertinent; exemplum ſuaſoriæ eſt: *deliberat [h] Alexander, an Chaldæorum prædictis obſtantibus Babylonem ingrediatur*; controverſiæ [i]: *quidam luxuriante filio luxuriari capit*, accuſatur dementiæ.

DIS-

[a] Quintilian. Inſt. Orat. libr. 10. cap. 5. [b] Petron. Arbit. in Satyr. in princ. [c] Sueton. in Vit. Rhet. Illuſtr. cap. 6. [d] Senec. in Præfat. libr. 1. Controverſ. [e] Petronius Arbiter in Satyric. in princ. [f] Voſſius Inſtit. Poët. libr. 3. cap. 4. Vid. Petron. Arbitr. in Satyr. Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 10. cap. 1. & Jul. Cæſ. Scalig. Poëtic. libr. 3. cap. 26. & libr. 6. cap. 6. [g] Cicer. de Orat. libr. 1. [h] Senec. Suaſor. 4. [i] Idem libr. 2. controverſ. 14.

DISSERTATIO LXXXVI.

Eodem ſuper Argumenro.

Optimorum Auctorum verſionem Cicero maximè probat. Plinius cum Amico queſtus eſt, quòd propter ejus interpellationem decem verſuum lectionem perdidiſſet. Quid ſint Epichiremata.

DE ratione declamandi diximus,
Auditores, & de vitiis, quibus
declametores laborarent; nunc
ad alia exercitationum, quæ
prætermiſimus, genera venien-
dum eſt. Veteres, ante quam mos eſſet diu-
tiùs, quàm par erat, in ſcholis deſidere,
eodem ferè modo eloquentiam, quo rem
militarem adipiſcebantur; nam ſicut, eucto-
1 re Salluſtio [a], Romani in caſtris uſu mili-
tiam diſcebant; ita in foro quodammodo
uſu eloquentiam ſibi comparabant. Nam
poſtea quam exceſſerant ex ephebis; & quæ
utiles vel ad formandam mentem, vel ad
erudiendam linguam videbantur, diſciplinas
perceperant, non in ludo fictis cauſis, ſed in
foro veris exercebantur; nam elicujus ore-
toris, cujus dicendi vis, & facultas celebris
haberetur, in diſciplinam traditi, eum quo-
tidie ſectabantur, eum in forum deduce-
bant, ejus intererant actionibus. Si quid ab
ipſo vel inter altercandum, vel inter oran-
dum, quod plauſum excitaret, diceretur,
excipiebant; quid judices commoveret,
quid e coronâ probaretur, animadverte-
bant; jocos etiem, & acutè interrogata, vel
reſponſe memoriæ mandabant. Hac arte
tam eeleriter proficiebant, ut [b] Craſſus unde-
viginti natus annos Carbonem in judicium
vocaverit, & excellentem inter oratores
gloriam ſit conſequutus, Cæſar [c], quum vi-
geſimum primum ageret annum, Dolabel-
lam; eadem ferè ætate Aſinius [d] Pollio Cajum
Catonem, nec multo grandior natu [e] Calvus
Vatinium accuſaverit. Sulpicium ſcimus,
2 quum Antonii monitu admodum adoleſcens
Craſſum [f] cœpiſſet audire, cœpiſſet ejus
lateri ſemper adhærere, non majore, quàm
unius anni, intervallo tantum in dicendi
ſtudio promoviſſe; ut ſummis oratoribus
vel [g] granditate verborum, vel ubertate,
& copiâ orationis, vel nervis, & lacertis,
& viribus compararetur. Multum, Ado-
leſcentes, ad dicendi facultatem confert
eudire quàm frequentiſſimè verba facientes
eloquentiſſimos viros; multum, ſi non o-
ſcitenter audiamus, ſi eorum dicta non præ-
tervolent eures, ſed enimo penitus inſi-
gantur. Nec omittendum eſt aliud exer-
citationis genus, licèt a Cicerone [h] impro-
betur, quo Cajum Carbonem uti ſolitum,
& aliquando Craſſum ipſum memoret: pro-
poſitis verſibus maximè gravibus, vel le-
ctâ aliquâ præclarâ oratione ed eum finem,
quem memoriâ poſſent comprehendere, e-
andem illam ſententiam, quæ vel verſibus,
vel illâ oratione continebatur, verbis, quàm
lectiſſimis poterant, exponebant. Sed in
eâ re id vitii eſſe putat, quod præſtentiſ-
ſimi Auctores ee verba, quæ proprie cu-
juſque rei, quæque eſſent ornatiſſime oc-
euparunt; itaque ſi iiſdem verbis utamur,
nihil prodeſſe; ſin eutem aliis, etiam o-
beſſe, quum deterioribus uti conſueſcamus.
Quare nobis euctor eſt [i] Cicero, ut ver-
tendis potiùs Græcia oratoribus, aliiſque 3
ſcriptoribus, qui eloquentiæ tenent prin-
cipatum, nos exerceamus. Et ſanè id ſtudii
genus eſt utiliſſimum non ſolum propter
eas cauſas, quas affert Cicero, ſed etiam
propter Auctorum Græcorum præſtantiam;
non enim ſine cauſâ Horatius [l] dixit:

Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo
Muſa loqui......

Idemque præcepit nullum tempus eſſe va-
cuum oportere lectione Græcorum exem-
plarium [m]:

...... vos exemplaria Græca
Nocturnâ verſate manu, verſate diurnâ.

Nam omnes dicendi virtutes in Auctori-
bus Græcis reperiuntur; licet admirari
Platonis eltitudinem, & copiam, & uber-
tatem, Xenophontis jucunditatem, Iſocra-
tis pompem, ſubtilitatem Lyſiæ, nervos, &
vim Demoſthenis, Herodoti ſuavitatem,
Ariſtophenis facetias, Pindari ſpiritum, Ho-
meri majeſtatem, Anecreontis leporem,
Thucydidis gravitatem. Quæ virtutes nun-
quam magis obſervantur, & exprimuntur,
quàm quum ad transferendos in latinum
ſermonem præſtantiſſimos quoſque Græ-
corum Auctores animum acriter intendi-
mus; oportet autem Græcorum ſcripta ver-
tentem, ſi modò facturus eſt operæpretium,
non modò ſollicitum eſſe de verbis, & ſen-
tentiis, verùm etiam de formâ orationis,
& virtutibus exprimendis. Veruntamen id
ſtudium multum laboris deſiderat, & plus 4
habet diffieultatis, quàm quiſquem inexper-
tus arbitretur; lectio verò jucundiſſime, &
quæ

[a] Salluſt. de Bello Catilin. paulo poſt principium. [b] Cicero de Oratore libr. 1. & 3. [c] Plutarch. in Vit. Cæſaris, Suetonius in Vit. ipſiuſmet Cæſaris cap. 4. & Auctor Dialogi de Cauſis corruptæ eloquentiæ n. 35. [d] Idem Auctor de Cauſis corrupt. eloquent. ibid. [e] Idem ibid. [f] Cicer. de Orator. libr. 1. [g] Cicer. in Bruto, ſive de Clar. Oratorib. [h] Cicer. de Orator. libr. 1. [i] Cicero ibid. [l] Horat. in Arte Poëtic. [m] Idem Horat. ibidem.

quæ minimum laboris afferre videatur; cui Veteres vel diligentiſſimè operam dabant; quapropter Cato [a] quaſi quidam helloo librorum habebatur, qui in ipsâ curiâ, quum Senatus cogeretur, ſi quando maturiùs veniſſet, lectione non abſtinebat; & Plinius naturalis [b] hiſtoriæ conditor tam avidè libros perlegebat, aut legentes audiebat; ut & quum ambularet, & quum veheretur, & quum diſtringeretur in balneo, tergeretur que, & quum cenaret, anagnoſten audiret; aliquando verò quum diſcumberet cum aliquot amicis, & lector quædam perperam pronunciaſſet, & quidam ex iis, qui aderant, revocaſſet, & repeti coëgiſſet, dixerit: *intellexeras nempe, cur ergo revocabas? decem ampliùs verſus hac tuâ interpellatione perdidimus*; tanta illi aviditas lectionis, & temporis parſimonia. Demoſthenes
5 autem non contentus Thucydidis hiſtorias ſæpiùs legere, octies [c] dicitur tranſcripſiſſe; quid ergo mirum, ſi Veteres, quem admirabantur, Auctorem imitando exprimebant; quum in eo cognoſcendo tantum laboris impenderent? Sed ne tantùm oſtendamus multâ Veteres uſos lectione, quod etiam tacentibus nobis quivis intelligit; ſed & de lectione quædam præcipiamus; legendi ſunt omnes, qui alere eloquentiam, vel augere ſcientiam poſſunt; nam etſi paucis libris, ut ait [d] Seneca, ſit opus ad bonam mentem, non paucis opus eſt ad eloquentiam, & ſcientiam rerum comparandam; nam qui paucos leget, inopiâ ſermonis, & rerum laborabit. Quintilianus putat [e] oratori etiam elegiacos poëtas evolvendos: Plinius [f] ajebat nul-
6 lum eſſe librum tam malum, ex quo non aliquid utilitatis poſſit decerpi: Plato Sophronis [g] mimos tam ſtudioſè lectitavit, ut ſæpe dormiturus cervicali ſupponeret; ex Epicharmo [h] poëtâ comico multa ſumpſit, & ejus poëmata in deliciis habuit; adeo nullum eſt Auctorum genus, quod non eloquentiæ prodeſſe, vel ſcientiæ poſſit. Sed quum omnes, quicumque laudantur, Auctores ſint diligenter evolvendi, tamen optimis immorandum; hi nunquam e manibus deponendi, iis a teneris, ut ajunt, unguiculis aſſueſcendum. Quintilianus [i] Demoſthenem non ſolùm cenſet accuratè perlegendum, ſed etiam prorſus ediſcendum. Et ſanè veteres oratores videntur hujus rhetoris orationes tam frequen-
ter, & tam accuratè perlegiſſe, ut ſententias 7
ejus omnes, omnes illuſtres locos haberent memoriâ comprehenſos; ſiquidem Cicero libro primo de Oratore de Menedemo ſic loquitur: *Ea Menedemus exemplis magis, quàm argumentis conabatur refellere; memoriter enim multa ex orationibus Demoſthenis præclarè ſcripta pronuncians docebat illum in animis vel judicum, vel populi in omnem partem dicendo permovendis, non fuiſſe ignarum, quibus ea rebus conſequeretur; quæ negaret ille ſine philoſophiâ quenquam ſcire poſſe*. Ubi notes Menedemum oratorem memoriter potuiſſe recitare, quæcumque eſſent in Demoſthene, quæ ad eam rem, de qua diſputabatur,
pertinerent. Neque tamen lectioni tan- 8
tum temporis tribuendum, ut ſcribendi ſtudium omittamus; nam ſicut pictores parum proficerent, ſi magnorum artificum tabulas, & ſigna, & lineamenta corporum ſpectare diligenter, & etiam, atque etiam conſiderare cententi, nunquam tabulæ manus admoverent, nunquam, quæ obſervaſſent, exprimere penicillo, & imitari conarentur; ita parum prodeſt ad eloquentiam, eloquentiſſimorum hominum opera perſpexiſſe, & attentè evolviſſe, ac memoriæ mandaſſe; niſi quàm plurimum ipſi ſcribamus, & ſtylo frequenter utamur. Nam *ſtylus*, Cicerone [l] teſte, *optimus eſt, & præſtantiſſimus dicendi effector, ac magiſter*: alternanda ſunt igitur, ut Senecæ [m] verbis, & ſententiâ utar, ſtylus, & lectio. Sed quibus rebus Antiqui ſtylum
exercerent, jam diximus; quibus adden- 9
dum exercitationis genus, quo [n] Porcius Latro nobilis inprimis declamator utebatur; qui aliquo die nihil præter ſententias, aliquo nihil præter enthymemata, aliquo nihil præter epichiremata; ſunt autem epichiremata argumentationes; qua exercitatione ſunt uſi etiam philoſophi; ſiquidem Ariſtoteles [o] epichirematum duos libros, octodecim ſcripſit [p] Theophraſtus.

DIS-

[a] Cicero libr. 3. de Finib. [b] Plin. junior in Epiſtol. ad Marc. libr. 3. Ep. 5. [c] Lucian. πρὸς ἀπαίδευτον, ſive adverſ. indoct. libror. long. ſupellectil. tum. paulo poſt princ. [d] Senec. de Tranquillit. Animi cap. 9. & Epiſt. 45. [e] Quintilian. libr. 10. cap. 1. Vid. etiam libr. 1. cap. 8. Inſtit. Orator. [f] Plin. junior Epiſtol. ad Marc. [g] Diogenes Laërt. libr. 3. ſegm. 18. in Vit. Platonis, Quintilian. Inſtitut. Orat. libr. 1. cap. 10. Valer. Maxim. libro 8. cap. 7. Heſychius Mileſius in Vit. Sophronis, Athen. libr. 11. cap. 15. & Olympiodor. in Vit. Platonis. [h] Diogen. Laërt. libr. 3. ſegm. 10. in Vit. Platon. [i] Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 10. cap. 1. [l] Cic. de Orat. libr. 1. [m] Senec. Epiſt. 84. [n] Idem in Præfat. libr. 1. Controv. in fine. [o] Diog. Laërt. libr. 5. ſegm. 24. in Vitâ Ariſtot. [p] Idem Laërt. libr. 5. ſegm. 43. in Vit. Theophraſti.

DISSERTATIO LXXXVII.

De Actionis, & memoriæ exercitationibus, quibus Veteres utebantur.

Oratores, & Muſici ad vocem aptè formandam phonaſcis utebantur; comœdis verò ad geſtum componendum; malè autem primam ſyllabam in phonaſco *corripit Sidonius Apollinaris. Demoſthenes, quum in primâ causâ actionis vitio fuiſſet ſibilis exploſus, quomodo actionem emendarit, & linguæ vitium, quum litteram R pronunciare non poſſet. Artem memoriæ Simonides inveniſſe dicitur; & qua ratione ea excoleretur. Seneca duo millia nominum ſemel audita eodem, quo recitata fuerant, ordine reddebat. Cyneas poſtero die, quo Romam venit, Senatum, & plebem univerſam ſuis nominibus perſalutavit. Adoleſcens tria millia nominum ſemel recitata vel eo ordine, quo acceperat, vel inverſo referebat. Mithridates viginti duarum nationum, quibus imperabat, linguam cognovit. Plurimi etiam alii immane quantum excolendâ memoriâ profecerint.*

QUum ſit officium oratoris primùm [a] invenire, quid dicat, deinde diſponere, mox ornare verbis, & elocutione quàm aptiſſimâ, tum memoriæ mandare, ad extremum agere cum quadam vocis, & geſtus elegantiâ, & venuſtate; & in has quinque partes dicendi vis, & facultas univerſa tribuatur; ſermonibus, quos
1 proximè habuimus, quibus Antiqui rebus inveniendi, diſponendi, eloquendi facultatem exercerent, expoſuimus; hodierno die, quibus memoriæ vim, & firmitatem, & actionis dignitatem ſibi compararent, exponemus. Veteres in primis vocis exercendæ magnam curam habuerunt; quia vocis magnitudo, ſuavitas, & concinnitas mirificè commendat oratorem; utebantur igitur vocis moderatoribus, quos phonaſcos [b] Græco vocabulo appellabant, qui ἀπὸ τοῦ ἀσκεῖν τὴν φωνὴν, *ab exercendo vocem* dicebantur; quare miror, quid in mentem venerit Sidonio Apollinari, qui primam ſyllabam [c] hujus nominis correptam pronunciavit hoc verſu:

Pſalmorum hic modulator, & phonaſcus.

His operam dabant, qui voci ſtudebant; Suetonius [d] in Auguſti vitâ: *pronunciabat dulci, & proprio quodam oris ſono, dabatque aſſiduè phonaſco operam*; & in Nerone teſtatur [e] *nihil joco, ſeriove egiſſe*, niſi aſtante phonaſco, qui moneret, a quibus, ne vocem læderet, eſſet abſtinendum. Sed
Auguſtus utebatur phonaſco, quò vocem 2
ad obeundum munus oratoris conformaret; Nero, quò ad muſicum certamen pararetur. Nam phonaſci dicti ſunt, qui præcinunt choris, quos præcentores Apulejus [f] vocat, quos Ariſtoteles [g] appellat κορυφαίους, Plato [h] χορῶν ἄρχοντας. Sed iis non opus habebant oratores; ſed phonaſcis, qui vocem exercerent, ne infuſcaretur, ne aſpera nimis, ne ſordida, ne imbecillis evaderet, ne tenuaretur, ne frangeretur in cantum. Scio [i] Quintilianum monere non eaſdem phonaſcis, & oratoribus exercitationes convenire; ſed quum quoſdam animadvertam operam dediſſe phonaſco, qui non canendi, ſed orandi ſtudio tenerentur, puto eoſdem potuiſſe & oratoriam vocem, & muſicam erudire;
quum idem fateatur multa oratoribus ad 3
phonaſcorum ſimilitudinem eſſe facienda. Vocis autem exercendæ ratio tam accuratè a Senecâ rhetore in præfatione deſcribitur, ut ejus verba prætermittere piaculum ducam; his igitur utitur [l] verbis: *illum fortem, agreſtem, & Hiſpanæ conſuetudinis morem non poterat dediſcere; utcumque res tulerat, ita vivere, nil vocis causâ facere; non illam per gradus paulatim ab imo uſque ad ſummum perducere; non rurſus a ſummâ contentione paribus intervallis deſcendere; non ſudorem unctione diſcutere, non latus ambulatione reparare*. Hactenus Seneca; cujus verba declarant, quantum ſtudium Veteres tuendæ, augendæ, conformandæ vocis adhiberent; Demoſthenes [m] autem ejuſdem firmandæ, & emendandæ causâ conjectis in os lapillis ingrediens, aſcenſu arduo, integras periodos unâ contentione pronunciabat. Quapropter induſtriâ tantum eſt conſequutus, ut quum initio [n] primam rhetorices, quam profitebatur, ſyllabam eloqui non poſſet, non ſolùm naturæ vitium emendarit, ſed etiam quemadmodum ceteris dicendi virtutibus, ita pronunciatio-
nis elegantiâ, & firmitate vocis omnibus 4
antecelleret. Quum autem actio duabus rebus conſtet, voce nimirum, & geſtu; non mi-

[a] Quintilian. Inſt. Orator. libr. 3. cap. 3. [b] Voſſius Etymol. in V. *Phonaſcus*. [c] Sidon. Apollin. Epiſtol. 12. libr. 4. [d] Sueton. in Vit. Auguſti capit. 84. [e] Idem in Vit. Neronis cap. 25. [f] Apulejus de Mundo. [g] Ariſtoteles, vel Auctor Libelli de Mundo. [h] Plato libr. 6. de Legg. [i] Quintilian. Inſtitut. Orator. libr. 2. cap. 8. & libr. 11. cap. 3.

[l] Senec. in Præfat. libr. 1. Controv. [m] Plutarch. in Vit. Democriti, & in Vitis X. Orator. cap. 8. Phot. in Biblioth. cod. 265. & Cicer. de Orator. libr. 1. [n] Iidem Plutarch. & Phot. ibid. & Cicer. de Orat. libr. 1. in fine.

[illegible] in componendo geſtu, quàm in formandâ voce ſtudium collocabant; & ut in voce phonaſcorum, ita in geſtu comœdorum artificio utebantur. Demoſthenem ferunt, quum primam cauſam egiſſet, & actionis vitio excidiſſet, & ſibilo a populo eſſet exploſus, in maximam triſtitiam, & mœrorem, & deſperationem incidiſſe; hunc quum Satyrus [a] hiſtrio non ignobilis eſſet conſpicatus, interrogaſſe, quid triſtis eſſet; & quum Demoſthenes triſtitiæ ſuæ cauſam aperuiſſet, pollicitum eſſe remedium ſeſe malo allaturum; juſſiſſe itaque recitare aliquot Euripidis, aut Sophoclis verſus, quos quum Demoſthenes pronunciaſſet, eosdem illos Satyrum eâ ſuavitate, flexuque vocis, eâ venuſtate geſtus extuliſſe, ut Demoſtheni omnino diverſi viderentur; eoque oratorem monitum cœpiſſe in ſtudio pronunciationis, & geſtus elaborare. Quapropter [b] interrogatus aliquando, quid primum in toto genere dicendi putaret? reſpondit actionem; quid ſecundum? dixit actionem; quid tertium? rurſus actionem ſibi videri affirmavit; & ipſe actioni plurimum ſtuduit, & ſe Andronico [c] hiſtrioni præcellentiſſimo in diſciplinam tradidit. Quid Cicero? nonne a [d] Roſcio; ad
5 cujus excellentiam [e] nemo eâ ætate aſpiravit, credibile eſt multa didiciſſe, quæ ad geſtum pertinerent, quum eo familiariſſimè uteretur? Habebant autem Antiqui artem, qua propriè geſtus formabatur, quàm chironomiam [f] appellabant. Nec memoriam minùs excolebant, multis & ſuis, & aliorum ſcriptis ad verbum ediſcendis; quin etiam memoriæ artem invenerunt; de qua mihi diſſerendum eſt, Auditores, quia de arte memoriæ Cicero [g] non ſemel mentionem facit; hanc Simonides primus dicitur oſtendiſſe. Epulabatur Simonides apud Scopam [h], vel ut alii tradunt, Glaucum, vel Leocraten, vel Agatharchum; qui ſacri certaminis victor epulum ob eam victoriam quàm ſplendiſſimum multis claris civibus dabat; fortè fortunâ accidit, ut Simonides, neſcio cujus rei gratiâ, exiret e triclinio; nonnulli a Caſtore, & Polluce ferunt evocatum; eo temporis momento, quo Simonides egreſſus convivium reliquerat, conclave illud, ubi convivium celebrabatur, ingenti ruinâ corruit, & omnes oppreſſit; quum fractos artus, contuſa ora, tota corpora deformata nemo poſſet dignoſcere, Simonides admonitus memoriâ locorum, ubi quiſque diſcubuerat, uniuſcujuſque cadaver ſuis ad ſepulturam dicitur tradidiſſe. Eo caſu condocefactus in- 6
tellexit memoriam plurimum locis adjuvari; quapropter excogitavit artem memoriæ, quæ locis animo concipiendis, & imaginibus continetur; qua arte qui [i] utebantur, complectebantur animo loca ſpatioſa, & multâ varietate diſtincta; puta, magnas ædes, quarum innumeræ partes poſſunt cogitari. Has partes animo prorſus affigebant; in his res, quas memoriâ complecti volebant, collocabant; ſed res ipſas imaginibus inſignibus, acribus, & quæ animum movere poſſent, notabant [l]; &, ut ait [m] Cicero, locis pro cerâ, ſimulacris pro litteris utebantur. Hujus artis uſum, licèt Quintilianus [n] nec omnino damnet, nec omnino probet, qui eâ ſibi non utendum putavit; at probat Cicero [o], qui forſitan id memoriæ ſubſidium ſibi comparavit: probat Seneca [p], rhetor, cujus memoria hujus artis beneficio ad miraculum uſque proceſſit; adeo ut duo millia nominum ſemel audita eodem, quo recitata fuerant, ordine, redderet; cujus inſignis de hac arte locus non eſt Auditores, omittendus. Is libro [q] primo controverſiarum, poſt-
quam de memoriâ Porcii Latronis quædam 7
mira prædicavit, hæc addit: *video vos, Juvenes mei, plus juſto ad hanc ejus virtutem obſtupeſcere; alia vos in illo mirari volo, hoc, quod tam vobis mirum videtur, non operosâ poteſt tradi arte; intra exiguum pauciſſimorum dierum tempus poterit quilibet facere id, quod Cyneas fecit; qui miſſus a Pyrrho legatus ad Romanos poſtero die novus homo & Senatum, & omnem urbanam circumfuſam Senatui plebem nominibus ſuis perſalutavit; aut quod ille fecit, qui recitatum a poëtâ carmen novum ſuum eſſe dixit, & protinus memoriâ recitavit, quum hoc ille, cujus carmen erat, facere non poſſet*. Et ne ſemper Antiquos citem, Mu-
retus [r] in variis lectionibus a ſe viſum te- 8
ſtatur adoleſcentem, qui Romæ ſtudii cauſâ verſabatur, qui hac arte poterat trigintamillia nominum ſemel recitata, & curſim, memoriâ comprehendere, & vel eo ordine, quo acceperat, vel inverſo referre; ſeque tradit, quum id experiri vellet, ingentem numerum dictaſſe nominum latinorum, græcorum, barbarorumque, adeo ut defatigaretur; eumque ſtatim nunquam inſi-

a Plutarchus in Vitâ Demoſth. b Cicero in Bruto, ſive de Claris Oratoribus, & de Oratore libro 3. circa finem. c Photius in Bibliothec. cod. 265. d Plutarchus in Vitâ Ciceron. e Vid. infra Diſſert. 90. n. 1. & ſeqq. in Cicer. f Quintil. Inſtit. Orat. libr. 1. c. 11. Vid. Domitium Calderinum ad Juvenal. Satyr. 6. v. 63. g Cicero de Oratore libr. 2. h Idem Cicer. ibid. circa finem, & Quintilian. libr. 11. cap. 2, i Auctor ad Herennium libr. 3. l Idem Auctor eodem loco, & apud Quintilian. libr. 11. cap. 2. de Memoriâ. m Cicero de Orat. libr. 2. n Quintilian. ibid. o Cicero ibid. p Senec. in Præfat. Controverſ. libr. 1. in princ. q Senec. ibid. r Muretus Variar. Lection. libro 3. cap. 1.

inſiſtentem, nunquam hæſitantem omnia reddidiſſe. Huic quum ſe in diſciplinam tradidiſſet adoleſcens, qui memoriâ ferè nullâ utebatur, paucis diebus tantum profeciſſe, ut quinquaginta nomina ſemel audita recitaret. Hac arte Hortenſius, quum in [a] auctione totum diem perſediſſet, veſpere omnes res, quæ erant venditæ, & pretia, & emptores, quum nunquam falleretur, argentariis recognoſcentibus recenſuit: hac Theodectes [b] quotlibet verſus ſemel dumtaxat auditos retulit: hac fortaſſe Mithridates [c] viginti duarum nationum, quibus imperabat, linguam cognovit: hac Carneades [d] ad oſtentationem memoriæ provectus eſt.

DISSERTATIO LXXXVIII.

De Ambitione, & blanditiis Candidatorum.

Cognomine aliquem appellare honori ducitur. Nomenclatores, etiam Nomenculatores, licèt reluctetur Verrius Flaccus, appellabantur; & a calando nomen acceperunt; a Græcis ὀνοματοκλήτορες, & ὀνοματόλογοι; Fartores autem a Feſto Pompejo dicuntur. Craſſus, quum populum eſſet prenſaturus, a ſe Scævolam dimittebat dicens velle ſe inepsire. Ambitio dicitur ex eo, quod qui magiſtratus petebant, forum circumirent; quòd Am priſcâ linguâ ſignificat circum; *quid ea ab ambitu differat.*

Est locus Ciceronis, ubi ſummus Auctor attingit morem populo ſupplicandi, quo qui petebant magiſtratus, utebantur. Is autem hæc verba [e] complectitur: *equidem quum peterem magiſtratus, ſolebam in prenſando dimittere a me Scævolam, quum ei ita dicerem, me velle eſſe ineptum; id erat petere blandiùs, quòd niſi ineptè fieret, bene non poſſet fieri*; de quo mihi loco, Audito-
1 res, hodierno die differendum eſt; & quibus artibus Candidati ſuffragia populi eblandirentur, exponendum. Romæ mandandorum, cui vellet, honorum ſumma poteſtas populo fuit; quæ res efficiebat, ne Principes Civitatis inſoleſcerent, ne quemquam, licèt infimo loco natum, injurioſè tractarent, ne nimium ſuis rebus geſtis, ſuis virtutibus confiderent; quum ſcirent ſe poſſe a populo vel in altiſſimo dignitatis gradu collocari, vel honorum luce, & virtutis proferendæ facultate ſpoliari. Quapropter ſemper quidem omni officio plebem ſibi demerebant, ſed præcipuè quum magiſtratus erant petituri, vel petebant. Ac primum illud Homericum diligenter obſervabant, quo jubemur, quum ſupplicandum eſt, non ſolum unumquemque proprio nomine, ſed etiam gentis cognomine appellare [f]:

Πάτρόθεν ἐκ γενεῆς ὀνομάζων ἄνδρα ἕκαστον,
Πάντας κυδαίνων, μηδὲ μεγαλίζεο θυμῷ,

qui verſus ita vertuntur:

Unumquemque vocans cognomine patris, honore
Afficiens omnes, nec tu utere mente ſuperbâ.

Sed quia non erat facilè omnium, qui-
bus erat ſupplicandum, noſſe nomen, & 2
genus, niſi quis eâ eſſet memoriâ, quâ fuiſſe dicitur [g] Cyrus, qui nomina omnium ſuorum militum noverat; ſervos adhibebant, qui ſingulorum nomina in aurem domino inſuſurrarent; hi nomenclatores [h] vocabantur, vel Nomenculatores, ut quibusdam placuiſſe video, licèt [i] Verrio Flacco non approbante; quâ voce utitur Martialis hoc verſu [l]:

Nomenculator mugilem citat notum.

Sed nomen a calando eſt ductum, ideſt vocando, quod uniuſcujuſque nomen vocare poſſent; Græcis eadem de cauſâ [m] dicuntur ὀνοματοκλήτορες, vel ὀνοματολόγοι. Aliquando tamen lege cautum, ne [n] quis Nomenclatorem Candidatus adhiberet; cui ſolus Cato paruit, qui tribunatum militum quum peteret, non indiguit monitore, ſed per ſe obvios nominatim ſalutavit; quod ego illum arbitror memoriæ præſtantiâ conſequutum. Nam ipſi Nomenclatores, quos, ut muneri ſuo poſſent ſatisfacere, credibile eſt ſtudium omne in eo collocaſſe, ut nomina civium condiſcerent, omneſque notos haberent, nonnullorum nomen ignorabant; ideo Seneca libro primo de [o] beneficiis: *quemadmodum*, inquit, *nomenclatori memoriæ loco audacia eſt*. Hos
fartores Feſtus [p] Pompejus tradit appella- 3
tos, quod domini aures tribulium nominibus infarcirent; cum his Candidati forum circuibant; hi proximi domino incede-

---

[a] Senec. in Præfation. libr. 1. Controv. [b] Quintilian. libr. 11. cap. 2. de Memoriâ. [c] Idem eod. loco, Plinius de Viris Illuſtribus cap. 76. & Hiſt. Natural. libr. 7. cap. 24. & libr. 25. cap. 2. Valer. Maxim. libr. 8. cap. 7. A. Gell. libr. 17. cap. 17. & Solinus cap. 7. [d] Cicero de Oratore libro 2. [e] Idem Cicero de Orat. libr. 1. [f] Homer. Iliad. κ. v. 69. [g] Xenophon de Inſtit. Cyri libr. 5. Solinus cap. 7. Valer. Maxim. libr. 8. cap. 7. Plin. Natural. Hiſtor. libr. 7. cap. 24. & Quintil. libr. 11. cap. 2. de Memoriâ. [h] Sextus Pomp. Feſtus in V. *Fartores*, & Cicer. pro Murænâ. [i] Verrius Flacc. apud Chariſium libr. 1. [l] Martial. libr. 10. Epigr. 30. [m] Plutarch. in Vit. Caton. Uticenſis. [n] Plutarchus ibid. [o] Senec. de Benefic. l. 1. cap. 3. [p] Feſt. Pomp. in V. *Fartores*.

debant, et quum opus erat, nomen cujuſque ſuggerebant; interdum verò ne quemquam Candidatus præteriret, qui apud ſuos tribules plurimum poſſet, latus tacitè fodiebant; ideo Horatius [a] in Epiſtolâ ad Numicium dixit:

Mercemur ſervum, qui dictet nomina, lævum
Qui fodiat latus.....

Ita fiebat, ut omnes Candidati ſalutarent, omnes nomine appellarent, omnes manu apprehenderent; quod prenſare dicebatur. Cicero in Epiſtolis [b] ad Atticum; *prenſat unus P. Galba ſine fuco, ac fallaciis more Majorum? negatur;* & iterum [c] dixit: *nos autem initium prenſandi facere cogitaramus eo ipſo tempore, quo tuum puerum cum his litteris proficiſci Cincius dicebat.* Neque ſolum, qui magiſtratus petebant, tribus circuibant, & preces adhibebant; ſed etiam amici Candidatorum pro his ſupplicabant; quapropter Suetonius [d] tradit ipſum Auguſtum non indignum majeſtate ſuâ ratum cum ſuis Candidatis tribus circumire, & more Majorum ſupplicare. Adhibebantur autem
4 in ſupplicando eæ blanditiæ, quæ alioquin viros ſummo loco natos, quales plerumque qui magiſtratus petebant, dedecerent; ideo Cicero [e] dixit oratione pro Plancio: *in quo primum illud debes putare Comitiis præſertim Æditiliis ſtudium eſſe populi, non judicium, eblandita illa, non enucleata eſſe ſuffragia*; & quidam Horatii [f] carmen illud:

Qui fodiat latus, & cogat trans pondera dextrâ,

ſic explicarunt, ut dicerent *trans pondera* nihil aliud eſſe, quàm ultra, quàm gravitatis ratio, legeſque patiantur; quòd his blanditiis Candidati uterentur, quibus alio tempore ſi quis uteretur, leviſſimus planè haberetur. Quapropter Quinctus frater Ciceronem [g] monet, ne blanditias adhibere vereatur, quas alioquin gravitas aſpernaretur: *ſed opus eſt*, inquit, *magnopere blanditiâ; quæ etiamſi vitioſa eſt, & turpis in ceterâ vitâ, tamen in petitione eſt neceſſaria tibi; etenim quum deteriorem aliquem aſſentando facit, improba eſt, quum amiciorem, non tam vituperanda, petitori verò neceſſaria eſt.* Atque ego non dubito, quin ea neceſſitas infimo cuique ſupplicandi, & aſſentationem precibus miſcendi graviſſimis viris fuerit moleſtiſſima.
5 Phocion [h] certè, quòd hujus indignitatem rei ferre non poſſet, abſtinuit a petitione magiſtratuum; & tamen ei non petenti po-

pulus Athenienſis honores ultro mandavit; & vir maximus non honores ambivit, ſed ambitus eſt ab honoribus; tantus eſt in virtute ſplendor, tanta fuit in Athenienſi populo virtutis admiratio. Sed Athenienſes & Phocionis animi magnitudinem honorarunt, & ſuam honeſti cupiditatem oſtenderunt; Romani autem nec ipſi Catoni non petenti honores conceſſerunt; quandoquidem Cicero [i] pro Murænâ teſtatur & uſum Catonem Nomenclatore, & ſalutaſſe diligenter, ſic enim loquitur: *quid quod habes Nomenclatorem? quid quòd poſteaquam es deſignatus, multo ſalutas negligentiùs?* Qui mos tandiu viguit, quandiu viguit Reſpublica; quum unius nutu omnia regerentur, jus, arbitriumque Conſules creandi penes Principes erat; alia comitia Cæſar, teſte [l] Suetonio, quum populo partitus eſt. Quapropter, qui a Cæ- 6
ſare erant deſignati, commendatique populo, negligentiùs petebant; ex quo eſt illud [m] dictum: *negligenter petis, ut Cæſaris Candidatus*; quod proverbii vim poteſt obtinere in eos, qui aliquid ſine ſtudio, & curâ petunt. Sed Tiberius demum Comitia e campo ad Patres transtulit, ut Cornelius [n] Tacitus memoriæ prodidit, & ademit populo jus Prætores creandi, & ad ſenatum voluit id pertinere; eâ tamen lege, ut ex duodecim Prætoribus quatuor Princeps commendaret, ut [o] ait Tacitus, *ſine repulsâ, & ambitu deſignandos*; reliquos ampliſſimus ordo conſtitueret; quæ res mirè ſenatui grata; rationem Cornelius Tacitus reddit his verbis [p]: *& ſenatus largitionibus, ac precibus ſordidis exolutus libens tenuit.* Ubi notes *ſordidas preces*, quæ verba pertinent ad hunc Ciceronis locum explicandum; apparet [q] enim, cur Craſſum puderet præſente Scævolâ antiquæ gravitatis viro populo ſupplicare; quia ſcilicet ſordidæ preces adhibendæ, quia blanditiis utendum, quia aſſentationibus populi favor colligendus; quæ omnia etiam quum ſunt neceſſaria, non vacant aliquâ ſpecie turpitudinis. Licèt au-
tem ex his, quæ diximus, Ciceronis lo- 7
cus ſatis explicetur, libet tamen addere quædam, quæ ad Candidatos pertinebant, de quibus alio die diſſeramus. Non
omittendum [r] tamen ambitionem ex eo 1
dictam, quod qui honores petebant, forum circumibant, ut omnes prenſarent,

[a] Horatius libr. 1. Epiſt. 6. ad Numicium. [b] Cic. ad Attic. libr. 1. Epiſt. 1. [c] Cicero ad Attic. ibid. [d] Suetonius in Vit. Auguſti cap. 56. [e] Cicer. in Oration. pro Cn. Plancio circa init. [f] Horat. libro 1. Epiſt. 6. [g] Q. Cicer. de Petitione Conſulatus ad M. Tullium. [h] Plutarchus in Vit. Phocionis. [i] Cic. in Orat. pro Muræn. circa finem. [l] Suetonius in Vit. Cæſaris cap. 41. Vid. Juſtum Lipſium ad libr. 1. Annal. Cornel. Tacit. & Bud. in Pandect. ad Leg. Juliam de Ambitu. [m] Quintilian. Inſt. Orat. libr. 6. cap. 3. & Cæl. Rhodigin. Antiq. Lection. libr. 14. cap. 16. [n] Corn. Tacitus libr. 1. Annal. n. 15. [o] Corn. Tac. ibid. [p] Idem ibid. [q] Cicer. de Orator. libr. 1. [r] Sextus Feſtus Pomp. in V. *Ambitus*, Tertullian. de habitu muliebri cap. 4. & A. Gell. libr. 9. cap. 12.

omnes ſalutarent, & alloquerentur; eſt enim ambitio quaſi circum itio; nam *An* priſca [a] linguâ ſignificat circum; differt autem ab ambitu, eo quod ambitio legibus conceſſa, ambitus [b] vetitus; nam ambitus crimine tenebantur, qui emiſſent pecuniâ populi ſuffragia. Nec prætermittendum hunc Ciceronis locum a Valerio Maximo in ſua exempla memorabilia eſſe translatum; ſic enim Valerius [c] loquitur in capite de Verecundiâ: *conſulatum petens L. Craſſus, quum omnium Candidatorum more circum forum ſupplex populo ire cogeretur, nunquam adduci potuit, ut id, præſente Q. Scævolâ graviſſimo, ac ſapientiſſimo viro, ſocero ſuo faceret; itaque rogabat eum, ut a ſe, dum ineptæ rei inſerviret, diſcederet, majorem verecundiam dignitatis ejus, quàm candidæ togæ ſuæ reſpectum agens.*

DISSERTATIO LXXXIX.

De Candidatis.

Romani togis candidis induebantur; cretâ verò illitis Candidati ad ſingnificandam vitæ innocentiam; & ſine tunicâ prenſabant; licèt Alexander ab Alexandro ſine togâ fuiſſe ex Plutarcho affirmet; ſed ex eo habetur, tunicam non geſtaſſe. Tubero in petitione Præturæ repulſam tulit; quòd in munere lectulos punicanos hædinis pellibus ſtraviſſet, & expoſuiſſet vaſa Samia. Candidatus Auguſti dicebatur, qui Principis orationes recitabat; is autem Conſtantini tempore Quæſtor ſacri Palatii nuncupabatur.

Quum locum Ciceronis explicaremus, ubi ſummus Auctor de prenſatione, & blanditiis Candidatorum mentionem facit, nos etiam, quæ ad eum locum pertinere videbantur, expoſuimus, Auditores; hodierno die, quaſi corollarii loco quædam addemus, quæ ſpectant ad Candidatos, & eorum artes, quibus benevolentiam populi aucupabantur, & exiſtimationem hominum ſibi conciliabant. Candidati [d] igitur candidâ togâ utebantur, unde ipſis nomen inventum; idcirco [e] oratio, quam habuit Cicero, cum peteret conſulatum, in candidâ togâ dicitur habita, quod genus togæ magiſtratum petentibus crediderim attributum, ut admonerentur, quid inter cetera ad honores petendos afferre deberent Candidati, ſcilicet innocentiam vitæ, nec ullo fuco mores infectos. Quæri [f] autem ſolet, quum ceteri quoque Romani togis non coloratis, ſed candidis induerentur, quæ res ab aliis diſtingueret Candidatos. Is verò nodus facilè diſſolvitur; magnum quippe diſcrimen apparet fuiſſe inter aliorum togas, eorumque, qui magiſtratus petebant; illi enim contenti erant naturali candore lanæ; hi verò togam candidâ cretâ illiniebant, ut longè candidior horum, quàm illorum toga videretur. Idcirco Perſius [g] ambitionem cretatam his verſibus dixit:

Jus habet ille ſui palpo; quem ducit hiantem
Cretata ambitio;

& Iſidorus [h] libro decimonono: *toga*, inquit, *candida, eademque cretata, in qua Candidati, ideſt magiſtratum petentes ambiebant, additâ cretâ, quò candidior, inſigniorque eſſet.*

1 (at "Candidati igitur" line above)

2 Antiquitus autem ſine tunicâ Candidati prenſabant, ut auctor eſt Plutarchus libro Romanarum Quæſtionum; vel ut vulnerum, quæ adverſo pectore pugnantes acceperant, cicatrices oſtenderent; vel ut, quemadmodum ſalutando, ſupplicando, omnibus ſe ſubmittendo, ita & illâ nuditate corporis omnibus animum ſubjectum præſeferrent; vel ne ſinu poſſent aurum, aut pecuniam occultare ad ſuffragatores pretio ſibi conciliandos. Miror autem, quid in mentem venerit Alexandro [i] ab Alexandro, qui ex Plutarcho [l] tradit ſine togâ ſolere Candidatos populo ſupplicare; quum Plutarchus ἀχίτωνας dixerit eos petiſſe magiſtratus; ἀχίτων verò ſit, non qui togâ, ſed qui tunicâ caret.

3 Sed quum toga candida magiſtratum petenti nomen Candidati daret, non tamen erat ſatis ad vim Candidati obtinendam; ſed oportebat honores [m] petiturum nomen apud populum profiteri; quod per aliquem magiſtratum fiebat, vel datâ a magiſtratu habendi concionem poteſtate; quum privatis ad [n] populum verba facere ſine magiſtratuum conceſſu non liceret. Quapropter quoſdam ſine togâ candidâ fuiſſe Candidatos accepimus; in quorum numero fuit Quinctus Flaccus, qui ſina togâ candidâ præturam peti-

[a] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 14. [b] Camerarius in Oration. pro Murænâ, & Voſſius in Etymolog. in V. *Ambitus*. [c] Valer. Maximus libr. 4. cap. 5. [d] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 7. cap. 34. & Tit. Livius libr. 4. dec. 1. [e] Budæus in Pandectas in cap. Si proluſorio, & Aſconius Pædianus in Orationem Ciceronis habitam in Senatu in togâ candidâ. [f] Juſtus Lipſius libr. 1. Electorum cap. 13. & libr. 4. Antiq. Lection. cap. 15. [g] Perſius Satyr. 5. v. 177. [h] Iſidor. libr. 19. cap. 24. [i] Alexand. ab Alexandr. Dier. Genial. libr. 4. cap. 3. [l] Plutarch. in Vit. Catonis, & in Quæſtion. Roman. & in Vitâ Coriolani. [m] Q. Cicero de Petitione Conſulatus. [n] Plinius libr. 3. Epiſt. 20. ad Maximum.

petivit quum eum, utpote Ædilem, prætex-
tatum eſſe oporteret; nonnulli verò abſen-
tes profitebantur, quibus certè toga can-
dida fuit ſupervacua. Nec ſatis erat apud
populum profiteri Candidatos, niſi ratio-
nem eorum ſenatus habendam cenſuiſſet;
eâ de causâ [a] Catilina non eſt receptus in-
ter Candidatos, quum reus eſſet repetun-
darum, ob eamque cauſam ſenatus decre-
viſſet ejus rationem haberi non oportere;
& [b] Cæſar, quum profligato bello Gallico
peteret conſulatum, & ut abſentis ratio
haberetur, a ſenatu poſtulaſſet, non impe-
travit. Petitionem autem Candidati multo
4 ante adornabant; ut in eâ totum prope-
modum biennium, quod ſpatium inter duos
magiſtratus intercedere oportebat, conſu-
merent; ſed poſt edicta comitia candidam
togam ſumebant. Biennio autem, quo quis
erat petiturus, aut petiverat, non licebat
gladiatores dare, quemadmodum Cicero-
nis lege [c] ſancitum: non licebat præte-
rea [d] prandium populo dare, non ſecta-
tores mercede conducere, non homines
ad obviam veniendum Candidatis pecuniâ
invitare: quæ omnia complectitur [e] his
verbis Cicero pro Murænâ: *Quid enim ſe-
natus? num obviam prodire crimen putat? non;
ſed, mercede, convince: num ſectari multos?
non; ſed conductos, doce: num locum ad ſpe-
ctandum dare, aut ad prandium invitare? mi-
nimè; ſed vulgò, paſſim; quid eſt vulgò? uni-
verſos.* Nam illud admonendum non eſt
pecuniâ mercari ſuffragia non licuiſſe;
quæ ſi quis feciſſet, lege ambitus [f] teneba-
tur, quæ ambitum decem annorum exilio
puniebat. Illa verò præſidia petitionis Can-
didati ſibi comparare non vetabantur; ha-
bere circa ſe ingentem circumfuſam mul-
titudinem, quæ domo exeuntes in forum
deducerent; quæ multitudo conſtaret ex
amicis, clientibus, cognatis, & affinibus,
& ex his, qui magni Candidati gratiam fa-
5 ciebant; atque is dabatur tenuioribus apud
potentiores beneficii collocandi locus;
nam multum proderat ea multitudo, quæ
Candidatum comitabatur; accendebat enim
ſtudia vulgi ad magiſtratum mandandum
ei, quem a multis coli, quem amicis, & cli-
entibus abundare conſtaret: multis convi-
via quàm lautiſſima exhibere, dummodo non
vulgò exhiberentur: dare operam, ut ami-
ci multos ad cenam invitarent: omnibus
auxilium, patrocinium, operam polliceri:
uti amicorum apud populum gratiâ, qui
ſingulos blandè appellarent, benignè ſalu-
tarent, omnibus officiis devincirent. Mul-
tum etiam proderat patere omnibus do-
mum Candidati, ſalutantium turbâ fre-
quentari, habere [g] amicum multitudini
gratum, qui numquam a latere Candidati
diſcederet, & petitionem totam ſuis hu-
meris, ut ita dicam, ſuſtineret; ut Calli-
dius in petendâ præturâ habuit Metellum
Pium Conſulem, & Cajus Fannius in pe-
titione conſulatus Cajum Gracchum, &
Marcus Lepidus Cnæum Pompejum, &
Publius Scipio Naſica Africanum ſuperio-
rem, & Lucius Flaminius Titum Flami-
nium. Multum etiam proderat alio tem-
pore ludos quàm magnificentiſſimos edi- 6
diſſe; quapropter Cicero pro Murænâ te-
ſtatur ſe, quum haberet Antonium con-
ſulatus competitorem, quamvis trinos lu-
dos feciſſet, Antonii ludis plurimum ſoli-
tum commoveri; & Tubero [h] quum præ-
turam peteret, tuliſſe repulſam dicitur;
quòd quum epulum Q. Maximus Afri-
cani nomine populo daret, ſtraviſſet hæ-
dinis pellibus lectulos Punicanos, & expo-
ſuiſſet vaſa Samia; & Cicero pro Murænâ
affirmat, Murænæ ad conſulatum adipiſcen-
dum argenteam ſcenam, & magnificentiſ-
ſimos ludos profuiſſe. Multum etiam peti-
tionem [i] adjuvabant adoleſcentulorum no- 7
bilium familiaritates; qui gratiâ ſemper
plurimum potuerunt, & plurimum ſplen-
doris eo tempore Candidatis afferebant:
multum fortitudo in bellis cognita, & ad-
verſo pectore acceptæ cicatrices, & artes
militares: multum ſcientia juris civilis:
multum domina rerum, & populi modera-
trix dicendi facultas; idcirco oratores faci-
lè ſummos honores aſſequebantur; & ſum-
mus orator Cicero homo novus illa nobili-
tatis clauſtra, quibus aditum ad ſummos ma-
giſtratus nobiles homines obſæptum plebi
eſſe voluerunt, longo intervallo refregit;
& [l] Prætor primus, Conſul prior centu-
riis cunctis renunciatus eſt. Præterea nul-
lum officii genus Candidati prætermitte-
bant; obviam claris viris in Urbem rede-
untibus prodibant, neminem inhonoratum
eſſe patiebantur; quapropter [m] Cicero ex-
probrat Piſoni, quod quum e Macedoniâ
Provinciâ rediiſſet, nemo ipſi nec de Can-
didatis quidem obviam venerit. *Quid ego*
inquit, *enumero, qui tibi obviam non venerint,*
qui

---

[a] Salloſtius de Conjuratione Catilinæ. [b] Plutarch. in Vitâ Cæſaris. [c] Cicero ad Q. Fratrem, & in Oratione in Vatinium, & in Oratione pro Murænâ in princip. & pro Sextio. [d] Aſconius Pæd. in Oration. Cicer. in togâ candidâ contra C. Antonium, & Catilinam, & in Oration. pro Cornel. [e] Cicero in Oratione pro Murænâ circa finem. [f] Tit. Livius dec. 1. libr. 7. & Plutarchus in Vitâ Coriolani, Dio Caſſius libr. 37. Cicero in Vatinium pro Murænâ, & pro Sextio, L. 1. ff. ad leg. Jul. de Ambitu, & Guglielm. Budæus in Pand. ad hanc legem ex libr. 47. ff. tit. 14. [g] Senec. Epiſt. 118. [h] Senec. Epiſtol. 95. in fine, & Cicero pro Murænâ. [i] Q. Cicero de Petitione Conſulatus. [l] Plutarchus in Vit. Ciceronis. [m] Cicer. in Oratione in L. Piſonem.

qui dico veniſſe pæne neminem, ne de officioſiſſimâ quidem natione Candidatorum; quum vulgò eſſent & illo ipſo, & multis ante diebus
8 *admoniti, & rogati?* Candidati[a] verò in Campum populo congregato in colle quodam conſiſtebant; quò conſpici poſſent, & ſtudia multitudinis in ſe accenderent; hoc autem ſtudio Candidatorum factum eſt, ut omnes, qui rem aliquam vehementer appeterent, aut conſequuturi viderentur, Candidati dicerentur. Hinc Apulejus nequam ſervum jocosè dixit Candidatum crucis; Quinctilianus[b] eloquentiæ Candidatū, qui ad ſtudium dicendi animum appuliſſet; Candidatum gloriæ, & immortalitatis Plinius[c], qui ad immortalitatem nominis comparandam toto animi niſu contenderet; Candidatum[d] Fidei Hieronymus, qui Chriſtianorum ſacris initiaretur; equeſtris gradus Candidatum Suetonius[e] Icellum libertum, quem Galba in equeſtrem ordinem erat allecturus; multarum rerum Candidatum[f] Seneca; Candidatam ſacerdotii Quintilianus[g], quæ petit ſacerdotium; appellabatur etiam Candidatus Auguſti, qui Principis orationes recitabat; qui tempore Conſtantini[h] Cæſaris Quæſtor ſacri Palatii dicebatur.

DISSERTATIO XC.

De quibusdam Ciceronis locis.

Quicumque in aliquâ arte excelleret, Roſcius dicebatur. Roſcius eſt in ſcenâ: *proverbium, quod uſurpatur, quum quid perfectè agitur. Roſcius cum Cicerone certabat, quis eandem ſententiam pluribus modis exprimeret, geſtu, an verbis. Roſcii merces diurna mille denarii. Veteres quidquid homine melius eſſet, Deum nominabant, fœnum verò quidquid contemnendum.*

HOdierno die, Auditores, non unum aliquem Ciceronis locum, ſed plures illuſtrabo; quotcumque ſcilicet occurrent, qui in parte primi libri de Oratore, quem hactenus explicavi, comprehendantur. Ac mihi primum de Roſcio celeberrimo hiſtrione dicendum eſt; occurrit enim inſignis de Roſcio locus[i] Ciceronis, qui non eſt omittendus, qui hæc verba complectitur: *ſæpe enim ſoleo audire Ro-*
ſcium, quum ita dicat, ſe adhuc reperire diſci- 1
pulum, quem quidem probaret, potuiſſe neminem; non quò non eſſent quidam probabiles, ſed quia, ſi aliquid modò eſſet vitii, id ferre ipſe non poſſet; nihil eſt enim tam inſigne, nec tam ad diuturnitatem memoriæ ſtabile, quàm id, in quo aliquid offenderis: itaque ut ad hanc ſimilitudinem hujus hiſtrionis oratoriam laudem dirigamus, videtis ne, quàm nihil ab eo, niſi perfectè, nihil niſi cum ſummâ venuſtate fiat, nihil, niſi ita ut deceat, & uti omnes moveat, atque delectet; itaque hoc jamdiu eſt conſequutus, ut in quo quiſque artificio excelleret, is in ſuo genere Roſcius diceretur. Ad quem locum illuſtrandum de excellentiâ Roſcii dicam; nam mihi videtur oſtendiſſe Roſcius poſſe quolibet artificio, licèt humili, licèt tenui, nominis immortalitatem comparari; dummodo id artificium habeat aliquam ingenii ſignificationem; quid enim levius artificio hiſtrionum; de quo Cicero dixit[l]: *hiſtrionum levis ars, & ſcena declarat*; &[m] rurſus: *vide, inquit, in artificio, & operâ per quàm tenui, & levi quanto plus adhibeatur diligentiæ, quàm in hac re, quam conſtat eſſe maximam;* loquitur autem de artifi- 2
cio ſcenico: quid contemptius? certè hiſtrioniam in artibus[n] turpibus numeratam eſſe conſtat; & tamen Roſcius hiſtrio Ciceronis, & aliorum ſcriptis immortalibus eſt immortalitati commendatus. Cauſa tantæ claritatis fuit artificii præſtantia; cujus ego teſtem appello Feſtum[o] Pompejum, qui præſtantiſſimos quoſque in ſuis artibus, & diſciplinis Roſcios dicit appellatos; quòd Roſcius unus perfectus in arte ſcenicâ ſit judicatus; qui locus Pompeji cum loco Ciceronis conſonat, quem hodierno die explicamus; teſtem eumdem Ciceronem, qui in ſecundo de Oratore ſic ait; *quamquam ſoleo ſæpe mirari eorum impudentiam, qui agunt in ſcenâ geſtum ſpectante Roſcio; quis enim ſeſe commovere poteſt, cujus ille vitia non videat?* & pro Quinctio de Roſcio ſic loquitur: *quum cupidiùs inſtaret, homini pro amicitiâ familiariùs dixi; mihi videri ore duriſſimo eſſe, qui præſente eo geſtum agere cona-*

nare-

a Macrobius Saturnal. libr. 1. cap. 16. b Quintil. Inſtit. Orator. libr. 12. cap. 2. c Plinius in Panegyr. Trajani. d D. Hieronym. Epiſt. 7. vel 57. ad Lætam. e Suetonius in Vitâ Galbæ capit. 14. f Seneca Epiſt. 118. g Quintilianus in Declam. vel quis alius Declamation. earum Auctor, & Senec. libr. 7. de Beneficiis cap. 28. h ff. libr. 1. tit. 13. de Officio Quæſtoris, Ulpianus in hunc loc. & Voſſius in Etymolog. in V. *Candidus*. i Cicero de Oratore libro 1. l Idem Cicer. ibid. m Idem ibid. n L. 2. §. ait prætor ff de his, qui notantur infamiâ, Vid. Gulielm. Budæum in Pandectas ad hanc legem, Vid. etiam l. 1. C. de Natural. Liber. libr. 5. tit. 27. & L. Si qua C. de Spectacul. libro 11. tit. 40. Lucianus in Icaromenipp. D. Auguſtin. de Civitate Dei libro 2. cap. 13. & Cornel. Nep. in Præfat. Vitar. excellent. Imperator. ſed aliter tradit Macrob. Saturn. libr. 3. cap. 14. prope finem. o Sext. Feſt. Pomp. in V. *Roſcii*.

*natetur; qui verò cum ipſo contenderent, eos,
etiam ſi quid antea recti, aut venuſti habere
viſi ſunt, id amittere*; & in Bruto: *volo*,
inquit, *hoc oratori contingat, ut quum &c. di-
cturus ſit, ſignificetur à coronâ ſilentium, de-
inde crebræ aſſenſiones, multæ admirationes;
riſus quum velit, quùm velit fletus, ut qui
hæc procul videat, etiamſi, quid agatur, ne-
ſciat, at placere tamen, & in ſcenâ eſſe Ro-
ſcium intelligat*. Quæ extrema verba Cice-
3 ronis habent vim proverbii; quo uti poſ-
ſumus, quum ſignificare volumus aliquid
agi cum ſummâ gratiâ, cum ſummâ venu-
ſtate, cum ſummâ elegantiâ, & perfectio-
ne, ut [a] dicamus, *Roſcius eſt in ſcenâ*. Sed
quid ego dicta Ciceronis colligo, quibus
ars, & venuſtas in agendo Roſcii prædica-
tur, quum facta ſint argumento, quanti
Roſcium fecerit Cicero? Eſt memoriæ pro-
ditum, Auditores, Ciceronem [b] cum Ro-
ſcio certamen inſtituiſſe, quo ſolitus eſt
cum eo contendere, utrum eamdem ſen-
tentiam Cicero varietate majore exprime-
ret verbis, an geſtu, & pronunciatione
Roſcius; quo certamine [c] elatus hiſtrio
compoſuiſſe dicitur librum, quo hiſtrio-
niam cum eloquentiâ comparabat; ut mi-
nimè ſit mirum hoc loco, de quo agimus,
ad ſimilitudinem Roſcii oratoriam laudem
dirigi. Nec verò ſolus Cicero hujus Hi-
4 ſtrionis ingenio eſt, & venuſtate delectatus;
ſed etiam Sylla [d] Dictator ipſum anulo au-
reo donavit; quo inſigni ſenatus, & e-
queſter ordo a plebe diſtinguebatur; ſed
etiam populus Romanus, qui Roſcio ſine
gregalibus mercedem diurnam [e] mille de-
narios conſtituit; quam tamen Roſcio da-
ri ſolitam ludorum tantùm diebus [f] Budæ-
us arbitratur; quia Plinius [g] tradit Roſcii
mercedem annuam fuiſſe trecenta quin-
quagena, vel quingenta millia, ideſt au-
reorum, quibus utimur, octomillia, & ſep-
tingentosquingentos, vel duodecim millia,
& quingentos; ſed Cicero [h] disertè pro-
nunciat Roſcium decem annis ſexagies me-
reri potuiſſe, niſi populo ſervire gratis vo-
luiſſet, & mercedem repudiaſſet; quæ ſum-
ma ſi in decem partes dividatur, ſingulæ
partes ſexcenta ſeſtertia, vel vigintiquin-
que talenta, nimirum quindecim millia au-
reorum; quæ merces annua Roſcio fuerit
a populo Romano conſtituta. Nec mirari
dabetis, Auditores, tam immani pretio o-
peram ſuam locaſſe Roſcium, quum me-
moriæ proditum ſit Æſopum [i] tragœdum
ducenties filio morientem reliquiſſe. Tan-
ta autem fuit exiſtimatio Roſcii, ut Ci-
cero [l] populo Romano tamquam flagitium 5
objecerit, quod agente geſtum Roſcio tu-
multuatus fuerit. Hanc verò non modò a-
gendi venuſtate, ſed etiam integritate vitæ
collegerat, quippe innocentiâ fuit ſingu-
lari; teſtis eſt idem [m] Cicero, qui de Roſcio
ſic loquitur: *qui mediusfidius, audacter dico,
plus fidei, quàm artis, plus veritatis, quàm
diſciplinæ poſſidet in ſe; quem populus Roma-
nus meliorem virum, quàm hiſtrionem eſſe ar-
bitratur; qui ita digniſſimus eſt ſcenâ propter
artificium, ut digniſſimus ſit Curiâ propter ab-
ſtinentiam*; & paulo poſt: *eſt ne quiſquam
omnium Mortalium, qui tibi purior, pruden-
tior, humanior, officioſior videatur?* & pro Pu-
blio Quinctio ſic ait: *etenim quum artifex e-
juſmodi ſit, ut ſolus dignus videatur eſſe, qui
in ſcenâ ſpectetur, tum vir ejuſmodi eſt, ut
ſolus dignus videatur, qui eò non accedat*. An
hic ſit Roſcius, quem Catulus poëta dile-
xit, dubitari poteſt, qui perverſis oculis fu-
iſſe dicitur; de quo Q. Catuli elegantiſſi-
mum extat Epigramma:

*Conſtiteram exorientem Auroram forte ſa-
lutans,*
Quum ſubito a lævâ Roſcius exoritur.
Pace mihi liceat, Cœleſtes, dicere veſtrâ,
Mortalis viſus eſt pulchrior eſſe Deo.

Hunc Quinctilianus [n] fuiſſe citatiorem tra-
dit, Æſopum graviorem, quia Roſcius au- 6
ctor comœdiarum, Æſopus tragœdiarum;
quapropter Horatius [o] dixit:

..... ea quum reprehendere coner,
Quæ gravis Æſopus, quæ doctus Roſcius egit:

Videtur tamen Roſcius, quamvis Antiquis
maximè probaretur, nec quiſquam ad ejus
gloriam acceſſerit, inventâ novâ agendi ra-
tione minùs famæ fuiſſe conſequuturus;
nam Auctor [p] de cauſis corruptæ eloquen-
tiæ ſic ait. *Vulgus quoque aſſiſtentium, & af-
fluens, & vagus auditor aſſuevit jam exigere
lætitiam, & pulchritudinem orationis; nec
magis perfert in judiciis triſtem, & impexam
antiquitatem, quàm ſi quis in ſcenâ Roſcii,
aut Turpionis Ambucii exprimere geſtus velit*.
Sed de Roſcio ſatis; nunc occurrit alius 7
Ciceronis locus illuſtrandus, ubi ſic loqui-
tur [q] Cicero: *equidem te cum in dicendo
ſemper putavi Deum, tum verò tibi numquam
eloquentiæ majorem tribui laudem, quàm hu-
manitatis*; ubi adnotandum eſt præſtantiſ-
ſimos oratores vulgò ſuſpici conſueviſſe;
Homerus hujus rei teſtis locupletiſſimus
ſic [r] loquitur:

Ἄλλος μὲν γάρ τ᾽ εἶδος ἀκιδνότερος πέλει ἀνήρ,
Ἀλλὰ

[a] Paulus Manut. in Adag. *Roſcius*. [b] Macrob. Sa-
turnal. libr. 3. cap. 14. [c] Macrob. ibid. [d] Idem
ibid. [e] Macrobius ibid. [f] Bud. de Aſſe libro 2.
[g] Plinius libr. 7. cap. 39. [h] Cicero pro Q. Roſc.
Comœdo. [i] Macrobius Saturn. libr. 3. cap. 14.
[l] Cicer. apud Macrob. ibid. [m] Cic. pro Q. Roſc.
Comœd. [n] Quintil. Inſt. Orat. l. 11. c. 3. [o] Ho-
rat. Epiſt. libr. 2. Ep. 1. ad Auguſtum. [p] Auctor
Dial. de cauſis corr. Eloq. n. 20. [q] Cic. de Orat.
libro 1. [r] Homer. Odyſ. 8. v. 169.

Ἀλλὰ θεὸς μορφὴν ἔπεσι στέφει· οἱ δέ τ' ἐς αὐτὸν
Τερπόμενοι λεύσσουσιν· ὁ δ' ἀσφαλέως ἀγορεύει
Αἰδοῖ μειλιχίῃ, μετὰ δὲ πρέπει ἀγρομένοισιν,
Ἐρχόμενον δ' ἀνὰ ἄστυ, θεὸν ὥς, εἰσορόωσιν·

quos ita verſus interpretamur:

Aſt alius minùs ore nitet, vultuque decoro;
Sed Deus egregiis formam ſermonibus ornat;
Vulgus in hunc oculos captus dulcedine linguæ
Convertit; blando perfuſus at ille pudore
Fundit opes fandi, præcellit & omnibus unus,
Omnis turba Deum veluti miratur euntem.

Atque ego haud ſcio an hunc Homeri lo-
8 cum reſpexerit [a] Cicero, quum Craſſum dixit ſibi viſum in dicendo Deum; appellabant autem Antiqui Deum, quidquid excellit, quidquid eminet, quidquid admiratione dignum eſt; ſicut fœnum, quidquid humile, abjectum contemnendum; hinc [b] Cicero dixit omnes oratores præ Craſſo fœnum eſſe oportere; & Tibullus [c] ait:

Fabula nunc ille eſt; ſed cui ſua cura puella eſt,
Fabula ſit mavult, quàm ſine amore Deus.

Nam quidquid eſt homine melius Priſcis Deus habebatur; hinc Chryſippus apud Ciceronem a Deo Mundum effectum eſſe concludit; nam quum Mundus effici hominis ratione, & mente non poſſit, a quo effectus eſt Mundus, id homine melius eſſe fateamur, neceſſe eſt; quid autem homine melius, niſi Deus? Hinc Græci Deos [d] τοὺς κρείσσονας appellabant, hoc eſt *meliores*; exemplis, quæ multa poſſent afferri, ſuperſedeo, quia temporis anguſtiis cogor ſtudere brevitati; non igitur mirum Craſſum viſum eſſe in dicendo Deum, quum omnes ejus ætatis homines eloquentiâ ſuperaret. Eſt & alia cauſa, ſed quæ
9 nihil ad hunc locum pertinet, cur Antiqui Deos appellarent; qui magnum aliquod commodum attulerat, Deus dicebatur; hinc Cicero [e] Lentulum, qui auctor fuerat Ciceronis ab exilio revocandi, ſuæ ſalutis Deum vocat; & Lucretius Epicurum, quia animos hominum religione exolverat [f]:

Nam ſi, ut ipſa petit majeſtas cognita rerum,
Dicendum eſt, Deus ille fuit, Deus, inclyte Memmi;

& apud Terentium [g] paraſitus eum, qui victum ſuppeditat, putat habendum præſentem Deum:

Ea qui præbet, non tu hunc habeas planè præſentem Deum?

DISSERTATIO XCI.

Qua, quæ dicit Cicero locis ſuperiùs explicatis, quàm breviſſimè recenſentur.

Ingenium, an ars plus ad eloquentiam conferat. Cur mediocres oratores, & cauſidici audiantur; non verò poëtæ. Oratores magni initio pudore, ac timore corripiuntur. Cyrus non ad ea, quæ didicerat, ſed ad ea, quæ non didicerat, æquales provocabat.

QUum Ciceronis locos, qui videbantur obſcuri, explicare conati ſimus, Auditores; quum quæſtiones, quas noſter Auctor attingit, expoſuerimus; quum de exercitationibus dicendi, quibus Veteres utebantur, dixerimus; ne quid notitiæ veſtræ ſubtrahamus, hodierno die ſententiam complectemur orationis, qua Craſſus hæc omnia explicavit. Affirmat igitur [b] Craſ-
ſus, neque prorſus repudiandam, neque 1
tanti faciendam artem, ut eâ contentam eſſe putemus eloquentiam; majora ea eſſe, quibus fretus orator ad dicendum debet accedere; plus quippe quàm artem, prodeſſe naturam; opus eſſe ingenio vel acerrimo, memoriâ firmiſſimâ, opus eſſe quadam formæ dignitate, linguæ ſolutione, non injucundo ſono vocis, concinno corporis motu, laterum firmitate; quibus ſi quis omnino careat, in oratorum numerum venire non poſſit; ad hæc autem inferenda non ſatis eſſe artem exiſtimat; ex quibus effici videtur, artem ſine naturâ nihil, ſine arte plurimum valere naturam. Hic autem locus Ciceronis præbuit occaſionem Quinctiliano [i] quæſtionem proponendi, quâ quæritur, ars, an natura plus conferat ad eloquentiam; quam vir ille doctiſſimus ita ſolvit, ut dicat, ad mediocrem vim, facultatemque dicendi comparandam majus habere momentum naturam; ad ſummam eloquentiam plus artem prodeſſe, quàm naturam. Quod non de rhetoricis dumtaxat præceptis debet intelligi; quæ ſi quis a præceptore non acceperit, poſſit tamen obſervando rhetorum opera condiſcere; ſed de omnibus his, quibus ars, & doctrina dicendi continetur; de uſu ſcilicet, & exercitatione dicendi, de lectione ſcriptorum optimorum, de cognitione

[a] Cicer. de Orator. libr. 1. [b] Cicer. de Orat. libr. 2. [c] Tibull. Eleg. 3. libr. 2. [d] Cæl. Rhodig. Antiq. Lection. libr. 2. cap. 3. [e] Cicer. in Oratione poſt reditum in Senat. in princip. & in Orat. ad Quirites poſt reditum. [f] Lucret. de Natur. rerum libro 5. v. 7. [g] Terent. in Phormion. Act. 2. ſc. 2. [h] Craſsus apud Ciceron. de Orat. libr. 1. [i] Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 2. cap. 19.

tione artium maximarum, in quibus om-
nibus ſi quis elaborarit, quidquid efficiet
in dicendo, id magis arti, quàm naturæ
debebitur. Nam ſi fingamus duos pari in-
2 genio præditos homines, eoque non vul-
gari, ſed excellenti, quorum alter & artis
præcepta cognoverit, & oratorum ſummo-
rum, eloquentiſſimorumque monumenta
ſcriptorum multâ lectione contriverit, &
nullum genus exercitationis prætermiſerit,
& in maximis cauſis agendis ætatem con-
ſumpſerit, & abunder ſcientiâ rerum plu-
rimarum, & auxerit memoriam excolen-
do, nec geſtum, nec pronunciationem ne-
glexerit; alter nullam unquam diſciplinam
didicerit, nec ingenium dicendo exercue-
rit, nec legerit, aut audiverit ullos orato-
res, nec aliorum libros Auctorum evolve-
rit, nec excoluerit memoriam, nec geſtus,
aut pronunciationis artem didicerit; majus
intervallum futurum arbitror inter illius
doctiſſimi viri orationem, & hujus impe-
riti ſermonem, quàm inter ſermonem hu-
jus, & cujuslibet e vulgo, qui naturali fa-
cultate duntaxar utatur; nam illius oratio
nihil, aut certè parum aberit a ſummâ
præſtantiâ; hujus multum infra mediocri-
tatem ſermo conſiſtet. Quod ſi [a] Horatius
in poetis putat non minùs artem valere
naturâ; ſic enim loquitur:

Naturâ fieret laudabile carmen, an arte,
Quæſitum eſt; ego nec ſtudium ſine divite
venâ,
Nec rude quid proſit, video, ingenium; al-
terius ſic
Altera poſcit opem res, & conjurat amicè;

in oratoribus certè, in quibus ars plus poſ-
ſe, quàm in poëtis videtur, ars naturam
præſtabit, dummodo non ſint ab ingenio
deſtituti; nam qui ingenio prorſus caret,
nec artis præſidium ſibi poteſt comparare.
Sed ut ad Ciceronis [b] exponendam ſen-
3 tentiam revertamur, multò plures Cicero
eos eſſe aſſeverat, qui non poſſint ad elo-
quentiam, quàm ad aliarum ſcientiam ar-
tium pervenire; quia in oratoribus plura,
quàm in aliis artificibus, requiruntur; quo-
rum ſi unum quidpiam deſit, omnino, etiam
ſi abundet ingenium, nec ſtudium, nec ars
dicendi deſideretur, nihil effici poſſet:
Sed ne adoleſcentes ab eloquentiâ deter-
rere videatur, illud habere commodi con-
firmat oratoriam facultatem, quod orato-
res & ſi multum infra mediocritatem ſtete-
rint, tamen & audiuntur; & illâ ipsâ fa-
cultate, quam conſequuti ſunt, quantula-
cumque ea fuerit, ſibi amicitias, & clien-
telas parant, & honores adipiſcuntur. Qua-
re cenſet eos, qui ad ſummam eloquen-
tiam poſſunt pervenire, non ſolùm adhor-
tandos ad eloquentiæ ſtudium, ſed etiam
impellendos; eos verò, qui quum omnia
fecerint, in mediocres oratores videntur e-
vaſuri, nec adhortandos, nec deterrendos;
qui verò ad dicendum ſunt ineptiores, hos
monendos, ut ad aliam artem ſe ſe appli-
cent, eloquentiæ ſtudium relinquant. Quod
feciſſe Alabandenſem [c] Apollonium fe- 4
runt; qui quamvis artem mercede doce-
ret, quos videbat in oratorum numerum
venire non poſſe, ad quamcumque facul-
tatem idoneos putabat, ſolebat impellere.
Nec enim permittendum, ut hi, qui ſum-
mi oratores poſſunt evadere, careant tam
divino bono, nec ut hi, qui proficere non
poſſunt, fruſtra laborent; humanitatis au-
tem eſſe non deterrere a ſtudio adoleſcen-
tes, qui poſſunt in aliquâ mediocritate ver-
ſari; quum locus in foro ſit etiam medio-
cribus oratoribus. Cur autem oratores non
boni interdum audiantur, actores fabula-
rum non boni explodantur, eam cauſam
eſſe aſſeverat, quòd actores voluptatis gra-
tiâ duntaxat audiuntur, oratores non item;
ſunt enim lites, ſunt judicia, quæ nos præ-
bere cogunt aures etiam aliis oratoribus.
Atque hæc cauſa eſt, cur mediocres etiam
poëtas aſpernemur, cauſidicos non aſper-
nemur; idcirco Horatius [d] dixit:

...... hoc tibi dictum
Tolle memor, certis medium, & tolerabile
rebus
Rectè concedi; conſultus juris, & actor
Cauſarum mediocris abeſt virtute diſerti
Meſſalæ, nec ſcit, quantum Caſcellius Aulus,
Sed tamen in pretio eſt; mediocribus eſſe
poëtis
Non Dii, non homines, non conceſſere co-
lumnæ.

Sed Cicero magnis oratoribus non ſatis aſ- 5
ſe putat ab iis attentè audiri, qui neceſſa-
riò audiunt; ſed elaborandum, ut ab iis
libentes audiantur, qui nihil aliud petunt,
quàm animi liberam oblectationem; di-
centibus magnis oratoribus coronæ plau-
ſus, & admirationes excitari oportere;
quum volunt, lacrimas, quum volunt, ri-
ſum moveri. Illud etiam exiſtimat eſſe ma-
gni oratoris, initio dicendi commoveri, &
affici quodam pudore, quod ſibi continge-
re ſolitum Cicero pro Ligario teſtatur, &
Craſſum inducit de ſe prædicantem. Et
ſanè Homerus Therſitem, quem loqua-
cem magis, quàm eloquentem volebat in-
telligi, facit non cunctanter, & verecun-
dè, ſed temere ad dicendum aggredientem;
at Ulyſſem, quem Mortalium eloquentiſſi-
mum fuiſſe prædicat, inducit, antequam o-
ratio-

[a] Horat. in Arte Poëtic. [b] Cicero de Oratore libr. 2. [c] Idem Cicero de Oratore libro prim. [d] Horatius in Arte Poëticâ.

rationem exordiatur, & cunctabundum, & dejectis in terram oculis, pudoris ſigna præſeferentem; verba clariſſimi poëtarum ſunt [a] hæc:

> Ἀλλ' ὅτε δὴ πολύμητις ἀναΐξειεν Ὀδυσσεὺς
> Στάσκεν, ὑπαὶ δὲ ἴδεσκε κατὰ χθονὸς ὄμματα πήξας:
> Σκῆπτρον δ' οὔτ' ὀπίσω, οὔτε προπρηνὲς ἐνώμα
> Ἀλλ' ἀστεμφὲς ἔχεσκεν ἀΐδρεϊ φωτὶ ἐοικώς.

> *Aſt ubi conſilio ſurgebat dives Ulyſſes,*
> *Stabat, & intento figebat lumine terram,*
> *Nec retro ſceptrum regale, nec ante movebat;*
> *Uſque ſed immotum dextrâ retinebat, in ipſo*
> *Ut foret inſciti, quum ſic hæreret, imago.*

6 Quod [b] etiam Ovidius libro decimotertio maximi operis obſervat; qui Ajacem inducit nihil, antequam incipiat, cunctantem, ſed indignatione commotum continuò exclamantem; quod quidam imperiti hodieque faciunt, qui ſibi videntur eloquentes; qui nullum ornatum exordium exiſtimant, quod non ab aliquâ figurâ vehementi, & concitatâ ducatur; ut non orare, ſed inſanire videantur, quum principia ſedata eſſe debeant; at Ulyſſem paulum morantem [c], & terram intuentem, antequam orationis inducat exordium:

> ...... *donec Laërtius Heros*
> *Aſtitit, atque oculos paulum tellure moratos*
> *Suſtulit ad proceres, expectatoque reſolvit*
> *Ora ſono; nec abeſt facundis gratia dictis.*

Atque hic pudor, timorque, quo magni oratores initio dicendi ſolent commoveri, ſi non adſie naturâ, ſicut adeſſe plerumque ſolet; tamen eſt ſimulandus, ut orator de auditorum judicio ſollicitus eſſe videatur, eoſque magni æſtimare; quos enim ſuſpicimus, eorum præſentiâ commovemur; præterea pudor comendat orationem; impudentia odioſam facit. Illud e-
7 tiam prudenter a Cicerone [d] præcipitur, ut nos noſtro modulo metiamur, & noſtras vires cognitas habeamus, nec ea conemur, quibus nos impares eſſe cognoſcimus. Cyrus, auctore [e] Xenophonte, quum apud Medos iis artibus erudiretur, quibus ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitantur, non ad ea æquales provocabat, quæ optimè didiciſſet, ſed ea, quorum eſſet imperitus; ut quum vinci puderet, & riſum movere ſpectatoribus, acriùs animum intenderet, & paulatim eorum, quæ neſciebat, peritiam aſſequeretur. Atque id diſcentibus utiliſſimum eſt; ſed iis, qui non diſciplinæ causâ ſe exercent, ſed ſtudia ſua in lucem proferunt, & in verum certamen deſcendunt, non committendum, ut ea tentando, quæ conſequi non poſſunt, rideantur. Itaque oratores, qui ſunt idonei dulcibus affectibus commovendis, in his debent ſuas vires experiri; nec debent, ſi non ſunt apti, tentare, quomodo moveant vehementes illos, & concitatos: qui carent facetiis, & urbanitate debent jocis abſtinere; ne non tam eorum dicta, quàm ſtultitia rideatur, & ſtomachum magis, quàm riſum moveant: qui oratione ſcitâ, & ſubtili, non viribus, & nervis valent, non conari debent ſententias judicum per vim extorquere; in omnibuſque perpendendum [f],

> ...... *quid ferre recuſent,*
> *Quid valeant humeri* ......

& iis, quæ habemus, utendum; quæ nobis natura negavit, iis prudenter abſtinendum eſt.

DISSERTATIO XCII.

Amore opus eſt iis, qui ad eloquentiam, & ceteras diſciplinas niti concupiſcunt.

Archimedes quum deprehendiſſet, quantum materiæ vilioris in aureâ coronâ Hieronis artifex immiſcuiſſet, nudus e balneo exiluit; & formis deſcribendis intentus eſt interemptus. Protogenes ſeptem annos, quibus Jalyſum pinxit, lupinis victitavit. Carneades veritatis ſtudio cibi, & potionis obliviscebatur; adeò ut familiares cogerentur ingeſto in os alimento viri vitam ſuſtentare. Origenes Adamontii cognomen eſt adeptus ob ſtudiorum aſſiduitatem.

PErgam hodierno die, ſicut heſterno cœperam, explicare ea, quæ Cicero tradit his locis, de quibus hactenus loquuti ſumus. His, qui ad ſummam eloquentiæ gloriam niti concupiſcunt, Cicero [g] quemdam amoris ardorem cenſet aſſumendum; quod præceptum non utile ſolùm dicendi ſtudioſis, verùm etiam omnibus, qui ad alicujus ar-
tis,

[a] Homer. Iliad. γ. v. 217. [b] Ovid. Metam. libro 13. fab. 1. in princ. [c] Ovid. ibid. v. 123. [d] Cic. de Orator. libr. 1. [e] Xenoph. de Cyri Inſtitution. libr. 1. [f] Horat. in Arte Poëticâ. [g] Cicero de Oratore libro primo.

tis, & diſciplinæ præſtantiam affectant vi-
am; quid enim, præclarum, excellens e-
1 ximium ſine amore effici poteſt? omnes
artifices quicumque ſummam artia glo-
riam ſunt conſequuti, amore flagrarunt ar-
tificii, quod profitebantur. Quantum enim
ardorem fuiſſe putamus in Archimede ma-
thematicæ diſciplinæ, qui [a] quum rationem
deprehendendi inveniſſet, quantum mate-
riæ vilioris in aureâ coronâ Hieronis ar-
tifex immiſcuiſſet, nudus exiluit e balneo,
quum clamaret, *inveni*, *inveni*? qui quum
captis Syracuſis [b] in pulvere geometricas
formas deſcriberet, nec ruinâ Patriæ, nec
imminenti ſuo periculo eſt a ſtudio deter-
ritus; & occiſus eſt a milite ignorante,
quis eſſet, & nomen ejus fruſtra requiren-
te; quum Archimedes nec ſuum diſcrimen
videret, nec occupato animo audiret inter-
rogantem. Quantam diſcendi cupiditatem
2 in Solone [c] credimus exarſiſſe, qui quum
jam animam ageret, & aſſidentes lectulo
amici de re quapiam ſubmiſsâ voce diſpu-
tarent, rogavit, ut clariùs loquerentur, ſe-
que diſcentem mori cupere affirmavit?
quantum bellicæ virtutis [d] in Themiſto-
cle, cui ſomnos Milciadis trophæum ab-
rumpebat? quantum [e] in Thucydide ſtu-
dium Hiſtorici ſummi gloriam conſequen-
di; qui quum puer audiſſet Herodotum no-
vem Muſas recitantem, & illacrimavit de-
ſiderio, & tantum concepit ardorem, ut
numquam conquieverit, antequam parem
ſibi laudem comparârit? [f] Protogenes,
quum Jalyſum pingeret, quod opus anno-
rum ſeptem ſpatio elaboravit, lupinis ma-
didis dicitur victitaſſe; quòd corpus ale-
rent, nec mentem onerarent, & obtun-
derent; quantus operis amor artifici fuit,
cujus conſummandi gratiâ ſummus artifex
omni epularum voluptate ſeſe tandiu ab-
dicávit? Carneades indagandæ veritatis tan-
3 to ſtudio tenebatur, ut in contemplatione
rerum [g] occupatum cibi, & potionis caperet
oblivio; & ejus amici, & familiares coge-
rentur ingeſto in os alimento viri vitam ſu-
ſtentare. Origines tanto amore ſtudiorum,
quibus a puero deditus fuerat, exarſit, ut
labores, quos pertulit, fide majores eſſe
videantur; quod [h] Adamantii cognomen,
quod adeptus eſt, apertè declarat. Nullus
denique magnus vir in ullâ diſciplinâ excel-
lentem eſt gloriam conſequutus, qui non
animo ardorem quemdam amoris conce-
perit. Ideo Athenienſes [i] primam Amo-
ri aram in Academiâ dedicarunt; ut ibi 4
Amor coleretur, ubi ſtudia diſciplinarum
celebrabantur; quibus amor inprimis eſt
neceſſarius. Nam licèt non me fugiat
Charmum [l] Athenienſem, quum amaret
adoleſcentulum, ſuis deliciis potitum, ut
Amori ſe gratum oſtenderet, hanc aram
ſtatuiſſe; tamen nihil prohibet hanc a
Charmo conſtitutam, ut eſſet & ſuarum vo-
luptatum monimentum, documentumque,
quo, quid ad diſciplinas maximè proſit,
doceremur. Neque enim Athenienſes in
tam celebri loco ſiviſſent collocari, ſi li-
bidinum teſtem eſſe crediдиſſent, & non
honeſti amoris, & virtutis incitamentum;
neque ibi tam petulantis intemperantiæ
memoriam extare voluiſſent, ubi propter
loci ſanctitatem, ne effusè quidem [m] ridere,
Æliano teſte, concedebant. Sed profectò
conſentaneum judicarunt ibi Amorem co-
li, ubi diſciplinæ colebantur, quæ ſine a-
moris ardore frigent, & obſoleſcunt; ni-
ſi enim ames artem, artificio præſtare non
poſſis. Qui ſe cupiunt ſcientiâ ceteris e-
minere, omnem lapidem movere debent,
nihil intentatum relinquere; quàm igitur
amore eſt ipſis opus, quem παιδὸς ἔργου ἐπι-
χειρητὴν doctiſſimi viri appellarunt; quòd
omnia aggrediatur, numquam conquieſcat,
priuſquam id, quod concupivit, aſſequa-
tur; nihil aſperum, nihil arduum ducat,
nullo labore, nullo periculo deterreatur?
Quod ſi opus eſt incenſo ſtudio, & cupi-
ditate diſcendi ad alias diſciplinas, quanto
magis erit opus ad dicendi facultatem com- 5
parandam, quæ propter magnitudinem
plus operæ, ſtudiique deſiderat? Nec verò
ſtudium prodeſt diſciplinæ, ſi viam neſcia-
mus, quæ ad eam ducat; quapropter præ-
cepta dicendi haudquaquam negligenda.
Hic ſummatim tradit ea, quæ rhetores de
arte præceperunt, officium eſſe, & munus
oratoris dicere appoſitè [n] ad perſuaden-
dum; omnem orationem haberi, vel de
infinitæ rei quæſtione, quæ nullis certis
perſonis continetur, vel de re, quæ certis
perſonis definitur; illam Theſin [o] Græci
vocant, Cicero propoſitum poſſe nomina-
ri ait; hanc Hypotheſin, Cicero cauſam

[a] Vitruvius libr. 9. capit. 3. hoc Hieroni accidiſſe confirmat, Proclus autem libr. 2. cap. 3. Geloni Regi. [b] Valerius Maxim. libr. 8. cap. 7. & Tit. Livius libr. 25. [c] Valerius Maxim. libr. 8. cap. 7. [d] Plutarchus, & Cornelius Nep. in Vitâ Themiſtoclis. [e] Suidas in V. Θουκυδίδης, Marcellin. in Vit. Thucydidis, & Photius in Bibliothec. codic. 60. [f] Plinius libr. 35. cap. 10. Natur. Hiſtor. & Aul. Gellius libr. 15. cap. 31. [g] Valer. Maxim. libr. 8. cap. 7. [h] Suidas in V. Ὠριγένης, Phot. in Biblioth. cod. 118. & 231. Epiph. Hær. 64. cap. 73. & D. Hieronymus ad Paulam Epiſt. 29. Edit. Pariſienſis 1706. [i] Pauſanias in Atticia, ſive libro 1. [l] Idem Pauſan. ibid. [m] Ælianus Var. Hiſtor. libr. 3. cap. 35. [n] Cicero de Oratore libro 1. & Quintilianus Inſtir. Orator. libro 2. cap. 15. [o] Vid. Diſſertat. LXXXIV. in Ciceron. num. 7. & Cicer. in Topicis ad Trebat. & in Oratore ad Marcum Brutum.

appellavit. Illius exemplum poteſt eſſe ea
6 quæſtio, qua quæritur, an liceat civem in-
demnatum aliquando occidere; hujus ea,
qua diſputatur, an jure Cajum Gracchum
Reipublicæ ſtatum labefactantem Opimius
Conſul occiderit; nam illic nulla perſona
deſignatur, hìc Lucius Opimius Conſul.
Cicero [a] tamen alibi hanc rhetorum diviſio-
nem reprehendit, & affirmat omnem Hy-
potheſin ad Theſin revocari, quod eſt ve-
rum; nam quum diſceptatur, an jure Grac-
chum Opimius interfecerit, ſimul id quæri-
tur, an aliquis, qui gerat ſummum magiſtra-
tum, jure poſſit ea molientem civem, quæ
perniciem Reipublicæ ſunt allatura, truci-
dare; quapropter non de Opimio ſolùm,
ſed de univerſo genere diſputatur; ſed
præcepta rhetorum non ſunt ad ſeveriſ-
ſimas philoſophorum leges exigenda. Pu-
tat autem Cicero eas orationes, quæ ab 7
Hypotheſi ad Theſin crebrò revocantur,
hoc eſt, quæ locis communibus abundant,
eſſe ornatiſſimas, eo quod, quum de uni-
verſo genere quæritur, latiùs, & lætius ex-
patietur oratio, quàm quum ad certas per-
ſonas deducitur, & in anguſtum cogitur.
In omni verò quæſtione, ſive infinita, ſive
certis perſonis, & temporibus circumcluſâ
vel quæri, factum ne ſit, an contra; vel
quale ſit id, quod factum fateamur, aut quo
nomine ſit appellandum; exempli gratiâ,
quum Cicero defendit Roſcium Ameri-
num [b] negat a Roſcio parricidium, cujus
reus arceſſebatur, eſſe commiſſum.

Finis Tomi Secundi.

A U-

[a] Cicer. in Topicis ad Trebat. & in Orator. ad Marcum Brutum. [b] Idem Cic. in Oratione pro Sexto Roſcio Amerino.

AUCTORES

Poſt Operis editionem reperti, quibus ea, quæ in Diſſertationibus traduntur, confirmantur.

IN ANTHOLOGIAM.

Diſſertatio II. pag. 4 litt. *f.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Inus dolores.*

Litt. *i.* Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libr. 1. cap. 16. paulo poſt initium, & libro 2. cap. 23. circa medium, Vid. Diſs. 5. in Anthol. pag. 11. litt. *b.*

Litt. *n.* Adde Petr. Fabr. Agon. ſive de Re Athlet. libr. 2. cap. 16. in princip.

Litt. *o.* Adde Pind. Olymp. Od. 2. verſ. 5. & Od. 10. v. 30.

Num. 4. *qui fuit unus ex Idæis Dactylis* Lil. Greg Gyr. de Deis Gent. Synt. 1. pag. 24 verſ. 17. & Syntagm. 10. pagin. 319. verſ. 12. Vid. Diſs. 7. in Anthologiam n. 7. & Diſs. 8. in Anth. num. 5.

Num. 4. *Quòd fratres Caretes quinque fuerint* Gyrald. de Deis Gent. ſyntagm. 1. pag. 24. verſ. 16. in Edit. Baſil.

Num. 6. *victores oleaſtro coronabantur* Petr. Fab. Agoniſticon, ſive de Re Athleticâ libro 2. cap. 23. in princip.

Pag. 5. litt. *f.* Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libro 1. cap. 4. paulo poſt principium, & cap. 25. in not. marginal: litt. c. pag. 86. editionis Lugdun. Anni 1592.

Litt. *b.* Adde Petr. Fabr. ibidem.

Num. 8. *hoc Leophron victor* Petr. Fab. ibid.

Num. 8. *hoc Empedocles ipſe philoſophus* Petrus Fab. ibid.

Num. 10. *Neque verò certamina curſus improbentur* Petrus Fab. de Re Athlet. libro 1. cap. 2.

Pag. 6. litt. *b.* Adde Petr. Fab. Agon. libr. 1. cap. 2. & libro 3. c. 1. circa medium, & Diſs. 12. in Anthol. num. 7.

Litt. *i.* Adde Plin. libr. 16. cap. 4. circa medium, Angel. Polit. in Miſcellan. capit. 99. Petr. Fabr. Agoniſtic. libro 2. capit. 10. in princip.

Diſsertatio III. pag. 7. litt. *c.* Adde Cic. de Divinat. libro 2.

Num. 7. *Initio nihil aliud fuiſſe Pythia, niſi certamen poëtarum* Petr. Faber de Re Athlet. libro 1. cap. 24. in princ.

Num. 8. *Stephanites* Petr. Fab. libro 2. cap. 9. in principio, & cap. 16. prope finem de Re Athleticâ.

Diſſertat. IV. n. 2. *in honorem Palæmonis* Paul. Manut. in Adag. *Inus dolores.*

Num. 2. *in Iſthmicis Melicertam* Petr. Fab. Agoniſt. libr. 1. cap. 16. paulo poſt init.

Pag. 10. litt. *g.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Non eſt cujuslibet Corinthum appellere.*

Litt. *i.* Adde Petr. Fabr. de Re Athletic. libro 2. cap. 15. in fine.

Diſſertatio V. num. 2. *Palæmoni Iſthmiorum certamen ſacrum eſſe confirmat* Paul. Manut. in Adag. *Inus dolores.*

Pag. 11. litt. *d.* Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libr. 1. cap. 16. paulo poſt initium.

Litt. *g.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 2. cap. 23. in fine, & Diſſ. 6. in Anthologiam num. 2.

Litt. *b.* Adde Petr. Fabr. libr. 1. c. 16. paulo poſt initium, & libro 2. cap. 23. circa medium, Vid. Diſſert. 2. in Antholog. pag. 4. litt. *i.*

Pag. 11. litt. *l.* Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libro 1. cap. 17. in medio.

Num. 4. *Iſthmios ludos Neptuni Tridentidem vocat* Petr. Faber libro 2. cap. 23. de Re Athleticâ.

Pag. 11. litt. *o.* Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libro 2. cap. 23.

Litt. *p.* Adde Petr. Fabr. ibidem.

Pag. 12. litt. *a.* Adde Petr. Fabr. ibid.

Litt. *b.* Adde Gyrald de Deis Gent. ſyntagmat. 17. pag. 513. verſ. 30.

Diſ-

Diſſertatio VI. pag. 13. litt. *a.* Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libr. 2. cap. 23. in fine.
Num. 1. *hæc ex apio viridi conſtabat* Petr. Fab. libr. 2. cap. 23. de Re Athleticâ.
Num. 2. *Jovi ſacravit* Petr. Fab. ibid. Diſſ. 5. in Antholog. num. 2.
Num. 2. *ſed e Lunâ cecidiſſe* Epimenides Apud Ælian. Hiſt. Anim. l. 12. cap. 7.
Pag. 14. litt. *m.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libro 2. cap. 19. in princip. & Diſs. 37. in Thucydidem num. 8.
Num. 9. *Equum Sejanum* Vid. Paul. Man. in Adag. *Equus Sejanus.*
Pag. 14. litt. *u.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libro 2. cap. 28. prope finem.
Num. 10. *ſtatuis donatos equos victores accepimus* Petr. Fab. ibidem.
Num. 10. *ætate confectis* Petr. Fab. ibid.
Num. 11. *curſores, hoc eſt Stadiodromi in annis recenſendis memorabantr* Petrus Fab. Agoniſt. libr. 3. cap. 23. prope finem.
Num. 12. *certamina curſus in Olympicis ludis priuſquam alia ſunt inſtituta, & omnium ſunt vetuſtiſſima* Petr. Fab. libr. 2. cap. 23. in princip. de Re Athlet.
Pag. 15. litt. *d.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Herculis ædem mulier non intrat.*
Litt. *f.* Adde Petr. Fabr. de Re Athlet. libro 1. cap. 2. Vid. Diſs. 15. in Thucyd. num. 19.
Litt. *g.* Adde Hieronym. Mercur. de Arte Gymnaſt. libr. 1. cap. 15. in fine.
Litt. *h.* Adde Mercurial. ibidem.
Num. 14. *ſeſe Argis oriundum eſſe probare coactus fuit* Petr. Fab. Agoniſtic. libro 3. cap. 12. prope finem.
Num. 15. *ſed eorum Patriæ coronabantur* Plin. libr. 16. cap. 4. prope med. Petr. Fab. Agoniſtic. libr. 1. cap. 2. in princ. & libr. 2. cap. 14 circa medium.
Pag. 15. litt. *r.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libro 2. cap. 16. in principio.
Pag. 16. litt. *m.* Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libro 1. cap. 9. in not. margin. pag. 32. litt. B. in Edit. Lugdun. ann. 1592. Hieron. Mercur. de Arte Gymnaſt. libr. 3. capit. 5. & libr. 6. capit. 3. In princip. Eraſm. in Adag. Chiliad. 1. Cent. 9. Adag. 94.
Diſſertatio VII. pag. 16. litt. *n.* Adde Paulum Manut. in Adag. *Jovis Germen*, & in Adag. *Neptuni, ſive maris filii.*
Pag. 17. litt. *b.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 1. cap. 13. circa medium, & in not. marginal. litt. C. pag. 44. edition. Lugd. Anni 1592. & cap. 16. prope fin.
Pag. 18. litt. *a.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Alter Hercules.*
Num. 7. *Tertius ex Idæis Dactylis* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 24. verſ. 17. & Syntagm. 10. pagin. 319. verſ. 12. Vide Diſſert. 8. in Anthol. num. 5.
Pag. 18. litt. *q.* Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 24. in princip.
Pag. 19. litt. *l.* Adde Polit. in Miſcell. c. 12.
Litt. *t.* Adde Paulum Manium in Adag. *Mercurii catena* Petr. Fabr. Agoniſt. libro 1. cap. 17. & Lil. Gregor. Gyrald. de Deis Gent. Syntagmat. 10. pagin. 318. verſ. 40.
Diſſertatio VIII. pag. 20. litt. *h.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Alter Hercules.*
Litt. *i.* Adde Macrob. Saturn. libr. 3. cap. 12. in medio.
Litt. *p.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 1. cap. 17. in medio, Gyrald. de Deis Gent. Synt. 10. pag. 316. verſ. 50. & Julianum Imperator. Orat. 6. Vide Diſſertat. 8. in Anthologiam num. 7.
Pag. 21. litt. *b.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Mercurii catena.*
Litt. *i.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 24. verſ. 17. & Syntagmat. 10. pag. 319. verſ. 12. Vide Diſſert. 7. in Antholog. num. 7.
Num. 7 *quum conſtet aliquem Herculem philoſophum, & ſapientem fuiſſe* Gyraldus de Deis Gent. Syntagm. 10. pagin. 316. verſ. 50. Vid. Diſſ. 8. in Anth. n. 2.
Num. 7. *Callimachus dicere ſolebat, magnum librum, magnum malum eſſe* Athen. libr. 3. cap. 1. Callim. in Fragmentis a Richardo Bentl. collectis fragment. 359.
Diſſertatio IX. num. 2. *conſtat Herculem aliquem voluptatum ſtudioſum fuiſſe* Macrob. Saturnal. libr. 5. cap. 2.
Pag. 22. litt. *g.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Herculani lecti.*
Litt *i.* Adde Paulum Manutium in Adag. *Hercules hoſpitautr*, & in Adag. *Larus.*
Litt. *l.* Adde Paul. Manut. iiſdem locis.
Num. 3. *Herculem convivio excipit* Paulus Manut. in Adag. *Hercules hoſpitatur.*
Pag. 23. litt. *e.* Adde Paul. Man. in Ad. *Non decet Principem ſolidam dormire noctem.*
Num. 7. *Alexicacon appellabant* Gyrald. de Deis Gent. Syntagmat. 10. de Hercul. pag. 322 verſ. 33.
Num. 8. *ac Thuron, antequam Mars vocaretur, appellatum* Paulus Manut. in Adag. *Thurium lemo.*
Num. 9. *quo maximè modo Herculi ſacra fiebant* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 17. pag. 521. verſ. 23.
Pag. 24. litt. *g.* Adde Hieron. Mercur. de Art. Gymnaſt. libr. 3. cap. 3. circa med. & Diſſ. 24. in Euripid. pag. 464. litt. *d.*
Litt. *h.* Adde Gyrald. ibid. v. 25.
Litt. *l.* Adde Gyrald. Ibid. verſ. 28.
Litt. *m.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Herculis Ædem mulier non intrat* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 17. pag. 521. v. 42.
Num. 10. *ejiciebantur autem ex Urbe canes, quo tempore Herculi ſacrificia publicè fiebant*

bant Gyrald. de Deis Gent. Syntagmat. 17. pag. 521. verſ. 29.

Pag. 24. litt. *o*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Herculis quæſtus* Gyrald. Syntagmat. 17. pag. 521 verſ. 30. de Deis Gent.

Diſſertatio X. pag. 25. litt. *b*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Orci Galea*.

Litt. *i*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Gorgonem Perſeus aggreditur*, & in Adag. *Tamquam Gorgone conſpectâ*.

Litt. *o*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Sardanapalus*.

Litt. *p*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Ne crepitu quidem digiti dignum*.

Num. 5. *carceres in principio ſtadii, circique fuiſſe loca tabulatis concluſa* Petr. Fab. libr. 2. c. 7. in med. de Re Athleticâ.

Num. 6. *vel βαλβὶς* dicitur Petr. Fab. Agoniſt. libr. 2. cap. 7. circa med. & cap. 34. prope med. & Diſſ. 20. in Cicer. num. 8.

Pag. 26. litt. *f*. Adde Paul. Manut. in Adag. *A lineâ incipere*.

Pag. 28. litt. *g*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 7. pag. 214 verſ. 34. Vid. Diſſert. 38. in Thucyd. num. 6.

Litt. *b*. Adde Gyrald. ibid. pag. 215. v. 9.

Num. 14. *Siculi Libyſtinum Apollinem ſunt eximiâ religione venerati* Macrob. Saturnal. libro 1. capit. 17. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 7. de Apolline pag. 216. verſ. 2.

Pag. 28. litt. *l*. Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 17. Gyrald. Syntagm. 7. pag. 214. verſ. 38. de Deis Gent.

Num. 15. *Homerus frequenter eos, qui morbo affecti deceſſerunt, a Dianâ tradit eſſe vulneratos* Homer. Odyſſ. Λ. verſ. 171. & O. v. 409.

Pag. 29. litt. *d*. Adde Gyr. de Deis Gent. Syntagm. 2. de Jove pag. 95. v. 22.

Pag. 30. num. 23. litt. *a*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 2. de Jove pagin. 98. verſ. 47.

Num. 25. *exemplum ſumere oporteret. &c. Reges terrarum* Paul. Manut. in Adag. *Aut Regem, aut fatuum naſci oportere*.

Diſſertatio XI. pag. 32. litt. *c*. Adde Paulum Manut. in Adag. *Abiit & taurus in ſilvam*.

Litt. *e*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 12. de Dianâ pag. 358. verſ. 48.

Litt. *g*. Adde Gyrald. ibid. pagin. 359. verſ. 29. & 31.

Num. 2. *carmen in victoriam compoſitum* Petrus Fab. Agoniſtic. libr. 1. cap. 29. circa med. & libr. 2. c. 11. circa med.

Pag. 33. litt. *p*. Adde Dempſter. ad Roſin. libr. 2. cap. 8. de Sole, & Lunâ in princip. Vid. Diſſert. 2. in Euripid. num. 6. & Diſſ. 3. in Eurip. num. 6.

Litt. *q*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Endymionis ſomnum dormis*.

Pag. 34. litt. *d*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Titanicus aſpectus*.

Litt. *i*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Parturient montes. naſcetur ridiculus mus*.

Diſſertatio XII. pag. 35. litt. *n*. Adde Mercur. de Arte Gymnaſt. libr. 2. cap. 9. in fine.

Litt. *o*. Adde Paulum Man. in Adag. *Dares Entellum provocas*.

Pag. 36. litt. *c*. Adde Mercur. de Art. Gymnaſticâ libr. 1. cap. 15. in princ.

Num. 5. *a Venere abſtinerent* Mercur. ibid. prope finem.

Pag. 36. litt. *i*. Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libro 3. capit. 1. circa med. & cap. 3. in princip. Hieronymum Mercurial. libro 1. cap. 15. circa princip. de Arte Gymnaſticâ.

Litt. *m*. Adde Mercur. ibid. in fin.

Num. 7. *a nobiliſſimis Medicorum improbatur* Petr. Fab. libro 1. cap. 2. & libr. 3. cap. 1. circa med. de Re Athletic. Vide Diſſ. 2. in Antholog. num. 10.

Diſſertatio XIII. pag. 37. litt. *b*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Nihil ad Bacchum*.

Litt. *n*. Adde Paul. Man. in Adag. *Aquam bibens nihil boni paries*.

Pag. 38. litt. *a*. Adde Gulielm. Budæum in Pandect. ad L. Athletas.

Litt. *b*. Adde Plin. Naturalis Hiſtoriæ libr. 7. cap. 29.

Litt. *m*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Muſicam docet amor*.

Diſſertatio XIV. pag. 41. litt. *b*. Adde Paulum Man. in Adag. *Perdidiſti vinum infuſâ aquâ*.

Litt. *c*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Lucernam olet*.

Litt. *d*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 8. pag. 275. verſ. 48. ſed Paul. Manut. in Adag. *Perdidiſti vinum infuſâ aquâ*, tribuit hoc Staphilio.

Diſſertatio XV. num. 1. *quo frequenter ſunt prædita mulieres* Paul. Manut. in Adag. *Feminâ nihil peſtilentius*, & in Adag. *Qui non litigat, cælebs eſt*.

Num. 2. *præſertim quum inciderit in ingenium malum, pravumque, quo frequenter ſunt prædita mulieres* Homerus Odyſſ. Λ. verſ. 426.

Pag. 42. litt. *b*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Ignis, mare, mulier, tria mala*.

Num. 4. *quòd omnium Deorum donis eſſet ornata, Pandoram appellarunt* Paul. Manut. in Adag. *Malo accepto ſtultus ſapit*.

Pag. 43. litt. *a*. Adde Paul. Manut. ibid.

Litt. *b*. Adde Paul. Manut. ibid.

Litt. *o*. Adde Pindarum Iſthmior. Od. 8. verſ. 69. Qui Themidem, non Prometheum vaticinatum eſſe tradit.

Litt. *q*. Adde Lilium Gregorium Gyrald. de Annis, & Menſibus pag. 140. in princip. in Edit. Baſil. anni 1541. Dempſter.

ad Roſin. libr. 2. cap. 11. de Cerere. Paul. Man. in Adag. *Curſu lampada trado*, Vid. Diſſert. 17. in Thucyd. num. 2.

Num. 8. *Virum quippe curis exurere* Paulus Man. in Adag. *Qui non litigat, cælebs eſt*.

Num. 9. *inſuperabilem exercitum fore, qui ex amatis, & amantibus conſtaret* Plato in Conviv. ferè in princip. Xenophon in Conviv. Athen. libr. 5. cap. 17.

Pag. 44. litt. *l.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 1. cap. 27. in fine.

Pag. 45. litt. *b.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Qui non litigat, cælebs eſt*.

Num. 12. *bonarum quoque eſt moleſta ſocietas* Paul. Manut. ibid.

Num. 12. *garrulitas, & loquacitas* Paul. Manut. in Adag. *Una clamore Neadas ſuperat*.

Pag. 45. litt. *b.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Cribro aquam haurire*.

Pag. 47. litt. *b.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 3. cap. 12. in princip.

Num. 24. *ut non ſine ratione poëtæ finxiſſe videantur Martem a Junone ſine viri operâ eſſe procreatum* Gyraldus de Deis Gent. Syntagm. 10. pag. 306. v. 52.

Diſſertatio XVII. pag. 52. litt. *b.* Adde Hieronym. Mercurial. de Arte Gymnaſticâ libr. 2. cap. 6. prope finem.

Num. 2. *Pyrricham ſaltationem* Paul. Manut. in Ad. *Camelus Pyrrhicam didicerit*.

Pag. 53. litt. *g.* Adde Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 14.

Num. 6. *hiſtrio librum conſcripſit* Macrobi Saturnal. ibid.

Pag. 53. litt. *i.* Adde Dempſter. ad Roſin. libr. 4. cap. 4. pag. 161. Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 9. licèt de Mundo agat.

Litt. *l.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 1. pag. 39. verſ. 14.

Litt. *m.* Adde Gyrald. ibid. v. 13.

Diſſertatio XVIII. pag. 55. litt. *a.* Adde Roſin. libr. 3. cap. 20. de Saliis Palatinis.

Num. 3. *Saltatores appellabantur cynædi* Paul. Manut. in Adag. *Spongiâ mollior*.

Num. 3. *L. Licinius Craſſus ejus Craſſi filius, qui a Parthis eſt interemptus* Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 14. in fin.

Diſſertatio XIX. pag. 57. litt. *c.* Adde Dempſterum ad Roſin. libr. 1. de Templo D. Julii, & Venere Anadyomene pag. 36.

Num. 3. *Ceſtum, quo amabilitas* Paul. Man. in Adag. *Ceſtum habent Veneris*.

Num. 4. *quæ Aſtarte vocatur* Gyraldus de Deis Gent. Syntagm. 1. de Deis Topicis pag. 64. verſ. 9. & Syntagm. 13. pag. 376. verſ. 52.

Diſſertatio XXI. num. 6. *varietas* Paul. Manut. in Adag. *Jucunda viciſſitudo rerum*.

Diſſertatio XXII. pag. 63. litt. *k.* Adde Ælian. de Animal. libr. 8. cap. 3.

Pag. 64. litt. *g.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 7. pag. 237. verſ. 40. Dempſt. ad Roſin. libr. 2. cap. 7. de Apollin. cognomin. & Oraculis pag. 86. Vide Diſſ. 41. in Virgil. num. 16.

Num. 7. *Diipolia appellabant* Gyraldus de Deis Gent. Syntagm. 2. de Jove pagin. 102. verſ. 19. & Syntagm. 17. pag. 477. verſ. 46.

Num. 8. *ea ſacra Buphonia ſunt appellata* Gyraldus de Deis Gent. Syntagm. 17. pag. 477. verſ. 37.

Pag. 64. litt. *ſ.* Adde Gyrald. ibid. v. 38.

Num. 8 *Jovis Poliei* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 2. de Jove pag. 102. verſ. 19. & Syntagm. 17. pag. 477. verſ. 38. 39. 46.

Diſſertatio XXIII. num. 4. *Oraculum editum Sybaritis* Paul. Manut. in Adag. *Sybaritica calamitas*.

Pag. 67. litt. *f.* Adde Juſt. Lipſium Phyſiologiæ Stoicorum libr. 3. diſſ. 14.

Diſſertatio XXIV. pag. 69. litt. *i.* Adde Dempſterum ad Roſin. libr. 10. capit. 29. de Triumphis pag. 420.

Pag. 70. litt. *c.* Adde Juſtum Lipſium Phyſiologiæ Stoic. libr. 1. diſſ. 19. paulo poſt princip. Paul. Manut. in Adag. *Jovem lapidem jurare*, Eraſm. in Adag. Chiliad. 2. Cent. 6. Adag. 33.

Litt. *h.* Adde Dempſterum ad Roſin. libro 13. cap. 18. de Apotheoſi Imperator. Roman.

Diſſertatio XXV. pag. 72. litt. *b.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Proluſorium ſcriptum*.

Diſſertatio XXVI. numer. 3. *poſt Telchinas* Paul. Manut. in Adag. *Novi Simonem, & Simon me*.

Num. 3. *quòd Telchines ipſam habitarent* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 23. verſ. 40. & pag. 24. verſ. 1.

Pag. 74. litt. *r.* Adde Dempſterum ad Roſin. libr. 10. cap. 29. de Signis militaribus pag. 437.

Litt. *x.* Adde Dempſter. ibid.

Litt. *y.* Adde Dempſterum ibid.

Diſſertatio XXVII. pag. 75. litt. *k.* Adde Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 11.

Litt. *i.* Adde Macrob. in Somn. Scipion. libr. 1. cap. 10. & 11.

Diſſertatio XXIX. pag. 79. litt. *n.* Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 12.

Pag. 80. litt. *f.* Adde Polit. in Miſcell. cap. 5. Paul. Manut. in Adag. *Durus equi ſpeciem præfers*.

Diſſertatio XXX. pag. 82. litt. *e.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Ne crepitu quidem digiti dignum*, & in Adag. *Sardanapalus*.

Diſſertat. XXXI. pag. 83. litt. *k.* Adde Senec. Epiſt. 92. in fin.

Litt. *o.* Adde Roſin. Antiq. Roman. libr. 4. de Dieb. Feſt. non ſtat. aut cert. temp. celebr. cap. 17. de Novendiali Sacro.

Pag. 84. litt. *b.* Adde Paul. Man. in Adag. *A Fabis abſtineto* prope finem.

Diſ-

Diſſertatio XXXII. num. 1. *hæc vita, quam vivimus, mors quædam* Macr. in Somn. Scipion. libr. 1. cap. 11.

Pag. 85. litter. *b.* Adde Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 10.

Num. 2. verſus Græcus eſt in Anthologiâ libr. 2. Convivalium jocorum Epigr. 3.

Pag. 85. litt. *f.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Sanguis, & anima.*

Pag. 87 litt. *d.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Donace.*

Diſſertatio XXXIII. num. 2. *Cæcus, & claudus fingitur* Paul. Manut. in Adag. *Paupertas ſapientiam ſortita eſt.*

Diſſertatio XXXIV. num. 2. *Alexander ille Macedo, qui inter ſpolia Darii Regis Perſarum quum ſcrinium cepiſſet unguenti auro, gemmiſque, & margaritis pretioſum, varios ejus uſus amicis demonſtrantibus, quòd tæderet unguenti bellatorem, & militiâ ſordidum, immò, inquit, Homeri librorum cuſtodiæ detur* Plin. Nat. Hiſtor. libr. 7. cap. 29. & libr. 13. cap. 1. in principio.

Pag. 91. litt. *p.* Adde Hieron. Mercur. de Arte Gymnaſticâ libr. 1. capit. 10. in princip.

Differt. XXXV. num. 1. *Coronas ab Antiquis ad convivia, voluptatemque tranſlatas* Paul. Manut. in Adag. *Coronam quidem geſtans, ceterùm ſiti perditus.*

Pag. 92. litt. *b.* Adde Mercurial. de Arte Gymnaſtic. libr. 1. cap. 11. circa med.

Diſſ. XXXVI. pag 95. litt. *f.* Adde Paul. Man. in Adag. *Ogygia mala*, Vid. Diſſert. 5. in Thucydidem pag. 238. litt. *e.*

Num. 5. *Cererem non aliam eſſe, quàm Lunam.* Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 12. circa med.

Num. 6. *eundem Solem eſſe, ac Liberum Patrem, Herculem* Lil. Gregor. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 10. de Hercule pag. 316. verſ. 49.

Pag. 95. litt. *g.* Adde Macrob. Saturnal. libr. 1. capit. 18. 19. & capit. 20. prope med.

Num. 6. *Δημήτηρ* quaſi *γημήτηρ* Gyrald de Deis Gent. Syntagm. 14. de Cerere pag. 406. verſ. 31.

Diſſertatio XXXVIII. pag. 98. litt. *d.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 22. verſ. 17.

Litt. *f.* Adde Gyrald. ibid. verſ. 42.

Litt. *i.* Adde Gyrald. ididem verſ. 36.

Litt. *l.* Adde Gyrald. ibid. verſ. 37. & Syntagm. 9. de Mercurio pag. 298. verſ. 8.

Num. 2 *nam Bonam Deam non aliam, quàm Terram fuiſſe memoriæ proditum eſt* Lil. Greg. Gyrald. de Annis, & Menſibus pag. 78. in princip. Vide Diſſert. 31. in Liv. num. 31.

Pag. 98. litt. *m.* Adde Roſinum Antiquit. Tom. II.

Roman. libr. 2. cap. 19. verſ. *Bona*, & libro 3. cap. 26.

Pag. 99. litt. *l.* Adde Macrobium in Somn. Scipion. libr. 1. cap. 2. in fin.

Num. 7. *& Bonæ Deæ, quæ eadem Telluri habebatur* Gyraldus de Annis, & Menſib. pag. 78. in principio, Vide Diſſert. 31. in Liv. num. 31.

Diſſertatio XXXIX. num. 6. *quòd ea libidinis ardorem extinguere exiſtimatur* Paul. Manut. in Adag. *Vitex floret, & Botrus maturuit* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 14. pag. 412. verſ. 1. Plin. libro 24. cap. 9. paulo poſt princip.

Pag. 101. litt. *f.* Adde Roſin. Antiquit. Roman. libro 4. cap. 17. verſ. *Bacchanalia.*

Litt. *g.* Adde Angel. Politian. in Miſcell. cap. 10. in med.

Litt. *i.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 6. de Proſerpinâ pag. 201. v. 12.

Diſſertatio XL. pag. 105. litt. *a.* Adde Juſtum Lipſium Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſ. 8.

Num. 11. *ut Stoici nihil aliud eſſe putaverint animam, quàm cœleſtis ignis particulam, e Stelliſque noſtros animos ortos eſſe* Juſtus Lipſius Phyſiol. Stoic. libro 3. Diſſ. 8. Vide Diſſert. 10. in Euripid. pag. 418. litter. *a.*

Diſſertatio XLI. pag. 107. litt. *z.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Hoſtium munera non munera.*

Diſſertat. XLII. pag. 109 litt. *m.* Adde Dempſterum ad Roſin. libro 10. cap. 29. pag. 430.

Litt. *ſ.* Adde Dempſt. ibid. pag. 432.

Pagin. 110. litt. *l.* Adde Dempſter. ibidem pag. 432.

Litt. *q.* Adde Juſt. Lipſium de Veſtalibus cap. 12.

Pag. 111. litt. *d.* Adde Dempſter. ad Roſin. libr. 10. cap. 29. pag. 432.

Litt. *e.* Adde Dempſter. ibid.

Diſſertatio XLIII. pag. 112. litt. *b.* Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 21. circa med.

Litt. *b.* Adde Paulum Manutium in Adag. *Circulator Cybelejus.*

Pag. 113. litt. *e.* Adde Juſt. Lipſ. Phyſiolog. Stoic. libr. 2. Diſſ. 18. in princ.

Num. 8. *colligit Juſtus Lipſius varias de hominis ortu ſapientum opiniones* Juſt. Lipſ. Phyſiolog. Stoic. libr. 3. cap. 4.

Num. 9. *unde enim factum eſt, ut ii, quorum parentes ignorarentur, terræ filii dicerentur?* Angel. Politian. in Miſcellan. cap. 18. per totum.

Pag. 114. litt. *a.* Adde Politian. eodem cap. 18. in fine.

Litt. *d.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Macilentior Leotrephide.*

Num. 14. *animum igneâ naturâ conſtantem* Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 14.

Num. 14. *ingenti aliquo ruinæ impetu poſſe*

putabant diſſipari Juſt. Lipſ. Phyſiologiæ Stoic. libro 3. cap. 11. circa med.

Diſſertat. XLIV. pag. 115. litt. *d.* Adde Dempſter. ad Roſin. libr. 1. capit. 13. de Æde Honoris, & Virtutis.

Num. 5. *Δαίμονες appellati ſunt, quaſi δαήμονες, ideſt ſcientes* Macrobius Saturnal. libr. 1. cap. 24 circa princip. Juſt. Lipſ. Phyſiolog. Stoic. libr. 1. Diſſertatio 19. in princip. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 15. pag. 421. verſ. 7.

Pag. 116. litt. *x.* Adde Paul. Man. in Adag. *Sine Cerere, & Baccho friget Venus.*

Num. 7. pag. 116. litt. *a.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 8. de Baccho pag. 262. verſ. 16. Vide Diſſert. 32. in Virgilium num. 4.

Num. 8. *non oportet temere de Diis maledicere* Pindar. Olymp. Od. 1. verſ. 82.

Pag. 117. litt. *m.* Adde Gyrald. Syntagm. 8. de Baccho pag. 272. verſ. 18.

Litt. *n.* Adde Gyrald. ibid. v. 22. & 26.

Diſſertatio XLV. num. 5. *panici nuncupentur* Paul. Manut. in Adag. *Panicus caſus.*

Num. 6. *ſciendum eſt igitur Dionyſos quinque a Cicerone libr. 3. de Naturâ Deorum numerari* Gyrald. de Deis Gent. Synt. 8. de Baccho pag. 260. verſ. 40.

Num. 6. *cui Sabazia ſunt inſtituta* Gyrald. de Deis Gent. Syntagmat. 8. de Baccho pag. 269. verſ. 22. Roſin. Antiquit. Roman. libr. 2. de Libero Patre, ſive Baccho, & Cerere cap. 11. in princ.

Num. 8. *apud Arabas Adonei nomine* Gyraldus de Deis Gent. Syntagm. 8. pag. 282. verſ. 13. 21. & 23.

Diſſertatio XLVI. pag. 121. litt. *c.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 8. de Baccho pag. 275. verſ. 48. ſed Paul. Manut. in Adag. *Perdidiſti vinum infuſâ aquâ*: hoc tribuit Staphilio.

Diſſertatio XLVII. pag. 123. litt. *o* Adde Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſ. 5.

Pag. 123. litt. *q.* Adde Paul. Man. in Adag. *Circulator Cybelejus.*

Pag. 124. litt. *l.* Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 18. in princip.

Litt. *o.* Adde Macrob. Saturnal. libro primo cap. 18.

Num. 8. *Bacchus Licnites* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 8. de Baccho pag. 281. verſ. 30.

Num. 8. *Jovis autem Sabazius* Gyrald. ibid. pag. 269. verſ. 10.

Diſſertatio XLVIII. num. 1. *hic Lethæus ille fluvius* Macrob. in Somn. Scipion. libr. 1. cap. 10.

Pag. 125. litt. *f.* Adde Macrob. ibid.

Pag. 126. litt. *u.* Adde Diſſ. 75. in Anthol. num. 2. & Diſſ. 31. in Virgil. num. 4. & Diſſ. 32. in Virg. num. 4.

Diſſertatio XLIX. num. 2. *quum inter eos æmulatio oriatur maximè, qui ſe vicinitate loci, generis propinquitate, ſtudiorum ſimilitudine attingunt* Paulus Manutius in Adag. *Figulus Figulo invidet, Faber Fabro.*

Num. 9. *Lacedæmonii palæſtris non præficiebant magiſtros* Petr. Fab. Agoniſt. libr. 1. cap. 14. prope fin. Diſſ. 16. in Thucydidem num. 6.

Diſſertat. L. pag. 130. litt. *f.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 3. cap. 18. in princip. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 12. de Dianâ pag. 354. verſ. 24.

Diſſertatio LI. pag. 131. litt. *l.* Adde Paulum Manut. in Adag. *Abjecit haſtam* Eraſm. Chiliad. 2. Cent. 2. Adag. 97.

Pag. 132. litt. *g.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Ad Corvos.*

Num. 8. *Plato philoſophorum Homerus in quincto de Republicâ libro hoc Lacedæmoniorum inſtitutum vehementer comprobat* Mercur. de Arte Gymnaſt. libr. 1. cap. 7. in fin. & libr. 2. cap. 10. in med.

Diſſertatio LIII. pag 134. litt. *q.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Mercurii catena.*

Litt. *r.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Tela Araneæ.*

Pag. 135 litt *g.* Adde Paul. Manut. in Ad. *Annus producit, non ager* in fine.

Diſſertatio LIV. num. 3. *Phiditia, vel Philitia ſunt appellata*, Paul. Manut. in Adag. *Tamquam in Phiditiis.*

Pag. 136. litt. *g* Adde Politian. in Miſcell. cap. 15. prope finem. Declarat etiam Paul. Manut. in Adag. *Laconicè cenat.*

Num. 5. *cautum erat, ne quis ad faſtigium domus ornandum alio inſtrumento, quàm ſecuri, ad fores alio, quàm ſerrâ uteretur* Roſin. Antiquit. Rom. libro 5. cap. 37. de Nuptiis circa med.

Diſſertat. LV. pag. 139. litt. *t.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 3. de Junone pag. 122. verſ. 29. Vide Diſſertat. 25. in Virgil. num. 4.

Diſſertatio LVI. num. 7. *puellæ ab amantibus oculorum nomine cohoneſtantur* Paul. Manut. in Adag. *Medullitus. Oculitus.*

Pag. 142. litt. *x.* Adde Lil. Gyrald. de Deis Gent. Syntagmat. 10. pag. 306. verſ. 29. qui alias Etymologias affert.

Diſſertatio LVII. pag. 143. litt. *d.* Adde Paul. Man. in Adag. *Vulcanium vinculum.* Vide Diſſ. 58. in Anthol. pag. 146. litt. *f.* Diſſ. 28. in Virg. pag. 169. litt. *c.* Diſſ. 32. in Virg. pag. 175. litt. *p.*

Pag. 144. litt. *t.* Adde Dempſt. ad Roſinum libr. 1. cap. 13. de Æde Honoris, & Virtutis, & Diſſertat. 44. in Antholog. num. 1.

Num. 8. *mala* Vide Diſſ. 18. in Thucydidem pag. 272. litt. *f.*

Num. 10. pag. 145. litt. *a.* Adde Gyrald. de

Deis

Deis Gent. Syntagm. 7. de Muſis pagin. 253. verſ. 17. Vide Diſſert. 19. in Virgil. num. 5.

Diſſertatio LVIII. pag. 146. litt. *f.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Velocem tardus aſſequitur*, & in Adag. *Vulcanium vinculum.* Vid. Diſſ. 57. in Anthol. pag. 143. litt. *d.* & Diſſ. 28. in Virg. pag. 169. litt. *c.* & Diſſ. 32. in Virg. pag. 175. litter. *p.*

Pag. 147. litt. *a.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Troja non producit Thracem.*

Diſſertatio LX. num 6. pag. 151. litt. *c.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Carica muſa.*

Pag. 152. litt. *a* Adde Paulum Manut. ibid.

Litt. *m.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Magadari.*

Num. 8. *ne verba mali ominis exaudirentur* Plin. libr. 28. cap. 2. in princ.

Pag. 152. litt. *f.* Adde Paul. Man. in Adag. *Tibicinis vitam vivis.*

Pag. 154. litt. *b.* Adde Paul. Man. in Adag. *Currentem incitare.*

Litt. *e.* Adde Plin. libr. 34. cap. 5. Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 2. cap. 10. prope fin. Diſſert. 20. in Euripid. num. 7. Diſſert. 29. in Liv. num. 11.

Diſſertatio LXI. pag. 154. litt. *i.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libro 1. cap. 4. prope finem, & Paul. Manut. in Adag. *Arabius tibicen.*

Pag. 155. litt. *a.* Adde Paul. Man. in Adag. *Marſyæ mors.*

Diſſertatio LXII. pag. 158. litt. *b.* Adde Paul. Manut. ibidem.

Litt. *f.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Eadem queri.*

Diſſertatio LXIII pag. 158. litt. *l.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Aulœdus ſit, qui citarœdus eſſe non poteſt.*

Pag. 159. litt. *a.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Canere ad myrtum.*

Litt. *b.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 1. cap. 4. in not. marginal. litt. B. pag. 11. Edit. Lugdun. Ann. 1592.

Num. 5. *tibicinum mores oſtenderunt* Paul. Manut. in Adag. *Tibicinis vitam vivis*, & in Adag. *Tibicines mentecapti.*

Diſſertat. LXIV. pag. 161. litt. *g.* Adde Dempſter. ad Roſin. libr. 5. cap. 30. pag. 251.

Diſſertat. LXV. num. 8. *Plejades in Cœlo proximam Orioni ſedem tenent* Macrob. in Somn. Scipion. libr. 1. capit. 18. prope medium.

Pagin. 166. litt *n.* Adde Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 3. Diſſ. 11. circa med.

Pag. 167. litt. *b.* Adde Paul. Man. in Adag. *Odi memorem compotorem.*

Litt. *d.* Adde Paul. Man. in Adag *Odi memorem compotorem*, & in Adag. *Ferulæ manum ſubduximus.*

Pagin. 168. litt. *c.* Adde Paulum Manut. in Adag. *Pergræcari.*

Litt. *a.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Aut bibat, aut abeat.*

Diſſertat. LXVI. pag. 171. litt. *d.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Maleam legens, quæ ſunt domi, oblivi ſcere.*

Diſſertatio LXVII. pagin. 173. litt. *a.* Adde Angel. Polit. in Miſcell. cap. 35. in fine Paul. Manut. in Adag. *Cretenſis Cretenſem*, & in Adag. *Cretiza cum Cretenſi.*

Diſſertatio LXVIII. num. 5. *Jovem eſſe id, quod calidum, & ignem appellamus, crediderunt* Plutarch. de Plac. Philoſ. libr. 1. cap. 4.

Num. 5. pag. 175. litt. *b.* Adde Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſ. 6.

Pag. 175. litt. *d.* Adde Juſt. Lipſ. ibid. Diſſ. 6. in med.

Pag. 176. litt. *i.* Vide Macrob. Saturn. libr. 1. cap 24. circa princip.

Num. 12. *vis naturam vocare? non peccabis* Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic libr. 1. Diſſ. 5.

Diſſertatio LXIX. pag. 178. litt. *c.* Adde Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 14. in princip.

Litt. *d.* Adde Ciceronem de Nat. Deorum libr. 1. prope finem, & Diſſ. 77. in Anthol. pag. 200. litt. *f.*

Num 6. *ſumebat in manus ardentem facem ſupplex* Paulus Manut. in Adag. *Aquam igni miſcere.*

Diſſert. LXX. pag. 180. litt. *a.* Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 5. capit. ultim. pag. 307. Vide litt. *c.* ibid. & Diſſ. 24. in Thucyd. pag. 288. litt. *p.*

Litt. *c.* Adde Dempſt. ibid. & Diſſert. 24. in Thucydidem litt. *p.*

Litt. *f.* Adde Dempſt. ibid.

Diſſertat. LXXI. pag. 183. litt. *n.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Mitrhagyrtes, non daduchus*, & in Ad. *Circulator Cybelejus* in fin.

Diſſertatio LXXII. num. 1. θεοὺς ἀπὸ τοῦ θέειν Macrobius Saturnal. libr. 1. capit. 23. in princip.

Diſſertatio LXXV. num. 2. *Phallum appellarunt* Paul. Manut. in Adag. *Phallus Deo*, & Diſſ. 48. in Anthol. num. 8. & Diſſert. 31. in Virgil. num. 4. & Diſſertat. 32. in Virg. num. 4.

Diſſertatio LXXVI. pagin. 194. litt. *d.* Adde Lil. Greg. Gyrald. de Re Nautic. cap. 7. in fine.

Litt. *f.* Adde Gyrald. ibid. prope finem.

Diſſertatio LXXVII. pagin. 200. litt. *f.* Adde Cic. de Nat. Deor. libr. 1. prope finem.

Pag. 201. Litt. *g.* Adde Plin. libr. 4. cap. 12. prope finem.

Num. 14. *Pomponius Mela Hyperboreos eſſe credit in Aſiâ, & accolere Oceanum glacialem; Solinus in Europâ* Pomponius Mela de Situ Orbis libr. 1. capit. 1. & libr. 3. cap. 5. Solinus Polyhiſtor. cap. 21.

Num. 14. *Serum pleroſque ducenteſimum æta-*

tis annum explere Paul. Manut. in Adag. *Neſtorea ſenecta*.

Diſſertat. LXXVIII. num. 1. *quid enim aliud fortuna, quàm Dei Providentia?* Macrob. Saturnal. libr. 5. cap. 16. in med.

Numer. 3. *ut adamante vinciri diceretur* Paul. Maunut. in Adag. *Adamantinus* in med. ex Plutarch. in vitâ Dion. Eraſm. Chil. 1. Cent. 7. Adag. 43. Ælian. Var. Hiſtor. libr. 6. cap. 12. Vide Diſſert. 86. in Antholog. pag. 226. litt. *p*. & Diſſ. 1. in Liv. pag. 2. litt. *b*.

Num. 3. *detruſit in ludum litteratium* Paul. Manut. in Adag. *Dionyſius Corinthi*, & in Adag. *Artem quævis alit terra*. Vid. etiam Diſſ. 18. in Eurip. pag. 444. litt. *r*.

Diſſertatio LXXIX. pagin. 206. litt. *b*. Adde Paulum Manut. in Adag. *Felicitas multos habet amicos*, & in Adag. *Ad felicem inflectere parietem*.

Pag. 207. litt. *d*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Aurum igne probatum*, & in Adag. *Viri infortunati procul amici*.

Litt. *i*. Adde Ælian. Var. Hiſt. libr. 4. cap. 5. in fine Paul. Manut. in Adag. *Syloſontis chlamys*.

Diſſert. LXXX. num. 7. *Marcellum verò Virtuti, & Honori delubrum ſtatuiſſe* Dempſt. ad Roſin. libr. 2. cap. 13. de Æde Honoris, & Virtutis. Vide Diſſert. 44. in Antholog. num. 1.

Diſſertatio LXXXII. pag. 212. litt. *b*. Adde Juſt. Lipſ. Manud. ad Stoic. philoſoph. libr. 1. Diſſ. 13. in princ.

Diſſertatio LXXXIII. num. 5. *plerunque ſuorum cadavera aromatis condita aſſervare domi conſueverant* Plin. libr. 11. cap. 37. circa med. Vide Diſſ. 24. in Thucydid. pag. 288. litt. *e*.

Pag. 217. litt. *a*. Adde Paul. Man. in Adag. *Venereum jusjurandum*.

Num. 14. *Acheron etiam fuit Epiri fluvius* Plin. libr. 4. capit. 1. in principio. Vide Diſſ 10. in Virg. num. 3.

Diſſertatio LXXXIV. nom. 6. *quòd in Cynoſarge Diogenes, ejuſque ſectatores philoſopharentur* Joſt. Lipſ. Manud. ad Stoic. philoſoph. libr. 1. Diſs. 13. in princip.

Num. 6. *quum Diomus Herculi rem divinam faceret, canis albus hoſtiæ raptis femoribus fugit; ab hujus albore canis, vel a celeritate Cynoſarges nomen accepit locus* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 10. pag. 317. verſ. 49. Eraſm. Chiliad. 3. Cent. 1. Adag. 70. Paulus Manut. in Adag. *Ad Cynoſarges*, Vide etiam Diſſ. 17. in Thucydid. num. 2. & Diſſ. 58. in Cic. num. 6.

Pag. 220. litt. *e*. Adde Juſt. Lipſ. Manod. ad Stoic philoſoph. libr. 1. capit. 13. in princip.

Numer. 11. *Verecundiâ vitæ diſcrepare* Juſt. Lipſ. ibid.

Num. 11. *Stoici igitur a Cynicis tunicâ diſſidebant* Juſt. Lipſ. ibid.

Num. 11. *quum pallium Græcorum eſſet proprium, ſicut toga Romanorum* Paul. Man. in Adag. *Modò palliatus, modò togatus*, & in Adag. *De togâ ad pallium*.

Num 13. *& ſanè quum Antiſthenes cynicam ſectam condiderit* Juſt. Lipſ. Manud. ad Stoic. philoſoph. capit. 13. in princip. Vide Diſſ. 82. in Anthol. num. 2.

Diſſertatio LXXXVI. pag. 226. litt. *p*. Adde Paul Man. in Adag. *Adamantinus*, Eraſmus Chiliad. 1. Cent. 7. Adag. 43. Ælian. Var. Hiſt. libr. 6. cap. 12.

IN THUCYDIDEM.

Diſſertatio I. num. 6. *Jam Quinctiliani declamationes quotuſquiſque non intelligit ab ejus Auctoris dicendi genere abhorrere* Philelphus in Epiſtol. ad Joann. Tuſcanell. Joann. Ludov. Viv. de corrupt. diſcipl. libr. 4. Eraſm. in Ciceroniano, & Joann. Ger. Voſſius Inſtitut. Orat. libr. 1. cap. 11.

Diſſertatio II. nom. 1. *Hiſtorici quidem ſic res narrare inſtituunt, ut rerum ipſarum ordo poſtulat* Macrob. Saturnal. libr. 5. cap. 2. circa med.

Num. 1. *a principiis rerum non exorditur, ſed illis initio prætermiſſis media narrat, ac deinde ordine inverſo principia exequitur* Macrob. ibid.

Pag. 231. litt. *b*. Adde Paul. Man. in Adag. *Chœnici ne inſideas*.

Num. 9. *Gruum, & Pygmæorum prælia* Paulus Man. in Adag. *Pygmæorum acrothinia coloſſo adaptare*, & in Adag. *Pygmæum imponere coloſſo*.

Diſſertatio III. num. 3. *Danubius ex Abnobæ immanibus Germaniæ jugis ortus* Plin. Natural. Hiſtor. libr. 4. cap. 12. in med.

Num. 7. *unde proverbii loco ceptum uſurpari de iis, qui improvisò advenerant, ut Cœlo delapſi dicerentur* Paul. Manut. in Adag. *Terræ filius*.

Diſſertatio IV. pagin. 234. litt. *g*. Adde Plin. libr. 7. cap. 56.

Litt. *b*. Adde Plin. libr. 35. cap. 9. in princ.

Num. 8. pag. 236. litt. *f*. Adde Politian. in Miſcell. cap. 94. in fine, Lil. Greg. Gyrald. de Annis, & Menſibus pag. 39. in Edit. Baſileæ Ann. 1541.

Diſſertat. V. pag. 238. litt. *c*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Ogygia mala*.

Diſſertat. VI. pag. 240. litt. *b*. Adde Plin. libr. 7. cap. 56.

Litt. *b*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Scara-*

beus

Digitized by Google

bens Aquilam quærit pag. 1325. in Edit. Venet. Ann. 1578.

Litt. *n.* Adde Gyrald. de Re naut. capit. 5. in princip.

Pag. 241. litt. *i.* Adde Valer. Maxim. libr. 7. cap 3. in Extern. num. 8.

Pagin. 242. litt. *d.* Adde Paul. Manut. in Adag. Ἀμνηςία, ſeu *Malorum meminiſſe* pag. 686. in Edit. Venet. Ann. 1578.

Diſſertatio VII. pag. 243. litt. *e.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Iſthmum fodere*.

Diſſertat. IX. pag. 249. litt. *b.* Adde Plin. libr. 7. cap. 56.

Litt. *i.* Adde Plin. libr. 7. cap. 56. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 24. verſ. 15. & 25.

Num. 4 *interpretationem ſomniorum Telmiſſenſes* Dempſt. ad Roſin. libr. 2. cap. 2. pag. 69. Vide Diſſ. 19. in Eurip. num. 4.

Num 4. *lanas inficere Pœnorum eſt*, at Plin. libr. 7. cap. 56. tradit eſse Lydorum.

Pag. 249. litt. *y.* Adde Plin. libr. 7. cap. 56.

Num. 6. *& tamen vetuſtiſſimus eorum, qui rerum naturam ſunt contemplati, apud Græcos habetur Mileſius Thales* Lactant. Firm. de falſ. Sapient. libr. 3. cap. 14.

Num. 8. *Apelles Protogenis diligentiam* Plin. libr. 35. cap. 10.

Num. 8. *Amphionis diſpoſitionem* Plin. ibid.

Num. 8. *Menſuras Aſclepiodori* Plin. ibid.

Diſſert. XI. num. 2. *quem in philoſophiâ, quaſi Pentathlum quendam eſſe voluerunt* Petr. Fab. libr. 1. capit. 30. circa med de Re Athlet. & Diſſ. 43. in Cic. num. 5.

Pag. 254. litt. *x.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Magis, quàm Sol Heracliti*.

Pag. 255. litt. *l.* Adde Paul. Man. in Adag. *Saturniæ lemæ* in fine.

Litt. *n.* Adde Paul. Man. in Adag. *Rudiùs, ac planiùs*.

Diſſertatio XII. num. 8. *ſic Maſſilia in Galliâ* Paul. Manut. in Adag. *Maſſiliam naviges*, & in Adag. *Maſſilienſes mores;* licèt alitar tradat in Adag. *E Maſſiliâ veniſti*, Vide Diſſ. 56. in Thucydidem num. 10.

Diſſertatio XIV. pag 262. litt. *c.* Adde Paul. Manut. in Adag *Epimenidis ſomnus*, ſive: *Ultra Epimenidem dormis*.

Litt. *d.* Adde Paul. Manut. ibid.

Pag. 263. litt. *c.* Adde Roſin. Antiq. Rom. libr. 4. de Dieb. Feſt. non ſtat. aut cert. temp. celebr. cap. 17. de Novandiali ſacro.

Diſſertatio XV. pagin. 264. litt. *b.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 2. cap. 11.

Num. 2. *quæ ſolita fieri teſtatur Lucianus*, Vide Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 2. cap. 11. per tot. & cap. 16. in principio.

Num. 2. ἱεροθέως *Athletas victores eſſe* Petr. Fab. libr. 2. cap. 16. in principio de Re Athlet.

Pag. 264. litt. *f.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 2. cap. 11. in fine, Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 66. verſ. 1.

Litt. *g.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 2. cap. 16. in principio.

Num. 3. *Olympiæ victoriam apud Græcos non minore in honore fuiſſe, quàm apud Romanos antiquum conſulatum* Petr. Fab. Agoniſt. libr. 2. cap. 16. in princip.

Pag. 264. litt. *o.* Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libr. 2. cap. 18. in princip.

Num. 5. *eos lege latâ Solon reſecare* Petr. Fab. libr. 1. cap. 2. in princip. & libr. 2. cap. 18. in princip. de Re Athlet.

Pag. 265. litt. *t.* Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libr. 1. cap. 24.

Num. 10. *primi autem Lacedæmonii ſubligacula abjecerunt* Petr. Fab. de Re Athlet. libr. 1. cap. 2. Vide Diſſ. 6. in Anthol. num. 12.

Pag. 266. litt. *c.* Adde Hieron. Mercurial. de Arte Gymnaſt. libr. 1. cap. 15. in fin.

Litt. *e.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 1. cap. 9. paulo poſt initium.

Num 12. *Lacedæmonii ſuos cives pancratio, cæſtuque decernere vetuerunt* Petrus Fab. libr. 1. cap. 9. circa med.

Num. 12. *Entelli, & Daretis cæſtu contendentium pugnam* Eraſm. Chiliad: 3. Cent. 1. Adag. 69. Paul. Manut. in Adag: *Dares Entellum provocas*.

Diſſertat. XVI. num. 2. *Tiberim nando tranſmittebant* Hieron. Mercurial. de Arte Gymn. libr. 3. cap. 14. in princ. & libr. 6. cap. 12. in principio.

Num. 2. *& palum* Mercurial: libr. 3. capit. 4. prope finem, & libr. 6. cap. 2. in princip. Dempſt. ad Roſin. libr. 10. cap. 10. de Var: Armor. Gener. pag. 402.

Pag. 267. litt. *i.* Adde Mercurial. Agoniſt. libr. 1. cap. 8. circa med.

Num. 4. *in paleſtrâ ceromate ungebantur* Petrus Fab. libr. 2. cap. 5. in princip. Paul. Man. in Adag. *Oleum, & operam perdidi*.

Num. 6. *qui ſine certamine viciſſet adverſarium*, ἀκονιτὶ, *hoc eſt ſine pulvere ſuperaſſe diceretur* Petrus Fab. Agoniſtic. libr. 3. cap. 21. prope med. & cap. 22. Eraſmus Chiliad. 1. Cent. 5. Adag. 79.

Num. 6. *in arenam deſcendere* Mercur. Agoniſt. libr. 1. cap. 5. prope finem, qui tamen ejus originem aliunde derivat.

Num. 6. *nullos luctantibus magiſtros præponebant* Petr. Fab. libr. 1. cap. 14. in fine de Re Athlet. Diſſ. 49. in Anthol. num. 9.

Pag. 268. litt. *l.* Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libr. 1. cap 17. in med.

Diſſertat. XVII. pag. 269. litt. *b.* Adde Mercur. libr. 1. cap. 6 de Re Athletic.

Litt. *c.* Adde Mercurial. ibid.

Litt. *d.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Ad Cynoſarges* Mercurial. Agoniſt. libr. 1. c. 6. in princ. Eraſm. Chiliad. 3. Cent. 1.

Digitized by Google

1. Adag. 70. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 10. de Hercule pag. 317. verſ. 51. Vide Diſſ. 58. in Cic. num. 6. & 7.

Litt. *e*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Curſu lampada trado* Lil. Greg. Gyrald. de Annis, & Menſibus pag. 140. in princip in Edit. Baſil. Ann. 1541. Dempſt. ad Roſin. libr. 2. cap. 11. de Cerere, pag. 115. Vid. Diſſ. 15. in Anthol. num. 7.

Litt. *o*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Alter Hercules* in princip.

Num. 8. *quum in iis philoſophi, & rhetores, & alii laudandarum artium magiſtri diſputarent* Mercur. libr. 1. cap. 6. ex Vitruv. libr. 5. cap. 8. in princip. & cap. 11.

Diſſertat. XVIII. pag. 271. litt. *d*. Adde Paul. Man. in Adag. *Jovem lapidem jurare* Eraſm. Chiliad. 2. Cent. 6. Adag. 33. Vide Diſſ. 24. in Euripid. pag. 464. litt. *f*.

Pag. 272. litt. *p*. Adde Dempſt. ad Roſ. libr. 1. cap. 13 de Pallore pag. 29.

Litt. *q*. Adde Diſs. 31. in Virgil. pag. 173. litt. *b*.

Litt. z. Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 17. pag. 474. verſ. 26.

Diſsertat. XIX. num. 7. *malorum animos conſcientiâ vexatos graviùs cruciari* Paul. Manut. in Adag. *Nihil eſt miſerius, quàm animus conſcius*.

Diſſertat. XX. pag. 275. litt. *o*. Adde Paulum Manut in Adag. *Callicyriis plures*.

Num. 4. *Ephoros tradunt, quum inirent magiſtratum* Paul. Manut. in Adag. *Sparſa ſervi maximè ſervi*.

Pag. 276. litt. *i*. Adde Paul. Manut. ibid.

Num. 4. *Phidisia appellabant* Paul. Manut. in Adag. *Tamquam in Phidisiis*.

Diſſert. XXI. pag. 278. litt. *b*. Adde Plin. libr. 7. cap. 56.

Pag. 279. litt. *f*. Adde Paul. Man. in Adag. *Ne Samnione domi relicto*.

Num. 4. *Cato quinque ſervos* Paul. Manut. ibid.

Pag. 279. litt. *n*. Adde Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 11.

Num. 7. *Menippum, cujus Varro ſatyras eſt imitatus* Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 11. circa finem.

Num. 7. *Polum, & Perſeum* Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 11.

Num. 7. *Epicuri ſervum, qui mys vocabatur* Macrob. ibid.

Pag. 279. litt. *o*. Adde Macrob. ibid. circa finem.

Pag. 280. litt. *c*. Adde Paul. Manut. In Adag. *Canere ad myrtum*, Vide Diſſ. 63. in Anthol pag. 159. litt. *a*.

Diſſertatio XXII. num. 1. *Sed ubi clarorum virorum memoriam colas*, Vide Paul. Manut. in Adag. *Non eſt laudandus ne in cenâ quidem*.

Pag. 283. litt. *b*. Adde Paulum Manutium ibid. & in Adag. *Præficarum more*.

Litt. *n*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Lacrimæ Simonidis*.

Diſſertat. XXIV. pag. 287. litt. *i*. Adde Paul. Manut. in Adag. *A fabis abſtineto* prope finem.

Pagin. 288. litt. *e*. Adde Plin. libr. 11. cap. 37. circa med.

Litter. *n*. Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 5. cap. ult. pag 307.

Num. 10. *Ægyptii variis modis condiebant* Dempſt. ibid.

Diſſertatio XXV. numer. 6. *a lare incipere* Eraſmus Chiliad. 1. Cent. 6. Adag. 83. Paul. Manut. in Adag. *Ab ipſo lare*.

Diſſertatio XXVI. num. 7. *Varro notat aras antiquitus anſas appellatas* Macr. Saturn. libr. 3. cap. 2.

Diſſertatio XXVII. num. 3. *libertatis pœnam ſubſtinere* Paul. Manut. in Adag. *Liber non eſt, qui non aliquando nihil agit*.

Pag. 294. litt. *n*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Abjecit haſtam* Eraſm. Chiliad. 2. Cent. 2. Adag. 97.

Diſſertatio XXVIII. pagin. 298. litt. *a*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 3. de Junone pag. 122. verſ. 33. Roſin. Antiquit. Rom. libr. 5. cap. 37. de nuptiis circa med. pag. 303.

Num. 1. *Nupta violenter a matris complexu rapiebatur* Dempſt. ad Roſin. libr. 5. cap. 37. de Nuptiis pag. 296.

Pagin. 298. litt. *f*. Adde Paulum Manut. in Adag. *Os duodecim ſalientum*, & Gyrald: de Deis Gent. Synt. 17. pag. 501. v. 10.

Litt. *b*. Adde Gyrald. ibid. verſ. 14.

Litt. *i*. Adde Gyrald ibid. verſ. 15.

Litt. *n*. Adde Paul. Man. in Adag *Os duodecim ſalienſum*, & Gyrald. Syntagm. 17. pag 501. verſ. 10.

Litt. *o*. Adde Gyrald. ibid. verſ. 15.

Litt. *p*. Adde Gyrald. ibid. verſ. 16.

Pag. 299. litt. *m*. Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 5. cap. 37. de Nuptiis pag. 296.

Diſſertatio XXIX. pag. 302. litt. *l*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. de Topicis Deis pag. 64. verſ. 12. & Syntagm. 13. de Venere pag. 367. verſ. 24.

Diſſertatio XXX. num. 5. pagin. 303. litt. *a*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 17. pag. 487. verſ. 32.

Num. 7. *tertius autem Epaulia* Paul. Manutius in Adag. Ἐπαύλια δῶρα pag. 1490. juxta Edit. Venet. Ann. 1578.

Num. 7. *nono die funebrem cenam darent* Roſin. Antiq. Rom. libr. 4. de Diebus Feſt. non ſtat. aut. cert. temp. cel. c. 17. de Novendiali ſacro, Vide Diſſ. 31. in Antholog. num. 5.

Num. 8. *plura triſtia, quàm leta nobis reputantibus occurrent* Pind. Pyth. Od. 3. verſ. 145.

Num.

Num. 8. *riſus ille præcox, & celerrimus ante quadrageſimum diem non contingat*, Vid. Diſſ. 26. in Euripid. pag. 471. litt. *g*.

Num. 13. *ſpargebantur nuces* Paul. Manut. in Adag. *Nuces relinquere*.

Pag. 305. litt. *r*. Adde Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſ. 19 prope med.

Diſſertat. XXXI. pag. 306. litt. *d*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Cornicum oculos configere* in fine.

Pag. 307. litt. *f*. Adde Paul. Man. in Adag. *Ubi tu Cajus, ibi ego Caja*.

Pagin. 308. litt. *a*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 17. pagin. 478. verſ. 17. Dempſt. ad Roſinum libr. 7. capit. 31. pag. 317.

Litt. *d*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 9. de Mercurio pag. 298. verſ. 11. & Syntagm. 17. pag. 501. verſ. 7.

Litt. *e*. Adde Roſin. Antiquit. Rom. libr. 5. de Nuptiis cap. 37.

Diſſertatio XXXII. num. 8. *inventoribus novarum voluptatum quis neſcit a Perſis præmia conſtituta?* Cic. Tuſcul. Quæſt. libr. 5. Paul. Man. in Adag. *Jovis lac*.

Diſſertatio XXXIII. pag. 312. litt. *a*. Adde Paul. Man. in Adag. *Mali corvi, malum ovum*.

Litt. *m*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Menſæ Siculæ, Aſianæ, Perſicæ, & Italicæ*.

Num. 10. *natura mutationibus gaudet*. Paul. Manut. in Adag. *Omnium rerum viciſſitudo*.

Diſſertatio XXXIV. num. 1. *nihil eſſe firmum in rebus humanis* Paul. Manut. ibid.

Num. 5. *nam ſolebant Veteres eos, quorum parentes ignorarentur, e Terrâ, Cœloque natos ementiri* Angel. Polit. in Miſcell. cap. 18. per totum, Paul. Man. in Adag. *Terræ filius*.

Diſſertatio XXXV. num. 2. *quorum genus in ſuas laudes effuſiſſimum* Plin. libr. 3. capit. 5. Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 24.

Diſſertatio XXXVI. num. 1. *Præterea quum homines ferè ſimiles naſcantur locis, in quibus degunt* Paul. Manut. in Adag. *Mores hominum regioni reſpondent* ex Herodot. in calce ult. libr.

Num. 4. *Oſci ſtupris infames* Paul. Man. in Adag. *Oſcè loqui*.

Num. 4 *unde obſceni nomen Feſtus Pompejus putat derivatum* Paul. Manut. ibid.

Num. 7. *Cameſenam a Cameſe, qui cum Jano regnavit* Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 7. circa med.

Diſſert. XXXVII. pag. 322. litt. *i*. Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libr. 2. cap. 19. in princ.

Pag. 323. litt. *e*. Adde Petr. Fabr. ibid.

Diſſertatio XXXVIII. pag. 324 litt. *f*. Adde Mercurial. de Arte Gymnaſticâ libr. 1. cap. 1. in princip.

Litt. *g*. Adde Mercurial. ibid.

Litt. *m*. Adde Dempſter. ad Roſin. libr. 2. cap. 17. pag. 127.

Litt. *o*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 7. de Æſculapio pag. 246. verſ. 2. Roſin. Antiq. Rom. libr. 2. cap. 17. de Æſculapio.

Litt. *p*. Adde Dempſter. ibid.

Num. 6. *Quapropter Vetere morbis affectos* ἀπολλωνοβλήτους, *ideſt ab Apolline percuſſos appellabant* Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 17. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 7. pag. 14. verſ. 36. de Apolline.

Pagin. 324. litter. *r*. Adde Gyrald. de Deis Gent. ibid. verſ. 44.

Litt. *ſ*. Adde Gyrald. ibid. verſ. 34.

Num. 6. *alii* ἀπὸ τοῦ ἀπελαύνειν τὰς νόσους Gyrald. Syntagm. 7. pag. 214. verſ. 48.

Num. 6. *apud Pachynum Siciliæ promontorium coli Apollinem cognomento Libyſtinum* Macrob. Saturnal. libr. 1. capit. 17. prope medium, Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 7. pag. 216. verſ. 2.

Pagin. 325. litt. *c*. Adde Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 17. Gyrald de Deis Gent. Synt. 7. de Apolline pag. 214. verſ. 50.

Num. 9. *nam in hujuſmodi aëris corrupti vitio priùs pecudes ajunt, quàm homines laborare* Macrob. Saturn. libr. 7. cap. 5. prope med.

Diſſertatio XXXIX. pagin. 327. litt. *f*. Adde Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 17. circa med. qui fabulam paulo aliter narrat.

Num. 9. *Apollines fuiſſe plures memoriæ proditum* Roſin. Antiquit. Rom. libr. 2. de Apolline cap. 7.

Num. 9. *quem Arcades Nomionem vocabant* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 7. pag. 222. verſ. 14.

Diſſertatio XL. pag. 328. litt. *d*. Adde Plin. libr. 7. cap. 7.

Litt. *e* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 7. pag. 237. verſ. 40. Dempſt. ad Roſin. libr. 2 cap. 7. de Apollinis cognom. & oraculis pag. 86. Diſſertatio 41. in Virg. num. 16.

Pag. 329. litt. *m*. Adde Paul. Manut. in Adag *A fabis abſtineto* prope finem.

Litt. *n*. Adde Juſtum Lipſ. de Veſtalibus cap. 11.

Litt. *p*. Adde Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 10. in fine.

Diſſertatio XLI. num. 1. *ſperant homines, quæ cupiunt* Paul. Manutius in Adag. *Qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingunt*.

Pag. 331. litt. *l*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Pſaphonis aves* Gyr. de Deis Gent. Syntagmat. 1. de Topic. Deis pagin. 61. verſ. 29.

Diſſertatio XLII. n. 3. *inter expetenda principem locum tenere principatum* Pindar. Olymp. Od. 1. verſ. 181. & Pythiorum Od. 3. verſ. 151.

Num.

Num. 5. *divinatio* Paul. Manut. in Adag. *Qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingunt.*

Pag. 334. litt. *e.* Adde Gyraldum de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 70. verſ. 19. Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſert. 19. paulo poſt principium, Dempſt. ad Roſin. libr. 3. cap. 8. 9. 11. de Augur. pag. 145.

Num. 5. *Telmiſſenſes inſomnia eſſe interpretatos ferunt* Dempſt. ad Roſin. libr. 2. cap. 2. pag. 69. Vide Diſſ. 19. in Euripidem num. 4.

Num. 6. *Offenſiones pedum pertimeſcebant* Plin. libr. 2. cap. 7. prope finem.

Pag. 334. litt. *i.* Adde Plin. ibid.

Num. 7. *Theocritus autem Coſcinomantis meminit* Paul. Manut. in Adag. *Cribro divinare.*

Num. 7. *quos Capnomantes vocant* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 17. pag. 508. verſ. 11.

Pag. 335. litt. *d.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Ne per ſomnium quidem in fine.*

Diſſert. XLIII. n. 3. *Principes eadem flagrantiſſimè concupiverant* Pind. Olymp. Od. 5. v. 56. Paul. Man. in Adag. *Ne quæras Deus eſſe.*

Pag. 337. litt. *a.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Miſerrimum fame mori.*

Diſſertat. XLVI. num. 2. *ſic Nemeſi* Paul. Manut. in Adag. *Adraſtia Nemeſis. Rhamnuſia Nemeſis* circa med. Eraſm. Chiliad. 2. Cent. 6. Adag. 38. Roſin. Antiq. Rom. libr. 2. cap. 10. de Nemeſi.

Pag. 343. litt. *i.* Adde Plin. libr. 36 cap. 5. in princip.

Num. 9. *inopinatum lucrum* Ἑρμαῖον *vocant* Paul. Manut. in Adag. *Mercuriale.*

Diſſertat. XLVII. pag. 344 litt. *g.* Adde Plin. libr. 18. cap. 3. Roſin. Antiquit. Rom. libr. 8. cap. 20. de Re Nummariâ, & Fœnore.

Num. 5. *Proletarii ſunt appellati* Paul. Manut. in Adag. *Proletarius ſcriptor* Diſſ. 25. in Anthol. pag. 72. litt. *b.*

Pagin. 346 litt. *c.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Chœnici ne inſideas.*

Diſſertatio XLVIII. num. 5. *eadem ratione, &* Ἐνοσίχθων *Neptunus* Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 17. prope med.

Diſſertatio XLIX. num. 4. *Ad ignem æternum excitandum terebrâ utebantur ex ferro* Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtalibus cap. 8. Vide Diſſ. 31. in Liv. num. 8. & 9.

Diſſertatio LI. pagin. 364. litt. *a.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Cothurno verſatilior.*

Num. 7. *duabus ſedere ſellis cavillabantur* Macrob. Saturnal. libr. 2. cap. 3. Paulus Manut. in Adag. *Cothurno verſatilior.*

Diſſert. LII. num. 1. *exitus rei plerumque nos quaſi manuducit ad cognoſcendum, quid rectè, perperamve ſit factum* Paul. Manut. in Adag. *Piſcator ictus ſapiet,* & in Adag. *Malo accepto ſtultus ſapit,* & in Adag. *Mox ſciemus melius Vate.*

Diſſertatio LIII. num. 3. *cui reſpondit Hannibal* Macrob. Saturn. libr. 2. cap. 2. in principi. Aul. Gell. libr. 5. cap. 5.

Num. 9. *quod ſacrificii genus compoſito vocabulo ſuovetaurilia dicebatur* Roſin. Antiquit. Rom. l. 4. de Dieb. Feſt. non ſtat. aut cert. temp. celebr. cap. 17. de Ambarvali ſacrif.

Num. 10. *luſtrum autem eſſe exactum quadriennium* Lil. Greg. Gyrald. de Annis & Menſibus pag. 18. in fine.

Num. 10. *Olympiades, quæ quinto quoque anno celebrabantur, quatuor annos continebant* Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 17. in fine, & pag. 18. in princip.

Pag. 372. litt. *a.* Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 4. cap. 4. pag. 162. Vid. Diſſert. 30. in Liv. pag. 108. litt. *q.*

Litt. *f.* Adde Lil. Greg. Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 16. in med. in Edit. Baſileæ Ann. 1541.

Num. 11. *Aretes Dyrrhachinus* Gyrald. ibid.

Pag. 372. litt. *g.* Adde Gyrald. ibid.

Num. 11. *Orpheus centum viginti millia* Gyrald. ibid.

Numer. 11. *Caſſander tricies ſexies centena millia* Gyrald. ibid.

Pagin. 372. litt. *h.* Adde Gyrald. ibid. Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 2. Diſſert. 21. & 22.

Pag. 374. litt. *b.* Adde Roſ. libr. 4. de dieb. feſt. non ſtat. aut cert. temp. celebr. cap. 17. de Ambarvali ſacrificio.

Num. 26. *ſunt autem oſcilla funes* Mercurial. de Arte Gymnaſtic. libr. 3. cap. 8. prope med.

Pag. 375. litt. *i.* Adde Gyraldum de Deis Gent. Syntagm. 17. pag. 470. verſ. 5.

Litt. *n.* Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 12. circa med.

Litt. *p.* Adde Lil. Greg. Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 167. in princip.

Litt. *r.* Adde Gyraldum ibid. prope med. Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 6. prope finem.

Num. 29. *par numerus feminæ, impar mari comparatur* Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 6. in princ. & l. 2. c. 2. prope fin.

Num. 29. *quam domi manere* Paul. Manut. in Adag. *Domus amica, domus optima.*

Num. 29. *nomina ipſis, maribus quidem tria, feminis duo imponebant* Gyrald. de Ann. & Menſib pag. 167. in med. in Edit. Baſileæ Ann. 1541.

Diſſertatio LIV. pag. 377 litt. *p.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Movere Camarinam.*

Diſſertat. LV. pag. 379. litt. *d.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 14. de Cerere pag. 407. verſ. 42.

Diſ-

Diſſertatio LVI. num. 2. *ſiquid ab amico peccatum ſit, reprehendat* Paul. Man. in Adag. *Amicorum eſt admonere mutuum*.

Pag. 384. litt. *a*. Adde Paul. Man. in Adag. *Maſſiliam naviges*, & in Adag. *Maſſilienſes mores* licèt ſecus tradat in Adag. *E Maſſiliâ veniſti*.

Diſſertatio LVII. num. 3. *quod de Theopompo, & Ephoro Iſocrates uſurpare ſolebat* Paul. Manut. in Adag. *Calcar addere currenti*.

Pagin. 387. litt. *n*. Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 5. cap. 29. in fin. pag. 239.

Pag. 388. litt. *d*. *Pectidem eſſe duarum chordarum tradit* Paul. Manut. in Adag. *Carica Muſa*.

Num. 15. *Lycurgus, quem Homeri ſtudioſum fuiſſe memoriæ proditum eſt* Ælian. Var. Hiſt. libr. 13. cap. 14.

Diſſertatio LVIII. num. 1. *viciſſitudines laboris, & quietis cum animantibus univerſis, & rebus inanimis, tum humanæ naturæ, & ingeniis maximè proſunt* Pind. Nem. Od. 7. verſ. 76.

Num. 3. *fertiles agri, qui quum ceſſarunt, uberiorem ſegetem producunt* Pindar. Nemeor. Ode 6. verſ. 16. & Od. 11. verſ. 50.

Pag. 390. litt. *a*. Adde Paul. Man. in Adag. *Nullam hodie lineam duxi* Diſſert. 85. in Cic. num. 1.

IN EURIPIDEM.

Diſſertatio I. num. 1. *fabulas conſectatur* Paulus Manut. in Adag. *Sacra hæc non aliter conſtant*.

Num. 1. *ſimile quiddam, conjunctu, cognatumque philoſophiæ Poëticam eſſe reperiemus* Paul. Manut. in Adag. *Jucundiſſima navigatio juxta terram*.

Pag. 393. litt. *i*. Adde Juſt. Lipſ. Manud. ad Stoic. philoſoph. libr. 3. Diſſertat. 12.

Diſſertat. II. pag. 394. litt. *c*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Stultus ſtulta loquitur*, & in Adag. *Qualis vir, talis oratio*, & in Adag. *Surdior turdo*.

Pag. 395. litt. *e*. Adde Mercurial. de Arte Gymnaſticâ libr. 1. cap. 14. in fine.

Litt. *l*. Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 2. cap. 8. de Sole, & Lunâ in princ. Vide Diſſ. 11. in Anthol. num. 4. & Diſſ. 3. in Euripid. num. 6.

Pag. 396. litt *d*. Adde Paul. Manut. in A- *Lucernam olet*.

Diſſertat. III. pag. 397. litt. *f*. Adde Dempſt. ibid. & Diſſ. 11. in Anthol. num. 4. & Diſſ. 2. in Euripid. num. 6.

Litt. *n*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Pulchrorum etiam autumnus pulcher eſt*.

Diſſertatio IV. pag. 401. litt *a*. Adde Paulum Manut. in Adag. *In antro Trophonii vaticinatus eſt*.

Diſſertatio V. pag. 402. litt. *d*. Adde Paulum Man. in Adag. *Cretâ notare*. *Carbone notare* Eraſm. Chiliad. 1. Cent. 5. Adag. 54. Gyrald. de Ann. & Menſ. pag. 160.

Num. 9. *elatè loqui* Paul. Man. in Ad. *Magna loqui* in fin. & in Adag. *Tragicè loqui*.

Diſſertat. VI. num. 1. *Margitem Homeri* Paul. Manut. in Adag. *Margites*.

Num. 5. *Æſchylus autem & perſonam invenit* Paul. Manut. in Adag. *Mæſonica dicteria* tribuit hoc Mæſoni.

Pag. 406. litt. *c*. Adde Paul. Man. in Adag. *Cothurno verſatilior*.

Litt. *f*. Adde Juſt. Lipſi Phyſiolog. Stoic. libr. 3. Diſſ. 5. Vid. Diſſ. 67. in Cic. n. 1.

Numer. 8. *Theramenes, quòd ad omne genus Reipublicæ accommodatus videretur, cothurnus vocabatur* Paul. Manut. in Adag. *Cothurno verſatilior*.

Pag. 408. litt. *g*. Adde Diſſ. 3. in Liv. pag. 11. litt. *r*.

Num. 19. *margaritas convivis abſorbendas appoſuerit* Plin. libr. 10. cap. 51.

Diſſertatio VII. pag. 410. num. 6. litt. *c*. Adde Iſocrat. in Archidamo in fine.

Litt. *o*. Adde Macr. Saturnal. libr. 1. cap. 23. in principio.

Diſſertatio VIII. pag. 412. litt. *n*: Adde Macrob. in Somn. Scipion. libr. 1. cap. 10.

Diſſertatio IX. num. 9. *Inferos ſtatuit eſſe infimum, terriſque vicinum aërem* Macrob. in Somn. Scipion. libr. 1. cap. 11.

Pag. 417. litt. *a* Adde Juſt. Lipſ. Manuduct. ad Stoic. philoſoph. libr. 3. Diſſ. 14.

Num. 12. *volunt animos noſtros decerptos eſſe, & delibatos e Cæli, ſiderumque naturâ* Juſt. Lipſ. Phyſiolog. Stoicorum libr. 3. Diſſert. 8. Vide Diſſ. 10 in Eurip. pag. 418. litt. *a*.

Diſſertat. X. num. 1. *a ſapientum animis, qui in vicinâ ſideribus regione verſantur, eruditi* Juſt. Lypſ. Phyſiolog. Stoic. libr. 3. Diſſert. 14. prope med.

Pag. 418. litt. *a*. Adde Juſt. Lipſ. Phyſiolog. Stoicorum libr. 3. Diſſ. 8.

Num. 4. *nonnulli Stoicorum eam putabant eſſe cauſam, quòd Sol, & errantes ſtellæ quum ad duo puncta* Macrob. in Somn. Scipion. libr. 2. cap. 10. circa med.

Pag. 418. litt. *e*. Adde Macrob. in Somn. Scip. libr. 2. cap. 10. circa med.

Pag. 419. litt. *c*. Adde Juſt. Lipſ. Phyſiolog. Stoic. libr. 3. Diſſert. 11.

Litt. *e*. Adde Juſt. Lipſ. ibid. Diſſ. 14.

Diſſertatio XI. pag. 422. litt. *i*. Adde Paulum Manut. in Adag. *Mores hominum regioni reſpondent* ex Herodot. in calce ult. libr.

Pag. 423. litt. *e*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Lex, & Regio*, qui id de Cæſiis, aut Heniochis tradit.

Pag. 424. litt. *a.* Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libr. 3. cap. 18. prope finem.

Litt. *g.* Adde Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 3. Diſſ. 11.

Diſſertat. XII. pag. 426. litt. *i.* Adde Angel. Polit. in Miſcell. cap. 26. Paul. Manut. in Adag. *Culleo dignus*.

Litt. *o.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 2. de Jove pag. 94. verſ. 40. Dempſt. ad Roſin. libr. 2. cap. 5. de Jove, & ejus cognominibus pag. 82. Vide Diſſ. 10. in Anthol. num. 17. litt. *g.*

Litt. *q.* Adde Dempſt. ibid.

Diſſertat. XIII. num. 2. *poëſis autem, quæ altera pictura* Paul. Manut. in Adag. *Muti magiſtri* in fine.

Diſſertatio XIV. pag. 431. litt. *r.* Adde Gyrald. de Re Nautic. cap. 7. in princip.

Numer. 5. *nam* λέβης *Græcis magnum ſonat* Pindar. Pythiorum Od. 9. verſ. 70. & ibi Eraſm. Schmidius.

Diſſertatio XVI. num. 4. *in Lunâ habitari* Politian. in Miſcell. cap. 17.

Num. 4. *Nemeæum leonem è Lunâ decidiſſe finxerunt* Polit. ibid.

Diſſertatio XVII. num. 5. *in honorem Saturni lumina accendere, quia* φῶς *vocabulum tam virum ſignificat, quàm lumen* Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 11. in fine.

Diſſertatio XVIII. num. 1. *elatos deprimit, humiles extollit* Pindar. Pyth. Od. 2. verſ. 94.

Pag. 443. litt. *b.* Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 1. de Pallore pag. 29. & Diſſ. 18. in Thucyd. num. 9.

Litt. *f.* Adde Plin. libr. 2. cap. 7. in princ. Gyrald. de Deis Gent. Syntag. 1. pag. 53. verſ. 11.

Num. 8. *Ducunt volentem fata, nolentem trahunt* Cleanthes apud Senec. Epiſt. 107.

Pag. 444. litt. *c.* Adde Paul. Man. in Adag. *Adraſtia Nemeſis. Rhamnuſia Nemeſis* circa med. Eraſm. Chiliad. 2. Cent. 6. Adag. 38. Roſin. Antiquit. Rom. libr. 2. capit. 10. de Nemeſi.

Litt. *d.* Adde Eraſm. ibid. Roſin. ibid. Paul. Manut. ibid.

Litt. *r.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Dionyſius Corinthi*, & in Adag. *Artem quævis alit terra*.

Pag. 445. litt. *a.* Vide Paul. Man. in Adag. *Adraſtia Nemeſis. Rhamnuſia Nemeſis* in fin. Eraſm. Chiliad. 2. Cent. 6. Adag. 38.

Diſſertatio XIX. pag. 445. litt. *b.* Adde Paul. Manutium in Adag. *A fabis abſtineto* in princip.

Litt. *l.* Adde Paul. Manut. ibid. per tot.

Litt. *n.* Adde Dempſter. ad Roſin. libr. 2. cap. 2. pag. 69.

Pag. 446. litt. *b.* Adde Paul. Man. in Adag. *Nihil de Vitello*.

Litt. *q.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 9. de Somno, & inſomniis pagin. 305. verſ. 12.

Litt. *r.* Adde Gyrald. ibid.

Pag. 448. litt. *e.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Anima ſicca ſapientiſſima*.

Diſſertatio XX. pag. 450. litt. *b.* Adde Roſin. Antiquit. Rom. libr. 10. de premiis eorum, qui ſtrenuè rem geſſerant cap. 26. Vide Diſſert. 29. in Liv. num. 1.

Num. 6. *haſtæ puræ* Roſin. ibid.

Pagin. 450. litt. *c.* Adde Roſin. libr. 10. de Coron. Militaribus cap. 27.

Num. 6. *obſidionales ob exercitum ſervatum* Roſin. ibid.

Num. 6. *murales ob conſcenſos hoſtium muros* Roſin. ibid.

Pag. 450. litt. *b.* Adde Plin. Natural. Hiſt. libr. 34. cap. 5. Petr. Fabr. Agon. libr. 2. cap. 10 prope finem. Vide Diſſ. 60. in Anthol. num. 15. & Diſſert. 29. in Liv. num. 11.

Num. 7. *Pompejo Magno Mithridate, & Tigrane potentiſſimis Regibus debellatis* Dio libr. 57.

Num. 12. *Panænus Phidiæ frater pinxit* Plin. libr. 35. cap. 8.

Pag. 452. litt. *m.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Xenocratis teſtimonium*.

Litt. *h.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 17. verſ. 18.

Num. 15. *Noctua* Paulus Manut. in Adag. *Noctua volat*.

Pag. 453. litt. *o.* Vide Paul. Man. in Adag. *Unicum arbuſtum haud alit duos Erithacos*.

Diſſertatio XXI. pag. 457. litt. *a.* Adde Paul. Man. in Adag. *Ex aſpectu naſcitur amor*.

Num. 15. *& eſt immortalis* Paul. Manut. in Adag. *Amicitias immortales eſſe oportet*.

Pagin. 458. litt. *g.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 71. verſ. 21.

Diſſertatio XXII. num. 11. *Apollinis Abæi delubrum* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 7. pag. 236. verſ. 43.

Diſſertat. XXIV. pag. 464. litt. *d.* Adde Mercur. de Arte Gymn. libr. 3. cap. 3. circa med. Vide Diſſ. 9. in Anthol. num. 9.

Litt. *f.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Jovem lapidem jurare*.

Diſſertat. XXVI. num. 1. *nec tam, ut Homerus affirmat, celeriter nos fletus, quàm riſus capiat ſatias* Homer. Odyſſ. Δ. verſ. 103.

IN LIVIUM.

DIſſertatio I. pag. 2. litt. *b.* Adde Eraſm. Chiliad. 1. Cent. 7. Adag. 43. Ælianus Var. Hiſtor. libr. 6. cap. 12. Paul. Manut. in Adag. *Adamantinus* in med. ex Plutarcho in Vitâ Dionis.

Pag. 3. litt. *b.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Mi-*

Mileſii quondam ſtrenui, & in Adag. *Domi Mileſia* pag. 231. Edit. Venet. Anni 1578.

Diſſertatio II. pag. 6. litt. *b.* Adde Plin. libr. 33. cap. 11. & libr. 34. cap. 7.

Diſſertat. III. pag. 10. litt. *e.* Adde Paul. Man. in Adag. *Porcus Trojanus*.

Litt. *q.* Adde Ælianum de Animal. libr. 8. cap. 4.

Num. 8. *Muræenas flutas* Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 15.

Pagin. 14. litt. *m.* Adde Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 16. circa med. qui dicit emptum ſeptem millibus.

Diſſertat. VI. pag. 18. litt. *s.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Arena ſine calce*.

Diſſertatio VII. pagin. 20. litt. *e.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Archilochi Patria*.

Litt. *b.* Adde Paulum Manut. in Adag. *Vita ſuilla*, & in Adag. *Bœoticum ingenium*.

Diſſertatio VIII. num. 4. *quibus omnino rebus prudentia omnis, & ars vitæ continetur* Paul. Man. in Adag. *Seneſco ſemper multa addiſcens*.

Pag. 23. litt. *e.* Adde Paul. Manut. in Adag. Ἀμνηστία, ſeu *Malorum meminiſſe* pag. 686. Edit. Venet. Ann. 1578.

Litt. *f.* Adde Paul. Manut. ibid.

Diſſertatio IX. num. 3. *prudentia maximè continetur* Paul. Man in Adag. *Seneſco ſemper multa addiſcens*.

Diſſertatio XI. num. 2. *Claudius Quadrigarius* Macrob Saturnal. libr. 1. cap. 4. circa med. & cap. 5. circa med.

Diſſertat XII. num. 2. *Et ſanè is eſt vetuſtiſſimus mos, & maximè uſurpatus, ut Dii urbium, & populorum prædicentur auctores* Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 9.

Pagin. 33. litter. *d.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. de Topicis Deis pag. 61. verſ. 25. 27.

Litt. *b.* Adde Gyrald. ibid. verſ. 21. & pag. 65. verſ. 38. Vide Diſſ. 24. in Virg. pag. 161. litt. *r.*

Litt. *i.* Adde Paul. Man. in Adag. *Alabandicum opus* Gyrald. ibid. v. 21. & pag. 65. verſ. 28. Vide Diſſert. 24. in Virg. pag. 161. litt. *q.*

Diſſertatio XVII. pag 45. litt. *a.* Adde Paul. Man in Adag. *Ex quercubus, ac ſaxis nati.*

Num. 5. *& niſi quum ipſi volunt, haudquaquam aſpectabile* Gyrald. ibid. Synt. 15. de Genio pagin. 421. verſ. 10.

Pag. 45. litt. *n.* Adde Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſ. 20. Vide Diſſert. 36. in Virg. num. 6.

Num. 6. *Philo*. Philo in libro de Gigantib.

Pag. 45. litt. *r.* Adde Juſtum Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 3. Diſſert. 13.

Pag. 46. litt. *n.* Adde Juſt. Lipſ. Phyſiolog. Stoic. libr. 1. Diſſert. 18.

Diſſertatio XVIII. num. 1. *lupos autem Martis eſſe famulos antiquitas autumavit* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 7. pagin. 218. verſ. 23.

Pag. 47. litt. *d.* Adde Gyrald. ibid. verſ. 22.

Litt. *e.* Adde Gyrald. ibid. pag. 217. v. 41.

Litt. *f.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Lupinum potum*.

Litt. *g.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 7. pag. 217. verſ. 37.

Num. 2. *eundem Deum* λυκάρετον Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 7. pagin. 218. verſ. 16.

Pag. 48. litt. *b.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Scarabeus aquilam quærit* Ælian. de Animal. libr. 3. cap. 11. & libr. 8. cap. 25.

Litt. *u.* Adde Roſin. Antiquit. Rom. libr. 2. cap. 19. de Diis Semonibus, ſive minoribus, in quorum tutelâ homo eſſet. verſ. *Runina*.

Pag. 49. litt. *r.* Adde Roſin. ibid.

Diſſertatio XIX. num. 1. *Principia rerum agendarum a Deo optimo maximo eſſe ducenda* Paul. Manut. in Adag. *Deo præeunte nullus officit obex*.

Pag. 50. litt. *g.* Adde Roſin. Antiq. Rom. libr. 3. cap. 9. circa med.

Num. 5. *in templo Poliadis*, Vide Paul. Manut. in Adag. *Aceſei, & Helsconis opera*.

Num. 6. *Heroibus foci, Manibus, & ſubterraneis numinibus foſſæ, & Megara, id eſt Ædes, ſunt attributa* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 17. pag. 456. verſ. 1.

Pag. 51. litt. *b.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. de Topicis Deis pagin. 61. verſ. 34.

Litt. *d.* Adde Cic. de Naturâ Deorum libr. 1. prope finem, & Diſſ. 77. in Anthol. pag. 200. litt. *f.*

Num. 10. *Oſcines, qui cantu augurium faciebant* Roſin. Antiquit. Rom. libr. 3. cap. 9. circa med.

Pag 52. litt. *c.* Adde Roſin. libr. 3. de Auguriis cap. 9. circa med.

Diſſertat. XXI. pag. 56 litt. *c.* Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 10. cap. 10. pag. 403.

Pag. 57. litt. *z.* Adde Paulum Manut. in Adag. *Parturient montes, naſcetur ridiculus mus*.

Litt. *f.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 2. cap. 10. prope finem, & Diſſ. 22. in Liv. num. 24. & 26.

Diſſertatio XXII. pag. 61. litt. *e.* Adde Roſin. Antiq. Rom. libr. 7. cap. 48 de Accenſ.

Pag. 62. litt. *d.* Adde Paul. Man. in Adag. *Strumam dibapho tegere*.

Pag. 65. litt. *b.* Adde Petr. Fabr. de Re Athlet. libr. 2. cap. 10. prope finem, & Diſſert. 21. in Liv. num. 11. & Diſſ. 22. in Liv. num. 26.

Litt. *e.* Adde Petr. Fabr. ibid. & Diſſ. 21. in Livium num. 11. & Diſſert. 22. in Liv. num. 24.

Diſſertatio XXIII. pag. 66. litt. *a.* Adde Roſin. Antiquit. Rom. libr. 1. cap. 1. licèt aliquantum diſcrepet.

Num. 1. *Candaules Lydis imperabat* Plinius libr. 35. cap. 8.

Pag. 66. litt. *d.* Adde Roſin. Antiq. Rom. libr. 1. cap. 1.

Num. 2. *quæ caviaris beſtia nuncupabatur* Gyrald. de Deis Gent. Synt. 17. pagin. 466. verſ. 50. Roſin. Antiq. Rom. libr. 3. de Vet. Sacriſ. cap. 33. verſ. *Caviares*.

Pag. 66. litt. *p.* Adde Roſin. libr. 1. cap. 2. & 4.

Litt. *ſ.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 17. pag. 487. verſ. 24.

Pag. 67. litt. *b.* Adde Roſin. Antiq. Rom. libr. 1. cap. 3. Gyrald. ibid. verſ. 29.

Litt. *c.* Adde Gyrald. ibid. verſ. 25.

Litt. *d.* Adde Gyrald. ibid. verſ. 26.

Num. 8. *ubi æreum tauri ſimulacrum cernebatur* Plin. libr. 34. cap. 2. in fine.

Pag. 67. litt. *p.* Adde Roſin. Antiq. Rom. libr. 1. cap. 2.

Litt. *q.* Adde Roſin. libr. 1. cap. 3.

Litt. *ſ.* Adde Roſin. ibid.

Pag. 68. litt. *d.* Adde Roſin. ibid. cap. 2. & cap. 7. quibus locis refert Strabonem, & Tacitum aliter tradidiſſe.

Litt. *e.* Adde Roſin. libr. 1. cap. 8. qui aliter refert.

Litt. *f.* Adde Roſin. ibid. cap. 2.

Diſſertatio XXIV. pag. 68. litt. *a.* Adde Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 19. in princ.

Diſſertatio XXVI. num. 2. *Thericleas* Paulus Manut. in Adag. *Thericlei amicus*.

Diſſertat. XXVII. num. 5. *Sympuvia* Roſin. Antiquit. Rom. libr. 3. cap. 32. de Sympuvio.

Diſſertatio XXVIII. pag. 81. litt. *c.* Adde Petrum Fabr. Agoniſticon libr. 2. cap. 10. in princ.

Litt. *m.* Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 10. cap. 29. de Triumphis pag. 420.

Litt. *n.* Adde Petr. Fabrum de Re Athlet. libr. 2. cap. 10. in fine.

Litt. *q.* Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 10. cap. 29. de triumphis pag. 420.

Litt. *ſ.* Adde Dempſt. ibid.

Pag. 82. litt. *a.* Adde Dempſt. ibid.

Litt. *u.* Adde Dempſt. ibid.

Pag. 83. litt. *x.* Adde Paul. Man. in Adag. *Albæ Gallinæ filius* Eraſm. Chiliad. 1. Cent. 1. Adag. 78.

Num. 13. *Amuleta quoque contra invidiam incluſa bullæ* Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 6.

Diſſertatio XXIX. pag. 85. litt. *b.* Adde Roſin. Antiquit. Rom. libr. 10. de Præmiis eorum, qui ſtrenuè rem geſſerant. Vide Diſſertat. 20. in Euripid. num. 6.

Num. 1. *haſtas puras* Roſin. ibid.

Pag. 85. litt. *c.* Adde Roſin. Antiq. Rom. libr. 10. de Coron. Militar. cap. 27.

Num. 1. *Murales* Roſin. ibid.

Num. 2. *Obſidionales* Roſin. ibid.

Pag. 86. litt. *b.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Io Pæan*.

Litter. *c.* Adde Eraſm. Chiliad. 2. Cent. 1. Adag. 27.

Litt. *d.* Adde Eraſm. ibid.

Num. 4. *quòd hæc duo eſſent recuperatæ libertatis inſignia* Eraſm. ibidem. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1 pagin. 38. verſ. 15. Roſin. libr. 1. cap. 20. de Libertis, Libertinis, & Ingenuis Dempſter. ad Roſin. libr. 10. cap. 29 pag. 431.

Num. 4. *Brutus, & Caſſius interfecto Cæſare* Angel Polit. in Miſcell. cap. 70.

Pagin. 86. litt. *b.* Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 10. cap. 29. pag. 431.

Litt. *o.* Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 1. cap. 13. de Portâ Capenâ.

Pag. 87. litt. *l.* Adde Macrob. Saturn. libr. 3. cap. 15. in fine.

Pag. 88. litt. *c.* Adde Plin. Natural. Hiſtor. libr. 34. cap. 5. Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 2. cap. 10. prope finem Diſſert. 60. in Anthol. num. 15. & Diſſ. 20. in Eurip. num. 7.

Diſſertatio XXX. pag. 88. litt. *f.* Adde Roſin. Antiq. Rom. de Ann. Menſib. & Dieb. libr. 4. cap. 1. in princip.

Pag. 89. litt. *a.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 43.

Litt. *o.* Adde Roſin. Antiq. Rom. de Ann. & Menſib. & Dieb. libr. 4. capit. 1. in princip.

Num. 5. *octo annis quater intercalabatur* Gyrald. de Ann. & Menſibus pag. 50.

Pagin. 91. litt. *b.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 123. in princip.

Litt. *d.* Adde Gyrald. ibid. pag. 120. in medio, & pag. 123. in princip.

Litt. *e.* Adde Roſin. Antiq. Roman. libr 2. Qui Dii ſelecti ſint, & de Jano cap. 3. in princip.

Litt. *f.* Adde Macrobium Saturnal. libr. 1. cap. 15.

Litt. *l.* Adde Macrob. ibid. Gyrald. de Annis, & Menſib pag. 123. in princip.

Litt. *m.* Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 4 cap. 4. pag. 161.

Num. 11. *Nonæ ſtudio plebis feſtæ agebantur* Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 13.

Pag. 91. litt. *f.* Adde Roſin. Antiquit. Roman. libr. 4. cap. 3. prope finem.

Pag. 92. litt. *a.* Adde Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 15.

Num. 14. *dies poſtridie Kalendas, Nonas, Idus ater* Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 16.

Pag. 92. litt. *u.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 149. in med.

Num. 19. *feriæ aliæ erant ſtativæ* Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 152. in princip.

Pag.

Pag. 93. litt. *b.* Adde Macrob. Saturn. libr. 1. capit. 16. Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 152. in princip.

Num. 19. *aliæ imperativæ* Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 152. in med.

Num. 21. *antea feriæ Jovis Nundinæ habebantur, & Nundinis Flaminis uxor in Regiâ Jovi arietem immolabat* Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 16.

Numer. 22. *comitiales erant* Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 16. Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 156. in med.

Pag. 94. litt. *q.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Herculanus morbus.*

Litt. *f.* Adde Paul. Manut. ibid.

Pag. 95. num. 25. litt. *a.* Adde Gyrald. de Ann. & menſib. pag. 157. in princip.

Pag. 95. litt. *b.* Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 16.

Litt. *c.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 157. in med.

Litt. *d.* Adde Macrobium Saturnal. libr. 1. cap. 16.

Num. 25. *patente Mundo bellum inchoare nefas arbitrabantur* Gyraldus de Ann. & Menſib. pag. 158. in princ. Roſin. Antiquit. Roman. libr. 4. cap. 3. in fine.

Pagin. 95. litt. *e.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 156. in princip.

Litt. *h.* Adde Macrobium Saturnal. libr. 1. cap. 16.

Litt. *i.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 157. in med.

Litt. *n.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 83. in med.

Num. 28. *canis Hecates victima* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 12. pag. 348. verſ. 46. Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſertat. 20.

Num. 29. *mortuis parentabatur* Paul. Man. in Adag. *Superis impari numero, Inferis pari ſacrificandum.*

Num. 30. *quòd uſque ad Decembrem tantùm menſes numero notatos apparebat* Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 43. in med.

Pag. 96. litt. *f.* Adde Gyrald. ibid. pag. 75. in med. Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtal. cap. 8. in fine.

Pag. 97. litt. *e.* Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 12.

Litt. *f.* Adde Macr. ibid. & Roſin. libr. 4. de Menſe Aprili cap. 8. in princip.

Litter. *g.* Adde Macrob. ibid. & in Somn. Scip. libr. 1. cap. 21. prope finem.

Litt. *h.* Adde Macrobium Saturnal. libr. 1. cap. 12.

Litt. *i.* Adde Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 21. prope finem.

Litt. *l.* Adde Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 12. Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 78. in fine. Vide Diſſert. 30. in Liv. num. 45. 46.

Litt. *o.* Adde Macrob. in Somn. Scipion. libr. 1. cap. 21. prope finem.

Litt. *f.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 74.

Litt. *s.* Adde Roſin. Antiquitat. Roman. libr. 4. cap. 7. de Martio, & Dieb. in eo Feſt. de Liberalibus.

Pag. 98. litt. *g.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 75. in fine.

Num. 39. *matronæ ſervis convivium apparabant* Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 75. & Diſſert. 30. in Liv. num. 37.

Pagin. 98. litt. *r.* Adde Roſin. Antiq. Rom. libr. 4. de Menſe Aprili cap. 8. in princ.

Pag. 99. litt. *c. d.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 76. in med.

Num. 42. *Aprilem quaſi aperilem dictum arbitrantur* Roſin. Antiq. Rom. libr. 4. de Menſe Aprili cap. 8.

Pag. 99. litt. *o.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 77. in med.

Litt. *p.* Adde Gyrald. ibid.

Litt. *r.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 76. in fine.

Litt. *t.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Menſe Majo nubunt malæ* Gyrald. de Ann. & Menſ. pag. 78. in princip.

Litt. *x.* Adde Gyrald. ibid. pag. 78. prope medium.

Litt. *y.* Add. Paul. Manut. in Adag. *Menſe Majo nubunt malæ.*

Pag. 100. litt. *d.* Adde Gyrald. ibid. pag. 78. in fine.

Litt. *h.* Adde Gyrald. ibid. pag. 79. in fine.

Litt. *i.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 1. de Deis ex human. action. pagin. 43. verſ. 35. & Syntagm 7. pagin. 237. verſ. 30. & de Ann. & Menſib. pag. 90. in fin.

Litt. *m.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 1. de Deis ex human. action. pagin. 43. verſ. 40.

Num. 47. *ſolitos aſinos coronari, appendique eorum collo ex panibus confectum monile* Roſin. Antiquit. Rom. libr. 4. de Menſe Junio cap. 10.

Pag. 100. litt. *r.* Adde Gyraldum de Deis Gent. Syntagm. 3. pag. 122. verſ. 1. & Syntagm. 17. de Celebr. & Feſt. pagin. 473. verſ. 49.

Pag. 102. num. 51. litt. *a.* Adde Gyrald. de Annis, & Menſib. pag. 75.

Litt. *b.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 17. pag. 474. verſ. 20.

Litt. *i.* Adde Gyrald. ibid. verſ. 23.

Litt. *l.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Sync. 15. pag. 424. verſ. 19. & pag. 425. verſ. 12. & Synt. 17. de Celebr. & Feſt. pagin. 473. verſ. 34.

Litt. *u.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 17. pag. 474. verſ. 32.

Pag. 102. num. 53. litt. *d.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 5. pag. 158. verſ. 37.

37. & pagin. 159. verſ. 5. & ſequent. & Syntagm. 17. de Celebr. & Feſt. pagin. 473. verſ. 37.

Pag. 102. num. 53. litt. *e.* Adde Roſin. Antiq. Rom. libr. 4. cap. 16. verſ. *Divalia*.

Num. 54. *annumque Romuli decem dumtaxat menſes habuiſſe, & tercentum quatuor dies* Macrob. Sat. libr. 1. cap. 12. Roſin. Antiquit. Rom. de Ann. Menſib. & Dieb. libr. 4. cap. 1. in princip.

Num. 54. *annum a Romulo inſtitutum duodecim habuiſſe menſes, tercentumque, & ſexaginta dies* Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 42. in fine, & pag. 43. in princ. in Edit. Baſileæ ann. 1541.

Num. 54. *ſunt, qui Romulo non ignotam fuiſſe intercalandi rationem aſſeverent* Macr. Saturnal. libr. 1. cap. 13. in fine.

Pag. 103. litt. *e.* Adde Macrobium Saturn. libr. 1. cap. 7.

Litt. *f.* Adde Macrob. ibid. Roſin. libr. 2. Qui Dii ſelecti ſint, & de Jano cap. 3. princip.

Litt. *g.* Adde Macrob. ibid. Gyrald. de Re Naut. cap. 8. in med. Roſin. Antiquit. Rom. d. capit. 3. in princip. & libr. 8. cap. 20. de Re Nummariâ, & Fœnore.

Litt. *i.* Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 9. in princ. Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 61. in med. Paul. Manut. in Adag. *Alter Janus* Roſin. Antiquit. Rom. libr. 2. Qui Dii ſelecti ſint, & de Jano cap. 3. in princip. Vide Diſſert. 44. in Antholog. num. 1. & Diſſ. 30. in Liv. num. 55.

Pag. 104. litt. *a.* Vide Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 9. in princip.

Litt. *f.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 61. in med. Roſin. Atiquitat. Rom. libr. 2. Qui Dii ſelecti ſint, & de Jano cap. 3. in princip.

Litt. *g.* Adde Gyrald. ibid.

Litt. *h.* Adde Macrob. Saturn libr. 1. cap. 9. circa med. Gyrald de Ann. & Menſ. pag. 36. in fine, Roſin. Antiquitat. Roman. libr. 2. Qui Dii ſelecti ſint, & de Jano cap. 3. in princip.

Litt. *l.* Adde Roſin. Antiquit. Rom. libr. 2. Qui Dii ſelecti ſint, & de Jano cap. 3. in princip.

Num. 60. *nam & Apollo* Θυραῖος Gyrald. de de Deis Gent. Syntagm. 7. pagin. 232. verſ. 19. Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 9. in princip.

Pagin. 105. litt. *h.* Adde Roſin. Antiquit. Roman. de Anno, Menſib. & Dieb. libr. 4. cap. 1. in princip.

Num. 65. *dies verò decem, quos adjecit anno, ita diſtribuis* Macr. Saturn. libr. 1. cap. 14.

Pag. 106. litt. *e.* Adde Roſin. Antiquitat. Roman. libr. 4. de Menſe Auguſto cap. 12. in princip.

Litt. *f.* Adde Roſin. ibid.

Litt. *r.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 87.

Pag. 107. litt. *e.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 88. in med.

Litt. *f.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 14. in Edit. Baſileæ Ann. 1541.

Litt. *g.* Adde Roſin. Antiquitat. Roman. libr. 3. cap. 33. de Veterum ſacrificiis verſ. *Ambarvales hoſtiæ* & libr. 4. cap. 17. de Dieb. Feſt. verſ. *Ambarvale ſacrificium*. Vide Diſſert. 53. in Thucydidem num. 21.

Litt. *p.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pagin. 37. prope finem, & pagin. 38. in princip.

Pagin. 108. litt. *a.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 37. prope finem, & pag. 38. in princip. Dempſter. ad Roſin. libr. 4. cap. 4. pag. 161. Vide Diſſert. 30. in Liv. pag. 108. litt. *i.*

Litt. *f.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 37. circ. medium, & pagin. 39. circa medium.

Litt. *h.* Adde Dempſt. ad Roſinum libr. 4. cap. 4. pag. 161.

Litt. *n.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 41. in princip.

Litt. *q.* Vide Diſſert. 53. in Thucydidem pag. 374. litt. *a*

Num. 76. *Phœnicis vitâ alitis unicæ* Gyrald. de Ann. & Menſib. pag 16. Paul. Manut. in Adag. *Phœnicis inſtar reviviſcere*.

Pagin. 109. litt. *n.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 16.

Diſſertatio XXXI. pag. 110. litt. *i.* Adde Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtal. cap. 5.

Num. 4. *ut matrimæ eſſent, & patrimæ* Juſt. Lipſ. ibid. cap. 6.

Num. 4. *neu minores eſſent, quàm ſexennes, aut majores decennibus* Juſt. Lipſ. ibidem cap. 5.

Num. 4. *neve parentes earum ſordidam artem exercerent* Juſt. Lipſ. ibid. cap. 6.

Num. 4. *aut ſervitutem ſerviſſent* Juſt. Lipſ. ibid. cap. 5.

Num. 4. *queve aliquâ labe corporis inſignirentur* Juſt. Lipſ. ibid. cap. 6.

Num. 4. *aut pater Salius, aut Quindecemvir* Juſt. Lipſ. ibid. cap. 6.

Pag. 111. litt. *b.* Adde Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtalibus cap. 7. in princip.

Litt. *m.* Adde Juſt. Lipſ. ibid. cap. 13.

Litt. *n.* Adde Juſt. Lipſ. ibid.

Litt. *p.* Adde Juſt. Lipſ. ibid. cap. 8.

Pag. 112. litt. *a.* Adde Juſt. Lipſ. ibidem cap. 13.

Litt. *m.* Adde Juſt. Lipſ. ibid. cap. 11.

Litt. *n.* Adde Juſt. Lipſ. ibid.

Pag. 113. litt. *c.* Adde Juſt. Lipſ. ibid.

Num. 11. *ut Veſtæ ſacerdos nullius heres eſſet inteſtati, nemo autem heres exiſteret inteſtatæ* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 4.

de

de Veſtâ pagin. 148. verſ. 27.

Pag. 113. litt. *d*. Adde Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtal. cap. 11.

Num. 11. *Jam ſumma in Veſtalibus ad deprecandam reorum pœnam vis* Juſt. Lipſ. ibid. cap. 12. in fine.

Num. 13. *vittæ inſigne pudoris, & ſacerdotii* Juſt. Lipſ. ibid. cap. 12.

Pag. 113. litt. *b*. Adde Juſt. Lipſ. ibid.

Litt. *n*. Adde Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtalibus cap. 5.

Litt. *o*. Adde Roſin. Antiquit. Rom. libr. 1. cap. 5.

Num. 15. *ſex igitur virgines ſemper conſequutis temporibus æternum ignem cuſtodiverunt* Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtal. cap. 5.

Pag. 113. litt. *r*. Adde Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 6.

Pag. 114. litt *c*. Adde Gyraldum de Deis Gent. Syntagm. 4. pagin. 148. verſ. 21. Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtal. cap. 6. in fine.

Litt. *d*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 4. pag 148. verſ. 23.

Litt. *ſ*. Adde Lipſ. ibid. cap. 1.

Litt. *u*. Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 23. in princip.

Pag. 115. litt. *e*. Adde Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtal. cap. 1.

Num. 21. *contra verò alii ignem Veſtæ nomine intelligunt* Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtal. cap. 1.

Pagin. 116 litt. *b*. Adde Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 2. Diſſertat. 18. in princip.

Litt. *p*. Adde Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtal. cap. 3.

Num. 26. *quod Veſta dicatur princeps domos conſtruxiſſe* Gyrald. de Deis Gent. Synt. 4. de Veſtâ pag. 149. verſ. 24.

Pag. 117. litt. *e*. Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 78. in principio.

IN VIRGILIUM.

Diſſertatio I. num. 3. *Virgilio ſe comparare, vel etiam anteferre non dubitavit* Jul. Cæſar Scaliger. in Poët. libr. 5. cap. 27.

Diſſertatio II. pagin. 122. litt. *m*. Adde Macrobium in Somn. Scip. libr. 1. cap. 8.

Diſſertatio III. pag. 122. litt. *q*. Adde Macr. ibidem.

Diſſertat. VII. pag. 130. litt. *a*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 19. verſ. 31. Roſin. Antiquitat. Roman. libr. 2. cap. 5. de Jove paulo poſt initium.

Diſſertat. VIII. num. 3. *neque enim Deos ipſos fatorum leges diſſolvere poſſe arbitrabantur* Paul. Manut. in Adag. *Neceſſitati ne Dii quidem reſiſtunt*.

Diſſertatio X. pag. 134. litt. *c*. Vide Diſſert. 83. in Anthol. num. 14.

Numer. 7. *non poſſe vinci fatum crediderunt* Pind. Pyth. Od. 12. verſ. 53.

Diſſertat. XI. pag. 136. litt. *f*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Sementem ut feceris, ita & metes*.

Diſſertat. XV. pag. 142. litt. *a* Adde Lucian. in Dialogo de Paraſit. circa med. Paul. Manut. in Adag. *Abjecit haſtam* Eraſm. Chiliad. 2. Cent. 2. Adag. 97.

Litt. *m*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 17. pag. 460. verſ. 21. Roſin. Antiquit. Rom. libr. 3. cap. 20. de Saliis Palatinis.

Diſſertatio XVI. num. 4. *Veſta vel inter Penates Deos recenſeretur, vel eſſet eorum comes* Macr. Saturn. libr. 3. cap. 4 in fin.

Pag. 144. litt *g*. Adde Gyraldum de Deis Gent Synt. 1. pag. 13. verſ. 26. & Synt. 15. de Penatibus pag. 422. verſ. 29. Vid. Roſin. Antiq. Rom. libr. 2. Qui Dii ſelecti ſint, & de Jano cap. 3. in principio.

Diſſertatio XVIII. num. 1. *perpetuum, ac ſolemne fuiſſe Veteribus nihil aggredi, niſi priùs divinum numen precibus propitiaſſent* Paul. Manut. in Adag. *Deo præeunte nullus officit obex*:

Diſſertat. XIX. num. 3. *Novenſiles Deos, quos Romani colebant, Muſas putant* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 20. verſ. 29. & Syntagm. 7. de Muſis pag. 253. v. 14.

Pag. 149. litt. *q*. Adde Gyraldum de Deis Gent. Syntagm. 7. de Muſis pagin. 253. verſ. 17. Vide Diſſert. 57. in Antholog. num. 10.

Num. 6. *Mnaſeas quippe quatuor eſſe voluit, ſeptem Myrſilus, octo Crates exiſtimavit* Gyrald. ibid. verſ. 21.

Diſſertat. XXI. pag. 153. litt. *b*. Adde Appian. Alexandr. in princip. de Bello Punico.

Diſſertatio XXII. pag. 158. litt. *b*. Adde Plin. Natural. Hiſt. libr. 34. cap. 6. in princ.

Diſſertatio XXIII. pag. 159. litt. *f*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 15. de Genio, pag 421. verſ. 4. 21. Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſert. 19. Paul Manut. in Adag. *Genius malus*.

Pag. 160. litt. *a*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Patria ſua cuique jucundiſſima*.

Pag. 161. litt. *b*. Adde Gyraldum de Deis Gent. Syntagm. 1. de Topicis Deis pag. 61. verſ. 11. & Syntagm. 13. pagin. 377. verſ. 8. 13.

Litt. *c*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 1. de Topic. Deis pag. 62. verſ. 13.

Diſſertat. XXIV. n. 1. *præcipuè verò ſuos conditores urbes Deorum immortalium honoribus conſecrabant* Macr. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 9.

Pag.

Pag. 161. litt. *q.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Alabandicum opus* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 65. verſ. 28. Vide Diſſertat. 12. in Liv. num. 2.

Litt. *r.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 1. pag. 61. verſ. 21. & pag. 65. verſ. 38. Vide Diſſ. 12. in Liv. pag. 33. litt. *b.*

Num. 4. *locorum genii draconis effigie exprimebantur* Dempſt. ad Roſin. libr. 2. cap. 14. de Genio, ejus cultu, ſacrificiis, ſtatuâ pag. 123.

Num. 5. *Indigenæ Dei vocabantur* Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 9. prope fin.

Num. 6. *Angeronam ſilentii Deam* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 49. verſ. 28. & pag. 57 verſ. 1. Roſin. Antiquitat. Rom. libr. 2. de Diis Semonibus, ſive minorib. in quorum tutelâ homo eſſet cap. 19. de Angeronâ.

Diſſertatio XXV. pag. 163. litt. *d.* Adde Pindarum Pythior. Od. 12. verſ. 39. qui Minervam eodem modo appellat.

Num. 1. *ſine operâ viri Martem* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 10. pag. 306. verſ. 52. Vide Diſſ. 15. in Anthol. num. 24.

Num. 1. *& Vulcanum genuiſſe* Angel. Polit. in Miſcell. cap. 89. prope med.

Pag. 164. litt. *a.* Adde Gyraldum de Deis Gent. Synt. 3. pag. 122. verſ. 29.

Litt. *b.* Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 9. in fine Gyrald. ibid. verſ. 27.

Num. 6. *Deæ Materæ colebantur* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 21. v. 8.

Diſſertatio XXVI. num. 3. *Jovem inducit volucrem currum agitantem* Plato in Phædro, Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 24. circa princip.

Pag. 166. litt. *d.* Adde Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 21. circa med.

Diſſertatio XXVIII. pagin. 169. litt. *e.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Velocem tardus aſſequitur* & in Adag. *Vulcanium vinculum*. Vide Diſſert. 57. in Anthol. pagin. 143. litt. *d.* Diſſert. 58. in Anthol. pag. 146. litt. *f.* & Diſſert. 32. in Virgil. pag. 175. litt. *p.*

Diſſertatio XXX. pag. 172. litt. *g.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Saturniæ Lerna* in fine.

Litt. *n.* Adde Manut. in Adag. *Dionyſius Corinthi*.

Diſſertat. XXXI. pag. 173. litt. *b.* Adde Diſſ. 18. in Thucydidem pag. 272. litt. *q.*

Pag. 174. litt. *a.* Adde Gyraldum de Deis Gent. Syntagm. 10. pagin. 320. verſ. 49. & Syntagm. 17. pag. 521. verſ. 44. Paul. Manut. in Adag. *Lindii ſacrum*.

Litt. *b.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Phallus Deo* Diſſ. 48. in Anthol. num. 8. & Diſſertat. 75. in Anthol. num. 2. & Diſſ. 32. in Virg. num. 4.

Diſſertatio XXXII. pagin. 175. litt. *p.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Vulcanium vinculum* Vide Diſſert. 57. in Antholog. pag. 143. litt. *d.* Diſſert. 58. in Anthol. pag. 146. litt. *f.* & Diſſ. 28. in Virg. pag. 169. litt. *e.*

Litt. *u.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 8. de Baccho pag. 262. v. 16. Vide Diſſ. 44. in Anthol. num. 7.

Num. 4. *ut in Bacchi ſacris phalli circumferrentur* Paul. Manutius in Adag. *Phallus Deo*, & Diſſ. 48. in Anthol. num. 8. Diſſ. 75. in Anthol. num. 2. & Diſſert. 31. in Virg. num. 4.

Pag. 175. litt. *x.* Adde Gyraldum de Deis Gent. Syntagm. 4. pag. 136. verſ. 26.

Diſſertatio XXXIII. num. 6. *Panici terrores vocarentur* Paul. Manut. in Adag. *Panicus caſus*.

Diſſertat. XXXV. pag. 180. litt. *b.* Adde Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoicor. libr. 1. Diſſert. 19. Paul. Manut. in Adag. *Genius malus*.

Num. 3. *bis eſſe commiſſam urbium, regnorumque tutelam* Paul. Manutius, & Juſt. Lipſ. ibid.

Num. 3. *quin etiam eorum quoſdam pravæ eſſe naturæ* Juſt. Lipſius, & Paul. Manut. ibidem

Num. 4. *quas Ἀποφράδας Græci vocant* Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 154. in fin.

Pag. 180. litt. *m.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Proteo mutabilior*.

Diſſert. XXXVI. pag. 181. litt. *b.* Adde Paul. Manutium in Adag. *Genius malus* Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſ. 19.

Pag. 182. litt. *n.* Adde Juſt. Lipſ. Phyſiolog. Stoic. libr. 1. Diſſ. 20. Vide Diſſ. 17. in Liv. num. 5.

Diſſertatio XXXVII. num. 1. *Hiſtorici ab initiis rerum, quas exponendas ſuſceperunt, exordiuntur, poëtas cenſet oportere initiis prætermiſſis a medio narrationem incboare* Macrob. Saturnal. libr. 5. cap. 2. circa medium.

Num. 4. *a medio incipit* Macrob. ibid.

Diſſertat. XXXIX. num. 8. *Nauplius Palamedis pater* Paulus Manut. in Adag. *Quaſi Nauplius Caphareo rediens*.

Diſſertatio XXXX. num. 2. *ita Argis Junonis ſacerdotum nominibus anni notarentur* Petrus Faber Agoniſtic. libr. 3. cap. 23. prope finem.

Diſſertatio XXXXI. pagin. 191. litt. *e.* Adde Roſin. Antiquit. Rom. libr. 3. capit. 32. de Acerrâ, & libr. 5. cap. 39. de Funer. & Sepulcr.

Pag. 193. litt. *f.* Adde Gyraldum de Deis Gent. Synt. 7. pag. 237. verſ. 40. Dempſter. ad Roſin. libr. 2. cap. 7. de Apollin. cognomin. & Oracul. pag. 86. Vide Diſſ. 22. in Anthol. num. 5. & Diſſ. 40. in Thucydidem num. 3.

Diſſertat. XLII. num. 6. *hoſtias animales nuncupabant* Gyrald. de Deis Gent. Synt.

17.

Digitized by Google

17. pag. 491. verſ. 3. Roſin. Antiquitat. Roman. libr. 3. capit. 33. verſ. *Injuges hoſtiæ*.

Pag. 195. litt. *a*. Adde Roſin. Antiq. Rom. de Vet. Sacrif. libr. 3. cap. 33. de Eximiis hoſtiis.

Litt. *c*. Adde Roſin. ibid. verſ. *Injuges*.

Litt. *e*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 17. pag. 467. verſ. 4. Roſin. Antiq. Rom. libr. 3. cap 33. de Vet. Sacrif. verſ. *Bidentes*.

Diſſertatio XLIII. pag. 196. litt. *y*. Adde Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 5. circa fin.

Diſſertat. XLIV. n. 2. *omnes favere linguis jubebantur* Plinius Natural. Hiſt. libr. 28. cap. 2. in princip.

Num. 4. *ſilentium bis verbis imperari videtur, &, ut bonis verbis utatur populus, admoneri* Paul. Manut. in Adag. *Oſtium obdite profani*.

Pag. 198. litt. *r*. Adde Angel. Polit. in Miſcell. cap 26.

Diſſertatio XLV. pag. 200. litt. *b*. Adde Roſin. Antiquit. Rom. libr. 3 cap. 32. de Seceſpitâ.

IN CICERONEM.

Diſſertatio I. pag. 204. litt. *o*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Sexagenarios de ponte dejicere*.

Pag. 205. litt *a*. Adde Paul. Manut. ibid.

Num. 7. *traditum eſt antiquitus a Romanis ſexagenarios e ponte dejici ſolitos in Tiberim* Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 5.

Diſſertat. II. n. 1. *Conticuit latiæ triſtis facundia linguæ* Cornel. Sever. apud Senec. Rhet. ſuaſor. 6.

Diſſertatio V. pag. 212. litt. *a*. Adde Gyrald. de Deis Gentium Syntagm. 1 pag. 24. verſ. 25. Peul. Manut. in Adag. *Celmis in ferro*.

Num. 4. *& aſtronomiam, & geometriam, & arithmeticen ſapientes Ægyptiorum tradunt excogitaſſe* Herodot. in Euterp. ſive lib. 2. cap. 109. Servius ad Eclogam tertiam Virgil. Strab. libr. 16. de Syriâ, & libr. 17. de Ægypto, & Diod. Sicul. Biblioth. Hiſt. libr. 1.

Num. 6. *& Empedocles, & Democritus auxiſſe dicuntur* Cornelius Celſ. libr. 1. de Medic. in præfat.

Diſſertatio VI. peg. 214 litt. *e*. Adde Paulum Manut. in Adag. *Stellis ſignare, obelo notare* pag. 310. in Edition. Venet. Ann. 1578.

Litt. *i*. Adde Paulum Manut. in Adag. *Sus Minervam*.

Litt. *m*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Chalcenterus* Eraſm. Chiliad. 1. Cent. 7. Adag 43.

Diſſertatio VIII. pag. 217. litt. *g*. Adde Gyraldum de Ann. & Menſib. pagin. 8. in princip.

Num. 6. *Virgilius in quadam ad Auguſtum epiſtolâ teſtatur* Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 24. circa med.

Diſſertatio IX. pag. 218. litt. *e*. Adde Paulum Manut. in Adag. *Neſtorea eloquentia*.

Litt. *f*. Adde Paul. Manut. in Adag. *In Paguro ſapientia*.

Diſſertatio X. pag. 222. litt. *e*. Adde Plinium Natural Hiſt. libr. 7 cap. 29.

Litt. *o* Adde Valer. Maxim. libr. 8. cap. 9.

Diſſertatio XII. num. 3. *hoc ſuadente Roſcio legis theatralis auctori ignoverunt* Plin. Natural. Hiſt. libr 7 cap. 30. in fine.

Num. 3. *Antonium libertatem populo Romano redditam labefactantem proſcripſit* Plin. ibidem.

Diſſertatio XIII. pag. 227. litt. *c*. Adde Diſſ. 3. in Liv. pag. 11. litt. *r*.

Litt. *e*. Adde Gyreld. de Deis Gent. Synt. 1 pag. 72. verſ. 25.

Diſſertat. XIV. num. 9. *interpretationem ſomniorum Telmiſſenſes* Dempſt. ed Roſin. libr 2. cap. 2. pagin. 69. Vide Diſſ. 19. in Euripid. num. 4.

Diſſertatio XV. num. 6. *Deflendus Cicero eſt, latiæque ſilentia linguæ* Sextil. Hena epud Senec. Rhet. ſuaſ. 6.

Diſſertat. XVI. n. 2. *Cenſuram verò anno ſexcenteſimo ſexageſimo ſecundo* Plinius Nat. Hiſt. libr. 17. cep. 1. in princip.

Pag. 232. litt. *e*. Adde Ælian. de Animal. libr. 8. cap. 4.

Diſſertatio XVII pag. 234. litt. *m*. Adde Valer. Maxim. libr. 8 cap. 9.

Diſſertatio XVIII. pag 235. litt. *e*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 5. pagin. 158. verſ. 36. & pag 159. verſ. 18.

Diſſertatio XIX. pag. 237. litt. *i*. Adde Angel Polit. in Miſcell. cap. 15. in med.

Diſſertatio XX. pagin. 239. litt. *a*. Adde Mercurial. de Arte Gymnaſt. libr. 3. cap. 9. prope med.

Pag. 241. num. 8. litt. *a*. Adde Petr. Fabr. de Re Athlet. libr. 2. cap 7. circa med. & cap. 34. prope med. Diſſ. 10. in Anthol num. 6.

Num. 11. *Euripis vino plenis navales circenſes exhibuit* Mercur. de Arte Gymnaſt. libr. 3. cap. 13. circa med.

Num. 13. *deſultorii* Petr. Faber de Re Athlet libr. 1. cap. 26. in Not. Marginal. pag. 91. in Edit. Lugd. Ann. 1592.

Pag. 241. litt. z. Adde Paul. Manut. in Adag. *Mappam mittere*.

Num. 14. *ſicut in Græciâ duodecies* Pindar. Olymp. Od. 2. verſ. 92. Od. 3. verſ. 59.

59. Od. 6. verſ. 126. & Pythior. Od. 5. verſ. 44.

Num. 14. *ſcamma tranſilivi* Paul. Manut. in Adag. *Septa tranſilire* Pag. 614. in Edit. Venet. Ann. 1578. Petr. Faber de Re Athlet. libr. 2. cap. 1. circa med. Mercurial. de Arte Gymnaſtic. libr. 2. cap. 11. in fine.

Diſſertatio XXI. pag. 243. litt. *f.* Adde Mercurial. de Arte Gymnaſt. libr. 1. cap. 9.

Litt. *g.* Adde Mercurial. ibid. cap. 9. in fin. & cap. 15. in med.

Diſſertatio XXII. pag. 244. litt. *a* Adde Mercurial. de Arte Gymnaſt. libr. 1. cap. 6. ex Vitruv. libr. 5. cap. 11.

Num. 2. *Cryptoporticus nuncupantur* Mercurial. de Arte Gymnaſtic. libr. 5. cap. 12. prope med.

Pag. 245 litt. *g.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Scarabeus aquilam quærit*.

Litt. *b* Adde Paul. Manut. ibid. qui mulierem fuiſſe Ætolam tradit.

Diſſertatio XXIV. num 3. *Socrates ſicyonios calceos damnavit* Paul. Manut. in Adag. *Calcei ſicyonii*.

Pag. 248. litt. *f.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Acceſſorium operis loco*.

Num. 8. *octophori incidit mentio, quo nomine lectica dicitur, quam octo ſervi ferebant* Hieron. Mercurial. de Arte Gymnaſt. libr. 3. cap. 11.

Diſſertatio XXV. pag. 249. litt. *n.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Athenienſem Athenis laudare haud difficile*.

Diſſertatio XXVII. pagin. 253. litt. *a.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Sus Minervam*.

Diſſertatio XXVIII. pagin. 254. litt. *g.* Adde Diogen. Laert. libr. 2. Segment. 38. in Vita Socrat. Themiſt. in Orat. Suid. in Voce Πολυκράτης, & Ælian. Var. Hiſt. libr. 11. cap. 10.

Pag. 255. litt. *g.* Adde Cic. de Orat. libr. 3.

Diſſertatio XXIX. num. 11. *videtur eadem eſſe hyperbole* Paulus Manut. in Adag. *Columnas rumpere*.

Pag. 259. litt. *e.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 121.

Diſſertatio XXX. num. 2. *concavis petris partum edidiſſe* Paul. Manut. in Adag. *Ex quercubus, ac ſaxis nati*.

Diſſertatio XXXI. pag 262. litt. *b.* Adde Paulum Manut. in Adag. *Mali corvi malum ovum*.

Litt. *b.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Mellis medulla*.

Diſſertatio XXXIII. pagin. 265. litt. *f.* Adde Paul. Manut. In Adag. *Xenocratis teſtimonium*.

Litt. *g.* Adde Paul Manut. ibid.

Diſſertatio XXXV pagin. 269. litt. *d.* Adde Paul. Manutium in Adag. *In Paguro ſapientia*.

Diſſertatio XXXVI. pagin. 271. litt *g.* Adde Ælian. Var. Hiſt libr. 13. cap. 40.

Pag. 272. litt. *e.* Adde Roſin. Antiquitat. Roman. libr. 3. de Augurib. cap. 8. in princip

Diſſert. XXXVII. pag. 274. litt. *q.* Adde Cic. in Caton. Major. ſive de Seneƈt.

Num. 7. *quàm enim liquida vox luſciniis* Plinius Nat. Hiſtor. libr. 10 cap. 29. circa medium.

Diſſertatio XXXVIII. pag. 277 litt. *q.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Ne guſtaris, quibus nigra eſt cauda*.

Diſſertatio XXXIX. pagin. 278. litt. *b.* Adde Paul. Manut in Adag. *Scarabeus aquilam quærit* pagin. 1325. Edit. Venet. Ann. 1578.

Num. 7. *quia ſunt muti* Paul. Manut. in Adag. *Magis mutus, quàm piſces*

Diſſertatio XL. num. 3. *aliquid præteriret, aut perperam diceres, aderat aliquis, qui verba de ſcripto recitaret* Plin. Natural. Hiſt. libr. 28. cap. 2. in princip.

Num. 3. ὅρκον ἔπακτον. *Juramentum* ἔπακτον *aliter explicat* Paul. Manut. in Adag. *Adactum jusjurandum*.

Pag 281 litt. *a.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Ex jure manu conſertum*.

Diſſertatio XLI. pag. 283. litt *e.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Neſtorea eloquentia*.

Diſſertatio XLIII. pagin. 286. litt. *q.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 1. capit. 30. circa med.

Diſſertat. XLIV. pag. 288. litt. *l.* Adde Paul. Manut. in Adag. Ἀγεωμέτρητος οὐδεὶς εἰσίτω pag. 1202. in Edit. Venet. Ann. 1578. Eraſm. Chiliad. 3. Cent. 3. Adag 60.

Diſſertatio LIII. num. 6. *docere poſſit artem* Pindar. Olymp. Od. 8. verſ. 67. Paul. Manut. in Adag. *Doceat, qui didicit*.

Diſſertatio LVII. num. 7. *Dogmatici, Academici, Sceptici* Juſtus Lipſius Manud. ad ſtoic. philoſoph. libr. 2. Diſſert. 3.

Diſſertatio LVIII. pag. 315. litt *f.* Adde Gyraldum de Deis Gent. Synt. 10. de Hercule pag. 317. verſ. 51. & pag. 318. verſ. 5. Eraſm. Chiliad 3. Cent. 1. Adag. 70.

Litt. *g.* Adde Gyrald. ibid. pag. 318. verſ. 6. Eraſm. ibid.

Litt. *b.* Adde Eraſm. ibid.

Litt. *i.* Adde Eraſm. ibid. Vide Diſſert. 17. in Thucyd. num. 2.

Diſsertatio LXIII. num. 2. *piſtrinum fuiſſe locum, ubi frumentum molebatur* Roſinus Antiquitat. Roman. libr. 1. cap. 14. de Piſtrinis.

Num. 2. *ſciendum eſt autem ad piſtrinum damnari ſervos, qui aliquid deliquerant, conſueviſſe* Roſin. ibid.

Diſsertatio LXV. pag. 327. litt. *l.* Adde Juſt. Lipſ. Manud. ad ſtoic. philoſoph. libr. 2. Diſs. 14.

Diſ-

Diſsertatio LXVI. pag. 328. num. 4. litt. *a.* Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 5. cap. 30. de Poculis pag. 254.

Pagin. 328. num. 4. litt. *b.* Adde Hieron. Mercurial. de Arte Gymnaſtic. libr. 6. cap. 11.

Pag. 329. litt. *a.* Adde Mercurial. de Arte Gymnaſt. libr. 4. cap. 2. circa med.

Diſsertat. LXVII. pag. 329. litt *d.* Adde Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 3. Diſs. 5. Vide Diſs. 6. in Euripid. num. 10.

Diſsertatio LXXI. pag. 338. litt. *e.* Adde Macrob. Saturn. libr. 7. cap. 15. in princ.

Diſsertatio LXXIII. pagin. 341. litt. *g.* Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 10. cap. 29. pag. 432. in fine.

Diſsertatio LXXV. pagin. 344. litt. *g.* Adde Valer. Maxim. libr. 5. cap. 2. in Extern. num. 3.

Diſſertatio LXXVIII. pag. 349. litt. *f.* Adde Juſt. Lipſ. Manud. ad ſtoic. philoſoph. libr. 2. Diſſerr. 8. in fine.

Pag. 350. litt. *e* Adde Lucian. in Dialog. de Paraſit. circa med.

Diſſertatio LXXIX. pag. 352. litt. *e.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Mali corvi malum ovum.*

Litt. *f.* Adde Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 11. cap. 1. Valerium Maxim. libr. 4. cap. 2.

Diſſertatio LXXX. pagin. 353. litt. *b.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Alter Hercules.*

Diſſertat. LXXXI. pag. 355. litt. *g.* Adde Philon. Jud. in libr. Qui rerum divinarum heres, & in libr. de Decalogo, & in libr. de Legatione ad Cajum, Joſeph. Antiq. Judaic. libr. 17. cap. 8. & de Bello Jud. libr. 1. & 2. Maimonid de Idololatr. Juſtin. Martyr. in Dialog. cum Triphone, Clement. Alexandr. Stromaton libr. 5. & Tertullian. libr. de Idololatr. cap. 4.

Diſſertatio LXXXIII. pag. 361. litt. *d.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Nil intra eſt oleam, nil extra eſt in nuce duri.*

Diſſertatio LXXXIV. num. 5. *an immortales illæ naturæ cum feminis mortalibus poſſint commiſceri, & Liberos procreare* Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſert. 20. circa med. Vide Diſſert. 17. in Liv. pagin. 45. litt. *n.* & Diſſert. 36. in Virg. pag. 182. litt. *n.*

Pag. 363. litt. *g.* Adde Angel. Polit. in Miſcell. cap. 20. Paul. Man. in Adag. *Culleo dignus.*

Diſſertatio LXXXVII. pag. 368. litt. *b.* Adde Mercurial. de Arte Gymn. libr. 3. cap. 7. pag. 158. in princip.

Num. 5. *quum eo familiariſſimè uteretur* Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 14.

Num. 5. *hanc Simonides primus dicitur oſtendiſſe* Petr. Fab de Re Athletic. libr. 2. cap. 13. prope finem.

Pag. 369. litt. *b.* Adde Petr. Fabr. ibid. libr. 2. cap. 19. in princip.

Diſſertat. LXXXVIII. pag. 370. Adde Roſin. Antiquit. Roman. libr. 7. cap. 8. de Candidatis.

Diſſertatio LXXXIX. num. 2. *vel ut vulnerum* Roſin. Antiq. Rom. libr. 7. c. 8. de Candidatis.

Pag. 372. litt. *m.* Adde Roſin. ibid.

Diſſertatio XCII. n. 1. *quid enim præclarum, excellens, eximium ſine amore effici poteſt?* Pind. Pyth. Od. 4. verſ. 327.

Pag. 379. litt. *a.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Problema Archimedeum.*

Litt. *b.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Chalcenterus* & in Adag. *Adamantinus* Eraſm. Chiliad. 1. Cent. 7. Adag. 43.

TOMUS TERTIUS.

PAg. 1. litt. E. *Hermodoro Epheſio ob leges duodecim Tabularum latinâ linguâ donatas* Plin. Natural. Hiſtor. libr. 34. cap. 5.

Pag. 11. litt. I. *dixit majus eſſe ingenii, & linguæ Romanæ terminos, quàm Imperii fines protuliſſe* Plin. Natural. Hiſtor. libr. 7. cap 30. in fine.

Pag. 17. litt. K. *Zaleucos* Paul. Manut. in Adag. *Zaleuci lex.*

Pag. 28. litt. H. *ſed tenujore ſuſpenſa filo eſt, quàm enſis ille Syracuſanus* Paul. Manut. in Adag. *De filo pendet.*

Pag. 41. litt. K. Paul. Manut. in Adag. *Calcar addere currenti.*

Pag. 45. litt. K. *mitto Zaleucum* Paul. Manut. in Adag. *Zaleuci lex.*

Pag. 49. litt. M. *partem ortus veſtri Patria* Paul. Manut. in Adag. *Nemo ſibi naſcitur.*

Pag. 75. litt. C. *ſapientibus autem Orbis terrarum univerſus Patria eſſe videatur* Paul. Manut. in Adag. *Quævis terra Patria.*

Litt. F. *non unius civitatis civem, ſed Mundi ſe eſſe prædicabat* Paul. Manut. ibid.

Pag. 83. litt. C. *ſtatua Ennii Scipionum impoſita monumento* Plin. Natural. Hiſtor. libr. 7. cap. 30. in med.

Pag. 85. litt. D. *quum intellexiſſet Apellem puellam, quam ipſe diligebat, deperire, ſuos amores egregio Pictori dono dedit* Plin. Natural. Hiſt. libr. 35. cap. 10.

Pag. 88. litt. C. *Hyperbolus nequam* Paul. Manut. in Adag. *Ultra Hyperbolum.*

Pag. 94. litt. D. *ortus noſtri partem ſibi vindicet Patria* Paul. Manut. in Adag. *Nemo ſibi naſcitur.*

Pag. 116. litt. K. *videns nihil videt* Paulus Manut. in Adag. *Audiens non audit.*

Pag. 123. litt. I. *ut Ægyp tius canis currens e Nilo*

lo Macrob. Saturn. libr. 2. cap. 2. in medio. Paul. Manut. in Adag. *Canis e Nilo*.

Pag. 127. litt. c. *principium cujuſque rei eſſe dimidium* Paul. Manut. in Adag. *Principium dimidium totius*.

Pag. 143. litt. A. *veriſſimeque Salluſtius dixit* Salluſtius in Catilin. in princip. Paul. Manut. in Adag. *Antequam incipias conſulto*, & in Adag. *Feſtina lentè*.

Pag. 152. litt. c. *ſiquid teneris ingerimus cibi, manſum damus* Paul. Manut. in Adag. *præmanſum in os inſerere* pag. 1075. in Edit. Venet. Ann. 1578.

Litt. G. *Sybaritas accepimus ita equos inſtituiſſe* Angel. Politian. in Miſcell. cap. 15. in fine Paul. Manut. in Adag. *Sybaritica menſa*.

Litt. I. *Jam luſcinias audire magiſtras aves* Plin. Natural. Hiſtor. libr. 10. cap. 29. circa med.

& turdos, & ſturnos Plin. ibid. cap. 42. in fine.

Pag. 154. litt. G. *Apollodorus Athenienſis primus penicillo gloriam contuliſſe diceretur* Plin. Natural. Hiſtor. libr. 35. cap. 9.

Litt. I. *in Byzatio Africæ campo cum centeſimo quinquageſimo* Plin. Natural. Hiſtor. libr. 17. cap. 5. in fin. & libr. 18. cap. 10.

Pag. 155. litt. E. Paul. Manut. in Adag. *Canis e Nilo* Macrob. Saturn. libr. 2. cap. 2. in medio.

Pag. 170. litt. G. *pugilicè, & athleticè valere* Paul. Manut. in Adag. *Valere pancraticè*.

Litt. H. *cane pejus, & angue* Paul. Manut. in Adag. *Odit cane pejus, & angue*.

Pag. 174. litt. F. H. *pugilicè, & athleticè valere* Paul. Manut. in Adag. *Valere pancraticè*.

Pag. 176. litt. H. *Achillis haſta quem vulnerarat, inſanabili malo liberavit* Plin. Natur. Hiſtor. libr. 25. cap. 5. paulo poſt princ.

Pag. 179. litt. K. *Stoici, quum plura nobis accidirent contra naturam, quàm ſecundùm naturam, vitam eodem modo profundendam putabant* Juſt. Lipſ. Manuduct. ad ſtoic. philoſoph. libr. 3. Diſſert. 22.

Pag. 180. litt. A. *licèt autem Plato divinitus aſſeveraſſet neque militi in acie ſuum locum deſerendum, neque nobis vitæ ſtationem, in quo ſummus Imperator nos collocavit, niſi eo jubente relinquendam* Juſt. Lipſ. ibid. Diſſ. 23.

Pag. 185. litt. D. *cane pejus, & angue* Paul. Manut. in Adag. *Odit cane pejus, & angue*.

Litt. K. *Anaxagora prædicente ſaxum ingens e Cœlo dicitur decidiſſe* Plin. Natural. Hiſt. libr. 2. cap. 58.

Pag. 225 litt. D. *quaſi ſolſtitialis herba* Paulus Manut. in Adag. *Ut herba ſolſtitialis*.

Pag. 228. litt. A. *equus in planitiem* Paul. Manut. in Adag. *Equum in planitiem*.

ERRATA SIC EMENDATO.

TOMUS PRIMUS.

	PAGIN.	COL.	VERS.	E R R.	C O R R.
	5.	1.	16.	vitam	vita
	15.	2.	11.	Philippus	Alexander
	17.	2.	28.	venitur	invenitur
In Alleg. litt. *l.*	32.	1.		Jamblicuis	Jamblichus
	44.	2.	24.	puellam	puella
In Alleg. litt. *b.*	47.	1.		Macrob. Saturn.	Macr. in Somn. Scip.
	49.	1.	ult.	E'ψένωσω	E'ψεύσω
	49.	2.	11.	montes	monte
	105.	2.	8.	gine	igne
	149.	2.	29.	O"γυνομα	O"υνομα
	177.	1.	37.	*καὶ ὅτι*	χ' ὥ'τι
In Alleg. litt. *x.*	236.	2.		cap. 3.	cap. 4.
In Alleg. litt. *e.*	236.	2.		cap. 3.	cap. 4.
	269.	1.	35.	*non*	*nunc*
	401.	1.	14.	epigramma	epigrammata
	401.	1.	16.	epigrammata	epigramma
	401.	2.	4.	imitabantur	imitabatur

TOMUS SECUNDUS.

	PAGIN.	COL.	VERS.	E R R.	C O R R.
	34.	1.	17.	vigeſimo	trigeſimo
	98.	1.	35.	magiſtratis	magiſtris
In Alleg litt. *n.*	101.	2.		cap. 12.	cap. 11.
	242.	1.	21.	ſcamna	ſcamma
In Alleg. litt. *b.*	291.	1.		libr. 36.	libr. 35.
In Alleg. litt. *l.*	299.	1.		Fragmentis	Satyrico

TOMUS TERTIUS.

PAGIN.	COL.	VERS.	E R R.	C O R R.
39.	1.	27.	Solis	Lunæ
230.	1.	*virum*	ubi	uti
266.	2.	51.	50. M.	49. M.
272.	1.	63.	193.	93.
290.	1.	*Naſcimur*	50. M.	49. M.
292.	2.	7.	50. M.	49. M.
292.	2.	20.	50. M.	49. M.
296.	1.	40.	146. E.	146. C.

INDEX.

PAGIN.	COL.	VERS.	E R R.	C O R R.
35.	2.	64.	Diſſ. 8.	Diſs. 18.
197.	2.	9.	Diſſ. 78.	Diſs. 7.
204.	2.	24.	Diſs. 66.	Diſs. 6.
218.	2.	40.	Liv.	Virgil.
299.	2.	23.	n. 3.	num. 2.
289.	2.	39.	n. 6.	num. 9.
404.	2.	54.	ſcamna	ſcamma
421.	1.	50.	n. 1.	num. 5.
427.	1.	9.	n. 4.	num. 3.
441.	2.	7.	Diſſ. 10.	Diſſertat. 11.
441.	2.	11.	n. 2.	num. 1.

2·2·81

Digitized by Google

REGESTRUM

TOMUS PRIMUS.

* ** § §§ §§§ §§§§ §§§§§ §§§§§§ §§§§§§§ §§§§§§§§ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy Zz Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn. *Omnes ſunt duerniones, præter* ** §§§§§§§§ *&* Nnn *qui ſunt terniones.*

TOMUS SECUNDUS.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy Zz Aaa Bbb Ccc Ddd Eee. *Omnes ſunt duerniones.*

TOMUS TERTIUS.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq *Omnes ſunt duerniones.*

INDEX.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ss tt vv xx yy zz aaa bbb ccc ddd eee fff ggg hhh iii kkk lll mmm nnn ooo ppp qqq. *Omnes ſunt duerniones.*

Digitized by Google

2·2·81

Digitized by Google

Digitized by Google

2·2·81

Digitized by Google

Digitized by Google